

P. TERENTII

CARTHAGINENSIS AFRI

COMŒDIÆ SEX.

INTERPRETATIONE ET NOTIS

ILLUSTRAVIT

NICOLAUS CAMUS, J.U.D.

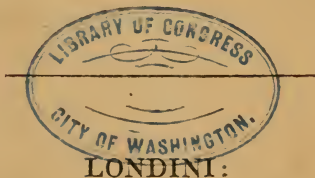
JUSSU

CHRISTIANISSIMI REGIS,

IN USUM

SERENISSIMI DELPHINI.

EDITIO PRIORIBUS LONGE EMACULATIO.

IMPENSIS C. J. G. ET F. RIVINGTON; J. NUNN; LONGMAN, REES, ORME,
ET SOC.; T. CADELL; BALDWIN ET CRADOCK; J. RICHARDSON; J. M.
RICHARDSON; WHITTAKER, TREACHER, ET SOC.; E. WILLIAMS; W.
GINGER; HARDING ET LEPARD; HAMILTON, ADAMS, ET SOC.; SIMPKIN
ET MARSHALL; ET H. WASHBOURN.

MDCCCXXIX.

PA 6755
A2
1829

IMPRIMATUR.

Ex Æd. Lambeth. Junii 23°, 1686.

GUIL. NEEDHAM.

SERENISSIMO

G A L L I A R U M

DELPHINO,

LUDOVICI MAGNI FILIO.

TERENTIUM Tibi, *DELPHINE SERENISSIME*, cum notis ac commentariis recèns editum, eâ, quâ par est, reverentiâ, offero; munus, ut spero, non ingratum: tum quia tuos in usus paratum est, tum quia genus hoc amœniorum literarum lubens ac lætus excipis. Quanti poëtam hunc à teneris penè unguiculis æstimâris, tam omnibus notum est, quàm Tibi gloriosum. Hujus Tu fabulas nocturnâ diurnâque manu versabas, lepidos ubique sales bellè supra ætatem mirabaris, et tam venustè recitabas, quàm ille scripserat eleganter. Hunc ergo Regio nomini tuo inscribendum duxi, quem Tu præ cæteris Latinæ linguæ auctoribus didicisti; ut quantum Tibi attulit fructûs et voluptatis, tantum ei gratiæ referas ac præsidii. Is enim jam es, *DELPHINE SERENISSIME*, qui ingenia quanta sint, tanti æstimes; et doctorum hominum famam tuo non tantùm patrocínio, sed etiam judicio tuearis. Hinc fit, ut magna commendatio, magnum laudis publicæ præjudiciû sit, Tibi nondum adolescenti placuisse. Quod quidem in Te præstitit sapiens ac sedula pueritiæ tuæ institutio. Quanquam enim inest Tibi quidquid summis principibus conferre fortuna aut natura potest, natalium splendor, et longâ regum serie ducta generis claritudo, dignitati forma conveniens, vivida erectâque indoles, mira ingenii morumque felicitas, virtus propria quam exerceas, paterna quam

EPISTOLA.

imiteris; majus tamen aliquid institutio contulit, sapientiam; ita natus es, ut maximi reges solent, ita educatus ut optimi. Ecqua enim fuit unquam sollicitior, aut sanctior in aulis disciplina? Deum ac parentes colere, servare modum in rebus, blandas adulantium fraudes rejicere, tribuere suam cuique laudem, benignè singulos ac liberaliter excipere, dare operam studiis literarum, et quidquid est bonarum artium animo complecti, hæc sunt sapientiæ monita, quæ et lubenter audis, et sponte sequeris. Hinc ego in eam spem facilè adducor, Te hoc quaecumque sit munusculum, non esse despecturum; quippe nec tua id sinet humanitas, quæ summa est, nec tuus in rem literariam amor, qui quotidiano studiorum usu alitur, et augetur. Accipe ergo, DELPHINE SERENISSIME, venustissimi poëtæ comœdias, in quibus et Latini sermonis elegantiam, et vivam morum civilisque sapientiæ imaginem, et urbanos, non unius modò comici, sed virorum etiam in Romanâ republicâ principum, Lælii ac Scipionis, jocos invenias. Servent Te diu fata regi et regno incolumem, et Ludovico Magno parenti tuo parem Te præstent, quia majorem non possunt. Hæc sunt vota,

DELPHINE SERENISSIME,

Devotissimi et humillimi servi tui,

FREDERICI LEONARD.

PRÆFATIO.

NEC intempestivis Terentii laudibus, nec ambitiosâ hujus Commentarii commendatione morabor te, LECTOR BENEVOLE: scilicet alterum jam satis nôsti; alterius penès te judicium esto. Neque enim is ego sum, qui magnifico sermone famam prævertere postulem, nec tu is es, qui, etsi postulem, imprudens assentias. Id unum ergo te monitum velim, quâ causâ, quôve consilio, tot simul prodeant in lucem cum Interpretationibus et Notis Latini auctores; quo præsidio quibusve opibus tantus labor processerit; quis denique in republicâ literariâ futurus sit earum lucubrationum usus, ut tibi universi operis ratio constet, et rem non tam laudare me putes, quàm exponere.

DELPHINUM ex Augustissimâ REGINA cùm suscepisset LUDOVICUS MAGNUS, id sibi negotiû dari credidit, ut et Patrem simul ageret et Regem: et quamquam publicis rebus erat occupatissimus, ita domesticis incubuit, ut dum regnum amplissimum parat filio, regno filium pararet sui similem, aut, si quid eo posset, amplius. Exemplis id cœpit suis, quæ magna sunt ad laudem incitamenta: quæsivit deinde qui Augusti Pueri pectus optimis moribus, animum excoleret liberalibus disciplinis. Mox Nobilissimum Carolum Sam-Mauræum Montauserii Ducem in eas curas accivit, virum domi et militiæ egregium, veri rectique tenacem, omnibus ingenii ac doctrinæ opibus instructum, cujus spectatæ fidei ac virtuti spes publicas, suasque tutò committeret. Ille continuò huic uni rei totum se dedere; moderari Principis pueritiam; ætati teneræ quæ convenirent, ea curare omnia; quæ usui olim esse possent, providere; omni denique operâ et diligentîâ promovere erectam ac vividam indolem, quæ spem uberioris fructûs induxerat, ubi maturesceret: interea quæ commodior et expeditior discendarum literarum ratio esset, excogitabat; tum quia sublevandus est tot ærumnis Principum animus, laboris plerumque minùs patiens, tum quia ad graviores Reipublicæ curas properantibus compendia quædam studiorum quærenda sunt. Exploraverat, ut est in evolvendis veterum monumentis exercitissimus, multorum interpretum incuriam, obscuram multorum diligentiam. Piacuit demum Latinos omnes auctores excudi cum Commentariis, breviter quidem, sed tamen dilucidè ac diligenter compositis. Magnificum id quidem duxit, totum quodammodo Latium renovare: et dum unius Principis institutioni consulit, de universis literis bene mereri. Celebrrioribus ergo Grammaticis mandatam opus: sta-

PRÆFATIO.

tutus suus cuique labor, decreta pro labore cujusque merces; datum singulis interpretandi specimen.

Ea imprimis cura fuit, ut auctorum textus quàm emendatissimus ederetur; glossa deinde quæ simplice ac nitido verborum contextu abditos sensus explicaret, implicitas periodos retexeret, inversas in ordinem suum revocaret, et carminum legibus ac numeris adstrictas solveret. Ita tamen ut nec liberiùs excurreret in Paraphrasim, nec quid prætermitteret quod tyronum animos juvare posset; ipsorum auctorum verbis adhibitis, ubi essent satis nota; substitutis facilioribus, ubi minùs essent facilia. Additæ sunt etiam Notæ, quæ reconditas figuras, et si quid esset antiqui moris, aut historiæ veteris, aut fabulæ, sine ullo fastu verborum illustrarent. Neque enim hîc licuit vanas obtrudere conjecturas, aut minutas correctiunculas ad fastidium usque ingerere, aut operosis Criticorum nugis lectoris animum fatigare magis quàm erudire; quæ plerumque, aut mera sunt ludibria, aut vana ingenii ostentamenta. Id tantùm propositum est, SERENISSIMI DELPHINI publicisque servire commodis, è veterum Commentariorum copiâ excerpere quæ quisque adnotaverit appositè, nec tam res novas proferre, quàm necessarias; quod quidem curam magis quàm acumen ingenii, aut reconditam eruditionem postulat.

In hâc palæstrâ multi desudârunt, fortè non pari industriâ: qui metam attigerint, qui non, tute existima: et sin minùs successum operis, saltem consilium adproba. Interea hâc interpretandi arte utere, quam nos Augusto Principi velut subsidiariam, postquam ampliorem et doctiorem acceperit ab Illustrissimo et Reverendissimo Condomensi Episcopo Præceptore suo, viro Literarum omnium tum sacrarum tum secularium peritissimo. Emendatiores profectò ii Commentarii prodirent, si Nobilissimus HUETIUS consummatæ doctrinæ vir, Principis Propræceptor, ut universum Opus dirigere, ita singulas ejus partes recognoscere potuisset. Quod ad Terentium hunc attinet, LECTOR, primus omnium est editus, velut in experimentum rei, et immatura Commentatoris sui morte typographis traditus, nondum suis omnibus numeris absolutus. Atque ita si quid incastigati irrepserit, quod non abnuerim, velim tuâ humanitate indulgeas, aut dexteritate tuâ illud emendes. Donati Commentarios, et locupletissimos Indices addidimus, ut intelligas in hoc perficiendo opere curam saltem ac diligentiam non defuisse. Vale.

PROLEGOMENA

TERENTIANA.

P. TERENTII VITA, EX SUETONIO.

P. TERENTIUS Afer, Carthagine natus, servivit Romæ Terentio Luciano Senatori, à quo ob ingenium et formam, non institutus modò liberaliter, sed et maturè manumissus. Quidam captum esse existimant, quòd fieri nullo modo potuisse, Fenestella docet: cùm in fine secundi Belli Punici, et ante initium tertii natus sit, et mortuus: nec si à Numidis aut Getulis captus sit, ad ducem Romanum pervenire potuisset; nullo commercio inter Italicos et Afros, nisi post deletam Carthaginem, cœpto. Hic cum multis nobilibus familiariter vixit, sed maximè cum Scipione Africano, et cum Lælio: quibus etiam corporis gratiâ conciliatus existimatur, quòd ipsum Fenestella arguit; contendens utroque majorem natu fuisse; quamvis Cornelius Nepos æqualeis omneis fuisse tradat, et Porcius suspensionem de consuetudine per hæc faciat:

Dum lasciviam nobilium et fucosas laudes petit,
Dum Africani voci divinæ inhiat avidis auribus,
Dum ad Furium se cœnitare, et Lælium pulchrum putat,
Dum se amari ab hisce credit, crebrò in Albanum rapi
Ob florem ætatis suæ; ad summam inopiam redactus est.
Itaque è conspectu omnium abiit, in Græciam, terram ultimam.
Mortuus est Stymphalo Arcadiæ oppido: nil Publius
Scipio profuit, nihil ei Lælius, nil Furius,
Tres per idem tempus qui agitabant nobiles facillimè.
Eorum ille operâ ne domum quidem habuit conductitiam,
Saltem ut esset, quò referret obitum domini servulus.

Scripsit comœdias sex: ex quibus primam Andriam cùm ædilibus daret, jussus antè Cæcilio recitare, ad cœnantem cùm venisset, dictus est initium quidem fabulæ, quòd erat contemptiore vestitu, subsellio juxta lectulum residens legisse; post paucos verò versus, invitatus ut accumberet, cœnasse unâ: deinde cætera percurrisse; non sine magnâ Cæciliî admiratione. Et hanc autem et quinque reliquas æqualiter populo probavit. Quamvis Volcatius de enumeratione omnium ita scribit:

Sumetur Hecyra sexta ex iis fabula.

Eunuchus quidem bis acta est, meruitque pretium quantum nulla antea cujusquam comœdia, id est, octo millia nummum. Propterea summa quoque titulo adscribitur. Nam Adelphorum principium Varro etiam præfert principio Menandri. Non obscura fama est, adjutum Terentium in scriptis à Lælio et Scipione, quibuscum familiariter vixit. Eandem ipse auxit. Nunquam enim, nisi leviter, se tutari conatur, ut in prologo Adelphorum:

Nam quod isti dicunt malevoli, homines nobiles
Hunc adjutare, assiduèque unâ scribere:
Quod illi maledictum vehemens existimant,
Eam laudem hic ducit maximam: cùm illis placet,
Qui vobis universis et populo placent.
Quorum operâ in bello, in otio, in negotio,
Suo quisque tempore usu' est sine superbiâ.

Videtur autem se leviùs defendisse, quia sciebat, Lælio et Scipioni

non ingrati esse hanc opinionem: quæ tamen magis et usque ad posteriora tempora valuit. Q. Memnius in oratione pro se ait: P. Africanus, qui à Terentio personam mutuatus, quæ domi luserat ipse, nomine illius in scenam detulit. Nepos auctore certo comperisse se ait, C. Lælium quondam in Puteolano Kalendis Martiis admonitum ab uxore, temporiùs ut discumberet, petiisse ab eâ, ne interPELLARETUR: seriùs tandem ingressum triclinium, dixisse, non sæpe in scribendo magis successisse sibi: deinde rogatum ut scripta illa proferret, pronuntiâsse versus qui sunt in Heautontimorumenò:

Sati' pol protervè me Syri promissa huc induxerunt.

Santra Terentium existimat, si modò in scribendo adjutoribus indiguerit, non tam Scipione et Lælio uti potuisse, qui tunc adolescentuli fuere, quàm Sulpicio Gallo, homine docto, et qui consularibus ludis initium fecerit fabularum dandarum: vel Q. Fabio Labeone, et M. Popilio, consulari utroque ac poëtâ: ideo ipsum non juvenes designâsse, qui se adjuvisse dicerentur; sed viros, quorum operam et in bello, et in otio, et in negotio populus sit expertus. Post editas comœdias nondum quintum atque trigessimum egressus annum, causâ evitandæ opinionis, quia videbatur aliena pro suis edere, seu percipiendi Græcorum instituta moresque, quos perinde exprimeret in scriptis; egressus urbe est, neque ampliùs rediit. De morte ejus Volcatius tradit:

Sed ut Afer sex populo edidit comœdias,
Iter hinc in Asiam fecit; navim cùm semel
Conscendit, visus nunquam est: sic vitâ vacat.

Q. Consetius redeuntem è Græciâ periisse in mare dicit, cum centum et octo fabulis conversis è Menandro. Cæteri, mortuum esse in Arcadiæ Stymphalo, sive Leucadiâ, tradunt, Cn. Cornelio Dolabellâ, M. Fulvio Nobiliore consulibus, morbo implicitum, acri dolore ac tædio amissarum fabularum, quas in navi præmiserat, ac simul fabularum, quas novas fecerat. Fuisse dicitur mediocri staturâ, gracili corpore, colore fusco. Reliquit filiam, quæ Equiti Romano nupsit. Item hortulos sex jugerum, viâ Appiâ, ad Martis villam, quò magis miror Porcium scribere:

———— Nil Publius

Scipio profuit, nihil ei Lælius, nil Furius,
Tres per idem qui agitabant nobiles facillimè.
Eorum ille operâ ne domum quidem habuit conductitiam,
Saltem ut esset quò referret obitum domini servulus.

Hunc Afranius quidem omnibus Comicis præfert; scribens in compitalibus:

Terentio non similem dices quempiam.

Volcatius autem non solùm Nævio, et Plauto, et Cæcilio, sed Licinio quoque postponit. Cicero in Limone hactenus laudat:

Tu quoque, qui solus lecto sermone, Terenti,
Conversum expressumque Latinâ voce Menandrum
In medio populi sedatis vocibus effers,
Quidquid come loquens, ac omnia dulcia dicens.

Item C. Cæsar:

Tu quoque tu in summis, ô dimidiate Menander,
Poneris; et meritò, puri sermonis amator.
Lenibus atque utinam scriptis adjuncta foret vis
Comica, ut æquato virtus polleret honore
Cum Græcis, neque in hâc despectus parte jaceres.
Unum hoc maceror et doleo tibi deesse, Terenti.

Hæc Suetonius Tranquillus: nam duos Terentios poëtâs fuisse scribit Metius: quorum alter Fregellanus fuerit Terentius Libo: alter Libertinus Terentius, Afer patriâ, de quo nunc loquimur. Scipionis fabulas edidisse Terentium, Valgius in Actæone ait:

Hæ, quæ vocantur fabulæ, cujus sunt?
 Non has, qui jura populis recensens dabat
 Honore summo afflctus, fecit fabulas?

Duæ ab Apollodoro translatae esse dicuntur Comico; Phormio et Hecyra: quatuor reliquæ à Menandro: ex quibus magno successu et pretio stetit Eunuchus: Hecyra sæpe exclusa, vix acta est.

TANAQUILLI FABRI NOTULÆ AD VITAM TERENTII.

EX SÆTONIO.] Alii, Ex ÆLIO DONATO, quod falsum. Itaque id mutatum volui.

Dum lasciviam.] Versus lepidissimi sunt, et sanè digni qui iterum et iterum legantur, et amentur diu. Sunt autem illi trochaici tetrametri catalectici, ut bene multi apud Terentium. Iste, profectò, Porcius, horum versuum auctor, homo fuit suavissimi ingenii, et quem Gratia nascentem placidè et amanter viderant: sed, malum! ille nobis periit, et tot hodie venena, pestes, et carcinomata poëtarum supersunt. Cæterùm, ne quis existimet *lasciviam* hoc loco id esse quod in sermone nostro sonat; nam *lascivia* hîc quidem nihil aliud significat, quàm lusus liberiores, jocos, convivia, et quæ id genus aliàs tenuiculis hominibus non licent; summis autem viris, qui elegantî ingenio sint præditi, ea et licent, et bene succedunt.

Dum ad Furiûm se cœnitare, et Lælium pulchrum putat.] Crederes esse Iambicum tetrametrum: at non est. Namque poëta *Furiûm* fecit dissyllabum per synizesin; etsi nomen illud, tamen, sit trisyllabum, ut ex versibus infrâ positis, et Horatio constat:

Furius hibernas canâ nive conspuit Alpes.

Rapi.] Absolutum est, neque ab alio verbo regitur; alioqui contra rationem faceret poëta. *Rapi* autem est, rhedâ aut equo vehi; Horatius, ubi de illo suo itinere agit: Serm. V. lib. I.

Quatuor hinc rapimur viginti et millia rhedis.

Saltem ut esset quò referret obitum domini servulus.] Hic versus elegantîa suâ exuperat cæteros. Quid enim venustius dixeris, quàm, Emi domum, saltem ut sit locus quò servulus post obitum domini rediens, et fores pulsans suspirabundus et gemens, atque exanimatus, dicat:

Heus, aperite, aperite, aliquis, herus est mortuus:

Nunc cicer, heu!

Nunc perièrè et allia,

Pernaque putrida, cæpaque,

Omnia nostris

Ventricellis

Quæ solebant

Esse viatica:

Illa nobis

Cum domino perièrè simul, simul.

Heus, properate, aperite, aliquis, herus est mortuus.

Eunuchus quidem bis acta est.] Error. Quî enim? An tantùm bis acta est Terentii Eunuchus? Ego millies arbitrator. Lege igitur, ut cuidam visum, bis *die* acta est; quæ præcipua Fabulæ laus, ut cùm manè acta sit, ea in vesperam à spectatoribus efflagitur.

Propterea summa quoque Titulo adscribitur.] Mutila itaque est Didascalica. Ibi enim nihil tale legitur.

Kalendis Martiis admonitum ab uxore.] Cur Kalendis Martiis? quia eo die regnum matronarum erat. Vide Ovid. in Fastis, et Horatii Oden, cujus initium est:

Martii cœlebs quid agam Kalendis.

Ad eam dicunt Interpretes quod dici oportuit.

Consularibus ludis.] Conjecit Muretus *Consualibus ludis*. De iis ludis Plutarchus in Romulo, ut et Livius initio historiæ. Sed mihi longè aptius videtur corrigere, *Cerealibus*, qui ludi in Circo celebrabantur magnâ et accuratissimâ pompâ; iisque Ædiles præerant. Adde quòd haudquaquam verisimile sit, fabulas datas non fuisse priùs in ludis istis, quos Romanos vocat Muretus, imò, et contrà facit Livius; at ego scio in *Cerealibus* ab initio non fuisse comœdias; quia scilicet ludi tristiores erant; sed post secundum bellum Punicum aliquid in iis mutatum fuisse non sine ratione suspicari possis ex veteri historiâ.

In Limone.] Quid sit Græcè *λειμων* notissimum est, iis certè qui vel Homerum legerint. Ego autem, quantum conjecturâ possum assequi, sic existimo; hic M. Tullii Ciceronis liber nihil aliud continebat nisi Epigrammata in viros claros, quocunque in genere præstantiæ sibi nomen parâssent. Itaque cùm de multis aliis priùs dixisset Cicero, ab his verbis incepit: *Tu quoque*. At Julius Cæsar, qui Ciceroni æmulabatur, idem argumentum aggressus est, sic itaque et ipse incepit: *Tu quoque*. Sunt qui existimant hos versus à Grammaticis confictos olim fuisse: non arbitror; sunt enim nimiùm Latini et nimiùm ingenui. Adde quòd et Ausonius, qui sub Gratiano imperatore floruit, eos imitatione dignatus est in Protreptico ad Nepotem:

Tu quoque, qui Latium lecto sermone, Terenti, &c.

Quod observare decuerat, non autem Latinissimos versus damnare.

Solus lecto sermone.] Id est, qui solus, inter veteres, lecto, terso, venusto, atque elegantis sermone uteris. Quæ laus, ô Musæ! à tali potissimum scriptore:

Ille viam summo surgens affectat Olympo.

Sic alibi idem Cicero dixit: *Nulla femina lector; alibi: lectissimus adolescens*. ô Gratia! vos hæc fecistis: at vos pauci noverunt.

Hæ quæ vocantur fabulæ, cujus sunt?] Debet esse trimeter iambæus, qui non est. Scribe:

Hæ, quæ vocantur, fabulæ cuju' sunt?

ex priscâ scribendi consuetudine.

Jura populis recensentibus: sicut olim hîc scriptum, sed ob sensum et metri rationem legendum, *recensens*, ut in quibusdam libris scriptum est. At τὸ RE apud veteres et longum erat et breve.

Libertinus.] Vides *libertum* et *libertinum* pro eodem sumi, quamvis alter ab altero distet uno gradu: Horat. *Namque est ille, pater quod erat meus*. Sed et sic locutus fuerat Plautus; quod, credo, Juris Interpretes annotaverunt.

Sed cùm in iis, quæ superiùs à Suetonio scripta sunt, bene multa reperiuntur, quæ exactiorem aliquam disquisitionem requirant: aliquod operæ pretium fore arbitror, si in locum suum ea retraham, quæ à me abhinc aliquot annis scripta sunt de ætate Terentii. Æqui et studiosi Lectores, spero, diligentia nostræ favebunt.

DE ÆTATE P. TERENTII.

DECREVI hodiè quærere diligentius paulò quàm ab iis factum est quos viderim, certiusque et clarius tradere, quænam Terentii ætas fuerit: tum difficultates nonnullas enodare, quæ circa illam oriri solent, quæ ex re aliquid utilitatis ad eos perventurum scio, qui illo scriptore delectantur. Id autem

ut rectè institui, commodèque procedere possit, quatuor sunt, quæ mihi in primis ponenda et stabilienda videantur :

- I. Quo anno Urbis conditæ mortuus sit Plautus.
- II. Quo anno mortuus sit Scipio Africanus Major.
- III. Quo anno natus sit Scipio Æmilianus.
- IV. Quo anno natus sit et quo mortuus P. Terentius poëta.

His enim quasi terminis depactis, facilè, uti spero, veritatem indagabimus, et ita undique circumcludemus, ut ne ampliùs effugiat, sed comprehensa teneatur. Nihil autem aptius et magis è re fuerit, quàm diagramma, seu seriem aliquot Consulum ante oculos habere ; en tibi

SERIES CONSULUM.

Anni ab
Urbe cond.

569. Claudius Pulcher, Porcius Licinius.
570. Q. Fabius Labeo, M. Claud. Marcellus.
571. L. Æmil. Paulus, Cn. Bæbius.
572. P. Corn. Lentulus, M. Bæbius.
573. A. Postumius Albinus, C. Calpurnius Piso.
574. Q. Fulv. Flaccus, L. Manlius Acidinus.
575. M. Junius Brutus, A. Manlius Volso.
576. C. Claudius Pulcher, T. Sempronius Gracchus.
577. Q. Petilius Sp., Cn. Corn. Scipio Hispallus.
578. P. Mutius Scævola, M. Æmilius Lepidus II.
579. Sp. Postumius Albinus, M. Mutius Scævola.
580. L. Postumius Albinus, M. Popilius Lænas.
581. C. Popilius Lænas, P. Ælius Ligur.
582. P. Licinius Crassus, C. Cassius Longinus.
583. A. Hostil. Mancinus, A. Atilius Serranus.
584. Q. Martius Philippus II., Q. Servilius Cæpio.
585. L. Æmilius Paulus II., C. Licinius Crassus.
586. Q. Julius Pætus, M. Julius Pennus.
587. C. Sulpicius Gallus, M. Claudius Marcellus.
588. T. Manlius Torquatus, Cn. Octavius.
589. A. Manlius Torquatus, Q. Cassius Longinus.
590. T. Sempronius Gracchus, M. Juventius Talna.
591. P. Cornel. Scipio Nasica, C. Martius Figulus.
592. M. Valerius Messala, Fannius Strabo.
593. L. Anicius Gallus, M. Cornelius Cethegus.
594. Cn. Corn. Dolabella, M. Fulvius Nobilior.
595. M. Æmilius Lepidus, C. Popilius Lænas II.
596. Sex. Jul. Cæsar, L. Aurelius Orestes.
597. L. Corn. Lentulus, C. Martius Figulus II.
598. L. Cornel. Scipio Nasica, M. Cl. Marcellus II.
599. Q. Opimius Nepos, L. Postumius Albinus.
600. Q. Fulvius Nobilior, T. Annius Luscus.
601. M. Claud. Marcellus III., Valer. Flaccus.
602. L. Licinius Lucullus, A. Postumius Albinus.
603. L. Quintius Flaminius, M. Acilius Balbus.

Sub his Consulibus III. bellum Punicum inchoatur ; et anno

604. Scipio Æmil. Carthaginem capit, diruit.

Primùm igitur, quod de Plauti morte positum est, id ex Cicerone in Bruto constat: nam *Plautus*, inquit, *P. Claudio*, *L. Porcio Coss. mortuus est*, *Catone Censore*, id est, anno U. conditæ DLXIX. seu CLXXVII. ante Chris-

tum natum. Fallitur itaque Hieronymus, cùm in Chronico Eusebiano scribit, OLYMPIADE CXLV. *Plautus ex Umbriâ Sarsina Romæ moritur.* Dicendum enim fuerit OLYMPIADE CXLIX. Quod an observatum à Scaligero fuerit, nescio.

Scipio autem Major, avus Scipionis Æmilianus, per adoptionem filii scilicet, anno sequenti, id est DLXX. ab Urbe conditâ, fato concessit, uti olim à Polybio scriptum fuerat, et ex eo docet Livius, lib. XXIX. Neque verò aliter sensit Cicero in admirabili libello de Senectute.

At Scipio Minor, seu Æmilianus, qui naturalis Æmilii Pauli filius fuit, adoptatus autem à filio Scipionis Africani prioris, eodem planè anno natus est, quo denatus est Plautus, Urbis conditæ scilicet DLIX.; id quod negaverit nemo, cùm Livius scribat lib. XLIV. *Consulem* (id est, Æmilianum Paulum) *quum se in castra victor recepisset, ne sincero gaudio frueretur, cura de minore filio stimulabat.* P. *Scipio is erat Africanus, et ipse postea deletâ Carthagine appellatus, naturalis Consul Pauli, adoptione, Africani nepos. Is septimum decimum tunc annum agens, quod ipsam curam augebat, &c.*

Terentius denique sub Consulatu Cornel. Dolabellæ et Fulvii Nobilioris mortuus est, uti scriptum à Suetonio fuerat, quem Donatus transcripsit. *Cæteri mortuum esse credunt, Cn. Cornelio Dolabellâ, M. Fulvio Nobiliore Coss.* quod in annum Urbis conditæ DXXIV. incidat necesse est. Sed quo anno natus est? hoc enim quæri utile fuerit. Id ita constitui potest: pro certo affirmavit Fenestella, scriptor Antiquitatis Romanæ peritissimus: *Inter finem secundi belli Punici, et initium tertii, natum esse et mortuum Terentium.* Verba hominis sunt apud Suetonium, qui olim de poëtis Latinis scripserat; at secundum bellum Punicum desiit anno Urb. conditæ DLII. Tertium autem inchoatum DCIII. Vides itaque annos XLIX intra quos et natus sit et mortuus. Sed tempus illud à Fenestellâ positum, nec ab initio, nec à fine circumscriptum est; atque adeò, si pauculi anni utrinque demantur, facilè intelligis quàm hæc rectè cum eo congruunt, quod Suetonius observaverat (*Cæteri mortuum esse tradunt Cn. Cornelio Dolabellâ, M. Fulvio Nobiliore Coss.*) Anni enim X aut XI qui à fine secundi et ante finem tertii belli Punici inter utrumque terminum partiendi et distrahendi, rem claram et edisertatam dabunt. Quamobrem natus est Terentius anno urbis Romanæ DLX. id est, novem annis ante mortem Plauti, totidem annis ante ortum Scipionis Æmilianus, undecim autem ante obitum Scipionis Majoris, qui primus Africanus dictus est. Neque verò ultra hoc tempus Consul Fulvii scripsisse Terentium apparet, cùm postrema omnium fabularum, ADELPHI scilicet, edita fuerit anno urbis DXXIII. L. Anicio Gallo, M. Cornel. Cethego Coss. quo tempore natus erat Terentius annos XXXIV. Hinc itaque est, quòd, ubi de Plauto et Nævio loquitur, eos inter veteres poëtas refert, in Prologo Eunuchi scilicet:

Quare æquum est vos cognoscere, atque ignoscere;
Quæ VETERES facitârunt, si faciunt novi.

Neque hoc minùs verum est quod dicam: non potuisse juvari Terentium in Fabulis scribendis à Scipione Majore, cùm circa obitum illius, undecim, non ampliùs, annos natus esset. Sed en tibi fontem erroris, ex quo tot portenta profluxerunt; videlicet, utrumque Scipionem confuderunt, et alterum pro altero sumsère. Quo enim tempore edidit Adelphos Terentius, jam annos quinque et viginti natus erat Scipio Æmilianus, quo nihil majus habuit imperium Romanum. Verum enim Herois illius elogium est [*P. Scipio Æmilianus, vir avitis P. Africani paternisque L. Pauli virtutibus simillimus, &c.* INGENIQUE AC STUDIOREM EMINENTISSIMUS, &c. Paterculus, lib. I.] At, qui talis erat, facilè, ut arbitror, Terentium, si fuisset opus, adjutare potuisset. Huic Paterculi testimonio addas licet quod de curâ L. Pauli

circa educationem institutionemque liberorum, de tot magistris è Græciâ petitis, qui illos in omni artium genere erudirent, à Plutarcho scriptum est: at non transcribam, cùm totum id apud ipsum legere possis. Aliud quoque fuit, unde in errorem inducti homines fuere; nomen Lælii scilicet. At hoc meminisse decuerat, Scipionem Æmilianum Lælii operâ usum quoque fuisse, sed illum Lælium prioris filium intelligi debere. Quid autem, ut ad Æmilianum revertatur oratio, an cuiquam minùs credibile videatur, potuisse illum eâ ætate [xxxv an.] Menandreas Fabulas Latinè convertere, quas multi longè minori indole præditi quàm quâ ipse erat, jam clarissima ingenii sui monumenta sæpius ediderunt? An quòd Menandri Fabulæ difficiles erant? Imò nîl facilius, nîl apertius, uti ex latissimis fragmentis constat, quæ passim apud Auctores seu sacros, seu profanos reperias. Sed nunc, ut rem absolvam, libet mihi illa percurrere, quæ ex Suetonio excerpit Æl. Donatus, aut, quod verum est, qui nobis Donatum mutilârunt. *Hic cum multis nobiles familiariter vixit, sed maximè cum P. Scipione Africano, et C. Lælio; quibus etiam corporis gratiâ conciliatus existimatur, quod et ipsum Fenestella arguit, contendens utroque majorem natu fuisse.* Hoc dextrâ lævâque falsum est, et fieri nequit. Quâ enim ratione fieri possit, ut Scipione Africano ætate major esset Terentius, cùm tanto tempore post Plauti obitum floruerit, ut eum veterem vocet, uti ostendi superiùs: at Plautus uno tantùm anno ante mortem Scipionis Africani obiit. Quonam etiam pacto congruere hæc possunt cum illis ejusdem Fenestellæ verbis, *inter finem secundi belli Punici et initium tertii natum esse et mortuum Terentium?* Itaque hæc à Fenestellâ scribi non potuerunt; sed videlicet eum Epitomistes non est assecutus: id enim scripserit Fenestella de Scipione Æmiliano; neque aliter sentiebat Nepos, cùm *æquales omnes fuisse tradidit*; quanquam, ut dixi antea, decem aut undecim anni inter ætatem Æmiliani et Terentii intercedunt.

Propterea summa quoque titulo adscribitur.] Titulus hoc loco *Didascaliam* significat. Ergo, ut hodie editur, mutila est.

Si modò in scribendo indiguerit.] Rectè illud, *si modò*; quamvis enim admirabilis quædam puritas germanitasque Latini sermonis in Terentii Fabulis sit, non tamen inde probetur adjutum eum fuisse à summatibus viris, cùm Phædrus Thracii generis servus, qui sub Tiberio vixit, tam purè, tamque Latinè, sine omni tamen adjutoris suspitione scripserit. Quanquam circa Heautontimorumenon Terentii aliquid est, quod me movet tamen: sed id aliàs fortasse agetur.

Non tam Scipione et Lælio uti potuisse, qui tunc adolescentuli fuere.] Et tamen adolescentulus ille annum jam tunc vicesimum agebat. Sed et Salustius alterius multò adolescentiam produxit; qui pontificatum maximum Caio Cæsari mandatum ait, cùm *adhuc adolescentulus esset*. Quot annos autem natus erat Cæsar? poteras dixisse xxxvi; et id ostendet Manutius, ni credis.

Consetius redeuntem è Græciâ periisse in mari dicit cum cviii fabulis conversis è Menandro.] Gravissimum verò damnum, inquires. Verùm ne lachryma, neque te afflictes, non quòd illæ Fabulæ salvæ sint, sed quia nunquam à Terentio scriptæ fuerunt. Id enim nec vitæ tempus patitur, nec, si vel seculum explèssset Terentius, centum et octo Fabulas è Menandro convertere potuisset, nisi ab Orco Græcus poëta remissus fuisset, qui novas denuo faceret. Nam ex his comædiis, quæ hodie leguntur, quatuor sunt Menandri; Menander autem, uti ex Suidâ et veteribus magistris constat, cviii aut ad summum cix, quanquam alii cv tantùm prodiderunt, scripserat; at ex illis jam quatuor conversæ fuerant à Terentio. Quamobrem bono Consetio ob istam tam insignem munificentiam vides quantum fidei debeatur. Antequam desino, dicendum aliquid arbitror de illo etiam quod multis

persuasum esse video ; fieri potuisse ut *secutus sit Scipionem triumphantem Terentius, pileo capiti imposito, omnique deinde vitâ, ut dignum erat, libertatis auctorem coluerit.* Illa verba, quæ Livii sunt, editioni suæ, quæ omnium politissima est et venustissima, præfixit vir clarissimus, cujus nomini parcendum. Sunt autem illa ex Livio lib. xxx. petita, sed quæ in poëtam nostrum haud conveniant : is enim Terentius, de quo agitur, tunc senator erat, ut ex ipsomet Livio constat ; deinde prætor, dein legatus quoque P. R. Carthaginem missus est. Adde quòd et nomina diversa utriusque ; nam poëta dictus est, P. Terentius, ille alter, Quintus Terentius Culleo. Sed Orosius tamen disertè scripsit : *Scipio, jam cognomento Africanus, triumphans, Urbem ingressus est, quem Terentius, qui postea Comicus, ex nobilibus Carthaginensium captivis, pileatus, quod indultæ sibi libertatis insigne fuit, triumphantem post currum secutus est.* Ita, inquam, scripsit Orosius, sed nil est quòd à vero magis alienum sit ; neque hoc in Orosio novum. Si Livium diligenter consulisset, tale quid haud unquam scripsisset. Dein ea fabula, quoquò illam veritas, stare non potest ; nam prior Scipio anno Urbis DLII. triumphavit ; at cùm ab Æmiliano capta fuit Carthago, poëta noster jam fato functus fuerat, uti superiùs ostendi ; sique adhuc in vivis erat, quòd contrà est, Romæ tunc florere debuit. Videtur tamen et ei rumori sese credulum præbuisse Quinctilianus Declamatione ix., cui responderi haud necesse est, nam abunde dictum arbitror.

JUDICIA VETERUM DE TERENCE.

VARRO, Parmenone. NONIUS in Poscere.

IN argumentis Cæcilius poscit palmam ; in ethesin Terentius ; in sermonibus Plautus.

CICERO de Optimo Genere Oratorum.

IN re quòd optimum sit quæritur : in hominibus dicitur, quòd est. Itaque licet dicere, et Ennium summum Epicum poëtam, si cui ita videtur ; et Pacuvium Tragicum ; et Cæcilium fortasse Comicum. Unum verò est genus perfecti, à quo qui absunt, genere differunt, ut ab Attio Terentius : sed in eodem non sunt pares.

Et infrâ.

Idem et Andriam et Synephebos, nec minùs Terentium et Cæcilium, quàm Menandrum legunt. Quòd est igitur eorum in orationibus è Græco conversis fastidium, nullum cùm sit in versibus ?

Lib. VII. Epist. 3. ad Attic.

Secutus sum, non dico Cæcilium, ‘Manè ut ex portu in Piræeum,’ (malus enim auctor Latinitatis est,) sed Terentium : cujus fabellæ, propter elegantiam sermonis, putabantur à C. Lælio scribi, ‘Heri aliquot adolescentuli coimus in Piræeum.’

In Lælio, ex personâ Lælii.

In Andriâ familiaris meus Terentius dixit. Et mox : In obsequio, quoniam Terentiano verbo libenter utor, comitas adsit.

HORATIUS, lib. II. Epist. I. ad Augustum.

Ambigitur quoties, uter utro sit prior ; aufert
Pacuvius docti famam senis, Accius alti ;
Dicitur Afrani toga convenisse Menandro ;
Plautus ad exemplar Siculi properare Epicharmi :
Vincere Cæcilius gravitate, Terentius arte ;
Hos ediscit, et hos areto stipata theatro
Spectat Roma frequens.

OVIDIUS, lib. II. Tristium.

Nec liber iudicium est animi ; sed honesta voluntas
Plurima mulcendis auribus apta refert.

Accius esset atrox : conviva Terentius esset,
Essent pugnaces qui fera bella canunt.

VOLCATIUS SEDIGITUS apud A. GELLIUM, lib. XV.
cap. xxiv.

Multos incertos certare hanc rem vidimus,
Palmam Poëtæ Comico cui deferant.
Eum, me iudice, errorem dissolvam tibi :
Ut contrà si quis sentiat, nihil sentiat.
Cæcilio palmam statuo de Comico.
Plautus secundus facilè exsuperat cæteros,
Dein Nævius, qui servet pretium, tertiu'st.
Si erit, quod quarto, dabitur Licinio.
Pòst insequi Licinium facio Atilium.
In sexto sequitur hos loco Terentius.
Turpilius septimum, Trabea octavum obtinet,
Nono loco esse facilè facio Luscium.
Decimum addo causâ antiquitatis Ennium.

VELLEIUS PATERCULUS, lib. I.

Dulcesque Latini leporis facetiæ per Cæcilium, Terentiumque et Afranium, sub pari ætate nituerunt.

FAB. QUINCTILIAN. lib. X. cap. i.

In Comœdiâ maximè claudicamus ; licèt Varro dicat Musas, Ælii Stolonis sentiatiâ, Plautino Sermone locuturas fuisse, si Latinè loqui vellent : licèt Cæcilium laudibus ferant : licèt Terentii scripta ad Scipionem Africanum referantur : quæ tamen sunt in hoc genere elegantissima, et plus adhuc habitura gratiæ, si intra versus trimetros stetissent.

Idem Declamat. IX. sive Gladiator.

Terentium, quem inter cæteros captivos, secundo Punico bello, Scipio Africanus vinculis exolverat, memoriæ tradidere majores, insigne receptæ libertatis pileo testantem, in triumpho ducis esse conspectum.

PLINIUS, lib. I. epist. xvi.

Legit mihi nuper epistolas, quas uxoris esse dicebat : Plautum vel Terentium metro solutum legi credidi.

AGELLIUS, lib. VII. cap. xiv.

Vera autem et propria hujusmodi formarum exempla in Latinâ linguâ M. Varro esse dicit, ubertatis Pacuvium, gracilitatis Lucilium, mediocritatis Terentium.

Idem lib. XVII. cap. xxi.

Neque magno intervallo postea Q. Ennius, et juxtâ Cæcilius et Terentius, ac subinde Pacuvius ; et Pacuvio jam sene Accius, clariorque in poëmatis eorum obtrectandis Lucilius fuit.

AUSONIUS in Protreptico ad Nepotem.

Tu quoque qui Latium lecto sermone, Terenti,
Comis et adstricto percurris pulpita socco,
Ad nova vix memorem diverbia coge senectam.

LACTANT. de Falsâ Sap. cap. iv.

Nemo potest de se rectè judicare. Quod nobilis poëta testatur, ita enim comparatam esse hominum naturam, &c.

EUSEBIUS in Chronico.

Ptolemæi VI. id est, Philometoris regno decessit P. Terentius, quo tempore Aristarchus, Homericorum ille versuum censor, floruit.

HIERON. in Chronico, Olymp. 155. ann. 3.

P. Terentius Carthaginensis Comœdiarum scriptor, ob ingenium et formam libertate donatus, in Arcadiâ moritur : qui primùm Andriam, antequam Ædilibus, Cæcilio multùm se miranti legit.

Idem de Optimo Genere Interpretandi.

Terentius Menandrum, Plautus et Cæcilius veteres Comicos interpretati sunt: numquid hærent in verbis? ac non decorem magis et elegantiam in translatione conservant, quàm veritatem interpretationis?

Idem ad Suniam et Fretellam.

Hanc esse regulam boni interpretis, ut idioma alterius linguæ, suæ linguæ exprimat proprietate: quod quidem et Tullium in Protagorâ Platonis, et in Economico Xenophontis, et Demosthenis contra Æschinem oratione fecisse convincimus, et Plautum, Terentium, Cæciliumque eruditissimos viros in Græcis Comædiis transferendis.

Idem ad Paulinum.

Habet unumquodque propositum principes suos. Romani duces imitentur Camillos, Fabricios, Regulos, Scipiones: philosophi proponant sibi Pythagoram, Socratem, Platonem, Aristotelem: poëtæ æmulentur Homerum, Virgilium, Menandrum, Terentium.

PAULUS OROSIUS, lib. IV. cap. xix.

Scipio, jam cognomento Africanus, triumphans urbem ingressus est, quem Terentius, qui postea Comicus, ex nobilibus Carthaginiensium captivis pileatus, quod indultæ sibi libertatis insigne fuit, triumphantem post currum secutus est.

Livius, lib. XXX. non Comicum hunc intelligi, sed ad Terentium Culleonem senatorem Rom. refert, qui pileo capiti imposito, secutus est Scipionem triumphantem: certè de alterutro Quintiliani etiam locus ex Declam. IX. intelligendus est. Lindenbrogius.

SIDONIUS APOLLINAR. Carm. XX.

Quid vos eloquii canam Latini,
Arpinas, Patavine, Mantuane,
Et te Comica qui doces, Terenti,
Et te tempore qui satus severo,
Graios, Plaute! sales lepore transis?

RUFINUS GRAMMATICUS Antiochensis.

Agnovit metrum, servatque Terentius artem;
Nam prologos trimetro didicit componere versu,
Scenarumque actus primos pede claudit eodem.

SERVIUS in illud, lib. I. Æneid., talibus incusat.

Sciendum est, Terentium, propter solam proprietatem, omnibus Comicis esse præpositum; quibus est, quantum ad cætera spectat, inferior.

FL. SOSIPATER CHARISIUS.

Ἡθῆ, ut ait Varro de Latino sermone, lib. v., nulli alii servare convenit quàm Titinnio et Terentio. Πάθη verò Trabea, inquit, et Attilius et Cæcilius facillè moverant.

ISIDOR. Origin. lib. I. cap. xxxix.

Fabulas poëtæ quasdam delectandi causâ finxerunt, quasdam ad naturas rerum, nonnullas ad mores hominum interpretati sunt. Delectandi causâ fictas, ut eas quas vulgò dicunt, vel quas Plautus et Terentius composuerunt.

In antiquo Cod. MSS. in Bibliothecâ Regis Gall. multisque aliis MSS.

Natus in excelsis tectis Carthaginis altæ
Romanis ducibus bellica præda fui.
Descripsi mores hominum, juvenumque, senumque,
Qualiter et servi decipiant dominos:
Quid meretrix, quid leno dolis confingat avarus,
Hæc quicumque legit, sic, puto, cautus erit.

EVANTHIUS de Tragœdiâ et Comœdiâ.

Tum personarum leges circa habitum, ætatem, officium, partes agendi,

nemo diligentius Terentio custodivit. Quinetiam solus ausus est, cum in fictis argumentis fidem veritatis assequeretur, etiam contra præscripta Comica, meretrices interdum non malas introducere: quibus tamen, cur bonæ sint, et voluptas per ipsum et causa non desit. Hæc cum artificiosissima Terentius fecerit: tum illud est admirandum, quod et morem retinuit, ut Comædiam scriberet, et temperavit affectum, ne in Tragædiam transiliret: quod cum aliis rebus minimè obtentum et à Plauto, et ab Afranio, et Accio, et multis ferè magnis Comicis invenimus. Illud quoque inter Terentianas virtutes mirabile, quod ejus Fabulæ eo sunt temperamento, ut neque extumescant ad tragicam celsitudinem, neque abjiciantur ad mimicam vilitatem. Adde quod nihil abstrusum ab eo ponitur; aut quod ab historicis requirendum sit: quod sæpius Plautus facit, et eò est obscurior in pluribus locis. Adde quod argumenti ac styli ita attentè memor est, ut nusquam non caverit aut curaverit ea, quæ obesse potuerunt: tum quod media primis atque postremis ita nexuit, ut nihil additum alteri, sed aptum ex se totum et uno corpore videatur esse compositum. Illud quoque mirabile in eo: primò, quod non ita miscet personas quatuor, ut obscura sit earum distinctio. Et item, quod nihil ad populum facit actorem, velut ex Tragædiâ, loqui: quod vitium Plauti frequentissimum est. Illud etiam inter cætera ejus laude dignum videtur, quod locupletiora argumenta ex duplicibus negotiis delegerit ad scribendum. Nam exceptâ Hecyrâ, in quâ unius Pamphili amor est, cæteræ quique binos adolescentulos habent.

 ANNOTATIONES

J. HEN. BOECLERI

IN JUDICIA VETERUM DE TERENTIO.

IN his judiciis quædam ne absurditate quidem carent: quale *Volcatii Sedigiti* pridem doctis visum est. *Elegantia sermonis, et mores*, consensu tribuuntur: etiam *ars et metri diligentia*. In *argumentis* quid valeat subinde videbimus. Diximus autem antea, aliud vulgi, aliud eruditorum de Poëtis judicium esse. Certè, si quis attendat, *Horatii* versus allati, vulgi sententiam, non ipsius, summi sanè Critici, exprimunt. Quid enim ipse admiraretur in principe Comitorum, noluit cuiquam occultum esse. Ipsi eruditi tantum inter se non discrepare videbuntur, si singulos intueamur, quin unius et alterius sententia cæterorum auctoritate obrui queat. De *Horatio* dictum est: quem non legit, multò minùs Terentianas in eo imitationes observavit, qui ad interpretes sibi hinc eundem existimat. *Servii* auctoritas tanti non est, ut loco rationis esse debeat. Nonne enim multa sunt, quæ eruditionis potiùs, quàm judicii facultatem in eo Grammatico testantur? *Fabius Quintilianus* pleno laudat ore Terentium, nisi quod incautè de trimetris addit: refutatus meritò à *Georgio Fabricio*. Cæterùm, qui paucissimos accuratæ criticæ successu omni ævo præstitisse, ignorat: illum pleraque interioris doctrinæ mysteria fugiant necesse est. Non sufficit eruditio, quæ confidentiam persæpe generat; ut plùs satis prompti sint, ad pronuntiandum, qui auctoris genium nondum perdidicerunt: ne dicam de pervulgatis opinionibus, quæ haud rarò eximias quoque mentes dèvertunt: cum præsertim, quod probè notandum, de novâ comædiâ judicaturis, respectus veteris subinde obstaret, animumque diversè traheret. Dicam iterum: Accedat vir ingenio et doctrinâ præstantissimus, ad ferendam paulò explicatiùs de magno aliquo et perfecto ex Veteribus Poëtâ sententiam: nisi iterum iterumque relegerit, nisi cogitaverit subtilissimè, ac exegerit singula attentissimè, facilè lineâ excidet. Documenta nolumus jam nisi ex proximo petere. Sicut acerrimi

vir ingenii *Franciscus Guictus* nuper admodum, rectissimè et felicissimè amplexus Afranii sententiam, *omnes omnium Comicatorum in uno Terentio eminere virtutes*, judicavit: ita superiore sæculo, nollemus summo viro, et quod caput rei est, *κρτικωτάτω*, *Julio Scaligero*, ea de nostro poëtâ excidisse, quæ nullo modo defendi, ac ne tolerari quidem possunt.

Illud quidem libenter sumimus, quod de judicio populi fatetur; quo etiamsi superatum esse legam à Philemone Menandrum, nondum tamen ideo Menandro major est Philemon. Debet enim, ni fallor, eruditis idem licere, quod populo: ut hic quidem pro suo captu, illo pro ingenio et doctrinâ sententiam ferant. At enim populi judicio hîc standum est: populo dabantur fabulæ; et *is non ad discendam sermonis puritatem eò confluebat, sed ad animum risu ac jocis relaxandum*: quæ *Scaligeri* verba sunt. Sed *περιεργία* populi non tollit artium instituta. Quando in foro reus accusatur ac defenditur, Populus non confluit ad discendam sermonis elegantiam: neque propterea non laudabitur Orator, qui ei studet. Confluxerit populus ad oblectandum animum visu et auditu rerum ridicularum: huic desiderio explendo, nemo opinor Poëtæ fabulam scripserit: histrione enim quàm Poëtâ dignior hæc opera esset. Poëtæ institutum ad philosophiam spectat: atque in Comœdiâ hoc ipsum agit, ut, dum putat populus ludicram rem geri, amore virtutum, odio vitiorum, quæque his affinia sunt, et ad emendandos mores pertinent, imbuatur. Rudioribus itaque temporibus, rudiùs hoc solebat fieri: animisque nec compositis nec excultis aliquid indulgendum erat. Accedente quodam cultu, ut in omnibus civitatibus ac inconditis moribus ad gradus quosdam disciplinæ proceditur, temperandum erat quicquid nimium videbatur, invitatis et placidè traductis ad rectiora animis: ut voluptatem non jam ex solo risu, quod imperitissimorum est, sed ex consuetudine vitæ fortunæque humanæ, eleganti rerum textu ac consecutione per imitationem expressâ, sibi petendam judicarent. Quam ipsam rem cùm Comœdia nova sibi proposuisset, aliorum industriâ sanè profecerit; certè solius Terentii ingenio ad fastigium ascendit. Si igitur Volcatius Sedigitus de Comicis judicium ferre voluit, cur tam diversa miscuit? Cur Plautum et alios ideo prætulit, quòd plus de antiquæ Comœdiæ genio referrent? Cur populo, etiam cultiori sæculo haud ægrè ad solutiora respicient, adulatus potiùs, quàm poëseos instituto, et doctrinæ legibus obsecutus est? Sed mittamus Sedigitum: qui tamen errandi Scaligero auctor fuit, nam ut ejus judicium defenderet, suo non bene usus est. Quis enim porrò ferat ista? *At res putentur ipsæ, profectò languidiores erunt Terentianæ*: quàm apud Plautum scilicet aliosque. Quis demum ille languor? si omnia excutias, hoc dicendum fuerit: quæ res in Comœdiâ ita exhibentur, ut minùs captetur risus, neque jocos et facetiis omnia impleantur, illæ languidiores sunt. Nunquam tulisset ille princeps Criticorum æquo animo, si quisquam alius pronunciâset languidiorem esse Poësin, ubi retinetur quod est difficillimum, sed Poëtâ accurato dignum, ex hilaritate modus. Quid? quòd urbanitatis eruditæ ac festivitatis artificio nemini cedit Terentius. Tantum obest rationi auctoritas, cui te semel permiseris. Et excogitandum tamen aliquid fuit, ne sine ratione videretur disputari. Quando (inquit Scaliger) *res eò perducta est, ut nos in linguâ patriâ, hoc est, Latinâ, simus peregrini, quam ex nihilissimi cujusque authoris operibus emendicantes, ad ea, quæ sentimus, applicaremus; atque in eâ Terentianæ munditiæ potiores essent salibus Plautinis: quantum propter animi voluptatem tribuerunt Plauto prisci, tantum ætas nostra, ob linguæ Latinæ cultum, Terentio. Ille igitur illorum secundâ fortunâ commendatus: hic nostrâ miseriâ magnus factus est. Nam equidem Plautum ut Comicum, Terentium ut loquutorem admirabor. Si miseria junioris ævi causam dedit ἀμαρτήματα κρτικῆ, quid ergo ante tot sæcula Horatium movit, ut stultitiæ postularet*

eos, qui sales Plautinos ad urbanitatem et leporem referrent? ut non phrasin magis Terentii, quàm sales et lepores tanto studio consecraretur? At unus et item alter ob solum linguæ Latinæ nitorem nuper tantum Terentio tribuit. Nescio, quinam illi fuerint: omnium minimè decebat Scali-gerum in eo numero esse: qui, si tantâ intentione animi tractâset Terentium, quantâ Virgilium, non minùs perfectum in suo opere illum per omnia iudicâset. Sunt autem, ut omnibus patet, inter eruditos non pauci, et fuerunt, qui orationem Terentii meritò quidem adamârunt, longè plura autem, id est, omnia ea, quibus opera hujusmodi commendantur, in eo admirati sunt: nec ut *locutoris*, (absit verborum vilitas, ubi plus quàm verba spectantur,) sed ut Comici et Philosophi exacti hoc exemplar sibi proposuerunt. Enimvero, qui præter stilum nihil in Terentio amare didicit, eum à Musis et Gratiis cùm maximè alienum esse, nemo abnuat. Sed hæc hactenus ad *Jul. Scalig. Poët. lib. III. cap. xcvi. et VI. cap. ii.*

LOCA MENANDRI ET APOLLODORI,

QUÆ TERENTIUS LATINÈ EST INTERPRETATUS.

SCHREVELIUS LECTORI.

SUBJECIT editioni Terentianæ à se recensitæ Nobilissimus ac celeberrimus *Dan. Heinsius* loca aliquot Menandri, quæ Terentius Latinè est imitatus, ex collectione *Andree Schotti*: nos iis alia ex eodem Menandro adjunximus, atque insuper ex Apollodoro, quòd illos duos propriè imitatus fuerit atque expresserit Poëta, quod ex Comædiarum ejus *ἐπιγραφαῖς* est manifestum. Ea autem nobis suppeditârunt, partim excerpta *Grotiana* ex Tragædiis et Comædiis Græcis, partim quædam Terentii editio à *Martino Haineccio* procurata, partim doctorum in Terentium Commentaria.

ANDRIA. ACTUS I. SCENA I.

FECI è servo ut esses libertus mihi. *Versus Menandri legitur etiam in Elenchis*:

Ἐγώ σε δοῦλον ὄντ' ἔθηκ' ἐλεύθερον.

Ego te, quum servus esses, liberum feci.

Mala mens, malus animus. *Videtur Terentius alluisse ad illud Menandri*:

Γνωμῆς γὰρ ἰσθλῆς ἔργα χρηστὰ γίνονται.

Bonæ mentis bona sunt opera.

ACTUS I. SCENA II.

Nihil me fallis. *Menandri apud Donatum*:

Νῦν δὲ οὐδὲν λέληθάς με ἄν.

Neque tu nunc me clam es.

ACTUS II. SCENA II.

Olera et pisciculos. *Menandri verba è Pevinthiâ huc pertinentia, quæ ab Athenæo, lib. VII. Deipnosophist. referuntur.*

Τὸ παιδίον δ' εἰσῆλθεν ἐψητοῦς φέρον.

Intravit puer minutos pisciculos ferens.

ACTUS III. SCENA II.

Nunc primùm fac istæc ut lavet. *Menander*:

Λούσατε αὐτὴν τάχιστα.

Lavate illam actutum.

ACTUS III. SCENA III.

Amantium iræ. *Expressit Terentius illud Menandri, et explicat Victorius Var. lect. lib. IV. c. xiv.*

Ἐργὴ φιλοῦντων ἐλίγον ἰσχύει χρόνον.

Amantium iræ exiguo durant tempore.

ACTUS IV. SCENA IV.

Mirum verò, impudenter mulier si facit meretrix. *Menander :*

Οὐδὲ ποθ' ἰταίρα τοῦ καλοῦ περιφρόντικι.
Meretrix pudorem pensi nunquam habet.

ACTUS V. SCENA IV.

Sycophanta. *Menander* Γεωργῶ.

Καὶ συκοφάντης εὐθύς, ὃ τὸ περιβάνιον
Ἔχων καλεῖται, καὶ ἀδικούμενος τύχη.
Cui vestis squalida, sycophanta dicitur
Statim, quamvis patiatur ipse injuriam.

Sic est hic. *Menander :*

Οὗτος αὐτός ἐστιν.

EUNUCH. PROLOG.

Responsum non dictum esse, quia læsit priús. *Hic versus congruit senario, ex Menandri Olynthiá :*

Ἦς οὐχ' ὑπέρχων, ἀλλὰ τιμωρούμενος.
Ut qui non prior incipiam, sed me vindicem.

ACTUS I. SCENA I.

Sed ipsa egreditur. *Menander in prologo fabulæ, Thais inscriptæ, elegantissimis verbis ejus ἤθος expressit, quos Plutarchus, in commentario De audiendis Poëtis, refert hoc modo :*

Ἔμοι μὲν οὖν ἄειδε τσιαύτην θεά,
Θρασύαν, ὠραίαν δὲ, καὶ πιθανὴν ἄμα,
Ἄδικοῦσαν, ἀποκλείουσαν, αἰτούσαν πυκνὰ,
Μηδενὸς ἐρώσαν, προσποιουμένην δ' αἰί.
Nunc illam talem cane, quod te venero, dea,
Feroecem, sed pulchellam, et illecebriloquam ;
Injustificam, clusiforem, poscinummiam ;
Et neminamantem, semper simulantem tamen.

ACTUS II. SCENA II,

Is quæstus. *Menander :*

Πράττει δ' ὃ κόλαξ ἄριστα πάντων.
Cum adulatore agitur nunc omnium optimé.

Nec sursum. *Menandro est, στρέφεσθαι ἄνω, κάτω. Sic enim :*

Ἦ μὴ ἐγὼ τοὺς πλουσίους, ᾧ Φανία,
Οἷς μὴ τὸ δανείζεσθαι πρόσεστιν, οὐ στίνειν
Τὰς νύκτας, οὐδὲ στρεφομένους ἄνω κάτω,
Οἴμοι λέγειν.
Putabam ego, divites, ὃ Phania !
Quibus nulla scœnore accipiendi necessitas incumbit, neque gemere
Noctu, neque sursum deorsum versando sese
Ejulare.—

Versus hi ita recte leguntur in Plutarchi libellis, non modò impressis, verùm etiam MSS. duobus, περὶ εὐθυμίας. Nam apud Stobæum cap. xcν. mendosè est, στρεφομένους ἄν νύκτα.

ACTUS II. SCENA III.

Liquet mihi dejerare. *Menander :*

Ἦρκον δὲ φεύγει, καὶ δικαίως ὀμύης.
Jusjurandum devitato, etiam quum justè jurare poteris.

ACTUS III. SCENA I.

Nunquam tibi dixi. *Menander :*

Ἔχω δ' ἐπίκληρον Λαμίαν οὐκ εἰρηκά σοι ;
Est mihi Lamia ; quæ nullos cohæredes habet ; nonne dixi tibi ?

ACTUS III. SCENA II.

Tacent ; satis laudant. *Menander :*

—Κᾶν ὄλωσ μηδὲν λαλεῖ,
Διὰ τοῦ σωπᾶν, πλεῖστα περὶ αὐτῆς λέγει.
Eo ipso dum planè nil loquitur, tacendo quamplurima de se ipsa dicit.

ACTUS IV. SCENA IV.

Hic est vietus, vetus, veterinosus senex, colore mustellino. *Voluit exprimere locum Menandri :*

Οὐτός ἐστι γαλιώτης γέρον.

Hic est mustella senex.

ACTUS V. SCENA VI.

Sed tu quod cavere possis. *Translata à Menandro sententia, cujus hi citantur à Stobæo senarii :*

Εὐθέσια μοι φαίνονται δηλουμένη,

Τὸ νοεῖν μὲν ὅσα δεῖ, μὴ φυλάττεσθαι δ' ἂ δεῖ.

Manifesta mihi videtur hæc esse fatuitas,

Assequi quid fieri oporteat, neque facere tamen.

ACTUS V. SCENA IX.

Quod vis donum, præmium. *Menander :*

Εὔξαι τὶ βούλει, πάντα σοι γενήσεται.

Elige quod optes, optata ferēs omnia.

HEAUTONTIMOR. ACTUS I. SCENA II.

Illum insimulat durum. *Menander :*

Σκληρὸν πρὸς υἱὸν ἐν τῷ νοουθετεῖν.

Quòd in increpando erga filium sit sævus.

Periculum ex aliis. *Huc pertinet illud Menandri :*

Βλέπων πεσπαῖδι μου εἰς τὰ τῶν ἄλλων κακά.

Mala intuens aliorum doctus ego fui.

ACTUS II. SCENA III.

Occasio, locus, &c. *Menander :*

Μικρὰ πρόφασίς ἐστὶ τοῦ πράξαι κακῶς.

Ad pravè agendum, parva satis occasio est.

ACTUS II. SCENA III.

Textentem telam studiosè, &c. *Menand. apud P. Victor. lib. IX. cap. XV.*

Var. Lect.

Ἐξ ἰσταρίου γὰρ ἐκρέματο φιλοπόνως πάνυ.

Animum à telà suspensum omnino studiosè occupabat.

Una ancillula erat, &c. *Menand. apud Politianum :*

Καὶ θεραπεινὴς ἦν μία, αὐτῇ

Συνύφαινε βυπαρῶς διακειμένη.

Et una ancillula erat ;

Hæc sordidi animi plena, texturam unà faciebat.

Facinus magnum et memorabile. *Menander :*

Μέγα καὶ περιβόητον ἔργον.

In aurem utramvis ut dormias. *Menander Plautio :*

Ἐπ' ἀμφοτέρων, ἴν' ἐπίκληρος ἦ, μέλλειν καθευδῆσειν.

In aurem utramque, quandoquidem dotata est, cubet.

In eum jam res rediit locum, ut sit necesse. *Menander :*

Τρεῖς γὰρ ἐσσι, δέσποτα, δι' ὧν ἅπαντα γίγνεται,

Ἡ κατὰ νόμου, ἡ κατὰ ἀνάγκαις, ἡγε τρίτον, ἔθει τινί.

Ad res gerendas his tribus compellimur,

Necessitate, lege, consuetudine.

ACTUS II. SCENA IV.

Formæ mores consimiles sient. *Menander apud Stobæum :*

Ὅταν φύσει τὸ κάλλος ἐπικοσμεῖ τρόπος

Χρηστὸς, διπλάσιος προσῶν ἄλίσκεται.

Quando mores faciles naturali formæ ornatum adferunt, ventitans dupliciter capitur.

Nos quoque senes est æquum senibus obsequi. *Menander :*

Γέρονς γέροντι γλῶσσαν ἠδίστην ἔχει.

Παῖς παιδί, καὶ γυναῖκι πρόσφορον γυνή.

Νοσῶν τ' ἀνὴρ νοσοῦντι, καὶ δυσπραξία

Ληφθεὶς ἐπώδός ἐστι τῷ περιωμένῳ.

Seni senilis lingua jucundissima :
 Puerque puero, et apta mulieri mulier :
 Et æger ægro : pressus infortunio
 Lenimen est homini malis exercito.

Aliena meliùs ut videant. In hanc sententiam Menander :

Οὐθὲς ἐπ' αὐτοῦ τὰ κακὰ συνορᾷ, Παμφίλει,
 Σαφῶς, ἐτέρου δ' ἀσχημονούντος ὄψεται.
 Apertè sua mala nemo videt, ὁ Pamphile,
 Sed alterius peccatum conspicabitur.

ACTUS IV. SCENA II.

Nihil tam difficile quin quærendo. Menander apud Stobæum, λόγῳ κ. :

Ἄλωτὰ γίνεται ἐπιμελεία, καὶ πόνον ἅπαντα.
 Omnia queunt laboribus et industriâ comprehendi.

ACTUS IV. SCENA V.

Jus summum, summa injuria. Menander apud Stobæum, μ.β. :

— ὁ δ' ὄρων τοὺς νόμους
 Λίαν ἀκριβῶς, συκοφάντης φαίνεται.
 — qui leges intuetur optimas
 Nimis accuratè, ille sycophanta prorsus est.

ACTUS V. SCENA I.

Argentum ut dares. Expressit hunc Menandri versiculum :

Λουτρὸν, θεραπαίνας, καὶ ἀργυράματα.
 Balneas, ancillas, et pecunias.

ACTUS V. SCENA II.

Modò liceat vivere, est spes. Apollodorus :

Οὐδὲ ποτ' ἀθυμῶν, τὸν κακῶς πράσσοντα δεῖ
 Ἄνδρα, τὰ βελτίω δὲ προσδοκᾶν αἰεὶ.
 In miseris nullis labescere convenit,
 Meliora sed sperare semper adfore.

ACTUS V. SCENA V.

Quid istuc? video non licere, ut cœperam, hoc pertendere. Menander :

Ὁ σκληρότατος πρὸς υἱὸν ἐν τῷ νοθεστῆν,
 Τοῖς μὲν λόγοις πικρὸς ἔστι, τοῖς δ' ἔργοις πατήρ.
 Valdè in monendo si quis asper filio,
 Verbis acerbus est quidem : sed re, pater.

Sic idem Menander :

Πρὸς υἱὸν ὀργὴν οὐκ ἔχει χρηστὸς πατήρ.
 Boni parentis ira nulla in filium.

— Rufamne illam virginem,

Cæsiam, sparso ore, adunco naso? non possum, pater. Menander :

Δὲ ἔσθ' ἂ κρῖναι τὸν γαμῶν μέλλοντα δεῖ,
 Ἦτοι πρῶσθη ἔψιν, ἢ χρηστὸν τρόπον.
 Τὴν ὀμόνοιαν γὰρ τὴν πρὸς ἀλλήλους ποιεῖ.
 In nuptiis spectare res decet duas,
 Amabilem aut speciem oris, aut mores probos.
 Concordiam nam continent hæc mutuum.

Formam cum probis moribus conjungit hoc versiculo idem Menander :

Ὡς ἡδὲ τὸ κάλλος ὅταν ἔχη νῦν σώφρονα.
 Quàm grata forma est cui comes modesta mens!

ADELPHIS. ACTUS I. SCENA I.

Et, quod fortunatum isti putant, Uxorem nunquam habui. Menander :

ὦ μακάριόν με! γυναῖκα οὐ λαμβάνω.
 O me beatum, qui uxorem habere nolo!

ACTUS I. SCENA II.

Quem neque pudet quidquam, nec metuit quemquam. Menander apud Priscian. lib. VIII. :

Ὅς δ' οὐτ' ἐρυθριᾶν οἶδεν, οὐδὲ δεδέναι,
 τὰ πρῶτα πάσης τῆς ἀναίδειας ἔχει.
 Ille verò, qui nec erubescere novit, neque metuere,
 Universæ impudentiæ primas tenet.

Homine imperito nunquam quicquam injustius. *Menander :*

Οὐκ ἐπ' ἀνοιαν οὐδὲν, ὡς ἰμοὶ δοκεῖ,
 Τολμηρότερον.

Nihil imperito videtur esse audacius.

ACTUS II. SCENA I.

Minimè miror, qui insanire occipiunt ex injuriâ. *Menander :*

Ὀἶμοι! τὸ γὰρ ἄφνω δυστυχεῖν μανίαν ποιεῖ.

Hei mihi, ut repentinum infortunium insaniam parit!

ACTUS II. SCENA III.

Fratrem homini nemini esse. *Menander.*

Ὅς ἡδὺ γ' ἐν ἀδελφοῖς ἴσται ὁμονοίας ἔρω.

Quàm jucundus est inter fratres concordiae amor!

ACTUS III. SCENA II.

Quid credas jam? aut cui credas? *Menander :*

Μὴ πάντα πείρω πᾶσι πιστεύειν αἰ.

Credenda cunctis esse cuncta ne puta.

ACTUS III. SCENA IV.

Quod vos vis cogit, &c. *Vide locum Menandri, quem hîc et suprâ expressit in Heautontim. Act. II. Scen. III.*

ACTUS IV. SCENA V.

Tacet. *Menander :*

Πολλοῖς ἀπόκρισις ἢ σιωπὴ τυγχάνει.

Apud multos silentium loco responsionis est.

Erubuit, salva res est. *Menander :*

Ἐρυθριᾶν πᾶς χρηστὸς εἶναι μοι δοκεῖ.

Qui erubuit, esse mihi videtur vir bonus.

An sedere oportuit domi virginem tam grandem? *Menander :*

Θυγάτηρ ἐπίγαμος, κἄν ὄλωσ μηδὲν λαλῆ,

Διὰ τοῦ σιωπᾶν πλεῖστα περὶ αὐτῆς λέγει.

Filia nubilis, etsi planè nihil loquatur,

Ipso tamen silentio plurimum de se prædicat.

Menses abierunt decem. *Menander Plotio :*

Γυνὴ καὶ δεκάμηνος.

Mulier, postquam concepit, mensem agit decimum.

Dormienti confecturos Deos. *Menander :*

Αὐτόματα γὰρ τὰ πράγματα' ἴσται τὸ συμφέρον,

Ἐπεὶ κἄν καθυδῆσθ, πάλιν τἀναντία.

Sponte suâ nam res ad usum manant; sed et, dum quis dormit, rursum contrariæ.

ACTUS V. SCENA III.

Communia esse amicorum inter se omnia. *Menander in Adelphis, Erasmo citante :*

τὰ τῶν φίλων κοῖν', εὐ μόνον τὰ χρήματα,

καὶ νοῦ δὲ καὶ φρονήσεως κοινανία.

Communia amicos inter, non pecuniæ

Tantum, sed et mens pariter et prudentia.

ACTUS V. SCENA IV.

Duxi uxorem. *Huc spectat illud Menandri apud Stobæum :*

τὸ γυναικ' ἔχειν, εἶναι τε παῖδων, Παρμένων,

Πατέρα, μερίμνας τῶ βίῳ πολλὰς φέρει.

Uxorem habere, liberorum, Parmeno,

Patrem esse, curas multas in vitam invehit.

Et :

τὸ γενέσθαι πατέρα παῖδων, ἦν λύπη, φόβος, φροντίς.

Liberorum patrem esse factum: mæror fuit, formido, et anxietas.

HECYRA. ACTUS II. SCENA I.

Neque declinatam quicquam ab aliarum ingenio ullam reperias. *Menander* :

Γυνὴ γυναικὸς πάσσοι, οὐδὲν διαφέρει.
A fœminâ nil fœmina unquam discrepat.

Postmodum rescisces. *Menander* :

Ταῦθ' ὕστερον λαβοῖς ἂν ἡμαρτημένα.
Quænam sint commissa, hæc tu postmodum rescisces.

ACTUS III. SCENA III.

Omnibus nobis ut res dant sese, ita magni atque humiles sumus. *Apollo-*
dorus :

Οὔτω, ἕκαστος διὰ τὰ πράγματα σεμνὸς ἦν καὶ ταπεινός.
Ita quisque, ut res dant sese, et gravis, et humilis esse solet.

ACTUS III. SCENA V.

Salvum atque validum. *Menander* :

Εὐτυχοῦντα καὶ σεσωσμένον.
Fortunatum salvumque.

ACTUS IV. SCENA II.

Ut ne cui meæ longinquitas ætatis obstet, mortemve expectet meam : *Me-*
nander :

Πικρὸν ἔστι θρέμμα γέρον ἐν οἰκίᾳ μένων.
Amarulentus est alumnus senex domi manens.

ACTUS IV. SCENA IV.

Amaræ mulieres sunt. *Menander apud Stobæum* :

Φύσει γυνὴ δυσάνιον ἔστι καὶ πικρὸν.
Naturâ mala mulier atque effrænis est.

ACTUS V. SCENA III.

Abhinc menses decem feré. *Vide dictum Menandri, Adelph. Act. IV.*
Scen. V.

PHORMIONE. ACTUS I. SCENA II.

Quod fors fert, feremus æquo animo. *Menander* :

Ἐνεγκ' ἀτυχίαν καὶ βλάβην εὐσχημόνας.
Fortunam adversam, dispendiumque, decenter ferto.

Isthuc viri est officium. *Menander* :

Τοῦτ' ἔστιν ἀνδρός.
Hoc viri est.

ACTUS I. SCENA IV.

Fortes fortuna adjuvat. *Menander apud Stobæum* :

Τόλμη δικαία καὶ θεὸς συλλαμβάνει.
Audaciam justam vel adjuvat Deus.

ACTUS II. SCENA II.

Injuriam audisti. *Menander in Misogyno* :

—ὄμνυμί σοι τὸν ἥλιον
Ἵμην ποιήσειν σοι γραφὴν κακώσεως.
—juro Solem tibi,

Injuriarum me tibi scripturum dicam.

Cum Ratione.] Rationem, quod est in Palatino codice, magis placet.
Nam ita quoque citat Victor. lib. V. c. xx. ubi inter alios versus *Men-*
andri hunc adducit :

Τὸ γὰρ τρέφον με, τοῦτ' ἐγὼ κρίνω θεόν.
Nam quod me alit, id ego planè judico Deum.

ACTUS III. SCENA III.

Solus amico amicus. *Apollo-*
dorus :

Μόνος γε ἐπίσταται φιλεῖν τοὺς φίλους.
Ut qui solus amicos amare didicit.

ACTUS IV. SCENA I.

Senectus ipsa morbus. *Apollodorus :*

Τὸ γῆρας ἴστιν αὐτὸ νόσημα.

Ego meorum solus sum meus. *Apollodorus :*

Ἐγὼ γὰρ εἶμι μόνος τῶν ἱμῶν ἰμός.

ACTUS IV. SCENA IV.

Dicis quod mali est, &c. *Menander :*

Δίγεις ἀπὸ τοῦ λυποῦν,

Μηδὲν ἀντιπαρατιθεῖς τῶν προσλιγομένων.

Semper, quod mœre:em affert, narras, nihil eorum addens quod ex adversum alloquis sit idoneum.

EVANTHIUS

DE TRAGŒDIA ET COMŒDIA.

Quæ hîc de Tragœdiâ et Comœdiâ referuntur, ea non, ut alii, ex Cornuto, vel Aspero desumpta, sed ex Evanthii commentario in Terentium selecta esse arbitror. Ejusceque rei evidentissimum argumentum est, quòd sub hujus eruditissimi Grammatici nomine (quem iisdem cum Donato temporibus, hoc est, Olymp. 285, regnante Constantio fil. Constantini, C. P. floruisse notat Hieronymus) hæc verba adferat Rufinus Antiochensis Grammaticus lib. de metris Terentianis : Concinna argumento, consuetudine congrua, utilis sententiis, grata salibus, apta metro. Et postea sic : Veteres etsi usi ipsi quoque metris, &c. Quæ ipsissima in hisce prolegomenis nunc leguntur. Lindenbrogius.

INITIUM Tragœdiæ et Comœdiæ à rebus divinis est inchoatum : quibus pro fructibus vota solventes operabantur antiqui. Nam incensis jam altaribus, et admoto hirco, id genus carminis, quod sacer chorus reddebat Libero patri, Tragœdia dicebatur, ἀπὸ τοῦ τράγου καὶ τῆς φῶδης, hoc est, ab hirco, hoste vinearum, et à cantilenâ. Ejus ipsius rei apud *Virgilium* plena fit mentio : vel quòd hirco donabatur ejus carminis Poëta ; vel quòd uter ejus musti plenus solenne præmium cantoribus fuerat ; vel quòd ora sua fæcibus perlinebant scenici, ante usum personarum ab *Æschylo* repertum. Fæces enim dicuntur Græcè τρύγες. Et his quidem causis Tragœdiæ nomen est inventum. At verò nondum coactis in urbem Atheniensibus, cùm Apollini Nomio, vel ΑΓΓΑΘῶν id est, pastorum vicinorumque præsi Di Deo, constructis aris in honorem divinæ rei circum Atticæ vicos, villas, pagos, et compita, festum carmen solenniter cantarent : orta est Comœdia ἀπὸ τῶν κωμῶν καὶ τῆς φῶδης composito nomine, vel ἀπὸ τοῦ κωμᾶζειν καὶ φῶδειν, q. e. commessatum ire cantantes ; quod à Poëtis solenni die, vel amatorie lascivientibus choris comicis, non absurdum est. Itaque ut rerum, ita etiam temporum ipso cæpto ordine, Tragœdia primò prolata esse cognoscitur. Nam ut ab incultis et feris moribus paulatim perventum est ad mansuetudinem, urbesque sunt conditæ, et vita mitior atque otiosior processit : ita res Tragicæ longè ante Comicas inventæ. Quamvis autem retro prisca volventibus reperiatur *Thespis* Tragœdiæ primus inventor : et Comœdiæ veteris pater *Eupolis* cum *Cratino*, *Aristophaneque* esse dicatur : *Homerus* tamen, qui ferè omnis Poëticæ largissimus fons est, etiam his carminibus exempla præbuit, et velut quâdam suorum operum lege præscripsit : Qui *Iliadem* instar Tragœdiæ, *Odysseam* ad imaginem Comœdiæ, fecisse monstratur. Nam post illius tale tantumque documentum, ab ingeniosissimis imitatoribus et digesta sunt in ordinem, et divisa ea, quæ etiam tum temere scribebantur adhuc impolita, atque in ipsis rudimentis haudquaquam, ut postea facta sunt, decora atque levia. At nos ea, quæ propriè de Tragœdiâ dicenda sunt, titulo propositi operis instantes, in alia tempora differamus : et de his fabulis jam loquamur, quas *Terentius* imitatus est. Postquam demon-

strandæ originis causâ de utriusque generis initio diximus: quod necesse est, jam dicemus.

Comœdia ferè vetus, ut ipsa quoque olim Tragœdia, simplex carmen (quemadmodum jam diximus) fuit: quod chorus circa aras fumantes nunc spatiat, nunc consistens, nunc revolvens gyros, cum tibicine concinebat. Sed primò una persona substituta est cantoribus, quæ respondens alternis choro, locupletavit variavitque rem musicam; tum altera; tum tertia; et ad postremum, crescente numero, per authores diversos, personæ, pallæ, cothurni, socci, et cæteri ornatus atque insignia scenicarum reperta: et ad hoc unicuique suus habitus, et ad ultimum, qui primarum partium, qui secundarum, et tertiæ, qui quartarum, atque quintarum, actores essent, distributa et divisa quinquepartito tota est fabula; quæ tamen in ipsis ortus sui velut quibusdam incunabulis, et vix dum incipiens, *κωμῳδία ἐτεώνιος καὶ ἀρχαία* dicta est: *ἀρχαία* idcirco, quia est de nobis parum cognitis vitiis: *ἐτεώνιος* autem, quia inest in eâ velut historica fides veræ narrationis, et denominatio omnium, de quibus liberè describebatur. Etenim per priscos Poëtæ, non ut nunc, penitus ficta argumenta, sed res gestæ à civibus palàm cum eorum sæpe, qui gesserant, nomine decantabantur. Ideo ipsa suo tempore moribus multum profuit civitatis: cùm unusquisque caveat, culpâ ne spectaculo cæteris esset, et domestico probro. Sed cùm Poëtæ abuti licentiùs stylo, et passim lædere ex libidine cœpissent plures bonos, ne quisquam in alterum carmen infame proponeret lege latâ siluere. Et hinc deinde aliud genus fabulæ, id est, SATYRA, sumpsit exordium: quæ à satyris, quos illotos semper ac petulantes Deos scimus esse, vocitata est: etsi aliunde nomen traxisse pravè putant alii. Hæc, quæ Satyra dicitur, ejusmodi fuit, ut in eâ; quamvis duro et veluti agresti joco, de vitiis civium tamen sine ullo proprii nominis titulo carmen esset. Quod item genus Comœdiæ multis obfuit Poëtis, cùm in suspicionem potentibus civibus venissent, illorum facta descripsisse in pejus, ac deformâsse genus stylo carminis: quod primò *Lucilius* novo conscripsit modo, ut Poësin inde faceret, id est, unius carminis plures libros. Hoc igitur, quo suprâ diximus, modo coacti omittere satyram, aliud genus carminis, *τὴν νέαν κωμῳδίαν*, hoc est, novam comœdiam reperere Poëtæ, quæ argumento communi magis, et generaliter ad omnes homines, qui mediocribus fortunis agunt, pertineret, et minus amaritudinis spectatoribus et eâdem operâ multum delectationis afferret; concinna argumento, consuetudine congrua, utilis sententiis, grata salibus, apta metro. Ut igitur superiores illæ suis quæque celebrantur authoribus; ita hæc *νέα κωμῳδία* cùm multorum antea, tum præcipuè *Menandri Terentii*que est: de quâ cùm multa dicenda sint, sat erit tamen, velut admonendi lectoris causâ, quod de Arte Comicâ veterum chartis continetur, exponere. *Comœdia vetus*, ut ab initio chorus fuit, paulatimque personarum numero in quinque actus processit: ita paulatim velut attrito atque extenuato choro ad *novam Comœdiam* sic pervenit, ut in eâ non modò non inducatur chorus, sed ne locus quidem ullus jam relinquatur choro. Nam postquam otioso tempore, fastidiosior spectator effectus, tunc cùm ad cantores ab actoribus fabula transibat, consurgere et abire cœpisset: admonuit Poëtæ primò quidem choros prætermittere, locum eis relinquentes, ut *Menander* fecit hæc de causâ, non, ut alii existimant, aliâ. Postremò ne locum quidem reliquerunt; quod Latini fecerunt Comici: unde apud illos dirimere actus quinquepartitos difficile est. Tum etiam Græci prologos non habent more nostrorum, quos Latini habent. Deinde *θεοὺς ἀπὸ μηχανῆς*, id est, Deos argumentis narrandis machinatos, cæteri Latini instar Græcorum habent; *Terentius* non habet. Ad hoc *πρωταγνὰ πρόσωπα*, id est, personas extra argumentum accersitas, non faciliè cæteri habent: quibus *Terentius* sæpe

utitur, ut per harum inductiones facilè pateat argumentum. Veteres, etsi ipsi quoque metris negligentius egerunt iambici versûs duntaxat in secundo et quarto loco, tamen à *Terentio* vincuntur resolutione hujus metri, quantum potest, comminuti ad imaginem prosæ orationis. Tum personarum leges circa habitum, ætatem, officium, partes agendi, nemo diligentius *Terentio* custodit. Quinetiam solus ausus est, cùm in fictis argumentis fidem veritatis assequeretur, etiam contra præscripta Comica, meretrices, interdum non malas introducere: quibus tamen, cur bonæ sint, et voluptas per ipsum et causa non desit. Hæc cùm artificiosè *Terentius* fecerit, tum illud est admirandum, quòd et morem retinuit, ut Comædiam scriberet, et temperavit affectum, ne in Tragædiam transiliret: quod cum aliis rebus minimè obtentum et à *Plauto*, et ab *Afranio* et *Accio*, et multis ferè magnis Comicis invenimus. Illud quoque inter *Terentianas* virtutes mirabile, quòd ejus fabulæ eo sunt temperamento, ut neque extumescant ad tragicam celsitudinem, neque abjiciantur ad mimicam vilitatem. Adde quòd nihil abstrusum ab eo ponitur, ut quod ab historicis requirendum sit; quod sæpius *Plautus* facit, et eò est obscurior in pluribus locis. Adde quòd argumenti ac styli ita attentè memor est, ut nusquam non caverit, aut curaverit ea, quæ obesse potuerunt: tum quòd media primis atque postremis ita nexuit, ut nihil additum alteri, sed aptum ex se totum, et uno corpore videatur esse compositum. Illud quoque mirabile in eo primo, quòd non ita miscet personas quatuor, ut obscura sit earum distinctio. Et item quòd nihil ad populum facit actorem velut ex tragædiâ loqui: quod vitium *Plauti* frequentissimum est. Illud etiam inter cætera ejus laude dignum videtur, quòd locupletiora argumenta ex duplicibus negotiis delegerit ad scribendum. Nam, exceptâ Hecyrâ, in quâ unius *Pamphili* amor est, cæteræ quinque binos adolescentulos habent. Illud verò tenendum est, post *ῥέαν κωμῳδίαν* Latinos multa fabularum genera protulisse: ut togatas, à scenicis atque argumentis Latinis: prætextatas, ab dignitate personarum, et Latinâ historiâ: Attellanas, à civitate Campaniæ, ubi actitæ sunt plurimæ: Rhintonicas, ab actoris nomine: tabernarias, ab humilitate argumenti et stili: mimos, ab diurnâ imitatione vilium rerum et levium personarum. Inter tragædiam autem et comædiam cùm multa, tum in primis hoc distat: quòd in comædiâ mediocres fortunæ hominum, parvi impetus periculaque, lætique sunt exitus actionum: at in tragædiâ, omnia contraria, ingentes personæ, magni timores, exitus funesti habentur. Et illiç turbulenta prima, tranquilla ultima: In tragædiâ contrario ordine res aguntur. Tum quòd in tragædiâ, fugienda vita; in comædiâ capessenda exprimitur. Postremò quòd omnis comædia de fictis est argumentis: Tragædia sæpe ab historicâ fide petitur. Latinæ fabulæ primò à *Livio Andronico* scriptæ sunt, cùm etiam tum ad cuncta recentibus, idem et poëta et actor fabularum suarum fuisset. Comædiæ autem motoriæ sunt, aut statariæ, aut mistæ. Motoriæ, turbulentiæ: statariæ, quietiores: mistæ, ex utroque actu consistentes. Comædia per quatuor partes dividitur, prologum, protasin, epitasin, catastrophem. Prologus est velut præfatio quædam fabulæ, in quo solo licet, præter argumentum, aliquid ad populum, vel ex poëtæ, vel ex ipsius fabulæ, vel ex actoris commodo loqui. Protasis primus est actus, initiumque dramatis. Epitasis incrementum processusque turbarum: ac totius, ut ita dixerim, motus oreris. Catastrophe, conversio rerum est ad jucundos exitus, patefactâ cunctis cognitione gestorum.

DONATI FRAGMENTUM

DE COMÆDIA ET TRAGÆDIA.

COMÆDIA est fabula, diversa instituta continens, affectuumque civilium ac

privatorum, quibus discitur, quid sit in vitâ utile, quid contrâ evitandum. Hanc Græci sic definire, *κωμῳδία ἐστὶν ἰδιωτικῶν καὶ πολιτικῶν πραγμάτων ἀκίνδυνος περιοχὴ*. Comœdiam esse Cicero ait *imitationem vitæ, speculum consuetudinis, imaginem veritatis*. Comœdiæ autem à more antiquo dictæ; quia in vicis hujusmodi carmina initio agebantur, apud Græcos: ut in Italiâ Compitalitiis ludicris, admissio pronunciationis modulo, quo, dum actus commutantur, populus detinebatur. Aut *ἀπὸ τῶν κωμῶν*, hoc est, ab actu vitæ hominum, qui in vicis habitabant, ob mediocritatem fortunatorum: non in aulis regiis, ut sunt personæ tragicæ. Comœdia verò, quia poëma sub imitatione vitæ atque morum similitudine compositum est, in gestu, et in pronunciatione consistit. Comœdiam apud Græcos dubium est quis invenit primus, apud Latinos certum est. Comœdiam et tragœdiam togatam primò *Livius Andronicus* reperit: aitque, *Comœdiam esse quotidianæ vitæ speculum*: nec injuriâ; nam ut intenti speculo veritatis lineamenta facilè per imagines colligimus, ita lectione comœdiæ imitationem vitæ consuetudinisque non ægerimè animadvertimus. Hujus autem originis ratio ab exteris civitatibus, moribusque provenit. Athenienses namque Atticam custodientes elegantiam, cùm vellent malè viventes notare, in vicos et compita ex omnibus locis læti alacresque veniebant, ibique cum nominibus, singulorum vitam publicabant: unde nomen compositum, ut comœdia vocarent. Hæc autem carmina in pratis primùm mollibus agebantur. Nec deerant præmia, quibus ad scribendum doctorum provocarentur ingenia: sed et actoribus munera offerebantur, quò libentiùs jucundo vocis flexu ad dulcedinem commendationis uterentur. Caper namque pro donis his dabatur, quia vitibus noxium animal habebatur; à quo etiam tragœdiæ nomen exortum est. Nonnulli autem ex amurcâ olei fæce, quæ est humor aquatilis, tragœdiam dici vocarique maluerunt. Qui ludi cùm per artifices in honorem Liberi patris agerentur, etiam ipsi comœdiarum tragœdiarumque scriptores, hujus dei velut patris numen colere venerarique cœperunt. Cujus rei probabilis ratio extitit: ita enim carmina inchoata proferebantur, ut per ea laudes ejus et facta gloriosa celebrari proferrique constaret: tum paulatim fama hujus artis increbuit. *Thespis* autem primus hæc scripta in omnium notitiam protulit. Postea *Æschylus*, secutus exemplum, publicavit. De quibus ita *Horatius* in Arte Poëtica loquitur:

Ignotum tragicæ genus invenisse Camcenz
Dicitur, et plaustri vexisse poëmata Thespis,
Quæ canerent, agerentque peruncti fæcibus ora.
Post hunc personæ, pallæque repertor honestæ
Æschylus, et modicis instravit pulpita tignis,
Et docuit magnumque loqui, nitique cothurno.
Successit vetus his comœdia, non sine multâ
Laude: sed in vitium libertas excidit, et vim
Dignam lege regi: lex est accepta: chorusque
Turpiter obtulit, sublato jure nocendi.
Nil intentatum nostri liquere poëtæ.
Nec minimum meruere decus, vestigia Græca
Ausi deserere, et celebrare domestica facta,
Vel qui prætextas, vel qui docuere togatas.

Fabula generale nomen est: ejus duæ primæ partes sunt, Tragœdia et Comœdia. Si Latina argumentatio sit, Prætextata dicitur. Comœdia autem multas species habet: aut enim Palliata est, aut Togata, aut Tabernaria, aut Atteliana, aut Mimus, aut Rhintonica, aut Planipedia. Planipedia autem dicta, ob humilitatem argumenti ejus, ac vilitatem actorum, qui non cothurno aut socco utuntur in scenâ, aut pulpito, sed plano pede: vel ideo quòd non ea negotia continet, quæ personarum in turribus aut in cœnaculis habitantium sunt, sed in plano et humili loco. Personati primi egisse dicun-

tur comœdiam Cincius et Faliscus: tragœdiam Minutius et Prothonius. Omnium autem comœdiarum scripta ex quatuor rebus omnino sumuntur, nomine, loco, facto, eventu. Nomine, ut Phormio, Hecyra, Gurgulio, Epidicus. Loco, ut Andria, Leucadia, Brundusina. Facto, ut Eunuchus, Asinaria, Captivi. Eventu, Commorientes, Adelphi, Heautontimorumenos. Comœdiarum formæ sunt tres: Palliatæ, Græcum habitum ferentes: quas nonnulli Tabernarias vocant. Togatæ juxta formam personarum, habitum togarum desiderantes. Attellanæ, salibus et jocis compositæ, quæ in se non habent nisi vetustam elegantiam. Comœdia autem dividitur in quatuor partes, Prologum, Protasin, Epitasin, Catastrophen. Prologus est prima dictio, à Græcis dicta *πρόλογος*, id est, antecedens veram fabulæ compositionem elocutio. Ejus species quatuor sunt; *Συστατικός*, commendatitius: quo fabula vel poëta commendatur. *Ἀναφορικός*, relativus: quòd aut adversario maledicta, aut gratiæ populo referuntur. *ὑποθετικός*, argumentativus: fabulæ argumentum exponens. *Μικτός*, mistus: omnia hæc in se continens. Inter Prologum et Prologium quidam hoc interesse voluerunt: quia prologus est velut præfatio quædam fabulæ, in quo solo scilicet, præter argumentum, aliquid ad populum vel ex poëtâ, vel ex ipsius fabulæ, vel actoris commodo loquitur. Prologium autem est, cùm tantùm de argumento dicitur. Protasis est primus actus initiumque dramatis, quo pars argumenti explicatur, pars reticetur ad populi expectationem retinendam. Epitasis est incrementum processusque turbarum, ac totius, ut ita dixerim, nodus erroris. Catastrophe est conversio rerum ad jucundos exitus, patefactâ cunctis cognitione gestorum. In plerisque fabulis ipsarum nomina priora ponebantur, quàm poëtarum: in nonnullis poëtarum quàm fabularum. Cujus moris diversitatem antiquitas probat. Nam cùm primi aliqui fabulas ederent, ipsarum nomina pronunciabantur antè, quàm poëtæ pronunciarentur, ne aliquâ invidiâ à scribendo deterreri possent. Cùm autem per editionem multarum, poëtæ jam esset autoritas acquisita, rursus priora poëtarum nomina proferebantur: ut per ipsorum vocabula fabulis attentio acquireretur.

ACTAS diversis ludis manifestum est inscribi. Nam ludorum quatuor sunt species, quos curules ædiles munere publico curant. Megalenses, magnis diis consecrati, quos Græci *Μεγαλησίους* appellant. Funebres, ad retinendum populum instituti, dum pompa funeri decreta in nomina patricii viri plenè instruitur. Plebei, qui pro salute plebis eduntur. Apollinæ, Apollini consecrati. In scenâ duæ aræ poni solebant, dextra Liberi, sinistra ejus dei cui ludi fiebant: unde *Terentius* in Andriâ ait, *Ex arâ hâc sume verbenas.*

Hinc Ulysses palliatum semper inducunt: sive quòd aliquando insaniam simulavit, quo tempore tectum se esse voluit, ne agnitus cogere in bella prodire: seu ob singularem sapientiam, quâ tectus munitusque, plurimùm sociis profuit. Hujus enim virtutis erat, animi semper decipientis ingenium. Nonnulli Ithacæ incolæ, sicut Locros, palliatos fuisse commemorant. Achilles et Neoptolemi personæ diademata habent; quamvis regalia sceptra nunquam tenuerint; cujus argumenti probatio talis inducitur, quòd nunquam cum reliquâ Græciæ juventute ad gerenda cum Trojanis bella, sacramenta conjurationis inierunt, nec unquam sub Agamemnonis imperio fuerunt.

COMICIS senibus candidus vestitus inducitur, quòd is antiquissimus fuisse memoratur. Adolescentibus discolor attribuitur. Servi comici amictu exiguo conteguntur, paupertatis antiquæ gratiâ, vel quòd expeditiores agant. Parasiti cum intortis palliis veniunt. Læto vestitu candidus: ærumnoso obsoletus: purpureus diviti, pauperi phœniceus datur: militi chlamys purpurea: puellæ habitus peregrinus inducitur: leno pallio varii coloris utitur: meretrici ob avaritiam luteum datur. *Syrmata* dicta sunt ab eo, quòd tra-

huntur: quæ res ab scenicâ luxuriâ instituta est. Eadem in luctuosis personis incuriam sui per negligentiam significat. Aulæa quoque in scenâ intexta sternuntur, quòd pictus ornatus erat, ex Attalicâ regiâ Romam usque perlatus: pro quibus siparia ætas posterior accepit. Est autem mimicum velum, quod populo obsistit, dum fabularum actus commutantur. Diverbia histriones pronunciabant. Cantica verò temperabantur modis, non à poëtâ, sed à perito artis musicæ factis. Neque enim omnia iisdem modis in uno cantico agebantur, sed sæpe mutatis, ut significant qui tres numeros in comædiis ponunt, qui tres continent mutatos modos cantici illius. Qui hujusmodi modos faciebant, nomen in principio fabulæ et scriptoris et actoris superponebant. Hujusmodi adèò carmina ad tibias fiebant: ut his auditis, multi ex populo antè discerent, quam fabulam acturi scenici essent, quàm omnino spectatoribus ipsis antecedens titulus pronunciaretur. Agebantur autem tibiis paribus aut imparibus, et dextris aut sinistris. Dextræ autem et Lydiæ, suâ gravitate seriam comædiæ dictionem pronunciabant. Sinistræ et Serranæ acuminis levitate jocum in comædiâ ostendebant. Ubi autem dextrâ et sinistrâ acta fabula inscribatur, mistim joci et gravitates denunciabantur.

DESID. ERASMUS ROTERODAMUS

DE METRIS TERENTIANIS.

COMICI Latini multam libertatem sibi usurpârunt in versibus, sed nemo largiùs Terentio: adèò ut apud priscos quoque fuerint qui judicarent, in hujus fabulis nullam esse carminum legem. Sed hos falli manifestum est. Rursus fuerunt qui non negârunt, ab hoc servari metrorum leges, sed ob immodicam libertatem non esse operæ pretium torqueri doctos carminum dimensione, quòd et res sit immensi laboris, nec ita multum adferat frugis. At ego ab utroque genere dissentio: nam ut manifestius est quàm ut egeat probatione, Terentii comædias versibus constare; ita qui negligendam putârunt metrorum rationem, frequenter poëtæ sermonem corruperunt, dum aliam vocem pro aliâ subjiciunt, quòd nimium sæpe usuvenit scribis in auctoribus solutæ dictionis, dum addunt atque adimunt, dum verborum invertunt ordinem. Nonnihîl etiam hîc peccârunt eruditi, qui dum carminum genera distinguunt ac dimetiuntur, parum attentî, interjecerunt verba quædam, ut explerent versûs hiatum, aut reseuerunt quòd videbatur superesse. Videtur autem studio factum à Terentio, ut dissimulato carmine quàm proximè accederet ad orationem solutam: quòd idem affectâsse videtur Horatius in Sermonibus et Epistolis. Hinc tanta in dimetiendo difficultas, ut existimem ipsum Donatum, aut Cornutum, aut Asperum, si viverent, in locis aliquot vel hæsueros, vel inter se dissensuros. Proinde nos quatrîduanam oppellam sumpsimus, ut adolescentulis aliquam hujus difficultatis partem adimeremus, non quidem in omnes fabulas, sed in unam perpetuè, et in cæteris carptim: quo ceu filo adjuti, sese faciliùs è cæteris explicit labyrinthis. Constant autem hujus fabulæ his ferme metrorum generibus.

Iambico trimetro, qui et senarii dicuntur à numero pedum.

Iambico tetrametro, qui ab aliis quadrati, ab aliis octonarii dicuntur. Monometrum ac dimetrum rarò interjicitur. In hoc genere quovis loco pro iambo ponit tribrachyn, spondæum, dactylum, anapæstum, modò totius carminis penultima syllaba sit brevis. Siquidem in hoc versu:

Nullum est jam dictum, quod non dictum sit priùs:

omnes spondæi sunt, excepto ultimo, cujus generis et alios aliquot reperias.

Eandem libertatem sumit in trochaicis, tetrametris catalecticis, satis ha-

bens si totius carminis penultima sit brevis. Illud tamen ubique cavetur, ne vel trochæus ingrediatur iambicum carmen, vel iambicus trochaicum.

Iambicum tetrametrum interdum in fine fraudatur unâ syllabâ, productâ penultimâ, quoties iambico dimetro acatalectico accinitur dimeter catalecticus. Veluti si, *Jam lucis orto sidere, accinas, Cultor dei memento.*

Quanquam in hoc quoque genere usurpatur, cùm communis de quâ dictum est, comicorum libertas, tum illa peculiaris, quòd pro penultimâ longâ ponit interdum duas breves. Exemplum est in actûs quarti scenâ secundâ :

Jam ubi ubi erit, inventum tibi curabo, et mecum adductum.

Hic penultima producta est.

Ibidem :

Orare jussit, si se ames, hera, jam ut ad sese venias.

Item :

Hanc expetivi, contigit, conveniunt mores, valeant.

In his pro penultimâ longâ ponuntur duæ breves. Hos versus etiam scazontes appellant.

Est scazontis genus diminutum, quod dimetro iambico accinit duos trochæos : velut in actûs tertii scenâ secundâ :

Adhuc, Archillis, quæ adsolent : Hic dimeter est : *quæque oportet*, Duo sunt trochæi. Contrâ, in aliis additur pes legitimo numero. Interim prior carminis pars est trochaica, posterior iambica, et contrâ.

Admiserunt interdum et cretici, sive amphimacri, qui pes mediam habet brevem inter extremas longas : sic ut singuli versus habeant quaternos aut ternos creticos, nisi quòd hîc quoque usurpatur libertas comica sicut in cæteris. Exemplum est in quarti actûs scenâ primâ :

Ut malis gaudeant ; atque ex incommodis.

Quatuor cretici sunt, nisi quòd tertius est spondæus. Ibidem :

Tum impudentissima eorum oratio est.

Tres habent creticos. Quanquam arbitror prius carmen vitiatum mutato dictionum ordine. Etenim si sic legas : *Et tamen res cogit denegare, ibi tum eorum impudentissima oratio est :* ut posterior versus excipiat synalæpham prioris, carmen probè constat. Quidam tamen malunt hîc esse trimetros trochaicos catalecticos.

Iambici trimetri faciliior est dimensio, cùm penthemimeris finit dictionem. Velut *Effertur, imus.* Et, *Sic cogitabam.*

Difficilior cùm contrâ : ut, *Honestæ et liberali : accedo ad pedissequas.* In *be* cæsura est. Idem efficiunt crebræ synalæphæ : ut ubi, *Quæ ibi aderant, fortè unam aspicio adolescentulam.*

In tetrametris item iambicis ac trochaicis durior est dimensio, si prior dimeter non finiat dictionem, præsertim si non sit iambus, aut si accedat synalæpha, ut,

Meum gnatum rumor est amare, id populus curat scilicet.

Prior dimeter finitur in *ma*, syllabam productam, et excipitur à synalæphâ *re id.*

Rursus ibidem :

Qui postquam audierat non datum iri, &c.

Prior dimeter desinit in *i*, admixtâ synalæphâ.

Turbat et illud lectorem minùs exercitatum, quòd interdum repentè miscet iambica cum trochaicis, trimetra interdum et dimetra aut monometra cum tetrametris, acatalectica cum catalecticis, cretica cum iambicis ac trochaicis : quod locis aliquot annotavimus in margine. Ea mixtura maximè fit ubi res sunt turbulentiores. Fit interdum, ut scena prior desinat in hemistichium, et ab hujus clausulâ incipiat scena proxima : velut in *Andriæ* actûs tertii

scenâ tertiâ, *Sed eccum video ipsum foras exire.* Dimeter est plenus cum sesquipede. Perficitur initio scenæ sequentis, *Ad te ibam, quidnam est?* ut sit seazon tetrameter catalecticus. Nonnunquam dicitio quæ pertinet ad sensum versûs sequentis, per elisionem annectitur fini præcedentis: ut in prologo Eunuchi, *Qui bene vertendo et eas describendo malè ex Græcis bonis,* &c. Durius est, cùm, dissectâ dictione, prior syllaba finit versum, reliquæ incipiunt sequentem, ut Eunuchi actûs tertii scenâ primâ:

Continuò si quando illa dicet, Phædriam
Intromittamus comessatum, tu Pamphilam.

Elisiones item et synæreses, præsertim minùs usitatæ apud recentiores, faciunt ut lector impeditus frequenter hæreat in carmine. Eliditur autem in comicis versibus v consonans, ut in scenâ I. *Sine invidiâ laudem invenias, et amicos pares.* Rursus ibidem, *Liberiùs vivendi fuit potestas, nam antea,* &c. Item in scenâ tertiâ, *Enimvero, Dave, nihil loci est,* &c.

Carmen enim incipit ab anapæsto. Et antè in scenâ primâ, *Enimvero spectatum satis.*

Eliditur et s, tum in fine, tum in mediâ dictione. In fine, ut in primâ scenâ: *Sed quid opus est verbis? Sed quid opu'st.* Elisâ simul et vocali e.

Idem fit in *satis.* *Nec satis digna cui committas,* &c.

Rursus in prologo Andriæ, fit in medio dictionis, *Id, isti vituperant:* aliisque locis compluribus, quorum aliquot in margine annotavimus. Interdum elidunt l, ut in primâ scenâ Andriæ, *Pro uxore habere hanc peregrinam, ego illud sedulò:* ut *grinam ego il,* faciant dactylum. Hanc libertatem frequenter usurpat Homerus, dum s elidit in ὄδυσεύς, et l, in ἀχιλλεύς.

Sæpenumero contrahuntur vocales, velut in his, *fuit, deos, dies, meus, suus, scias, nihil, mihi,* ut sint monosyllaba. Similiter, *ei, ejus, hujus, cujus,* monosyllaba ponuntur subinde: *eorum, meorum,* dissyllaba. *Liberiùs vivendi fuit potestas. Di fuit,* facit spondæum. *Scias posse habere jam ipsum suæ,* &c. *Scias posse* spondæus est: et *suæ* unica syllaba est. *Meum gnatum rumor est amare; meum gna* spondæus est. Item *antehac* dissyllabum est. *Nam quod antehac fecit.* Frequenter eliditur d in *quid,* et *sed* pro vocali: et sicut in *periculum,* elidimus u; idem hic facit in *paululum* et *annulum.* Quin et syllabæ quædam aliter pronunciantur, quàm apud recentiores usurpatæ sunt, velut in *suspicio,* secunda producitur: unde factum est, ut quidam legant *suspicionem.* Rursum in *cave, vade, mane,* et ubi finalis corripitur.

Minimo momento mutatur genus carminis, velut in actûs quarti scenâ I.

Si legas,

In denegando modò quis pudor est paululum. Trimeter est iambicus. Rursus, si *In* annectas fini versûs præcedentis, versus constabit quatuor creticis. *Denegan-do modo-quis pudor est-paululum.* Si in *modò,* facias pyrrhichium, erit trimeter trochaicus catalecticus.

Dene-gando-modò-quis pu-dor est-paululum.

Porrò inter iambos tetrametros acatalecticos, et trochaicos tetrametros catalecticos, tanta est affinitas, ut interdum nihil referat eundem versum utrùm per iambos, an per trochæos metiaris. Velut in actûs tertii scenâ quartâ:

Utinam mihi esset aliquid hîc, quò nunc me præcipitem darem.

Si *mihi* facias unicam syllabam, trochaicus est; si duas, iambicus est: quale est et in actûs v. scenâ I:

Satis jam satis, Simo! spectata erga te amicitia est mea.

Item sequens:

Satis pericli cœpi adire, orandi jam finem face.

Licet per iambos vel per trochæos metiri. Hujus generis sunt et alii complures. Illud mihi monendus est lector, ut meminerit à notato metro idem carminum genus durare, donec repererit annotatum diversum.

IN CARMINUM GENERA

EX EODEM ERASMO.

EX ANDRIA.

IN titulo, *Cneo Sulpitio coss*: Glareanus legit *Caio*. Nam in *In prologo*.] Aut non eliditur *m*, aut *prologi* dixit, ut Græci *πωλυπυς*, et nos *opilio*. Non ita dissimili sunt argumento.] Nisi elidas in argumento syllabam, non constat trimeter: aut nisi legas, *dissimili argumento sunt*. Id isti.] Eliditur *s*, in *isti*.

Vos isthæc. Iambici trimetri.

Act. 1. sc. 1.

Cognosces, et quid facere in hâc re te. Vel te hâc in re.

Liberius vivendi fuit.] Nisi elidas *v*, in *vivendi*, carmen non constat: et *fuit* monosyllabum est. *Sine invidia*.] Eliditur *v* consonans: et nisi sit proceleusmaticus, in *dia* fit synæresis. *Ex Andro commigravit huc*.] Aliter *huic*. Nam qui cum ingeniis conflictatur ejusmodi.] Ejusmodi trisyllabum est. *Quid obstat, cur non veræ*.] Aliter, *Quid igitur obstat*, sed tum *veræ* expungendûm. *Pro uxore habere hanc peregrinam, ego illud*.] Eliditur *l*, aut versus non constat. *Sed quid opus est*.] *Opu'st*.

Non dubium est.] Iambici trimetri. *Futuras esse audivit*.] *Esse*, redundat in metro, ni facias synæresin in *audivit*, aut nisi elidas *e* in *sed*, quod aliquoties facere videtur Terentius *sd. ips.* ut interjectio veluti conticescentis repentè. *Mirabar*.] Iambicus tetrameter. *Verebar*.] Dimeter. *Nunquam cuiquam*.] Trochaici tetrametri. *Id voluit*.] Iambici tetrametri. *Ne esset*.] Trochaicus tetrameter. *Astuté*.] Iambici. *Si sensero hodie quidquam in his te nuptiis*.] Aliter *hisce*. Redit ad trimetros. *Verberibus cæsum*.] Rursus ad tetrametros.

Act. 1. sc. 2.

Enimvero Dave.] Iambici tetrametri. In *enimvero* eliditur *m* et *v* consonans. *Si illum relinquo, ejus vitæ timeo; sin opitulor, hujus minas*.] *Ejus et hujus* sunt monosyllaba. *Quo jure, quâque injuriâ præcipitem me*.] *Me* redundat. *An hæc mala*.] Trimetri. *Sive ista*.] *Ista* redundat. *Mihi quidem*.] Videtur trochaicus hypercatalecticus. *Sed Mysis*.] Trimeter iambicus. *Conveniam Pamphilum*.] Iambicus tetrameter. *Audivi Archillis*.] Trochaici tetrametri catalectici. *Sed quidnam*.] Tetrameter iambicus, nisi, *sed*, sit extra versum additum. *Hocine est humanum factum?*] Iambici tetrametri. *Quid illud est?*] Tetrametro accinitur monometer. *Uxorem decrêrat*.] Tetrametri iambici. *Miseram me*.] Dimeter. *Quid Chremes*.] Trochaici tetrametri. *Itane obstinaté*.] Tetrameter iambicus. *Quod si fit*.] Dimeter. *Adeón' hominem esse invenustum*.] Prior dimeter est trochaicus, alter est dimeter catalecticus, in penultimâ duas breves habens pro longâ: potest tamen totus esse iambicus si legas, *adeón'*, aut in *invenustum*, elidas *s* consonantem. *Prô deûm*.] Dimeter, redundante pede.

Act. 1. sc. 3.

Act. 1. sc. 4.

Act. 1. sc. 5.

- Chremetis pacto.*] Tetram. iamb. *Contemptus.*] Iamb. trimet. *Repudiatus.*] Trochaici tetram. *Nam quid ego.*] Dimeter iamb. *Tantanne rem.*] Tetram. iamb. *Quòd si ego rescissen id prius.*] Prius unica syllaba est. *Aliquid facerem.*] Trochaici tetram. *Amor, misericordia.*] Iambicus tetrameter catalecticus, penultimâ longâ. *Tum patris pudor, qui me tam leni passus est animo usque adhuc.*] Aliter ad hoc.] Iambici tetrametri. *Laborat è dolore, atque ex hoc misera sollicita est diem.*] Aliàs die. *Ne deseras se.*] Trimetri iambici. *Per tuam.*] Tuam unica syllaba est. *Bona nostra hæc tibi committo, et tuæ mando fidei.*] Tuæ et dei monosyllaba sunt. *Sed cur tu.*] Sunt duo dimetri catalectici; posterior habet duas breves in penultimâ pro longâ. *Ne ad*
- Act. 2. sc. 1. *morbum.*] Hic senarius perficitur initio proximæ scenæ. *Quid ais, Byrrha? Daturne illa.*] Dimeter. *Nuptum.*] Senarii. *Ita postquam.*] Tetrametri iambici. *Quod possit.*] Senarius. *Ah quantó.*] Monometer. *Te id dare.*] Duo trochaici tetrametri. *Facile omnes.*] Iambici tetrametri. *Abi hinc in malam.*] Suspignor abin' aut abeas legendum, ut constet versus, Iambici trimetri. *Ad te venio.*] Trochaici tetrametri. *Sed istud.*] Eliditur s, in istud. *Audi nunc jam.*] Si dividis jam, versus constat. *Cùm is nihil promereat, postulare.*] Iambicus tetrameter, nisi elidas u, in postulare. *Nuptias effugere.*] Trochaici. *Nisi ea, quæ nihil*
- Act. 2. sc. 2. *opus.*] In opus eliditur s. *Dii boni.*] Trochaici tetrametri. *Tuus pater.*] Tuus unica syllaba est. *Redeunt interea ex ipsâ re mihi incidit suspicio.*] In suspicio antepenultima producitur. *Maneo, interea introire.*] Introire trisyllabum est.
- Act. 2. sc. 3. *Quid igitur.*] Trochaici tetrametri catalectici. *Ipsus sibi.*] In ipso eliditur s. *Egone dicam.*] Duæ syllabæ desunt. Fortè scriptum erat, *faciam Dave*, et quoniam sequitur nomen personæ, lector putavit idem bis positum. *Suadere noli.*] Iambici trimetri. *Sine omni periculo.*] *Omni superest. Patri dic.*] Iambici tetrametri. *Dabit nemo: inveniet inopen potiùs.*] In inveniet u eliditur. *Potiùs dissyllabum est. Aliam otiosus.*] Aliàs alia. *Vide quò me inducas.*] *Vide pyrrhichius est.*
- Dicam, puerum autem ne resciscat mihi esse ab illâ.*] Aliàs, ex.
- Act. 2. sc. 5. *Reviso quid agant.*] Iambici trimetri. *Herus me relictis rebus.*] Iambici trimetri. *Neque istic.*] s eliditur in istic.
- Act. 2. sc. 6. *Hic nunc me credit.*] Iambici trimetri. *Propter hospitæ hujusce consuetudinem.*] Hic versus videtur depravatus, inverso dictionum ordine. *Constabit si legas, Hujusce propter consuetudinem hospitæ. Subtristis visus est.*] *Visu'st. Nihil propter hanc rem, sed.*] In sed eliditur d. *Quidnam est.*] Si legas quid id est, aut quidnam est, versus constabit.
- Ait niniùm.*] *Ait* unica syllaba est. *Quem, inquit, vocabo ad cænam meorum.*] *Meorum* dissyllabum est. *Hem illic est huic rei caput.*] *Rei* monosyllabum est. *Ita pol quidem.*] Iambici trimetri. *Sed hic Pamphilus.*] In sed videtur elidi d litera, aut certè vocalis e. *Vix tandem sensi stolidus.*] In stolidus eliditur s, in fine.
- Act. 3. sc. 2. *Nunc hujus.*] *Hujus* monosyllabum est. *Adhuc Archillis.*] Iambici dimetri tres, quibus accinuntur duo trochæi. *Date.*] Dimeter catalecticus.
- Per ecastor.*] Iambicus trimeter. *Deos quæso.*] Iambici tetrametri. *Non imperabat coram quid opus facto esset puerperæ.*]

Puerperæ trisyllabum est. *Tibi videor.*] Si legas *videbor*, constat versus. *Credone tibi.*] Iambicus trimeter. *Teneo quid erret.*] Item hic. *Quid credas.*] Iambici tetrametri. *Certè enim.*] Trochaicus tetrameter. *Egone.*] Iambici tetrametri. *Hoc ego scio.*] Huic versui deest syllaba, nam est scazon. *Sed nihilo.*] Trochaici tetrametri. *Hoc nisi fit, puerum ut tu videas, nihil moventur.*] Aliàs *morentur.* *Quid ais.*] Trochaicus dimeter catalecticus. *Id consilii.*] Rursus trochaici tetrametri. *Non impulit.*] Iambici trimetri. *Atque adeó.*] Iambicus tetrameter scazon catalecticus. *Jubeo Chremetem.*] Iambici tetrametri. *Ausulto.*] Iambicus dimeter. *Per te ego.*] Iambici trimetri. *Dehinc facilè ex illis sese emersurum malis.*] *Emergere activè.* *Neque illum.*] In illum eliditur *l.* *At istuc.*] In *istuc* eliditur *s.* *Sed quid ais.*] Iambici tetrametri catalectici scazontes. *Sed eccum.*] Aliàs *atque.* Hæc pars est scazontis sequentis. *Ad te ibam.*] Scazontes, ut antè. *Cur uxor.*] *Uxor* redundat in versu, et videtur additum ab interprete. *Ego dudum.*] Iambici tetrametri. *Nunquam quivi ego istuc.*] Aut eliditur *u*, in *quivi*, aut *s*, in *istuc.* *Hem.*] Pendet à priore versu. *Narro quæ tu dudum.*] Aliàs *narro huic.* *Quidnam audio.*] Trochaicus tetrameter catalecticus. *Hem quid dixi.*] Rursus octonarii iambici. *Nullus sum.*] In *nullus* eliditur *s.* *Sed eccum.*] Dimeter iambicus. *Utinam mihi.*] Trochaicus tetrameter catalecticus.

Act. 3. sc. 3.

Act. 3. sc. 4.

Ubi illic. Iambici tetrametri. *Quâ fiduciâ.*] *Quâ* refertur ad dimetrum priorem. *Nec quid de me.*] *Nec* pertinet ad dimetrum priorem. *Hem quo fretus.*] *Hem* additur extra metrum. *Hoccine.*] Hic est iamb. pentameter. *Tanta recordia.*] Cretici dimetri, id est, quatuor pedum. *Et tamen res cogit.*] Aliàs *premit.* Deest aliquid metro, nam pro quarto cretico posuit iambum. *Tum impudentissima.*] Cretici tres. *Quis tu es.*] Et hîc pro quarto cretico ponitur iambus. *Proximus sum.*] Cretici quatuor. *Si roges.*] Cretici tres. *Non verentur.* Trochaicus scazon. *Sed quid agam.*] Trochaici tetrametri catalectici. *Multum molestus certè.*] Iamb. tetrameter. *Etiam nunc me subducere.*] Aliàs *seducere.*

Act. 3. sc. 5.

Act. 4. sc. 1.

Quid istuc.] Trochaici tetrametri. *Quantasque.*] Iambici trimetri. *Quid istuc.*] In *istuc* eliditur *s.* *Imò etiam.*] Iambici trimetri. *Quis ambo.*] Iambicus tetrameter. *Nisi mihi deos.*] Et hic tetrameter. *Factum est.*] Trimetri rursus. *Imò etiam, nam satis.*] In *satis*, eliditur *s.* *Faciam.*] Iambici tetrametri. *Jam ubi ubi erit.*] Iambici tetrametri scazontes catalectici. *Optumè te mihi offers.*] Versus constat, si legas, *Opportunè te mihi offers, Nihil ne esse.*] Iambici trimetri. *Quo portas puerum.*] Hemistichium absolvitur proximâ scenâ. *Mysis nunc opus.*] Iambici trimetri. *Nova nunc religio te.*] Aliàs, *in te.* *Revertor.*] Iambici trimetri. *Illic est.*] Iambicus tetrameter. *Quid turbæ.*] Trochaicus catalecticus. *Quid illic hominum litigant.*] Aliàs *litigat.* *Tum annona.*] Rursus trimetri iambici. *Qui hîc neminem alium video.*] Aliàs *videam.* *Mirum verò, impudenter mulier si facit meretrix.*] Iambicus scazon catalecticus. *Senarius erit, si legas, Mirum impudenter mulier si meretrix facit.* *Ab Andriâ est.*] Iambici trimetri. *Eho, an non est.*] *Eho* est extra versum, aut annectitur priori. *Cùm in pariundo aliquot adfuerunt.*] *Adfuerunt* trisyllabum est. *Tanto hercle magis.*] In *magis* eliditur *s.* *Quis hic*

Act. 4. sc. 2.

Act. 4. sc. 3.

Act. 4. sc. 4.

Act. 4. sc. 5.

loquitur?] In quis eliditur s. *Novi rem omnem, sed est Simo intus?* Pentameter est, nisi legas, *intus est*, in fine. *Ne me attingas.*] Iambicus tetrameter. *Eho inepta.*] Trimetri. *Quid sciam.*] Aliàs qui.

Act. 4. sc. 6. *In hâc habitâsse.*] Iambici trimetri. *Quæ se inhonestè optavit parare hâc divitias.*] Eliditur v consonans in *divitias*. *Itane Chrysis?*] Duo trochæi, tres cretici. *Nosne? sic.*] Sic addunt interpretes, et sine illo non constat versus trimeter. *Ut quimus.*] Iambici trimetri. *Tum ipsam despoliare non licet.*] Aliàs lubet.

Optume hospes.] Si addas *morem* in principio, constat versus: aut si pro *optume*, legas *opportune*, et probabile est hoc commissum scriptoris vitio. Nam Donatus non addit *morem*.

Act. 5. sc. 1. *Satis jam.*] Trochaici tetrametri catalectici. *Vide quàm iniquus.*] Vide corripit, sicut *cave*. *Animo jam nunc.*] Trochaici tetrametri.

Act. 5. sc. 2. *Quid illud mali est.*] In illud eliditur l. *Imò verò indignum.*] Nisi in *verò* elidas v consonans, versus erit iambicus tetrameter catalecticus. *Tristis severitas.*] In *tristis* eliditur s. *Quidnam apportas?*] Iambicus tetrameter. *Quid ait?*] Trochaici rursus. *Hem, Dromo.*] Si *hem* est in versu, iambicus est tetrameter. Si annectas versui præcedenti, trochaicus est tetrameter catalecticus.

Act. 5. sc. 3. *Audi, obsecro.*] Iambici tetrametri. *Ego jam te.*] Duo trochaici tetrametri. *Age nunc.*] Iambici trimetri. *Quis me volt?*] Iambici trimetri. *Num facti piget.*] Aliàs pudet.

Vide num ejus color.] Co corripitur. *Ego me amare.*] Trochaici tetrametri. *Vis me uxorem ducere? hanc vis.*] Hanc superest, nisi

Act. 5. sc. 4. legas *uxorem hanc*. *Mitte orare.*] Trochaici tetrametri catalectici. *Sed hiccine.*] Sed redundat, nisi elidas e. *Ego istæc.*] s eliditur in *isthæc*. *Eudem hac Chreme.*] Tetrameter scazon catalecticus. *Quod spero.*] Octonarius iambicus. *Cujam igitur.*] Iambicus dimeter. *Certè mea est.*] Trochaici tetrametri. *Tum illam hic.*] Iambici tetrametri. *Jube solvi.*] *Jube pyrrhichius est.* *Proviso.*] Iambicus tetrameter. *Non putare.*] Trochaicus tetrameter.

Act. 5. sc. 5. *Ego vitam deorum.*] *Deorum* dissyllabum est. *Quòd voluptates.*] In *voluptates* eliditur u. *Sed quem ego.*] Iambicus tetrameter.

Act. 5. sc. 6. *Quid illuc?*] Trochaicus tetrameter uterque. *Pamphilus ubinam?*] Iambici tetrametri. *Et quidem ego.*] Trochaici tetrametri. *Priùs rescisceres tu.*] Si legas, *tu priùs rescisceres*, versus probè constat. *Calliopiùs recensui.*] Dimeter iambicus.

EX EUNUCHO.

In prologo. ARGUMENTUM secundum, quod incipit meretrix, non sunt versus. *Si quisquam est.*] Senarii. *Atque à thesauro.*] Aliàs à *thesauris*, puto fuisse scriptum, à *thesauro is*. *Quam illic.*] *Illic pro ille*, ut aliàs sæpe. *Unde esset.*] Aliàs *is sit*. *Nullum est jam dictum, quod non dictum sit priùs.*] Omnes spondæi, excepto ultimo. *Quid igitur faciam.*] Iambici trimetri. *Verùm si incipies, neque perficies.*] Aliàs *pertendas*.

Act. 1. sc. 1.

Et illas quas habet.] In illas eliditur l. Miseram me.] Iambici trimetri. Quid hic stabas.] In quid videtur elidi d. Aut ego istuc.] In istuc eliditur s. Cupio aliquos.] Cupio superest in trimetro. Ego excludor.] Ego prior syllaba pertinet ad finem metri præcedentis. Egon' id.] Idem hic.

Act. 1. sc. 2.

Si quidem biduum.] Siquidem corripit, cùm videantur duæ dictiones. Ita Ovidius, "Siquidem est ventura senectus." Fac ita ut jussi, deducantur isti.] Trochaicus tetrameter acatalecticis, nisi tollas è versu isti. Fict.] Trochaicus catalecticis. Ah, rogitare.] Iambicus dimeter. Utinam tam.] Trochaicus tetrameter. Ne istuc.] Trimeter iambicus. Memini.] Iambicus scazon catalecticis. Perpeti.] Trochaici. Opus faciam.] Elide duo s, è versu. Tandem ego.] Iambicus tetrameter. Universum triduum.] Trochaici. Vide quid.] Vide pyrrhichius. Ni ego me turpiter hodie hic.] Aliàs hinc. Dii immortales.] Trochaici tetrametri catalectici. Quid interest.] In quid eliditur d. Simul consilium cum re amisti? viden.] Nisi elidas l, in simul, iambicus est, et in trochaico eliditur u, in viden', nisi legas vide. Sed his.] In sed eliditur d.

Act. 2. sc. 1.

Negat quis.] Iambicus tetrameter. Omnia assentari.] Trochaici. Dum hæc loquimur.] Iambicus scazon trimeter catalect.

Act. 2. sc. 2.

Aucupes.] Aucupes videtur adjectum, nam et repugnat versui, nec ponitur à Donato. Ille ubi miser famelicus videt me esse in tantum honorem.] Aliàs, tanto honore. Et rogitare.] Aliàs rogare. Occidi.] Creticus. Neque virgo.] Octonarii iambici. Tædet harum.] Trochaici tetrametri.

Act. 2. sc. 3.

Hic verò est.] Iambicus tetrameter catalecticis. Dices fuisse.] Iambicus acatalecticis. Ut illum dii.] Iambicus tetrameter catalecticis. Meque adeó.] Tetrameter acatalecticis.

Ita prorsum.] Dimeter iambicus. Flos ipse.] Senarius catalecticis uterque. Quid virgo.] Iambici tetrametri catalectici. Adveniens.] Iambici trimetri. Imò enimvero.] Eliditur v. Sex vel.] Vel superest in versu. Dum hæc dicit.] Aliàs loquitur. In hanc nostram.] Hanc redundat in metro.

O Parmeno !] Aliàs Eho. Huc deducta.] Trochaici tetrametri catalectici. Videbit.] Iambici tetrametri. Dixi pulchré.] Trochaicus tetrameter. Habent despiciatam.] Si legas despectam, constat versus. Magnas veró.] Senarii iambici. Quod in te est.] Donatus legit Quod, sed eliditur d. Tuum obsecro ne.] Aliàs te. Quod eam me amare suspicatur.] Aliàs suspicata est. Par pari referto.] Deest syllaba; si legas, par sic pari, aut par mox pari, constat metrum. Metuet semper.] Aliàs metuat. Ridiculum non.] Aliàs nec. Audire vocem.] Senarii. Quid, hunc non.] In quid eliditur d. Postea continuó.] Aliàs post hoc. Profectò quánto magis.] Senarii iambici. Heri aliquot.] Iambici tetrametri catalectici. Num quis híc.] Trochaici tetrametri catalectici. Nunc est.] Iambici tetrametri catalectici. Sed neminem.] Senarii acatalectici. Quoquò eam.] Aliàs quique. Iambici.

Act. 3. sc. 1.

Adibo.] Catalecticis. Narra istuc.] Acatalecticis. Nòstin'.] Trochaicus tetrameter catalecticus. Istam ipsam.] Iambicus catalecticus. Virgo.] Trochaicus catalecticus. Cùm ipsum.] Iambicus acatalecticis. Erat quidem.] E pertinet ad versum præcedentem. Novitiæ.] Trochaicus catalectic. Adhortor.] Iambicus tetrameter. Ubi inerat.] Aliàs ibi. Venisse clanculum.] Nisi

Act. 3. sc. 2.

Act. 3. sc. 3.

Act. 3. sc. 4.

Act. 3. sc. 5.

- legas *clàm*, metrum non constat. *Dum hac.*] Catalecticus. *It, lavit.*] Trochaicus catalecticus. *Sto exspectans.*] Iambicus catalecticus. *Ita me dii.*] Iambicus tetrameter catalecticus. *Ne quam ille.*] Trochaicus catalecticus. *Nam postquam.*] Iambicus catalecticus. *Militem.*] Trochaici tetrametri acatalectici. *Id faciebat.*] Octonarius catalecticus. *De sorore.*] Trochaicus catalecticus. *Heus, inquit, puer.*] Nisi legas *puere*, non constat versus. *Accerse.*] Iambicus tetrameter, sed prima syllaba, *Accerse*, pertinet ad versum præcedentem. *Dum rus.*] Senarii. *Sed quid hoc.*]
- Act. 4. sc. 1. Trochaicus catalecticus. *Ubi ego.*] Iambici tetrametri catalectici. *Hoccine.*] *Hoccine* prima pertinet ad versum præcedentem. *Quinetiam.*] Trochaicus catalecticus. *Vestem omnem.*] Octonarius acatalecticus. *Hem.*] Dimeter. *Nescio.*] Trochaicus catalecticus. *Adibo.*] Iambicus tetrameter. *Hem, Phædria.*] Iambici trimetri. *Cum donis tuis tam lepidis.*] Aliàs *inlepidis. Rogas.*] Iambici tetrametri. *Perii.*] Trochaicus. *Hau, obsecro.*] Iambici quadrati. *Qui fuerit.*] Trimeter. *Virgo ipsa.*] Tetrametri. *Quò ille.*] Trochaicus tetrameter. *Fortè ad nos.*] Trochaicus tetrameter, redundante syllabâ. *Perii.*] Trochaici catalectici. *Sed nihil posse.*] Si legas *potesse*, iambicus est, et sic legendum arbitror:
- Act. 4. sc. 4. nam et sequens iambicus est. *Exi foras.*] Senarii. *Nunc eo.*] Trochaicustetramet. catalect. *Tace obsecro.*] Senarii. *Respondeat.*] Iambicus septem pedum. *At ille.*] Trimetri. *Meam ipse induit.*] *Induit* dissyllabum est. *Jam satis.*] Trochaici catalectici. *Mirum.*] Iambici tetrametri. *Heus tu.*] Trochaici. *Alio pacto honestè quo modo hinc abeam nescio.*] Deest syllaba, fortè *nunc. Inveniam hodie.*] *Hodie*, primâ productâ, *hoc die. Tu pol.*] *Tu* superest. *At ut.*] Iam. tetram. *Sed Thais.*] Iamb. tetram. *Quod intellexi.*] *d* videtur elidi. *Credo equidem.*] Troch. tetram. catal. *Te ipsam exspectabam.*] Aliàs, *exspecto. Militem secum.*] Aliàs, *militum. Hancine ego.*] Octonarii. *Mori me satius.*] In *satius* eliditur *s. Quid ignave.*] In *quid* eliditur *d. Quis istuc.*] Aliàs, *istum. Omnia prius.*] Trochaici catalect. *Siccine agis.*] Videntur cretici. *Scibis.*] Trochaici acatalectici. *Satis hoc est tibi.*] Donatus legit *satin' hoc est tibi*, et post *ais* addendum *Thais* ? ubi rursus notata loquentis persona locum fecit errori. *Pergin'.*] Senarii. *Hera mea tace.*] Nisi legas bis *tace*, versus non constat. *Apud Antiphonem.*] Iambici trimetri. *Aufugistin'.*] Prima *aufugistin'* pertinet ad versum præcedentem. *Paululum quiddam. Py. Eho, paululum impudens. An paululum hoc esse tibi videtur virginem.*] Nisi legas, *paulum*, versus non constat. *Te mihi patronam cupio.*] Aliàs *cupio. Adest optimè.*]
- Act. 5. sc. 1. In *adest* prior syllaba pertinet ad versum præcedentem. *Quid, quid ?*] Senarii. *Reverto quidnam.*] Senarii. *Proh fidem.*] Trochaici catalectici. *Hem colligavit.*] *Hem* extra metrum est. *Ex meo propinquo.*] Senarii. *Sed estne.*] In *sed*, aut *e* eliditur aut *d. Reliquom.*] Fortè *relictum. Nunquam ædepol.*] Iambici tetrametri catalectici. *Quæ quid timeret sciebam.*] *Sciebam* dissyllabum est.
- Act. 5. sc. 8. *Non possum satis narrare.*] Aliàs, *non pote satis narrare.*] *Quid nunc ?*] Trochaici catalectici. *O populares.*] Iambici tetrametri acatalectici. *Meo fratri gaudeo amorem esse omnem in tranquillo.*] Non eliditur *m. Miles pellitur.*] Aliàs, *pellitur. Parmeno modò.*] Trochaicus catalecticus. *Gaudeo.*] Octonarii.
- Act. 5. sc. 9. *Illam laudas.*] Trochaici. *O Thraso.*] Suspicio carmen inver-

sione ordinis depravatum. Constat si sic legas, *O Thraso, sal-
veto: tu fortassis hinc quæ facta sunt nescis. Scio. Cur ergo in his
te conspicor regionibus? Ut ego pronomen elidatur. Et quod des,
paululum.*] *Paululum* dissyllabum.

EX HEAUTONTIMORUMENO.

- ARGUMENTUM C. Sulpitii constat senariis. In titulo, *C. Cor-
nelio*, aliàs legitur, *T. Sempronio*. Vide anno ab urbe conditâ 591.
Ne cui sit.] Senarii. *Quanquam hæc.*] Senarii. *Ubi rem res-
civi.*] Aliàs, *id. Nam usque dum ille vitam illam incolit.*] Aliàs,
incolet. Et illum obsequentem.] In illum eliditur *l. Nihil adhuc est.*] In prologo.
Iambici quadrati hypercatalectici et acatalectici, dimeter unusaca-
talecticus. Quadratus unus catalecticus, brachycatalectici duo. Act. 1. sc. 1.
Nihil adhuc est.] Catalecticus. *Et illam simul.*] Brachycata-
lectici. Act. 1. sc. 2.
- Quicum.*] Trochaicus dimeter catalecticus. *Pater adest.*] Tro-
chaici tetrametri catalectici. *Probé.*] Iambici octonarii hypercata-
lectici. *Atque etiam nunc.*] Iambici quadrati acatal. *Quàm iniqui.*] Act. 2. sc. 1.
Octonarii iamb. *Si mihi secundæ.*] Octon. iamb. *Etiam caves ne* Act. 2. sc. 2.
videat fortè hinc.] Aliàs, *hinc. Ain' tu.*] Senarii et octonarii iamb. Act. 2. sc. 3.
permixtis troch. catalecticis. *Ain' tu.*] Trochaici catalectici. *Dum*
ego propter te.] Iambicus octonarius acatalecticus. *Nam et vita.*] Senarii iambici. *Quantum ex ipsâ re conjecturam fecimus.*] Aliàs,
cepimus. Ita timui.] Proceleusmaticus et tres anapæsti. *Adducimus*
tuum.] Octonarii iambici acatalectici, permixtis trochaicis catalec-
ticis. *Enimvero reticere.*] Octonarius. *Clitipho es.*] Trochaici.
Nam apud patrem.] *Nam* redundat in versu. *Ibo obviam.*] Sena-
rii. *Ædepol te.*] Trochaici octo catalectici, permixtis iambicis qua-
dratis acatalecticis. Porrò senarii quinque. *Ergo mea.*] Iambici oc-
tonarii acatalectici. *Antiphila.*] Senarii. *O mi Clinia.*] Aliàs, *mi ex-
pectate: tunc erit trochaicus catalecticus. Salvum venisse.*] Aliàs
advenisse. Lucescit.] Senarii. *Putabit pravum, an rectum siet,* Act. 3. sc. 1.
quod petet.] Aliàs, *petit. Abiturum se abs te esse illico minabitur.*] Act. 3. sc. 2.
Aliàs, *minabitur. Hâc illâc.*] Senarii. *Et nunc.*] Aliàs, *et causa.*
Proceleusmaticus in 2. *At heus tu facito dum.*] *d* eliditur. *Nec*
cum malefacerem.] Proceleusmaticus in 2. *Quid istuc quæso.*] Iam-
bici quadrati et acatalectici et catalectici. Denarius item unus, et
fragmentum iambici quadrati. Senarius unus. Fragmentum
unum. *Vel heri in convivio.*] Aliàs, *vino. Facio conjecturam.*] Qua-
dratus iambicus acatalecticus. *Posthac.*] Trochaicus catalecticus
dimeter. *Censen' veró.*] Trochaici tetrametri. *Est meretrir.*] Sena-
rius. *Vah, vide.*] Octonarius iambicus. *Hic: huic.*] Trochaici
quadrati catalectici. *Nisi me animus.*] Iambici quadrati acatalecti-
ci, trochaici acatalectici, unus acatalecticus, unus hypercatalecticus. Act. 4. sc. 1.
Nisi me animus.] Iambici quadrati acatalectici. *Crede.*] Trochaici
quadrati catalectici. *Si puellam.*] Trochaici catalectici. *Annulum.*] Act. 4. sc. 2.
Annulum dissyllabum est. *Nisi me animus fallit.*] Iambici octo-
narii acatalectici. *Nulla mihi res.*] Iambici quadrati catalectici, et Act. 4. sc. 3.
unus senarius. Trochaici quadrati catalectici, et unus hypercatalec-

- Act. 4. sc. 4. *ticus. Nam quæ ille.*] Senarius. *Huic equidem.*] Trochaici catalectici. *Tu fortasse.*] Hypercatalecticus. *Satis pol.*] Iambici
- Act. 4. sc. 5. quadrati catalectici, unus hypercatalecticus. *Ita me dii.*] Senarii, unus quadratus. *Optabit rursum.*] Quadratus. *Eccum.*] Senarii. *Et quidem.*] Aliàs, *equidem. Jus summum sæpe summa malitia est.*] Aliàs, *injuria. Nulla est.*] Senarii. *Apud Cliniam.*] Apud
- Act. 4. sc. 6. redundat in metro. *Ubi Clitipho.*] Senarii. *Multò omnium.*] Senarii. *Erravi.*] *Erravi*, prima syllaba pertinet ad versum præcedentem. *Ego me non tam astutum.*] Troch. quad. catalectici, et senarii iambici. *Ego me non tam.*] Trochaici quadrati catalectici. *Neque ita perspicacem esse, id scio.*] Aliàs, *certò scio*, tunc esset iambicus. *Quamobrem esse nescio.*] Iambici tetrametri acatalectici. *Filii est amica.*] Senarii iambici. *Duo talenta.*] Trochaici catalectici quadrati. *Quæ in me fecit.*] Versus perficitur sequenti scenâ. *Itane tandem.*] Trochaici quadrati catalectici, et iambici quadrati acatalectici, et fragmentum. *Nec tibi, nec huic.*] Aliàs, *tibi. Ita nos abalienavit.*] Iambici quadrati. *Ego dicam quod mihi in mentem.*] Aliàs, *in mente est. Mentem venit.*] Trochaici.
- Act. 5. sc. 3. *Quid autem hoc ?*] Iambici tetrametri catalectici. *Prefectò nisi caves.*] Iambici quadrati acatalectici. Trochaici varii numero septem. *Imò scis potiùs, quàm quidem redeat ad integrum hæc eadem oratio.*] Denarius catalecticus. Divide *imò*; si tollas *eadem*, versus constat. *Non postulo.*] Trochaici. *Subditum se.*] Octonarius hypercatalecticus. *Confitere.*] Denarius catalecticus. *Egone.*] Tetrametri iambici catalectici. *Quid est.*] Dimeter. *Convincens facili.*] Trochaici. *Si unquam.*] Trochaici quadrati catalectici,
- Act. 5. sc. 4. permixti iambis aliquot. *Enimvero Chremes.*] Trochaici quadrati catalectici mixti iambicis quadratis. *Sine te.*] Iambicus tetrameter. *Non faciam.*] Iambicus. *Ignosce.*] Trochaici. *Nate mi.*] *Nate mi*, extra versum.

EX ADELPHIS.

- Act. 1. sc. 1. *STORAX.*] Senarii. *Hem opportunè. Senarii. Rogitas me.*] Aliàs, *rogas. Amat ? dabitur.*] *Amat*, prior syllaba pertinet ad versum præcedentem. *Obsecro, populares.*] Iambici tetrametri catalectici. *Subvenite.*] *v* eliditur. *Ego istam.*] Dimeter. *Æschine, audi.*] Trochaici tetrametri acatalectici. *Factam esse.*] Trochaici catalectici. *Novi ego.*] Acatalecticus. *Indignum injuriâ.*] Catalectici. *I intrò.*] Iambicus acatalecticus. *Nimium istoc.*] Trochaici catalectici. *Ne mora.*] Iambici quadrati acatalectici. *O facinus.*] Trochaici. *I nunc.*] Iambici acatalect. *Ob malefacta.*] Trochaici catalectici, permixti iambicis acatalecticis.
- Act. 2. sc. 2. *Verùm enim.*] In *enim* eliditur *m. Tace, egomet.*] Iambici quadrati acatalect. et senarii. *Metuisti, si nunc de tuo jure concessisses paululum, atque. Elisio excipitur à versu sequenti. Injeci scrupulum.*] Senarii iambici. *Quod ad te rediturum.*] In *quod* elide *d.*
- Act. 2. sc. 3. *Per oppressionem.*] In *per* eliditur *r. Abs quivis.*] Iambici quadrati acatalectici. *Meum amorem.*] Aliàs, *laborem. Sed quisnam ?*] Aliàs, *quidnam. Ubi ille.*] Iambici quadrati acatalectici. *Obsecro mea.*] Iambici quadrati acatalectici. *Nunc illud.*] Iambici

quadrati acatalectici, et unus dimeter, permixtis trochaicis aliquot acatalecticis. <i>O hominem impium!</i>] Aliàs, <i>impurum. Sed cesso heram?</i>] Iambicus acatalecticus. <i>Hem, quisquis.</i>] Trochaici. <i>Nostram vitam.</i>] Iambici tetrametri catalectici. <i>Disperii.</i>] Senarii iambici. <i>Dementia.</i>] Quadratus. <i>Prò dii.</i>] Senarii iambici. <i>Atque æqualem.</i>] <i>Atque</i> prior syllaba pertinet ad versum præcedentem. <i>Quàm illas deseram.</i>] Aliàs, <i>illam. Bono animo.</i>] Senarii. <i>Ain' patrem?</i>] Iambici quadrati acatalectici, uno aut altero trochaico catalectico mixto. Dimeter unus iambicus. <i>Næ ego homo.</i>] Trochaici quadrati catalectici, unus denarius, paucis iambicis immixtis. <i>Quoniam.</i>] Videntur cretici. <i>Ego in hâc re.</i>] Quadrati iambici et trochaici. <i>Omnes quibus res.</i>] Trochaici catalectici. <i>Quapropter se.</i>] Iambici tetrametri. <i>Discrucior.</i>] Iambici quadrati acatalect. Senarius unus. Scazon trochaici catalectici quadrati. <i>Membra metu.</i>] Trochaici. <i>Emisse id.</i>] Trochaicus dimeter hypercatalecticus. <i>Nam ut hinc.</i>] Iambici tetrametri. <i>Nunc quid faciam.</i>] Trochaici catalectici quadrati. <i>Prodit nescio.</i>] Versus perficitur proximâ scenâ. <i>Ita uti.</i>] Iambici quadrati acatalectici et catalectici. Dimeter unus. Cæteri trochaici quadrati catalectici iambici senarii. <i>Facite.</i>] Trochaici tetrametri. <i>Cur non ludo?</i>] Senarii. <i>Cur non ludo hunc aliquantisper?</i> meliùs est. Si addas <i>nunc</i> , versus constat. <i>Itane.</i>] <i>Ita</i> prima pertinet ad versum præcedentem. <i>Quid ipsæ.</i>] Aliàs, <i>Quid ipsæ aiunt?</i> <i>Quid lachrumas?</i>] Trochaici catalectici quadrati. <i>Ego eo intrò.</i>] Iambici quadrati acatalectici. <i>Quid hoc.</i>] Iambicus catalecticus scazon. <i>Sed cesso.</i>] Trochaici catalectici. <i>Defessus sum.</i>] Senarii. <i>Ibo illis.</i>] Senarii. <i>Ædepol.</i>] Senarii. <i>Heus Syre.</i>] Senarii. <i>Parata à nobis.</i>] Senarii. <i>Nunquid minùs.</i>] Aliàs, <i>nam qui.</i> <i>Quàm mecum.</i>] Aliàs, <i>quod. Cum primâ luce.</i>] Aliàs, <i>primo lucu.</i> <i>Nunquam ita.</i>] Trochaici quadrati catalectici. <i>Quod mihi nunc.</i>] Iambicus tetrameter acatalecticus. <i>Propè jam.</i>] Trochaici. <i>Heus Demea.</i>] Senarii. <i>Hera, ego.</i>] Senarii. <i>Occidunt me quidem.</i>] Senarii. In <i>quidem</i> aliquid eliditur. <i>Jubet frater.</i>] Senarii. <i>Me ducere.</i>] Iambici tetrametri acatalectici. <i>Age quid si.</i>] Trochaici. <i>Etsi hoc.</i>] Iambici tetrametri. <i>Factum est.</i>] Fragmentum Trochaici catalectici quadrati, ultimus scazon. <i>Optimum quidem.</i>] In <i>quidem</i> fit elisio.	Act. 3. sc. 2. Act. 3. sc. 3. Act. 3. sc. 4. Act. 3. sc. 5. Act. 4. sc. 1. Act. 4. sc. 2. Act. 4. sc. 3. Act. 4. sc. 4. Act. 4. sc. 5. Act. 4. sc. 6. Act. 5. sc. 2. Act. 5. sc. 3. Act. 5. sc. 4. Act. 5. sc. 5. Act. 5. sc. 7. Act. 5. sc. 8. Act. 5. sc. 9.
--	--

EX HECYRA.

<i>PER pol.</i>] Senarii. <i>Senex si quæret.</i>] Senarii. <i>Cum milite.</i>] Proceusmaticus. <i>Prò deùm.</i>] Iambici quadrati catalect. Trochaicus quadratus catalect. <i>Me miseram.</i>] Senarii. <i>Itaque unâ.</i>] Iambici tetrametri. <i>Quo quisque.</i>] Senarius. <i>Multò meliùs.</i>] Trochaicus quadratus catalecticus. <i>Enim lassam.</i>] Iambici tetrametri. <i>Etsi scio.</i>] Iambici quadrati acatalect. <i>Ædepol.</i>] Trochaici catalect. quadrati. <i>Ædepol</i> autem est extra carmen. <i>Nemini ego.</i>] Trochaici quadrati catalect. Iambici quadrati et catalectici et acatalectici senarii. <i>Nemini ego.</i>] Trochaici. <i>Cui quantò.</i>] Iambicus catalecticus. <i>Quàm huc.</i>] Acatalectici. <i>At sic citiùs.</i>] Trochaicus. <i>Si non redisses.</i>] Iambici catalectici. <i>Rursum in gratiam.</i>] <i>Rursum</i> abundat. <i>Profectò, Parmeno, me</i>	Act. 1. sc. 2. Act. 2. sc. 1. Act. 2. sc. 2. Act. 2. sc. 3. Act. 3. sc. 1.
--	--

- celas.] Aliàs, celant. Quonam modo.] Iambici quadrati catalectici. Nescio quid.] Iambici quadrati catalectici. Quid ais?]*
 Act. 3. sc. 2. Trochaicus catalecticus. *Hem istoc.] Iambici catalectici. Nequeo*
 Act. 3. sc. 3. *nearum.] Trochaici octonarii catalectici, et senarii 6. Adest Parmeno.] Senarii. Ain' tu.] Senarii et unus quadratus. Nam alias ut*
 Act. 3. sc. 4. *omittam.] Aliàs, mittam. Dixtin'.] Trochaici octonarii catalectici,*
 Act. 3. sc. 5. *et senarii iambici. Quibus iris.] Senarii. Perii.] Trochaici et*
 Act. 4. sc. 1. *iambici octonarii catalectici, et acatalectici mixti. Dicam.] Iambicus dimeter. Sed ostium.] Trochaici catalectici. Atque ec-*
cam.] Iambici catalectici. Nam si utrumvis.] Trochaicus cata-
lecticus. Non sit.] Iambici catalectici. Perii.] Acatalecticus. Credo.] Acatalecticus trochaicus. Quid sit.] Iambici catalectici.
Adeón' pervicaci.] Trochaici acatalectici. Ut eò essem.] Trochai-
cus octonarius catalecticus. Nullam pol.] Iambici acatalectici.
 Act. 4. sc. 2. *Non clam.] Iambici quadrati acatalectici. Itaque ut esse ego illam.]*
 Act. 4. sc. 3. *Aliàs, illa. Ferantur.] Senarius. Quidvis.] Iambicus catalecticus.*
Quia de uxore.] Trochaici catalectici. Sed non minuam] Mixtum
trochaicum cum iambico catalectico. Nescias.] Trochaicus cata-
lecticus. Quando hac.] Iambici acatalectici. Sumus.] Dimeter
 Act. 4. sc. 4. *iambicus. Sed video.] Iambicus catalecticus. Tibi quoque.] Sena-*
 Act. 5. sc. 1. *rii. Non hoc de nihilo.] Iambici quadrati catalectici et acatalectici.*
Trochaici catalectici mixti. Ego pol quoque.] Quadrati iambici ca-
talectici. Ne nomen mihi quæstus.] Aliàs, meo quæstui. Sed quid is-
tuc.] Trochaici catalectici. Quis id ait?]
Iambicus acatalecticus. Puerumque.] Trochaici catalectici. Lepida es.] Iambicus acata-
lecticus. Eas ad.] Trochaici catalectici. Aliter si facias.] Iambici
 Act. 5. sc. 2. *tetrametri acatalectici. Nihil apud me.] Iambici quadrati catalec-*
tici. Benignè.] Dimeter catalecticus. Sed cum tu.] Octonarii cata-
 Act. 5. sc. 3. *lectici. Ædepol. Trochaici octonarii catalectici. Iambici qua-*
drati catalectici. Quantam obtuli.] Iambici quadrati catalectici.
 Act. 5. sc. 4. *Homo se fatetur vi in viâ virginem.] Virginem superest. Dicit-*
que sese illi annulum.] Annulum dissyllabum est. Vide mi Parme-
no.] Iambici quadrati acatalectici, mixtis senariis et trochaicis
quadratis catalecticis. Egone.] Iambici tetrametri acatalectici.
Sed Bucchidem.] Senarii. Ut voluptati.] Quadrati acatalectici
iambici. Myrrhina.] Trochaici tetram. Quantum hodie.] Iam-
bici acatalectici. Sequere me.] Trochaicus catalecticus. Feci
imprudens.] Senarius trochaicus acatalecticus.

EX PHORMIONE.

- In prologo. *POSTQUAM* poëta.] Senarii. *Per quem res agetur.] Aliàs,*
 Act. 1. sc. 1. *geretur. Amicus summus.] Senarii. Si quis me quæret] Senarii.*
 Act. 1. sc. 2. *Quanto in periculo sim.] Aliàs, simus. Hanc amare cepit perditè.]*
 Act. 1. sc. 3. *Aliàs, perditus. Interea dum sedemus illinc.] Aliàs, illinc. Nunc*
omitte.] Aliàs, amitte. Imò nihil, nisi.] Aliàs, præter. Adéon' rem.]
Mixta carmina: pars est trochaici, altera iambos habet catalecticos.
Neu me cupidum.] Trochaici catalectici. Dum exspecto.] Iam-
 Act. 1. sc. 4. *bici catalectici. Amore abundas, Antipho.] Dimeter iambicus.*
Quòd si.] Aliàs, Etsi. Nullus es, Geta.] Iambici quadrati acata-
lectici, trochaicis octonariis catalecticis permixtis. Senarii item iam-
bici acatalectici. Ad hanc rem.] Senarius. Quod cum audierit.]

Tetrametri acatalectici. *Ejus me miseret.*] Trochaicus acatalect. *Rectè ego.*] Catalecticus. *Aliquid corvasâssem.*] Iambicus acatalecticus. *Quam hic fugam.*] Dimeter trochaicus catalecticus. *Sed ubi Antipho?*] Iambici tetrametri acatalectici. *Ah, sanusne es?*] Iambicus catalecticus. *Hominem.*] Monometer hypercatalecticus. *Satis pro imperio.*] Trochaici catalectici. *Ne te iratus suis sævis dictis protelet.*] Aliàs *sævidicis verbis protelet*: et *sævidicis* postulat carmen. *Non possum adesse.*] Senarius iambicus hypercatalecticus. *Mane, inquam.*] Senarius acatalecticus. *Si quid potest.*] Aliàs, *potes. Itane* Act. 1. sc. 5.
tandem?] Iambici quadrati acatalectici, et senarii. *Itane.*] Si corripis *ita*, trochaicus est. *Nec meum imperium.*] Trochaicus. *Re-rereri.*] Iambicus. *Monitor.*] Iambici acatalectici. *Mi patruc.*] Senarii. *Quin quod meritus est.*] Aliàs, *sit. Itane patris.*] Tro- Act. 2. sc. 1.
chaici octonarii catalectici. *En, unquam.*] Senarii. *Si herum* Act. 2. sc. 2.
insimulabis avar.] Aliàs, *malitiæ. Abi in malum crucem.*] Si legas, *I,*
pro abi, constat versus. *Quantâ me curâ.*] Senarii iambici. *Enim-* Act. 2. sc. 3.
vero Antipho.] Iambici quadrati catalectici. *Teipsum quærebam.*] Act. 3. sc. 1.
Acatalectici. *Dorio, audi.*] Trochaici tetrametri catalectici, per- Act. 3. sc. 2.
mixtis iambis quadratis acatalecticis. *Nec cum hujusmodi.*] In *hu-*
jusmodi eliditur s. *Quid faciam.*] Trochaici tetrametri catalectici, Act. 3. sc. 3.
permixtis paucis iambis quadratis acatalecticis. *Quid, quâ profectus* Act. 4. sc. 1.
causâ.] Senarii. *Ego hominem.*] Senarii. *Exspecto.*] Senarii. *Venire* Act. 4. sc. 2.
salvum volupe.] Aliàs, *volup. Ut ad pauca redeam.*] Si legas, *ad* Act. 4. sc. 3.
pauca ut redeam, constat versus: fortè in *ad* eliditur d. *Geta.*] Se- Act. 4. sc. 4.
narii. *Quietus esto.*] Iambici quadrati acatalectici. *Nos nostro* Act. 4. sc. 5.
officio.] Aliàs, *digressos. Quid agum?*] Senarii. *Aut cui consilia.*] Act. 5. sc. 1.
A postremum pertinet ad versum sequentem. *Nam vereor.*] Iam-
bici tetrametri catalectici. *Nam quæ hæc est.*] Trochaicus cata-
lecticus. *Quod ut facerem.*] Iambicus acatalecticus. *Hasce esse.*] Tro-
chaici. *Qui est ejus pater.*] Mixtus trochaico et iambico. *Ne*
me istoc.] Iambici quadrati catalectici. *Eho, dic mihi.*] Iambici
quadrati catalectici. *Nemo ex me scibit.*] Trochaicus. *Nostrâpte* Act. 5. sc. 2.
culpâ.] Iambici quadrati catalectici. *Vorsuram sol.*] Aliàs, *vorsura.*
Agedum, ut soles.] Iambici quadrati catalectici et acatalectici. Act. 5. sc. 3.
Faciam ut jubes.] Iambici quadrati acatalectici. *Quin tu.*] Aliàs,
quid. Quid non.] Aliàs, *quæ. Obsecro, vi.*] Aliàs, *cave. Nemo est.*] Aliàs, *homo nemo. Itane parvam.*] Aliàs, *parum. Latus sum.*] Act. 5. sc. 4.
Iambici quadrati catalectici. *Argentum accepi.*] Iambici quadrati Act. 5. sc. 5.
catalectici. *O fortuna!*] Trochaici octonarii catalectici. *Tantam* Act. 5. sc. 6.
fortunam.] Senarii. *Diis magnas.*] Senarii. *Vel oculum exculpe.*] Act. 5. sc. 7.
Aliàs, *exclude. Quis nominat me?*] Senarii trochaici, octonarii Act. 5. sc. 8.
catalectici. *Abi.*] *Abi* corripit. *Demipho, te appello.* Trochaici
octonarii catalectici.

GULIELMO BELLAIO LANGEO

TAURINI PROREGI

ANTONIUS GOVEANUS, S. P. D.

CUM mihi esset id cum multis commune, ut divinas virtutes tuas in ad-
ministrando utroque tempore, et belli, et pacis, mecum ipse tacitus admirarer:
optavi semper mihi tempus dari, quo judicii hujus mei de singulari tuâ virtute
et tibi darem significationem aliquam, et posteritati relinquere in testimonium.

Quod cùm meum esse vellem, neque conari ego tamen magna possem, danda mihi opera fuit, tale id saltem ut esset, quo neque dignius ego quidquam præstare omnino possem, neque à me tu majus exspectare. Nam cùm à puero studiis me literarum dedissem, et literis tradita à veteribus essent multa divinitus, quæ neque intelligendo, nedum imitando, assequeremur, essetque intelligere priùs necesse quæ velles imitari, intelligere autem sanè nemo corrupta posset, atque depravata: operam digniorem nullam, quam quidem ego navare potuissem, nullam ad vetustatis cognitionem, et imitationem, tam esse necessariam putavi, quàm eam quæ in veterum scriptis recensendis, recognoscendisque poneretur. Quod ut est, quoquò te veritas, arduum atque difficile; ita in Terentii comædiis, velle id quidem, plenum est bonæ voluntatis, præstare, non nisi majoris cujusdam ingenii, atque ejus eruditionis, quam non recipit hæc ætas: post eos præsertim viros, qui in eâ re non mediocriter, neque infeliciter laborârunt. Tantæ difficultatis has reperio causas, quòd sermo penè est oratio omnis comicorum, qui se corrumpi facilè patitur; quòd versu conclusa, in quo intelligi vix numerus potest, atque mensura adèò varia est, atque multiplex; quæ si non notatur diligenter, detrahi multa possunt, addi quoque impune multa, loco plurima moveri: quòd tanta in exemplaribus varietas, tam nulla fides: quòd jam multis retro seculis author hic à librariis fuerit depravatus, ipsius etiam Ciceronis, ut opinio mea est, eruditissimis temporibus, quibus erant ii versus, ut ipse scribit, usitatissimi. Id ut credam facit, quòd ab ipso interim Cicerone Terentiani versus multi malè citantur, qualis is est in illâ ad Lentulum epistolâ longè optimâ:

Intromittamus comessatum, tu Pamphilam.

Ubi, *comessatum intromittamus*, scripsisse Terentium ratio indicat senarii. Ac eodem loco pòst,

Par pari referto, quod eam mordeat.

Ubi, ut id taceam quòd pro *mordeat, remordeat* reposuit felicissimè Æmylius Ferretus, parens alter meus, (gratiorem tibi multò esse scio, Æmylii, pietatis erga te meæ, quàm doctrinæ tuæ meam testificationem,) id, inquam, ut taceam, legendum erat præterea, *Referto par pari*. Neque enim trochæum, quem choreum Cicero vocat, ii versus recipiunt, ut neque trochaici iambum. Afferrem ejus generis permulta, si te docerem, non monerem. Jam à Nonio Marcello, Festo Pompeio, Prisciano, aliter citantur multa, quàm scripta esse à Terentio sit verisimile. Ne longiùs abeas, est in Andriæ scenâ primâ versus hic,

Sine invidiâ laudem invenias, et amicos pares.

In eo suas nescio quas collisiones comminiscitur Priscianus: ubi si legas,

Sine invidiâ invenias laudem, et amicos pares,

versui consulas, sine ullo aut sententiæ, aut venustatis detrimento. Equidem nunquam existimavi suâ poëtas libertate tam uti libenter, quàm necessariò. Quæ cùm et ipsâ die, et magnorum virorum testimoniis confirmata sint: non dubito quin nos, qui iis de rebus aliter sentimus, antiquitatem serò, neque tamen non temere, reprehendere videamur. Hæc nos profectò, Guillelme Bellai, quæ in omnes partes periculi sunt plénissima, deterere debuerunt, si præter bonam voluptatem nihil ad tantam rem afferre potuissemus. At cùm et infînita propè primi nos quæ egerent castigatione deprehenderimus, et ab aliis animadversa, neque diu minùs, neque minùs fortasse diligenter consideravimus, nostrumque esse aliquod potuerit iis de rebus judicium, rei interesse literariæ putavi, id omnibus per me fieri quàm notissimum. Judicii autem nostri causas erit fortasse cùm explicabimus, quos in præsentia omnes persequi, ut quàm infiniti esset laboris taceam, hominis certè

esset minùs occupati; testificari tantùm hoc tempore, liquidòque jurare possumus, nihil nos, nisi necessariò, nihil nisi versùs, elegantiaë, sententiaëque convitio immutasse: restituisse quædam, ut ab iis authoribus de quibus antè loquebamur, citata reperiebamus: codicibus ita usos fuisse plurimis, ut plùs semper apud nos valuerit iudicii ratio, quàm librarii manus indocta, atque temeraria. Atque ut animo præsumere possis, quid de toto hoc labore nostro debeas judicare, referam paucis, quæ in Andriæ prologo, quæ in scenâ primâ corruptè legi animadverterim.

Ubi in prologo legebatur,

Id isti vituperant factum, atque in eo disputant.

Non constare verum notârat Erasmus, nisi in pronomine *isti* litera secunda elideretur, atque ita fieret *anapæstus*. Hujusmodi nos elisiones tam duras, ut dicam levissimè, non agnoscimus in re minimè necessariâ. Scripsisse Terentium *Isti id vituperant*, et versus clamat, et codices nonnulli testantur. Tale illud est, quod idem in Eunuchi Actûs III. scenâ II. versu illo

Qui habet salem,

Quod in te est, extremam scilicet in *quod* elidi literam, ubi *Qui* legi debere et versus et ipsa Latinitas ostendunt.

Ubi, *Ut pernoscatis et quid spei sit reliquum.*

Nos scriptum fuisse dicimus, *Ut et is pernoscit, quid spei sit reliquum*; atque aliter scripsisse Terentium persuaderi non potest. Id porrò locus habet sententiæ, fabulam vos cognoscite, ut et poëta perspicere possit, quid sibi à vobis spei relinquatur de comædiis quas in posterum scribet: an scilicet explodendæ vobis priùs sint, quàm spectandæ, atque cognoscendæ. Præter quem unum locum, si alium nullum in opere toto emendâsemus, satisfactum et officio nostro, et hominum exspectationi erat abunde.

Ubi in primâ scenâ,

Propterea quòd serviebas liberaliter.

Nos, *serviebas*: generis ejus sunt *scibam, nescibam, sævibam*: *serviebas* non patitur versus.

Ubi, *Sed mihi hoc molestum est: nam istæc commemoratio,*

Quasi exprobratio est immemoris beneficii. Nos, *Sed mi hoc molestum est; nam istæc commemoratio est, Quasi exprobratio immemoris beneficii.* *Mi* postulat versus; eo et multis aliis locis utitur Terentius, usus antea fuerat Plautus, usi sunt postea Virgilius et Horatius. *Est*, quod in prioris versùs fine posuerimus, fecit series verborum naturalis: ita *beneficii* syllabarum nihil detrahetur.

Ubi, *Id gratum fuisse adversum te habeo gratiam.*

Nos, *Gratum id fuisse*: et nescio quomodo magis placet auribus eruditis: omitto, id quoque verum postulare. Neque verò dubito quin *fuisse* fieri dissyllabum magis iis placeat, qui cùm aures non habeant, esse religiosè inepti volunt.

Ubi, *Ita faciam. Hoc primùm in hâc re prædico tibi.*

Nos, *In re hâc*: quòd aliter stare non possit versus.

Ubi, *Liberiùs vivendi fuit potestas: nam antea.*

Ut versùs ratio habeatur, elidi Erasmus in *vivendi u* voluit unum, fierique *fuit* monosyllabum. Nos ut esse *fuit*, syllabam unam apud hunc authorem mille locis scimus, ita illas in *vivendi* elisiones (penè scripseram illusiones) illas, inquam, elisiones non agnoscimus; cùm præsertim tam esse ingeniosum nihil sit necesse. Scripsisse Terentium putamus, *Fuit vivendi liberiùs potestas: nam antea.* Nihil hîc novum, nihil non concessum committitur: neque tamen de orationis venustate quidquam deperditur.

Ubi, *Nunquam præponens se illis, ita ut facillimè.*

Præponens se aliis nunquam: ita et versus vult, et orationis efflagitat venustas.

Aliis esse legendum et codex me monuit pervetustus, et aliis quoque video placuisse: ut non modò ad eos, quibuscum Pamphilus unà erat, sed ad omnes homines referri possit, ut et id quod præcedit, adversus nemini.

Ubi, *Sine invidiâ laudem invenias, et amicos pares.*

Quod et Prisciani et nostrum esset iudicium antea dicebamus: à quo si dissentimus, cogitare nemo debet, qui aut ille fuerit, aut nos simus: sed quid quisque dicat, quid in iudicando fuerit secutus.

Ubi, *Nam qui cum ingeniis conflictatur ejusmodi.*

Nos, *Nam qui cum ingeniis conflictat ejusmodi.* Ita in Phormione, *Nunquam usus venit, ut cum hujusmodi conflictaret malo.* Probari enim mihi non potest fecisse hic Terentium *ejusmodi* trisyllabum, quod quinque esse syllabarum concessâ vocalium divisione solet. Non dissimile valdè est, nisi quòd pudendum magis, quod idem notavit in illo Act. III. scen. II. *Non imperabat coràm, quid opus facto esset puerperæ.* Esse *puerperæ* trisyllabum: cùm si fiat trisyllabum, versus stare octonarius iambicus non possit.

Ubi, *Neque commovetur animus in eâ re tamen,*

Scias posse habere jam ipsum suæ vitæ modum. Posterior hic versus, nisi *scias* unam facias syllabam, et *suæ* item unam, numerum excedet. Ego in exemplari vetusto scriptum reperio,

Neque commovetur animus in eâ re, scias

Tum jam ipsum habere posse suæ vitæ modum. Quæ sine controversiâ vera est, atque germana lectio: non mutatur sententia, sua orationi gratia relinquitur, dura illa in verbo, *scias*, vitatur collisio: facilis porrò *tum* in *tamen*, fuit mutatio.

Ubi, *Effertur, imus. Interea inter mulieres,*

Quæ ibi aderant, fortè unam aspicio adolescentulam.

Nos et quòd ita venustior sit oratio, et quòd versus impediri se tot pedibus penè clamet, legendum putavimus, *quæ ibi aderant, aspicio fortè adolescentulam.* Aliter citatur ab interprete, non nego: et aliter quoque citatur illud, *Isti id vituperant factum:* aliter alia, nec ea quidem pauca. Illud sanè argumento esse potest, quàm ille parum versuum horum rationem tenuerit, quòd cùm invenire non pòset, cur esset illud *unam* additum à poëtâ, non considerârît, num à versu quoque respueretur, quod non admitti à sententiâ videret.

Ubi, *Perculsit illico animum, at at hoc illud est.*

Nos, *atat.* Idem erat flagitium in illo Eunuchi, *Sed quis hic est, huc qui pergit, &c.*

Idem in illo Hecyræ trimetro. *Oportet, atat eccum Phidippum et patrem:* in quo tertiò fuerat interjectio repetenda.

Ubi, *Pro uxore habere hanc peregrinam: ego illud sedulò*

Negare factum. Ut senarius constet, corripì in *illud*, literæ detractio, priorem vult Erasmus. Nos legendum putamus, *Pro uxore habere hanc peregrinam, illi ego sedulò Negare factum est.* Atque ita scripsisse Terentium, etsi versûs ratio non diceret, ex eo certè quod sequitur, *ille instat factum*, iudicare tu quidem posses.

Ubi, *Satis vehemens causa ad objurgandum.* SO. *Quí, cedò? Sat vehemens* legendum putabamus, ne *vehemens* fieret dissyllabum: quod cùm tamen fieri posse videremus, egere locus notatione, non castigatione visus est.

Ubi, *Ea primùm ab illo est animadvertenda injuria.*

Nos ita versu postulante, neque minore tamen venustate, *Ea primùm ab illo animadvertenda injuria est.* In iis vides omnibus, admonitos nos à versu, secutos venustatem, non turbâsse sententiam: quorum per se quodque tantùm apud eruditos valere debet, ut contra omnium exemplarium testimonia possit ad emendandum locum sufficere. Venustas fecit, ut de illo

scenæ secundæ dubitarem. D. *Hoc quid sit?* S. *Omnes qui amant, graviter sibi dari uxorem ferunt: sciebam enim Quid hoc? magis esse Terentianum, quàm, Quid hoc sit?* Taceo quòd ita concurrentes non hiant, ut antea vocales. Cùm ergo propter venustatem mihi jam esset locus suspectus, et scriptum postea in aliis exemplaribus adverterim, *Miror quid hoc sit?* judicavi interpretis verba pro Terentianis in contextum irrepsisse. Fecit sententia ut illud scenæ 4. *Audivi Archillis, jamdudum Lesbiam adduci jubes*, ita legeremus: *Audivi Archillis, jamdudum quòd Lesbiam adduci jubes.* Quo in loco, quia scilicet corruptè legebatur, incertam esse distinctionem notavit Donatus: taceo id versum quoque postulare, qui octonarius est iambicus, ut is qui sequitur, *Sanè pol illa temulenta est mulier, et temeraria.*

Fecit sententia ut illud Chæreæ in Eunuchò, *Occidi.*

Neque virgo est usquam, nec ego, qui è conspectu illam amisi meo. Ubi quæram? ubi investigem? quem perconter? quam insistam viam? Incertus sum: una hæc spes est, ubi ubi est, diu celari non potest: Ita legeremus, Occidi, Neque virgo est usquam, neque ego, qui è conspectu illam amisi meo. Ubi quæram? ubi investigem? quem perconter? quam insistam viam? Certus sum; una hæc spes est, ubi ubi est, diu celari non potest. Angitur nimirum animo Chærea, et se virginem è conspectu perdidisse, neque scire tamen quâ ad eam ratione rursus perveniret. Et certè, quod penè præterieram, stare iambicus octonarius si legas, *incertus sum*, non potest. Operæ pretium est Donati audire in eum locum argutias. In Phormione verba sunt Getæ servi flagra timentis, et ea se vitare posse desperantis. *Ad precatorem abeam credo, qui mihi sic oret, Nunc amitte quæso hunc, cæterum posthac quicquam, nil precor, tantummodo non addat, ubi ego hinc abiero, vel occidito.* Ubi nos legendum putamus, *non cædas, nisi addere pro cædere veteres usurpabant: id postulat omnino sententia, indicat quod intulit, vel occidito.* In Andriæ Act. I. scen. II. ita legebatur, *Ne temere facias, neque tu haud dicas, tibi non prædictum, cave.* In eum versum ita interpretum unus. Duæ negationes unam faciunt affirmationem, tres negationes pro affirmatione unâ sumuntur, ut hic *neque, haud, non.* Alter tertiam negationem vult redundare. Uterque testis est, alios pro *haud*, legisse *hoc*; quam ego lectionem verioremi puto, et Terentio digniorem. Paulò antè ita Simo, *Quid hoc? Intellextin?* *An nondum etiam hoc quidem?* Quod cùm et postulet sententia, neque desit etiam codicis testimonium, qui *haud* malunt tamen, facere mihi videntur, ut Terentii verbis utar, næ intelligendo ut nihil intelligant: qui, *Neve tu id dicas: pro, Neque tu haud dicas* reposuit, quî ferre octonarius posset iambicus vidit parum. At neque hoc tantum loco pro *hoc*, *Haud* scriptum flagitiosè animadverti. In Hecyræ Act. III. sc. I. ita Parmeno: *haud hercle quidem parum est: ubi legendum, Hoc hercle quidem parum est.* Nam cùm singulari aliquâ injuriâ inter uxorem et matrem, iram crederet Pamphilus excitatam, quæ tam durârat diu, animoque miserè ob eam causam torqueretur, velletque hero Parmeno consolationem aliquam adhibere, monet nihil id esse, quod tam grave ille existimaret; subjicitque pueri inter sese quàm pro levibus noxiis iras gerunt? Quapropter? quia enim qui eos gubernat animus, infirmum gerunt: itidem mulieres sunt ferme, ut pueri, levi sententiâ. Fortasse unum aliquod verbum inter eas hanc iram conciverit. Incredibile est, quàm multa generis hujus, quoquòd me verto, occurrant. Non discedam ab eo loco: totumque adeò referam, quò faciliùs res teneri possit:

Sed magnum nescio quid necesse est venisse, Parmeno,

Unde ira inter eas intercessit, quæ tam permansit diu.

Par. Hoc hercle quidem parum est: si vis verò veram rationem exequi,

Non maximas, quæ maximæ sunt interdum iræ, injurias

Faciunt. Nam sæpe est, quibus in rebus aliis ne iratus quidem est,
 Cùm de eâdem causâ est iracundus factus inimicissimus.
 Pueri inter sese quàm pro levibus noxiis iras gerunt?
 Quapropter? quia enim qui eos gubernat animus, infirmum gerunt.
 Itidem mulieres sunt ferme ut pueri, levi sentiâ.
 Fortasse unum aliquid verbum inter eas hanc iram conciverit :

Quo in loco legendum puto,

Nam maximæ, quæ maximæ sunt interdum iræ, injuriâ
 Faciunt.

Nam cùm ex iræ diuturnitate injuriæ magnitudinem Pamphilus colligeret,
levi, inquit Parmeno, duceris, *here*, argumento: rationemque si quæris,
 maximæ interdum iræ à non maximis injuriis enascuntur. Vides iracundis
 hominibus id accidere, ut inimicissimi fiant iis de causis, quæ alios homines
 ne leviter quidem possent commovere. Quia in Hecyram me conjeci, nolo
 videri temere venisse: ita pòst paulò eum locum, in quo eram, scriptum re-
 periebam :

Non usus facto est mihi nunc hunc intrò sequi;
 Nam invisos omnes nos esse illis sentio.
 Heri nemo voluit Sostratam intrò admittere.
 Si fortè morbus amplior factus siet,
 Quod sanè nollem, maximè heri causâ mei,
 Servum illico introiisse dicent Sostratæ,
 Aliquid tulisse commiscentur mali
 Capiti atque ætati illorum, morbus qui auctus sit.

Verba sunt *Parmenonis*. Ego *capiti atque saluti illorum* scripsisse Te-
 rentium puto, cùm inter eas voces non levis affinitas sit, et alteram sen-
 tentia requirat, et à Cicerone locis sint infinitis hæc duo conjuncta. Unum
 præterea locum si tibi indicâro, ab Hecyrâ discedam. In Act. II. sc. I.
 ita legebatur :

An quia ruri esse crebrò soleo, nescire arbitramini
 Quo quisque pacto hic vitam vestrorum exigat?
 Multò meliù' hic quæ fiunt, quàm illic ubi sum assiduè, scio.
 Ideo, quia uti vos mihi domi eritis, perinde ego ero famâ foris.

Verba sunt *Lachetis senis*: quo in loco *fama* redundare mihi videtur.
 Causam enim adfert *Laches*, quare tam bene sciret, quæ domi in urbe gere-
 rentur, cùm esset ipse ruri: in eo, inquit, facio, quia ut vos res meas domi
 administrabitis, ut mihi laborabitis, ut mihi obsequemini, ita ego vobis ero
 ruri: hoc est, vobis defieri nihil patiar, benignèque omnia præbebo, si me-
 cum vos benevolentiam officiisque certetis: quòd si contrà à vobis fieri sensero,
 sinam et egere, et algere, et esurire, nihilque rure ad vos deferri patiar.
 Unde huc tamen ea dictio irrepserit, non dissimulabo. Sequitur,

Jam pridem equidem audivi cepisse odium tui Philumenam.

Ubi cùm notatum esset, à famâ argumentari *Lachetem*, *Fama* in proximum
 superiorem versum irrepsit. Hæc hactenus fuisse excussa, explicata, om-
 nium qui literas tractant, judicio approbata.

Quid ego nunc dicam, easdem dictiones corruptas in hoc authore ferè
 fuisse, atque depravatas? quot locis pro *suspectio*, *suspicio*: pro *in gratiis*,
ingratus: pro *gratiis*, *gratis*: pro *eccere*, et *certè*: scriptum erat? Quid
 ego querar, verba flagitiosè aded transposita interim fuisse, ut totam ora-
 tionem miserè perturbarent? Quid omissos librariorum incuriam totos
 versus, sine quibus neque stare sententia poterat, neque versuum superiorum
 mensura? Nihil mentior, scriptum sic erat in prologo Heautont.

Ne cui sit vestrum mirum, cur partes seni
 Poëta dederit, quæ sunt adolescentium,
 Id primum dicam, deinde quod veni eloquar.

Ubi erat legendum, *Id deinde dicam, primum quod veni eloquar*.
 Notatur à nobis hic locus est, et explicatus suo tempore.
 Scriptum sic erat in *Phormionis* Act. IV. sc. IV.:

Ut te quidem omnes dii, deæque, superi, inferi,
Malis exemplis perdant: hem si quid velis,
Huic mandes quod quidem rectè curatum velis.

Qui versus postremus cùm mensuram excederet, neque tamen posse detrahi quidquam viderem, neque absoluta etiam planè esse videretur, perfectaue sententia, incido in codicem, non illum quidem, qui suâ auctoritate fidem facere debuerit, sed qui monere tamen dubitantem potuerit. In eo sic scriptum erat:

Ut te quidem omnes dii, deæque, superi, inferi,
Malis exemplis perdant: hem si quid velis,
Huic mandes, quod rectè curatum quidem
Velis, ad scopulum qui te è tranquillo inferat.

Quem versum Terentianum esse negare nemo possit. Idem ejusdem fabulæ Act. V. sc. VI. flagitium deprehendimus, ubi hæc deerant trochaico,
Curialis vernula est qui me vocat.

Quæ verba suo loco et Terentii esse ostendimus, et quid haberent sententiæ declaravimus.

Si quæ generis sunt hujus vellem omnia recensere, volumen à me haberes, non epistolam. Jam de versuum genere et distinctione puderet dicere quam aliter sentimus nos, quam ii, qui ante nos fuerunt, nisi ad te scriberem, qui iis de rebus judicare omnium optimè potes. Initium est Act. I. sc. V.

P. Hocne est humanum factum aut inceptum? hoccine officium patris?

M. Quid illud est? *P.* Prò deùm atque hominum fidem, quid est, si non hæc contumelia est?

Uxorem decrèrat dare sese mihi hodie: nonne oportuit
Præscisse me antè? nonne priùs communicatum oportuit?

M. Miserum me, quod verbum audio?

P. Quid Chremes, qui denegârat se commissurum mihi
Gnatam suam uxorem? id mutavit, quia me immutatum videt,
Itane obstinatè operam dat, ut me à Glycerio miserum abstrahat?
Quod si fit, pèreo funditus.

Adeón' hominem esse invenustum, aut infelicem quenquam, ut ego?

Prò deùm atque hominum fidem, nullone ego

Chremetis pacto adfinitatem effugere poterò? quot modis

Contemptus, spretus? facta, transacta omnia: hem

Repudiatus repeto, quamobrem? nisi si id est quod suspicor,

Aliquid monstri alunt: ea quoniam nemini obtrudi potest,

Itur ad me. *M.* Oratio hæc me miseram exanimavit metu.

Pa. Nam quid ego dicam de patre? ah,

Tantamne rem tam negligenter agere? præteriens modò.

Versum primum esse voluit Erasmus iambicum octonarium justæ mensuræ, id enim dicere solemus acatalecticum. Secundum octonarium quoque, cui tamen accinatur et adnectatur monometer, hoc est, una, ut Græci vocant, *διποδία*, ea autem erit, *tū mē lia ēst*. At non accinatur iambico octonario, sed scazonti: octavus enim pes spondæus est: valdè mihi præterea argutum videtur in eâdem dictione et octonarii finem, et monometri quærere initium. Tertium iambicum octonarium esse voluit, quod fieri minimè potest, cùm *hodie* extremum producat: quartum generis ejusdem, dimetrum quintum, sextum trochaicum, octonarium catalecticum, cùm et priores omnes iambici sint, neque nisi iambici sequantur. Octavum octonarium fecit iambicum, nonum dimetrum iambicum. Decimum octonarium iambicum, si quidem in *invenustum*, *u* primum elidas, quod quidem si verba modicè transponas, minimè est opus: undecimum, dimetrum redundante pede, novum sanè, ut dicam levissimè, genus carminis: hunc qui sequitur octonarium rursus iambicum, post quem trimetrum, sequi voluit trochaicos tres tetrametros, catalecticos eos quidem, quibus subjunxit dimetrum iambicum acatalecticum, cùm dimetri ejusdem esse generis soleant cum iis quibus fuerint adjecti. Hæc si, quemadmodum Erasmus vult, scripsit Terentius, mihi certè non est poëta: at neque ita scripsit; neque id nos putare

est æquum. Quem locum antequam in eos versus redigo, quibus esse à Terentio scriptum sit verisimile, notabo quanta sit in exemplaribus varietas, atque incertitudo. In versu primo utrobique *hoccine* in aliis exemplaribus reperio, reperio et *factu* et *inceptu*, quod à Donato quoque videmus annotatum. In secundo vetustum exemplar non habet *fidem*, quomodo interim locutus est poëta: in alio, *atque hominum* non reperio, atque ita quoque scripsisse aliquando Terentium animadverto: in tertio *dare*, in aliquibus codicibus non legitur: neque carmen postulat, et iratus suppressere multa solet; quæ cum adscribere soleant interpretes, in versum fit sæpe ut admittantur. *Se*, præterea video geminatum, et pro *denegarat*, *denegaverat* scriptum reperio. Jam in octavo pro *quia*, *quoniam*. Ubi postea *Chremetis*, *Chremis*: ubi, *itur*, *itum*. Accipe nunc ut versus hos putârim et scriptos fuisse et esse distinguendos:

P. Hoccine factum est humanum aut ineptum? hoccine officium patris?

My. Quid illud est?

P. Prô deum atque hominum fidem, quid est, si hoc non est contumelia?

Uxorem decrêrat dare sese mihi hodie: nonne oportuit

Præscisse me antè? nonne prius communicatum oportuit?

My. Miseram me, quod verbum audio? *P.* Quid Chremes, qui denegaverat

Se commissurum mihi gnatum suam uxorem, mutavit id,

Quoniam me immutatum videt: itane obstinatè dat operam, ut

Me à Glycerio miserum abstrahat: quod si fit, pereo funditus.

Adeon' hominem invenustum esse, aut infelicem quenquam, ut ego sum?

Prô deum atque hominum fidem, nullo ego pacto Chremis

Adfinitatem effugere potero? quot modis

Contemptus, spretus, facta, transacta omnia, hem,

Repudiatus repetor: quamobrem? nisi, si id est

Quod suspicor, monstri aliquid alunt: ea quoniam

Obrudi nemini potest, ad me itur. *M.* Hæc

Oratio me miseram exanimavit metu.

Omnes iambici sunt, octonarii partim, partim senarii, monometer unus, non is quidem quem esse Erasmus putabat, eum efficit Mysis: quæ dum à Pamphilo exaudiri non vult, pauca loquitur. Monometrum in re simili in Phormione observavimus, ubi taciti Antipho et Phædria Getam audiunt: ac cum à Getâ Antipho nominaretur, ubi tum Phædria:

P. Te nominat. *A.* Nescio quod magnum hoc nuncio exspecto malum.

P. Ah! Sanu' ne es?

G. Domum ire pergam, ubi plurimum est. *P.* Revoce mus hominem. *A.* Sta ilico. *G.* Hem.

Quo etiam loco nos valdè ab Erasmo dissentimus: qui cum ubi monometrum faceret non inveniret, et octonarium fecit catalecticum, qui, ut superiores omnes, esse debebat acatalecticum, et monometrum hypercatalecticum, qui si erat monometer faciendus, acatalecticum certè faciendus erat. Ad locum superiorem ut redeamus, in quo pro *hocne*, nos *hoccine*: quod ideo Erasmus immutavit, ut trochæum posset evitare: verum cum legi *hoccine* secundo loco sit necesse, priore scripsisse aliter Terentium persuaderi non potest, quare nemo non videt fuisse verborum seriem perturbatam. *Deum* est utrobique monosyllabum: nisi posteriore dici interim productè, et à grammaticis video notatum, et nos in hoc poëtâ non semel observavimus. Atque ut ab eâ scenâ non discedam, sequitur paulò post,

Quòd si ego rescissem id prius, quid facerem si quis nunc me roget.

In eo versu, quem iambicum esse vult, ut revera esse debet, prius syllabam esse unam vult Erasmus, cum si id fiat, iambicus esse octonarius non possit. Nos legendum putamus, *Quòd si ego prius id rescissem, &c.* Sequitur,

Aliquid facerem, ut hoc ne facerem. Sed nunc quid primum exequar?

Tot me impediunt curæ, quæ meum animum diversè trahunt.

Amor, misericordia hujus, nuptiarum sollicitudo.

Hos cum faciat Erasmus trochaicos, rogarem eum libenter, an *amor*,

non esset iambus, quem trochaici non recipiunt. Mihi certè iambici octonarii videntur, quales et qui præcedunt, et qui sequuntur, atque ita legendi,

Aliquid facerem, ut hoc ne facerem: sed quid primùm nunc exequar?

Impediunt me tot curæ, quæ meum animum diversè trahunt,

Amor, hujus misericordiâ, nuptiarum sollicitatio.

Versus porrò ille,

Sed nunc peropus est aut hunc cum ipsâ, aut me aliquid de illâ adversùm hunc loqui.

Cùm sit octonarius, legendus sic est,

Sed nunc peropu' est, aut hunc cum ipsâ, aut me aliquid de illâ adversùm hunc loqui.

Ubi paulò pòst,

Bene et pudicè ejus doctum atque eductum, sinam

Coactum egestate ingenium immutarier?

Ejus redundat, versui enim officit, et venustati. Ubi, Et ad pudicitiam et ad tutandam rem sient? Ad secundum eisdem de causis tolli volumus: quas secuti etiam sumus in emendando versu illo, quem penè præterieram ex octonariis, abi domum. Id mihi visus est dicere, abi citò et suspende te. Quantò elegantius, Abi citò, suspende te, ubi res postulet celeritatem? Taceo quòd stare versus aliter non potest. Ubi, Hanc mihi in manum dat, mors continuè ipsam occupat. MY. legendum erat. Ubi P. Sed cur tu abis ab illâ? MY. Obstetricem accerso. P. Propera. Abis, senarius non patitur, comica non magnopere desiderat elegantia. Locum hunc ut claudam, equidem ubi diligenter rem perpendo, nusquam inter iambicos video trochaicos à Terentio temere interjectos, quæ vetus doctorum fuit opinio, neque inter hos, illos: quibus tantùm generibus usum esse Terentium animadverto. Atque ut apertè videas, quanta hâc in parte libros corruptio pervaserat, est Act. III. sc. II.

Adhuc Archillis quæ assolent, quæque oportet

Signa ad salutem esse, omnia huic esse video.

Nunc primùm fac istæc ut lavet, pòst deinde

Quod jussi ei dare bibere, et quantum imperavi,

Date: mox ego huc revertar.

Per ecastor scitus puer natus est Pamphilo.

Primos tres versus iambicos dimetros esse voluit Erasmus, quibus tamen essent annexi duo trochæi: duo sunt trochæi, *Quæque oportet: duo, esse video: quoniam pro trochæo poni Tribrachys potest, in quem scilicet dissolvitur, utpote temporibus parem. Pòst deinde, duo trochæi. At hic versus, Nunc primùm fac istæc ut lavet: estne dimeter iambicus? Erasmo an fuerit nescio, mihi certè nunquam erit. Jam quartum versum, cujus Erasmus genus non notavit, quem esse dicemus? Quintum etiam quòd dimetrum faciat catalecticum, vidit meo judicio parum. Mihi scenæ hujus versus generis sunt ejusdem: iambici enim sunt omnes; mensuræ tamen disparis. Quatuor primi, quibus cum iis, qui doni sunt, loquitur Lesbia, eâ ratione sunt, ut primi et tertii extremæ syllabæ initia sint secundi et quarti: ita omnes acatalectici erunt. Octonarii omnes, præter quartum; is enim dimeter est, qui octonarius quoque fuisset, nisi ad spectatores et se et orationem Lesbia convertisset. Sic illius in Eunuchis: Ita fac ut jussi, deducantur isti, &c. Et illius quoque in eâdem scenâ, Memini tametsi nullus moneas, &c. Extremæ syllabæ initiis sequentium versuum sunt accommodandæ: quod et aliis locis non paucis et animadvertimus, et indicavimus. Scripti mihi sic videntur à Terentio:*

Adhuc Archillis quæ adsolent, quæque esse oportet ad salutem

Signa, omni huic esse video. Nunc primùm istæc ut lavet

Facite: pòst deinde, quod jussi, ei date bibere, et quantum imperavi

Date: mox ego revertar huc.

Facite, ut pro fac, reponerem non fecit versûs ratio; sed, quòd, date dixit postea, non da. Date, porrò esse legendum, non dare, et codices nonnulli

testantur, et ratio indicat loquendi: dictum tamen id interpres putat consuetudine magis, quàm ratione: quòd si consuetudinis id est, non scripturæ vitium, ostendere debuit, aut alibi Terentium sic scripsisse, aut comitorum omnino quenquam ita locutum; quorum de medio sumpta est omnis oratio. Quintum versiculum iambicum esse puto octonarium: à quo quæ detracta sunt, sequenti adjecta sunt versui. Ita ergo legimus:

Per ecastor scitu' puer natu' est Pamphilo: quæso deos
Superstes ut siet, quandoquidem ipse est ingenio bono.

Magis res erat desperata actûs quarti initio,

Hocine credibile est, aut memorabile,
Tanta vecordia innata cuiquam ut siet,
Ut malis gaudeant, atque ex incommodis
Alterius sua uti comparent commoda? ha,
Idne verum est? imò id genus hominum est pessimum, in
Denegando modò queis pudor est paululum:
Pòst ubi est tempus promissa jam perfici,
Tum necessariò sese aperiunt, et timent,
Et tamen res cogit denegare. Ibi
Tum impudentissima eorum oratio est,
Quis tu es? quis mihi es? cur meam tibi? heus
Proximus sum egomet mihi. Attamen, ubi fides
Si roges, nihil pudet; hîc, ubi opus est,
Non verentur: illîc, ubi nihil opus est, ibi verentur.

Primum pentametrum iambicum fecit Erasmus, quos nullos scripsit Terentius: sequentes duos dimetros creticos: quod (taceo eorum versuum esse authorem Erasmum) fieri minimè potest: cùm *atque ex in*, molossum, non creticum, efficiant: quatuor sequentes qui essent non notavit: creticos certè dimetros dicere non potest. In nono versu deesse aliquid putavit, quòd pro cretico quarto iambus poneretur. At *res cogit*, eratne creticus secundus, ut pro quarto positum diceret iambum? In decimo creticos tres notavit, qui ubi essent, vellem profectò indicâsset, ne nos in quærendo frustra laborâssemus. In undecimo ut in nono, pro cretico quarto iambum poni notavit. Primùm, si in nono pro cretico esse iambum putabat, quòd versui deesse aliquid videretur, quid hîc commissum est flagitii, ut qui creticus esse debuerat, factus sit iambus? Tum verò, *quis tu es*, creticum quis esse dixerit, ac non potiùs spondæum? Jam in versu sequenti ubi quatuor cretici? ubi in illo, *Si roges, &c.* tres? estne, *nihil pudet*, creticus? equidem non arbitror. Extremum esse voluit trochaicum scazontem, addere debuit catalecticum, quos nullos scripsit Terentius. Ego omnes esse arbitror iambicos tetrametros, hoc est, octonarios sive quadratos, quales sunt qui sequuntur omnes usque ad trimetros, quibus penè clauditur scena. Legendos autem ita censeo,

Hocine credibile, aut memorabile, tanta ut cuiquam vecordia
Innata siet, ut gaudeat malis, atque ex incommodis
Alterius, sua uti commoda comparet? ha, verumne id est? genus
Immo hominum id pessimum est, in denegando queis pudor modò
Paululum adest, pòst ubi jam tempus est promissa perfici,
Tum se necessariò aperiunt, timent, et cogit res eos
Tum denegare. Ibi tum impudentissima eorum est oratio,
Quis tu es? quis es mihi? cur meam tibi? heus proximú' sum egomet mihi.
Attamen ubi fides, si roges, nihil pudet: hîc, ubi est opus,
Nihil verentur: illîc, ubi verentur, ibi non est opus.

Siqua vides immutata, quæ pauca vides, cogitare primùm debes, quanta in exemplaribus sit varietas, tum quàm facile fuerit *est* addere, *e* geminare, *et* in contextum venire, pro *tum* scribi *cùm*, *nihil* et *non* suis se mutuò sedibus expulisse. *Eos*, quod additum à nobis eo loco quo Erasmus deesse non-nihil imprudens divinavit, addidimus certè codicis testimonio. Eiusdem sunt qui sequuntur et generis et mensuræ,

Sed quid agam? adeamne ad eum, et injuriam hanc expostulem cum eo?

Mala ingeram multa? atqui aliquis dicat, nihil promoveris.

Multum molestus certè ei fuero, atque animo morem gesserò.

Ita enim sunt legendi. Plura, Guil. Bellai, capere epistolæ brevitatis non potest, et omnia persequi negotii esset et otii majoris: unum si addidero, quia in eo sum loco, scribendi finem faciam. Legitur paulò post,

P. Cur me enecas? hoc audi. Nunquam destitit

Instare, ut dicerem esse ducturum patri,

Suadere, orare usque adeò donec perpulit.

C. Quis homo istuc? P. Davos. C. Davos? P. Interturbat. C. Quamobrem?

P. Nescio,

Nisi mihi deos satis scio fuisse iratos qui auscultaverim.

Qui duo posteriores versus octonarii sunt iambici, ut nunc quidem sunt: iudicio tamen nostro trimetri esse debent tres, ac sic legi:

C. Quis homo istuc? P. Davos. C. Davos? P. Davos omnia.

C. Quamobrem? P. Nescio: nisi mihi deos satis

Scio fuisse iratos, qui auscultaverim.

Quanta orationi accesserit venustas intelligis, quæ certè cùm locus suspectus non esset vehementer, ad immutandum momenti nunquam satis habuisset, nisi in vetere satis exemplari ita scriptum reperissem. *Quis homo istuc?* P. Davos. C. Davos? P. Davos *interturbat omnia*: ego *interturbat* esse interpretis affirmare ausim. Ejus generis quàm sint multa neque credi, neque dici facilè potest. In Phormione ita legebatur, *Itane tandem quæso civem item ut meretricem, ubi abusus sis*: cujus versiculi duo illa verba, *Ut meretricem*, esse quoque interpretis indicat apertè senarius. In Andr.

Act. IV. scen. III. scriptum sic erat,

M. Ne me attingas, sceleste, si pol Glycerio non omnia hæc.

D. Eho inepta, nescis quid sit actum. M. Quid sciam?

Ego utrumque trimetrum esse puto. Illudque, *quid sit actum*, Interpretis esse, non authoris, proinde ita legendum,

Ne me attingas, sceleste, si pol Glycerio

Non omnia hæc. D. Eho inepta, nescis. M. Quid sciam?

Neque recusem quin quantum de iudicio hoc meo, tantum de existimatione detrahatur.

Habes, Guil. Bellai, conjicere unde possis, aut quid ego effecerim, aut quid efficere voluerim: neque verò dubito, quin ut post alios multa nos satis reprehendimus, post nos alii quoque multa sint animadversuri. Optamus autem gratus tibi sit conatus iste noster, ut utilis. Studiosis, ut favore tuo cum publicâ utilitate conjuncto, in quâ vigiliarum omnium mearum præmium semper putavi reponendum, in utriusque linguæ authoribus castigandis nostra indies accendatur industria. Vale.

LUGDUNI, ad Cal. Apriles.

ANTONIUS GOVEANUS

DE VERSIBUS TERENTIANIS.

TERENTIANI versus aut iambici sunt, aut trochaici. Iambici pedes duos recipiunt, iambicum et spondæum, et in quos ii dissolvuntur, nullos præterea. Trochaici item duos, trochæum et spondæum, et in quos ii dissolvuntur, nullos præterea. Iambici aut monometri sunt, aut dimetri, aut trimetri, aut tetrametri. Monometri unam habent mensuram, hoc est, pedes duos; duas dimetri, tres trimetri, hoc est, pedes sex, unde à Latinis senarii dicti sunt. Tetrametri quatuor, hoc est, pedes octo: qui et octonarii à Latinis, et quadrati, et longissimi dicuntur. Monometri et trimetri justæ semper sunt mensuræ, et veri semper iambici, hoc est, pedem ultimum semper habent iambicum. Dimetrorum et tetrametrorum justæ quidem sunt mensuræ, qui acata-

lectici vocantur, iique veri semper apud hunc authorem sunt iambici. Injustæ quidam mensuræ sunt, et ii non semper veri sunt iambici, sed ut plurimum spondæum, aut dactylum ultimâ sede recipiunt, dicunturque scazontes. Injustæ autem esse versus mensuræ modis duobus accidit: aut enim justo syllabæ minores sunt, aut majores: illi catalectici, hi hypercatalectici sunt nominati. Dimetri, ut multi sint catalectici, ita nulli hypercatalectici reperiuntur. Nunc trochaici, aut dimetrisunt, aut tetrametri, catalectici omnes, vel hypercatalectici, et ii octonarii: nulli siquidem dimetri hypercatalectici sunt. Nimis fuere ingeniosi qui denarios versus in Terentio sunt commenti, qui pentametros iambic., qui dimetros redundantante pede, qui è cretico uno versum brevissimum, qui creticos in quibus pro cretico poneretur molossus, poneretur et iambus, qui et senarios iambicos hypercatalect., qui monstra illa versuum è trochaicis et iambis conflata. Porrò nec ab iambicis ad trochaicos, nec ab iis ad illos transit poëta, nisi (quæ vetus doctorum fuit opinio, longo à me intervallo renovata) res id aut postulet, aut certè ferat. Quomodo autem id res aut postulet, aut ferat, suis locis in iis commentariis docebimus, quos in Terentium paramus. Quæ poëtarum more licere sibi voluit Terentius, quæ quidem pauca sunt, hæc animadverti: in unam contrahit syllabam, *meum, tuus, suus, deus, deum, deos, deæ, prior, puer, rei, eho, fuit, ea*: in duas eadem, *eodem, duarum*: dissolvit *jam* in syllabas duas, in tres verò, in quatuor *virginem*, in quinque *ejusmodi*. *Redducere, reductus, relliquis* geminatâ effert consonante. Literam, quæ in *optimus* extrema est, tollit frequentissimè: extremâ prioris versûs vocali est cùm ad inchoandum sequentem utatur: est cùm, si fortè vocalis sit, à vocali quæ sequentem inchoat versum, elidi velit, quemadmodum quæ sequentem inchoat, ab eâ interim absumitur vocali quæ præcedentem claudit. Hæc iudicio nostro sunt, quæ de versibus Terentianis et præcipi debuerunt necessariò, et verè potuerunt.

DE LUDIS MEGALENSIBUS.

DE Ludis Megalensibus quia certi nihil apud authores reperiebam, non abs re putavi, quæ colligere ipse potui, in medium afferre. *Μεγαλυσίους* magnos dici à Græcis deos author est Donatus: *σίους* enim Æoles deos vocant: unde Sibyllas dici vult Aristo: quòd deorum mentes consiliaque perspiciant. Magnos verò deos intelligo, quos Majorum Gentium Cicero vocat, qui à terris in cælum non pervenere: tales habebantur Jupiter, Neptunus, Minerva, Juno. At neque magnis omnibus diis, sed tantùm cælestibus erant hi ludî consecrati. Hos esse quos Romanos interim videmus appellatos, ex eo colligo, quod Asconius scribit, Romanos ludos magnos quoque appellari, quòd magnis diis erant instituti: quos eosdem Circenses dictos putat. Unde illud Virgillii, *Magnis Circensibus actis*. Non esse eosdem ludos Megalenses, et eos quos Megalesia dicimus, ex Ciceronis oratione de Aruspicum responsis apertè colligimus, ubi Megalesia Megalensibus celebrari dicit. Verba sic habent: " Nam quid ego de illis ludis loquar, quos in palatio nostri majores ante templum in ipso Matris Magnæ conspectu Megalensibus fieri celebrarique voluerunt? qui sunt morè institutisque maximè casti, solennes, religiosi, quibus ludis primùm ante populi consessum senatui P. Africanus iterum consul ille major dedit, ut eos ludos hæc lues impura pollueret: quò si quis liber aut spectandi, aut etiam religionis causâ accesserat, manus adferebantur: quòd matrona nulla adiit propter vim consessumque servorum. Ita ludos eos quorum religio tanta est, ut ex ultimis terris accersita in hâc urbe consederit, qui et uni ludî ne verbo quidem appellantur Latino, ut vocabulo ipso, et appetita religio externa, et Matris Magnæ nomine suscepta declaretur: hos ludos servi fecerunt, servi spec-

taverunt, tota denique hoc ædili servorum Megalesia fuerunt." Extrema hæc verba declarant illos ludos, quos Megalensibus in palatio in ipso Matris Magnæ conspectu fieri dicebat initio, esse Megalesia: nam et Livius scribit M. Jun. Brutum ædem Magnæ Matri deum in palatio dedicasse, et ludos ob eam dedicationem factos, Megalesia appellasse. Megalenses porrò ludi, sive Romani, sive Magni, sive Circenses, sub regibus fuere instituti: fiebantque sub initium mensis Septembris: durabant autem non amplius dies novem. Cicero in actione primâ in Verrem: "Nonæ sunt hodie Sextiles, horâ nonâ convenire cœpistis: hunc diem jam ne numerant quidem: decem dies sunt ante ludos votivos, quos Cn. Pompeius facturum est: ii ludi dies quindecim auferent: deinde Romani continuo consequentur; ita propè XL diebus interpositis, tum denique se ad ea quæ à nobis dicta erunt, responsuros esse arbitrantur." Quorum dierum si quis rationem subducat, et sub initium Septembris cadere ludos Romanos, et non amplius novem dies durasse deprehendet. De iis ludis Romanis ita Cicero libro quinto in Verrem: "Nunc sum designatus ædilis, habeo rationem quid à populo Romano acceperim, mihi ludos sanctissimos maximâ cum ceremoniâ Cereri, Liberæ, Liberoque faciendos, mihi Floram matrem populo plebique Romanæ, ludorum celebritate placandam, mihi ludos antiquissimos, qui primi Romani sunt appellati, maximâ cum dignitate ac religione Jovi, Junoni, Minervæque esse faciendos, mihi sacrarum ædium procurationem," &c. Quo loco Megalenses ludos non omisisset, quos ædiles summâ religione et dignitate faciebant, nisi iidem et Megalenses ludi fuissent et Romani. Hâc tamen totâ de re asseveranter dictum nihil velim.

DE TIBIIS PARIBUS ET IMPARIBUS.

CHOROS ad distinguendos actus adhibebant Græci poëtæ, Latini tibias adhibuere, in gravi comœdiâ dexterâs, in levi sinistras; quare gravem sonum dextræ, acutum sinistræ emittebant, ut sono comœdiæ vel levitati vel gravitati responderent. Quod ut fieret commodius, impares fiebant dextræ, hoc est, unico foramine, sinistræ pares et geminæ, ut cum duobus foraminibus exiret sonus, distractus, et dissectus, acutior ad aures perveniret. Adhiberi utræque solebant, cum mixta è genere utroque erat comœdia.

ANTONIUS GOVEANUS

EX INSCRIPTIONE ANDRIÆ.

Mihi sic inscriptio hæc videtur legenda:

ANDRIA Terentii. Acta ludis Megalensibus M. Fulvio, M. Glabrione, Ædilibus Curulibus. Egère L. Ambivius Turpio, L. Attilius Prænestinus. Modos fecit Claud. Flaccus, Claud. filius, tibiis paribus et imparibus, hoc est, sinistris et dextris. Tota Græca est Menandrou: edita M. Marcello, Cn. Sulpitio Coss.

Ex Act. I. scen. I. *Imò*, apud hunc authorem priore et productâ et brevi reperio. Unde venio in opinionem scribi debere gemino *m*, alteriusque de tractione corripì posse priorem. Et scen. II. *Circuitione* pentasyllabum. Et scen. V. *Ne ad morbum hoc etiam*. M. teneo.] Versus hic finitur scenæ sequentis initio. Ex Act. II. scen. I. *Quid ait Byrrhia?*] Finis præcedentis versûs. Et scen. II. Notatu dignum id putavi, quòd in illo, *Etiam puerum inde abiens conveni Chremis, Olera, et pisciculos minutos ferre obolo in cœnam seni*. *Conveni* pro *inveni*, et *occurri* sumitur. Eodem modo sumitur in illo Eunuchi Act. II. scen. II. *Conveni hodie adveniens quandam mei loci hinc atque ordinis*: quod non visus est Donatus intelligere. Cicero

in Catone majore, “ Equidem efferor studio patres vestros, quos colui et dilexi, videndi:” neque eos verò solùm convenire aveo quos ipse cognovi; sed illos etiam, de quibus audivi, et legi, et ipse conscripsi. Quo in loco convenire Theodorus interpretatur εἰρεῖν, quod certè est invenire: ubi nos erràsse Theodorum putavimus aliquando. Terentii illud in Hecyrâ apertè id demonstrat:

Pam. In arcem transcurso est opus. *Par.* cui homini? *Pam.* tibi.

Par. In arcem! quid eò? *Pam.* Callidemidem hospitem

Myconium, qui mecum unà advectus est, conveni.

Quid cessas? *Par.* quid vis dicam? an conveniam modò?

Ex Act. IV. scen. I. *Nisi mihi deos satis scio fuisse iratos.*] *Nisi* posteriore productâ, sumitur autem hoc loco, ut multis aliis in hoc eodem auctore, pro *sed*. Vide Eunuch. Act. III. scen. IV. versus ultimum. Et scen. V. *Ah, ah, ah.*] *Histrionis* tertia interjectio esse videtur, proindeque extra versus est. Vide Eunuch. Act. III. scen. I. et Heautontimorum. Act. V. scen. I. Et scen. VI. *Quæ se inhonestè optavit parare hîc divitias.*] Egere locus hic notatione visus est propter novitatem, malam favoris conciliatricem. Sunt qui *parere* non *parare* scripsisse poëtam velint: at id facere, est non sanare vulnus: neque enim *parare* in causâ erat cur suis numeris non constaret senarius, neque *parere* ut constaret. Ego *ditias*, non *divitias*, scripsisse Terentium puto. Idem in Heautont. Act. I. scen. II. *Parentes, patriam incolumem, amicos, genu', divitias*, ubi quoque *ditias* postulat octon. iambicus. Rursus Act. III. scen. II. *Vicinum hunc: nôstin'?* at quasi *is non divitiis*, ubi et *divitiis* versus efflagitat senarius. *Dis* certè pro *divis* idem dixit in Adelph. *Dis quidem esses Demea.* Cùm igitur *divitiæ* nusquam reperiam apud hunc auctorem, nisi his locis quos citavi, et his ipsis omnibus *ditia* carmen postulet, et quemadmodum *dis* pro *dives*, ita *ditia* pro *divitiæ* dici potuerint, rem dignam putavi quam et indicarem ego, et in quam alii diligentius inquirerent. *Optumè hospes, pol, Crito, antiquum obtines.*] *Opportunè* pro *optimè*, qui legendum putant ut versui consulant, potiùs quàm *morem* addant, vident meo iudicio parum: nam et *opportunè* sententia non postulat, et in Hecyrâ ita Terent.: *At tu æcastor morem antiquum atque ingenium obtines.* Non est quòd nos moveat interpretis auctoritas in illud Gnathonis in Eunucho: *Non cognosco vestrum tam superbum*, ubi ille *superbum* dici vult absolutè, ut hoc *Andriæ, antiquum obtines*: non est inquam quòd nos moveat: scriptum siquidem invenio eo loco, *Non nosco genu' vestrum tam superbum.* Est quod Galli dicunt. *Vous ne serez pas si mauvais; votre père étoit si bon.* Ex Act. V. scen. IV. *Andrium ego Critonem video? et certè is est, salvos sis Crito.*

Versus hic, cùm trochaicus esse debeat catalecticus, corruptè legitur: quem ut emendaret Erasmus, *is* detraxit: versui quidem certè consuluit, elegantia non habuit rationem, quæ *is* sibi detrahi non patitur. Ego post eam interrogationem, *Andrium ego Critonem video?* Et certè subjici non puto commodè; *ecere* non *et certè*, puto scripsisse Terentium. *Ecere* autem adverbium est jurandi, ac si diceres, *per ædem Cereris*, ut *æcastor, per ædem Castoris*; *ædepol, per ædem Pollucis*. Eo usus est Plautus, eo Terentius non semel. Ita et elegantia et versus Terentium scripsisse clamant. Idem erat flagitium in Eunuchî Act. V. scen. II. Idem in Adelph. Act. I. scen. I. Idem multis aliis locis. *Itane verò obturbat?*] Locus si, ut interpretes volunt, accipiat, ut *verò* adverbium sit, sintque hæc inter se distincta, *Itane verò?* *obturbat*, corruptum esse locum asseveratione omnî confirmo. Quòd si *vero* nomen sit casu dandi, referaturque ad verbum *obturbat*, obturbare vero erit veritati obstrepere. Miratur ergo Crito tam esse veritati adversum Simonem, ut ei obstrepat, et vera dicentes amet interpellare.

EX INSCRIPTIONE EUNUCHI.

Mihi inscriptio hæc sic legenda videtur :

PUBL. Terent. Afri Eunuchus. Acta ludis Megalens. L. Posthumio Albino, L. Cornelio Merulâ, Ædilibus Curulibus. Egère L. Ambivius Turpio, L. Attilius Prænestinus. Modos fecit Claudius Flaccus, Claudii filius, tibiis duabus, dextrâ et sinistrâ. Acta secundò est. Græca est Menandrou. Edita M. Valerio Messalâ, C. Fannio Strabone Coss.

Ex prologo. *Postquam ædiles emerunt.*] Antequam fabulæ ante populum agerentur, privatim apud ædiles.

Quàm plurimis, et minimè multos lædere.] *Quàm plurimis* duæ sunt dictiones. Loci sententia, cujus nos Æmilii Ferretus admonuit, hæc est, *Si quisquam est qui bonis placere velit potiùs quàm malis*, (nam per plurimos, eosdem hîc intelligimus quos Græci per πολλοῦς,) neque tamen malos lædere, in iis esse se poëta profitetur. Adverbium *potiùs* subintelligi non est novum: sic Ulpianus, sic Cicero lib. III. in Verrem est locutus. Sic Homerus Ὀδύσσει. P.

Λιτὸν ἔχοντά σε βούλομαι ἐπαυρέμεν ἢ τινα τῶν δέ.

Ex Act. I. scen. I. *Perficiet.*] Alibi *pertendes*: in quam significationem dicitur à Terentio Heautontimor. Act. V. scen. V. *Video non licere, ut cæperam, hoc pertendere.* Ex Act. II. scen. II. *Ad cænam ut veniat.*] *Cæna* hîc pro prandio: nam quam nunc cænam dicimus, veteres vespersam dixisse testis est Non. Marcellus. Vide Act. III. scen. II. vers. 26. *Ego illum.* Et scen. III. *Calidum.*] Malè interpres putat *Callidum* scribendum: nam et Græci *Σερμὸν* dicunt, et versus aliter non constat. Ex Act. III. scen. I. *Ha, ha, hæ.*] Posteriores duæ interjectiones histrionis sunt, et extra versum. Vide Andr. Act. IV. scen. IV. et Heautont. Act. V. scen. I. Et scen. II. *Vel sobrius.*] Hinc colliges invitatum fuisse Thaïdem à milite non ad vespersam, ut veteres loquebantur, cùm adhuc esset sobrius; vide quod suprâ notavimus Act. II. scen. II. Vide Act. IV. scen. VII. versu penultimo.

Parata omnia. Gn. fiat. Tha. diligenter, Pythias.] Aut præstò omnia scribendum est, aut *fiat* syllaba una faciunda; quod magis placet, *parta* omnia maluissimè, si proprietates sermonis passa fuisset, non enim *parere* cænam dicimus, sed *parare*. Et scen. IV. *Nisi quicquid est.*] *Nisi pro sed*, vid. Adolph. Act. I. scen. II. versum ultimum. Ex Act. IV. scen. IV.

Verum hercle hoc verbum est, sine Cerere et Libero friget Venus.] Versum hunc scriptum etiam hoc modo reperio:

Verum herclè verbum hoc est, sine Cerere et Baccho friget Venus. Atque ita si legatur, iambicus erit octon. acatalect. quales et superiores et inferiores omnes. Nisi velis *Libero* esse dactylum. Vide quæ in versiculum illum Adolphorum Act. II. scen. I. est à nobis annotatum. Et scen. VI. *Abi tu.*] *Abi* posteriore correptâ.

Et scen. VII. *Domique, fac vicissim ut memineris.*] Hinc colligas non fuisse ad vespersam, ut ante dicebamus Act. III. scen. II. invitatum Thaïdem, cùm eodem die Sanga coquus à Gnathone sui officii commonefiat. Præterea, quod multò maximum est argumentum, tot res post cænam geri eodem die non potuerunt, si cænam pro vespersâ sumimus.

Ex Act. V. scen. V. *Quod mæchis solet.*] Athenienses mæchis pudenda et sedes expilabant: quod supplicii genus παρατιμὸς dicebatur.

EX INSCRIPTIONE HEAUTONTIM.

Inscriptio hæc mihi sic videtur legenda :

PUBL. Terentii Afri Heautontimorumenos. Græca est Menandrou. Acta ludis Megalensibus, L. Cornelio Lentulo, L. Valerio Flacco Ædilibus Curulibus. Egit L. Ambivius Turpio. Modos fecit Claud. Flaccus, Claud. filius, tibiis paribus. Acta deinde duabus dextris. Acta etiam tertiõ. Edita T. Sempronio Graccho, M. Juventio Heluâ Coss.

Ex prologo :

Id primùm dicam, deinde quod veni eloquar.

Locum hunc, quo in hoc authore obscurior nullus, notare malui, quàm emendare : ut in re tam difficili, atque perplexâ, suum cuique iudicium relinqueretur. Primùm non eo ordine, quo res proposita est, narratur : neque enim hæc quæ sequuntur,

Ex integrâ Græcâ integram comœdiam

Hodie sum acturus Heautontimorumenon :

Duplex quæ ex argumento facta est simplici.

Hæc, inquam, non demonstrant, cur partes seni poëta dederit, quæ erant adolescentium : quod tamen dicturum se primùm pollicetur. Jam ubi pòst paulò dicit, oratorem esse se, non prologum, non docet cur venerit : venerat enim histrio non ut prologum recitaret, sed ut ageret fabulam : id tamen fuerat quod secundo loco erat dicturus. Deinde quis ille senex, cui adolescentium erant datæ partes ? Quæ illæ ipsæ adolescentium partes ? Ego, ut quod sentio paucis dicam, verborum ordinem perturbatum tantas loco tenebras puto attulisse : quòd si ita legamus, *Id deinde dicam, primùm quod veni eloquar*, erunt omnia clariora. Nam cùm prologi ab adolescentibus solerent recitari, essetque L. Ambivius senex, qui prologum recitaret, cur adolescentium partes seni essent demandatæ, mirari populus jure potuisset : cujus facti causam dicturum se pollicetur ubi quare venerat explicasset. Veni, inquit, ut ex integrâ Græcâ, integram comœdiam agam, quæ ex simplici argumento duplex facta est. Dicerem et cuja esset Græca, et Latinam quis fecit, nisi partem vestrûm maximam scire arbitrarer. Habetis cur venerim, dicam jam nunc cur partes has prologi, quæ erant adolescentium, senex didicerim. Non prologum voluit me esse poëta, hoc est, fabulæ argumentum narrare, sed oratorem fecit, qui pro se apud vos causam dicerem, adversùs eos rumores, quos de se malevoli distulerunt. Contaminâsse scilicet Græcas multas, dum facit paucas Latinas. Orator ergo ad vos venio ornatu prologi. Ex Act. IV. scen. III. *Vostrum senem. Sy. imò ut.*] *Imò priore brevi.*

EX INSCRIPTIONE ADELPHORUM.

Mihi sic inscriptio hæc videtur legenda :

ADELPHI Terentii. Acta ludis Funebribus L. Æmil. Paul.; Q. Fab. Maxim. P. Cornelio Africano Ædilibus Curulibus. Egère L. Atilius Prænestinus, L. Numidius Posthumus. Modos fecit Claud. Flaccus, Claud. filius, tibiis dextris. Facta Latina est è Græcâ Menandrou, L. Anitio Gallo, M. Cornelio Cethego Coss.

Ex Act. I. scen. II. *Nisi quicquid est.*] *Nisi pro sed.* Ex Act. II. scen. I. *Dòmò mē eripuit, verberavit, me invito abduxit meam.*

Domo me e, anapæstus esse videtur : alioquin non constabit trochaicus. Ablativos esse *primo, vero, cito, sedulo, mutuo, crebro, sero*, ultimisque correptis dici interim, nemo nescit. Act. V. scen. VIII. *animo* extremam corripere adnotavimus. Et Act. IV. scen. I. *Quasi puero.*] *Puero* dissyllabum. Et scen. II. *Nisi me credo.*] *Nisi pro sed. Quonam? Sy. illic ubi, &c.*

Versum hunc denarium catalecticum trochaicum faciunt, quos nullos scripsit Terentius. Alibi *quidnam?* Sy. *illuc, &c.* Ego legendum putârim, *Ubinam?* Sy. *ubi etiam, &c.* ut sit trochaic. octon. hypercat. *Quonam,* non videtur sententia postulare: *illuc* Donatus non legit. Et scen. V. *Domî virginem.*] *Domî* posteriore correptâ, nisi *virginem* quadrisyllabum facis. *Abi domum.*] *Abi* posteriore correptâ. Ex Act. V. scen. VIII. *Corpore et animo. M. gaudeo.*] *nĩmõ gau,* anapæstus: hoc idem etiam Act. II. scen. I. adnotavimus, in *domo me eripuit, &c.*

EX INSCRIPTIONE HECYRÆ.

Hæc inscriptio iudicio nostro ita legenda est :

TERENTII Hecyra. Tota Græca est Apollodorou. Edita Cn. Octavio, T. Manlio Torquato Coss. Acta primò ludis Romanis Sex. Jul. Cæsare, Cn. Corn. Dolabellâ, Ædilibus Curulibus, sine Prologo: non est placita. Relata est iterum ludis Funebribus L. Æmilii Pauli, non est placita tota. Relata est tertiò, Q. Ful., L. Martio Ædilibus Curulibus. Egit L. Ambivius Turpio: modos fecit Claudius Flaccus, Claud. filius, tibiis paribus. Placuit.

Ex Act. III. scen. IV. *Imò quòd.*] Anapæstus, vide versum ultimum, scen. IV. Act. IV. Vide Hecyr. scen. ult. Ex Act. IV. scen. IV. *Imò ve.*] Anapæstus. Vide Act. III. scen. IV.

EX INSCRIPTIONE PHORMIONIS.

Hæc inscriptio iudicio nostro ita legenda est :

PUB. Terentii Afri Phormio. Acta ludis Romanis L. Posthumio Albino, L. Cornelio Merulâ Ædilib. Curul. Egêre L. Ambivius Turpio, L. Attilius Prænestinus. Modos fecit Claud. Flaccus, Claud. filius, tibiis paribus. Tota Græca est Apollodorou, ἐπίδικαζομένη. Acta quartò est. Edita C. Fannio Strabone, M. Valerio Messalâ Coss.

Ex Act. I. scen. IV. *Nam absque eo esset, rectè mihi vidissem.*] Scriptum in alio exemplari reperio, *Nam absque eo rectè ego mihi vidissem.* Quòd si esset legamus, aut notandum novum erit locutionis genus, aut ita oratio distinguenda, *Nam absque eo, esset rectè, ego mihi vidissem.* Ex Act. II. scen. I. *Nil suave meritum est.*] In hæc verba ita interpres, *Ordo et sensus hic est : Nihil mihi mercedis suave est, ut ego illam cum illo nuptam feram.* Suave enim meritum, *suavem* mercedem significat. Ego scriptum fuisse puto, *Nil suave meritum est :* ut ad Antiphonem ea verba sic referantur, *Egone illam cum illo ut patiar nuptam unum diem? non faciam, non enim meritis à me est, ei ut esse dulce aut suave aliquid patiar.* Potest et sic id intelligi: *Nihil mihi fecit Antipho suave, ut ei aliquid esse suave permittam. Mereri, pro facere non hoc tantum loco usurpavit.* Ita in Hecyrâ, Act. III. scen. V.

Quæ nunquam quidquam erga me commerita est, pater,
Quod nollem, et sæpe quod vellem meritam scio.

Nempe Phormionem.] Alia exemplaria habent, *Num Phormionem?* atque ita constat senarius. Vide an malis literarum transpositione, in Phormionem primam breviter dici: cùm et Apollodorus, cujus hæc fabula est, ejus dictionis syllabam primam corripuerit. Quod quâ ratione fecerit non video, nisi pro Phormio Phromio scripserit. De his literarum transpositionibus, vide Theodorum Grammaticæ libro quarto. Et scen. III. *Eho tu sobrinum tuum.*] Apud Ciceronem in Oratore ad Brutum legimus, “*Eho tu cognatum.*” *Id quod lex jubet.*] Vide num legendum, *Ei quod, &c.* ut paulò post, cùm

senis verba repetit Phormio, *Mercedem dare lex jubet ei, atque amittere? Non agam, imo.*] Dactylus. Ex Act. II. scen. II. *Dorio, audi obsecro. D. non audio. P. parumper. D. quin omitte me.*] In hunc versum ita interpres, *Sunt qui sic legant, ut Dorio Phædrîa dicat: Leno, audi: iterum Phædrîa obsecro.* Certè qui ita orationem distinguebant, id viderunt, non petere Phædrîam à lenone ut audiret: sed ut parumper leno pecuniam exspectaret. Neque enim respondisset leno, Non audio, si audientiam tantùm adolescens postularet: id siquidem respondere solemus, cùm quod petitur non concessuros nos significamus. Ego distinguendam ita orationem non puto: cùm illud *audi*, lenoni tam obstinato ad denegandum minùs convenire videatur. Versum esse trochaicum constat, si *audi* non detrahimus, hypercatalecticum, cùm *Dorio* primam habeat longam: à muneribus enim, non ab hastâ nomen habet, et in hâc ipsâ scenâ bis primâ productâ reperitur: sin detrahimus, et sententiæ consulitur, et versus trochaicus fiet catalecticus, quales qui sequuntur omnes, qui quidem trochaici sunt. *Parumper* illud Phædrîæ ad expectationem pecuniæ, non ad audientiam referri debere omnino confirmo: sequitur enim, *Nequeo exorare ut maneat triduum hoc?* Locus hoc habere sententiæ videtur: Dorio, inquit Phædrîa, exspecta obsecro dum pecuniam conficio. Surdo, inquit Dorio, fabulam narras. Missum me fac, molestus es. Hic Phædrîa, *Audi quod dicam, Dorio, non me capis:* quod parumper peto ut expectes, est ut triduum tantùm expectes, ne quod parumper ut expectes peto, putes petere me, hominum aliorum more, ut in multos dies aut menses expectes.

A. *Miseritum est. P. hei veris vincor. G. quàm est uterque similis sui!*] In hâc scenâ versus non est alius difficilior intellectu. *Miseritum est*, dicere per ironiam Antiphonem vult interpres: quod ego illi assentior. At quid sit *veris vincor*: quid, *Quàm est uterque similis sui*, neque ille dicit, neque ego assequor. Scriptum fuisse credo, *Hei verbis vincor*. Vincebat enim lenonis in negando pertinacia et loquacitas, adolescentis ingenui atque liberalis pudorem. Quamobrem secum Geta: Quàm leno is, inquit, mores lenonis habet, et Phædrîa pudens atque liberalis adolescentis, qui verbis à lenone vinci se fateatur! Et scen. III. *Dum igitur diem licet.*] *Diem* una syllaba; hunc versum citat Priscianus, sine *diem*. Ego malo propter elegantiam syllabam facere unam quàm tollere, cùm, eâ dictione sublata, versus etiam aliquid desideret. Ex Act. IV. scen. IV. *Aruspex.*] *Aruspex* quia ab harugâ derivatur, primam vocalem habere debet aspiratam.

Ex Act. V. scen. II. *Vorsuram solvis.*] *Vorsura* potiùs legendum septimo casu, quàm *vorsuram*, etsi Budæo aliter videtur. Et scen. III. *Ca-piebat statim.*] *Statim* priore longâ pro perpetuè et æqualiter. Et scen. IV.

G. Vapulabis. A. id tibi quidem jam fiet, nisi resistis, verbero.

G. Familiariorem oportet esse hunc qui minitatur malum.

Scenam hanc trochaicis constare catalecticis versus metientibus clarum est. Quare cùm prior ille versus neque trochaicus esset ejus mensuræ, quam Terentiani versus nunquam excedunt, hoc est, cùm neque octon. esset catalecticus, neque hypercatalecticus, incidit animo suspicio, loco aliquid esse additum, vel certè detractum: quid id esse posset, cùm reperire non possem cogitando, in codicem incidi, vix dignum qui mihi fidem facere deberet, nisi iudicii ratio accessisset. In eo ita scriptum reperi:

G. Vapulabis. Curialis vernula est qui me vocat.

A. Id tibi quidem jam fiet, nisi resistis, verbero.

G. Familiariorem oportet esse hunc qui minitat malum.

Quæ lectio propter multas res mihi probatur: versui enim consulitur, et id quod subjecit, *Familiariorem esse oportet, qui minitat malum*, explicatur magis; vocare enim potuit quivis, vernula etiam, minitare malum (ut loci

hujus verbo utar, quo usos antiquos notatum video à Prisciano) non nisi qui in eum jus habeat et imperium : unde in suspicionem venit Geta, herum esse, à quo vocaretur, non vernulam, quemadmodum initio putabat, cui verbera etiam minitaverat. Id unum relinquebatur dubium, quid curialem vernulam dixisset poëta, cùm curiales hi dicantur, qui curiæ sint ejusdem, curiamque servi non haberent, neque apud Romanos, neque apud Græcos. Eâ de re duæ animo subibant opiniones : aut legendum, *Familiaris vernula est*, nam et subjecit *familiariorem*, et versus utrumque patitur trochaicus ; aut servos curiales dici posse, qui dominis serviunt ejusdem curiæ. Populares enim dicuntur etiam servi, qui dominis populi ejusdem serviunt : ita enim sumendum illud puto, Act. I. scen. I. *Amicus summus meus et popularis Geta*. Palliatam enim esse fabulam meminisse debemus, civitatemque Atheniensem in *ἀἴουρος*, hoc est, populos divisam fuisse, quemadmodum hodie est Florentina. Nam putare ideo à Davo popularem Getam appellatum, quòd essent nationis ejusdem, quod interpreti video placuisse, ignorare est populos fuisse diversos Getas et Davos, et servis nomina dari solita ab eo populo unde esset quisque. Diversos autem fuisse populos, Strabo libro septimo his verbis testatur : Fuit et alia regionis divisio ex antiquis permanens temporibus, alios enim Dacos, alios Getas appellant. Getas quidem qui ad Pontum in orientem vergunt, Dacos autem qui in oppositum versùs Germaniam et ad Istri fontes, quos olim Davos vocatos esse reor. Ex quo apud Athenienses Davorum et Getarum nomina servilia plurimum abundabant. Hoc sanè credibilius est, quàm à Scytharum gente derivari, quos Daas vocant : longè enim illi ad Hyrcaniam positi sunt, nec ex eo loco Athenas mancipia deportata putandum est. Hæc Strabo. Regio ergo eadem erat et Davorum, et Getarum, et lingua eadem, quemadmodum pòst paulò scribit idem Strabo ; proinde gens eadem, sed in populos varios divisa : neque protinus ejusdem populi dici debent, qui ejusdem gentis sunt, et nationis. Et scenâ septimâ. *In angiportum hoc.*] Priscianus legit *hunc*, ut probet etiam genere masculino *angiportum* reperiri. Et scenâ nonâ. *D. Ut voles faciet. N. imò ut jam scias.*] Et imò *ut*, anapæstus.

JULII CÆSARIS SCALIGERI

LIBER DE COMICIS DIMENSIONIBUS.

Ad Silvium Cæsarem filium.

QUIBUS artibus poëtarum ingenia excolerentur, cùm esset à nobis duobus libris explicatum ; non priùs absolutum fuisse opus illud videbatur, quàm additâ de versibus comicis commentatione institutum teneremus. Nam cùm de origine, generibus, partibus fabularum, quæ in scenam afferrentur, et ab aliis olim, et à nobis ipsis suo loco sit disputatum : in animo habebamus, totum hoc negotium legare iis, qui de pedum quantitate, deque versuum ratione conscripserant. Verùm cùm et maximus vir Erasmus, et post eum plerique alii ita hanc conficere provinciam aggressi sint, ut ille his non pauca reliquisset, et hi eadem illa aut nescisse, aut præterisse visi sint, coactus sum, Silviolæ fili, hæc quoque operâ ostendere animum erga te nostrum : ut quem in locum naturæ ope teipsum evehere mirabamur, nostris auspiciis promoveri, ac provenire eò possis. Nam cùm pernecessaria per se cognitio est ipsa, tum etiam si non esset, videntur tamen viri illi talem effecisse : sive ad eorum magnitudinem intueare, quam ad hujusmodi lucubrationem demississent : sive negligentiam spectes, quâ mutilam depravatamque relinquerent.

Ac primùm quidem quam Erasmus affert, vereor ut accipienda sit dubitatio: sit, necne certis pedibus astricta comœdia. Nam quanquam Quintilianus hoc dixisse videtur, non tamen pedum leges potius, quàm trimetrorum præscriptionem desideravit: neque in omnibus, sed in Terentianis tantùm: quarum gratiam, quam elegantiam orationis atque puritate consequutæ essent, diminutam putabat licentiã versuum longiorum: cum tamen Plautus nihilo sit in trimetris frequentior. Hoc autem amplius eadem in quæstione peccat Priscianus: quosdam esse, qui in Terentii fabulis extare metra negent, atque eosdem tamen ait, illa quasi arcana quædam, sibi que solis cognita profiteri. Quid enim est hoc? negare numeros in versu quopiam, eosdemque numeros in eodem versu se solos dimetiri posse? Hanc sententiam more suo de illo mutuatus Erasmus, commodiorem fecit: dividit enim eam, ejusque partes ad diversa refert judicia. Alios inquit negare, alios quasi inutilem eam investigationem existimare. Quorum utrumque cum ipse rejecisset, quod erat priore loco, meritò quasi judicatum omisit. Alterius autem rationem hanc reddere instituit. Non operam perdere nos indagandis versuum generibus, hanc enim diligentiam effici, ut quæ librariorum incuriam transpositæ voces sint, suis eæ sedibus restituantur. Ego verò neque hoc esse necessarium video, et plus conferre ad solutæ orationis libertatem. Nam neque ubivis transpositæ voces, versûs tollent connexionem: et frequentissimè deprehendimus, ob numeri necessitatem ita transpositas; ut si eandem sententiam in epistolam sis allaturus, cogaris aliis sedibus digerere: veluti cum Terentianus Simo ait:

Si sensero hodie quicquam in his te nuptiis
Fallaciæ conari, quò fiant minús.

Nam priore versu multa invertas sine dispendio numerorum; in altero autem, et quotidiano sermone, et forensibus contentionibus aliter loquare. Itaque si librarii ita scripsissent: *Fallaciæ conari, quominús fiant*: ex eorum temeritate hoc fructûs capiamus: ut minore negotio imitemur. Hoc igitur non negamus nos, versuum legibus duci nos ad verborum sedes investigandas: sed in eo ullam esse utilitatem, hoc negamus: imò verò conducere interdum magis, si transposita sint, quo ordine orationem nostram instituamus. Sed profectò hâc operâ plus fuit laboris sumptum, quàm captum utilitatis: ut non sine causâ miraremur, summos viros tantum studii in dimetiendis illis versibus posuisse, Priscianum, Donatum, Asperum, Jubam, Scaurum, Probum, Sulpitium, Varronem ipsum. Quorum frequentia cum mihi in mentem venit, apparet illico aut obscura diligentia, qui infecto negotio eguerint successore; aut res ipsa perditâ, quæ vel ab uno alteròve tantorum virorum nequiverit confici. Quare ea quoque causa, sed potissimum ea, inquam, esse potuit, ut ad hanc contemplationem studium nostrum adhiberemus. Neque enim sola res petenda jam est nobis, sed ipsâ contentione de clarissimis autoribus victoria reportanda. Atque ut eorum judicia hâc quoque in parte emendemus, simul ad hanc operam incitemus ingenia literatorum: ut non minimam pronuntiandi rationem ex hâc commentatione consequi sese posse putent: quemadmodum cum intellexerint neque aspirationem, neque sibilum, neque mutam inter se conspirare potuisse, ut prima syllaba in voce hâc, *isthic*, produceretur. Quâ in voce eadem qui putant sibilum extrudi in pronuntiando, neque morem servârunt, neque etymologiam observârunt. Nam Æoles, quos Latini maximè sunt imitati, quod alii *ἰσθλόν* dicerent, ipsi *ἰσλόν* pronuntiabant: ita in verbo *isthic* satius fuit mutam abjicere. Et fuit ratio: nam *is*, pronomen integrum manet: cauda autem illa, quam vocat syllabicam adjectionem, nullo dispendio expuncta etiam leniori relinquit locum conjunctioni. Præterea multis in locis animadvertas, posituram consonan-

tium non producere vocalem: sed suapte naturâ niti brevitate: ut, *in, sed, ad, quod, aliud, simul*: in quibus qui putârunt oportere postremum elidi elementum, vehementer errârunt. Sed longè faciliùs in disjunctis vocibus correptam vocalem tenere, quàm in conjunctis. At in conjunctis ita pronuntiabant, ut positura nihil afferret moræ brevitati. Sic *insidias, et inferos*, primam producere dixerunt: *indicationem* autem et *incautum*, corripere. Quare si hoc in uno tractu ac tenere faciebant, multo commodiùs interposito eo intervallo, quod separatis vocibus debetur, efficere debuere. Nam si dicas, *in sedibus*, atque ibi præpositio brevis sit, quæ in eâ compositione longa fuisset, quantò aptiùs brevis erit, si dicas, *in diem*: quæ si compones, brevis quoque erit? Præterea animadvertemus, quàm celeriter multas vocales pronunciando expediterint, ut etiam cum sequentibus obscurârint. Sic enim in illis, *scias, suæ, tuæ, fuit, dies, deos, prius*: quæ efficiebant monosyllaba: ita ex duobus comparativis, *potius, melius*, duos constituebant pyrrhichios. Nam quemadmodum mensuremus versum illum ex Andriâ?

Dabit nemo: inveniet inopem potiùs quàm te corrumpi sinat.

Necesse enim est ex duabus vocibus his, *potiùs quàm*, unum pedem fieri: quod ut efficias, multâ priùs, ac mirabili eget interpolatione. Ergo vulgò ita quoque locutos puto, non latus scenarum barbariem, quæ de medio sumeret sermonem. In hâc tamen re et disceptârunt multi, et non pauci errârunt: sicut et illi, qui reddere voluerunt rationem versuum: cùm alii essent curtissimi, alii adeò longi, ut nihil libeat cum Plautino trapezitâ joculari, dum unum scribo, explevit mihi totas ceras quatuor: quantus ille est ex Eunuchò:

Et magnifica verba: verba dum sint; verùm si ad rem conferentur, vapulabit.

Quanquam, hîc quoque ab illis dissentio, aiòque duos versus esse: priorem trochaicum dimetrum brachycatalecticum, alterum octonarium. Nam sic pronuntiavit, ut cùm dixisset, *Et magnifica verba*: substitit, affixitque ibi propositum in verbis: postea simul cum re mutavit sententiam, ut pro factis facta redderet, et verbera minitaretur. Priscianus distinctionis causâ breviores incertos versus dicit. Verùm neque ille distinctio hæc quid esset, declaravit: neque nos, quid sibi velit, sanè scimus. Nam quæ distinctio esse debet, non solùm eâdem in scenâ, sed etiam personâ? quæve in primâ scenâ gravissimæ comœdiæ Amphitruonis? Ipso enim ingressu statim nusquam sibi constat. Aut qualem in eâ scenâ, in quâ Pamphilus de patris durtiâ queritur? qui in eodem argumento propositoque perstaret conquestionis, et tetrametris illud inseruit dimetrum;

Quod si fit, pereò funditus.

Alii, ut sibi videbantur, acutiores, è rebus ipsis duci, non solùm pedum statum, aut cursum, sed etiam versuum tractus prodidere: in re perturbatâ mutari versus, pedesque ipsos confundi: in celeritate trochaicos trudi: gravibus personis statarios sermones confieri ex spondæis. Afferunt huc non tam pro teste, quàm pro iudice Virgilianam prudentiam, divinam illam sanè mihi: qui rem verborum nitore ac numerorum concinnitate oculis subjiciat. Ego verò ut horum diligentiam veneratus sum, quam equidem tanto studio in meis poëmatibus exprimere conatus fuerim: ita in comœdiis falsam simul atque supervacaneam animadverti. Nam si in personarum statibus diversis, si in contrariis negotiis, si in fabularum partibus maximè inter se dissimilibus, idem pes, idem pedum ordo, idem carminum genus ostendatur: jam nulla causa est, quin horum sententia, tanquam vana explodatur. Ergo in divinâ fabulâ, ac verè thesauro, quàm levi nimis de causâ Trinumnum inscripsit Plautus, protasis trimetro iambico tota constat: item epitasis, tum catastrophe. Stichus è contrario, tota trochaicis longis. In Mostellariâ adoles-

centi Philolacheti, homini perduto luxu, atque otio corrupto, quique unam modò rem ageret, ut inserviret ventri, dati versus sunt omni pedum penè genere pleni. Tranioni autem servo trepido, in re desperatâ, versus compositi, atque sibi ipsis constantes. Seni Teuropidæ, viro gravi, parco, læto, auctâ re, amoto maritimum metu periculorum, senarii iambici. Quid gravius Amphitruone? Quid magis statarium, quàm finis fabulæ conversæ? concluditur tamen fabula trochaicis. In Sticho autem tam iambis potant, quàm trochæis. Gurgulio currens in re novâ, novo nuncio vehitur trochæi rotis. At Acanthio in Mercatore haud absimili in re quadratis utitur iambicis, at iisdem in Terentianâ Phormione Geta pari in negotio. Ergasilus verò parasitus in Captivis tam trochaicis, quàm aliis: cùm tamen similem ageret cursuram. Quemadmodum et Dinacium puer in Sticho nuncii autor novi, utrisque mistim usus est. Præterea trochaicis Harpax Cacula militaris in Pseudolo dum lenonem quærit. Trochaicis Erotium meretrix in Menæchmis, ut obsonium comparandum curet. At è contrario trochaicis Lysiteles adolescens, et gravis, et frugi in Trinummo: et Chremes senex, vir bonus, ac prudens, in Andriâ, seriâ imprimis de re, paterno animo, constanti conquestione. Quòd si ad Davum respiciant, qui sequenti scenâ jam otium atque tranquillitatem imperando sibi, bellissimos fundit trochaicos, jam ipsi illâ de celeritate aliquid consultiùs remittant. Poëtas profectò istos comicos nostrates, ut in mentem venerant res arripuisse, eisque numeros accommodasse reor. Isti verò legumlatores novi, plerique hoc suis obtinent ingeniis peculiare: semel alicubi si quid deprehendêre, illico pro lege habent. Atqui longo multoque opus est studio, est opus consilio prudenti, acri iudicio opus est: quanquam equidem non negârim, fabularum initiis, ubi animos auresque spectatorum trimetris versibus imbuissent, ipsi sibi suo quasi jure agerent, deinceps interspersis alicubi ejusdem generis senariis, idque neque semper, neque coactos, neque consultò factitâsse existimamus. Fuit tamen hoc illis in more positum, ut narrationibus trimetros majore ex parte adaptarent: neque solùm in argumentis, aut prologo, aut protasi; sed etiam apud personas eas, quæ etiam aliud agerent. Quemadmodum cùm Davus in Andriâ, de aliis rebus loquens, aliâ utitur versuum dimensione: ubi ad narrationem deventum est, de navi fractâ apud Andrum, ad trimetros divertitur:

Ad hæc mala, hoc mihi accedit etiam: hæc Andria.

Eadem diligentia in epistolis. In Pseudolo ab longis in senarios deflectitur. In Asinariâ quoque quod pactum conscriptum est inter adolescentem et lenam, senariis expletur: quoniam sit narratio quædam: quanquam ne hic quidem semper. Nam longis versibus narrat in Rudente Grippus, eventis fortunæ sese bene acceptum. At in eâdem senex somnium trimetris. Ex utrisque verò, atque etiam aliis mistis Sosia Amphitruonis: quanquam ubi ad manus ventum est, iamborum vim atque alacritatem minutiore gyro flectit, ac vibrat. Cùm igitur tam inconstantem legem videamus, ut illis poëtis neque curæ fuerit, uti facerent, neque salvo puri sermonis nitore efficere potuere, uti numeris essent astrictioribus: nos sic inventa, aut quemadmodum existunt, permittamus, aut si quid sinistri sese offerat, ne odio:è extorqueamus: præsertim cùm licentiæ vitium cum Græcis, unde sumpsissent, sibi commune, licentiâ, uti solet, auxere.

Illud verò, quod aliqui dubitando, quidam etiam asseverando negabant, fabulas Terentianis trimetris circumscriptas, falsum esse deprehendimus. Nam et apud eum poëtam plus esse hujus carminis invenies: et contrâ, apud Plautum quadratos, aliaque longiorum genera. Andria penè ex æquo divisa in utrumque genus est. Haud enim ita multò ab longis senariorum numeros superatur. In Eunuchò, et Heautontimorumeno, item. At in Adelphis penè ex quadrante longi ab senariis exceduntur. Phormionem potior senariorum numerus conficit. Hecyra laxior fabula, ac pedestrior est; itaque om-

nium Terentianarum, ad sermonem quotidianum quàm proximè accedit: est tamen in eâ senariorum plus tertiâ parte. At contrâ, Plautina Amphitruo, et Rudens, vix totus quadrans expletur senariis. Asinaria, Epidicus, quam tantopere ipse autor laudat, Mostellaria, Menæchmi, Miles, Mercator, Pseudolus, Aulularia, Casina, Gurgulio, Bacchides, aut ex utrisque æquè constant, aut etiam minus habent senariorum. Captivi verò, et Persa, et Pænulus, plùs dimidio textæ sunt longis. Trinummus legebatur hactenus tota quadratis, aut non multò brevioribus. Eam nos ita restituimus pristinæ sinceritati, ut ad quingentos senarios excusserimus. Quorum tamen numero præstant longi versus duplò. Quam operam etiam cùm Truculento impendissemus: paulò minùs ducentis reformatis, tantam longiorum invenimus multitudinem, vix ut illorum hi essent pars quinta. Atque is labor non temere susceptus est: cùm tam facilè mendacium Quintiliani auctoritate tegetetur. Nam isti magni viri, dum nihil inexcussum volunt, et fastiditum leviora, plus profectò nominis usurpant, quàm ponunt operæ. Quemadmodum Priscianus quoque, cui de anapæsto sententia excidit satis absurda, cùm dixit: Erit autem probabilis iambicus versus, et tragædiis aptus, si secundum, et quartum pedem, non alios feceris, quàm iambos, aut eum, qui tribrachus est, aut anapæstus: quoniam sunt pares. Quâ enim audaciâ fretus anapæstum tribracho parem dixit? Nam quod ait paribus sedibus anapæstum recipi: verum est. Sic enim in Pluto Aristophanis:

Ἦς ἀργαλίον πρᾶγμ' ἴσθιν, ὦ Ζεῦ καὶ θεοί.

Et bis in eodem versu:

Οἶδ' ἐξεστρίπτοντο κ' οὐκ ἔδοκον μ' ὄρν' ἔτι.

Verùm hoc est illi adeò frequens, ut nullus pudor Latinis sit jam futurus, quibus linguæ ratio persuasit ne hoc attentius curarent: præsertim cùm tragædia quoque hoc admiserit, gravius sanè ac longè castius poëma. Observantior Sophocles: Euripides minùs obnoxius: nam minùs pepercit illis sedibus:

Γλῶτταν δ' ἐπιερκὴ σαγὰν ἰδίᾳ τῆς φρενός.

Et in Hecuba:

Κ' εἰ σμικρὸν ἔχοιμι πάντ' ἂν ἀρκούντως ἔχην.

Neque solùm anapæstum paribus sedibus posuit illis, sed etiam in ultimâ, ut in Òreste:

Ἀποουργός' ὄππερ καὶ μόνοι σώζωσι πόλιν

Quem si tribrachyn voces, syllabam nunc respicias, non legem illam; quâ ultima habetur indifferens.

Erasmus autem rectè sedibus imparibus dicebat, pro iambo, receptum spondæum, dactylum, tribrachyn, anapæstum: proceleusmaticum autem omisit, quoniam excidisset memoriâ: et creticum, quem sanè putaret non admitti. Nam si in eam sedem posse recipi sperâsset, non multa carmina subvertisset. Proceleusmaticus autem proximè ad naturam dactyli accedit, differens syllabarum numero, temporum tractibus par. Tribus autem modis excipitur pes ille. Aut enim mollis est, atque adminiculis quibusdam similior factus dactylo: ut, *Genua labant: ariete: parietibus*. Duabus enim vocalibus constitutis, prior consonantis vim quandam videtur obtinere. Aut est apertior, ut in versu Enniano:

Capitibus nutantis pinus, rectosque cupressos.

Aut est coactus, ademptis consonantibus quibus syllabarum brevitatis impeditur: cujusmodi est in Andriâ:

Sine invidiâ laudem invenias, et amicos pares.

Itaque ad eum versum cùm devenisset Erasmus, neque agnoscere vellet proceleusmaticum, quem in suis legibus non constituisset, et putaret duriusculè fieri, si Æolicum digamma auferretur, ut exiret proceleusmaticus: susulit tamen, ut exciperetur tribrachus in duabus primoribus syllabis hujus

nominis, *invidiâ*, et ex duabus postremis vocalibus una syllaba concreta esset. Verùm ut in naturâ, ita in arte illius imitatrice, faciendum nobis est, nihil aut otiosè, aut superfluè agere. Ergo ut constet ratio dimensionis, si recipias proceleusmaticum, unum tantùm moliris, cùm tollis digamma. Si malis tribrachum, et hoc tibi idem curandum est, ut tollas: et præterea duabus confertis syllabis obscuranda oratio. Nam si nihil refert pronunciesne *invidiâ*, an *invidâ*, quid intelligamus? Quòd si (ac verius quidem est) ita pronunciemus, ut quasi sonum consonantis prior vocalis obtineat, jam non sit tribrachus ampliùs, sed anapæstus. Nam ita pronunciarì in quibusdam proceleusmaticis jam diximus, et apparet ex illo versu poetæ:

Stellio, et lucifugis congesta cubilia blattis.

Et apud Horatium:

Ut Nasidieni juvat te cœna beati.

Nam idem nomen aliter:

Nassidienus ad hæc.

Quare in priore versu, omnes erunt spondæi præter quintum. Sic enim Catullus, *pituita nasi*:

Mucusque et mala pituita nasi:

Non corripuit Horatius:

Nisi cùm pituita molesta est.

Sed trisyllabum posuit: ita ut media litera Æolicum sit digamma: quod et elicitur ex judicio Ælii Stolonis, qui à *petendo vitam* duci ratus est. Verùm quod in *invidiâ* fecit, ut unam ex duabus efficeret syllabam, commodiùs confecisset in *injuriâ*, illo versu:

Quo jure, quâque injuriâ præcipitem me in pistrinum dabit.

Sicut in *perfidia*, prologo Amphitruonis:

Non ambitione, neque perfidia, qui minús.

Id quòd si animadvertisset, non sustulisset pronomen *me*, quod magnâ cum emphasi ac gestu ad timorem personæ positum est: et omnibus in exemplaribus legitur. Tolli autem Æolicum elementum in eâ voce, palâm est etiam versu illo Phormionis:

Qui sæpe propter invidiam adimunt diviti.

Neque enim mirum est adventitiam literam de medio tolli quasi peregrinam. Est enim *video*, ἰδω̄ sicut in verbo *vivo*: fuit enim βῖω̄ eo versu:

Liberiùs vivendi fuit potestas: nam antea.

Puto enim non admodum vegetam, contentámque fuisse literæ illius pronunciationem: sicuti neque in *ovo*, neque in *ove*, cùm libitum esset: quæ ut asperrima est apud Germanos, ita penè vocalis apud Vascones, non consonans: nedum ut duplex uspiam sit. Sed nequaquam par ratio fuit aut necessitas, ut elideretur idem digamma, in verbo hoc, *inveniet*: eo versu ex Andriâ:

Dabit nemo: inveniet inopem potiùs, quàm te corrumpi sinat.

Nihilo enim mutatur versûs dimensio, sive tollatur, sive relinquatur: quare contrâ quàm sensere, nullo pacto debeat tolli. In conjunctione quoque hæc, *enimvero*, durius fit, si eximatur. Quid enim esset, *enimero*? Sed unam syllabam fuisse, *enim*, cùm vellent arbitror: siquidem Græcum fuit ἔν, et ἔν. At quasi pro consonante acceperet, ut ostendimus, in *Stellio*, *invidia*, *injuria*. Quòd si cui paulò asperior videatur pronuntiatio: is non meminit, eâ ratione, *cui* esse monosyllabum, et *hui*: et quod omnium durissimum est, *huic*. Proceleusmaticos autem aliis duobus versibus animadvertère quidam. utroque ex Andriâ:

Mala mens, malus animus: quem quidem ego si sensero.

Tibi generum firmum, et filia invenies virum.

Ac de priore quidem non est disceptandum. In posteriore autem mollior est; propterea quòd antiqui pronomina *mi* et *ti* monosyllaba pronunciabant,

ab Æolensibus accepta, *μολ, τί, tu, τὸ, τέ, te.* Sic enim in Gurgulione accipiendum est :

Curato, ego tibi quod amas, jam huc adducam.

Tibi proceleusmaticum hinc quoque facient, neque errabunt. Hoc tantum agebamus, ut intelligeres secundiorem fluxum earum syllabarum ad proceleusmaticum, quarum duæ in unam redigi atque coalescere possint. De cretico autem, quem isti omni conatu subterfugere, pluribus rationibus, atque exemplis est disputandum. Nam si in heroicum admittitur, si in tragœdiâ, quod est poema clarum, nobile, elatum, castum, locum invenit; quare in medium ac vulgatum sermonem non recipiatur? Est igitur apud poetam :

Et naufragum Seylacœum.

Dicent non fuisse emendatum librum. At Vari et Tuccæ judicio emendatum fuit hoc. At est in emendatissimo libro Georgicôn, quod supra adduximus :

Stellio, et lucifugis.

At est Euripidæ cum alibi, tum in Hecubâ :

Δυσὸν δὲ παιδῶν δὴν νεκρῶ καθόψεται.

Cum tamen dicere potuisset : *Παιδῶν δυσὸν.*

Itaque nos quoque in Nemesi, studuimus gravitati, et auribus :

Heu genus nefandum.

Nam abjectâ interjectione, exanguis oratio est : item si dicas :

Heu gens nefanda.

Et alio loco posuimus *sinistra* : potuisset dici, *scœva.* Sed paucis aures poetiçæ datæ sunt. Præterea si dactylus et anapæstus in iambi loca suffecti sunt, quorum utervis unâ illum et syllabâ et tempore superaret, quare eam licentiam sermonis eadem puritas non coegerit recipere quasdam voces, in quibus esset creticus? præsertim cum è puris creticis aliquot versus constent. Præterea, ea nomina verbaque, *deus, dies, fuit, mea, sua, tua,* eò pertinent, ut cum collectionem in unam syllabam patiantur, doceant nos in cretico idem quoque fieri posse, ut emolliantur pronunciatione. Ad hæc, si omnium morosissimus pes, ac penè ferus, *ἀντιβακχεῖος,* in heroicum receptus est apud Homerum : cum *Διγύπτιον,* et *ἀνδροπέτα* facit ut dactylum primoribus syllabis amplectantur, nulla causa est, quin rationes etiam auctoritatibus fulciantur, quas Erasmus, si diligentius recensuisset, non transtulisset præpositionem *ex* in Andriæ prologo : sic,

Qui bene vertendo, et eas describendo malè, ex

Græcis bonis, Latinas fecit non bonas.

Quod equidem ut non improbo, ita consilium non laudo, quo adductus est, ut id faceret, ob amphimacrum vitandum. At si his rationibus non acquiescat, exemplis saltem credere cogatur : quæ quanquam habebam penè infinita, tamen et multa omisi, in quibus possent tergiversari : et alia firma penè innumera, ne tædium parerent; paucis igitur contenti simus. Ex Hecyrâ igitur cum illud possemus adducere :

Eam calamitatem vestra intelligentia :

supersedimus duabus de causis : quoniam et ipsi liquidam non geminant in postremâ dictione : et nos pronomen, quod primo loco positum est, monosyllabum agnoscimus; quare audiamus ex Asinariâ :

Fortè si tussire occæpsit, ne sic tussiat.

Puto autem sic legendum præcipient : *Fors si tussire.* Nam ii magis erunt ferendi, quàm qui putabunt conjunctionem *si* corripi : ut in *nisi,* et in *siquidem.* Quare alia quæramus ; ex Gurgulione :

Sitit hæc anus, quantillum sitit ; modica est ; capit.

Item in his duobus, binos :

Pervelim sepultam ; sed quom adhuc naso odos meo.

Sedatum te ; quàm longè à me abest ; lumen hoc vide.

Videamus alios multos, in eâdem :

Sed graudiorum gradum ergo fac ad me obsecro.

Ubi *fac* longum est, contra recentiores.

Salve anus. Egon' salva sim, quæ sicca sum siti?

Jâmne ego huic dico? quid dices? me periisse, age.

Item ex Andriâ :

Sive ista uxor, sive amica est, gravida è Pamphilo est.

Quo è versu ut creticum tolleret, non veritus est universæ orationis detrahere ornamentum : pronomen illud scilicet, quod in secundo loco statim legitur.

Videamus ergo etiam ex Eunuchis :

Quæ cum amatore suo cùm cœnant liguriunt.

Nam hîc non possumus effugere, quin aut primâ in sede creticus sit, aut in quintâ. Nam si secundam vocem non collidas, sed integram relinquis in dimensione, sicut frequenter fit, et Plautus voluit sibi licere in Pseudolo :

Si de damnosis natis, aut de amatoribus.

Creticus fit inevitabilis in quintâ. Nam prima syllaba naturâ, non positione, longa est. *Cœnare* enim mediam naturâ producit. Sin collidas, jam in primâ sede hoc eveniat, eâdem validissimus ratione : qualis etiam ex Heautontimorumenis :

Itane comparatam esse hominum naturam omnium.

Quem versum qui trochaicum putent, nugæ agant; hæc enim fuga neque necessaria est, et est frustrâ. Nam in prologo Adelphorum, quæ pars esse debet politissima :

Indicio de se ipse erit : vos eritis iudices.

In eâdem fabulâ :

Quàm aut hîc nunc manere tamdiu : aut nunc persequi.

Ineptè divertunt ad trochaicos. Quid enim in illo dicent?

Ille futillis, somnium ; sineres verò illum tuum?

Etenim trochæos extorquere nequeant ex eo. Et in Eunuchis :

Sed neminem curiosum intervenire nunc mihi.

Quem Erasmus versum pro senario imprudenter sese metitum esse putat. Et in Hecyrâ :

A Myrrhinâ hæc sunt meâ uxore exorta omnia.

Et in Pœnulo :

Perque meos amores, perque Adelphasium meam.

Et in Amphitruone :

Inimicos osa sum semper obtuerier.

Et in Asinariâ :

Deam sibi invocet, quam lubebit, propitiam.

Et in Aululariâ :

Nempe sicut dicis ; quid hic? non poterat de suo?

Ex Casinâ :

Aut quasi lumbricus terram quidem te postules.

Sicut ex Captivis :

Inde me continuò recipiam rursus domum.

Ex Casinâ alterum :

Quid facies? concludere in fenestram firmiter.

Quòd si dicant elidi sibilum, quemadmodum in Rudente :

Illustriores fecit : fenestrasque indidit :

Objicies illud ex Aululariâ :

Ædepol mortalem parcè parcum prædicas.

Quo loco si jurandi adverbium pronunciatum autument ab antiquis per mediæ syllabæ exemptionem ; alium opponas è Pseudolo :

Nunc tuo cum filio liber accubat ; omnia.

Ubi si dicant, *ad*, præpositionem in compositione etiam correptam enunciari consuevisse ; quæramus nos, quare in aliis carminum generibus nullis

licuerit hoc? Quòd si respondeant in causâ esse pedestrem ac vulgarem orationem; hinc instemus nos, non valdè meritam esse illius vilitatem, ut tam accuratis astricta numeris creticum aspernaretur. Itaque verbum substantivum aliquando miris torsere modis; ut in Milite Plautus:

Censen' verò, aded esse parcum, et miserè vivere?

Dicas uxorem tibi esse necessum ducere.

Apertiùs verò in Gurgulione, simplici sibilo pronunciatur:

Huic anui non satis est soli; canem esse hanc quidem.

Cæterùm quis eximet à cretico versum illum ex Trinummo?

Sit taciturnitati clàm fidei ac fiduciae,

nisi qui ad trochaicam aram illam miserè confugerit? Quare illo obruantur ex Gurgulione, quem iambicus, ut sese in omnia vertant, quin sit, efficere nequeant:

Liberi lepos, ut veteris vetusti cupida sum.

Atque initio quidem arbitror vocalium tenuiorum mollitie factum, ut subirent pedes alieni: sic dicimus,

Χρῆδ', Πηληϊάδειω, πόλεωσ, πλείων'

Ut bacchium etiam receperimus illo versu:

Et læveis ocreas lento ducunt argento.

At hunc versum spondaicum putat Diomedes, vir doctus; non malè: ut mollior vocalis subeat fortiozem. Sic creticum interposuit, ut spondæum faceret, in verbo *aureo*. Quòd si in tragediâ cretici sunt, in heroicis bacchius et antibacchius, ut taceam anapæstum, tum Homeri, Βορέης ζεφύρος τε tum Virgilii, *Fluviorum rex Eridanus*: non videntur fuisse tot monstra necessaria, quot isti eximendis elementis creârunt, in *quidem*, in *sicut*, in *simul*, atque aliis: neque excludendas integras fuisse voces, aut alias spurias ingenuis supponendas, quod fecisse Erasmus, et suprâ ostendimus, et ex his patet. Nam in Eunuchio *despectam* posuit; *despicatam* sustulit:

Habeat despicatam, et quæ nos semper omnibus cruciant modis.

Auxit etiam errorem aliâ culpâ, cùm ex eâdem fabulâ versum fingit ex puris creticis:

Sicine agis? quis tu homo es? quid tibi vis? quid cum illâ rei tibi est?

Quem tamen iambicum quadratum agnoscas. Pari infelicitate et illum ex Andriâ creticis conclusit, qui esset senarius integer:

In denegando modò quis pudor est paululùm.

Restitutâ namque per initium præpositione, quam ille nimis confidenter sustulerat, in prioris finem, tolles illius et errorem, et audaciam: simul deprehendes crassam culpam; qui creticum ex tribus vocibus confectum iri speravit illis, *quîs pudor est*. Verùm ille vir curiosior paulò fuit emendandis auctoribus. Nam et apud Senecam:

Arcum intensio frangit, animum remissio:

Eum ibi dixit esse inversum senarium, atque ipse sic invertit:

Remissio animum frangit, arcum intensio.

Dixisset commodiùs, quod ad pedes attinet, sic legi posse: nunc cùm necessitatem affert, causam suam facit deteriozem. Nam et sic senarius est: et in aliis apud eundem auctorem senariis non observatas magis leges intelligas, quàm in comœdiis aut aliis fabulis unde ille sumeret. Quòd si acriùs contemplare, longè concinnior sententia est: quam deformat ille inversione suâ. Nam sententia tametsi æqualiter de arcu, et de animo, pronunciat per contraria, tamen vult arcum referre ad animum, quoniam de animo quærit statuere. Itaque non ab eo incipere; sed in eo sententiam terminare oportuit: præsertim cùm præter expectationem de animo sentiat. Nihil enim mirum, intensio arcum, at mirum remissione animum frangi. Quare et crescet oratio, et talis est, ut quâvis pedum dispositione potior sit. Ita curiosa hæc ingenia sæpenumero iudicio carent.

De comicorum versuum materiâ, partiùmque quantitate, satis disputatum

est ; de ipsarum partium numero deinceps videamus. Principio, quod antea in libris *De Arte Poëticâ* statuimus, hîc repetendum est. Versus per initia curtos fuisse, duobus ad summum contentos pedibus. Id quod et ratione comprehenditur : siquidem partes toto corpore priores sunt : et exemplis : sic enim ortum esse primum senarium in Apollinis pugná, quam cum Pythone conseruit, ex illâ simplici acclamatione :

Ἰὴ παιάν.

Quam, cùm et iterarent, et frequentarent, natum aiunt senarium ; quo tantopere in suis oraculis postea ille celebrârit.

Ἰὴ παιάν, ἰὴ παιάν, ἰὴ παιάν.

Quâ de causâ apud auctores fabularum, invenias unicâ voce contentum versum ; ut in Eunuchis :

Occidi :

Sed et monosyllabum interdum ; ut in Hecubâ :

Φῦ.

Et eâdem geminatâ voce, distinctæ voces, ut in Pluto, ut in Oreste :

ἄ, ἄ.

Et conjunctâ : ut in Philoctete Sophoclis :

Ἄσπασπασά.

Repetitis deinde tractibus productiones facti : ut in Nubibus,

Ἰού, ἰού.

Hoc quoque ita in Trinummo duplicatum fuit, ut dimeter fieret :

O Callicles, ô Callicles.

Ergo cùm duo pedum essent genera, alterum motorium, alterum statarium ; qui versus ex motoriiis constarent, in iis binos pedes singulis collectos tractibus feriebant : qui autem è statariis confabantur, satis habebant suum cuique sedi pedem referre. In priori classe fuit pyrrhichius ; cujus versus Enoplios dictus est : quo usi sumus nos toto poëmatio ; quod dicaveramus Sileni natalibus ;

Modò citus ego pede celere magis ago numeros :

Abeoque Venere duce loca super alia volans.

Et Euripides in Oreste :

Χρέος ἐμόλεπέ ποτε

Ἄνὰ κέλαδος ἀπὸ λίχνης.

Ejusdem generis est, iambus, trochæus, tribrachus. In secundo censu spondæus habetur, dactylus, anapæstus, proceleusmaticus, creticus, amphimacrus, bacchius, palimbacchius. Neque verò sine ratione fuit hoc. In his namque vocibus, accentionum natura quatuor, aut quinque temporibus frequens est. Ergo statarii versus ex pedum numero nomen obtinere ; ita ut heroici, quoniam sex spondæis constarent, senarii dicerentur ; motorii autem non item ; qui ob celeritatem satis habuerunt, ex dimidio tantum nomen sibi retinere : propterea quòd bini prodirent simul : atque ita factum est, ut quibus essent pedes bini, ii monometri vocarentur ; quibus quatuor, dimetri : quibus sex, trimetri ; quibus octo, tetrametri. Hæc apud Græcos. Latini autem his nominibus etiam alia addidere : non ab dimensionibus, quæ binos caperent pedes, sed à pedum numero, quaternarios, senarios, octonarios : tantò commodius, cùm unicâ voce etiam imparibus constitutos pedibus nominabant, quinarios, septenarios. Nam hos Græci brachycatalectici adjectione agnoscunt, quanti sint. Octonarios autem etiam quadratos appellavimus : quemadmodum in cubicâ figurâ anguli octoni sunt : ita cùm eandem quadrantalem dicerent, eodem nomine hosce versus insignitos voluere. Nam constituta quadrata superficies, si fluat atque postea sistatur, quadrantal creat : quare corpus hoc Latini Græcâ voce tesseram vocitârunt : non à laterum numero, ut quidam putavêre, sunt enim sex ; sed ab radice constitutionis : sic enim appellant mathematici. Præterea cùm senarii plûs in usu fuissent, primusque Boistus produxerit octonarios, ab illo tractu longos no-

minavère. Ergo neque Gellius Ennianos versus quadratos rectè appellavit trochaicos illos :

Hoc erit tibi argumentum semper in promptu situm :

Ne quid expectes amicos, tute quod possis agere.

Neque Varro in septimo De Linguâ Latinâ, illos ex Eunucho :

Heri aliquot adolescentuli coimus in Piræo :

Siquidem Ruffinus auctor est, eundem Varronem ita sensisse, versum septenarium fieri, cùm ad senarium pes trisyllabus adderetur : additque exemplum iisdem numeris, ex Hecyrâ :

Nam si remittant quippiam Philumenæ dolores.

Non solùm igitur à se dissentit ipse, verùm etiam errat definiendo. Nam et major est septenario, et trisyllabus pes, bacchius præsertim, iambo non solùm est adventitius, sed etiam alterius tractûs diversi, neque dignus qui in iambici definitionem admittatur. Et ridiculum est, non potius septenarium ex septenis fieri, sicut ex senis senarium, quàm è senario et uno pede, tantò minùs trisyllabo. Sed profectò magnos viros autoritas sæpe texit, etiam malè sentientes : sicut Ciceronem quoque fugit ratio, cùm in primâ quæstione Tusculanâ septenarios vocat illos :

Heu reliquias semiassi regis denudatis ossibus,

Per terram sanie delibutas fedè diu vexarier,

Erasmus, Varronem secutus, tetrametrum nihilo felicius explicavit illis verbis, iambicum tetrametrum interdum in fine fraudari unâ syllabâ productâ penultimâ, quoties iambico dimetro accinitur dimeter catalecticus. Nam quid attinebat dicere penultimam productam? neque enim necessarium hoc est : quo loco et tribrachus esse potest et dactylus : quorum syllabæ postremæ breves sunt. At quæ est illa explicatio? quasi cùm dicas, Homini interdum pes deest, quoties integro semihomine, alteri semihomini pes deest. At verò quis nescit tetrametros, non è duobus dimetris, sed ex quatuor dimensionibus constare : si quis vel partium consideret rationem, quarum singulis æquale jus sit in versu ; vel originem ipsam intueatur. Neque enim Boistus ille, aliùsve quispiam, dimetro dimetrum aptavit : sed trimetrum, quem tum longissimum invenerat, monometrum addidit. Præterea quis hoc audiens, non putet esse nefas cæsuras facere in quinto pede? siquidem ex duobus dimetris tetrametrum est consarcinandum. Quid quòd idem abusus est dimetri trimetricque appellatione? Nam imprudentur versum illum ex Andriâ iambicum pentametrum dixit esse :

Hoccine credibile est, aut memorabile?

Qui esset trimeter brachycatalecticus. Neque enim idem esse μέτρον et pedem, suprâ diximus : sed μέτρον capere motorios pedes duos : quare si pentametrum iambicum exigas et à Græco poëtâ, et à Latino, tantò altero majorem ostendat ; quem errorem etiam in illo continuavit :

Novi rem omnem : sed est Simo intus? *Da. est.*

Ergo nihil mirum sit, qui motoriis pedibus auferat sua jura, ad statarios immeritò transferre. Illum enim versum ex Andriâ :

Ut malis gaudeant, atque ex incommodis :

Ausus est creticum dimetrum nominare : qui tamen pes cùm non solùm syllabarum numero, sed etiam temporum quantitate prolixior, quàm spondæus sit : quare solus unam dimensionem non expleat, si spondæus implet? Eum tamen secutus Rivius, parem erroris admisit proportionem. Siquidem trochaicis anapæstum interseri nonnunquam scripsit causâ celeritatis : quod dictum cum illo superiore maximè convenit, idem namque sentiunt : cùm ille creticum ad iambum, hic anapæstum referat ad trochæum. At qui pes ita esset quatuor præditus temporibus, ut duo simul unam syllabam efficerent plenam ponderis et gravitatis, non potuit inter cursores illos annumerari : præsertim cùm iambo similior esset anapæstus quàm trochæo ; uterque

enim à brevibus incipit, in longam desinit. Quàntò enim gravior est iambus trochæo, tantò est anapæstus dactylo. Quare non levi de causâ factum est, ut gravissimi poëmatis gravissima pars chorus ad gravissimi pedis majestatem sese conferret, scilicet anapæstum. Quid quòd ille nullam posuit rationem, propter quam trochæus esset iambo volubilior? At verò et nomen Græcum excitabat nos, et suberat ratio. Nam qui et syllabarum numero, et temporum ratione par esset iambo, non potuit eo esse celerior, nisi sanè temporum, temporâque deferentium syllabarum situ, quâ unâ re illi fieret dissimilis. Trahit enim trochæus syllabâ priore vocem ita, ut in posteriore emollescat ac quasi evanescat. Iambus è contrario celeritatem professus, gravitatem præstat. Itaque sanguinarius pes, et promptus ad vulnerandum, indicat et impetum primò, et statariam pugnam mox. Id quod Hipponax cùm acerrimo ingenio vir animadverteret, quam rationem impetûs in pede agnovisset, eam in peculiarem pedî versum transtulit: ut sicut iambus in syllabâ longâ pertinax pugnaret, sic iambicus versus in longum pedem incumberet. Levio-rem enim ratus iambum, quàm ut ad impressionem faciendam satis esset, in quintam prælato sedem, succedere ei spondæum fecit. Quare id quoque iudicio consecuti sumus nos, propiùs ad naturam partium accessurum fuisse totum versus, si iambus imparibus, trochæus paribus sedibus constituti fuissent. Cujus rei exemplum, quoniam res est minùs usitata, è nostris poëmatis subjiciemus unum ex iambicis:

Malis fortuna Cornucopiæ fundit.

Alterum ex trochaicis:

Si plaudit malis fortuna, quid justis fit?

Qui flexus numerorum si cui absurdus videtur, is meminerit aurium consuetudinem violentam esse; novaque atque inusitata non tam semper admirari, quàm sæpe respuere. Verùm magnopere nostrâ interest, qui quoad licet Aristotelis exemplo rerum causas vestigamus, venari rationem, propter quam cùm iambo sedem assignarent prisci, maluerint pares retinere. Nam si in dactylico senario una tantùm satis fuit, quinta scilicet: sive ille fuit spondaicus, una item fuit satis, quippe sexta: quare trochæo impares, alias iambo constituere? nam hoc sanè præter naturam factum videtur. Etenim per initia si solis aut iambis aut trochæis versus constabant, videtur sanè primam quàmque sedem illos arripere debuisse. Quibus verbis ut respondeam, sanè primùm sic agam: Non esse rerum naturam secutos veteres poëtas: multa illis pro libidine facta fuisse, multa fortuitò excidisse, quæ postea pro legibus probarentur. Unum illud satis constat, cùm trochæo sedem primam retinerent, non inconsultò diversam ab eâ, et aliis imparibus adverso pedî iambo assignâsse. Quare autem hanc huic, illam illi reddiderint, sanè haud facile est intellectu. Atque hîc quidem ita sentit Priscianus: Quoniam, inquit, in secundo pede cùm dimetiendo feriretur versus, minor ei loco mora debita est. Nam mihi contrâ videtur, majorem moram deberi in pronunciando, ubi tempore ipso immoramur. Et falsum esset ibi positum pedem, quoniam feriretur: sed contrâ, verum esset, ibi feriri, quoniam pes poneretur. At hoc quærimus nunc nos, quam ob causam ibi positus sit? Præterea si ea ratio est, quomodo constabit in trochaicis, qui ibidem feriuntur? Ut igitur quæstionis rationem apud nos putemus, intelligamus secundùm verborum inventionem esse ut à longis incipiamus, et in breves deducamur. Nam quanquam brevis syllaba naturâ suâ prior est, quàm longa, quippe simplicior est: tamen per initia inventionum cunctabantur primùm: quæ ratio est, ut vocum fines in pronunciatione obscurantur. Ita enim meditantis, et consulti animi suspendere vocem, non præcipitare. Quamobrem tam in versibus, quàm in prosâ oratione, postremarum sylla-

barum habita ratio est nulla. Trochæum igitur antiquiorem fuisse iambo, et dactylum anapæsto par est. Ergo trochaicum versum iambico priorem. Quare cùm primæ quæque sedes trochæo fuerint peculiare, alteræ illi relictae sunt. Præterea cùm trochæus esset pes volubilis, statim sese ingressit in versum. Iambus autem grassator ille idem fecit, quod civilibus in rebus plurimè consuevimus. In oratione ipsâ, ut principis gravis ac sedata sit, pugnam quoque cautiùs aggredimur; tum illa incitata effervescit: sic ad saltum ubi comparamus nos, fortiùs pedem figimus, ut statariæ moræ majorem impetum subjiciamus. Sic Aristoteles omnium bonarum artium dominus, motum omnem sub finem esse probavit concitatiorem. Ita proposito spondæo et iambo, satius fuit ab hoc illum excipi. Præterea recentissimâ quâque memoriâ ferè metimur ipsas res: quare assignatâ primâ sede trochaica, ultima quoque necessariò trochæo finitur. Quæ sedes, primam dico, si iambi fuisset, in ultimâ iambum nullum haberemus: nunc ut in eâ ille sit, pares sedes illi attribuendæ fuere: ut recentissimo sono, quippe novissimo, aures spectatorum caperentur.

Quæ de universâ re dicenda erant, ferè habes, Sylvi: quare deinceps ad ea, quæ particulatim animadversa sunt, descendamus. Atque equidem, ut sese offerent, ita ea describam. Sit ergo quod affert ab Adelphis eo versu:

Quid is fecit? quid ille fecerit? quem neque pudet.

Cùm enim agnosceret senarium, neque rationem inire posset dimensionum, abstulit alteram ex liquidis in pronomine *ille*: id quod ut ego quoque fateor, et posse, et solere fieri: ita hîc duo dico. Primùm, ab eo creticum quartâ in sede esse constitutum: quem tamen pedem ad eò evitârît, ut everterit multa. Deinde versus aut ipsum disjecisse, aut aliorum incuriâ solutos præterisse. Sic enim legendi sunt:

Quid tristis es? rogitas me, ubi nobis Æschinus

Siet, quid tristis ego sim? dixine hoc fore? quid is

Fecit? quid ille fecerit? quem neque pudet.

Ubi verbum *siet* unica syllaba concretum fit. Sic etiam ex Andriæ illo sibilum abstulit, non unde debuit:

Quis igitur est relictus objurgandi locus?

Sibilum, inquit, in pronomine *quis* eliditur. At verò cùm necessariò iambicus sit, nullo pacto ad eum modum secare possis, sed ex participio tollendus est. Sed et illum malè dimetitus est:

Perii, obsecro: tam infandum facinus mea tu, ne audivi quidem.

Quem dicit, esse trochaicum catalecticum: cùm sit integer quadratus iambicus, neque ad trochaicum torqueri possit. Sicut et præcedentem illum:

Fortè ad nos redierit; vise, amabò, num sit jam: faxo scias.

Nam ut evaderet amphimacrum, non est veritus trahere sui trochaici caudam etiam ultra octo pedes: nisi arguet, *scias* esse monosyllabum. Sed cùm omnes illi sint quadrati, etiam hunc iambicum malim, nullâ factâ in primâ voce collisione.

Quò ille abire ignavos possit longiùs, nisi si domum.

In prologo autem Andriæ, eo versu:

Nam in prologis scribundis operam abutitur:

Cùm diceret vocis hujus, *prologis*, primam syllabam esse à Terentio productam, addidit sanè rationem frivolam; Latinâ, inquit, consuetudine: quibus mos est eam præpositionem productam habere. Nam in Latinis verbis producant, in Græcis autem abstineant, nisi alia vis subsit: sicut in hâc voce, ubi liquida illa geminatur, sicut in Heautontimorumeno:

Oratorem voluit esse me, non prologum.

Ex prologo Truculenti:

Sed reliquam dat operam, ne sit reliquom.

Et illo:

Ut pernoscat is ecquid spei sit reliquom.

Nam nisi hoc soliti essent facere, mille aliæ viæ erant ad eadem penè versu concludenda, ut rem novam evitaret. Verùm nova nequaquam erat: sed ab Homero usque. Nam in hymnis μέλος, in Iliade ἐλώρια, atque alia produxit. Etiamque nunc multæ nationes adeò crassè eam literam pronunciant, ut intus esse aspiratio videatur, Gabali, Arverni, Græci, Germani, Ligures, Taurini. Cæterùm etiam alia ratio est, ut et versus ille prologi constet, neque liquida geminetur. Sanè si eam vocem quæ in eo versu prima est, non collidas; quod sæpe alibi et in eâ, et in aliis factitatum est; sicut in Eunuchis:

Unà ire cum amicâ imperatorem in viâ.

In secundâ enim sede dactylus est, neque præpositio colliditur. Ita in illo si conjunctionem *nam* non collidas, nihil innovabis: præsertim cum in promptu habuit, ut pro *nam*, subjiceret *namque*. Verùm, ut diximus, etiam in alio prologo idem factum est, ut geminaretur, et rectè: minùs verò rectè à Donato in Hecyræ prologo:

Propè jam remmotum injuriâ adversariûm.

Nam tametsi geminari consuevisse fatemur, tamen non eum fuisse locum, eam affectandi novationem, qui sibi iambum, quodocunque posset, ascisceret. Sicuti non minùs infeliciter Priscianus: qui cum *redducit* geminare mutam diceret, idque exemplo probare vellet, attulit dimetrum Horatianum ex Epodo:

Redducet in sedem vice.

Nam quid aiat, si negem? neque enim necessitate pedis persuadebitur nobis. Quid si contendam non esse factum ab Horatio, qui quoad potest, iambos etiam aucupatur? Quare igitur abjecerit genuinum pedem, quare admiserit spuriam literam, ut illum excluderet? Melius fecisset, si ex Hecyrâ illud:

Remissam opus sit vobis, an reductam domum.

Neque mirum quæ in *reddo* geminetur. In Scenâ quoque primi Actûs quintâ, cum Pamphili orationi intervenisset Mysis, atque suis uterque seorum affectibus uteretur, versus interseruit diversos quoque poëta, quos Erasmus confudit: sic igitur legendi sunt:

Hócne est humanum factum, aut inceptum? hocceine officium patris? Quid illud est?

Proh Deûm atque hominum fidem, quid est, si non hæc contumelia est?

Sic enim etiam alio genere Mysis utitur iterum:

Miseram me, quod verbum audio?

Cui respondet illud Pamphili:

Quod si fit, pereo funditus.

In eâdem autem scenâ versum illum:

Proh Deûm atque hominum fidem, nullône ego:

Appellat dimetrum pede redundante, laxè sanè nimis. Nam quamobrem non quinarium? quare non trimetrum brachycatalecticum? quis unquam audivit versum ullum pede esse redundante? nõnne ipse ille versus talis est hoc ipso pede, quem dicis redundare? Illud quoque malè dignoscere visi sunt: cum Act. II. putârunt initium, caudam esse postremi versûs, quo clauditur Act. I. sic,

Ne ad morbum hoc etiam, teneo: quid ais, Byrrhia?

Nam ut hoc primùm dicam, multò satius est, ut initia actuum integra sint, quàm fines. Deinde apparet properatio in Myside ábeunte, ut Glycerium consolaretur. Itaque abruptus sermonem, atque abiit. Præterea, inter actus vetus comædia interserebat *πρὸς ἀρχήματα*, choros, diverbia, apostrophas, atque alia ejusmodi. Nova comædia rarò gregem, nisi in fine. Aliquando etiam Choragum legimus apud Plautum. Omnino autem tibicen canebat: quod è Pseudolo licet perspicere:

Dum concenturio in corde sycophantias,

Tibicen vos interea hic delectaverit.

Tanto igitur intervallo, quomodo Charinus Mysidis explèsset versum,

quem non audiret? In eâdem verò scenâ, ita perversè legit, ut alterum novenarium faciat, alterum senarium relinquat : sic,

Quæso ædepol, Charine, quoniam, id fieri quod vis, non potest, velis
Quod possit : nihil aliud nisi Philumenam volo.

Cùm tamen duo priores optimi sint octonarii : sic,

Quæso ædepol, Charine, quoniam id fieri quod vis, non potest,
Velis quod possit : nihil aliud nisi Philumenam volo.

Etiam priore consilio monometrum vocat illum :

Ah quantò satius est.

Dimeter enim est brachycatalecticus. Sed et nullâ necessitate mutat *abi* in *abin'*, sive *abeas*, cùm frustrâ putat alioqui constare non posse verbum. Nam et trochaicus est, si collidas : et iambicus, si non collidas. Nam et maxima est vis ejus vocalis quæ est ultima in verbo, *abi*. Sic Virgilius, eo pulcherrimo versu, quo Theocritum æmulatus est :

Ut vidi, ut perii, ut me malus abstulit error.

Et aspiratio prohibet collisionem, sicut illi :

Hecyra est huic nomen fabulæ ; hæc cùm data est.

Sic imprudentur nimis elidi sibilum ex pronomine illius versûs :

Sed istud quidnam est ? hodie uxorem ducis ? aiunt. Pamphile.

Qui tamen rotundissimus sic octonarius, neque usquam coactus : nam quod monet in nomine *suspicio*, tertiam à fine produci, verum est : sed neque nova res, neque sine ratione. Nam et Plautus ita scripsit :

Et ne in suspicione ponatur stupri,
Et clandestina ut celetur suspicio.

Et satis liquet coaluisse duas vocales in unam. Nanque ab eo quod esset suspicium, suspicitiô fuit ; itaque cùm erit brevis, tunc intelligetur syncope, cùm longa, synæresis : ex eo quoque versu in Andriâ :

An non dixi hoc esse futurum ? dixi ; quid meritus est ? crucem.

Prisciani autoritate dicit tolli verbum substantivum. Quo in loco mihi oblatam sentiam occasionem duos simul emendandi magnos viros ; illum qui errârit, hunc qui non correxerit. Est enim integer octonarius. Illud verò ejus proprium est, cujus culpam in alium transferre nequeas. Nam verbum substantivum *adfuert* trisyllabum, professus est eo versu :

Cùm in pariundo aliquot adfuert libera.

Qui tamen versus senarius iambum habet in quartâ : ferendus tamen erât quasi lapsus, nisi altero errore culpam cumulâset, cùm primam auferri jubet syllabam ex eo versu,

Aufugistin' ? hera, factum : satin' id tibi placet ?

Integer enim senarius est ; etiam citra ablationem, spondæis duobus, anapæsto, duobus dactylis, et postremo iambo. Ibi temerè transfert syllabam inferioris in superiorem : contrâ debuit transferre in Hecyrâ, neque transtulit :

Quæ dico parvi pendent : Porrò hoc jurgium ad
Uxorem, hæc cujus fiunt consilio omnia.

Sicut interjectionem quoque debuit ascribere priori versui in Adelphis, ut sic legeretur :

Syre, præceptorum plenus istorum ille : phy,
Domi habuit undè disceret : fit sedulô.

Restituisset etiam in Hecyræ versu verbum, ut sit septenarius, ac par priori, sic,

Tecum ferantur : dixi : ita ut jubes faciam, pater.

Non debet errati censi loco, illud in Andriâ eo versu :

Tu rem impeditam et perditam restituas ? hem quo fretus sim.

In quo dicit *hem* extra versum ab alio additum potiùs, quàm positum à poëtâ : cùm tamen mutila sit sine eo sententia : et sibilum elidi videmus etiam in multis locis. Sic audacter nimis aufert verbum *cupio*, ex illo Eunuchi :

Cupio aliquos parare amicos beneficio meo.

Cùm tamen commodiùs eximeret vocem sequentem, sine ullo carminis detrimento, etiam sentientiâ rotundiore. Sed aut sit proceleusmaticus primus pes, et alter amphimacrus; aut pronomen possessivum, quod postremo in loco est, demittatur in versum alterum subsequenter, qui nihilominus sit senarius: sic,

Meo: id amabò adjuta me, quò id fiat faciùs.

Nam *faciliùs* eodem modo trisyllabum est, quo *potiùs* bisyllabum. Eligat autem lector, quod magis erit ex animi sentientiâ: quandoquidem etiam apud Lucretium, *aliud* ita bisyllabum accipitur, ut cauda dactyli sit. Iniquior fuit illi versui ex Hecyrâ, ex quo, *dum*, particulam expletivam emit: qui tamen cum sequentibus, cumque præcedentibus octonarius sit:

Mane dum sodes, timeo, ne aliud credam, atque aliud nuncies.

Hoc ibi cùm admittit, ita alibi æquè importunè addit de suo: ut ad eum versum ex Eunucho:

Par pari referto, quod eam mordeat.

Modò addit *nunc*, modò *mor*, modò *sic*, modò nescio quid. Ego verò nihil immutandum censeo de consilio poëtæ: qui integrum proverbium, sicut circumferebatur, ita interseruit trochaico tractu: quare audaciùs etiam, *remordeat* suppositum est. Nam si quid addas, versus non constet: si nihil addas, ad concinnandum trochaicum nihil est opus. Et non solùm hoc exemplo in omnibus legitur exemplaribus: sed etiam eâdem fide recitatum à Cicerone in epistolâ ad Lentulum. Verùm appositum pari audaciâ adverbium *nunc* ei versui:

Alio pacto honestè quo modo hinc abeam, nescio.

Neque enim vocalis eliditur, sed perstat longa ante aspirationem adverbii *hinc*: et trochaicus decurrit octonarius catalecticus. Sicut in verbo monosyllabo nulla item collisio fit, neque in adverbio eo versu:

Ora me: obsecro te verò, Phædrîa: i intrò, heî, heî.

Corruptit etiam syllabarum quantitates: ut in illo ejusdem fabulæ:

Sic est, inveniam hodie parem ubi pol referam gratiam.

Ausus est dicere adverbium *hodie* primam producere: quoniam, inquit, idem sit ac si dicas hoc die. At quod nusquam est, narrat. Nam cùm est, hoc die, propter positionem producit. Nam suapte naturâ breve pronomen est: sicut ejus compar, *hic*. Græcum enim est, ὄ. Quare illud Virgilianum:

Hoc erat alma parens.

Non solùm propter interrogationem, sed etiam ob syllabæ servitatem, legunt *hocce* ii qui existimati sunt doctiores. Breve enim fuisse vel inde deprehenditur, ubi consonante amissâ in adverbio *hodie* correptum est: quod etiam exemplo invenias ex versu Hecyræ:

Visum est, certòne? certè deus sum, si hoc ita est, verum reperies.

Est enim pronomen *hoc* secunda syllaba dactyli, qui in quintâ sede est: quamobrem versus, de quo nunc controversia est, septenarius est iambicus. In convivio autem poëtico, illum ex Eunuchi prologo:

Habeo alia multa, quæ nunc condonabuntur.

Ait mendosum esse: neque enim scazontes in ea genera carminum admitti: itaque ut metrum corrigeret, linguam Latinam depravavit, cùm supposuit *condonabitur*. Nam quis dicat, *Tu condonaberis à me commentarios?* An verò etiam ἀπρὸσώπυς ausus est, et rectum apponere tamen casum? At ego puto veteres, excitandi spectatores gratiâ, nævos hosce aspersione: neque in eâ refalsus sum. Nam quî decuit minùs, spondæo claudere iambicum, quàm dactylicum sistere? At quantum decoris addit affectui, cùm diximus in inferiis filiolæ nostræ, sororis tuæ lectissimæ, Sylvi:

Heu heu quonam animam, quo carmine compellabo?

Sed de his numeris in tertio libro Poëtices tibi satis est disputatum. Ita gravitatem, et lenitatem, et constantiam animi ostendens Terentius, re-

misit de iambi acerbitate ; néve sine exemplo fecisse eum arbitrere, habebis ex prologo Amphitruonis unum :

Quòd ego huc processi sic cum servili schemâ.

Est enim *σχῆμα* : quanquam non sum nescius viros doctos, sublatâ aliunde syllabâ, *schemate* legere solitos : quare alium habeas ex Asinariâ :

Age nunc reside, jam cave modò ne graxis.

Neque enim sequentur analogiam, qui *graxeris* legerint ; nihilo sanè melius, quàm si *faxeris* et *occeperis* pro *faxis* et *occepsis*, malint : sicut in Captivis ;

Nunquam isthuc dixis, neque animum induxis tuum.

Accipies etiam unum ex eâdem fabulâ :

Avis me ferè consimilem faciam, ut prædixi.

Adducem et ex Casinæ prologo, nisi supicarer verba esse transposita :

Clerumenæ hæc vocatur comœdia Græcè.

Sicut ex eodem alterum :

Ratione utuntur, ludis neminem poscunt.

Sed profectò et alibi multis locis, et in Pænulo :

Gerræ germanæ, atque ædopol *λῆροι λήρων*.

Ac ne in illis quidem servavit Latinitatem :

Ne te iratus suis sævis dictis protelet, scio.

Substituit enim, pro *sævis dictis*, *sævidicis* : at *sævidicum* mobile nomen est, cui igitur hærebit ? an ille invenit, usquam in naturæ legibus, accidens sine substantiâ ? In eâdem autem scenâ etiam pedum numerus eum fugit : namque iambicum senarium hypercatalecticum dixit illum :

Non possum adesse, ah quid agis ? quò abis, Antipho ? mane.

Habet enim duos dactylos alterum alteri subeuntem ante postremum iambum. Æquè autem incommodè ex Heautontimorumeno brachycatalecticum nominavit illum, in quo periculum potiùs imminet, ne quid redundet :

Et illam simul cum nuncio tibi hic ego affuturam hodie scio.

Est enim quadratus iambicus. Sicut illum quoque minùs bene octonarium hypercatalecticum :

Probè : huic filium scis esse ? audivi, in Asiâ non est pater.

Nam si iambum in primâ sede statuas, et creticum in secundâ ob positionem, aut dactylum ex naturâ syllabæ, septenarius est. Sed *audii* pronuntiandum est, ut *Asia* sit anapæstus. Sin malis trochaicum, non collidas adverbium *probè*, et erit anapæstus primâ in sede, eritque octonarius trochaicus catalecticis, et *Asia* bisyllabum. In Phormione frustrâ laborat transponendo verba, ut numeris consulit, eo versu :

Ut ad pauca redeam, ac mittam illius ineptias.

Mavult ita legi :

Ad pauca ut redeam.

At verò verbum *redeam* bisyllabum esse, vel sexcentis locis, ubi opus est, constat. Eximit etiam vocalem hujus præpositionis *per* eo versu Adelphorum,

Per oppressionem ut hanc mihi eripere postulet.

At verò, quid fuerit dicere, *proppressionem* ? nempe frigidum admodum est, ne dicam absurdum, novum fugæ genus, quò evitet creticum fatalem illum : cùm tamen adeò molliter pronuntiari possit, ut vix divertat à naturâ spondæi. Sed jam vereor ne quis eorum, quos ille multis locis premit fabulis atque irridet, reponat ei gratiam, cùm in verbo *postulo*, sciant ab ipso exemptam mediam vocalem. Magno enim in periculo est, ne ab illis barbarus appelletur : propterea quòd Germani, præsertim nostrates Vindelici, Carni, Norici, item Suevi, Saxones, ita illud verbum pronunciant, vix ut eam vocalem exaudias. Verùm equidem, neque irridebo maternos avos meos, neque hominis consilium, quippe qui memor sim ejus versùs ex Casinâ : *Nunc ne tu respondere postules me tibi*. Non igitur iudicium reprehendo,

sed iudicii locum. Et enim versui optimo atque pulcherrimo quadrato, ex Andriâ, hanc injuriam faciebat :

Cùm is nihil promereat : postulare, id gratiæ apponi sibi.

Verùm et hîc nihil necesse habeas concidere, et primam naturâ cùm corripiat, non potuit sibilus impedimento esse in illo Casinæ versu, quin unico tantùm tempore proferretur : factum enim est ex *posse* et *tollere*. Neque enim literas geminabant, quod etiam durat in præterito, *tetuli* ; et *teram* simplici elemento scriptam in libris augurum, ait Varro : et hoc monet nos plurimis locis Verrius, ejusque interpretes atque imitator Festus. Cæterùm Erasmus utinam eam curam alium in versum transtulisset, ad nomen hoc *periculo*, potiùs quàm tolleret omnem sermonis elegantiam, atque adeò Atticismum : quippe pronomen, *hoc*, est autem ex Andriâ is :

Sine omni periculo ; nam hocce haud dubium est, quin Chremes.

Præsertim cùm anapæstus esse potuerit in primo pede. Nam *omnis* primam corripit naturâ ; ductum enim est *παρὰ τὸ ὀρθῶς*. Universitas enim fit ex rerum conjunctione. Est enim universum, extra quod nihil est. Neque illas mutam ac liquidam potuisse cogere syllabam ad producendum, et pueri sciunt, et Priscianus docet ex Callimachi versu. Major verò difficultas objicitur in nomine hoc, *voluptas* : ex quo ille vocalem mediam auferendam censet, eo versu Andriæ :

Quòd voluptates eorum propriæ sunt, nam mihi immortalitas.

Nonnihil verò est, si sit ita pronunciandum, *Folptas* : nihil enim ad Theutonicum sonum accedere potest propiùs : atque hoc ut effugeremus, aut constitueremus creticum in primâ, aut etiam anapæstum. Correpta enim conjunctio est alibi, vel iudicio illius : quare hîc quoque esset. At frustrâ viderer laborare : quoniam duo versus in Casinâ sunt, nihilo nobis secundiores :

Sine tuos ocellos deosculer, voluptas mea.

Quid deosculer te ? quæ res ? quæ voluptas mea ?

Nam nisi *volup* legas, aut facias anapæstum, sanè aspera est pronunciatio. Sed *voluptas* fuit *volupetas*, à volo et peto ; quæ omnia cùm sint brevia, non immutârunt naturam. Nam sic quoque corripias in versu ex Heautontimorumeni, si ita legas ex Bembi codice :

Nec mihi fas esse ullâ me voluptate his frui.

Quanquam codex ille, de quo vir doctissimus atque sanctissimus metitur nostros, plus habuit tum apud nos venerationis ob vetustatem, tum apud illum opinionis ad novitatem, quàm quantùm re ipsâ præstare valuerit. Omitto enim quæ ad privatarum vocum pertinent rationem : nam eas in Originum libris tibi satis explicatas puto. At quod ad versuum ipsorum tractus spectat, operæ pretium est animadvertere multos, qui non constant : veluti è Phormione hunc :

Quæ si astu non providentur, me aut herum pessundabunt.

Ita dico apud hosce qui creticum recipiunt nullum : in nostratibus autem molliùs legitur sic :

Quæ si non astu providentur.

Ubi octonarius est. Item ex Heautontimorumeni sic legit :

Pergin' mulier odiosa esse ? nullâmne ego rem in vitâ meâ.

At in nostris sic legitur :

Venire in mentem, mi vir : oh pergin' mulier esse ? ullâmne ego.

Ubi vides, si addas omnia illa verba, quæ præcedunt exprobrationem senis, versus fiat stadio longior : at illi octonarii sunt. Verùm lepor quoque in verbis est illis, *Oh pergin' mulier esse* : plùs enim est esse mulierem, quàm odiosam. In altero autem sequente :

Rem unquam volui, quin tu in eâ mihi advorsatrix fueris, Sostrata ?

Videtur syllaba redundare : sed *mî* pronuncies, non *mihî* : Bembus autem ita legit, ut una defiat ; sic,

Volui; quin tu in eâ mihi fueris advorsatrix,
Sostrata?

Locutionem quoque non leviter pertranseas. Ille enim dicit, nullâ mne rem volui? sanè tolerabilis sermo, cum verbo hoc, *volô*. Nam negatio quæ est in nomine, in verbum transit, et fit, ullam rem nolui. Non possis verò dicere cum verbo substantivo, nullane res est? quonam modo namque esset, si non est? neque meliùs procedit ille ex eâdem, quem nos sic;
Sustulisti, sic est factum: domina, ergo herus damno auctus est.

Ille sic:

Sustulisti, sic est factum, domin', ergo herus damno auctus est.

At duo sunt, quæ dissuadent esse recipiendum. Primùm versus, qui trochaicus sit: quare in quinto pede iambum statuit: nos anapæstum. Et minùs simile veri fuit, domi educatam, atque herum latuisse: erat enim modica domus, quæ vel cœnâ Bacchidis premeretur: quare inepta fuisset interrogatio. Neque fuisset auctus damno, quoniam domi educâset: sed quoniam filiam, cui dos paranda esset. Itaque non foris educandam dedit, sed exponendam. Præterea plus impendii est si foris educantur liberi, quàm si domi. Sed et ille in Eunuchò, toto verbo longior est, temere repetito:

Idque adèd visam: visam si domi'st, quis nam hinc à Thaidè exit?

Sed ubique videatur non minimi iudicii quispiam neglectis numeris leporem quæsisse orationis: sicut in eâdem fabulâ:

Nihil præter promissum.

At nos legebamus:

Nihil prætermisum.

Verùm hîc argutia etiam dimensionibus suum reliquit locum, si *nihil* sit monosyllabum, quod frequentissimum est. Vult dicere, Phædrîam nihil præstaturum eorum, quæ militi pollicebantur, neque quicquam illum præter promissum laturum. Sed in eâdem lepor quoque nitidissimum est, iis versibus:

Illum liquet mihi dejerare mensibus

Sex septem prorsus non vidisse proximis.

Nostri vulgatè nimis legebant, sex vel septem. Cæterùm et à numero excluditur conjunctio, et à sermonis puritate: sicuti cùm dicimus, quinquaginta plùs minùs annos natus sum. Illud quoque lepidius videtur in Heautontimorumeno:

Confitere tu? au obsecro, isthuc inimicis siet:

Quàm quod legitur ab Erasmo et aliis:

Confitere tuum non esse? ah obsecro te, isthuc inimicis siet.

Splendidior est oratio repetitâ negatione sensu, non verbis: et necesse est ita legi, quoniam præcedentes versus hic concinnat: quos versus tam Bembus, quàm Erasmus malè disponit. Bembus sic:

Subditum se suspicatur. subditum? ain' tu certè. sic erit, mi vir.

Erasmus sic:

Subditum se suspicatur. subditum? ain' tu? certè inquam mi vir.

Verùm uterque longior est, Erasmianus unâ syllabâ: alter autem etiam ex pluribus, quare ita legendi sunt, ut sint trochaici octonarii catalectici:

Subditum se suspicatur. subditum? ain' tu? certè inquam

Mi vir. confitere tu? au obsecro, isthuc inimicis siet.

Sic etiam ex Adelphis, illis duobus versibus; neuter est audiendus. Bembi codex sic:

Obsecro, mea nutrix, quid nunc fiet? rogas?

Rectè ædèpol spero, modò dolores mea tu occipiunt primulùm.

Erasmus sic:

Obsecro, mea tu nutrix, quid nunc fiet? quid fiet rogas? rectè.

Ergo Erasmus malè collocat adverbium *rectè*: Bembus malè omittit pronomen *tu*: ut sint iambici quadrati. Hæc quidem manifesta lectio, at illa ambigua, utra probior sit? In Heautontimorumeno vetus exemplar sic habet:

Huncēne erat æquum ex illius more, an illum ex hujus vivere? et
 Quod illum insimulat durum, id non est: nam parentum injuriæ
 Uniusmodi sunt ferme; paulò qui est homo tolerabilis,
 Scortari crebrò nolunt, nolunt crebrò convivariæ.

Bembus et aliquot eximit verba, et alià seric digerit numeros:

Huncēne erat æquum ex illius more, an illum ex hujus vivere?
 Et quod illum insimulant durum, id non est.
 Nam parentum injuriæ uniusmodi sunt ferme.
 Scortari crebrò volunt, volunt crebrò convivariæ.

Sed numeros obterit Bembus, quarto versu: in quo et trochæum invenias tertiâ sede, et iambum sextâ: quare errorem subesse necesse est: et confundit versuum tum genera, tum quantitates. Nostra autem lectio horum nihil: sed asperior visa est in sententiâ, cùm tamen non sit; nam ita dicit: patres duos nihil remittere de imperio, quod exerceant in liberos: omnia animi laxamenta prohibere: at qui paulò est tolerabilior, aliqua sanè patiatur: sed non crebrò ea fieri. Mutavit autem numerum verborum Terentius, cùm in singulari dixit, *paulò qui est tolerabilis*, debuerat subdere, *non vult crebrò scortari liberos suos, non vult crebrò convivari*. Sed retulit numerum ad universitatem patrum. At in singulari *tolerabilem* posuerat, quoniam rariores sunt. Ita mutat numerum in Eunuchò:

Eunuchum porrò dixi velle te,
 Quia solæ utuntur his reginæ.

Quam mutationem aliquis minùs commodam cùm putaret; sublatis illis verbis, *paulò qui est homo tolerabilis*: quæ vitia prohiberent patres in nostrâ lectione, ea fecit patrare flagitia filiis in suâ.

Hæc sunt, Sylviole fili, quæ laboriosissimâ operâ excussi tibi: majoréne tædio tot ineptiarum, an metu, ne pari inscitiâ caperere, nescio. Omisi verò multa carmina controversa, aut ambigua, alia vasta: quæ etiamsi ad sanitatem redigantur; at curâ istâ nostrâ vel sic longè minora sint.

Verùm enimvero neque tibi puerilia videri debent, qui istâ ætate literariæ laudis aditum omnem explorare juberis ab indole tuâ, quæ magna ac multa promittit nobis: neque mihi plebeia adeò, in quibus, omissis studiis gravioribus, tantos illos viros elaborare aliquid non pœnituit. Qui si quibus in locis lapsi sunt, vel hoc ipsum eis debeatur, quòd nos excitârunt ad veritatem. Cujus splendorem, fili mi, quovis nomine chariorem habere debes. Magnum fuit Erasmi nomen, præsertim in Germaniâ literis nascentibus: majus futurum, si ille minor esse voluisset. Nunc fretus ingenii sui magnitudine multa tractare aggressus est, paulò minùs accuratè: ita à nominis claritate profecta confidentia præcipitem illum egit, non sine dispendio multorum studiosorum: qui omnes cùm docti esse vehementer exoptarent, pauci autem laborarent, omissis ærumnis, quæ ipsis in antiquorum lectione multæ exequendæ erant, compendium nacti eorum quæ Erasmus in unum coëgisset, ei de omnibus fidem ita habuere, ut etiam extantibus priscorum monumentis, unde ille vel aliquando non bonâ fide accepisset, Erasmi nomen non pro teste, sed pro iudice, citent, atque alieni laboris non quasi beneficiarium faciant autorem. Quare vobis omnibus ejus nominis studiosis, inter quos me quoque sanè esse non nolim, commodè ostendimus atque opportunè quid cujusque iudicii sequeremini. Quòd si quis, ut est ingenium quibusdam barbarum ac ferum, pertinaciùs negligat, foveâtque ignaviam suam: te saltem habeamus ab erroribus ejusmodi segregatum.

PETRUS BEMBUS

DE TERENTII FABULIS.

Colloquuntur POMPONIUS et HERMOLAUS.

POMP. Est jam tempus, ut tu mihi item afferas aliquid è Terentii nostri

fabulis, quemadmodum recepisti te facturum, quò hic etiam Phædrus, qui eâ lectione plurimum delectatur, habetque eum librum ferè semper in manibus, sese augeat probis et incorruptis locis. Nam te librum habuisse Terentianum pervetustum majoribus scriptum literis, iis quas verè antiquas dicimus, sæpe audivi. HERM. Est istud quidem verum, quod dicis: nam et habui eum librum, et legi, et notavi multa, quæ delectare Phædrum poterunt: si quidem est, ut dicis, in legendo illo plurimus. Quanquam quid prohibet nos etiam, Pomponi, ejus poetæ vel candore elegantiaque sermonis, vel pudore gravitateque delectari? quibus Cicero ipse tam est delectatus, ut non pauca inde sumpserit, transtuleritque in sua scripta non minùs libenter, quàm etiam ambitiosè, ut mihi quidem videtur. Sed geram tibi morem, referamque non planè omnia quæ antiquo in libro probè scripta animadverti esse, sunt enim propè innumerabilia; sed ea, quæ meminero. Itaque attende num hoc aliquid sit, quod primum mihi in mentem venit. Nam quæ leguntur argumenta fabularum in Terentianis libris, ea Terentii non sunt:

Sororem falsò creditam meretriculæ
 Genere Andriæ, Glycerium vitiat Pamphilus.

Itemque:

Sororem falsò dictitatum Thaidis,
 Id ipsum ignorans miles abduxit Thraso.

Et reliqua quæ habentur fabularum reliquarum argumenta, ea dico Terentii non esse. POMP. Tune hoc dicis, Hermolaë, Terentium poetam argumenta illa non scripsisse? HERM. Verò. POMP. Neque illum ea composuisse? HERM. Id ipsum. POMP. Cujus autem sunt? nam te puto id scire, qui scias Terentii non esse. HERM. Sunt illa quidem C. Sulpitii Apollinaris, ejus quem sæpe citat Gellius, docti et eruditi viri, quique Pertinacem Imperatorem Latinas literas docuit. Nam in eo vetusto libro, quem dixi, is est eorum argumentorum titulus: C. SULPITII APOLLINARIS PERIOCHA, unus idemque omnium. POMP. O præclarum librum: siquidem ejus edicto Sulpitius tanto pòst tempore in possessionem suorum carminum restituitur. Sed ista Sulpitii sive argumenta, sive periochæ, ut est in libro illo, Hermolaë, ab iis quæ vulgò habentur, ecquid discrepant? ut si ea nobis recensueris, aliquid lucrì uterque nostrum faciat. HERM. Discrepant sanè illa: sed quantum, jam de Politiano intelliges. Is enim sibi ea descripsit modò, cùm ei librum ostendissem: fidemque mihi dedit, se impressoribus mandaturum, ut ea in vulgus darent. Itaque te ad Politiani libros rejicio. Sed mirum est, quàm aliter multa scripta eo in libro sint, ac sunt in aliis: ut appareat singulas omnino paginas etiamnum probam illam antiquitatem redolere. Nam et in Heautontimorumenò est: Quid seni erit nostro mi-serius? non sene.

Et paulò pòst:

Ejus anuis causâ opinor, quæ erat mortua.

Non anús: quod etiam notat Gellius: et quomodo, si rectè memini, Varro in libro de agriculturâ primo dixit, ut Minervæ caprini generis nihil immolarent propter oleam, quòd eam, quam læserit, fieri dicunt sterilem: ejus enim salivam esse fructuis venenum; pro eo quod est, fructus, quem quidem casum aliter in Adelphis protulit, antiquè tamen:

Nunc exactâ ætate hoc fructui pro labore ab iis fero.

Et in Hecyrâ:

Ne nomen quæstui mihi obstat: nam mores facilè tueor.

Itemque:

Quid fuit tumultui? dic mihi: an dolor repentè vasit?

Et in Phormione:

Ubi in mentem ejus adventi venit.

Est et in Eunucho qui, dandi casu positum, pro cui.

Nam in me planè dî potestatem suam

Omnem ostendere, qui tam subitò tot congruerint commoda.

Et in Phormione :

O fortunatissime Antípho. *Ant.* Egone? *Phæ.* Qui quod amas, domi'st.

Quod tamen rectè dictum videtur: ut à *quis* nominandi casu, dandi *casus* in hanc potiùs formam exeat *qui*, quàm in illam, *cui*. Quod quidem miror latuisse Quinctilianum. Is enim in eo Virgiliì versu,

— Qui non risere parentes,

Nec deus hunc mensâ, dea nec dignata cubili est.

Qui nominandi casum dixit esse pluralis numeri. Itaque rectum sensum etiam pervertit poëtæ: nam quod ait Virgilius,

Incipe, parve puer, risu cognoscere matrem:

Non id vult, ut puer arrideat matri, sed ut cognoscat matrem ab ejus risu: magis enim mulieres omnes suis arrident filiis, quàm aliarum; quippe quæ magis etiam illis intuendis gaudeant, necesse est: vel quoniam extra laborem ferendi ventrem, pariendique dolores et pericula jam sunt, vel quòd pueros ex sese natos vident, quòd est omnium rerum jucundissimum. Itaque repetit, *Incipe, parve puer.* Nam cui puero parentes non riserint, quoniam id accidere nisi propter eximiam aliquam deformitatem non potest, hic jam ex iis esse qui diis chari sunt non videtur, neque dignus qui vitæ cum muneribus maximis, tum hilaritatibus egregiè perfruatur. An non tibi ita, Pomponi, videtur? *POMP.* Mihi quidem videtur: eoque magis, quòd in meo illo Virgiliano pervetusto libro, quem dixi, ita scriptum est, *Cui non risere parentes:* ut jam ne liceat quidem aliter credere. Error autem omnis in eo est, quòd risum ad puerum referunt: nam si ad matrem retulissent, nihil ambigeretur. Puto autem te memoriâ tenere ea, quæ Politianus quoque hoc ipso de Virgiliì loco scripserit. *HERM.* Quid nî teneam, Pomponi? quem quidem locum ex facili atque aperto, etiam durum et à Virgilianâ loquendi simplicitate alieniorem facit. Sed de eo ipse viderit. Antiquitatis autem amatorem fuisse Terentium, etiam illa indicio sunt in Hecyrâ:

Fors fuat pol, ab eo deductum verbo perantiquo, quod est *fuo*, valétque idem quod *sum*: quo etiam est Virgilius usus: *Tros Rutulusve fuat, pro sit.*

Et illa in Phormione *præbit*, pro eo quod est, *præbet*:

Ea qui præbit, non tu hunc habes planè præsentem deum?

Et *ductis, pro ductes*:

Ut me phaleratis ducas dictis, et meam ductis gratis?

Et *tacis, pro taces*: et *enicas, pro enecas*:

Eho tu consobrinum tuum non nôras? *Dem.* Enicas.

Dic nomen. *Phor.* Nomen? maxumé. *Dem.* Quid nunc tacis?

Et postea:

Satin' etiam, si te delibutum gaudio reddo? *Ant.* Enicas:

Quin tu has pollicitationes aufers?

Et item postea:

Abi, tange: si non totus friget, me enica.

Et *restitis, pro restitas*:

Id quidem tibi jam fiet, nisi restitis, verbero.

Et in Adelphis:

Vestitu nimio indulgis, *pro* indulges.

Et:

Membra metu debilia sunt: animus timore obstipuit, *pro* obstupuit: quemadmodum dicunt quidam scripsisse Virgilium, *Obstipui, steteruntque comæ.* Et: *Obstipuit simul ipse.*

Tum in Heautontimorumeno:

Quisnam hic adolescens est, qui intuitur nos? *pro* intuetur.

Et:

Luciscit: hoc jam cur cesso pultare ostium? *pro* lucescit.

Et in Adelphis:

Perii hercle: hâc illi spe hoc inciperunt, *pro* inceperunt.

Et alia item ejusmodi multis in locis; quibus quidem verbis illud contrariâ oratione dictum ab eo est in eisdem Adelphis:

Dedit præterea in sumptum dimidium minæ: *pro* dimidium.

Et in Eunucho :

Interea aurum sibi clàm mulier demet : pro demit.

Et in Phormione, *neglegitur, pro negligitur.*

Quid egens relicta'st misera, ignoratur parens,
Neglegitur ipsa. Vide avaritia quid facit.

Et paulò infrà,

Sæpe interea mihi senex

Narrabat se hunc neglegere cognatum suum.

Et alibi etiam. Nam quod dixi *relicta'st*, ita sæpissime scriptum eo in libro invenies, pro *relicta est : et futurum'st* pro *futurum est*. Quòd verò in Phormione, ubi Sophrona et Chremes colloquuntur, hæ duæ visuntur literæ sic positæ, *ST*.

Deobsecro vos, estne hic Stilpho? *Chr. Non. Soph. Negas?*

Chr. Concede hinc à foribus paululùm istorum sodes, Sophrona.

Ne me istoc posthac nomine appellássis. *Soph. Quid? non obsecro is,*

Quem semper te esse dictitásti? *Chr. St. Soph. Quid has metuis fores?*

Silentii est illa quidem nota, *St*, ut eo quasi nutu et signo, potiùs quàm voce, ostendamus velle nos sileri ab iis quibuscum sumus: quemadmodum volebat Chremes silere Sophronam, ne ab uxore ipsius exaudiretur; quam notam cùm non perciperent ii qui legebant, *e* literam addiderunt, *est*que fecerunt: quo sanè verbo mirificum poëtæ sensum perturbaverunt. Quod autem in eâdem legi fabulâ :

Interea dum sedemus illi, intervenit

Adolescens quidam lachrymans.

Illi, est pro *illíc*, vetusto sanè more : ut etiam in Hecyrâ :

Itaque ineptus hodie dum illi sedeo, ut quisque venerat

Accedebam.

Quo verbo etiam Virgilius est usus :

Patet isti janua letho.

Tum illud etiam, quod in eâdem Hecyrâ est :

Horunc ea ad nos de lege redibat hæreditas.

Pro eo quod est, *horum*. Et antiquè dictum, additâ *c* literâ, ne collisio fieret.

Quid illud in Phormione autem, Pomponi, quàm venustè dictum?

Heus quanta quanta hæc mea paupertas est, tamen

Adhuc curavi unum hoc quidem mihi esset fides.

Non, ut est in reliquis, *Quantumcunque*, quod quidem etiam in Adelphis legitur :

Tu quantus quantus, nil nisi sapientia es.

Aut quid etiam illud in eodem Phormione ?

Nam quæ hæc anus est, exanimata à fratre quæ egressa'st meo ?

Non autem, *quænam*, ut habent omnes. A quo mihi quidem loco sumpsisse Virgilius videtur eam loquendi figuram, quâ est in Georgicis usus tam aptè, tamque venustè, ut nihil suprâ,

Nam quis te, juvenum confidentissime, nostras

Jussit adire domos ?

Quanquam venustè etiam illa per literæ detractioem sunt dicta in Andriâ :

Ne istam tuam multimodis inveniri gaudeo.

Et in Eunucho :

Quid is obsecro ad nos quamobrem adductus't ?

Amabant enim veteres multùm, ut scis, *s* literæ abjectionem, quanquam quidem alias etiam literas abjiciebant, ut in ipsâ Eunucho :

Anni? *Chr. Anni? Sedecim.*

Et item :

At ille alter venit annos natus sedecim.

Et in Hecyrâ :

Nam abducta à nobis prægnas fuerat filia.

Nec fuisse prægnatem ante hunc unquam scivi diem.

Et in Adelphis :

Sed vereor ne indilliges nimiùm sies.

In quo illud mihi mirum admodum videri solet, quòd quam literam abji-

ciebant multis in verbis, ut vides ex his, Pomponi, veteres homines ad gratiam, eandem in multis addebant : ut in Andriâ :

Ex ipsâ miliens audivi.

Et in Phormione :

At enim tædet etiam audire eadem miliens.

Et in Heautontimorumeno :

Ut nihil credas intelligere, nisi idem dictum'st centiens.

Quo etiam more in antiquissimo Virgili libro legisse me, memoriâ tenco illum versum :

Et noviens Styx interfusa coërcet.

Quanquam in eodem libro etiam illud legi :

— Nec face tantum

Cissæis prægnas ignis enixa jugales.

Sed est etiam in Eunucho :

More hominum evenit, ut quid sim nactus mali

Priùs rescisceres, quàm ego illud, quod mihi evenit boni.

Sed et *functum pro ficto*, et *thensaurum pro thesauro*, et *formonsiorem pro formosiore*, aliis idem in locis poëta dixit ; tum illud etiam in Eunucho, *ossum*, pro eo quod est *os*. In quo cognosci potest, quàm rectiùs in vetusto illo, quem toties jam dico, libro scriptum id sit,

Viden' ossum et cibus quid faciat alienus ?

quàm in cæteris, qui habent *ocium*, non *ossum*. Sed jam vereor ne vobis planè videar minuta nimiùm et pusilla consecrari. POMP. Nobis verò, Hermolaë, nihil pusillum potest esse, quod ejusmodi sit, in quo videas poëtam tanti nominis etiam diligentiam adhibuisse, ut illo modo potiùs, quàm alio conscriberet. Quin etiam, credas mihi velim, majorem in modum nos minuta ista delectant, quæ attulisti : valdè enim faciunt ad Terentianam industriam probitatemque cognoscendam. Itaque sequere. HERM. Est igitur, quoniam ita vis, in Eunucho, ubi Thaïs ancillas suas pròperè alloquitur, mandans ea quæ curari vult, sic :

Quid, quid aliud volui dicere ? ehem,

Curate istam diligenter virginem.

Quasi poëta suspensam Thaïdem ostenderet secum ipsam quærere, quidnam illud esset, quod mandare ancillis in animo haberet suo, neque reminisceretur. Itaque ait, *Quid, quid aliud ?* Quo item sensu Cicero est usus in suis illis ad Atticum verè familiaribus epistolis : *Quid præterea ? quid ? etiam : Gabinus ad IV calendas Octobris noctu in urbem introiit. Et alibi : Novi quidnam scribam ? quid ? etiam ; Messala consul Anthronianam domum emit. Et item : Aliud quid ? etiam : quando te proficisci istinc putes fac ut sciam.* Quibus in locis *etiam* non addentis est, sed annuentis affirmantisque, se scilicet illud habere, quod scribat : ut loco ejus verbi, quod Terentius dixit *ehem*, quod quidem erat poëticum sanè verbum, ipse *etiam* diceret, castiùs, mediùs fidiùs, et moderatiùs. Apud Ciceronem autem non uno in loco, sed pluribus, *etiam* affirmantis esse notum, cui contrarium infertur *non*, non te arbitror fugere. Sed visne tibi, Pomponi, recenseri à me eos poëtæ versus qui mihi in mentem venient, in quibus insit aliquid, quod te delectare possit : sinámque te illud aliquid quærere ex tuo Terentii libro, cum voles, domi tuæ ? POMP. Ego verò maximè. Vult autem etiam Phædrus hic ita te facere : qui quoniam est, ut vides, admodum adolescens, retinebit illa meliùs, quæ dicentur abs te, quàm ego, qui senex. Vacillare autem sæpe memoriolâ senes homines non te fugit. Itaque utar ipso, si erit opus ; quare sequere. HERMOLAUS. Ego verò sequor. Sunt igitur in eodem Eunucho prima hæc :

Si quisquam est, qui placere studeat bonis

Quàm plurimis, et minimè multos lædere,

In his poëta hoc nomen profitetur suum.

Tum si quis est, qui dictum in se inclementius

Existimavit esse, sic existimet :

Responsum non dictum esse, quia læsit prior.
 Qui bene vertendo et eadem scribendo malè
 Ex Græcis bonis Latinas fecit non bonas.

Sunt et hæc :

Opus faciam ut defatiger usque ingratis ut dormiam.

Par. Vigilabis lassus : hoc plus facies? *Phæ.* Abi sis, nihil dicis, Parmeno.

Et hæc :

Illum liquet mihi dejerare his mensibus, *al.* nihil,

Sex septem prorsus non vidisse proximis.

Et hæc :

Ipsa'st, ilicet : desine : jam conclamatum est.

Quemadmodum et alibi. Nam in Adelphis etiam,

Hem tibi :

Rescivit omnem rem : id nunc clamat : ilicet :

Paratæ lites.

Et in Phormione :

Hoc nihil est, ô Phædria : ilicet, quid hîc conterimus operam frustrâ?

Sed sunt in Eunucho et hæc :

Age, eamus intrò nunc jam, orna me, abhuc, duc, quantum potest.

Et subinfrâ :

Quæ nos nostramque adolescentiam habent despectam.

Tum et hæc :

Labore alieno magno partam gloriam

Verbis sæpe in se transfert, qui habet salem,

Quod in te est. *Thr.* Habes. *Gn.* Rex te ergo in oculis.

Thr. Scilicet. *Gn.* Gestare. *Thr.* Verò : credere omnem exercitum,

Consilia.

Et hæc :

Aut dicat quod vult, ut molesta ne siet. *al.* aut.

Non hercle veniam tertiò. Heus heus, equis hîc est?

Ego sum Chremes.

Et hæc :

Idque adeò visam, visam si domi'st. Quisnam hinc à Thæide exit?

Is est, an non est? ipse est. Quid hoc hominis? Qui hîc ornatus est?

Et hæc :

Nunc quis hic est? nemo est. Nunc quis hinc me sequitur? nemo homo'st.

Jamne erumpere hoc mihi licet gaudium? proh Jupiter

Nunc est profectò interfici, cùm perpeti me possum,

Ne hoc gaudium contaminet vita ægritudine aliquâ.

Sed neminem curiosum intervenire nunc mihi,

Qui me sequatur quoquò eam, rogitando obtundat, enicet.

Et hæc :

Certè extrema linea

Amare, haud nihil est.

Et hæc :

Quid nunc agimus? *Gn.* Quid? redeamus. Jam hæc tibi aderit supplicans ultro.

Et hæc :

Nam jamdiu aliquam causam quærebat senex,

Quamobrem insigne aliquid faceret iis : nunc repperit.

Et hæc :

Si quid conlubitum, novi te : hoc si feceris,

Quod vis donum, præmium à me optato : id optatum feres.

Et hæc :

Accipit homo nemo meliùs, neque prolixius.

Demum et in extremo hæc :

Nihil præter promissum est : ite hæc.

Sed quid est, Pomponi, quòd te cogitare attentè admodum video? An hæc quæ dixi, memoriæ commendas tuæ? POMP. Minimè verò, Hermolaë; nam mihi satis est Phædrum ista de te audivisse. Sed id despicio potiùs, mecùmque ipse computo, quàm diversa sint multa eorum, quæ à te recitata sunt, ab his, quæ vulgò habentur: redeunt enim mihi in mentem ferè singula: tum quàm parvæ illusiones momenta sæpe non parva afferunt poëtæ sensibus,

ut illud est, quod dixisti: *Nam jamdiu aliquam causam quærebat senex, quamobrem insigne aliquid faceret iis: nunc repperit.* Illud enim iis, quod in tuo est, ut sit dandi casus pluralis numeri, memini me legere sic, ut esset nominandi, senique tribueretur: itaque unâ additâ literulâ, Terentianam sermonis elegantiam candorémque qui deperierat, planè restituit. Sed nolo te interpellare: et quoniam Eunuchum, ut video, jam explicâsti, ex Andriâ si quid habes, affer. Habere te autem æquè multa puto. HERM. Habeo, et afferam, sed non multa: nam ex illo libro maxima ejus fabulæ pars desideratur, fugientibus vetustate literis, ut cognosci nequeant. Sed percepta mihi tamen sunt, atque agnita, quod meminero, hæc perpauca.

Dave, perii. *Da.* Quin tu hoc audi. *Pam.* Interii. *Da.* Quid timeas scio.

Char. Mea quidem hercle certè in dubio vita'st. *Da.* Quid timeas scio.

Pam. Nuptiæ mihi. *Da.* Etsi, scio. *Pam.* Hodie. *Da.* Obtundis, tametsi intelligo.

Tum hæc:

Ego istuc moveo aut curo? num tu tuum malum æquo animo feras?

Ex Heautontimorumeno autem illa primùm mihi sese offerunt Menedemi senis cum fratre verba:

Putavit me ætate et sapientiâ

Plus scire et providere, quàm seipsum sibi.

Tum et illa:

Ancillas, servos, nisi eos qui opere rustico

Faciundo facilè victum exercerent suum,

Omnes produxi, ac vendidi. Inscripti illico

Ædis; mercedem quasi talenta ad quindecim cœgi.

Et infra:

Nec mihi fas esse ullâ me voluptate his frui.

Ejus autem in pagellæ margine, ubi hi erant versus, legi etiam illius verbi *excerent*, interpretationem minutulis adscriptum literis, ita: *Excerent, resarcirent: hoc est, in sumptu excerentur suo.* Virgil. *Ferrum excerebant: pro, In ferri fabricâ excerebantur.* An non hæc eruditi hominis declaratio illius verbi tibi, Pomponi, videtur? POMP. Mihi sanè videtur. Nam quid potuit afferri aptius? Te verò, Hermolaë, valdè amo, quem ne ista quidem præterierint. Sed perge ad reliqua. HERM. Pergam igitur ad illa, quæ sunt in eâdem fabulâ:

Huncine erat æquum ex illius more, an illum ex hujus vivere?

Et quòd illum insimulant durum, id non est:

Nam parentum injuriæ uniusmodi sunt fermè.

Scortari crebrò nolunt; nolunt crebrò convivari.

Quod extra versus eâdem in margine, pusillisque literulis est et hoc. Virgilius:

Huncine te, Euryale, aspicio?

Quo lecto animadverti non tam bellè dici, *Hunc ego te, Euryale, aspicio*, quod est in libris omnibus, quàm *huncine*, quod in illo. POMP. Rectè id quidem animadversum abs te est, Hermolaë. Illa enim interrogantis vox, NE, doloris et querelis aptissima, quam repetit eodem versu Virgilius:

Túne illa senectæ

Sera meæ requies—

Si desit prioribus iis in verbis, quæ quidem verba eâdem vi, eodem oris spiritu mœroréque proferuntur, desit etiam egregia sensûs et figuræ concinnitas necesse est. Sed velim scire ex te, posteaquam hunc in locum sermo me perduxit tuus, ut de Euryali matris lamentatione loqueremur, existimesne rectè illa dici, quæ de eo, qui paulò inferiùs est, versu attulit Servius,

Nec te tua funera mater

Produxi:—

Ut funera sit pro funerea positum, ad mulierémque referatur?

HERM. An tu me tam ignarum, Pomponi, Virgiliani moris, candoris, atque iudicii existimas, ut quod alibi nusquam legitur, credam à poëtâ gravissimo novandisque verbis omnium castissimo, hoc in loco fuisse dictum? mihi quidem non fit verisimile. Illi si erat, afferre eum oportebat exemplum

aliquid quo niteretur, asperitatémque leniret verbi. Sed de illo hactenus. Mihi sic legendum videtur, si tibi uni probabitur :

Nec te, tua funere mater

Produxi.—

Quo in sensu atque verbo nihil durum aut violentum, aut insolens, sed summa etiam cùm sermonis, tum consuetudinis observatio, summa lenitas atque facilitas inest. Indoctos autem librarios, ut sunt plerique, vicinitate deceptos puto possessivi nominis, *tua funera* primùm scripsisse, cùm *funere* scriptum legissent in eo quem describebant ipsi libro, mendúmque esse existimavissent.

POMP. Mihi quidem ista, Hermolaë, non probantur solùm, sed magnas tibi etiam gratias ago, quòd Virgilio restitueris hoc quoque in loco et candorem et dignitatem suam, addo etiam et diligentiam : méque nihil omnino frustrà abs te petere, valdè gaudeo. Sed refer te ad Terentium tuum. HERM. Sunt verò in eodem Heautontimorumeno, quæ tibi explicem, et illa :

Scio quid feceris :

Sustulisti. Sos. Sic est factum. Chr. Domin' ? Syr. Ergo herus damno auctus est.

Et illa :

Quid malum ? me ætatem censes velle id adsimularier ?

Et illa :

Hujus mihi res semper comminiscere,

Ubi me excarnifices. Syr. Is hinc, quò dignus es.

Quo in loco videre est veteres homines indicandi verborum pro imperandi usos modo. *Is hinc* pro *I hinc* ; ut etiam alibi non semel. *Animo bono es, pro esto* ; quâ dicendi figurâ utitur sæpe Cicero. Sed sunt et hæc eâdem in fabulâ :

Quò mittis istam quæso ? jube maneat. Bac. Ii. Syr. Qui est paratum argentum.

Et paulò pòst :

Capte hoc argentum, ac defer. Syr. Ii. Quid stas, lapis, quin accipis ?

Ut videre liceat antiquorum in scribendo morem, qui *ii* pro *i* dixerint, eo quo nos utimur. Sunt et hæc :

Pergin' mulier odiosa esse ? nullamne ego rem unquam in vitâ meâ

Volui, quin tu in eâ mihi fueris advorsatrix, Sostrata ?

Et paulò infrâ :

Subditum se suspicatur. Chr. Subditum ? ain' tu ? Sos. Certè sic erit, mi vir.

Chr. Confitere tu ? Sos. Au obsecro, istuc inimicis siet.

Hæc autem quæ tibi recensui, Pomponi, quantum ab iis differunt quæ leguntur, tu facilè perspicias, cùm tuum sumpseris librum : quanquam, ut video, jam perspicias. Sed volo te scire, plura esse quæ me fugerint (neque enim reminisci possum omnia) quàm quæ recorder, quæque afferro. Veruntamen hæc ipsa satis multa esse poterunt, ut videas, huic omnino poëtæ, qui quidem in hominum manibus valdè frequens est, quantum caliginis offuderit dies : sed ad eluendas aliarum fabularum maculas, ut possumus, depravationésque transeamus. Itaque memini me in Adelphis legere hæc :

Naturâ tu illi pater es, consiliis ego.

Dem. Tun' consiliis quicquam ?

Et hæc :

Tu quòd te posteriùs purges hanc injuriam mihi nolle

Factum esse, hujus non faciam : crede hoc, ego meum jus persequar.

Et illa :

Egon' debacchatus sum autem ? an tu in me ?

Æsch. Mitte isthæc, atque ad rem redi.

Et illa :

Fratrem homini nemini esse primarum artium magis principem.

Syr. O Ctesipho. Cte. O Syre. Æschinus ubi est ? Syr. Ellum te exspectat domi. Cte. Hem.

Syr. Quid est ? Cte. Quid sit ? illius operâ Syre nunc vivo, festivum caput,

Qui omnia sibi pòst putârît esse præ meo commodo.

Et illa :

Obsecro, mea nutrix, quid nunc fiet ? Cant. Quid fiet rogas ?

Rectè ædepol spero, modò dolores, mea tu, occipiunt primulúm.

Jam num times, quasi nunquam adfueris : nunquam tute pepereris ?

Et illa :

Fortiter. *Syr.* Perquam : quia miseram mulierem, et me servolum,

Qui referire non audebam, vicit : hui perfortiter.

Et illa :

Nisi si me in illo credidisti esse hominum numero, qui ita putant

Sibi fieri injuriam, ultro si quam fecere ipsi, expostules,

Et ultro accusant : id quia non est à me factum, agis gratias.

Sed legi etiam in Phormione, si rectè memini, hæc inversa in aliis, ut mihi videntur libris :

Quæ si astu non providentur, me aut herum pessundabunt.

Nam non potest celari nostra diutiùs audacia.

Tum et hæc :

Sed ego nunc mihi cesso, qui non humerum hunc onero pallio.

Et hæc :

Familiarè oportet esse hunc, qui minitatur malum : isne est

Quem quæro, an non ? ipse est, congregere actutum.

Ant. Quid ? *Ge.* O omnium quantum est, qui vivunt, homo hominum honoratissime !

Demum hoc :

Vel oculum exculpe : est ubi vos ulciscar probé.

Restat Hecyra, cujus item, ut Phormionis, non omnino multa mihi in mentem veniunt è re natâ nunc quidem, quæ aliter se habeant illo in libro : sed veniunt tamen, atque ut opinor, hæc :

Quid ais ? cum virgine unâ adolescens cubuerit,

Plùs potus, sese illâ abstinere ut potuerit ?

Et hæc :

Ædepolne nos sumus iniquè æquè omnino omnes invisæ viris !

Item hæc :

Nam nos omnes, quibus est alicunde aliquis objectus labos,

Omne quod est interea tempus, priusquam id rescitum'st, lucro'st.

Atque hæc :

Sanè hercle homo voluptati obsequens

Fuit, dum vixit ; et qui sic sunt, haud multùm hæredem adjuvant :

Sibi verò hanc laudem relinquunt, Vixit, dum vixit, bene.

Postremò hæc :

Vosmet videte jam, Laches et tu Pamphile,

Remissan' opus sit vobis, an reducta domum.

Neutrâ in re vobis difficultas à me erit.

Sed quid faciemus puero ?

Quo in loco animadverti, hunc dicendi sive morem, sive figuram, *Quid faciemus puero ?* quâ etiam aliis in fabulis sæpe est usus, *Quid hic faciet suâ ? Quid te futurum censes ?* usurpâsse Ciceronem sanè percupidé. *Quid me fiet ? Quid pecuniâ fiet ? Quid hoc nomine facias ? Quid factum est Stratone et Nicostrato ?* Quemadmodum alia permulta : ut facilè eum appareat ad Terentii sermonem suum libenter sermonem accommodavisse. Quòd si hîc etiam faciet Phædrus, ut quemadmodum ab Apelle ii, qui post illum pingendi artem assequi cupierunt, multas umbrarum ejus et luminum positiones, multos membrorum motus, in suas ex ejus imaginibus tabulas simulachrâque transferebant ; sic ipse hujus poëtæ plurimos dicendi modos, sermonisque figuras et lumina, suis in scriptis expresserit : non vereor quin multò si faciliùs in magnum illum virum evasurus, quem adhuc quidem nostra ætas desiderat, multæque supra eam frustrâ videre concupiverunt. Quanquam quidem non puto ipsum meis monitis et præceptis egere, qui te magistrum habeat, cujus de pleno fonte cùm hæc, tum longè meliora haurire quotidie possit. Sed quoniam jam advesperascit, vel hora ipsa, vel tua ætas me admonet, ne te hîc diutiùs detineam.—Quæ cùm essent dicta, fine loquendi facto, illi domum abierunt, Hermolaus in cubiculum se recepit.

JOANNIS RIVII CASTIGATIO.

CUM prodiisset anno abhinc ferè septimo Terentius, doctissimi viri Philippi Melancthonis operâ diligentiaque restitutus, unâ cum argumentis ejusdem et annotatiunculis; non mehercle dici potest, quantum hoc nomine statim gratulandum studiosis omnibus existimârim: idque jure adeo ac meritò. Videbam enim fore brevî, ut optimus Latinitatis author, qui innumeris antè mendis scatebat, nunc paulò castigior majori cum voluptate, atque adeò majore cum fructu quàm antea, à ludimagistris pueritiæ perlegeretur. Quæ adeò non fefellit conjectura, ut distractis magno Bibliopolarum commodo exemplaribus, rursus excudi cœptus sit Wittembergæ, mox à Joanne Secerio Haganoæ; pòst etiam Norimbergæ; præterea apud Coloniam Agrippinam, ab Eucharîo primùm Cervicornio; iterum à Joanne Sotere; tertio denique à Joanne Gymnico, viro optimo, et mihi vetere necessitudine conjunctissimo; ad hæc Moguntia aliquoties et Argentorati; ut de cæteris taceam. Interim cum ipse quoque eum authorem studiosis quibusdam enarrandum suscepisse, sensi tandem id quod erat, Melancthonem, gravioribus rebus occupatum, utque ipse, pro suâ modestiâ, ingenuè fatetur, veteribus exemplis laud satis instructum, non ab omnibus omnino mendis (absit invidia dicto) comici nostri fabulas vindicare potuisse. Et jam per totam propè Germaniam nulla facilè præter Philippi exemplaria probabantur, aut manibus studiosæ juventutis terebantur. Id eximii viri auctoritas effecerit, an ipsa res atque utilitas extorserit, nihil habeo dicere. Quæ nos quidem res primùm movit, ut perquisitis antiquis exemplaribus, et manuscriptis et impressis, locos plurimos depravatos, quos ille inemendatos reliquerat, corrigere conaremur. Quid nostrâ diligentia consecuti simus, aliorum esto judicium. Hoc certè jure affirmare posse videor, ex impressis nullum uspiam extare hodie exemplar, quo in exemplari plures loci correcti sint quàm in eo quod nos aliquando in publicum daturi sumus. Id ita esse cum res, ut puto, testabitur, tum editio olim nostra, si cum aliis conferatur. Etenim vi summâ jam pridem, atque omni ope, et plus demum quàm pro virili parte, ut omnium ante nos recognitionem vinceremus, admittendum mihi existimavi. Interim locos plurimos à nobis quantâ licuit cum fide et religione, tum diligentia, studio, labore castigatos, pristinoque, ut opinor, nitore, integritatque redditos publicavimus; et quidem nullo majore verborum apparatu; quandoquidem, ut ille canit; *Ornari res ipsa negat, contenta doceri*. Quòd si laude meritâ quid unum alterumve in authore quopiam illustrant, aut restituunt locum, non fraudantur, cur non ipse quoque sperem nonnullam me à studiosis gratiam initurum, qui tot in Terentio locos fortasse non ineptè prorsus, diligenter quidem, et magnâ curâ certè ab omnibus mendis vitisque repurgârim? Tametsi haud sanè dissimulavero, hærerere me perlisque in locis, et quædam, de quibus parum adhuc liqueat, ampliare: et quid in his potissimum sequar, haud dum exploratum satis habere in tantâ præsertim exemplarium antiquorum, cum dissentione et discrepantiâ, tum monstrosâ alicubi etiam depravatione; ut suis locis ostendemus. Quod cur tandem me fateri ingenuè pudeat? Par est autem quod publicæ à nobis studiosorum utilitati datur, id quale etiam cunque boni consulere. Præstet aliis quivis quantum nos; nec dubitem omni asseveratione confirmare parum adeò fore quod in Terentio quis desiderare habeat. Variam interdum ex veterum autorum citationibus, et antiquorum inter se codicum repugnantia lectionem indicavi; ita demum quid mihi videatur conjecturis subditis ostendens, liberum ut tamen lectori judicium semper relinquam. Quâ in re mihi nihil fuit potius, quàm ut Donati ubicumque liceret, fidem sequeretur, interpretis undecumque doctissimi, ab eoque, ne transversum quidem, ut aiunt, digitum, discederem; sed citra superstitionem tamen, et cum

judicio semper. Ceterùm, cùm plerosque fore suspicemur, qui quòd carminis rationem ignorent, vix aptè satis his de rebus judicare queant; visum est subjicere nonnulla hïc, quæ velut javuam patefaciant, et viam, ut dicitur, præmuniunt imperitoribus, quòd certius de recognitione nostrâ judicium facere, et sententiam ferre possint. Igitur comici Plautus et Terentius metro ferè utuntur vel iambico, vel trochaico, vel utroque simul confuso. Iambicum, vel monometrum est, quod duobus pedibus simplicibus constat: vel dimetrum, quod quatuor; vel trimetrum, quod sex, qui et senarii dicuntur M. Tullio et Fab. Quintiliano; vel tetrametrum, quod octo, qui et quadrati appellantur et octonarii. Ex hisce trimetro comici, et tetrametro maximè utuntur: aliis rarò, et in medio ferè (sicut Priscianus annotavit) distinctionis causâ. Quod ad pedes attinet, iambici, magnâ libertate comici indifferenter ubivis ponunt iambicum, tribrachyn, anapæstum, dactylum, spondæum. In fine plerumque aut iambum, aut pyrrhichium, nunquam nisi in scazonte spondæum. Utitur Terentius sæpe in iambico, pede quatuor syllabarum brevium proceleusmatico, idque per resolutionem spondæi, ut in Andriâ: *Mala mens, malus animus; quem quidem ego si sensero.* Hic secundo loco est proceleusmaticus: in eâdem; *Tibi generum firmum, et filia invenies virum:* hïc primâ regione idem pes. Est autem duplex iambici genus, alterum rectum perfectumve vocatur: alterum *σύνταξον καὶ χερσίδαιμον;* cujus penultimam in fine longam esse oportet. Utriusque meminit Ovidius, cùm canit:

Liber in adversos hostes stringatur iambus,
Seu celer extremum, seu trahat ille pedem.

Utitur identidem poëta iambico tetrametro catalectico, id est, cui syllaba in fine desit; quo in catalectico sibi inter alia hoc quoque permittit, ut pro penultimâ longâ, haud rarò duas breves ponat, quod facilè qui versus in suos pedes digerere volet, sic habere comperiet. In trochaicis comici indiscretè interdum dactylos vel trochæos ponunt, nimirum quòd penè dissoluta et pedestri simillima esse videatur personarum sermocinatio; cujus ipse Priscianus meminit; apud quem Victorinus non minùs liberè, quàm verè ait, comicos, dum quotidianum sermonem imitari nituntur, metra vitiare studio, non imperitiâ; quod et Terentianus testatur hisce versibus:

Fidemque fictis dum procurant fabulis,
In metro peccant arte, non insitiâ.

Tanta autem affinitas est inter trochaicos et iambicos tetrametros, vix ut discernere interdum possis; unde nimirum fit aliquoties, ut quos fortè aliquis iambicos esse crediderit, iidem trochaici veriùs censi queant. Cujus rei cùm alia multa exempla sunt, tum commodissimum fuerit ex Andriâ, scen. I. Act. V. ubi duos primos versus, vel per iambos aliquis, vel per trochæos metiri possit, nisi quòd insequentes versus per trochæos esse metiendos indicant. Inde error eorum qui iambicos quadratos esse adnotârunt, cùm quivis non rudissimus planè liarum rerum, trochaicos esse videat. Hïc illud obiter, quamvis leve admonendum puto; mirè interdum poëta, de industria sententiam genere ipso metri juvare videtur: velut ibi:

Dii boni, boni quid porto? sed ubi inveniam Pamphilum,

Ut metum, in quo nunc est, adimam, atque expleam animum gaudio? &c.

Ubi trochaici carminis cursu et volubilitate festinationem repræsentat servuli insolenter exultantis, et alacritate nimîâ gestientis. Quocirca passim trochæos, tribrachos, anapæstos admiscuit, pedes scilicet, quibus celeritas plerumque à cæteri item poëtis exprimi solet. Similiter in Eunuchio subitum egressum puellæ perturbatæ, celeritate ipsâ pedum expressit. Ubi Phædria:

Sed quid hoc est, *inquit*, quòd timida subitò egreditur Pythias?

Hoc deditâ operâ poëtam ita fecisse, vel illud indicio fuerit, quòd cùm cæteri hujus scenæ versus iambici sint, unus hïc trimeter trochaicus esse videatur. Et alioqui solet interdum poëta mutare metri genus, cùm ventum est ad παρασκευήν scenæ sequentis: velut in Andr. Act. I. scen. III. et rur-

sus Act. III. scen. IV. iterum Act. IV. scen. I. in Hecyrâ, Act. III. scen. III. Præterea in Phor. Act. II. scen. II. Sic aliàs sæpe. Tale illud quoque ex Adelpis :

Cæteros ruerem, agerem, raperem, tunderem, et prosternerem.

Cui est aliquod aurium iudicium, is faciliè sentiet, cur sit poëta trochaico usus hoc loco ; nimirum ut sensum quodam veluti cursu pedum citorum iuvaret. Quod et poëtarum principem Virgilium sæpe facilitasse constat : nam ut tarditatem rei, difficultatemque exprimere cum vult, crebris spondæis ; ita cum celeritatem et velut impetum, et festinationem, dactylis frequentibus utitur. Prioris exemplum illud est ex tertio Æneidos :

Anixi torquent spumas, et cærule verrunt.

Posterioris illud ex quarto :

Idem omnes simul ardor habet, rapiuntque, ruuntque.

Littora deseruere, &c.

Sed nimis multa de re præsertim levi. Observabit hæc, aliaque id genus per se ipse lector studiosus. Illud non ignorandum comicos, s. literam consonantem haud secùs elidere solitos, ac si vocalis esset, idque frequentissimè. Quod et Ennium in Heroicis, et vetustissimos quoque facere consuevisse, ut et Virgilium interdum docti annotârunt : velut in Andriâ :

Heru' me, relictis rebus, jussit Pamphilum.

Hic primâ regione anapæstus est, s. eliso. In Eunuchò :

Jugulâra' hominem. Quid ille? Th. Mutus illico.

Hic in verbo *jugulâras* s. eliditur, ut sit secundo loco anapæstus, tertio iambus. Nisi quis dicere ausit pronomen *ille*, velut ablato altero *l*, corripì, more, imitationeque Græcorum, quod (ut ego sentio) paulò fuerit coactius. Quamvis apud hosce fateor alteram nonnunquam de geminatis consonantibus in versu tolli *κατὰ παράλληλῃσιν*, quo syllaba positu longa corripì queat. Et solent Latini in multis (ut diligenter adnotavit Priscianus) initium aliquod accipientes à Græcis, ab angusto in effusum licentiæ spatium hoc dilatare. Sed hoc suæ cujusque conjecturæ relinquo. Illud quidem non est ut inficiari queam, videri interdum *l* elidì apud comicum nostrum, quoties adest pronomen *ille*, ut in Eunuchò :

Manendum est soli sine illâ? quid tum postea?

In Heautontim. :

Nec tibi ille est credere ausus, quæ est æquom patri.

In Adelpis :

Quid is fecit? De. Quid ille fecerit? quem neque pudet.

In Hecyrâ :

Non tibi illud factum minùs placet, quàm mihi, Lache?

In Phormione :

Ille qui illam amabat fidicinam, tantummodo, &c.

Sunt id genus sexcenta apud Terentium. Fuisse autem cum non geminaretur *l*, in hoc pronomine, videor ex Sex. Pompeio deprehendisse lib. I. *Παράλληλῃσιν* contraria figura est *διπλασίασμος*, quâ ipsâ frequenter poëta utitur ad producendam syllabam alioqui brevem, ut in Adelpis *reliiquum*, pro *reliquum* : et alibi, *rettulz*, *repperi*, atque id genus alia. Sed pergamus. V quoque consonantem comici perinde ac vocalem in mediâ dictione elidunt ; quod apud Terentium, in dictionibus, *invidia* et *enimvero*, fieri videmus, apud quem ipsum, *cujus*, *hujus*, *ejus* similesque particulæ monosyllabæ ferè sunt, quod ita demum frequens est, ut non putem de eo subjicienda exempla. Illud præterea sæpenumero usu venit, ut prima versùs sequentis, qui à vocali incipiat, ab ultimâ superioris absorbeatur, velut in illo :

Ex Græcis bonis Latinas fecit non bonas.

Ubi *ex* absorbetur ab adverso *malè*, quo versus præcedens clauditur. Et in prologo Hecyrâ :

Ego interea meum non potui tutari locum.

Prior syllaba in pronomine *ego* pertinet ad versum superiorem ; contrâ

apud Virgilium ultima præcedentis initio quandoque insequentis absorbetur : quale est :

Ecce furens animis aderat Tyrinthius omnemque
Accessum lustrans. —

Cujusmodi versus ὑπερμέτροι dicuntur ; sicuti, præter alios, Diomedes ostendit. Qualis ille etiam apud Terentium in Andr. :

Tuus pater modò meprehendit, ait tibi uxorem dare se se
Hodie : item alia multa, &c.

Sic enim ex observatione antiquorum codicum legimus ; nec secùs Donatus, ut quidem et Romana habet et Veneta editio, consentientibus et aliis quibusdam : hîc igitur illud *se* in fine prioris absorberi necesse est initio sequentis ; quod et aliàs fit apud eundem. Sunt autem versus trochaici, et qui valet metiri, sic planè habere comperiet. Talis est ille ex Hecyrâ :

Disjunctum illum ab illâ, postquam ipse se se
Et illam et hanc quæ domi erat, cognovit satis.

Tales autem apud Plautum sæpe occurrunt, velut in Aululariâ :

Censen' talentum magnum exorari potesse
Ab istoc sene, &c.

Quid autem mirum, si in trochaicis, iambicisque reperias ὑπερμέτρος, cùm in Sapphicis etiam invenias apud Horatium ? Utuntur comici et diæresi identidem ; quomodo in Adelphis iam semel atque iterum dissyllabum legitur, ut et apud Plautum nonnunquam. Ita apud Catullum *solvit*, apud Horatium *silvæ*, apud Statium *suâsit*. Et contraria huic figura synæresis, quæ et ἐπισυναλοιφή dicitur, quâ duas in unam syllabam contrahunt, ut *servibas* pro *serviebas* : *sciâs* pro *sciebas*. Sicuti apud Virgilium :

Ferreique Eumenidum thalami.

Et sæpe aliàs. Frequens est etiam apud Terentium in versuum mentione συναλοιφή, quæ fit cùm in diversis dictionibus, vocalium inter se coëuntium altera velut obliteratur, et ἐκθλιψις, quoties *m* cum vocali præcedente excluditur. Quanquam non semper idem elidi solitum apud veteres testatur Priscian. lib. I. velut apud Terentium in Eunuchò, Act. III. scen. III.

Unâ ire cum amicâ imperatorem in viâ.

Est enim secundo loco tribrachys. Quòd si *m* elidatur, erit ibidem pyrrhichius, cui nullus in iambico locus. Sic alibi :

Primùm istam, quam habes, unde habes vestem ? taces.

Eodem modo apud Juvenalem :

Cùm propter plurima, tum his

Præcipuè causis. — SATYR. 9.

De figuris cæteris nihil hîc dicendum puto.

JOANNIS THEODORICI BELLOVACI SPICILEGIUM.

COMÆDIAM plurimi dictam tradunt ἀπὸ τοῦ κόμμου, id est, à comessatione, et ἀπὸ τῆς ᾠδῆς, id est, à carmine ; ut sit convivale carmen. Nam in conviviis primùm jocosò quodam carmine, civium vitia juventus liberius taxabat. Postea ars accessit, et theatrorum consuetudo. Nec desunt qui dictam putent à Co insulâ, in quâ comædiæ inventor exulavit Epicharmus. Sunt tamen qui de nominis etymo sic censuerunt. Quum apud Athenienses jam bella sedata essent, et ad otium cives se contulissent, cœperunt agrestibus injurias inferre : quâ de causâ, agrestes ipsi in urbem quidem se recipere solebant, interdûque de acceptis injuriis apud cives conqueri. At quum nullus eis opem auxiliûmque ferret, tum illi noctu, mortalibus omnibus somno et quieti indulgentibus, urbis vicos obeuntes, nominatim cives compellabant, à quibus essent injuriis affecti. eorûmque in se malefacta atque facinora in publicum proferebant. Et hæc quidem noctu, quum sæpe vicini audirent, postridie audita inter se referre solebant : eique civi dabatur vitio, cujus noctu fuissent audita convicia. Quum verò ea res plerisque prodesse videre-

tur, nec in rusticos adeo sævirent divites; cognitum fuit id civitati utile esse, quòd ea exprobratio esset veluti quoddam malorum remedium. Hæc igitur de causâ principes urbis ea jusserunt in theatrum deferri, quæ in malos cives noctu jactabantur, quòd videlicet ea res civitati simul et placeret et prodesset; sanxeruntque, ut qui ingenio præstarent, de hujusmodi rebus carmina facerent, eaque publicè in theatro recitarent, idque liberè et impune: quin et præmia addita. Propterea autem quòd in noctu agi cœptum esset, ἀπὸ τοῦ κώματος, hoc est, à somno, comœdiam dictam voluere. Primi verò qui hujusmodi carmina fecerunt, fuisse dicuntur Susarion, Rhullus, et Magnes. Apud Latinos primus comœdiam scripsit Livius Andronicus; dixitque comœdiam esse quotidianæ vitæ speculum. Quem imitatus Cicero, sic ait in oratione pro Roscio Amerino: Et certè ad rem nihil intersit, utrùm hunc ego comicum adolescentem, an aliquem ex agro Veiente nominem. Etenim hæc conficta arbitror à poëtis esse, ut effictos nostros mores in alienis personis, expressamque imaginem nostram vitæ quotidianæ videremus. Hactenus Cicero. Quoniam autem de comœdiâ et fusissimè scripsit, et doctissimè Diomedes grammaticus, visum est ejus verba hîc attexere. Comœdia, inquit Diomedes libro tertio, est privatæ civilisque fortunæ, sine periculo vitæ, comprehensio: apud Græcos ita definita, Κωμῳδία ἐστὶν ἰδιωτικῶν καὶ πολιτικῶν πραγμάτων ἀκίνδυνος περιοχῆ. Comœdia dicta ἀπὸ τῶν κωμῶν. Κῶμαι enim appellantiur pagi, id est, conventicula rusticorum. Nam juventus (ut ait Varro) Attica, circum vicos ire solita fuit, et quæstûs sui causâ hoc genus carminis pronunciabat. Aut certè à vicis; nam posteaquam ex agris Athenas commigratum est, et hi ludi constituti sunt, sicut Romæ Compitalitii, ad canendum prodibant, et ab urbanâ come et odâ comœdia dicta est ἀπὸ τῶν κωμῶν, id est, viculis, quòd eâ humilium domuum fortunæ comprehendantur, non (ut in tragœdiâ) publicarum regiarumque. Vel ἀπὸ τοῦ κώμου, id est, commessatione, quòd olim in hujusmodi fabulis amantium juvenum κῶμοι agebantur. Comœdia à tragœdiâ differt, quòd in tragœdiâ introducuntur duces, heroës, reges; in comœdiâ humiles atque privatæ personæ. In illâ luctus, exilia, cædes; in hæc amores, virginum raptus. Deinde quòd in illâ frequenter et penè semper lætis rebus exitus tristes, et liberorum fortunarumque priorum in pejus agnitio; in hæc tristibus lætiora succedunt. Quare variâ definitione discretæ sunt. Altera enim δεινῶν περιοχῆ, altera τύχης περιστάσις dicta sunt. Tristitia namque tragœdiæ proprium. Ideoque Euripides, petente Archelao rege, ut de se tragœdiam scriberet, abnuït, ac precatus est, ne accideret Archelao aliquid tragœdiæ proprium: ostendens nihil aliud esse tragœdiam, quàm miseriarum comprehensionem. Poëtæ primi comici fuerunt, Susarion, Rhullus, et Magnes. Hi veteris disciplinæ jocularia quædam minùs scitè et venustè pronunciabant: in quibus hi versus fuerunt:

Ἀκούετε λῆξιν. Σουσαρίων λῆξι τάδε.
Κακὸν γυναικες, ἀλλ' ὄμως, ὃ δημόσαι,
Ὅτι ἐστὶν οἰκίαν ἄνευ κακοῦ.

Secundâ ætate fuerunt Aristophanes, Eupolis, et Cratinus; qui et principum vitia insectati, acerbissimas comœdias composuerunt. Tertia ætas fuit Menandri et Philemonis, qui omnem acerbisatem comœdiæ mitigaverunt, atque multiplicia argumenta Græcis auctoribus secuti sunt. Ab his Romani fabulas transtulerunt: et constat apud illos primum Latino sermone comœdiam Livium Andronicum scripsisse. Sunt qui velint Epicharmum in insulâ Co exulantem, primum hoc carmen frequentâsse, et sic à Co, comœdiam dici. Antea itaque galeris, non personis, utebantur; ut qualitas coloris indicium faceret ætatis, quum essent aut albi, aut nigri, aut rufi. Personis verò uti primus cœpit Roscius Gallus, præcipuus histrio, qui oculis obversis erat, nec satis decorus in personis, nisi parasitos pronunciabat. Initio Togatæ comœdiæ dicebantur, quòd omnia in publico honore confusa cernebantur: quæ Togatæ postea in Prætextatas et Tabernarias dividebantur. Togatæ fabulæ dicuntur, quæ scriptæ sunt secundùm ritus et ha-

bitus hominum togatorum, id est, Romanorum, (toga namque Romana est,) sicut Græcas fabulas ab habitu æquè Palliatis Varro ait nominari. Togatas autem, quum sit generale nomen, specialiter tamen pro Tabernariis, non modò communis error usurpat, quia Fannius Togatas appellat, sed et poëtæ, ut Horatius, qui ait, *Vel qui Prætextas, vel qui docuere Togatas*. Togatarum fabularum species tot ferè sunt, quot et Palliatarum. Nam prima species est Togatarum, quæ Prætextatæ dicuntur, in quibus imperatorum negotia agebantur et publica, et reges Romani vel duces inducuntur, personarum dignitate, et argumentorum sublimitate tragœdiis similes. Prætextatæ autem dicuntur, quia ferè regum vel magistratum, qui prætextâ utuntur, in hujusmodi fabulis acta comprehenduntur. Secunda species Togatarum, quæ Tabernariæ dicuntur, humilitate personarum et argumentorum similitudine, comœdiis pares, in quibus non magistratus regesque, sed humiles homines et privatæ domus inducuntur; quæ quòd olim tabulis tegerentur, communiter Tabernariæ vocabantur. Tertia species est fabularum Latinarum, quæ à civitate Oscorum Attellâ, in quâ primùm cœptæ, Attellanæ dictæ sunt, argumentis dictisque jocularibus similes satyris fabulis Græcis. Quarta species est Planipedis, Græcè dicitur *μῖμος*. Ideo autem Latinè Planipes, quòd actores planis pedibus, id est, nudis, proscenium introirent; non ut tragici actores cum cothurnis, neque ut comici cum soccis olim, non in suggestu scenæ, sed in plano orchestræ positis instrumentis mimicis agitabant. Cujus Planipedis, Accius Togatarum scriptor ita in Ædilitiâ fabulâ meminit: Datum est aurum, exultat planipes. Si quas tamen ex soccis fabulas fecerant, palliati pronuntiabant. Togata prætextata à tragœdiâ differt. In tragœdiâ heroës introducuntur. Pacuvius tragœdias nominibus heroicis scripsit Oresten, Chrysen, et his similia. Item Accius. In prætextatâ autem scribitur Brutus, vel Decius, vel Marcellus. Togata tabernaria à comœdiâ differt, quòd in comœdiâ Græci ritus inducuntur personæque Græcæ, Laches, Sostrata: in illâ verò Latinæ. Togatas tabernarias in scenam ductaverunt præcipuè duo, Afranius et Quintus Ennius. Nam Terentius et Cæcilius comœdias scripserunt. Latina Attellana, à Græcâ satyricâ differt, quòd in satyricâ ferè satyrorum personæ inducuntur, aut si quæ sunt ridiculæ similes satyris, Autolycus, Burris: in Attellanâ, obscenæ personæ, ut Marcus. Dramata autem dicuntur tragica aut comica *παρὰ τὸ δράν*, id est, agere. Latinæ fabulæ appellantur, sive factubulæ. In Latinis enim fabulis plura sunt cantica quæ canuntur. Vel à faciendo; nam et agi fabula, non referri ab actoribus dicitur. Itaque Horatius utrâque significatione interpretatur, quum ita de fabulâ dicit: *Aut agitur res in scenis, aut acta refertur*. Dramatica verò tres personæ solæ agunt. Ideoque Horatius ait, *Ne quarta loqui persona laboret*; quia quarta semper muta. At Latini scriptores complures personas in fabulas introducere, ut speciosiores frequentiam facerent. Satyrica est apud Græcos fabula, in quâ item tragici poëtæ, non reges aut heroës, sed satyros induxerunt, ludendi causâ jocandique: simul ut spectator inter res tragicas seriasque, satyrorum quoque jocis et lusibus delectaretur, ut et Horatius sentit his versibus:

Carnine qui tragico vilem certavit ob hircum,
 Mox etiam agrestes satyros nudavit, et asper
 Incolumi gravitate jocum tentavit, eò quòd
 Illecebris erat, et gratâ novitate morandus
 Spectator. —

Mimus est sermonis cujuslibet motus sine reverentiâ, vel factorum cum lasciviâ imitatio. Mimus dictus, quasi solus imitetur: et quum alia poëmata idem faciant, solus tamen quasi privilegio quodam, quod fuit commune, possedit. Similiter atque is qui versum facit, dictus *ποιητής*, quum tamen artifices, qui æquè quid faciunt, non dicantur poëtæ. Membra comœdiarum tria sunt, diverbium, canticum, chorus. Membra comœdiæ diversa sunt: definito tamen numero continetur, à quinque usque ad decem. Diverbia sunt partes comœdiarum, in quibus diversorum personæ versantur. Personæ

autem diverbiorum, aut duæ aut tres, rarò autem quatuor esse debent, ultrà augere numerum non licet. In canticis autem una tantùm debet esse persona; aut si duæ fuerint, ita debent esse, ut ex occulto una audiat nec loquatur, sed secum (si opus fuerit) verba faciat. In choris verò numerus personarum definitus non est; quippe junctim omnes loqui debent, quasi voce confusâ, et concentum in unam personam reformantes. Latinæ verò comœdiæ chorum non habent, sed duobus tantùm membris constant, diverbio et cantico. Primis autem temporibus (ut asserit Tranquillus) omnia quæ in scenâ versantur, in comœdiâ agebantur. Nam et pantomimus et choraules in comœdiâ caneant. Verùm actores comœdiarum, pro facultate et arte potiores, principatum sibi artificio vendicabant. Sic factum est, ut nolentibus cedere mimis cum artificio suo cæteris, separatio fieret reliquorum. Nam dum potiores inferioribus, qui in omni magisterio erant, servire dedignabantur, seipsos à comœdiis separaverunt; ac sic factum est, ut exemplo semel sumpto, unusquisque artis suæ rem exequi cœperit, neque in comœdiam venire. Cujus rei indicia produnt nobis antiquæ comœdiæ, in quibus invenimus, *Acta tibiis paribus*, aut *imparibus*, aut *Serranis*. Quando enim chorus caneat, choricis tibiis, id est, chorauleis, artifex concinebat. In canticis autem pyrauleis responsabat. Sed quod paribus tibiis, vel imparibus invenimus scriptum, hoc significat, quòd siquando monodio agebat, unam tibiã inflabat: siquando synodio, utramque. Hæc ad verbum Diomedes:

Monodium est, quum unus aliquis è scenâ cantum profert, nec chorus simul.

Servius in illud Virgilli libro nono *Æneidos*:

O veræ Phrygiæ (neque enim Phryges) ite per alta

Dindyma, ubi assuetis biforem dat tibiã cantum.

Biforem, inquit, bisonum, imparem. Et servavit eis tibiã suarum naturam. Tibiæ autem Serranæ dicuntur, quæ sunt pares, et æquales habent cavernas; aut Phrygiæ, quæ et impares sunt, et inæquales habent cavernas. Ergo biforem, dissimilem, dissonum. Non enim sunt pari modulatione compositæ. Ut enim ait Varro, tibiã Phrygia dextra unum foramen habet, sinistra duo: quorum unum acutum sonum habet, alterum gravem. Hactenus Servius.

Varro libro primo, *De Re Rusticâ*, cap. secundo:

Certè, inquit Fundanius, aliud pastio, et aliud agricultura, sed affinis. Et ut dextera tibiã alia, quàm sinistra, ita ut tamen sit quodammodo conjuncta: quòd est altera ejusdem carininis modorum incentiva, altera succentiva. Et quidem licet adjicias, inquam pastorum vitam esse incentivam, agricolarum succentivam, authore doctissimo homine Dicæarcho, qui Græciæ vita qualis fuerit ab initio, nobis ita ostendit, ut superioribus temporibus fuisse doceat, quum homines pastoritiam vitam agerent; neque scirent etiam arare terram, aut serere arbores, aut putare, ab his inferiore gradu ætatis susceptam agriculturam. Quocirca et succinit pastoralis, quòd est inferior, ut tibiã sinistra à dextræ foraminibus.

Scena, sive *σκηνή*, verti Latinè potest *umbraculum*, vel *tentorium*. Erat autem antiquis scena umbraculum ex arborum frondibus, umbræ causâ à rusticis excitatum: ubi festis diebus convenientes, diversa ludorum et jocosorum genera exercebant. Id quod hodièque in pagis videmus plurimis in locis observari. Nam (ut olim ante usum theatrorum) scenæ super plaustra ductilia extruuntur, ac per compita ductæ, populo præbent fabularum oblectationem.

Theatra erant ædificia in populi gratiam extracta, ad hemicycli sive semicirculi speciem, dicata ludis spectandis. Latinè spectacula possis dicere; sic enim à commodè prospiciendo ac videndo sunt appellata: *θεατρῆς*, *spectator*: *θεατρία*, *spectatrix*: *θεατρῆον καὶ θέατρον*, *spectaculum*, *theatrum*. Porrò, ut scribit Cassiodorus, theatri frons, sive ea theatri portio, quæ inter duo cornua protenditur, scena vocatur. Ita autem componebatur theatrum, ut eò conveniens, et ibi commodè sedens turba, è longinquo facilè spectare

posset, concavo æqualique parietum circumjectu, ut vel leni sono dicta verba, ad alterum theatri caput facilius perferrentur. Ita enim erat conformatum, ut æquè gestus prospicerent, ac voces audirent ii, qui ad latera et in summis sederent gradibus, atque ii qui in imis juxta scenam. Postea verò excogitatum est theatrum in rotundam formam extractum, alio longè excellentius atque capacius: quod quia velut ex duobus constaret theatris, nec ampliùs hemicyclum, sed rotundam formam referret, ob id amphitheatrum dictum est. Amphitheatrum tamen scribit Dion ex hoc dici, quòd per ambitum sedilia disponderentur absque scenâ.

Proscenium locus erat, seu velum, aut etiam pulpitum, ante scenam. Ex proscenio in scenam evocabantur mimi sive histriones ad fabulas agendas; vicissimque è scenâ illuc revertebantur. Unde actuum in Latinis comœdiis internoscitur distinctio, sicut in Græcis choro in orchestram demigrante.

Scenam etiam vocant comici, quicquid duæ pluresve personæ sermonis integri et absoluti colloquuntur; illicque finitur scena, ubi aut aliqua persona introgreditur, aut alia ad forum, aut aliò quòlibet ad viciniam currit.

Actus unus plures scenas comprehendit. Estque in comœdiâ actus, pars quodammodo absoluta et integra, nondum tamen rem omnem finiens, sed ita dimidiatam relinquens, ut respirent spectatores, et faciliùs commutetur quicquid in reliquis comœdiæ partibus superest. Id autem actus commutare dicebant. Interea mimi dicteria et diverbia referebant; recitabanturque nescio quæ jocularia, quæ populum novâ oblectatione afficerent. Comœdiarum recitatio in scenâ, actio dicebatur, unde etiam qui agebant, et fabulas pronunciabant, actores dicti: qui et comœdi, histriones, ludiones, ludii, et hypocritæ, id est, alienæ personæ simulators.

NOMINUM COMICORUM RATIO.

PER EUNDEM THEODORICUM.

Nox est de nihilo, quòd poëtæ comici aut hæc aut illa nomina indiderunt suarum personis fabularum. Hujus rei amplissima tibi damus testimonia. Donatus in Adelphos: Nomina, inquit, personarum in comœdiis habere debent rationem et etymologiam. Etenim absurdum est comicum apertè argumenta confingere, vel nomen personæ incongruum dare, vel officium quod sit à nomine diversum. Hinc servus fidelis, Parmeno; infidelis, vel Syrus, vel Geta: miles Thraso, vel Polemon: juvenis Pamphilus: matrona Myrrha: et puer, et ab odore Storax; et à ludo, et à gesticulatione, Circus: et item similia, in quibus summum poëtæ vitium est, si quid è contrario repugnans contrarium diversumque protulerit: nisi per antiphrasin nomen imposuerit joculariter: ut Misargyrides in Plauto dicitur trapezita. Et ferè hoc modo apud alios à poëtis nomina componuntur describenda per antiphrasin, quod designat Storax.

Idem in Andriam: Semper, inquit, nomina comicorum servorum, aut à nationibus sunt indita; ut Mysis, Syrus: aut ex accidentibus, ut Lesbia, velut ebriosa, à Lesbo insulâ, quæ est ferax suavissimi candidissimisque vini: aut à vernilitate, ut Pseudolus: aut ex negotio, ut Chrysalus: aut ex qualitate corporis, ut Chylacus: aut ex specie formæ, ut Pinacium.

Strabo libro septimo: Fuit et alia regionis divisio, ex antiquis permanens temporibus. Alios enim Dacos, alios Getas appellant. Getas quidem, qui ad Pontum in Orientem vergunt: Dacos autem, qui in oppositum versùs Germaniam, et ad Istri fontes, quos olim Davos vocatos esse reor. Ex quo apud Athenienses Davorum et Getarum nomina servilia plurimùm abundabant. Hoc sanè credibilius est, quàm à Scytharum gente derivari, quos Daas vocant. Longè enim illi ad Hyrcaniam positi sunt, nec ex eo loco Athenas mancipia deportata putandum est. Servos enim aut è populorum nominibus vocabant, à quibus vectabantur, ut Lydum et Syrum: aut iis maximè quæ

illis in locis magis ac magis usurpata erant, ut Manem et Midam, ex Phrygiâ: Tibiûmque, è Paphlagoniâ.

Servius in primam Eclogam Virg.: Etiam hoc sciendum, et personas hujus operis ex majori parte nomina de rebus rusticis habere conficta: ut Melibœus, ὅτι μέλει αὐτῷ τῶν βοῶν, quòd curam gerit boum. Et Tityrus: nam Laconum linguâ Tityrus dicitur aries major, qui gregem anteire consueverit; sicut etiam in comœdiis invenimus. Nam Pamphilus est, totus amans: Glycerium, quasi dulcis mulier: Philumena, amabilis.

Qui de nominum propriorum etymo et interpretatione plura scire volet, huic adeundus est Cratylus Platonis.

Erasmus in Commentario, *De Rerum Copiâ*: Comici præcipuè varietatem in ejusdem quoque generis personis affectâsse videntur. Quid enim dissimilius, quàm Demea ac Mitio apud Terentium? Quorum hic quum etiam gravissimè filium objurgat, blandus est: ille quum maximè blanditur, amarulentus: et tamen uterque senex, atque aded fratres. Quid diversius, quàm Chremes semper placidus ac civilis, et Simo vehemens ac suspiciosus? Item quàm Pamphilus cordatus, et Charinus inops animi consiliique? Quid tam dissimile, quàm Phædria cum morbo pugnans, et Chærea nihil habens pensi? Multum item interest inter Davum pertinacissimum sperandi auctorem, et Byrrhiam nihil præter desperationem afferentem. Plurimum inter parasitum Gnathonem et Phormionem: et ab utroque longè dissident parasi Plautini, quemadmodum et hujus meretrices à Terentianis plurimùm discrepant. Terentius meretrices propemodum bonas fingit, veluti Philotin et Bacchidem in Hecyrâ: Plautus senes amantes, ac festivos, et uxoribus veteratoriè imponentes: quanquam aliàs Euclionem prodigiosè tenacem ac suspiciosum facit. Hactenus Erasmus.

Andros insula est, una ex Cycladibus, in mari Ægæo, ab Andro Anii filio, qui in eâ regnavit, nomen sortita. Porrò Ægeum mare hodie nautis, vulgò dicitur *Archipel*, nonnullis, *Archipelago*, Andros nunc iisdem vocatur *Andro*, plerisque *Andria*. Hinc adjectivum *Andrius*, unde et huic fabulæ nomen. Æneas, ait Lactantius, cum patre Anchise et filio Ascanio profugus Delum venit. Hic ab Anio sacerdote Apollinis recipitur hospitio, qui illis indicat, quinque se filiarum parentem orbum relictum. Andrum enim, à quo Andros insula, reliquisse patriam, &c. Ovidius libro decimotertio *Metamor.* de Æneâ loquens,

Hunc Anius, quo rege homines antistite Phœbus

Ritè colebatur, templòque domòque recepit.

Virgil. quoque libro tertio *Æneid.* de insulâ Delo verba faciens:

———— egressi veneramur Apollinis urbem.

Rex Anius, rex idem hominum Phœbique sacerdos,

Vittis et sacrâ redimitus tempora lauro

Occurrit: veterem Anchisen agnoscit amicum.

Jungimus hospitio dextras, et tecta subimus.

Pasibûla verti potest, *omnibus consulens*: πᾶς, *omnis, universus*, βελή, *consilium*. Ejus quippe agnitio nemini non consuluit, omnium animos alioqui turbatissimos feliciter tranquillans. Id quod luculentissimè docet hujus comœdiæ catastrophe.

Philumena, *in amore perseverans ac persistens, manens in amicitia*, φίλος, *amicus*: μένω, *maneo*. Scribendum autem esset Philomena secundâ et tertiâ brevibus: at causâ productionis assumit *v* post *o*, ut sit diphthongus *o*, quam nos in *u* longum vertimus, dicentes Philumena. Sic dicunt Græci νόσος, ὄνομα, pro νόσος, ὄνομα. Sic dixit Virg. *Upilio*, pro *Opilio*. Nisi fortè quis malit ducere à verbo φιλοῦμαι, id est, concilior: ut sit participium fœmininum, quasi conciliata, vel amata.

Chrysis, aurea: χρυσός, aurum: Chrysidæ, aureæ crepidæ, vel phialæ. Aureos mores apud Horatium libro quarto *Carm.* ode secundâ, enarratores intelligunt bonos et sanctos, pulcherrimos, elegantes, et amabiles, ut apud

Virgil. lib. VIII. *Æneid. Aurea secula.* Et rursus apud eundem lib. X. *Aurea Venus.* Erit igitur Chrysis, aurea, elegans, amabilis.

Simo, Pamphili pater, senex naso simo et presso, à specie nomen habet, quòd simi sunt iracundi et biliosi.

Pamphilus, adolescens, à fideli amore. *Totus amans, vel Omnibus amicus, πᾶν, totus, omnis : φίλος, amicus.*

Davus, servus, à patriâ : ut paulò antè ex Strabone.

Dromo, servus, à cursu, δρόμος, *cursus : δρομαῖος, velox* : Servorum est, velociter currere, quòd jusserint domini.

Sosia, libertus, *Quòd sit in bello servatus.* Unde et servis nomen inditum : σῶζω, *servo.*

Charinus, adolescens, *Ab animi benevolentia : χαρίζομαι, facio grata, obsequor, et beneficium gratiamque confero.*

Byrrhia, servus, *A patriâ,* inquit Donatus. Sunt qui Phrygiam his Donati verbis putent innui. Didymus certè existimavit Aphroditem nuncupari *παρὰ τὸ ἀβρὸν τῆς διαίτης,* hoc est, à mollitie vitæ. B enim cognata videtur literæ φ, nam Philippum, aliqui *βιλιππον,* appellant : sicut Phrygas, Brygas. Author Cælius lib. XXIX. cap. xviii. Idem quoque tradit Lilius, lib. XIII. A Phrygiâ igitur seu Brygiâ nomen esset Byrrhiæ : idque per literarum metathesin. Porrò Phryges ingenio fuisse servili, vulgatum testatur adagium, Phryx plagis emendatur. Plinius lib. V. cap. xxix. Pyrrham urbem facit Cariæ. Quintilianus lib. I. docet B literam fuisse interdum pro P usurpata : ut Byrrhus, pro Pyrrhus. Itaque fieri potest, ut à Pyrrhâ urbe nomen ductum sit Byrrhia, idem prorsus valens quòd Car, Herodotus in Euterpe, ostendit, Cares barbaro servilique fuisse ingenio, et ad quidvis malorum ferendum paratos, mercede propositâ : unde et natum proverbium, *In Care periculum,* subaudi *facito* : hoc est, in homine aut re viliori fac periculosam experientiam, in quâ si parum feliciter cesserit, non multum dispendii capiendum.

Crito, quòd controversiam dirimat : *κριτής, judex, arbitrator : κρίνω, judico, interrogo, examino, quæstionem de aliquo habeo* : Sanè Crito Andrius Athenas veniens, totam hujus comœdiæ litem et controversiam diremit, indicans quæ esset Pasibula.

Chremes, Pasibulæ et Philumenæ pater, Senex, à screando, quòd senes tussi expurgent pectus : *χρέμπτομαι, screeo.*

Glycerium, meretrix, à voluptate vel dulcedine ; *γλυκερός, dulcis.* Hinc glycirrhiza, dulcis radix : vulgus liquiritiam vocat. Glycerie, hujus Glyceres, nomen mulieris proprium, verti etiam potest *dulcis* : ejus diminutivum Glycerium, *dulcicula.*

Mysis, ancilla, à Mysiâ patriâ. Strabo refert Mysorum populum usque adeò contemptum fuisse, ut proverbio locum fecerit. Id usurpat M. Tullius in oratione pro Flacco : *Quid, inquit, porrò, in Græco sermone tam tritum atque celebratum est, quàm si quis despiciatui ducitur, ut Mysorum ultimus esse dicatur ?*

Lesbia, obstetrix, à Lesbo insulâ. Rationem habes paulò antè.

T. FABRI OBSERVATIUNCULÆ MISCELLANÆ AD METRA TERENTII.

ILLI se mihi magnâ quâdam voluptate, et fructu haud mediocri, privare videntur, qui Terentium studentes legere, nec metra tamen illa, queis uti Terentius consuevit, novere. Memoriam enim tam venustum, tamque amabilem scriptorem quis mandare possit, et mandatum custodire, nisi si et ipse metra illius senserit? Dein, multò sibi majorem admirabilitatem poëta comparet, ubi intellexerint lectores quo genere carminis hîc aut hîc utatur. Nam, apud Terentium quidem, planè ita videmus fieri ac apud Virgilium solet, ut carminis ratio, et modus rei de quâ agitur, naturam ferè plerumque expriment,

quod in primis observandum est, et acri quodam auriini iudicio consecrandum. Est aliud etiam in quo maxima utilitas posita est: Si qui enim fortè errores in carmine fuerint, quod perquam facilè potest evenire, et nimium sæpe evenit, eos errores deprehendere possit nemo, nisi qui versuum rationem calleat. Sed hæc satis; neque enim hoc loco artem metiendi carminis docere decrevi.

Paucas igitur observatiunculas proposuisse suffecerit, quæ et certæ sunt et perspicuæ. Eas autem priusquam ingredior, hoc audi, quod apud Cicero-
nem in Oratore Perfecto scriptum est. (At Comicorum senarii) propter similitudinem sermonis (*quod nos Galli vulgò vocamus conversation et entretien*) sic sæpe sunt abjecti (*id est, neglecti et populares, et ut Græci vocant, ΛΟΙΟΕΙΔΕΙΣ*) ut nonnunquam vix in his numerus (*id est, rhythmus, ut Græcè dicitur*) et versus (*id est, dimensio*) sentiri possit. Vides Ciceronem ipsum fateri quæ fatetur de dimensione, de rhythmo; utrumque, scilicet, vix sentiri posse. Quid nos barbaros homines, et à felicitate, ac doctrinâ illius sæculi tam magnâ intercapedine dissitos iudicare deceat? Sed, quod mirere, de senariis tantum loquitur Cicero; quid, si de trochaicis, de anapæsticis? de universo genere iambicorum? quid si de universis anapæsticorum formis agendum ipsi fuisset? quid de aliis generibus, quæ in Græcorum comædiis celebrata olim fuerunt? Tum verò magis dixisset, *vix sentiri possunt*.

Sed ad rem venio. Sic igitur docti existimant, duo tantum versuum genera esse apud Terentium, iambicos et trochaicos. Id ego in universum esse verissimum scio. Sed quid ad hos versus Act. IV. Andriæ scen. I. dicas?

Hocine credibile est, aut memorabile,

Tanta vecordia innata cuiquam ut siet,

Ut malis gaudeat alienis, atque ex incommodis

Alterius sua ut comparet commoda? ah!

Ibi nihil Faernus, vir in isto genere diligentissimus. Muretus autem ultro fatetur, horum quatuor versuum rationem explicare difficile esse. Scio quid Goveanus, quid Scaliger, quid Erasmus dixerint ad hunc versum. At non est senarius, &c. Arbitror esse dactylicum quaternarium perfectum: et talis necessariò fuerit, si modò tollatur illud *est*, quod ex glossemate huc irrepsit. Possit referri et ad genus choriambicum. Secundus potest esse trochaicus senarius catalecticus; sed fortasse iambicus trimeter fuerat, sic ad formam suam redigendus:

Innata cuiquam tanta ut siet vecordia.

Tunc *siet* fuerit monosyllabum. Exempla infinita sunt. Tertius est trochaicus septenarius catalecticus, cujusmodi non memini me multos legere.

Ut ma-lis gau-deat a-lien' at-qu' ex in-commo-dis.

Tamen, quod minùs credibile videatur, ex regulâ et observatione, quæ inferiùs ponetur de elidendo *s*, poterit esse senarius sic:

Ut mali'-gaudeat a-lienis atqu' ex-incom-modis.

Erit synzesis in secundo pede, ut et in tertio, nil frequentius.

Quartus est:

Alterius sua ut comparet commoda, ah.

Puto scribendum esse, *Alterius ut sua commoda comparet-ah*.

Erit dactylicus quaternarius. Illud autem *ah* extra versum erit, ut solent esse exclamations, interjectiones, in fine et initio, apud Sophoclem, Euripidem, Aristophanem. Quin et apud Terentium ipsum exempla reperies.

DE CRETICO, SEU AMPHIMACRO.

Joachimus Camerarius, vir inter Germanos superiori sæculo insignis, honoratissimus, et longè optimus, putat, creticum in iambico et trochaico genere locum habere non posse: multi contra nituntur. Sed videamus.

In Andriâ pag. 6. legitur:

Liberiùs vivendi fuit potestas: nam antea.

Debet autem esse versus senarius iambicus. Itaque *liberiùs* erit creticus extrito *E*, quod breve est, quasi pronuncians *librius*, exempla ejus rei sunt

innumerabilia in comicis et tragicis antiquis. Quin et apud Virgilium diligentissimum scriptore mlegas, *aspris* pro *asperis*; *semustum* pro *semiustum*; *vincdis* pro *vinculis*; *oraclum* pro *oraculum*; *gubernaclo* pro *gubernaculo*; *circlos* pro *circulos*; et *maniplis* pro *manipulis*. Ac si elidatur *s* in *librius*, quod olim fiebat, erit tantum dactylus *librii'*. At illud *fuit* erit monosyllabum; quod et verum esse interdum scio. Tunc creticus exclusus fuerit. Ergo quærat aliquid, et aliud etiam.

Pag. 9.

Pro uxore habere hanc peregrinam, ego illud sedulo.

Manifestissimus esse videtur creticus in *grin' eg', il'*; sed in *ille, illa, &c.* olim prior syllaba erat communis; quo nihil certius.

Pag. 10.

Nunc tuum est officium has bene ut assimules nuptias.

Est autem hic versus planè trimeter; ergo creticus in primâ sede. At id negatur, per collisionem, scilicet, et synizesin, ita ut sit spondæus in primâ parte senarii.

Pag. 11. Paulò inferiùs.

Dave. Hem. quid est? ehadum ad me: quid hic volt? quid ais? quâ de re? rogas?

Nemo, videtur certè, negare possit, quin hic sit creticus in quartâ regione, nam versus est octonarius acatalecticus iambicus. Sed vide: aiunt *D* elidi: itaque spondæus ex cretico fiet.

Pag. 26.

Nil propter hanc rem, sed est, quod succenseat tibi.

Et mox: *Quidnam est? pueril' est? quid est, &c.*

In utroque exemplo affirmant miserum illud *D* exteri debere, ob quod meritum, nescio.

Pag. 41.

Vestri cuju' ve-stri? Pamphili. Hem. quid, Pamphili?

Est indubitatus iambicus senarius: itaque creticus secundam sedem occupabit, quò te cunque verteris, nisi priorem in *cuju'* brevem olim fuisse contendas, quod an fieri possit dubito. Tamen et ad hoc respondent, syllabam illam *ju'* planè perire: unde pro cretico habebis spondæum.

Pag. 58.

Sed ecce ip-sa egreditur nostri fundi calamitas.

Pag. 71.

Dedu-cam sed ec-cum militem: est istuc datum.

Nemo non deberet esse creticum in locis notatis, at multi negant. Nam olim dicebatur *ecum, ecam*, quia non geminabant eandem consonantem.

Pag. 103.

Tu par pari refero quod e-am remordeat.

Est planissimè senarius, seu trimeter. Quamobrem in quintâ sede erit creticus. Sed et qui creticum hinc ablegant, scin' tu quid dicant? dicunt illi versus esse aliter metiendum, sic:

Tu par-pari-refer-to quod eam-remór-deat.

Et tunc erit anapæstus in quartâ dimensione versûs. Id autem verum esse potest; nam olim, *eum, eam, eas, suum, suas, suis, &c.*, monosyllaba erant, ut ex Lucretio constat; ne ad Ennium usque, et ad Livium Andronicum ascendamus. Sed et falsam ibi lectionem esse, dixi, opinor, in Notulis.

Pag. 51.

Quòd voluptates eorum propriæ sunt: nam mî immortalitas.

Est octonarius iambicus acatalecticus; debet igitur esse creticus initio dimensionis. At contrâ aiunt secundam syllabam in *voluptates* esse brevem, quod mihi quidem videtur incredibile. Meliùs dicas primam syllabam, quæ brevis est, ita raptim pronunciatam fuisse, ut non audiretur; et pro *volu*, diceretur *vlu*, per *v* consonum. Verùm hæc satis de cretico. Dices, Quid ais, tandem? An admittendi sunt cretici in iambeos, in trochaicos? Non arbi-

tror : cùm in cretico plus temporis absumet pronuntiatio, quàm in spondæo, cui tamen in iambicis comicis et tragicis locus est. At sunt tamen cretici in illis versibus superiùs positus? Fateor id quidem : sed ii non pronuntiandi ut cretici. Quid ita? Hæc regula certa esse videtur, cùm à naturâ proficiatur : Syllaba brevis inter duas longas posita vix pervenit ad sensum. Id autem ni esset, quî tandem Virgilius potuisset dicere *aspris* pro *asperis*, *circlos* pro *circulos*, &c.?

De tribrachy nihil necesse est dicere ; cùm pes ille tempus iambi impleat, et eundem motum habeat.

Proceusmaticus, id est, duo pyrrhichii, seu quatuor breves, cùm spatium spondæi consumat, cui spondæo jus est sedendi in iambicis et trochaicis, mirum esse non debet, si apud comicos frequens reperiatur ; nam et in tragicis recentioribus illum interdum reperias.

In Andr.

Ita faci-am hoc primum, &c.

Pag. 9.

Sati' vehe-mens causa ad objurgandum, &c.

Nisi dicas esse anapæstum, cùm apud Horatium legas :

Vemens, et liquidus, puroque simillimus anni.

Pag. 27.

Num immemor es di-scipuli? ego quid narres nescio.

Ad quem versum notant quidam pro *discipuli*, pronuntiandum *discipli*, trisyllabicè, id quod tamen minùs necesse est ad dimensionem versûs deprehendendam. Verùm plura addere nihil opus est.

Nunc quod dicam, id esse verum videbitur, et non est tamen ; molossum scilicet, is ex tribus longis constat, pro iambo, spondæo, aut anapæsto sumi, pag. 13.

Sive ista u-xor, sive amica est, gravida è Pamphilo est.

Sed ibi errorem esse puto, de quo in Notulis ; neque enim mihi credibile fiat, molossum, qui tantò longior et ponderosior sit aliis pedibus, hîc à Terentio usurpatum fuisse. Dein posset etiam esse creticus, ex eâ observatione quæ superiùs posita est, circa pronomen *iste*, et *ille*, quod tamen hîc verum esse non puto.

Bacchîus, seu bacchêus, id est, brevis longa, longa, videtur alicubi reperiri, quod tamen minùs verum est.

Pag. 26.

Sed hic Pam-philus quid dicit? firmavit fidem.

Non est, inquam ; nam versum ita scribere, ita metiri debemus :

Sed hic Pamphilu'. quid di-cit? firmavit fidem.

Extrito s finali, quâ de re mox.

Pag. 31.

Neque illum hanc perpetuò habere, neque me perpeti.

Non est bacchêus ; est anapæstus, nam prior in *illum* communis est apud veteres.

Ibid.

At istuc periculum in filiâ fieri, grave est.

Neque hîc bacchêus est, cùm priorem in *istuc*, *isthic*, et aliis bene multis id genus nominibus modò longam facerent antiqui, modò brevem ; nam *th*, ut *θ* apud Græcos, est levis sibilus tantùm, id est, pæne nihil. Adde quòd *periculum* necessariò longum est in secundâ, nam illud *I* ante ipsam decurtationem longum erat.

S perit ante consonantem. Lucretius, Ennius, Plautus, Tragicî veteres : ita, *heru'*, *magi'*, *tristi'*, *omni'*, &c.

S perit ante vocalem : exemplum insigne est, pag. 27.

Bonum ingenium narras adole-scentis ; optimum.

Ubi necessariò pronuntiandum est, *scnt' optimum* : perit enim *S* et fit synalæpha : est autem trimeter iambicus.

Pag. 43.

Itan' Chrysis? hem! nos quidem pol miserias perdidit.

Ubi cùm s pereat in *Chrysis*, pronunciabis, *Chrysis' hem*.

Ibidem,

Semper enim dicta est ejus hæc, atque habita est soror.

Pronunciandum est *ju' hæc* una syllaba per synizesin, seu considentiam. Sed exemplis parco, sunt enim innumerabilia. Hinc, obiter dicam, facillè discas quæ apud veteres Latinos pronunciandi fuerit ratio, et quantopere illa sub Julio et Octaviano Cæsaribus variare cœperit.

Considentia, seu, ut Græcis dicitur, synizesis, aliis synæresis, in his poëtis frequentissima est; ea autem fit, cùm duæ syllabæ ex vocalibus compositæ in unam coalescunt, ubi id res fieri postulat. Exempla in duabus primis fabulis en tibi, sed de multis pauca. *Deos* monosyllabum, ut et *suo*. *Quiesci* dissyllabum, *grandiuscula* tetrasyllabum, p. 43. *ait* monosyllabum, p. 26. et alibi. Ita *fuit* monosyllabum, ut apud Græcos *yi* in *harpÿiæ*, et in omnibus præteritis participiorum activæ aut medialis formæ, quæ sint secundi sexûs. Ita et *siet* monosyllabum, *possiet* duarum interdum est syllabarum. Sed et hujus figuræ exempla sunt apud Virgilium satis multa.

M in medio dictionis eliditur, p. 7.

Quidquam attinge-re, enimve-ro spectatum satis.

Pag. 13.

Enimve-ro, Dave, &c.

Est anapæstus: versus autem est octonarius.

Pag. 28. Ante consonantem in voce sequenti, eliditur:

Certè enim scio: non satis me pernôsti etiam qualis sim, Simo.

Est dactylus in primâ sede. Versus est tetrameter perfectus.

Pag. 43.

Itan' Chrysis' hem? nos quidem pol miserias perdidit.

Eliditur *l* in *ille, illos, illis, &c.* Ex aliis quibusdam. Exempl. p. 9, 13, 31, 50, 52, &c. Eliditur et *D*, ut in Eunuch. Act. II. scen. II. Eliditur quoque *R*, ut bene à Faerno observatum fuit. Graviter itaque lapsus est Muretus, qui non viderit in versu Æschyli, quem ipse profert, primam in *morphen* Gr. esse brevem, propter *R* liquidam: atqui sic est. Unde apud poëtam Græcum, ut ostendi olim ad Phædrum: *Pherbe boas, pherbe mela, &c.* est autem hexametrum. Secundum illud *pherbe* junctum cum syllabâ *as* effecerit palimbacchium, qui pes planè ab hoc genere alienus est.

Elisio interdum nulla est, ut p. 10. et alibi sæpius.

Breviant interdum comici quæ alii producunt, ut *i*, in *abi*, p. 16. bis, et p. 52. Ita Terentius ultimam corripit in *mane*, p. 41, in *jube*, p. 51. in *tace*, p. 78, &c. quia, ut opinor, ea verba erant et secundæ et tertiæ inflexionis.

ME, TE, SE.

Pro *ME* dicebant *MED*, ut Act. IV. scen. IV.

Reliquit med homo, atque abiit, &c.

Sic enim omnino legendum est. Ita Plautus *med erga*.

Ita fit et *sed* pro *se*; Terentius. Act. IV. scen. VI.

Quæ sed inhonestè optavit *parere* hîc divitias.

IAM dissyllabum est, p. 19.

Profer, dum proficiscar aliquò, ne videam, audi nunc iam.

Est trochaicus. Sed hoc plùs decies apud Plautum invenias. Pronunciandum quasi si scriptum esset *Yam*.

Hoc in primis necesse est meminisse, ne quis fallatur in metiendo carmine, Terentium ab uno genere ad alterum interdum transilire; quin et trochaicos iambis, et contrâ, sic intermiscere, ut absque diligenti observatione, id haud facillè sentias.

EHO, ut aliæ quædam exclamationes, indignationes, interjectiones, interdum extra metrum censentur, ut p. 41.

Eho, an non est? rectè ego semper fugi has nuptias.

Cùm autem sit iambicus senarius, *Eho* debet esse extra versum; et id Græci factitabant, ut suprâ notavimus.

Postremâ omnium observatio est, omnes omnino fabulas Terentii in trochaicos desinere; quod idem de omnibus Plauti comœdiis verum esse scio. Excipienda tamen videtur Pseudolus, cujus postremus versus est: *Atque approbare hunc gregem, et fabulam; in crastinum vos vocabo.* Sed audacter affirmare possum duobus in locis versum unum corruptum esse; eum sic leges: *Atque hunc approbare gregem, et fabulam: in crastinum vos voco.* Quod miror à nemine animadversum fuisse. At isthuc *fabulam* dissyllabicè pronuciari debet, ex regulis et exemplis superiùs positis. Cætera bene procedent. In extremo versu Asinariæ est etiam error: nam ille versus ex Trochaico legitimo factus est octonarius vitiosus duobus locis. Sic habet:

Remur impetrari posse, si plausum sic clarum datis.

Sic autem ille scribendus:

Remur impetrari posse, si plausum clarum datis.

Cæteri, qui à grege pronuciantur, et hunc præcedunt, sunt certissimi trochaici.

Hæc paucis quidem, sed, ut spero, ea satis fuerint ad illa intelligenda, quæ in cæteris Terentii fabulis paulò impeditiora videbuntur. Neque verò mihi ad credendum difficile est, quæ dixi modò, non ex æquo omnibus probatum iri; sed ad eos provoco, qui scriptores antiquos bene ac diligenter legerint.

DANIELIS HEINSII,

AD HORATHII DE PLAUTO ET TERENTIO JUDICIUM, DISSERTATIO.

At nostri proavi Plautinos, et numeros, et
Laudavere sales; nimiùm patienter utrumque,
Ne dicam stultè, mirati: si modò ego et vos
Scimus inurbanum lepido seponere dicto,
Legitimumque sonum digitis callemus et aure.

DURUM equidem iudicium, et quod non nemo hâc ætate de leporum omnium parente, summo critico, ac maximo poëtâ excidisse nollet; cujus tamen vernæ meliùs de Plauto judicabant, quàm qui familiam in literis tueri hâc ætate creduntur. Qui nec sæculi, quo vixit, et quo, cùm poësis, tum Latina lingua, ad supremum culmen ac fastigium evecta fuit, ignorare potuit iudicium; vir tantus, et, quod rei caput arbitror, principibus, qui inter se quotidie de iis judicabant, intimè familiaris ac amicus. Augusto autem, optimo ingeniorum iudici, tam gratus atque acceptus, ut non rarè lepidissimus homuncio ab eo diceretur, et quem, si antiquitati habenda hîc fides, etiam habere ab epistolis optavit. Qui cùm contrâ tanti Terentii fecerit fabellas, ut et integras ex iis *ῥῶσεις* descripserit, et ubique accommodet, soli denique artem tribuat; hominis *αὐθάς* potiùs quàm eruditi esset, ita dissentire à tanto viro, ut ne caussam quidem priùs cognoscendam crederet. Quare videamus saltem, quid adferri pro utroque possit. Ne vel Flacci iudicium in posterum, ut solent, aut Terentium securè nimiùm damnare quidam pergant in comœdiâ. Omnia autem pro Horatii iudicio, qui Plautum sic amamus, et è manibus rarissimè putemus deponendum, dicentur potiùs quàm nostro. Ac de numeris quidem nonnulla Donatus: quâ etiam in parte haud parum veteribus nonnullis placuit Terentius. Rufino quidem grammatico, cùm inquit:

Agnovit metrum, servatque Terentius artem:
Nam prologos trimetro didicit componere versu,
Scenarumque actus primos pede claudit eodem.

Quamquam certè Fabius, non stetisse intra trimetros deplorat: de quo fortè aliàs dicturi sumus. Ad alterum priusquam veniamus, quædam præmittenda erunt. Cum eædem comœdiæ propemodum sint partes ac tragœdiæ, finis quoque ex parte idem, ex parte diversus, multa esse utrique communia necesse est. Delectare enim ac docere est comœdiæ: neque minùs comici

διδάσκαλοι et κωμωδοδιδάσκαλοι, quàm tragici à Græcis dicuntur. Nec movere risum sanè constituit comœdiam, sed plebis aucupium est, et abusus. Nam ridiculum, ut rectè Aristoteles, *vitium est et scœditas, doloris expers; quæ partem in homine aliquam corrumpit absque morbo*. Sicut scœda et detorta facies, si nullo cum dolore id fiat, risum movet. Unde ipsum quoque risum, omnes ferè antiquissimi philosophi indignum sapiente judicârunt. Aded ut Plato, tanquam sacrilegum, traducere non dubitet Homerum qui ridentes introduxit deos; quod in homine non τῆς κατὰ λόγον, verùm τῆς κατὰ αἴσθησιν, quemadmodum philosophi loquuntur, διαθέσεις sit signum; à quo longè abest deus: αὐτῆ ἢ οὐσία λόγου, καὶ αὐτόνοους. Unde Thespius:

Ὅρας ὅτι Ζεὺς τῶδε πρατεύει θεῶν,
 Οὐ ψεύδος, οὐδὲ κόμπων, οὐ μωρὸν γέλων
 Ἄσκηῶν, τὸ δ' ἠδὺ μούνος οὐκ ἰπίσταται.

Quare divinitus ab Aristotele dictum est, partem turpitudinis esse, id quod est ridiculum. Disertè enim ait, ὅτι τὸ γελοῖον, μῦρον τοῦ αἰσχροῦ ἐστίν. Ita quæ vel in verbis auctorum vel sensibus, vel in sermone hominum et factis, aut detorta sunt, aut depravata, animos plebeios vehementer movent, et hoc ipso risum ut plurimum excutiant. Ideoque inusitata dicta et obscœna, optimorum cavillationes, singulorum contumelias, sententias perversas, ideoque inexpectatas, aliaque id genus (qualis imitatio dictorum vel factorum, et, imprimis improborum) risum maximè in comœdiâ, quam veterem dicebant expressisse constat. Quod intelligunt, qui genium ridiculi intelligunt atque indolem. Cujus segetem largissimam vel unus Aristophanes suppeditat; qui non modò Plautum, sed quoscunque hæc in parte superavit, omnesque τοῦ γελοίου modos ac figuras lepidissimè expressit. Denique ut acetum, nisi vinum sit corruptum, bonum nunquam erit; ita quæ sincera sunt et vera risum nunquam excitabunt. Appositè Quintilianus, ubi de Ridiculo: *Et hercule omnis salsa dicendi ratio in eo est, ut aliter quàm est, rectum verumque dicatur*. Quare et compositus ad risum sermo, ab oratione rectâ, quam πολιτικὴν magistri vocant, quàm longissimè abeat necesse est: cujus propriæ virtutes, ἡ σαφήνεια, ἡ ἐπιείκεια, ἡ ἀφέλεια, ἡ ἀλήθεια, perspicuitas, æquitas, simplicitas, veritas, ponuntur. Quâ in parte supra admirationem omnium Menander apud Græcos, Terentius Romanis fuerit necesse est: qui ut viris sapientibus ac eruditis voluptatem potiùs afferent, quàm quâcunque ratione risum extorquerent, duplici jucunditate utilitatem (imitatione vitæ scilicet humanæ, et inimitabili lepore) condierunt. Metu enim Macedonicæ potentia, licentia Antiquæ, ut observant critici, defecit. Cujus locum occupavit Nova. Cujus et formam nondum penitus vidisse absolutam, sed jam concepissee animo, putatur Aristoteles. Ejus verò unicum propositum, humanos nôsse atque imitari mores. Quò et D. Hieron. Epistolâ ad Furiam, Deviduitate servandâ, respicit, cùm inquit, *Nec mirum, hoc figulum sensisse de vasculo, quod ipse fabricatus est, cùm etiam comicus, cujus finis est humanos mores nôsse atque describere, dixerit: Sine Cerere et Libero friget Venus*. Omnis autem imitatio, ut postea dicemus pluribus, naturâ placet et delectat. Hoc enim proprium est hominis, ut rectè Aristoteles: qui et μιμητικώτατος τῶν ζώων meritò ab eo dicitur. Joci verò, si petantur undique, molesti ac frigidi, aut theatrales fiunt, si à vitâ sint alieni. Qui ut plebi fortè, ita doctis placere ac sapientibus non possunt. Constantis enim viri ac sapientis animus laxari vult, non solvi. Illam autem constitutionem, καὶ τὴν, ut cum Stoicis hîc loquar, ἐν ταύτῳ τοῦ ἥθους μονὴν risus solvit. Quem præclare τῆς περιχαρείας ὑπερέκχυσιν τῆς ψυχικῆς, antiqui vocant. Ideoque et Socratici quorum libri penuarium leporum omnium fuerunt, ac facetiarum, quod è Xenophonte et Platone etiam hoc tempore apparet, χαριεντίζεσθαι, non γελοιοποιεῖν, solent. Ac ne ipsi quidem Siculi, ad festivitatem nati, et qui primi omnium comœdiæ putantur inventores, alium illius finem, quàm τὸ χεῖρισμον, id est, utilitatem, posuerunt. De Epicharmo Theocritus:

Πολλά γὰρ ποττῶν ζῶων τοῖς σαισίν ἴσπε χρήσιμα.
Μεγάλα χάρις αὐτῶ.

Id quia scæus in Comœdiâ Antiquâ, statim defecit. In quâ omnia à veritate et consuetudine aliena, hoc est, verè γελῖα, et ad risum erant comparata. Quis non ridet, cùm exemplum vitæ, pater omnium virtutum, ipsa innocentia, probitas, ac virtus, Socrates ridetur; cùm in corbe festivissimè philosophatur? cùm, quot pedes pulex saliat, subtiliter ac geometricè metitur? Pleraque enim falsa de sentiis opinionibusque veterum philosophorum, et ad risum facta aut excogitata sunt. Quæ præcipuè hunc excitare solent. Ideo nec omnes Plauti, tantam materiem ridendi, quantam una quævis ex Aristophanicis suppeditat. Alteri enim omnia, alteri pauca per leges licebant. Cæterùm, ut modò dicebamus, quicquid maximè ab agendi consuetudine aut dicendi alienum est, risum maximè movere solet. In sentiis, qualis illa comici Nebulis:

Καί τοι πρότερον τὸν Δι' ἀληθῶς ᾔμην διὰ κοσκίνου οὐρεῖν.

In verbis, ut cùm furacissimus servus, κλεπτίστατος, à domino vocatur, qui laudare taciturnitatem in eodem videtur:

Ἄλλ' οὐ σε κρύψω. τῶν ἐμῶν γὰρ οἰκετῶν
Πιστότατον ἠγοῦμαι σε καὶ κλεπτίστατον.

Quod ipsum aliquantò castigatius Nero extulit, qui de tali servo, *Nulli apud se plus fidei haberi dicebat: nihil enim ei neque inclusum neque signatum esse.* Vox enim κλεπτίστατος tantùm abest, ut sermoni convenire possit, ἄσπε οὐδὲ αὐτοῦ τῆν διάλυσιν (dicerent subtiles harum rerum iudices) πολιτικῆν εἶναι hoc est, ut ne quidem voce aliâ quæ eam exprimat, consuetudini aut usui accommodari possit. Itaque corrumpit vocem, planè ut faciem, qui sic movere risum cogitat. Qualia propè infinita Aristophanis. Exemplo sint diminutiva, quæ tam diligenter tertio Rhetoricorum in illius Babylonis rex criticorum Aristoteles notavit; χρυσιδάριον, λιθορρημάτιον, ἱματιδάριον, καὶ νοσημάτιον. Quod et in sermone ejus passim et in sensibus observes; quos non rarò risus causâ effert corruptissimos. Sæpe tamen cùm alludit aliis. Quare voces, phrases, sensus, etiam structuram, Novæ, ut imitari cuivis tutum est, ita Antiquam si quis imitari velit, maximo delectu ac judicio est opus; quod si quisquam, rectè Aristoteles notavit. Atque hæc causa, cur, ut multò perfectior utiliorque, ita minùs ridicula, sit Nova, in quâ omnes, ut jam absoluta, acquiescunt. Cùm antiqui comici, iis pariter quæ dicunt, et dicendi ratione, urbanitatem, quia nihil aliud spectârunt, quàm ridiculum, plerisque in locis, imprudenter excedant; ideòque et vitium plerumque, quod *Βωμολοχίαν* dixit Aristoteles, incurrant. Qui vir magnus Ethicorum quarto, ubi de urbanitate agit, quæ in primis locum in his habet, eosdem et urbanos et honestos vocari ait: εὐτραπέλους enim, quasi εὐτρόπους, dici. Sicut autem de corporibus ex motu, ita ex urbanitate judicari de animo: utrùm nempe honestus sit, an turpis. Qui de corporibus locus, cùm obscurus nobis videretur, neque quicquam in recentibus scriptoribus, qui interpretati eum sunt, præsidii ad manum esset, ad Andronicum Rhodium, cujus Paraphrasin in illos libros, planè admirandam, primi et edidimus, et in Latinum convertimus sermonem, ut sæpe aliàs, confugimus. Qui hoc modo: ἡ δὲ μεσότης, εὐτραπελία, καὶ οἱ ἔχοντες, εὐτρόπελοι, οἷον εὐτροποι καὶ γὰρ τοῦ ἤθους δοκοῦσι τοιαῦται κινήσεις: οὗτοι δὲ εἰσιν οἱ παίζοντες ἐμμελῶς, καὶ ὡς δεῖ, καὶ ὅτε. Ὅσπερ γὰρ αἱ κινήσεις τὰ σώματα χαρακτηρίζουσιν, οἷον πῦρ μὲν ἢ εἰς τὸ ἄνω κίνησις καὶ πᾶν κοῦφον βαρὺ δὲ ἢ εἰς τὸ μέσον, καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ὁμοίως: οὕτω καὶ ἀπὸ τῶν ἔξω καὶ φαινομένων τοῦ ἀνθρώπου κινήσεων, αἱ εἴσεις τῆς ψυχῆς φαίνονται καὶ τὰ ἤθη. Quod est ex interpretatione nostrâ: *Medium verò εὐτραπελία, id est, urbanitas, quique in eo excellant, εὐτρόπελοι, quasi εὐτροποι, hoc est, bene morati, dicuntur. Etenim p̄ctissimùm à moribus videntur esse hi motus. Hi autem sunt, qui concinnè, et quemadmodum, et*

cùm oportet, jocantur. Sicut enim corpora distinguunt sui motus; ut, exempli gratiâ, ignem, et quicquid leve est, motus qui in altum fertur, grave contrâ motus qui ad medium, eodemque modo in aliis; ita ex iis qui extrâ sunt, et qui in oculis incurrunt hominum motibus, habitus quoque apparent animæ et mores. Quia autem risus iis, ut plurimum, qui minùs sunt honesti, quales homines plebeii sunt aut scurræ, gratus esse solet; hinc fit, inquit idem Aristoteles, ut qui scurriles sint, urbani etiam dicantur. Addit autem, quod spectare huc propiùs videtur: *Discrimen verò ex Antiquâ Comœdiâ apparet et Novâ. Nam in illâ id quod obscœnum, in hâc autem, quod suspicionem tantùm ejus movet, risum quoque exprimit: quæ non parum differunt ad venustatem.* Idem de cavillis quoque addit et conviciis. Quibus abstinnisse Plautum constat, cùm obscenitate nemini concedat. Hujus autem in utroque ex Aristotelis judicio discrimen videamus. Byrrhia apud Terentium Andriâ:

Ego illam vidi virginem, formâ bonâ
 Memini videre, quò æquior sum Pamphilo,
 Si se illam in somnis quàm illum amplecti maluit.

Video in his, non obscœnitatem, sed suspicionem rei parum verecundæ, καὶ ὑπονοίαν quæ tam est honesta, ut à quâvis virgine id, urbanitate salvâ, dici possit. Quid enim suavius, quàm in somnis amplecti? et quidem, si de viro et formosâ conjuge dicatur! Non enim dicit Βιβεῖν, quod Aristophanes dixisset, nec quæ in re tali Plautus usurpare solet, qui nec honestè ea dicit, et obscœndè circumloquitur. Nam qualia sunt ista Casinâ!

Ol. Ubi locus sumptus porro est, continuè stricto gladio, at! papæ! papæ! Cl. quid id papæ?

Ol. Flagitium oh erat maximum, gladium ne haberet metui:
 id quærere occæpi.

Dum gladium ne habeat quæro, arripio capulum.

Nam cætera in quibus planè loquitur, præsertim cùm de Venere ἀρρήτω agit, ea verò, ne commemorare quidem malo. Puto autem satis esse manifestum, etiam cùm circumloquitur quæ parum sunt honesta, ne honestè quidem, et cum honestarum aurium fastidio, id fieri. Vides ergo passim veteris imaginem. Etiam, de quo mox paulò pòst, dicacitate ac maledicentiâ. Quæ Athenis partim leges, partim metus, partim ipsa emendavit ratio: cùm tamen sola risum felicissimè moveret. Novæ autem rex princepsque Menander fuit: cujus expressa imago ac effigies Terentius. Quem cùm uterque accepisset, Aristophanis virtutes hâc mercede expressit Plautus, ut nec omnes posset, (quod et linguæ diversitas, et Romanorum leges, et tempora, ac rerum publicarum ratio vetabat, sublatâ jam maledicendi libertate, quæ præcipua, quod nemo nescit, τοῦ γελοίου pars est,) et quæcunque in Aristophane Plutarchus à communi consuetudine loquendi abhorreere notat, retineret. Nam et κατὰ τὸν λεκτικόν, ut critici loquuntur, καὶ τὸν τῆς διανοίας τρόπον, θυμηλικός est, et theatralis, non πολιτικός, neque τῇ κατὰ τὴν ἀλήθειαν ἰδέα διαπρέπει neque pauciora addidit: in quibus dum ridiculus videri vult, frigidus ac odiosus fit: quod non nostrum, sed Horatii judicium est, et Donati: quos utrosque emunctæ naris, utrosque criticorum primos suo tempore fuisse constat. Sed et in diceriis, de quo jam dicebamus, ita Veterem Comœdiam amavit Plautus, ut ad eam sæpe flectat, et, quod proprium in illâ erat, ἐπεωνύμως, et expresso nomine, aut circumscribendo, non tam vitam hominum, quàm hominem, perstringat. Ut in illo:

Etiam Epidicum, quam ego fabulam æquè ac me ipsum amo,
 Nullam æquè invitus spectro, si eam agit Pello.

Sed et crudelissimè infelicem Nævium Milite excepit:

Nam os columnatum poëtæ inesse audivi barbaro,
 Cui bini custodes semper totis horis accubant.

Videor audire κώδιον Κρατίνου, et quæ reliqua in Veteri Comœdiâ occurrant, ὄση κόνις. Nam ad Aristophanis τὸν εὐθικτον, frustra sanè aspiravit. Quis enim risu non emoritur cùm vinositatem Cratini excepit Irene?

ΕΙ. Τί δὲ Κρατῖνος ὁ σάφης ἴστιν; Τρ. Ἀπίθων.
 "Ὅ" οἱ Λάπωνες ἐνέβαλον. ΕΙ. τί παθών; Τρ. "Ὁ, τι;
 Ὀρακιάσας (οὐ γὰρ ἐξήνεσχετο)
 Ἰδὼν πῖθον καταγνύμενον οἴνου σλίον.

Id est,

P. Sapiens autem Cratinus quid agit? Tr. Oblit,
 Cum Lacones huc irruerent. P. Quo morbo? Tr. Quo?
 Miserè pallere cœpit (ferre enim hoc non potuit)
 Frangi cùm videret vino plenum dolum.

Alter enim vitium Cratini ridet: alter Nævii miseriam. Ridiculum autem à miseriâ prudenter Aristoteles sejungit. Ritus enim, cum atroci alicujus malo aut calamitate si conjunctus sit, immanis fit ac barbarus. Illa autem planè extra Novæ legem Comœdiæ:

Qui perjurum convenire vult hominem, mitto in comitium;

Qui mendacem et gloriosum, apud Cloacinae sacrum.

Et quæ deinde sequuntur. Quod profectò est à pulpito ad plaustrum redire. Legat cætera qui volet. Sed hæc *ὡς ἐν προθεωρίας μέρει*, obiter sint dicta. Nunc, ingenii exercendi causâ ac judicii, ad singula eamus, et utrumque paulò quàm plerique accuratiùs inspiciamus. Primum in comœdiâ tragœdiâque, est dispositio. Neque dubitandum, quin cùm Aristoteles de dispositione disputat tragœdiæ, etiam comœdiæ ex iis convenire pleraque existimaverit. Nisi quòd ut tragicus disponit, ita comicus quoque invenit. Alter enim accipit ab aliis, alter ipse sibi dat quod disponendum est; nisi si ab alio desumat argumentum. Certè apud Græcos. Nam Latini fabulas Græcorum, dispositione aliquantulum plerumque immutatâ et personis, expresserunt. Ut cùm è Menandri Eunuchò, suam paucis immutatis Terentius expressit. Eâ ratione, ut Davus, Parmeno, Chrysis, Thais, Chærestatus hîc esset Phædria. Plautus in tragico-comico Amphitryone, more tragicorum fabulam accepit et disposuit; sed et nomina retinuit ex parte, quod non solet in comœdiâ: ex parte fecit. Unde rarò, invenisse argumentum tragicus poëta dicitur: (quod aut è relatione aliorum aut è scriptis, ut plerique ex Homero aut Cyclo Epico, petebant:) contrâ autem comici. Aristoteles, τὸ δὲ μῦθος ποιῆν, *Ἐπίχαρμος καὶ Φόρμις ἤρξαν*. Ita eam vocem, non ut quidam, hæc accipio. *Μῦθος* enim, ut ubique ferè Aristoteli, non drama est; sed ea actio, è quâ drama constituitur, *ἡ πράξις, ἡ τῆς πραγμάτων σύστασις*. Quomodo et accipit, cùm dixit, *μῦθος δ' ἔστιν εἷς, οὗχ ὡς περ τινὲς οἴονται, ἐὰν περὶ ἓνα ᾖ*. Et ipse *πολυμῦθους* eos vocat, qui vel varias, vel quæ tempore eodem, ab alio, non uno et eodem, gestæ sunt, jungunt. Ideòque fabulam eligere, et electam rectè ac ordine disponere, ut prima virtus, ita primum maximumque opus est. In Amphitryone maneamus. Nam ut argumentum hoc accepit, ita ipse ex animi sententiâ disposuit. Quare potuit, ut voluit, ligare fabulam ac solvere. In eâ igitur divina *δέσις*; mirâ enim ratione impeditur fabula et intricatur actio. At transitio, quæ non est tragica, sed comica, (*μετάβασιν* vocavit Aristoteles,) pars quæ opponitur τῇ *δέσει*, (quam et *λύσιν*, seu solutionem vocant,) ex sententiâ succedere non potuit. Quare impeditus, et oblitus sui, ire cogitur ad deum: hoc est, ἀπὸ μηχανῆς finire; quod est ultimum refugium poëtæ, cùm τὴν *δέσιν*, hoc est, nodum, quem ligavit ipse, solvere non potest, et rem parum providè tractavit. Nam cæteræ quæ ibi adhibentur machinæ, ad scenæ et choragii ornatum, καὶ τὴν ὄψιν, ut philosophus de iis loqui solet, referuntur: quale est brontium, et ceraunoscopium; quorum altero ad tonitru, hoc ad fulmen exprimendum, in Amphitryone opus fuit. Finem verò quæ à machinâ, lubentiùs in tragico quàm comico excusat Aristoteles: quia argumento tragicus astringitur, quod accipit. Quanquam ne huic quidem eam fecit gratiam, cùm inquit: *φανερὸν οὖν, ὅτι καὶ τὰς λύσεις τῶν μῦθων ἐξ αὐτοῦ δεῖ τοῦ μῦθου συμβαίνειν, καὶ μὴ ὡς περ ἐν τῇ Μηδείᾳ, ἀπὸ μηχανῆς, καὶ ἐν*

τῆ Ἰλιάδι τὰ περὶ τὸν ἀπόπλουον id est, *Manifestum ergo est, etiam exitum fabulæ à fabulâ ipsâ peti debere, non à machinâ, ut in Medeâ: aut quemadmodum in Iliade, in iis quæ circa reditum Græcorum fiunt.* Medeam, autem, non Euripideam, sed alterius intelligit poëtæ. Idem et Horatius, è Pariano credo Neoptolemo, è quo pleraque præcepta sua in hoc scripto hausit, fugiendum monet:

Nec deus intersit, nisi dignus vindicæ nodus
Inciderit.

Ubi *nodus* est ἡ δέσις, quæ interdum ope humanâ solvi non potest. Qui quidem, nisi præter poëtæ voluntatem aut ex argumenti eveniat necessitate, non à deo, quod cujusvis etiam imperitissimi est hominis, verùm à poëtâ solvi debet. Rursus, sicut pictor primò ambitum delineat, deinde singula absolvit, ita sapiens poëta actionem suam circumscribit. Primùm, ut sit tota: hoc est, ut principium, ut finem habeat, et medium: quæ in minimis quoque esse possunt. Minima autem sensum vix admittunt: magna nimium dispergunt. Sic formicam vix videmus: in conspectu elephantis, visus vix colligitur. Quare, comædiæ tragœdiæque magnitudo et periodus, ut cum philosopho hoc dicam, è naturâ utriusque et ratione peti debent. Et mutatione primâ, hoc est, cum infelicitate ad felicitatem in comædiâ, contrâ autem in tragœdiâ, mutari potest actio: ita ut ex argumento nihil, quod ad rem spectet, prætermitti sit necesse. Summus Aristoteli ambitus unius Solis est: potest esse aliquot horarum. Quâ in parte admirandus Sophocles Terentiûsque. Plautus verò novem menses uno dramate complexus est: ut vix major ampliorque Homericæ Iliados quàm Amphytrionis sit periodus. Alcumena autem concipit et parit: quod si fieret ubique, nullo episodio jam opus esset: Ideoque nec ars est, scribere comædiam. Præterquam quòd sit monstri instar, et cum ratione ac naturâ pugnet, ut quæ simul et concipiat et pariat. Qualia nonnulla in scriptore hoc summus criticorum Cæsar Scaliger notavit. Atque hæc vitaverant poëtæ Græci, quorum scripta hîc tantopere commendat Flaccus: Technici Græcorum, quomodo vitanda essent ac cavenda, sæpe inculcârunt suis. Plautus *susque deque* habuit: ut in Captivis. Quam incuriam poëta cùm videret, continere se non potuit, quin exclamaret:

— vos exemplaria Græca

Nocturnâ versate manu, versate diurnâ:

Contrâ negligentiam suorum, et incuriam gravissimè taxaret. Quidni enim? qui hoc tum agebat, quod ante eum Aristoteles; qui ubique Euripidem et alios in istis reprehendit; nam de comicis quæ scripsit, hodie non extant. Porrò simul ac poëta actionem habet, locum quoque ut actioni det, necesse est. Quia sine loco, fieri nil potest. Hic autem locus, σκηνῆ δράματος à criticis vocatur: cujus finem transilire nefas. Nemo enim tempore eodem, quod à Plauto rectè dicitur, alibi atque alibi versari potest: nisi aliquid monstrosum fiat in comædiâ. Idem tamen, cùm Curculionis scenam Epidauri posuisset, Romam transiit in eâdem, et in Romanorum mores, scenæ suæ jam oblitus, liberè invehitur: et quidem, ut antiqui comici, tributim. Ita ut et singula describat loca Act IV. Scen. *Ædepori*. Jam τὰ ἀλογα in fabulis quàm multa? Ita voco, quæ nil verisimile habent. Tale est, Sosiclem Menæchmum; qui veniret è Siciliâ, surreptum item qui in Illyriâ jam habitaret, habitu, eodem tempore, ita simili fuisse, ut dignosci à spectatoribus non possent: cùm nil simile haberent istæ gentes. Quod vitium, ne à chorago quidem emendari potest. Nam Amphitryone Mercurius et Jupiter dii sunt: quibus omnia concedi, etiam hîc, solent: quare incurrere τὸ αλογον non possunt. Ubi enim dii agunt, cessat ratio. Quidvis enim posse eos, nemo est qui non intelligit. In Terentio, cui soli artem Flaccus noster assignavit, nihil tale. Omnia cum judicio, cum ratione, circumspectè, ex arte, et cùm curâ. Nam et fabulæ insignem ferè cum agnitione mutationem habent: quas inter τὰς μὴ ἀπλᾶς sive πεπλεγμένας, esse perfectissimas ne-

cesse est, qualis et in reliquâ ubique dispositione est. Quod ad dictionem autem, quis negabit quædam esse in Plauto, quæ nec locum extra scenam, neque usum nisi inter histriones habent: unde solo et exiguo theatri ambitu circumscribuntur? Nam et ἀγωνιστικὸν in foro, neque minùs γραφικόν, sive usitatum in scribendo characterem, longè excedunt: quò ubique Nova, et jam emendata, respicit Comædia. Quare Varro cùm sermonis laudem illi tribuit, idem quod ubique in scriptis, quanti faceret antiquitatem, proficitur: ut qui τὰ ἀπὸ γλαυκῶνα, quæ in Plauto partim ævum quo hæc scripsit, partim quæ plerisque placet, ipsa desita antiquitas commendat. Unde et ipse qui sic iudicavit, ut nimium antiquitatis in scribendo studiosus, neque satis ævi sui memor, Varro ab antiquis criticis notatur. Qui cùm sentiant sic iudicentque; nobis qui ab illis meritò pendemus, equidem tacendum reor. Auctor de causis eloquentiæ corruptæ: *Neminem nominabo, genus hominum signasse contentus: sed vobis utique versantur ante oculos, qui Lucilium pro Horatio, et Lucretium pro Virgilio legunt, quibus eloquentia tui Aufidii Bassi, aut Servilii Noviani, ex comparatione Sisennæ aut Varronis, sordet: quòd ex vocibus antiquis patet, quas ex libris ejus critici legerunt, cùm non pauca alia ex scriptis ejus peti possint. Ideòque Cicero, qui de ætatis suæ et sermone et venustate maximâ cum curâ iudicabat, laudem hanc Terentio cecidisse meritò pronunciat. Sic enim ad Atticum; Secutus sum, non dico Cæcilium; Mane ut ex portu in Piræeum: malus enim Latinitatis auctor est; sed Terentium, cujus fabellæ, propter elegantiam sermonis, putabantur à Lælio scribi:*

Heri aliquot adolescentuli coimus in Piræeum.

Et Servius proprietate cæteris præpositum hunc notat. Idem de sententiis, quas διακρίσις vocant, iudicari potest: omnes enim ferè Plauti et Συμεωνικαὶ sunt, et ab usu alienæ: quales passim habet; imprimis cùm philosophatur καὶ γνωμοτυπῶ. Ut ecce:

Insanum est malum, in hospitium divorti ad Cupidinem.

Verè scenicum et illud:

Et postremò, nisi me auscultas, atque hoc, ut dico, facis,

Tute pone te; latebis facile, ne inveniatur te honor.

Et quis illud extra scenam usurpare ausit?

Benefacta benefactis aliis pertegito, ne perpluant.

Quare nunquam effugient quin sint inepti, qui hæc et alia id genus, ad serium dicendi genus transferunt. Consequuntur enim, quod non vident, ut inviti risum moveant: quod non pauci hodie in scriptis maximo molimine à lectore impetrant. Sequitur τὸ ἦθος. Quod, ut docet Aristoteles, in oratione, uniuscujusque institutum indicat et voluntatem. Quod in singulis re-præsentare, nisi viri aut prudentis aut philosophi, nullius est. Nam quemadmodum è singulis experientia, ita nemo singulorum mores sine hæc exprimit. Quare omnium accuratissimè et optimè, quid sit facere ut sit ἡθικὴ oratio, philosophus ostendit: quod vel solum tanti est, ut nihil minùs nonnulli, qui ad rhetoricarum suarum leges, magnorum quoque et sublimium ingeniorum orationes exigere audent, hæc in parte videant: in quâ, ad ipsius quoque antiquitatis stuporem, Afer iste regnat. Rectè ergo Varro: *In argumentis Cæcilius poscit palmam, in ethesin Terentius.* Significat enim, Cæcilium εὐρετικόν, aut potiùs εὐνοικονόμητον fuisse: quemadmodum ἀνοικονόμητος nonnunquam præ reliquis videtur Plautus: cui sermonis idem assignavit laudem. Quod, si quicquam sapimus, Terentium est Plauto præferre. Ut cùm eum, qui excellit in majori, magis quàm qui in minori dicimus excellere. Neque causa fuit alia, quare, quod observant veteres, idem Varro etiam Menandro, in quibusdam prætulit Terentium. Exempli causâ, Adelphorum initio. Neque immeritò. Mirificè enim, cùm alibi, tum ibi regnat τὸ ἦθος. Idem Varro, cùm tragædiæ, comædiæ, ac satyræ effingat formas, quid de nostro iudicet, disertè expressit. Ubertatem enim tribuit tragædiæ, quam dat Pacuvio: gracilitatem satyræ, quam tribuit Lucilio: mediocritatem verò

comœdiæ, quam dat Terentio. Ut si quis uberrimo sermonis genere heroicum definiat poëtam: et hoc tribuat Virgilio. Aulus Gellius, lib. VII. cap. xiii.: *Vera autem et propria ejusmodi formarum exempla, in linguâ Latinâ, M. Varro esse dicit, ubertatis Pacuvium, gracilitatis Lucilium, mediocritatis Terentium.* Quæ est de comœdiæ, quemadmodum in scholis loquimur, essentiâ. Cùm Plautus sæpe tragico, nonnunquam quoque seriò, utatur. Quanquam ibi sanè sermo, ut priore loco à Varrone accipitur. Sermo enim et τὸ ἥθος differunt, ut homo prudentissimus, et scœmina quæ purè loquitur. Qualis dicitur Gracchorum mater. Unumquemque enim rectè exprimere, et humanam optimè delineare vitam, summus atque extremus viri atque auctoris maximi conatus est. Rectè grammatici ad Sophoclem: Ἔστι δὲ τοῦτο μέγιστον ἐν ποιητικῇ, διγλοῦν ἥθος. *Est autem illud maximum in poëtice, exprimere ethos.* Debebat addidisse, in dramaticâ præsertim. Et Horatius tam multis, vitam tragœdiæ τὸ ἥθος esse docuit. Aristoteles verò, etiam in tragœdiâ, post actionem, (quam fabulam plerumque vocat,) quæ essentiæ pars prima, partem essentiæ secundam constituit τὸ ἥθος. Mirum est autem, locum Varronis à nemine intellectum. Qui cùm palmam in argumentis Cæcilio concedit, principem comœdiæ haud dubio Cæciliam constituit. Quare? Pars tragœdiæ præcipua est argumentum. Aristoteles modò μῦθον, modò τῶν πραγμάτων σύνθεσιν, vocare solet: qui et multis probat, eum qui hâc parte excellit, etiam si cæteris destituatur, dramaticum poëtam dici posse. Pars secunda est τὸ ἥθος: quod cùm Terentio assignavit Varro, locum illi proximum concedit. Quod non potest ignorare, qui antiquos criticos, imprimis autem Aristotelem, cum curâ legit, ac intelligit. Sermonis enim laus, quam Plauto tribui ab eo volunt, tantùm abest ut cum reliquis conferri possit, ut postremo loco, et post τὴν διάνοιαν, ponatur. Quare ex sententiâ Varronis, qui hîc Aristotelem expressit, primus est Cæcilius, secundus est Terentius: quos deinde Plautus sequitur. Quod debebat cogitâsse Siren ævi nostri Justus Lipsius: qui profectò locum summi Romanorum critici non penetravit. Τὸ ἥθος autem Plauto Horatius abjudicat, cùm inquit,

aspice, Plautus

Quo pacto partes tutetur amantis ephēbi.

Et videtur Charinum habuisse in animo: qui Mercatore, τὸ μανικὸν καὶ τὸ ἐρωτικὸν confundit ἥθος. Hoc est, ita amat, ut Menæchmus furit. Furere autem præ amore, comœdiæ non ἥθος, sed tragœdiæ est πάθος: ut ex Phædrâ aliisque patet. Quare? quia πάθος aliquod immane exspectatur, quod tragœdiam constituit, ut μεταβάσις conveniat furenti. Sed hæc triviales non intelligunt: qui summum virum Aristotelem tam facilè contemnunt, quàm nos et judicia illorum et magistros meritò contemnimus, quibus persuasum est, omnem veram eruditionem ex hoc uno fonte limpidissimo petendam. Charinus autem Plauti, ad frigiditatem usque calet, quam non potuit vitare. Qualia sunt ista, scenâ *Divinam atque hominum*:

— jam Cyprum veni, &c.

Item,

Porrò proficiscor quæsitum: nunc perveni Chalcidem.

Video ibi hospitem Zacyntho: dico quid eò advenerim:

Rogito quis eam vexerit, quis habeat, si inaudiverit.

Hospes respondit, Zacynthio ficus fieri non malas.

Vides hominē tam tristem, ut festivus esse quærat. At divinus hâc in parte, duos amatores in Eunuchō, suo more, Phædrīam et Chæream, divinitus utrumque ἥθοποιεῖ. Quare cùm poëtæ omnes, quorum imitatione constat institutum ac consilium, pictorum instar, teste Criticorum rege ac principe, aut similes, aut (quod non rarè evenit, vel imperitè καὶ ἐξ ἀσθενείας, vel captandi risûs causâ) nunc pejores quàm sunt, exprimant, nunc meliores, servos pejores Plautus, ut plurimùm, Terentius hos semper similes, non meliores; metrices verò partim similes, partim meliores aliquando introducit: Similes, ut Thaidem: meliores, ut Bacchidem. Parasitos semper deteriores et vo-

raciores Plautus, nunquam meliores; ut et Dossenus, qui hos solos prope modum curabat, in personis reliquis ἐκπίπτων. Phormio Terentianus planè est admirandus: ut et Gnatho. Plautini quia risum quærunt, veritatem et sermone et sententiis amittunt. Tres virtutes enim sermo, quem non sine causâ ἥθικόν dixerunt Græci, nos moratum dicimus, æquitatem nempe, veritatem, et simplicitatem, postulat: quæ τὸ ἐνδιάθετον, hoc est, id quod unicuique est insitum, ob oculos proponit: cùm ridiculum, ut violentum, quia à naturâ alienum, quod rectè de eo Aristoteles pronunciat, corruptum sit, et à corruptis causis, quod jam dixi, moveatur. Moratum quia simile est naturæ, leniter delectat: quod ætatum singularum, hominum, ac nationum, totiusque vitæ, simulacrum quoddam ac imaginem, in scenâ representat. Planè ut pictura quæ à vero abit, et vel cubitalem nasum, vel distortum os facetè representat, risum movet: similis delectat. Atque hoc est quod omnes tribuunt Menandro, quem Terentius expressit. Ut Hermogenes: παρά τε αὐτῷ Μενάνδρῳ ἂν μυρία εὖροις τιαῦτα, καὶ γυναικίας λεγούσας, καὶ νεανίσκους ἐρωώντας, καὶ μαγείους, καὶ παρθένους θρυπτομένας, καὶ τινὰς ἄλλους ὅλως τε διὰ τὸ ὑποπίπτειν τῷ ἥθικῷ λόγῳ καὶ τῶν ὁμοίων, ταῦτά γε πάντα ἢ τάγε πλεῖστα αὐτῶν, ὑποκείσθαι τῇ ἀφελείᾳ δεῖ. Quemadmodum Hieronymus Menandrum et Terentium, cum maximo iudicio, conjungit. Ad Paulinum enim: *Poëta æmulentur Homerum, Virgilium, Menandrum, Terentium.* Audi orationem patris irati. Heaut. Act. V. scenâ *Si unquam*:

—— non si ex capite sis meo

Natus, itidem ut aiunt Minervam esse ex Jove, eâ causâ magis Patiar, Clitipho, flagitiis tuis me infamem fieri.

Et quæ sequuntur. Audi mitis viri potiùs quàm boni :

Ausculat; ne me obtundas de hâc re sæpius.

Tuum filium dedisti adoptandum mihi.

Is meus est factus: si quid peccat, Demea,

Mihi peccat: ego illi maxumam partem feram.

Oponat, potat, olet unguenta, de meo.

Amat? dabitur à me argentum, dum erit commodum;

Ubi non erit, fortasse excludetur foras.

Fores effregit? restituentur: discidit

Vestem? resarcietur: est, diis gratia,

Et undè hæc fiant, et adhuc non molesta sunt.

Et divina illa :

—— credo hercle: nam ingenium novi tuum

Liberale; sed vereor ne indiligens nimium sis.

In quâ civitate tandem arbitrare te vivere?

Et quæ sine motu animi et suavissimâ voluptate legi non possunt. Hecyrâ:

—— odiosa hæc est ætas adolescentulis:

E medio æquum excedere est: postremò jam nos fabula

Sumus, Pamphile, senex atque anus.

Et cætera: pluscula sunt enim. Quis cùm illa Phormione legit, non uxorem honestam adulteri agnoscit?

—— an quidquam hodie est factum indignius,

Qui mihi, ubi ad uxores ventum est, tum fiunt senes.

Hæccine erant itiones crebræ, et mansiones diutinæ,

Lemni? hæccine erat quæ nostros fructus minuebat calamitas?

Quid? ego æquo animo cupio misera in hâc re defungier.

Sed quid sperem? ætate porrò minùs peccaturum putem?

Jam tum erat senex, senectus si verecundos facit,

An mea formâ atque ætas jam magis expetenda est, Demipho?

Quid mihi nunc adfers, quamobrem exspectem, aut sperem porrò non fore?

Et quandoquidem simplicitas, maxima moratæ orationis virtus, si intendatur, suavitate parit, nemo sine incredibili ac summâ voluptate illud Bacchidis leget:

—— rectè amâsti, Pamphile,

Uxorem tuam: nam nunquam ante hanc diem meis oculis eam, quod nôssem, videram.

Perliberalis visa est.——

Ideoque fabulæ Terentianæ doctiorem histrionem, quàm reliquorum, de-

siderabant. Semper enim quæ morata est oratio, τῇ ὑποκρίσει fulcienda. Nam quæ moribus affectibusque destituitur, teste philosopho, est ἀνυποκριτος. Neque ulla ferè apud eum syllaba extat, quæ non animi aut affectûs alicujus sit index. Jam ut ad lepores, sales, gratias, et venustates veniamus; certum est, ferè omnes eos tolli à ridiculo, non secûs quàm in vitâ ab excessu morum virtus, ab excessu apparatus, in scenâ tollitur voluptas. Quare Menandro ac Terentio lepores tribuunt antiqui, sales Plauto Horatius concedit: quos nonnunquam inurbanos esse notat. Audi Paterculum: *dulcesque Latini leporis facetiæ per Cæcilium, Terentiumque et Afranium, sub pari ætate floruerunt.* Græci χάριτας et χαριεντισμοὺς vocant. Remissiores sunt enim, quàm ut risum violenter moveant: circumspectiores, quàm ut frigeant. Absurdum enim sæpe causa est risûs, aut inusitatum. Contrâ autem sermo, qui et usitatus et moratus, quique leniter decorum servat, sicut eo ipso fit venustus et delectat, ita quidam eminere joci possunt. Qui quidem in hoc Afro (nisi Lælio eos potiùs ac Scipioni tribuendos putes) et Menandro, si judicium Horatii et antiquorum sequimur, ex eodem sale, è quo nata Venus est, deprompti videntur. Ecce statim Andria. Act. V. scenâ *Mitte.*

— Davo istuc dedam jam negoti. S. non potest.

P. Qui? S. quia habet aliud magis ex sese et majus. P. quidnam? S. vincetus est.

P. Pater, non rectè vincetus est. S. haud ita jussi.

Jam Gnathonem vide, qui cùm putidos Thrasonis mores Phædriæ ac Chæreæ exposuisset, contrâ autem illi persuasisset, et jam gratias ineptus homo ac ridiculus haberet:

— bene fecisti: gratiam habeo maximam.

Nunquam etiam fui usquam, quin me omnes amarent plurimùm:

respondet ad utrumque conversus:

Dixin' ego in hoc inesse vobis Atticam elegantiam?

Certè tota scena tertia tertiî actûs in Adelphis, in quâ luditur à Syro Demea, divina est. Qualia enim illa!

— mihi quidem non placent,

Et clamo sæpe; salsamenta hæc, Stephanio,

Fac macerentur pulchrè.

Planè enim præter expectationem omnia. Jam cùm Vetus Comœdia nihil æquè ac παρωδιαν amet, quæ plerumque et acerba est, et extra scenam quæritur, urbanissimus virorum rationem, quâ ex actione ipsâ parodiam, lepidam sanè et venustam, peteret, invenit.

Nam cùm Demea dixisset,

— fit sedulò,

Nihil prætermitto, consuefacio: denique

Inspicere, tanquam in speculum, in vitas omnium

Jubeo, atque ex aliis sumere exemplum sibi.

Hoc facito, —

Et quæ sequuntur; respondet Syrus:

Conservis ad eundem præcipio modum,

Hoc salsum, 'st, hoc adustum 'st, hoc lautum 'st parum,

Illud rectè: iterum sic memento: sedulò

Moneo, quæ possum, pro meâ sapientiâ.

Postremò tanquam in speculum in patinas, Demea,

Inspicere jubeo: et moneo, quid facto usus sit.

Ita sanè et Plato, et Xenophon, omnesque Socratici jocantur: nunquam frigidè, nunquam obscenè, nunquam ineptè, nunquam putidè. Videamus jam Plautina quædam. Ac Plutarchus quidem illud tanquam frigidum ex Aristophanis Thesmophoriazusi de Euripidis matre adducit.

^{Ἄγρία γὰρ ἡμεῖς, ὃ γυναικες, δὲ ἄ κακὰ,}

^{Ἄτ' ἐν ἀγρίοισι λαχάνους αὐτὸς τραφεῖς.}

Cui illud, quamvis non in simili omnino genere, adjungas licet,

Nam mulier olitori nunquam supplicat, si quæ est mala:

Domi habet hortum et condimenta ad omnes mores maleficos.

Rhetores Συμελικόν, sive theatrale, vocarent. Ridiculum enim potiùs quàm festivum est; et ut sit festivum, nemo, verè in his subactus, dixerit,

venustum esse. Ab usu enim quàm longissimè remotum est. Jam verò, cùm in verbis frigidum aut in rebus; de verbis Aristoteles, de rebus alii egerunt. Frigidum autem jam vocamus, non magniloquentiæ vicinum illud vitium (quanquam illud quoque habere hîc locum potest) quod discedere ab urbanitate dicitur. Quod, ut nonnihil à dicendi his magistris abeamus, modis fit pluribus. Vel in frigida translatione. Ut cùm dentes *calceati* dicuntur. Capt.:

Cum calceatis dentibus, veniam tamen.

Et cùm victus, *senteis esitare*, et *scruposam viam commeare*, dicitur: quæ sanè frigent. Vel in minimis allusiunculis et longè petitis. Ut Pœnulo:

Mi. Assum apud te eccum. *Ag.* at ego elixus sis volo.

Et quod illi placuit non semel:

— magis calleo quàm aprugnum callum callet.

Item,

— callum aprugnum æquè callere non sinam.

Et,

Quanta sumini absumedo, quanta callo calamitas!

Et Curcul.:

— facite ventum, ut gaudeam.

Ph. Maximé. *Cu.* quid facitis? quæso. *Ph.* ventum. *Cu.* nolo equidem mihi

Fieri ventulum. *Ph.* quid igitur vis? *Cu.* esse, ut ventum gaudeam.

Quas cùm grammatici Latini, qui citiùs cælum digito, ut ita loquar, expugnâssent, quam ut minimam Horatii oden expressissent, morologias in Plauto dixerint, nondum video, quare Horatio, ut summo maximoque poëtâ, ita critico incomparabili, quem acutum doctumque virum ipse D. Hieronymus ad Pammachium vocavit, idem non licuerit. Ejus sanè generis sunt, quæ in Aristophane accusat, quæque trivialia potiùs, quàm ut viris eruditis, etiam in scenâ, placere aut debeant aut possint, accuratus censor Plutarchus judicavit; *Καὶ γὰρ ὁ μὲν ἀπαιδευτος καὶ ἰδιώτης, οἷς ἐκεῖνος λέγει, ἀλίσκεται ὁ δὲ πεπαιδευμένος δυσχερανεῖ λέγων δὲ τὰ ἀντίθετα, καὶ ὁμοιοπτώτα, καὶ παρονομασίας· τούτοις γὰρ ὁ μὲν κατὰ τοῦ προσήκοντος λόγου καὶ ὀλιγάκις χρήται, ἐπιμελείας αὐτὰ ἀξιώων· ὁ δὲ πολλάκις, καὶ οὐκ εὐκαίρως καὶ ψυχρῶς.* Et adducit exemplum: ut cùm *τοῦς ταμίας, λαμίας* vocat. Nam quæ ille de Menandro, ad Terentium ferè omnia referri possunt. In quo nihil putidum est, aut ineptum. Quanquam multa quæ notavit, potiùs antiqui comici virtutes, quàm illius de quo ibi judicavit, vitia censenda sunt. Princeps enim inter illos fuit, et ad leges eas planè se composuit. Quod de Plauto nemo dicet. Est et frigidum, quod longè ab eo abest, quod aut esse, aut posse fieri putatur. Quale est, *pugno frangere elephanto brachium, horiolâ in cælum pervenire.* Est et frigidum, cùm ita à familiari sermone oratio recedit, ut ad usum ampliùs transferri nequeat. Tale est illud ibidem:

Si ante lucem ire occipias à meo primo nomine,

Concubium sit noctis, priusquam ad postremum perveneris.

Crescit tamen frigidum, cùm addit alter,

Opus face est et viatico ad tuum nomen, ut tu prædicas.

Quæ si pedem unum extra scenam feras, protnus putiscent: neque ad usum applicari potuerunt. Qualia nec Scipio, nec Lælius, flos nobilitatis, vel in scenâ approbâssent. Plutarchus certè extra liberalium theatra ac doctorum, liberè relegat. Ridiculi enim ac inepti sunt, qui plebeiis tantum scribi comœdiam existimant; cùm non minùs eruditus scribatur. Quod et Flaccus scivit; qui non sine causâ,

Creditur, ex medio quia res arcessit, habere

Sudoris minimum; sed habet Comœdia tantò

Plus oneris, quantò veniæ minus.

Deinde autem, Plauti et Dosseni utitur exemplo, quos securos de judiciis doctorum ait. Et hæc ad divinum, ut jam dixi, ac subactum in his principem, cujus nec judicium nec cæterorum ignorare eâ tempestate potuit, et cujus judicium vereri debuisset, nisi idem aliorum fuisset. Jam illa Epi-

charmī imitatio, ut festivissima, ita si sit frequens, frigore non caret: quæ fit, cùm vel falsa opponuntur, aut subjectum idem est cum prædicato. Ut cùm Epicharmus dixit:

Τόκα μὲν ἐν τήνοις ἐγὼ ἦν, τόκα δὲ παρὰ τήνοις.

Tunc inter illos ego eram, tunc apud illos.

Bis enim idem dicit: quæ est fraus in verbis præter expectationem. Idem autem est cum prædicato subjectum; ut in illis Curcul. Act. IV. Scen. IV.

Quoi homini dii sunt propitii, ei non esse iratos puto.

Sticho:

E malis multis, malum quod minimum est, id minimum est malum.

Captivis:

Hos quos videtis stare captivos duos,

Hi stant, non sedent.—

Quæ jam docti collegerunt. Unde et istam summi critici censuram meruit:

Plautus ad exemplar Siculi properare Epicharmi

Dicitur.—

Quanquam sanè alibi non invenustè iis usus est. Quæ Menander tamen, et imago ejus, de quo nunc agitur, Terentius, tanquam cum periculo conjuncta, seriò fugerunt. Hæc pro viro maximo Horatio; neque adversùs Plautum dicta sunt, quem amamus, suspicimus, diligimus, ac veneramur. Verùm ut judicium sic acuamus: simul ut acuti isti, quod videntur sibi, ita facetissimum scriptorem ament, legant, tractent, atque ediscant (quod et rectè et ordine ab iis fieri fatemur, neque enim satis commendari potest) ut nec planè et ubique veteribus probàsse se meminerint: et, quod hîc præcipuè spectamus, de Horatio ejusque crisi, minùs liberè loquantur: Terentii autem miram ac propè ineffabilem amœnitatem, elegantiam, judicium, ac venustatem, intelligere paulatim discant. Cujus incredibiles lepores, ut Josephus Scaliger dicebat olim, vix centesimus eruditorum quisque videt. Ne cum illo simul et Afranium, antiquum comicum, condemnent, cujus verissimum atque absolutum extat judicium:

Terentio non similem dices quempiam.

Nobis eruditi ignoscent, quòd hæc fusiùs: si cogitent præsertim, minùs veri critici esse ac censoris, non literulam ejicere alibi, aut innocentem syllabam damnare, vocem tollere alibi, aut emendare, sed sincerè de auctoribus ac rebus judicare: quod et solidæ et absolutæ eruditionis est. Quòd, ni fallor, omnes aspiramus: neque ullâ in re magis antiquitas præivit nobis. De auctoribus autem comicis, uter meliùs judicare potuerit, isne qui ætate illâ vixit, quo ad summum culmen poësis pervenit, qui poëta summus, summus criticus, familiariter cum Cæsare Augusto ac Mæcenate vixit, eorumque atque aliorum quotidie de his judicia audit; an qui hodie harum rerum planè imperiti judicant; ipsi viderint.

IDEM, Lib. De Constitutione Tragœdiæ; ubi de morato agitur sermone:

“LONGE autem omnibus palmam in hæc parte Terentius præripuit. Cujus, sine summâ voluptate, moratum nec legere nec recordari possumus sermonem. Sanè præ reliquis scriptoribus decorum intellexit: ac penè solus quæ ab Aristotele rhetoricorum secundo de moribus præclarè observata sunt, divinitus expressit: veræ Musarum deliciæ, et scenæ voluptas.” A cujus elegantia, venustate, lepore, venere, quòd quis longiùs abest, eò minus cum urbanitate commercii habet. Quod ubique vir emunctæ naris Horatius inculcat: et quod optimè hæc ætate Scaliger noster, ante hunc Erasmus; ante utrumque Varro intellexit: qui, *In argumentis Cæcilius palmam poscit, in ethesin Terentius, in sermonibus Plautus.* Argumentum est fabula. Hæc laus prima est. Secundum sunt mores. Hæc secunda est. Postremum est sermo. Hæc postrema est. Quanquam cur sermonem præferret Plautinum Varro, alibi nobis dictum est; cùm, ut nimius sermonis prisci suo tempore amator, ab antiquis notetur. Qui pro *argumentis, pathesi* legerunt,

quia laus hæc à Charisio peculiariter Cæcilio tribuitur ; neque intellexerunt, quid esset argumentum, neque eundem in utroque simul posse laudari. Ecce mores mitis viri ;

— credo, hercule : nam ingenium tuum novi
Liberale ; sed vereor, ne indiligens nimium sis.

“ Iracundi :

Hei mihi, quid faciam ? quid agam, quid clamem, aut querar ?
O cælum ! O terra ! O maria Neptuni !

“ Adolescentis, qui in prosperâ fortunâ :

Jamne erumpere hoc licet mihi gaudium ? pro Jupiter !
Nunc est profectò, interfici cum perpeti me possum,
Ne hoc gaudium contaminet vita ægritudinæ.

“ Senis qui in adversâ versatur :

Quid hoc (malum) infelicitatis, nequeo satis decernere,
Nisi me credo huic esse natum rei, ferendis miseriis.
Primus sentio mala nostra : primus rescisco omnia :
Primus porrò obnuncio : ægrè solus, si quid siet, fero.

“ Fœminæ honestæ, quæ adulterii maritum convincit :

— an quidquam hodie est factum indignius ?
Qui mihi ubi ad uxores ventum est, tum fiunt senes.

“ Et quæ sequuntur. Vides sermones, qui, quòd eleganter sint morati, intimos sensus pertentant. Hoc interest, quòd pro personarum ratione, quibus gravioribus tragœdia utitur, isti quoque variant.”

PETITUS

DE ORDINE COMŒDIARUM PUBL. TERENTII.

OMNIA non sunt plana atque liquida. Primam omnium ANDRIAM esse, liquet ex Donati præfatione in Andriam. *Hæc prima acta est Ludis Megalensibus, &c.* Suetonius Tranquillus in vitâ Terentii : *Scriptis comœdias sex, ex quibus primam Andriam, cum ædilibus darct.* Quod et testantur hi versus in Andriæ prologo :

Favete, adeste, æquo animo, et rem cognoscite :
Ut pernoscat, equid spei sit reliquum :
Posthac quas faciet de integro comœdias,
Spectandæ, an exigendæ sint vobis prius.

Editam testantur cum didascalie, tum Suetonius, M. Marcello, Cn. Sulpitio Coss. hoc est, anno ab urbe conditâ DLXXXVIII.

HECYRA semel atque iterum exacta tertiò stetit ; unde factum, ut quo loco edita primùm sit à Terentio, non ex vero proditum sit à Donato, præfatione in hanc comœdiam : *Factaque et edita quinto loco, Cn. Octavio et T. Manlio Coss.* Atqui si facta editaque est Cn. Octavio, T. Manlio Coss. non igitur quinto loco ; nam Cn. Octavius et T. Manlius Consules fuerunt anno ab urbe cond. DLXXXIX. Ergo facta est post Andriam, quam edidit Terentius anno proximo præcedenti : proinde Hecyra secunda est ordine fabularum, quas fecit Terentius.

Tertia fuit HEAUTONTIMORUMENOS, ut constat ex didascalii quæ in fronte illius leguntur, in hæc verba : *Acta tertiò, M. Juventio, M. Sempronio Coss.* Qui consules fuerunt anno ab urbe cond. DXXI.

Sequitur quarta PHORMIO, de quâ didascalie : *Facta est IV. C. Fannio, M. Valerio Coss.* Quod etiam testatur Donatus, præfatione in hanc fabulam : *Edita est quarto loco M. Valerio et C. Fannio Coss.* Post Phormionem quinta est edita EUNUCHUS, iisdem Coss. iisdem Ædilibus ; habes id ex didascalii, et Donati præfatione in hanc fabulam : Anno nimirum ab U. C. DXXIII.

Bis eodem die producta in scenam, tertiùm denique acta : pretium, octo millibus sestertiùm, numeratum est poëtæ.

ADELPHI sexta est comœdia à Terentio facta, eaque edita est Lucio Anicio, M. Cornelio Coss. hoc est, anno ab U. C. DXXIV. Ludis funebribus L. Æmili Pauli, ut habes in didascalii. Iisdem Ludis funebribus relata

est Hecyra, sed non placuit, ut est in didascaliiis. Priùs tamen in scenam producta est Hecyra, quàm Adelphi, ut colligo ex Donato, qui dicit: *et factam et editam quinto loco*. Malè, ut audivimus: nisi perinde habueris primam illius editionem, Cn. Octavio, T. Manlio Coss. quasi omnino edita non esset, cùm neque spectata, neque acta tunc sit: neque tum malè dices quinto loco, cùm producta est his ludis funebribus Æmili Pauli ante Adelphos. Quare audiendus non est Donatus, qui eam *secundo loco actam dicit etiam tum rudi nomine poëtæ, itaque sic pronunciatum, Adelphi Terentii, non Terentii Adelphi: quòd adhuc de fabulæ magis nomine poëta, quàm de poëtæ nomine fabula commendaretur*. Quæ futilis argumentatio est: nam nulla fabularum Terentii pronuntiata est Terentii, exempli gratiâ Phormio, Heautontimorumenos, antequam tertiùm edoceret Eunuchus. Idque observat Donatus præfatione in Eunuchum, tertiùm editam fuisse post Aldelphorum editionem.

ARGUMENTA
PHILIPPI MELANCHTHONIS
IN PUBLII TERENTII COMÆDIAS.
IN ANDRIAM.

NULLUS est omnino scriptor in Latinâ linguâ, quem tantopere cognosci, ediscique retulerit, atque Terentium. Nam cùm prima virtus in oratione sit propriè loqui, nec proprii sermonis artificem meliorem Terentio habeamus, dignus planè est, in quo perdiscendo plurimum operæ ac studii ponamus. Et ab iis qui docent pueros, supersticiosam etiam diligentiam in hoc auctore enarrando requiro. Primum prodest monere, quæ comædiæ natura sit, quidve spectârint comædiarum auctores: nomen unde factum sit. Atque hæc quidem Donatus copiosè exposuit. Convenit autem inter omnes, auctores comædiarum voluisse et communium morum et casuum exempla proponere: quibus velut admoniti, prudentiùs judicemus de rebus humanis, et genere orationis facundiam locupletare. Quæ inculcabunt professores eò diligentius, ut sciant pueri, quid ex illis petere debeant, quem fructum facturi sint legendis comædiis. Nam quò propiùs cognôrint et vim literarum, et utilitatem, eò impensiùs juvat discere. Porrò nomen Comædia factum est, ut plurimi dicunt, *ἀπὸ τοῦ κώμου*, id est, à comessatione, et *ἀπὸ τῆς ᾠδῆς*, id est, à carmine: ut sit convivale carmen. Nam in conviviis primùm jocosum quodam carmine, civium vitia juvenus liberiùs taxabat. Postea, ars accessit, et theatrorum consuetudo. Aristoteles *περὶ ποιητικῆς* de nominis origine aliter sentit, nec piget adscribere ejus verba; *ὡς κωμωδὸς οὐκ ἀπὸ τοῦ κωμάζειν λεχθέντας, ἀλλὰ τῆ κατὰ κώμας πλάνη ἀτιμαζομένων, ἐκ τοῦ ἄστεος*. Cætera Donatus. In recensendis argumentis fabularum, consilium poëtæ summâ curâ exponendum est. Quarum personarum descriptiones in primis admirationem mereantur, in quibus locis plurimùm commoretur poëta, ubi plurimum nervorum, plurimum eloquentiæ ostendet: quos locos ita commendent pueris, ut et familiariter ament, et tanquam digitos suos nôrint. Et ob hanc causam fabularum omnium argumenta, veteri more, in *πρότασιν, ἐπίτασιν, καταστροφῆν*, partiuntur, ut distributa faciliùs adsequatur juvenus. Ferè autem fabulæ continent periculum quoddam: nusquam enim consilio locus est, nisi in dubiis rebus. Neque verò aliud est comædia, nisi humanorum consiliorum et eventuum imago quædam. In Andriâ periclitatur Pamphilus, ut Glycerio fidem promissam præstet, postquam patri per errorem pollicitus est, futurum se in ejus potestate, ac ducturum quam vellet. Estque hæc veluti *στάσις* fabulæ. Consilia omnia, querelæ omnes, argumenta omnia huc referenda sunt. Et tota fabula similis est orationi generis suasorii. Nam variè de totâ causâ consultant senes, adolescentes, ac servi. Sed ut argumentum propiùs cernere queant pueri, ordine singulas partes referemus.

PERICULUM PROTASIS.

Cùm amaret Pamphilus Glycerium, eique fidem dedisset ducturum se esse uxorem, pater, qui amare filium compererat, consilium capit abstrahendi ejus à Glycerio, simulat se uxorem daturum, poscitque ut ne filius id recuset. Is cùm et patrem vereretur, et Glycerium deserere parum pium judicaret, pendet animi, nec habet quò se vortat. Ibi Davus intelligens simulari rem à patre, consulit herili filio, ut polliceatur patri, se in ejus potestate futurum, periculi nihil esse, quandoquidem simulentur nuptiæ; filius obsequitur, quanquam ægrè pollicetur patri ducturum se quam vellet.

EPITASIS.

Interea spargitur de Pamphili nuptiis rumor, resciscunt et mulierculæ, quibus cum Glycerio consuetudo erat. Et pater cùm à filio quod voluerat extorsisset, non jam simulat rem; sed seriam fabulam orditur. Chremetem orat, ut gnatam det uxorem filio suo: facilè impetrat. Hic de Pamphilo actum fuit: maturare nuptias pater studet, et filius pollicitus erat se in patris potestate futurum esse. Quæso, quomodo ex his turbis se explicet? quid faciat Pamphilus? Hic Davus, cujus imprudentiâ periculum contractum erat, cùm dolus non successisset, Chremetem deterret à nuptiis, fidem faciens amari aliam à Pamphilo.

CATASTROPHE.

At pater rem urget: et processisset, nisi casus, qui sæpe plus valet quàm ratio, dubiis rebus opem attulisset. Venit quispiam Crito, qui docet Glycerium Chremetis filiam esse, gratum omnibus nuncium. Nuptiæ ex sententiâ, Pamphili conficiuntur. Vide ex quanto periculo, casu evaserit Pamphilus!

Est autem in more Terentio, in primâ ferè scenâ longâ narratione commemorare occasionem fabulæ: atque eas narrationes plurimi fecerunt veteres. Sic in Andriâ exponit Pamphili amores, et patris consilium, quo is filium à Glycerio divulsurus erat. In reliquis scenis pergit consilium exequi. Sunt aspersioni illi primæ multa rhetorica ornamenta. Est enim mirabiliter aucta commemoratione morum, studiorum, sodalitiis Pamphili, quâ occasione Pamphilus deperire in Glycerium cœperit, ubi pater id primùm deprehenderit. Hæc accuratè expendit professor, et velim hic immodicè etiam anxium esse καὶ πολυπραγμονεῖν interpretem. Est enim modis omnibus efficiendum, ut mirentur, ut ament hunc auctorem pueri. Id ita fiet, si rectissimè intellexerint. Exigendum ab ipsis pueris, ut suo Marte argumenta fabularum condant, ut locos aliquos retexant, et pluribus exponant, et tanquam ceram refingant: quæ exercitatio præterquam quòd familiariorem hunc poëtam facit, facundiam etiam alit. Finguntur hic cordati senes, Davus veterator, honestâ ac piâ mente præditus adolescens Pamphilus. Verùm ut Pamphili ingenium rectiùs perspici posset, et ut aliquantò plus in fabulâ turbæ esset, confertur cum eo Charinus Pamphili dissimillimus: nihil moderatum in hoc, nihil consilii: contrâ in illo moderatiora omnia penè, quàm vel ætas poscit, vel sinit amor.

In primis mirentur eloquentiam poëtæ in Pamphili querelis, in senis narrationibus, consultationibus, et objurgationibus. Ab his exemplis et verba, et figuras Latini sermonis, et dicendi rationem assuescant petere adolescentibus: feliciter haud dubiè collocaturi operam, quàm si interea, velut formicæ Indicæ, aurum conveherent.

IN EUNUCHUM.

COMÆDIÆ ut hominum vitam, casus, consilia imitentur, pericula continent, quòd et consiliis et fortunæ, in periculis maximè locus est. Itaque cùm discutere periculum ratione contendant personæ, finguntur varia consilia, in quibus alia fallunt, alia felicia sunt. Sæpe plùs casus potest, quàm ratio. Dominatur ferè in rebus fortuna.

Superiori fabulâ proposuit modesti adolescentis exemplum: is de officio

suo honestè consultat. Hic nulla sunt honesta exempla, nullum honestum consilium. Nam meretricii amores describuntur: ut hoc exemplo cernant juvenes, tanquam in speculo, amentiam hujusmodi amatorum. Est autem duplex propemodum fabula. Propterea geminum argumentum recenseo.

Primas Thraso in hac fabulâ tenet. Ei cum pollicita esset Thaïs, facturam se sui copiam dies aliquot, fallitur is tamen; eaque protasis fabulæ est. Cum Thrasone confertur Phædrîa: nisi enim rivalem haberet Thraso, nihil periclitaretur in amore.

Epitasis fabulæ est, cum minatur ille se oppugnaturum vi ædeis Thaïdis.

Catastrophe ridicula est. Nam Thraso jani fractus, precibus impetrat, ut aliquâ saltem in parte apud Thaïdem hæreat. Porrò quia hæc fabula varia est, multumque habet turbarum, casu exoritur alius tumultus: vitiat virgo, quam Thaïdî miles donârat. Sed est læta ejus quoque periculi catastrophe. Nam uxor datur hæc adolescenti, qui eam compresserat.

Ut Thrasonem ridiculum amatorem fingeret, addit Gnathonem, qui ejus mores mirificè depingit, ut ardelionem agnoscas.

In superiori fabulâ plurimæ sunt consultationes, et tota ferè constitit in genere deliberativo. Hic plus est expostulationum, et accusatorio seu judiciali generi similior est. Nullum autem vitæ genus est, ubi non plurimum Thrasonum reperias: neque ulli ferè rebus humanis perniciosiores sunt quàm id genus, si contingat imperare. In templis, in aulis, in rebus publicis omnibus omnia miscent, ut emereantur vulgi plausum. Quare diligenter est intuenda, contemplandaque Thrasonis imago in hac fabulâ, ut discas, quàm sint inepti, quàm nihili ardeliones isti. Somnia veriùs hominum, quàm homines dicas. Refert autem conferre cum hac similes alicubi descriptiones: qualis est apud Martialem Attali, apud Catullum Suffeni: nec piget adscribere, ut ediscant pueri.

AD VARUM.

Suffenus iste, Vare, quem probè nôsti,
 Homo est venustus, et dicax, et urbanus,
 Idemque longè plurimos facit versus:
 Puto esse ego illi millia, aut decem, aut plura
 Perscripta; nec sic, ut fit in palinxysto
 Relata; chartæ regiæ, novi libri,
 Novi umbilici, lora rubra, membrana
 Directa plumbo, et pumice omnia æquata.
 Hæc cum legas, tum bellus ille, et urbanus
 Suffenus, unus caprimulgus, aut fossor
 Rursus videtur; tantum abhorret ac nutat.
 Hoc quid putemus esse? qui modò scurra,
 Aut si quid hæc re tristius videbatur,
 Idem infaceto est infacetior rure.
 Simul poëmata attingit, neque idem unquam
 Æquè est beatus, ac poëma cum scribit:
 Tam gaudet in se, tamque se ipse miratur.
 Nimirum idem omnes fallimur: neque est quisquam,
 Quem non in aliquâ re videre Suffenum
 Possis; suus cuique attributus est error,
 Sed non videmus manticæ quod in tergo est.

IN ATTALUM.

Declamas bellè, causis agis, Attale, bellè,
 Historias bellas, carmina bella facis:
 Componis bellè mimos, epigrammata bellè:
 Bellus grammaticus, bellus es astrologus:
 Et bellè cantas, et saltas, Attale, bellè:
 Bellus es arte lyræ, bellus es arte pilæ.
 Nil benè cum facias, facis attamen omnia bellè,
 Vis dicam quid sis? magnus es ardelio.

IN HEAUTONTIMORUMENON.

TANTA hujus fabulæ elegantia est, ut plerique à Lælio, quo illis tempo-

ribus Romæ nemo fuit eloquentior, scriptam existimârint : et poëta ipse testatur in hâc puram esse orationem, quâ laude nulla potest amplior excogitari. Quid est enim admirabilius, quàm sermo elegans et venustus? Neque prædicaturus hoc palàm fuerat comicus, nisi novam, insignem, et penè divinam sermonis elegantiam esse judicâset. Depingit autem parentum vitia. Nam Menedemus liberaliter amantem Cliniam justo inclementiùs tractat, adolescentem modestum et frugi. Quem postquam domo eiecit, victum jurgiis et contumeliis, multò impotentiùs desiderat : adeò multifariàm hic peccat. Huic seni opponit Chremetem monitorem : sed quem postea videas multò plura quàm Menedemum peccare. Primùm is nunquam olfecit perditè amare filium, et compilari se à scorto sumptuoso. Pòst ubi resciscit, multo fert impotentiùs id mali, quàm illa solebat Menedemus : ut agnoscas ferè ita accidere, ut foris, non domi sapiamus.

EPITASIS.

Porrò quia fingeat poëta velut oculis captum Chremetem, qui insignia filii vitia non cernat, adducit patri ob oculos filii amicam : idque hîc periculi est ne resciscat Chremes, Bacchidem filii amicam esse. Huc omnia consilia, omnes dolos servuli referemus. Et à Chremete priùs argentum emungitur Bacchidi numerandum, quàm comperit filii rem agi. Fallitur autem, cùm fingitur Bacchis esse Clinia. In primâ fabulæ parte, ubi Menedemum confirmat Chremes, oratio est deliberativi, seu suasorii generis, quâ hic consolatur, erigit, monet animi ægrum vicinum. In reliquâ fabulæ parte, quæ periculum continet, res omnis translatione rhetoricâ agitur : quia quæ ad Chremetis filium pertinent, omnia imputantur Menedemi gnato. In primis admirabilis est hic servulus, cujus callidissimis consiliis neutiquam respondent eventus. Nec vulgariter de suo consilio sibi ipse placet, cùm ait : *Hic me magnificè effero*, &c. Est ea mirifica omnino imago humanorum et consiliorum et eventuum. Fallunt enim ferè astutissima consilia mortales : sicut Ciceronem sefellit eventus belli adversùs Antonium suscepti. Extant exempla in historiis innumerabilia.

IN ADELPHOS.

PROTASIS.

ERIPUERAT Æschinus lenoni mulierculam, fratri gratificatus, qui illam amabat. Id postquam rescivit Demea, aspero et incommodo ingenio pater, de eo peccato cum Mitione, cui Æschinum dederat adoptandum, expostulat, queriturque ejus indulgentiâ corrumpi. Periclitantur itaque Æschinus et servuli, quomodo lenoni satisfiat, quomodo celetur, Demea ne Ctesiphonis peccatum resciscat. Neque enim tam ipse sibi, quàm frater curæ est.

Præterea amabat ingenuam quandam Æschinus, cui fidem dederat, uxorem se ducturum esse, quæ postquam raptam audivit psaltriam, graviter perturbata est, metuens ne desereretur. Habet hæc pars mira consilia, miras technas servi, quibus fallitur Demea.

EPITASIS.

Resciscit Demea vitium oblatum esse ingenuæ ab Æschino, eâ verò de re miram tragœdiam excitat. Magis commovetur, postquam deprehendit Ctesiphoni cum psaltriâ rem esse. Miserè etiam angitur Æschinus, cùm in discrimen venit, ne uxore excidat.

CATASTROPHE.

Hæ turbæ omnes prudentiâ et mansuetudine Mitionis sedantur. Primas itaque in hâc fabulâ senes habent. Confertur enim cum aspero et inclementi patre, urbanus et comis pater. Et huc omnia spectant, ut appareat in re domesticâ, publicâ, commerciis hominum, ubique nullam esse neque utiliore, neque gratiorem virtutem comitate. Constat autem hæc comœdia, magnâ ex parte, accusationibus et excusationibus : crebras habet querelas, et penè tragica *πᾶσι*. Quare imprimis conducit ejus lectio ad locupletandam faciundiam.

IN HECYRAM.

PROTASIS.

UXOREM duxit Pamphilus, cùm Bacchidis meretriculæ amore tantopere teneretur, ut duobus mensibus uxorem ne attingeret quidem. Postea per consuetudinem animus victus est: cœpit placere uxor. Porrò cùm ipse peregrè abesset, illa domum redit ad matrem, atque ibi parit mense septimo postquam nupsisset Pamphilo. Eam rem celat et affines et patrem anus. Ubi Pamphilus redit, comperit peperisse. Hic graviter aded commovetur, cùm aliunde concepisse existimaret. Et cùm per sese dolent res Pamphilo, (amabat enim mulierculam,) tum molestum est ab eâ divelli: neque enim honestum erat reducere. Periclitatur itaque Pamphilus, quomodo honestè dimittat uxorem, neve illius peccatum proderet. Hæc fabulæ protasis est.

EPITASIS.

Instant pater et socer, inscii quid accidisset, ut domum reducat: præsertim cùm nec socrus, nec mater, id quod senes falsò suspicati fuerant, obstant. Quanquam autem permoveri non posset Pamphilus ut reduceret, tamen causam constantissimè dissimulat. Itur eò, ut putent Bacchidis amore devinctum, alieno ab uxore animo esse.

CATASTROPHE.

Bacchis accersita, fidem facit nihil sibi cum Pamphilo rei esse. Hic autem prodendum peccatum uxoris fuit, aut reducenda: verùm casu periculum discutitur. Fortè enim Philumenæ annulum socrus in digito Bacchidis conspexit, quem olim Pamphilus stupratæ in tenebris Philumenæ detraxerat. Is annulus testatur ex Pamphilo puerum susceptum esse. Ita redit in gratiam cum uxore Pamphilus. Jucunda est cum uxoribus senum concertatio, quæ monet sæpe errore et falsis suspicionibus fieri ut dissentiant conjuges. In primis autem insignis est humanitas et fides Pamphili in hæc fabulâ.

IN PHORMIONEM.

PROTASIS.

CUM Antipho, absente patre, in puellam quandam unicè deperiret, nec posset eâ potiri, nisi uxorem duceret, (erat enim civis Attica,) fortè nuptiæ confectæ sunt technis sycophantæ cujusdam Phormionis. Is enim ex composito diem dicit Antiphoni, fingit puellam ei cognatam esse, neque quenquam alium propiorem cui nubat. Facilè est vincere non repugnantem. Ita legibus ducere cogitur Antipho.

EPITASIS.

Non probatur avaro patri, ubi rediit, factum: ut qui malebat filio opulentam aliquam et dotatam obtrudere. Quare cum Phormione expostulat, cur in has nuptias se absente filium conjecerit. Tandem paciscitur etiam mercedem minas triginta, si receperit ad sese puellam. Ibi verò et Antipho in discrimen venit, ne per eam conditionem, ipse unicè caram et jucundam conjugem amitteret.

CATASTROPHE.

Interea domum redit et patruus Antiphonis, hic fidem facit puellam Antiphoni nuptam, ex se in Lemno susceptam esse, ubi cum mulierculâ quâdam consueverit; gaudetque ita casu cecidisse, se absente, ut is duceret, quem maximè ipse generum cuperet, et paulò antè ambibat. Ita fit ut et Antipho retineat uxorem, et nuptiæ patri probentur.

SECUNDA CATASTROPHES PARS.

Porrò triginta minæ quos ludos reddidere! Has extorserat Phormio, quanquam dissimularet dandas alteri adolescenti Phædriæ, qui cithariastriam mercaretur: et jam perierat pecunia: quam cùm reposcunt senes, sycophanta prodit Chremetem apud uxorem, et docet consuèsse cum aliâ quâdam peregrè, simulque impetrat, ut Phædriæ id argentum condonetur. Estque ridicula admodum *καταστροφῆς* pars, ubi mulier maritum objurgat, parum memorem fidei suæ.

P. TERENTII

CARTHAGINENSIS AFRI

A N D R I A,

CUM

INTERPRETATIONE ET ANNOTATIONIBUS.

Acta Ludis Megalensibus, M. Fulvio et M. Glabrione Ædilibus Curulibus. Egerunt L. Ambivius Turpio et L. Attilius Prænestinus. Modos fecit Flaccus, Claudii filius, tibiis paribus, et imparibus: dextris, et sinistris. Et est tota Græca. Edita M. Marcello et C. Sulpitio Consulibus. Anno ab urbe conditâ DCLXXXVII.

ANTE CHRISTUM NATUM CLXII.

ANNOTATIONES.

ANDRIA.] Hæc Comædia prima Terentii nominatur Andria, ab Andro Insulâ Maris Ægæi [the Archipelago] hodie Andro.

Ludis Megalensibus.] Exhibita in ludis Scenicis, Cybele magnæ Deorum matri sacris.

M. Fulvio et M. Glabrione Ædilibus.] Ædiles erant Magistratus Romæ, ex eo dicti, quòd ædes sacras et privatas curabant; ut annonam quoque, et ludos, et spectacula publica, quæ populo exhibebant; propterea Fabulas, Tragœdias, et Comœdias à Poëtis emebant, agique mandabant. Primò Ædiles ex plebe creati sunt: deinde duo ex Patriciis adjuncti; qui Curules nominati sunt, quòd honoris causâ in Curiam curru veherentur: in quo sella eburnea erat imposita, in quâ considerent.

Modos fecit Flaccus.] Id est, numeros composuit Canticorum, qui post singulos Actus canebantur, eosque distinguebant.

Tibiis paribus, et imparibus: dextris, et sinistris.] Tibiæ dextræ, et sinistra dictæ sunt à lateribus unde inflantur. Pares sunt dextræ, vel sinistra; si solis dextris, vel solis sinistris caneretur: impares, si unâ dextrâ, alterâ sinistrâ; quæ impares dictæ sunt, quia ut numero foraminum, sic etiam sono differebant. Nam dextra pau-

ciora habebat foramina, ac proinde sonum graviorem: sinistra plura, idcirco sonu erat acutior. Quòd si dextra, et sinistra jungerentur; sonus erat mixtus ex gravi, et acuto. Dextræ quoque Lydiæ dicebantur; sinistra Sarranæ à Sarrâ, quæ aliter Tyrus dicta est, unde Sarranum ostrum, pro purpurâ Tyriâ. Dextra, et sinistra dictæ sunt Phrygiæ. Lydiæ conveniebant rebus gravibus; Sarranæ sive sinistrae jocis. Phrygiæ adhibebantur, si jocis gravitas misceretur. Hæc fabula Andria acta fuit tibiis paribus, partim solis dextris, partim solis sinistris: nec enim semper in totâ fabulâ iisdem modis utebantur; sed sæpe eos mutabant: quod cum fiebat, adscribi solebat M. M. C. hoc est, mutantur modi Cantici.

Et est tota Græca.] Id est, argumenti Græci; nam in eâ inducuntur Græci, cunctaque scribuntur secundum ritus Græcorum. Græcæ Comædiæ dicuntur Palliatæ, ut Latinae Togatæ: nam Græci super Tunicam Pallium inducebant; Latini verò Togam.

Edita M. Marcello.] Priscum quidem, et primum fuit institutum Romanorum, per annos Regum et Consulum, tempora notare: mos verò, numerare res gestas ab annis Urbis conditæ, serò cœpit.

FABULÆ INTERLOCUTORES.

- SIMO, senex, à simo naso nominatus. Simi iracundi.
 SOSIA, Libertus. A σώζειν, servare, in bello servatus.
 DAVUS, Servus. A Patriâ. Davi enim iidem ac Daci.
 MYSIS, Ancilla. A Patriâ Mysiâ.
 PAMPHILUS, adolescens. A τὸ πᾶν, et φίλος, omnium amicus.
 CHARINUS, adolescens. A χάρις, gratosus.
 BYRRHIA, Servus. A πυρρός, rufus.
 LESBIA, obstetrix. A Lesbo, patriâ ferace vini suavissimi.
 GLYCERIUM, amica Pamphili. A γλυκερός, dulcis.
 CHREMES, senex. A χρέμπτεισθαι, screare, quòd senes screare soleant.
 CRITO, hospes Andrius. A κριτής, iudex.
 DROMO, Lorarius. A δρόμος, cursus.

ARGUMENTUM ANDRIÆ.

CHREMES Atheniensis profecturus in Asiam, commisit custodiæ fratris sui Phaniæ Pasibulam filiolum suam. Postea Phania fugiens bellorum motus, quibus tunc Græcia ardebat, sequitur fratrem suum in Asiam; sed, naufragio facto ad Andrum Insulam, ibi excipitur hospitio à quodam cive; et non ita multò pòst moritur. Civis hospes Pasibulam, orbam Phaniâ patre, educat cum Chryside filiâ, eamque nominat Glycerium; tandemque ipse quoque decedit è vitâ. Chrysis verò inops, et à cognatis neglecta, Athenas navigat, abductâ secum Glycerio: ubi cùm aliquandiu vitam tolerâsset nendo lanam, et texendo telam, ad postremum, victa blanditiis, et promissis adolescentum, inceptit facere quæstum corpore. Pamphilus autem Simonis filius inter cæteros ad eam ventitabat; isque amore Glycerii accensus, primus, solusque cum illâ rem habuit, deditque fidem ex se gravidæ, se eam ducturum uxorem. Erat autem et Chremeti altera filia Philumena; hanc ille bonâ Pamphili impulsus famâ, spondet Simoni uxorem pro filio Pamphilo ejus rei inscio; et de communi senum sentiâ dies constituitur faciendis nuptiis. Interea Chrysis moritur, et Chremes cognoscit Pamphilum habere Glycerium (quam ignorabat esse filiam suam) loco uxoris. Quapropter negat se ei daturum filiam uxorem. Pamphilus, eâ re intellectâ, gaudet summopere. Contrâ Simo pater ejus ingenti dolore afficitur: attamen eum dissimulat, fingitque se parare nuptias, quasi mox futuras, ut animum filii exploraret, velletne uxorem, an recusaret; hoc cogitans, se, si negaret, justam habiturum causam eum objurgandi, cogendique; quòd si ei obsequeretur, se faciliè Chremetem placaturum, atque ita nuptias factum iri.

Itaque præteriens apud forum, securo et nihil tale metuenti filio; Pamphile! inquit, uxor hodie tibi ducenda est: abi domum, et para te. His verbis attonitus adolescens, quid faceret, aut consilii caperet, nesciebat; verùm Davus servus, cognitâ Simonis mente et astutiâ, persuadet Pamphilo ut patri dicat se paratum esse uxorem ducere: hâc enim ratione, eum omnem præcisurum patri occasionem se objurgandi; ne tamen esse verendum, ne nuptiæ fiant; nunquam enim Chremetem ei semel repudiato filiam suam uxorem daturum. Verùm longè res aliter evenere. Simo enim exorat Chremetem, et Pamphilus in verarum nuptiarum discrimen injicitur: at fortè fortunâ, eo ipso die Glycerium exactis mensibus peperit filium: quem Davus, ut impediret nuptias, apponit foribus Simonis. Chremes in eum incidit, et cognoscit natum esse ex Pamphilo; hanc ob rem eum generum rejicit. Inde turbæ maximæ concitantur; donec Crito Andrius, Chryside genere proximus, Athenas advenit, ad petendam ejus hæreditatem. Ejus interventu Chremes agnoscit Glycerium, antea dictam Pasibulam, esse suam filiam; quam vehementer amatam à Pamphilo, dat ei uxorem; et Philumenam alteram filiam collocat Charino sodali Pamphili. Itaque nuptiæ ingenti omnium lætitiâ celebrantur.

C. SULTITII APOLLINARIS PERIOCHA.

SOROREM falsò creditam meretriculæ,
 Genere Andriæ, Glycerium vitiat Pamphilus:
 Gravidâque factâ, dat fidem, uxorem sibi
 Fore hanc: nam aliam pater ei desponderat
 Gnatam Chremetis: atque, ut amorem comperit,
 Simulat futuras nuptias; cupiens, suos
 Quid haberet animi filius, cognoscere.
 Davi sùasu non repugnat Pamphilus:
 Sed ex Glycerio natum ut vidit puerulum
 Chremes, recusat nuptias, generum abdicat:
 Mox filiam Glycerium insperatò agnitam
 Dat Pamphilo hanc, aliam Charino conjugem.

INTERPRETATIO.

Pamphilus Simonis filius, pudicitia Glycerii, filia Chremetis, vitium offert: Hæc falsò credebatur soror Chrysidis meretriculæ ex Andro insulâ; quam Glycerium cum gravidam fecisset Pamphilus, dat ei fidem se hanc uxorem ducturum: nam pater Simo illi desponderat aliam Chremetis filiam, nomine Philumenam: utque rescivit Simo filium captum esse amore Glycerii, fingit nuptias se illi parere mox faciendas, volens depre-

hendere animum Pamphili de uxore ducendâ; ille, suasu Davi servi, ait patri Simoni, se quam is dederit uxorem lubenter accepturum: sed ut Chremes vidit puerulum natum esse ex Glycerio, Pamphilum generum rejicit, nuptias recusat: mox filiam Glycerium cum agnovisset præter spem, dat eam Pamphilo; aliam nomine Philumenam dat etiam in uxorem Charino.

ANNOTATIONES.

Periocha est brevis explicatio rem comprehendens, à περιχαιω, comprehendere, complecti.

C. Sulpitii.] Sulpitius Apollinaris, ille est, qui à Gellio sæpe laudatus, Pertinacem Imperatorem literas docuit.

PROLOGUS.

Cùm primùm Terentius Poëta animum applicuit ad faciendas Comœdias, credidit hunc sibi tantùm laborem imponi, ut Comœdiæ, quas fecisset, populum delectarent. Verùm animadvertit, multò aliter quàm putaverat, evenire: nam in prologis scribendis, cogitur uti operâ aliter atque convenit: cùm argumentum fabulæ non exponat, sed respondeat criminationibus Lucii Lavini veteris Poëtæ malevoli. Nunc autem animum attendite, de quâ re adversarii hunc vituperent. Menander Poëta Comicus Græcus fecit Perinthiam et Andriam Comœdias: Qui unam earum noverit, ambas noverit; adeò simili sunt factæ argumento, sed dissimili tamen sermone, et modo loquendi. Terentius fatetur quidem se transtulisse ex Perinthiâ, Comœdiâ Græcâ Menandri, in suam Comœdiam Andriam Latinam quæ sibi commoda visa sunt, hisque usum tanquam sibi propriis. Hanc rem isti culpant: ideòque disputantes aiunt, indecorum esse fabulas Comicas corrumpi, alteram alteri immiscendo.

POËTA, cùm primùm animum ad scribendum appulit,
 Id sibi negoti credidit solum dari,
 Populo ut placerent, quas fecisset fabulas.
 Verùm aliter evenire multò intelligit:
 Nam in prologis scribendis operam abutitur, 5
 Non quî argumentum narret, sed quî malevoli
 Veteris Poëtæ maledictis respondeat.
 Nunc, quam rem vitio dent, quæso, animum advortite.
 Menander fecit Andriam et Perinthiam:
 Qui utramvis rectè nôrit, ambas noverit. 10
 Non ita sunt dissimuli argumento, sed tamen
 Dissimili oratione sunt factæ ac stylo.
 Quæ convenere, in Andriam ex Perinthiâ
 Fatetur transtulisse, atque usum pro suis.
 Isti id vituperant factum, atque in eo disputant
 Contaminari non decere fabulas. [tant, 15

ANNOTATIONES.

Prologus est oratio, quæ ad spectantes ante fabulam habetur; estque vel commendatitius, vel relativus, vel argumentativus, vel mixtus. Commendatitius est, quo fabula, vel Poëta commendatur: relativus sive anaphoricus est, quo maledicta adversario, aut gratiæ populo referuntur: argumentativus sive hypotheticus est, quo argumentum fabulæ narratur: mixtus est, qui plura horum, aut omnia in se continet. Hic Prologus est anaphoricus sive relativus, defensionem Poëtæ adversus malevolorum accusationes suscipiens.

1 *Appulit.*] Appellere propriè est, ex alto mari in portum invehì: cui contrarium est solvere, cùm, funibus solutis, navis è portu discedit.

5 *Operam abutitur.*] Abutitur prologo Terentius, quoniam non explicat argumentum, quod verè prologi est officium; sed respondet malevolis, quibus facit invidiam.

9 *Menander.*] Fuit Poëta Græcus, princeps novæ Comœdiæ, de quo Ovidius, lib. I. Am:—

*Dum fallax servus, durus pater, improba lena,
 Vixerit, et meretrix blanda; Menander erit.*

Ad ejus exemplum Terentius se composuit, ideò dimidiatus Menander à C. Cæsare nominatus fuit.

Perinthiam.] Perinthia Comœdia Menandri dicta à Perintho urbe Thraciæ, quæ Pera est Volaterrano, Rodosto Bellonio, Pantiro Castaldo.

13 *In Andriam ex Perinthiâ transtulisse.*] Donatus ait Terentium primam Scenam Perinthiæ Menandri in suam Andriam transtulisse.

16 *Contaminari non decere fabulas.*] Contaminari res dicitur, cùm alteri rei ita immiscetur, ut neutra incorrupta maneat. Livius, lib. IV. *Contaminari sanguinem suum patres, confundique jura gentium rebantur.* Sic Lavinius vitio dabat, quòd Terentius mutuabatur ex Menandro ea quæ in rem suam faciebant, et ex multis Comœdiis unam faceret.

Faciunt næ intelligendo, ut nihil intelligant :
 Qui cùm hunc accusant, Nævium, Plautum, En-
 Accusant, quos hic noster Autores habet : [nium
 Quorum æmulari exoptat negligentiam, 20
 Potiùs, quàm istorum obscuram diligentiam.
 Dehinc ut quiescant, porrò moneo, et desinant
 Maledicere, malefacta ne noscant sua.
 Favete, adeste æquo animo, et rem cognoscite,
 Ut pernoscat, ecquid spei sit reliquum, 25
 Posthac quas faciet de integro Comœdias,
 Spectandæ, an exigendæ sint vobis priùs.

gentiã obscuram. Verùm his denuncio, ut in posterum taceant
 maledicere, ne malefacta sua videant manifesta omnibus fieri. Vos quidem, spectatores, fa-
 vete; adeste benevoli, et spectate attentè hanc Comœdiam : ut persciant noscatis, quæ
 spes habenda sit de reliquis, quas de novo Poëta faciet : utrùm debeatis eas spectare, an
 e scenã excludere.

ANNOTATIONES.

20 Quorum æmulari exoptat negligentiam.]
 Imitandi modus alius est servilis, alius verò
 ingenuus. Servilis ille est, cùm quasi su-
 perstitione quãdam, ab eo, quem imitan-
 dum nobis proposuimus, ne transversum
 quidem digitum discedere audeamus : idcir-
 co Horatius ait :

*O imitatores servum vocus ! ut mihi sæpe
 Bilem, sæpe jocum vestri movère tumultus !*

Ingenua imitatio est, quando non verbum
 verbo reddimus, sed sic aliena tractamus,
 ut non pro alienis habeantur, sed agnoscan-
 tur pro nostris : unde Horatius in Arte P.

*Ne verbum verbo curabis reddere fidus
 Interpres.*

Subaudiendum ut. Quo loco non negat
 fidi esse Interpretis verbum verbo reddere ;
 sed negat boni imitatoris esse id facere, ut
 vult quoque Seneca Epist. LXXXV. Similis
 debet esse imitator, quomodo filius, non
 quomodo imago. Certè operæ pretium erit
 hanc epistolam perlegere. Eadem sensit
 Terentius.

27 Exigendæ.] Id est, expellendæ. Sic
 idem Terentius in Prologo Hecyræ, *Partim
 sum earum exactus : partim vix steti.*

ACTUS I. SCENA I.

SIMO. SOSIA.

Si. Vos istæc intrò auferte : abite. *Sosia,*
 Ades dum ; paucis te volo. *So.* dictum puta :
 Nempe ut curentur rectè hæc. *Si.* imò aliud.

So. quid est,
 Quod tibi mea ars efficere hôc possit amplius ? 4

nempe ut hæc obsonia, quæ emisti, rectè apparentur. *Si.* Imò aliud est. *So.* Quid est
 aliud præter hoc, quod tibi mea ars efficere possit ?

Si. Vos servi tollite ista
 quæ emi apud forum, et
 inferte ea in ædes : festi-
 nate. *Sosia,* accede : pau-
 cis verbis volo tecum lo-
 qui. *So.* Puta te jam mi-
 hi dixisse, quod volebas,
 et me id intelligere :

ANNOTATIONES.

Actus.] Actus majores sunt fabulæ par-
 tes. Scenæ minores. Actus vocantur, quia
 variæ in quoquo Actu sunt actiones. Scena
 Græcè significat *tentorium* ; nam priscis
 temporibus ante usum Theatrorum, sub

frondibus et umbraculis agebant. Scenæ in
 fabulâ sunt, cùm novarum personarum egres-
 sus et ingressus fiunt è Scenâ in Theatrum.

2 *Paucis te volo.]* Duplex hic defectus ora-
 tionis, nam, *Verbis,* et *Alloqui* desiderantur.

Si. Nihil istâ tuâ arte opus mihi est ad hanc rem, quam parò facere: sed his virtutibus (quas semper cognovi in te esse positas) fide et taciturnitate in secretis celandis. So. Exspecto, quid velis me facere. Si. Ego, postquam te emi tunc, cum puer esses, scis, ut in conditione servili te semper habuerim clementer, et moderatè: feci ut esses libertus mihi patrono, non amplius servus domino. Præmium quàm potui maximum, libertatem, dedi tibi: quoniam libenter, ut liberi homines solent: non invitè, ut servi: serviebas mihi. So. Id in memoriâ habeo. Si. Nolle non factum esse. So. Lætor, si quid bene de te merui; aut adhuc mereo, quod probes, Simo; et id tibi placuisse in beneficii loco habeo. Verùm hæc quæ dicis mihi molesta sunt: nam hæc ista longa recensio tuorum in me beneficiorum est quasi exprobratio, et accusatio facta in eum qui accepti beneficii oblitus est. Sed age dic semel, et breviter, quid est, quod velis me facere. Si. Ita faciam, dicam. Hoc ab initio te monitum volo: hæ nuptiæ, quas credis esse veras, veræ esse à me simulantur. So. Cur simulas igitur? Si. Rem omnem à principio audies, simulque cognosces quæ sit ratio vitæ filii, et

quod meum consilium, et quid facere in hæc re te velim. Nam, Sosia, is filius meus postquam egressus est annos primæ adolescentiæ; major ei vivendi arbitrio suo libertas concessa est. Nam antea quomodo quis posset scire, aut noscere ingenium ejus, dum ætas puerilis, metus, magister ei moderabantur, et vitii causam præcidebant? So. Ita est ut dicis. Si. Et quod plerique omnium adolescentulorum solent facere, ut animum ad ali-quod exercitationis genus adjungant, aut equos alere, aut canes venaticos, aut Philosophis operam dare: ex his omnibus studiis nullum vehementius quàm alia affectabat, et tamen his omnibus mediocriter studebat.

Si. Nihil istâc opus est arte ad hanc rem quam Sed iis, quas semper in te intellexi sitas, [parò: Fide, et taciturnitate. So. exspecto, quid velis.

Si. Ego postquam te emi à parvulo, ut semper tibi Apud me justa et clemens fuerit servitus, Scis: feci è servo ut esses libertus mihi, 10 Propterea, quòd serviebas liberaliter.

Quod habui summum pretium, persolvi tibi.

So. In memoriâ habeo. Si. haud muto factum.

So. gaudeo,

Si tibi quid feci, aut facio, quod placeat, Simo; et Id gratum fuisse advorsum te, habeo gratiam. 16

Sed mi hoc molestum est: nam istæc commemoratio Quasi exprobratio est immemoris beneficii. [ratio Quin tu uno verbo dic, quid est, quod me velis.

Si. Ita faciam. Hoc primum in hæc re prædico tibi:

Quas credis esse has, non sunt veræ nuptiæ. 20

So. Cur simulas igitur? Si. rem omnem à principio audies:

Eo pacto et gnati vitam, et consilium meum Cognosces, et quid facere in hæc re te velim.

Nam is postquam excessit ex ephebis, Sosia,

Liberius vivendi fuit potestas: Nam antea 25

Qui scire posses, aut ingenium noscere, [est.

Dum ætas, metus, magister prohibebant? So. ita

Si. Quod plerique omnes faciunt adolescentuli,

Ut animum ad aliquod studium adjungant, aut equos [phos:

Alere, aut canes ad venandum, aut ad Philosophorum ille nihil egregiè præter cætera 31

Studebat, et tamen omnia hæc mediocriter:

ANNOTATIONES.

10 *Libertus.*] Libertus est servus manumissus à domino, id est, servitute liberatus; nam manus significat potestatem.

12 *Summum pretium.*] Libertas dicitur inæstimabilis à Jurisconsultis.

15 *Id gratum fuisse advorsum te.*] Advorsum hic significat erga.

16 *Sed mi hoc molestum est.*] Aptè ad hanc sententiam Cicero inquit: *Odiosum sanè genus hominum, officia exprobrantium; quæ meminisse debet potius is, in quem collata sunt, non commemorare, qui contulit.*]

24 *Excessit ex ephebis.*] Ἐφῆβος est extrema pars pueritiæ, prima adolescentiæ. Ephebus est, qui ad ætatem adolescentiæ pervenit, ad decimum quintum ætatis annum.

26 *Qui scire posses, aut ingenium noscere?*] Ingenium ejus, qui in potestate est, nosci non potest, cum is sui animi non sit rector, nec ei liceat quod libet facere.

30 *Aut ad Philosophos.*] Ellipsis est Terentiana: potest enim subintelligi, *ire, animum applicare.*

Gaudebam. *So.* non injuriâ : nam id arbitror
Adprime in vitâ esse utile. *Ut ne quid nimis.*
Si. Sic vita erat : facilè omneis perferre, ac pati,
Cum quibus erat cunque unâ ; iis sese dedere, 36
Eorum obsequi studiis, advorsus nemini,
Nunquam præponens se aliis : ita facillimè
Sine invidiâ invenias laudem, et amicos pares.
So. Sapienter vitam instituit : namque hoc tem-
pore 40

Obsequium amicos, veritas odium parit.
Si. Interea mulier quædam abhinc triennium
Ex Andro commigravit huic viciniæ,
Inopiâ et cognatorum negligentia
Coacta, egregiâ formâ, atque ætate integrâ. 45

So. Hei vereor, ne quid Andria apportet mali.
Si. Primùm hæc pudicè vitam, parcè, ac duriter
Agebat, lanâ ac telâ victum quæritans :
Sed postquam amans accessit, pretium pollicens,
Unus, et item alter ; ita ut *Ingenium* est omnium
Hominum à labore proclive ad libidinem ; 51
Acceptit conditionem, dein quæstum occipit.

Qui tum illam amabant, fortè, ita ut fit, filium
Perduxere illuc secum, ut unâ esset, meum.
Egomet continuò mecum : Certè captus est : 55
Habet. Observabam manè illorum servulos
Venientes, aut abeuntes : rogita bam, Heus puer,
Dic sodes, quis heri Chrysidem habuit ? nam
Andriæ [Cliniam

Illi id erat nomen. *So.* teneo. *Si.* Phædrum, aut
Dicebant, aut Niceratum ; nam hi tres tum simul
Amabant. Eho, quid Pamphilus ? quid ? sym-
bolam 61

duxerunt ad Chrysidem, ut unâ cum illis convivaretur. Egomet statim cœpi mecum cogitare : Captus est certè amore, habet vulnus. Observabam manè illorum servulos venientes ad Pamphilum, aut abeuntes. Sæpe ab his quærebam, Heus, puer, dic, quæso ; quis heri Chrysidem habuit ? Nam hæc Andria sic nominabatur. *So.* Scio. *Si.* Respondebant, Phædrum, aut Cliniam, aut Niceratum ; nam hi tres simul amabant Chrysidem. Eho ! dicebam, quid Pamphilus fecit ? Quid fecit ? (respondebant) partem suam

ANNOTATIONES.

36 *Cum quibus erat cinque.*] Tmesis est sive sectio pro *cum quibuscunque erat.*

43 *Huic viciniæ.*] Id est, in hanc viciniam. Dativus pro Accusativo, ut Nonius et Priscianus annotârunt. Donatus legit, *huc viciniæ.*

46 *Hei vereor.*] Hei, interjectic timentis et dolentis.

56 *Habet.*] Vulneratus est. Translatio ab Amphitheatro ; ubi cùm Gladiatores vulnus acceperunt, *habere* dicuntur. Virg. 12 *Æn.*

Hoc habet : hæc melior magnis data victima divis.

57 *Heus.*] Adverbium vocantis.

58 *Dic sodes.*] Priscianus ait verbum esse defectivum, pro *si audes ; sis, pro si vis.* Precationem, vel exhortationem denotat.

61 *Symbolam dedit.*] Dicitur *symbolum*, et *symbola*, à *συμβάλλω, confero.* Inter alia significata, est pecunia, quæ erogatur à quolibet convivarum. Latinè, *Collecta.* Gallicè, *l'Escot.* Anglicè, *SHOT, or CLUB.*

contulit ad convivium, cœnavit : gaudebam hæc audiens. Similiter alio die interrogabam ; comperiebam nihil agi quicquam, quod ad Pamphilum attineret. Certè putabam eum satis à me exploratum esse, et magnum exemplum continentiae exhibere : Nam qui cum hominibus talis ingenii conversatur, neque tamen eorum consuetudine ad libidinem impellitur ; crede jam posse ipsum vitæ suæ moderamen et regimen habere. Cùm hoc mihi pergratum erat, tum omnes unâ voce omnia bona mihi de illo dicebant, et me fortunatum omnino esse prædicabant, qui filium habere tam bonæ indolis. Quid pluribus verbis opus est ? Hoc secundo rumore adductus Chremes, cupidè me convenit, ut unicam suam filiam cum grandi dote uxorem daret filio meo. Placuit conditio mihi : itaque promisi sponsione filium meum ducturum Chremetis filiam. Hic nuptiis faciendis constitutus est dies. *So.* Quid ergo impedit, quominus reipsa hæc nuptiæ fiant ? *Si.* Audies. Circiter dies paucos, quibus hæc acciderunt, Chrysis hæc vicina moritur. *So.* O factum bene ! Beatum me reddidisti : metui Pamphilum ab istius Chrysidis consuetudine. *Si.* Tunc temporis filius meus frequenter aderat in domo mortuæ cum illius amatoribus ; apparabat unâ funus ; aliquando collachrymabatur. Placuit tunc id mihi. Sic cogitabam : Hic ob conversationem brevis temporis mortem hujus mulieris ægrè fert adeò, ut si familiaris ei longo tempore fuisset : quid si eam amasset ? quid mei, qui pater sum, causâ non faciet ? Hæc ego officia putabam esse ingenii humani et benigni. Quid te pluribus verbis detineo ? Egomet quoque ejus causâ in funus prodeò, nondum habens eum suspectum de amore. *So.* Hem, quid est ? *Si.* Tu audies. Exportatur cadaver, imus. Interea inter mulieres, quæ ibi aderant, fortè unam aspicio adolescentulam, formâ— *So.* Bonâ fortasse. *Si.* et vultu, Sosia, adeò modesto, adeò eleganti, ut nihil suprâ dici possit.

Dedit, cœnavit : gaudebam. Item alio die Quærebam : comperiebam nihil ad Pamphilum Quidquam attinere. Enimvero spectatum satis Putabam, et magnum exemplum continentiae : 65
Nam qui cum ingenii conflictatur ejusmodi, Neque commovetur animus in eâ re ; scias Tum jam ipsum habere posse suæ vitæ modum. Cùm id mihi placebat, tum uno ore omnes omnia Bona dicere, et laudare fortunas meas, 70
Qui gnatum haberem tali ingenio præditum. Quid verbis opus est ? hæc famâ impulsus Chremes Ultro ad me venit, unicam gnatum suam Cum dote summâ filio uxorem ut daret. 74
Placuit : despondi. Hic nuptiis dictus est dies. *So.* Quid obstat, cur non veræ fiant ? *Si.* audies. Ferè in diebus paucis, quibus hæc acta sunt, Chrysis vicina hæc moritur. *So.* ô factum bene ! Beasti : metui à Chryside : *Si.* ibi tum filius Cum illis, qui amabant Chrysidem, unâ aderat frequens ; 80
Curabat unâ funus : tristis interim, [mihi. Nonnunquam conlacrymabat. Placuit tum id Sic cogitabam : hic parvæ consuetudinis Causâ mortem hujus tam fert familiariter : Quid si ipse amasset ? quid mihi hic faciet patri ? 85
Hæc ego putabam esse omnia humani ingenii Mansuetique animi officia. Quid multis moror ? Egomet quoque ejus causâ in funus prodeò, [scies. Nihil suspicans etiam mali. *So.* hem, quid est ? *Si.* Effertur, imus. Interea inter mulieres, 90
Quæ ibi aderant, fortè unam adspicio adolescentulam. Formâ— *So.* bonâ fortasse. *Si.* et vultu, Sosia, Adeò modesto, adeò venusto, ut nihil suprâ.

ANNOTATIONES.

66 *Conflictatur.*] Confligi, et conflictari res aliqua dicitur, cùm ad aliam atteritur et affricatur. Ut cùm lapis ad ferrum igniarii alliditur, ad eliciendam scintillam.

75 *Despondi.*] Per mutuas stipulationes et sponsiones, matrimonia contrahebantur. Hinc *sponsalia*, *sponsus*, et *sponsa*.

90 *Effertur.*] Verbum funebre ; solebant

enim corpora mortuorum altè ferri humeris à propinquiioribus, ut Metellus elatus fuit à filiis tribus Consularibus, duobus Triumphalibus, uno Censorio, et altero Prætorio.

93 *Adeò venusto.*] Id est, pulchro : à Venere. Venustas propriè de fœminis dicitur ; dignitas de viris.

Quia tum mihi lamentari præter cæteras
 Visa est, et quia erat formâ præter cæteras 95
 Honestâ, et liberali, accedo ad pedisequas;
 Quæ sit rogo: Sororem esse aiunt Chrysidis.
 Percussit illico animum. At at, hoc illud est,
 Hinc illæ lacrumæ, hæc illa est misericordia.

So. Quàm timeo, quorsum evadas. Si. funus
 interim 100

Procedit: sequimur: ad sepulcrum venimus:
 In ignem posita est: fletur. Interea hæc soror,
 Quam dixi, ad flammam accessit imprudentius,
 Satis cum periculo: ibi tum exanimatus Pam-
 philus 105

Bene dissimulatum amorem et celatum indicat:
 Accurrit: mediam mulierem complectitur:
 Mea Glycerium, inquit, quid agis? cur te is per-
 ditum?

Tum illa, ut consuetum faciliè amorem cerneret,
 Rejecit se in eum flens quàm familiariter.

So. Quid ais? Si. redeo inde iratus, atque ægrè
 ferens. 110

Nec satis ad objurgandum caussæ: diceret,
 Quid feci? quid commerui, aut peccavi, pater?
 Quæ sese voluit in ignem injicere, prohibui:
 Servavi: honesta oratio est. So. rectè putas:
 Nam si illum objurges, vitæ qui auxilium tulit;
 Quid facias illi, qui dederit damnum aut malum?
 Si. Venit Chremes postridie ad me clamitans, 117
 Indignum facinus: comperisse Pamphilum
 Pro uxore habere hanc peregrinam. Ego illud
 sedulò

Negare factum; ille instat factum: denique 120
 Ita tum discedo ab illo, ut qui se filiam
 Neget daturum. So. non tu ibi gnatum? Si. ne
 hæc quidem

commisi, pater? Opposui me ei, quæ in ignem se præcipitare voluit: illam à morte liberavi: Honestà excusatio hæc est. So. Rectè putas: nam si eum objurges, qui vitæ alicujus auxilium tulit; quid facias illi, qui dederit damnum, aut malum? Si. Venit Chremes ad me postera die, clamitans indignum facinus: se deprehendisse Pamphilum pro uxore habere hanc peregrinam. Ego illud factum esse pernegare cœpi; ille instat factum: postremò ita tunc discedo ab illo, ut ab eo, qui negaret se daturum uxorem filiam meo filio. So. Non tu filium tuum ibi objurgasti? Si. Ne hæc quidem

ANNOTATIONES.

95 *Formâ honestâ.*] Id est, elegantî. Horat. Sat. 2. lib. I. — *nec, si quid honesti est, Jactat, habetque palam; quærit quo turpia vellet.*

96 *Et liberali.*] Sic liberale ingenium dicitur, libero homine dignum.

102 *Fletur.*] Cadavere in rogam collocato, deflebatur à propinquis; unde deplorata corpora mortuorum dicuntur, quibus ultimus luctus persolutus est. Et per metapho-

Quia tunc mihi visa est lamentari plusquam cæteræ, et quia illa erat formâ omnium venustissimâ, et maximè ingenuâ; accedo ad ancillas, quæ illam sequebantur; quæ sit, ab his quæro: Sororem respondent esse Chrysidis defunctæ. Hoc responsum illico mihi commovit animum. At at (mecum dicebam) hinc illæ lacrumæ fluebant, hæc res illa causa est, cur Pamphilus tam officiosus erat in curando funere; hæc excitavit illum ad tantam misericordiam erga Chrysidem. So. Quàm timeo ad quem finem procedat tuus hic sermo. Si. Interim equiarum pompa progreditur: sequimur: ad sepulcrum venimus: in rogam posita est: deploratur. Interea hæc soror, de quâ locutus sum, ad flammam appropinquavit inconsideratiùs, satis cum periculo: ibi tunc exanimatus Pamphilus amorem, quem tantopere dissimulaverat et celaverat, demonstrat: Accurrit: mediam mulierem complectitur: Mea Glycerium, inquit, quid agis? cur te is perditum? Tunc illa reflexit se in eum admodum familiariter: ita ut quisvis posset faciliè cernere amorem inter illos esse consuetum. So. Quid ais? Si. Redeo inde iratus, ægrè ferens ea quæ Pamphilus ostendebat. Nec tamen satis causæ habebam ad illum objurgandum: hoc enim mihi dicere potuisset; Quid feci? quam pœnam commerui? quod peccatum

ram; Morbus deploratus, Ægroti deplorati, quibus nullo remedio succurri potest: et deplorata Resp. id est, eversa, de quâ nihil melioris spei superest.

109 *Quàm familiariter.*] Valla interpretatur per interjectionem: Quantum familiariter! et refert ad *flens*.

119 *Ego illud sedulò.*] Goveanus legit, *Illi ego.*

causa satis valida fuit ad objurgandum. *So.* Dic mihi, quæso, cur non? *Si.* Nam is diceret mihi; Tu ipse, pater, terminos constituisti meis voluptatibus! Propè adest tempus, quum vita mihi agenda erit ex voluntate alterius: sine nunc meo me vivere arbitrio. *So.* Quænam igitur alia occasio opportunitior se dare potest ad eum objurgandum? *Si.* Si propter amorem uxorem nolit ducere, hæc primùm punienda est mihi ab illo facta injuria. Et nunc id laboro, ut prætextu simularum nuptiarum, veram objurgandi causam habeam: si nempe uxorem recuset. Tum etiam ut sceleratus Davus, si quas fraudes excogitavit, eas totas effundat; quoniam mihi nunc nocere ejus non possunt doli; quem ego credo totis viribus conaturum magis certè propter id, ut mihi incommodet, quam ut obsequatur filio. *So.* Quapropter? *Si.* Quæris? *mala mens, malus animus* ejus ad id credendum me impellunt: quem quidem ego si sensero meis consiliis obsistere, acerbissimè eum puniam. Sed quid pluribus verbis opus est? Sin eveniat id, quod volo; ut in Pamphilo nulla sit mora nuptiis; restat Chremes placandus, quem spero facilè me exoraturum. Nunc tuum est officium, ut has bene similes fore nuptias: perterrefacias Davum: observes quid faciat filius, quid consilii cum Davo capiat. *So.* Satis est: curabo ea, quæ mihi impevas. Nunc jam introeamus domum. *Si.* Præcede, sequar.

Satis vehemens caussa ad objurgandum. *So.* quî, cedo?

Si. Tute ipse his rebus finem præscripti, pater! Propè adest, cum alieno more vivendum est mihi: Sine nunc meo me vivere interea modo. 126

So. Quis igitur relictus est objurgandi locus?

Si. Si propter amorem uxorem nolit ducere, Ea primùm ab illo animadvertenda injuria est. Et nunc id operam do, ut per falsas nuptias 130 Vera objurgandi caussa sit, si deneget.

Simul sceleratus Davus si quid consilii Habet, ut consumat nunc, cum nihil obsint doli: Quem ego credo manibus pedibusque obnixè omnia 134

Facturum: magis id adeò, mihi ut incommodet, Quàm ut obsequatur gnato. *So.* quapropter? *Si.* rogas? [sensero.

Mala mens, malus animus: quem quidem ego si Sed quid opus est verbis? sin eveniat, quod volo, In Pamphilo ut nihil sit moræ; restat Chremes, Qui mihi exorandus est, et spero confore. 140 Nunc tuum est officium, has bene ut adsimules Perterrefacias Davum: observes filium, [nuptias: Quid agat, quid cum illo consilii captet. *So.* sat est:

Curabo. eamus jam nunc intrò. *Si.* i præ, sequar.

ANNOTATIONES.

129 *Ea primùm ab illo animadvertenda.*] Pro ejus injuriâ, ab eo illatâ: sic Plaut. Foris concrepuit à Sene, id est, Senis. Lucret. Fulgor ab anro, pro *auri*. Cicero, in Epist. Reus à Milone. Id est, accusatore Milone. Animadvertere injuriam pro punire. Cicero in Verrem: Ea sunt animadvertenda peccata, quæ difficillimè præcaventur.

135 *Magis id adeò.*] Adeò, pro certè, sine dubio. Virg. I. Georg. :— *Multum adeò rastris glebas qui frangit inertes.* Sæpe sumitur pro *quoque*, maxime apud Plautum. Subjectum post *atque*, auget sig-

nificationem. Cicero pro Cluentio: De foro atque adeò de civitate sublati est. Apud Comicos sæpe est particula ornativa, seu expletiva, nihil ad sensum conferens, sed vel ad sermonis ornatum, vel ad metrum explendum adhibita. Terentius infrâ: Propera adeò puerum tollere hinc à januâ.

137 *Quem quidem ego si sensero.*] Est comminatio per reticentiam, sive ἀποσιώπησιν convenit irato hæc figura. Idem Terentius in Eun. Act. V. Sc. VI.: Ego te, furcifer! si vivo; sed istud, quicquid est, primùm expedi. Subintelligendum, *puniam, ulciscar*, vel quid simile.

ACTUS I. SCENA II.

SIMO. DAVUS.

Si. Non dubium est, quin uxorem nolit filius:

Ita Davum modò timere sensi, ubi nuptias

Futuras esse audivit: sed ipse exit foras.

Da. Mirabar, hoc si sic abiret: et heri semper
Verebar quorsum evaderet: [lenitas

Qui postquam audierat non datum iri filio uxorem suo, 6

Nunquam cuiquam nostrum verbum fecit, neque id ægrè tulit. [magno malo.

Si. At nunc faciet: neque, ut opinor, sine tuo

Da. Id voluit, nos sic nec opinanteis duci falso gaudio, [opprimi,

Speranteis jam amoto metu, interea oscitanteis
Ut ne esset spatium cogitandi ad disturbandas nuptias: 11

Astute! *Si.* carnifex, quæ loquitur? *Da.* herus est, neque prævideram.

Si. Dave! *Da.* hem, quid est? *Si.* ehodum, ad me. *Da.* quid hic volt? *Si.* quid ais? *Da.* quâ de re? *Si.* rogas?

Meum gnatum rumor est amare. *Da.* id populus curat scilicet.

Si. Hoccine agis, an non? *Da.* ego verò istuc. *Si.* sed, nunc ea me exquirere, 15

Iniqui patris est. Nam, quod antehac fecit, nihil ad me attinet.

hic vult? *Si.* Quid ais? *Da.* Quâ de re quæris? *Si.* Rogas? quasi nescias. Rumor est filium meum amare. *Da.* Quasi verò ea cura vulgus sollicitet. *Si.* Advertisne animum ad ea, quæ a me dicuntur, an non? *Da.* Adverto. *Si.* Sed nunc me curiosè inquirere, an filius amet, severioris et durioris patris fuerit. Nam quod antehac fecit, nil me refert.

ANNOTATIONES.

4 *Mirabar.*] Davus postquam de Sosiâ futuras nuptias audivit, ædibus exiens hæc secum metuens loquitur.

10 *Oscitanteis.*] Oscitare, sive Oscitari, est hiare, os aperire. Oscitatio negligentiam arguit.

Opprimi.] Præveniri, occupari. Videtur translatum esse ab ædificiis ruinâ incautos opprimentibus.

12 *Astute!*] Hoc gestu et agitatione capitis Davus dixit.

13 *Ehodum.*] Est interjectio ad se vocantis, interdum admirantis, ut infrâ: Eho, an tute intellexisti hoc assimularier?

Si. Non dubium est mihi, quin filius neget se uxorem ducturum: adeò Davum modò timere sensi, ubi nuptias futuras esse audivit; sed ipse exit foras. *Da.* Mirabar si hæc heri simulatio de nuptiis, sine causâ excogitata, et pro nihilo foret: verebarque, quem haberet exitum continua ejus, et inusitata lenitas: qui postquam audierat non datum iri filio suo uxorem filiam Chremetis; nunquam ulli servorum vel verbum dixit de hæc re, neque id ægrè ferre visus est: hanc filii scilicet rejectionem. *Si.* At nunc dicit tibi, faciet; neque id, opinor, sine tuo magno malo. *Da.* Sententia ejus fuit, nos nihil suspicantes falso ducere gaudio per hanc lenitatem insolitam, et amoto metu nuptiarum, bene sperantes, et desidentes incuriosè, nos prævenire, ne nobis ullum temporis spatium esset cogitandi aliquid, ad disturbandas nuptias: Astute! *Si.* Carnifex, quæ loquitur? *Da.* Herus est, neque animadverteram. *Si.* Dave! *Da.* Hem, quid est? *Si.* Ehodum, ad me. *Da.* Quid quasi nescias. Rumor est filium meum amare. *Da.* Quasi verò ea cura vulgus sollicitet. *Si.* Advertisne animum ad ea, quæ a me dicuntur, an non? *Da.* Adverto. *Si.* Sed nunc me curiosè inquirere, an filius amet, severioris et durioris patris fuerit. Nam quod antehac fecit, nil me refert.

14 *Id populus curat scilicet.*] Expulsio ironica, quæ eludit Davus dictum Simonis, ita colligens (id populus non curat). Ironia est Tropus, quo intelligitur contrarium ejus quod dicitur, ab εἶρων, quod est dico; unde εἶρων, dissimulator, qui aliter dicit ac sentit.

15 *Hoccine agis, an non?*] Aliud agere proverbiali figura est, aliud cogitare. Gal. *Penser ailleurs.* Ang. TO THINK OF ANOTHER MATTER.

Sed, nunc ea me exquirere, iniqui patris est.] Ironia est; significat enim non esse iniqui patris, cum tam multa permiserit, tandem sub ipsas nuptias in filii mores inquirere.

Dum tempus adolescentiæ amorem permisit, sivi ut animum voluptatibus satiaret. Nunc hoc tempus aliam vitæ rationem affert, alios mores postulat. Dehinc postulo, sive æquum est, te oro, Dave, ut in viam bonæ frugis redeat. *Da.* Quid hæc verba significant? non intelligo. *Si.* Omnes, qui amicos habent, inviti uxores accipiunt à parentibus. *Da.* Ita aiunt. *Si.* Tum si quis sibi sumpsit magistrum ad amorem improbum, ipsum animum libidine jam ægrum ad deteriore partem plerumque applicat. *Da.* Per Herculem, hæc quæ dicis non intelligo. *Si.* Non intelligis? Hem. *Da.* Non: Davus sum, tardi ingenii servulus: non Œdipus, ænigmatum interpret. *Si.* Nempe ergo vis apertè me loqui, quæ restant mihi dicenda? *Da.* Id certè velim. *Si.* Si sensero te quidquam fallaciæ hodie conari, ad has nuptias impediendas; aut velle in isto conatu ostendere, quantum sis astutus: virginis verberatum te in pistrinum, Dave, conjiciam, quoad neci datus malè pereas; eâ conditione, eoque auspicio, ut si te inde exemerim, ego pro te molam. Intellexistine quid hoc est? An nondum ne hoc quidem intelligis?

Da. Imò perfectè intellexi: ita clarè rem expressisti, sine circuitione verborum. *Si.* In quavis aliâ, quàm in hæc re, me decipi potius passus sim. *Da.* Meliora loquere, quæso. *Si.* Irrides? nihil me lates. Sed prænuncio, ne temere in hæc re quidquam doli coneris, neque tu dicas postea tibi non fuisse prædictum: cave tibi dico.

Dum tempus ad eam rem tulit, sivi animum ut expleret suum. [postulat.

Nunc hic dies aliam vitam adfert, alios mores Dehinc postulo, sive æquum est, te oro, Dave, ut redeat jam in viam.

Da. Hoc quid sit? *Si.* omnes, qui amant, graviter sibi dari uxorem ferunt. 20

Da. Ita aiunt. *Si.* tum si quis magistrum cepit ad eam rem improbum,

Ipsum animum ægrotum ad deteriore partem plerumque applicat.

Da. Non hercle intelligo. *Si.* non? hem. *Da.* non: Davus sum, non Œdipus.

Si. Nempe ergo apertè vis, quæ restant, me loqui? *Da.* sanè quidem. 24

Si. Si sensero hodie quidquam in his te nuptiis Fallaciæ conari, quò fiant minús;

Aut velle in eâ re ostendi, quàm sis callidus: Verberibus cæsum te in pistrinum, Dave, dedam usque ad necem; [ego pro te molam.

Eâ lege atque omine, ut, si te inde exemerim, Quid, hoc intellextin'? an nondum etiam ne hoc quidem? *Da.* imò, callidé: 30

Ita apertè ipsam rem modò locutus: nihil circuitione usus es. [me deludier.

Si. Ubivis facilius passus sim, quàm in hæc re, *Da.* Bona verba, quæso. *Si.* Irrides? nihil me fallis. Sed dico tibi,

Ne temere facias, neque tu haud dicas tibi non prædictum: cave.

ANNOTATIONES.

19 *Sive æquum est.*] Ironica correctio, *ἰρωνία*. Quæ tollit id quod dictum est, et pro eo, quod magis idoneum videtur, reponit.

23 *Hem.*] Interjectio est irascentis, aut indignantis.

Davus sum, non Œdipus.] Allegoria sumpta ab Œdipi et Sphingis fabulâ. Œdipus solus Sphingis ænigma solvit, scilicet, quid esset animal manè quadrupes, meridiè bipes, vesperi tripes: quod quidem homo est.

28 *Te in pistrinum, Dave, dedam.*] Pistrinum locus est pensendo frumento destinatus, ubi molæ trusatiles dictæ à trudendo, quæ impellebantur à servis, qui per conviciam Asini audiebant, et molæ quoque contemptim præsepia. Aliæ erant versatiles dictæ, quæ versabantur à jumentis.

29 *Atque omine.*] Est signum futuri eventus. Plaut. in Casinâ, Act. II. Sc. VIII. *Nostro omine it dies.* Id est, auspiciatò, feliciterque, id est, Omen est nostrum, non adversariorum.

33 *Nihil me fallis.*] Id est, lates. Ovid. *Eleg.* 2. lib. IV. *Trist.*

Nos procul expulsos communia gaudia fulunt. Id est, latent. *Hor. Segetis certa fides meæ Fulgentem imperio fertilis Africæ Fallit sorte beatiôr.*

34 *Neque tu haud dicas tibi non prædictum.*] Goveanus legit. *Neque tu hoc, non haud.* Muretus ita ait: *Quicquid dicat Donatus legendum, Hoc, non Haud.* Est enim ordo, et sensus, neque, id est, et ne tu dicere possis hoc tibi non prædictum, en prædico; cave.

ACTUS I. SCENA III.

DAVUS.

Da. ENIMVERO, Dave, nihil loci est segnitiae,
neque socordiae, [nuptiis;
Quantum intellexi modò senis sententiam de
Quae si non astu providentur, me aut herum
pessundabunt.

Nec, quid agam, certum est; Pamphilumne
adjutem, an auscultem seni.

Si illum relinquo, ejus vitae timeo: sin opitulor,
hujus minas; 5

Cui verba dare difficile est. Primùm jam de
amore hoc comperit:

Me infensus servat, ne quam faciam in nuptiis
fallaciam.

Si senserit, perii: aut si libitum fuerit, causam
ceperit,

Quo jure, quaque injuriâ, præcipitem me in
pistrinum dabit. 9

Ad hæc mala hoc mihi accedit etiam: hæc Andria,
Sive ista uxor, sive amica est, gravida è Pam-
philo est.

Audireque eorum est operæ pretium audaciam:
Nam incepto est amentium, haud amantium.

Quidquid peperisset, decreverunt tollere:

Et fingunt quandam inter se nunc fallaciam, 15
Civem Atticam esse hanc. Fuit olim quidam
senex

decreverunt educare: et fingunt nunc inter se quandam fallaciam, dicturi illam Glycerium
civem esse Atticam. Fuit olim quidam senex

Certè, Dave, nullum
tempus relictum est seg-
nitiae, neque socordiae,
quantum modò intelligere
potui senis Simonis sen-
tentiam de nuptiis Pam-
phili: quæ nisi caveantur
astutè, me aut herum
Pamphilum oppriment.
Nec quid agam certum
est mihi; Pamphilumne
adjutem operâ meâ, an
seni, ejus patri, obsequar.
Si illum relinquo, timeo
ne in vitæ periculum in-
cidat: sin opem fero, timeo
ea, quæ minatus est mihi
herus Simo, quem fallere
difficile est. Primùm jam
comperit amare Pamphi-
lum: iratus me observat,
ne quam faciam fallaciam
ad impediendum nuptias.
Si senserit me id fecisse,
perii; aut si ei libuerit,
causam capiet, cur me,
sive jure, sive injuriâ, in
pistrinum dedat. Ad hæc
mala hoc mihi accedit
etiam: quòd hæc Andria,
sive ista uxor est, sive
amica, è Pamphilo gravi-
da est. Et est pretium
operæ, jucundumque au-
dire eorum audaciam:
nam ea res incepto est
amentium, non amantium.
Quicquid peperisset sive
masculum, sive foeminam,

ANNOTATIONES.

3 *Me aut herum pessundabunt.*] Pessum
ire, est perire: ut pessum dare, perdere, et
in eadem significatione, pessum premere,
ductâ translatione à re maritima: Argumento
est locus Plauti in Cist. Act. II. Scen. I.
*Maritimis moribus mecum experitur: ita meum
frangit amentem Animum: nisi quia miser non
eo pessum, mihi nulla abest Perdito pernicies.*
Idem Plautus in Aulul. Act. IV. Scen. I.
*Servum ratem esse amanti hero æquum censeo;
Ut toleret, ne pessum abeat.* In Rudente, sine
figurâ, Act. II. Scen. III. Vers. 64. *Nunc
eam, cum navi scilicet, abivisse pessum in altum.*
J. Gul. Veris. lib. IV. cap. iv. Glossarium:

*Pessundat, συλίζω. Καταποντίζω, demergo,
pessundo.*

9 *Quo jure, quaque injuriâ.*] Id est, quo-
cumque modo; sive aliquo jure, sive aliquâ
injuriâ.

12 *Est operæ pretium.*] Rem significat
factu, vel auditu, vel memoratu dignam.

14 *Decreverunt tollere.*] Id est, agnoscere,
suscipere, educare. Infantes olim, simul
ac nati erant, humi deponabantur. Ab
humo verò tollebantur, et in sinum recipie-
bantur. Qui non tollebantur, pro abdicatis,
et projectitiis habebantur.

mercator: is nave fractâ, tempestate ad Andrum insulam ejectus est: is vitâ decessit: ibi tunc patrem Chrysidis aiunt Glycerium ejectam ad litus, parente orbam, in suam tutelam recepisse: Fabulæ hæc sunt. Mihi quidem, per Herculem, non fit verisimile; veruntamen hoc ipsis commentum placet. Sed Mysis è domo Chrysidis egreditur: at ego hinc ad forum me confero: Pamphilum adibo atque alloquar, ne pater ei hujus rei ignaro superveniat.

Mercator: navem is fregit apud Andrum insulam:

Is obiit mortem: ibi tum hanc ejectam Chrysidis Patrem recepisse orbam, parvam: Fabulæ.

Mihi quidem hercle non fit verisimile; 20

Atqui ipsis commentum placet.

Sed Mysis ab eâ egreditur. At ego hinc me ad forum, ut

Conveniam Pamphilum, ne de hæc re pater imprudentem opprimat.

Pamphilum adibo atque alloquar, ne pater ei hujus rei ignaro superveniat.

ACTUS I. SCENA IV.

MYSIS. ARCHILLIS.

Audivi, ô Archillis, quæ præcipis jamdudum: Lesbiam obstetricem adduci jubes. Sanè, per Pollucem, mulier illa valdè vinosa est, et temeraria; nec satis idonea est, cui committere debeas mulierem primo partu, quia periculosum est: tamen eam adducam. Spectate importunitatem hujus aniculæ. Archillis adeò instat, ut Lesbia quàm citò adducatur: quia cum eâ computare solet. Dii! date, precor, vires Glycerio ad feliciter pariendum, atque obstetrici Lesbiæ industriam opportunam in educendo partu: ut in aliis mulieribus sublevandis potiùs erret. Sed quidnam video Pamphilum exanimatum? Vereor quid hoc sit. Exspectabo, ut sciam, quidnam tristitiæ hæc perturbatio illi afferat.

My. AUDIVI, Archillis, jamdudum: Lesbiam adduci jubes.

Sanè pol illa temulenta est mulier, et temeraria: Nec satis digna, cui committas primo partu mulierem;

Tamen eam adducam. Importunitatem spectate aniculæ:

Quia compotrix ejus est. Dii! date facultatem, obsecro, 5

Huic pariundi, atque illi in aliis potiùs peccandi locum.

Sed quidnam Pamphilum exanimatum video? vereor, quid siet.

Opperiar, ut sciam, numquidnam hæc turba tristitiæ adferat.

ANNOTATIONES.

2 *Pol.*] Per Pollucem; Ædepol, per ædem Pollucis; Æcastor, per ædem Castoris; Mecastor, me Castor juvet; Hercle, per Herculem; Mehercule, me Hercules juvet.

Temulenta.] Id est, vino dedita, à Teme- to, vino, priscâ linguâ, Gellius, lib. X. cap. xxiii.

ACTUS I. SCENA V.

PAMPHILUS. MY SIS.

Pa. HOC CINE est humanum factum aut inceptum? hoc cine est officium patris?

My. Quid illud est?

Pa. Prò deùm atque hominum fidem! quid est, si non hæc contumelia est? [oportuit

Uxorem decrêrat dare sese mihi hodie. Nonne Præscîsse me antè? nonne priùs communicatum oportuit? 5

My. Miseram me! quod verbum audio?

Pa. Quid Chremes? qui denegârat se commissurum mihi

Gnatam suam uxorem: id mutavit, quia me immutatum videt?

Itane obstinatè operam dat, ut me à Glycerio miserum abstrahat?

Quod si fit, pereo funditus. 10

Adeón' hominem esse invenustum, aut infelicem quenquam, ut ego sum?

Prò deùm atque hominum fidem! nullon' ego

Chremetis pacto affinitatem effugere potero? Quot modis [Hem!

Contemptus, spretus? facta, transacta omnia. Repudiatus repetor: quamobrem? nisi si id est, quod suspicor: 15

Aliquid monstri alunt: ea quoniam nemini obtrudi potest,

Itur ad me. *My.* oratio hæc me miseram exanimavit metu.

Pa. Nam quid ego dicam de patre? ah! [modò, Tantamne rem tam negligenter agere? præteriens

Mihi apud forum, Uxor tibi ducenda est, Pamphile, hodie, inquit: para: 20

tur. *My.* Oratio hæc me miseram exanimavit metu. *Pa.* Nam quid ego nunc dicam de patre? Ah! tantine momenti rem, ut sunt nuptiæ, tam negligenter transigere potuit? Ipse præteriens modò in foro: Pamphile, inquit, uxor tibi ducenda est hodie: ad id para te:

Pa. An hoc factum, aut inceptum contra filium, humanum est? an hoc officium est patris? *My.* Quid illud est? *Pa.* Deos, hominesque testor, si hoc contumelia non est, quid deinde nomine contumeliæ appellandum erit? Si pater constituerat mihi dare hodie uxorem, nonne antè de hæc re certior fieri debui? Nonne consilium et deliberationem participare?

My. Miseram me! quod verbum audio? *Pa.* Quid de Chremete dicam, qui denegaverat se daturum filiam suam in uxorem? Mutavit sententiam, quia me animum immutavisse intelligit? itane obstinatè laborat, ut me miserum à Glycerio abstrahat? Quod si fit, pereo prorsus. Adeónè quisquam hominum invisus est Veneri, et fortunæ, ut ego sum? Proh Deùm atque hominum fidem! Nullone ego pacto efficere potero, ut Chremes mihi affinis et socer non sit? Quot modis despectus, et spretus ab illo fui? Facta et transacta omnia in contrahendis nuptiis, postea repudiatus sum. Hem, repudiatus repetor: Quamobrem? causam ignoro, nisi fortè illud est, quod suspicor: nimirum Chremetis filia deformis est, et monstro similis: ea, quoniam ab omnibus respuitur, quantumvis sæpius oblata, ad me recurrit.

My. Miseram me! quod verbum audio? *Pa.* Quid de Chremete dicam, qui denegaverat se daturum filiam suam in uxorem? Mutavit sententiam, quia me animum immutavisse intelligit? itane obstinatè laborat, ut me miserum à Glycerio abstrahat? Quod si fit, pereo prorsus. Adeónè quisquam hominum invisus est Veneri, et fortunæ, ut ego sum? Proh Deùm atque hominum fidem! Nullone ego pacto efficere potero, ut Chremes mihi affinis et socer non sit? Quot modis despectus, et spretus ab illo fui? Facta et transacta omnia in contrahendis nuptiis, postea repudiatus sum. Hem, repudiatus repetor: Quamobrem? causam ignoro, nisi fortè illud est, quod suspicor: nimirum Chremetis filia deformis est, et monstro similis: ea, quoniam ab omnibus respuitur, quantumvis sæpius oblata, ad me recurrit.

My. Miseram me! quod verbum audio? *Pa.* Quid de Chremete dicam, qui denegaverat se daturum filiam suam in uxorem? Mutavit sententiam, quia me animum immutavisse intelligit? itane obstinatè laborat, ut me miserum à Glycerio abstrahat? Quod si fit, pereo prorsus. Adeónè quisquam hominum invisus est Veneri, et fortunæ, ut ego sum? Proh Deùm atque hominum fidem! Nullone ego pacto efficere potero, ut Chremes mihi affinis et socer non sit? Quot modis despectus, et spretus ab illo fui? Facta et transacta omnia in contrahendis nuptiis, postea repudiatus sum. Hem, repudiatus repetor: Quamobrem? causam ignoro, nisi fortè illud est, quod suspicor: nimirum Chremetis filia deformis est, et monstro similis: ea, quoniam ab omnibus respuitur, quantumvis sæpius oblata, ad me recurrit.

My. Miseram me! quod verbum audio? *Pa.* Quid de Chremete dicam, qui denegaverat se daturum filiam suam in uxorem? Mutavit sententiam, quia me animum immutavisse intelligit? itane obstinatè laborat, ut me miserum à Glycerio abstrahat? Quod si fit, pereo prorsus. Adeónè quisquam hominum invisus est Veneri, et fortunæ, ut ego sum? Proh Deùm atque hominum fidem! Nullone ego pacto efficere potero, ut Chremes mihi affinis et socer non sit? Quot modis despectus, et spretus ab illo fui? Facta et transacta omnia in contrahendis nuptiis, postea repudiatus sum. Hem, repudiatus repetor: Quamobrem? causam ignoro, nisi fortè illud est, quod suspicor: nimirum Chremetis filia deformis est, et monstro similis: ea, quoniam ab omnibus respuitur, quantumvis sæpius oblata, ad me recurrit.

My. Miseram me! quod verbum audio? *Pa.* Quid de Chremete dicam, qui denegaverat se daturum filiam suam in uxorem? Mutavit sententiam, quia me animum immutavisse intelligit? itane obstinatè laborat, ut me miserum à Glycerio abstrahat? Quod si fit, pereo prorsus. Adeónè quisquam hominum invisus est Veneri, et fortunæ, ut ego sum? Proh Deùm atque hominum fidem! Nullone ego pacto efficere potero, ut Chremes mihi affinis et socer non sit? Quot modis despectus, et spretus ab illo fui? Facta et transacta omnia in contrahendis nuptiis, postea repudiatus sum. Hem, repudiatus repetor: Quamobrem? causam ignoro, nisi fortè illud est, quod suspicor: nimirum Chremetis filia deformis est, et monstro similis: ea, quoniam ab omnibus respuitur, quantumvis sæpius oblata, ad me recurrit.

My. Miseram me! quod verbum audio? *Pa.* Quid de Chremete dicam, qui denegaverat se daturum filiam suam in uxorem? Mutavit sententiam, quia me animum immutavisse intelligit? itane obstinatè laborat, ut me miserum à Glycerio abstrahat? Quod si fit, pereo prorsus. Adeónè quisquam hominum invisus est Veneri, et fortunæ, ut ego sum? Proh Deùm atque hominum fidem! Nullone ego pacto efficere potero, ut Chremes mihi affinis et socer non sit? Quot modis despectus, et spretus ab illo fui? Facta et transacta omnia in contrahendis nuptiis, postea repudiatus sum. Hem, repudiatus repetor: Quamobrem? causam ignoro, nisi fortè illud est, quod suspicor: nimirum Chremetis filia deformis est, et monstro similis: ea, quoniam ab omnibus respuitur, quantumvis sæpius oblata, ad me recurrit.

My. Miseram me! quod verbum audio? *Pa.* Quid de Chremete dicam, qui denegaverat se daturum filiam suam in uxorem? Mutavit sententiam, quia me animum immutavisse intelligit? itane obstinatè laborat, ut me miserum à Glycerio abstrahat? Quod si fit, pereo prorsus. Adeónè quisquam hominum invisus est Veneri, et fortunæ, ut ego sum? Proh Deùm atque hominum fidem! Nullone ego pacto efficere potero, ut Chremes mihi affinis et socer non sit? Quot modis despectus, et spretus ab illo fui? Facta et transacta omnia in contrahendis nuptiis, postea repudiatus sum. Hem, repudiatus repetor: Quamobrem? causam ignoro, nisi fortè illud est, quod suspicor: nimirum Chremetis filia deformis est, et monstro similis: ea, quoniam ab omnibus respuitur, quantumvis sæpius oblata, ad me recurrit.

My. Miseram me! quod verbum audio? *Pa.* Quid de Chremete dicam, qui denegaverat se daturum filiam suam in uxorem? Mutavit sententiam, quia me animum immutavisse intelligit? itane obstinatè laborat, ut me miserum à Glycerio abstrahat? Quod si fit, pereo prorsus. Adeónè quisquam hominum invisus est Veneri, et fortunæ, ut ego sum? Proh Deùm atque hominum fidem! Nullone ego pacto efficere potero, ut Chremes mihi affinis et socer non sit? Quot modis despectus, et spretus ab illo fui? Facta et transacta omnia in contrahendis nuptiis, postea repudiatus sum. Hem, repudiatus repetor: Quamobrem? causam ignoro, nisi fortè illud est, quod suspicor: nimirum Chremetis filia deformis est, et monstro similis: ea, quoniam ab omnibus respuitur, quantumvis sæpius oblata, ad me recurrit.

My. Miseram me! quod verbum audio? *Pa.* Quid de Chremete dicam, qui denegaverat se daturum filiam suam in uxorem? Mutavit sententiam, quia me animum immutavisse intelligit? itane obstinatè laborat, ut me miserum à Glycerio abstrahat? Quod si fit, pereo prorsus. Adeónè quisquam hominum invisus est Veneri, et fortunæ, ut ego sum? Proh Deùm atque hominum fidem! Nullone ego pacto efficere potero, ut Chremes mihi affinis et socer non sit? Quot modis despectus, et spretus ab illo fui? Facta et transacta omnia in contrahendis nuptiis, postea repudiatus sum. Hem, repudiatus repetor: Quamobrem? causam ignoro, nisi fortè illud est, quod suspicor: nimirum Chremetis filia deformis est, et monstro similis: ea, quoniam ab omnibus respuitur, quantumvis sæpius oblata, ad me recurrit.

My. Miseram me! quod verbum audio? *Pa.* Quid de Chremete dicam, qui denegaverat se daturum filiam suam in uxorem? Mutavit sententiam, quia me animum immutavisse intelligit? itane obstinatè laborat, ut me miserum à Glycerio abstrahat? Quod si fit, pereo prorsus. Adeónè quisquam hominum invisus est Veneri, et fortunæ, ut ego sum? Proh Deùm atque hominum fidem! Nullone ego pacto efficere potero, ut Chremes mihi affinis et socer non sit? Quot modis despectus, et spretus ab illo fui? Facta et transacta omnia in contrahendis nuptiis, postea repudiatus sum. Hem, repudiatus repetor: Quamobrem? causam ignoro, nisi fortè illud est, quod suspicor: nimirum Chremetis filia deformis est, et monstro similis: ea, quoniam ab omnibus respuitur, quantumvis sæpius oblata, ad me recurrit.

My. Miseram me! quod verbum audio? *Pa.* Quid de Chremete dicam, qui denegaverat se daturum filiam suam in uxorem? Mutavit sententiam, quia me animum immutavisse intelligit? itane obstinatè laborat, ut me miserum à Glycerio abstrahat? Quod si fit, pereo prorsus. Adeónè quisquam hominum invisus est Veneri, et fortunæ, ut ego sum? Proh Deùm atque hominum fidem! Nullone ego pacto efficere potero, ut Chremes mihi affinis et socer non sit? Quot modis despectus, et spretus ab illo fui? Facta et transacta omnia in contrahendis nuptiis, postea repudiatus sum. Hem, repudiatus repetor: Quamobrem? causam ignoro, nisi fortè illud est, quod suspicor: nimirum Chremetis filia deformis est, et monstro similis: ea, quoniam ab omnibus respuitur, quantumvis sæpius oblata, ad me recurrit.

My. Miseram me! quod verbum audio? *Pa.* Quid de Chremete dicam, qui denegaverat se daturum filiam suam in uxorem? Mutavit sententiam, quia me animum immutavisse intelligit? itane obstinatè laborat, ut me miserum à Glycerio abstrahat? Quod si fit, pereo prorsus. Adeónè quisquam hominum invisus est Veneri, et fortunæ, ut ego sum? Proh Deùm atque hominum fidem! Nullone ego pacto efficere potero, ut Chremes mihi affinis et socer non sit? Quot modis despectus, et spretus ab illo fui? Facta et transacta omnia in contrahendis nuptiis, postea repudiatus sum. Hem, repudiatus repetor: Quamobrem? causam ignoro, nisi fortè illud est, quod suspicor: nimirum Chremetis filia deformis est, et monstro similis: ea, quoniam ab omnibus respuitur, quantumvis sæpius oblata, ad me recurrit.

ANNOTATIONES.

6 *Miseram me! quod verbum audio?*] Audito uxoris nomine, exterritur Mysis.

11 *Invenustum.*] Venus in talorum jactu invocabatur, et qui Venerem frequenter jaciebat, venustus, id est, fortunatus, habebatur; contrâ, invenustus, id est, infortuna-

tus. Alii venustum eum dicunt, cujus genituræ domina sit Venus; maximè si fuerit in Geminis, aut in prosperos Jovis radios inciderit: at in Leone, Ariete, et Virgine, infelix esse perhibebatur.

abi domum. Sic loquens, id mihi visus mandare, Abi citò, et suspende te. Ad hæc verba obstupefactus sum: putasne me ullum verbum proferre potuisse, aut ullam excusationem, licèt ineptam, fictitiam, et injustam? Mutus repente factus sum. Quòd si quis nunc à me quærat quid facerem, si ego id præsensissem? Respondebo, aliquid facerem, ne id facerem, ducerem uxorem; vidererque consentire jussui patris. Sed nunc quid primùm exequi debeo? Tot me impediunt curæ, quæ animum meum distrahant in partes varias: amor, misericordia Glycerii, sollicitatio, quæ urgeor, ut uxorem accipiam, patris reverentia, qui mihi tam leniter permisit usque ad hunc diem arbitrio meo vivere: an ego committam, ut ei adverser? Hei mihi! incertum est, quid agam. *My.* Misera timeo, quòd tendat istud, incertum est, quid agam. Sed nunc maxime opus est, aut Pamphilum cum ipsâ Glycerio, aut me aliquid de illâ apud hunc loqui. Dum enim animus pendet dubius, levi impulsu in hanc vel illam partem ducitur. *Pa.* Quis hîc loquitur? *Mysis,* salve. *My.* O salve, Pamphile. *Pa.* Ut se habet Glycerium? *My.* Quæris? partus doloribus torquetur; et quia olim hic diès nuptiis constitutus est, de hæc re anxia timet: tum autem ne deseras se. *Pa.* Hem! egone istud possim conari? ego illam miseram propter me decipi patiar? quæ mihi affectus animi sui, atque omnem vitam commisit: quam ego præter cæteras animo meo dilectam loco uxoris habuerim: egone sinam ejus ingenium bene et pudicè institutum, atque educatum, egestate coactum, aliâ vitæ ratione minùs honestâ immutari?

Abi domum. Id mihi visus est dicere, Abi citò, et suspende te. [loqui,

Obstupui: censen' ullum me verbum potuisse pro-
Aut ullam causam, ineptam saltem, falsam, ini-
quam? obmutui. [quis nunc me roget;

Quòd si ego rescissem id prius, quid facerem, si
Aliquid facerem, ut hoc ne facerem. Sed nunc
quid primùm exequar? 25

Tot me impediunt curæ, quæ meum animum
divorsè trahunt:

Amor, misericordia hujus, nuptiarum sollicitatio,
Tum patris pudor, qui me tam leni passus est
animo usque adhuc,

Quæ meo cunque animo libitum est, facere:
eine ego ut advorser? hei mihi!

Incertum est, quid agam. *My.* misera timeo,
hoc incertum quorsum accidat. 30

Sed nunc peropus est, aut hunc cum ipsâ, aut me
aliquid de illâ adversum hunc loqui.

*Dum in dubio est animus, paulo momento huc
illuc impellitur.*

Pa. Quis hîc loquitur? *Mysis,* salve. *My.* ô salve,
Pamphile. *Pa.* quid agit? *My.* rogas?

Laborat è dolore: atque ex hoc misera sollicita
est die: [autem hoc timet,

Quia olim in hunc sunt constitutæ nuptiæ: tum
Ne deseras se. *Pa.* hem! egone istuc conari
queam? 36

Ego propter me illam decipi miseram sinam?
Quæ mihi suum animum atque omnem vitam
credidit, [rim,

Quam ego animo egregiè caram pro uxore habue-
Bene et pudicè ejus doctum atque eductum, si-
nam, 40

Coactum egestate, ingenium immutarier?
Non faciam. *My.* haud vereor, si in te solo sit
situs: [putas?

Sed vim ut queas ferre. *Pa.* adeón' me ignavum
Adeón' porrò ingratum, aut inhumanum, aut fe-
rum,

Ut neque me consuetudo, neque amor, neque
pudor

Commoveat, neque commoneat, ut servem fidem?

Non faciam. *My.* Non id timeo, si istud in tñâ unius potestate
sit positum: sed timeo ut violentiam paterni imperii possis sustinere. *Pa.* Adeónè me pu-
sillanimum putas esse, adeónè ejus meritorum erga me immemorem, inhumanum, aut fe-
rum, ut neque me familiaritatis conjunctio, neque amor, neque pudor impellat, et admo-
neat, ut perseverem in fide erga illam?

ANNOTATIO.

32 *Paulo momento.*] Metaphora à trutinâ; cùm id quod ponderatur, in neutram partem vergit, et incertam pendet.

My. Unum hoc scio, meritam esse, ut memor esses sui. 47

Pa. Memor essem? ô Mysis, Mysis, etiam nunc mihi

Scripta illa dicta sunt in animo Chrysidis De Glycerio. Jam ferme moriens me vocat: 50

Accessi: vos semotæ: nos soli: incipit:

Mi Pamphile, hujus formam atque ætatem vides: Nec clam te est, quàm illi utræque res inutiles

Et ad pudicitiam et ad tutandam rem sient. Quod ego te per hanc dextram oro, et ingenium tuum; 55

Per tuam fidem, perque hujus solitudinem Te obtestor, ne abs te hanc segreges, neu deseras:

Si te in germani fratris dilexi loco, Sive hæc te solum semper fecit maximi,

Seu tibi morigera fuit in rebus omnibus: 60

Te isti virum do, amicum, tutorem, patrem: Bona nostra hæc tibi committo, et tuæ mando fidei.

Hanc mi in manum dat: mors continuo ipsam occupat: [dem.

Accepi: acceptam servabo. *My.* Ita spero qui- *Pa.* Sed cur tu abis ab illâ? *My.* obstetricem accerso. *Pa.* Propera. 65

Atque audin'? verbum unum cave de nuptiis, Ne ad morbum hoc etiam. *My.* teneo.

My. Quid sis facturus ne- scio; sed ego hoc unum scio, hanc meritam esse, ut memor esses sui. *Pa.* Ut memor essem? O Mysis, Mysis! etiam nunc mihi dicta illa Chrysidis impressa sunt in animo meo de Glycerio. Illa jam morti proxima vocavit me ad se; ego accessi ad eam: vos secessistis: nos soli remansimus: nec te latet, quàm illi utræque res istæ incommodæ sint, et ad conservandam pudicitiam et rem familiarem. Propter quod, oro te per hanc tuam dextram, et genium tuum; per tuam fidem, perque hujus solitudinem te obtestor, ne abs te hanc separe, neve deseras: Si te ut fratrem germanum dilexi, sive hæc te solum semper maximi fecit, cæteris hominibus posthabitis; sive in omnibus rebus tibi morem gessit: te isti virum do, amicum, tutorem, patrem: bona hæc nostra tibi committo, et tuæ commendo fidei. Chrysis, hæc oratione finitâ, mihi Glycerium tradit in manum: mors statim ipsam

invadit: Datam accepi: acceptam servabo. *My.* Ita futurum id spero. *Pa.* Sed cur abis ab illâ? *My.* Obstetricem accerso. *Pa.* Propera. Atque audisne? Cave, ne illi unum verbum dicas de nuptiis, ne ad morbum, propter hoc, molestia et dolor accedat.

ANNOTATIONES.

55 *Et ingenium tuum.*] Alii, ut et Donatus, legunt *genium*. Genius Deus est, in cujus tutelâ vivimus, à gignendo dictus, quòd statim nos genitos suscipiat, et tueatur. Fuit autem hic orandi modus, per Genium et dextram, antiquis usitatus, et familiaris. Hor. Ep. 7. lib. I.

Quod te per Genium, dextramque, deosque Penates, Obsecro, et obtestor.

57 *Ne abs te hanc segreges.*] Segregare est à grege separare. Sententia est, ne segreges, id est, repudies tibi junctam, neu deseras solam, et orbam.

63 *Hanc mi in manum dat.*] Id est, fit mihi uxor, et materfamilias, quæ in manu et viri potestate est.

ACTUS II. SCENA I.

CHARINUS. BYRRHIA. PAMPHILUS.

Ch. Quid ais, Byrrhia? daturne hodie Philumena uxor Pamphilo? *By.* Datur. *Ch.* Quomodo id scis? *By.* Modò in foro id de Davo audivi. *Ch.* Væ misero mihi! ut animus in spe atque timore antea usque huc attentus fuit ad hujus rei exitum; ita postquam spes sublata est, lassus, curâ exesus oblanguet et stupefactus est. *By.* Quæso ædèpol, Charine, quoniam id fieri, quod vis, non potest, velis id quod possit. *Ch.* Nihil aliud, quàm Philumenam volo. *By.* Ah, quantò potius est te id laborare, ut istum amorem Philumenæ ex animo tuo ejicias, quàm hos sermones habere, quibus cupiditas tua inutiliter inflammetur? *Ch.* Facilè omnes, cum sani et valentes sumus, utilia præcepta ægrotis damus. Tu si meo loco sis, aliter sentias, quàm sentis de amore meo. *By.* Age, age, ut tibi videtur. *Ch.* Sed Pamphilum video. Decevi omnia exquirere ad salutem, priusquam peream. *By.* Quid hic agit omnia exquisiturus imprudens? *Ch.* Ipsum Pamphilum orabo: huic supplicabo: amorem meum vehementem huic exponam. Obtinebo, credo, ab illo, ut ad aliquot saltem dies nuptias suas differat. Interea aliquid, ut spero, accidet boni. *By.* Id aliquid nihil est. *Ch.* Byrrhia, quid tibi videtur? Adibone Pamphilum? *By.* Quidni? saltem ut, si nihil ab eo impetres, existimet te sibi paratum uxoris Philumenæ adulterum. *Ch.* Abi hinc in malum cruciatum, sceleste, cum suspicione istâ!

Ch. Quid ais, Byrrhia?

Daturne illa Pamphilo hodie nuptum?

By. Sic est. *Ch.* quî scis, Byrrhia?

By. Apud forum modò de Davo audivi. *Ch.* Væ misero mihi!

Ut animus in spe atque in timore usque antehac attentus fuit;

Ita, postquam adempta spes est, lassus, curâ confectus stupet. 5

By. Quæso ædèpol, Charine, quoniam id fieri, quod vis, non potest,

Velis id, quod possit. *Ch.* nihil aliud, nisi Philumenam volo.

By. Ah, quantò satius est, te id dare operam,

Quî istum amorem ex animo amoveas, quàm id loqui,

Quo magis libido frustrâ incendatur tua? 10

Ch. Facilè omnes, cum valemus, recta consilia ægrotis damus.

Tu si hic sis, aliter sentias. *By.* age, age, ut lubet. *Ch.* sed Pamphilum

Video. Omnia experiri certum est priùs, quàm pereò. *By.* quid hic agit?

Ch. Ipsum hunc orabo: huic supplicabo: amorem huic narrabo meum.

Credo, impetrabo, ut aliquot saltem nuptiis protrahat dies. 15

Interea fiet aliquid, spero. *By.* id aliquid nihil est. *Ch.* Byrrhia!

Quid tibi videtur? adeon' ad eum? *By.* quidni? si nihil impetres,

Ut te arbitretur sibi paratum mœchum, si illam duxerit.

Ch. Abin' hinc in malam rem cum suspicione istâ, scelus!

ANNOTATIO.

2 *Daturne illa nuptum?*] Dicitur nuptum, et nuptui dare, collocare viro virginem.

Pa. Charinum video. salve. *Ch.* O salve, Pamphile.

Ad te advenio, spem, salutem, auxilium, consilium expetens. 21

Pa. Neque pol consilii locum habeo, neque auxilii copiam.

Sed istuc quidnam est? *Ch.* hodie uxorem ducis? *Pa.* aiunt. *Ch.* Pamphile,

Si id facis, hodie postremum me vides. *Pa.* quid ita? *Ch.* hei mihi!

Vereor dicere: huic dic, quæso, Byrrhia! *By.* ego dicam. *Pa.* quid est? 25

By. Sponsam hic tuam amat. *Pa.* næ iste haud mecum sentit. ehodum, dic mihi,

Numquidnam amplius tibi cum illâ fuit, Charine? *Ch.* ah, Pamphile,

Nihil. *Pa.* quàm vellem! *Ch.* Nunc te per amicitiam et per amorem obsecro,

Principio, ut ne ducas. *Pa.* Dabo equidem operam. *Ch.* sed si id non potes,

Aut tibi si nuptiæ hæ sunt cordi. *Pa.* cordi? *Ch.* saltem aliquot dies 30

Profer, dum proficiscor aliquò, ne videam. *Pa.* audi nunc jam:

Ego, Charine, neutiquam officium liberi esse hominis puto,

Cùm is nihil promereat, postulare id gratiæ apponi sibi.

Nuptias effugere ego istas malo, quàm tu adipiscier.

Ch. Reddidisti animum. *Pa.* nunc si quid potes aut tu, aut hic Byrrhia, 35

Facite, fingite, invenite, efficite, quâ detur tibi: Ego id agam, mihi quâ ne detur. *Ch.* sat habeo. *Pa.* Davum optumè

Video: hujus consilio fretus sum. *Ch.* at tu hercle haud quidquam mihi,

Nisi ea, quæ nihil opus sunt sciri: fugin' hinc? *By.* ego verò ac lubens.

detur: Ego studebo, ut ne mihi detur. *Ch.* Sufficit mihi quod ais. *Pa.* Davum opportunè video, cujus consilio confido. *Ch.* At tu hercle, Byrrhia, multò absimilis es Davo: nihil quicquam mihi dicis, nisi ea, quæ scire me non sunt utilia: an non fugis hinc? *By.* Ego verò fugio, ac libenter quidem.

ANNOTATIONES.

23 *Quàm vellem!*] Ut esset causa recusandæ Philmenæ in uxorem.

30 *Cordi?* Repetitio ironica. Imò hæ nuptiæ mihi Pamphilo displicent.

36 *Efficite, quâ detur tibi.*] *Quâ* pro *ut*. Plaut. *Valeo, et venio ad minus valentem, et meliùs quâ valeat fero.* Idem multis locis aliis.

38 *Haud quidquam mihi.*] Ellipsis. Subintellige *dicis*.

39 *Nisi ea.*] Scilicet, propter ea quæ in principio retulit Byrrhia; *Ch.* *Daturne illa hodie Pamphilo nuptum?* *By.* *Sic est.* *Ch.* *Quâ scis?* *By.* *Apud forum modò de Davo audivi.* Quæ verba meminit hoc loco Charinus se non libenter audivisse.

ACTUS II. SCENA II.

DAVUS. CHARINUS. PAMPHILUS.

Da. Dii boni! quàm felicem et gratum nuncium affero? Sed ubi inveniam Pamphilum, ut metum, in quo nunc est, ei auferam; ejusque animum lætitiâ perfundam?
Ch. Lætus est Davus, propter nescio quid. *Pa.* Nihil est, quod lætetur; nondum hæc mala audivit de nuptiis, quæ mihi parantur. *Da.* Quem ego nunc credo, si acceperit sibi ducendam esse Philumenam. *Ch.* Audisne tu illum? *Da.* Teto me oppido exanimatum quærere. Sed ubi eum quæram? Quò nunc primum me vertam? *Ch.* Quid cessas hunc alloqui? *Da.* Abeo, cum hic eum non invenio. *Pa.* Dave, accede, gradum siste. *Da.* Quis homo est, qui me appellat? O Pamphile! te ipsum quæro; euge, ô Charine! ambo opportunè adestis: vos alloqui volo. *Ch.* Dave, perii. *Da.* Imò, tu hoc audi. *Ch.* Prorsus de me actum est. *Da.* Quid tu timeas scio. *Pa.* Mea quidem hercle vita in gravi periculo versatur. *Da.* Et tu quid timeas quoque scio. *Pa.* Nuptiæ mihi paratæ sunt. *Da.* Et id scio. *Pa.* In hunc ipsum diem. *Da.* Me verbis enecas, quamvis quid sentias intelligam. Tu, ô Pamphile, id metuis, ne ducas uxorem Philumenam: tu, Charine, ne non ducas. *Ch.* Intelligis id quod res est. *Pa.* Istud ipsum est. *Da.* Atqui istud ipsum, quod times, nullum in se habet periculum: me vide. *Pa.* Oro te, quàm citò hunc mihi misero timorem adime. *Da.* Hem, adimo: Chremes jam tibi filiam non dat uxorem. *Pa.* Quomodo id scis? *Da.* Ego scio.

Da. Di boni! boni quid porto? sed ubi inveniam Pamphilum,
 Ut metum, in quo nunc est, adimam; atque expleam animum gaudio?
Ch. Lætus est, nescio quid. *Pa.* nihil est: nondum hæc rescivit mala.
Da. Quem ego nunc credo, si jam audierit sibi paratas nuptias.
Ch. Audin' tu illum? *Da.* toto me oppido exanimatum quærere. 5
 Sed ubi quæram? aut quò nunc primum intendam? *Ch.* cessas alloqui?
Da. Abeo. *Pa.* Dave, ades, resiste. *Da.* quis homo est, qui me? ô Pamphile!
 Te ipsum quæro. euge, ô Charine! ambo opportunè: vos volo.
Ch. Dave, perii. *Da.* quin tu hoc audi. *Ch.* interii. *Da.* quid timeas, scio.
Pa. Mea quidem hercle certè in dubio vita est. *Da.* et quid tu, scio. 10
Pa. Nuptiæ mihi. *Da.* et id scio. *Pa.* hodie. *Da.* obtundis, tametsi intelligo.
 Id paves, ne ducas tu illam; tu autem, ut ducas. *Ch.* rem tenes.
Pa. Istuc ipsum. *Da.* atqui istuc ipsum, nil periculi est; me vide.
Pa. Obsecro te, quamprimum hoc me libera miserum metu. *Da.* Hem,
 Libero; uxorem tibi jam non dat Chremes. *Pa.* qui scis? *Da.* scio. 15

ANNOTATIONES.

1 *Di boni!* Erant enim et Dii mali, ut Pestis, Febris, Pallor, et Timor: quin et Impudentiæ, et Infamiæ, templa posita fuerunt.

12 *Ne ducas tu illam; tu autem, ut ducas.* Post verba timendi, Ne pertinet ad fugienda: Ut ad cupita, pro quo dicimus, ne non. Ergo vir amicus timet, ne ægrotus moriatur; qui

verò illius hæreditati inhiat, timet ut moriatur, vel, ne non moriatur.

13 *Me vide.* Asseveratio promittentis: Terentius etiam eâ utitur in Phormione; *Fient, me vide.* Hoc etiam genere sermonis Gallicè utuntur, cum quippiam, aut non credenti, aut non intelligenti, persuadere aut demonstrare cupiunt.

Tuus pater modò meprehendit : ait tibi uxorem dare sese

Hodie, item alia multa, quæ nunc non est narranti locus.

Continuò ad te properans, percurro ad forum, ut dicam tibi hæc.

Ubi te non invenio, ibi ascendo in quendam excelsum locum.

Circumspicio : nusquam. fortè ibi hujus video Byrrhiam : 20

Rogo : negat vidisse. mihi molestum : quid agam, cogito. [hem

Redeunti interea, ex ipsâ re mî incidit suspicio : Paululum opsoni : ipsus tristis : de improvise nuptiæ :

Non cohærent. *Pa.* quorsumnam istuc? *Da.* ego me continuò ad Chremem.

Cùm illoc advenio, solitudo ante ostium : jam id gaudeo. 25

Pa. Rectè dicis, perge. *Da.* maneo : interea introire neminem [ædibus,

Video, exire neminem, matronam nullam, in Nihil ornati, nihil tumulti : accessi, introspexi.

Pa. scio. [hæc nuptiis?

Magnum signum. *Da.* Num videntur convenire *Pa.* Non opinor, Dave. *Da.* opinor, narras? non rectè accipis. 30

Certa res est. etiam puerum inde abiens conveni Chremis, [seni.

Olera et pisciculos minutos ferre obolo in cœnam *Ch.* Liberatus sum, Dave, hodie tuâ operâ.

Da. at nullus quidem. *Ch.* Quid ita? nempe huic prorsus illam non dat. *Da.* ridiculum caput.

Quasi necesse sit, si huic non dat, te illam uxorem ducere. 35

denis illinc, conveni servulum Chremetis, qui dicebat se ferre olera, et minutos pisciculos, obolo emptos, in cœnam seni. *Ch.* Liberatus sum hodie omni curâ et metu tuâ operâ.

Da. Minimè quidem liberatus es. *Ch.* Quid ita? Nempe Chremes non dat filiam suam Pamphilo. *Da.* Ridiculum hominem, quasi necesse sit, si ille non dat filiam Pamphilo, te illam uxorem accipere.

Tuus pater modò me manu apprehendit : ait se hodie tibi uxorem dare, item alia multa, quæ commemorandi nunc tempus non est. Illico ad te properans celeriter cucurri ad forum, ut hæc tibi dicam. Ubi te non invenio, ascendo ibidem in altum quendam locum. Circumspicio, nusquam ego te aspicio. Fortè ibi hujus Charini servum Byrrhiam video : quæro ab eo, num te viderit : respondet non vidisse : ægrè id fero : quid mihi sit agendum cogito. Interea mihi redeunti è foro fortè orta est suspicio ex ipso nuptiarum apparatu : Hem, inquam, apud me ; paululum obsonii est apparatus, ipsemet pater Simo tristis est, quem hilarem esse decet : tam subito nuptiæ fiunt : Hæc inter se non conveniunt. *Pa.* Quamobrem hæc dicis? *Da.* Ego me continuò confero ad Chremetis domum. Cùm ego illuc advenio, solitudo videtur ante ostium : jam ex eo gaudeo. *Pa.* Rectè dicis, perge. *Da.* Illic exspecto : interea neminem introire video, exire neminem : matronam nullam in domo, nullum ornatum, nullum tumultum discurrentis multitudinis. Accessi intrò, circumspexi. *Pa.* Scio, curiosus es. Magnum indicium est nuptias non parari. *Da.* Num videntur convenire hæc futuris nuptiis? *Pa.* Non opinor, Dave. *Da.* Opinor inquis? non rectè intelligis : certa res est, non opinio. Præterea disce-

ANNOTATIONES.

27 *Matronam nullam.*] Matronæ pronubæ nuptiarum celebrationi præerant ex parte uxoris, sicut Aruspex ex parte mariti. Illæ nuptam in mariti domum deducebant, et eam in geniali toro collocabant. Ad hujusmodi officium spectatæ pudicitia mulieres adhibebantur, quæ uni solum viro nupsissent.

28 *Nihil ornati.*] Antiquus genitivus, pro, ornatus. Fores floribus et frondibus ornari consueverant.

32 *Obolo.*] Obolus, minutus fuit nummus Græcus, sexta pars drachmæ; drachma Attica et denarius Romanus valebant sex assibus nostris Thronensibus. Obolus igitur asse Thronensi, vel duodecim nummulis Thronensibus valebat, Gall. *dozce deniers* *Tournois.* Ang. *ONE PENNY FARTING.*

33 *At nullus quidem.*] Nullus pro non.

Nisi tu provides, nisi senis Chremetis amicos oras, ambis : nihil efficias. *Ch.* Bene mones. Ibo ut ea, quæ præcipis, exequar : quamvis hercle hæc spes me jam sæpe fefellit.

Nisi vides, nisi senis amicos oras, ambis. *Ch.* bene mones.
Ibo: etsi hercle sæpe jam me spes hæc frustrata est. Vale.

Vale.

ANNOTATIO.

36 *Nisi vides*, &c.] Ellipsis, deest enim, *efficias*. Ellipsis est figura, quâ in oratione aliquot reticemus, quod ad ejus absolutionem sit necessarium.

ACTUS II. SCENA III.

PAMPHILUS. DAVUS.

Pa. Quid igitur pater cogitat facere? cur simulat nuptias? *Da.* Ego dicam tibi: si propter id pater tuus nuncirascatur, quia Chremes nolit ut suam filiam ducas; ipsemet sibi videri possit injuriam tibi facere: et jure quidem; priusquam perspexerit quæ tua sit voluntas de nuptiis. Sed si tu dixeris te nolle uxorem, tunc ille culpam in te conjiciet: tum etiam lites, et jurgia maxima commovebuntur. *Pa.* Quid vis? patiar uxorem mihi dari? *Da.* Pater tuus est, Pamphile. Difficile est te ei resistere; præterea, hæc mulier quam amas, sola est sine auxilio: dicto citius inveniet aliquam causam, propter quam expellat illam e civitate. *Pa.* Expellat? *Da.* Illico. *Pa.* Dic mihi igitur, quid faciam, Dave? *Da.* Dic te ducturum Philumenam. *Pa.* Hem! *Da.* Quid est? *Pa.* Egone id dicam? *Da.* Cur non? *Pa.* Nunquam faciam, Dave. *Da.* Noli negare te ducturum esse. *Pa.* Noli suadere, ut dicam me ducturum. *Da.* Vide, quid ex eâ re eveniat. *Pa.* Ut à Glycerio excludar, cum Philumenâ concludar. *Da.* Non ita est. Nempe opinor id esse dicturum tibi patrem Simonem: Volo ut hodie ducas uxorem: tu verò, ducam, inquires.

Pa. Quid igitur sibi volt pater? cur simulat?
Da. ego dicam tibi:
Si id succenseat nunc, quia non dat tibi uxorem Chremes;
Ipsus sibi esse injurius videatur: neque id injuriâ; Prius quàm tuum animum, ut sese habeat ad nuptias, perspexerit.
Sed si tu negâris ducere, ibi culpam in te transferet: 5
Tum illæ turbæ fient. *Pa.* quid? vis patiar?
Da. pater est, Pamphile.
Difficile est; tum hæc sola est mulier: dictum ac factum invenerit
Aliquam causam, quamobrem ejiciat oppido.
Pa. ejiciat? *Da.* citò.
Pa. Cedò igitur, quid faciam, Dave? *Da.* dic te ducturum. *Pa.* hem! *Da.* quid est?
Pa. Egone dicam? *Da.* cur non? *Pa.* nunquam faciam. *Da.* ne nega. 10
Pa. Suadere noli. *Da.* ex eâ re quid fiat, vide.
Pa. Ut ab illâ excludar, huc concludar. *Da.* non ita est.

Nempe hoc sic esse opinor dicturum patrem :
Ducas volo hodie uxorem : tu, ducam, inquires.

ANNOTATIONES.

3 *Ipsus sibi.*] Barlandus inquit, refer sibi ad *videatur*, et subaudi ad vocem *injurius* dativum tibi.

7 *Dictum ac factum.*] Donatus prover-

bium celeritatis esse ait. Græci dicunt *ἀμα ἔπος, ἀμα ἔργον.* Gallicè, *aussi-tôt dit, aussi-tôt fait.* Simul factum, ac dictum. Ang. SO SAID, SO DONE.

Ceddò, quid jurgabit tecum? hìc reddes omnia, 15
 Quæ nunc sunt certa ei consilia, incerta ut sient,
 Sine omni periculo: nam hocce haud dubium est,
 quin Chremes

Tibi non det gnatham: nec tu eâ causâ minueris
 Hæc quæ facis; ne is mutet suam sententiam.
 Patri dic velle: ut, cùm velit tibi jure irasci, non
 queat. 20

Nam quod tu speras, propulsabo facilè: uxorem
 his moribus

Dabit nemo: inopem inveniet potiùs, quàm te
 corrumpi sinat:

Sed si te æquo animo ferre accipiet, negligenter
 feceris; [boni.

Aliam otiosus quæret. Interea aliquid acciderit
Pa. Itan' credis? *Da.* haud dubium id quidem
 est. *Pa.* vide, quò me inducas. *Da.* quin
 taces? 25

Pa. Dicam. puerum autem ne resciscat mihi
 esse ex illâ, cautio est:

Nam pollicitus sum suscepturum. *Da.* ô facinus
 audax! *Pa.* hanc fidem

Sibi, me obsecravit, quî se sciret non desertu-
 rum, ut darem.

Da. Curabitur. sed pater adest. cave te esse
 tristem sentiat.

ret. Interea aliquid accidet, quod desiderio tuo respondeat. *Pa.* Itane credis fore?
Da. Certum id quidem est. *Pa.* Vide in quod periculum me conjicis. *Da.* Quin taces
 securus? *Pa.* Dicam patri me ducturum esse Philumenam. Cavendum autem est dili-
 genter, ne pater resciscat puerum esse mihi à Glycerio: nam ei promisi me illum educa-
 turum. *Da.* O facinus temerarium! *Pa.* Illa oravit me ut hoc sibi pollicerer, ut sciret
 me non eam solam relicturum. *Da.* Illud à me curabitur. Sed pater adest. Cave ne te
 esse tristem ex vultu deprehendat.

ANNOTATIO.

18 *Minueris.*] Minus frequentem con- rem, summotâ Charini personâ, quod vi-
 suetudinem habere debes cum Glycerio. dere est ex his verbis: *Quid igitur sibi vult*
 Cæterum hæc scena continuatur ad superio- *pater?*

ACTUS II. SCENA IV.

SIMO. DAVUS. PAMPHILUS.

Si. REVISO quid agant, aut quid capent consilî.

Da. Hic nunc non dubitat quin te ducturum
 neges.

Si. Redeo, ut videam
 quid Pamphilus et Da-
 vus agant, aut quid con-
 silii capere cupiant. *Da.*
 Patri nunc dubium non
 est, quin tu ducturum uxorem neges.

ANNOTATIO.

1 *Captent.*] *Captare* est desiderare ca- siderativæ, qualia sunt *prendo, dormito, os-*
 pere; ut *vendito*, non est frequenter *vendo,* *tento, munito*, id est munire cupio. Hæc
 sed vendere cupio: talia multa sunt, quæ fre- ex Turnebo.

quentativæ formæ censentur, cùm sunt de-

Venit ille ex secreto aliquo loco, meditatus orationem, quam sperat se invenisse idoneam, quâ animum tuum disturbet, et in diversum distrahat: proinde fac ut sis tui compos, et paratus ad respondendum. *Pa.* Dummodo id possim. *Da.* Crede mihi hoc, inquam, Pamphile, patrem tuum, ne uno quidem verbo tecum altercaturum, si te diccs uxorem velle, quam dederit.

Venit meditatus alicunde ex solo loco :
Orationem sperat invenisse se,
Quâ differat te: proin' tu face, apud te ut sies. 5
Pa. Modò ut possim, Dave. *Da.* crede hoc mihi, inquam, Pamphile,
Nunquam hodie tecum commutaturum patrem
Unum esse verbum, si te dices ducere.

ANNOTATIO.

7 *Commutaturum unum esse verbum.*] Sermones commutare, est colloqui; sed hoc loco est altercari, et verbis invicem certare; et nunquam tecum commutaturum unum esse verbum, hoc possis interpretari, ne uno quidem verbo tibi reclamaturum.

ACTUS II. SCENA V.

BYRRHIA. SIMO. DAVUS. PAMPHILUS.

By. Herus Charinus jussit me rebus omnibus posthabitis hodie observare Pamphilum, ut scirem quid ageret de nuptiis cum Philumena: propterea nunc venientem hunc subsequor. Sed ecce hic propius adest, cum Davo: Hoc agam, ipsum observabo. *Si.* Utrumque Pamphilum ac Davum propè esse video. *Da.* Hem, serva quæ præmonui. *Si.* Pamphile. *Da.* Respice ad patrem, tanquam non prævideris illum. *Pa.* Hem, pater. *Da.* Probè respondisti. *Si.* Volo ut ducas uxorem hodie, ut tibi dixi. *By.* Ego nunc metuo nobis, sollicitus quid Pamphilus respondeat patri. *Pa.* Neque in istâ re, neque in ullâ aliâ ero unquam in morâ, quò minùs ea fiant, quæ volueris. *By.* Hem!

By. HERUS me relictis rebus jussit Pamphilum
Hodie observare, ut, quid ageret de nuptiis,
Scirem: id propterea nunc hunc venientem sequor.
Ipsum adeò præstò video cum Davo: hoc agam.
Si. Utrumque adessee video. *Da.* hem, serva.
Si. Pamphile. 5
Da. Quasi de improvise respice ad eum. *Pa.*
ehem, pater.
Da. Probè. *Si.* hodie uxorem ducas, ut dixi, volo.
By. Nunc nostræ parti timeo, hic quid respondeat.
Pa. Neque istic, neque alibi tibi usquam erit in me mora. *By.* hem!

ANNOTATIONES.

3 *Id propterea.*] *Id*, sæpe apud Plautum et Terentium amat poni pro *ideo*, et *propter id*: estque antiqua locutio, quamobrem quidam censent legendum hîc esse: *Ut quid ageret de nuptiis scirem id*. Nam si legatur, *id propterea*, alterum fore supervacuum. Veruntamen vera est lectio *id propterea*. Et enim tralatitium, ut synonymæ voces apud hunc autorem, aliosque sæpe jungantur, ut sæpe quidem; etiam quoque; nunc jam, ergo igitur: quamvis licet: properè ocys; aut ornandi, aut explendi metri, aut significationis

intendendæ causâ, etsi superfluæ, copulantur.

4 *Præstò video.*] *Præstò* esse, id est, præsentem esse, vel adessee. Cicero; *Præstò* sunt hirundines æstivo tempore. Et pluribus locis aliis.

6 *Quasi de improvise.*] *Id* est, reflectendo conjice ita oculos ad eum, ac si antea illum non vidisses; ne suspicetur meditata nos habuisse consilia.

9 *By. Hem!*] Interjectio est indignantis Byrrhiæ, qui secum hoc totum loquitur.

Da. Obmutuit. *By.* quid dixit? *Si.* facis, ut te decet;

Cùm istuc, quod postulo, impetro cum gratiâ. 11

Da. Sum verus? *By.* herus, quantum audio, uxore excidit. [sies.

Si. I jam nunc intrò, ne in morâ, cùm opus sit,

Pa. Eo. *By.* nullâne in re esse homini cuiquam fidem?

Verum illud verbum est, vulgò quod dici solet, 15

Omnes sibi malle meliùs esse, quàm alteri.

Ego illam vidi virginem; formâ bonâ

Memini videre: quo æquior sum Pamphilo,

Si se illam in somnis, quàm illum, amplecti maluit.

Renunciabo, ut pro hoc malo mihi det malum. 20

uestâ esse. Quapropter æquior sum et moderatior in accusando dederit Charino, si se illam ut uxorem in somnis, quàm illum (Charium) amplecti maluit. Illud hero meo renunciabo, ut pro hoc malo nuncio, me malè tractet.

ANNOTATIO.

10 *By.* *Quid dixit?*] Interrogatio est indignantis: et Byrrhia secum hoc totum loquitur.

ACTUS II. SCENA VI.

DAVUS. SIMO.

Da. Hic nunc me credit aliquam sibi fallaciam Portare, et eâ me hîc restitisse gratiâ.

Si. Quid Davus narrat? *Da.* æquè quidquam nunc quidem.

Si. Nihilne? hem. *Da.* nihil prorsus. *Si.* atqui expectabam quidem. [virum.

Da. Præter spem evenit: sentio: hoc malè habet

Si. Potin' es mihi verum dicere? *Da.* nihil facilius.

Si. Num illi molestæ quidpiam hæ sunt nuptiæ, 7 Propter hospitæ hujusce consuetudinem?

Da. Nihil hercle: aut si adeò; bidui est, aut tridui

Hæc sollicitudo: nôstin'? deinde desinet: 10

Etenim eam secum rem rectâ reputavit viâ.

tias, propter istius peregrinæ Glycerii consuetam familiaritatem? *Da.* Neutiquam hercle: aut si adeò ægrè fert, duorum dierum, aut trium hæc ægritudo est: Scisne? Deinde finem accipiet: namque rectâ ratione sæpius consideravit in animo hunc insanum amorem Glycerii.

ANNOTATIONES.

1 *Da.* *Hic nunc me credit.*] Davus secum ita videtur loqui, ut spectator tantum audiat; sic tamen loquitur, ut velit audiri à Simone.

4 *Hem.*] Indignantis hic vox est.

5 *Præter spem evenit.*] Hoc secum loquitur Davus.

Hoc malè habet virum.] Quòd de me nihil

rescire potest certi, de animo filii; qui præter spem ejus promisit se ducturum uxorem: quòdque suspicari videamur, ipsum nuptias simulare. Idcirco Davus postea dixit, *commovi.*

11. *Reputavit.*] Sic Donatus legit. Alii *reputabit.*

Da. Ad hoc responsum Pamphili pater Simo obmutuit. *By.* Quid dixit Pamphilus? *Si.* Facis ut te decet; quum istud, quod postulo, impetro à te tam gratè, et obsequiosè. *Da.* Nonne sum veridicens? *By.* Herus, quantum ex verbis Pamphili intelligo, uxoris spe dejectus est. *Si.* I jam nunc intrò, ut nulla mora per te fiat, quando opus erit. *Pa.* Eo. *By.* Itane est ut nullâ in re homini cuiquam sit fides? Verum est illud proverbium: *Omnes sibi meliùs esse malle, quàm alteri.* Ego vidi virginem illam Philmenam: memini me vidisse illam formâ ho-

Si. Hæc de causâ cum laudo. *Da.* Dum illi per te licitum fuit, atque ætas permisit, amori indulsit: tum id secretó: cavit ne unquam ex hæc re infamiam contraheret, ut virum fortem decet. Nunc uxore illi opus est: ideo ille animum contulit ad uxorem ducendam. *Si.* Visus est mihi subtristis esse aliquantulum. *Da.* Minimè sanè propter nuptias, sed causam habet, cur tibi subirascatur. *Si.* Quidnam est? *Da.* Puerilis res est. *Si.* Quid est? *Da.* Nihil. *Si.* Tamen dic mihi quid sit. *Da.* Ait te nimis parcum esse in faciendò sumptu. *Si.* Mene? *Da.* Te. Vix, inquit, decem drachmarum pretio obsonia emit. Num filio nuptias videtur apparare? Quem, inquit, invitabo ad cœnam meorum æqualium, maximè nunc in hæc nuptiarum celebritate? Et quod tuâ veniâ hîc absente filio dicere debeo, tu quoque parcè nimitum sumptum facis: non laudo istud. *Si.* Tace. *Da.* Ego sollicitavi animum Simonis meis verbis, et in suspicionem adduxi nos credere nuptias eum simulare. *Si.* Ego providebo ut hæc decenter parentur et fiant. Quidnam hoc rei est? quidnam sibi vult hic vetus fraudum architectus? Nam si hîc, in his nuptiis quicquam impedimenti est, hem, in hoc rerum cardine præcipuè versatur hujus impedimenti caput.

Si. Laudo. *Da.* dum licitum est illi, dumque ætas tulit,

Amavit: tum id clam: cavit, ne unquam infamiæ Ea res sibi esset, ut virum fortem decet.

Nunc uxore opus est: animum ad uxorem ap- pulit. 15

Si. Subtristis visus est esse aliquantulum mihi.

Da. Nihil propter hanc rem: sed est, quod succenseat tibi.

Si. Quidnam est? *Da.* puerile est. *Si.* quid est? *Da.* nihil. *Si.* quin dic, quid est.

Da. Ait nimitum parcè facere sumptum. *Si.* mene? *Da.* te.

Vix, inquit, drachmis opsonatus est decem. 20 Num filio videtur uxorem dare? [lium,

Quem, inquit, vocabo ad cœnam meorum æqua- Potissimum nunc? et, quod dicendum hîc siet,

Tu quoque perparcè nimitum: non laudo. *Si.* tace. *Da.* Commovi. *Si.* ego, istæc rectè ut fiant, videro.

Quidnam hoc rei est? quidnam hic volt vetera- tor sibi? 26

Nam si hîc mali est quidquam, hem, illic est huic rei caput.

ANNOTATIONES.

23 Quod dicendum hîc siet.] Id est, hîc 26 Veterator.] Imposturis assuetus. inter nos, non alibi.

ACTUS III. SCENA I.

MYSIS. SIMO. DAVUS. LESBIA. GLYCERIUM.

My. Ita pol quidem res habet, ut dixisti, Lesbia: non faciliè invenietur vir constantis fidei erga mulierem. *Si.* Ex Andriæ familiâ est hæc ancilla. Quid narras? *Da.* Ita est. *My.* Sed hic Pamphilus. *Si.* Quid illa dicit? *My.* Fidem, quam dederat, confirmavit. *Si.* Hem.

My. Ita pol quidem res est, ut dixisti, Lesbia: Fidelem haud ferme mulieri invenias virum.

Si. Ab Andriâ est ancilla hæc. quid narras? *Da.* ita est.

My. Sed hic Pamphilus. *Si.* quid dicit? *My.* firmavit fidem. *Si.* hem.

ANNOTATIONES.

Laudat hîc in principio hujus Scenæ Mysis Pamphilum à fidei constantiâ erga Glycerium.

4 Sed hic Pamphilus.] Mysis pergit laudare Pamphilum, non attendens ad Simonis verba, sed alloquens Lesbiam: Itaque sen-

sus est, Vix invenias virum fidelem mulieri, sed hic Pamphilus ita fidelis est Glycerio, ut fidem, quam ei dederat se eam ducturum, confirmaverit, pollicendo ei, se, quod peperisset, educaturum, cum posset exponere. Exinde inter se seorsim colloquuntur.

Da. Utinam aut hic surdus, aut hæc muta facta sit. 5

My. Nam quod peperisset, jussit tolli. *Si.* ô Jupiter!

Quid ego audio? actum est, siquidem hæc vera prædicat. [timum.]

Le. Bonum ingenium narras adolescentis. *My.* op- Sed sequere me intrò, ne in morâ illis. *Le.* sequor.

Da. Quod remedium nunc huic malo inveniam? *Si.* quid hoc? 10

Adeón' est demens? ex peregrinâ? jam scio: ah! Vix tandem sensi stolidus. *Da.* quid hic sensisse ait? [cia.]

Si. Hæc primùm adfertur jam mihi ab hoc fallacia. Hanc simulant parere, quo Chremetem absterreant.

Gl. Juno Lucina, fer opem, serva me, obsecro. 15

Si. Hui, tam citò? ridiculum: postquam ante ostium Me audivit stare, appropereat: non sat commodè Divisa sunt temporibus tibi, Dave, hæc. *Da.*

mihin'? [narres, nescio.]

Si. Num immemor es discipuli? *Da.* ego, quid

Si. Hiccinè si me imparatum in veris nuptiis 20 Adortus esset, quos mihi ludos redderet?

Nunc hujus periculo fit: ego in portu navigo.

hoc dicis? *Si.* Num ita oblivisceris, et negligis Pamphilum discipulum tuum, ut eum tam malè doceas? *Da.* Ego minimè intelligo quid dicas. *Si.* Si me hic improvidum fallaciarum suarum, parantem veras nuptias filio, aggressus esset, quot modis me fuisset ludificatus? nunc ejus periculo hæc à me simulantur: res verò meæ in tuto sunt positæ.

ANNOTATIONES.

10 *Quod remedium.*] Simo ex sermone Mysis ad Lesbiam audiverat ea quæ Pamphilus pollicitus fuerat Glycerio, in confirmationem fidei datæ: propterea sollicitus Davus quærit; quâ arte avertat mala, quæ ex improvidâ Mysis narratione accidere poterant; idcirco jam dixerat: *Utinam aut hic surdus, aut hæc muta facta sit.*

16 *Hui, tam citò?*] *Hui* interjectio est

admirantis, irascentis; interdum etiam irridentis, qualis hic est.

19 *Num immemor es, Dave, discipuli?*] Alii legunt in nominativo plurali, Num immemores discipuli tui sunt præceptorum, quæ eis tradidisti? Hi discipuli tui sunt, Pamphilus, Mysis, et Lesbia, quos Simo ait magistrum habere Davum in nectendis dolis, et magistri præcepta imprudenter observare, atque exequi.

ACTUS III. SCENA II.

LESBIA. ARCHILLIS. SIMO. DAVUS.

Le. Adhuc, Archillis, quæ adsolent, quæque oportent

Signa ad salutem esse, omnia huic esse video.

Nunc primùm fac, istæc ut lavet: post deinde,

Le. Adhuc, Archillis, omnia signa, quæ solent, quæque oportent indicare salutem decumbentium ex partu, huic puerperæ adesse video. Nunc primùm fac, ut ista lavet: deinde

ANNOTATIO.

3 *Fac, istæc ut lavet:*] *Lavet* de balneo intelligendum est. Lavabant lassii, peregrè venientes. Plaut. in Truculento; in Epidico,

Act. V. Sc. I. Et *lavatrina* balneum domesticum.

date ei bibere, quod præscripsi, et quantum imperavi: statim pôst redibo huc. Ecator, puer valdè pulcher et elegans natus est Pamphilo. Deos precor, ut vitalis sit, et incolumis: quoniam certè pater ejus bono est ingenio, et veritus est facere injuriam huic bonæ adolescenti mulieri. *Si.* O Dave! quis non credat, qui te noverit, hoc etiam à te esse inventum? *Da.* quidnam id est? *Si.* Lesbia obstetrix non præcipiebat ipsi puerperæ, coràm in cubiculo, quæ facienda erant: sed postquam exivit foras, mulieribus, quæ sunt intus, maluit imperare clamando è viâ. O Dave, itane contemnor à te? aut itane tandem videor tibi aptus et opportunus, quem tam manifestè fallere incipias dolis? Saltem astutè, non tam apertè me decipias, ut ego videar metui à te, non stolidus et excors æstimari, idque certe, si resciverim. *Da.* Certè hercle, hic se ipse nunc fallit, non ego illum. *Si.* Nonne edixi tibi, et nundando vetui, ne tu faceres aliquam nuptiis fallaciam? Num veritus es? Quid profuit edicere, et minari? Putasne me tibi credere hoc, peregrinam hanc à Pamphilo gravidam factam filium ei peperisse? *Da.* Scio in quo Simo fallatur: ego paratum habeo, quid agam. *Si.* Quid taces? *Da.* Cur credas hanc peregrinam peperisse? Quasi verò non tibi renunciatum sit hæc eventura esse. *Si.* Mihine quisquam renunciavit? *Da.* Eho! an per te solus intellexti fingi hoc; Glycerium peperisse? *Si.* Irrideor. *Da.*

Renunciatum est tibi sic fore: nam unde hanc suspicionem aliter habere potuisti? *Si.* Unde? Quia nôram ingenium tuum. *Da.* Ita loqueris, quasi credas id factum fuisse meo consilio. *Si.* Certè enim scio sic esse. *Da.* Non satis perfectè novisti, qualis sim, Simo. *Si.* An ego non satis novi te? *Da.* Sed si quid narrare incepi, statim te falli opinaris. *Si.* Falsò id opinor, scilicet. *Da.* Itaque mehercule nihil jam, ne *mu* quidem dicere audeo.

ANNOTATIONES.

7 *Ut sit superstes.*] Olim parentes precabantur, ut sibi sui liberi superstites essent, id est, superviverent: Unde superstitionem dictam esse ait Cicero 2. de Nat. Deor. Mart. lib. VII. epig. xcv.

25 *Jam mutire audeo.*] *Mu* canum est, inquit Charisius, sicut *gru* porcorum: unde grunnire. Et mutiunt caues, cum incipiunt irritari.

Quod jussi, ei date bibere, et quantum imperavi, Date: mox ego huc revertor. 5

Per ecator scitus puer natus est Pamphilo.

Deos quæso, ut sit superstes: quandoquidem ipse est ingenio bono,

Cúmque huic veritus est optumæ adolescenti facere injuriam.

Si. Vel hoc quis non credat, qui nôrit te, abs te esse ortum? *Da.* quidnam id est?

Si. Non imperabat coràm, quid opus facto esset puerperæ: 10

Sed postquam egressa est, illis, quæ sunt intus, clamat de viâ.

O Dave, itan' contemnor abs te? aut itane tandem idoneus [dolis?

Tibi videor esse, quem tam apertè fallere incipias Saltem accuratè, ut metui videar certè, si resciverim.

Da. Certè hercle nunc hic se ipsus fallit, haud ego. *Si.* edixin' tibi? 15

Interminatus sum, ne faceres? num veritus? quid rettulit?

Credon' tibi hoc nunc, peperisse hanc è Pamphilo?

Da. Teneo, quid erret: quid ego agam, habeo. *Si.* quid taces?

Da. Quid credas? quasi non tibi renunciata sint hæc sic fore.

Si. Mihin' quisquam? *Da.* eho, an tute intellexti hoc adsimulari? *Si.* irrideor. 20

Da. Renunciatum est: nam quî istæc tibi incidit suspicio?

Si. Quî? quia te nôram. *Da.* quasi tu dicas, factum id consilio meo.

Si. Certè enim scio. *Da.* non satis me pernôsti etiam, qualis sim, Simo.

Si. Egone te? *Da.* sed, si quid narrare occœpi, continuò dari

Tibi verba censes. *Si.* falsò. *Da.* itaque hercle nihil jam mutire audeo. 25

Si. Hoc ego scio unum, neminem peperisse hîc.

Da. intellexin' ? [ostium.

Sed nihilo sciu' mox deferent puerum huc ante
Id ego jam nunc tibi renuncio, here, futurum, ut
sis sciens :

Ne tu hoc mihi posteriùs dicas, Davi factum consilio, aut dolis. [tam volo.

Prorsus à me opinionem hanc tuam esse ego amo-

Si. Unde id scis ? *Da.* audivi, et credo. Multa concurrunt simul, 31

Quî conjecturam hanc nunc facio. Jam primùm hæc se è Pamphilo [postquam videt

Gravidam dixit esse : inventum est falsum. nunc, Nuptias domi apparari, missa est ancilla illico

Obstetricem accersitum ad eam, et puerum ut adferret simul. 35

Hoc nisi fit, puerum ut tu videas, nil moventur

Si. Quid ais ? cùm intellexeras [nuptiæ.

Id consilii capere, cur non dixisti extemplo Pamphilo ?

Da. Quis igitur eum ab illâ abstraxit nisi ego ? nam omnes nos quidem

Scimus, quàm miserè hanc amârit : nunc sibi uxorem expetit. 40

Postremò id mihi da negotî : tu tamen idem has nuptias [deos.

Perge facere ita, ut facis : et id spero adiuturos

Si. Imò abi intró : ibi me opperire, et, quod parato opus est, para.

Non impulit me, hæc nunc omnino ut crederem.

Atque haud scio an, quæ dixit, sint vera omnia : 45

Sed parvi pendo : illud mihi multo maxumum est, Quod mihi pollicitus est ipse gnatus. Nunc

Chremem

Conveniam : orabo gnato uxorem : id si impetro, Quid aliàs malim, quàm hodie has fieri nuptias ?

Nam gnatus quod pollicitu' est, haud dubium est mihi, 50

Si nolit, quin eum meritò possim cogere. [mem.

Atque adeò in tempore eum ipsum obviàm Chre-

sed parvi hoc facio : illud autem omium plurimi facio, quod mihi ipse filius pollicitus est, uxorem se accepturum, quam darem. Nunc Chremetem conveniam : eum orabo ut uxorem filiam det filio meo : Id si impetro ; quid malim alio tempore, quàm hodie has fieri nuptias ? Nam non dubium est mihi, quin filium possim pro patriâ potestate cogere, si nolit præstare, quod mihi pollicitus est. Atque etiam opportunè ecce Chremes mihi obviàm venit.

Si. Hoc ego unum scio, nullam mulierem peperisse hîc in domo Glycerii.

Da. An certò scis illud ? Sed quicquid scias, tamen ancillæ Glycerii mox deponent infantem ante ostium nostrum. Id ego jam nunc tibi prædico, here, factum iri, ut certior sis : ne tu hoc postea dicas factum esse Davi suasu et fraudibus.

Omnino hanc omnem suspicionem tuam à me depulsam esse volo. *Si.*

Unde tu scis hanc Glycerium peperisse ? *Da.*

Audivi et credo. Multa concurrunt, unde hanc conjecturam nunc facio :

jam primùm hæc se dixit gravidam esse ex Pamphilo : hoc falsum esse compertum est. nunc postquam videt nuptias apparari domi, statim ancilla missa est ab illâ Glycerio, vocatum obstetricem ad ipsam, ut simul afferret aliquem puerum supposititium.

Hoc nisi fiet, et puerum allatum videas, ab illis turbari nequeant nuptiæ.

Si. Quid ais ? Postquam intellexeras eas id consilii capere, cur non id illico Pamphilo renunciasti ? *Da.*

Quis igitur eum à Glycerio abstraxit, nisi ego ? Nam certè nos quidem omnes scimus, quàm perditè ille hanc amârit : Nunc sibi uxorem exoptat dari.

Postremò, da mihi id negotii, ut caveatur à positione pueri ante fores tuas : tu tamen perge apparare omnia ad nuptias, ut facis : et id spero adiuturos deos. *Si.*

Imò abi intró, ibi me exspecta, et ea appara, quæ apparari opus est. Davus non persuasit mihi, ut ea quæ dixit, omnino huic crederem : et fortasse omnia, quæ dixit, sunt vera ;

et ea appara, quæ apparari opus est. Davus non persuasit mihi, ut ea quæ dixit, omnino huic crederem : et fortasse omnia, quæ dixit, sunt vera ;

et ea appara, quæ apparari opus est. Davus non persuasit mihi, ut ea quæ dixit, omnino huic crederem : et fortasse omnia, quæ dixit, sunt vera ;

et ea appara, quæ apparari opus est. Davus non persuasit mihi, ut ea quæ dixit, omnino huic crederem : et fortasse omnia, quæ dixit, sunt vera ;

et ea appara, quæ apparari opus est. Davus non persuasit mihi, ut ea quæ dixit, omnino huic crederem : et fortasse omnia, quæ dixit, sunt vera ;

et ea appara, quæ apparari opus est. Davus non persuasit mihi, ut ea quæ dixit, omnino huic crederem : et fortasse omnia, quæ dixit, sunt vera ;

et ea appara, quæ apparari opus est. Davus non persuasit mihi, ut ea quæ dixit, omnino huic crederem : et fortasse omnia, quæ dixit, sunt vera ;

et ea appara, quæ apparari opus est. Davus non persuasit mihi, ut ea quæ dixit, omnino huic crederem : et fortasse omnia, quæ dixit, sunt vera ;

et ea appara, quæ apparari opus est. Davus non persuasit mihi, ut ea quæ dixit, omnino huic crederem : et fortasse omnia, quæ dixit, sunt vera ;

et ea appara, quæ apparari opus est. Davus non persuasit mihi, ut ea quæ dixit, omnino huic crederem : et fortasse omnia, quæ dixit, sunt vera ;

et ea appara, quæ apparari opus est. Davus non persuasit mihi, ut ea quæ dixit, omnino huic crederem : et fortasse omnia, quæ dixit, sunt vera ;

et ea appara, quæ apparari opus est. Davus non persuasit mihi, ut ea quæ dixit, omnino huic crederem : et fortasse omnia, quæ dixit, sunt vera ;

et ea appara, quæ apparari opus est. Davus non persuasit mihi, ut ea quæ dixit, omnino huic crederem : et fortasse omnia, quæ dixit, sunt vera ;

et ea appara, quæ apparari opus est. Davus non persuasit mihi, ut ea quæ dixit, omnino huic crederem : et fortasse omnia, quæ dixit, sunt vera ;

et ea appara, quæ apparari opus est. Davus non persuasit mihi, ut ea quæ dixit, omnino huic crederem : et fortasse omnia, quæ dixit, sunt vera ;

et ea appara, quæ apparari opus est. Davus non persuasit mihi, ut ea quæ dixit, omnino huic crederem : et fortasse omnia, quæ dixit, sunt vera ;

et ea appara, quæ apparari opus est. Davus non persuasit mihi, ut ea quæ dixit, omnino huic crederem : et fortasse omnia, quæ dixit, sunt vera ;

et ea appara, quæ apparari opus est. Davus non persuasit mihi, ut ea quæ dixit, omnino huic crederem : et fortasse omnia, quæ dixit, sunt vera ;

et ea appara, quæ apparari opus est. Davus non persuasit mihi, ut ea quæ dixit, omnino huic crederem : et fortasse omnia, quæ dixit, sunt vera ;

et ea appara, quæ apparari opus est. Davus non persuasit mihi, ut ea quæ dixit, omnino huic crederem : et fortasse omnia, quæ dixit, sunt vera ;

et ea appara, quæ apparari opus est. Davus non persuasit mihi, ut ea quæ dixit, omnino huic crederem : et fortasse omnia, quæ dixit, sunt vera ;

et ea appara, quæ apparari opus est. Davus non persuasit mihi, ut ea quæ dixit, omnino huic crederem : et fortasse omnia, quæ dixit, sunt vera ;

et ea appara, quæ apparari opus est. Davus non persuasit mihi, ut ea quæ dixit, omnino huic crederem : et fortasse omnia, quæ dixit, sunt vera ;

et ea appara, quæ apparari opus est. Davus non persuasit mihi, ut ea quæ dixit, omnino huic crederem : et fortasse omnia, quæ dixit, sunt vera ;

et ea appara, quæ apparari opus est. Davus non persuasit mihi, ut ea quæ dixit, omnino huic crederem : et fortasse omnia, quæ dixit, sunt vera ;

et ea appara, quæ apparari opus est. Davus non persuasit mihi, ut ea quæ dixit, omnino huic crederem : et fortasse omnia, quæ dixit, sunt vera ;

et ea appara, quæ apparari opus est. Davus non persuasit mihi, ut ea quæ dixit, omnino huic crederem : et fortasse omnia, quæ dixit, sunt vera ;

et ea appara, quæ apparari opus est. Davus non persuasit mihi, ut ea quæ dixit, omnino huic crederem : et fortasse omnia, quæ dixit, sunt vera ;

et ea appara, quæ apparari opus est. Davus non persuasit mihi, ut ea quæ dixit, omnino huic crederem : et fortasse omnia, quæ dixit, sunt vera ;

et ea appara, quæ apparari opus est. Davus non persuasit mihi, ut ea quæ dixit, omnino huic crederem : et fortasse omnia, quæ dixit, sunt vera ;

et ea appara, quæ apparari opus est. Davus non persuasit mihi, ut ea quæ dixit, omnino huic crederem : et fortasse omnia, quæ dixit, sunt vera ;

et ea appara, quæ apparari opus est. Davus non persuasit mihi, ut ea quæ dixit, omnino huic crederem : et fortasse omnia, quæ dixit, sunt vera ;

et ea appara, quæ apparari opus est. Davus non persuasit mihi, ut ea quæ dixit, omnino huic crederem : et fortasse omnia, quæ dixit, sunt vera ;

et ea appara, quæ apparari opus est. Davus non persuasit mihi, ut ea quæ dixit, omnino huic crederem : et fortasse omnia, quæ dixit, sunt vera ;

et ea appara, quæ apparari opus est. Davus non persuasit mihi, ut ea quæ dixit, omnino huic crederem : et fortasse omnia, quæ dixit, sunt vera ;

et ea appara, quæ apparari opus est. Davus non persuasit mihi, ut ea quæ dixit, omnino huic crederem : et fortasse omnia, quæ dixit, sunt vera ;

et ea appara, quæ apparari opus est. Davus non persuasit mihi, ut ea quæ dixit, omnino huic crederem : et fortasse omnia, quæ dixit, sunt vera ;

et ea appara, quæ apparari opus est. Davus non persuasit mihi, ut ea quæ dixit, omnino huic crederem : et fortasse omnia, quæ dixit, sunt vera ;

et ea appara, quæ apparari opus est. Davus non persuasit mihi, ut ea quæ dixit, omnino huic crederem : et fortasse omnia, quæ dixit, sunt vera ;

et ea appara, quæ apparari opus est. Davus non persuasit mihi, ut ea quæ dixit, omnino huic crederem : et fortasse omnia, quæ dixit, sunt vera ;

ANNOTATIONES.

32 *Quî conjecturam hanc nunc facio.*] *Quî* pro quomodo, unde et pro omnibus casibus ponitur, apud Plautum atque alios comicos.

41 *Id mihi da negoti.*] Scilicet (ut vult

Donatus) ut caveatur à positione pueri ante ostium. Alii volunt, id mihi da negotii ; ut efficiam, quò Pamphilus uxorem velit.

ACTUS III. SCENA III.

SIMO. CHREMES.

Si. Salvere Chremetem volo. *Ch.* O! te ipsum quærebam. *Si.* Et ego te. *Ch.* Optatus advenis. Aliquot me convenerunt, qui dicebant, ex te se audivisse, hodie filiam meam nubere filio tuo: ob id venio huc, ut videam, tunc, an illi insaniant. *Si.* Pauca, quæ dicam, attentè audi: et cur ego te alloqui volo, et tu, quod à me quæris, disces. *Ch.* Audio: loquere, quæ velis. *Si.* Chreme, ego te per Deos oro, et nostram amicitiam, quæ incepta inter nos cum parvi adhuc essemus accrevit simul cum annis nostris crescentibus; perque unicam filiam tuam, et filium meum, cujus servandi potestas summa tibi datur, ut me adjuves in ejus salute conservandâ; atque ita nuptiæ inter illum, et filiam tuam fiant, quemadmodum eæ fuerant futuræ. *Ch.* Ah, noli me obsecrare: quasi hoc, si justum sit id, orando te à me impetrare oporteat. An alium me opinaris esse, atque olim eram, cum ultro filiam meam offerebam in uxorem filio tuo? Si hoc utrique nostrum utile est, ut hæ nuptiæ fiant, jube filiam meam ad eas faciendas advocari: sed si ex eâ re plus mali, quam commodi utrique plus eventurum est; id oro te, ut mei, tuique rationem æquè habeas, tanquam filia mea tua sit, et filius tuus meus. *Si.* Quin ego ita volo, ut dicis: itaque ut fiat postulo, Chreme, neque id à te postulare velim, nisi re ipsâ præsens occasio id suadeat. *Ch.* Quid est? *Si.* Iræ sunt inter Glycerium et Pamphilum. *Ch.* Audio verò. *Si.* Ita graves, ut sperem filium hunc ab illâ posse abstrahi. *Ch.* Fabulæ meræ. *Si.* Profectò sic est, ut dico. *Ch.* Sic etiam est, ut dicam tibi: Amantium iræ amoris instauratio est. *Si.* Hem, id te oro, ut malo occurramus, dum se dat occasio opportuna;

Si. JUBEO Chremetem. *Ch.* oh! te ipsum quærebam. *Si.* et ego te. *Ch.* optatò advenis.

Aliquot me adiere, ex te auditum qui aiebant, hodie filiam

Meam nubere tuo gnato: id viso, tunc, an illi insaniant.

Si. Ausculta pauca: et quid ego te velim, et tu quod quæris, scies. 4

Ch. Ausculto: loquere, quid velis. [Chreme,

Si. Per ego te Deos oro, et nostram amicitiam, Quæ incepta à parvis cum ætate accrevit simul; Perque unicam gnatam tuam, et gnatum meum, Cujus tibi potestas summa servandi datur;

Ut me adjuves in hæc re, atque ita, uti nuptiæ 10 Fuerant futuræ, fiant. *Ch.* ah, ne me obsecra:

Quasi hoc te orando à me impetrare oporteat. Alium esse censes nunc me, atque olim; cum dabam?

Si in rem est utrique, ut fiant, accersi jube:

Sed si ex eâ re plus mali est, quàm commodi 15

Utrique; id oro te, in commune ut consulas,

Quasi illa tua sit, Pamphilique ego sim pater.

Si. Imò ita volo, itaque postulo ut fiat, Chreme: Neque postulem abs te, nisi ipsa res moneat.

Ch. quid est? [dio. 20

Si. Iræ sunt inter Glycerium et gnatum. *Ch.* au-

Si. Ita magnæ, ut sperem posse avelli. *Ch.* fabulæ.

Si. Profectò sic est. *Ch.* sic hercle, ut dicam tibi;

Amantium iræ amoris integratio est. [datur;

Si. Hem, id te oro, ut antè eamus, dum tempus

ANNOTATIO.

6 *Per ego te Deos oro.*] *Per* in obtestationibus, et adjurationibus solet separari à suo accusativo, interjecto nominativo, quæ sæpissime est *ego*, ut scribit Valla. Virg. 4 Æn. *Mene fugis? per ego has lacrimas, dextramque tuam te.*
Seneca in Agamemnone.

Per te parentis memoriam obtestor mei.
Plaut. in Menæch. Act. V.

Per ego vobis Deos atque homines dico.
Idem in Bacchid. Act. V. Sc. V.

Festus. *Ob vos sacro, in quibusdam precationibus est, pro, vos obsecro; ut et sub vos placo, pro supplico.*

Dumque ejus libido oclusa est contumeliis; 25
Prius quam harum scelera et lacrumæ confictæ
dolis

Reducunt animum ægrotum ad misericordiam,
Uxorem demus. Spero consuetudine, et
Conjugio liberali devinctum, Chreme,
Dehinc facilè ex illis emersurum malis. 30

Ch. Tibi ita hoc videtur: at ego non posse arbitrator,
Neque illum hanc perpetuò habere, neque me
perpeti.

Si. Quì scis ergo istuc, nisi periculum feceris?

Ch. At istuc periculum in filiâ fieri, grave est.

Si. Nempe incommoditas denique huc omnis
redit: 35

Si eveniat, quod Dî prohibeant, discessio:

At si corrigitur, quot commoditates, vide.

Principio, amico filium restitueris:

Tibi generum firmum, et filiæ invenies virum.

Ch. Quid istuc? si ita istuc animum induxti esse
utile; 40

Nolo tibi ullum commodum in me claudier.

Si. Meritò te semper maximi feci, Chreme.

Ch. Sed quid ais? *Si.* quid? *Ch.* quì scis eos
nunc discordare inter se?

Si. Ipsu' mihi Davus, qui intimu' est eorum con-
siliis, dixit;

Et is mihi suadet, nuptias, quantum queam, ut
maturem. 45

Num censes faceret, filium nisi sciret eadem
hæc velle?

Tute adeò jam ejus audies verba. heus, evocate
huc Davum:

Sed eccum, video ipsum foras exire.

dumque ejus libido re-
pressa est injuriis accep-
tis; priusquam harum
mulierum fallaciæ et la-
crimæ simulatæ reducant
ejus animum ægrem a-
more, ad misericordiam,
uxorem illi demus filiam
tuam. Ego spero illum,
Chreme, ingenuæ uxoris
conversatione, et conju-
gio devinctum, deinde
facilè ex illis malis, et
perdito amore se expe-
diturum. *Ch.* Ita tibi vi-
detur: at ego non arbi-
tror eum posse inde fa-
cilè emergere, neque fi-
liam meam perpetuò ha-
bere conjugem, neque
me perpeti ei superin-
duci amicam ab illo. *Si.*
Quomodo igitur id scis,
nisi expertus sis? *Ch.*
At istud experiri in filiâ
difficile, et molestum est.
Si. Nempe incommoditas
in summâ huc omnis re-
cidit; si eveniat (quod
Dii avertant) inter eos
separatio: si verò corri-
gitur et respiscit, vide
quot commoditates inde
nascentur. Primum ami-
co filium restitueris; tibi
generum firmum, et filiæ
maritum invenies. *Ch.*
Quid istud? fiat ut petis:
si id tibi persuasisti esse
utile; nolo tibi ullum
commodum in me claudi,
et auferri. *Si.* Meritò te
semper, ut amicum ver-
rum, maximi feci, Chre-
me. *Ch.* Sed quid ais?
Si. Quid quæris? *Ch.*
Unde scis Pamphilum et
Glycerium nunc inter se
dissidere et discordare?
Si. Ipse Davus, qui in-

teriora eorum consilia novit, id mihi dixit; et is mihi suadet ut nuptias accelerem, quam
maximè possim. Putasne id mihi suaderet, nisi sciret filium meum hæc eadem velle?
Tu ipse jam ejus verba audies. heus, accersite ad me Davum: sed ecce video ipsum pro-
dire domo.

ANNOTATIONES.

40 *Quid istuc?*] Verbum hoc post mul-
tas preces assensionem significat. Sic Heau-
tontim.

*Quid istuc? quandoquidem ducenda est, ego
abeo propemodum, quam volo.*

Et in Adelphi.

*Quid istuc? dabitur quidem quando hic
vult.*

47 *Adeò.*] Sæpe sumitur pro *quoque*, ut
hic.

48 *Sed eccum.*] Pro *ecce eum*, veteres dixe-
runt, et *ellum*, pro *ecce illum*.

ACTUS III. SCENA IV.

DAVUS. SIMO. CHREMES.

Da. Ad te ibam, here!
Si. Quidnam est? *Da.* Cur Philumena, desponsa uxor Pamphilo, non accersitur? Jam vespera propè est. *Si.* Audisne tu illum, Chreme? Ego jam pridem, Dave, à te id veritus sum, ne faceres idem, quod plerique servi facere solent; ut me dolis deluderet, propterea quòd amat filius, cui ad amorem magister fueras. *Da.* Egone id facerem in te? *Si.* Id credidi: atque etiam id metuens, quod nunc dicam, te et Pamphilum celavi. *Da.* Quid est? *Si.* Scies: Nam propè tibi jam credo. *Da.* Tandem qui sim cognovisti. *Si.* Nuptiæ, quas dicebam me parare, non fuerant futuræ. *Da.* Quid? non? *Si.* Sed eà de causâ simulavi eas mox faciendas, ut vos, quid animi haberetis ad eas, explorarem. *Da.* Quid ais? *Si.* Sic res se habet. *Da.* Vide. Nunquam ego intelligere potui te id simulare. Vah consilium prudens, et cautum! *Si.* Audi: postquam hinc te jussi introire domum, opportunè Chremes mihi fit obviâm. *Da.* Hem! nonne periiimus? *Si.* Tunc narravi illi, quæ tu pridem dixisti mihi. *Da.* Quidnam ego audio? *Si.* Filiam ut det filio meo oro, idque agrè precibus ab eo impetro. *Da.* Interii. *Si.* Hem! quid dixisti? *Da.* Optimè, inquam, fecisti. *Si.* Nunc per Chremetem nulla dilatio est, quin nuptiæ fiant. *Ch.* Domum modò ibo: ut nuptiæ apparentur dicam; atque ad vos, quid actum fuerit, celeriter renunciabo. *Si.* Nunc te oro, Dave, quoniam solus mihi tuo consilio effecisti, ut hæ nuptiæ peragerentur.

Da. Ad te ibam. *Si.* quidnam est?
Da. Cur non, accersitur? jam advesperascit. *Si.* audin' tu illum?
 Ego dudum non nil veritus sum, Dave, abs te, ne faceres idem, [deres,
 Quod volgus servorum solet; dolis ut me delu-
 Propterea quòd amat filius. *Da.* egon' istuc facerem? *Si.* credidi: 5
 Idque adeò metuens vos celavi, quod nunc dicam.
Da. quid? *Si.* scies:
 Nam propemodum habeo tibi jam fidem. *Da.* tandem agnôsti, qui siem.
Si. Non fuerant nuptiæ futuræ. *Da.* quid? non?
Si. sed eâ gratiâ
 Simulavi, vos ut pertentarem. *Da.* quid ais?
Si. sic res est. *Da.* vide.
 Nunquam quivi ego istuc intelligere: vah consilium callidum! 10
Si. Hoc audi: ut hinc te jussu introire, opportunè hic fit mihi obviâm.
Da. Hem! numnam periiimus? *Si.* narro huic, quæ tu dudum narrâsti mihi.
Da. Quidnam audio? *Si.* quatum ut det oro, vixque id exoro. *Da.* occidi.
Si. Hem! quid dixti? *Da.* optumè, inquam, factum. *Si.* Nunc per hunc nulla est mora.
Ch. Domum modò ibo: ut apparentur, dicam: atque huc renuncio. 15
Si. Nunc te oro, Dave, quoniam solus mihi effecisti has nuptias.

ANNOTATIONES.

2 *Jam advesperascit.*] Ex ritu nuptiarum hoc dictum est. Noctu enim uxor ducebatur in domum mariti, prælatis facibus.

10 *Vah.*] Interjectio est lætantis, irriden-

tis, insultantis, mirantis, et blandientis, quâlis hîc est.

12 *Hem! numnam periiimus?*] Interjectio metuentis: et hoc summissè Davus dicit.

Da. Ego verò solus. *Si.* corrigere mihi gnatum porrò enitere.

Da. Faciam hercle sedulò. *Si.* potes nunc, dum animus irritatus est.

Da. Quiescas. *Si.* age igitur: ubi nunc est ip-sus? *Da.* mirum, ni domi est.

Si. Ibo ad eum, atque eadem hæc, quæ tibi dixi, dicam itidem illi. *Da.* nullus sum. 20

Quid causæ est, quin hinc in pistrinum rectâ proficiscar viâ? [nia:

Nihil est preci loci relictum: jam perturbavi om- Herum fefelli: in nuptias conjeci herilem filium:

Feci hodie, ut fierent, insperante hoc, atque in- vito Pamphilo. [mali:

Hem astutias! quòd si quiêssem, nihil evenisset Sed ecum, ipsum video: occidi: 26

Utinam mihi esset aliquid hîc, quo nunc me præcipitem darem.

modo hanc rem sperante, ac nolente Pamphilo. O subtiles astutias! quòd si nihil movissem, et quietus sedissem, nihil accidisset mali: sed ecce, Pamphilum ipsum video; funditus perii: ntiàm hîc esset aliquid præcipitium, in quod me dejicerem.

ANNOTATIO.

17 *Da. Ego verò solus.*] Est repetitio secum irascentis.

ACTUS III. SCENA V.

PAMPHILUS. DAVUS.

Pa. UBI illic scelus est, qui me perdidit? *Da.* perii. *Pa.* que hoc confiteor

Jure obtigisse: quandoquidem tam iners, tam nulli consilii

Sum. servon' fortunas meas me commisisse futili? Ergo pretium ob stultitiam fero: sed inultum id nunquam à me auferet.

Da. Posthac incolumem sat scio fore me, nunc si evito hoc malum. 5

Pa. Nam quid ego nunc dicam patri? nega- bon' velle me, modò

Pa. Ubi est sceleratus ille, quime perdidit? *Da.* Perii. *Pa.* Atque hoc confiteor merito meo mi- lii accidisse: quandoqui- dem tam stolidus, et im- prudens sum: an oportuit fortunas meas me committere servo, levi et garrulo? Ergo præ- mium fero stultitiæ meæ: sed impune id nunquam feret. *Da.* Si hoc peri- culum quod imminet, nunc evito, sat scio, me posthac ab alio quovis li- berum fore. *Pa.* Sed quid ego nunc dicam patri? negabone me velle uxorem, qui modò

ANNOTATIONES.

1 *Ubi illic scelus est.*] Illic pronomen est comicum, et tritum usu vulgi. *Scelus* pro scele-to. Sic Græci substantivo utuntur pro adjectivo. Dicitur, *ille scelus*, relatione non ad vocem *scelus*, sed ad rem significa- tam, scilicet Davum.

2 *Tam nulli consilii.*] Priscianus tradit in Institutionibus Grammaticis octo illa nomi- na, *unus, ullus, uter, nullus, totus, solus, alius*, et *alter*, veteres inflectere con- voluisse ut alia nomina primæ et secundæ declinatio- nis.

pollicitus sum me ipsi obsequaturum? quâ confidentiâ id facere audeam? Nec quid nunc de me faciam, scio. *Da.* Nec ego quoque quid de me faciam: etsi ego id ago diligenter, ut sciam quid de me facere possim. Dicam Pamphilo me aliquid jam inventurum, ut huic malo nuptiarum aliquam dilationem temporis afferam. *Pa.* Oh. *Da.* Visus sum à Pamphilo. *Pa.* Ehodum, bone vir, quid ais? Videsne me miserum esse impeditum tuis consiliis, quibus me in has nuptias coniecisti? *Da.* At jam expediam. *Pa.* Expedies? *Da.* Certè id efficiam, Pamphile. *Pa.* Nempe ut modò expedivisti. *Da.* Imò meliùs, ut spero. *Pa.* Oh furcifer! egone tibi credam? Tu rem tot difficultatibus implicatam et desperatam restituere poteris? Hem! quo homine in-nixus sum, qui me hodie ex tranquillissimo statu, in has nuptias molestas coniecisti. An non dixi hoc malum eventurum esse? *Da.* Dixisti. *Pa.* Quâ pœnâ dignus es? *Da.* Cruce. Sed paululùm permitte ut recipiam animum: jam aliquid consilium disquiram. *Pa.* Hei mihi! cùm non habeo spatium temporis ad te puniendum, ut volo: nam hoc breve tempus permittit mihi consulere rebus meis, non de te pœnas sumere.

Qui sum pollicitus ducere? quâ fiduciâ id facere audeam?

Nec, quid me nunc faciam, scio. *Da.* nec de me equidem, atque id ago sedulò.

Dicam aliquid jam inventurum, ut huic malo aliquam producam moram. *Pa.* oh.

Da. Visus sum. *Pa.* ehodum, bone vir, quid ais? viden' me consiliis tuis

Miserum impeditum esse? *Da.* at jam expediam. *Pa.* expedies? *Da.* certè, Pamphile.

Pa. Nempe ut modò. *Da.* imò meliùs spero. *Pa.* oh! tibi ego ut credam, furcifer?

Tu rem impeditam et perditam restituas? hem! quo fretu' sum, [nuptias.

Qui me hodie ex tranquillissimâ re coniecisti in An non dixi hoc esse futurum? *Da.* dixti. *Pa.* quid meritus? *Da.* crucem.

Sed paululùm sine ad me ut redeam: jam aliquid dispiciam. *Pa.* hei mihi!

Cùm non habeo spatium, ut de te sumam supplicium, uti volo:

Namque hocce tempus, præcavere mihi me, haud te ulcisci, sinit.

ANNOTATIONES.

10 *Ehodum.*] Interjectio ad se vocantis. ut mox infra, *Oh! tibi ego ut credam, furcifer!*

12 *Oh!*] Admirantis est, cum contemptu, *fer?*

ACTUS IV. SCENA I.

CHARINUS. PAMPHILUS. DAVUS.

Ch. Hoc-ne credi, aut verbis exprimi potest, ut tanta vesania cuiquam à naturâ insita sit, ut malis gaudeat aliorum, atque ex incommodis

Ch. HOCINE credibile est, aut memorabile, Tanta vecordia innata cuiquam ut siet, Ut malis gaudeat alienis, atque ex incommodis

ANNOTATIO.

3 *Ut malis gaudeat.*] Gaudeant, alii legunt. Si gaudeant legas, cùm Terentius dixisset cuiquam, numerus erit pluralis pro singulari: ut alibi idem poëta, *Si quisquam est, qui studere se placeat bonis Quamplurimis et minimè multos lædere; In his poëta nomen*

profitetur suum. Sic *Plant.* in *Carcul. Act. I. Sc. V.* *Sua quisque habeant, quod suum est. Virg. Quisque suos patimur manes. Iterum Plant. in Captivis; Ubi quisque vident, eunt obviám.* Sunt enim signa universalialia; quisque, quisquam, quicumque.

Alterius sua ut comparet commoda? ah,
Idne est verum? Imò id genus est hominum pes-
sumum, 5

In denegando modò quis pudor est paululum :
Pòst ubi jam tempus est promissa perfici,
Tum coacti necessariò se aperiunt, et timent ;
Et tamen res cogit eos denegare : ibi
Tum impudentissima eorum oratio est : 10

Quis tu es? quis mihi es? cur meam tibi? heus,
Proximus sum egomet mihi. attamen ubi fides,
Si roges; nihil pudet; hic, ubi opus est,
Non verentur: illic, ubi nihil opus est, ibi verentur.
Sed quid agam? adeamne ad eum, et cum eo
injuriam hanc expostulem? 15

Mala ingeram multa: atque aliquis dicat, Nihil
promoveris. [morem gessero.

Multum: molestus certè ei fuero, atque animo
Pa. Charine, et me et te imprudens, nisi quid Dii
respiciunt, perdidit. [solvisti fidem.

Ch. Itane imprudens? tandem inventa est causa;
Pa. Quì tandem? *Ch.* etiam nunc me ducere is-
tis dictis postulas? 20

Pa. Quid istuc est? *Ch.* postquam me amare
dixi, complacita est tibi.

Heu me miserum, quum tuum animum ex ani-
mo spectavi meo!

Pa. Falsu' es. *Ch.* non tibi satis esse hoc visum
solidum est gaudium, [ceres?

Nisi me lactasses amantem, et falsâ spe produ-
Habeas. *Pa.* habeam? ah nescis quantis in
malis verser miser, 25

Quantasque hic suis consiliis mihi confecit soli-
citudines, [exemplum capit?

Meus carnifex. *Ch.* quid istuc tam mirum, si de te

nisi nos Dii in hac re juvent, perdidit. *Ch.* Itane imprudens fecisti? Tandem invenisti
prætextum fallaciæ. Præclare fidem datam liberasti scilicet. *Pa.* Quid tandem vis di-
cere? *Ch.* Etiamne quæris me istis dictis tuis fallere? *Pa.* Quidnam istud est, quod
mihi objicis? *Ch.* Postquam me amare dixi Philumenam, statim etiam placuit illa tibi.
Heu me miserum, qui tuum animum ex meo æstimavi! *Pa.* Erras valde, Charine, qui
sic de meo ingenio judices. *Ch.* Nonne tibi visum est satis hoc esse integrum gaudium,
nisi me amantem promissis fovisses, et spe falsâ detineres? Habeas tibi illam. *Pa.* Ha-
beam? Ah nescis quantis in malis positus sim miser, quantasque molestias atque agritudi-
nes mihi creaverit Davus hic meus carnifex. *Ch.* Quid istud mirum est, si te imitatur?

sua capiat commoda? Ah! idne est verum? certè genus id hominum est deterrimum: si quid rogentur, tunc his tantummodo paululum in denegando pudoris est: postea ubi tempus est, id, quod promiserunt, præstari, tunc necessariò animum detegunt, audendo cum timore quodam: et tamen pudore abjecto, res petita, quam dare nolunt, cogit eos denegare: tunc eorum oratio impudentissima talis est: Quis tu es? quâ necessitudine mihi conjunctus? cur meam rem tibi dem? Heus, licet mihi sis proximus; tamen ipse mihi sum proximior. Quòd si eos roges, Ubi est fides, quam mihi dederas? tunc nullo pudore afficiuntur; hic, ubi opus est, postquam jam promiserunt, vereri fidem datam frangere, non verentur: illic, ubi nihil opus est vereri petita denegare, cum non dum promiserunt, ibi verentur. Sed quid agam? adeam-ne Pamphilum? et cum eo conquer de injuriâ, quam mihi facit, accipiens Philumenam in uxorem, contrâ quàm mihi promiserat? injiciam in eum multa maledicta: quòd si quis dicet, Nihil profeceris; Multum, respondebo: Saltem, si nihil proficiam: molestiam ei exhibuero; atque animo obsequutus fuero. *Pa.* Charine, et me, et te imprudens, et insciens, et inveniisti

ANNOTATIONES.

6 Denegando modò quis pudor est paululum.] Don. Quis pudor paululum adest. Et hic est sensus; quibus pudor solummodò adest in denegando ea, quæ ab his petuntur; postquam polliciti sunt, et tempus est promissa perfici; tunc necessariò se aperi-

unt, timidè tamen: sed res, quam promissam dare nolunt, cogit eos hanc denegare.

20 Ducere.] Pro fallere. Græci ὑπάγειν, eâdem significatione dicunt. Alii seducere legunt.

26 Mihi confecit solitudines.] Alii conflavit.

Pa. Si cognoveris vel me, vel amorem meum erga aliam, quam Philumenam, non istud dicas.

Ch. Sat scio, tu patri tuo jampridem repugnasti, et is nunc propterea tibi nunc irascitur, nec te potuit cogere, ut Philumenam uxorem duceres.

Pa. Imò etiam rem ignoras, quò minùs cognoscis miserias meas, hæ nuptiæ non apparabantur mihi, nec quisquam vel Simo, vel Chremes, de Philumenâ mihi dandâ cogitabant.

Ch. Scio: nemine jubente tuâ voluntate coactus es. *Pa.* Mane, audi, nondum scis, ut res se omnino habeat. *Ch.* Scio equidem te illam ducturum. *Pa.* Cur me dictis enecas? Hoc audi: hic nunquam cessavit me urgere ut patri dicerem me ducturum, suadere, orare, cò usque, donec me tandem impulit invitum ad id faciendum.

Ch. Quis homo te ad hoc impulit? *Pa.* Davus. *Ch.* Davus? *Pa.* Davus omnia omniino turbavit. *Ch.* Quamobrem? *Pa.* Nescio ob quam causam adeò turbavit omnia: nisi quia Dii, sat scio, mihi irati fuerunt, qui ei aures præberim. *Ch.* Hocne factum est à te, Dave? *Da.* Factum. *Ch.* At te Dii perdant, ut meritis es. Eho, dic mihi, si omnes hunc inimici in has nuptias, quas aversatur, conjicere vellent, quid nisi hoc, quod dedisti consilium, ei darent?

Da. Deceptus sum eventu, at non defatigatus, ut rem in melius referre desperem. *Ch.* Scio, scilicet. *Da.* Hâc ratione res non successit, aliâ aggrediemur: nisi putas, quia primò parum feliciter evenit, non posse hoc malum jam ad salutem referri. *Pa.* Imò verò, puto id posse fieri: nam etiam credo facilè, si diligentem operam dederis, ex unis duas mihi conficies nuptias. *Da.* Ego, Pamphile, cùm tuus sim servus, hoc tibi debeo, conari totis viribus, noctesque mortis periculo me exponere, dummodo tibi utilitatem afferam. Te verò convenit, si quid contra expectationem tuam evenit, mihi ignoscere. Si parum successit, quod ago; at facio ex animo, et bonâ fide.

Pa. Haud istuc dicas, si cognôris vel me, vel amorem meum. [propterea tibi]

Ch. Scio, cum patre altercâsti dudum, et is nunc Succenset, nec te quivit hodie cogere illam ut duceres. 30

Pa. Imò etiam, quò tu minùs scis ærumnas meas, Hæ nuptiæ non apparabantur mihi, Nec postulabat nunc quisquam uxorem dare.

Ch. Scio: tu coactus tuâ voluntate es. *Pa.* mane, Nondum etiam scis. *Ch.* scio equidem illam ducturum esse te. 35

Pa. Cur me enecas? hoc audi: nunquam destitit Instare, ut dicerem esse ducturum patri, Suadere, orare, usque adeò, donec perpulit.

Ch. Quis homo istuc? *Pa.* Davos. *Ch.* Davos? *Pa.* Davos omnia. [tis]

Ch. Quamobrem? *Pa.* nescio: nisi mihi deos scio fuisse iratos, qui auscultaverim. 41

Ch. Factum hoc est, Dave? *Da.* factum est. *Ch.* hem, quid ais, scelus?

At tibi Dii dignum factis exitium duint.

Eho, dic mihi, si omnes hunc conjectum in nuptias Inimici vellent, quod, ni hoc, consilium darent? 45

Da. Deceptus sum, at non defatigatus. *Ch.* scio.

Da. Hâc non successit, aliâ aggrediemur viâ:

Nisi id putas, quia primò processit parum, Non posse jam ad salutem converti hoc malum.

Pa. Imò etiam; nam satis credo, si advigilaveris, Ex unis geminas mihi conficies nuptias. 51

Da. Ego, Pamphile, hoc tibi pro servitio debeo, Conari manibus, pedibus, noctesque et dies

Capitis periculum adire, dum prosim tibi.

Tuum'st, si quid præter spem evenit, mîgnoscere. Parum succedit quod ago; at facio sedulò. 56

ANNOTATIONES.

29 Scio, cum patre altercâsti dudum.] Ironia.
43 At tibi Dii.] At principium est incrementi aptum. Virg. 2 Æn.

At tibi pro scelere, exclamat, pro talibus ausis, &c. Horat.

At ô deorum, quisquis in cælo regis
Terras, et humanum genus.

44 Dic mihi.] Semper hoc dic mihi injuriosum est, aut curiosius interrogantis, ait Donat. in hâc fabulâ, et in Hecyrâ. Virg. Dic mihi, Damæta. Inducitur Menalcas amarè interrogans Damætam.

Vel melius tu aliud reperi: me missum face.

Pa. Cupio: restitue in quem me accepisti locum.

Da. Faciam. *Pa.* at jam hoc opus est. *Da.* hem, st, mane; crepuit à Glycerio ostium.

Pa. Nihil ad te. *Da.* quæro. *Pa.* hem, nuncine demum? *Da.* at jam hoc tibi inventum dabo. 60

st, mane; Glycerii ostium concrepuit. *Pa.* Hoc nihil ad te pertinet, qui attentus esse debes consilio excogitando. *Da.* Id quæro. *Pa.* Hem, an hoc tandem agis? *Da.* At jam hoc inventum tibi dabo.

ANNOTATIONES.

59 *Hem, st, mane.*] *St.* si legatur, indicit silentium. Nam *st.* sibi sunt silentium imperantes. *Plaut. in Epid. Act. II. Sc. II.*
St, st, habete animum bonum.

59 *Crepuit à Glycerio ostium.*] Ablativus cum præpositione à, est loco genitivi, quod frequens est Terentio.

ACTUS IV. SCENA II.

MYSIS. PAMPHILUS. CHARINUS. DAVUS.

My. JAM, ubi ubi erit, inventum tibi curabo, et mecum adductum [macerare.

Tuum Pamphilum: tu modò, anime mi, noli te

Pa. Mysis. *My.* quid est? hem Pamphile, optimè mihi te offers. *Pa.* quid est? [venias:

My. Orare jussit, si se ames, hera, jam ut ad sese Videre ait te cupere. *Pa.* vah, perii: hoc malum integrascit. 5

Siccine me, atque illam operâ tuâ nunc miseros sollicitarier? [sensit.

Nam idcirco accersor, nuptias quòd mî apparari

Ch. Quibus quidem quàm facilè poterat quiesci, si hic quièssset.

Da. Age, si hic non insanit satis suâ sponte, instiga. *My.* atque ædepol 9

Ea res est, propterea que nunc misera in mœrore est. *Pa.* Mysis, [deserturum,

Per omnes tibi adjuro deos: nunquam eam me Non, si capiundos mihi sciam esse inimicos omneis homines. [valeant,

Hanc mihi expetivi; contigit: conveniunt mores: Qui inter nos dissidium volunt: hanc, nisi mors,

mî adimet nemo.

My. Jam tuum Pamphilum, ubicunq; is erit, curabo, ut brevè inveniam, et mecum tibi adducam: tu tantummodo, anime mi, ô Glycerium! noli te sollicitudine macerare. *Pa.* Mysis. *My.* Quid est? Hem, Pamphile, opportunè mihi obvius fis. *Pa.* Quid est? *My.* Hera te me orare jussit, ut si se ames, jam ad se venias: ait, se cupere te videre. *Pa.* Vah, perii: hoc malum, nempe, hæc animi anxietas propter metum nuptiarum, ex integro me cruciat. Itane oportet me, atque illam, tuâ operâ nunc miseros sollicitari? Nam idcirco à Glycerio accersor, quia nuptias mihi apparari audivit. *Ch.* A quibus quidem nuptiis liberi, et quieti esse potuimus, si Davus quievisset, nec suis dolis omnia perturbasset. *Da.* Age, si Pamphilus hic non satis insanit sponte suâ, tu illum incita. *My.* Atque ædepol ea causa est,

propter quam nunc misera in dolore, et luctu est. *Pa.* Mysis, per omnes deos tibi affirmo, nunquam eam me solam deserturum, non si omnium hominum inimicitias sciam me suscepturum. Hanc meam esse cupidè exoptavi; illa mihi obvenit: nostri mores conveniunt: procul facessant, qui inter nos discessionem fieri volunt: hanc, nisi mors, mihi auferet nemo.

My. Animum recipio. *Pa.* Non Apollinis responsum magis verum atque hoc est. Si poterit fieri, ne pater credat, me fuisse in causâ, quò minùs hæ nuptiæ fierent, libenter id volo : sed si id fieri non poterit, id faciam ad quod animus propensus est, ut pater credat me in causâ fuisse, cur hæ nuptiæ infectæ permanerent. Quis tibi videor esse, Charine? *Ch.* Æquè mihi videris miser esse atque ego. *Da.* Consilium quæro, ut his nuptiis me expediám. *Ch.* Fortis es, qui id quæras. Scio quid coneris, et quàm difficile sit id perficere. *Da.* Hoc ego tibi profectò, quod inveni, effectum reddam, Pamphile. *Pa.* Jam hoc opus est, quod ais te effecturum. *Da.* Quin jam habeo paratum, ut statim id exequar. *Ch.* Quid est? *Da.* Non id excogitavi tui gratiâ, sed Pamphili; ne erres. *Ch.* Ego satis habeo, si huic consulas. *Pa.* Dic mihi, Dave, quid facies mei causâ? *Da.* Vereor, ut hic dies mihi sufficiat, ad agendum quod deliberavi : ne me otium habere credas ad narrandum tibi, quod sum facturus. Proinde vos hinc amovete : nam mihi impedimento estis. *Pa.* Ego Glycerium invisam. *Da.* Quid tu, Charine? quò tendis? *Ch.* Vis dicam verum? *Da.* Hic Charinus non abiturus est, puto : imò etiam : velut narrationis alicujus mihi incipit initium. *Ch.* Quid de me fiet? me miserum! *Da.* Eho, impudens, nonne satis habes, quòd tibi diem addam; quo temporis spatio profero nuptias Pamphili? tu verò possis ambire, orare Chremetem, atque ejus amicos. *Ch.* Dave, attamen. *Da.* Quid ergo est? *Ch.* Fac ut ducam Philumenam. *Da.* O ridiculum hominem! Quasi illa sit in meâ potestate. *Ch.* Fac, ut ad me venias, si quid poteris efficere mei gratiâ. *Da.* Quid ego veniam? Nihil habeo, quod tui causâ possim. *Ch.* Attamen si quid possis. *Da.* Age, veniam. *Ch.* Si quid feceris quod mihi renunciandum sit, domi ero. *Da.* Tu, Mysis, expecta hic paulisper, dum egrediar domo Glycerii. *My.* Quamobrem? *Da.* Ita fieri opus est. *My.* Festina. *Da.* Jam, inquam, hic adero.

ANNOTATIONES.

16 *Ut ne pater per me stetisse credat.*] *Ut ne idem significat quòd ne.* Plaut. in Mercat. *At ego expurgationem habebò, ut ne succurrat.* Terentius ipse in Eunucho : *Ulciscar, ut ne impune in nos illuseris.* Sic et Cicero : *Fides tua patietur, ut socrus adolescentis rea ne fiat.*

19 *Consilium quæro.*] Melius est hoc à Davo dici, quàm à Pamphilo.

20 *Scio, quid conere.*] Si Pamphili est per-

sona, Ironia est in Davum; et sensus est, ut supra, scio quid conere, nempe ut interim me miserum reddas, et ex unis nuptiis, geminas mihi conficias. Sed non esse personam Pamphili ex subjectis ostenditur. Si Charini est persona, sensus est : scio quid conere; sed an efficere possis nescio.

26 *Narrationis incipit mihi initium.*] Quia, hoc *Verum vis dicam*, est velut proemium narraturi.

ACTUS IV. SCENA III.

MYSIS.

NILNE esse proprium cuiquam? Dii vostram
fidem! [philum;

Summum bonum esse heræ putabam hunc Pam-
Amicum, amatorem, virum, in quovis loco

Paratum: verùm ex eo nunc misera quem capit
Dolorem? facilè hîc plus mali est, quàm illîc boni.

Sed Davus exit: mi homo, quid istuc, obsecro,
Quò portas puerum? [est?

patitur dolorem? certè plus mali est in dolore quem illa percipit, quàm boni in illius
Pamphili amore. Sed Davus exit è domo Glycerii: Mi homo, quid istud, obsecro, est?
quò portas hunc puerum?

My. Itane est, ut nihil sit proprium cuiquam hominum? Dii! vestram fidem imploro. Putabam hunc Pamphilum summum bonum esse heræ meæ Glycerii; amicum certum, amatorem perpetuum, virum semper ubique paratum ad eam tuendam: verùm quem ejus causâ misera nunc

ANNOTATIONES.

1 *Proprium.*] Dicitur, quod non est cum aliis commune, quod est perpetuum, et stabile, cujus non solum possessio nostra, sed etiam proprietas, et dominium est. Virg.

— *Nimiùm vobis Romana propago Visa potens, superi! propria hæc si dona fuissent.*

Plaut. in Mercatore, Act. II. Sc. III.

Proprium nequit mihi evenire, quod cupio.

7 *Quò portas puerum?*] Davus ex ædibus Glycerii exportat infantem pannis involutum, traditque ancillæ; quasi mater eum ante fores Simonis exponi mandasset. Cæterùm in plurimis codicibus continuantur hæ duæ Scenæ, ut unam conficiant.

ACTUS IV. SCENA IV.

DAVUS. MYSIS.

Da. MYSIS, nunc opus est tuâ [astutiâ.
Mihi ad hanc rem expromptâ memoriâ atque

My. Quidnam incepturus? *Da.* accipe à me
hunc ocyùs, [secro,

Atque ante nostram januam appone. *My.* ob-
Humi-ne? *Da.* ex arâ hinc sume verbenas tibi, 5
Atque eas substerne. *My.* quamobrem id tute
non facis? [mih,

Da. Quia, si fortè opus ad herum jusjurandum
Non apposuisse, ut liquidò possim. *My.* intelligo.

hoc non facis? *Da.* Quia, si fortè opus mihi sit jusjurare, hero id exigente, id certò et
sincerè facere possim. *My.* Intelligo.

Da. MYSIS, nunc opus est mihi, ad hanc rem quam paro, tuâ memoriâ præsentî, et promptâ ex tempore, atque astutiâ tuâ. *My.* Quidnam incepturus es? *Da.* Accipe citò hunc puerum à me, atque ante januam nostram appone. *My.* Obsecro, an hunc in terrâ ponam? *Da.* Ex arâ hæc sume verbenas, atque eas vice stramenti ei subjice. *My.* Quamobrem tu ipse

ANNOTATIONES.

5 *Ex arâ hinc sume verbenas.*] Aræ in scenâ erant veræ et propriæ: dextra Baccho in Tragœdiâ: Apollini in Comœdiâ; sinistra ei deo, vel heroi, cui ludi fiebant. In his verbenæ imponebantur Apollini. Videatur Evanthius in prolegomenis in hunc

autorem. Item Scaliger in poëticâ, lib. I. cap. xxi. Taubmannus in Mostellariam Plauti, Act. V. Sc. I. et Vossius in Inst. poëticis, cap. x. lib. II.

8 *Liquidò.*] Liquidò jurare, liquidò dicere, est purè, manifestè, apertè, certò, omnino.

Unde nova ista religio venit tibi in mentem? *Da.* Matura, ut quid postea acturus sum intelligas. Proh Jupiter! *My.* Quid est? *Da.* Sponsæ Pamphili pater Chremes intervenit, dum loquimur. Abjicio consilium, quod primum ante adventum ejus ceperam. *My.* Nescio quid narres. *Da.* Ego quoque hinc à dextrâ parte, quâ venit Chremes, me venire simulabo: tu vide, ut quibuscunque verbis, quibus opus erit, subservias, et commodos orationi meæ. *My.* Ego nihil intelligo, quid tu agas: sed si opus est vobis in aliquâ re operâ meâ, aut tu plus prævides, quàm ego, hic expectabo, ne, quod vobis commodum est, retardem.

Nova nunc religio in te istæc incessit, cedó? 9
Da. Move ocyus te, ut, quid agam, porrò intelligas. [intervenit.]

Prò Jupiter! *My.* quid? *Da.* sponsæ pater Repudio consilium, quod primum intenderam.

My. Nescio quid narres. *Da.* ego quoque hinc ab dextrâ

Venire me adsimulabo: tu, ut subservias 14
Orationi, utcumque opu' sit, verbis, vide. [est,

My. Ego, quid agas, nihil intelligo; sed, si quid Quod mea opera opus sit vobis, aut tu plus vides, Manebo, ne quid vestrum remorer commodum.

My. Ego nihil intelligo, quid tu agas: sed si opus est vobis in plus prævides, quàm ego, hic expectabo, ne, quod vobis

ANNOTATIONES.

15 *Utrumque opu' sit, verbis.*] Hæc dicens Davus abit, prinsquam fraudulentum ejus consilium Mysis intelligat: quæ causa est, ut ea in Scenâ proximâ præter rem Davo respondeat, ac ferè prodât ipsius commentum.

18 *Ne quid vestrum remorer commodum.*] Commodum Pamphili. Cæterùm hæc Scena est actiosa: magis enim in gestu, quàm oratione est constituta.

ACTUS IV. SCENA V.

CHREMES. MYSIS. DAVUS.

Ch. Redeo, postquam apparavi ea, quæ opus fuit apparare ad celebrandas nuptias filiæ, ut jubeam vocari eos, quos his interesse convenit: sed quid hoc est? Puer hercle est: mulier, tunc hic posuisti eum? *My.* Ubinam est Davus? *Ch.* Non mihi respondes? *My.* Hem, nusquam in his locis reperitur ille, væ miseræ mihi! Homo me reliquit, atque abiit. *Da.* Dii vestram fidem! quantus tumultus in foro? quanta multitudo hominum est, qui illuc litigant? Tum annona cara est: nescio, quid aliud dicam, nam fabula hic agitur?

Ch. REVERTOR, postquam, quæ opus fuere ad nuptias

Gnatæ, paravi, ut jubeam accersi: sed quid hoc? Puer hercle est; mulier, tun' apposuisti hunc?

My. ubi Ille est? *Ch.* non mihi respondes? *My.* hem, nusquam est: væ miseræ mihi! 4

Reliquit me homo, atque abiit. *Da.* dî vestram fidem! [litigant?]

Quid turbæ est apud forum? quid illuc hominum Tum annona cara est: quid dicam aliud, nescio.

My. Cur tu, obsecro, hîc me solam? *Da.* hem, quæ hæc est fabula?

My. Cur tu, quæso, hîc me solam reliquisti? *Da.* Hem, quæ-

ANNOTATIONES.

2 *Sed quid hoc?*] Interrogatio est ignorantis Chremetis quid esset, quod primum viderat. Erat autem puer pannis involutus.

3 *Ubi ille est?*] Mysis Davum requirit, qui se summoverat, conspecto Chremete; ut ipse de foro venire videretur.

5 *Væ miseræ mihi!*] Quasi dicat, Davi mandato huc veni; at ille me reliquit, atque abiit.

5 *Dî vestram fidem!*] A dextrâ veniens Davus, simulat se è foro venire.

7 *Tum annona cara est.*] Hoc Davus ad spectatores conversus, vel summis dicit. Est autem annona res omnium quæ ad annum victum reponitur.

8 *Cur tu, obsecro, hîc me solam?*] Simplicitas Mysis ferè detegit fallaciam.

Eho, Mysis, puer hic unde est? quisve huc attulit?

My. Satin' sanus es, qui me id rogites? *Da.* quem ego igitur rogem, [sit.

Qui hinc neminem alium video? *Ch.* miror, unde

Da. Dicturan' quod rogo? *My.* au. *Da.* concede ad dexteram. [mihi

My. Deliras: non tute ipse? *Da.* verbum si Unum, præterquam quod te rogo, faxis, cave.

My. Malè dicis. *Da.* unde est? dic clarè. *My.* à vobis. *Da.* ha, ha, hæ. 15

Mirum verò, impudenter mulier si facit.

Ch. Ab Andriâ est ancilla hæc, quantum intelligo.

Da. Adeón' videmur vobis esse idonei,

In quibus sic illudatis? *Ch.* veni in tempore.

Da. Propera adeò puerum tollere hinc ab januâ.

Mane: cave quòquam ex istoc excessis loco. 21

My. Dii te eradicent: ita me miseram territas.

Da. Tibi ego dico, an non? *My.* quid vis?

Da. at etiam rogas?

Cedò, cujum puerum hinc apposuisti? dic mihi.

My. Tu nescis? *Da.* mitte id, quod scio: dic, quod rogo. 25

My. Vestri. *Da.* cujus vestri? *My.* Pamphili.

Da. hem, quid Pamphili? [has nuptias.

My. Eho, an non est? *Ch.* rectè ego semper fugi

Da. O facinus animadvertendum! *My.* quid clamitas? [peri?

Da. Quemne ego heri vidi ad vos adferri ves-

My. O hominem audacem! *Da.* verum. vidi Cantharam 30

Subfarcinatam. *My.* Diis pol habeo gratias,

Cùm in pariundo aliquot adfuerunt liberæ.

jus vestri? *My.* Pamphili. *Da.* Hem, quid ais, Pamphili?

My. Eho, an non est? *Ch.* Meritò semper ego has vitare volui nuptias. *Da.* O facinus puniendum! *My.* Cur adeò

exclamas? *Da.* Tune hunc puerum dicis esse Pamphili, quem ego heri vidi ad vos

afferri sub vesperam? *My.* O hominem impudentem! *Da.* Verum est: vidi Cantharam

sarcinâ oneratam. *My.* Diis pol habeo gratias; quandoquidem parienti Glycerio aliquot

adfuerunt liberæ matronæ, quibus credi oportet.

Eho, Mysis, unde puer

hic allatus est? quisve

hunc portavit huc? *My.*

Satisne animi sanus es,

qui hoc à me quæras?

Da. Quem igitur interro-

gem, qui neminem hic

alium, quam te video?

Ch. Miror unde sit. *Da.*

Respondebisne, Mysis,

ad id, quod quæro? *My.*

An. *Da.* Veni ad dex-

teram. *My.* Desipis: an

non tu ipsemet mihi eum

in manus dedisti? *Da.* Si

nihil verbum unum, præ-

ter id quod te rogo, dix-

eris, vapulabis; cave ne

id facias. *My.* Malè mihi

dicis. *Da.* Unde hic puer

est? dic clarè. *My.* A

vobis. *Da.* Ha, ha, hæ, ò

rem ridiculam! Quid mi-

rum est, si mulier me-

retrix impudenter men-

tiatur? *Ch.* Hæc ancilla

Glycerii est, quantum in-

telligo. *Da.* Vobisne vi-

demur adeò opportuni

vestris ludificationibus et

imposturis? *Ch.* Veni in

tempore. *Da.* Festina

celeriter hunc puerum

auferre à januâ: hic

mane: cave ne quòquam

aliò pedem moveris ex

hoc loco. *My.* Dii te

funditus perdant, qui me

miseram adeò terrefaci-

unt. *Da.* Tibine ego dico, an

non? *My.* Quid vis? *Da.*

At etiam quæris, quid

velim? dic cujus puerum

ante hoc ostium posuisti?

dic mihi. *My.* Nescisne

cujus sit? *Da.* Tace id

quod scio: dic quod quæ-

ro. *My.* Vestri. *Da.* Cu-

ANNOTATIONES.

12 *Au.*] Interjectio turbatæ et consternatæ mulieris.

Concede ad dexteram.] Hæc *missæ*: monet ancillam Mysidem, ut clam, quid sit opus, eam monere possit.

13 *Verbum si mihi unum.*] *Comminatur* *missæ* *Davus*.

21 *Mane: cave.*] Rursum hæc *Davus* *missæ* loquitur, non audiente *Chremete*, et est interminatio prohibentis, ne tollat *Mysis* puerum.

25 *Mitte id, quod scio.*] Hæc *missæ* etiam dicit.

26 *Cujus vestri?*] *Vult datâ operâ Pamphilum nominari.*

31 *Diis pol habeo gratias.*] *Habemus illis gratiam à quibus fatemur beneficium accepisse, nec posse illud referre: diis verò dixit habeo gratias, quas his reddere nequit.*

32 *Aliquot adfuerunt liberæ.*] *Servis non licebat testimonium perhibere.*

Da. Profectò illa Chremetem non novit, propter quem hanc fallaciam aggredditur. Si Chremes (ita illa cogitat) positum puerum ante ostium Simonis viderit, non dabit filiam suam Pamphilo: imò, ego aio, tantò magis, per Herculem ei dabit. *Ch.* Non per Herculem id faciet. *Da.* Nunc etiam ut scias, si hunc puerum hinc non exportas, jam nunc ego eum in mediam viam volvendo protrudam, teque ibidem versabo plurimum in luto. *My.* Tu pol homo vino captus es. *Da.* Fallacia alia aliam producit: jam obmurmurari audio in hâc domo Glycerii, illam esse civem Atticam. *Ch.* Hem. *Da.* Pamphilus (inquiant) qui eam vitiavit, cogetur legibus Atticis eam uxorem ducere. *My.* Eho, dic mihi, obsecro, an Glycerium non est civis Attica? *Ch.* Insciens ego penè incidi in periculum joco dignum. *Da.* Quis hîc loquitur? ò Chreme, commodè advenis! audi. *Ch.* Audivi jam omnia. *Da.* Ah! tuæ omnia audivisti? *Ch.* Audivi, inquam, à principio. *Da.* Audivistine, obsecro te? Hem scelera! hanc ancillam Glycerii jam oportet in crucem tollere. O Mysi! hic ille est Chremes, vir meritis clarus: ne tu credas vos rem habere cum Davo servo, quem deludatis dolis. *My.* Me miseram! Nihil pol dixi falsi, mi senex. *Ch.* Novi rem omnem: sed an Simo domi est? *Da.* Ita, est domi. *My.* Ne me attingas, sceleste Dave! Dispeream, si pol Glycerio non omnia hæc renunciem. *Da.* Eho inepta, nescis cur hoc ita sit à me factum. *My.* Quomodo id sciam? *Da.* Hic Chremes est socer futurus Pamphili. Hic non poterat alio modo scire, quæ volumus ut sciret; puerum nempe ex Pamphilo Glycerium peperisse, eamque esse civem Atticam. *My.* Hæc me præmonere debueras. *Da.* Parumne interesse existimas inter ea, quæ fiunt verè, et naturâ ducente; atque ea, quæ arte, et industriâ simulantur?

Da. Næ illa illum haud novit, cujus causâ hæc incipit.

Chremes, si positum puerum ante ædes viderit, Suam gnatam non dabit: tantò hercle magis dabit.

Ch. Non hercle faciet. *Da.* nunc adeò, ut tu sis sciens, [viam

Ni puerum tollis, jam jam ego hunc mediam in Provolvam, teque ibidem pervolvam in luto.

My. Tu pol homo non es sobrius. *Da.* fallacia Alia aliam trudit: jam susurrari audio, 40

Civem Atticam esse hanc. *Ch.* hem. *Da.* coactus legibus [civis est?

Eam uxorem ducet. *My.* au, obsecro, an non

Ch. Jocularium in malum insciens penè incidi.

Da. Quis hîc loquitur? ò Chreme, per tempus advenis: [omnia?

Ausculata. *Ch.* audivi jam omnia. *Da.* anne tu

Ch. Audivi, inquam, à principio. *Da.* audistin' obsecro? hem [abripi.

Scelera! hanc jam oportet in cruciatum hinc Hic ille est: non te credas Davom ludere. 48

My. Me miseram! nihil pol falsi dixi, mi senex.

Ch. Novi rem omnem: sed est Simo intus?

Da. intus est. [non omnia hæc.

My. Ne me attingas, sceleste! si pol Glycerio

Da. Eho inepta, nescis quid sit actum. *My.* quî sciam?

Da. Hic socer est. alio pacto haud poterat fieri,

Ut sciret hæc, quæ volumus. *My.* hem; prædiceres. 54

Da. Paulum interesse censes, ex animo omnia, Ut fert natura, facias, an de industriâ?

ANNOTATIONES.

35 *Chremes, si positum puerum.*] Chremetem nominat, quem præsentem esse se ignorare simulat.

39 *Fallacia alia aliam trudit.*] Prior fallacia est, puerum esse natum ex Pamphilo, quæ prior aliam producit; nempe Glycerium esse civem Atticam. Alius sensus hîc esse potest; fallacia alia aliam pellit, et prodit: nimirum commentum illud (Glycerium esse civem Atticam) falsum esse ostendit, dictam Glycerium peperisse puerum ex Pamphilo.

41 *Civem Atticam esse.*] Regio Atheni-

ensium primùm dicta est Actica ab Acte, quod Græcè litus significat: deinde Attica; maximâ enim ex parte litoralis erat.

Coactus legibus.] Legibus Solonis cautum fuit, ut qui virginem liberam civemque Atticam stuprasset; ut aut illam uxorem duceret, aut dotaret.

43 *Jocularium in malum.*] Per Antiphrasim dictum; significat enim magnum ac serium malum, ut notat Muretus.

45 *Anne tu omnia?*] Simulata admiratio; alii legunt; *Ah ne tu omnia?*

ACTUS IV. SCENA VI.

CRITO. MYSIS. DAVUS.

Cr. IN hâc habitâsse plateâ dictum est Chrysi-
Quæ se inhonestè optavit parare divitias [dem,
Potiùs, quàm in patriâ honestè pauper vivere :
Ejus morte eâ ad me lege redierunt bona. 4

Sed quos perconter, video: salvete. *My.* Obsecro,
Quem video? estne hic Crito, sobrinus Chrysidis?
Is est. *Cr.* O Mysis, salve! *My.* salvos sis, Crito.

Cr. Itan' Chrysis? hem. *My.* nos quidem pol
miseras perdidit. [nosne? sic

Cr. Quid vos? quo pacto hîc? satin' rectè? *My.*
Ut quimus, aiunt; quando ut volumus, non licet.

Cr. Quid Glycerium? jam hæc suos parentes
repperit? [picatò huc me appuli:

My. Utinam. *Cr.* an nondum etiam? haud aus-
Nam pol, si id scissem, nunquam huc retulissem
pedem; [est soror:

Semper enim dicta est ejus hæc, atque habita
Quæ illius fuerunt, possidet: nunc me hospitem
Lites sequi, quàm hîc mihi sit facile atque utile,
Aliorum exempla commonent: simul arbitror,
Jam esse aliquem amicum, et defensorem ei:
nam ferè

Grandiuscula jam profecta est illinc: clamitent,
Me sycophantam hæreditatem persequi, 20
Mendicum: tum ipsam despoliare non libet.

My. O optume hospes, pol, Crito, antiquum obtines.

Cr. Duc me ad eam, quando huc veni, ut videam.

My. maxumè. [senex.

Da. Sequar hos: nolo me in tempore hoc videat

Cr. Mihi dictum est in
hâc plateâ habitâsse Chry-
sidem, quæ maluit hîc
Athenis turpiter divitias
acquirere, quàm pudicè
in patriâ Andro pauper
vivere: ejus bona jure
cognationis post mortem
illius mihi obvenerunt.
Sed video, quos de loco
domûs Glycerii interro-
gem; salvete. *My.* Obse-
cro, quem video? Estne
hic Crito sobrinus Chry-
sidis? Ille ipse est. *Cr.*
O Mysis, salve! *My.* Tu
quoque salvus sis, Crito.
Cr. Verumne est Chry-
sidem decessisse? *My.*
Nos quidem pol miseram
perdidit. *Cr.* Quid vos
hic agitis? Quomodo vi-
vitis? Satisne commode?
My. Nosne, quomodo ha-
beamus, rogas? Ut pos-
sumus, quando, ut volu-
mus, non licet, sicut com-
muni fertur proverbio.
Cr. Quid agit Glycerium?
jamne suos parentes re-
perit? *My.* Utinam re-
perisset. *Cr.* An adhuc
non reperit? Non fa-
ventibus auspiciis huc
appuli: nam pol, si sci-
vissem Glycerium paren-
tes non reperisse, nun-
quam huc ine contulisse-
m: semper enim ea
Chrysidis dicta est, atque
habita soror: ejusque bo-
na possidet: tum me pe-
grinum, quàm sit mihi
facile, atque utile lites

habere hîc, in alienâ patriâ, plurima exempla docent: atque etiam opinor Glycerium jam
aliquem amicum habere, et defensorem paratum: nam ferè grandiuscula ætate ex Andro
huc Athenas migravit: vereor ut me ipsi clament sæpius calumniatorem, qui hæreditatem
alienam captem, mendicum denique: tum etiam, etsi hæreditas Chrysidis jure mea sit,
tamen illam bonis denudare non libet, quum ipsa nulla alia quàm Chrysidis bona habeat.
My. Optime hospes Crito, antiquum tuum morem observas: cum ita te geris erga Glycerium.
Cr. Duc me ad illam, ut, quando huc veni, saltem eam videam. *My.* Libenter id
volo. *Da.* Sequar hos ad ædes Glycerii: nolo me senex herus Simo hoc tempore nunc
videat.

ANNOTATIONES.

6 *Sobrinus Chrysidis.*] Con. obrini propriè
dicuntur nati ex duabus sororibus; sobrini,
filii consobrinorum; patruales, filii duorum
fratrum.

12 *Haud auspicalò.*] Auspicari est ex
avium cantu, aut gestu, futura divinare.
Auspicatò est adverbium significans, *auspi-
ciis factis*: Inauspicatò verò significat, *aus-
piciis neglectis*. Et quoniam Romani nihil
incipiebant, nisi sumptis auspiciis, idcirco
inauspicalò pro *infelicitè* usurpatur.

16 *Quàm mihi sit facile atque utile.*] Do-
natus interpretatur, *difficile atque inutile*.

20 *Sycophantam.*] Cum in Atticâ magna
esset ficum copia; ad eas asservandas
publicè custodes statuebantur, qui sycophantæ
dicti sunt ἀπὸ τοῦ σῦκα φαίεσθαι, id
est, ficus deferre: quòd accusare solerent
eos, qui ficus carperent.

22 *Antiquum obtines.*] Id est, antiquum
et consuetum tuum morem. Sic Plautus
absolutè sine substantivo dixit in Mostella-
riâ, Act. II. Sc. II.

Antiquum hoc obtines tuum, tardus ut sis.

ACTUS V. SCENA I.

CHREMES. SIMO.

Ch. Satis jam, satis, Simo, perspecta est mea erga te amicitia: satis periculi suscepti: desiste me orare. Dum studeo voluntati tuæ obsequi, penè ludibrio habere visus sum, et negligere filiæ meæ salutem. *Si.* Imò verò summopere à te peto, atque obsecro, Chreme, ut beneficium verbis jam pridem inceptum, nunc re confirmes, et præstes. *Ch.* Vide quàm efficiendi id quod cupis consequi: neque consideras, qui modus benignitatis in amicis servandus sit, neque quid à me tuis precibus postules: nam si id cogites, tu desinas mihi contra jus importunus et molestus vexator esse. *Si.* Quomodo vexator tibi fui? *Ch.* Quærisne? Invitum coëgisti me, ut adolescentulo alio amore implicato, alieno à ducendâ uxore, filiam meam darem cum periculo divortii, et discessionis à conjugio instabili; ut ejus labore atque dolore remedium afferrem filio tuo, amore turpi insani-enti. Tu id à me impetrâsti: etiam incepti nuptias contrahere, dum res permisit: nunc non permittit: tu me quoque consilium mutare permittas. Dicitur etiam Glycerium civem esse Atticam: ex eâ puer filio tuo natus est; proinde omitte nos de nuptiis compellare. *Si.* Per deos ego te oro ne velis his credere, quibus utile est, ut filius meus pessimus sit, atque æstimetur. Nuptiarum impediendarum causâ hæ fallaciæ omnes inventæ sunt, atque inceptæ. Ubi nuptiæ perfectæ fuerint, et causa, quamobrem fraudulentè illi hæc faciunt, his adempta fuerit; dolos et technas suas desinent.

Ch. SATIS jam, satis, Simo, spectata erga te amicitia est mea:

Satis periculi cœpi adire: orandi jam finem face. Dum studeo obsequi tibi, penè illusi vitam filiæ.

Si. Imò enim quam maxumè abs te postulo atque oro, Chreme,

Ut beneficium, verbis initum dudum, nunc re comprobes. 5

Ch. Vide, quàm iniquus sis præ studio, dum efficias id quod cupis, [cogitas:

Neque modum benignitatis, neque quid me ores, Nam si cogites, remittas jam me onerare injuriis.

Si. Quibus? *Ch.* ah rogitas? perpulistè me, ut homini adolescentulo, 9

In alio occupato amore, abhorrenti ab re uxoriâ, Filiam darem in seditionem, atque incertas nuptias;

Ejus labore atque ejus dolore gnato ut medicarer tuo.

Impetrâsti: incepti, dum res tetulit: nunc non fert: feras. [missos face.

Illam hanc civem esse aiunt: puer est natus: nos *Si.* Per ego te deos oro, ut ne illis animum inducas credere, 15

Quibus id maxumè utile est, illum esse quàm deterrimum.

Nuptiarum gratiâ hæc sunt ficta atque incepta omnia. [empta his, desinent.

Ubi ea causa, quamobrem hæc faciunt, erit ad-

ANNOTATIONES.

3 *Illusi vitam filiæ.*] *Illudere*, præter significationem vulgatam, significat interdum per ludum noceo. Virg. Georg. de vite novellâ præcipiens.

Silvestres uri assiduè, capræque sequaces

Illudunt.—

Idem in primo Georg. De areâ granis feredis faciendâ.

Tum variæ illudant pestes—

Id est, ne varia et periculosa animalcula infestent. Idem 2 *Æn.* certantque illudere

capto. Id est, per ludum et jocum sævire in injuriam illius. Servius Fuldensis. Sic Suetonius in Tiberio dixit, *illudere capitibus*, et *illudere corpus.*

11 *Filiam darem in seditionem.*] Id est, ut filiam darem futuram in continuis dissensionibus et rixis cum marito: ita ut matrimonium dissolveretur.

13 *Dum res tetulit.*] Antiquum præteritum.

Ch. Erras: cum Davo egomet vidi jurgantem ancillam. *Si.* scio. *Ch.* at

Vero vultu: cum ibi me adesse neuter dum persenserat. 20

Si. Credo; et id facturam Davus dudum prædixit mihi: [dicere.

Et nescio quid tibi sum oblitus hodie, ac volui,

scio propter quid id tibi dicere oblitus sum, contrâ quàm proposueram.

Ch. Falleris: egomet vidi ancillam Mysidem rixantem cum Davo. *Si.* Scio. *Ch.* At vero vultu, non simulato: tunc cum neuter eorum me ibi adesse antè senserat. *Si.* Credo; et hanc fraudem facturam Mysim, et Glycerium, Davus dudum mihi prædixerat: et ne-

ACTUS V. SCENA II.

DAVUS. CHREMES. SIMO. DROMO.

Da. ANIMO jam nunc otioso esse impero. *Ch.* hem Davom tibi.

Si. Unde egreditur? *Da.* meo præsidio, atque hospitium. *Si.* quid illud mali est?

Da. Ego commodiorem hominem, adventum, tempus non vidi. *Si.* scelus!

Quemnam hic laudat? *Da.* omnis res est jam in vado. *Si.* cesso alloqui?

Da. Herus est: quid agam? *Si.* ô salve, bone vir! *Da.* hem Simo, ô noster Chremes, 5

Omnia apparatus jam sunt intus. *Si.* curâsti probé.

Da. Ubi voles, accerse. *Si.* bene sané: id enim vero hinc nunc abest.

Etiam tu hoc respondes? quid istic tibi negotii est? *Da.* mihin'? *Si.* ita.

Da. Mihine? *Si.* tibi ergo. *Da.* modò introii. *Si.* quasi ego, quàm dudum, id rogem.

Da. Omnes jam nunc securo animo esse impero. *Ch.* Hem, Simo, ecce tibi Davus adest. *Si.* Unde egreditur? *Da.* Meo auxilio, atque hospitium Critonis. *Si.* Quid etiam illud malum est, quod Davus affert? *Da.* Rebus nostris commodiorem hominem, adventum, tempus non vidi. *Si.* Quemnam sceleratus hic laudat? *Da.* Omnis res nostra jam in tuto posita est. *Si.* Quid cesso hunc alloqui? *Da.* Herus hic est: quid agam? *Si.* O salve, bone vir! *Da.* Hem Simo, ô noster Chremes, salvete: omnia jam ad nuptias apparatus sunt intus in domo nostrâ. *Si.* Curâsti rectè tu quidem. *Da.* Ubi voles filium accersi jube. *Si.* Bene sané

dicis: id enim certè nunc unum desideratur ad solennitatem nuptiarum. An non etiam tu ad id, quod quæro, respondes? Quid tibi negotii est in domo Glycerii? *Da.* Mihi? *Si.* Tibi, inquam. *Da.* Modò in has ædes introivi. *Si.* Quasi à te quæram, quamdudum introiveris.

ANNOTATIONES.

1 *Impero.*] Serviliter exultat Davus. *Hem Davom tibi.* *Si.* *Unde egreditur?*] Hæc seorsum loquuntur Chremes et Simo, Davo non audiente, et solo secum loquente.

3 *Scelus! quemnam hic laudat?*] *Scelus pro scelestè.*

4 *Omnis res est jam in vado.*] Vada sunt fluminum loca minus profunda, in quibus periclitandi nullus est metus. Proverbium est significans rem extra periculum esse, quale est istud, *In portu navigo.*

5 *O salve, bone vir!*] Ironica salutatio.

6 *Curâsti probé.*] Approbatio ironica irati Simonis.

7 *Bene sané.*] Persistit in ironiâ.

Id enim vero hinc nunc abest.] Alii legunt, *hic.* Si hæc lectio locum habet, talis erit sensus; nam certè propterea hic, nempe Pamphilus, abest, quia abhorret à nuptiis, nec vult eas perfici.

8 *Etiam tu hoc respondes?*] Etiam tu hæc verba respondere audes? Scilicet (*Omnia jam apparatus sunt intus. Ubi voles, accerse*) tu qui nuptias dolis tuis impedis, et disturbas.

9 *Quasi ego, quàm dudum, id rogem.*] De negotio interrogatur, de tempore respondet Davus.

Da. Modò introivi cum tuo filio. *Si.* Anne est intus hic Pamphilus? Crucior miser animi. Eho annon tu dixisti, carnifex, esse inter eos inimicitias? *Da.* Sunt. *Si.* Cur igitur Pamphilus est in domo Glycerii? *Ch.* Propter quid illum esse censes? cum illâ nempe litigat. *Da.* Imò verò, ò Chreme, indignum facinus ex me audies. Nescio quis senex modò advenit (ecce illum in hac domo) confidens, cautus: cum vultum ejus quis conspicit, videtur quantumque pretio dignus esse: tristis et severa gravitas inest in facie, et in verbis fidei sinceritas apparet. *Si.* Quid de illo apportas novi? *Da.* Nihil equidem, nisi quod audivi illum dicere. *Si.* Quid ait tandem? *Da.* Ait se scire Glycerium esse civem Atticam. *Si.* Hem, Dromo, Dromo. *Dr.* Quid est? *Da.* Audi. *Si.* Si verbum quidem unum præterea addideris, periisti. Dromo! *Da.* Audi obsecro. *Dr.* Quid vis? *Si.* Sublimem in ædes rape quam celerrime. *Dr.* Quem vis rapiam? *Si.* Davum. *Da.* Quamobrem? *Si.* Quia ita mihi placet: rape, inquam, lorarie Dromo. *Da.* Quid feci? *Si.* Rape. *Da.* Si quicquam mendacii me dixisse invenies, occidito. *Si.* Ego nihil audio. Ego te plagis quatiā, ut mereris. *Da.* Tametsi vera dixerim, me rapi ad supplicium jubes? *Si.* Jubeo. Dromo, custodi enim in vinculis, ne defugiat: atque, audisne? manibus, pedibusque, sicut feram constringito, ut terrā se movere non possit. Age nunc; jam ego pol hodie, si vivo, te docebo, quā periculosum sit herum servum fallere, et Pamphilum patrem. *Ch.* Ah! ne adeò sævè te geras. *Si.* Chreme, specta pietatem filii mei in patrem! an non mei misereris, quòd tantas ærumnas patiar ob talem filium? Age, Pamphile: exi, Pamphile: an non pudore ullo afficeris?

Da. Cum tuo gnato unā. *Si.* anne est intus Pamphilus? crucior miser. 10

Eho, non tu dixisti esse inter eos inimicitias, carnifex?

Da. Sunt. *Si.* cur igitur hîc est? *Ch.* quid illum censes? cum illâ litigat.

Da. Imò verò indignum, Chreme, jam facinus faxo ex me audies. [catus:

Nescio qui senex modò venit: ellum, confidens, Cùm faciem videas, videtur esse quantivis preti: Tristis severitas inest in voltu, atque in verbis fides. 16

Si. Quidnam adportas? *Da.* nil equidem, nisi quod illum audivi dicere.

Si. Quid ait tandem? *Da.* Glycerium se scire civem esse hanc Atticam.

Si. Hem Dromo, Dromo. *Dr.* quid est? *Si.* Dromo. *Da.* audi. *Si.* verbum si addideris, Dromo.

Da. Audi, obsecro. *Dr.* quid vis? *Si.* sublimem hunc intrò rape, quantum potes. 20

Dr. Quem? *Si.* Davom. *Da.* quamobrem? *Si.* quia lubet: rape, inquam. *Da.* quid feci? *Si.* rape.

Da. Si quidquam mentitum invenies, occidito. *Si.* nihil audio.

Ego jam te commotum reddam. *Da.* tamen etsi hoc verum est? *Si.* tamen,

Cura adservandum vinctum: atque audin'? quadrupedem constringito.

Age, nunc jam ego pol hodie, si vivo, tibi 25

Ostendam, herum quid sit periculi fallere, et

Illi patrem. *Ch.* ah! ne sævi tantopere. *Si.* ò Chreme,

Pietatem gnati! nonne te miseret mei? Tantum laborem capere ob talem filium? 29

Age, Pamphile: exi, Pamphile: ecquid te pudet?

ANNOTATIONES.

11 *Eho, non tu dixisti.*] Simo convincit Davum mendacii.

14 *Ellum.*] Pro ecce illum, antiquum est.

27 *Chreme, pietatem gnati!*] Subaudi, *specta.* Ironia est.

30 *Ecquid te pudet?*] Sub. Decipere patrem.

ACTUS V. SCENA III.

PAMPHILUS. SIMO. CHREMES.

Pa. Quis me volt? perii, pater est. *Si.* quid ais, omnium? *Ch.* ah.

Rem potiùs ipsam dic, ac mitte malè loqui. [siet.

Si. Quasi quidquam in hunc jam gravius dici pos-
Ain' tandem, civis Glycerium est? *Pa.* ita prædi-

Si. Ita prædicant? ingentem confidentiam! [cant.

Num cogitat, quid dicat? num facti piget? 6

Num ejus color pudoris signum usquam indicat?

Adeón' impotenti esse animo, ut præter civium

Morem, atque legem, et sui voluntatem patris,

Tamen hanc habere cupiat cum summo probro?

Pa. Me miserum! *Si.* modóne id demum sensi,

Pamphile?

11

Olim istuc, olim, cùm ita animum induxti tuum,

Quod cuperes, aliquo pacto efficiendum tibi,

Eodem die istuc verbum verè in te accidit.

Sed quid ago? cur me excrucio? cur me macero?

Cur meam senectam hujus sollicito amentia? an 16

Pro hujus ego ut peccatis supplicium sufferam?

Imò habeat, valeat, vivat cum illâ. *Pa.* mi pater.

Si. Quid mi pater? quasi tu hujus indigeas patris.

Domus, uxor, liberi inventi, invito patre: 20

Adducti, qui illam civem hinc dicant: viceris.

Pa. Pater, licetne pauca? *Si.* quid dices mihi?

Ch. Tamen, Simo, audi. *Si.* ego audiam? quid

audiam,

[simo.

Chreme? *Ch.* attamen dicat sine. *Si.* age dicat,

Pa. Ego me amare hanc fateor: si id peccare est,

fateor id quoque.

25

grinam, à me discedat, vivat cum illâ. *Pa.* Mi pater. *Si.* Quid mi pater? quasi tu indigeas hoc patre, quem compellas. Domus, uxor, liberi tibi inventi sunt contra patris voluntatem: suppositi sunt, qui Glycerium illam hujus urbis civem esse affirmant: vicisti, cedo adversanti. *Pa.* Pater, licetne pauca loqui? *Si.* Quid mihi dices? *Ch.* Attamen, Simo, audi. *Si.* Quid ego audiam, Chreme? *Ch.* Attamen permitte ut dicat pro se. *Si.* Age, ut dicat permitto. *Pa.* Ego fateor me amare Glycerium: si id peccare est, fateor quoque me peccare.

ANNOTATIONES.

7 Num ejus color?] Pudoris color est rubor in facie, sicut timoris pallor: unde Latinis, *erubescere* est pudeferi, pudore suffundi, Græcis *ἔρυθρῶν rubescere*, idem est ac *puere*.

8 Impotenti animo.] Impotens dicitur, qui suis cupiditatibus imperare non potest. Græcis *ἀναρτὸς* dicitur.

Præter civium morem, atque legem.] Lex erat Athenis à Pericle lata, de quâ meminit Plutarchus in ejus vitâ, quæ vetabat connubia cum peregrinis jungere, ut si quis non ex duobus Atheniensibus nasceretur, nothus esset, planèque expers omnium honorum, magistratumque.

Pater, tuæ potestati me committo; quidvis oneris impone: impera. Vis me uxorem ducere? Vis me Glycerium dimittere? Id quod vis, ut potero, feram. Hoc tantummodo te vehementer oro, ut ne credas hunc à me submissum senem Critonem, qui hanc civem Atticam esse ait. Permite ut ab hac culpâ me purgem, atque illum coram vobis huc adducam. *Si.* Tu adducas? *Pa.* Permite id mihi, pater. *Ch.* Æqua est ejus postulatio: da illi facultatem hoc faciendi. *Pa.* Sine, ut hoc à te impetrem. *Si.* Sino. Quidvis concedere cupio, dummodo ab hoc me falli non comperiam, Chreme. *Ch.* Pro gravi culpâ levissima pœna filii satisfacit patri.

Tibi, pater, me dedo; quidvis oneris impone: impera. [tero, feram.]

Vis me uxorem ducere? hanc amittere? ut potero? Hoc modò te obscuro, ut ne credas à me allegatum hunc senem.

Sine me expurgem, atque illum huc coram adducam. *Si.* adducas? *Pa.* sine, pater.

Ch. Æquum postulat: da veniam. *Pa.* sine te hoc exorem. *Si.* sino. 30

Quidvis cupio, dum ne ab hoc me falli comperiar, Chreme. [patri.]

Ch. Pro peccato magno paulum supplicii satis est

ANNOTATIONES.

27 *Ut potero, feram.*] An possit ferre, dubium patri relinquit.

31 *Comperiar.*] Ab hoc me falli, utrùm à Pamphilo an à Critone intelligendum sit, quis dubitet: sed de Pamphilo dictum esse opinor. *Comperiar* pro *comperiam* positum esse censet Muretus: ut apud Ciceronem in Milonianâ *punior* pro *punio*. Sed non passivum pro activo sumi, verùm deponens esse verbum (*comperior*) dicendum est, cùm etiam Sallust. in Jugurth. in activâ significatione, hoc verbo utatur: *Sed ego comperior Bocchum magis Punicâ fide, quàm ob ea, quæ*

prædicabat, simul et Romanos, et Numidam spe pacis detinuisse. Hæc sunt verba Sall.

32 *Paulum supplicii.*] Supplicium illud est accusatio Simonis, adversus filium Pamphilum. Supplicium etiam est supplicatio. Sall. in Catil. *In suppliciis deorum magnifici, domi parci, in amicos fideles erant.* Ibidem: *Non votis, neque suppliciis muliebribus auxilia deorum parantur.* Sic Livius lib. VII. de bello Punico. Tacitus lib. III. Ann. in hac significatione. Sensus hujus loci hanc interpretationem recipit; pro peccato magno parva supplicatio filii patrem iratum faciliè placat.

ACTUS V. SCENA IV.

CRITO. CHREMES. SIMO. PAMPHILUS.

Cr. Desine me orare, una quævis harum trium causarum satis me adducit, ut meo testimonio confirmem, Glycerium esse civem Atticam, vel tui ratio, vel ipsa veritas, vel quòd bene opto ipsi Glycerio. *Ch.* Nonne Critonem Andrium video? Et certè is est: salve Crito, quid tu Athenas præter solitum venisti? *Cr.* Casu id contigit: sed nonne hic, quem intueor, Simo est?

Cr. MITTE orare, una harum quævis causa me, ut faciam, monet, [Glycerio.]

Vel tu, vel quòd verum est, vel quòd ipsi cupio

Ch. Andrium ego Critonem video? et certè is est: salvos sis, Crito. [cine est Simo?]

Quid tu Athenas insolens? *Cr.* evenit: sed hic-

ANNOTATIONES.

4 *Quid tu Athenas insolens?*] Insolens, est præter solitum, et consuetudinem tuam. Hic *insolens* activè sumitur, ut sæpissime solet sumi. Plaut. in Amph. *Si dixerò mendacium, solens meo more fecero.* Sic idem in Truc. Sall. *Insolens vera accipiendi.* Sed et passivè sumitur. Horat. III. Carm. Od. XXIX.

*Fortuna sævo læta negotio
Ludum insolentem ludere pertinax.*

Gell. lib. I. Noct. &c. *Atque id quod à Cæsare, excellentis ingenii viro, in primo de Analogiâ scriptum est, habe semper in memoriâ, atque pectore; ut tanquam scopulum fugias inauditum atque insolens verbum.* Verùm non jungitur cum infinitivo passivo; ut *insolitus* et *solitus*. Neque enim dicas solens est hoc fieri, ut *solitum est hoc fieri.* At τὸ *solitus* in utràque significatione usitatum est.

Ch. Hic est. *Si.* mene quæris? eho, tu Glycerium hinc civem esse ais? 5

Cr. Tu negas? *Si.* itane huc paratus advenis?

Cr. quare? *Si.* rogas? [lescentulos

Tune impune hæc facias? tune hîc homines ad-
Imperitos rerum, eductos liberè, in fraudem illi-
cis? [Cr. sanuu' es?

Sollicitando, et pollicitando eorum animos lactas?

Si. Ac meretricios amores nuptiis conglutinas? 10

Pa. Perii: metuo, ut substet hospes. *Ch.* si, Simo, hunc nôris satis, [sit bonus?

Non ita arbitrere: bonus hic est vir. *Si.* hic vir

Itane adtemperatè venit hodie in ipsis nuptiis,

Ut veniret antehac nunquam? est verò huic credendum, Chreme? [quod moneam probè.

Pa. Ni metuam patrem, habeo pro illâ re, illum

Si. Sycophanta. *Cr.* hem. *Ch.* sic, Crito, est hic: mitte. *Cr.* videat, qui siet. 16

Si mihi pergit, quæ volt, dicere, ea, quæ non volt, audiet. [æquo animo feres?

Ego istæc moveo, aut curo? non tu tuum malum

Nam, ego quæ dico, vera, an falsa audieris, jam sciri potest. [ejectus est,

Atticus quidam olim navi fractâ ad Andrum

Et istæc unâ parva virgo: tum ille egens fortè applicat [ceptat. *Ch.* sine.

Primùm ad Chrysidis patrem se. *Si.* fabulam in-

Cr. Itane verò obturbat? *Ch.* perge. *Cr.* tum is mihi cognatus fuit, 23

Qui eum recepit: ibi ego audivi ex illo sese esse Atticum. [tam citò tibi?

Is ibi mortuus est. *Ch.* ejus nomen? *Cr.* nomen

Phania. *Ch.* hem, perii. *Cr.* verùm hercle opinor fuisse Phanium. 26

Hoc certò scio, Rhamnusium se aiebat esse. *Ch.* ô

Jupiter! [audivere. *Ch.* utinam id siet, *Cr.* Eadem hæc, Chreme, multi alii in Andro tum

dixi, jam sciri potest, utrum vera, an falsa sint ea, quæ à me audivisti. Quidam Atheniensis naufragio facto ad Andrum ejectus est, atque unâ ista, parva tunc virgo: tum ille egeus omnium rerum fortè se recipit, et applicat ad Chrysidis patrem. *Si.* Fabulam incipit narrare. *Ch.* Sine eum loqui. *Cr.* Itane mihi interrumpit sermonem? *Ch.* Perge. *Cr.* Is, qui tunc eum hospitio excepit, mihi cognatus fuit: ibi ego audivi ex illo sese esse Atticum. Is in Andro mortuus est. *Ch.* Quod fuit ejus nomen? *Cr.* An tam citò tibi nomen ejus edi cupis? Phania nomen fuit, ut puto. *Ch.* Hem, perii. *Cr.* Verùm hercle opinor Phanium illi nomen fuisse. Hoc certò scio, Rhamnusium se aiebat esse. *Ch.* O Jupiter! *Cr.* Eadem hæc, Chreme, multi alii in Andro tunc audiverunt. *Ch.* Utinam id sit,

ANNOTATIO.

27 *Rhamnusium.*] Rhamnusius à Rhamnunte oppidulo Atticæ, in quo celeberrimum fuit templum Nemesis deæ ultricis su-

perborum, (quæ ob id Rhamnusia dicta est,) ejusque simulachrum marmoreum factum à Phidiâ nobili statuuario, altum decem ulnas.

quod spero. Eho dic mihi, Crito, quod Glycerium parvulam tunc sibi esse dicebat? Suamne filiam dicebat esse? *Cr.* Non. *Ch.* Cujusnam igitur? *Cr.* Fratris eam esse filiam dicebat. *Ch.* Certè mea est. *Cr.* Quid ais? *Si.* Quid tu ais? *Pa.* Arrige aures, Pamphile. *Si.* Quomodo his verbis tam facilè credis? *Ch.* Phania ille frater meus fuit. *Si.* Noveram eum, et scio ipsum fratrem tuum fuisse. *Ch.* Is bellorum motus fugiens, hinc in Asiam proficiscitur me quæsiturus. Tunc illam parvulam hic Athenis relinquere est veritus, post illa tempora nunc primùm audio, quid de illo factum fuit. *Pa.* Vix mentis compos sum: ita metu agitatus sum amittendæ Glycerii, spe ipsius habendæ, gaudio, quòd sit civis Attica; dum miror hoc tantum, tamque insperatum bonum. *Si.* Certè istam Glycerium inventam esse tuam ex multis et certis argumentis vehementer gaudeo. *Pa.* Credo, pater. *Ch.* At mihi unum dubium etiam restat, quod me angit. *Pa.* Dignus es odio cum tuâ superstitiosâ anxietate: tu in re minimè dubiâ occasionem dubitandi quæris. *Cr.* Quid istud est? *Ch.* Nomen, quo illam vocant, non convenit cum nomine filiaë meæ. *Cr.* Fuit hercle aliud ei nomen dum parva erat. *Ch.* Quod, Crito? Nunquid meministi? *Cr.* Id quæro. *Pa.* Egone hujus fluxam memoriam patiar meâ voluptati morari injicere, cum ego possim ipse mihi remedium invenire? Non patiar: heus, Chreme! quod nomen quæris, Pasibula est. *Cr.* Ipsum nomen est. *Ch.* Id ipsum est. *Pa.* Ex ipsâ audivi millies. *Si.* Ego credo te credere nos omnes gaudere, ô Chreme, propter hoc, quòd reperta est tua filia. *Ch.* Ita me dii adjuvent, credo. *Pa.* Quid restat, pater? *Si.* Jampridem, fili, res ipsa, quòd filiam amas Chremetis quæ ab eo agnita est, gratiam meam tibi reconciliavit. *Pa.* O lepidum patrem! Quod ad uxorem pertinet, quò minus ita eam posthac possideam, ut antea possedi; nihil de hoc mutat Chremes. *Ch.* Causa legitima est, propter quam tibi uxoris confirmetur possessio: nisi pater reclamet, et dissentiat. *Pa.* Certè non reclamabit, neque dissentiet. *Si.* Sic est. Non dissentie. *Ch.* Dotem, Pamphile,

Quod spero. Eho dic mihi, quid is eam tum, Crito? Suamne aiebat esse? *Cr.* non. *Ch.* cujâ igitur? *Cr.* fratris filiam. 30
Ch. Certè mea est. *Cr.* quid ais? *Si.* quid tu? quid ais? *Pa.* arrige aures, Pamphile.
Si. Quî credis? *Ch.* Phania ille frater meus fuit. *Si.* nôram, et scio. [sequens, proficiscitur.
Ch. Is hinc bellum fugiens, meque in Asiam per-
 Tum illam hîc relinquere est veritus. post illa
 nunc primùm audio,
 Quid illo sit factum. *Pa.* vix sum apud me:
 ita animus commotus est metu, 35
 Spe, gaudio, mirando hoc tanto, tam repentino
 bono.
Si. Næ istam multimodis tuam inveniri gaudeo.
Pa. credo, pater. [malè habet. *Pa.* dignus es,
Ch. At mihi unus scrupulus etiam restat, qui me
 Cum tuâ religione, odio: nodum in scirpo quæ-
 ris. *Cr.* quid istud est?
Ch. Nomen non convenit. *Cr.* fuit hercle aliud
 huic parvæ. *Ch.* quod, Crito? 40
 Nunquid meministi? *Cr.* id quæro. *Pa.* egone
 hujus memoriam patiar meâ
 Voluptati obstare, cum egomet possim in hâc re
 medicari mihi? [Cr. ipsa est. *Ch.* ea est.
 Non patiar. heus, Chreme! quod quæris, Pasibula.
Pa. Ex ipsâ millies audivi. *Si.* omneis nos gau-
 dere hoc, Chreme, [quid restat, pater?
 Te credo credere. *Ch.* ita me dii ament, credo. *Pa.*
Si. Jamdudum res reduxit me ipsa in gratiam.
Pa. ô lepidum patrem! 46
 De uxore ita, ut possedi, nihil mutat Chremes.
Ch. causa optima est:
 Nisi quid pater aliud ait. *Pa.* nempe. *Si.* Scilicet.
Ch. dos, Pamphile, est

ANNOTATIONES.

30 *Cujam igitur?*] Vetus tum adjectivum per tria genera declinabile; id est, *cujus*.

30 *Arrige aures, Pamphile.*] Metaphora ducta ab animalibus, quorum plerique solent, si quando quid eminus audiant, aures surrigere. Aures erigimus, vel arrigimus, cum aliquid libenter audimus.

38 *At mihi unus scrupulus.*] Scrupus, est lapillus pedes ambulantium lædens. Scrupu-

lus ejus diminutivum per translationem significat difficultatem, molestiam, dubium.

39 *Nodum in scirpo quæris.*] Scirpi juncti sunt palustres sine nodo: unde Proverbium est de his qui in rebus claris scrupulum quærant.

45 *Quid restat, pater?*] Obliqua postulatio nuptiarum Glycerii.

Decem talenta. *Pa.* accipio. *Ch.* propero ad filiam. eho mecum, Crito: [huc transferri jubes? Nam illam me haud nôsse credo. *Si.* cur non illam *Pa.* Rectè admones. Davo ego istuc dedam jam negoti. *Si.* non potest. 51
Pa. Qui? *Si.* quia habet aliud magis ex sese, et majus. *Pa.* quidnam? *Si.* vinctus est.
Pa. Pater, non rectè vinctus est. *Si.* haud ita jussi. *Pa.* jube solvi, obsecro.
Si. Age fiat. *Pa.* at matura. *Si.* eo intró. *Pa.* ô faustum et felicem hunc diem!

eum recte vinci. *Pa.* Jube cum solvi vinculis, obsecro. *Si.* Age fiat. *Pa.* At festina.
Si. eo intró. *Pa.* O faustum ac felicem hunc diem!

ANNOTATIONES.

49 *Decem talenta.*] Talentum Atticum, pro pecuniæ summâ, valet sexcentis coronatis Gallicis. Decem talenta sunt sex millia coronatorum.

52 *Quia habet aliud magis ex sese.*] Id est, suum, magis ad se pertinens.

53 *Non rectè vinctus est.*] Pamphilus per non rectè intelligit, non justè: Simo verò per jocum intelligit, non satis strictè, ut qui jussurat Davum tanquam quadrupedem arctisimè vinciri.

ACTUS V. SCENA V. CHARINUS. PAMPHILUS.

Ch. PROVISO, quid agat Pamphilus: atque ecum. *Pa.* aliquis forsân me putet
 Non putare hoc verum: at mihi nunc sic esse hoc verum lubet. [arbitror,
 Ego vitam deorum propterea sempiternam esse Quòd voluptates eorum propriæ sunt: nam mihi immortalitas [cesserit.
 Parta est, si huic nulla ægritudo gaudio inter. Sed quem ego potissimùm exoptem nunc mihi, cui hæc narrem, dari? 6
Ch. Quid illud gaudii est? *Pa.* Davom video: nemo est, quem malle, omnium: [dia.
 Nam hunc scio mea solidè solum gavisurum gau-

meam felicitatem commemorem? *Ch.* Quid illud gaudium est? *Pa.* Davum video: nemo est omnium, quem malle mihi occurrere: nam scio hunc perfectè atque ex toto animo ob mea gaudia gavisurum.

ANNOTATIONES.

3 *Ego vitam deorum.*] Hoc dictum est ex sententiâ Epicuri. Ille enim vitam judicabat beatissimam, quæ plurimum haberet voluptatis, tristitiæ quàm minimum.

5 *Si nulla ægritudo.*] Quamobrem à Ro-

manis duæ deæ colebantur in eodem templo; Angeronia ab angoribus dicta, et Voluptia a voluptate, indicantibus in vitâ hominum voluptates et dolores inter se commixtas esse.

ACTUS V. SCENA VI.

DAVUS. PAMPHILUS. CHARINUS.

Da. PAMPHILUS ubinam hic est? *Pa.* Dave.
Da. quis homo est? *Pa.* ego sum. *Da.* ô Pamphile!

Da. Ubinam hic est Pamphilus? *Pa.* Dave.
Da. Quisnam homo est, qui me appellat? *Pa.* Ego sum. *Da.* O Pamphile!

Pa. Nescis quid mihi acciderit. *Da.* Certé: sed quid mihi acciderit, scio.
Pa. Et quidem ego. *Da.* Ut accidere solet hominibus, ita evenit nobis; ut prius cognosceres, quod mali inveni, quam ego audirem, quod boni tibi obtigit. *Pa.* Mea Glycerium suos parentes reperit. *Da.* O quam rectè contigit! *Ch.* Hem. *Pa.* Pater ejus summus amicus noster est. *Da.* Quis? *Pa.* Chremes. *Da.* Bene narras. *Pa.* Nec quicquam nos retardat, quin eam uxorem ducam. *Ch.* Num Pamphilus somniat ea, quæ vigilans expetivit? *Pa.* Cæterum de puero, Dave, ut se habet? *Da.* Ah, desine de illo plura quærere! Ille solus est ex omnibus pueris, quem dii in deliciis habent, et in sinu gerunt. *Ch.* Si hæc vera sunt, salvus sum. Compellabo Pamphilum. *Pa.* Quis homo est, qui ad nos accedit? *Charine*, opportunè mihi advenis. *Ch.* Tecum bene actum esse gaudeo. *Pa.* Hem! audistine? *Ch.* Omnia audivi; agedum, in tuis prosperis successibus fac ut me adjuves. *Chremetem* totum possides: scio illum facturum esse omnia, quæ voles. *Pa.* Semper tui memini: longum verò tempus est nos exspectare, donec ille exeat domo. Tu sequere hæc me intus. *Chremes* nunc est in ædibus Glycerii, tu, Dave, abi domum. Festina. Accerse viros, qui eam auferant ex domo, ubi nunc est, et ad nos transferant: quid stas immotus? quid tardas? *Da.* Eo. Ne exspectetis, spectatores, dum hic exeant in proscenium actores nostri: intus sponsalia fient: intus de dote *Philumenæ*, de *Chrysidis* hæreditate, deque cæteris rebus, conveniet, et transigetur. *Plaudite.* *Calliopius recensui.*

Pa. Nescis quid mihi obtigerit. *Da.* certé: sed, quid mihi obtigerit, scio.
Pa. Et quidem ego. *Da.* more hominum evenit, ego ut quod sim nactus mali,
 Prius rescisceres tu, quam ego, tibi quod evenit boni. [ô factum bene!
Pa. Mea Glycerium suos parentes reperit. *Da.*
Ch. Hem. *Pa.* pater amicus summus nobis. *Da.* quis? *Pa.* Chremes. *Da.* narras probé. 6
Pa. Nec mora ulla est, quin eam uxorem ducam. *Ch.* num ille somniat
 Ea, quæ vigilans voluit? *Pa.* tum de puero, Dave?
Da. ah desine! [hæc vera sunt.
 Solus est, quem diligunt dii. *Ch.* salvus sum, si Colloquar. *Pa.* quis homo est? *Charine*, in tempore ipso mi advenis. 10
Ch. Bene factum. *Pa.* hem, audisti? *Ch.* omnia. age, me in tuis secundis respice.
 Tuus est nunc *Chremes*: facturum, quæ voles, scio esse omnia. [exspectare, dum exeat.
Pa. Memini: atque adeo longum est, nos illum Sequere hæc me intus ad Glycerium nunc. tu, Dave, abi domum. 14
 Properè accerse, hinc qui auferant eam: quid stas? quid cessas? *Da.* eo. [debitur:
 Ne exspectetis, dum exeant huc: intus despondite. *Plaudite.*

ANNOTATIONES.

2 *Sed, quid mihi obtigerit.*] Hoc *Davus* dicit de vinculis ridiculé.

3 *More hominum evenit.*] Quia fama mali celerior est, quam boni; id est, evenit, ut facilius mala quam bona nunciuntur.

9 *Solus est, quem diligunt dii.*] Hyperbole de magnâ alicujus felicitate. Illustres quosque heroas, deorum filios, cognatos, et amicos fuisse fabulatur antiquitas, ut *Herculem Jovis filium*, *Æneam Veneris*, multosque alios.

15 *Qui auferant eam.*] Virgo nuptui data, antiquo ritu simulabatur ex gremio matris, aut si ea deesset, ex proximâ necessitudine muliere rapi: inde ad virum transferebatur: quòd ea res *Romulo* suisque *Sabinas* rapientibus feliciter cecisset. Quò respiciens *Catullus* dicit:

Qui rapis teneram ad virum virginem.
 In *Epithalamio Manlii* et *Julia*.

17 *Plaudite*] *Plaudere* verbum est textricum, Græcis *σπαθίζω* vel *κροταίνω*: cum illæ licium densius inculant, et cum plausu collidunt. Hoc verbum etiam in theatrum migravit postea: eoque peractis fabulis spectatores dimittebantur: *Valere* enim, et *plaudere* jubebantur, quæ verba vel à grege histrionum, vel ab eâ personâ, quæ postrema in scenam introducebatur, pronuntiabantur, ut videre est apud *Plautum*. *Horat.* in *Arte Poët.*

Donec cantor, id est, actor, vos plaudite, dicat. Cantor est actor. *Apuleius* eleganter 3. *Florida.* *Renunciavere poëtam dixisse rebus humanis valere; et plaudere; suis verò familiaribus dolere, et plangere.*

P. TERENTII

CARTHAGINENSIS AFRI

EUNUCHUS.

Acta Ludis Megalensibus, L. Posthumio Albino, L. Cornelio Merulá, Ædilibus Curulibus. Egère L. Ambivius Turpio, L. Attilius Prænestinus. Modulavit Flaccus Claudii, tibiis duabus, dextrâ et sinistrâ. Græca Menandru. Acta II. M. Valerio, C. Fannio Coss. Anno ab urbe conditâ DXCIII.

ANTE CHRISTUM NATUM CLIX.

FABULÆ INTERLOCUTORES.

PHÆDRIA, adolescens. A Græco φαῖδρὸς, hilaris.

PARMENO, servus, παρὰ τῆ δεσπότη μένων, manens et adstans domino.

THAIS, meretrix. A θαῖτος, spectabilis, quasi speciosa.

GNATHO, parasitus. A γνάθος, maxilla, quòd sit edax.

CHÆREA, adolescens. A χαίρων, gaudens.

THRASO, miles. A θράσος, audacia.

PYTHIAS, ancilla ; quasi πυθομένη, percontatrix.

CHREMES, adolescens. A χρεμίζω, hinnio: quòd hinnitu equorum delectaretur.

ANTIPHO, adolescens. Ab ἀντί φαίνομαι, contrà appereo, vel ab ἀντί φημι, contrà loquor.

DORIAS, ancilla ; quòd Doride regione orta sit.

DORUS, Eunuchus, quasi Doricus.

SANGA, servus, à Sangiâ vico Phrygiæ.

SOPHRONA, nutrix. A σώφρων, castus, continens.

LACHES, senex. A λαχχάνω, sortior, sorte obtineo.

ARGUMENTUM.

PAMPHILA Virgo Attica, à prædonibus rapta, et Rhodum advecta, à meretrice quâdam, cum ipsius filiâ *Thaïde*, educata est: adèò ut ambæ sorores crederentur. *Thaïs* autem grandiuscula facta Athenas migravit, ibique matris artem meretriciam exercuit. Aliquo pòst tempore, mater ejus mortem obiit Rhodi, relictâ *Pamphilâ*, quam *Thraso* miles Athenas adducit, et *Thaïdi* in donum promittit, si suæ voluntati morigerari vellet. Illa *Phædriam* adolescentem Atheniensem, *Lachetis* filium, sibi amatorem adjunxerat; à quo multis precibus impetrat, expositâ facti ratione (nimirum, ut *Pamphilam* recuperaret) militi ut biduum gratificari posset. Interea *Phædria* rus ire statuit, abiensque mandat *Parmenoni* servo, ut eunuchum, et *Æthiopissam* ad *Thaïdem*, cui eos emerat, duceret. Cæterùm *Chærea* *Phædriæ* frater *Pamphilam* in viâ conspicatus, ejus amore flagrabat; itaque servi *Parmenonis* arte, pro eunuchò, ejus habitu indutus, *Thaïdi* traditur, quæ ei soli *Pamphilam* credit, dum ad cœnam cum milite proficiscitur. Itaque *Chærea*, hâc occasione arreptâ, *Pamphilam* vitiat, seque illico dat in fugam quàm celeriter. Hinc mirabiles turbæ concitantur. At *Pamphila* paulò pòst à suis tandem agnoscitur, daturque in uxorem *Chæreæ*. *Phædria* et *Thraso* rivalet per parasitum concordet facti, communi amicâ *Thaïde* sine certamine potiuntur.

C. SULPITII APOLLINARIS PERIOCHA.

INTERPRETATIO.

Thraso miles abduxit secum Rhodo Athenas *Pamphilam*, vulgi sermone nominatam sororem *Thaïdis*, quod ille ignorabat, ipsique *Thaïdi* dono dat: erat hæc *Pamphila* civis Atheniensis filia; eidem *Phædria* ipsius amator eunuchum à se emptum ut tradat, *Parmenoni* imperat, atque in villam abit, exoratus precibus *Thaïdis*, ut in duos dies eâ miles potiretur. Frater *Phædriæ* adolescens *Chærea* cum *Pamphilam* perditè amaret donatam *Thaïdi* à milite,

SOREM falsò dicitatam *Thaïdis*,
 Id ipsum ignorans, miles advexit *Thraso*,
 Ipsique donat: erat hæc civis Attica.
 Eidem eunuchum, quem emerat, tradi jubet
Thaïdis amator *Phædria*, ac rus ipse abit, 5
Thrasoni oratus biduum concederet.
Ephebus frater *Phædriæ* puellulam
 Cùm deperiret dono missam *Thaïdi*,

ANNOTATIO.

Periocha.] Ἀ περιέχω, comprehendo, contineo, περιεχὴ, comprehensio, Græcis dicitur, idem quod Latinis argumentum, estque brevis totius alicujus rei explicatio.

Ornatu eunuchi induitur: suadet Parmeno: supponitur pro eunucho,
Introit: vitiat virginem. sed Atticus 10 ejusque habitu indutus:
Civis repertus frater ejus, conlocat ad ades Thaidis adduci-
Vitiatam ephebo: Phædriam exorat Thraso. tur, suadente Parmenone:
in quibus stuprat Pam-
risset fratrem suum Chremetem, civem Atheniensem; agnita ab ipso datur uxor Chærea philoni, quæ cum repe-
à quo vitiata fuerat: Thraso impetrat à Phædriâ, ut sint socii in amore Thaidis.

ANNOTATIO.

Ornatu eunuchi.] Eunuchus, castratus dicitur, ab εὐνή, quod est cubile, et ἔχω, habeo, custodio, quòd id genus hominum adhibebatur servandis regum cubilibus. Eustathius deducit nomen istud ab εἰς, id est, *privatus*, et ἄχθεια, *coitus, conjunctio*; quasi εἰς ἄχθειας, *privatus, carens conjunctione famineâ*.

PROLOGUS.

Si quisquam est, qui placere se studeat bonis
Quamplurimis, et minimè multos lædere:
In his poëta hic nomen profitetur suum.
Tum si quis est, qui dictum in se inclementiùs
Existimavit esse, sic existimet, 5
Responsum, non dictum esse, quia læsit prior,
Qui bene vertendo, et easdem describendo malè,
Græcis bonis Latinas fecit non bonas. [ex
Idem Menandri Phasma nunc nuper dedit;
Atque in Thesauro scripsit, causam dicere 10
Priùs unde petitur, aurum quare sit suum,
Quàm illic, qui petit, unde is sit Thesaurus sibi,
Aut unde in patrium monumentum pervenerit.
Dehinc ne frustretur ipse se, aut sic cogitet;
Defunctus jam sum, nihil est quod dicat mihi.
Is ne erret, moneo, et desinat lacessere. 16
Habeo alia multa, quæ nunc condonabitur;
Quæ proferentur pòst, si perget lædere
Ita, ut facere instituit. nunc quam acturi sumus
Menandri Eunuchum, postquam ædiles emerunt,
Perfecit, sibi ut inspicundi esset copia. 21

pertineat, quàm petitur, qui actor est, unde sibi is obvenerit, aut unde in patris sepulchrum reconditus sit. Deinde ne fallat sese, aut sic animo putet; defunctus jam sum periculo et expers omnis reprehensionis; nihil est, quod mihi objicere possit Terentius; hunc Lavinium, ne errat, præmoneo, et cesset me irritare. Possum alia plura expostulare, quæ in præsentis ei remitto; quæ postea exponuntur, si perget maledictis me offendere, ita ut jam inceperit. Is, postquam ædiles emerunt Eunuchum comœdiam, quam nunc daturi sumus in theatrum, consecutus est ut haec sibi spectandi potestas fieret.

ANNOTATIONES.

11 *Priùs unde petitur, aurum.*] Is unde petitur, id est possessor, à quo possessio rei petitur, qui rei partes sustinet, *qui est défendeur.* Ang. THE DEFENDANT. Petitor verò est actor, *Demandeur, THE PLAINTIFF.* Terentius arguit Lavinium induxisse possesso-

rem priùs agentem, quàm petitorum, quod est contra consuetudinem judiciorum.

17 *Quæ nunc condonabitur.*] Veteres condono jungebant accusativo; sic in Phormione Terentius. *Argentum quod habes, condonamus te, pro tibi.*

Vix præsentem magistratum, agi coëpta est, cum vociferatur, furem esse, non poetam, qui hanc comœdiam dedit, nec eum dedisse dicendum esse, cum ne verbum quidem apposuerit de suo: hanc esse comœdiam Colacem dictam, id est, *Assentatorum*, jam olim à Nævio et Plauto editam. Personam parasiti ex eâ furto ablatam, et militis esse à Terentio. Si id fecisse peccatum est, imprudens et inscius ille peccavit: nec enim ullum furum meditatus est. Id verum esse vos, spectatores, arbitrari modò poteritis. Colax comœdia à Menandro facta est: in eâ parasitus Colax inducitur, et miles gloriosus: eas personas fatetur quidem se transposuisse in Eunuchum comœdiam suam ex Græcâ: sed prius interpretatione Nævii, aut Plauti Latinè versas esse, id verò se ignoravisse pertendit. Quòd si personis iisdem, quibus veteres comici usi sunt, novis poetis uti non licet: cur magis licet festinantes servos facere, bonas

Magistratus cum ibi adesset, accepta est agi.
 Exclamat, furem, non poetam fabulam
 Dedisse, et nil dedisse verborum tamen:
 Colacem esse Nævii, et Plauti veterem fabulam
 Parasiti personam inde ablatam, et militis. 26
 Si id est peccatum, peccatum imprudentiâ est
 Poëtæ, non qui furum facere studuerit.
 Id ita esse, vos jam judicare poteritis.
 Colax Menandri est: in eâ est parasitus Colax,
 Et miles gloriosus: eas se non negat 31
 Personas transtulisse in Eunuchum suam
 Ex Græcâ: sed eas fabulas factas prius
 Latinas scisse sese, id verò pernegat.
 Quòd si personis iisdem uti aliis non licet: 35
 Quî magis licet currentes servos scribere,
 Bonas matronas facere, meretrices malas,
 Parasitum edacem, gloriosum militem,
 Puerum supponi, falli per servum senem,
 Amare, odisse, suspicari? Denique 40
 Nullum est jam dictum, quod non dictum sit
 prius. [cere,
 Quare æquum est vos cognoscere, atque ignos-
 Quæ veteres factitarunt, si faciunt novi.
 Date operam, et cum silentio animadvortite,
 Ut pernoscatis, quid sibi Eunuchus velit. 45

matres-familias in scenam producere, meretrices malas, parasitum voracem, gloriosum militem, partum falsum supponi, deludi per servum senem dominum, amores, odia, ac suspensiones? Postremò nihil dici nunc à nobis potest, quod non ab aliis ante nos dictum fuerit. Quamobrem æquum est vos, spectatores, cognoscere quantum liceat poetis imitando sibi sumere, atque ignoscere, si novi, ab antiquis, quæ sibi conveniunt, quandoque mutuentur: cum antiquis idem crebrò facere licuerit. Vos, actores attentè spectate, et cum silentio advertite, ut sciatis quas res contineat, atque exprimat Eunuchus comœdia.

ANNOTATIONES.

34 *Id verò pernegat.*] Non negat Terentius ex Colace Menandri, se personam militis et parasiti transtulisse; sed accepisse ex Nævio et Plauto pernegat.

35 *Quòd si personis.*] Defendit argumentò à pari, licere sibi iisdem, quibus illis Nævio et Plauto, uti personis.

ACTUS I. SCENA I.

PHÆDRIA. PARMENO.

Ph. QUID igitur faciam? non eam? ne nunc quidem,

Cùm accersor ultro? an potiùs ita me comparem, Non perpeti meretricum contumelias?

Excluit, revocat: redeam? non, si me obsecret.

Pa. Siquidem hercle possis, nil prius, neque fortius: Verùm si incipies, neque perficies naviter, 6

Atque ubi pati non poteris, cùm nemo expetet, Infectâ pace, ultro ad eam venies, indicans

Te amare, et ferre non posse; actum est, ilicet, Peristi: eludet, ubi te victum senserit. 10

Ph. Proin tu, dum est tempus, etiam atque etiam cogita. [modum

Pa. Here, quæ res in se neque consilium neque Habet ullum, eam consilio regere non potes.

In amore hæc omnia insunt vitia: injuriæ, Suspiciones, inimicitia, induciæ, 15

Bellum, pax rursus: incerta hæc si tu postules Ratione certa facere, nihilo plus agas,

Quàm si des operam, ut cum ratione insanias. Et quod nunc tute tecum iratus cogitas; 19

Egone illam? quæ illum? quæ me? quæ non? sine Mori me malim: sentiet qui vir siem. [modó:

Hæc verba mehercule unâ falsâ lacrumulâ, Quam, oculos terendo miserè, vix vi expresserit,

Restinguet: et te ultro accusabit, et ei dabis Ultro supplicium. *Ph.* ô indignum facinus! 25

nunc ego et Illam scelestam esse, et me miserum sentio:

Et tædet: et amore ardeo: et prudens, sciens, Vivus, vidensque pereo: nec, quid agam, scio.

ratione insaniat. Quæ autem nunc irâ commotus animo agitas; Egone illam Thaidem adeam? quæ illum Thrasonem mihi prætulit? quæ me sprevit? quæ me heri non admisit? potiùs mortem præoptaverim: sine modò, me virum fortem experietur. Per Herculem hæc per iram prolata verba, unâ fallace lacrumulâ, quam leviter oculos fricando, vix vi extraxerit, delebit: et te ipse sponte tuâ culpæ reum argues apud illam, et puniendum præbebis. *Ph.* O crudele factum! Nunc ego et illam deterrimam esse, et me infelicem video: et tædio ejus afficior: et amore flagro: et intelligens, sentiens, spirans, inspiciensque in exitium mio: nec quid agam, scio.

ANNOTATIO.

4 *Quid igitur.*] Hoc igitur significat, Phædriam multa cum servo fuisse colloctum, priusquam in scenam prodiret.

Ph. Quid igitur agam? egone illam non adeam? ac ne quidem nunc, cùm ipsa Thais sponte me vocet? an potiùs ita me parem, ut perpetuò non feram meretricum injurias? Expulit foras, rursus accersit: revertarne ad illam? Non si per sacra omnia me obtestetur. *Pa.* Per Herculem, si quidem valeas id facere, nihil melius, neque præstantius: verum si, ubi inceperis, non perseverabis fortiter, atque ubi amplius vim amoris ferre non poteris, si ad Thaidem minimè te desiderantem, non reconciliatâ pace, volens redibis, ostendens te ejus amore ardere, neque affectui posse resistere; desperata res est, statim perditus eris: illa ludibrio te habebit, ubi te domitum à se cognoverit. *Ph.* Itaque dum per tempus licet, cùm nondum quidquam incepti, diligenter considera quid facere debeam. *Pa.* Domine, rem quæ consilio et moderatione caret omni, eam prudentiâ gubernare non vales. Amor hæc omnia in se habet mala, contumelias, zelotypiam, dissensiones, pacem ad tempus, bellum, post bellum pacem iterum: hæc cùm sint instabilia, si velis ratione stabilia reddere, nihilo plus proficias, quàm si desideres, ut quis cum

Pa. Quid facias, nisi ut te captivum liberis pretio quàm vilissimo possis? si nequeas parvo, at quanti possis: neque te aegritudinibus animi consumas. *Ph.* Itane suades? *Pa.* Si mente sanus es: neque, præter eas sollicitudines quæ aliorum solent sequi, alias adjungas; atque eas, quas præbet, æquo animo tempestas: nam quod nos

Pa. Quid agas, nisi ut te redimas captum quàm queas
Minimo? si nequeas paululo, at quanti queas: 30
Et ne te afflictes. *Ph.* itane suades? *Pa.* si sapis:
Neque, præterquam quas ipse amor molestias
Habet, addas: et illas quas habet, rectè feras.
Sed ecce ipsa egreditur nostri fundi calamitas:
Nam quod nos capere oportet, hæc intercipit. 35
Sustineas. Sed ecce ex ædibus prodit agri nostri calamitosa
colligere oportet, illa totum aufert et capit.

ANNOTATIONES.

34 *Nostrifundi calamitas.*] Calamitas est grandio et tempestas, quæ calamos segetum prosternit et conterit: unde Cicero Verrem vocat *calamitosam tempestatem*.

35 *Nam quod nos capere oportet.*] Id est, *Thais*, nostra perniciēs, quæ *Phædrum* herum meum sumptibus absumit; capitque omnia quæ alioquin ab illo in nos conferrentur.

ACTUS I. SCENA II.

THAIS. PHÆDRIA. PARMENO.

Th. Heu me infelicem! dubito ne illud molestius quàm debeat *Phædria* tulerit, neve in aliam partem, atque ego feci, acceperit, quòd hesternâ die in ædes meas admissus non est. *Ph.* Totum corpus, *Parmeno*, mihi tremore concutitur, horretque frigore, ubi hæc videre cœpi. *Pa.* Fac alto fortique sis animo, ne perturberis: si horres frigore, accede ad hunc ignem (nimirum *Thais*dem) jam calesces plusquam satis sit. *Th.* Quis hic loquitur? hem, tune eras, mi *Phædria*? quid hic stans manebas? cur non rectâ domum ingrediebaris? *Pa.* De cætero, quòd exclusit ædibus *Phædrum*, introducto milite, ne unum quidem verbum protulit. *Th.* Quid taces, *Phædria*? *Ph.* Quasi verò hæc mihi semper apertæ sint fores, aut quia ex tuis amatoribus tibi sin præcipuus gratiâ. *Th.* Omitte hæc odiosa verba. *Ph.* Omitam? O *Thais*, *Thais*! utinam mutuo amore mihi responderes; fieretque ut injuriæ, quam mihi fecisti, memoria te æquè ac me cruciaret; aut nihili eam æstimarem. *Th.* Ne te dolore affligas, obsecro, mi animule, mi *Phædria*. Non per *Pollucem*, non id propterea feci, quòd alium ullum majeri amore, quàm te complectar, aut chariorem habeam: sed in eo statu res erat, ut ita facere me oportuerit. *Pa.* Sanè verò, ut fieri solet, propter amorem, quo illum prosequitur, eidem occlusit fores.

Th. MISERAM me! vereor ne illud gravius
Phædria
Tulerit, neve aliorum, atque ego feci, acceperit,
Quòd heri intromissus non est. *Ph.* totus, *Parmeno*,
[bono animo es:
Tremo, horreoque, postquam aspexi hanc. *Pa.*
Accede ad ignem hunc, jam calesces plus satis. 5
Th. Quis hic loquitur? hem, tun' eras, mi *Phædria*?
[cæterum
Quid hîc stabas? cur non rectâ introibas? *Pa.*
De exclusione verbum nullum. *Th.* quid taces?
Ph. Sanè quia verò hæc mihi patent semper fores,
Aut quia sum apud te primus. *Th.* missa istæc
face.
Ph. Quid missa? ô *Thais*, *Thais*! utinam esset
Pars æqua amoris tecum; ac pariter fieret, 12
Ut aut hoc tibi doleret itidem, ut mihi dolet;
Aut ego istuc abs te factum nihili penderem.
Th. Ne crucia te, obsecro, anime mi, mi *Phædria*.
[diligam,
Non pol, quòd quemquam plus amem, aut plus
Eò feci: sed ita erat res: faciendum fuit. 17
Pa. Credo, ut fit, misera præ amore exclusisti
hunc foras.

Th. Siccine ais, Parmeno? age. sed huc quâ gratiâ Te accersi jussi, ausculta. *Ph.* fiat. *Th.* dic mihi Hoc primùm, potin' est hic tacere? *Pa.* egone? optumé.

[*fidem*:

Verùm, heus tu, lege hâc tibi meam astringo Quæ vera audivi, taceo, et contineo optumé :

Sin falsum, aut vanum, aut fictum est, continuò palàm est.

Plenus rimarum sum, hâc atque illâc perfluo. 25 Proin tu, taceri si vis, vera dicito.

Th. Samia mihi mater fuit : ea habitabat Rhodi.

Pa. Potest taceri hoc. *Th.* ibi tum matri parvolam Puellam dono quidam mercator dedit, [arbitror :

Ex Atticâ hinc abreptam. *Ph.* Civemne? *Th.* Certum non scimus : matris nomen et patris 31

Dicebat ipsa : patriam, et signa cætera

Neque scibat, neque per ætatem etiam potuerat.

Mercator hoc addebat, è prædonibus, Unde emerat, se audisse, abreptam è Sunio. 35

Mater ubi accepit, cœpit studiosè omnia

Docere, educare, ita uti si esset filia.

Sororem plerique esse credebant meam. [*pite,*

Ego cum illo, quocum tum uno rem habebam, hos- Abii huc : qui mihi reliquit hæc, quæ habeo, omnia.

Pa. Utrumque hoc falsum est : effluet. *Th.* qui istuc? *Pa.* quia 41

Neque tu uno eras contenta, neque solus dedit :

Nam hic quoque bonam magnamque partem ad te attulit.

Th. Ita est : sed sine me pervenire, quò volo.

Interea miles, qui me amare occeperat, 45

In Cariam est profectus ; te interea loci

Cognovi : tute scis post illa quàm intumum

Habeam te, et mea consilia ut tibi credam omnia.

Ph. Neque hoc tacebit Parmeno. *Pa.* oh, du- biumne id est?

Th. Siccine loqueris, Parmeno? perge modò : sed tu, mi Phædria, quam ob rem te huc acciri munda- vi, attentè audi. *Ph.* Sic fiat. *Th.* Dic mihi, Parmeno iste potestne ta- cere? *Pa.* Egone? Op- timè possum. Verùm, heus tu, hâc conditione fidem tibi do : quæ au- divi, si vera sunt, ea rec- tè silco et fideliter servo : sin falsa, aut vana, aut ficta sunt, confestim om- nibus ea manifestâ facio, Pertusus et rimosus sum, commissa mihi undique transmitto, et effundo. Itaque dicito vera, si ea me tacere voles. *Th.* Ma- ter mihi è Samo insulâ fuit : ea Rhodi manebat. *Pa.* Hoc verum esse pu- to ; peregrinam fuisse ei matrem : tacebitur. *Th.* Ibi tum matri quidam mercator puellam parvu- lam donavit, ex Attica inde usque abreptam. *Ph.* Civemne Atticam? *Th.* Opinor : id comper- tum nobis nondum est ; ipsa puella patris et ma- tris nomen dicebat ; pa- triam, et signa cætera, quibus agnoscî possit, igno- rabat : neque propter ætatem primam scire po- tuerat. Mercator ad pa- tris et matris nomen, quod puella dicebat, hoc ad- jungebat, se accepisse à piratis, à quibus emerat, eam raptam fuisse è Su- nio Atticæ promontorio. Mater ubi hinc inaudivit, summâ diligentia et curâ omnia docuit, quæ inge- num decent, et educavit quasi suam filiam ; adeò ut vulgò soror mea esse crederetur. Ego cum il- lo, quocum solò consue-

tudinem habebam, tum advenâ Attico, huc Athenas Rhodo veni : ille mihi omnia hæc bona quæ possideo, moriens reliquit. *Pa.* Utrumque hoc falsum est, ideoque effundetur : hoc tacere non potero. *Th.* Quomodo istud? *Pa.* Quia neque unus tibi amator fuit satis, neque hospes Atticus ea quæ habes, solus dedit : hic enim quoque (Phædria) magnam et potiore partem tibi largitus est. *Th.* Haud nego ; sed sine orationem quò tendit pervenire. Interea miles, qui ad me animum adjeecerat, in Cariam se contulit : tecum interea consuevi : tu ipsemet non ignoras, post illa tempora, quàm intus maximè omnium in meo amore et familiaritate sis, et ut mea omnia tibi communicem consilia. *Ph.* Ne hoc quidem Parmeno tacebit, cum falsum sit. *Pa.* Oh, quisnam dubitet hoc esse falsum?

ANNOTATIONES.

27 *Habitabat Rhodi.*] Rhodus Carpathii maris insula nobilissima, ambitu 120 millia passuum. *Carpathus, Scarpanto* nunc dicta, insula est, media inter Cretam et Rhodum,

contra Egyptum, huic parti maris Ægæi nomen dedit.

46 *In Cariam est profectus.*] Caria minoris Asiæ regio, cui Rhodus adjacet.

Th. Attendite mihi, quæso: mater mea illic mortem obivit nuper: ejus frater aliquantò lucri cupidior est. Is ubi hanc vidit virginem specie venustâ esse, et scire fidibus canere; pretium sperans magnum, statim matrem mortuâ, eam venum exponit; vendit: fortè fortunâ hic præsens interfuit Thraso meus amicus, qui harum rerum inscius Pamphilam emit, quam mihi dono daret. Is Athenas rediit: postquam cognovit me tecum quoque consuescere, excusationes studiosè excogitat, ne eam tradat; dicit si fidem ipsi faciam, se priores partes apud me, te postposito, habiturum; neque metuat, ne ubi puella data mihi fuerit, sese dimittam; velle se illam mihi donare: verùm id dubitare: sed ego quantum animo conjicio, ad virginem amorem adjunxit. *Ph.* Nunquidnam etiam ampliùs est? *Th.* Nihil; nam percontata sum, mi Phædria: nunc verò quamplurimæ sunt causæ, propter quas cupio eam ad me à possessione militis transducere. Primùm quòd soror mea dicta est: tum etiam, ut eam suis raptam restitutam, et amissam reddam. Sola sum: habeo hic neminem, neque amicum, neque cognatum, qui mihi, cum opus fuerit, auxilietur; quamobrem, Phædria, cupio aliquos mihi amicos conciliare meis meritis. Id ut faciliùs consequar, peto à te ut mihi præstò esse velis. Permite illum Thrasonem apud me admitti in potiori parte, hise aliquot diebus. Nihil respondes? *Ph.* Deterrima, tibi-ne ego quicquam respondere debeam, talia cum mihi facias? *Pa.* Hei noster, euge, magni te facio. Tandem agrè fert se deludi, injurias ad animum revocasti; jam vir es. *Ph.* At ego nesciebam, quò spectaret tua nempe oratio. Parvula è Sunio est abrepta: educavit mater eam pro suâ filiâ: soror mea nominata est: cupio abducere, ut reddam suis. Scilicet omnia hæc verba in hanc summam nunc conveniunt; ut excludar, miles ille admittatur: cujus rei causâ? nisi quòd illum quam me chariorem habes, metuisque ne Pamphila, quam à Thrasonè recepisti, eum tibi intercipiat? *Th.* Egone id timeo? *Ph.* Quid ergo te incitat ad hoc faciendum? Expone, num solus ille tibi donat? Nunquid alicubi meam liberalitatem vidisti tibi præcludi? nonne statim atque mihi significasti cupere te servam Æthiopeni,

Th. Hoc agite, amabó: mater mea illic mortua est
Nuper: ejus frater aliquantùm ad rem est avidior.
Is ubi hance formâ videt honestâ virginem, 52
Et fidibus scire; pretium sperans, illico
Producit; vendit: fortè fortunâ adfuit
Hic meus amicus: emit eam dono mihi, 55
Imprudens harum rerum, ignarusque omnium.
Is venit: postquam sensit me tecum quoque
Rem habere, fingit caussas, ne det, sedulò:
Ait, si fidem habeat, se iri præpositum tibi
Apud me: ac non id metuat, ne, ubi eam acceperim,
Sese relinquam; velle se illam mihi dare: 61
Verùm id vereri; sed, ego quantum suspicor,
Ad virginem animum adjecit. *Ph.* etiamne ampliùs?
Th. Nil, nam quæsivi: nunc ego eam, mi Phædria,
Multæ sunt caussæ, quamobrem cupio abducere.
Primùm, quòd soror est dicta: præterea, ut suis
Restituam ac reddam. sola sum: habeo hic neminem, 67
Neque amicum, neque cognatum: quamobrem,
Phædria,
Cupio aliquos parare amicos beneficio meo.
Id, amabò, adjuta me, quò id fiat faciliùs: 70
Sine illum priores parteis hosce aliquot dies
Apud me habere. nihil respondes? *Ph.* pessuma,
Ego quidquam cum istis factis tibi respondeam?
Pa. En noster, laudo. tandem perdoluit: vir es.
Ph. Haudego nesciebam, quorsum tu ires. parvula
Hinc est abrepta: eduxit mater pro suâ; 76
Soror est dicta: cupio abducere, ut reddam suis.
Nempe omnia hæc nunc verba huc redeunt denique:
Excludor ego, ille recipitur: quâ gratiâ? [que:
Nisi illum plùs amas, quàm me, et istum nunc times,
Quæ abducta est, ne illum talem præripiat tibi?
Th. Egon' id timeo? *Ph.* quid te ergo sollicitat?
Num solus ille dona dat? nuncubi meam [cedò.
Benignitatem sensisti in te claudier?
Nonne, ubi mihi dixti cupere te ex Æthiopiâ 85

ANNOTATIO.

85 *Ex Æthiopiâ.*] Quidquid ultra Nigrum olim in Africa tenuere; gens omnium Africae terrarum amplissima; dicta ab *αἰδω*, uro, et *ὄψ*, id est, aspectus, vultus.

Ancillulam, relictis rebus omnibus,
 Quæsi? porro eunuchum dixi velle te,
 Quia solæ utuntur his reginæ: repperi.
 Heri minas viginti pro ambobus dedi. 89

Tamen contemptus abs te, hæc habui in memoriâ:
 Ob hæc facta abs te spernor. *Th.* quid istuc,
 Phædria? [arbitror

Quamquam illam cupio abducere, atque hæc re
 Id fieri posse maxumè: verumtamen, [seris.
 Potiùs, quàm te inimicum habeam, faciam ut jus-
Ph. Utinam istuc verbum ex animo ac verè di-
 ceres; [derem

Potiùs quàm te inimicum habeam: si istuc cre-
 Sincerè dici, quidvis possem perpeti. 97

Pa. Labascit, victus uno verbo, quàm citò!

Th. Ego non ex animo misera dico? quam joco
 Rem voluisti à me tandem, quin perfeceras? 100

Ego impetrare nequeo hoc abs te, biduum
 Saltem ut concedas solùm. *Ph.* siquidem biduum.

Verùm ne fiant isti viginti dies. [hil moror.

Th. Profectò non plus biduum, aut. *Ph.* aut? ni-

Th. Non fiet: hoc modò sine te exorem. *Ph.*

scilicet 105

Faciendum est, quod vis. *Th.* meritò amo te:

bene facis.

Ph. Rus ibo: ibi hoc me macerabo biduum:

Ita facere certum est: mos gerendu' est Thaidi.

Tu huc, Parmeno, facilli adducantur. *Pa.* maxumè.

Ph. In hoc biduum Thais vale. *Th.* mi Phædria,

Et tu: nunquid vis aliud? *Ph.* egone quid velim?

Cum milite isto præsens, absens ut sis: 112

Dies, noctesque me ames: me desideres:

Me somnies: me expectes: de me cogites:

Me speres: me te oblectes: mecum tota sis: 115

Meus fac sis postremò animus, quando ego sum

tuus. [fidem,

Th. Me miseram! forsitan hic mihi parum habeat

id solùm biduum quod peto, permitte me à te impetrare. *Ph.* Nimirum quod cupis, me

facere oportet. *Th.* Meritò amo te: æquum facis. *Ph.* In villam concedam: ibi per hos

duos dies, mœrore me ad maciem usque conficiam: sic mihi præ tædio facere deliberatum

est: siquidem morigerum me esse Thaidi necesse est. Tu, Parmeno, cura, ut illi, eunu-

chus et ancillula Æthiops, tradantur Thaidi. *Pa.* Sic fiet. *Ph.* In hos duos dies vale,

Thais. *Th.* Mi Phædria, et tu quoque vale: nunquid vis aliud? *Ph.* Egone quid aliud

velim? Nisi ut cum milite isto præsens sis corpore, absens animo: dies, noctesque ames

me: me desideres: me somnies: me expectes: de me cogites: me speres: me te oblec-

tes: mecum tota sis (animo): mea fac sis postremò anima, quando ego sum tua. *Th.* Me

miseram! fortè Phædria parum mihi fidit,

posthabitis rebus etiam
 necessariis emendam
 quæsi? Eunuchum

præterea dixisti te velle,
 quia horum operâ regi-
 næ solæ utuntur: com-
 paravi. Heri viginti mi-
 nas pro amborum pretio
 persolvi. Tamen licet
 spretus à te, hæc tibi
 grata ut emerem in me-
 moriâ habui. Pro his in
 te meritò despectus sum
 tibi. *Th.* Quænam sunt
 ista, quæ dicis, Phædria?

Quamvis hanc Pamphil-
 lam cupio ab illo milite
 recipere, atque hæc rati-
 one, si tu concedas bi-
 duum militi, censeo id
 potissimum fieri posse:
 attamen, potiùs quàm
 inimicitiam tuam susci-
 piam, obsequar quibus-
 cunque jussis tuis. *Ph.*

Utinam ex animi senten-
 tiâ, et sincerè pronun-
 ciales ista verba (potiùs
 quàm tuam inimicitiam
 suscipiam): si istud cre-
 derem verè à te dici, ni-
 hil tam molestum est,
 quod non possem per-
 ferre. *Pa.* Nutat cor-
 ruiturus, uno verbo im-
 pulsus, illico. *Th.* Me
 miseram! an non ego
 hoc ex animi sententiâ,
 et seriò dico? Quam rem,
 etiam per jocum indi-
 casti te à me velle, quin
 tandem obtinueris? Ego
 verò non possum abs te
 impetrare, ut saltem duos
 solùm dies, quos peto,
 concedas mihi. *Ph.* Si
 quidem duo dies sunt tan-
 tum (concedo), dummodo
 viginti ex duobus non
 fiant. *Th.* Sanè non am-
 pliùs quàm duo dies, aut.

Pa. Aut? Perge loqui,
 tibi moram non facio.

Th. Non fiet illud, quod
 vereris, ut plures dies re-
 cipiatur à me Thraso:

id solùm biduum quod peto, permitte me à te impetrare. *Ph.* Nimirum quod cupis, me

facere oportet. *Th.* Meritò amo te: æquum facis. *Ph.* In villam concedam: ibi per hos

duos dies, mœrore me ad maciem usque conficiam: sic mihi præ tædio facere deliberatum

est: siquidem morigerum me esse Thaidi necesse est. Tu, Parmeno, cura, ut illi, eunu-

chus et ancillula Æthiops, tradantur Thaidi. *Pa.* Sic fiet. *Ph.* In hos duos dies vale,

Thais. *Th.* Mi Phædria, et tu quoque vale: nunquid vis aliud? *Ph.* Egone quid aliud

velim? Nisi ut cum milite isto præsens sis corpore, absens animo: dies, noctesque ames

me: me desideres: me somnies: me expectes: de me cogites: me speres: me te oblec-

tes: mecum tota sis (animo): mea fac sis postremò anima, quando ego sum tua. *Th.* Me

miseram! fortè Phædria parum mihi fidit,

posthabitis rebus etiam
 necessariis emendam
 quæsi? Eunuchum
 præterea dixisti te velle,
 quia horum operâ regi-
 næ solæ utuntur: com-
 paravi. Heri viginti mi-
 nas pro amborum pretio
 persolvi. Tamen licet
 spretus à te, hæc tibi
 grata ut emerem in me-
 moriâ habui. Pro his in
 te meritò despectus sum
 tibi. *Th.* Quænam sunt
 ista, quæ dicis, Phædria?

Quamvis hanc Pamphil-
 lam cupio ab illo milite
 recipere, atque hæc rati-
 one, si tu concedas bi-
 duum militi, censeo id
 potissimum fieri posse:
 attamen, potiùs quàm
 inimicitiam tuam susci-
 piam, obsequar quibus-
 cunque jussis tuis. *Ph.*

Utinam ex animi senten-
 tiâ, et sincerè pronun-
 ciales ista verba (potiùs
 quàm tuam inimicitiam
 suscipiam): si istud cre-
 derem verè à te dici, ni-
 hil tam molestum est,
 quod non possem per-
 ferre. *Pa.* Nutat cor-
 ruiturus, uno verbo im-
 pulsus, illico. *Th.* Me
 miseram! an non ego
 hoc ex animi sententiâ,
 et seriò dico? Quam rem,
 etiam per jocum indi-
 casti te à me velle, quin
 tandem obtinueris? Ego
 verò non possum abs te
 impetrare, ut saltem duos
 solùm dies, quos peto,
 concedas mihi. *Ph.* Si
 quidem duo dies sunt tan-
 tum (concedo), dummodo
 viginti ex duobus non
 fiant. *Th.* Sanè non am-
 pliùs quàm duo dies, aut.

Pa. Aut? Perge loqui,
 tibi moram non facio.

Th. Non fiet illud, quod
 vereris, ut plures dies re-
 cipiatur à me Thraso:

id solùm biduum quod peto, permitte me à te impetrare. *Ph.* Nimirum quod cupis, me

facere oportet. *Th.* Meritò amo te: æquum facis. *Ph.* In villam concedam: ibi per hos

duos dies, mœrore me ad maciem usque conficiam: sic mihi præ tædio facere deliberatum

est: siquidem morigerum me esse Thaidi necesse est. Tu, Parmeno, cura, ut illi, eunu-

chus et ancillula Æthiops, tradantur Thaidi. *Pa.* Sic fiet. *Ph.* In hos duos dies vale,

Thais. *Th.* Mi Phædria, et tu quoque vale: nunquid vis aliud? *Ph.* Egone quid aliud

velim? Nisi ut cum milite isto præsens sis corpore, absens animo: dies, noctesque ames

me: me desideres: me somnies: me expectes: de me cogites: me speres: me te oblec-

tes: mecum tota sis (animo): mea fac sis postremò anima, quando ego sum tua. *Th.* Me

miseram! fortè Phædria parum mihi fidit,

ANNOTATIO.

88 Quia solæ utuntur his reginæ.] Eunuchis magnus apud reges et divites honos fuit: ut Bagoüs Alexandri Magni eunuchus, Po-

tiphar Pharaonis Ægypti regis, et ille Candaces reginæ, de quo D. Lucas in Actis Apostolorum: et libri 4. Regum, cap. viii.

atque ex aliarum meretricum ingeniiis me aestimat. Ego per Pollucem, quæ mecum in animo totius rei veritatem scio, hoc certò scio, nihil mendacii me excogitasse, neque me quenquam vehementius amare, quam hunc Phædriam: et quicquid hujus rei feci (quòd eum exclusi foras) propter puellam Pamphilam id feci; nam spero me hujus fratrem, adolescentem valdè nobilem, penè jam invenisse: et is constituit se venturum ad me in domum meam hodiernà die. Hic igitur dum veniat exspectabo.

Atque ex aliarum ingeniiis nunc me judicet. Ego pol, quæ mihi sum conscia, hoc certò scio, Neque me finxisse falsi quidquam, neque meo 120 Cordi esse quenquam cariorem hoc Phædriam: Et quicquid hujus feci, caussâ virginis Feci: nam me ejus spero fratrem propemodum Jam repperisse, adolescentem adeò nobilem: et Is hodie venturum ad me constituit domum. 125 Concedam hinc intrò, atque exspectabo, dum venit.

ACTUS II. SCENA I.

PHÆDRIA. PARMENO.

Ph. Facito ita, ut imperavi: ducito istos (eunuchum et fœminam Æthiopen) et trade Thaidi, meo nomine. *Pa.* Faciam. *Ph.* At diligenter, *Pa.* Fiet. *Ph.* At citò. *Pa.* Fiet. *Ph.* Satisne hoc tibi mandatum memineris? *Pa.* Ah, quam toties interrogare molestum est: quasi sit difficile, id exequi, quod jubes. Utinam tam facilè quid reperias, quam hoc perdes. *Ph.* Ut etiam patientius feras hæc dona mihi perire, scito me unà quoque cum his mei jacturam facere, quod his donis mihi pretiosius est. *Pa.* Minimè impatienter fero hæc tua mandata facere. Sed nunquid aliud vis? *Ph.* Munus nostrum ornamento verborum pretiosius facito, et istum rivalem Thrasonem, quam procul poteris, ab eâ removo. *Pa.* Memorem mones: in animo id habeo. *Ph.* Ego in villam me conferam, atque ibi tantisper morabor, dum biduum transierit. *Pa.* Sic faciendum arbitror. *Ph.* Sed heus tu. *Pa.* Quid vis? *Ph.* Putasne me posse obdurare, et mihi temperare, ne ante duos dies ad urbem redeam? *Pa.* Te-ne posse id perpeti? Non mehercule opinor: nam aut statim ultro redibis, aut mox per noctem te insomnia sola ad urbem impellet, et revocabit. *Ph.* Opere rustico me exercebo, quoad defessus sim, ut etiam invidius dormire cogar. *Pa.* Te lassabis, ad nihilo magis eâ causâ poteris capere somnum. *Ph.* Apage, frustrâ hæc dicis, Parmeno.

Ph. FAC ita, ut jussi; deducantur isti. *Pa.* faciam. *Ph.* at diligenter.

Pa. Fiet. *Ph.* at maturé. *Pa.* fiet. *Ph.* satin' hoc mandatum est tibi?

Pa. Ah, rogitare? quasi difficile siet: utinam Tam aliquid facilè invenire possis, Phædria, 4 Hoc quam peribit. *Ph.* ego quoque unà pereo, quod mi est carius. [quin

Ne istuc tam iniquo patiare animo. *Pa.* minimè: Effectum dabo. Sed nunquid aliud imperas?

Ph. Munus nostrum ornato verbis, quod poteris: Istum æmulum, quod poteris, ab eâ pellito. [et

Pa. Memini, tametsi nullus moneas. *Ph.* ego rus ibo, atque ibi manebo. 10

Pa. Censeo. *Ph.* sed heus tu. *Pa.* quid vis? *Ph.* censen' posse me obfirmare et [arbitror:

Perpeti, ne redeam interea? *Pa.* te-ne? non hercle Nam aut jam revertere, aut mox noctu te adiget horsum insomnia. [dormiam.

Ph. Opus faciam, ut defatiger usque, ingratiis ut

Pa. Vigilabis lassus: hoc plus facies. *Ph.* ah, nil dicis, Parmeno. 15

Ejiciunda hercle hæc mollities animi: nimis me indulgeo. [triduum? Pa. hui!

Tandem ego non illâ caream, si sit opus, vel totum Univorsum triduum? vide, quid agas. Ph. stat sententia.

Pa. Di boni, quid hoc morbi est? adeón' homi- Ex amore, ut non cognoscas eundem esse? hoc nemo fuit [gis continens.

Minùs ineptus, magis severus quisquam, nec mase- Sed quis hic est, qui huc pergīt? at at, hic quidem est parasitus Gnatho 22

Militis: ducit secum unà virginem huic dono: papæ! [hic dabo

Facie honestâ. Mirum, nî ego me turpiter hodie Cum meo decrepito hoc eunucho. hæc superat ipsam Thaidem. 25

donum Thaidi: papæ, quàm eleganti vultu! Nimirum me hic hodie Indibrio et dedecori exponam, cum meo hoc decrepito eunucho. Hæc virgo formæ specie vincit Thaidem.

ANNOTATIONES.

16 *Nimis me indulgeo.*] Atticorum more accusativus loco dativi hic positus est, pro *nimis mihi indulgeo*, id est, nimis mihi concedo, permitto.

17 *Hui! triduum?*] Exclamatio servi, heri dictum irridentis.

19 *Quid hoc morbi est?*] Ut morbo, ex bonâ habitudine corpora decidunt, sic animus ab amore, ex suâ constantiâ et tranquillitate deturbatur. Sic Propertius:

Solus amor morbi non amat artificem.

Homines immutari ex amore.] Hanc immutationem poëtæ eleganter pinxerunt in

fabulâ Circes, homines in pecudes commutantis.

22 *Gnatho.*] Gnatho à maxillis et edendi aviditate dici videtur. Γνάθος, *maxilla*. Ut παράσιτος is est, qui ut victum apud ditiores habeat, iis assentatur: σίτος, Græcè *cibum* significat.

25 *Decrepito.*] Sive mortî vicino. Decrepiti sunt, quorum funera, crepitu, et plangere familiæ, conclamata sunt. Vel à decrescendo sic dicti, eò quòd incurvati et contracti minores fieri videntur; sic capularis senex dicitur à capulo, id est loculo, capsulâ mortui, un cercueil. Ang. A BIER, A COFFIN.

ACTUS II. SCENA II.

GNATHO. PARMENO.

Gn. Dii immortales, homini homo quid præstat! stulto intelligens [tem mihi:

Quid interest! Hoc adeò ex hâc re venit in men- Conveni hodie adveniens quendam mei loci hinc atque ordinis, [gurierat bona.

Hominem haud impurum, itidem patria qui abli-

dum, nec avarum, qui similiter, atque ego, patrimonium per luxum consumpserat.

ANNOTATIO.

4 *Hominem haud impurum.*] Non sordidum, non avarum. Liberaliter educati sæpe balnea præsertim calida adibant nitoris et

elegantiae causâ, avari autem minimè. *Aristophanes* in *Pluto Comœdiâ*.

4 *Abligurierat bona.*] Per luxum et popi-

video horridum, immundum, pallidum instar ægrotantis, vestibus lacris indutum, et senectute deformem. Quid iste ornatus sibi vult? dixi. Respondit ille, Quoniam infortunatus ego quæ habui bona amisi. Hem, quod miseriam redactus sum! Omnes familiares atque amici me deserunt. Hic ego, illum despexi, mihi que posthabui: Quid homo, inquam, inertissime, itane tibi consulisti, ut nulla tibi supersit tui fiducia? An sensum unam cum fortunis tuis perdidisti? Aspice me; qui non melioris sum generis, et status. Qui color corporis, elegantia, nitor cutis, quæ constitutio sanitatis? Omnia mihi suppetunt abunde, et licet nihil quidquam possideam, nihil tamen deficit. At ego infelix (mihi respondit) neque aliis movere risum, et risi esse, neque verberibus patiendis assuescere possum. Quid? tu (ego subjeci) hisne rebus (nempe dum quis ridetur, aut vapulat) aliquid profici putas? Vehementer falleris, si ita putas. Olim prioribus temporibus, isti generi parasitorum vapulantium, et ridiculorum, lucro fuit ars ista: hoc verò tempore, hic novus alius est aucupandi modus: quin ego ipse hanc captaudi artem inveni. Est genus hominum qui primos in omnibus rebus se esse volunt, nec sunt: quamvis videri velint: hos consector: his ego non studeo ridiculus esse, sed his sponte risu assentiri, et eorum mores cum admiratione prædico. Quidquid dicunt, laudo: si rursus id negant, id similiter nego: si negat quis, nego; si affirmat quid esse, affirmo; denique in animum induxi, omnia illis assentari: id lucrum nunc est valdè copiosum. *Pa.* Argutum mehercule hominem: hic homines ex stultis prorsus insanos mente facit.

Video sentum, squalidum, ægrum, pannis annisque obsitum. 5
 Quid istuc, inquam, ornati est? Quoniam miser, quod habui, perdididi. [amici deserunt.
 Hem, quò redactus sum! omnes noti me atque Hic ego illum contempseri præ me: Quid, homo, inquam, ignavissime? [tibi?
 Itane parâsti te, ut spes nulla reliqua in te siet Simul consilium cum re amisti? viden' me ex eodem ortum loco? 10
 Qui color, nitor, vestitus, quæ habitudo est corporis? [est, nil deficit tamen.
 Omnia habeo, neque quidquam habeo: nil cum At ego infelix neque ridiculus esse, neque plagas pati [ras viâ.
 Possum. Quid? tu his rebus credis fieri? totâ er- Olim isti fuit generi quondam quæstus apud seculum prius. 15
 Hoc novum est aucupium: ego ad eò hanc primus inveni viam.
 Est genus hominum, qui esse primos se omnium rerum volunt, [ut rideant,
 Nec sunt: hos consector: hisce ego non paro me Sed eis ultro arrideo, et eorum ingenia admiror simul. [laudo id quoque:
 Quidquid dicunt, laudo: id rursus si negant, Negat quis? nego: ait? aio: postremò imperavi egomet mihi 21
 Omnia assentari: is quæstus nunc est multò uberrimus.
Pa. Scitum hercle hominem: hic homines prorsum ex stultis insanos facit.

ANNOTATIONES.

nationem devoraverat. Ligurire est lantiores cibos capere: *λιγυρίζω* Græcè, à *λίγρον*, *lambo*, *lingo*. Plinius. *Postquam degulato patrimonio, pauper est factus. Degulare est gulâ absumere.*

5 *Video sentum, squalidum.*] Sentum, horridum, ut sentes, id est, spinæ, squalidum, immundum. Squalidi propriè rei diu delituerunt in carcere. Squalor immundities corpus occupans à squamarum asperitate. Obsitum, fœdatum, putidum. Situs est mucor, et lanugo quædam ex humore

creata in locis sole carentibus. *Pannis annisque obsitum*, id est, mucore, et carie obductum, propter sordidos pannos, et ratione ætatis; nam situs, et mucor quidam solet esse major in homine misero, et senes, tum in habitu inopum. Obsitum, ab obserendo, dixit Virgilius. *Loca obsita pomis*, id est, plantata.

14 *Totâ erras viâ.*] Proverbialis metaphorâ à viatoribus sumpta.

22 *Assentari.*] Propriè assentamur voce, adulamur gestu, blandimur tactu.

Gn. Dum hæc loquimur, interea loci ad macellum ubi advenimus, 24

Concurrunt læti mî obviâ cupedinarii omnes, Cetarii, lanii, coqui, fartores, piscatores, aucupes, Quibus et re salvâ et perditâ profueram et prosum sæpe :

Salutant: ad cœnam vocant: adventum gratulantur.

Ille ubi miser famelicus videt me esse in tantum honorem,

Et tam facilè victum quærere; ibi homo cœpit me obsecrare, 30

Ut sibi liceret discere id de me: sectari jussi;

Si potis est, tanquam philosophorum habent disciplinæ ex ipsis

Vocabula, parasi itidem ut Gnathonici vocentur.

Pa. Viden' otium et cibi' quid facit alienus?

Gn. sed ego cesso

Ad Thaidem hanc deducere, et rogitare ad cœnam ut veniat. 35

Sed Parmenonem ante ostium Thaidis tristem video,

Rivalis servum: salva est res: nimirum hîc homines frigent.

Nebulonem hunc certum est ludere. *Pa.* hîc hoc munere arbitrantur [nonem

Suam Thaidem esse. *Gn.* Plurimâ salute Parmesum suum impertit Gnatho. quid agitur?

Pa. statur. *Gn.* video: 40

Nunquidnam hîc, quod nolis, vides? *Pa.* te. *Gn.* credo: at nunquid aliud?

Pa. Quî dum? *Gn.* quia tristi' es. *Pa.* nihil equidem. *Gn.* ne sis: sed quid videtur

Hoc tibi mancipium? *Pa.* non malum hercle. *Gn.* uro hominem. *Pa.* ut falsus animi est.

Gn. Quàm hoc munus gratum Thaidi arbitrare esse? *Pa.* hoc nunc dicis,

hîc vides id, quod nolis? *Pa.* Te video, quem nolim. *Gn.* Credo, sed nunquid aliud? *Pa.* Cur igitur? *Gn.* Quia tristis es. *Pa.* Nihil equidem. *Gn.* Ne sis tristis, quæso: sed qualis tibi videtur hæc serva? *Pa.* Non mala quidem. *Gn.* Hominem crucio. *Pa.* Ut fallit eum opinio, cùm putat hujusmodi munere capi Thaidem. *Gn.* Quàm gratum hoc munus Thaidi ceuses esse? *Pa.* Propter hoc munus nimirum,

Gn. Interea dum hi sermones inter nos habentur, atque ubi ad forum venimus, ecce occurrunt mihi celeriter hilares cupedinarii omnes, epularum deliciarum venditores, popinari, cetarii, qui prægrandes pisces vendunt, laniones, farcinum artifices, piscatores, quibus lucrum attuleram, dum res meæ bene se habebant, atque etiam post earum jacturam tum quoque in præsentia: hi me salutant: ad cœnam invitant: de meo adventu mihi gratulantur. Ille miser esurio, ubi me videt in tanto honore haberi, cœpit me orare, ut sibi liceret hanc artem de me discere: jussi eum mei sectatorem esse, et discipulum: si fieri potest, ut sicut philosophorum sectæ ab ipsis philosophis nominantur, sic parasi similiter Gnathonici appellentur. *Pa.* Videsne quid desidia, et cibi alieni cupiditas valeant? *Gn.* Verùm ego nimis cesso hanc virginem ad Thaidem deducere, eandemque invitare ut ad cœnam veniat. Sed video Parmenonem servum Phædriæ, rivalis heri mei, tristi vultu ante fores Thaidis stantem: res nostræ in tuto sunt; nimirum hîc homines frigent (gratiâ scilicet apud Thaidem). Constitui hunc tenebriorem ludificare. *Pa.* Isti putant hoc virginis dono Thaidem sibi acquisitam habere. *Gn.* Plurimam salutem dicit Gnatho Parmenoni, summo et intimo suo amico. quid fit, ð noster? *Pa.* Statur. *Gn.* Id quidem video; nonne

ANNOTATIONES.

37 *Salva est res.*] Conjectura à signis; servus rivalis non est intrò, sed ante ostium. Igitur est exclusus, res nostra extra periculum est.

Hîc homines frigent.] Sic Gallicè dicitur, *Ces gens ici sont bien froids, ils ne font pas bien*

leur profit. Ang. **THEY WILL MEET WITH BUT A COOL RECEPTION.** Metaphora est proverbialis sumpta ab his, qui manibus frigore stupidis, nihil operari possunt.

41 *Nunquidnam quod nolis, vides?*] Hoc dicit Gnatho virginem ostentans.

putas nos esse ejectos ex his aedibus. Heus! varias vices obtinent res mortalium. *Gn.* Efficiam, Parmeno, ut hos sex menses integros sis quietus; ne sursum deorsum in urbe perpetuò curras; ne à primâ nocte ad diem usque insonnis sis. Nunquid beatum te facio? *Pa.* Mene? Papæ! valdè me scilicet beatum facis. *Gn.* Sic consuevi amicos beare. *Pa.* Laudo. *Gn.* Fortasse te demoror; tu aliò iturus eras. *Pa.* Nusquam aliò. *Gn.* Nunc tu igitur paululum adjuva me: fac ut intromittar ad Thaidem. *Pa.* Age modò, propter puellam, quam ducis, nunc tibi hæc fores apertæ sunt. *Gn.* An aliquem ex hæc domo evocari mandas? *Pa.* Exspecta dum hi duo dies transeant. Qui mihi nunc pulsu minimi digiti audito, fores reseras fortunatus, faciam certè, ut sæpe istas pedibus frustra pulses. *Gn.* Etiam nunc hic manes, Parmeno? Anne hic positus es custos, ut caveas, ne quis nuncius secretò à milite celeriter ad Thaidem mandata ferat? *Pa.* Eleganter et facetè dictum: miranda verò et exquisita sunt, quæ dicis, et digna quæ militi placeant, tam subtilis et acuti ingenii viro. Mirum est cur ex Piræo discesserit: nam ibi custos nunc publicè positus est. Non sine causâ deseruit stationem et præsidium: festinans etiam venit: nescio quid diligenter et attentè circumspicit.

Ejectos hinc nos: *omnium rerum, heus! vicissitudo est.* 45
Gn. Sex ego te totos, Parmeno, hos menses quietum reddam;
 Ne sursum deorsum cursites; neve usque ad lucem vigiles.
 Ecquid beo te? *Pa.* men'? papæ! *Gn.* sic soleo amicos. *Pa.* laudo. [ras.]
Gn. Detineo te fortasse: tu profecturus aliò fue-
Pa. Nusquam. *Gn.* tum tu igitur paululum da mihi operæ: fac ut admittar 50
 Ad illam. *Pa.* age modò, nunc tibi patent fores hæc, quia istam ducis.
Gn. Num quem evocari hinc vis foras? *Pa.* sine biduum hoc prætereat.
 Qui mihi nunc uno digitulo fores aperis fortunatus,
 Næ tu istam faxo calcibus sæpe insultabis frustra.
Gn. Etiam nunc hîc stas, Parmeno? eho numnam tu hîc relictus custos, 55
 Ne quis fortè internuncius clàm à milite ad istam cursitet?
Pa. Facetè dictum: mira verò, militi quæ placeant.
 Sed video herilem filium minorem huc advenire.
 Miror, quî ex Piræo abierit: nam ibi custos publicè est nunc.
 Non temere est: et properans venit: nescio quid circumspemat. 60

Sed video heri filium minorem natu (Chæream) huc venire. Mirum est cur ex Piræo discesserit: nam ibi custos nunc publicè positus est. Non sine causâ deseruit stationem et præsidium: festinans etiam venit: nescio quid diligenter et attentè circumspicit.

ANNOTATIONES.

45 *Omnium rerum vicissitudo est.*] Vicissitudo est per vices mutatio, alternatio. Fertur in eam sententiam versiculus; τὰ θνητὰ πάντα μεταβολὰς πολλὰς ἔχει. *Mortalia omnia multas habent mutationes.* Celebratur et hoc dictum; κύκλος τὸ ἀνθρώπινα, *circulus res humana.*

47 *Ne sursum deorsum.*] Videtur alludere ad situm Athenarum, quæ in declivi colle extractæ erant.

52 *Num quem evocari hinc vis foras?*] Gnatho irridet Parmeonem, qui in ædes intrare non poterat.

56 *Ne quis fortè internuncius.*] Hæc ironicè dicta: quasi nemo à milite ad Thaidem, nisi clàm ire audeat.

57 *Facetè dictum.*] Ironicè: quia inficeta hæc dicta esse vult Parmeno.

57 *Ex Piræo.*] Piræus vel Piræus erat portus Athenarum, quadringentarum capax navium, muro duorum millium passuum urbi conjunctus. *Piræus vulgò Porto-Lione.*

Nam ibi custos.] Athenienses postquam ex ephelis excesserant, militiæ daturi nomen, publicè custodes erant in urbe per annum; deinde in suburbana mittebantur castella (è quibus unum erat portus Piræus) excubitari adversus prædonum incursus: præterea conveniebant eòdem adolescentes convivia acturi, ut pòst indicat Antipho: quare proverbium factum est: τὸν Πιραῖτα μὴ κενάγγιαν ἄγειν, *Piræum non vehere vasa inania.*

ACTUS II. SCENA III.

CHÆREA. PARMENO.

Ch. OCCIDI.

Neque virgo est usquam, neque ego, qui illam è conspectu amisi meo.

Ubi quæram? ubi investigem? quem perconter? quam insistam viam?

Incertus sum; una hæc spes est; ubi ubi est, diu celari non potest.

O faciem pulchram! deleo omnes dehinc ex animo mulieres. 5

Tædet quotidianarum harum formarum. *Pa.* ecce autem alterum. [senem!

De amore nescio quid loquitur; ô infortunatum Hic verò est, qui si amare ocepit, ludum jocumque dices [bit.

Fuisse illum alterum, præut hujus rabies quæ da-

Ch. Ut illum di deæque senium perdant, qui me hodie remoratus est: 10

Meque adèd, quæ restiterim; tum autem qui illum flocci fecerim.

Sed eccum Parmenonem: salve. *Pa.* quid tu es tristis? quidve alacris?Unde is? *Ch.* egone? nescio hercle, neque unde eam, neque quorsum eam:Ita prorsum oblitus sum mei. *Pa.* Qui quæso? *Ch.* amo. *Pa.* ehem. *Ch.* nunc, Parmeno, te ostendes, qui vir sies. 15

Scis te mihi sæpe pollicitum esse: Chærea, ali- quid inveni

Modò quod ames: in eâ re utilitatem ego faciam ut cognoscas meam:

alacriter festinas? Unde venis? *Ch.* Ego nescio mehercle, neque unde veniam, neque ad quam partem eam: ita omnino inemmor sum mei. *Pa.* Cur quæso? *Ch.* Amo. *Pa.* Hem. *Ch.* Nuuc, Parmeno, demonstrare debes, qualis vir sis. Memineris te sæpe mihi promississe, cum diceres: Chærea, tantummodo invenias mulierem quam ames: in eâ re faciam, ut experiaris, quantopere possim tibi esse utilis:

Ch. Perii. Neque virgo usquam est, neque ego, qui illam visam in viâ perdidit. Ubi quæram? ubi vestigia ejus sequar? quem interroga- bo? Quâ viâ procedam? Incertus sum quid sim facturus: hæc sola spes restat, quòd ubivis sit, diu occultari non potest, ob nimiam formæ gratiam. O faciem venus- tam! exinde omnes ani- mo deleo mulieres. Sa- tietas me capit harum vulgarium pulchritudi- num, quas quotidie vi- dere licet. *Pa.* Ecce au- tem alterum (fratrem Phædriæ minorem). Ne- scio quid de amore lo- quitur: ô infortunatum senem Lachetem, cui ta- les contingere filii amore perdit! hic verò adèd acri et rapido ingenio est, ut si amori se dedi- derit, nugas fuisse dices ea quæ ille alter (Phæ- dria) fecit, ad compara- tionem illorum quæ hu- jus (Chærea) rabies committet. *Ch.* Ut illum dii deæque senem mise- ris modis interficiant, qui me hodie garrulitate suâ detinuit! meque etiam qui ire cessaverim; tum quoque, qui illum vel tantilli fecerim, ut cum illo manerem. Verùm Parmenonem hîc video: salvus sis. *Pa.* Quid tu tristis es? quidve tam

ANNOTATIONES.

1 *Occidi.* Neque virgo est usquam.] Quia eam è conspectu aniserat.4 *Ubi ubi est, diu celari non potest.*] Ob ni- miam formæ gratiam.11 *Qui illum flocci fecerim.*] Indicat Chæ-

rea se Archidemidem ne flocci quidem fa- cere debuisset, ut remanens desisteret à per- sequendâ virgine. Est autem floccus, lanæ particula quæ inutilis à vellere divellitur, atque evolat.

tum cùm in cellulam tuam omnem penum patris afferebam, et cumulatè tibi apponebam, insciis omnibus. *Pa.* Age imprudens, exprobra quæ mihi beneficiis prædicas. *Ch.* Nuuc hercle hoc evenit: inveni quod amem: fac, si vis, ut promissa extent, sive propterea quòd hæc virgo adeò digna res est, in quâ omnem vim, studium, et industriam ponas. Non similis est puellarum nostrarum, quæ ut demissos habeant humeros, et longius collum, omnem matres dant operam, eisque pectus ligant strictè, ut tenui sint corpore. Si qua sit paulò corpulentior, pugili et athletæ similem eam esse dicunt: detrahunt eis alimentum ne pinguescant: etiamsi boni sint temperamenti, plenæ, pingues, studio et culturâ reddunt eas graciles instar juncti: itaque, propter hanc arte et cultu quæsitam venustatem, fit ut amentur. *Pa.* Tu dic, qualis ista tua est? *Ch.* Nova ejus forma est et figura corporis, cuique similis ante hæc visa est nulla. *Pa.* Papæ! *Ch.* Color natus, non fictus, corpus plenum et succulentum. *Pa.* Quot ei sunt anni? *Ch.* Anni sexdecim. *Pa.* Flos ipse ætatis est. *Ch.* Hanc tu mihi fac tradas, vel apertâ vi, vel arte secretâ, fraude, furtive, vel precibus: meâ nihil interest, dummodo eam possideam: jurene an injuriâ, nihil pensi habeo, dummodo mihi comparetur. *Pa.* Quæ virgo, quæ conditio, servane an libera? *Ch.* Per Herculem nescio. *Pa.* Unde est? *Ch.* Tantundem scio? *Pa.* Ubi habitat? *Ch.* Ne id quidem scio. *Pa.* Ubi eam vidisti? *Ch.* In plateâ. *Pa.* Quomodo eam è visu perdidisti? *Ch.* Id propter equidem adveniens mecum indignabar modò: neque ullum hominem esse puto, cui magis secundæ fortunæ omnes adversæ sint. *Pa.* Quodnam scelus in te commissum est? *Ch.* Occidi. *Pa.* Quid factum est tibi? *Ch.* Quærisne? Num patris cognatum, et æquævnum Archidemidem cognoscis? *Pa.* Cur non noverim? *Ch.* Dum hanc sequor virginem, ille in viâ mihi occurrit.

Cùm in cellulam ad te patris penum omnem congerebam clanculùm.

Pa. Age inepte. *Ch.* Hoc hercle factum est: fac sis nunc promissa appareant,

Sive adeò digna res est, ubi tu nervos intendas tuos. 20

Haud similis virgo est virginum nostrarum, quas matres student [sient.

Demissis humeris esse, vincto pectore, ut graciles Si qua est habitior paulò, pugilem esse aiunt:

deducunt cibum: [ceas:

Tametsi bona est natura, reddunt curaturâ jun- Itaque ergo amantur. *Pa.* quid tua istæc? *Ch.*

nova figura oris. *Pa.* Papæ! 25

Ch. Color verus, corpus solidum et succi plenum. *Pa.* anni? *Ch.* sedecim.

Pa. Flos ipse. *Ch.* hanc tu mihi vel vi, vel clàm, vel precariò

Fac tradas: meâ nil refert, dum potiar modò.

Pa. Quid, virgo cuja est? *Ch.* nescio hercle. *Pa.* unde est? *Ch.* tantundem. *Pa.* ubi habitat?

Ch. Ne id quidem. *Pa.* ubi vidisti? *Ch.* in viâ. *Pa.* quâ ratione amisisti? 30

Ch. Id equidem adveniens mecum stomachabar modò:

Neque quemquam hominem esse ego arbitror, cui magis bonæ

Felicitates omnes adversæ sient.

Pa. Quid hoc est sceleris? *Ch.* perii. *Pa.* quid factum est? *Ch.* rogas?

Patris cognatum atque æqualem Archidemidem Nòstin'? *Pa.* quidni? *Ch.* is, dum sequor hanc, fit mihi obviâm. 36

ANNOTATIONES.

18 *In cellulam.*] Cellæ erant tuguriola servorum et pauperum. Penus est omne quo vescuntur homines, ut definit Cicero: atque etiam ea, quibus animalia nostro usui apta nutriuntur, ut vult Ulpianus Jurisconsultus. Dicta penus, quòd hujusmodi res ad victum necessariæ intus, et penitus recondantur. Dicitur *hic, vel hæc*, quartæ declinationis, et *hic penus peni* secundæ, et *hoc*

penus penoris, et *hoc penum*, et *hoc penu* indeclinabile.

27 *Vel vi, vel clàm, vel precariò.*] In jure cum vitio possidet, qui vi, invito domino, possidet: clàm, qui inscio domino: precariò autem, qui precibus à domino quid obtinuit utendum eâ conditione, ut liberum sit illi, qui concessit, id repetere.

Pa. Incommodè hercle. *Ch.* imò enimvero infeliciter :

Nam incommoda alia sunt dicenda, Parmeno.

Illum, liquet mihi dejerare, his mensibus
Sex, septem prorsum non vidisse proxumis, 40
Nisi nunc, cùm minimè vellem, minimèque opus
fuit. [*Pa.* maxumè.]

Eho, nonne hoc monstri simile est? quid ais?

Ch. Continud accurrit ad me, quàm longè quidem,
Incurvus, tremulus, labiis demissis, gemens :

Heus, heus, tibi dico, Chærea, inquit. restiti. 45

Sciu' quid ego te volebam? dic. cras est mihi

Judicium. quid tum? ut diligenter nuncies

Patri, advocatus manè mihi esse ut meminerit.

Dum hæc dicit, abiit hora. rogo numquid velit.

Rectè, inquit. abeo. cùm huc respicio ad virginem,

Illa sese interea commodum huc advorterat 51

In hanc nostram plateam. *Pa.* mirum, ni hanc
dicit, modò [nulla erat.]

Huic quæ data est dono. *Ch.* huc cùm advenio,

Pa. Comites secuti scilicet sunt virginem?

Ch. Verum: parasitus cum ancillâ. *Pa.* ipsa
est: ilicet, 55

Desine; jam conclamatum est. *Ch.* alias res agis.

Pa. Istuc ago quidem. *Ch.* nôstin' quæ sit? dic
mihi: aut

Vidistin'? *Pa.* vidi, novi: scio, quò abducta sit.

Ch. Eho, Parmeno mi, nôstin'? *Pa.* novi. *Ch.*
et scis, ubi siet?

Pa. Huc deducta est ad meretricem Thaidem:
ei dono data est. 60

Ch. Quis is est tam potens cum tanto munere
hoc? *Pa.* miles Thraso, [dicas.]

Phædriæ rivalis. *Ch.* duras fratris partes præ-

Pa. Imò enim, si scias quod donum huic dono
contrà comparet,

Tum magis dicas. *Ch.* quodnam quæso hercle?

Pa. eunuchum. *Ch.* illumne obsecro

Inhonestum hominem, quem mercatus est heri,
senem, mulierem? 65

vistine? *Pa.* Novi. *Ch.* Scis ubi sit? *Pa.* Ad has ædes deducta est ad Thaidem meretricem, et in donum tradita. *Ch.* Quis ille est adeò potens, qui tam pretiosum munus det meretrici? *Pa.* Miles Thraso, Phædriæ rivalis. *Ch.* Difficiles partes frater agit contra æmulum ita divitem et magnificum. *Pa.* Imò Phædriam partes habere dicas difficiliore, si scias quod munus huic muneri contrà apparet. *Ch.* Quodnam illud est? cedó. *Pa.* Eunuchus. *Ch.* Illumne, quæso, dicis deformem hominem effœminatam, quem emit heri, senem, mulierem?

ANNOTATIO.

49 *Rogo numquid velit.*] Abituri ne id cere, *Vous plaît-il rien me commander?* Angl. durè facerent, Numquid vis? dicebant his HAVE YOU ANY FURTHER COMMANDS?

Pa. Incommodè per Herculem. *Ch.* Imò omnino infeliciter: nam incommoda alia minora sic appellanda sunt, non hoc malum. Liquidò dejerare possum, me prorsus illum non vidisse hos sex vel septem menses superiores præteritos, nisi nunc, cùm invitus vidi, mihi que id damnosum fuit. Ehodum nonne hoc insolitum et instar prodigii est? Quid de hæc redicis? *Pa.* Ita est, ut ais. *Ch.* Statim ad me currit, quàm longè erat, ætate incurvatus, tremens imbecillitate, labiis propendentibus deorsum, gemens præ tussi: Heus, heus, te volo, Chærea, inquit; ad hæc verba gradum repressi. Scisne, dixit, quæ tibi volebam dicere? Dic, inquam. Cras mea causa agitur. At, quid inde? inquam ego. Ut sedulo patrem moneas rogo, ut meminerit manè mecum stare in judicio. Dum hæc dicit, hora præterit. quæro nunquid velit. Rectè, inquit, tibi sit, vale. Abeo. Cùm huc respicio ad virginem, illa interea eodem tempore deflexerat in hanc nostram plateam, ubi Thais habitat. *Pa.* Nimirum de illâ loquitur virgine, quæ Thaidi donata est à milite. *Ch.* Cùm huc advenio, eam non reperi: disparuerat. *Pa.* Nempe comites virgini aderam? *Ch.* Ita est; sequuti sunt nimirum parasitus et ancilla. *Pa.* Ipsa est; jam jam res acta est; Chærea habet: captus est. *Ch.* Non attendis ad ea quæ dico. *Pa.* Attendo. *Ch.* Novistine quæ sit? Aut vidistine eam? *Pa.* Vidi, novi: scio quò abducta sit. *Ch.* Eho, Parmeno mi, no-

Pa. Hunc ipsum. *Ch.* Ictibus homo certè extrudetur cum dono foras. Sed adhuc ignoravi istam Thaidem in viciniam habitare. *Pa.* Non diu est, ex quo habitat. *Ch.* Occidi: nunquamne etiam me illam Thaidem vidisse oportuit? Estne, ut tradunt, formam tam honestam et elegantem? *Pa.* Certè est. *Ch.* At nihil est, si cum nostram compareretur. *Pa.* Diversa res est; utraque pulchra est, sed diversae sunt formarum species. *Ch.* Etiam atque etiam te oro per deos, Parmeno, fac ut eam fruam. *Pa.* Conabor omnino studio, omnibus viribus tibi adero: nunquid aliud me vis facere? *Ch.* Quo nunc is? *Pa.* Domum eo, ut mancipia haec, eunuchum et Aethiopiissam, deducam ad Thaidem, ita ut tuus frater jussit. *Ch.* O felicem istum eunuchum, qui quidem datur, ut sit e familia ejus domus! *Pa.* Quid ita? *Ch.* Querisne hoc? Excellenti specie conservam semper spectabit domi: colloquia cum illa habebit: versabitur una in unis aedibus: comedet aliquando cum ea; interdum prope eam somnum capiet. *Pa.* Quid si tu ipse eodem modo beatus fias? *Ch.* Quam ratione, Parmeno? Responde. *Pa.* Si tu vestimentum istius eunuchi capias. *Ch.* Vestimentum? Quid inde postea continget? *Pa.* Pro illo te introducam in aedes Thaidis. *Ch.* Audio. *Pa.* Te esse illum dicam. *Ch.* Intellego. *Pa.* Tu illis potiaris felicitatibus, quibus tu illum aiebas modò potiturum: ei convictor sis, adstes, tangas, colludas, in eodem lecto cubes: quandoquidem ex illis qui in hac domo sunt, nullus te cognoscit, neque scit, qui sis. Præterea ea forma vultus in te est, ea ætas, ut eunuchum te esse facilè persuadeas. *Ch.* Bellè dixisti: nunquam animadverti utilius consilium dari. Age intrò domum nostram eamus: nunc jam me adorna; abduc, duc quò voles, quam citò potes. *Pa.* Quid agis? per jocum hæc quidem dicebam. *Ch.* Vana loqueris. *Pa.* Perii: quid ego miser feci? quò me propulsas tam violenter? propè est, ut me prosternas; tibi equidem dico, abstine ab incepto. *Ch.* Propera, eamus. *Pa.* Pergisne me trudere? *Ch.* Stat sententia tuo uti consilio. *Pa.* Vide ne hoc inceptum sit nunc præproperum. *Ch.* Non est sanè: sine, nec me retrahere. *Pa.* At ista faba super caput meum conteretur; hujus facti culpa mihi imputabitur: ah

Pa. Istunc ipsum. *Ch.* homo quatietur certè cum dono foras. [*Pa.* haud diu est. Sed istam Thaidem non scivi nobis vicinam. *Ch.* Perii: nunquamne etiam me illam vidisse? ehodum dic mihi, Estne, ut fertur, formam? *Pa.* sanè. *Ch.* at nihil ad nostram hanc. *Pa.* alia res est. *Ch.* Obsecro te hercle, Parmeno, fac ut potiar. *Pa.* faciam sedulò, ac 70 Dabo operam, adjuvabo: nunquid me aliud vis? *Ch.* quò nunc is? *Pa.* domum, [Thaidem. Ut mancipia hæc, ita ut jussit frater, deducam ad *Ch.* O fortunatum istum eunuchum, qui quidem in hanc detur domum! [conservam domi *Pa.* Quid ita? *Ch.* rogitas? summam formam semper Videbit, conloquetur, aderit unam in unis aedibus, 75 Cibum nonnunquam capiet cum ea; interdum propter dormiet. [Parmeno? *Pa.* Quid si nunc tute fortunatus fias? *Ch.* quam re, Responde. *Pa.* capias tu illius vestem. *Ch.* vestem? Quid tum postea? *Pa.* Pro illo te deducam. *Ch.* audio. *Pa.* te esse illum dicam. *Ch.* intelligo. 79 *Pa.* Tu illis fruare commodis, quibus tu illum dicebas modò: [dormias: Cibum unam capias, adsis, tangas, ludas, propter Quandoquidem illarum neque te quisquam novit, neque scit qui sis. Præterea forma, ætas ipsa est, facilè ut te pro eunuchino probes. [Ilium dari. *Ch.* Dixisti pulchrè: nunquam vidi melius consilium. Age eamus intrò: nunc jam orna me, abduc, duc, quantum potes. 85 *Pa.* Quid agis? jocabar equidem. *Ch.* garris. *Pa.* perii, quod ego egi miser? [dico, mane. Quò trudis? perculeris jam tu me; tibi equidem *Ch.* Eamus. *Pa.* pergin'? *Ch.* certum est. *Pa.* vide, ne nimium calidum hoc sit modò. *Ch.* Non est profectò: sine. *Pa.* at enim istaec in me cudetur faba: ah

ANNOTATIO.

89 *Istæ in me cudetur faba.*] Id est tundetur. Nam *cudere* est ferire. *Cudi pecunia dicitur, cum signum principis vel reipublicæ*

ei imprimitur. *Cudere fabam* est proverbium à rusticis fabas in arcam fuste tundentibus.

Flagitium, facinus! *Ch.* an id flagitium est, si in domum meretriciam 90
 Deducar, et illis crucibus, quæ nos nostramque adolescentiam [cruciant modis,
 Habent despiciant, et quæ nos semper omnibus Nunc referam gratiam; atque eas itidem fallam, ut ab illis fallimur? [datur dolis?
 An potius hæc patri æquom est fieri, ut à me lu-
 Quod qui rescierint, culpent: illud meritò factum omnes putent. 95
Pa. Quid istuc? si certum est facere, facias: verùm ne post conferas
 Culpam in me. *Ch.* non faciam. *Pa.* jubesne?
Ch. jubeo, cogo, atque impero.
 Nunquam defugiam auctoritatem. *Pa.* sequere.
Ch. Dii vortant bene.

contigerit, ne mihi causam tribuas. *Ch.* Non faciam. *Pa.* Id-ne mihi imperas? *Ch.* Jubeo, cogo, atque impero. Non inficiabor hoc factum esse me auctore. *Pa.* Sequere. *Ch.* Dii hunc conatum prosperum reddant.

ACTUS III. SCENA I.

THRASO. GNATHO. PARMENO.

Th. MAGNAS verò agere gratias Thai's mihi?
Gn. Ingentes. *Th.* ain' tu, læta est? *Gn.* non tam ipso quidem
 Dono, quam abs te datum esse: id verò seriò Triumphat. *Pa.* huc proviso, ut, ubi tempus siet, Deducam: sed eccum militem. *Th.* est istuc datum 5
 Profectò mihi, ut sint grata quæ facio omnia.
Gn. Advorti hercle animum. *Th.* vel rex semper maxumas
 Mihi agebat, quidquid feceram: aliis non item.
Gn. Labore alieno magno partam gloriam
 Verbis sæpe in se transmovet, qui habet salem, 10
 Qui in te est. *Th.* habes. *Gn.* rex te ergo in oculis. *Th.* scilicet. [tum,
Gn. Gestare. *Th.* verò. credere omnem exerci-

labore quæsitam verbis in se transfert is qui habet leporem atque urbanitatem, qualis in te est. *Th.* Intelligis. *Gn.* Rex ergo te in oculis. *Th.* Scilicet. *Gn.* Gestabat, adeò vehementer te amabat. *Th.* Ita est: totum exercitum meæ fidei committebat,

Th. Magnas verò gratias Thai's agit mihi? *Gn.* Ingentes. *Th.* Itane in ais? Lætane illa est? *Gn.* Non tam ipso quidem dono lætatur, quam quòd abs te accepit: ob id verò exultans verè triumphat. *Pa.* Huc provisum venio temporis opportunitatem, ut deducam mancipia ad Thai'dem: sed ecce militem Thrasonem. *Th.* Est istud profectò mihi à diis concessum, ut omnia quæ facio, apud alios me in gratiâ ponant. *Gn.* Per Herculem istud perspexi. *Th.* Etiam rex semper ingentes mihi agebat gratias, pro eo, quodcunque gesseram: aliis non similiter. *Gn.* Sæpe gloriam aliorum

ANNOTATIONES.

11 *Rex te ergo in oculis.*] Id est, ingenti amore prosequabatur.

12 *Gestare.*] Pro gestabat. Muretus ait; Malè in nonnullis legitur *gestire*.

consilia meæ prudentiæ. *Gn.* Id admirandum. *Th.* Tum sicubi fastidio hominum, aut tædio negotiorum tenebatur, si quietis desiderio capiebatur, quasi; scisne? *Gn.* Quasi quando evomeret illam molestiam ex animo. *Th.* Nosti. Tunc me solum abductum mensæ comitem adhibebat. *Gn.* Hui! Regem lepidum memoras. *Th.* Imò, sic homo comparatus est; perpaucorum familiaritate utitur. *Gn.* Imò, nullorum, si tecum vivit, et versatur. *Th.* Omnes mihi invidabant, occultè obtractabant: ego nihil æstimabam: veruntamen unus maxinè omnium, mihi invidabat, quem rex elephantis Indicis præfectum constituerat: is cùm importunus magis esset, Quæso inquam, Strato, an idcirco fero-culus et elatus es, quia bellis imperas? *Gn.* Bellè mehercle et sapienter dictum: papæ! vocem homini præcluseras, quasi jugulum præcidisses. Quid ille respondit? *Th.* Obmutuit illico. *Gn.* Quidni obmutuisset? *Pa.* Dii vestram fidem! hominem perditum, miserumque, et illum sacrilegum! *Th.* Quid illud, Gnatho? Nonne memorabile est, quibus modis Rhodium salsè taxaverim in convivio? nunquid tibi nar-ravi? *Gn.* Nunquam: sed refer, quæso. Plus millies jam andivi. *Th.* Hic, quem dico, Rhodius unà capiebat cibum in convivio. Fortè ad-junxeram mihi meretricem: cœpit ille Rhodius adolescentulus ei al-ludens blandiri, et me risu habere: Quid ais, inquam, homo impudens? Tu, cùm ipse præda sis, et cibis exquisitis, alienum tamen cibum sectaris: et in altero quæris, quod alius in te quærat. *Gn.* Ha, ha, hæ. *Th.* Quid tibi videtur? *Gn.* Urbanè, venustè, magnificè, nihil snprà est. Tunc hujus adagii auctor fuisti? Vetus esse credidi. *Th.* An priùs id audieras? *Gn.* Sæpe; nam vulgo in primis jactatur. *Th.* A me inventum est. *Gn.* Dolet mihi, quòd hoc dixeris adolescenti imprudenti quidem, sed libero. *Pa.* At te dii malè perdant. *Gn.* Quid ille quæso tunc fecit? *Th.* Attonitus fuit. Risu omnes ferè emori cœperunt: denique

Consilia. *Gn.* mirum. *Th.* tum sicubi eum satietas Hominum, aut negoti si quando odium ceperat, Requiescere ubi volebat, quasi: nôstin'? *Gn.* scio. Quasi ubi illam expueret miseriam ex animo.

Th. tenes.

16

Tum me convivam solum abducebat sibi. *Gn.* hui, Regem elegantem narras. *Th.* imò, sic homo Est perpaucorum hominum. *Gn.* imò nullorum arbitror.

Si tecum vivit. *Th.* invidere omnes mihi, 20

Mordere clanculùm: ego flocci pendere:

Illi invidere miserè; verùm unus tamen Impensè, elephantis quem Indicis præfecerat:

Is ubi molestus magis est, Quæso, inquam, Strato, Eône es ferox, quia habes imperium in belluas? 25

Gn. Pulchrè mehercle dictum et sapienter. papæ! Jugulâras hominem. quid ille? *Th.* mutus illico.

Gn. Quidni esset? *Pa.* Dii vestram fidem! ho-minem perditum, [Iud Gnatho,

Miserumque, et illum sacrilegum! *Th.* quid il-Quo pacto Rhodium tetigerim in convivio, 30

Nunquid tibi dixi? *Gn.* nunquam: sed narra, obsecro.

Plus millies jam andivi. *Th.* unà in convivio

Erat hic, quem dico, Rhodius adolescentulus.

Fortè habui scortum: cœpit ad id alludere,

Et me irridere: quid agis, inquam, homo impu-dens? 35

Lepus tute es, et pulpamentum quæris. *Gn.* ha, ha, hæ. [suprà,

Th. Quid est? *Gn.* facetè, lepidè, lautè, nihil Tuumne, obsecro te, hoc dictum erat? vetu' credidi.

Th. Audieras? *Gn.* sæpe, et fertur in primis.

Th. meum est.

39

Gn. Dolet dictum imprudenti adolescenti, et li-bero. [perditus.

Pa. At te dii perdant. *Gn.* quid ille quæso? *Th.*

Risu omnes, qui aderant, emoriri: denique

ANNOTATIONES.

16 Quasi ubi illam expueret miseriam.] Mi-seriam, id est, fastidium.

21 Mordere clanculùm.] Non apertè, quia à me sibi timebant.

36 Lepus tute es.] Pulpamentum significat

carnes delicatiores, et lautiora obsonia. Pul-pa est pars carnosa in corpore animalis, ut lumbi leporis. Hujus verò proverbii hæc est sententia; Tu es quod quæris in scorto; quod in te habes, hoc quæris in altero.

Metuebant omnes jam me. *Gn.* non injuriâ.
Th. Sed heus tu, purgon' ego me de istâc Thaidi,
 Quòd eam me amare suspicata est? *Gn.* nihil
 minùs, 45

Imò magis auge suspicionem. *Th.* cur? *Gn.* rogas?
 Scin'? si quando illa mentionem Phædriæ
 Facit, aut si laudat, te ut malè urat. *Th.* sentio.
Gn. Id ut ne fiat, hæc res sola est remedio.

Ubi nominabit Phædriam, tu Pamphilam 50
 Continuò. si quando illa dicet, Phædriam
 Commissatum intromittamus: tu, Pamphilam
 Cantatum provocemus si laudabit hæc

Illius formam: tu hujus contrâ. denique
 Tu par pari referto, quod eam remordeat. 55
Th. Siquidem me amaret, tum istud prodesset,
 Gnatho. [amat,

Gn. Quando illud, quod tu das, exspectat, atque
 Jam dudum amat te: jam dudum illi facile fit,
 Quod doleat. metuet semper, quem ipsa nunc capit
 Fructum, ne quando iratus tu aliò conferas. 60

Th. Bene dixi: at mihi istuc non in mentem
 venerat.

Gn. Ridiculum: non enim cogitâras: cæterùm,
 Idem hoc tute meliùs quantò invenisses, Thraso?

te, jamdudum facile est facere aliquid ei, ex quo dolorem capiat: timebit semper, ne luctum quod ei affers, aliquando iratus ad aliam transferas. *Th.* Ridiculum; nec enim mentem ad istud non occurrerat animo. *Gn.* Ridiculum; nec enim mentem ad hæc adverteras, quantò verò illud ipsum meliùs invenisses, si cogitâsses, Thraso?

ACTUS III. SCENA II.

THAIS. THRASO. PARMENO. GNATHO. PYTHIAS.

Th. AUDIRE vocem visa sum modò militis:
 Atque eccum. salve, mi Thraso. *Thr.* ô Thais
 mea,

Meum suavium, quid agitur? ecquid nos amas
 De fidicinâ istâc? *Pa.* quàm venusté! quod dedit
 Principium adveniens! *Th.* Plurimùm merito tuo.

Gn. Eamus ergo ad cœnam: quid stas? *Pa.*
 Hem alterum: 6

Ex homine hunc natum dicas. *Th.* ubi vis, non
 moror.

ad cœnam: quid cessas? *Pa.* Hem, ecce tibi alterum hominem
 et cogitatis ita congruentem, ut ex eo natum illum dicas. *Th.* Ubi vis cœnemus: nulla in
 me mora est.

ANNOTATIO.

3 *Meum suavium.*] Suavium et savium est Plantum; *Spes mea, mel meum, suavitudo*
 osculum voluptatis, vel gaudii causâ datum. *mea.*
 Hic blandimentum est amantis. Ut apud

ex hoc omnes sibi à me
 timebant. *Gn.* Non sine
 causâ. *Th.* Sed eodum,
 Gnatho, an expurgare
 me debeo apud Thaidem
 de amore istius virginis,
 quoniam amare eam me
 suspicatur? *Gn.* Imò
 eam in majorem suspi-
 cionem injice. *Th.* Quam-
 obrem? *Gn.* Idne quæ-
 ris? Scisne? Si aliquan-
 do illa mentionem facit
 de Phædriâ, aut si laudes
 ejus prædicat, ut te val-
 dè pungat. *Th.* Intelli-
 go. *Gn.* Id ne fiat, hæc
 res sola remedii loco est.
 Ubi nominabit Phædri-
 am, tu illico nomina
 Pamphilam. Si quando
 illa dicet, Commissioni
 Phædriam adhibeamus;
 tu dic vicissim, Pamphi-
 lam incitemus ad cantan-
 dum. Si hæc laudabit
 illius formam: tu hujus
 (Pamphilæ) formam lau-
 da. Par pari referto,
 quod eam repungat. *Th.*
 Si quidem me Thais a-
 maret, tum istud utile es-
 set consilium, Gnatho.
Gn. Quando illa tua dona
 desiderat, atque amat,
 jandudum quoque amat
 ad hæc adverteras, quan-
 tò verò illud ipsum meliùs invenisses, si cogitâsses, Thraso?

Pa. Ad Thaidem accedam, et fingam me in presentia ex adibus nostris egredi. O Thais, an profectura es aliquo?

Th. Hem, Parmeno, bene fecisti quod nunc me convenis; nam itura sum quopiam. *Pa.* Quo? *Th.* Quid quaeris? An hunc non vides? (Thrasonem.)

Pa. Video id, nec sine taedio: quodcumque velis, accipies dona quae mittit Phaedria. *Th.* Quid hic manemus? Cur non abimus? *Pa.* Oro mehercle, ut liceat (quod cum venia tua fiat) Thaidi dare quae volumus, eam adire et cum ea loqui.

Th. Egregia, credo, dona, haud nostris comparanda. *Pa.* Re ipsa cognoscetur; heus, jubete ista mancipia, quae jussi, foras prodire statim. Tu, mulier, procede huc. Haec ex Aethiopia usque advecta est. *Th.* Tres minae pro hac femina expensum. *Gn. Vix. Pa.*

Ubi tu es, Dore? accede huc: hem eunuchum tibi; quam vultu ingenio, non servili, quam florenti aetate! *Th.* Ita me dii ament, elegans est, et formosus. *Pa.* Quid tibi videtur, Gnatho? Ecquid invenisti quod in eo possis reprehendere? Tacent; silentio satis laudant, et se probare confitentur. Fac experimentum in literis, fac in palaestra, in musicis praecipit: peritum et industrium adolescentem esse praestabo. *Th.* Ego illum eunuchum, vel non potus et ebrius, si sit opus. *Pa.* Atque, o Thais, is qui haec munera tibi mittit, non pro his petit, te sibi soli vacare, et alios amatores tuos expellere: neque sua praelia jactitat, neque cicatrices, quod quidam facit (Thraso nempe), neque impedit quominus lucrum ex caeteris facias; verum satisfactum sibi esse arbitratur, si eum admittas, quando tibi non incommodum erit, quando voluptas tua feret et opportunitas. *Th.* Hic servus videtur habere pauperem dominum, miserumque. *Gn.* Ita mehercule, nemo enim posset hunc diu tolerare,

Pa. Adibo, atque adsimulabo, quasi nunc exeam. Ituran', Thais, quopiam es? *Th.* ehem, Parmeno, Bene pol fecisti: hodie itura. *Pa.* quo? *Th.* ecquid hunc vides? 10

Pa. Video, et me taedet: ubi vis, dona adsunt tibi A Phaedria. *Th.* quid stamus? cur non imus hinc?

Pa. Quaeso hercle ut liceat, pace quod fiat tua, Dare huic quae volumus, convenire et colloqui.

Th. Perpulcra, credo, dona, haud nostris similia.

Pa. Res indicabit. heus, jubete istos foras 16

Exire quos jussi, ocyus procede tu huc. [minae.

Ex Aethiopia est usque haec. *Th.* hic sunt tres

Gn. Vix. Pa. ubi tu es, Dore? accede huc: hem eunuchum tibi;

Quam liberali facie, quam aetate integrâ! 20

Th. Ita me dii ament, honestus est. *Pa.* quid tu ais, Gnatho? [Thraso?

Nunquid habes, quod contemnas? quid tu autem, Tacent: satis laudant, fac periculum in literis,

Fac in palaestra, in musicis: quae liberum 24

Scire aequum est adolescentem, solertem dabo.

Th. Ego illum eunuchum, si sit opus, vel sobrius.

Pa. Atque haec qui misit, non sibi soli postulat

Te vivere, et sua causâ excludi caeteros:

Neque pugnas narrat, neque cicatrices suas

Ostentat, neque tibi obstat: quod quidam facit.

Verum, ubi molestum non erit, ubi tu voles, 31

Ubi tempus tibi erit, sat habet si tum recipitur.

Th. Apparet servom hunc esse domini pauperis

Miserique. *Gn.* nam hercle nemo posset, sat scio,

ANNOTATIONES.

18 *Hic sunt tres minae.*] Talentum Atticum habebat 60 minas. Valet sexcentos coronatos nostros, id est, 1800 libras Turonenses: itaque mina valet 30 libras Turonenses.

24 *In palaestra.*] Palaestra Graecae lucta est: accipitur etiam pro decenti motu, gestuque totius corporis, quem Galli vocant, *Contentance*. Angl. BEHAVIOUR, cujus praecipit, palaestrici quoque dicti; et qui huius ignari erant, apalaestri; itaque haec ingenii pueri docebantur, et oratori imprimis necessarium esse scribit Quintilianus.

In musicis.] In Graecia qui musicam nes-

ciebant, habebantur indoctiores: ut Themistocles habitus fuit, cum in convivio lyram recusasset. Sed Epaminondas, referente Cicerone, fidibus praeclare canebat. Musica illa prisca plurimis abhinc annis non corrupta tantum, sed ignota, et extincta est: nihil enim jam propemodum habere videtur, praeter levem aurium delectationem. Caeterum musica, dialectica, rhetorica cum neutro genere dicuntur, in plurali, praecipit illa artium significant.

26 *Si sit opus, vel sobrius.*] Orationis defectus honestus obscenitatem dissimulans.

Qui haberet quî pararet alium, hunc perpeti. 35

Pa. Tace tu, quem ego esse infra infimos omnes puto [duxeris,

Homines: nam, qui huic animum assentari in-
E flammâ petere te cibum posse arbitror.

Thr. Jamne imus? *Th.* hos priùs introducam,
et, quæ volo,

Simul imperabo: pòst, continuò exeo. 40

Thr. Ego hinc abeo: tu istam operire. *Pa.*
haud convenit,

Unà cum amicâ ire imperatorem in viam. [es.

Thr. Quid tibi ego multa dicam? domini similis

Gn. Ha, ha, hæ. *Thr.* quid rides? *Gn.* istuc
quod dixti modò. 44

Et illud de Rhodio dictum cùm in mentem venit:

Sed Thaïs exit. *Thr.* abi: præcurre, ut sint domi

Parata. *Gn.* fiat. *Th.* diligenter, Pythias,

Fac cures, si Chremes huc fortè advenerit, [est,

Ut ores, primùm ut maneat: si id non commodum

Ut redeat, si id non poterit, ad me adducito. 50

Py. Ita faciam. *Th.* quid? quid aliud volui dicere?

Hem, curate istam diligenter virginem, [quimini.

Domi adsitis, facite. *Thr.* eamus. *Th.* vos me se-

ut si Chremes ad meas ædes venerit, hunc ores primum ut me

incommodum id ei est, ut revertatur: si non poterit reverti, illuc ubi ero, hunc adducito.

Py. Sic fiet. *Th.* Quid? quid præterea volui dicere? Curam habete magnam hujus vir-

ginis. Manete domi. *Thr.* Eamus. *Th.* Vos ancillæ, me sequimini.

qui haberet pecuniam, quâ alium emeret. *Pa.*

Sile tu, quem ego pono infra vilissimos omnes et

abjectissimos homines: nam quod tibi persuadere

potueris, ut huic semper assentando ad gratiam et

voluntatem loquereris, ex igne te victum tibi com-

parare posse puto. *Thr.* Tandemne eximus? *Th.*

Hæc mancipia priùs domum introducam, et post-

quam jussero fieri ea quæ volo, mox exitura sum.

Thr. Ego hinc proficiscor: tu, Gnatho, Thaidem

expecta. *Pa.* Non decet imperatorem unâ cum

amicâ incedere in viâ. *Thr.* Quid pluribus

verbis opus est? Unum hoc sufficit; dignus domino

servus est. *Gn.* Ha, ha, hæ. *Thr.* Quid rides?

Gn. Propter illud quod modò huic servo Phæ-

driæ dixisti: etiam cogito de dicto in adolescentem

illum Rhodium: sed Thaïs progreditur. *Thr.* Abi:

præcurre, fac ut domi omnia rectè apparentur.

Th. Pythias, cura sedulò,

cùm devolutum ex igne prosequens panem

A semiraso tonderetur ustore.

42 Cum amicâ.] Amicæ est quam quis

amat inhonestè. Terent. in Andriâ, Sive

ista uxor sive amica est, grævida è Pamphilo

est.

53 Vos me sequimini.] Thaïs alloquitur

ancillas.

ANNOTATIONES.

58 *E flammâ petere te cibum.*] Epulas pro inferiis (inferiæ sunt sacrificia quæ diis inferis et manibus solvuntur) in rogum conjicere moris erat; extremæ autem mendicitatis erat, et impudentiæ inde cibum petere. Catullus explicat proverbium:

*Uxor Meneni, sæpe quam in sepulchretis
Vidistis ipso capere è rogo cænam.*

*Cùm devolutum ex igne prosequens panem
A semiraso tonderetur ustore.*

42 *Cum amicâ.*] Amicæ est quam quis amat inhonestè. Terent. in Andriâ, Sive ista uxor sive amica est, grævida è Pamphilo est.

53 *Vos me sequimini.*] Thaïs alloquitur ancillas.

ACTUS III. SCENA III.

*CHREMES. PYTHIAS.

Ch. PERFECTO quantò magis magisque cogito,

Nimirum dabit hæc Thaïs mihi magnum malum:

Ita me video ab eâ astutè labefactarium,

adeò mihi video animum ab eâ versutè tentari et concuti,

Ch. Equidem quò sapius eo hæc Thaïde cogito, eò magis mihi timeo

ab eâ, et mirum nî mihi

damnum ingens faciat:

ANNOTATIO.

• *Chremes.*] Chremes adolescens rusticus, frater Pamphilæ, sibi à Thaïde metuit, ne se ad eam amandam allicere conetur: deinde ne villam quam Sunii habet, subdu-

cere tentet; aut ne velit intendere se ejus esse sororem quam olim parvulam amiserat; et cuncta, ut suspicax est, malignè interpretatur.

jam tum cum primùm jussit me ad se vocari. (Quærat aliquis, Quid negotii habes cum illâ? Nihil quidem: nec enim ejus notitiam ullam habebam.) Ubi veni, occasionem ut ibi manerem invenit: dixit mihi se diis sacra fecisse, velle se mihi rem magni momenti communicare et mecum tractare: jam tum suspicabar hanc dolo malo hæc omnia agere. Cœpit mecum sedere, familiariter agere, quasi ex veteri usu et consuetudine, loquendi materiam captare. Ubi sermo defecit, huc illa devenit, ut interrogaret quamdudum pater et mater è vitâ decessissent: respondeo, jam diu eos decessisse. Ecquod Sunii prædium mihi sit, et quàm longè distans à mari. Suspicionem rus illud delectabile et amœnum ei videri; spem habet, id à me in se translaturam. Postremò rogat, equam postea parvulam sororem perdidissem? num aliquis simul cum eâ periisset; quænam habebat secum; quando amissa est; equis eam posset internoscere. Hæc cur sciscitetur tanto studio ignoro; nisi fortasse intendere in jure velit sese esse sororem illam meam, quæ olim parvula perit, ut est audacia meretricum. Atqui si adhuc in vivis est soror, sexdecim annorum est non ampliùs; Thais ætate paulò major me est. Misit autem illa me rogatum seriò, ut ad se venirem. Aut dicat illa, quid velit, aut mihi importuna non sit, non profectò eam adibo tertiò. Hens, heus. *Py.* Hic quis est? *Ch.* Ego sum Chremes. *Py.* O lepidum hominem! *Ch.* Aio mihi his blandis verbis insidias fieri? *Py.* Thais te valdè rogabat, ut cras huc redires. *Ch.* Ad villam eodem die iturus sum. *Py.* Cras redeas, quæso. *Ch.* Non possum, inquam. *Py.* At in hæc nostrâ domo tantisper expecta, dum illa redeat. *Ch.* Minimè id faciam. *Py.* Cur, mi Chremes? *Ch.* Quid me attrahat? Abi hinc in malam rem. *Py.* Si ita stat sententiâ, rogo ut illuc transeas ubi illa est. *Ch.* Fiat. *Eo.* *Py.* Abi, Dorias, citò hunc deduce ad militem.

Jam tum, cum primùm jussit me ad se accersier. (Roget quis, Quid tibi cum illâ? Ne nôram quidem.) 5

Ubi veni, causam, ut ibi manerem, repperit: Ait rem divinam fecisse, et rem seriam Velle agere mecum: jam tum erat suspicio, Dolo malo hæc fieri omnia. ipsa accumbere Mecum, mihi sese dare, sermonem quærere. 10 Ubi friget, huc evasit; quàm pridem pater Mihi et mater mortui essent: dico, jamdiu. Rus Sunii ecquod habeam, et quàm longè è mari. Credo ei placere hoc; sperat se à me avellere. Postremò, ecqua inde parva perisset soror? 15 Ecquis cum eâ unâ; quid habuisset, cum perit; Ecquis eam posset noscere. hæc cur quæreret? Nisi illa si fortè, quæ olim periit parvula Soror, hanc se intendit esse, ut est audacia. Verùm ea si vivit, annos nata est sedecim. 20 Non major: Thais, ego quàm sum, majuscula est. Misit porrò orare, ut venirem, seriò.

Aut dicat quid volt, aut molesta ne siet, Non hercle veniam tertiò. Hens, heus. *Py.* hic quis est?

Ch. Ego sum Chremes. *Py.* ô capitulum lepidissimum! 25

Ch. Dico ego mi insidias fieri? *Py.* Thais maximo

Te orabat opere, ut cras redires. *Ch.* rus eo.

Py. Fac, amabò. *Ch.* non possum, inquam.

Py. at apud nos hic mane,

Dum redeat ipsa. *Ch.* nihil minús. *Py.* cur, mi Chremes?

Ch. Malam rem: abis hinc? *Py.* si istuc ita certum est tibi, 30

Amabò, ut illuc transeas, ubi illa est. *Ch.* eo.

Py. Abi, Dorias, citò hunc deduce ad militem.

ANNOTATIONES.

7 *Ait rem divinam fecisse.*] Sacrificasse. Veteres nihil aggrediebantur serium, nisi prius diis sacra fecissent.

9 *Dolo malo.*] Dolus malus est cum aliud agit, aliud simlatur: bonus adversùs hostem et latronem.

Accumbere mecum.] Solebant veteres in cœnaculis lectulos ad recumbendum, et meridandum accommodatos habere, in quibus confabularentur.

13 *Sunii.*] Sunium promontorium est Atticæ. Hodie nominatur, *Capo delli Colonne.* 16 *Quid habuisset cum perit.*] Quæ insignia gestabat puella Pamphila, quibus tandem agnita est.

21 *Majuscula est.*] Ratiocinatur Chremes non posse Thaidem esse suam sororem Pamphilam ex ætate; Thais enim ipso major erat.

ACTUS III. SCENA IV.

ANTIPHO.

HERI aliquot adolescentuli coimus in Piræo,
In hunc diem ut de symbolis essemus. Chæ-
ream ei rei

Præfecimus: dati annuli: locus, tempus consti-
tutum est.

Præterit tempus: quo in loco dictum est, parati
nihil est. 4

Homo ipse nusquam est: neque scio quid dicam,
aut quid conjectem. [quæram:

Nunc mihi hoc negoti cæteri dedere, ut illum
Idque adeò visam, si domi est. Quisnam hinc
à Thaidè exit?

Is est, an non est? ipse est. quid hoc hominis?
qui hic ornatus est? [conjicere.

Quid illud mali est? nequeo satis mirari, neque
Nisi quidquid est, procul hinc libet priu', quid
sit, sciscitari. 10

cidisse? Neque satis mirari, neque conjicere, quid hoc rei sit: sed quidquid est, longè
hinc à publicâ viâ, illud clam volo cognoscere.

ANNOTATIONES.

3 *Dati annuli.*] Nobiliores annulos aureos
in sinistrâ manûs digito penultimo gestabant;
eos in pignora commissationis dabant; ut
adesse ad diem constitutum convivii, quod
communi sumptu celebrabant, cogerentur.

8 *Quid hoc hominis?*] Hæc sunt verba
habitum et formam eunuchi mirantis in
Chæreâ.

10 *Procul hinc.*] A publicâ viâ, semotis
arbitris.

ACTUS III. SCENA V.

CHÆREA. ANTIPHO.

Ch. NUM quis hic est? nemo est. num quis hinc
me sequitur? nemo homo est.

Jamne erumpere hoc licet mihi gaudium? prô
Jupiter!

Nunc tempu' profectò est, cùm perpeti me pos-
sum interfici, [aliquâ.

Ne hoc gaudium contaminet vita ægritudine
Sed neminemne curiosum intervenire nunc mihi,

Qui me sequatur, quoquò eam, rogitando ob-
tundat, enecet, 6

Quid gestiam, aut quid lætus sim, quò pergam,
unde emergam, ubi siem

Vestitum hunc nactus, quid mihi quæram, sanus
sim anne insaniam?

mihî quæram, sanusne mente sim, an insaniam?

ANNOTATIO.

8 *Quid mihi quæram?*] Superabundat illud *mihî*, phrasi Atticâ.

Hesternâ die aliquot
adolescentuli in Piræo
convenimus, in hunc ho-
diernum diem ut cœna-
remus de stipibus collatis
ab unoquoque conviva-
rum: Chæream huic offi-
cio praposuimus: annuli
dati pro arrhâ: locus,
tempus definitum est.
Transiit tempus: nihil
præparatum reperitur.
Chærea ipse nusquam
apparet: nescio quid de-
beam dicere, aut cogitare.
Nunc mihi à cæteris so-
dalibus, hoc mandatum
est, ut illum quæram:
adeòque visum ibo, si
domi est. Quisnam ex
ædibus Thaidis egredi-
tur? Isne ipse est, an
alius? Is ipse est. Quæ-
nam hæc species est ho-
minis? Quis hic habitus?
Quid illi mali potest ac-

An. Ad cum accedam, et hanc gratiam ejus (ut desiderat) demerebor. Chærea, quamobrem sic exultas? Quidve hic habitus denotat? Quid est quòd tantam lætitiã exprimis? Quid tibi vis? Satisne sapiſ? Quid me intueris? Quid siles? *Ch.* O lætus et faustus mihi dies! amice, salvus sis. Nemo est omnium, quem ego nunc magis cuperem videre quã te. *An.* Recense, amabò, quid istud sit quod tam feliciter accidit. *Ch.* Imò ego te oro per Herculem, ut audire libeat tibi. Notane tibi est illa, cujus frater amator est? *An.* Nota est: nempe mihi videtur, illam dicis Thaidem. *Ch.* Istam ipsam. *An.* Sic in memoriã habebam. *Ch.* Quædam puella hodie ei dono missa est. Quid opus est, ut ejus tibi pulchritudinem verbis, aut laudibus exprimam, Antipho, cùm scias probè quã seitus sim formarum explorator et æstimator? ejus amore captus fui. *An.* Itane? *Ch.* Si eam videris, venustarum principem esse fateberis, certò scio. Quid plura dicam? ejus formã inspectã, statim amore inflammatus sum. Fortè in ædibus nostris erat quidam eunuchus, quem frater emerat Thaidi; necdum ad eam tunc deductus erat. Parmeno ibi servus mihi consilium dedit, quod ego avidè cepi. *An.* Quid id est? *Ch.* Si silentium præbueris, citiùs percipies; suavit ut habitum cum eo mutem, ut pro illo me tradi jubeam Thaidi. *An.* Pro eunuchone? *Ch.* Pro eunuchone. *An.* Equanã tandem fuit utilitas, quam ex hoc facto perciperes? *Ch.* Quærisne? Ea fuit, Antipho, ut virginem spectarem, audirem, conversarer cum eã, cum quã cupiebam. An levis causa, aut ratio hæc tibi videtur? Datus sum Thaidi. Illa ut primùm me accepit, libens verò et hilaris illa me introduxit domum: commendat custodiam virginis. *An.* Cui? tibine? *Ch.* Mihi. *An.* Satis verò tutori fido scilicet. *Ch.* Imperat ne vir quisquam accedat: et mihi ne ab eã discedam imperat; ut in interiore ædium parte remaneam solus cum solã; nutu promitto,

An. Adibo, atque ab eo gratiam hanc, quam video velle, inibo.
Chærea, quid est quòd sic gestis? quid sibi hic vestitus quærit? 10
 Quid est, quòd lætus sis? quid tibi vis? satisne sanus? quid me [nis! amice
Adspectas? quid taces? Ch. ô festus dies homi-
 Salve: nemo est omnium, quem ego magi' nunc cuperem quã te.
An. Narra istuc, quæso, quid siet. *Ch.* imò ego te obsecro hercle, ut audias.
 Nôstin' hanc, quam frater amat? *An.* novi: nempe, opinor Thaidem. 15
Ch. Istam ipsam. *An.* sic commemineram. *Ch.* quædam hodie est ei dono data
 Virgo. quid ego ejus tibi nunc faciem prædicem aut laudem, Antipho,
 Cùm ipsum me nôris, quã elegans formarum spectator siem?
 In hâc commotus sum. *An.* ain' tu? *Ch.* primam dices scio, si videris.
 Quid multa verba? amare cœpi. fortè fortunã domi 23
 Erat quidam eunuchus, quem mercatus fuerat frater Thaidi:
 Neque is deductus etiam tum ad eam. summonuit me Parmeno
 Ibi servus, quod ego arripui. *An.* quid id est? *Ch.* tace sis, citiùs audies.
 Ut vestem cum illo mutem, et pro illo jubeam me illuc ducier.
An. Pro eunuchone? *Ch.* sic est. *An.* quid tandem ex eã re ut caperes commodi? 25
Ch. Rogas? viderem, audirem, essem unã, quã cum cupiebam, Antipho.
 Num parva caussa, aut parva ratio est? traditus sum mulieri. [cit domum:
 Illa illico ubi me accepit, læta verò ad se abdu-
 Commendat virginem. *An.* cui? tibine? *Ch.* mihi. *An.* satis tutò tamen.
Ch. Edicit, ne vir quisquam ad eam adeat: et mihi, ne abscedam, imperat; 30
 In interiore parte ut maneam solus cum solã: annuo,

in interiore ædium parte remaneam solus cum solã; nutu promitto,

Terram intuens modesté. *An.* miser. *Ch.* ego,
inquit, ad cœnam hinc eo :

Abducit secum ancillas : paucae, quæ circum illam
essent, manent

Novitiæ puellæ. continuò hæc adornant, ut lavet.
Adhortor, properent. dum apparatus, virgo in
conclavi sedet, 35

Suspectans tabulam quandam pictam, ubi inerat
pictura hæc, Jovem

Quo pacto Danaæ misisse aiunt quondam in
gremium imbrem aureum.

Egomet quoque id spectare cœpi : et quia con-
similem luserat

Jam olim ille ludum, impendio magis animus
gaudebat mihi ;

Deum sese in hominem convertisse, atque per
alienas tegulas 40

Venisse clanculùm per impluvium, fucum factum
mulieri.

At quem deum ? qui templa cœli summa sonitu
concutit :

Ego homuncio hoc non facerem ? ego verò illud
feci, ac lubens.

Hæc dum mecum reputo, accersitur lavatum
interea virgo. [cârunt.

It, lavit, redit : deinde illam in lecto illæ conlo-
sto exspectans, si quid mihi imperent : venit una :

Heus tu, inquit, Dore, 46

Cape hoc flabellum, ventulum huic sic facito,
dum lavamus :

Ubi nos laverimus, si voles, lavato. accipio tristis.

An. Tum equidem istuc os tuum impudens videre
nimium vellem,

tulum huic excitato, dum lavemus : ubi à balneo redierimus, si voles lavato. Accipio in
manus flabellum, simulans me tristem esse. *An.* Tunc profectò istam faciem tuam im-
pudentem cuperem me vidisse,

ANNOTATIONES.

34 *Hæc adornant, ut lavet.*] *Hæc*, pro *hæ*,
ἀρχαῖως. Antiquis moris erat, ut singulis
diebus lavarent : hinc tot balnea publica et
privata.

35 *In conclavi.*] Conclave est locus sepa-
rator in ædibus, sic dictus, quòd intra eum
multa cubacula clausa sint.

37 *Quo pacto Danaæ.*] *Hæc* fabula de
imbre aureo Danaës in hoc composita est,
ut monstraretur nihil esse, quod auro et pe-
cuniâ expugnari non possit. Meminit ejus-
dem Ovidius lib. iv. *Metamorphoseôn*, et
Hôratius ode xvi. libri primi.

41 *Venisse clanculùm per impluvium.*] Im-
pluvium fuit area sine tecto, quò impluere
imber in domum posset.

Fucum factum mulieri.] Fucus est genus
herbæ tingendis lanis utile : unde pro artifi-
cioso et adulterino colore sumitur. Fucum
facere, est artificiosâ dissimulatione deludere
et fallere.

42 *Qui templa cœli.*] Versus sunt Ennii.

45 *In lecto conlocârunt.*] A balneis in lec-
tum se recipere moris erat, ut se reficerent
à lassitudine et sudore.

quis esset habitus tui corporis, quando flatum virgini tu tam magnus asinus flabello faciebas. *Ch.* Vix ancilla hæc mihi dixerat, cum omnes foras prorumpunt: abeunt lavatum, ingentem strepitum edunt, ut solent servi facere, absentibus dominis. Interea somno virgo sopitur: ego transversis et obliquis oculis per flabellum studiosè intueor, et simul omnia circumspicio, satisne tuta sint: video tuta esse: pessulum ostio oppono. *An.* Quid tum factum est? *Ch.* Quid tum factum quæris, stulte? *An.* Fateor me stultum esse qui hæc quæsierim. *Ch.* An ego amator occasionem mihi oblatam et propositam, tam celeriter fugientem, tam desideratam, tam inexpectatam elabi sinerem? Tum per Pollucem talis ego verè fuissem, qualis est eunuchus quem simulabam. *An.* Certè per Herculem ita est, ut dicis; sed interea de symbolis, quibus colligendis præfectus es, quid egisti? *Ch.* Parata est cæna. *An.* Officiosus et bonæ frugi es: ubi? domine? *Ch.* Imò apud libertum Discum. *An.* Procul hinc distat. *Ch.* Sed tantò magis idcirco acceleremus. *An.* Muta vestem. *Ch.* Ubi mutem? perii: nam domo exclusus sum nunc, similis exuli. *An.* Eamus in domum meam: ibi est, ubi commodè aliam vestem sumere possis. *Ch.* Rectè dicis. *An.* Eamus: quin etiam deliberare tecum volo de istâ puellâ, quomodo eâ postea frui possim. *An.* Fiat ut tibi videtur.

Qui esset status, flabellulum tenere te asinum tantum. 50

Ch. Vix elocuta est hoc, foras simul omnes prouunt se:

Abeunt lavatum, perstrepunt, ita ut fit, domini ubi absunt. [specto

Interea somnus virginem opprimit: ego limis Sic per flabellum clanculùm, et simul alia circumspecto, [obdo.

Satin' explorata sint: video esse: pessulum ostio

An. Quid tum? *Ch.* quid? quid tum? fatue!

An. fateor. *Ch.* egon' occasionem 56

Mihi ostentatam, tam brevem, tam optatam, tam insperatam, [mulabar.

Amitterem? tum pol ego is essem verè, qui si-

An. Sanè, hercle, ut dicis! sed interim de symbolis quid actum est?

Ch. Paratum est. *An.* frugi es: ubi? domin'?

Ch. imò apud libertum Discum. 60

An. Perlongè est. *Ch.* sed tantò ocyùs properemus. *An.* muta vestem.

Ch. Ubi mutem? perii: nam domo exulo nunc. metuo fratrem, [rit jam.

Ne intus sit: porrò autem, pater ne rure redie-

An. Eamus ad me: ibi proximum est ubi mutes.

Ch. rectè dicis. 64

Eamus; et de istâ simul, quo pacto porrò possim

Potiri, consilium volo capere unâ tecum. *An.* fiat.

An. Muta vestem. *Ch.* Ubi mutem? perii: nam domo exclusus et iter facientibus, ne servis quidem licebat, ut refert Isocrates.

Metuo ne frater sit in ædibus: tum etiam ne pater è villâ jam in domum meam: ibi est, ubi commodè aliam vestem sumere possis. *Ch.* Rectè dicis. *An.* Eamus: quin etiam deliberare tecum volo de istâ puellâ, quomodo eâ postea frui possim. *An.* Fiat ut tibi videtur.

ANNOTATIONES.

55 *Pessulum ostio obdo.*] Pessulus est obex aut sera ferrea, quâ clauditur ostium.

60 *Apud libertum Discum.*] Athenis in cauponâ perpotare nemini, nisi peregrinis

et iter facientibus, ne servis quidem licebat, ut refert Isocrates.

64 *Ibi proximum est.*] Id est, proximus locus domus nostra est, ubi vestem mutare possis.

ACTUS IV. SCENA I.

DORIAS, ANCILLA.

Do. Ita mihi dii sint propitii, quantum ex vultu militis perspicere potui, metuo nonnihil misera ego, ne furiosus ille rixam aliquam aut vim faciat Thaidi.

ITA me dii bene ament, quantum ego illum vidi, nonnihil timeo

Misera, ne quam ille hodie insanu' turbam faciat, ut vim Thaidi.

Nam postquam iste advenit Chremes adolescens
frater virginis,
Militem rogat, illum admitti ut jubeat: ille con-
tinuò irasci, neque
Negare audere. Thais porrò instare, ut homi-
nem invitet. id 5
Faciebat retinendi illius caussâ: quia, illa quæ
cupiebat [erat.
De sorore ejus indicare, ad eam rem tempus non
Invitat tristis. mansit ibi. illa cum illo sermonem
occipit. [æmulum:
Miles verò sibi putare adductum ante oculos
Voluit facere contrâ huic ægré: Heus, heus, in-
quit, puer, huc Pamphilam 10
Accerse, ut delectet hic nos. illa exclamat, Mi-
nimè gentium: [ad jurgium.
Fun' in convivium illam? miles tendere: inde
Interea aurum sibi clàm mulier demit, dat mihi
ut auferam.
Hoc est signi, ubi primùm poterit, sese illinc
subducat, scio.

hoc licet: in convivium tu illam adduci jubeas? Miles verò id
ad jurgium ventum est. Interea aurum, annulos, torques, armillas, cæteraque ornamenta
aurea sibi Thais occultè demit; dat mihi ut exportem. Hoc est indicium, unde scio, ubi
primùm poterit, clanculùm inde discessuram.

ANNOTATIONES.

12 *In convivium illam?*] In Græciâ non
admittebantur ingenuæ mulieres ad convi-
via, nisi propinquorum et cognatorum, ut
Cornelius Nepos refert. Varro apud No-
nium sic refert: *Virgo de convivio abdicatur,*

*ideo quòd majores nostri virginis acerbis aures
veneris vocabulis imbuere noluerunt.*

13 *Interea aurum sibi clàm mulier demit.*] Id
agebat Thais, ne pro puellâ datâ ipsam spo-
liaret miles, si ei repenti virginem negasset.

ACTUS IV. SCENA II.

PHÆDRIA.

DUM rus eo, cœpi egomet mecum inter vias,
Ita ut fit, ubi quid in animo est molestiæ,
Aliam rem ex aliâ cogitare, et ea omnia in
Pejorem partem: quid opu' est verbis? dum hæc
puto,
Præterii imprudens villam. longè jam abieram, 5
Cùm sensi: redeo sursum, malè verò me habens.
Ubi ad ipsum veni divorticulum, constitui:
errorem animadverti: istuc regressus sum, malè quidem me habens. Ubi veni ad semitæ
divorticulum, quâ à viâ publicâ deflectitur ad villam, ibi restiti:

ANNOTATIO.

7 *Ad ipsum divorticulum.*] Divorticulum est semita deflectens à viâ publicâ ad villam
alicujus. Diverticula sunt transversæ viæ.

tunc cœpi mecum cogitare; Hem, nun per duos dies commorandum est mihi hîc ruri, soli, sine Thaidè? Quid tuû inde mihi erit? nihil: quid nihil? Si non tangendi est potestas, eho, anne saltem videndi erit? Si tangere non licet, videre eam quidem licebit: certè postremum amoris beneficium quippiam est. Villam præteream. Verùm quid causæ est, cur subitò huc exit Pythias turbata metu?

Ocepi mecum cogitare; Hem, biduum hîc Manendum est soli sine illâ? quid tum postea? Nihil est: quid nihil? si non tangendi copia est, 10 Eho, ne videndi quidem erit? si illud non licet, Saltem hoc licebit: certè extremâ lineâ Amare, haud nihil est. villam prætereo sciens. Sed quid hoc quòd timida subitò egreditur Pythias?

præteream ad urbem rediturus, ut imprudens eam antea præteream. Verùm quid causæ est, cur subitò huc exit Pythias turbata metu?

ANNOTATIO.

12 *Extremâ lineâ amare.*] Metaphora ducta à circo, vel à stadio: nam initium et locus, unde ii qui cursu certant emittuntur, signantur lineâ amare est tantum videre amicam, et longè abesse à metâ, id est, ab ejus possessione.

ACTUS IV. SCENA III.

PYTHIAS. PHÆDRIA. DORIAS.

Py. Ubinam ego infelix illum flagitiosum et sacrilegum eunuchum deprehendam? Aut ubi investigabo? Hoccine tam temerarium facinus committere ausus est? *Ph.* Perii: quid hoc sit, quod Pythias queritur, metuo. *Py.* Quin etiam amplius scelestus, postquam per ludum et jocum virginem fefellit, omnem vestitum miseræ discersit; atque ipsi comas divulsit. *Ph.* Hem. *Py.* Quem, ego, si nunc tenerem, quam citò unguibus illi venefico in oculos irruerem! *Ph.* Equidem nescio quid turbarum, me absente, excitatum est domi. Accedam ad Pythiam. Quid istud est? Quid celeras? Aut post quem curris, Pythias? *Py.* Eheu, Phædria, rogasne post quem curram? Apage hinc te, quò meritis es, cum donis tuis tam venustis. *Ph.* Quid istud est rei? *Py.* Quid à me quæris?

O quos tumultus eunuchus, quem nobis donasti, quos motus edidit? Virgini, quam miles Thaidi heræ munus dederat, stuprum intulit. *Ph.* Quid dicis?

ANNOTATIONES.

4 *Vestem omnem miseræ discidit.*] Ex his apparet virginem multum reluctatam esse.
11 *Eunuchum quem dedisti nobis, quas turbas dedit?*] Antecedens etiam à poetis præmittitur relativo, ut in hoc loco. Sic Virg. in 1 Æneid. *Urbem quam statuo, vestra est. Quod in prosâ sic efferas: Quam statuo urbem. Sic orator dicat; Quas ad me dedisti literas, placuerunt.*

Py. UBI illum ego scelerosum misera, atque impium inveniam? aut ubi

Quæram? hoccine tam audax facinus facere esse ausum? *Ph.* perii: hoc quid sit vereor.

Py. Quin insuper etiam scelus, postquam ludificatus est virginem,

Vestem omnem miseræ discidit: tum ipsam capillo conscidit.

Ph. Hem. *Py.* qui nunc si detur mihi, 5
Ut ego unguibus facilè illi in oculos involem venefico!

Ph. Profectò nescio quid absente nobis turbatum est domi. [ris, Pythias?

Adibo, quid istuc? quid festinas? aut quem quæ-

Py. Hem, Phædria, egon' quem quæram? abi hinc quò dignu' es cum donis tuis

Tam lepidis. *Ph.* quid istuc est rei? 10

Py. Rogas me? eunuchum quem dedisti nobis quas turbas dedit?

Virginem, quam heræ dederat dono miles, vitavit. *Ph.* quid ais?

Py. Perii. *Ph.* temulenta es. *Py.* utinam sic sient, mihi qui malè volunt.

Do. Au, obsecro, mea Pythias, quid istucnam monstri fuit?

Ph. Insanis: quì istuc facere eunuchus potuit?

Py. ego illum nescio 15

Qui fuerit: hoc, quod fecit, res ipsa indicat.

Virgo ipsa lacrumat, neque, cùm rogites quid sit, audet dicere:

Ille autem bonus vir nusquam apparet. etiam hoc misera suspicor,

Aliquid domo abeuntem abstulisse. *Ph.* nequeo mirari satis,

Quò abire ignavus ille possit longiùs, nisi domum Fortè ad nos rediit. *Py.* vise, amabò, num sit.

Ph. jam faxo scies. 21

Do. Perii, obsecro, tam infandum facinus, mea tu, ne audivi quidem.

Py. At pol ego amatores mulierum esse audieram eos maximos,

Sed nihil potesse: verùm miseræ non in mentem venerat:

Nam illum aliquò conclusissem, neque illi commisissem virginem. 25

rùm de hoc non cogitaveram: nam illum in aliquo loco conclusissem, si amatorem eum tantummodo esse meminissem: neque illi virginem custodiendam dedissem.

ACTUS IV. SCENA IV.

PHÆDRIA. DORUS. PYTHIAS. DORIAS.

Ph. Exi foras, scelestè! at etiam restitas, Fugitive? prodi, malè conciliate. *Do.* obsecro.

Ph. oh!

Illud vide, os ut sibi distorsit carnufex.

Quid huc reditio est? quid vestis mutatio est?

Quid narras? paululùm si cessâsem, Pythias, 5 Domi non offendissem; ita jam ornârât fugam.

Py. Habesne hominem, amabò? *Ph.* quid ni?

Py. ô factum bene!

Dor. Istuc pol verò bene. *Py.* ubi est? *Ph.* rogitas? non vides?

Py. Videam? obsecro, quem? *Ph.* hunc scilicet. *Py.* quis hic est homo?

vides? *Py.* An videam? Obsecro, quis est ille, quem video? *Ph.* Vides eunuchum quem accusas. *Py.* Quis hic est homo?

ANNOTATIO.

2 Malè conciliate.] Id est, in perniciem meam empte, magnò empte, charè comparate. Vetus Terentii interpres *nundinas* pro *concilio* exponit: undè *conciliare* pro *emere* sumitur.

Ph. Quem hodie Parmeno ad vestras aedes deduxit. *Py.* Hunc oculis suis nulla ex nostris ancillis unquam vidit, Phædria. *Ph.* Nulla eum vidit? *Py.* An tu, obsecro, hunc esse credidisti eunuchum, qui ad nos deductus est? *Ph.* Credidi: nam nullum habui alium. *Py.* Au! hic quidem nullo modo illi, quem ad vos misisti, est comparandus. Ille erat elegantis formâ, et facie ingenuo homine dignâ. *Ph.* Talis vobis diu apparuit, quia veste versicolori exornatus fuit: nunc tibi videtur turpis et deformis, quia illâ non indutus est. *Py.* Tace, precor: quasi paulò inter se differant. Ad nos hodie deductus est adolescentulus, visu pulcherrimus, et gratissimus, quem semper spectare velles, Phædria. Hic est rugosus senex, incurvus et flaccidus, veterno laborans, colore sblivido et subrufo, sicut mustela. *Ph.* Hem, quæ hæc est fabulâ? Eò me redigis, ut egomet nesciam, emerrime istum, necne. Eho tu, num ego emi te? *Do.* Emisti. *Py.* Impera, ut rursus mihi respondeat? *Ph.* Interroga. *Py.* Venistine hodie in domum nostram? *Negat.* At ille alter venit, quem deduxit secum Parmeno, natus annos sedecim. *Ph.* Agedum, Dore, hoc mihi explica primùm: unde sumpsisti hanc vestem, quâ indutus es? taces? monstrose homo, an non dicturus es? *Do.* Venit Chærea. *Ph.* Fraterne meus? *Do.* Ita. *Ph.* Quando? *Do.* Hodie. *Ph.* Quampridem? *Do.* Modò. *Ph.* Cum quo? *Do.* Cum Parmenone. *Ph.* An fratrem meum antea cognoveras? *Do.* Minimè, nec unquam ab ullo, quis esset, dici inaudiveram. *Ph.* Undenam igitur fratrem meum Chæream esse sciebas? *Do.* Parmeno eum fratrem tuum esse dicebat: Chærea hanc mihi dedit vestem. *Ph.* Perii. *Do.* Meam ipse sumpsit: postea Chærea et Parmeno aedibus egressi sunt.

Ph. Qui ad vos deductus hodie est. *Py.* hunc oculis suis 10
Nostrarum nunquam quisquam vidit, Phædria.
Ph. Non vidit? *Py.* an tu hunc credidisti esse, obsecro,
Ad nos deductum? *Ph.* namque alium habui neminem. *Py.* au! [erat
Nec comparandus hic quideim ad illum est. ille
Honestâ facie, et liberali. *Ph.* ita visus est 15
Dudum, quia variâ veste exornatus fuit:
Nunc tibi videtur fœdus, quia illam non habet.
Py. Tace, obsecro: quasi verò paulum intersiet.
Ad nos deductus hodie est adolescentulus,
Quem tu videre verò velles, Phædria. 20
Hic est vetus, vietus, veternosus, senex,
Colore mustelino. *Ph.* Hem, quæ hæc est fabula?
Eò redigis me, ut, quid egerim, egomet nesciam.
Eho tu, emin' ego te? *Do.* emisti. *Py.* jube mihi denuo [nos? negat.
Respondeat. *Ph.* roga. *Py.* venistin' hodie ad
At ille alter venit annos natus sedecim, 26
Quem secum adduxit Parmeno. *Ph.* agedum, hoc mihi expedi
Primùm: unde habes istam, quam habes, vestem?
taces? [Chærea.
Monstrum hominis! non dicturus? *Do.* venit
Ph. Fraterne? *Do.* ita est. *Ph.* quando? *Do.* hodie. *Ph.* quàm dudum? *Do.* modò. 30
Ph. Quicum? *Do.* cum Parmenone. *Ph.* nôrasne eum priús? [cier.
Do. Non: nec, quis esset, unquam audieram dici
Ph. Unde igitur, meum fratrem esse sciebas?
Do. Parmeno
Dicebat eum esse: is dedit mihi hanc. *Ph.* occidi.
Do. Meam ipse induit: pòst unâ ambo abierunt
foras. 35

ANNOTATIONES.

21 *Vietus.*] Id est, languidus, sine vi. *Vel inflexus, incurvus;* nam viere, inquit Varro, est vincere; unde vimina.

Veternosus.] *Veternus*, quem *λήθαργον* Græci dicunt, est apostema ex phlegmate, vel atrâ bile, natum in posteriore parte cerebri, inexpugnabilem penè dormiendi necessitatem inducens, magnamque oblivionem.

22 *Colore mustelino.*] Hic erravit Terentius: nam cùm legisset apud Menandrum: *γαλιώτης γέρον*, quod *lentiginosum senem* significat, cujusmodi ferè sunt eunuchi; ad similitudinem stellionis qui pelle est maculosâ, ut eunuchus ille erat, ore sparso; stellio autem est *γαλιώτης*, mustela verò est *γαλή*: hæc perperam Terentius confundit.

Py. Jam sati' credis sobriam esse me, et nil mentitam tibi?

Jam sati' certum est virginem vitiatam esse?

Ph. age nunc, bellua,

Credis huic quod dicat? *Py.* quid isti credam? res ipsa indicat.

Ph. Concede istuc paululum: audin'? etiam paululum; sat est.

Dic dum hoc rursum, Chæream' tuam vestem detraxit tibi? 40

Do. Factum. *Ph.* et eâ est indutus? *Do.* factum,

Ph. et pro te huc deductus' est? *Do.* ita.

Ph. Jupiter magne, ô scelestum atque audacem hominem! *Py.* vae mihi! [modis?

Etiam nunc non credis indignis nos esse irrisas

Ph. Mirum ni tu credis quod iste dicat. quid agam, nescio.

Heus tu, negato rursum. possumne ego hodie ex te exculpere 45

Verum? vidistin' fratrem Chæream? *Do.* non.

Ph. non potest sine

Malo fateri, video: sequere me hâc: modò ait, modò negat.

Ora me. *Do.* obsecro te verò, Phædria. *Ph.* intrò nunc jam. *Do.* hoi, hei.

Ph. Alio pacto honestè quomodo hinc nunc abeam nescio:

Actum est siquidem. tu me hîc etiam nebulo ludificabere? 50

Py. Parmenonis tam scio esse hanc technam, quàm me vivere.

Dor. Sic est. *Py.* inveniam pol hodie parem ubi referam gratiam.

Sed nunc, quid faciendum censes, Dorias? *Dor.* de istâc me rogas

Virgine? *Py.* ita: utrùm taceamne, an prædicem? *Dor.* tu pol, si sapis,

Quod scis, nescis, neque de eunucho, neque de vitio virginis: 55

Hâc re et te omni turbâ evolves, et illi gratum feceris.

Py. Jam satis, Phædria, credis me non esse temulentam, nec quidquam mendacii finxisse? Jam satis exploratum est et

compertum, virginem stupro pollutam esse?

Ph. Age nunc, stolidam, credisne huic id, quod dicat? Nimirum servo,

eunucho, et fugitivo! *Py.* Cur isti non credam?

Nam etsi non crediderim, res satis ipsa declarat. *Ph.* Dore, secede

huc paululum: audisne? Nunc etiam paululum:

satis est. Responde mihi iterum, Chæream tuam vestem detraxit tibi?

Do. Factum est ita. *Ph.* Et eam induit? *Do.* Factum, inquam. *Ph.* Et

pro te ad Thaidem deductus est? *Do.* Etiam. *Ph.* Proh maxime deorum

Jupiter! O nefarium et impudentem hominem! *Py.* Vae mihi miseræ!

Quid? etiamne nunc credere non vis indignis nos esse delusas

dolis? *Ph.* Mirandum esset, si non tu serva

servo fidem haberes. Quid agam incertus sum. Heus tu, negato rursum:

jubeo. An non possum hodie ex te verum exprimere? Vidistine fratrem

Chæream? *Do.* Non vidi. *Ph.* Non potest sine tormentis veritatem

fateri: sequere hâc; modò asseverat; modò negat. Ora me, et pœnam deprecare.

Do. Per deos verò tibi supplico, Phædria. *Ph.* Introito. *Do.* Hoi, hei.

Ph. Alio modo, nisi per hanc fallaciam, non possum ex hâc difficultate

honestè evadere: etenim actum est; vitiata est virgo à fratre, tu me hîc

etiam tenebrio ludos facies? *Py.* Hanc fraudem factam esse à Parmenone tam certò scio,

quàm me nunc vivere. *Dor.* Sic est. *Py.* Per

Pollucem inveniam hodie rationem, quâ Parmenoni vicem reddam. Sed nunc, Dorias, quid facere suades? *Dor.* De istâ virgine, nempe, consilium quæris? *Py.* Ita, utrùm

sileam quod factum est, an dicam? *Dor.* Tu pol, si prudens es, dissimula te id scire, quasi nescieris; neque de eunucho, neque de stupro virgini illato, quidquam efferas; hoc modo te omni tumultu liberabis, et virgini gratum facies.

ANNOTATIO.

56 *Et illi gratum feceris.*] Virgo enim sic dolet ob injuriam sibi illatam, ut ipsam etiam celet.

Dic solùm discessisse, et evasisse Dorum eunuchum. *Dor.* Sed licetne est Chremes, quem video? *Thais* mox ad nos veniet. *Py.* Quid ita? *Dor.* Quia cum inde ex domo militis exibam, jam tum cœperat jurgium inter illos. *Py.* Aufer istud aurum tibi à *Thaide* traditum: ego sciam ex *Chremete* quid factum sit.

Id modò dic, abîsse Dorum. *Py.* ita faciam. *Dor.* sed videon' *Chremem*? *Thais* jam aderit. *Py.* quid ita? *Dor.* quia cum inde abeo, jam tunc cœperat Turba inter eos. *Py.* tu aufer aurum hoc: ego scibo ex hoc quid siet. 59

ANNOTATIO.

58 *Jam tunc cœperat turba inter eos.*] *Thrasonem* et *Thaidem*.

ACTUS IV. SCENA V.

CHREMES. PYTHIAS.

Ch. At, at, verbis *Thaidis* circumventus sum: vinum quod bibi, me superavit. Dum mensæ accumbebam, quàm videbar mihi esse bellè sobrius, et sapere! postquam de mensâ surrexi, neque pes, neque mens in suo officio fuit. *Py.* *Chreme.* *Ch.* Quis est? *Ehem,* *Pythias,* vah, quânto pulchrior mihi videris quàm pridem? *Py.* Sanè tu quidem, per *Pollucem*, multò lætior appares. *Ch.* Vulgare mehercule verum est dictum: Sine *Cerere* et *Baccho* languet *Venus*, torpetque. Sed an multo antè tempore quàm venissem, *Thais* hîc fuit? *Py.* Anne abiit illa jam ex domo militis? *Ch.* Jam ætas est, ex quo egressa ab illo: rixæ inter illos gravissimæ ortæ sunt. *Py.* Nonne tunc illa dixit tibi ut se sequereris? *Ch.* Nihil, nisi quòd abiens mihi nutu capitis signum fecit. *Py.* *Eho,* nonne id suffiebat? *Ch.* At nesciebam illam mihi nutu significare, ut ipsam sequerer; sed id quod minùs intellexi, id apertius significavit miles, cum me violenter exturbavit foras ædibus. Sed ecce ipsam: miror in quâ parte viæ eam antecesserim.

Ch. At at, data hercle verba mihi sunt: vicit vinum quod bibi. Ac dum accubabam, quàm videbar mihi esse pulchrè sobrius! Postquam surrexi, neque pes, neque mens satis suum officium facit. *Py.* *Chreme.* *Ch.* quis est? *ehem,* *Pythias,* vah, quânto nunc formosior Videre quàm dudum? *Py.* certè quidem tu pol multò alacrior. 5 *Ch.* Verbum hercle verum hoc est: Sine *Cerere* et *Libero* friget *Venus*. [militè? Sed *Thais* multò antè venit? *Py.* an abiit jam à *Ch.* Jam dudum, ætatem: litès factæ sunt inter eos maxumæ. *Py.* Nil dixit tum, ut sequerere sese? *Ch.* nihil, nisi abiens mihi innuit. *Py.* *Eho,* nonne id sat erat? *Ch.* at nesciebam id dicere illam, nisi quia 10 Correxit miles, quod intellexi minùs: nam me extrusit foras. Sed eccam ipsam video: miror, ubi huic ego antevorterim.

ANNOTATIO.

6 *Sine Cerere et Libero friget Venus.*] *Ceres* est dea frugum, et *Bacchus* vini: eleganter *Terentius* *Cerem* pro cibo, *Bacchum* pro vino dixit per metonymiam; inventorem pro invento. *Voluptas* in calore sanguinis

constituta est, qui his rebus alitur. *Horatius*: Non enim posthac aliâ calebo fœminâ. *Frigent* in uxores mariti, qui non admodum amant.

ACTUS IV. SCENA VI.

THAIS. CHREMES. PYTHIAS.

Th. CREDO equidem illum jam affuturum esse, illam ut eripiat: sine veniat: Atqui si illam digito attigerit uno, oculi illico effodientur.

Usque adeò ego illi' ferre possum ineptias, et magnifica verba, Verba dum sint: verùm enim si ad rem conferentur, vapulabit.

Ch. Thais, ego jam dudum hîc adsum. *Th.* ô mi Chreme, te ipsum exspectabam: 5

Scin' tu turbam hanc propter te esse factam? et adeò ad te attinere hanc

Omnem rem? *Ch.* ad me? quî? quasi istuc!

Th. quia dum tibi sororem studeo Reddere et restituere, hæc atque hujusmodi sum multa passa.

Ch. Ubi ea est? *Th.* domi apud me. *Ch.* ehem! *Th.* quid est?

Educta ita, uti teque illâque dignum est. *Ch.* quid ais? *Th.* id quod res est. 10

Hanc tibi dono do, neque repeto pro illâ abs te quidquam pretii.

Ch. Et habetur, et referetur à me, Thais, tibi, ita uti merita es,

Gratia. *Th.* at enim cave, ne priusquam hanc à me accipias, amittas,

Chreme: nam hæc ea est, quam miles à me vi nunc venit ereptum.

Abi tu, cistellam, Pythias, domo effer cum monumentis. 15

Ch. Viden' tu illum, Thais? *Py.* ubi sita est? *Th.* in risco: odiosa, cessas? [cere?]

Ch. Militem secum ad te quantas copias addu- quam miles à me erepturus venit. Abi tu, Pythia, et arcam è domo nostrâ profer huc cum

insignibus et ornamentis, ex quibus agnoscî possit, quæque in eâ asservantur. *Ch.* Videtne militem, Thais? *Py.* Ubi posita est hæc arca? *Th.* In risco: molesta, quid moraris? *Ch.* Quantum exercitum huc agit?

Th. Puto certè illum Thrasonem mox adventurum, ut illum Pamphilam à me rapiat. Sine veniat: atqui si illam summo attigerit digito, statim ei oculi eruentur. Adhuc usque tolerare possum illius ineptias, et gloriosa verba, dummodo tantùm sint verba: nam si in rem deducantur, et quæ ille dicit, opere exequi conetur, plagis cædetur. *Ch.* Thais, jam pridem huc adveni.

Th. O mi Chreme, te ipsum exspecto: scisne tui causâ hoc jurgium et contentionem excitatam esse, adeò ut hæc omnis res ad te pertineat? *Ch.* Ad me? quomodo? quasi istud commoverim. *Th.* Quia dum sororem tuam (Pamphilam) conor tibi reddere, et restituere, hæc à milite, atque alia multa perpeti coacta sum. *Ch.* Ubi ea est? *Th.* Domi meæ est. *Ch.* Hem (quàm timeo!) *Th.* Quid est? timesne ejus pudicitia? Educata est et instituta liberaliter, ut et te et illâ dignum est. *Ch.* Quid ais? verumne dicis? *Th.* Dico id, quod res est. Hanc tibi dono do; nec pro eâ ullas impensas mihi à te reddi posco. *Ch.* Hæc gratia tibi habetur, et in animo accepta fertur, si verbis tibi referri nequit ut merita es. *Th.* Verùm enim cave, ne prius hanc amittas, quàm tibi à me tradi possit: nam hæc ea est, quam miles à me erepturus venit. Abi tu, Pythia, et arcam è domo nostrâ profer huc cum insignibus et ornamentis, ex quibus agnoscî possit, quæque in eâ asservantur. *Ch.* Videtne militem, Thais? *Py.* Ubi posita est hæc arca? *Th.* In risco: molesta, quid moraris? *Ch.* Quantum exercitum huc agit?

ANNOTATIONES.

15 *Cistellam.*] Scriiniolum, arcam in quâ erant ornamenta virginis, quibus agnosceretur à suis, nempe fortè armillæ, crepundia. Ea Thais jubet efferri domo, ut ostendantur

Chremeti, atque ita sororem possit agnoscere.

16 *In risco.*] Riscus, cista est pelle contexta: nomen Phrygium est.

At at! *Th.* Formidolosusne es? *Ch.* Egone formidolosus sim? Nemo est omnium hominum, qui vivat, minus formidolosus. *Th.* Atque ita nunc opus est ne sis talis. *Ch.* Hau! vereor ut me talem esse qualis sum putes. *Th.* Imò hoc animo reputa; ille cum quo tibi decertandum est, advena est, minus potens quam tu, minus notus, et minus amicorum habens in his locis. *Ch.* Hoc sat scio: sed imprudentis est damnum pati, et recipere, quod evitari et arcere possis. Malo ego nos cavere ab illo milite, quam post acceptam injuriam vindictam adversus eum persequi. Tu abi domum intrò, et serà fores claude, dum ego hinc ad forum transcurro: volo huc adducere advocatos, defensores nobis in hoc tumultu. *Th.* Mane *Ch.* Melius est ut advocatos adducam. *Th.* Mane. *Ch.* Desine me detinere: mox rediero. *Th.* Nihil opus est istis auxiliis, Chreme: dic modò illam tuam sororem esse, et te illam parvulam amisisse, nunc cognovisse: signa hæc, quibus probes ita esse, ostende. *Py.* Adsunt hæc monumenta. *Th.* Cape ea, Chreme. Si vim faciet miles, in jus voca, aut trahe: intellixistine? *Ch.* Omnino. *Th.* Audacter et animosè hæc pronuncia. *Ch.* Faciam. *Th.* Attolle pallium humeris delapsum. Perii, huic Chremeti opus est patrono, quem mihi defensorem paro.

At at! *Th.* num formidolosus obsecro es, mi homo? *Ch.* apage sis.

Egon' formidolosus? nemo est hominum, qui vivat, minus.

Th. Atque ita opu' est. *Ch.* hau! metuo, qualem tu me esse hominem existumes. 20

Th. Imò hoc cogitato: quicum res tibi est, peregrinus est.

Minu' potens, quàm tu, minu' notus, amicorum hinc habens minus.

Ch. Scio istuc: sed tu quod cavere possis, stultum admittere est.

Malo ego nos prospicere, quàm hunc ulcisci acceptâ injuriâ.

Abi tu, atque ostium obsera intus, ego dum hinc transcurro ad forum: 25

Volo ego adesse hinc advocatos nobis in turbâ hæc. *Th.* mane.

Ch. Melius est. *Th.* mane. *Ch.* omitte: jam adero. *Th.* nil opus est istis, Chreme:

Hoc dic modò, sororem illam tuam esse, et te parvam virginem

Amisisse, nunc cognovisse: signa ostende. *Py.* adsunt. *Th.* cape.

Si vim faciet, in jus ducito hominem: intellextin'? *Ch.* probé. 30

Th. Fac animo hæc præsentî dicas. *Ch.* faciam. *Th.* attolle pallium. [rem paro.

Perii; huic ipsi opus patrono est, quem defensor-

ACTUS IV. SCENA VII.

THRASO. GNATHO. CHREMES. THAIS.

SANGA, *Servus Thrasonis.*

Thr. Nunquid indecorum est, Gnatho, tam atrocem injuriam mihi factam impunè pati? Mori me fortiter potius est. [Simalio, Donax, Syrisce, sequimini. Primum aedis vi capiam. *Gn.* Egregiè. *Thr.* Virginem eripiam. *Gn.* Rectè.

Thr. HANCINE ego ut contumeliam tam insignem in me accipiam, Gnatho?

Mori me satius est. Simalio, Donax, Syrisce, sequimini.

Primum ædeis expugnabo. *Gn.* rectè. *Thr.* virginem eripiam. *Gn.* probé.

Thr. Malè mulctabo ipsam. *Gn.* pulchré. *Thr.* in medium huc agmen cum vecti, Donax, Tu, Simalio, in sinistrum cornu, tu, Syrisce, in dexterum. 5

Cedò alios; ubi centurio est Sanga, et manipulus furum? *Sa.* eccum adest.

Thr. Quid, ignave? peniculon' pugnare, qui istum huc portes, cogitas?

Sa. Egone? imperatoris virtutem noveram, et vim militum:

Sine sanguine hoc fieri non posse: quì abstergerem volnera?

Thr. Ubi alii? *Sa.* qui, malùm, alii? solus Sannio servat domi. 10

Thr. Tu nosce instrue: hìc ego ero post principia: inde omnibus signum dabo.

lùm, sunt isti alii? Solus Sannio abest, qui custodit res quæ sunt domi. *Thr.* Tu hosce ordina: hìc ego stabo in mediâ acie post principes milites: ex isto loco omnibus signum dabo ineundi certaminis.

ANNOTATIONES.

4 *In medium huc agmen cum vecti.*] Primum agmen, seu, ut nunc appellant, prima custodia, *L'avant-garde, Angl. THE VAN:* medium agmen, *la bataille, Angl. THE CENTRE:* postremum agmen, *l'arrière-garde, Angl. THE REAR.* Vectis est lignum teres et oblongum: præterea est instrumentum ferreum et militare, quo perfodiuntur parietes.

5 *Simalio.*] Jucundum est intelligere nomina strenuorum militum Thrasonis. Simalio quòd simus esset. Donax, *δὲναξ,* arundo, quì arundine pro hastâ utebatur. Syriscus à *Σύριος*, quòd Syrius esset origine, vel à Syrisco vase vimineo, in quo ficus solent asservari.

In sinistrum cornu.] Cornua erant latera aciei, ita dicta quòd prominere; in quibus stabant equites, qui utrinque clauderant latera aciei pedestris; quapropter turmæ equitum alæ dicuntur. *Des compagnies de Cavalerie. Angl. THE BODY OF HORSE.*

6 *Ubi centurio est Sanga.*] Centurio est centum militum præfectus. Unde et centuria quoque dicitur, cujus tamen numerus postea variavit: nam legio apud Romanos antiquitus quatuor millium erat; unde quadratum agmen dicebatur. Postea duo millia et ducentos adjecit Marius, ut constaret sex millibus et ducentis militibus. In legione erant sexaginta centuriæ, manipuli triginta, cohortes decem.

Manipulus furum?] Manipulus est fasciculus herbarum qui manu comprehenditur, quòd signum in militiâ fuit prisca Romanis. Ovidius:

Pertica suspensos portabat longa maniplos:

Unde manipularis nomina miles habet.

Inde ponitur pro exiguâ militum manu, quæ unum sequitur signum. Fures hìc dicuntur servi, et fures nonnunquam pro servis accipi scripsit Servius ad illud carmen Virgilio: *Quid domini fucient, audent cùm talia fures?*

Thr. Ipsam Thaidem acerbe puniam. *Gn.* Bellé. *Thr.* In medium huc agmen accede cum vecti, Donax, tu Simalio, in sinistrum cornu, tu Syrisce, in dexterum. Alii procedant: ubi est centurio Sanga, et manipulus servorum culinariorum? *Sa.* Ecce eum, adest. *Thr.* Quid, iners? An tu peniculo, quem portas, pugnare cogitas? *Sa.* Egone peniculum in bello non ferrem, quo vulnera abstergerem? Cùm imperatoris fortitudinem notam haberem, et robur militum; nec sine sanguinis effusione hanc obsidionem fieri posse. *Thr.* Ubi alii sunt? *Sa.* Quinam, ma-

Sæpissime tamen fures apud comicos intelliguntur servi culinarii. Fortè fossore intelligit, et cuculos agentes ad evertenda mœnia et arces, *Pionniers, Angl. PIONEERS.* Sanga, quia coquus erat, Thraso vocat centurionem tanquam aliis honoratiorem. Sanga dictum quidam volunt à Sangâ vico, vel Sangario flumine Phrygiæ; nam Phryges serviles sunt. Fortè à Græco *σάγαις,* quod securis quoddam genus est.

10 *Qui, malùm, alii?*] *Malùm* vicem interjectionis irascentis sustinet.

11 *Hic ego ero post principia.*] Id est, post principes in acie; milites in militiâ Romanâ principes dicebantur secundæ aciei milites, armis maximè insignes: ita enim acies apud Romanos instruebatur, ut primi hostes aggredierentur manipuli hastatorum, ex flore juvenum pubescentium collecti: qui si hostem propulsare non possent, à principibus, qui omnes scutati erant, in intervalla ordinum recipiebantur. Moxque hi, nempe principes, in eorum, nempe hastatorum, locum succedebant. Hastati autem post eos subsequebantur. Si à principibus quoque non satis feliciter esset pugnatum, à primâ acie ad triarios paulatim se referebant; unoque agmine facto, nullâque spe post se relictâ, unâ omnes in hostem procedebant. Principia est locus in acie principium militum. Inde, post principia esse, significat, in tuto esse, ubi noster Thraso se collocaverat. Principia etiam est locus in castris, ubi habitat dux et imperator. Hæc ex Livio sub finem octavi libri primæ Decadis. Cæterùm Homerus, *Iliad. V.* laudat Diomedem, quòd inter principes primâ acie pugnârit: sicut Homerum imitatus Virgilius similiter Æneam de fortitudine laudans ait;

Se quoque principibus permixtum agnovit Achivis.

Gn. Istud est peritum et prudentem esse: quàm rectè milites disposuit! quàm prospexit sibi tuto in loco! *Thr.* Hoc idem Pyrrhus observavit, hunc ordinem tenuit. *Ch.* Videse tu, Thais, quid agat Thraso, ut nos oppugnet? Certè prudens consilium est, nos intra domum recipere, et fores occludere. *Th.* Sanè hic vanus nugator est: nec est causa cur tibi fortis imperator nunc esse videatur. *Thr.* Quid censes faciendum, Gnatho? *Gn.* Fundam nunc vellem tibi in manus dari, ut tu illos obsessos ferires clandestinò et latenter: in fugam se darent. *Thr.* Sed ecce Thaidem ipsam video. *Gn.* Quin mox impetum facimus? *Thr.* Mane, omnia priùs consilii prudentià, quàm vi armorum tentare sapientem convenit. Fortasse quæ jubebo, nullà vi adhibitâ factura est. *Gn.* Dii vostram fidem! quanti aestimandus est ille qui sapit! nunquam ad te accedo, quin doctior recedam. *Thr.* Thais, primùm hoc mihi responde: cùm tibi darem istam virginem, nonne mihi promisisti hos dies soli mihi te concessuram? *Th.* Quid tum postea? *Thr.* Istudne rogas, quæ mihi coràm ante oculos amatorem apposuisti tum? *Th.* An tibi dignus videtur ille, quicum loquaris? *Thr.* Et cum eo furtim à me discessisti? *Th.* Ita libuit. *Thr.* Pamphilam huc igitur adduc, et redde, nisi vis eam tibi per vim eripi. *Ch.* Tibi illam reddat? aut tu eam attingas, omnium scelestissime? *Gn.* Ah, quid ais? tace. *Thr.* Quid tu tibi vis, cùm tuâ nihil intersit, Gnatho? Ergone meam tangere quis prohibeat? *Ch.* Tuam autem ais esse, furcifer? *Gn.* Vide sis, ignoras cui viro nunc convicium dicis. *Ch.* Non tu hinc abis, impure? scisne, ò miles! ut tecum agatur? Si vei minimam turbam hodie hic commoveris,

Gn. Illuc est sapere: ut hosce instruxit, ipse sibi cavit loco.

Thr. Idem hocce Pyrrhus factitavit. *Ch.* viden' tu, Thais, quam hic rem agit?

Nimirum consilium illud rectum est de occludendis aedibus.

Th. Sanè, quod tibi nunc vir videatur esse, hic nebulo magnus est: 15

Ne metuas. *Thr.* Quid videtur? *Gn.* fundam tibi nunc nimis vellem dari,

Ut tu illos procul hinc ex occulto cæderes: facerent fugam.

Thr. Sed eccam Thaidem ipsam video. *Gn.* quàm mox irruimus? *Thr.* mane.

Omnia priùs experiri verbis, quàm armis, sapientem decet.

Qui scis, an quæ jubeam, sine vi faciat? *Gn.* Dii vostram fidem! 20

Quanti est sapere? nunquam accedo ad te, quin abs te abeam doctior.

Thr. Thais, primùm hoc mihi responde: cùm tibi do istam virginem,

Dixit' hos mihi dies soli dare te? *Th.* quid tum postea? *Thr.* rogitas,

Quæ mi ante oculos coràm amatorem adduxisti tuum?

Th. Quid cum illo agas? *Thr.* et cum eo clam subduxisti te mihi? 25

Th. Libuit. *Thr.* Pamphilam ergo huc redde, nisi vi mavis eripi.

Ch. Tibi illam reddat? aut tu eam tangas? omnium. *Gn.* ah, quid agis? tace.

Thr. Quid tu tibi vis? ego non tangam meam? *Ch.* tuam autem, furcifer?

Gn. Cave sis: nescis cui maledicas nunc viro. *Ch.* non tu hinc abis?

Scin' tu ut tibi res se habeat? si quidquam hodie hinc turbæ cœperis, 30

ANNOTATIO.

13 *Pyrrhus factitavit.*] Se post principia posuit Pyrrhus Epirotarum rex. Pyrrho Anibal inter imperatores, cùm primas Alexandro Magno dedisset, secundas tribuit, quòd castrà metari primus docuerit, id est,

describere, et locare, *Camper.* *Angl.* TO ENCAMP. Ad hoc nemo elegantius loca cepit, præsidia disposuerit. *Choisir bien les lieux, se fortifier.* *Angl.* TO CHOOSE HIS GROUND JU-DICIOUSLY, TO FORTIFY HIMSELF.

Faciam, hujus loci, dieique, meique semper memineras.

Gn. Miseret tui me, qui hunc tantum hominem facias inimicum tibi.

Ch. Diminuam ego caput tuum hodie, nisi abis.

Gn. ain' verò, canis?

Siccine agis? *Thr.* Quis tu es homo? quid tibi vis? quid cum illâ rei tibi est?

Ch. Scibis: principio eam esse dico liberam. *Thr.* Hem! *Ch.* civem Atticam. *Thr.* hui! 35

Ch. Meam sororem. *Thr.* os durum! *Ch.* miles, nunc adèò edico tibi,

Ne vim facias ullam in illam. *Thais*, ego ad Sophronam eo

Nutricem, ut eam adducam, et signa ostendam hæc. *Thr.* tun' me prohibeas,

Meam ne tangam? *Ch.* prohibeo, inquam. *Gn.* audin' tu? hic furti se alligat.

Satin' hoc est tibi? *Thr.* hoc idem tu ais? *Th.* quære, qui respondeat. 40

Thr. Quid nunc agimus? *Gn.* quin redeamus; jam hæc tibi aderit supplicans

Ultrò. *Thr.* credin'? *Gn.* imò certè: novi ingenium mulierum:

Nolunt, ubi velis; ubi nolis, cupiunt ultrò. *Thr.* bene putas.

Gn. Jam dimitto exercitum? *Thr.* ubi vis. *Gn.* Sanga, ita uti fortes decet

Milites, domi focique fac vicissim ut memineras.

Sa. Jam dudum animus est in patinis. *Gn.* frugi es. *Thr.* vos me hâc sequimini. 46

sunt à naturâ mulieres: quando vis, nolunt: quando nolis, volunt, et cupiunt ultrò, nemine suadente. *Thr.* Rectè judicas. *Gn.* Jamne mox missionem militum faciam? *Thr.* Quando voles. *Gn.* Sanga, fac ut culinæ cibusque memineras, sicut fortes decet milites, qui alacres pro focis et penatibus pugnant. *Sa.* Jampridem à bello aversus animus in epulis et cupediis totus est. *Gn.* Bonæ frugi es, et utilis. *Thr.* Vos hâc me sequimini.

faciam, ut hujus loci, diei, meique semper memoriam habeas. *Gn.* Miseret tui, qui hujus tanti hominis inimicitias suscipias. *Ch.* Infringam caput tuum hodie, nisi abis. *Gn.* Siccine minaris, impudens? *Thr.* Quis tu homo es? Quid tibi vis? Quid tibi rei est cum illâ? *Ch.* Primùm ego assero eam esse liberam. *Thr.* Hem! *Ch.* Civem Atticam. *Thr.* Hui! *Ch.* Meam sororem. *Thr.* Frons ferrea! *Ch.* Miles, nunc etiam tibi denuncio, ne vim ullam facias contra illam. *Thais*, ego eo ad Sophronam nutricem, ut eam huc adducam, et hæc monumenta agnitionis ostendam. *Thr.* Tunc prohibere possis, ne in servam meam manum injiciam? *Ch.* Prohibeo, iterum tibi denuncio. *Gn.* Audisue, *Thraso*? Hic furti se reum fatetur; scilicet, se dolo malo rem à proprio domino auferre et detinere. Sufficitne hoc tibi ad repetendam in jure virginem servam tuam? *Thr.* An idem hoc ais, quod *Chremes*, *Thais*? *Th.* Indignus es cui respondeam, quære aliò responsum. *Thr.* Quid nunc agere debemus, *Gnatho*? *Gn.* Age, redeamus: jam hæc ad te venit sponte supplicans, ut ei veniam condones. *Thr.* Credisne? *Gn.* Sic certè est: ita comparatæ

ACTUS V. SCENA I.

THAIS. PYTHIAS.

Th. PERGIN' scelesta, mecum perplexè loqui?

Scio, nescio: abiit: audivi: ego non affui.

Non tu istuc mihi dictura apertè es, quicquid est?

latum: abfui cùm vitiata est. Nonne tu istud mihi declarabis, quod ex te quære, quid-

Th. Pergisne, scelerala, intricatè atque obscurè mecum loqui? Scio, nescio: abiit: audivi stuprum illi esse ill-

Virgo laceratâ veste præ pudore obticet; eunuchus aufugit; quamobrem aufugit? quid factum est? cum hæc à te quæro, nihil quidquam respondes? *Py.* Quid ego infelix tibi amplius respondere possum? Dicunt illum minimè eunuchum fuisse. *Th.* Quis fuit igitur? *Py.* Iste Chærea. *Th.* Qui Chærea? *Py.* Iste adolescens frater Phædriæ. *Th.* Quid ais, venefica? *Py.* At eum ipsum esse certò cognovi. *Th.* Cur ad nos, quæso, venit? Cur ad nos adductus est? *Py.* Nescio; nisi amore captum fuisse credo Pamphilæ. *Th.* Hem! Misera! interii, infelix, siquidem tu ista verè commemoras. An ideo virgo lacrymas fundit? *Py.* Id arbitrator. *Th.* Quid ais, sacrilega? Nonne istud tibi abiens minata imperavi, ne vir quisquam ad eam adiret? *Py.* Quid facerem? ita ut imperâsti, illi soli custodienda data est. *Th.* Pessima, lupo ovem tuendam dedisti. Valdè me pudet, ita me delusam esse. Quæ hæc est species hominis? *Py.* Hera mea, sile; sile, obsecro, salvæ sumus; habemus hominem ipsum (Chæream) in nostrâ potestate. *Th.* Ubi is est?

Py. Hem, vides illum ad sinistram? *Th.* Video. *Py.* Manda in eum manum injici, tanquam in fugitivum. *Th.* Quid illi faciemus comprehenso, inepta? *Py.* Quærisne quid facias? Vide quæso, si non est insigniter impudens: ex aspectu sanè videtur esse. Nonne talis est, qualem dico? *Th.* Non. *Py.* Atque etiam qualis est ejus audacia!

ANNOTATIO.

4 *Virgo conscissâ veste.*] *Thais* breviter refert quæ sibi *Pythias* latiùs recensuerat.

ACTUS V. SCENA II.

CHÆREA. THAIS. PYTHIAS.

Ch. In ædibus Antiphonis, et pater et mater ejus, quasi consultò præsentés erant, cum ingressuri eramus, ita ut nullo modo introire possem, quin me viderent: interea dum ante fores sto, notus quidam mihi occurrit in viâ: simul ac vidi, mox me in pedes conieci quàm citissimè in angiportum quoddam solitarium; inde etiam

Virgo conscissâ veste lacrumans obticet: Eunuchus abiit; quamobrem? quid factum est? taces? 5

Py. Quid tibi ego dicam misera? illum eunuchum negant

Fuisse. *Th.* quis fuit igitur? *Py.* iste Chærea. *Th.* Qui Chærea? *Py.* iste ephebus, frater Phædriæ.

Th. Quid ais, venefica? *Py.* atqui certò comperi.

Th. Quid is obsecro ad nos? quamobrem adductu' est? *Py.* nescio; 10

Nisi amâsse credo Pamphilam. *Th.* hem, misera! occidi,

Infelix, siquidem tu istæc vera prædicas.

Num id lacrumat virgo? *Py.* id opinor. *Th.* quid ais, sacrilega?

Istuccine interminata sum hinc abiens tibi?

Py. Quid facerem? ita ut jûsti, soli credita est. 15

Th. Scelesta, ovem lupo commisti. disputet

Sic mihi data esse verba. quid illuc hominis est?

Py. Hera mea! tace; tace, obsecro, salvæ sumus: hominem

Habemus ipsum. *Th.* ubi is est? *Py.* hem ad sinistram, nonne vides? 19

Th. Video. *Py.* comprehendi jube quantum potest. [gas?

Th. Quid illo facias, stulta? *Py.* quid faciam, rovide, amabò, si non, cum aspicias, os impudens videtur. *Th.* non. *Py.* tum, quæ ejus confidentia est!

In aliud, inde in aliud: ita miserrimus
 Fui fugitando, ne quis me cognosceret.
 Sed estne hæc Thais, quam video? ipsa est: hæreo
 Quid faciam. quid meâ autem? quid faciet mihi?
Th. Adeamus. bone vir, Dore, salve: dic mihi,
 Aufugistin'? *Ch.* hera, factum. *Th.* satin' id tibi
 placet? 12
Ch. Non. *Th.* credin' te impunè habiturum? *Ch.*
 unam hanc noxiam
 Mitte: si aliam unquam admisero ullam, occidito.
Th. Num meam sævitiam veritus es? *Ch.* non.
Th. quid igitur? 15
Ch. Hanc metui, ne me criminaretur tibi.
Th. Quid feceras? *Ch.* paululum quiddam. *Py.*
 eho, paululum, impudens?
 An paululum esse hoc tibi videtur, virginem
 Vitiare civem? *Ch.* conservam esse credidi.
Py. Conservam? vix me contineo, quin involem
 in [venit.
 Capillum. monstrum! etiam ultro derisum ad-
Th. Abin' hinc, insana? *Py.* quid ita veró? de-
 beam, 22
 Credo, isti quidquam furcifero, si id fecerim;
 Præsertim cùm se servom fateatur tuum.
Th. Missa hæc faciamus. non te dignum, Chærea,
 Fecisti: nam si ego digna hâc contumeliâ 26
 Sum maximè, at tu indignus qui faceres tamen.
 Neque ædepol, quid nunc consilii capiam, scio,
 De virgine istâc: conturbâsti mihi
 Rationes omnes, ut eam non possim suis, 30
 Ita ut æquom fuerat, atque ut studui, tradere: ut
 Solidum parerem hoc mihi beneficium, Chærea.
Ch. At nunc dehinc spero æternam inter nos
 gratiam
 Fore, Thais. sæpe ex hujusmodi re quâpiam, et
 Malo ex principio magna familiaritas 35
 Conflata est. quid si hoc quispiam voluit deus?
Ph. Equidem pol in eam partem accipioque et
 volo.

in aliud, inde in aliud: ita
 fugitando miserrimus fui,
 metuens ne quis me ag-
 nosceret. Sed estne hæc
 Thais, quam video? Ipsa
 est: incertus sum animi
 quid agam. Verùm quid
 meâ refert? Quid faciet
 mihi? *Th.* Eamus ad eum.
 Bone vir, Dore, salve? *Ch.*
 dic mihi, fugistine domo?
Ch. Hera, id feci. *Th.*
 Hoccine fecisse tibi ju-
 cundum est? *Ch.* Mini-
 me. *Th.* Credisne hoc
 impunè et inultum tibi
 fore? *Ch.* Unum hoc deli-
 ctum mihi remitte: si
 aliud unquam commisero
 ullum, interfici me jube.
Th. Num meam duritiam
 et crudelitatem timuisti,
 adèd ut fugeres? *Ch.*
 Non. *Th.* Quid igitur?
Ch. Timui ne ista (Py-
 thias) me accusaret apud
 te. *Th.* Quam culpam
 feceras? *Ch.* Levem
 quandam culpam. *Py.*
 Eho levem, impudens?
 An levem esse culpam
 æstimas, virgini civi vi-
 tium afferre? *Ch.* Con-
 servam meam esse pu-
 tavi. *Py.* Conservam
 putâsti? Vix mihi tem-
 pero quin irruam in co-
 mam. Monstrum! etiam
 nos ut ludibrio habeat,
 ex industriâ huc advenit.
Th. Abin' hinc, stulta?
Py. Quasi verò ullam
 pœnam debeam isti fur-
 cifero, si involaverim in
 capillum ejus: præsertim
 cùm non liberum, sed servum
 tuum se esse profiteatur.
Th. Hæc inutilia omittamus.
 Non te facinus dignum ad-
 sisti, Chærea: nam quam-
 vis propter conditionem
 meam hâc injuriâ maxi-
 mè digna videar; tamen
 tu indignus es, qui eam
 mihi faceres: neque per
 Pollucem nunc scio qua-
 le consilium capiam de

istâ virgine: ita res meas confudisti omnes, ut eam nequeam suis talem, intactam, et virginem reddere, ita ut æquum fuerat, atque ut omni studio conata fui: ut integram gratiam inirem à Chremete et reliquis virginis cognatis; ut integrum et perfectum hoc beneficium conferrem in Chremetem et virginis cognatos. *Ch.* At nunc exinde spero æternam fore inter nos omnes, me, illam, et te, benevolentiam, Thais: nam sæpe ex simili re aliquâ turbulentâ, atque ex malo principio magna necessitudo et conjunctio contracta est. Quid si hoc, autore aliquo deo, factum est? *Th.* Equidem pol, in eam partem et accipio, et ita volo evenire.

ANNOTATIO.

27 At tu indignus qui faceres tamen.] Id est, non te decuit eam injuriam mihi facere, cùm sis frater Phædriæ mei amatoris, et diligenter ac liberaliter fueris iustitutus.

Ch. Quinimo, ita ut accipias, et velis, te rogo: hoc unum scias velim, me non eo animo cum virgine rem habuisse, ut tibi injuriam facerem; sed ab amore ad id faciendum impulsus fuisset. *Th.* Scio, et per Pollucem propterea tibi libentius veniam do. Non adeo humanitatis expertus sum, neque tam ignara, ut quanta sit amoris potentia non noverim. *Ch.* Te quoque jam, Thais, ita me dii ament, nunc amo. *Py.* Etiam per deos tibi metuendum, hera, ab isto, sentio, ne quam technam et fraudem faciat. *Ch.* Non ausim, etiamsi velim (propter fratrem Phædriam). *Py.* Nullam fidem tuis dictis habeo. *Th.* Fac ut desinas, Pythias. *Ch.* Nunc in tuam, Thais, me do fidem, et in clientelam trado, teque obsecro ut in ducenda uxore Pamphilam me juves. Te mihi patronam eligo, Thais; te per deos obtestor: moriar omnino, si non hanc in uxorem accipio. *Th.* Tamen si pater voluerit. *Ch.* Ah quid dubitas? Volet, probè scio; dummodo hæc sit civis. *Th.* Si paulisper vis expectare, mox ipse frater illius huc adventurus est, Chærea; nutricem ivit accersitum, quæ Pamphilam parvulam aluit: tu ipse dum de Pamphilæ origine inquiretur præsens intereris. *Ch.* Ego verò expectabo dum Chremes hîc adsit. *Th.* Visne interea, dum is huc redit, domi maneamus, potiùs quàm hîc ante fores? *Ch.* Imò vehementer cupio. *Py.* Quidnam, quæso, nunc factura es? *Th.* Quidnam ita? *Py.* Tunc quæris? An hunc tu, quæ ab eo delusa es, intrò aedes posthac admittere cogitas? *Th.* Cur non? *Py.* Faciet aliquam turbam de integro; verbis meis fidem adhibe. *Th.* Au, tace, oro. *Py.* Non satis compertam habere videris ejus confidentiam. *Ch.* Non faciam quod vereris, Pythias. *Py.* Non per Pollucem credo, Chærea, nisi, postquam nihil à te mali factum fuisse compertum fuerit. *Ch.* Imò, Pythias, tu me servato. *Py.* Neque per deos tibi quidquam servandum dare ausim, neque te servare: apage te à me. *Th.* Advenit opportunè ipse frater Pamphilæ Chremes. *Ch.* Perii meliercle: obsecro, Thais, intrò aedes eamus: nolo me in viâ ut Chremes ita vestitum videat. *Th.* Quamobrem tandem? an quia te pudet? *Ch.* Id ipsum nempè est. *Py.* Id ipsum? Virgo verò vitata an pudori fuit? *Th.* Præito; sequar. Tu isthîc mane, Pythias, ut Chremetem domum introducas.

Ch. Imò ita quæso: unum hoc scito, contumeliæ Non me fecisse causâ, sed amoris. *Th.* scio, Et pol propterea magis nunc ignosco tibi. 40

Non adeo inhumano ingenio sum, Chærea, Neque tam imperita, ut, quid amor valeat, nesciam. *Ch.* Te quoque jam, Thais, ita me dii bene ament, amo. [ligo.]

Py. Tum pol ab istoc tibi, hera, cavendum intel- *Ch.* Non ausim. *Py.* nihil tibi quidquam credo. [sies:]

Th. desinas. *Ch.* Nunc ego te in hâc re mihi oro ut adjutrix Ego me tuæ commendo et committo fidei. 47

Te mihi patronam cupio, Thais: te obsecro: Emoriar, si non hanc uxorem duxero. [scio,]

Th. Tamen si pater. *Ch.* quid? ah volet, certò Civis modò hæc sit. *Th.* paululùm opperirier 51

Si vis, jam frater ipse hîc aderit virginis: [lam:] Nutricem accersitum iit, quæ illam aluit parvo- In cognoscendo tute ipse hîc aderis, Chærea.

Ch. Ego verò maneo. *Th.* visne interea, dum is venit, 55

Domo opperiamur potiùs, quàm hîc ante ostium?

Ch. Imò percupio. *Py.* quam tu rem actura, obsecro es?

Th. Nam quid ita? *Py.* rogitas? hunc tu in aedes cogitas [mææ fidei;]

Recipere posthac? *Th.* cur non? *Py.* crede hoc Dabit hîc aliquam pugnam denuo. *Th.* au, tace, 60

obsecro. *Py.* Parum perspexisse ejus videre audaciam. *Ch.* Non faciam, Pythias. *Py.* non pol credo, Chærea,

Nisi si commissum non erit. *Ch.* quin, Pythias, Tu me servato. *Py.* neque pol servandum tibi

Quidquam dare ausim, neque tē servare: apage te. *Th.* Optimè adest ipse frater. *Ch.* perii hercle: 66

obsecro *Abeamus intrò, Thais: nolo me in viâ*

Cum hâc veste videat. Th. quamobrem tandem? an quia pudet? [præ, sequor.]

Ch. Id ipsum. *Py.* id ipsum? virgo verò? *Th.* I Tu isthîc mane, ut Chremem introducas, Pythias.

ACTUS V. SCENA III.

PYTHIAS. CHREMES. SOPHRONA.

Py. QUID? quid venire in mentem nunc possit mihi?

Quidnam? quî referam sacrilego illi gratiam, Qui hunc supposuit nobis? *Ch.* move verò ocyùs Te, nutrix. *So.* moveo. *Ch.* video, sed nil promoves.

Py. Jamne ostendisti signa nutrici? *Ch.* omnia.

Py. Amabò, quid ait? cognoscitne? *Ch.* ac memoriter. 6

Py. Bene ædepol narras: nam illi faveo virgini.

Ite intrò: jamdudum hera vos exspectat domi.

Virum bonum eccum Parmenonem incedere

Video: viden' ut otiosus it! si diis placet, 10

Spero me habere, qui hunc meo excruciem modo.

Ibo intrò, de cognitione ut certum sciam:

Pòst exibo, atque hunc perterrebo sacrilegum.

domi. Ecce virum bonum Parmenonem video spatiari. Vide ut otiosus et securus ambulat! Spero me habituram facultatem, si diis placet, quò eum arbitrato meo agitem, et anxium reddam. Ædes intrabo, ut certior facta sim de agnitione Pamphilæ, à fratre et nutrice ejus: postea exibo, et sceleratum hunc Parmenonem perterrefaciam.

Py. Quid? quid in animo excogitare nunc possum ego? Quidnam? quomodo nunc scilicet par pari referam, illi scelesto Parmenoni, qui hunc Chæream pro eunucho nobis supposuit? *Ch.* Move te verò citiùs, nutrix. *So.* Moveo. *Ch.* Video, te moves; sed nihil promoves. *Py.* Jamne, Chremes, ostendisti omnia signa cistellæ Sophronæ nutrici? *Ch.* Omnia ostendi. *Py.* Obsecro, quid dicit? Agnoscitne illa? *Ch.* Agnoscit, et memoriter recenset. *Py.* Grata per Pollicem narras: nam bene illi puellæ cupio. Introite: nam jam pridem Thais hera vos exspectat

ACTUS V. SCENA IV.

PARMENO. PYTHIAS.

Pa. REVISO, quidnam Chærea hîc rerum gerat,

Quòd si astu rem tractavit, dî vostram fidem!

Quantam et quàm veram laudem capiet Parmeno!

Nam ut mittam, quòd ei amorem difficillimum, et

Carissimum ab meretrice avarâ, virginem 5

Quam amabat, eam confeci sine molestiâ,

Sine sumptu, sine dispendio: tum hoc alterum,

Id verò est, quod ego mihi puto palmarium,

Me reperisse, quo modo adolescentulus

sitionem ejus perfeci sine difficultate, sine sumptu et impensis gloriosum et palmâ dignum, quod mihi tribuo, quoniam rationem inveni, quâ adolescentulus possit

Pa. Redeo visum quas res hic agat Chærea, quòd si astutè cœptum exequutus est, dii vestram fidem testor! quantam, et quàm veram laudem consequetur Parmeno! nam ut taceam quòd ei amorem difficillimum et magno pretio parandum à meretrice avarâ, virginem nimium, quam perditè amabat, procuravi, et acquisitionem; id verò est pecuniarum; id verò est

ANNOTATIO.

8 *Palmarium.*] Palmarius, a, um: quod est palmâ dignum, aliquando substantivum est, et videtur poni pro victoriâ L. I. § 5. D. De extraordinariis cognitionibus, his verbis: honoraria summa peti poterit usque ad proba-

bilem quantitatem; etsi nomine palmarii cautionibus. Id vocabulum sumptum à gladiatoribus; nam victori gladiatori is honos habebatur, ut coronatus palmâ laudes ferret.

meretricum ingenia et mores pernoscere: ut cum tempestivè illas penitus cognoverit perpetuò odio eas prosequatur. Dum foris cœnant, nihil videtur tersius et honestius, nihil magis ornatum nec magis lepdatum: quæ cum epulantur, non vorant, sed lentè et delicatè suaviora quæque cum amatore suo mandunt. Harum verò licet videre insatiabilem voracitatem, immunditias, egestatem, cum domi sunt, quam obscœnæ, quam gulæ deditæ, quo pacto juris hesterni panem atrum deglutiant. Hæc omnia didicisse non modò utile, sed salutiferum adolescentibus. *Py.* Ego per Pollucem pro istis dictis et factis te, scelerose, ulciscar et puniam; ut non impunè feras quòd nos ludificatus fueris.

Meretricum ingenia et mores posset noscere: 10
Maturè ut cum cognòrit, perpetuò oderit.
Quæ dum foris sunt, nihil videtur mundius,
Nec magis compositum quidquam, nec magis
elegans:

Quæ, cum amatore suo cum cœnant, liguriunt.
Harum videre ingluviem, sordes, inopiam, 15
Quàm inhonestæ solæ sint domi, atque avidæ cibi,
Quo pacto ex jure hesterno panem atrum vorent.
Nòsse omnia hæc, salus est adolescentulis.
Py. Ego pol te pro istis dictis et factis, scelus,
Ulciscar; ut ne impunè in nos illuseris. 20

ACTUS V. SCENA V.

PYTHIAS. PARMENO.

Py. Proh deùm fidem! facinus turpe et crudele! O infortunatum adolescentulum! O scelerosum Parmenonem, qui istum in hanc domum adduxit!
Pa. Quid est? *Py.* Adeò misericordiâ commotus sum, ut ne tam atrox tormentum cernerem, misera huc foras me subduxerim. Quæ infanda et sæva suppliciorum exempla dicuntur in eum facienda esse!
Pa. O Jupiter! quæ illa turbatio est? Egone occidi? accedam. Quid istuc est, Pythias? quid quereris? in quo exempla gravia pœnarum edenda esse dicis?
Py. An quæris, impudentissime? Exitium attulisti huic adolescentulo, quem pro eunucho ad ædes nostras deduxisti, dum nos dolis circumvenire conaris.
Pa. Quid ita dicis? aut quid factum est? Dicito.
Py. Dicam: novistine virginem istam, quæ hodie dono data est Thaidi, civem esse hujus urbis? ejusque fratrem inter primos nobiles numerari?
Pa. Nescio. *Py.* Atqui esse eam civem Atticam compertum est: hanc iste adolescentulus stupravit miser. Ille frater ejus, impetuosus admodum et ad vim inferendam promptissimus, ubi hoc inaudivit. *Pa.* Quidnam fecit?
Py. Constrinxit primùm eum, in modum crudelem, arctis vinculis.

Py. PRO deùm fidem! facinus fœdum: ô infelicem adolescentulum!
O scelestum Parmenonem, qui istum huc adduxit!
Pa. quid est?
Py. Miseret me: itaque ut ne viderem, misera huc effugi foras.
Quæ futura exempla dicunt in eum indigna! *Pa.* ô Jupiter!
Quæ illæc turba est? numnam ego perii? adibo: quid istuc Pythias? 5
Quid ais? in quem exempla fient? *Py.* rogitas, audacissime!
Perdidisti istum, quem adduxi pro eunucho, adolescentulum,
Dum studes dare verba nobis. *Pa.* quid ita? aut quid factum est? cedó.
Py. Dicam: virginem istam, Thaidi hodie quæ dono data est,
Scin' eam hinc civem esse? et ejus fratrem adprimè nobilem? 10
Pa. Nescio. *Py.* atqui sic inventa est: eam iste vitiavit miser.
Ille ubi rescivit factum frater violentissimus.
Pa. Quidnam fecit? *Py.* colligavit primùm eum miseris modis.

Pa. Colligavit! hem! *Py.* atque equidem orante, ut ne id faceret, Thaidē.

Pa. Quid ais? *Py.* nunc minuitur porrò sese id, quod mœchis solet; 15

Quod ego nunquam vidi fieri, neque velim. *Pa.* quâ audaciâ

Tantum facinus audet? *Py.* quid ita tantum? *Pa.* an non hoc maxumum est?

Quis homo pro mœcho unquam vidit in domo meretriciâ

Deprendi quemquam? *Py.* nescio. *Pa.* at ne hoc nesciatis, Pythias,

Dico, edico vobis, nostrum esse illum herilem filium. *Py.* hem! 20

Obsecro, quis est? *Pa.* ne quam in illum Thais vim fieri sinat.

Atque adè autem cur non egomet introëo? *Py.* vide, Parmeno,

Quid agas, ne neque illi prosis, et tu pereas: nam hoc putant,

Quidquid factum est, ex te esse ortum. *Pa.* quid igitur faciam miser?

Quidve incipiam? ecce autem video rure redentem senem. 25

Dicam huic, an non? dicam hercle; etsi mihi magnum malum

Scio paratum: sed necesse est, huic ut subveniat. *Py.* sapis:

Ego abeo intrò, tu isti narrato omnem rem ordine, ut factum siet.

Pa. Hem, colligavit? *Py.* Atque id, deprecante illum Thaidē, ne id faceret. *Pa.* Quid ais? *Py.* Nunc minuitur sese id facturum, quod adulteris fieri solet; quod sumi suppliciam non adhuc vidi, neque videre velim.

Pa. Quis ita audax, et temerarius, ut tantum facinus audeat? *Py.* Quid ita tantum ais? *Pa.* An non hoc maximum est? Quisquamne hominum unquam vidit ullum in ædibus meretricis corripit pro mœcho? *Py.* Hoc nescio. *Pa.* At ne hoc ignoretis, Pythias, nuncio, denuncio vobis, illum esse nostri heri filium.

Py. Hem! quæso, an is est? *Pa.* Ne quam in illum violentiam exerceri Thais permittat. Imò etiam, cur non ego intrò domum irrumpò?

Py. Ne hoc facias, cave: nec enim illum juveris, et te perditum iveris: hoc enim credunt te huius, quod factum est, quantumcunque sit, esse auctorem. *Pa.* Quid igitur faciam infelix? Quidve aggrediar? Ecce autem aspicio senem herum è villâ in urbem revertentem. Num illi dicam filii periculum, an non? Nunciabo per Herculem: quamvis noverim mihi magnum malum inde datum iri: sed ne-

cesse est huic dicere, ut illi auxilietur. *Py.* Sapis, qui hæc factururus sis: ego intrò domum eo: tu hero tuo recense ex ordine, ut omnia facta sunt.

ACTUS V. SCENA VI.

LACHES. PARMENO.

La. Ex meo propinquo rure hoc capio commodi: Neque agri, neque urbis odium me unquam percipit.

Ubi satias cœpit fieri, commuto locum. Sed estne ille noster Parmeno? et certè ipse est.

Quem præstolare, Parmeno, hîc ante ostium? 5

Pa. Quis homo est? hem, salvum te advenire, here, gaudeo.

La. Ex meo suburbano prædio hanc commoditatem habeo: quòd neque ruris, neque urbis fastidium me unquam valdè capit. Ubi alterutrius cœpit satietas fieri, locum alterum altero mutuo. Sed estne ille noster servus Parmeno? et certè ipse est. Quem exspectas, Parmeno, ante has fores? *Pa.* Quis

homo me appellat? Ehem! salvum te redire, here, gaudeo.

La. Quem expectas?

Pa. Occidi: lingua hæret palato præ metu. *La.* Hem! cur contremiscis? Satisne domi salvæ sunt res nostræ? Dic mihi.

Pa. Here, primùm te arbitrari velim id, quod res est, quidquid hujus rei, de quâ quæritur, factum est, culpâ meâ factum non est. *La.* Quidnam est? *Pa.* Rectè quidem interrogasti; nam antè me narrâsse oportuit rem quæ te absente evenit.

Phædria emit quandam eunuchum, quem donaret illi. *La.* Cuinam? *Pa.* Thaidi? *La.* Emit? Occidi per *Herculem* :

quanto pretio? *Pa.* Pretio viginti minarum. *La.* Actum est de me. *Pa.* Tum quandam *Chærea* fidicinam amat hîc apud Thaidem. *La.* Hem!

quid? amat? an jam didicit quid sit meretrix? An in *Astu* (in urbem) ex *Piræo* venit? Aliud ex alio malum oritur. *Pa.* Here, ne me minacibus oculis intuearis: non ego eum ad hoc faciendum impulsi. *La.* Desine de te verba facere: ego te, furcifer, si vitam diu progerent, malè mulctabo: sed istud, quodeumque est, paucis verbis enarra. *Pa.* Is (*Chærea*) pro eunucho Thaidi traditus est. *La.* An pro eunucho? *Pa.* Sic est: hunc postea intus comprehenderunt pro mœcho, et colligaverunt. *La.* Interri. *Pa.* Temeritatem meretricum considera. *La.* An aliud mali damnive, quod non dixeris, adhuc dicendum restat? *Pa.* Nihil præterea est. *La.* Quid moror, quin intrò has aedes impetum facio? *Pa.* Certum est mihi magnum ex hâc re impendere malum; sed necesse fuit hoc factum referre seni, ut filio suo *Chærea* succurreret; ex hoc gaudeo, hisce meretricibus mei causâ aliquid malum factum iri: nam jam pridem aliquam causam optabat habere senex, ut aliquid insigne facinus in meretrices istas ederet: is nunc invenit.

La. Quem præstolare? *Pa.* perii: lingua hæret metu. *La.* hem!

Quid est? quid trepidas? sati' ne salvæ? dic mihi.

Pa. Here, primùm te arbitrari id, quod res est, velim: [meâ. 10

Quidquid hujus factum est, culpâ non factum est *La.* Quid? *Pa.* rectè sanè interrogasti; oportuit Rem prænarriâsse me. emit quandam *Phædria* Eunuchum, quem dono huic daret. *La.* cui?

Pa. Thaidi. [minis.

La. Emit! perii hercle: quanti? *Pa.* viginti

La. Actum est. *Pa.* tum quandam fidicinam amat hîc *Chærea*. 15

La. Hem! quid? amat? an scit jam ille quid meretrix siet?

An in *Astu* venit? aliud ex alio malum. [facit.

Pa. Here, ne me spectes: me impulsore hæc non

La. Omitte de te dicere: ego te, furcifer, 19

Si vivo. sed istud, quidquid est, primùm expedi.

Pa. Is pro illo eunucho ad Thaidem deductus est.

La. Pro eunuchon'? *Pa.* sic est. hunc pro mœcho postea

Comprehendere intus et constrinxere. *La.* occidi.

Pa. Audaciam meretricum specta. *La.* nunquid Aliud mali damnive, quod non dixeris, [est

Reliquom? *Pa.* tantum est. *La.* cesson' huc introrumpere? [re sit malum;

Pa. Non dubium est, quin mihi magnum ex hâc Nisi quia necesse fuit hoc facere: id gaudeo,

Propter me hisce aliquid esse eventurum mali: Nam jam diu aliquam causam quærebat senex,

Quamobrem insigne aliquid faceret iis: nunc repperit. 31

An aliud mali damnive, quod non dixeris, adhuc dicendum restat? *Pa.* Nihil præterea est. *La.* Quid moror, quin intrò has aedes impetum facio? *Pa.* Certum est mihi magnum ex hâc re impendere malum; sed necesse fuit hoc factum referre seni, ut filio suo *Chærea* succurreret; ex hoc gaudeo, hisce meretricibus mei causâ aliquid malum factum iri: nam jam pridem aliquam causam optabat habere senex, ut aliquid insigne facinus in meretrices istas ederet: is nunc invenit.

unus complectebatur ambitus: sed ita ut plebeii et democratix fautores in regione *Piræi* agerent: elegantiores nobilioresque *Astu* incolerent. A potiori igitur parte et ad portûs discrimen, *Ἄστου* et *Ἀστυνοῦς* nominabant *Urbem* et *Urbanos*.

19 *Furcifer*.] Dicebatur servus, qui ob leve delictum cogebatur à domino ignominix magis, quàm supplicii causâ, in viciniâ furcam in collo ferre, subligatis ad eam manibus, et prædicare peccatum suum, simulque monere cæteros ne simile quid admitterent.

ANNOTATIONES.

9 *Te arbitrari id, quod res est, velim*.] Se Parmeno excusat, et purgat antequam accusetur; quæ orationis perturbatio animum malè conscium arguit.

17 *An in Astu venit?*] Athenienses urbem suam *Astu* vocabant. Cicero primo de *Legibus*: *Theseus*, inquit, eosdem migrare ex agris, et in *Astu* quod appellatur, omnes se conferre jussit. *Ἄστου*, Græcè significat *Urbem*. Cæterum *Athenæ* in duas divisæ erant partes; *Urbem* quæ dicta *Ἄστου*, et portum qui *Πισικίδης* vocatus est: eas autem partes

unus complectebatur ambitus: sed ita ut plebeii et democratix fautores in regione *Piræi* agerent: elegantiores nobilioresque *Astu* incolerent. A potiori igitur parte et ad portûs discrimen, *Ἄστου* et *Ἀστυνοῦς* nominabant *Urbem* et *Urbanos*.

19 *Furcifer*.] Dicebatur servus, qui ob leve delictum cogebatur à domino ignominix magis, quàm supplicii causâ, in viciniâ furcam in collo ferre, subligatis ad eam manibus, et prædicare peccatum suum, simulque monere cæteros ne simile quid admitterent.

unus complectebatur ambitus: sed ita ut plebeii et democratix fautores in regione *Piræi* agerent: elegantiores nobilioresque *Astu* incolerent. A potiori igitur parte et ad portûs discrimen, *Ἄστου* et *Ἀστυνοῦς* nominabant *Urbem* et *Urbanos*.

19 *Furcifer*.] Dicebatur servus, qui ob leve delictum cogebatur à domino ignominix magis, quàm supplicii causâ, in viciniâ furcam in collo ferre, subligatis ad eam manibus, et prædicare peccatum suum, simulque monere cæteros ne simile quid admitterent.

unus complectebatur ambitus: sed ita ut plebeii et democratix fautores in regione *Piræi* agerent: elegantiores nobilioresque *Astu* incolerent. A potiori igitur parte et ad portûs discrimen, *Ἄστου* et *Ἀστυνοῦς* nominabant *Urbem* et *Urbanos*.

19 *Furcifer*.] Dicebatur servus, qui ob leve delictum cogebatur à domino ignominix magis, quàm supplicii causâ, in viciniâ furcam in collo ferre, subligatis ad eam manibus, et prædicare peccatum suum, simulque monere cæteros ne simile quid admitterent.

unus complectebatur ambitus: sed ita ut plebeii et democratix fautores in regione *Piræi* agerent: elegantiores nobilioresque *Astu* incolerent. A potiori igitur parte et ad portûs discrimen, *Ἄστου* et *Ἀστυνοῦς* nominabant *Urbem* et *Urbanos*.

19 *Furcifer*.] Dicebatur servus, qui ob leve delictum cogebatur à domino ignominix magis, quàm supplicii causâ, in viciniâ furcam in collo ferre, subligatis ad eam manibus, et prædicare peccatum suum, simulque monere cæteros ne simile quid admitterent.

unus complectebatur ambitus: sed ita ut plebeii et democratix fautores in regione *Piræi* agerent: elegantiores nobilioresque *Astu* incolerent. A potiori igitur parte et ad portûs discrimen, *Ἄστου* et *Ἀστυνοῦς* nominabant *Urbem* et *Urbanos*.

19 *Furcifer*.] Dicebatur servus, qui ob leve delictum cogebatur à domino ignominix magis, quàm supplicii causâ, in viciniâ furcam in collo ferre, subligatis ad eam manibus, et prædicare peccatum suum, simulque monere cæteros ne simile quid admitterent.

ACTUS V. SCENA VII.

PYTHIAS. PARMENO.

Py. NUNQUAM ædepol quidquam jam diu, quod magis vellem evenire, [venit errans.

Mi evenit, quàm quòd modò senex intrò ad nos Mihi solæ ridiculo fuit, quæ, quid timeret, sciebam.

Pa. Quid hoc autem est? *Py.* nunc id prodeco, ut conveniam Parmenonem.

Sed ubi obsecro est? *Pa.* me quærit hæc? *Py.* atque eccum video: adibo. 5

Pa. Quid est, inepta? quid tibi vis? quid rides? pergin'? *Py.* perii: [*Py.* rogitas?

Defessa jam sum misera te ridendo. *Pa.* Quid ita? Nunquam pol hominem stultiorem vidi, nec videbo. ah!

Non pote satis narrari quos ludos præbueris intus. At etiam primò callidum et disertum credidi hominem. [oportuit te?

Pa. Quid? *Py.* illicone credere ea, quæ dixi, An pœnitebat flagitii, te auctore quod fecisset 12 Adolescentens, ni miserum insuper etiam patri indicares? [vidit

Nam quid illi credis animi tum fuisse, ubi vestem Illam esse eum indutum pater? quid? jam scis te periisse? 15

Pa. Ehem, quid dixisti, pessuma? an mentita es? etiam rides? *Py.* nimiùm.

Itan' lepidum tibi visum est, scelus, nos irridere?

Pa. Siquidem istuc impunè habueris. *Py.* verùm.

Pa. reddam hercle. *Py.* credo: [minitare: Sed in diem istuc, Parmeno, est fortasse, quod Tu jam pendebis, qui stultum adolescentulum nobilitas 20

Flagitiis, et eundem indicas: uterque in te exempla edet.

Pa. Nullus sum. *Py.* hic pro illo munere tibi honos est habitus: abeo. [die perii.

Pa. Egomet meo indicio miser, quasi sores, ho-

Hem! quid dixisti, deterrima? An mentita es, cùm mihi dixisti Chæream à Chremete colligatum fuisse? Etiam pergis ridere? Itane urbana et lepida existimari voluisti, scelesti, si nos ludibrio haberes? *Py.* Valdè hoc visum est mihi lepidum. *Pa.* Si quidem id inultum tuleris, tum demum id lepidum tibi videri dicas. *Py.* Quasi verò id valdè metum. *Pa.* Par tibi hercle referam. *Py.* Credo: sed in longam diem fortè accidit illud, quod nobis minitaris: tu jam pendens è trabe vapulabis, qui imprudentem adolescentem spectatum et insignem flagitiis reddis, et eundem etiam prodis et denuncias: nterque pater et filius, in te pœnas exercebunt, quæ sint documento cæteris, ne delinquant. *Pa.* Perii. *Py.* Ejusmodi honos tibi et palmarum defertur pro ennucho, quem dono Thaidi adduxisti: discedo. *Pa.* Egomet me indicans sermonibus meis, quasi sores, accentu et strepitu se prodens, mihi perniciem attuli.

ANNOTATIONES.

3 *Mihi solæ.*] Vetustè pro soli.

specto servo cœpit ancilla erumpere in risum, adeò ut sibi temperare non posset.

6 *Quid est, inepta? quid tibi vis?]* Con-

ACTUS V. SCENA VIII.

GNATHO. THRASO.

Gn. Cur venimus huc, nunc cum Thais tibi irata est? Quæ tibi spes est, quod consilium ut venias? Quod ceptum tuum est, Thraso? *Th.* Ut Thaidi me dedam victus, et faciam quæcumque imperabit. *Gn.* Quid est? *Th.* Quare minus serviam Thaidi, quam Hercules servivit Omphalæ? *Gn.* Exemplum mihi gratum est. Utinam tibi videam demulceri calceamento caput. Sed quid? Fores ejus strepuere. Quid autem hoc est mali? Hunc ego nunquam conspexeram; et nunc hic quidnam celerans hinc fores exsilit?

Gn. QUID nunc? quâ spe, aut quo consilio huc imus? quid inceptas, Thraso?

Th. Egone? ut Thaidi me dedam, et faciam quod jubeat. *Gn.* quid est?

Th. Quî minus huic, quam Hercules servivit Omphalæ? *Gn.* exemplum placet.

Utinam tibi commitigari videam sandalio caput. Sed quid? fores crepuere ab eâ. quid autem hoc est mali? 5

Hunc ego nunquam videram etiam: quidnam properans hinc prosilit?

Hunc ego nunquam conspexeram; et nunc hic quidnam celerans

ANNOTATIONES.

5 Quam Hercules servivit Omphalæ? Omphales Lydiæ reginæ amore captus Hercules eò se demisit, ut leonis exuvium, clavamque et arma ipsi gestanda concederet: ipse vero muliebri habitu inter virgines neret.

4 Commitigari videam sandalio caput.] Sandalium est calceamentum muliebri, quo

Omphale Herculem, si pensam in lanificio non absolvisset, cædere solebat.

5 Quid autem hoc est mali? Eunuchi habitu Chærea, sed virili confidentiâ, prosilit è domo Thaidis, et militem velut novi rivalis terret aspectu.

ACTUS V. SCENA IX.

CHÆREA. PARMENO. PHÆDRIA. GNATHO. THRASO.

Ch. O populares viri, ô cives, ecquis hodie extat me beatior? Nemo unus per Herculem: nam in me omnino dii specimen dederunt suæ potestatis, cui tam subito tot simul et cumulatè bona contigerunt. *Pa.* Quamobrem hic lætitiâ exultat? *Ch.* O Parmeno mi, ô omnium mearum voluptatum inventor, inceptor, perfector, scisne quibus abundo gaudiis? Scisne Pamphilam meam agnitam fuisse civem Atticam? *Pa.* Inaudi. *Ch.* Scisne promissam mihi in uxorem? *Pa.* Bene, ita me dii ament, factum. *Gn.* Audisne, Thraso, quid ille dicit?

Ch. O POPULARES, ecquis me vivit hodie fortunatior!

Nemo hercle quisquam: nam in me planè dii potestatem suam

Omnem ostendère, cui tam subito tot congruerint commoda.

Pa. Quid hic lætus est? *Ch.* ô Parmeno mi, ô mearum voluptatum omnium

Inventor, inceptor, perfector, scin' me in quibus sim gaudiis? 5

Scis Pamphilam meam inventam civem? *Pa.* audivi. *Ch.* scis sponsam mihi?

Pa. Bene, ita me dii ament, factum. *Gn.* audin' tu illum quid ait? *Ch.* tum autem Phædriæ

Ch. Tum autem gaudeo, Phædriæ

- Meo fratri, gaudeo, amorem esse omnem in tranquillo: una est domus:
- Thais patri se commendavit: in clientelam et fidem
- Nobis dedit se. *Pa.* fratris igitur Thais tota est. *Ch.* scilicet. 10
- Pa.* Jam hoc aliud est, quod gaudeamus; miles pellitur foras.
- Ch.* Tum tu, frater ubi ubi est, fac quam primum hæc audiat. *Pa.* visam domi.
- Th.* Nunquid, Gnatho, dubitas, quin ego nunc perpetuò perierim? *Gn.* sine
- Dubio opinor. *Ch.* quid commemorem primum, aut quem laudem maxumè?
- Illumne, qui mihi dedit consilium ut facerem; an me, qui id ausu' sim 15
- Incipere? an fortunam collaudem, quæ gubernatrix fuit,
- Quæ tot res, tantas, tam opportunè in unum conclusit diem? an
- Mei patris festivitatem et facilitatem? ô Jupiter, Serva obsecro hæc nobis bona. *Ph.* Dii vostram fidem! incredibilia
- Parmeno modò quæ narravit? sed ubi est frater? *Ch.* præstò est. *Ph.* gaudeo. 20
- Ch.* Satis credo. nihil est Thaidè hâc, frater, tuâ dignius
- Quod ametur: ita nostræ est omni faulrix familiæ. *Ph.* hui! mihi
- Illam laudas? *Th.* perii; quantò spes est minu', tantò magis amo.
- Obsecro, Gnatho, in te spes est. *Gn.* quid vis faciam? *Th.* perfice hoc,
- Precibus, pretio, ut hæream aliquâ in parte tamen apud Thaidem. 25
- Gn.* Difficile est. *Th.* si quid collibuit, novi te. hoc si effeceris,
- Quodvis donum et præmium à me optato, id optatum feres.
- Gn.* Itane? *Th.* sic erit. *Gn.* hoc si efficio, postulo ut tua mihi domus [cus
- Te præsentè, absentè, pateat; invocato ut sit loSemper. *Th.* do fidem ita futurum. *Gn.* accingar. *Ph.* quem hîc ego audio? 30
- à me accipies. *Gn.* Itane ais? *Th.* Aio. *Gn.* Si hoc efficio, postulo ut tuæ domûs mihi semper fores apertæ sint, sive adsis, sive absis; ut mensæ tuæ mihi semper locus aliquis relinquatur vacuus, etsi non invitatus fuerim. *Th.* Polliceor tibi, meamque fidem obliquo, hoc ita fore ut petis. *Gn.* Aggrediar. *Ph.* Quem hîc ego audio?

fratri meo omnem amorem ex toto acquisitum esse sine metu cujusquam rivalis: una est familia: Thais se patri commendavit: se in clientelam et fidem nobis dedit. *Pa.* Fratris tui igitur Thais tota est in potestate. *Ch.* Omnino. *Pa.* Jam alia insuper nobis causa gaudii; Thraso excluditur à Thaidè. *Ch.* Tu, Parmeno, da operam ut Phædria frater ubicumque sit, hæc resciat. *Pa.* Visam donum, num is fortè ibi sit. *Th.* Nunquid, Gnatho, dubitas me perisse? *Gn.* Non dubito; inò, certò credo. *Ch.* Quid primum memorem, aut quem laudibus extollam? Illumne, qui mihi suasit, ut facinus exquerer? an me, qui ausus fuerim illud aggredi? an partem laudis tribuam fortunæ quæ direxit; quæ tot, tantasque res opportunè uno absolvit die? an mei patris humanitatem et comitatem? O Jupiter, fac precor at perpetua sint nobis hæc bona. *Ph.* Dii vestram fidem! quæ modò Parmeno incredibilia commemoravit? Sed ubi est frater? *Ch.* Præstò est: hic præsens est. *Ph.* Lætor. *Ch.* Verè credo. Nulla est mulier, tuâ illâ Thaidè dignior, quæ ametur, frater; ita favet nostræ omni familiæ. *Ph.* Mihi verò illam laudas, qui hanc amo et quanti sit scio? *Th.* Occidi; quantò minus spei restat, tantò magis amore ardeo. Obstestor te, Gnatho, omnem spem in te posui. *Gn.* Quid vis faciam? *Th.* Perfice precibus, pretio, ut mihi aliquis locus tandem restet certus in amore Thaidis. *Gn.* Difficillimè id fieri potest. *Th.* Novi ingenium tuum; si tibi quid placet, id facile efficis. Si hoc mihi adeptus fueris, cujusvis doni et præmii optionem tibi do. Opta, optatum

O Thraso, tunc hic es?
Th. Salvi estote. *Ph.*
 Tu fortasse ignoras, quæ
 hic facta fuerint. *Th.*
 Minimè ignoro. *Ph.*
 Cur ergo in his urbis
 partibus te conspectui
 meo offers? Cur non
 hinc abis? *Th.* Vobis
 confisus hinc adsum. *Ph.*
 Scis quàm confidere de-
 beas? Miles, denuncio
 tibi, si posthac te un-
 quam in hâc plateâ for-
 tē obvium habuero: ni-
 hil causæ erit quòd di-
 cas mihi, Quendam alium
 quærebam, aut, Iter mi-
 hi hic fuit: illico peri-
 bis. *Gn.* Eja, non sic
 convenit facere. *Ph.* Sa-
 tis hoc sufficiat dictum
 tibi fuisse. *Gn.* Non vos
 cognosco tam superbos
 esse. *Ph.* Sic fiet. *Gn.*
 Priùs audite quæ brevi-
 ter dicam: hæc ubi dix-
 ero, si grata fuerint, fa-
 cite. *Ph.* Audiamus.
Gn. Tu abscede paulu-
 lum isthuc, Thraso. Pri-
 mum hoc vos rogo, ut
 mihi credatis, quicquid
 in hâc re facio, me in
 primis mei gratiâ id fa-
 cere: verùm si idem
 quoque vobis utile est,
 stultitia est si id non fa-
 ciatis. *Ph.* Quidnam hoc
 est? *Gn.* Ego, ut com-
 petitorem militem in a-
 more tibi esse patiaris,
 Phædria, tibi expedire
 arbitror. *Ph.* Hem! ut
 competitorein patiar?
Gn. Cogita modò, Phæ-
 dria: tu, meliercule,
 cum Thaide lautè et
 sumptuosè convivaris;
 nam etiam delicatis et
 amplis conviviis delectari
 soles. Quod verò
 ei des, parum tibi est;
 et necesse est multum
 aliunde lucrari Thaidem,
 ut tuo amori satisfaciat,
 nulloque pretio hoc tibi
 constet. Ad hæc autem
 omnia, nemo est magis
 idoneus nec magis utilis
 tibi, quàm hic Thraso: principio
 multum largiri potest, et nemo
 est qui dat largiùs. Stolidus
 est, illepidus, ignavus, somno
 dies noctesque immersus est:
 neque timendum est, ne à
 muliere magis quàm tu, ametur:
 facilè illum expuleris
 quandomcumque libebit. *Ph.*
 Quid nobis agendum est?
Gn. Insuper hoc quoque,
 quod ego præcipuum existimo:

O Thraso! *Th.* salvete. *Ph.* tu fortasse quæ
 facta hinc sient
Nescis. Th. scio. *Ph.* cur te ergo in his ego
 conspicio regionibus?
Th. Vobis fretus. *Ph.* scin' quàm fretus? miles,
 edico tibi,
 Si in plateâ hâc te offendero pòst unquam,
 quod dicas mihi
 Alium quærebam, Iter hâc habui: periisti. *Gn.*
 eja, haud sic decet. 35
Ph. Dictum est. *Gn.* non cognosco
 vestrum tam superbum. *Ph.* sic erit.
Gn. Priùs audite paucis: quod cùm
 dixerò, si placuerit,
 Facitote. *Ph.* audiamus. *Gn.* tu
 concede paulum istuc, Thraso.
 Principio ego vos ambo credere hoc
 mihi vehementer velim,
 Me hujus quidquid faciam, id
 facere maxumè caussâ meâ: 40
 Verùm idem si vobis prodest,
 vos non facere in-scitia est.
Ph. Quid id est? *Gn.* militem ego
 rivalem recipiendum censeo. *Ph.* hem!
 Recipiendum! *Gn.* cogita modò:
 tu hercle cum illâ, Phædria,
 Et libenter vivis (etenim bene
 libenter victitas) Et quod des,
 paulum, et necesse est multum
 accipere Thaidem, 45
 Ut tuo amori suppetitare possit
 sine sumptu tuo. ad [tuo
 Omnia hæc magis opportunus,
 nec magis ex usu Nemo est:
 principio et habet quod det,
 et dat nemo largiùs.
 Fatuus est, insulsus, tardus,
 stertit noctesque et dies:
 Neque tu istum metuas,
 ne amet mulier: pellas
 facilè ubi velis. 50
Ph. Quid agimus? *Gn.* præterea
 hoc etiam, quod ego vel primum
 puto:

ANNOTATIONES.

32 *In his regionibus?*] Gallicè, *En ces quartiers.* *Angl.* IN THESE PARTS. Nam urbs in regionibus, regio in vicis, vici in ædes divisi sunt.

38 *Tu concede paulum istuc, Thraso.*] Id facit Gnatho, ne miles se vituperari audiat.

Accipit homo nemo meliùs prorsus, neque prolixius.

Ph. Mirum, ni illoc homine quoquo pacto opus est. *Ch.* idem arbitror.

Gn. Rectè facitis. unum etiam hoc vos oro, ut me in vostrum gregem

Recipiatis: satis diu hoc jam saxum volvo. *Ph.* recipimus. 55

Ch. Ac libenter. *Gn.* at ego pro istoc, Phædria, et tu, Chærea,

Hunc comedendum et deridendum vobis præbeo. *Ch.* placet.

Ph. Dignus est. *Gn.* Thraso, ubi vis, accede. *Th.* obsecro te, quid agimus?

Gn. Quid? isti te ignorabant: postquam eis mores ostendi tuos,

Et collaudavi secundùm facta et virtutes tuas, 60 Impetravi. *Th.* bene fecisti: gratiam habeo maxumam.

Nunquam etiam fui usquam, quin me omnes amarent plurimùm.

Gn. Dixin' ego vobis, in hoc esse Atticam elegantiam?

Ph. Nil præter promissum est. ite hâc. vos valet et plaudite.

Nunquam etiam ubicumque fui, ullus extitit, qui me summo amore non complecteretur. *Gn.* Nonne ita est, ut vobis dixi, Thrasonis eloquentiam esse planè Atticam? *Ph.* Nihil, Gnatho, omissum est à te, de Thrasonis virtutibus scilicet. Itè hâc omnes. Vos valet, et plaudite. *Calliopius recensui.*

ANNOTATIO.

57 *Propino.*] Græcus in conviviis mos pinare dicuntur: propinantes autem sublatum poculum ostentabant, nominantes cui erant illud tradituri.

nemo hominum convivio excipit liberaliùs, neque lautius et magnificentius. *Ph.* Nimirum hoc homine omni modo nobis usus est. *Ch.* Idem judico. *Gn.* Rectè vobis prospicitis. Unum etiam est quod à vobis postulo, ut me in vostram sodalitatè admittatis: satis diu hunc lapidem molior: jamdiu id conor. *Ph.* Admittimus. *Ch.* Idque libenti animo facimus. *Gn.* At ego pro istà gratià, Phædria, tuque, Chærea, hunc militem vobis comedendum et deridendum propino: hunc vobis trado, ut ejus sumptibus lauta et copiosa convivia faciat, eique ex solito illudatis. *Ch.* Gratum hoc nobis est. *Ph.* Dignus est Thraso, qui sic tractetur. *Gn.* Thraso, quando libebit, accede. *Th.* Amabò, quid egisti? *Gn.* Isti ingenium tuum non cognoverant: postquam eis exposui mores tuos, teque etiam laudibus extulli, prout facta tua et virtutes merentur, impetravi ab eis quod volebas. *Th.* Bene meritus es de me: gratiam habeo maximam.

P. T E R E N T I I

CARTHAGINENSIS AFRI

HEAUTONTIMORUMENOS.

*Acta Ludis Megalensibus, L. Cornelio Lentulo et L. Valerio Flacco
Ædilibus Curulibus. Egit L. Ambivius Turpio. Modos fecit Flac-
cus Claudii. Græca est Menandru. Acta I. tibiis imparibus. De-
inde duabus dextris. Acta etiam III. M. Juventio et Ti. Sempronio
Coss. Anno ab urbe conditâ DXCI.*

ANTE CHRISTUM NATUM CLXI.

INTERPRETATIO EPIGRAPHES.

HÆC fabula Græca Menandri Latina facta à Terentio, nomen Græcum retinuit *ἑαυτὸν τιμωρούμενος*, id est *seipsum puniens*. Acta est Ludis sacris Cybele magnæ deorum matri, L. Cornelio Lentulo, L. Valerio Flacco, Ædilibus Curulibus. Egit Ambivius Turpio. Modos fecit Flaccus Claudii (filius supple). Acta primùm tibiis imparibus; hoc est, dextrâ et sinistrâ: deinde duabus dextris. Prior est modus Phrygius, alter Lydius, ut diximus. Quod cùm fiebat, adscribi Scenæ solebat M. M. C. *Mutantur modi cantici*. Acta etiam tertio M. Juventio et Ti. Sempronio Consulibus.

FABULÆ INTERLOCUTORES.

- CHREMES, senex. A *χρήμεσθαι*, screare, quòd senes screare soleant.
- CLITIPHIO, adolescens. A *κλειτὸς*, inclytus, et *φῶς*, lux, q. d. Inclytum lumen.
- SYRUS, servus. A patriâ Syriâ dictus.
- MENEDEMUS, senex, Clinix pater. A *μένος*, robur, et *δῆμος*, populus, q. d. Robur populi.
- CLINIA, adolescens. A *κλίνω*, inclino; vel à *κλίνη*, lectus nuptialis; nam Antiphilam uxorem duxit.
- DROMO, servus. A *δρομὸς*, cursus.
- SOSTRATA, Chremetis uxor. A *σώζω*, servo, ut quæ filiam exponi jussam conservavit.
- BACCHIS, meretrix. A *βάκχος*, propter ebrietatem vel insaniam.
- PHRYGIA, ancilla. A patriâ nominata.
- NUTRIX.
- ANTIPHILA, ab *ἀντί*, contrâ, et *φίλη*, amica. Quasi contrâ, et vicissim amans.

ARGUMENTUM.

CLINIA juvenis, *Menedemi filius, Antiphilam, Philteræ* anſis *Corinthiæ* creditam filiam, perditè amare cœpit; quod ubi reſcivit pater *Menedemus*, iniquo animo tulit; ita ut aſſiduſ jurgiſ militatum in *Aſiam* abire cœgerit; ſed poſtea facti vehementer pœnitens, agrum emiſ, quem aſſiduè exercens, ſenectutem miſeris modis excruciatam ſuam, et ſupplicium aſſenti filio ſuæ dabat ſævitæ. *Clinia* verò poſt tres meſes revertitur; et clam patre, cujus duritiam verebatur, ad *Clitiphonem Chremetis filium, ſodalem ſuum, divertit, mittitque accerſitum Antiphilam. Syrus ſervus Clitiphonis non tantùm illam ſed etiam Bacchidem meretricem à Clitiphone amatam ſecum adducit. Hanc adoleſcentes Antiphilam eſſe, Cliniaæ amicam ſimulant; Antiphilam verò Bacchidis ſervam eſſe Chremeti perſuadent. Dum hæc aguntur, Soſtrata Chremetis uxor, Antiphilam ſuam eſſe filiam, ex annulo, cum quo expoſita fuerat, cognovit, et gaudio exiliens omnem rem deſert ad virum Chremetem, qui repertam eſſe filiam ipſe quoque gaviſus eſt. Jam omnia in tranquillo erant, aſſque Bacchide fuiſſet, cui Clitipho decem minas promiſerat, quæ quoque modo ei conficiendæ erant; ne aliquâ ratione eam Chremes filii amicam eſſe reſciſceret. Syrus igitur ſuis technis hanc ſummam à Chremete elicit. Dehinc Antiphila Cliniaæ in uxorem datur, Chremes Bacchidem à Clitiphone filio amari animadvertit: irascitur, minuitur, ſed Menedemi et uxoris precibus delinitus ignoſcit Clitiphoni, et aliam dat ei uxorem.*

C. SULPITII APOLLINARIS PERIOCHA.

IN militiam proficiſci gnatum *Cliniam, Amantem Antiphilam, compulſit durus pater: Animique ſeſe angebat, facti pœnitens. Mox ut revorſu' eſt, clam patrem divortitur Ad Clitiphonem: is amabat ſcortum Bacchidem. Cùm accerſeret cupitam Antiphilam Clinia, 6 Ut ejus Bacchis venit amica, ac ſervolæ Habitum gerens Antiphila: factum id quò patrem Suum cearet Clitipho: hic technis Syri*

INTERPRETATIO.
Pater Menedemus juſto ſeverior Cliniam filium cœgit victum jurgiſ, cùm Antiphilam amaret, ad bellum ire, et ipſe Menedemus pœnitentiâ ductus talis duritiei, ſeipſum cruciabat in animo. Statim ut ipſe Clinia rediit militiâ, neſciente patre divertit, et ſe recipit apud Clitiphonem, Chremetis

filium: is Clitipho captus erat amore Bacchidis meretricis. Quam Clinia accerſitum miſiſſet Antiphilam, cujus videndæ ingenti deſiderio flagrabat, Bacchis etiam venit cum Antiphilâ, quæ ſervili habitu induta eſt, quaſi foret Bacchidis ſerva; id factum fuit, ut hanc rem patri ſuo occultaret Clitipho, ne ille animadverteret Bacchidem à ſe amari: hic Clitipho

à Chremete extorquet pro Bacchide amicâ decem minas, arte et astutiâ Syri servi: Antiphila reperitur soror Clitiphonis, et filia Chremetis. Clinia

Decem minas meretriculæ aufert à sene :

Antiphila Clitiphonis reperitur soror.

11

Hanc Clinia, aliam Clitipho uxorem accipit.

hanc duxit uxorem, Clitipho aliam accipit, dimissâ Bacchide.

ANNOTATIO.

Decem minas.] Scriptores Latini pariter et Græci drachmâ et denario promiscuè utuntur; denarius autem Romanus valet sex assibus nostris Turonensibus, ut drachma Attica.

Mina Attica habet centum drachmas: igitur decem minæ Atticæ valent 100 coronatis nostris, sive trecentis libris Turonensibus; nam mina decem coronatis æquivalet.

PROLOGUS.

Ne quis vestrûm, qui auditis, miretur, cur Terentius noster poëta mihi seni dederit officium recitandi prologi, quod solet fieri ab adolescentibus: causam primûm vobis aperiam: deinde enarrabo, quare in scenâ hodie prodierim. Ego sum hodie recitaturus hanc comœdiam integram nominatam Heautontimorumenon, translata ex integrâ Græcâ Menandri comœdiâ, quæ facta est duplex (nimirum quia in hac comœdiâ duo sunt filii-familiâs amatores, duæ amicæ, duo senes, duo servi, quæ omnia in Menandro erant simplicia) ex simplici argumento, quod præbuit Menedemus se labore et dolore macerans. Indicavi recenter esse ex Græcâ traductam, et quo nomine vocaretur: nunc nisi arbitrarer plerosque vestrûm, qui hic adestis, scire, qui composuerit, et cujus auctoris ea sit, id significarem. Nunc brevi sermone dicam, quomobrem has partes agendi apud vos susceperim; et hanc orationem recitandam didicerim. Poëta Terentius voluit me oratoris officio fungi, ut hunc defenderem ab adversariis, et ab eorum insectationibus vestrâ protectione tutus essem, non prologi præfationem agentis. Ipse poëta voluit, ut oratâ ejus causâ, judicaretis inter ipsam et adversarios, meque recitorem pro se, vobis exhibuit. Sed hic actor (ego nempe qui ago, recito hanc comœdiam) tantum ex ornatu loquendi, et suavitate pronuntiandi consequetur,

NE cui sit vostrûm mirum, cur parteis seni

Poëta dederit, quæ sunt adolescentium :

Id primûm dicam : deinde, quod veni, eloquar.

Ex integrâ Græcâ integram comœdiam

Hodie sum acturus Heautontimorumenon : 5

Duplex quæ ex argumento facta est simplici.

Novam esse ostendi, et quæ esset : nunc, qui scripserit,

Et cuja Græca sit, ni partem maxumam

Existimarem scire vostrûm, id dicerem.

Nunc, quam ob rem has parteis didicerim, paucis dabo ! 10

Oratorem voluit esse me, non prologum :

Vestrum judicium fecit : me actorem dedit.

Sed hic actor tantum poterit à facundiâ,

ANNOTATIONES.

11 *Oratorem voluit esse me.*] Id est, oratione à vobis petere, ut ne plus possit oratio iniquorum quàm bonorum, ut æqui sitis, ut crescendi copiam faciatis iis qui novas exhibent comœdias; æquo animo adsitis, ut liceat per silentium statariam agere comœdiam.

Non prologum.] Orator est, cui causa defendenda datur: talem se esse, actor hujus comœdiæ declarat; non prologi recitorem, qui argumentum narret, sed qui pro Terentio, causam apud spectatores dicat adversus

rumores à Lucio Lavinio malevolo, cæterisque adversariis, contra poëtam sparsos.

13 *Sed hic actor tantum poterit à facundiâ.*] Commendatio est sumpta à personis actoris, et poëtæ: et hic esse sensus videtur; Quamvis poëtæ inventio in hac comœdiâ sit admodum artificiosa, et oratio commodè excogitata, ut nihil aptius et facundius esse possit; actor tamen ita eleganter eam pronuntiatione, voce, et gestu corporis exprimet, ut eam gratam, et insignem magis efficiat.

Quantum ille potuit cogitare commodè,
 Qui orationem hanc scripsit, quam dicturu' sum.
 Nam quod rumores distulerunt malevoli, 16
 Multas contaminâsse Græcas, dum facit
 Paucas Latinas: factum hic esse id non negat,
 Neque se id pigere, et deinde facturum autumat.
 Habet bonorum exemplum: quo exemplo sibi 20
 Licere id facere, quod illi fecerunt, putat.
 Tum quod malevolus vetus poëta dicitat,
 Repentè ad studium hunc se applicâsse musicum,
 Amicûm ingenio fretum, haud naturâ suâ:
 Arbitrium vostrum, vostra existimatio 25
 Valebit: quam ob rem omnes vos oratos volo,
 Ne plus iniquûm possit quàm æquûm oratio.
 Facite, æquî sitis: date crescendî copiam
 Novarum qui spectandi faciunt copiam
 Sine vitiis: ne ille pro se dictum existimet, 30
 Qui nuper fecit servo currenti in viâ
 Decêsse populum: cur insano serviat?
 De illius peccatis plura dicet, cùm dabit
 Alias novas, nisi finem maledictis facit.
 Adeste æquo animo: date potestatem mihi, 35
 Statariam agere ut liceat per silentium:
 Ne semper servos currens, iratus senex,
 Edax parasitus, sycophanta autem impudens,
 Avarus leno, assiduè agendi sint mihi 39
 Clamore summo, cum labore maxumo. [ducite,
 Meâ causâ, caussam hanc justam esse, animum in-
 Ut aliqua pars laboris minuatur mihi.

quantum poëta valuit ap-
 tē invenire (id est, actor
 studebit pronunciatione
 suâ vobis placere, sicut
 poëta suâ commodâ in-
 ventione, et artificio ar-
 gumenti) qui composuit
 hanc orationem quam
 sum pronunciaturus.
 Nam quod invidi divul-
 gaverunt sermones, ip-
 sum poëtam Terentium
 maculâsse et corrupisse
 multas comœdias Græ-
 cas, quando fecit paucas
 Latinas: hic non inficiat-
 ur à se factum esse, (ut
 ex multis Græcis, paucae
 componerentur Latinæ,) seque non pœnitere affir-
 mat, et se deinde itidem
 facturum opinatur. Ha-
 bet enim auctores bonos,
 Nævium, Plautum, et
 cæteros, poëtas comicos.
 Quâ imitatione putat sibi
 licere idem facere, quod
 illifecerunt. Tum deinde
 quantum ad id pertinet,
 quod vetus poëta ille L.
 Lavinius malignus suis
 detractionibus jactitat,
 Terentium animum ap-
 pulisse subitò ad studium
 Musarum et ad scriben-
 das comœdias, confisum
 potiùs ingenio et indus-
 triâ suorum familiarium
 Scipionis et Lælii, quàm
 suâ naturâ et arte: in
 hoc vestrum iudicium et
 vestra sententia pondus
 et auctoritatem habebit:
 quapropter oro vos om-

nes, ne sermo iniquorum plùs valeat, quàm sermo bonorum et justorum. Curate, ut ex æquitate vestrâ hanc rem arbitremini. Facite potestatem ut augeatur, et incrementum capiat eorum fama et favor, qui dant copiam et facultatem spectandi novas fabulas comicas, nullis erroribus et vitiis inquinatas: ne Lavinius putet hæc dici sui causâ, cùm non ita multò antehac fecit in suo poëmate, ut populus decederet, et locum daret servo fatuo discurrenti per plateam contra decorum: quasi verò populus obsequi et cedere debeat mancipio dementi! De Lavinii erroribus poëta pluribus aget, quando edet alias novas fabulas, nisi finem imponit detractionibus et dictis contumeliosis. Attenti estote et favete mente placidâ et quietâ: concedite ut usque ad exitum cum silentio vestro possim recitare hanc comediam, statariam, quæ motus non habet, neque turbas: ne semper servus festinans, senex irâ motus, parasitus vorax, calumniator impudens, leno pecuniæ avidus mihi, qui senex sum, et quietem quæro, assiduè sint repræsentandi cum vociferatione magnâ, et defatigatione. O vos spectatores! mei causâ credite justam esse causam, cur petam, ut vos cum silentio attentis sitis, et ut in agendo aliquâ parte laboris sublever; ne mihi semper exhibendi sint, vel servus currens, vel senex iratus, vel parasitus edax, vel calumniator impudens, vel leno avarus.

ANNOTATIONES.

31 *Qui nuper fecit servo currenti.*] Lavinium perstringit, qui in quâdam comœdiâ servum furentem, et discurrentem per vicos expresserat, et populum illius impetui cedentem: quod contra decorum est, disconveniens comœdiæ, et nimis tragicum, furentes in scenam comicam inducere.

36 *Statariam agere.*] Romana comœdia

etiam dividitur in statariam, motoriam, et mixtam: in primâ res sunt quietiores; in alterâ magis turbulentæ; in tertiâ utrunque concurrunt. Motoria est Amphitryo Plauti; stataria ejusdem Cistellaria; mixta Eunu-chus Terentii. Hanc comediam poëta ait esse statariam.

Nam poëtae qui novas comœdias nunc faciunt, nullam mei servi, veteris actoris, rationem habent, et difficiliore ut agam comœdias mihi mandant. Si qua comœdia hujusmodi est, ut in eâ recitandâ multum laboris exigatur; ad me venit, ut eam agam: sin facilis est actu, si non motoria est, sed stataria, aliis actoribus mandatur agenda. In hâc statariâ comœdiâ sermo est nitidus, et purus; periculum facite, tam in comœdiis lenibus, quàm laboriosis; tam in statariis, quàm motoriiis, quæ sint ingenii mei vires in utrisque recitandis. Si quidem nunquam caro pretio artem meam aestimavi, et mihi putavi hoc lucrum ingens esse, vestris commodis inservire et prospicere; exemplum in me proponite, et ita mihi favete, ut juvenes actores prodituri vobis potiùs, quàm sibi oblectationem afferre conentur, et potiùs gratiæ vestræ demerendæ, quàm quæstus sui causâ artem comicam exerceant.

Nam nunc novas qui scribunt, nihil parcunt seni:
 Si quæ laboriosa est, ad me curritur:
 Sin levis est, ad alium mox defertur gregem. 45
 In hâc est pura oratio; experimini,
 In utramque partem ingenium quid possit meum.
 Si nunquam avarè pretium statui arti meæ,
 Et eum esse quæstum in animum induxi maxumum,
 Quàm maxumè servire vestris commodis: 50
 Exemplum statuite in me, ut adolescentuli
 Vobis placere studeant potiùs, quàm sibi.

ANNOTATIO.

41 *Meâ causâ.*] Actor postulat, ut ejus opera inserviat potiùs agendis comœdiis statariis, quàm motoriiis, cùm actor ipse sit senex, cui parci debeat.

ACTUS I. SCENA I.

CHREMES. MENEDEMUS.

Ch. Quanquam hæc notitia admodum nova inter nos est, inde nata, quòd prædium in hâc viciniâ emisti, nec ulla certè prior causa alia est ejus notitiæ; cæterùm vel virtus tua, vel vicinitas, quod non in extremâ parte amicitiae pono, me inducit, ut te familiariter et liberè moneam, te mihi videri contra senilem tuam ætatem gerere, et præter quàm utilitas tua suadet. Nam proh deorum atque hominum fidem! quid vis, aut quid petis? Explevisti annum sexagesimum, aut eum excedis, ut conjecto: nemo possidet agrum fertiliorem, neque pluris aestimatum in confinibus: neque plura mancipia, quàm tu, habet: tamen tu ipse illorum officia facis, animo tam attento, domum tam serò, ut non videam te palâ, aut alio ferramento terram eruere in agro tuo,

Ch. QUANQUAM hæc inter nos nupera notitia admodum est, [es,
 Inde adè quòd agrum in proximo hîc mercatus
 Nec rei ferè sanè amplius quidquam fuit;
 Tamen vel virtus tua me, vel vicinitas,
 Quod ego in propinquâ parte amicitiae puto, 5
 Facit, ut te audacter moneam et familiariter,
 Quòd mihi videre præter ætatem tuam
 Facere, et præterquam res te adhortatur tua.
 Nam pro deùm atque hominum fidem! quid vis
 tibi?
 Quid quæris? annos sexaginta natus es, 10
 Aut plus eo, ut conjicio: agrum in his regionibus
 Meliorem, neque pretii majoris, nemo habet:
 Servos complures: proinde quasi nemo siet,
 Ita tute attentè illorum officia fungere.
 Nunquam tam manè egredior, neque vesperi
 Domum revortor, quin te in fundo conspicer 16
 quasi nullos habeas. Nunquam tam manè exeo, neque redeo
 domum tam serò, ut non videam te palâ, aut alio ferramento terram eruere in agro tuo,

Fodere aut arare, aut aliquid ferre : denique
Nullum remittis tempus, neque te respicis.
Hæc non voluptati tibi esse, satis certò scio.
At enim, Me quantum hîc operis fiat, pœnitet. 20
Quod in opere faciundo operæ consumis tuæ,
Si sumas in illis exercendis, plus agas.

Me. Chreme, tantumne ab re tuâ est otii tibi,
Aliena ut cures, eaque nihil quæ ad te attinent?
Ch. Homo sum : humani nihil à me alienum puto.
Vel me monere hoc, vel percontari puta : 26
Rectum est, ego ut faciam; non, ut deterream.

Me. Mihi sic est usus : tibi ut opus est facto, face.
Ch. An cuiquam est usus homini, se ut cruciet?
Me. mihi.

Ch. Si quid laboris est, nollem : sed istud quid
mali est? 30

Quæso, quid de te tantum meruisti? *Me.* heu, hoi!
Ch. Ne lachryma, atque istuc, quicquid est, fac
me ut sciam.

Ne retice : ne verere : crede, inquam, mihi :
Aut consolando, aut consilio, aut re juvero.
Me. Scire hoc vis? *Ch.* hæc causâ equidem, quâ
dixi tibi. 35

Me. Dicitur. *Ch.* at istos rastros interea tamen
Depone : ne labora. *Me.* minimé. *Ch.* quam
rem agis?

Me. Sine me, vacivom tempus ne quod duim mihi
Laboris. *Ch.* Non sinam, inquam. *Me.* ah, non
æquom facis.

Ch. Hui, tam graveis hos, quæso? *Me.* Sic
meritum est meum. 40

Ch. Nunc loquere. *Me.* Filium unicum ado-
lescentulum

Habeo : ah ! quid dixi habere me ? imò habui,
Chreme :

Nunc habeam, necne, incertum est. *Ch.* quid
ita istuc? *Me.* scies :

Est è Corintho hîc advena anus paupercula.

solendo, aut reipsa tibi operam navando. *Me.* Vis scire quid hoc est? *Ch.* Ita certè volo, propter hanc causam, quam tibi dixi, videlicet ut te juvem. *Me.* Dicitur tibi. *Ch.* At interim, dum dices, depone istos rastros. *Me.* Minimè sum depositurus. *Ch.* Ne laborare pergas : quid agis te ita macerando? *Me.* Patere me laborare, ut nullo non tempore, labore me exerceam. *Ch.* Non patiar, inquam. *Me.* Ah ! iniquè agis, qui mihi laboranti impedimento sis. *Ch.* Hui ! obsecro, tam ponderosos portas hos rastros? *Me.* Pœna, quâ dignus sum, sic postulat. *Ch.* Nunc explica causam, cur te crucias. *Me.* Est mihi filius unicus adolescentulus : ah ! quid dixi mihi esse, ô Chreme? sed fuit mihi antehac : nunc utrùm sit, necne, dubium est. *Ch.* Cur istud ita est, ut nunc non habeas filium?
Me. Audies : vetula, egena, peregrina ex Corintho urbe Achaia, habitat in hoc oppido.

aut arando laborare, aut aliquid onus gerere : denique nullum relaxas tempus, quin semper te fatiges, nec tuæ parcis valetudini. Pro certo compertum habeo hæc ad delectationem tuam non fieri. At enim dices, Tædet me operis, quod fit hic à servis meis, qui nimis cessare solent; ideo operi manum libet admovere. At si sumas id laboris, quod perdis operando in agro, in illis incitandis ad opus faciendum magis utilitati tuæ prospicias. *Me.* O Chreme! tantum tibi vacat à tuis negotiis, ut de alienis sollicitus sis; et præsertim de his quæ nihil ad te spectant? *Ch.* Ego me hominem esse cognosco : nihil quod ad hominem pertinet, ad me non pertinere arbitror. Vel monendi causâ, vel inquirendi, me hæc tibi dicere puta : inquirendi causâ, ut si hoc quod facis rectum est, ego quoque sic faciam; monendi causâ, ut si rectum non est id facere, tibi dissuadeam. *Me.* Utile est mihi sic facere : tu facito ut tibi opus esse putas. *Ch.* An utile est cuiquam homini, ut se torqueat, et affligat? *Me.* Mihi id utile est. *Ch.* Si quis labor esset necessarius, nollem te reprehendere : sed quod infortunium est isthuc quod pateris? Obsecro, quid tam malè de te meruisti, ut te tam perditè afflictes? *Me.* Eheu me miserum ! *Ch.* Noli flere; fac ut sciam istud quidquid est. Noli celare; ne time; mihi fidem habe; levabo te hæc molestiâ, aut consolationem dando, aut con-

ANNOTATIO.

20 *At enim dices.*] Anthypophora; responsio ad ea quæ objici possent.

Ille filius meus captus est amore niniis vehementi filia hujus vetulae, adeo ut ferè jam haberet eam pro uxore: fecit hæc omnia, me nesciente. Ubi id cognovi, repente cœpi tractare animum filii mei ægrum amore inhumanè et inclementer, neque ut debui; sed objurgabam eum quotidie violenter et more communi patrum. Hem! dicebam: an credis tibi permitti hujusmodi, quæ facis, longiori tempore facere, me vivente, videlicet ut habeas amicam vice uxoris? Falleris opinione tuâ, si putas tibi hæc per me licere, nec meam nôsti voluntatem, Clinia. Ego volo te nominari filium meum, interea dum facies officium quod te decet: at si talem non te præstas, ego excogitabo id, quod honestum et æquum est me agere contra te. Certè istud, quod facis, ex nullâ causâ nascitur, præterquam ex desidiâ et nimia cessatione. Ego cum essem eâ ætate, quâ tu es, non indulgebam amori, sed discessi ex patriâ in Asiam quia pauper eram, atque ibi mihi acquisivi armis pariter divitias et laudem. Tandem res eò planè deducta est: adolescentulus defatigatus fuit assiduas objurgationes audiendo; et eadem verba gravia et probra. Existimavit me ea quæ decent intelligere meliùs, et certius consilere quæ è re suâ essent, quàm is ipse, propter ætatem meam. Profectus est in Asiam ad regem Persarum, ut ei militaret.

Ch. Quid ais? *Me.* Abiit, me inscio; absens est jam per tres menses. *Ch.* Ambo estis culpandi: quamvis hoc filii tui propositum animi verecundi est indicium, imò fortis et strenui. *Me.* Postquam cognovi ex sodalibus eum discessisse, qui id sciebant, domum redeo tristis, atque animo penitè commoto, et perplexo præ animi dolore, sedeo: servi celeriter ad me accedunt: educunt pedibus calceamenta: video alios properare, parare lectulos discubitorios, cœnam curare: quisque pro virili suâ parte efficiebat diligenter, ut mihi mitigarent hanc tristitiam. Postquam vidi, quæ servi faciebant, considerare cœpi; Hem! tot servi sunt anxii mei solius gratiâ, ut mihi soli satisfaciant et morem gerant? An æquum est, ut tot ancillæ vestibus me induant? ut ego tantas impensas solus domi

Ejus filiam ille amare cœpit perditè 45
Propè jam ut pro uxore haberet: hæc clam me omnia.

Ubi rem rescivi, cœpi non humanitus, Neque ut ægrotum animum decuit adolescentuli, Tractare: sed vi et viâ pervolgatâ patrum, Quotidie accusabam: Hem! tibine hæc diutiùs 50
Licere speras facere, me vivo patre, Amicam ut habeas propè jam in uxoris loco? Erras, si id credis, et me ignoras, Clinia. Ego te meum esse dici tantisper volo, Dum, quod te dignum est, facies: sed, si id non facis, 55

Ego, quod me in te sit facere dignum, invenero. Nullâ adeò ex re istuc fit, nisi ex nimio otio. Ego istuc ætatis non amori operam dabam, [ibi Sed in Asiam abii hinc propter pauperiem, atque Simul rem et gloriam armis belli repperi. 60 Postremò adeò res rediit: adolescentulus Sæpe eadem, et graviter, audiendo victus est: Ætate me putavit et sapientiâ Plus scire et providere, quàm se ipsum sibi. In Asiam ad regem militatum abiit, Chreme. 65 *Ch.* Quid ais? *Me.* clam me profectus, menses treis abest.

Ch. Ambo accusandi: etsi illud inceptum tamen Animi est prudentis signum, et non instrenui. *Me.* Ubi comperi ex iis, qui ei fuère consciis, Domum revortor mœstus, atque animo ferè 70 Perturbato, atque incerto præ ægritudine, Adsido: accurrunt servi: soccos detrahunt: Video alios festinare, lectos sternere, Cœnam apparare: pro se quisque sedulo Faciebant, quò illam mihi lenirent miseriam. 75 Ubi video hæc, cœpi cogitare; Hem! tot mei Solius solliciti sunt causâ, ut me unum expleant? Ancillæ tot me vestiant? sumptus domi

ANNOTATIONES.

66 *Quid ais?*] Admirantis potius quàm milia quibus maximè utebantur comœdi; interrogantis. sicut cothurni proprii tragœdorum, altiores soccis.

72 *Soccos.*] Socci sunt calceamenta hu-

Tantos ego solus faciam? sed gnatum unicum,
 Quem pariter uti his decuit, aut etiam ampliùs, 80
 Quòd illa ætas magis ad hæc utenda idonea est,
 Ego eum hinc ejeci miserum injustitiâ meâ.
 Malo quidem me dignum quovis deputem,
 Si id faciam; nam usque dum ille vitam illam colet
 Inopem, carens patriâ ob meas injurias, 85
 Interea usque illi de me supplicium dabo,
 Laborans, quærens, parcens, illi serviens.
 Ita facio prorsus; nihil relinquo in ædibus,
 Nec vas, nec vestimentum: conrasi omnia.
 Ancillas, servos, nisi eos, qui opere rustico 90
 Faciundo facilè victum exercerent suum,
 Omnes produxi ac vendidi: inscripsi illico
 Ædeis: mercedem quasi talenta ad quindecim
 Coëgi: agrum hunc mercatus sum: hîc me ex-
 erceo.

Decrevi, tantisper me minus injuriæ, 95
 Chreme, meo gnato facere, dum fiam miser;
 Nec mihi fas esse ullâ me voluptate hîc frui,
 Nisi ubi ille huc salvos redierit meus particeps.

Ch. Ingenio te esse in liberos leni puto, et
 illum obsequentem, si quis rectè aut commodè 100
 Tractaret. Verùm neque tu illum satis noveras,
 Nec te ille; hoc ubi fit, ibi non verè vivitur.

Tu illum nunquam ostendisti quanti penderes,
 Nec tibi ille est credere ausus quæ est æquom
 patri. [tibi.]

Quod si esset factum, hæc nunquam evenissent
Me. Ita res est, fateor: peccatum à me maxu-
 mum est. 106

Ch. Menedeme, at porrò rectè spero, et illum tibi
 Salvum affuturum esse hîc confido propediem.

Me. Utinam ita dii faxint. *Ch.* facient: nunc,
 si commodum est,

faciam? ego, inquam, qui
 expuli meis ædibus unicum
 filium Cliniam, miserè
 afflictum injuriâ, quem
 conveniebat uti æqualiter
 his sumptibus et servis, aut
 etiam magis; quòd ætas
 juvenilis ad utendum his
 est aptior. Certè existi-
 mem me quâvis pœnâ dig-
 num esse, si his bonis solus
 utar; nam quamdiu filius
 deget vitam illam ærum-
 nosam, exul à patriâ propter
 meas contumelias, interea
 tamdiu dabo illi assiduè
 pœnas, conficiens me
 ærumnis, acquirens laborio-
 sè, parcens vitæ et geno-
 mio, serviens illi in colendo
 agro. Facio omnino ut de-
 liberavi: nihil domi meæ
 reliqui, vas nec vestimen-
 tum; omnem collegi sup-
 pellectilem. Venales proposui,
 ac vendidi omnes ancillas,
 servos, præter eos qui bene
 collocarent operam, et demerentur
 impensas suas in rure exercendo:
 proscripti protinus domum venalem
 pretio, apponens inscriptionem
 ad fores: comparavi prope
 quindecim talenta: hunc emi
 fundum: fatigo me in hoc agro.
 O Chreme! judicavi me minus
 iniquum esse, et injurium in
 filium, interea dum in miseriâ
 versabor; nec mihi licere hic
 aliquam voluptatem capere,
 nisi postquam filius meus,
 hæres, et bonorum particeps,
 luc reversus fuerit incolumis.

Ch. Puto te esse naturâ
 miti in liberos, et filium
 esse obsequentem, si quis
 cum eo ageret leniter et
 convenienter; sed tu nec
 satis exploraveras ejus in-
 genium, nec ille tuum perspexerat;
 non vivitur ibi rectè et quietè,
 ubi mores invicem ignoti
 sunt. Tu nunquam indicasti,
 quanti eum æstimares, et ille
 veritus est tibi committere
 consilia, quæ æquom est patri
 communicare filium: quod si
 factum esset, hæc molestiæ
 nunquam tibi contigissent.

Me. Eo modo, quo dicis, res se
 habet, confiteor: gravissimè
 erravi. *Ch.* At ò Menedeme! certè
 spero et credo illum brevi sal-
 vum et bene valentem ad te
 venturum. *Me.* Utinam ita dii
 faciant. *Ch.* Efficient, ut filium
 recuperes: nunc, si tibi est
 opportunum

ANNOTATIONES.

93 *Talanta quindecim coëgi.*] Talentum apud Athenienses erat pecuniæ summa, valens sexcentis coronatis Gallicis; eratque duplex, minus et majus. De minore talento Attico, quod sexaginta minas continebat, hîc agitur. Majus continebat 80 minas.

Coëgi.] Id est, in unum redegi; inde coactiones argentariæ sunt collectiones pecuniarum, et Coactores, des *Receveurs particuliers*. *Ang.* COLLECTORS. Quindecim talenta con-

ficiunt summam novem millium coronatorum Gallicorum.

98 *Meus particeps.*] Id est, hæres meus. Justinianus Imperator in Institutionibus juris Lib. II. tit. 19, sic ait; *Sed sui quidem hæredes appellantur; quia domestici hæredes sunt, et, vivo quoque patre, quodammodo domini existimantur.* Unde passim servi in connoctiis filios dominorum heros minores vocant, et servus Abrahæ Isaacum dominum suum appellat. Genes. cap. xxiv. vers. 65.

et gratum, volo venias hodie apud me: Bacchanalia hic celebrantur. *Me.* Non possum. *Ch.* Cur non? Aliquantum, quæso, tuos remitte labores. Clinia filius tuos etiam absens idem precatur. *Me.* Non decet nunc necesse à labore, qui illum laborare coëgerim. *Ch.* Itane decrevisti? *Me.* Ita. *Ch.* Sis valens et sanus. *Me.* Tu quoque, Chreme. *Ch.* Me lacrymari coëgit, et ejus valdè misereor: verum dum adhuc aliquid diei superest, oportet me admonere hunc vicinum Phanium, ut veniat ad cœnam: ibo visum, si est domi. Nihil opus fuit ad cœnam vocatore; dicunt eum adesse jam dudum domi apud me: egomet in morâ sum convivis iis, janua, et à quo aperiente stridit?

Dionysia hîc sunt: hodie apud me sis volo. 110
Me. Non possum. *Ch.* cur non? quæso tandem aliquantulum

Tibi parce: idem absens facere te hoc volt filius.
Me. Non convenit, qui illum ad laborem impulerim, [tentia?

Nunc me ipsum fugere. *Ch.* siccine est sen-
Me. Sic. *Ch.* bene vale. *Me.* et tu. *Ch.* lacrimas excussit mihi, 115

Miseretque me ejus: sed, ut diei tempus est,
Monere oportet me nunc vicinum Phanium,
Ad cœnam ut veniat: ibo, visam si domi est.
Nil opus fuit monitore; jam dudum domi,
Præstò apud me esse aiunt: egomet convivas
moror. 120

Ibo adeò hinc intrò: sed quid crepuerunt fores?
Hinc à me quisnam egreditur? huc concessero.

qui ad cœnam vocati sunt. Ibo hinc intrò domum: sed quid
stridit? quis exit à domo meâ? Huc intrò me conferam.

ANNOTATIO.

110 *Dionysia hîc sunt.*] Ludi sunt, festi dies in honorem Dionysii, id est, Bacchi, Latinis qui et Liber dicitur, unde Bacchanalia, Liberalia; Græcis sunt Dionysia.

ACTUS I. SCENA II.

CLITIPHO. CHREMES.

Cl. O Clinia, nihil est propter quod timeas Antiphilam non venturam: nondum etiam illa, et Dromo servus, qui ad eam accersendam missus est, nimium diu morantur: et scio illam hodie affuturam hîc unâ cum nuncio Dromone: ideo depelle hanc curam falsò conceptam, quæ angit animum tuum. *Ch.* Quem alloquitur filius? *Cl.* Pater advenit, quem desideravi: ad eum ibo. O pater, accedis tempestivè. *Ch.* Quid illud est, propter quod tempestivè accedo? *Cl.* Nostine hunc Menedemum vicinum nostrum? *Ch.* Rectè novi eum. *Cl.* Scis eum habere filium? *Ch.* Audiavi eum esse in Asiâ. *Cl.* O pater, non est in Asiâ; in ædibus nostris est. *Ch.* Quid ais? *Cl.* Continuo eum ad cœnam duxi exeuntem è navi:

Cl. NIHIL adhuc est, quod vereare, Clinia: haudquaquam etiam cessant:

Et illam simul cum nuncio tibi hîc affuturam
Hodie scio: proin' tu sollicitudinem istam falsam,
quæ te

Excruciat, mittas. *Ch.* quicum loquitur filius?
Cl. pater adest,

Quem volui: adibo. Pater, opportunè advenis. 5

Ch. Quid id est? *Cl.* hunc Menedemum nòstine nostrum vicinum? *Ch.* probè.

Cl. Huic filium scis esse? *Ch.* audiavi esse in Asiâ. *Cl.* non est, pater: apud

Nos est. *Ch.* quid ais? *Cl.* advenientem, è navi egredientem abduxi illico

ANNOTATIO.

1 *Nihil adhuc est, quod vereare, Clinia.*] se locuti adolescentes, Clinia et Clitipho. Hoc principium indicat, de quâ re sint inter

Ad cœnam : nam mihi magna cum eo jam inde usque à pueritiâ
Semper fuit familiaritas. *Ch.* voluptatem magnam nuncias. 10
Quàm vellem Menedemum invitatum, ut nobiscum hodie esset ampliùs, [domi.
Ut hanc lætitiã nec opinanti primus objicerem atque etiam nunc tempus est. *Cl.* Cave faxis : non opus est, pater.
Ch. Quapropter? *Cl.* Quia enim incertum est etiam, quid se faciat : modò venit :
Timet omnia : patris iram, et animum amicæ se erga ut sit suæ. 15
Eam miserè amat : propter eam hæc turba atque abitio evenit. *Ch.* scio.
Cl. Nunc servolum ad eam in urbem misit, et ego nostrum unà Syrum.
Ch. Quid narrat? *Cl.* quid ille? se miserum esse. *Ch.* miserum? quem minù' credere est?
Quid reliqui est, quin habeat, quæ quidem in homine dicuntur bona?
Parenteis, patriam incolumem, amicos, genus, cognatos, divitias : 20
Atque hæc perinde sunt, ut illius animus, qui ea possidet :
Qui uti scit, ei bona ; illi, qui non utitur rectè, mala.
Cl. Imò ille senex fuit importunus semper : et nunc nihil magis
Vereor, quàm ne quid in illum iratus plùs satis faxit pater.
Ch. Illene? sed reprimam me : nam in metu esse hunc, illi est utile. 25
Cl. Quid tute tecum? *Ch.* dicam : ut ut erat, mansum tamen oportuit.
Fortasse aliquantò iniquior erat præter ejus lubricitatem :

gis timeo, quàm ne ille plùs æquo succensens, aliquid faciat adversùs filium. *Ch.* Illene Menedemus? sed linguam cohibebo, neque dicam quod sentio ; patrem nempe posthac facturum, quodcumque liberit filio : certè utile est Clitiphoni, hunc Cliniam vereri patrem, et permanere in timore. *Cl.* Quid dicis apud te? *Ch.* Dicam : utcumque res erat, oportebat filium domi manere, nec patrem deserere. Fortasse pater erat aliquantò superior contra effrænem filii voluptatem :

ANNOTATIONES.

22 Qui uti scit, ei bona.] De bonis externis loquitur, sive bonis fortunæ, quæ sunt nobilitas, bona fama, honor, divitiæ, πολυφιλία καὶ χρηστοφιλία, amicitia cum multis, bonisque, πολυτεκνία καὶ εὐτεκνία, liberorum multitudo et bonitas. Quæ dicuntur ἀδιάφορα,

indifferentia, neque bona, neque mala ; sed sunt bona benè his utenti ; mala malè utenti.

25 Sed reprimam me.] Hæc submissâ voce Chremes protulit, ne audiret filius.

at ille pati debebat: quem enim alium toleraret, si patrem suum non pateretur? Utrum rationi consentaneum erat, hunc patrem vivere ex arbitrio filii, an hunc filium ex voluntate patris? et quod Clinia accusat patrem Menedemum, ut asperum et morosum, id non est verum: nam parentum facta aspera et injuriæ in filios, sunt unius ferè generis, nec dissimilia; verum inter illos qui æquiores sunt, et qui facilius tolerari possunt. Filios quidem permittunt scorta visere, et convivia inire; sed non sæpius et frequenter fieri ea permittunt: parcè impensas suppeditant: et tamen omnia quæ faciunt virtutis causâ faciunt. Nam postquam animus humanus irretitus est voluptatibus obscœnis, necesse est, ô Clitipho, ut similia consilia ineantur, et locum habeant: hoc est enimvero prudenter factum, ex aliorum eventu sumere consilium; aliorum exemplis erudiri sapientissimum est, et utilissimum. *Cl.* Existimo esse ita ut dicis. *Ch.* Ego ibo intrò domum, ut sciam quid ad cœnam paratum sit. Tu, Clitipho, dum adhuc dies est, noli discedere hinc longiús.

Pateretur; nam quem ferret, si parentem non ferret suum?
 Hunc cœne erat æquum ex illius more, an illum ex hujus vivere? et
 Quod illum insimulat durum, id non est: nam parentum injuriæ 30
 Uniusmodi sunt ferme, paulò qui est homo tolerabilis. [rier;]
 Scortari crebrò nolunt; nolunt crebrò convivere. Præbent exiguè sumptum: et ea sunt tamen ad virtutem omnia. [malâ,
 Verùm ubi animus semel se cupiditate devinxit. Necesse est, Clitipho, consilia consequi consimilia: hoc 35
 Scitum est, *periculum ex aliis facere, tibi quod ex usu siet.*
Cl. Ita credo. *Ch.* Ego ibo hinc intrò, ut videam, nobis quid cœnæ siet.
 Tu, ut tempus est diei, vide sis, ne quò hinc abeas longiús.

ANNOTATIO.

30 *Parentum injuriæ uniusmodi sunt.*] Id sibi vult; patres duos inter se omnes similes esse, aspere exercere imperium in liberos, atque omnia animi laxamenta prohibere. At pater qui paulò æquior, et tolerabilior est, aliquando sanè patitur, sed non crebrò fieri. Commentator Horatii Satyrâ II. Lib. I. refert Catonem Censorium, cum vidisset hominem honestum ex fornice exentem, laudasse, cum existimaret libidinem

sine crimine compescendam esse; at postea cum frequentius eum ex eodem lupanari exentem advertisset; Adolescens, inquit, ego te laudavi, quòd interdum huc venires, non quòd hinc habitares. Inter Ethnicos sapientissimi non putabant peccare, qui feminis ad hoc venalibus uterentur, ut apparet ex 15. cap. Actuum Apostolorum: sed eodem capite omnis fornicatio prohibetur.

ACTUS II. SCENA I.

CLITIPHO.

Cl. Quàm patres sunt acerbi et importuni censores in omnes juvenes! et arbitrantur esse justum nos nasci sapientes, mores seniles habentes statim à pueritiâ, neque nos esse participes harum rerum, quas juvenilibus ætas affert.

QUAM iniqui sunt patres in omnis adolescentibus judices!
 Qui æquom esse censent, nos jam à pueris illico nasci senes,
 Neque illarum affines rerum esse, quas et adolescentia.

Ex suâ libidine moderantur, nunc quæ est, non quæ olim fuit.

Mihi si unquam filius erit, næ ille facili me utetur patre. 5

Nam et cognoscendi, et ignoscendi dabitur peccati locus :

Non ut meus, qui mihi per alium ostendit suam sententiam.

Perii: is mihi, ubi adbibit plus paulò, sua quæ narrat facinora !

Nunc ait, Periculum ex aliis facito, tibi quod ex usu siet.

Astutus ! næ ille haud scit, quàm mihi nunc *surdo narret fabulam.* 10

Magis nunc me amicæ dicta stimulant: Da mihi, atque affer mihi ;

Cui quid respondeam, nil habeo : neque me quisquam est miserior.

Nam Clinia hic, etsi is quoque suarum rerum sagittat, attamen

Habet bene ac pudicè eductam, ignaram artis meretriciæ.

Mea est potens, procax, magnifica, sumptuosa, nobilis : 15

Tum, quod dem ei, rectè est : nam nihil esse mihi, religio est dicere.

Hoc ego mali non pridem inveni : neque etiam dum scit pater.

tulans, magnificè se gerens in omnibus, sumptus avida, spectata, et insignis : præterea unde ei munera faciam mihi non liquet. Nam religioso metu impediò dicere, me nihil habere, quod ei dem. Non dudum nactus sum hanc Bacchidem nequitia insignem, neque adhuc pater rescivit me isto malo laborare.

Hi ex suâ cupiditate quæ nunc est, non quæ olim fuit cum adolescenterant, modum nobis imponunt atque imperant. Si unquam filius mihi natus fuerit, certè is me patrem experietur mitem et benignum; nam facultas dabitur mihi cognoscendi peccata ejus, et ignoscendi ei; non faciam sicut pater meus, qui mihi declarat, quod sentit, per alterius exemplum. Perditus sum præ nimia ejus importunitate: is, postquam bibit paulò largius, quæ facta sua commemorat mihi! Nunc dicit, Delige tibi exempla ex aliorum eventis, quæ tibi sint utilia: cantus scilicet. Certè ille non intelligit quàm ad ejus sermonem surdus sim, quasi fabulam narret. Verba Bacchidis amicæ me magis instigant: Da mihi munus hoc, atque affer aliquid novi; Atque ad hæc nescio quid respondere debeam, neque quisquam est infelicior me. Nam hic Clinia, etsi etiam anxius est et sollicitus de rebus suis, attamen possidetamicam honestè et castè educatam, nesciam astutiarum meretricum. Mea est opulenta, petens assidue, pe-

ANNOTATIO.

16 *Tum, quod dem ei, rectè est.*] *Rectè*, pro nihil, veteres boni omnis causâ dicebant. Idem Terentius in Eunuchò;

—*Rogo nunquid velit.*

Rectè, inquit. Abeo.

Plantus in Mercatore, Act. II. Scen. III. De. *Unde incedis? quid festinas, gnate mi? Ch. rectè, pater.*

Nam nihil esse, religio est dicere.] Religio pro metu accipitur, ut testatur Servius in illud Lib. VIII. Æneidos :

Jam tum religio pavidos terreat agrestes Dira loci.—

Metus vicissim sumitur pro religione à veteribus; certè idem Virgilius VII. Æneidos de lauro dicit :

—*Multosque metu servata per annos.*

In quem locum ita Servius : *metu, id est, religione quæ nascitur per timorem, nempe juxta illud Arbitri :*

Primus in orbe deos fecit timor.

ACTUS II. SCENA II.

CLINIA. CLITIPHO.

- Cl.* Si res, quæ ad amorem meum spectant, prosperè se haberent, non dubito quin jampridem Antiphila et servi, qui eam accersiverunt, venissent: sed metuo ne Antiphila pecuniarum largitione expugnata alium amatorem acceperit, dum absens fui. Multæ suspensiones simul in mentem veniunt, quæ me inducunt ad credendum sic esse: opportunitas ut corruptatur, quia formosa est, et nota; locus in quo est, ubi prava habet exempla petulantia; ætas florida, quæ plerumque lubrica; mater improba, sub cujus potestate est, cui nihil suavius est pecuniâ et mercede.
- Cl.* O Clinia. *Cl.* Memiserum! *Cl.* Vide ne quis ex ædibus patris egrediens fortè aspiciat te. *Cl.* Cavebo: sed certè cormihi prædivinat nescio quid infortunii. *Cl.* Perseverasne discernere hoc curiosius, antequam noscas quid erit? *Cl.* Si nihil adversi esset, huc Antiphila cum servis jam venisset. *Cl.* Statim advenient. *Cl.* Quando? *Cl.* Non consideras eam procul hinc habitare? Cognoscis consuetudinem feminarum: dum pectuntur, dum ornant comas, dum formam parant vario cultu, in his faciendis annum conterunt. *Cl.* O Clitipho! timeo. *Cl.* Ad te redi: ecce Dromonem cum Syro: mox tibi præstò sunt.
- Cl.* Si mihi secundæ res de amore meo essent, jam dudum, scio, Venissent: sed vereor, ne mulier, me absente, hîc corrupta sit. Concurrunt multæ opiniones, quæ mihi animum exangeant: Occasio, locus, ætas, mater, cujus sub imperio est, mala: Cui nihil præter pretium jam dulce est. *Cl.* Clinia. *Cl.* hei misero mihi! 5
- Cl.* Etiam caves, ne videat fortè hinc te à patre aliquis exiens.
- Cl.* Faciam: sed nescio quid profectò mihi animu' præsigit mali.
- Cl.* Pergin' istuc priùs dijudicare, quàm scis, quid veri siet?
- Cl.* Si nihil mali esset, jam hîc adessent. *Cl.* jam aderunt. *Cl.* quando istuc erit?
- Cl.* Non cogitas hinc longulè esse? et nôsti mores mulierum: 10
- Dum moliuntur, dum comuntur, annus est. *Cl.* ô Clitipho!
- Timeo. *Cl.* respira. eccum Dromonem cum Syro: unà adsunt tibi.

ANNOTATIO.

- 3 Exangeant.] Pro exangant. Sic ve- Idem:
 teres loquebantur. Claudeo, pro claudio; Primum quod dicebo, rectè: secundum quod
 Viveo, pro vivo; Diceo, pro dico. Nævius: dicebo, eo melius.
 Tibi, dum vivebo, fidelis ero.

ACTUS II. SCENA III.

SYRUS. DROMO. CLINIA. CLITIPHO.

Sy. Ain' tu? *Dr.* sic est. *Sy.* verùm interea dum sermones cædimus,

Illæ sunt relictæ. *Cl.* mulier tibi adest, audin' Clinia?

Cl. Ego verò audio nunc demum, et video, et valeo, Clitipho.

Dr. Minimè mirum: adeò impeditæ sunt: ancillarum gregem

Ducunt secum. *Cl.* perii; unde illi sunt ancillæ? *Cl.* men' rogas? 5

Sy. Non oportuit relictas: portant quid rerum. *Cl.* he! mihi!

Sy. Aurum, vestem: et vesperascit, et non noverunt viam.

Factum à nobis stultè est: abi dum tu, Dromo, illis obviàm.

Propera: quid stas? *Cl.* væ misero mihi, quantâ de spe decidi!

Cl. Quid istuc? quæ res te sollicitat autem? *Cl.* rogitas quid siet? 10

Viden' tu? ancillas, aurum, vestem, quam ego cum unâ ancillulâ

Hic reliqui: unde esse censes? *Cl.* vah! nunc demum intelligo. [pient, scio.

Sy. Di boni, quid turbæ est? ædes nostræ vix ca- Quid comedent? quid ebibent? quid sene erit nostro miserius?

Sed video eccos, quos volebam. *Cl.* ô Jupiter, ubinam est fides? 15

Dum ego propter te errans patriâ careo demens, tu interea loci

Conlocupletâsti te, Antiphila, et me in his deseruisti malis:

Sy. Dicisne illas in propinquo esse? *Dr.* Sic est ut dico. *Sy.* Interea dum colloquimur, illæ mulieres, Bacchis et Antiphila, relictæ sunt. *Cl.* Ad te appropinquat mulier, quam tantopere desideras. Audisne servos loquentes, Clinia? *Cl.* O Clitipho, certè nunc tandem eos audio, et aspicio, et sanus sum. *Dr.* Non est mirum eas tam diu moratas esse: tam sunt occupatæ: ducunt in comitatu suo cateravam famularum. *Cl.* Nullus sum; unde tot ancillas Antiphila acquisivit? *Cl.* Quærisne à me unde tot illi sint ancillæ? *Sy.* Non oportuit illas (Bacchidem et Antiphilam) incomitatas relinquere: tam magnam rerum copiam secum ferunt. *Cl.* Væ mihi misero! *Sy.* Aurum, vestem: et vespera imminet, et iter ignorant. Imprudenter fecimus, quia eas comitati non simus: tu, Dromo, abi ergo celeriter obviàm illis. Festina, quid cunctaris? *Cl.* Quam miser ego sum! quantâ spe frustratus sum! *Cl.* Quid hoc rei est? Quid te sollicitum reddit? *Cl.* Quæris quid sit? Videsne? illa (Antiphila) ancillis, auro, veste instructa est, quam ego discedens reliqui hic cum unâ servulâ: Unde opinaris has res illam acquisivisse! *Cl.* Vah! tandem cognosco quid te sollicitat. *Sy.* Dii boni,

quæ turba mulierum! vix poterunt recipi in nostras ædes, quantum intelligo. Quid edent? quid ebibent? quid erit miserius nostro sene Chremete, quem tanta turba terrefaciet? Ecce hic video adolescentes, quos quærebam. *Cl.* O Jupiter! ubinam invenietur fides et constantia? Dum ego desipiens propter te peregrè profectus sum vagus, patriâ privatus, O Antiphila, tu interea loci, me absente, opulentam te fecisti, et me dereliquisti in hac miserâ:

ANNOTATIONES.

1 *Ain' tu?*] Exordiuntur servi, quasi plura jam inter se collocti sint.

Sermones cædimus.] A Græcis hæc phras

sumpta est; eos enim ita dicere solitos monet Priscianus Lib. XVIII. scilicet; *κόπ- τειν λόγους, cædere sermones.*

tu, propter quam amisit famam, et minus obtemperans sui voluntati patris, ejus causâ nunc pudore et miseratione vehementer commoveor, qui frequenter culpabat mihi mores harum meretricum: itane est, ut me frustrâ monnerit, nec potuerit unquam me abducere ab hujus Antiphilæ amore? Attamen nunc ab eâ me abstraham; qui tunc cum mihi patris gratiam conciliare potui, eam relinquere nolui. Nemo vivit me infelicior. *Sy.* Hic Clinia errat propter verba, quæ hic locati sumus. O Clinia! de tuo aliter judicas amore, quam æquum est. Nam modus vivendi hujus puellæ idem est, et animas ejus idem est erga te, ac prius fuit, quantum ex ipsâ re conjiçiendo scire potuimus. *Cli.* Quæso quid est quod dicis? Nihil enim est ex omnibus rebus, quod mihi gratius sit, quam me in falsam suspicionem venisse. *Sy.* Imprimis hoc te scire velim, ne quicquam rerum Antiphilæ ignores: vetula illa mulier, quæ ante hoc tempus credita est ejus mater, non fuit: ea vetula mortua est: hoc inaudivi fortè, dum ipsa Antiphila id retulit in viâ alteri fœmiuæ. *Cli.* Quænam est hæc altera, cui dicis eam hoc narrasse. *Sy.* Desine interrogare; et sine prius recitem hoc quod cœpi dicere: ad id quod quæris respondebo. *Cli.* Festina. *Sy.* Jam primum omnium, postquam perventum est ad domum puellæ, Dromo pulsat ostium: quædam anus egreditur: postquam hæc anus reclusit fores, continuo hic Dromo intrò se immisit; ego cum ipso intro tanquam ejus comes: Anus opponit obicem ostio, et claudit illud, revertitur ad lanificium exercendum. Ex hæc re agnoscere potuit, ant nunquam ex aliâ, quo exercitio vitam suam traduxerit, dum absens fuisti: cum ad mulierem in medio opere ejus ex insperato venimus. Nam talis inopinatus interventus dedit facultatem æstimandi nobis, quam consuetudinem vitæ quotidianæ habuerit: Consuetudo ostendit perspicuè qualiter natura ejusque sit. Ipsam fortè reperimus telam textentem attentè, indutam mediocriter veste lugubri,

Propter quam in summâ infamiâ sum, et meo patri minus obsequens:

Cujus nunc pudet me, et miseret, qui harum mores cantabat mihi,

Monuisse frustrâ; neque potuisse eum unquam me ab hæc expellere: 20

Quod nunc faciam tamen: tum cum gratum mihi esse potuit, nolui.

Nemo est miserior me. *Sy.* hic de nostris verbis errat videlicet,

Quæ hîc sumus locuti. Clinia, aliter tuum amorem, atque loci, accipis.

Nam et vita est eadem, et animus te erga idem ac fuit,

Quantum ex ipsâ re conjecturam cepimus. 25

Cli. Quid est, obsecro? nam mihi nunc nihil rerum omnium est,

Quod malim, quam me hoc falsò suspicariet.

Sy. Hoc primum, ut ne quid hujus ignores: anus

Quæ est dicta mater esse ei antehac, non fuit.

Ea obiit mortem: hæc ipsa in itinere alteræ 30

Dum narrat, fortè audivi. *Cli.* quænam est altera?

Sy. Mane; hoc, quod cœpi, primum enarrem, Clitipho:

Post istuc veniam. *Cli.* propera. *Sy.* jam primum omnium,

Ubi ventum ad ædes est, Dromo pultat fores:

Anus quædam prodit: hæc ubi aperuit ostium, 35

Continuò hic se conjecit intrò; ego consequor;

Anus foribus obdit pessulum, ad lanam redit.

Hinc sciri potuit, aut nusquam alibi, Clinia,

Quo studio vitam suam te absente exegerit;

Ubi de improviso est interventum mulieri: 40

Nam ea res dedit tum existumandi copiam

Quotidianæ vitæ consuetudinem;

Quæ, cujusque ingenium ut sit, declarat maxumè.

Textentem telam studiosè ipsam offendimus,

Mediocriter vestitam veste lugubri, 45

ANNOTATIO.

30 *Alteræ dum narrat.*] Ullæ, nullæ, solæ, totæ, aliæ, alteræ, pro Ulli, nulli, soli, toti, alii, alteri, in fœminino genere apud antiquos in usu fuisse invenimus.

Ejus anuis causâ, opinor, quæ erat mortua,
Sine auro tum ornatam, ita uti quæ ornantur sibi,
Nullâ malâ re esse expolitam muliebri :

Capillus passus, prolixus, circum caput [cro
Rejectus negligenter : pax ! *Cl.* Syre mi, obse-
Ne me in lætitiâ frustrâ conjicias. *Sy.* anus 51

Subtemen nebat : præterea una ancillula
Erat : ea texebat unâ, pannis obsita,
Neglecta, immunda illuvie. *Cl.* si hæc sunt,
Clinia,

Vera, ita ut credo, quis te est fortunatior ? 55
Scin' tu hanc, quam dicit sordidatam et sordidam ?
Magnum hoc quoque signum est dominam esse
extra noxiam,

Cùm ejus tam negliguntur internuncii :
Nam disciplina est eisdem, munerarier 59
Ancillas primùm, ad dominas qui affectant viam.

Cl. Perge, obsecro te, et cave ne falsam gratiam
Studeas inire. quid ait, ubi me nominas ?

Sy. Ubi dicimus rediisse te, et rogare uti
Veniret ad te, mulier telam desinit 64
Continuè, et lacrumis opplet os totum sibi, ut
Facile scires desiderio id fieri tuo.

Cl. Præ gaudio (ita me di ament) ubi sim nescio.
Ita timui. *Cl.* at ego nihil esse sciebam, Clinia.
Agedum vicissim, Syre, dic quæ illa est altera.

Sy. Adducimus tuam Bacchidem. *Cl.* hem !
quid, Bacchidem ? 70

Eho, sceleste, quò illam adducis ? *Sy.* quò illam
ego ? ad nos scilicet.

Cl. Ad patremne ? *Sy.* ad eum ipsum. *Cl.* ô ho-
minis impudentem audaciam ! *Sy.* heus.

Non fit sine periculo facinus magnum et memo-
rabile.

Cl. Hoc vide : in meâ vitâ tu tibi laudem is
quæsitum, scelus :

Ubi si paululùm modò quid te fugerit, ego peri-
erim. 75

Quid illo facias ? *Sy.* at enim. *Cl.* quid, enim ?
Sy. si sinas, dicam. *Cl.* sine.

lam esse causam, cur metueres. O Syre, agedum, refer quæ est illa altera ? *Sy.* Adducimus tuam amicam Bacchidem. *Cl.* Hem ! quid ? Bacchidem adducitis ? Eho, ô flagitiose ! quò ducis illam ? *Sy.* Quò illam duco, rogas ? certè ad ædes nostras. *Cl.* Utrum ducis illam apud patrem ? *Sy.* Ad eum ipsum duco. *Cl.* O impudentem audaciam sceclerati hominis ! *Sy.* Hens tu, res insignis et memoranda non sine discrimine geritur. *Cl.* Illud vide : tu, sceleste, studes laudem quærere in vitâ meâ periculo : in quâ re faciendâ si quid etiam tantillum erraveris, de me actum erit. Quid facias illo ? *Sy.* At verò nullum erit periculum. *Cl.* Quid, verò, non erit ? *Sy.* Dicam, si patiaris. *Cl.* Permite ut dicat.

ANNOTATIO.

46 *Ejus anuis causâ.*] Anuis, genitivus casus, priscis usurpatus.

propter anum, puto, quæ mortua erat, nudam auro, eo modo quo solent illæ mulieres quæ ornantur, ut sibi solis placeant, non amatoribus, nullâ cerussâ, nullo artificio genas fucatam : crinis ejus erat sparsus, longus, nullâ curâ circa caput immisus. *Cl.* Mi Syre, precor ne me in lucas in lætitiâ falsò. *Sy.* Anus nebat subtemen, filum torquebat quod in telâ texendâ stamen intercurrit : præter eam anum una servula texebat simul, pannosa, squalida, fœdis immunditiis horrida. *Cl.* O Clinia, si Syrus vera narrat, ita ut credo, quis est te beator ? Scisne hanc ancillulam, de quâ iste loquitur servus, ut incultâ et sordidibus turpi, ingens indicium esse dominam ipsius esse sine culpâ ; cùm qui ei inserviant in nunciis ferendis ad amatores, tam negligenter se curant et parant : nam præceptum in arte amandi hoc amatores observant, qui captant accessum ad dominas, ut ancillas primùm muneribus sibi conciliant. *Cl.* Precor, persequare inceptam narrationem, et vide ne de industriâ captes mendaciam meam benevolentiam. Quando me nominasti, quid dixit ipsa Antiphila ? *Sy.* Quando nunciavimus te reversum esse peregrè, teque eam precari, ut te videret ; illico puella abjecit telam quam texebat, et lacrimis totam faciem perfudit ; adeò ut clarè intelligeres, id fieri amore, et cupiditate tui videndi. *Cl.* Ita mihi dii sint propitii, non sum apud me, præ nimia lætitiâ ; adeò metui prius. *Cl.* At, ô Clinia, ego sciebam nullam esse causam, cur metueres.

Cli. Permitto. *Sy.* Ita se res nunc habet, quasi cùm. *Cli.* Quas, ò malum! verborum circuiti-ones incipit mihi recitare? *Cl.* O Syre, Clitipho verum dicit: omitte ista tam longa sermonis diverticula: revertere ad propositum. *Sy.* Certè non possum continere, quin dicam quod sentio: Clitipho est iniquus et molestus multis de causis, atque intolerabilis. *Cl.* Mehercule oportet illum audire. Clitipho, sile. *Sy.* Vis amator esse: vis compos esse amicæ: vis quæri et inveniri quæ illi dones, nullum vis subire periculum, ut fruaris amicâ: non ineptè sapis; si sapere est, velle evenire quod non potest. Aut pericula suscipienda sunt cum his commodis; aut illa commoda sunt relinquenda cum periculis. Nunc cogita et delibera utram harum conditionum præoptas; aut cum amicâ periculum suscipere; aut eam recusare unâ cum periculo: quamvis pro certo sciam, hoc consilium, quod inivi, esse idoneum et expers periculi; nam factu est facile mihi, ut Bacchis amica tua sit unâ tecum in domo patris, sine timore: deinde hæc eâdem ratione pecuniam reperiam, quam promisisti amicæ: quod ut efficerem, etiam atque etiam rogitando apud mihi jam obtunderas et obstupefeceras. Quid aliud et melius consilium tibi dari cupis? *Cli.* Si quidem hoc quod dicis, efficies, res se bene habet. *Sy.* Dicis, si videris hoc efficies; et videris dubitare: videbis id fieri re ipsa. *Cli.* Eja, age, dic, quale est istud tuum consilium. *Sy.* Fingemus Bacchidem esse amicam Clinia. *Cli.* Bellè dicis. Quid verò rei aget hic Antiphila? An ea quoque dicitur esse amica Clinia, si hæc una non satis affert ei dedecoris, et magis decet eum habere duas? *Sy.* Sed ducetur Antiphila ad Sostratam matrem tuam; non hic manebit. *Cli.* Quid tum si ad Sostratam matrem ducetur? *Sy.* O Clitipho, prolixior sermo est, si mihi dicendum sit tibi, cur id faciam: non sine justâ causâ suadeo ut Antiphila deducatur ad matrem tuam. *Cli.* Sunt nugæ: nihil stabile satis in tuo consilio video, propter quod sit mihi utile hunc timorem subire; ut amica mea sit apud patrem. *Sy.* Mane, audi quod dicturus sum, scio aliud consilium, si istud times, quod quidem ambo confiteamini expers esse periculi. *Cli.* Rogo, excogita tale consilium, quale dicis. *Sy.* Libentissimè:

Cli. Sino. *Sy.* ita res est hæc nunc, quasi cùm.

Cli. quas, malum! ambages mihi

Narrare occipit? *Cl.* Syre, verum hic dicit: mitte: ad rem redi. [rius

Sy. Enimvero reticere nequeo: multimodis injuculipho es, neque ferri potis es. *Cl.* audiendum hercle est: tace. 80

Sy. Vis amare: vis potiri: vis, quod des illi, effici. Tuum esse in potiundo periculum non vis: haud stultè sapis;

Siquidem id sapere est, velle te id, quod non potest contingere.

Aut hæc cum illis sunt habenda, aut illa cum his amittenda sunt.

Harum duarum conditionum nunc utram malis, vide: 85

Etsi consilium, quod cepi, rectum esse et tutum scio:

Nam tua apud patrem amica tecum sine metu ut sit, copia est:

Tum, illi argentum quod pollicitu' es, eâdem hæc inveniam viâ:

Quod ut efficerem, orando surdas jam aureis reddideras mihi.

Quid aliud tibi vis? *Cli.* siquidem hoc sit. *Sy.* siquidem experiundo scies. 90

Cli. Age, age, cedò istuc tuum consilium: quid id est? *Sy.* assimilabimus

Tuam amicam hujus esse. *Cli.* pulchrè: cedò quid hic faciet suâ? [est parum?

An ea quoque hujus dicetur, si hæc una dedecori *Sy.* Imò ad tuam matrem abducetur. *Cli.* quid eó? *Sy.* longum est, Clitipho,

Tibi si narrem, quam ob rem id faciam: vera causa est. *Cli.* fabulæ: 95

Nihil sati' firmi video, quam ob rem accipere hunc mihi expediat metum.

Sy. Mane, habeo aliud, si istuc metuis, quod ambo confiteamini

Sine periculo esse. *Cli.* hujusmodi, obsecro, ali- quid repperi. *Sy.* maxumè:

Ibo obviam hinc; dicam, ut revertantur domum.

Cli. hem!

Quid dixti? *Sy.* ademptum tibi jam faxo omnem metum, 100

In aurem utramvis otiosè ut dormias.

Cli. Quid ego nunc? *Cl.* tune? quid boni. *Cli.* Syre, dic modò

Verum. *Sy.* age modò hodie: serò ac nequidquam voles.

Cl. Datur modò; fruare, dum licet: nam nescias Eju' sit potestas posthac, an nunquam tibi. 105

Cli. Syre, inquam. *Sy.* perge porrò, tamen istuc ago.

Cli. Verum hercle istuc est: Syre, Syre, inquam; heus, heus, Syre.

Sy. Concaluit: quid vis? *Cli.* redi; redi. *Sy.* adsum, dic quid est. [Syre,

Jam hoc quoque negabis tibi placere. *Cli.* imò, Et me, et meum amorem, et famam permitto tibi.

Tu es iudex: ne quid accusandus sis, vide. 111

Sy. Ridiculum est, te istuc me admonere, Clitipho: Quasi istic minor mea res agatur, quàm tua.

Hic si quid nobis fortè advorsi evenerit;

Tibi erunt parata verba, huic homini verbera: 115

Quapropter hæc res neutiquam neglecta est mihi. Sed istum exora, ut suam esse adsimulet. *Cl.*

scilicet,

Facturum me esse: in eum jam res rediit locum, Ut sit necesse. *Cli.* meritò amo te, Clinia.

Cl. Verùm illa ne quid titubet. *Sy.* perdocta est probè. 120

Cli. At hoc demiror, quî tam facilè potueris Persuadere illi, quæ solet quos spernere!

Sy. In tempore ad eam veni; quod rerum omnium est

quam non prosperè successerit; à patre verbis objurgaberis, ego verberibus cædar: idcirco hæc res, quam cogito agere, nullo modo à me negligitur: sed persuade Clinia, ut fingat tuam amicam esse suam. *Cl.* Profectò res pervenit in eum statum, ut necesse sit facere me, quod snadet Syrus. *Cli.* O Clinia! amo te, ita de me meritis es. *Cl.* Verùm metuo ne in aliquo Bacchis hæsitet, et verbis se prodatur. *Sy.* Peritissima illa est talium dissimulationum. *Cli.* Sed illud valdè mirum est mihi, quomodo potueris persuadere illi, tam facilè ut veniret, quæ Bacchis solet despiciere quales amatores! *Sy.* Conveni eam opportunè, quod est præcipuum in omnibus rebus:

ibo obviam illis mulieribus; dicam eis, ut in ædes suas revertantur. *Cli.* Hem! Quid dixisti? *Sy.* Jam auferam omnem ex animo metum, ut tranquillè absque sollicitudine somnum capias. *Cli.* Quid facio nunc? *Cl.* Tunc quæris quid facias? tibi aliquid boni fortuna offert, fruere eo, dum licet. *Cli.* O Syre, dic nunc verè mihi, quid facere debeo. *Sy.* Age dum modò, age nunc; nam hodie tardè, ac frustra voles agere, si differas. *Cl.* Conceditur tibi frui amicâ; fruere, dum per occasionem licet: nam ignoras an posthac ejus rei tibi facultas datur. *Cli.* Syre, inquam. *Sy.* Perge ultrâ in me revocando: nihilominus mulieribus obviam eo, amicam tuam remissurus. *Cli.* Per Herculem verum dicis; Syre, Syre, inquam; Heus, heus, Syre. *Sy.* Hominem excitavi: quid petis? *Cli.* Revertere, revertere. *Sy.* Præstò sum, dic quare me revocas. Jam statim etiam negabis hoc tibi jucundum esse; ut amica veniat, et non domum revertatur. *Cli.* Quin potiùs, ò Syre, tibi trado etiam me et meum amorem et existimationem meam: arbitrum te constituo. Cave ne in aliquâ re sis reprehendendus. *Sy.* O Clitipho, res digna risu est, mihi hoc præcipere: quasi minùs de meo periculo agitur, quàm de tuo in hac re. Si fortè quid-

ANNOTATIONES.

101 *In aurem utramvis otiosè ut dormias.*] In utramvis aurem dormire, est animo otioso securaque esse. Eodem sensu dixit Plinius: *Nihil est, quòd in dextram aurem, fiduciâ mei, dormias.* Admonent medici, ut in primo somno in aurem dextram incumbamus; cum expectati redormire cupimus, ut in

sinistram. Qui autem levi somno uti vult, in neutram incumbit aurem, quò faciliùs experegiat.

106 *Syre, inquam.*] Clitipho revocat Syrum discedentem.

108 *Concaluit.*] Hoc Syrus clam loquitur, vel ad spectatores.

nam apud eam inveni quendam miserum militem obscrautem, ut e-
jus noctu copia sibi es-
set: hæc agebat cum hoc
milite astutiâ meretriciâ
ita subtiliter, ut animum
illius amore captum et
cupidine, sui desiderio,
cum sui copiam non per-
mitteret, inflammaret;
utque eadem operâ max-
imè placeret tibi, pro-
pter talem militis repul-
sam. Sed, heus tu, cave
si vis, ne in aliquem erro-
rem incautus incidas.
Tibi exploratum est,
quàm pater tuus sit acu-
tus in his rebus perspici-
endis; ego quoque probè
novi quàm sis impotens
affectuum tuorum mode-
rator: Nota mihi sunt
verba tua præposterè
prolata, et ambigua, cer-
vicis inflexio in sinistram
partem (quod signum est
amantis et impudici stul-
ti:.) Mitte suspiria et sin-
gultus, screatus, tussim,
risum. *Cl.* Laudabis
meos gestus. *Sy.* Cave
si vis. *Cl.* Tutemet me
miraberis, et meam agen-
di rationem. *Sy.* Sed quàm
velociter nos assecutæ sunt
mulieres! (ironicè) *Cl.* Ubi
sunt? cur retines eas, neque
sinis nos earum præsentiam
delectari? *Sy.* Jam nunc hæc
Bacchis non est amica tua;
memineris ejus rei, de quâ
inter nos nunc convenit. *Cl.*
Scio quòd coram patre sim-
ulandum est eam esse amicam
Cliniæ: sed interea priusquam
ad patrem eatur, sine mea ut
sit. *Sy.* Non plus nunc est
tua, quàm apud patrem. *Cl.*
Permitte. *Sy.* Non permit-
tam, inquam. *Cl.* Quæso,
paulisper id concede. *Sy.*
Te hæc re prohibeo. *Cl.*
Saltem sine ut eam salutem.
Sy. Discede, si prudens es.
Cl. Discedo. Quid iste facit
Clinia? *Sy.* Remanebit. *Cl.*
O hominem fortunatum
Cliniam! qui maneat cum
amicâ. *Sy.* Perge, quamvis
invitus.

Primum: nam quendam miserè offendi ibi mili-
tem

Eju' noctem orantem: hæc arte tractabat virum,
Cupidum ut illius animum inopiâ incenderet; 126

Eâdemque ut esset apud te hoc quàm gratissimum.
Sed, heus tu, vide sis ne quid imprudens ruas.

Patrem novisti, ad has res quàm sit perspicax;

Ego te autem novi, quàm esse soleas impotens;

Inversa verba, eversas cervices tuas: 131

Gemitus, screatus, tussis, risus abstine.

Cl. Laudabis. *Sy.* vide sis. *Cl.* tutemet mira-
bere.

Sy. Sed quàm citò sunt consecutæ mulieres?

Cl. Ubi sunt? cur retines? *Sy.* jam nunc hæc
non est tua. 135

Cl. Scio, apud patrem: at nunc interim. *Sy.*
nihilo magis.

Cl. Sine. *Sy.* non sinam, inquam. *Cl.* quæso,
paulisper. *Sy.* veto.

Cl. Saltem salutare. *Sy.* abeas, si sapis. *Cl.*
eo: quid

Istic? *Sy.* manebit. *Cl.* ô felicem hominem!
Sy. ambula.

ANNOTATIO.

124 Miserè militem.] Delusum arte meretriciâ.

ACTUS II. SCENA IV.

BACCHIS. ANTIPHILA. CLINIA. SYRUS.

Ba. Per ædem Pollu-
cis, ô chara Antiphila,
laudem tibi tribuo, et te
felicem esse censeo,
quòd omni studio cura-
visti, ut mores tui essent
convenientes et confor-
mes pulchritudini et ven-
ustati corporis. Nec
mirum est mihi (ita me
dii adjuvent) si te quis-
que exoptat suam esse;
nam sermo tuus fuit mi-
hi index ingenii tui. Et
cum apud me animo me-
ditor rationem vitæ tuæ,

Ba. ÆDEPOL, Antiphila mea, laudo te, et fortu-
natam judico,

Id cum studuisti, isti formæ mores ut consimiles
forent:

Minimèque (ita me di ament) miror, si te sibi
quisque expetit.

Nam mihi quale ingenium haberes, fuit indicio
oratio tua.

Et cum egomet nunc mecum in animo vitam
tuam considero, 5

Adeoque vostrarum omnium, vulgus quæ ab sese segregant;

Et vos esse istiusmodi, et nos non esse, haud mirabile est:

Nam vobis expedit esse bonas: nos, quibuscum res est, non sinunt. [lunt:

Quippe formâ impulsî nostrâ nos amatores co- Hæc ubi immutata est, illi suum animum aliò conferunt. 10

Nisi si prospectum est interea aliquid, desertæ vivimus. [est viro,

Vobis cum uno semel ubi ætatem agere decretum Cujus mos maximè est consimilis vostrum; hi se ad vos applicant: [mini;

Hoc beneficio utrique ab utrisque verò devinci- Ut nunquam ulla amorî vostro incidere possit calamitas. 15

An. Nescio alias: me quidem semper scio fecisse sedulò,

Ut ex illius commodo meum comparem commodum. Cl. ah!

Ergo, mea Antiphila, tu nunc sola reducem me in patriam facis.

Nam, dum abs te absum, omnes mihi labores fuere, quos cepi, leves,

Præterquam tui carendum quòd erat. Sy. credo. Cl. Syre, vix suffero, 20

Hocine me miserum non licere meo modo ingenium frui?

Sy. Imò, ut patrem tuum vidi esse habitum, diu etiam duras dabit.

Ba. Quisnam hic adolescens est, qui intuitur nos? An. ah! retine me obsecro.

Ba. Amabò, quid tibi est? An. disperii. Ba. perii misera: quid stupes,

Antiphila? An. videon' Cliniam, an non? Ba. quem vides? Cl. salve, anime mi. 25

An. O mi exspectate Clinia, salve. Cl. ut vales? An. Salvom venisse gaudeo. Cl. teneone te,

Antiphila, maxumè animo exoptata meo? [nex. Sy. Ite intrò: nam vos jamdudum exspectat se-

ex voluntate me gerere? Sy. Quin etiam, ut patrem tuum animadverti animatum esse erga te, tibi molestus erit, ac negotium facesset, si te cognoverit adhuc amare. Ba. Quisnam est ille juvenis, qui nos aspicit? An. Ah Bacchis! oro te, retine me, ne cadam. Ba. Per amorem rogo te, quid habes? An. Occidi, præ amore sum impos mei. Ba. Infelix ego perdita sum. O Antiphila, cur ita attonita es, et consternata? An. Utrum video amicum meum Cliniam, an non? Ba. Quem intueris? Cl. O Antiphila! meum corculum! mea vita! salvam te esse, quam gaudeo! An. O mi optate Clinia, salve! Cl. Quo modo te habes? An. Lætitiâ singulari afficior, quòd te reducem, et incolumem cerno. Cl. O Antiphila, tantopere desiderata amorî meo! tene adhuc meam possideo? Sy. Intrò concede: nam jam pridem senex Chremes vos exspectat.

atque etiam omnium vestrarum juvenularum, quæ summovent à suo consortio amatorum multitudinem; mirum non est vos esse tales, quales estis, et nos non esse vestri similes: Nam vobis conducit, et commodum est probæ esse vitæ: illi amatores, quibuscum habemus consuetudinem, non permittunt nos esse vobis similes, quia incitati nostrâ pulchritudine nos diligunt; postquam iste decor amissus est, illi ad alias amicas à nobis deficiunt. Interea nisi, dum floret forma nostra et ab illis observamur, aliquid provisum est nobis exigendo ab illis pecunias, vitam agimus derelictæ et abjectæ. Postquam vobis semel constitutum est tempus vitæ traducere unâ pariter cum unico viro, cuius vivendi modus admodum convenit moribus vestris; tales viri vobis animos adjiciunt: Hæc verò gratiâ fidei mutæ ultro citroque obligamini; ita ut nulla clades miseræ unquam possit evenire vestro amorî. An. Nescio quid aliæ faciant: me certè scio semper omni studio curasse, ut nullum perciperem commodum nisi ex commodo illius. Cl. Vah! ergo, mea Antiphila, tu sola causa es mei reditûs in patriam: nam dum longè absin à te, omnes ærumnæ, quas toleravi, fuere mihi leves assiduâ tui cogitatione, nisi quòd desiderio tui videndi afficiebar. Sy. Credo ita esse, quod dicis. Cl. Difficiliter fero, ô Syre, quòd in eâ sum angustia, ut liberè colloqui cum Antiphilâ non concedatur mihi. Hoc ne tolerare possum, ut mihi non licitum sit modo meo, et

ACTUS III. SCENA I.

CHREMES. MENEDEMUS.

Ch. Dies advenit : quare tardo nunc pulsare las fores vicini Menedemi? ut primùm à me fiat reticior filium peregrè reversum esse sibi; quamvis noverim Cliniam nolle ut pater sciat eum venisse: sed cùm videam hunc miseris afflictum patrem adeò vexari discessu filii, an reticere debeam gaudium tam inexpectatum, cùm nihil ex hâc indicatione impendeat periculosum juveni? Non celabo senem: nam juvenem eum quoad poterò; sicut cerno filium meum Clitiphonem præstò esse amico ac ætate parili Clinia, ejus filio, in omnibus; eo etiam modo justum est, nos senes inseruire senibus. *Me.* Certè, aut ego valdè à naturâ comparatus sum ad infelicitatem perferendam, aut illud non est verum quòd audio dici; scilicet tempus auferre mœorem hominibus. Nam certè, augetur quotidie animi molestia quam habeo ex absentia filii; et quantò longiùs absens est, tantò majori cupiditate afficio, ejusque desiderio teneor. *Ch.* Sed aspicio Menedemum egressum extra domum; accedam ad eum, et compellabo. O Menedeme, salvus sis: rem gratam nunciatum tibi venio, et quam impertiri magnoperè desideras. *Me.* O Chreme, nonne aliquid rescivisti de filio meo? *Ch.* Sanus est. *Me.* Obsecro, ubi est? *Ch.* Domi meæ. *Me.* Domi tuæ meus gnatus est? *Ch.* Ita est. *Me.* Venit? *Ch.* Certè. *Me.* Rediit meus Clinia? *Ch.* Jam satis dixi eum venisse. *Me.*

Eamus; oro ut ducas eò, ubi est. Ch. Non vult te suum reditum scire, et tuam præsentiam evitat propter culpam amoris à te prohibiti: deinde hoc formidat, ne tua pristina illa severitas gravior facta sit. *Me.* An non dixisti ei qualiter me haberem? *Ch.* Non dixi. *Me.* O Chreme, quare non dixisti? *Ch.* Quia pessimum consilium capis adversus te et filium, si te gesseris erga eum tam indulgenti et fracto animo. *Me.* Non possum aliter me gerere: fui plusquam æquum est acerbus. *Ch.* Ah!

Ch. LUCISCIT hoc jam: cesso pultare ostium Vicini? primùm ex me ut sciat, sibi filium Rediisse; etsi adolescentem hoc nolle intelligo: Verùm cùm videam miserum hunc tam excruciarier

Ejus habitu, celem tam insperatum gaudium, 5
Cùm illi nihil pericli ex indicio siet? [nem;
Haud faciam: nam, quod poterò, adjutabo se-
Item ut filium meum amico atque æquali suo
Video inservire, et socium esse in negotiis;

Nos quoque senes est æquum senibus obsequi. 10
Me. Aut ego profectò ingenio egregio ad miserias
Natus sum, aut illud falsum est, quod volgò audio
Dici, diem adimere ægritudinem hominibus.

Nam mihi quidem quotidie augescit magis
De filio ægritudo; et quantò diutiùs 15
Abest, magis cupio tantò, et magis desidero.

Ch. Sed ipsum egressum foras video: ibo, allo-
quar.

Menedeme, salve: nuncium apporto tibi,
Cujus maxumè te fieri participem cupis.

Me. Num quidnam de gnato meo audisti, Chreme?

Ch. Valet atque vivit. *Me.* ubinam est, quæso?
Ch. apud me domi. 21

Me. Meus gnatus? *Ch.* sic est. *Me.* venit:

Ch. certè. *Me.* Clinia

Meus venit? *Ch.* dixi. *Me.* eamus, duc me ad
eum obsecro.

Ch. Non vult te scire se rediisse etiam, et tuum
Conspectum fugitat ob peccatum: tum hoc ti-
met, 25

Ne tua duritia antiqua illa etiam adaucta sit.

Me. Non tu ei dixisti, ut essem? *Ch.* non. *Me.*
quamobrem, Chreme?

Ch. Quia pessumè istuc in te atque in illum con-
sulis,

Si te tam leni et victo esse animo ostenderis.

Me. Non possum: satis jam, satis pater durus
fui. *Ch.* ah! 30

Vehemens in utramque partem, Menedeme, es nimis,

Aut largitate nimia, aut parsimonia. [cides.

In eandem fraudem ex hac re, atque ex illa, in-
Primùm olim potiùs quàm paterere filium

Commeare ad mulierculam, quæ paululo 35

Tum erat contenta, cuique erant grata omnia,

ProtERRUISTI hinc: ea coacta ingratiis

Postilla cœpit victum vulgò quærere.

Nunc, cum sine magno intertrimento non potest

Haberi, quidvis dare cupis: nam, ut tu scias, 40

Quàm ea nunc instructa pulchrè ad perniciem siet;

Primùm, jam ancillas secum adduxit plùs decem,

Oneratas veste, atque auro. satrapes si siet,

Sufferre amator nunquam ejus sumptus queat:

Nedum tu possis. *Me.* estne ea intus? *Ch.* sit,
rogas? 45

Sensi: nam ei unam cœnam, atque ejus comitibus

Dedi: quòd si iterum mihi sit danda, actum siet.

Nam, ut alia omittam, pitissando modò mihi

Quid vini absumpsit! sic, *hoc*, dicens, *asperum*

Pater, hoc est: aliud lenius sodes vide. 50

Relevi dolia omnia, omnes serias:

Omnes habui sollicitos: atque hæc una nox.

Quid te futurum censes, quem assiduè exedent?

Sic me di amabunt, ut tuarum miseritum est,

Menedeme, fortunarum. *Me.* faciat, quod lubet:

Sumat, consumat, perdat: decretum est pati; 56

Dum illum modò habeam mecum. *Ch.* si cer-
tum est tibi

Sic facere, illud permagni referre arbitror,

Ut nescientem sentiat te id sibi dare.

Me. Quid faciam? *Ch.* quidvis potiùs, quàm
quod cogitas: 60

est mihi! cum diceret, hoc vinum est acerbum, aliud mitius præbe, quæso. Considera, ô Menedeme, aperui omnes cados, omnes aniphoras et vasa fictilia, in quibus vinum asservabatur: omnes servos meos variis ministeriis occupavi: atque hæc unâ tantum nocte facta sunt. Quid te putas fore, cujus corrodet substantiam et facultates tam frequenter? Sic me dii ament, ut tuorum bonorum jacturæ commiseratione moveor. *Me.* Faciat filius meus ex animi sui sententiâ: sponte capiat, et quantum volet, exhauriat, ad nihilum redigat: decrevi hæc omnia ferre, dummodo ejus præsentia fruatur. *Ch.* Si ita constitutum est tibi facere, censeo id multum ad vestram rem interesse, ut ille existimet, te nesciente vel decepto, tantum sibi sumptum concedi facere. *Me.* Quid agam? *Ch.* Quodlibet aliud, potiùs quàm id quod constituisti: scilicet pati, ut sumat, consumat, perdat:

ANNOTATIONES.

37 *Ingratiis.*] Adverbialiter ponitur, id est, invito animo.

48 *Pitissando.*] Id est, expressis labris expendo, dum quis saporem vini probat.

51 *Relevi dolia omnia, omnes serias.*] Dolia fuerunt Romanis vasa majora vino servando præcipuè idonea, quæ maximè

fictilia erant, nam Plinius refert, doliis, quibus hodie utimur, tantum in Alpibus suo tempore homines uti cœpisse. Seria est vas vinarium fictile oblongum. Relinere est, aperire quod oblitum, obturatumque erat, solutâ argillâ aut gypso, quo erant oblita.

ut quod illi dari vis, des per quemlibet alium; patiaris te deludi fallaciis per servulum: quamvis etiam aliquo modo percepi illos, nempe servos, in eo totos esse, et moliri clam fraudes inter se, ut te fallant. Syrus cum Dromone submissa voce colloquitur: filii nostri communicant invicem consilia: melius est tibi perdere talentum eorum technis, quam minam, te filio indulgentiorem ostendendo. Nunc non agitur utrum pecuniam largiaris filio, necne: sed illud, quo pacto illi largienda sit, minimo incommodo. Nam si filius tuus perceperit voluntatem tuam; videlicet, te prius perditurum vitam tuam, atque omnem pecuniam quam filium abire sinas; huiusquam magnum aditum aperueris ad luxum ac libidinem! adeo ut certe non sit tibi jucundum vivere: nam deteriores omnes evadimus nimiam libertate. Filius tuus volet omne quod ei in mentem venerit: neque considerabit, an id quod postulabit, sit iniquum, an justum. Tu non poteris ferre bona tua deperdi, et ipsum unum filium. Si recuses dare ei quae petet; continuo eam re utetur, qua se vigere et validum esse adversum te intelliget; statim minabitur se discensurum a te. *Me.* Existimo te vera loqui, atque ita ut res se habet. *Ch.* Per Herculem praeteritam nocte somnum minimè cepi, dum cogito, quemadmodum redderem tibi patri cupido filium tuum. *Me.* Da dexteram: etiam te precor ut deinceps idem facere pergas. *Ch.* Sum paratus ad id faciendum. *Me.* Scisne quid cupio te modò facere?

Per alium quemvis ut des; falli te sinas
 Technis per servulum: etsi subsensi id quoque;
 Illos ibi esse, id inter se agere clanculum.
 Syrus cum illo vestro consusurra: conferunt
 Consilia adolescentes: et tibi perdere 65
 Talentum hoc pacto satius est, quam illo minam.
 Non nunc de pecuniâ agit, sed illud, quo modo
 Minimo periculo id demus adolescentulo.
 Nam si semel tuum animum is intellexerit,
 Prius proditurum te tuam vitam, et prius 70
 Pecuniam omnem, quam abs te amittas filium:
 hui,

Quantam fenestram ad nequitiam patefeceris!
 Tibi autem porrò ut non sit suave vivere:
Nam deteriores omnes sumus licentiâ.
 Quodcunque inciderit in mentem, volet: neque id
 Putabit, pravumne an rectum sit, quod petet. 76
 Tu, rem perire, et ipsum, non poteris pati.
 Dare denegâris: ibit ad illud illico,
 Quo maxumè apud te se valere sentiet:
 Abiturum se abs te esse illico minabitur. 80
Me. Videre verum, atque ita uti res est, dicere.
Ch. Somnum hercle ego hâc nocte oculis non
 vidi meis,

Dum id quaero, tibi quum filium restituerem.
Me. Cedò dextram: porrò te oro idem ut facias,
 Chreme.

Ch. Paratus sum. *Me.* scin', quid nunc facere
 te volo? 85

Ch. Dic. *Me.* quod sensisti illos me incipere fal-
 Id ut maturent facere: cupio illi dare, [lere,
 Quod volt: cupio ipsum jam videre. *Ch.* ope-
 ram dabo.

Syrus estprehendendus atque adhortandus mihi.
 A me nescio quis exit: concede hinc domum, 90
 Ne nos inter nos congruere sentiant.
 Paulum hoc negoti mihi obstat: Simus et Crito
 Vicini nostri hinc ambigunt de finibus:
 Me cepere arbitrum: ibo, ac dicam, ut dixeram,
 Operam daturum me, hodie non posse his dare. 95

Ch. Quid est? cedò. *Me.* Quia intellexisti illos inceptare me
 decipere, fac ut festinent id perficere: cupio illi dare quaecunque velit; cupio statim eum
 videre. *Ch.* Faciam ut properent, et filium videas. Syrus est mihi conveniendus atque
 adhortandus, ut deducat filium tuum ad te. Nescio quis egreditur a domo meâ: confer te
 hinc domum, ne filii nostri percipiant nos consentire in eadem mente. Aliquid contro-
 versiae impedit me, quominus domum eam: videlicet Simus et Crito vicini nostri litigant
 hic de terminis agrorum suorum: elegerunt me arbitrum: ibo ad eos, et eis dicam me non
 posse hodie vacare eorum negotiis, sicut promiseram me vacaturum.

ANNOTATIO.

89 Syrus estprehendendus.] In Andriâ; Tuus pater modò me apprehendit.

Continuò hîc adero. *Me.* ita quæso. Dî vos-
tram fidem!

[*nium,*

*Itan' comparatam esse hominum naturam om-
Aliena ut meliùs videant et dijudicent*

*Quàm sua? an eò fit, quia in re nostrâ aut gaudio
Sumus præpediti nimio, aut ægritudine?* 100

*Hic mihi nunc quantò plùs sapit, quàm egomet
mihi?*

Ch. Dissolvi me, otiosus operam ut tibi darem.

dolore? *Hic Chremes quantò magis nunc sapienter sentit et loquitur pro utilitate meâ,
quàm egomet? Ch.* O Menedeme, expediti me citò à vicinis, ut tuis rebus vacarem.

ACTUS III. SCENA II.

SYRUS. CHREMES.

Sy. Hæc illâc circumcursa: inveniendum est
tamen

Argentum; intendenda in senem est fallacia.

Ch. Num me fefellit, hosce id struere? vide-
licet

Est Cliniaë ille servus tardiusculus:

Idcirco huic nostro tradita est provincia. 5

Sy. Quis hîc loquitur? perii; numnam hæc audiit?

Ch. Syre. *Sy.* hem.

Ch. Quid tu istic? *Sy.* rectè: equidem te de-
miror, Chreme,

Tam manè, qui heri tantum biberis. *Ch.* nihil
nimis.

Sy. Nihil, narras? visa verò est, quod dici solet,
Aquilæ senectus. *Ch.* eja. *Sy.* mulier est com-
moda, et

Faceta hæc meretrix. *Ch.* sanè idem visa est
mihi.

[*satis.*

Sy. Et quidem hercle formâ luculentâ. *Ch.* sic

Sy. Ita non ut olim, sed uti nunc, sanè bona:

Minimèque miror, Clinia hanc si deperit:

Sed habet patrem quendam avidum, miserum,
atque aridum, 15

Vicinum hunc: nôstin'? at quasi is non divitiis

Abundet, gnatu' ejus profugit inopiâ.

crit. *Sy.* Bonâ quoque, non ut quondam erant bonæ, sed sicut his temporibus sunt
mulieres: nec mirum est mihi, si Clinia eam ardentè amat: sed ille habet quendam
patrem avarem, miserum, et siccum parsimoniâ: novistine hunc vicinum? Sed quasi
hic non valdè sit dives, filius ejus profugus abiit egestate coactus.

ANNOTATIO.

10 *Aquilæ senectus.*] Proverbium in senes
qui plus bibunt, quàm edunt. Refert enim
Plinius, Lib. X. c. ii. Hist. aquilam fame
mori, ad eò superiore accrescente rostro, ut

aperiri non queat; eòque aquilam tantum
in senectâ bibere, aut de prædâ sanguinem
sugere; unde plus bibit quàm comedit.

Continuò præstò hîc ero.
Me. Sic facias, rogo. Dii
vestram fidem atque o-
pem invoço! Itane est
verum ingenium homi-
num sic constitutum,
ut acutiùs perspiciant
negotia aliorum, et me-
lius discernant, quàm sua?
Ideone istud fit, quòd
sumus impediti, quomi-
nus rectè judicemus in
causâ nostrâ, aut nimiâ
lætitiâ, aut nimio animi
loquitur pro utilitate meâ,
ut tuis rebus vacarem.

Scisne factum esse, ut dico? *Ch.* Cur ego ignorem? O hominem dignum, qui detrudatur in pistrinum, ad circumagendas molas! *Sy.* Quem dicis? *Ch.* Intelligo Dromonem servum Cliniae. *Sy.* O Syre, metui ne quid mali tibi accideret ex hac re. *Ch.* Qui servus passus est ut filius discederet. *Sy.* Quid faceret? *Ch.* Quæris quid faceret ille? Excogitaret technam aliquam, ex qua adolescens haberet, quod donaret amicæ, ac vitam conservaret huic seni, qui continuo labore se enecat, moroso, ac vitam fastidienti. *Sy.* Jocar. *Ch.* O Syre, debebat hic servus hæc quæ dixi facere. *Sy.* Eho, obsecro, laudibus prosequeris eos servos qui verba dant dominis? *Ch.* Laudo eos scilicet, quando id faciunt in tempore et opportunè. *Sy.* Certè, rectè facis. *Ch.* Nam fallacia ejusmodi plurimis mentis et corporis doloribus sæpe medetur. Si fefellisset Dromo dominum suum Menedemum, jam ab eo filius Clinia non aufugisset. *Sy.* Nescio an Chremes dicat ista per jocum, an ex animo, sed mihi auget voluntatem, ut magis cupiam technas, quas cogito, perficere. *Ch.* O Syre, quid ipse servus expectat nunc? An expectat donec Clinia iterum hinc ex domo patris discedat, cum is non possit ferre sumptus hujus meretricis? An machinatur aliquam fallaciam in Meuedemum? *Sy.* Ipse servus est stupidus: nullam habet solertiam aptam ad ejusmodi fraudem fabricandam. *Ch.* Sed oportet te ei opem ferre adolescentis Cliniae gratiâ. *Sy.* Possum eum in hac re juvare, si imperas: nam longo usu scio, quâ arte id faciendum sit. *Ch.* Mehercle eò aptior es servus, qui dominis scias mederi. *Sy.* Meus non est mos mendacium proferre. *Ch.* Ergo id effice, tu qui calles. *Sy.* At heus tu, Chreme, fac ut memineris hæc eadem, quæ præcipis me facere; si quid aliquando acciderit, quemadmodum se habent humanæ res, ut filius tuus Clitipho aliquid simile hujus facti Cliniae agat. *Ch.* Non hoc eveniet, ut spero. *Sy.* Spero quoque ego per Herculem non eventurum: neque idcirco hæc dico, quòd aliquid tale perceperim de illo; sed dico si quid evenierit, ne quid mihi succenseas: quæ sit hujus ætas vides, quàm amori obnoxia:

Scin' esse factum, ut dico? *Ch.* quid ego nesciam? Hominem pistrino dignum! *Sy.* quem? *Ch.*

Istunc servulum

Dico adolescentis. *Sy.* Syre, tibi timui malè. 20
Ch. Qui passus est id fieri. *Sy.* quid faceret?
Ch. rogas?

Aliquid reperiret, fingeret fallacias
Unde esset adolescenti amicæ quod daret,
Atque hunc difficilem invitum servaret senem. 24
Sy. Garris. *Ch.* hæc facta ab illo oportebant,
Syre. [in loco,

Sy. Eho, quæso, laudas qui heros fallunt? *Ch.*
Ego verò laudo. *Sy.* rectè sanè. *Ch.* quippe quia
Magnarum sæpe id remedium ægritudinum est.

Jam huic mansisset unicus gnatus domi.
Sy. Jocone an seriò illæc dicat, nescio; 30
Nisi mihi quidem addit animum, quò lubeat
magis.

Ch. Et nunc quid exspectat, Syre? an dum hinc
denuo
Abeat, cum tolerare hujus sumptus non queat?
Nonne ad senem aliquam fabricam fingit? *Sy.*
stolidus est.

Ch. At te adjutare oportet adolescentuli 35
Caussâ. *Sy.* Equidem facilè facere possum, si
Etenim, quo pacto id fieri soleat, calleo. [jubet:
Ch. Tantò hercle melior. *Sy.* non est mentiri meum.
Ch. Fac ergo. *Sy.* at heus tu, facito dum eadem
hæc memineris,

Si quid hujus simile fortè aliquando evenierit, 40
Ut sunt humana, tuus ut faciat filius.

Ch. Non usus veniet, spero. *Sy.* spero hercle
ego quoque:
Neque eò nunc dico, quò quidquam illum senserim:

Sed si quid, ne quid: quæ sit ejus ætas, vides:

ANNOTATIONES.

20 *Syre, tibi timui malè.*] Secum hæc surrat Syrus. secum clam Syrus loquitur.

30 *Jocone an seriò illæc dicat, nescio.*] Hæc patur pro *sed*, ut sæpe apud Terentium, 31 *Nisi mihi quidem.*] *Nisi* hoc loco usur-

Et nã ego te, si usus veniat, magnificè, Chreme, Tractare possim. *Ch.* de istoc, cùm usus venerit, Videbimus quid opus sit: nunc istuc age.

Sy. Nunquam commodiùs unquam herum audivi loqui.

Nec cùm malefacere crederem mi impunius Licere. quisnam à nobis egreditur foras? 50

nedomum. Sy. Nunquam audivi herum loqui opportuniùs, quàm nunc, nec cùm impunitate id facere. Quisnam exit mali molirer, crederem me unquam majori cum impunitate id facere. Quisnam exit domo nostrã?

Profectò etiam, si id usu veniat, arte meã possim efficere ne talem in te mororem suscipias, quo Menedemum confici vides; ita pulchrè te tractabo, et splendidè. *Ch.* Considerabimus de istã re, quid opus sit, cùm acciderit: nunc intende fallaciam in senem Menedemum.

ACTUS III. SCENA III.

CHREMES. CLITIPHO. SYRUS.

Ch. Quid istuc, quæso? qui istic mos est, Clitipho? itane fieri

Oportet? *Cl.* Quid ego feci? *Ch.* vidin' ego te modò manum in sinum huic

Meretrici inserere? *Sy.* acta est res, perii. *Cl.* mene? *Ch.* hisce oculis; ne nega.

Facis adeò indignè injuriam illi, qui non abstinens manum:

Nam istæc quidem contumelia est, hominem amicam ad te recipere, 5

Atque ejus amicam subagitare: vel heri in vino quàm immodestus

Fuisti? *Sy.* Factum est. *Ch.* Quàm molestus? ut equidem,

Ita me di ament, metui quid futurum denique esset: novì ego

Amantium animum: graviter advortunt, quæ non censeas.

Cl. At mihi fides apud hunc est, nihil me istius facturum, pater. 10

Ch. Esto: at certè concedas ab ore eorum aliquantisper aliquò.

Libido multa fert: ea facere prohibet tua præsentia.

Ego de me facio conjecturam: nemo est meorum hodie,

Apud quem expromere omnia mea occulta, Clitipho, audeam.

Ch. Sit ita: saltem secede in aliquem locum aliquandiu à conspectu illorum. Multa libido concupiscit et invitat amantes inter se agere: et tua præsentia impedit eos. Ego de meipso id conjicio: hodie nullum habeo amicam, cui audeam detegere omnia mea arcana.

ANNOTATIO.

12 *Ea facere prohibet tua præsentia.*] Impersonaliter, id est, cujuscunque præsentia.

- Apud alium ejus auctoritas interdicit: apud alium me pudet ipsius facti, ne videar insolens et petulans: quod crede illi Cliniae accidere, nempe eum timere ne ante te videatur protervus et lascivus. Sed debemus scire obsecundare et inservire commodis aliorum qualitercumque et quocumque in loco necessum sit. *Sy.* Audisne quid narrat Chremes pater? *Cl.* Occidi. *Sy.* Clitipho, sicut jam feci ex officio servi probi et utilis, te admo- neo, ut discedas aliquò, ut jussit pater. *Cl.* Sile, obsecro. *Sy.* Rectè profectò me tacere vis. *Ch.* O Syre, pudet me. *Sy.* Non dubito te pudere, nec immeritò: quin etiam ego, qui pater non sum, id aegrè fero. *Cl.* Perseverasne adversùs me loqui? *Sy.* Per Herculem dico quod videtur mihi verum esse. *Cl.* An non licet accedere ad Cliniam et Bacchidem? *Ch.* Una ratio honesta est ad eos appropinquandi, protervè et lascivè te immiscens eorum amoribus. *Sy.* Actum est de incepto meo. Hic Clitipho se indicabit, antequam elicio pecuniam quam det meretrici. O Chreme, visne tu mihi homini hebetioris et crassioris ingenii credere? *Ch.* Quid agam? *Sy.* Jube Clitiphonem abscedere hinc aliò. *Cl.* In quem locum abscedam? *Sy.* Quoquò voles. Cede paulùm Cliniae et Bacchidi. Abi spatiatum. *Cl.* Spatiatum? Quò? *Sy.* Vah! quasi nullus sit locus ubi spatieris. Certè abi per istam partem, versùs istam, in quamlibet. *Ch.* Syrus rectè dicit: sic arbitror esse faciendum. *Cl.* O Syre, dii te extirpent, qui me istinc ejicis. *Sy.* Sed per Pollucem, tu cohibeto posthac istas manus tuas, nec eas inseras in sinum mulieribus. Censesne verò, Chreme, quid sit agendum? Quid putas illum filium facturum esse, nisi castigas, observas, admones eum, quantum potestatis dii tibi dant? *Ch.* Ego omni studio istud faciam. *Sy.* Certè nunc filius est tibi custodiendus. *Ch.* Ita fiet. *Sy.* Si sapienter agas, hoc facies: nam jam minùs minùsque sequitur mea consilia. *Ch.* Quid tu fecisti? Num aliquid egisti de illà re de quà paulò antè te conveni? aut invenisti, quod tibi gratum sit? an nondum etiam? *Sy.* Loqueris de fabricà seni intendendà?
- Apud alium prohibet dignitas: apud alium ipsius facti pudet, 15
 Ne ineptus, ne protervus videar: quod illum facere credito.
 Sed nostrum est intelligere, utcunque atque ubicunque opus sit, obsequi.
Sy. Quid istic narrat? *Cl.* perii. *Sy.* Clitipho, hæc ego præcipio tibi,
 Hominis frugi et temperantis functus officium.
Cl. tace,
 Sodes. *Sy.* rectè sanè. *Ch.* Syre, pudet me.
Sy. credo: neque id injurià: 20
 Quin mihi molestum est. *Cl.* pergin'? *Sy.* hercle verum dico, quod videtur.
Cl. Nonne accedam ad illos? *Ch.* eho quæso, una accedendi via est?
Sy. Actum est: hic priùs se indicârît, quàm ego argentum effecero.
 Chreme, vin' tu homini stulto mihi auscultare?
Ch. Quid faciam? *Sy.* jube hunc 25
 Abire hinc aliquò. *Cl.* quò ego hinc abeam?
Sy. quò? quò libet: da illis locum:
 Abi deambulatum. *Cl.* deambulatum, quò? *Sy.*
 vah, quasi desit locus.
 Abi sanè istâc, istorsum, quòvis. *Ch.* rectè dicit: censeo.
Cl. Dî te eradicent, Syre, qui me hinc extrudas.
Sy. at tu pol tibi
 Posthac comprimito istas manus. 30
 Censen' verò? quid illum porrò credis facturum,
 Chreme,
 Nisi eum, quantum dî dant opis tibi, servas, castigas, mones?
Ch. Ego istuc curabo. *Sy.* atqui nunc, here, hic tibi asservandus est.
Ch. Fiet. *Sy.* si sapias: nam mihi jam minùs minùsque obtemperat.
Ch. Quid tu? ecquid de illo, quod dudum tecum egi, egisti, Syre? aut 35
 Reperisti quod placeat, an nondum etiam? *Sy.*
 de fallaciâ

Dicis? est, inveni quandam nuper. *Ch.* frugi es: cedo, quid id est?

Sy. Dicam, verum ut aliud ex alio incidit. *Ch.* quidnam, Syre

Sy. Pessima hæc est meretrix. *Ch.* ita videtur. *Sy.* imò, si scias.

Hoc vide, quod inceptet facinus. Fuit quædam anus Corinthia 40

Hic: huic drachmarum argenti hæc mille dederat mutuum.

Ch. Quid tum? *Sy.* ea mortua est: reliquit filiam adolescentulam:

Ea relicta huic arrhaboni est pro illo argento. *Ch.* intelligo.

Sy. Hanc secum huc adduxit, eaque est nunc ad uxorem tuam.

Ch. Quid tum? *Sy.* Cliniam orat sibi uti id nunc det; illam illi tamen 45

Pòst daturam: mille nummum poscit. *Ch.* et poscit quidem? *Sy.* hui!

Dubium id est? *Ch.* ego sic putavi: quid nunc facere cogitas?

Sy. Egone? ad Menedemum ibo: dicam hanc esse captam è Cariâ,

Ditem, et nobilem: si redimat, magnum inesse in eâ lucrum.

Ch. Erras. *Sy.* Quid ita? *Ch.* pro Menedemo nunc tibi ego respondeo: 50

Non emo. *Sy.* quid ais? optata loquere. *Ch.* atqui non est opus.

Sy. Non opus est? *Ch.* non hercle verò. *Sy.* qui istuc? miror. *Ch.* jam scies.

Mane, mane: quid est, quòd tam à nobis graviter crepuere fores?

Non ita multò antehac excogitavi aliquam. *Ch.* Frugi es: dic, quod invenisti. *Sy.* Dicam, sed ut aliud ex alio sequitur. *Ch.* O Syre, quidnam est? *Sy.* Hæc meretrix est admodum prava. *Ch.* Talis apparet. *Sy.* Imò si scias quam sit pessima, miraberis. Vah! cognosce quid incipiat facere: quædam vetula ex Corintho hic habitavit: hæc meretrix dedit illi mutuo mille draclimas argenti. *Ch.* Quid indefactum est? *Sy.* Hæc vetula è vitâ decessit: reliquit filiam adolescentulam, ea filia data est pignori huic meretrici, pro eâ pecuniâ, quam illi crediderat. *Ch.* Intelligo. *Sy.* Hæc meretrix adduxit secum hanc adolescentulam, quæ nunc est apud Sostreatam uxorem tuam. *Ch.* Quid inde colligis? *Sy.* Cliniam orat ut sibi jam nunc det argentum illud; se verò puellam illi pòst daturam: mille nummorum poscit. *Ch.* Et poscit quidem Bacchis tantum argenti? *Sy.* Hui! an dubium est quin illa poscat hanc summam? *Ch.* Ego non dubito: quid nunc, Syre, facere cogitas? *Sy.* Quid faciam quæris? conveniam Menedemum, dicam hanc adolescentulam esse captam et advectam è Cariâ, locupletem, et clari generis, et multum lucri illum quæsiturum ex eâ, si det mille drachmarum pro ejus redemptione. *Ch.* Falleris. *Sy.* Quid

ita? *Ch.* Nego Menedemum tanti puellam redempturum, et loco Menedemi, tibi nunc respondeo; Nolo emere. *Sy.* Quid dicis? Loquere nobis grata verba, et nostris votis commoda. *Ch.* Certè non est usus eam emere. *Sy.* Non est usus? *Ch.* Non est usus per Herculem. *Sy.* Miror quare hoc dicas. *Ch.* Statim cognosces: desine loqui, et audi. Quidnam est, propter quod fores nostræ tantum strepitum ediderunt?

ANNOTATIONES.

41 *Drachmarum argenti mille.*] Drachma Attica et denarius Romanus sunt ejusdem æstimationis sex assibus Turonensibus. Mille drachmæ valebant centum coronatis Gallicis, aut trecentis libris Turonensibus. Constructur autem mille substantivum cum genitivo utroque numero; Mille nummum, Mille talentum, pro nummorum et talentorum. Ovidius 13 Metamorph.

Est aliquid de tot Graiorum millibus unum A Diomede legi.—

Aliquando mille adjectivum est pluralis numeri tantum et indeclinabile, ut, Mille drachmæ, mille nummi.

43 *Relicta huic arrhaboni est.*] Arrhabo, et arrha, est id quod dari solet ad confirmationem contractus, aliquando idem quod pignus, ut hic sumitur.

ACTUS IV. SCENA I.

SOSTRATA. CHREMES. NUTRIX. SYRUS.

So. Nisi animus errat, hic certè est annulus, quem ego opinor esse; is est, cum quo filia mea exposita fuit. *Ch.* O Syre, quid hic sermo uxoris meæ significat? *So.* Quid est? ô nutrix, isne tibi videtur? *Nu.* Dixi eum esse, ubi primùm mihi eundem ostendisti. *So.* At diligenter vide ut eum satis modò intuita fueris. *Nu.* Satis eum intuita sum. *So.* Jam abi intrò domum, et mihi refer, si illa Antiphila jam laverit. Interea hic expectabo maritum. *Sy.* Chreme, uxor tua te quærit: videas quid velit. Ignoro quâ de causâ mœsta sit: non sine causâ id contingit: metuo quid sit. *Ch.* Quid sit? *Ista* fœmina summopere se fatigabit in nugis profereendis. *So.* Ehem, ni vir. *Ch.* Ehem, mea uxor. *So.* Quæro teipsum. *Ch.* Dic quid est, quod velis. *So.* Imprimis hoc à te postulo, ne me credas ausam esse aliquid facere contra jussum tuum. *Ch.* Visne me credere istud tibi? credo, quamvis non credendum sit. *Sy.* Nescio quid culpæ ferat hæc excusatio. *So.* Recordarisne cùm essem gravida, te mihi maximè minatum esse, si parerem puellam, nolle ut nutriretur? *Ch.* Scio quid feceris: educasti eam. *So.* Ita factum est; educavi. *Ch.* Domine? *Sy.* O heras, si educasti puellam, herus ex hoc damnum percepit. *So.* Minimè: sed vetula ex Corintho non inhonestâ nec impudicâ hîc habitabat; tradidi ei filiam meam exponendam. *Ch.* Prohi Jupiter! oportetne esse tantam ignorantiam in mente ullius? *So.* Perdita sum; quid commisi? *Ch.* Quæris? *So.* Mi Chremes; si erravi, per imprudentiam, non dedita operâ id feci.

So. Nisi me animus fallit, hic profectò est annulus, quem ego suspicor,
Is, quicum exposita est gnata. *Ch.* quid volt sibi, Syre, hæc oratio?
So. Quid est? isne tibi videtur? *Nu.* dixi equidem, ubi mihi ostendisti, illico
 Eum esse. *So.* at ut satî contemplata modò sis, mea nutrix. *Nu.* satis.
So. Abi nunc jam intrò: atque, illa si jam laverit, mihi nuncia.
 Hîc ego virum interea opperibor. *Sy.* te volt: videas, quid velit.
 Nescio quid tristis est: non temere est: metuo, quid sit. *Ch.* quid siet?
 Næ ista hercle magno jam conatu magnas nugas dixerit.
So. Ehem mi vir. *Ch.* Ehem mea uxor. *So.* teipsum quæro. *Ch.* loquere, quid velis.
So. Primùm te hoc oro, ne quid credas me advorsum edictum tuum
 10
 Facere ausam. *Ch.* vin' tibi me istuc, etsi incredibile est, credere?
 Credo. *Sy.* nescio quid peccati portat hæc purgatio.
So. Meministin' me esse gravidam, et mihi te maximo opere dicere,
 Si puellam parerem, nolle tolli? *Ch.* scio quid feceris:
 Sustulisti. *So.* Sic est factum. *Ch.* domin'? *Sy.* ergo herus damno auctus est. 15
So. Minimè: sed erat hîc Corinthia anus haud impura; ei dedi
 Exponendam. *Ch.* ô Jupiter, tantam esse in animo inscitiam!
So. Perii; quid ego feci? *Ch.* at rogitas? *So.* si peccavi, mi Chreme,

ANNOTATIO.

15 Ergo herus damno auctus est.] Propter dotem, quæ danda est filiæ.

Insciens feci. *Ch.* id quidem ego, etsi tu neges,
certè scio,

Te inscientem atque imprudentem dicere ac fa-
cere omnia; 20

Tot peccata in hâc re ostendis; nam jam primùm
si meuni

Imperium exequi voluisses, interemptam oportuit;
Non simulare mortem verbis; re ipsâ spem vitæ
dare. [sino.

At id omitto: misericordia, animus maternus:
Quàm benè verò abs te prospectum est! quid
voluisti? cogita: 25

Nempe anui illi prodita abs te filia est planissumè
Per te; vel uti quæstum faceret, vel uti veniret
palâm.

Credo, id cogitâsti, Quidvis satis est, dum vivat
modò.

Quid cum illis agas, qui neque jus, neque bo-
num, atque æquum sciunt,

Melius, pejus, prosit, obsit, nil vident, nisi quod
lubet? 30

So. Mi Chreme, peccavi, fateor: vincor: nunc
hoc te obsecro, [tior;

Quantò tuus est animus natu gravior, ignoscen-
Ut meæ stultitiæ in justitiâ tuâ sit aliquid præsidî.

Ch. Scilicet equidem istuc factum ignoscam:
verùm, Sostrata,

Malè docet te mea facilitas multa: sed istuc
quidquid est, 25

Quâ hoc oceptum est causâ, loquere. *So.* ut
stultè et miserè omnes sumus

Religiosæ; cùm exponendam do illi, de digito
annulum [neret;

Detraho; et eum dico ut unâ cum puellâ expo-
Si moreretur, ne expers partis esset de nostris
bonis.

Ch. Istuc rectè: conservâsti te, atque illam. *So.*
is hic est annulus. 40

Ch. Unde habes? *So.* quam Bacchis secum ad-
duxit adolescentulam. *Sy.* hem!

Ch. Quid ea narrat? *So.* ea, lavatum dum it,
servandum mihi dedit.

Animum non advorti primùm: at postquam as-
pexi, illico

quam partem bonorum nostrorum haberet. *Ch.* Fecisti istud rectè: sic servâsti te, ne
faceres contra religionem; atque illam, ne moriretur. *So.* Ecce hic est annulus. *Ch.*
A quo eum recuperâsti? *So.* Habeo ex adolescentulâ, quam Bacchis adduxit secum.
Sy. Hem! *Ch.* Quid ea refert? *So.* Dum hæc Antiphila it lavatum, tradidit mihi illum,
ut servarem. Quamprimum animo non attendi: sed postquam aspexi,

ANNOTATIO.

42 Lavatum.] Secundùm antiquos: nos dicimus lotum.

Ch. Certum id sanè est
mihî, quamvis negares,
te dicere ac facere omnia
per ignorantiam; tot peccata tua in hoc
facto ostendis: in primis,
si voluisses complere
jussum meum, oportebat
puellam interire; non
verbis fingere eam esse
mortuam; et re ipsâ eam
spe vitæ donare, cùm
possit fieri, ut anus illam
educaret, non exponeret.
At id prætereo, te debu-
isse exequi meum impe-
rium: misericordia, af-
fectus maternus te im-
pulerunt: concedo. Quàm
pessimè verò providisti
filix! quid voluisti fa-
cere? considera: Certè
filia prostituta est omni-
nò à te; vel ut quæstum
turpiter corpore suo fa-
ceret, vel ut venderetur
publicè. Credo ita pu-
tâsti; quidlibet eveniat
lucrum corpore faciat,
sive serviat: satius est,
quàm eam non vivere.
Quomodo te geras erga
eos qui nesciunt, neque
rationem justè vivendi,
neque quid honestum sit
factu, neque æquitatem
naturalem, quid juvet
magis, quid magis noceat,
nihil sibi proponunt,
nisi quod eis placet? *So.*
O mi Chreme, erravi,
confiteor delictum: jure
arguor: nunc tibi sup-
plico, ut quantò tuus ani-
mus est ætate peritior,
sit tantò promptior ad
parendum; ut tua æ-
quitas aliquid auxilii
præbeat simplicitati me-
æ. *Ch.* Scilicet equidem,
hanc culpam tibi condo-
no: sed, ô Sostrata, te
malè multa facere sua-
det mea lenitas: Sed
quidquid istud est quod
narrâsti de expositâ fi-
liâ, dic quâ occasione in-
ceptum est. *So.* Ut om-
nes nos mulieres sumus
inconsultæ et superstitio-
sæ; cùm do illi anui fi-
liam exponendam, eximo
annulum de digito, et
præcipio illi ut expone-
ret puellam cum annulo;
si illa interiret, ut ali-

statim agnovi, et exultans ad te veni. *Ch.* Quid conjicis esse, aut quid reperis indicii de illâ adolescentulâ? *So.* Nescio, nisi ut exquiras ab eâ, unde acceperit hunc anulum, si id potest sciri. *Sy.* Occidi: video plus esse spei, de agnitione filiæ, quàm volo: si ita est, ut refert Sostrata, hæc adolescentula est de nostrâ familiâ. *Ch.* Vivitne illa anus, cui tu tradideras filiam tuam? *So.* Nescio. *Ch.* Quid illa retulit tibi quondam se fecisse, postquam ei dederas filiam exponendam? *So.* Retulit se fecisse id quod jusseram, scilicet se puellam exposuisse. *Ch.* Dic quod sit nomen anūs, ut quæratur illa. *So.* Philtere est nomen ejus. *Sy.* Ipsa est, à quâ Antiphila educata est: mirum est, ni illa anus est incolumis, et ego perii. *Ch.* Sostrata, sequere me domum hæc viâ. *So.* Ut contra quàm speravi evenit! quàm miserè timui, ne nunc ita immitis esses, ut olim fuisti, cùm filiam tolli et nutrirî noluisti! *Ch.* Non esse licet hominem sæpe, ut ei libet, nisi res patiat. Ita nunc fert conditio temporis, ut cupiam filiam habere: sed olim nihil nimis, re familiari non permittente.

Cognovi: ad te exsilii. Ch. quid nunc suspicare, aut invenis
De illâ? So. nescio, nisi ex ipsâ quæras, unde hunc habuerit, 45
Si potis est reperiri. Sy. interii: plus spei video, quàm volo:
Nostra est, ita si est. Ch. vivitne illa, cui tu dederas? *So.* nescio.
Ch. Quid renunciavit olim fecisse? *So.* id, quod jusseram.
Ch. Nomen mulieris cedò quod sit, ut quæratur. *So.* Philtere.
Sy. Ipsa est: mirum, ni illa salva est, et ego perrii. *Ch.* Sostrata, 50
Sequere me intrò hæc. So. ut præter spem evenit! quàm timui malè,
Ne nunc animo ita esses duro, ut olim in tollendo, Chreme!
Ch. Non licet hominem esse sæpe ita ut volt, si res non sinit.
Nunc ita tempus est mî, ut cupiam filiam: olim nil minús.

ANNOTATIO.

46 *Interii.*] Nolebat Syrus Antiphilam tum, et ne vapularet, si cognosceret Bacchidem esse amicam Clitiphonis filii. agnoscî tam citò filiam à Chremete, ne occasio præriperetur auferendi ab illo argen-

ACTUS IV. SCENA II.

SYRUS.

Sy. Nisi mens in præ-saggiendo me decipit, mala fortuna non longè erit à me; adeò per Herculeum mei conatus vehementer in arctum redacti sunt, nisi provideo ut Chremes non cognoscat hanc Bacchidem esse amicam filii sui. Nam nihil est unde ullam spem habeam auferendi argenti, aut fallendi senis: victoriam obtineo, si mihi conceditur tutò, et sine plagis elabi. Angor animi, quòd tam bonum frustum mihi ex gutture tam repentè extractum sit, id est, tanta opportunitas extorquendi argenti à sene.

Sy. Nisi fallit me animus, haud multùm à me aberit infortunium;
 Ita hercle in angustum oppidò nunc meæ coguntur copiæ:
 Nisi aliquid video, ne esse amicam hanc gnati resciscat senex.
 Nam quod sperem de argento, aut posse postulem me fallere, [scedere.
 Nihil est: triumpho, si licet me latere tecto ab-
 Crucior bolum tantum mihi ereptum tam subitò è faucibus. 6

Quid agam? aut quid comminiscar? ratio de integro ineunda est mihi. [possiet.

Nil tam difficile est, quin quærendo investigari

Quid, si hoc sic nunc incipiam? nihil est, si sic? tantundem egero.

At sic opinor: non potest: immo optumè. euge habeo optumam. 10

Retrahe hercle, opinor, ad me idem illud fugitivum argentum tamen.

feri potest. Eja scio bonam pecuniæ eliciendæ rationem. Per Herculem, ad me, ut puto, reducam pecuniam eandem illam, quæ tanquam mancipium fugitivum à me se propripuit.

Quid faciam, aut quid excogitem? invenendum de novo mihi est aliud commentum. Nihil est tam impeditum, quod non possit conando expediti. Quid erit si nunc sic ordiar? tale figmentum nullius momenti est. Quid erit si hoc pacto faciam? non ampliùs profecero: at censeo sic posse fieri: minimè potest: imò verò perbelle

ACTUS IV. SCENA III.

CLINIA. SYRUS.

Cl. NULLA mihi res posthac potest jam intervenire tanta,

Quæ mihi ægritudinem afferat: tanta hæc lætitia oborta est.

Dedo patri me nunc jam, ut frugalior sim quàm volt.

Sy. Nil me fefellit: cognita est, quantum audio hujus verba.

Istuc tibi ex sententiâ tuâ obtigisse lætor. 5

Cl. O mi Syre, audistin' obsecro? *Sy.* quidni, qui usque unâ affuerim?

Cl. Cui æquè audisti commodè quidquam evenisse? *Sy.* nulli.

Cl. Atque, ita me di ament, ut ego nunc non tam meapte causâ

Lætor quàm illius, quam ego scio esse honore quovis dignam.

Sy. Ita credo: sed nunc, Clinia, age, da te mihi vicissim: 10

Nam amici quoque res est videnda, in tuto ut collocetur,

Ne quid de amicâ nunc senex. *Cl.* ô Jupiter! *Sy.* quiesce.

Cl. Antiphila mea nubet mihi. *Sy.* siccine mihi interloquere?

Cl. Quid faciam, Syre mi? gaudeo: fer me. *Sy.* fero hercle verò.

piter! *Sy.* Mane. *Cl.* Antiphila mihi dabitur in uxorem. *Sy.* Sicne me interpellas loquentem? *Cl.* O mi Syre, quid faciam? præ nimio gaudio non sum apud me; patre me. *Sy.* Certè patior ægrè quidem.

Cl. Nulla res tanta potest mihi accidere posthac, quæ animi molestiam mihi pariat: tanta lætitia mihi advenit. Trado me nunc totum in patris potestatem, ut fiam etiam frugalior quàm cupit. *Sy.* Non erravi, cum ita esse judicavi: quantum enim intelligo verba hujus Clinia, Antiphila à parentibus agnita est: istud, ut optabas, evenisse valdè gaudeo. *Cl.* O mi Syre, quæso, audistine rem totam de agnitione Antiphilæ? *Sy.* Cur non audiverim, qui fuerim assiduè cum parentibus, quando eam recognoscebant? *Cl.* Cui homini audisti tantum evenisse boni, ut mihi evenit? *Sy.* Nulli. *Cl.* Atque ita me di ament, ut non tam propter me ipsum lætor, quàm propter illam Antiphilam, quam scio omni honore esse dignam. *Sy.* Credo sic esse, ut ais: sed, ô Clinia, eja, age nunc, obsequere mihi, ut tibi sum obsecutus: nam ut amici res extra omne periculum sit, etiam providendum est, ne senex Chremes sciat nunc aliquid de amicâ Clitiphonis Bacchide. *Cl.* O Ju-

Cl. Acquisivimus vitam Deorum. *Sy.* Operam perdo, ut puto. *Cl.* Loquere; audio. *Sy.* Sed statim me non audies. *Cl.* Audiam. *Sy.* Prospiciendum est quoque, ut jam antea dixi, ut res amici tui Clitiphonis in tutum locum deducatur: nam si nunc discedis hinc à nobis relicta hinc Bacchide, statim Chremes repentè cognoscet eam amari à filio: si eam tecum hinc à nobis duxeris, ipsa celabitur ejus esse amica, ita ut huc usque celata est. *Cl.* Verùm, ô Syre, nihil magis contrarium meis nuptiis istâ re, quam mones: nam quâ fronte videbo patrem, ubi duxero mecum Bacchidem? Scis quid velim dicere? *Sy.* Cur non sciam? *Cl.* Quid dicam, aut quam rationem reddam? *Sy.* Etiam nolo eam reddendo, ut mentiaris: Clarè et verè exponito id quod res est. *Cl.* Quid dicis? *Sy.* Volo significes te amare Antiphilam, et te eam velle habere uxorem; et Bacchidem esse amicam Clitiphonis. *Cl.* Suades verò rem valdè bonam et æquam, nec factu difficilem. Tu scilicet voles hoc me impedire à patre, ut celet senem vestrum Chremetem. *Sy.* Quin potius ego volo, ut verè et sine diverticulis verborum rem, ut acta est, recensent. *Cl.* Hem, satisne sanae mentis es? an non temulentus? Certè tu prodis Clitiphonem: nam dic mihi, quomodo poterit ille esse tutus, si pater ejus negotia resciverit? *Sy.* Certè huic meo commento primas defero; de hac re mihi placeo et triumpho, qui habeam potestatem tantæ versutiæ et fraudis, ut dicendo vera hos ambos senes decipiam: Ut

Cl. Deorum vitam adepti sumus. *Sy.* frustra operam, opinor, sumo. 15

Cl. Loquere; audio. *Sy.* at jam hoc non ages.

Cl. agam. *Sy.* videndum est, inquam, [tur: Amici quoque res, Clinia, tui in tuto ut colloce- Nam si nunc a nobis abis, et Bacchidem hinc relinquis, [phonis:

Senex resciscet illico esse amicam hanc Cliti- Si abduxeris, celabitur itidem, ut celata adhuc est.

Cl. Atenim istoc nihil est magis, Syre, meis nuptiis advorsum: 21

Nam quo ore appellabo patrem? tenes, quid dicam? *Sy.* quidni?

Cl. Quid dicam? quam caussam afferam? *Sy.* quid? nolo mentiare:

Apertè, ita ut res sese habet, narrato. *Cl.* quid ais? *Sy.* jubeo

Illam te amare, et velle uxorem; hanc esse Clitiphonis. 25

Cl. Bonam atque justam rem oppidò imperas, et factu facilem. [let

Et scilicet jam me hoc voles orare patrem, ut ce- Senem vestrum. *Sy.* imò ut rectâ viâ rem narret ordine omnem. *Cl.* hem!

Satin' sanus es et sobrius? tu quidem illum planè perdis:

Nam quî ille poterit esse in tuto, dic mihi? 30

Sy. Huic equidem consilio palmam do: hinc me magnificè effero,

Qui vim tantam in me et potestatem habeam tantæ astutiæ, [rat senex

Vera dicendo ut eos ambos fallam: ut, cùm nar- Voster nostro, esse istam amicam gnati, non credat tamen.

Cl. At enim spem istoc pacto rursus nuptiarum omnem eripis: 35

Nam dum amicam hanc meam esse credet, non committet filiam. [consulis.

Tu fortasse, quid me fiat, parvi curas, dum illi

Sy. Quid, malum, me ætatem censes velle id ad- simularier? [amplius.

Unus est dies, dum argentum eripio: pax! nihil

quando vester Menedemus dicet nostro Chremeti istam Bacchidem esse amicam Clitiphonis, tamen Chremes nullam fidem dictis illius adhibeat. *Cl.* Sed certè rursus adimis mihi hoc modo omnem spem nuptiarum Antiphilæ: nam dum ipse Chremes credit hanc Bacchidem à me amari, non tradet mihi filiam suam uxorem. Fortasse tu, Syre, parum curas, quid fiet de me, dum modò provideas Clitiphoni. *Sy.* Quid, malum? putasne per longum tempus id velle fingi de Bacchide? Unum diem tantum postulo simulationi, dum argen- tum aufero; nullum amplius volo tempus.

Cl. Tantum sat habes? quid tum quæso, si hoc pater resciverit? 40

Sy. Quid, si redeo ad illos, qui aiunt, *quid si nunc cælum ruat?*

Cl. Metuo, quid agam. *Sy.* metuis? quasi non ea potestas sit tua,

Quo velis in tempore ut te exsolvas, rem facias palàm.

Cl. Age, age, traducatur Bacchis. *Sy.* optumè: ipsa exit foras.

dem esse amicam Clitiphonis, non verò tuam *Cl.* Eja, age, Bacchis ad nos deducatur. *Sy.* Optimè: ipsa Bacchis domo Chremetis egreditur opportunè.

Cl. Tantum sat habes temporis ad pecuniam reperendam? Quæso quid deinde sequetur, si Chremes hoc figmentum perceperit? *Sy.* Quid, si me remittis ad illos, qui dicunt; Quid si cælum labatur deorsum? *Cl.* Dubito, quid debeam agere. *Sy.* Dubitas? Quasi non habeas potestatem hanc, ut te liberet quando tibi libebit, et palàm dicas te velle Antiphilam uxorem, et Bacchidem esse amicam Clitiphonis, non verò tuam

ACTUS IV. SCENA IV.

BACCHIS. CLINIA. SYRUS. DROMO. PHRYGIA.

Ba. SATI' pol protervè me Syri promissa huc induxerunt,

Decem minas quas mihi dare pollicitus est. quòd si is nunc me

Deceperit; sæpe obsecrans me, ut veniam, frustrà veniet:

Aut cùm venturam dixero, et constituero; cùm is certè

Renunciàrit: Clitipho cùm in spe pendebit animi; 5

Decipiam, ac non veniam. Syrus mihi tergo pœnas pendet.

Cl. Sati' scitè promittit tibi. *Sy.* atqui tu hanc jocari credis?

Faciet, nisi caveo. *Ba.* dormiunt: pol ego istos commovebo.

Mea Phrygia, audistin', modò iste homo quam villam demonstravit

Charini? *Ph.* audivi. *Ba.* proxumam huic fundo ad dexteram? *Ph.* memini. 10

nisi providero ut illi pecunia subducatur à sene nostro. *Ba.* Desides sunt atque otiosi: ego excitabo istos (Cliniam et Syrum.) O Phrygia mea, audistine, quam villam Charini iste homo paulò antè indicabat? *Ph.* Audivi. *Ba.* Audivistine eam esse vicinam huic prædio dextrorsum? *Ph.* Recordor istum hominem ita demonstrasse.

ANNOTATIONES.

1 *Promissa huc induxerunt.*] Sic explico; Satis pol protervè me Syri promissa ad Clitiphonem huc duxerunt, in decem minas; id est, ad decem minas accipiendas, quas Clitipho pollicitus est dare mihi.

2 *Decem minas.*] Mina continet centum drachmas. Draclima valet sex assibus Turonensibus: valet igitur mina triginta libras Turonenses, et decem minæ valent trecentas ejusmodi libras, vel centum coronatos.

Ba. Illuc celeriter curre uno cursu, sine intermissione: miles celebrat Bacchanalia apud eum. *Sy.* Quid hæc Bacchis de novo parat? *Ba.* Nuncia illi me custodiri arcè apud Chremetem, contra voluntatem; verum me verbis decepturam illos, qui hîc me detinent, quovis modo, et ad eum venturam. *Sy.* Mehercule nullus sum. O Bacchis, siste, siste, obsecro: quò mittis Phrygiam? Jube non eat quò missa est. *Ba.* Phrygia, abi quò te jussi ire. *Sy.* Imò decem minæ sunt paratæ. *Ba.* Imò ego maneo. *Sy.* Sed certè statim accipies pecuniam. *Ba.* Quemadmodum tu vis. Detur necne, non curo amplius. Num urgeo, ut des? *Sy.* Sed scisne, amabò, quid facias? *Ba.* Quid? *Sy.* Oportet transeas nunc ad ædes Menedemi, et tuus ancillarum comitatus eò traducatur. *Ba.* O scelestè, quid moliris? *Sy.* Quærisne, quid ego moliar? Pecuniam fabrico, quam tibi tradam. *Ba.* Putasne me esse idoneam, quam derideas et fallas? *Sy.* Non sine causâ id ago. *Ba.* Habeone quicquam negotii hîc tecum? *Sy.* Minimè: sed solvo mox, tibi quod est promissum. *Ba.* Eatur, si ita est, ut dicis. *Sy.* Sequere me hæc parte, Bacchis. Heus Dromo. *Dr.* Quis me appellat? *Sy.* Syrus te vult. *Dr.* Quæ res de novo obtigit? *Sy.* Traduc festinanter hinc ad vos, omnes ancillas Bacchidis. *Dr.* Quamobrem? *Sy.* Noli quærere: et ipsæ ancillæ secum exportent, quæcunque hinc asportaverunt. Chremes sperabit impensas sibi esse diminutas harum discessu muliercularum; certè senex Chremes ignorat, quantum damni hoc paulum lucri afferat ei. Tu, Dromo, quod scis, dissimulabis, quasi nescias, si sapienter vis agere. *Dr.* Adeò taciturus ea sum, ut mutum me esse dicas.

Ba. Curriculo percurrere: apud eum miles Dionysia agit.

Sy. Quid inceptat? *Ba.* dic me hîc oppidò esse invitam, atque asservari;

Verum aliquo pacto verba me his daturam esse, et venturam.

Sy. Perii hercle. Bacchis, mane, mane: quò mittis istanc, quæso?

Jube maneat. *Ba.* abi. *Sy.* quin paratum est argentum. *Ba.* quin ego maneo. 15

Sy. Atqui jam dabitur. *Ba.* ut lubet; num ego insto? *Sy.* at scin' quid, sodes?

Ba. Quid? *Sy.* transeundum nunc tibi ad Menedemum est, et tua pompa

Eò traducenda est. *Ba.* quam rem agis, scelus? *Sy.* ego argentum cudo,

Quod tibi dem. *Ba.* dignam me putas, quam illudas? *Sy.* non est temere.

Ba. Etiamne tecum hîc res mihi est? *Sy.* minimè: tuum tibi reddo. 20

Ba. Eatur. *Sy.* sequere hæc: heus, Dromo. *Dr.* quis me volt? *Sy.* Syrus. *Dr.* quid est rei?

Sy. Ancillas omnes Bacchidis traduce huc ad vos properé.

Dr. Quam ob rem? *Sy.* ne quæras: efferant, quæ secum huc attulerunt.

Sperabit sumptum sibi senex esse harumc' abitu levatum.

Næ ille haud scit, hoc paulum lucri quantum ei damni apportet. 25

Tu nescis id quod scis, Dromo, si sapias. *Dr.* mutum dices.

ANNOTATIONES.

25 *Næ ille.*] Significat Syrus senem Chremetem facilius potuisse Bacchidem aliquamdiu alere, quàm decem minis fraudari.

26 *Tu nescis id, quod scis.*] Sic Terentius in Eunuchis: *Tu pol, si sapias, quod scis, nescis,* est figura dicta Græcè ἄγνοια. Composita hæc vox ex ἄγνος, acutus, et μάχος,

fatuus. Nempe acutè dicitur, quod fatuè prolatum videtur, sic Cicero in Bruto: *Eloquentia loqui dididit,* et Horatius, Ode 35. lib. I.:

*Insanientis dum sapientiæ
Consultus erro.*—

ACTUS IV. SCENA V.

CHREMES. SYRUS.

Ch. Ita me di amabunt, ut nunc Menedemi vicem Miseret me; tantum devenisse ad eum mali.

Illancne mulierem alere cum illâ familiâ?

Etsi scio, hosce aliquot dies non sentiet;

Ita magno desiderio fuit ei filius:

5

Verum ubi videbit tantos sibi sumptus domi

Quotidianos fieri, nec fieri modum,

Optabit rursus ut abeat ab se filius.

Syrum optumè eccum. *Sy.* cesso hunc adoriri?

Ch. Syre. *Sy.* hem.

[dari.

Quid est? te mihi ipsum jam dudum optabam

Ch. Videre egisse jam nescio quid cum sene. 11

Sy. De illo quod dudum? dictum factum reddidi.

Ch. Bonân' fide? *Sy.* bonâ hercle. *Ch.* non possum pati,

Quin tibi caput demulceam. accede huc, Syre:

Faciâ boni tibi aliquid pro istâ re, ac lubens. 15

Sy. At si scias, quàm scitè in mentem venerit!

Ch. Vah! gloriare evenisse ex sententiâ? [est?

Sy. Non hercle verò: verum dico. *Ch.* dic, quid

Sy. Tui Clitiphonis esse amicam hanc Bacchi-

Menedemo dixit Clinia, et eâ gratiâ [dem

Secum adduxisse, ne id tu persentisceres. 21

Ch. Probé. *Sy.* dic sodes. *Ch.* nimiùm, inquam.

Sy. imò si scias.

Sed porrò ausculta quod superest fallaciæ.

Sese ipse dicet tuam vidisse filiam;

Sibi complacitam ejus formam, postquam aspexerit;

25

Hanc cupere uxorem. *Ch.* modòne quæ inventa

est? *Sy.* eam:

[tuc, Syre?

Et quidem jubebit posci. *Ch.* quam ob rem is-

Nam prorsum nihil intelligo. *Sy.* hui, tardus es.

Ch. Fortasse. *Sy.* argentum dabitur ei ad nuptias,

Aurum, atque vestem, quî, tenesne? *Ch.* comparet?

30

Optimè, scitè inventum. *Sy.* Dic verè, amabó. *Ch.* Valdè scitè, inquam. *Sy.* Imò magis scitè inventum, si scias. Sed deinde audi quod reliquum est astutiæ. Ipse Clinia dicet se vidisse tuam filiam Antiphilam, ejusque pulchritudinem sibi complacuisse, ubi primum illam vidit; uxorem suam esse velle. *Ch.* Dicisne eam quam paulò antè nostram esse reperimus? *Sy.* Eandem: et certè mandabit eam à te in uxorem peti. *Ch.* Cur dicis istud, Syre? nam omnino sermonem tuum non capio. *Sy.* Vah, quàm tardi es ingenii, qui verba mea non capias! *Ch.* Fortasse id in causâ est. *Sy.* Pecunia dabitur Clinia ad nuptias, quâ emat ornamenta aurea, indumenta, mundum et supellectilem; intelligisne? *Ch.* Pecuniam quâ emat sibi talia?

Ch. Ita me dii juvent, ut nunc misereor incommodi Menedemi; scilicet tanta in eum mala cecidisse. Itane est, ut a-lenda sit ei mulier illa (Bacchis) cum tanto ancillarum comitatu? Quamvis non sum nescius eum agrè non laturum per aliquot dies tantum impensarum onus, adeò desideravit filium videre: sed quando cognoscet tantos sumptus quotidie faciendos esse in domo suâ, idque omnino ultra modum, denuo cupiet, ut filius à se discedat. Ecce hic Syrum opportunè. *Sy.* Quid moror verbis aggredi Chremetem? *Ch.* Syre. *Sy.* Hem, quid est? jamdudum desiderabam te mihi obviâ offerri. *Ch.* Videris egisse jam nescio quid cum Menedemo. *Sy.* De illâ re, quam longè antè communicaveramus? Ut dixi, sic effeci. *Ch.* Verène dicis? *Sy.* Per Herculem verè dico. *Ch.* Non possum abstinere ut non tibi caput demulceam, ita mihi places. O Syre, appropinqua ad me: faciâ tibi aliquid boni pro istâ astutiâ, idque lubenti animo. *Sy.* Sed si scires quantum ingeniosè adinveni. *Ch.* Vah! in hoc tibi falsò fortasse apud me gloriaris, quòd res evenerit ut volebas? *Sy.* Non mhercule verò: verum dico. *Ch.* Dic quid hoc est? *Sy.* Clinia dixit patri suo Menedemo hanc Bacchidem esse amicam filii tui Clitiphonis, et se eam adduxisse secum eâ de causâ, ne tu id perciperes. *Ch.*

Sy. Idipsum est. *Ch.* Sed ego Chremes neque do, neque spondeo filiam meam in uxorem. *Sy.* Quare non das? *Ch.* Quare? num id quæris à me? filiam meam dem uxorem juveni huic, qui more fugitivi servi patrem reliquit, et qui meretricem amat? *Sy.* Fac ut lubet. Ego non dicebam ut eam illi propriam in manum dares, verum ut fingeres te daturum. *Ch.* Non est meum quid simulare: tu misceto fallacias et technas tuas eo modo, ut non me his intermiscas. Visue ut despondeam meam filiam in uxorem ei, cui dare nolo? *Sy.* Credebam te velle id facere. *Ch.* Minimè. *Sy.* Id subtiliter poterat fieri: et ego ideo orsus sum hanc technam, quoniam ita instanter id jubebas. *Ch.* Credo. *Sy.* Sed certè, here, istud æqui bonique causâ facio. *Ch.* At verò deinde volo te summo opere conari, ut fallacia intendatur in Menedemum; verum volo id fieri alio modo. *Sy.* Fiat: alius modus excogitetur: sed illud quod tibi dixi de argento, quod ista filia tua debet Bacchidi, propterea quod ei oppignerata fuit; istud argentum Bacchidi persolvendum est: neque tu nimirum recurras ad id prætextus, dicendo, Quid meâ interest? num mihi creditum est? num mandavi ut daretur? num anus illa jus habuit dandi filiam meam pignori, me nolente? ò Chremes, verum est istud, quod vulgò dicitur: Nimius juris rigor sæpe nimis pugnat cum æquitate. *Ch.* Non confugiam ad eas summi juris rationes. *Sy.* Sed si juris illè rigor alius permittitur, tamen non decet te eo uti: quod omnes te numerant inter lautos, et locupletes. *Ch.* Quinimo ego nunc argentum feram ad Bacchidem. *Sy.* Sed potiùs jube filium id facere. *Ch.* Quare? *Sy.* Certè quia suspicio amoris translata est in hunc filium tuum, qui putatur à Menedemo esse Bacchidis amator. *Ch.* Quid inde sequitur, si talis putatur? *Sy.* Quia id videbitur esse verisimilius, cum filius tuus dabit illi Bacchidi argentum hoc: et simul efficiam minimo negotio id quod incepti: faciliùs decipiam Menedemum. Certè Clitiphos ipse advenit, ò Chreme, in domum, et argentum profer. *Ch.* Profero.

Sy. Idipsum. *Ch.* at ego illi nec do, nec despondeo.

Sy. Non? quam ob rem? *Ch.* quam ob rem me rogas? homini. *Sy.* ut lubet. [dares,

Non ego in perpetuum dicebam illam illi ut Verum ut simulares. *Ch.* non mea est simulatio: Ita tu istæc tua misceto, ne me admisceas. 35

Egon' cui daturus non sim, ut ei despondeam?

Sy. Credebam. *Ch.* minimè. *Sy.* scitè poterat fieri:

Et ego hoc, quia dudum tu tantopere jusseras, Eò cœpi. *Ch.* credo. *Sy.* cæterum equidem istuc, Chreme,

Æqui bonique facio. *Ch.* atqui cum maxumè 40 Volo te dare operam ut fiat, verum aliâ viâ.

Sy. Fiat: quæratum aliud. sed illud quod tibi Dixi de argento, quod ista debet Bacchidi, Id nunc reddendum est illi: neque tu scilicet Eò nunc confugies: quid meâ, num mihi datum est? 45

Num jussi? num illa oppignerare filiam Meam me invito potuit? verum illud, Chreme, Dicunt: *jus summum sæpe summa est malitia.*

Ch. Haud faciam. *Sy.* imò aliis si licet, tibi non licet.

Omnes te in lautâ et bene parte auctâ putant. 50

Ch. Quin egomet jam ad eam deferam. *Sy.* imò filium

Jube potiùs. *Ch.* quam ob rem? *Sy.* quia enim in eum suspicio est

Translata amoris. *Ch.* quid tum? *Sy.* quia videbitur

Magis verisimile id esse, cum hic illi dabit:

Et simul conficiam faciliùs ego, quod volo. 55

Ipse adeò adest. abi: effer argentum. *Ch.* effero.

ACTUS IV. SCENA VI.

CLITIPHO. SYRUS.

Cl. NULLA est tam facilis res, quin difficilis siet,
 Quam invitus facias. vel me hæc deambulatio,
 Quàm non laboriosa, ad languorem dedit!
 Nec quidquam magis nunc metuo, quàm ne denuo
 Miser aliquò extrudar hinc, ne accedam ad
 Bacchidem. 5

Ut te quidem omnes dî, deæ, quantùm est, Syre,
 Cum tuo istoc invento, cumque incepto perduint!
 Hujusmodi mî res semper comminiscere,
 Ubi me excarnufices. *Sy.* I tu hinc quò dig-
 nus es.

Quàm penè tua me perdidit protervitas! 10
Cl. Vellem hercle factum: ita meritu'. *Sy.* me-
 ritu'? quomodo?

Næ me istuc ex te priùs audisse gaudeo,
 Quàm argentum haberes, quod daturus jam fui.

Cl. Quid igitur dicam tibi vis? abiisti: mihi
 Amicam adduxti, quam non licitum est tangere.

Sy. Jam non sum iratus. sed scin' ubi nunc sit
 tibi 16

Bacchis? *Cl.* apud nos. *Sy.* non. *Cl.* ubi
 ergo? *Sy.* apud Cliniam.

Cl. Perii. *Sy.* bono animo es: jam argentum
 ad eam deferes,

Quod ei es pollicitus. *Cl.* garris. unde? *Sy.* à
 patre.

Cl. Ludis fortasse me. *Sy.* ipsâ re experibere. 20

Cl. Næ ego fortunatus homo sum. deamo te,
 Syre.

Sy. Sed pater egreditur. cave, quidquam admi-
 ratu' sis,

Quâ causâ id fiat: obscundato in loco:
 Quod imperabit, facito: loquitur paucula.

Sy. A patre tuo. *Cl.* Fortasse derides me. *Sy.* Experiere ipso facto. *Cl.* Certè ego sum
 homo fortunatus, valdè te amo, Syre. *Sy.* Quâ causâ tibi hæc pecunia tradatur, noli
 quærere; tantùm obsequere in tempore. Sed pater tuus domo exit, vide ne tu mirari
 quicquam videaris, quomodo evenit quòd argentum accipias deferendum ad Bacchidem:
 obscundato in loco. Facito id quod imperabit: loquere admodum pauca verba, ne ex
 sermone tuo ulla suspicio ei oboriatur.

Cl. Nulla res est tam
 facilis, ut difficilis non
 videatur, si eam contra
 voluntatem facias. E-
 tiam hæc deambulatio
 minimi laboris, quàm me
 defatigavit et languefe-
 cit! Neque nunc timeo
 ullam rem magis, quàm
 ut iterum ejiciar hinc in
 aliquem locum, ne pos-
 sim ire ad amicam. O
 Syre, utinam omnes dii
 deæque, quotquot sunt,
 te perdant cum isto com-
 mento tuo et consilio!
 Tmihisemper excogitas
 ejusmodi res, in quibus
 me exurcies. *Sy.* Tu
 ipse hinc abi in malam
 rem, ut meruisti; quàm
 penè tua petulantia ad
 perniciem adegit me! *Cl.*
 Per Herculem, vellem id
 evenisse, ita dignus es
 exitio. *Sy.* Dignus? quâ
 de causâ? Certè gaudeo
 istud me convicium à te
 audisse, antequam pec-
 uniam accipias, quam
 statim tibi numeraturus
 eram. *Cl.* Quid igitur vis
 dicam aliud cum causam
 aliter dicendi mihi non
 dederis? hinc discessisti:
 adduxisti mihi amicam,
 quam non permittatur
 atrectare. *Sy.* Jam non
 sum iratus, propter feli-
 cem exitum mei incepti.
 sed scisne ubi nunc sit
 amica tua Bacchis? *Ch.*
 Est in domo nostrâ. *Sy.*
 Non est. *Cl.* Ubi igitur?
Sy. Apud Cliniam. *Cl.*
 Occidi. *Sy.* Animo bono
 esto: jam deferes ad eam
 argentum, quod ei pro-
 misisti. *Cl.* Nugaris, unde
 istud argentum sumetur?

ACTUS IV. SCENA VII.

CHREMES. CLITIPHO. SYRUS.

Ch. Ubi nunc est Clitipho? *Sy.* Clitipho, dic, Adsum. *Cl.* Hic adsum, tibi morem gerere paratus. *Ch.* Syre, dixistine filio meo quæ res esset, quare mittam hoc argentum? *Sy.* Dixi pleraque omnia. *Ch.* Cape has decem minas, Clitipho, ac defer ad Bacchidem. *Sy.* Hei, stupide, cur stas? cur non accipis argentum? *Cl.* Certè dato. *Sy.* Sequere me per hanc viam citò. Tu, Chremes, interea dum ibimus, expectabis nos in hoc loco, donec egredimur: nam nulla est causa, propter quam longam moram faciamus istic, ubi est Bacchis. *Ch.* Certè filia mea à me jam habet decem minas, quas æstimo me dedisse pro nutrimentis ejus. Alteræ decem minæ consequentur hasce pro ornamentis corporis. Hæc deinde ornamenta requirunt sibi adjungi duo talenta pro dote. Quàm multa iniqua et perversa fiunt his corruptis temporis moribus! ut nimii et supervacanei sumptus in liberis et educandis et elocandis fiunt! Aliquis est nunc reperendus mihi sponsus filia, omnibus aliis negotiis prætermissis, cui dem bona mea parta corporis operâ, et mentis industriâ.

Ch. UBI Clitipho nunc est? *Sy.* eccum me, inque. *Cl.* eccum hîc tibi.

Ch. Quid rei esset, dixti huic? *Sy.* dixi pleraque omnia.

Ch. Cape hoc argentum, ac defer. *Sy.* hei, quid stas, lapis?

Quin accipis? *Cl.* cedò sané. *Sy.* sequere hâc me ocyús.

Tu hîc nos, dum eximus, interea opperibere: 5
Nam nihil est illic, quòd moremur diutiús.

Ch. Minas quidem jam decem habet à me filia, Quas pro alimentis esse nunc duco datas, Hasce ornamentis consequentur alteræ.

Porrò hæc talenta dotis apposcunt duo. 10

Quàm multa injusta ac prava fiunt moribus!

Mihi nunc, relictis rebus, inveniendus est

Aliquis, labore inventa mea cui dem bona.

ACTUS IV. SCENA VIII.

MENEDEMUS. CHREMES.

Me. Mi fili, existimo me factum esse multò felicissimum omnium, qui nunc vivunt, cum cognosco te ad meliorem mentem rediisse. *Ch.* Quantum fallitur arbitrans filium resipuisse! *Me.* O Chreme, te ipsum quærebam. Serva me, et filium Cliniam, et familiam, quod potes. *Ch.* Dic, quid me vis facere? *Me.* Filiam tuam hodierno die reperisti. *Ch.* Quid inde sequitur? *Me.* Clinia cupit hanc filiam tuam sibi tradi in uxorem. *Ch.* Obsecro, qualis homo es tu? *Me.* Qualis homo sim? *Ch.* An oblivioni mandâsti ea,

Me. MULTO omnium nunc me fortunatissimum Factum puto esse, gnate, cum te intelligo Resipisse. *Ch.* ut errat! *Me.* te ipsum quærebam, Chreme.

Serva, quod in te est, filium, et me, et familiam.

Ch. Cedò, quid vis faciam? *Me.* invenisti hodie filiam. 5

Ch. Quid tum? *Me.* hanc uxorem sibi dari volt Clinia.

Ch. Quæso, quid tu hominis es? *Me.* quid? *Ch.* jamne oblitus es,

Inter nos quid sit dictum de fallaciâ,
Ut eâ viâ abs te argentum auferretur? *Me.* scio.

Ch. Ea res nunc agitur ipsa. *Me.* quid dixisti,
Chreme? 10

Erravi. res acta est. quantâ de spe decidi!

Ch. Imò hæc quidem quæ apud te est, Clitiphonis est

Amica. *Me.* ita aiunt. *Ch.* et tu credis? *Me.*
omnia.

Ch. Et illum aiunt velle uxorem, ut, cùm desponderis,

Des quî aurum, ac vestem, atque alia, quæ opus sunt, comparet. [licet

Me. Id est profectó: id amicæ dabitur. *Ch.* scidaturum? *Me.* ah! frustrâ igitur gavisus sum miser. 15

Quidvis tamen jam malo, quàm hunc amittere.

Quid nunc renunciem abs te responsum, Chreme?
Ne sentiat me sensisse, atque ægrè ferat? 20

Ch. Ægrè? nimiùm illi, Menedeme, indulges.
Me. sine:

Inceptum est: perfice hoc mihi perpetuum,
Chreme.

Ch. Dic convenisse: egisse te de nuptiis.

Me. Dicam: quid deinde? *Ch.* me facturum esse omnia;

Generum placere: postremò etiam, si voles, 25
Desponsam quoque esse dicito. *Me.* hem, istuc voveram. [pis,

Ch. Tantò ocycùs ut te poscat, et tu id, quod cu-
Quàm ocycsimè ut des. *Me.* cupio. *Ch.* næ tu propediem,

Ut istam rem video, istius obsaturabere.

Sed hæc ita ut sunt, cautim et paulatim dabis, 30
Si sapiens. *Me.* faciam. *Ch.* abi intrò: vide, quid postulet.

Ego domi ero, si quid me voles. *Me.* sanè volo:
Nam te scientem faciam, quidquid egero.

mihî, eum mihi generum fieri: postremò si voles, dicito filiam meam à me ipsi desponsam esse. *Me.* Filiam tuam ipsi esse desponsam? hem, cupiebam te hæc dicere, ut ei renunciarem. *Ch.* Dic illi ista, ut tantò citiùs à te pecuniam petat, et tu illi quàm citissimè quod cupis illi dare, largiaris. *Me.* Cupio dari, quodcunque poscet. *Ch.* Certè ut considero sumptum, quem es facturus, brevi te satietas capiet istius filii. Sed, ita ut hæc res se habent, si sapienter vis te gerere, dabis argentum cum omni cantelâ et minutim. *Me.* Ita faciam. *Ch.* Abi domum tuam: vide quid petat. ego manebam domi, si quid voles me facere. *Me.* Sanè volo: nam nihil faciam quicquam nisi ex tuo consilio.

quæ collocuti sumus de fallaciâ in te per servum faciendâ; scilicet ut ficto matrimonio, argentum tibi eriperetur? *Me.* Teneo memoriâ ea, de quibus inter nos convenit. *Ch.* Fallacia ista nuuc fit, quam tu putas esse rem seriam. *Me.* O Chreme, quid dixisti? falsus sum. sic res acta est, ut decipiar. quantâ spe privatus sum? *Ch.* Imò hæc Bacchis, quæ est in ædibus tuis, est amica Clitiphonis. *Me.* Sic dicunt filius, et servi. *Ch.* Et tu credis? *Me.* Credo. *Ch.* Et illi servi dicunt illum filium tuum Cliniam petere sibi uxorem, ut ubi filiam meam in matrimonium illi promiserim, ei tradas pecuniam, quâ coëmat ornamenta aurea, ac vestimenta, atque alium ornatum qui ad nuptias requiritur. *Me.* Certè ita res se habet: id argentum dabitur amicæ Bacchidi. *Ch.* Scilicet credas eum daturum! *Me.* Vah! igitur ego miser frustrâ lætatus sum, existimans filium respicisse; tamen malo quidvis mihi perire, quàm filium. Quid referam filio nunc te mihi respondisse, Chreme, ne filius intellegat me intellexisse fallaciam, idque molestè ferat? *Ch.* Molestè ferat? O Menedeme, nimiùm illi permittis. *Me.* Sine, jam incepti ei indulgere: perfice, ô Chreme, ut perpetuò id mihi liceat. *Ch.* Dic illi te me adiasse: et mecum de nuptiis contrahendis egisse. *Me.* Dicam: quid postea? *Ch.* Dic me esse facturum omnia, quæ petit; dic quoque gratum esse

ACTUS V. SCENA I.

MENEDEMUS. CHREMES.

Me. Certè scio me non esse tam callidum, neque ita circumspèctum: sed hic Chremes auxiliator meus, et consiliarius et præceptor in hoc me anteit. Omnia quæ dicuntur in stultum, in me concurrunt, caudex, stipes, asinus, plumbeus: in illum nequaquam: nam ejus vecordia excedit hæc omnia. *Ch.* Ohe, uxor, cessa tædio et molestiâ deos afficere toties gratias agendo, nisi illos ex tuâ naturâ æstimes, ut tibi persuadeas nihil illos percipere, nisi eadem centies eis dixeris. Sed interea cur Clitipho moratur tamdiu cum Syro apud Menedemum? *Me.* O Chremes, quos homines dicis morari tamdiu? *Ch.* O Menedeme, ergo hic ades? dic mihi, retulistine Clinia quæ tibi respondi? *Me.* Omnia. *Ch.* Quid dixit? *Me.* Incepit lætari, tanquam illi qui volunt cupidè uxorem habere. *Ch.* Ha, ha, hæ. *Me.* Quid risisti? *Ch.* Astutiæ Syri venerunt mihi in memoriam. *Me.* Itane est? *Ch.* Etiam scelestus ille format et docet homines vultus componere ad simulandam quenlibet habitum. *Me.* An hoc ais, quòd filius Clinia fingit se esse lætum? *Ch.* Scilicet. *Me.* Ejusdem rei memini. *Ch.* Syrus est veteranus in astutiâ et fallaciis. *Me.* Magis id verum esse, si eum magis cognoscas, existimes. *Ch.* Itane est, ut dicis? *Me.* Quin tu auscultas. *Ch.* Siste paululum: priùs audire cupio quid perdideris per ejus technam et fallaciam, nam postquam nunciasti filio tuo filiam meam Antiphilam illi in uxorem à me promissam, nonne verum est Dromonem dixisse tibi illico necesse esse, ut dares sponsæ filii vestimenta, ornamenta aurea, pedissequas, servas, argentum?

Me. Ego, me non tam astutum, neque ita perspicacem esse, id scio:

Sed hic adjutor meus et monitor et præmonstrator Chremes

Hoc mihi præstat. In me quidvis harum rerum convenit,

Quæ sunt dictæ in stultum, caudex, stipes, asinus, plumbeus:

In illum nil potest: exsuperat ejus stultitia omnia hæc. 5

Ch. Ohe, jam desine deos, uxor, gratulando obtundere,

Tuam esse inventam gnatum; nisi illos tuo ingenio judicas,

Ut nil credas intelligere, nisi idem dictum est centies.

Sed interim quid illuc gnatus cessat cum Syro?

Me. Quos ais homines, Chreme, cessare? *Ch.* hem, Menedeme, advenis? 10

Dic mihi, Clinia, quæ dixi, nunciasti? *Me.* omnia.

Ch. Quid ait? *Me.* Gaudere adeò ocepit, quasi qui cupiunt nuptias.

Ch. Ha, ha, hæ. *Me.* Quid risisti? *Ch.* servi venere in mentem Syri

Calliditates. *Me.* itane? *Ch.* voltus quoque hominum fingit scelus.

Me. Gnatus quòd se assimulat lætum, id dicis? *Ch.* id. *Me.* idem istuc mihi 15

Venit in mentem. *Ch.* veterator. *Me.* magi' si magi' nôris, putes

Ita rem esse. *Ch.* ain' tu? *Me.* quin tu auscultas. *Ch.* mane: priùs hoc scire expeto,

Quid perdideris: nam ubi desponsam nunciasti filio,

Continuò injecisse verba tibi, Dromonem scilicet, Sponsæ vestem, aurum, atque ancillas opus esse, argentum ut dares. 20

Me. Non. *Ch.* quid non? *Me.* non, inquam. *Ch.* neque ipse gnatus? *Me.* nil prorsus, Chreme. Magis unum etiam instare, ut hodie confierent nuptiæ.

Ch. Mira narras. quid Syrus meus? ne is quidem quidquam? *Me.* nihil.

Ch. Quamobrem? *Me.* nescio equidem: sed te miror, qui alia tam planè scias.

Sed tuum ille quoque Syrus idem mirè finxit filium, 25

Ut ne paululùm quidem suboleat amicam esse hanc Cliniaë.

Ch. Quid ais? *Me.* mitto jam osculari, atque amplexari: id nil puto.

Ch. Quid est, quod ampliùs simuletur? *Me.* vah! *Ch.* quid est? *Me.* audi modò.

Est mihi ultimis conclave in ædibus quoddam retro; 29

Huc est intrò latus lectus; vestimentis stratus est.

Ch. Quid, postquam hoc est factum? *Me.* dictum factum, huc abiit Clitipho.

Ch. Solus? *Me.* solus. *Ch.* timeo. *Me.* Bacchis consecuta est illico.

Ch. Sola? *Me.* sola. *Ch.* perii. *Me.* ubi abiere intrò, operuere ostium. *Ch.* hem!

Clinia hæc fieri videbat? *Me.* quidni? unà mecum simul. 34

Ch. Filii est amica Bacchis, Menedeme: occidi.

Me. Quamobrem? *Ch.* decem dierum vix mî est familia.

Me. Quid? istuc times, quòd operam amico ille dat suo?

Ch. Imò quòd amicæ. *Me.* si dat. *Ch.* an dubium id tibi est? [putas,

Quenquamne animo tam communi esse, aut leni Qui, se vidente, amicam patiatur suam? *Me.*

ha, ha, hæ: 40

Quidni? quòd verba faciliùs dentur mihi.

Ch. Derides? meritò mihi nunc ego succenseo.

Quot res dedère, ubi possem persentiscere,

Ni essem lapis? quæ vidi! væ misero mihi!

istud, quòd inservit Cliniaë amico? *Ch.* Quin potiùs timeo, quòd amicæ inservit. *Me.* Si verum est, quòd amicæ inservit. *Ch.* An de hoc dubitas? aliquemne putas esse animo ita benevolo et commodo, ut ferat amicam seorsum adduci in conspectu suo? *Me.* Ha, ha, hæ: quare non id fiat ab his ut faciliùs decipiar? *Ch.* Me ludis? Jure mihi nunc irascor. Quot signa hujus mali mihi data sunt, ex quibus possem percipere ea, quæ adversus me facta sunt ab illis, nisi essem stupidior lapide? ò quæ aspexi! væ misero mihi!

ANNOTATIO.

28 *Me.* Vah!] Hæc interjectione *Vah!* Menedemus significat multò plura esse ignota Chremeti.

Sed certè non ferent hoc faciunt impunitum, si vita suppetit: nam jam. *Me.* Tu non te moderaris? tu non habes rationem prudentiæ tuæ? non ego sum sufficiens exemplum tibi? *Ch.* O Menedeme, non sum mei compos, adeò sum irâ commotus. *Me.* Decetne te istud loqui? nonne id reprehensione dignum, te aliis consulere, in alienis rebus sapientem esse, et te non posse tibi opem ferre et moderari? *Ch.* Quid agam? *Me.* Id quod me dicebas non sufficienter egisse in filium: fac ut tuus filius experiatur te esse patrem ipsius: ita ut committere audeat tibi omnia consilia, abs te petere, et postulare; ne aliunde habendi, quæ cupit, facultatem inveniat, ac te relinquat. *Ch.* Quin potius discedat quòcumque volet, quàm hic manens deducat me ad egestatem per nequitiam ac libidinem: nam, ô Menedeme, si perseverem illi subministrare impensas ad fovendam meretricem, mihi res familiaris eò redigetur, ut rem rusticam facere, fodere et arare terram, cogar, sicut fecisti. *Me.* Quot molestias capies in hac re, nisi tibi consulis? tu te præbebis morosum et durum filio, et tamen illi veniam condonabis postea, et ingratus erit filius, nullam gratiam veniæ habebit tibi. *Ch.* Ah non novisti quanto dolore sim affectus. *Me.* Doleas ergo quantum libuerit tibi. Verum num fieri tandem vis hoc, quod posco; ut filius meus ducat uxorem tuam filiam? nisi quid aliud est, quod tu præoptes. *Ch.* Imò et Clinia futurus gener et affinitas ejus mihi sunt grata et accepta. *Me.* Quam dotem nunciabo filio meo te dixisse? cur taces? *Ch.* Quam dotem dicere velim filiæ? *Me.* Id quæro. *Ch.* Ah! *Me.* Nihil timeas etiamsi modicam dixeris: non dos nos ducit. *Ch.* Ego decrevi duo talenta sufficere pro ratione nostrorum bonorum: sed si vis me esse salvum, et rem meam, et filium meum, opus est ut dicatur me doti constituisse omnem meam substantiam. *Me.* Quid agis?

At næ illud haud inultum, si vivo, ferent: 45
 Nam jam. *Me.* non tu te cohibes? non te respicis?
 Non tibi ego exempli satis sum? *Ch.* præ iracundiâ,
 Menedeme, non sum apud me. *Me.* tene istuc
 Nonne id flagitium est, te aliis consilium dare,
 Foris sapere, tibi non posse te auxiliarier? 50
Ch. Quid faciam? *Me.* id, quod me fecisse aiebas parum:
 Fac te patrem esse sentiat: fac ut audeat
 Tibi credere omnia, abs te petere, et poscere;
 Ne quam aliam quærat copiam, ac te deserat.
Ch. Imò abeat multò malo quòvis gentium, 55
 Quàm hîc per flagitium ad inopiam redigat patrem:
 Nam si illi pergo suppeditare sumptibus,
 Menedeme, mihi illæc verè ad rastros res redit.
Me. Quot incommoda tibi in hac re capies, nisi caves?
 Difficilem ostendes te esse, et ignosces tamen 60
 Pòst, et id ingratum. *Ch.* ah! nescis quàm doleam. *Me.* ut lubet.
 Quid hoc, quod volo, ut illa nubat nostro? nisi quid est,
 Quod malis. *Ch.* imò et gener et affines placent.
Me. Quid dotis dicam te dixisse filio?
 Quid obticui? *Ch.* dotis? *Me.* ita dico. *Ch.*
 ah! *Me.* Chreme, 65
 Ne quid vereare, si est minu': nil dos nos movet.
Ch. Duo talenta pro re nostrâ ego esse decrevi satis:
 Sed ita dictu opus est, si me vis salvom esse, et rem et filium,
 Me mea omnia bona doti dixisse illi. *Me.* quam rem agis?

ANNOTATIONES.

64 *Quid dotis dicam te dixisse?* Dicere dotem, et promittere dotem, differunt in antiquorum jurisconsultorum libris. Dicere dotem, est certis verbis promittere, nullâ interrogatione vel stipulatione præcedente; promittere dotem, est cum stipulatione promittere. Dotis dictione tres solum personæ

obligari poterant, scilicet, mulier ipsa, debitor ejus, et pater.

65 *Quid obticui?* Ita dixit, quasi puderet Chremetem dicere, quòd parva dos videretur; nam tacemus consilia, reticemus dolores, obticemus quorum nos pudet.

Ch. Id mirari te simulato, et illum hoc rogitato simul, 70

Quamobrem id faciam. *Me.* quin ego verò, quamobrem id facias, nescio.

Ch. Egone? ut illius animum, qui nunc luxuriâ et lasciviâ

Diffluit, retundam, redigam ut, quò se vortat, nesciat.

Me. Quid agis? *Ch.* mitte: sine me in hâc re gerere mihi morem. *Me.* sino:

Itane vis? *Ch.* ita. *Me.* fiat. *Ch.* age jam, uxorem ut accersat, paret 75

Se. hic ita, ut liberos est æquom, dictis confutabitur.

Sed Syrum. *Me.* quid eum? *Ch.* egone? si vivo, adeò exornatum dabo,

Adeò depexum, ut, dum vivat, meminerit semper mei:

Qui sibi me pro ridiculo ac delectamento putat. Non, ita me di ament, auderet facere hâc viduæ mulieri, 80

Quæ in me fecit.

semper recordaturus sit: qui Syrus putat me esse dignum, quem ludibrio habeat et fallat. Dii ita mihi sint propitii; ille Syrus non auderet facere viduæ mulierculæ ludos et tech-

Ch. Fingito te mirari quamobrem id faciam, et simul quærito ab illo (filio Clitiphone) quam putet esse hujus rei causam. *Me.* Quinimo, certè ego met ignoro, cur illud agas. *Ch.* Cur ego id agam? ut reprinam illius mentem, qui dissolutus est libidine et petulantia, et deducam in eum statum, ut nesciat in quam partem se vertat. *Me.* Quid facis? *Ch.* Omitte, ac permitte satisfacere animo meo in hâc re. *Me.* Non impedio; visne ut ita fiat? *Ch.* Ita volo. *Me.* Fiat. *Ch.* Age, ut jam Clinia accersat Antiphilam, præparet se ad nuptias. Hic (Clitipho) ita verbis convictus objurgabitur, ut justum est reprehendi liberos à parentibus. Sed Syrum puniam supplicio quo dignus est. *Me.* Cur illum punies? *Ch.* Quærisne? Si vita superest, ita illum excultum, politum, et comptum dabo, ut mei

ACTUS V. SCENA II.

CLITIPHO. MENEDEMUS. CHREMES. SYRUS.

Cl. ITANE tandem, quæso, est, Menedeme, ut pater

Tam in brevi spatio omnem de me ejecerit animum patris?

Quodnam ob facinus? quid ego tantum sceleris admisi miser?

Vulgò id faciunt. *Me.* scio tibi esse hoc gravius multò ac durius,

Cui fit; verùm ego haud minùs ægrè patior id, qui nescio, 5

Nec rationem capio, nisi quòd tibi bene ex animo volo. *Cl.* hîc

Patrem adstare aiebas? *Me.* eccum. *Ch.* quid me incusas, Clitipho?

Quidquid ego hujus feci, tibi prospexi et stulti-tiæ tuæ. [sentia

Ubi te vidi animo esse omisso, et, suavia in præ-

Cl. O Menedeme, rogo, itane tandem pater expulit animo omnem paternam benevolentiam in tam parvo tempore? Propter quod delictum? quòd tam grave scelus ego infelix commisi? Æquales mei facere solent, quod ego feci. *Me.* Scio hoc tibi, cui fit, esse molestius et acerbius multò quàm ulli alii: sed ego id fero non minùs molestè tui causâ, id quomodo nescio, nec causam, cur doleam, intelligo, nisi quòd tibi cupio quævis omnia. *Cl.* Dicebas hîc patrem meum propè esse? *Me.* Ecce enim. *Ch.* O Clitipho, quid me culpas? quidquid in hâc re feci, ut providerem tibi et tuæ insanie, id factum est. Postquam

te cognovi esse desidem et ignavum, et reputare ea esse præcipua,

quæ tibi dulcia et jucunda sunt in tempore præsentis, neque providere longe in futurum; inveni modum, ut neque tu indigeres necessariis, neque posses absunere hæc mea bona. Postquam tibi, cui debui primo hæredi, non potui propter tuos mores mea bona donare, converti me ad consanguinitate tibi proximos, nempe ad sororem: eorum fidei commendavi, O Clitipho, illa bona; apud eos quoddam perfugium, atque auxilium habebis semper tuæ stultitiæ; victum, vestitum, et tectum, quò te recipias. *Cl.* Hei mihi! *Ch.* Melius est ita me disposuisse de bonis meis, quam Bacchidem hæc habere: quod fieret, si tu esses mihi hæres. *Sy.* Disperii: quantos motus ego scelestus excitavi imprudens! *Cl.* Mortem omnino desidero. *Ch.* Obsecro, disce primò quid sit cum virtute et ratione vivere. Postquam didiceris, si vitæ pertæsus fueris, tunc utitor hoc sermone. *Sy.* An permittis mihi te alloqui? *Ch.* Loquere. *Sy.* At licetne loqui sine periculo? *Ch.* Loquere. *Sy.* Quæ est ista perversitas, vel quæ est ista mentis insania, id nocere huic filio tuo, quod peccatum, commisi? *Ch.* Ilicet; actum est; quod constitui, perficietur. Noli te in hoc negotio interponere: ò Syre, nemo accusat te; noli tibi quærere asylum, nec deprecatorum. *Sy.* Quid agis? *Ch.* Non indignor, neque ulla tibi mitor, neque Clitiphoni; nec justum est vos vicissim mihi irasci de eo, quod facio. *Sy.* Discessit: at vellem eum interrogasse. *Cl.* Quid? *Sy.* Unde mihi cibus dabitur: ita abdicavit nos. Nunc video

te victum habere apud sororem, quam hæredem sibi constituit. *Cl.* Adeone id verum est fortunam meam redactam esse in eum statum, ut periculum subeam fame pereundi? *Sy.* Dummodo permittatur nobis frui vitæ, spes est. *Cl.* Quænam spes relicta est? *Sy.* Spes est fore, ut non mediocriter esurie premamur. *Cl.* Rides in re tam seriâ et miserâ, neque aliquantulum consilio mihi succurris? *Sy.* Imò, et nunc præsto sum tibi adjutor, et semper adhuc fui, etiam dum pater loquebatur tecum: et quantum conicere possum. *Cl.* Quid est? *Sy.* Non diu pater absens futurus est. *Cl.* Ergo quid est? *Sy.* Ita res se habet, opinor, te non esse filium horum Chremetis et Sostratæ. *Cl.* O Syre, cur dicis istud?

Quæ essent, prima habere, neque consulere in longitudinem; 10

Cepi rationem, ut neque egeres, neque ut hæc posses perdere.

Ubi, cui decuit primo, tibi non licuit per te mihi dare, [credidi.]

Abii ad proximos tibi qui erant; eis commisi, et Ibi tuæ stultitiæ semper erit præsidium, Clitipho;

Victus, vestitus, quò in tectum te receptes. *Cl.* hei mihi! 15

Ch. Satius est, quam, te ipso hærede, hæc possidere Bacchidem. [sciens!]

Sy. Disperii: scelestus quantas turbas concivi int-

Cl. Emori cupio. *Ch.* prius, quæso, disce, quid sit vivere.

Ubi scies, si displicebit vita, tum istòc utitor.

Sy. Here, licetne? *Ch.* loquere. *Sy.* at tutò?

Ch. loquere. *Sy.* quæ ista est pravitas, 20

Quæve amentia est, quod peccavi ego, id obesse huic? *Ch.* ilicet.

Ne te admisce: nemo accusat, Syre, te; nec tu aram tibi,

Neque precatorem parâris. *Sy.* quid agis? *Ch.* nil succenseo,

Nec tibi, nec huic; nec vos est æquum, quod facio, mihi.

Sy. Abiit: vah! rogâsse vellem. *Cl.* quid, Syre?

Sy. unde mihi peterem cibum: 25

Ita nos alienavit. tibi jam esse ad sororem intelligo.

Cl. Adeon' rem rediisse, ut periculum etiam fame mihi sit, Syre?

Sy. Modò liceat vivere, spes est. *Cl.* quæ?

Sy. nos esurituus satis.

Cl. Irrides in re tantâ, neque me quidquam consilio adjuvas?

Sy. Imò et ibi nunc sum, et usque dudum id egi, dum loquitur pater: 30

Et, quantum ego intelligere possum. *Cl.* quid?

Sy. non aberit longius.

Cl. Quid est ergo? *Sy.* sic est, non esse horum te arbitror. *Cl.* quid istuc, Syre?

Satin' sanus es? *Sy.* ego dicam, quod mî in mentem: tu dijudica.

Dum istis fuisti solus, dum nulla alia delectatio, Quæ prior esset, te indulgebant; tibi dabant: nunc filia 35

Postquam est inventa vera, inventa est caussa, quâ te expellerent.

Cl. Est verisimile. *Sy.* an tu ob peccatum hoc esse illum iratum putas?

Cl. Non arbitrator. *Sy.* nunc aliud specta: matres omnes filii

In peccato adjunctrices, auxilio in paternâ injuriâ Solent esse: id non fit. *Cl.* verum dicis: quid ergo nunc faciam, Syre? 40

Sy. Suspicionem istam ex illis quære: rem profer palâm.

Si non est verum, ad misericordiam ambos adduces citò, aut

Scibis cujus sis. *Cl.* rectè suades: faciam. *Sy.* sat hoc rectè mihi in

Mentem venit: namque adolescens quàm minimâ in spe situs erit,

Tam facillimè patris pacem in leges conficiet suas.

Etiam haud scio an uxorem ducat, ac Syro nil gratiæ. 46

Quid hoc autem? senex exit foras: ego fugio: adhuc quod factum est

Miror, non jussisse illico me arripi: ad Menedemum hinc pergam: eum

Precatorem mihi paro: seni nostro fidei nihil habeo.

placet: namque juvenis quantò minus spei se habere simulabit, fore ut pro filio admittatur; tantò facilius pacem inibit, cum bono patre, his conditionibus quas dare voluerit filius. Et fortasse continget ut Clitipho uxorem ducat; nihil tamen gratiæ habeatur Syro. Quid autem est hoc? Chremes egreditur: ego fugâ mihi consulo: miror eum non imperâsse adhuc me comprehendi: perfigiam ad Menedemum, comparabo eum mihi intercessorem: non fido seni nostro Chremeti.

ACTUS V. SCENA III.

SOSTRATA. CHREMES.

So. PROFECTO, nisi caves tu homo, aliquid gnato conficies mali:

Idque adeò miror, quî tam ineptum quidquam potuerit tibi

Venire in mentem, mi vir. *Ch.* oh, pergin' mulier esse? ullamne ego

satisne mentis compos es? *Sy.* Ego dicam quod menti occurrit: tu arbitrare. Quamdiu parentibus micus esse existimatus es, quamdiu nulla fuit illis major et propinquior voluptas quàm in te, tibi favebant et faciles erant; tibi largiebant: nunc postquam Antiphila filia reperta est, occasio est reperta, propter quam te ejicerent. *Cl.* Quod ais probabile est. *Sy.* An opinaris illum indignatum esse ob hoc flagitium; quòd scivit te Bacclidem amare? *Cl.* Non opinor. *Sy.* Nunc considera aliam rem: omnes matres ut plurimum sunt auxiliatrices filiis suis, cum peccaverunt, et opem iis ferunt, quando pater in eos iniquè agit; nunc vides matrem tuam minime te adjuvare. *Cl.* Dicis verum: quid ergo, Syre, mihi nunc agendum est? *Sy.* Quære ab illis id quod suspicaris; an sis eorum filius, necne: dic illis planè, quare adductus sis in eam suspicionem. Si id falsò suspicaris, statim adduces eos ad miserendum tui: aut si verum est te non esse eorum filium, scies ex eorum relato cujus sis. *Cl.* Bene mihi consulis: quod suades faciam. *Sy.* Satis commodè hæc cogitatio mentem subiit, mihi què valdè istud consilium

So. Certè, nisi provides tu homo, aliquid malum procurabis filio: et valdè miror, mi conjux, quo pacto quicquam tam absurdum potueris in animum inducere. *Ch.* Oh, perseverasne mulier molesta esse? Nullamne

unquam rem volui, ut non mihi contraria fueris? Sed si nunc ego te interrogem quid est, in quo errem, aut quare id faciam, nescias respondere; in quâ re nunc tam audacter resistis mihi, ô fatua? *So.* Ego ignoro scilicet! *Ch.* Quin verò malo fateri te scire, et intelligere quid velim dicere, quàm me de eadem re sermonem redintegrarè. *So.* Quin verò nullam æquitatis rationem habes, qui velis me silere de re tanti momenti, in quâ agitur de perniciè filii. *Ch.* Non peo tu sileas: jam loquere quantum voles: nihilo minùs exequar quod institui. *So.* Exequeris? *Ch.* Verum dico. *So.* Non consideras, quantum mali moveas ex hac re, exhæreditatione filii? ipse filius in suspicionem venit se esse suppositum, non verum filium. *Ch.* Se esse suppositum opinatur? *So.* Certè, mi conjux. *Ch.* Faterè non esse filium tuum. *So.* An, rogo te, istud eveniat inimicis nostris. Egone dicam hunc non esse filium meum, qui sit meus? *Ch.* Quid? an vereris, ne non possis cùm volueris probare in iudicio illum esse filium tuum? *So.* Ideone quòd filia est repta, hunc similiter meum esse filium probare possim? *Ch.* Non propter hoc dico: sed propter aliud quod magis fide dignum est, quia nempe tibi moribus est persimilis; idcirco facili probatione convinces eum te peperisse: nam ipse est tibi simillimus: nullum vitium illi relictum est, quod non et in te appareat: præterea nulla femina partu ederet filium ejusmodi, nisi tu. Sed ipse Clitipho exit: quàm gravis et serius! Si rei veritatem cognoscas; tunc iudices de ejus moribus quales sint, an revera sit severus et gravis.

Rem unquam volui, quin tu in eâ re mihi adversatrix fueris, Sostrata? at

Si rogitem jam, quid est quod peccem, aut quamobrem id faciam, nescias; 5

In quâ re nunc tam confidenter restas, stulta? *So.* ego nescio.

Ch. Imò scis, potiùs quàm quidem redeat ad integrum eadem oratio.

So. Oh, iniquos es, qui me tacere de re tantâ postules.

Ch. Non postulo: jam loquere: nihilo minùs ego hoc faciam tamen.

So. Facies? *Ch.* verum. *So.* non vides, quantum mali ex eâ re excites? 10

Subditum se suspicatur. *Ch.* subditum! ain' tu? *So.* certè inquam, mi vir.

Ch. Confitere tuum non esse. *So.* au, obsecro te, istuc inimicis siet. [meus?

Egon' confitear meum non esse filium, qui sit *Ch.* Quid? metuis ne non, cùm velis, convincas esse illum tuum?

So. Quòd filia est inventa? *Ch.* non: sed, quod magi' credendum siet, 15

Id, quòd est consimilis moribus, Facilè convinces ex te natum: nam tui similis est probè: [tibi:

Nam illi nihil vitii est relictum, quin sit et idem Tum præterea talem, nisi tu, nulla pareret filium. Sed ipse egreditur: quàm severus! rem, cùm videas, censeas. 20

ACTUS V. SCENA IV.

CLITIPHO. SOSTRATA. CHREMES.

Cl. O mater, si unquam fuit tempus ullum, in quo tibi fui delectationi, appellatus filius tuus, te volente me talem credi, quæso ut recorderis illius temporis, atque ut te misericordia mei egeni te moveat; quoniam posco, et cupio, ut indices mihi veros meos parentes.

Cl. Si unquam ullum fuit tempus, mater, cùm ego voluptati tibi

Fuerim, dictus filius tuus tuâ voluntate, obsecro Ejus ut memineris, atque inopis nunc te miserescat mei;

Quod peto, et volo, parenteis meos ut commonstres mihi.

So. Obsecro, mi gnate, ne istuc in animum inducas tuum, 5

Alienum esse te. Cl. sum. So. miseram me! hoccine quæsisti, obsecro?

Ita mihi atque huic sis superstes, ut ex me atque ex hoc natus es:

Et cave posthac, si me amas, unquam istuc verbum ex te audiam. Ch. at

Ego, si me metuis, mores cave in te esse istos sentiam.

Cl. Quos? Ch. si scire vis, ego dicam: gerro, iners, fraus, belluo, 10

Ganeo, damnosus: crede, et nostrum te esse credito.

Cl. Non sunt hæc parentis dicta. Ch. non, si ex capite sis meo

Natus, item ut aiunt Minervam esse ex Jove, eâ causâ magis

Patiri, Clitipho, flagitiis tuis me infamem fieri.

So. Dî istæc. Ch. deos nescio: ego, quod poterò, enitar sedulò. 15

Quæris id, quod habes, parentes: quod abest, non quæris; patri

Quomodo obsequare, et serves quod labore invenerit. [det

Non mihi per fallacias adducere ante oculos? pudicere, hâc præsentè, verbum turpe; at te id nullo modo

Facere puduit. Cl. eheu quàm ego nunc totus displiceo mihi! 20

Quàm pudet! neque, quod principium incipiam ad placandum, scio.

abest tibi, videlicet quomodo complaceas patri, et conserves id boni, quod pater acquisivit multo labore. Non erubuisti adducere mihi ante conspectum meum per fraudem et mendacia eam, quam ut infamem pudet me nominare coram matre tuâ, fingendo eam esse amicam Clinia: at te non puduit facere rem flagitiosam et turpem. Cl. Eheu! quantum me nunc mei tædet! quantum me pudet id fecisse! neque scio unde incipiam, ut patrem iratum leniam, et placitum reddam.

ACTUS V. SCENA V.

MENEDEMUS. CHREMES. CLITIPHO. SOSTRATA.

Me. ENIMVERO Chremes nimis graviter cruciat adolescentulum,

Nimisque inhumanè: exeo ergo, ut pacem conciliem. optumè

Ipsos video. Ch. ehem, Menedeme, cur non accersi jubes

So. Fili mi, rogo ne istud tibi persuadeas, te esse suppositum et falsum filium. Cl. Sum.

So. O me infelicem! an hoc, amabò, quærere potuisti? Ita mihi ac Chremeti supervivas, ut ex me matre, atque hoc patre, genitus es: et vide, si me amas, ut nunquam ista proferas.

Ch. Sed si me times, cave ne intelligam istos mores malos inesse tibi. Cl. Quos mores? Ch. Si vis scire, ego exponam: cave ne sis nugator, ineptus, ignavus, sine arte et industriâ, fraudulentus, vorax, bonorum consumptor, scortator, perniciosus tuis parentibus (ut qui à me decem minas Bacchidi per servum extorsisti): crede meis præceptis, et ita credito te esse nostrum filium. Cl. Talia verba contumeliosa nunquam procedunt ab eo qui vernus est pater.

Ch. Non patiar me notari infamiâ propter tuam nequitiam, eâ causâ quia sis filius meus; etiamsi ex meo capite ortus fueris, similiter ut poetæ fingunt Palladem esse natam ex Jove. So. Dii istud prohibeant, te fieri infamem propter filium. Ch. Nescio an dii prohibitari sint: cavebo ego diligenter ne fami, quantum poterò. Tu quæris id, quod habes, nempe parentes: non id, quod

Me. Profectò Chremes nimis acerbè nimisque inhumanè oburgando vexat adolescentem Clitiphonem: ergo egredior ad eos, ut pacem inter eos componam. Video ipsos opportunè. *Ch. Ehem, Menedeme, cur non mandas advocari*

filiam meam Antiphilam, ut sit tibi nurus; et cur non approbas et admittis eam doteni quam dixi? *So.* O mi coniux, ne facias id, exhæredaus filium, te precor. *Cl.* O pater, tibi supplico ut mihi parcas. *Me.* O Chreme, parce illi, permittite ut precibus id à te impetret. *Ch.* Ut ego donem mea bona meretrici Bacchidi sciens, videns? Non faciam. *Me.* At nos non permittemus quoque. *Cl.* O pater, da mihi veniam, si vis mihi vitam amplius superesse. *So.* Age, Chremes mi, fac quod petitur. *Me.* O Chreme, ignosce; noli te tam obstinatum ostendere. *Ch.* Quid hoc sibi vult? Video non mihi permitti perficere hoc quod inceperam. *Me.* Facis, ut tibi convenit. *Ch.* Eâ conditione ignoscam Clitiphoni; si exequatur quod ego arbitrator justum esse eum exequi. *Cl.* O pater, faciam omnia: impera. *Ch.* Impero, ut ducas uxorem. *Cl.* O pater. *Ch.* Nullam excusationem audio. *Me.* Rem in me recipio, Clitiphonem ducturum uxorem. *Ch.* Nilil respondentem audio ipsum. *Cl.* Nullus sum. *So.* O Clitipho, an vereris uxorem accipere? *Ch.* Quin ab eo quærendum, utrùm uxorem velit ducere, necne. *Me.* Faciet omnia quæ imperabis. *So.* Consilium capere de ducendâ uxore, in principio difficile est ei, qui matrimonii ignarus est: sed posteaquam cognôris quid sit, facile et gratum tibi fiet. *Cl.* Faciam, pater, ut vis. *So.* Fili mi, per Pollucem dabo tibi puellam illam venustam quam tu cupidè ames, filiam Phanocratæ nostri vicini. *Cl.* Dabisne illam puellam rufam, glaucis oculis, lentiginosâ facie, naso incurvo et inflexo? O pater, non possum eam ducere. *Ch.* Eja, quàm curiosus et delicatus est in hoc delectu! an putes ejus animum esse in uxore ducendâ? *So.* Dabo aliam tibi. *Cl.* Quid tantum laborandum est? certè quoniam necesse est me uxorem ducere, ego inveni ferè quod quæritur. *So.* O fili, nunc laudo te. *Cl.* Gratam habeo filiam Archonidis hujus. *So.* Valdè grata est mihi. *Cl.* O pater, nunc unum reliquum est. *Ch.* Quidnam istud? *Cl.* Volo, ut Syro condones offensas, quas in te mei causâ fecit. *Ch.* Fiat, ignoscatur ei. *Ω* Vos spectatores valet, et plaudite. *Calliopus recensui.*

Filiam, et quod dotis dixi, firmas? *So.* mi vir, te obsecro
 Ne facias. *Cl.* pater, obsecro ut mi ignoscas.
Me. da veniam, Chreme: 5
 Sine te exoret. *Ch.* egon' mea bona ut dem Bacchidi dono sciens?
 Non faciam. *Me.* at id nos non sinemus. *Cl.* si me vivum vis, pater,
 Ignosce. *So.* age, Chremes mi. *Me.* age, quæso, ne tam obfirma te, Chreme.
Ch. Quid istuc? video non licere, ut cœperam, hoc pertendere.
Me. Facis, ut te decet. *Ch.* eâ lege hoc adeò faciam; si facit id, 10
 Quod ego hunc æquom censeo. *Cl.* pater, omnia faciam: impera.
Ch. Uxorem ut ducas. *Cl.* pater. *Ch.* nihil audio. *Me.* ad me recipio;
 Faciet. *Ch.* nil etiam audio ipsum. *Cl.* perii. *So.* an dubitas, Clitipho?
Ch. Imò utrum vult? *Me.* faciet omnia. *So.* hæc, dum incipias, gravia sunt,
Dumque ignores: ubi cognôris, facilia. *Cl.* faciam, pater. 15
So. Nate mi, ego pol tibi dabo illam lepidam, quam tu facilè ames,
 Filiam Phanocratæ nostri. *Cl.* rufamne illam virginem,
 Cæsiã, sparso ore, adunco naso? non possum, pater.
Ch. Eja, ut elegans est! credas animum ibi esse? *So.* aliam dabo.
Cl. Quid istuc? quandoquidem ducenda est, egomet habeo propemodum, 20
 Quam volo. *So.* nunc laudo te, gnate. *Cl.* Archonidis filiam.
So. Perplacet. *Cl.* pater, hoc nunc restat. *Ch.* quid? *Cl.* Syro ignoscas volo,
 Quæ meâ causâ fecit. *Ch.* fiat. *Ω* Vos valet, et plaudite.

P. TERENTII

CARTHAGINENSIS AFRI

ADELPHI.

Acta Ludis Funebribus, L. Æmilii Pauli. Quos fecere Q. Fabius Maximus et L. Cornelius Africanus. Egerunt L. Attilius Prænestinus et Minutius Protimus. Modos fecit Flaccus Claudii, tibiis Sarranis. Græca est Menandri. Edita L. Anicio Gallo et M. Cornelio Cethego, Coss. Anno ab urbe conditâ DXCV.

ANTE CHRISTUM NATUM CLXVIII.

INTERPRETATIO EPIGRAPHES.

ADELPHI comœdia Terentii acta ludis funebris Lucii Æmilii Pauli, quos dederunt Q. Fabius Maximus, P. Cornelius Africanus illius filii. Egerunt L. Attilius Prænestinus et Minucius Protimus. Modos

fecit et cantica Flaccus Claudii filius, tibiis Sarranis paribus, sinistris. Hæc comœdia facta est Latina è Græcâ Menandri, L. Anicio Gallo, M. Cornelio Cethego consuli-

ANNOTATIONES.

ADELPHI.] Id est, *fratres*, Græcè. Sic ideo hæc comœdia nominata est, quod fratres Demea et Mitio senes: et Æschinus, Ctesiphoque Demeæ filii, fabulæ suppeditent materiam.

Acta ludis funebris.] Ludi funebres erant, qui in honorem defunctorum exhibebantur, quales Homerus memorat celebratos ab Achille in funere Patrocli; et Virgilius refert ab Æneâ celebratos in honorem Anchisæ parentis; ejusmodi hic dicuntur facti à Q. Fabio Maximo, et P. Cornelio Africano patri ipsius naturali L. Æmilio Paulo, à quo dati sunt in adoptionem: ille quidem Q. Fabio Maximo; hic verò Africani Superioris filio.

Egerunt L. Attilius Prænestinus.] Hi erant Magistri histrionum, qui fabulam egerunt.

Tibiis Sarranis.] Sic dictæ à Sarrâ urbe, quæ Tyrus est: sinistræ fuerunt hæ tibiæ, auctore Evanthio in Prolegomenis in Terentium, et acuminis levitate jocum in comœdiâ ostendebant; nam plura foramina habebant, et sonus ideo erat acutior; cum dextræ, sive Lydiæ, pauciora foramina haberent, et sonum proinde graviorem. Lydiæ conveniebant rebus gravibus; Sarranæ jocis; Phrygiæ, si gravitas jocis misceretur: sed de his uberius diximus ad inscriptionem Andriæ.

ADELPHORUM PERSONÆ.

MITIO, senex. Nomen Latinum à mitis.

DEMEA, senex, ἀπὸ τοῦ δήμου, à plebe, quasi plebeius.

SANNIO, leno. A σάννος, fatuus, quòd in hâc comœdiâ populo risui esset.

ÆSCHINUS, adolescens. Ab αἴσχος, dedecus, quòd flagitiis esset infamis.

SYRUS, servus. A patriâ, gentile nomen.

CTESIPHO, adolescens, ἀπὸ τῆς κτήσεως, à prædio, et φωτός, viro, id est, agricola.

SOSTRATA, matrona. A σώζειν, quod est, servare.

CANTHARA, nutrix. A κάνθαρος, poculum, à præbendo potum puero.

GETA, servus. Gentile nomen, à natione.

HEGIO, senex, ἀπὸ τοῦ ἡγεῖσθαι, ducere, quia curam Sostratæ, ejusque familiæ habet.

DROMO, servus. A δρόμος, cursus.

PAMPHILA, nurus. Quasi πᾶσι φίλη, omnibus chara.

ARGUMENTUM.

MITIO et Demea Athenienses fratres fuerunt. Erant Demeæ filii duo, ex quibus natu majorem Æschinum adoptavit Mitio, eumque indulgentiùs educavit, adeò ut Pamphilam virginem, quam mater Sostrata vidua pudicè conservabat, noctu temulentus per vim compresserit, gravidamque fecerit; sed pollicitus Sostratæ matri se eam uxorem ducturum, veniam obtinuit. Ctesipho autem Æschini frater, quem pater Demea secum ruri habuit severè admodum ac strictè, citharistriæ cujusdam amore captus, cùm eam à lenone puellæ domino, præ argenti penuriâ habere non posset; Æschinus ejus frater, domum lenonis per vim ingressus, puellam abreptam tradit Ctesiphoni. Spargitur totâ urbe rumor, qui pervenit ad Sostratam, et Pamphilam brevi parituram. Illæ mutatum Æschini animum, se proditas et perfidè desertas putant: itaque Getam ad Hegionem cognatum Pamphilæ, rem, ut erat, expositurum mittunt. Hegio postea incidit in Demeam, eique de constupratâ ab Æschino Pamphilâ facinus narrat. Mitio quoque de re totâ certior factus, profectus ad mulieres, jacentes jam, et afflictas erexerat, pollicitus se Æschino Pamphilam uxorem daturum. Interea Demea filium Ctesiphonem, quem putabat ruri fodere, aut arare,prehendit in urbe cum meretrice suaviter potitantem, et accubantem; quapropter tantâ iracundiâ incitatus est, ut arderet. Verùm postquam satis diu vociferatus est, tandem ita placatur suavi oratione Mitionis, ut depositâ veteri

sævitiâ benignus atque affabilis fiat. Itaque permittitur Ctesiphoni frui amicâ, sunt nuptiæ Æschini et Pamphilæ, Mitio ipse Sostratam ducit uxorem. Hegioni datur unde vivat, Syrus unâ cum Phrygiâ uxore manumittitur.

C. SULPITII APOLLINARIS PERIOCHA.

Duos cùm haberet Demea adolescentulos,
 Dat Mitioni fratri adoptandum Æschinum,
 Sed Ctesiphonem retinet: hunc citharistriæ
 Lepore captum, sub duro ac tristi patre,
 Frater celabat Æschinus: famam rei
 Amorisque in se transferebat: denique
 Fidicinam lenoni eripuit. vitiaverat
 Idem Æschinus civem Atticam pauperculam;
 Fidemque dederat, hanc sibi uxorem fore.
 Demea, jurgare, et graviter ferre: mox tamen, 10
 Ut veritas patefacta est, ducit Æschinus
 Vitiatam, potitur Ctesipho citharistriam,
 Exorato suo patre duro Demeâ.

lam quidem, sed bonam, bonis civibus prognatam; pollicitusque fuerat se eam ducturum uxorem. Demea morosum et jurgiosum se præbebat, et iniquo animo ferebat: sed citò postquam id quod res erat manifestum fuit de psaltriâ, Æschinum non sibi, sed Ctesiphoni fratri eam rapuisse, ducit Æschinus uxorem Pamphilam à se compressam; Ctesipho fit compos fidicinæ, placato et victo precibus Demeâ patre severo et molesto.

INTERPRETATIO.

Demea duos habens filios, dat ex illis Æschinum fratri Mitioni in adoptionem, et Ctesiphonem alterum in suâ potestate retinet: hunc fidicinæ festivâ formâ et ingenio irretitum, cùm aspero et sævo patri subditus esset, frater Æschinus occultabat; rumorem, et amorem, in se transferebat, simulans se esse amatorem citharistriæ: denique eam lenoni per vim abripuit. Stupraverat quoque Æschinus Pamphilam virginem Atticam, pauper-

PROLOGUS.

POSTQUAM poëta sensit scripturam suam
 Ab iniquis observari, et adversarios
 Rapere in pejorem partem, quam acturi sumus:
 Indicio de se ipse erit: vos eritis iudices,
 Laudine an vitio duci factum id oporteat. 5
 Synapthnescontes Diphili comœdia est;
 Eam Commorientes Plautus fecit fabulam.
 In Græcâ adolescens est, qui lenoni eripuit 8
 Meretricem in primâ fabulâ: eum Plautus locum
 Reliquit integrum: eum hic locum sumpsit sibi
 In Adelphos; verbum de verbo expressum extulit.

thnescontes inscripsit: eam Plautus Latinè composuit, et Commorientes nominavit. In Græcâ Diphili quidam inducitur adolescens rapiens lenoni meretricem, in primâ parte fabulæ: eum locum reliquit Plautus intactum: hic verò poëta Terentius hunc locum transtulit in Adelphos; et ex Græco in Latinum vertens ornatiorē reddidit.

Postquam poëta Terentius intellexit comœdias quas scripsit, curiosè explorari et notari ab improbis hominibus atque adversariis, obtrectandi gratiâ, et comœdiam quam exhibituri sumus, ab his reprehendi et culpari; ipsemet quid fecerit vobis indicabit: vos judicabitis utrùm factum laude dignum sit, an vituperio. Diphilus poëta comicus Græcus comœdiam fecit, quam Græcè Synapo-

Eam comœdiam novam, nempe Adelfhos, vobis, spectatores, nunc acturi et recitaturus sumus: nunc perspicite an censere debeatis, hunc locum, quem mutuatus est Terentius, furti vitio accusandum, an potius dicendum ab eo resumptum et retentum esse, postquam Plautus eum pro derelicto negligenter habuerat.— Nam quod adversarii isti in vulgus jactant, homines nobili et patritiâ stirpe clarissimos et operam suam dare, et perpetuò unâ comœdias facere: quod illi vituperium grave arbitrantur, id sibi ingenti gloriæ tribuit, cum illis gratus et acceptus est, qui vobis quotquot hic estis, et universo populo grati, et accepti sunt; quorum beneficia in militiâ et in pace, commodè in omnes collata fuerunt sine fastu et ostentatione. Exinde nolite expectare ut argumentum fabulæ vobis enarretur: senes qui primi in proscenium prodibunt, ii partem explicabunt ipso initio, partem in reliquo dramate. Concedite, ut æquo et propitio animo adsitis, quò labor et industria poëtæ ad faciendas comœdias magis ac magis excitetur.

Eam nos acturi sumus novam: pernoscite,
 Furtumne factum existumetis, an locum
 Reprehensum, qui præteritus negligentia est.
 Nam quod isti dicunt malevoli, homines nobiles
 Eum adjuvare, assiduèque unâ scribere: 16
 Quod illi maledictum vehementer esse existumant,
 Eam laudem hic ducit maxumam, cum illis placet,
 Qui vobis universis, et populo placent;
 Quorum operâ in bello, in otio, in negotio, 20
 Suo quisque tempore usu est sine superbiâ.
 Dehinc ne expectetis argumentum fabulæ:
 Senes qui primi venient, hi partem aperient;
 In agendo partem ostendent. facite, æquanimitas
 Vestra poëtæ ad scribendum augeat industriam.

ANNOTATIO.

15 *Homines nobiles.*] Nempe, Scipionem Africanum, Lælium, et Furium Publium.

ACTUS I. SCENA I.

MITIO.

Mi. Heus, Storax. Non reversus est domum Æschinus filius hâc nocte à convivio, neque ullus ex servis qui obviam ei missi fuerant, enim comitatum. Equidem hæc communis sententia vera est: minùs damnosus est ea accidere, quæ uxor irata de te suspicatur, et animo conjicit, quàm illa, quæ parentes pii et filiorum studiosi eis timeant. Uxor, si tardes domum redire, aut alius mulieris amore detineri te suspicatur, aut aliam amore tui captam esse, aut computationibus te deditum esse, aut voluptati inseruire,

STORAX. non rediit hâc nocte à cœnâ Æschinus,
 Neque servulorum quisquam, qui advorsum ierant.

Profectò hoc verè dicunt: si absis uspiam,
 Aut ubi si cesses, evenire ea satius est,
 Quæ in te uxor dicit, et quæ in animo cogitat 5
 Irata, quàm illa quæ parentes propitii.
 Uxor, si cesses, aut te amare cogitat,
 Aut tete amari, aut potare, aut animo obsequi,

ANNOTATIO.

1 *Storax.*] Sublatâ voce Storacem è servulis unum vocat, quo non respondente, intelligit nondum rediisse filium: Storacem enim huic ad cœnam eunti comitem dederat, et alios postea servos miserat, qui obviam irent, et eum reducerent. Propriè locutus

est, cum dixit *advorsum*, nam hi servi adversitores dicebantur, qui adversum ibant foris cœnanti, officii et tuitionis gratiâ. *Storax*, Græcè *στίραξ*, est arboris lachryma odorata. Et ab odore ita servus nominatur.

Et tibi bene esse soli, cùm sibi sit malò.
 Ego, quia non rediit filius, quæ cogito ! 10
 Quibu' nunc sollicitor rebus ! ne aut ille alserit,
 Aut uspiam ceciderit, aut perfrigerit
 Aliquid. vah, quenquamne hominem in animum
 instituere, aut

Parare, quod sit carius, quàm ipse est sibi ?
 Atqui ex me hic natus non est, sed ex fratre : is
 adeò 15

Dissimili studio est ; jam inde ab adolescentiâ
 Ego hanc clementem vitam urbanam, atque otium
 Secutus sum : et, quod fortunatum isti putant,
 Uxorem nunquam habui. ille contrâ, hæc omnia.
 Ruri agere vitam : semper parcè, ac duriter 20

Se habere : uxorem duxit : nati filii
 Duo ; inde ego hunc majorem adoptavi mihi :
 Eduxi à parvulo, habui, amavi pro meo :
 In eo me oblecto : solum id est carum mihi.
 Ille ut item contrâ me habeat, facio sedulò : 25

Do, prætermitto : non necesse habeo omnia
 Pro meo jure agere : postremò, alii clanculum
 Patres quæ faciunt, quæ fert adolescentia,
 Ea ne me celet, consuefecit filium :
 Nam qui mentiri aut fallere insuêrit patrem, aut
 Audebit, tantò magis audebit cæteros. 31

*Pudore et liberalitate liberos
 Retinere, satius esse credo, quàm metu.*

Hæc fratri mecum non conveniunt, neque placent.
 Venit ad me sæpe clamitans, Quid agis, Mitio ?
 Cur perdis adolescentem nobis ? cur amat ? 36
 Cur potat ? cur tu his rebus sumptum suggeris ?
 Vestitu nimium indulges : nimium ineptus es.
 Nimum ipse est durus : præter æquumque et
 bonum :

Ut errat longè meâ quidem sententiâ, 40
Qui imperium credat gravius esse aut stabilius,
Vì quod fit, quàm illud quod amicitia adjungitur.
 Mea sic est ratio, et sic animum induco meum :
 Malo coactus qui sum officium facit,
 Dum id rescitum iri credit, tantisper cavet : 45
 Si sperat fore clàm, rursus ad ingenium redit.

Utilius et melius esse censeo, verecundiâ et liberali clementiâ eum avocare à vitis, quàm timore. Hæc non ita fratri, ut mihi, videntur observanda, neque probantur. Ille sæpe me convenit vociferans, Quid facis, Mitio ? cur nobis corrumpis filium ? cur sumptus das ei, ut amicas habeat ? ut in potationibus se mergat ? cur vestimenta splendida et exercet, esse fortius et diuturnius, quàm illud quod amore conciliatur. Ego sic reor, credoque : qui vi aut necessitate adigitur ad suum faciendum officium ; tantisper cavet sibi, et abstinet à malo, dum id cognitum iri putat : si credit occultum fore, rursus ad suos mores revertitur.

denique te solum in deliciis versari, dum ipsa molestias et tristitiâ cruciatur. Ah, quæ suspiciones mentem meam agitant, quia non rediit filius ! quibus timoribus animus angitur ! ne aut ille Æschinus algore obstupuerit, aut uspiam lapsus membrum aliquod sibi omnino ruperit. Vah ! potestue illud esse, ut quispiam ita animo sit affectus, ut quiddam charius habeat quàm seipsum ? Attamen ex me hic non est genitus, sed ex fratre meo Demea. Is frater dissimiliter vitam instituit, atque ego, jam inde usque ab ephebis. Ego haec comem elegi vitam urbanam et tranquillam, et quod plerique beatum aestimant, uxorem nunquam ducere volui. Ille omnia alia potiora duxit. Agro colendo vitam exercere : semper austerè et laboriosè se tractare ; uxorem matrimonio sibi junxit : filios duos genuit ; deinde hunc ego majorem natu in adoptionem accepi : à puero educavi, habui, et dilexi tanquam filium naturalem : in eo deliciis omnes capio : hoc solum pretiosum habeo. Ego omni curâ laboro, ut pariter me charum vicissim habeat ille : do sumptus, prætermitto, et dissimulo delicta ejus ; nec oportere me puto in omnibus rebus patriâ potestare uti erga illum : postremò ita eum institui, ne mihi occultet ea, quæ alii filii clam patribus suis faciunt, nempe culpas, quibus obnoxia est ætas adolescentiæ : nam qui mendacium proloqui coram patre, aut eum solitus fuerit verbis decipere, multò audacius hæc faciet in cæte-

Ille quem beneficio acquiras, omni studio libens officium facit: curat diligenter vicissim benefacere; sive adsit coram, vel clam absit, similem sui semper se geret. Hoc patrem decet potius assuefacere filium libenter et ultro recte faciendo, quam terrendo exemplis propo- sitis pœnarum alienarum. Hæc differentia est inter patrem ac dominum. Qui non potest talem se præstare, concedat hic oportet se ignarum esse regendi liberorum ingenia. Sed estne hic ipse Demea, de quo loquebar? Equidem is ipse est. Nescio propter quid tristis mihi videtur: puto jam pro more suo jurgiis mecum aget. Salvum te adesse lætor, Demea.

Ille quem beneficio adjungas, ex animo facit: Studet par referre, præsens absensque idem erit. Hoc patrium est, potius consuefacere filium Suâ sponte recte facere, quam alieno metu. 50 Hoc pater ac dominus interest. hoc qui nequit, Fateatur se nescire imperare liberis. [est. Sed estne hic ipse, de quo agebam? et certe is Nescio quid tristem video: credo jam, ut solet, Jurgabit. Salvom te advenire, Demea, 55 Gaudemus.

ACTUS I. SCENA II.

DEMEA. MITIO.

De. Hem! commodè, in tempore advenis: te ipsum quæro sedulo. *Mi.* Quid mœstus es? *De.* Interrogas me quid tristis sim, cum filium Æschinum habeamus? Nempe ejus causâ sum tristis et sollicitus. *Mi.* Nonne verè dixi illum morosè jurgaturum esse? Quid is fecit? *De.* Quid fecerit, quæris? qui neque pudore ullo afficitur; neque veretur quenquam, aut timet; neque æstimat se nullâ lege obligari. Nam quæ antehac fecit prætereo: ô quænam modò nefanda palàm gessit? *Mi.* Quidnam id est? *De.* Portam rupit ædium, in ædes irrupit alienas: ipsum dominum cum omni familiâ verberavit, ictibus laceravit, ac penè occidit: per vim abduxit mulierem cujus amore impulsus erat: omnis populus vociferatur nefarium scelus commissum esse: quot mihi huc venienti, Mitio, hoc nunciaverunt! Factus est totius populi fabula et querela. Quòd si exemplum proponere utile est, nonne advertit fratrem suum Ctesiphonem in re familiari augendâ studium omne ponere, vitam ducere frugaliter et temperanter in agro colendo? Nullum unquam ejusmodi facinus ille ausus est: hæc cum in illum dico, in te etiam dico: tu illum depravari pateris.

De. EHEM! opportunè: te ipsum quærito. *Mi.* Quid tristis es? *De.* rogas me, ubi nobis Æschinus Siet, quid tristis ego sim? *Mi.* dixin' hoc fore? Quid fecit? *De.* quid ille fecerit? quem neque pudet Quidquam; nec metuit quenquam; neque legem putet 5 Tenere se ullam. nam illa, quæ antehac facta sunt, Omitto: modò quid designavit? *Mi.* quidnam id est? *De.* Fores effregit, atque in ædes irruit Alienas: ipsum dominum atque omnem familiam Multavit usque ad mortem: eripuit mulierem, 10 Quam amabat: clamant omnes indignissumè Factum esse: hoc adveniendi quot mihi, Mitio, Dixere! in ore est omni populo: denique Si conferendum exemplum est, non fratrem videt Rei dare operam, ruri esse parcum ac sobrium? Nullum hujus simile factum: hæc cum illi, Mitio, 16 Dico, tibi dico: tu illum corrumpi sinis.

*Mi. Homine imperito nunquam quidquam injus-
tius;*

Qui, nisi quod ipse facit, nil rectum putat.

*De. Quorsum istuc? Mi. quia tu, Demea, hæc
malè judicas.* 20

Non est flagitium, mihi crede, adolescentulum
Scortari, neque potare; non est: neque fores
Effringere. hæc si neque ego, neque tu fecimus,
Non sivit egestas facere nos. tu nunc tibi
Id laudi ducis, quod tum fecisti inopiâ. 25

Injuriæ est: nam si esset unde id fieret,
Faceremus: et tu illum tuum, si esses homo,
Sineres nunc facere, dum per ætatem licet,
Potiùs quàm ubi te exspectatum ejecisset foras,
Alienore ætate pòst faceret tamen. 30

*De. Prò Jupiter, tu me, homo, adigis ad insaniam.
Non est flagitium facere hæc adolescentulum?
Mi. ah!*

Ausculta, ne me obtundas de hâc re sæpius.
Tuum filium dedisti adoptandum mihi:

Is meus est factus: si quid peccat, Demea, 35
Mihi peccat: ego illi maxumam partem feram.

Obsonat, potat, olet unguenta? de meo.
Amat? dabitur à me argentum, dum erit com-
modum:

Ubi non erit, fortasse excludetur foras.
Fores effregit? restituentur. discidit 40

Vestem? resarcietur. Est, diis gratia,
Et unde hæc fiant, et adhuc non molesta sunt.

Postremò aut desine, aut cedò quemvis arbitrum:
Te plura in hâc re peccare ostendam. *De. hei
mihi!*

Pater esse disce ab aliis qui verè sciunt. 45
Mi. Naturâ tu illi pater es, consiliis ego.

*De. Tun' consulis quidquam? Mi. ah! si per-
gis, abiero.*

sis meis hæc facit. Amicas habet? argentum largiar, quamdiu mihi facultas erit: quando non erit, fortasse ex ædibus et familiâ dimittetur. Januam dirupit? reficietur. Vestem dilaceravit? reparabitur. Est (diis gratia) facultas satis ampla hæc præstandi, et adhuc non sunt mihi gravia. Tandem aut desine me molestiâ afficere, aut dic quemvis arbitrum: hujus sententiæ acquiescam, et te plus errare, quàm me clarè arguam. *De. Hei mihi! disce te patrem gerere ab aliis, qui peritiores sunt veræ patriæ potestatis exercendæ. Mi. Naturâ tu illi pater es, ego consiliis et rectâ institutione. De. Tune consulis bene quicquam, qui nimîa indulgentiâ illum perdis? Mi. Ah! si perseveras aures obtundere, illico discessero.*

ANNOTATIO.

29 *Expectatum ejecisset foras.*] Mortui, apud Romanos, ubi animam egerant, lecto extracti humi deponerantur, deinde lavabantur, ungebantur, lecto funebri aptabantur, tum ad ostium domûs cadaver admovebatur, versis in portam pedibus; quod Mito

suis verbis significat. Hæc Persius indicat Satyrâ III. his versibus:

*Hinc tuba, candelæ: tandemque beatulus alto
Compositus lecto, crassisque lutatus amomis,
In portam rigidos calces extendit: at illum
Hesterni capite induto subire Quirites.*

De. Itane me audire recusas, et abis? *Mi.* An ego toties de hâc re iterata odiosa verba audire cogar? *De.* Non possum non habere curam filii. *Mi.* Equè mihi curæ est, ac tibi: atqui, Demea, æqualiter partiamur curas filiorum tuorum: tu alterum curabis, hunc nempe quem retinuiisti apud te; ego alterum itidem: nam quòd ambos regere tuo velis arbitrio, hoc penè est repetere illum, quem per adoptionem in filium dedisti. *De.* Ah, Mitio, quid me accusas! *Mi.* Sanè sic censeo. *De.* Ah, cur hæc mihi exprobras? Si ita sentis, prodigat, absumat, in perniciem ruat; nihil meâ refert. Jam si unum verbum posthac de hâc re tibi fecero. *Mi.* Rursum, Demea, ira commoveris? *De.* Annon credis me irasci? num reposito, quem adoptivum tibi tradidi? minimè quidem reposito, sed ægrè fero ejus luxum et libidinem, quamvis per adoptionem eum tibi cesserim: tamen cognationis jure naturalis extraneus non sum, quò minùs mirari debes, si obsum tuæ voluntati; sed tamen ego desisto. Vis unius solummodo curam habeam; volo ut vis: et diis gratias habeo, quòd ille meus Ctesipho talis est, qualem cupio: iste tuus ipse Æschinus postremò expectetur mala quæ nimia tua facilitas et indulgentia ipsi attulerit: nolo contra illum pejora prædicere atque ominari. *Mi.* Nonnulla quæ dicit Demea de Æschino, vera quidem sunt, non autem omnia. Etsi nonnulla illa aliquam molestiam mihi exhibeant, nolui tamen manifestum facere Demeæ, me non æquo animo illa pati: sic enim homo à naturâ factus est; cum eum placidum ex irato reddere volo, ei acerrimè repugno, et per vim et metum ab irâ revoco: et tamen vix leniter id patitur: verùm si ei obsequendo magis irritem, adjuvemque impetum ejus iracundiæ, hoc erit profectò cum ipso insanire: etsi Æschinus aliquam nobis hæc agendo facit injuriam. Quam is meretricem amicam non habuit, aut cui (meretrici) dona non largitus est? Ultimò nuper (puto omnium amicarum satiety eum ceperat) dixit se cupere uxorem habere. Spem conceperam, fervorem juveniliū voluptatum sedatum esse: gaudebam: ecce autem de novo amare cœpit. Sed quicquid est, volo certò id scire; hominemque adire atque alloqui, si in foro versatur.

De. Siccine agis? *Mi.* an ego toties de eadem re audiam?

De. Curæ est mihi. *Mi.* et mihi curæ est: verùm, Demea,

Curemus æquam uterque partem; tu alterum, 50
Ego item alterum. nam ambos curare, prope-
modum

Reposcere illum est, quem dedisti. *De.* ah, Mitio!
Mi. Mihi sic videtur. *De.* quid istuc? tibi si
istuc placet,

Profundat, perdat, pereat: nihil ad me attinet.
Jam si verbum unum posthac. *Mi.* rursum,
Demea, 55

Irascere? *De.* an non credis? repeton' quem dedi?

Ægrè est. alienus non sum, si obsto; hem desino.

Unum vis curem; curo: et est diis gratia,
Quom ita, ut volo, est: iste tuus ipse sentiet
Posteriùs: nolo in illum gravius dicere. 60

Mi. Nec nihil, neque omnia hæc sunt, quæ dicit:
tamen

Nonnihil molesta hæc sunt mihi: sed ostendere

Me ægrè pati illi nolui: nam ita est homo:

Cùm placo, advorsor sedulò, et deterreo;
Tamen humanè vix patitur: verùm si augeam, 65

Aut etiam adjutor sim ejus iracundiæ,

Insaniam profectò cum illo: etsi Æschinus,

Nonnullam in hâc re nobis faciat injuriam.

Quam hic non amavit meretricem, aut cui non
dedit

Aliquid? postremò nuper (credo jam omnium 70
Tædebat) dixit velle uxorem ducere.

Sperabam jam defervisse adolescentiam:

Gaudebam: ecce autem de integro. nisi quid-
quid est,

Volo scire, atque hominem convenire, si apud
forum est.

ACTUS II. SCENA I.

SANNIO. ÆSCHINUS. PARMENO.

Sa. OBSECO, populares, ferte misero atque innocenti auxilium :

Subvenite inopi. *Æs.* otiosè nunc jam illico hîc consiste.

Quid respectas? nihil pericli est: nunquam, dum ego adero, hic te

Tanget. *Sa.* ego istam inviti' omnibus.

Æs. Quanquam est scelestus, non committet hodie unquam, iterum ut vapulet. 5

Sa. Audi, Æschine, ne ignarum fuisse te dicas meorum morum :

Ego leno sum. *Æs.* scio. *Sa.* at ita, ut usquam fuit fide quisquam optumâ.

Tu quòd te posteriùs purges, nolle hanc injuriam mihi

Factam esse. hujus non faciam. crede hoc, ego meum jus persequar :

Neque tu verbis solves unquam, quod re mihi malefeceris. 10

Novi ego vestra hæc: Nollem factum; dabitur jusjurandum, esse te

Indignum injuriâ hâc: indignis cùm egomet sim acceptus modis.

Æs. Abi præ strenuè, ac fores aperi. *Sa.* cæterùm hoc nihil facies.

Æs. I intrò nunc jam. *Sa.* at enim non sinam.

Æs. accede illuc, Parmeno;

Nimium abiisti istóc; hîc propter hunc assiste. hem, sic volo. 15

Cave nunc jam oculos à meis oculis quòquam dimoveas tuos,

Sa. Per deos oro, cives, auxiliamini infelici atque innocenti: subsidium afferte homini omnium ope privato. *Æs.* Jam nunc hic constanter et otiosè mane. Quid toties aspicias? nullum hîc tibi periculum est: nunquam Sannio leno, dum hîc præsens ero, te attinget. *Sa.* Ego istam contra voluntatem omnium obsistentium retinebo. *Æs.* Quamvis flagitiosus est, et nequam, nunquam quidquam hodie faciet, cur iterum à me cædatur. *Sa.* Ausculta, Æschine, ne te excuses, quòd ingenium et institutum vitæ meæ hanc noveris: ego leno sum. *Æs.* Probè id scio. *Sa.* At sum talis, ut nullus usquam fidei magis observator fuerit. Nihil ducam, si, ut te excuses, dixeris te invitum hanc mihi injuriam intulisse, te pœnitere facti: hoc scire te velim, quòd actionem, quæ mihi competit, intendam; neque tu mihi unquam verbis satisfacies, quod facto mihi damnum, et injuriam feceris. Mihi nota sunt vestra subterfugia, et remedia juris: nimirum ista: Pœnitet me fecisse; jurejurando dices me non meritu esse, cui hæc injuria fieret: hæc mihi non satis erunt, cùm aliter tractatus fuerim ac meritis sum. *Æs.* Abi antè, Parmeno, confidenter; et januam aperi. *Sa.* Atqui nihil efficies. *Æs.* Tu, puella, intra nunc jam domum. *Sa.* At cuius non permittam ut intret. *Æs.* Accede huc, Parmeno; nimium hinc secessisti; hic prope hunc mane. Hem, sic volo stes. Nunc vide ne oculos tuos avertas à meis oculis, Parmeno;

ANNOTATIONES.

2 Otiosè nunc jam illico hîc consiste.] Hæc et subsequentiâ, *Quanquam est scelestus*, dicuntur fidicinæ sibi à lenone adhuc metuenti et trepidanti.

8 Nolle hanc injuriam mihi factam.] Hæc est sententia; Non contentus ero solenni ver-

borum satisfactione, scilicet; Agnosco indigno me intulisse injuriam; nollem factum.

9 Hujus non faciam.] Pilum, aut floccum manu ostendens ait se tanti non facturum satisfactionem Æschini quanti pilum aut floccum.

- ne in morâ sis, si nutu oculorum significavero, quin pugnis malâ lenoni contuadantur. *Sa.* Istud igitur volo ipsum, quod minaris, experiri. *Æs.* Hem, Parmeno, observa; leno, omitte mulierem. *Sa.* O factum iniquum! *Æs.* Duplicabit plagas Parmeno, nisi prospicis tibi. *Sa.* O me miserum! *Æs.* Non innueram, Parmeno: verum quod tu cecideris eum satiùs factum esse duco, et potius mihi, gratumque est, quam si non fecisses: abi nunc jam cum virgine, Parmeno. *Sa.* Quidnam hoc facti sibi vult? Regemne hic te gerere audes Athenis, liberâ civitate? *Æs.* Si rex hîc esseem, haberes tuis virtutibus digna præmia. *Sa.* Quid negotii est quamobrem me cædis? *Æs.* Nihil. *Sa.* Quid? num tibi notus sum? *Æs.* Non valdè cupio te mihi notum esse. *Sa.* Quidquamue ex tuis rebus atrectavi? *Æs.* Si attigisses tantum, malè et infeliciter id tibi cederet. *Sa.* Si mihi non permissum est, quæ tua sunt, attingere, cur tibi liceat puellam, quam emi, retinere? responde. *Æs.* Utilius tibi erit, hîc ante aedes publicè injuriam mihi vociferando non fecisse: nam si persistis molestiam mihi exlibere, intrò domum sublatus innumeris lororum plagis cæderis, ad necem usque. *Sa.* Me hominem liberum loris cædes? *Æs.* Sic fiet. *Sa.* O hominem flagitiis obscœnum! Itane libertate æquali Athenis omnes fruuntur? *Æs.* Si satis bacchantis more insanivisti, leno, ausculta, si videtur, nunc jam tandem. *Sa.* Egone bacchatus sum in te, an tu in me? *Æs.* Desine ista, atque ad rem, de quâ inter nos agitur, redi. *Sa.* Volo, dummodo æquitatis aliquid habeat. *Æs.* Vah! leno religiosus scilicet, me cupit æqua proponere. *Sa.* Leno sum, haud nego, exitium juventutis, perjurus, pestis publica, et calamitas: tamen nulla cœpta est à me tibi fieri injuria. *Æs.* Nempe id unum tibi faciendum superest. *Sa.* Rogo, Æschine, ut pergas loqui de re ipsâ, quæ ad nos attinet, ut jam incepisti. *Æs.* Minis viginti tu illam fiduciam emisti, quæ res malè tibi succedat:
- Ne mora sit, si innuerim, quin pugnus continuò in malâ hæreat.
- Sa.* Istuc volo ergo ipsum experiri. *Æs.* hem, serva. omitte mulierem.
- Sa.* O facinu' indignum. *Æs.* geminabit, nisi caves. *Sa.* hei misero mihi!
- Æs.* Non innueram: verum in istam partem potiùs peccato tamen: 20
- I nunc jam. *Sa.* quid hoc rei est? regnumne, Æschine, hîc tu possides? [bus.
- Æs.* Si possiderem, ornatus esses ex tuis virtuti-
- Sa.* Quid tibi rei mecum est? *Æs.* nihil. *Sa.* quid? nôstin' qui sim? *Æs.* non desidero.
- Sa.* Tetigin' tui quidquam? *Æs.* si attigisses, ferres infortunium.
- Sa.* Quî tibi magis licet meam habere, pro quâ ego argentum dedi? 25
- Responde. *Æs.* ante ædeis non fecisse erit meliù' hîc convicium:
- Nam si molestus pergis esse, jam intrò abripiere, atque ibi
- Usque ad necem operiere loris. *Sa.* loris liber? *Æs.* sic erit.
- Sa.* O hominem impurum! hîccine libertatem aiunt æquam esse omnibus?
- Æs.* Si satis jam debacchatus es, leno, audi si vis nunc jam. 30
- Sa.* Egon' debacchatus sum autem, an tu in me? *Æs.* mitte ista, atque ad rem redi.
- Sa.* Quam rem? quò redeam? *Æs.* jamne me vis dicere, quod ad te attinet?
- Sa.* Cupio, æqui modò aliquid. *Æs.* vah! leno iniqua me non volt loqui.
- Sa.* Leno sum, fateor, pernicies communis adolescentium,
- Perjurus, pestis: tamen tibi à me nulla est orta injuria. 35
- Æs.* Nam hercle etiam hoc restat. *Sa.* illuc quæso redi, quò cœpisti, Æschine.
- Æs.* Minis viginti tu illam emisti, quæ res tibi vortat malè:
- Sa.* Quam rem? Quò redeam? *Æs.* Jamne tibi placet ut dicam quod ad te spectat? *Sa.* Volo, dummodo æquitatis aliquid habeat. *Æs.* Vah! leno religiosus scilicet, me cupit æqua proponere. *Sa.* Leno sum, haud nego, exitium juventutis, perjurus, pestis publica, et calamitas: tamen nulla cœpta est à me tibi fieri injuria. *Æs.* Nempe id unum tibi faciendum superest. *Sa.* Rogo, Æschine, ut pergas loqui de re ipsâ, quæ ad nos attinet, ut jam incepisti. *Æs.* Minis viginti tu illam fiduciam emisti, quæ res malè tibi succedat:

ANNOTATIO.

18 *Omitte mulierem.*] Dum Æschinus hæc loquitur, Parmeno Sannioni colaphum infringit.

Argenti tantum dabitur. *Sa.* quid, si ego illam nolo vendere,

Coges me? *Æs.* minimé. *Sa.* namque id metui. *Æs.* neque vendendam censeo,

Quæ libera est: nam ego illam liberali assero causâ manu. 40

Nunc vide utrum vis; argentum accipere, aut caussam meditari tuam.

Delibera hoc, dum ego redeo, leno. *Sa.* prô supreme Jupiter!

Minimè miror, qui insanire occipiunt ex injuriâ. Domo me eripuit, verberavit: me invito abduxit meam:

Homini misero plûs quingentos colaphos infregit mihi. 45

Ob malefacta hæc tantidem emptam postulat sibi tradier.

Verùm enim, quando bene promeruit, fiat: suum jus postulat.

Age, jam cupio; si modò argentum reddat. sed ego hæc hariolor;

Ubi me dixero dare tanti, testeis faciet illico, Vendidisse me; de argento somnium: mox; Cras redi: 50

Id quoque possum ferre, si modò reddat, quamquam injurium est.

Verùm cogito id, quod res est: quando eum quæstum occeperis,

Accipiunda et mussitanda injuria adolescentium est.

Sed nemo dabit: frustrâ egomet mecum has rationes puto.

vana erit instar somnii: non numerabitur; semper eludet procrastinatione, dicit subinde; Cras ad me huc revertere, pretium solvam conventum. Has dilationes et moras possum etiam ferre, si modò tandem quod promisit præstet, et viginti minæ mihi reponantur; quamvis injuriam mihi faciat, cogens me invitum vendere, atqui mihi propono id, quod verum est, et mecum sic loquor: Quando turpe lucrum facere cœpisti, suscipienda et toleranda est cum silentio, ne verbum quidem mutiando, contumelia adolescentium. Sed nullum mihi reddetur ab *Æschino* argentum: frustrâ sum, et mecum ratiocinationes malè subduco.

tantundem pecuniæ tibi reddetur. *Sa.* Quid si ego illam nolo tibi vendere, an me vi compelles ad id faciendum? *Æs.* Minimé. *Sa.* Quasi verò id metuam. *Æs.* Neque eam venditari posse aio, quæ libera est: nam ego illam vindico, et assero ejus libertatem actione, quæ est de libertate. Nunc delibera, utrum vis facere; vel recipere viginti minas, quas pro pretio ejus dedisti, aut te præparare ad judicium de libertate, ad quod te provoco. Hoc apud te constitue, donec ego huc revertar, leno. *Sa.* Proh supreme deorum Jupiter! minimè miror insanos fieri per injuriam quamplurimos, cum ego insaniam ex injuriâ, quam accepi. Domo me extraxit, cecidit: per vim, contra voluntatem meam servam mihi abripuit: mihi homini misero plusquam quingentos colaphos infixit; pro his malefactis poscit, ut ei hanc fidicinam vendam tanti, quanti eam emi. Enimvero quia tam bonè meritus est de me, fiat quod vult: æquum est, quod postulat. Age, consentio; si modò pecuniam rependat. Sed ego hoc divino; ubi me dixero puellam ei tradere tanti, statim testes vocabit, dicet viginti minis me illi vendidisse: quantum ad argentum spectat, spes

ANNOTATIONES.

40 *Ego illam liberali assero causâ manu.*] Ordo est: Ego assero hanc manu, causâ liberali; id est, apprehendo hanc manu, hanc mecum duco, in libertatem eam asserens actione de libertate. Assertores dicuntur et vindices, qui alicquem ingenuum, in servitute injustè detentum esse, actione liberali, id est, de libertate, contendebant, et affirmabant esse liberum; petebantque

vindicias secundùm libertatem, id est, ut in possessione libertatis maneret, interea dum de causâ cognosceretur.

49 *Testeis faciet illico.*] Testato denunciabit me illi puellam vendidisse: sic actio de ereptione peribit, vel accusatio de vi. Deinde solutio erit expectanda.

53 *Mox; Cras redi.*] Verba procrastinantis debitoris, et frustrantis creditoris.

ACTUS II. SCENA II.

SYRUS. SANNIO.

Sy. Tace, Ctesipho, bono sis animo; egomet adibo Sauionem; efficiamque ut cupiat sibi reddi viginti minas pro puellâ citharistriâ, fateaturque id sibi lucrosam esse. Quid rei est, Sannio, quòd audio te nescio quam concertationem habuisse cum hero meo Æschino? *Sa.* Nunquam vidi magis inæqualem concertationem, quàm hæc hodie inter nos fuit: quâ ego vapulans, ille me usque cædens utriusque defatigati sumus. *Sy.* Tu in causâ fuisti. *Sa.* Quid facerem? *Sy.* Adolescenti te obsequi oportuit. *Sa.* Quomodo id potui meliùs, qui hodie assiduè os ei percutiendum dedi? *Sy.* Age, scisne quid velim dicere? Argentum vili facere in tempore et loco convenienti, aliquando est lucrifacere. *Sa.* Hui! *Sy.* Timuisti: si nunc de tuo jure aliquid adolescenti remisisses, atque ejus voluntati obsecundasses, ò ineptissime omnium mortalium, ne non tibi istud cum fenore reponeret? *Sa.* Ego spem lucri pecuniâ præsentem minime commuto. *Sy.* Nunquam rem familiarem augebis, nec amplas facultates accumulabis: valeas, apage, nescis juvenes quasi escâ oblatâ, tanquam aves allicere. *Sa.* Puto id melius esse, quod sentis: verum ego nunquam adeò solers et subtilis fui, ut non mallet, qualemque compendium representari mihi, quàm promitti. *Sy.* Novi animum tuum liberalem: quasi verò plus facias summam viginti minarum, præ studio obsequendi

Æschino. Præterea autem jam profecturus es Cyprum, ut rumor est. *Sa.* Hem! *Sy.* Ajunt te multa simul emisse, quæ hinc illuc exportares; navem te conduxisse; hoc certò scio; animi dubius es, utrùm proficiscaris Cyprum, an hic maneat. Ubi ex insulâ Cypro reversus fueris, ut exopto, debitas minas ab Æschino tunc accipies. *Sa.* Nusquam pedem effero. Per Herculem res mihi periit: hæc illi expectatione moti, quòd peregrè mihi abeundum esset, hoc consilium inierunt. *Sy.* Metuit Sannio, propter pecuniam:

Sy. TACE, egomet conveniam jam ipsum: cupidè accipiat faxo, atque etiam

Bene dicat secum esse actum. Quid istuc, Sannio, est, quòd te audio

Cum hero nescio quid concertâsse? *Sa.* nunquam vidi iniquiùs

Concertationem comparatam, quàm quæ hodie inter nos fuit:

Ego vapulando, ille verberando, usque ambo defessi sumus. 5

Sy. Tua culpa. *Sa.* quid agerem? *Sy.* adolescenti morem gestum oportuit.

Sa. Quî potui meliùs, qui hodie usque os præbui?

Sy. age, scis quid loquar?

Pecuniam in loco negligere, maximum interdum est lucrum. *Sa.* hui!

Sy. Metuisti; si nunc de tuo jure concessisses paululum,

Atque adolescenti esses morigeratus, hominum homo stultissime, 10

Ne non tibi istuc fœneraret? *Sa.* ego spem pretio non emo.

Sy. Nunquam rem facies: abi, nescis inescare homines, Sannio.

Sa. Credo istuc melius esse: verùm ego nunquam adeò astutus fui,

Quin, quidquid possem, mallet auferre potiùs in præsentia.

Sy. Age, novi tuum animum; quasi quidquam tibi sint viginti minæ, 15

Dum huic obsequare. præterea autem te ajunt proficisci Cyprum. *Sa.* hem!

Sy. Coëmisse, hinc quæ illuc veheres, multa; navem conductam: hoc scio,

Animus tibi pendet: ubi illinc, spero, redieris, tamen hoc ages.

Sa. Nusquam pedem. perii hercle! hæc illi spe hoc inceperunt. *Sy.* timet:

Injeci scrupulum homini. *Sa.* ô scelera ! illud vide,
Ut in ipso articulo oppressit ! emptæ mulieres
Complures, et item hinc alia, quæ porto Cyprum.
Ni eò ad mercatum venio, damnum maximum est.
Nunc si hoc omitto, ubi illinc rediero, actum agam,
Nihil est : refrixerit res : Nunc demum venis ?

Cur passus ? ubi eras ? ut sit satius perdere, 26
Quàm aut hic manere tam diu, aut tum persequi.

Sy. Jamne enumerâsti id quod ad te rediturum
putes ?

Sa. Hoccine illo dignum est ? hoccine incipere
Æschinum ? 29

Per oppressionem ut hanc mî eripere postulet ?

Sy. Labascit. unum hoc habeo : vide si satis
placet :

Potiùs, quàm venias in periculum, Sannio,
Servesne, an perdas totum, dividuum face.

Minas decem corradet alicunde. *Sa.* hei mihi !
Etiam de sorte nunc venio in dubium miser. 35

Pudet nihil ? omnes dentes labefecit mihi ;

Præterea colaphis tuber est totum caput ;

Etiam insuper defrudet ? nusquam abeo. *Sy.* ut
lubet.

Nunquid vis, quin abeam ? *Sa.* imò hercle hoc
quæso, Syre, 39

Ut ut hæc sunt facta, potiùs quàm lites sequar,
Meum mihi reddatur, saltem quanti empta est,
Syre.

Scio te non usum antehac amicitia meâ :

Memorem me dices esse, et gratum. *Sy.* sedulò

Faciàm. sed Ctesiphonem video : lætus est

De amicâ. *Sa.* quid, quod te oro ? *Sy.* paulisper
mane. 45

injeci in animum homi-
nis scrupulum. *Sa.* O
scelestum ! Vide ut in
ipso articulo temporis
me aggressus est ! Emp-
tas mulieres habeo mul-
tas, alias etiam merces,
quas Cyprum velo. Ni-
si illuc mercatum profici-
scior, detrimentum in-
gens accipiam. Nunc si
hoc negotium cum Æs-
chino non perficiam, an-
tequam abeam Cyprum,
sed illud agam ubi illinc
rediero, nihil est spe-
raudum : res erit obso-
leta et rejecta. Quid
tardiùs venis ? cur pas-
sus es tam diu deberi
tibi ? ubi eras ? Talia
objicient, adeò ut me-
lius sit perdere debitum,
quàm aut hic morari tam
diu, dum iter non facio
Cyprum ; aut postquam
rediero, pecuniam pe-
tere. *Sy.* Jamne tecum
computâsti, quid luci
tibi sit rediturum, Cy-
prum-mercatum negotio
Æschini, aut hoc illi
præferendo ? *Sa.* Hocne
deceat Æschinum facere ?
hocne aggredi ? ut per
vim me cogendo hanc
mihi tollere conetur ? *Sy.*
Nutat animo ; unum hoc
habeo, tibi quod dicam,
Sannio : considera, si id
satis tibi gratum est : po-
tiùs quàm in periculum,
totum amittendi, inci-
das, dimidium pretii pro
puellâ, id est, decem mi-
nas in præsentia accipe.
Hanc summam corroga-
bit ab amicis, vel confici-
et alicunde. *Sa.* Hei
mihi ! etiam miser in pe-

riculo versor amittendi sortem pecuniæ. Nullo pudore Æschinus movetur ? Omnes den-
tes concussit mihi ; colaphis quoque caput totum tumefactum est : præterea etiam meam
rem mihi per fraudem eripere audebit ? Nusquam proficiscar, Cyprum non ibo : perse-
quar actionem adversus illum. *Sy.* Fac ut tibi videtur. Nisi quid mandas mihi, nihil me
impedit quin abeam. *Sa.* Imò sanè, hoc rogo, Syre, utcumque hæc sunt in me facta,
saltem viginti minæ mihi reddantur pro puellæ pretio, potiùs quàm litigare cogar. Scio
te antehac amicitiam meam expertum non esse, postea cognosces me non esse immemo-
rem beneficii, nec ingratum. *Sy.* Sincerè id agam. Sed Ctesiphonem cerno : exultat
lætitiâ propter amicam quam possidet. *Sa.* Quid ? an agis quod te precor ? *Sy.* Ali-
quantisper exspecta.

ANNOTATIONES.

20 O scelera !] Id est, O scelestos !

21 Ut in ipso articulo oppressit !] Perse-
verat in ipsâ metaphorâ sumptâ à scrupulo,
id est, lapillo, qui in calceos incidens, nos
in articulis pedum premit et lædit. Itaque
hic allegoricè hæc verba, Ut in ipso articulo
oppressit, significant in temporis puncto, et
angustiis, quibus premo, me jamjam pro-
fecturum Cyprum, aggressus est.

39 Nunquid vis, quin abeam ?] Sermo dis-
cedentis, sexcenties à Plauto et Terentio
usurpatus. Donatus ad illud Terentii Eu-
nuchi Act. II. Scen. III. Rogo nunquid ve-
lit, notat ; Hoc est, significo me vîre : nam
abituri, ne id durè facerent, dicebant his
quibuscumque essent, Nunc quid vis ? Vous
plaît-il me commander quelque chose ? WILL
YOU PLEASE TO COMMAND ME ANYTHING ?

ACTUS II. SCENA III.

CTESIPHO. SYRUS.

Ct. Nemo est, qui lætus non sit, cum usus venit, à quovis beneficium accipere: verum profectò id omnino gratum est, si quem decet officium præstare, is præstat. O frater, frater Æschine, quid ego nunc laudes tuas verbis celebrem? Satis equidem scio, me nunquam illas tam honorificè predicaturum, ut orationem virtus tua non excedat: itaque præcipuum unum hoc proprium arbitror me habere præter alios; scilicet fratrem primis artibus, humanitate, beneficentiâ, omnibus anteferendum. *Sy.* O Ctesipho. *Ct.* O Syre, ubinam Æschinus est? *Sy.* Ecce illum, in ædibus te expectat. *Ct.* Hem! *Sy.* Quid est? *Ct.* Quid sit quæris? Illius labore et industriâ factam est, ut vita mihi salva sit: O lepidum virum! imò etiam omnes res postponendas sibi esse putavit meis commodis: maledicta, infamiam, amoris mei periculum, et peccatum propter raptum puellæ suscepit in se. Nihil supra tot beneficia dici potest. Sed quisnam venit? Janua strepuit. *Sy.* Siste. ipse domo huc prodit.

Ct. Abs quivis homine, cum est opus, beneficium accipere gaudeas: Verum enimvero id demum juvat, si quem æquom est facere, is benefacit. O frater, frater, quid ego nunc te laudem? satis certò scio, Nunquam ita magnificè quidquam dicam, id virtus quin superet tua: Itaque unam hanc rem me habere præter alios præcipuam arbitror, 5
Fratrem homini nemini esse primarum artium magi' principem.
Sy. O Ctesipho. *Ct.* ô Syre, Æschinus ubi est? *Sy.* ellum, te expectat domi. *Ct.* hem!
Sy. Quid est? *Ct.* quid sit? illius operâ, Syre, nunc vivo: festivum caput! [modo:
Omnia sibi qui postputarit esse præ meo commaledicta, famam, meum amorem, et peccatum in se transtulit. 10
Nihil pote suprâ. sed quisnam? fores crepuit.
Sy. mane, mane, ipse exit foras.

ANNOTATIO.

6 *Homini nemini.*] Vel *Hominem neminem*, vel *Homini neminem*, variæ sunt lectiones. *Nemo homo* est antiqua locutio, pro nullus homo. Si legas, *Homini nemini*, sensus erit planior. Si legas, *Neminem hominem*, ita

explica; unam hanc rem me habere præter alios præcipuum arbitror; scilicet hominem neminem, id est, nullum hominem, qui frater sit alicui, primarum artium magis principem.

ACTUS II. SCENA IV.

ÆSCHINUS. SANNIO. CTESIPHO. SYRUS.

Æs. Ubinam est ille scelestus leno Sannio? *Sa.* Mene appellat? num pecuniam domo exportat? Perii: nihil video pecuniæ illum domo afferre. *Æs.* Ehem; comodè occurris, te ipsum studiosè quæro: quid agitur, Ctesipho?

Æs. UBI ille est sacrilegus? *Sa.* men' quærit? num quidnam effert? occidi: Nil video. *Æs.* ehem, opportunè, te ipsum quærito; quid fit, Ctesipho?

In tuto est omnis res : omitte vero tristitiam tuam.

Ct. Ego illam verò omitto, qui quidem te habeam fratrem : ô mi *Æschine* !

O mi germane ! ah vereor coràm in os te laudare amplius, 5

Ne id assentandi magis, quàm quòd habeam gratum, facere existumes.

Æs. Age, inepte, quasi nunc non nôrimus nos inter nos, *Ctesipho*.

Hoc mihi dolet, nos penè serò scisse, et penè in eum locum

Rediisse, ut, si omnes cuperent, nihil tibi possent auxiliari.

Ct. Pudebat. *Æs.* ah, stultitia est istæc, non pudor, tam ob parvolam 10

Rem penè è patriâ : turpe dictu. Deos quæso ut istæc prohibeant.

Ct. Peccavi. *Æs.* quid ait tandem nobis Sannio ? *Sy.* jam mitis est.

Æs. Ego ad forum ibo, ut hunc absolvam : tu intrò ad illam, *Ctesipho*.

Sa. Syre, insta. *Sy.* eamus : namque hic prope rat in *Cyprum*. *Sa.* ne tam quidem :

Quamvis etiam maneo otiosus hîc. *Sy.* reddetur, ne time. 15

Sa. At ut omne reddat. *Sy.* omne reddet ; tace modò, ac sequere hâc. *Sa.* sequor.

Ct. Heus, heus, *Syre*. *Sy.* hem, quid est ? *Ct.* obsecro hercle te, hominem istum impurissimum

Quàm primùm absolvitote, ne, si magis irritatus siet,

Aliquâ ad patrem hoc permanet, atque ego tum perpetuo perierim.

Sy. Non fiet : bono animo es : tu cum illâ te intus oblecta interim, 20

Et lectulos jube sterni nobis, et parari cætera. Ego jam transactâ re, convortam me domum cum obsonio.

Ct. Ita quæso : quando hoc bene successit, hilarum hunc sumamus diem.

In securo loco posita est res omnis tua : expelle verò omnem animo dolorem. *Ct.* Per Herculem verò illum expello, qui quidem fratrem te possideo : O mi *Æschine* ! ô mi germane ! ah vereor te præsentem amplioribus laudibus prosequi, ne adulandi magis gratiâ id me facere putes quàm quòd memor sim beneficii. *Æs.* Age, stulte, hæc omitte ; quasi nunc inter nos notitia incipiat. Verùm doleo, nos ferè tardè certiores factos esse tuarum rerum, et ferè eò reductos esse periculi, ut si omnes homines cuperent te juvare, nullo modo id possent. *Ct.* Pudore impedièbar. *Æs.* Ah ! stultitia est ista, non verecundia ; ob rem tam parvi momenti penè ex patriâ profugisse : pudet me id dicere. Diis supplico, ut ista avertant, nempe fugam patriæ præ desperatione in amore. *Ct.* Erravi. *Æs.* Quid postremò nobis Sannio dicit ? *Sy.* Jam mansuetus est. *Æs.* Ego ad forum me conferam, ut, solutâ pecuniâ, illum dimittam : tu intrò domum ito ad amicam. *Sa.* *Syre*, urge *Æschinum*. *Sy.* Eamus quæso, *Æschine*, nam hic Sannio in *Cyprum* proficisci festinat. *Sa.* Non tantùm festino : quantumvis moram hic otiosus faciam. *Sy.* Reddetur tibi pecunia, ne dubita. *Sa.* At effice, ut totam restituat. *Sy.* Totam restituet ; sile modò, et me sequere hâc viâ. *Sa.* Sequor. *Ct.* Heus, heus, *Syre*. *Sy.* Hem, quid me vis ? *Ct.* Per Herculem te oro, homini isti sordidissimo pecuniam pro pretio puellæ citò solvite, nè si magis irritetur, aliquo modo rumor hujus rei ad

patrem perveniat, atque ego tunc omnino interierim. *Sy.* Id non fiet : securus esto : interea cum amicâ voluptati indulge, et lectos sterni, cæteraque ad cœnam necessaria adornari jube. Ego jam, confecto negotio, illinc domum me referam cum edulis, quæ empta sunt. *Ch.* Sic fiat quæso ; quando hæc res feliciter nobis evenit, hunc lætum agamus diem.

ACTUS III. SCENA I.

SOSTRATA. CANTHARA.

So. Precor te, mea nutrix, dic mihi, quid eveniet? *Ca.* Quæris? per Pollucem faustum rerum eventum spero. *So.* Jam modò dolores parturam invadere cœperunt. *Ca.* Nunc metuis, quasi nunquam parturientibus præsens interfueris, neque tu ipsa enixa liberos fueris? *So.* O me infortunatam! nemo mihi est, qui opem ferat; solæ relictæ sumus: Geta autem hinc abest; nec ullus ex domesticis mihi nunc restat, quem ad obstetricem accersendam mittam, aut qui Æschinum huc vocet. *Ca.* Per Pollucem is certè mox præstò hîc erit; etenim nullo cessat die nos invisere. *So.* Solus is meis ægritudinibus medetur. *Ca.* Ex repentino rei casu, nihil fortunatius contingere potuit, quando filia tua vitata est; quantum præcipuè spectat ad juvenem, qui id fecit: cum tam præstanti sit formâ, tam clarâ stirpe, tam bonâ indole, tam divite domo. *So.* Per Pollucem vera loqueris: deos precor ut hunc nobis servent.

So. OBSECO, mea tu nutrix, quid nunc fiet?

Ca. quid fiet, rogas?

Rectè ædepol spero. *So.* modò dolores, mea tu, occipiunt primulûm.

Ca. Jam nunc times, quasi nunquam adfueris, nunquam tute pepereris?

So. Miseram me! neminem habeo; solæ sumus: Geta autem hîc non adest;

Nec quem ad obstetricem mittam, nec qui accersat Æschinum. 5

Ca. Pol is quidem jam hîc aderit: nam nunquam unum intermittit diem,

Quin semper veniat. *So.* solus mearum miseriarum est remedium.

Ca. E re natâ meliùs fieri haud potuit, quàm factum est, hera;

Oblatum quando vitium est: quod ad illum attinet potissimùm,

Talem, tali genere, tali animo, natum ex tantâ familiâ. 10

So. Ita pol est, ut dicis: salvus nobis, deos quæso, ut siet.

ACTUS III. SCENA II.

GETA. SOSTRATA. CANTHARA.

Ge. Nunc talis est miseria nostra, ut si omnes omnia sua simul consilia adhibeant, atque huic maïo, quod mihiq;e, dominæque meæ Sostratæ, filiæque ejus Pamphilæ factum est, mederi conentur, nihil quidquam juvent. Væ misero mihi! tot difficultates inopinatò circumstant, ex quibus evadi non potest: vis stupri, inopia ipsius puellæ, injustitia erga miseros, solitudo à defensoribus, infamia ab iis, qui credunt vitiatam pretio.

Ge. NUNC illud est, quòd si omnes omnia sua consilia conferant,

Atque huic malo salutem quærant, auxilii nihil afferant,

Quod mihiq;e, heræque, filiæque herili est. væ misero mihi!

Tot res repentè circumvallant, unde emergi non potest:

Vis, egestas, injustitia, solitudo, infamia. 5

Hocce seculum? ô scelera! ô genera sacrilega!
ô hominem impium!

So. Me miseram! quidnam est, quòd sic video
timidum et properantem Getam?

Ge. Quem neque fides, neque iusjurandum, ne-
que ulla misericordia

Repressit, neque reflexit: neque quòd partus in-
stabat propè,

Cui miseræ indignè per vim vitium obtulerat.
So. non intelligo 10

Satis, quæ loquatur. *Ca.* propiùs obsecro ac-
cedamus, Sostrata. *Ge.* ah,

Me miserum! vix sum compos animi, ita ardeo
iracundiâ.

Nihil est, quod malim, quàm totam familiam
dari mihi obviàm,

Ut iram hanc in eos evomam omnem, dum ægri-
tudo hæc est recens:

Satis mihi id habeam supplicii, dum illos ulciscar
modò. 15

Seni animam primùm extinguerim ipsi, qui illud
produxit scelus:

Tum autem Syrum impulsorem, vah! quibus il-
lum lacerarem modis!

Sublinem medium primùm arriperem, et capite
in terram statuerem;

Ut cerebro dispergat viam:

Adolescenti ipsi oculos eriperem: post hæc præ-
cipitem darem: 20

Cæteros ruerem, agerem, raperem, tunderem, et
prosternerem.

Sed cesso hoc malo heram impertiri properé?
So. revocemus. *Geta.* *Ge.* hem,

Quisquis es, sine me. *So.* ego sum Sostrata. *Ge.*
ubi ea est? te ipsam quærato:

Te exspecto: oppidò opportunè te obtulisti mi
obviàm,

Hera. *So.* quid est? quid trepidas? *Ge.* hei mihi!
So. quid festinas, mi Geta? 25

Animam recipe. *Ge.* prorsus. *So.* quid istuc
prorsus ergo est? *Ge.* periimus.

Actum est. *So.* eloquere, obsecro te, quid sit.
Ge. jam. *So.* quid jam, Geta?

Ge. Æschinus. *So.* quid ergo is? *Ge.* alienus
est ab nostrâ familiâ. *So.* hem!

Hæcne tempora adeò
corrupta sunt? O erimi-
na infanda! ô gentem
sacrilegam! ô hominem
impium Æschinum! *So.*
Me infortunatam! quid-
nam est, quòd sic video
pavidum, et festinantem
Getam? *Ge.* Quem ne-
que fides data, et obli-
gatio juramenti, neque
ulla commiseratio reti-
nuit, neque revocavit à
perfidia: neque quòd
tempus parieidi immi-
nebat proximum vir ini-
quam violârat. *So.* Non
satis capio quæ Geta di-
cit. *Ca.* Appropinque-
mus magis oro te, Sos-
trata. *Ge.* Ali me infel-
licem! vix sum potens
animi, ita iracundiâ in-
flammatum sum. Nihil
est, quod magis optem,
quàm omnes ex istâ Mi-
tionis familiâ mihi ob-
vios afferrî, ut iram hanc
omnem in eos egeram,
dum hic dolor meus no-
vus est: pena sufficiens
mihi fuerit, dummodo
nunc ultionem de illis
sunam. Seni patri pri-
mùm vitam eriperem,
qui tam scelestum juve-
nem in lucem edidit:
tum autem Syrum insti-
gatore, vah! quibus il-
lum tormentis dilania-
rem! in sublime elatum
per medium corporis ad
me traherem, et præci-
pitem in solum aurum
et saxosum alliderem,
sic, ut, ejus cerebrum
per diversas partes viæ
spargatur, adolescentes
ipsi eruerem oculos,
postea precipitarem ex
alto: reliquos ex illâ
domo projicerem, impel-
lerem, distraherem, con-
cutterem, et in terram af-
fligerem. Sed differone
heræ hoc malum commu-
nicare? *So.* Revocemus
enim currentem. *Geta.*
Ge. Hem, quicumque sis,
sine me festinare, ne me
retine. *So.* Ego sum he-
ra tua Sostrata. *Ge.* U-
binam stas? te ipsam
ubique peto, te expec-
to: valdè tempestivè te
mihi obviàm dedisti, he-
ra. *So.* Quidnam tibi

est? quid trepidus es? *Ge.* Hei mihi! *So.* Quid properas, mi Geta? Animum collige.
Ge. Omnino. *So.* Quid istud omnino? *Ge.* Periimus, actum est de nobis. *So.* Enarra,
quæso, quænam res sit. *Ge.* Jam. *So.* Quid jam, Geta? *Ge.* Æschinus. *So.* Quid igitur
is fecit? *Ge.* Alienavit animum suum à nobis; amare incepit aliam virginem, quàm Pam-
philam. *So.* Hem!

perii: quare alienus factus est à nobis? *Ge.* Aliam amicam, relictâ Pamphilâ filiâ tuâ, sibi junxit. *So.* Væ miseræ mihi! *Ge.* Neque id ce- lat: ipsemet à lenone puellam vi abstulit. *So.* Satisne hoc certum habes? *Ge.* Certè: his oculis egomet deprehendi hoc, Sostrata. *So.* O me infortunatam! Quænam res jam credi potest, aut cui homini credatur? Nosterne Æschinus hæc fecit? ille salus nostrum omnium? in quo spes nostræ, omnia bona nostra posita erant? qui jurabat se ne unum quidem diem sine Pamphilâ spirare posse? qui promittebat se puerum qui nasciturus esset, pro suo legitimo in suo sinu positum educaturum? se patri supplicaturum, ut permitteret eam sibi matrimonio jungere? *Ge.* Hera, desine lachrymari, ac potiùs quod ad hanc rem attinet, in posterum consilium quære; an feramus cum silentio hoc malum, an alicui communicemus? *Ca.* Au, mi homo, composes mentis es? An hoc verbis detegendum esse ullo in loco censes? *Ge.* Mihi quidem non videtur esse proferendum. Jam primùm amorem suum à nobis avertisse, re ipsâ nobis manifestum apparet. Nunc si hoc divulgemus, ille pernegabit probè scio, se stuprâsse Pamphilam: tua existimatio, et salus tuæ filiæ in periculum adducetur: tum etiâsi fateatur eam vi-tiâsse, non conducit hanc illi nubere, quando aliam sibi amicam sumpserit. Quamobrem, quovis modo, silere istud oportet. *So.* Ah! neutiquam id faciam: non tacebo. *Ge.* Quid vis agere? *So.* Id manifestabo. *Ge.* Ah, mea Sostrata, considera quid agendum sit tibi. *So.* In deteriori conditione res esse non potest, quàm in quâ nunc posita est. Primùm nulla dos ei est: præterea pudicitia, quæ loco dotis erat, amissa est: pro virgine dari in uxorem non potest. Si negabit Æschinus Pamphilæ vitium obtulisse, testimonium mecum perhibebit hic annulus, quem amiserat. Postremò, quoniam mecum scio certò, me omni- culpæ esse expertem,

Perii: quare? *Ge.* amare cocepit aliam. *So.* væ miseræ mihi!

Ge. Neque id occultè fert: à lenone ipse eripuit palàm. 30

So. Satin' hoc certum? *Ge.* certum: hisce oculis egomet vidi, Sostrata. *So.* ah!

Me miseram! quid credas jam? aut cui credas? nostrumne Æschinum?

Nostram vitam omnium, in quo nostræ spes opesque omnes sitæ erant?

Qui sine hâc jurabat se unum nunquam victurum diem?

Qui in sui gremio positurum puerum dicebat patris? ita 35

Obsecraturum, ut liceret hanc uxorem ducere?

Ge. Hera, lacrimas mitte, ac potiùs, quod ad hanc rem opus est, porrò consule;

Patiamurne, an narremus cuiquam? *Ca.* au, mi homo, sanusne es?

An hoc proferendum tibi usquam esse videtur? *Ge.* mihi quidem non placet.

Jam primùm, illum alieno animo à nobis esse, res ipsa indicat. 40

Nunc si hoc palàm proferimus, ille inficias ibit, sat scio;

Tua fama, et gnatæ vita in dubium veniet. tum si maximè

Fateatur, cùm amet aliam, non est utile hanc illi dari.

Quapropter quoquo pacto tacito est opus. *So.* ah! minimè gentium:

Non faciam. *Ge.* quid ages? *So.* proferam. *Ge.* hem! mea Sostrata, vide quam rem agas. 45

So. Pejore res loco non potis est esse, quàm in hoc quo nunc sita est.

Primùm indotata est: tum præterea, quæ secunda ei dos erat,

Periit: pro virgine dari nuptum non potest, hoc reliquom est,

Si inficias ibit, testis mecum est annulus, quem amiserat.

Postremò, quando ego conscia mi sum, à me culpam hanc procul esse, nec 50

Pretium, neque rem ullam intercessisse illâ aut me indignam; experiar, Geta.

Ge. Quid istic? accedo, ut melius dicas. *So.* tu quantum potes, abi,

Atque Hegioni cognato hujus rem omnem narrato ordine:

Nam is nostro Simulo fuit summus, et nos coluit maxumé.

Ge. Nam hercle alius nemo respicit nos. *So.* propera tu, mea Canthara, 55

Curre, obstetricem accerse, ut, cum opus sit, ne in morâ nobis siet.

mo alius nostri curam habet. *So.* Festina tu, mea Canthara, abi properè, obstetricem adducito, ut, cum partus instabit, nullam moram faciat.

ACTUS III. SCENA III.

DEMEA. SYRUS.

De. DISPERII; Ctesiphonem audivi filium Unâ fuisse in raptione cum Æschino. Id misero restat mihi mali, si illum potest, Qui alicui rei est, etiam ad nequitiam abducere. Ubi ego illum quæram? credo abductum in ganeum 5

Aliquò: persuasit ille impurus sat scio. Sed eccum ire Syrum video; hinc scibo jam, ubi siet.

Atque hercle hic de grege illo est: si me senserit Eum quærere, nunquam dicit carnufex. Non ostendam id me velle. 10

Sy. Omnem rem modò seni, Quo pacto se haberet, enarramus ordine. Nil quidquam vidi lætius. *De.* prò Jupiter! Hominis stultitiam! *Sy.* collaudavit filium: Mihi, qui id dedissem consilium, egit gratias. 15 *De.* Disrumpor. *Sy.* argentum adnumeravit illico:

Dedit præterea in sumptum dimidium minæ: Id distributum sanè est ex sententiâ. *De.* hem! Huic mandes, si quid rectè curatum velis.

Sy. Hem! Demea, haud adspexeram te: quid agitur? 20

De. Quid agatur? vostram nequeo mirari satis Rationem. *Sy.* est hercle inepta, ne dicam dolo, atque

neque ullam rem intervenisse, quæ illam, aut me non deceat; Geta, judicio agam. *Ge.* Quid istud est? quid tibi resistam? accedo tuæ sententiæ, ut quæ melius quam ego dicas, et prudentius sentias. *So.* Tu quantum potes celeriter proficiscere, atque Hegioni cognato Pamphilæ rem omnem, ut acta est, expone: is enim Simulo, marito meo, patri virginis summus amicus fuit, et nos maximè observavit. *Ge.* Rectè facis, nam per Herculem ne-

que properè, obstetricem ad-

De. Occidi; audivi Ctesiphonem comitem fuisse Æschini, cum puellam rapuit. Id mihi infelici summum malum adhuc reliquum est, si Æschinus Ctesiphonem, qui alicui rei utilis esse potest, ad luxum et libidinem impellat. Ubinam igitur Ctesiphonem quæram? in lupanar, ut suspicor, quoddam ab Æschino abductus est: persuasit flagitiosus ille Ctesiphoni, probè scio, ut secum illuc iret. Sed ecce Syrum venire video: jam ex illo sciam, ubi sit Ctesiphonem. Atque mehercule de illo hominum cœtu est: si animadverteret me illum cupidè quærere, nunquam dicit, ubi sit ganeo ille. Dissimulabo me id cupere. *Sy.* Res gestas ab Æschino Mitioni ex ordine recitavi: neminem quemquam hilariorum illo vidi. *De.* Proh Jupiter! hominis ineptiam! *Sy.* Filium Æschinum laudibus prosequutus est: mihi, qui illa suasissem, gratias egit pro consilio. *De.* Animi discrucior. *Sy.* Pecuniam statim numeravit; insuper in sumptum dimidium minæ largitus est: postea id dispartitum est ex voluntate Æschini. *De.* Si quid rectè paratum esse cupias, hoc officium manda huic Syro. *Sy.* Ehem, Demea, non te videram: quid fit? *De.* Quid fiat rogas? non possum satis mirari vestrum agendi morem. *Sy.* Est mehercule inconveniens, ne mentiar, et ineptus.

Pisces cæteros sordibus expurga, Dromo : congrum istum maximum in aquâ sine paulisper spartari, et subsilire : postquam ego venero, ossa ei detraherentur; prius nolo eum purgari. *De.*

Hæcne flagitia fieri debent? *Sy.* Mihi quidem displicent; et clamitare soleo. Hæc sale condita edulia elue, et emolli diligenter, Stephanio.

De. Dii, vestram fidem invoco! utrûmne id cum delectatione studet facere, aut in hoc se laudandum esse existimat, si corruerit filium? Væ misero mihi! Videre videor diem illum, cum hinc omnium iudigis abibit ad militiam. *Sy.*

O Demea! hoc est sapientem esse, non quod obvium est et ob oculos versatur solum videre; sed etiam quæ ventura sunt prævidere. *De.*

Quid? istaue fidicina in vestris est ædibus? *Sy.* Ecce illum intus. *De.* Eho, an domi eam Æschinus tenebit? *Sy.* Credo: quæ eorum insania est. *De.* Adeone flagitiosi sunt, ut hæc committant? *Sy.* Stulta Mitionis mansuetudo, et indulgentia nimia id efficit. *De.* Pudore afficior propter fratris turpitudinem, et dolore propter licentiam, quâ perdit filium. *Sy.* Nimiùm, Demea, tu et Mitio dissimiles estis; non hoc dico ut te præsentem in os laudem: pernimium dissimiles, inquam. Tu

quantuscumque es, non sapiens tantum es, sed ipsa sapientia: ille vanus, instar somnii, et iners. An ferres illum tuum filium Ctesiphonem, si ea committeret, quæ Æschinus committit? *De.* Ferrem illum?

an non sex mensibus integris autè odoratus fuisset, et deprehendissem, quàm ille ullam rem cæpturus esset facere? *Sy.* Quid vigilantiam, et prudentiam tuam mihi commemoras, quæ mihi maximè nota est? *De.* Talis esse pergat cupio, qualis nunc est. *Sy.* Ut quis optat esse suum filium, sic est. *De.* Quid eum? (intelligit Ctesiphonem) vidistine hodie? *Sy.* Tuumne filium? (abigam hunc molestum senem ad suum prædium.) Jam pridem hunc ruri, alicui rei dare operam opinor. *De.* An certior es, ibi eum agere? *Sy.* Oh, qui egomet illum eò usque deduxi. *De.* Rectè factum. Timui ne hîc hærens cum Æschino moraretur. *Sy.* Atque irâ valdè commotum. *De.* Quamobrem? *Sy.* Incepit in foro fratrem objurgare

Absurda. pisces cæteros purga, Dromo :

Congrum istum maximum in aquâ sinito ludere Paulisper : ubi ego venero, exossabitur; 23

Prius nolo. *De.* hæccine flagitia? *Sy.* mihi quidem non placent :

Et clamo sæpe salsamenta hæc, Stephanio, Fac macerentur pulchrè. *De.* Dî, vostram fidem !

Utrûm studiône id sibi habet, an laudi putat Fore, si perdiderit gnatum? væ misero mihi ! 30

Videre videor jam diem illum, cum hinc egens

Profugiet aliquò militatum. *Sy.* ô Demea !

Istuc est sapere, non quod ante pedes modò est,

Videre; sed etiam illa, quæ futura sunt,

Prospicere. *De.* quid? istæc jam penès vos psaltria est? 35

Sy. Ellam intus. *De.* eho, an domi est habiturus?

Sy. credo : ut est

Dementia. *De.* hæccine fieri? *Sy.* inepta lenitas

Patris, et facilitas prava. *De.* fratris me quidem

Pudet, pigetque. *Sy.* nimium inter vos, Demea (ac

Non, quia ades præsens, dico hoc,) pernimium interest. 40

Tu, quantus quantus, nihil nisi sapientia es ;

Ille, somnium. sineres verò illum tu tuum

Facere hæc? *De.* sinerem illum? annon sex totis mensibus

Prius olfecissem, quàm ille quidquam cœperit?

Sy. Vigilantiam tuam tu mihi narras? *De.* sic siet

Modò, ut nunc est. *Sy.* ut quisque suum vult esse, ita est. 46

De. Quid eum? vidistin' hodie? *Sy.* tuumne filium?

(Abigam hunc rus) jam dudum aliquid ruri agere arbitror.

De. Sati' scis ibi esse? *Sy.* oh, qui egomet produxi. *De.* optumè est. [dum.

Metui ne hæreret hîc. *Sy.* atque iratum admo-

De. Quid autem? *Sy.* adortus jurgio fratrem apud forum 51

ANNOTATIO.

48 *Abigam hunc rus.*] Hæc secum Syrus tacitè loquitur.

De psaltriâ istâc. *De.* ain' veró? *Sy.* vah, nil reticuit :

Nam, ut numerabatur fortè argentum, intervenit Homo de improviso: cœpit clamare; ô Æschine, Hæccine flagitia facere te? hæc te admittere 55 Indigna genere nostro? *De.* oh, lacrumo gaudio.

Sy. Non tu hoc argentum perdis, sed vitam tuam.

De. Salvos sit: spero, est similis majorum suûm.

Sy. hui! [phy!]

De. Syre, præceptorum plenus istorum ille. *Sy.*

Domi habuit, unde disceret. *De.* fit seduló: 60

Nil prætermitto: consuefacio: denique

Inspicere, tanquam in speculum, in vitas omnium

Jubeo; atque ex aliis sumere exemplum sibi.

Hoc facito. *Sy.* rectè sané. *De.* hoc fugito. *Sy.* callidé.

De. Hoc laudi est. *Sy.* istæc res est. *De.* hoc vitio datur. 65

Sy. Probissumé. *De.* porrò autem. *Sy.* non hercle otium est

Nunc mihi auscultandi. pisces ex sententiâ

Nactus sum; hi mihi ne corrumpantur, cautio est. [mea, 75

Nam id nobis tam flagitium est, quàm illa, De-

Non facere vobis, quæ modò dixi: et quod queo,

Conservis ad eundem istunc præcipio modum. 71

Hoc salsum est, hoc adustum est, hoc lautum est parum:

Illud recté: iterum sic memento: sedulò

Moneo, quæ possum, pro meâ sapientiâ:

Postremò, tanquam in speculum, in patinas, De- mea, 75

Inspicere jubeo; et moneo quid facto usus sit.

Inepta hæc esse, nos quæ facimus, sentio. [ras.

Verùm, quid facias? *ut homo est, ita morem ge-*

Nunquid vis? De. mentem vobis meliorem dari.

Sy. Tu rus hinc ibis? *De.* rectâ. *Sy.* nam quid tu hîc agas, 80

Ubi, si quid bene præcipias, nemo obtemperet?

sic moneo. Hoc sale nimis conspersum; hoc ustum præ niniâ coctione; hoc parum mundatum est; illud recté: fac ut iterum recorderis sic apparare cibum: diligenter sic præcipio pro eo quod sapere possum: ultimò tanquam in speculum, in patinas, lances, discos, paropsides, spectare jubeo; et moneo, suadeo, doceo, quæcumque facere utile est. Fateor stultè fieri, quæ committuntur in hâc familiâ. Verùm, quid facias? Ut Mitio à naturâ factus est, ita obsequendum ei, qui herus est. Num quid vis mandare? *De.* Ut ad sanio rem mentem redeatis. *Sy.* Tu ad prædium proficisceris? *De.* Sic est. *Sy.* Nam quid tu hîc facias, ubi si quædam bona præcepta tradas, nullus est qui ea observet?

ANNOTATIO.

58 Hui!/] Fingit se admirari quæ dicit senex.

propter hanc fiduciam. *De.* Itane est, ut ais? *Sy.* Vah! nihil prætermisit eorum, quæ exprobranda fuerunt; nam ut leuoni pecunia fortè numerabatur pro pretio puellæ, repente Ctesiphon supervenit in ipso facto: cœpit ita vociferari; Æschine, hæcne flagitia committere te non pudet? indecora sanguini nostro, et familiæ? *De.* Oh, præ gaudio lachrymas continere nequeo. *Sy.* Non tu hoc argentum perdis solum, sed etiam teipsum. *De.* Hunc Dii servent; ut spero majores suos imitabitur. *Sy.* Hui! *De.* Syre, ejusmodi præceptis, quibus fratrem monuit, abundat Ctesiphon. *Sy.* Phyl! domestica hæc habuit à te monita, et exempla, quibus imbutus est. *De.* Sic informatur à me diligenter; nihil negligo: lus eum exerceo studiis: denique spectare, tanquam in speculo, mores, et actiones omnium volo; atque ex aliis, quod ei usui sit, exemplum petere. Hoc facito, dico. *Sy.* Sapienter certè. *De.* Ab hoc caveto tibi. *Sy.* Perité. *De.* Hoc laudem affert. *Sy.* Hoc utile est. *De.* Hoc dedecus parit. *Sy.* Præclaré. *De.* Ut longiùs et ampliùs memorem. *Sy.* Per Herculem nunc nihil mihi restat otii, ut sermoni tuo attentas aures præbeam. Pisces ut optabam juveni; qui ne computrescant mihi sedulò cavendum est; nam id nobis tam flagitiosum est, et indecorum, quàm vobis hæc non agere quæ modò loquutus es: et quoad possum hæc conservos meos

De. Ego verò hinc discedo, cùm Ctesipho, cuius causâ huc veneram, rus reversus est. Illius solius curam gero: ille mihi proprius est filius, quoniam ita se velle frater significat: pro arbitrio suo ei consulat. Sed quis ille est quem procul venientem video? estne hic Hegio tribulis noster? Si rectè aspicio, is certè ipse est. Vah! homo est amicitia nobis conjunctus jam inde à primis annis. Dii boni! profectò eorum qui ei similes sint, magna est egestas civium: vir antiquâ virtute, ac fide præditus, non facilè damnus aliquod ab illo publicè eveniet. Quàm vehementer gaudeo, cùm etiam adhuc homines his moribus præditos superstites aspicio! Vah! vitam agere etiam nunc jucundum est. Præstolabor illum, et cum eo sermonem conferam.

De. Ego verò hinc abeo, quando is, quamobrem huc veneram,

Rus abiit: illum curo unum: ille ad me attinet, Quando ita volt frater: de istoc ipse viderit.

Sed quis illic est, quem video procul? estne hic Hegio, 85

Tribulis noster? si satis cerno, is hercle est, vah! Homo amicus nobis jam inde à puero. Dî boni!

Næ illiusmodi jam magna nobis civium Penuria est; antiquâ homo virtute ac fide. 89

Haud citò mali quid ortum ex hoc sit publicè.

Quàm gaudeo, ubi etiam hujus generis reliquias

Restare video! vah! vivere etiam nunc lubet.

Operiar hominem hîc ut salutem, et conloquar.

ANNOTATIO.

86 *Tribulis noster.*] Qui ex eâdem est et rursus unaquæque tribus in triginta gentibus. Populus Atheniensis distributus fuit nera, quemadmodum vocant, ad dierum in tribus duodecim, ad mensium numerum; mensis numerum.

ACTUS III. SCENA IV.

HEGIO. GETA. DEMEA. PAMPHILA.

He. Proh dii immortales! facinus infandum, Geta, quid refers? *Ge.* Sic istud commissum est. *He.* Ex illone genere tam claro, tam indignum ingenuâ personâ scelus exire potuit? O Æschine, per Pollucem haud parentum moribus conveniens istud fecisti. *De.* Scilicet de citharistriâ hujus raptione inaudivit; propterea ille, quamvis non sit propinquum genere, tamen id ægrè fert; pater verò ipse [Mitio] hoc facinus minimi facit. Hei mihi! utinam hîc præsens esset atque Hegionem querentem audiret. *He.* Nisi hanc injuriam ex æquitate reparabunt, non sic impunè habebunt. *Ge.* In te, Hegio, omnem spem nostram posuimus: nullum alium defensorem habemus; tu es patroni loco, et parentis: ille senex pater Pamphilæ Simulus, è vitâ discedens, nos fidei tuæ custodiendos tradidit. Si à te deserimur, perditî sumus. *He.* Ne hujusmodi verba loquaris: neque hoc faciam, neque fas esse, neque nisi cum impietate me id posse facere judico. *De.* Accedam; Hegionem salvum esse et bene valentem ex animo opto.

He. Pro dii immortales! facinus indignum, Geta, Quid narras? *Ge.* sic est factum. *He.* ex illân' familiâ

Tam illiberale facinus esse ortum! ô Æschine, Pol haud paternum istuc dedisti. *De.* videlicet De psaltriâ hâc audivit: id illi nunc dolet 5

Alieno; pater is nihil pendit: hei mihi! Utinam hîc propè adesset alicubi, atque audiret hæc.

He. Ni facient quæ illos æquom est, haud sic auferent.

Ge. In te spes omnis, Hegio, nobis sita est:

Te solum habemus: tu es patronus, tu parens: Ille tibi moriens nos commendavit senex. 11

Si deseris tu, periimus. *He.* cave dixeris:

Neque faciam, neque me satis piè posse arbitror.

De. Adibo. salvere Hegionem plurimùm

Jubeo. *He.* oh! te quærebam ipsum: salve,
Demea. 15

De. Quid autem? *He.* major filius tuus Æschinus,

Quem fratri adoptandum dedisti, neque boni,
Neque liberalis functus officium est viri.

De. Quid istuc? *He.* nostrum amicum nôras
Simulum, atque

Æqualem? *De.* quid ni? *He.* filiam ejus virginem 20

Vitiavit. *De.* hem! *He.* mane, nondum audisti,
Demea,

Quod est gravissimum. *De.* an quid est etiam
amplius?

He. Verò amplius: nam hoc quidem ferundum
aliquo modo est;

Persuasit nox, amor, vinum, adolescentia:

Humanum est. ubi scit factum, ad matrem virginis 25

Venit ipse ultro, lacrumans, orans, obsecrans,

Fidem dans, jurans se illam ducturum domum.

Ignotum est, tacitum est, creditum est. virgo ex eo

Compressu gravida facta est; mensis hic decimus
est.

Ille bonus vir nobis psaltriam, si diis placet, 30
Paravit, quicum vivat: illam deserit.

De. Pro certon' tu istæc dicis? *He.* mater virginis
In medio est; ipsa virgo; res ipsa: hic Geta

Præterea, ut captus est servorum, non malus,
Neque iners, alit illas; solus omnem familiam 35

Sustentat: hunc abduce, vinci: quære rem. [mea:
Ge. Imò hercle extorque, nisi ita factum est, *De.*

Postremò non negabit; coràm ipsum cedò.

De. Pudet: nec, quid agam, neque quid huic re-
spondeam,

Scio. *Pa.* Miseram me! differor doloribus: 40
Juno Lucina, fer opem, serva me, obsecro. *He.* hem!

Numnam illa, quæso, parturit? *Ge.* certè, Hegio.
He. hem!

Illæc fidem nunc vestram implorat, Demea:
Quod vos jus cogit, id voluntate impetret.

Hæc primùm ut fiant, deos quæso, ut vobis de-
cet: 45

Sin aliter animus voster est, ego, Demea,

He. Te ipsum invenire
cupiebam: salvus sis,
Demea. *De.* Quid au-
tem est, quod me velis?

He. Filius tuus Æschinus
major natus, neque
probo, neque ingenio
viro rem dignam egit.

De. Quid istud est? *He.*
Amicus noster Simulus
notus fuit tibi, qui eam
etate erat nobiscum?

De. Quare mihi
notus non fuerit? *He.*
Filiam ejus violavit Æschinus.

De. Hem! *He.*
Audi, nondum tibi ren-
unciavi, Demea, illud,
quod est deterrimum.

De. An quidquam est
etiam deterius? *He.* Imò
verò aliquid est deterius:
nam hoc quidem aliquâ
ratione excusari potest:

impulit eum ad
hoc facinus nox, amor,
vinum, adolescentia: hoc
peccatum in hominem
cadere potest. Ubi vidit
se id fecisse, matrem
virginis Sostratam adit
sponte, flens, supplicans,
deprecans, promittens,
juramento se obligans
illam in uxorem ducturum.

Parciturum est, silentio
facinus tectum est, fides
illi habita est. Virgo
sic per vim stuprata
ex hoc concubitu gravida
est: jam mensem
decimum uterum gestat.

Ille bonus vir nobis fidi-
cinam, si ita diis visum
est, quæsit, cum quâ
consuetudinem habeat,
derelictâ Pamphilâ. *De.*

Hæc certa sunt, quæ
dicis? *He.* Sostrata,
mater virginis, in medi-
um proditura est, ut id
probet; ipsa virgo Pam-
phila; ipsa virginis gra-
viditas: hic præterea
Geta, servus frugi, pro
conditione et statu servi-
li, et solers, alimenta il-
lis subministrat; solus
toti domui victum præ-
bet: hunc abducito, vin-
culis adstringito: faci-
nus quærito. *Ge.* Quin
etiam tormentis exquire,
et suppliciiis crucia, nisi
ita factum est, Demea:
postremò non inficiabi-

lur ipse Æschinus; hunc nobis
hic præsentem statue. *De.*
Pudore suffundor, neque
quid faciam, neque quod
responsum ei dem invenio.

Pa. O me infelicem!
discindor doloribus: Juno
Lucina, fer mihi auxilium
parturienti, salvam me præsta,
te precor. *He.* Hem!
anne Pamphila, quæso, in
pariendo laborat? *Ge.*
Sic sanè est, Hegio. *He.*
Hem! illa auxilium vestrum
plorans invocat, Demea.
Quod jure exigere potest,
à volentibus id exoret.
Hæc primùm deos precor
ut faciatis, quemadmodum
vos decet: sin aliter ani-
mati estis,

summo conatu eam propugnabo, atque illum patrem ejus defunctum. Is mihi cognatione conjunctus erat: unâ a pueris educati sumus: unâ semper in bello et pace socii fuimus: inopiam unâ perpassi sumus, onerosam valdè, et acerbam: quapropter contendam, laborabo, tentabo omnia, denique vitam potius amittam, quàm illas indefensas solas relinquam. Quid responsi mihi das? *De.* Fratrem meum Mitionem adibo, Hegio: quod is mihi de hâc re snaserit, id faciam. *He.* Sed tu, Demea, hâc apud te considera, quanto majores vobis sunt facultates, quanto potentiores, locupletiores, feliciores, nobiliores estis, tantò libentiori animo vos æquitati obsequi par est, si vos honestos æstimari vultis. *De.* Redi: omnia ex æquitate observabuntur. *He.* Hoc te facere convenit. Geta, duc me intrò ad Sostratam. *De.* Non hâc fiunt, quin antè denunciaverim: utinam hoc facinore Æschinus finem flagitiis suis imposuerit: at nimia illa non modò libertas, sed licentia, certè progredietur eò usque, ut magnam perniciem afferat. Abeo, ut fratrem conveniam, et hâc in eum tædia exonerem.

Summâ vi defendam hanc atque illum mortuum. Cognatus mihi erat: unâ à pueris parvoli Sumus educti: unâ semper militiæ, et domi Fuimus: paupertatem unâ pertulimus gravem. 50 Quapropter nitar, faciam, experiar, denique Animam relinquam potius quàm illas deseram. Quid mihi respondes? *De.* fratrem conveniam,

Hegio.

[sequar.

Is quod mihi de hâc re dederit consilium, id *He.* Sed, Demea, hoc tu facito cum animo cogites, Quàm vos facillimè agitis, quàm estis maxumè 56 Potentes, dites, fortunati, nobiles,

Tam maxumè vos æquo animo æqua noscere

Oportet, si vos vultis perhiberi probos.

De. Redito: fient, quæ fieri æquom est, omnia.

He. Decet te facere. Geta, duc me intrò ad Sostratam. 61

De. Non me indicente hâc fiunt: utinam hoc sit modò

Defunctum: verùm nimia illæc licentia

Profectò evadet in aliquod magnum malum.

Ibo, requiram fratrem, ut in eum hâc evomam.

ACTUS III. SCENA V.

HEGIO.

Sostrata, fac ut bonum animum habeas, et istam filiam tuam Pamphilam fac consolatione recrees. Ego Mitionem, si apud forum est, adibo; et eum certiozem faciam, quem-admodum res acta sit, ut is officium suum faciat, si ita ejus fert voluntas: sin aliter animo affectus est, sententiam suam mihi aperiat: ut quid agere debeam, quamprimum constituam.

BONO animo fac sis, Sostrata, et istam, quàm potes,

Fac consolere. ego Mitionem, si apud forum est, Conveniam; atque, ut res gesta est, narrabo or-Si est, ut facturus officium siet suum, [dine.

Faciat: sin aliter de hâc re ejus sententia est, Respondeat mî: ut, quid agam, quamprimum sciam. 6

ACTUS IV. SCENA I.

CTESIPHO. SYRUS.

Ct. Ain' patrem hinc abiisse rus? *Sy.* jam dudum. *Ct.* dic sodes. *Sy.* apud Villam est, nunc eum maxumè operis aliquid facere credo. *Ct.* utinam quidem, Quod cum salute ejus fiat, ita se defatigârît velim, Ut triduo hoc perpetuo è lecto prorsus nequeat surgere.

Sy. Ita fiat, et istoc si quid potis est rectius. *Ct.* ita : nam hunc diem 5

Miserè nimis cupio, ut cœpi, perpetuum in lætitiâ degere.

Et illud rus nullâ aliâ causâ tam malè odi, nisi quia propè est :

Quod si abesset longiùs,

Priùs nox oppressisset illïc, quàm huc reverti posset iterum.

Nunc, ubi me illïc non videbit, jam huc recurret, sat scio : 10

Rogitabit me, ubi fuerim ; quem ego hodie toto non vidi die.

Quid dicam? *Sy.* nihilne in mentem? *Ct.* nunquam quidquam. *Sy.* tantò nequior.

Cliens, amicus, hospes nemo est vobis? *Ct.* sunt. quid postea?

Sy. Hisce opera ut data sit. *Ct.* quæ non data sit? non potest fieri. *Sy.* potest.

Ct. Interdiu : sed si hïc pernocto, causæ quid dicam, Syre? 15

Sy. Vah ! quàm vellem etiam noctu amicis operam mos esset dari. [calleo.

Quin tu otiosus es : ego illius sensum pulchrè

Sy. Dices illis officium te præstitisse in eorum rebus. *Ct.* Quod præstatum minimè fuerit? Non potest fieri, ut id factum esse pater credat. *Sy.* Potest fieri. *Ct.* Potest quidem per diem : sed si hïc totam noctem transigo, quid respondere potero, Syre? *Sy.* Vah ! utinam etiam per noctem consuetudo esset officium amicis suis præstare. Age, securo sis animo : ego ejus mentis conceptus callidè scio.

Ct. Certone dicis patrem meum Demeam ad villam hinc profectum esse? *Sy.* Jampridem profectus est. *Ct.* Age, quæso, dic mihi. *Sy.* Apud villam est, nunc eum maximè in colendo agro occupari puto. *Ct.* Utinam sanè ita labore delassetur (quod sine detrimento valetudinis ejus fiat) ut tribus diebus perpetuo somno in cubili detineatur, neque expergefieri possit. *Sy.* Ita fiat, atque etiam longiori tempore, si hoc tibi commodius est. *Ct.* Ita : nam hunc diem continuum in voluptate et gaudio insumere vehementer desidero ; et rus illud non ob aliam causam mihi tam valdè odiosum est, quàm quòd urbi propius est : quòd si esset remotius, priùs nox patrem in itinere invaderet, quàm huc iterum remeare posset. Nunc ubi ille me in villâ non reperiet, jam properabit huc reverti, probè scio : quæret à me ubi moratus fuerim, cùm à me toto hoc die visus non fuerit. Quid excusationis afferam? *Sy.* Nihilne in mentem tibi venit, quo te excuses? *Ct.* Nihil quidquam. *Sy.* Tantò pejori loco es. Clientem, amicum, hospitem neminem vos habetis? *Ct.* Habemus quidem ; sed quid hoc juvabit?

ANNOTATIO.

5 *Et istoc si quid potis est rectius.*] Servus improbus non lassitudinem, sed mortem Demeæ precatur ; duram quietem et somnum ferreum, ut Virgilius ait :

Olli dura quies oculos, et ferreus urget Somnus ; in æternam clauduntur lumina noctem.

Cùm vehementer irâ exardet, tam mansuetum, quàm ovem facio. *Ct.* Quo pacto? *Sy.* Telaudando; nam hoc illi valdè placet: apud illum te ut deum laudibus celebrò: virtutes tuas prædico. *Ct.* Measne? *Sy.* Tuas: illi lachrymæ ex oculis fluunt præ gaudio, sicut puero. Hem, tibi autem adest ille. *Ct.* Quidnam est? *Sy.* Lupus in fabulâ. *Ct.* An pater est? *Sy.* Ipse est. *Ct.* Syre, quid mox nobis agendum? *Sy.* Festina intrò aedes ire: ego cogitabo quid facto opus sit. *Ct.* Si quid à te quærat, nusquam tu me vidisse respondeas: audivistine? *Sy.* Potesne desinere loqui?

Cùm fervit maxumè, tam placidum, quàm ovem reddo. *Ct.* quomodo?

Sy. Laudarier te audit libenter: facio te apud illum deum:

Virtutes narro. *Ct.* meas? *Sy.* tuas: homini illico lacrumæ cadunt, 20

Quasi puero, gaudio. hem tibi autem. *Ct.* quidnam est? *Sy.* lupus in fabulâ.

Ct. Pater est? *Sy.* ipse est. *Ct.* Syre, quid agimus? *Sy.* fuge modò intrò: ego videro.

Ct. Si quid rogabit, nusquam tu me; audistin'? *Sy.* potin' ut desinas?

ANNOTATIO.

21 *Lupus in fabulâ.*] Adagium, quo utimur, quoties supervenit ille, de quo loquimur, et nobis suâ præsentia detrahit facultatem loquendi. Sic *Plantus* in *Sticho*, Act. IV. Scen. I. *Atque eecum tibi lupum in sermone.* *Sermo* pro familiari colloquio illic sumitur. Eadem est vis verbi *fabula*; unde *fabulari*, quod et elegans, et veteribus olim pervulgatum, hodie vix notum in eo signifi-

catu. Credebatur luporum visus esse noxius, vocemque homini, quem priores contemplerentur, adimere ad præsens, ut tradit *Plinius*, Lib. VIII. cap. xxi. *Virgilius* etiam id confirmat, *Eclog.* IX.:

*Nuno oblita mihi tot carmina, vox quoque
Mævin
Jam fugit ipsa: lupi Mævin vidère priores.*

ACTUS IV. SCENA II.

DEMEA. CTESIPHO. SYRUS.

De. Profectò sum infortunatus. Primum fratrem Mitionem nullo loco reperio: etiam dum illum quærito, mercenarium, qui mercede conductus in villâ operatur, vidi: is *Ctesiphonem* rure abesse ait: nec quid agere debeam, novi. *Ct.* Syre. *Sy.* Quid dicis? *Ct.* Mene petit? *Sy.* Petit. *Ct.* Perditus sum. *Sy.* Age, forti animo esto. *De.* Quænam hæc est, ô rem malam, infelicitas? quum nihil certi constituere possim, nisi quòd à naturâ comparatus sum ad tolerandum adversitates: primus infortunatus, et damna nostra sentio: primus omnium subito certior fio: primus si quid adversi imminet, nuncio: solus dolorem, si quid contingit, patior. cùm solus omnia ignoret.

De. NÆ ego homo sum infelix. primum fratrem nusquam invenio gentium:

Præterea autem, dum illum quæro, à villâ mercenarium

Vidi: is filium negat esse ruri: nec quid agam, scio.

Ct. Syre. *Sy.* quid ais? *Ct.* men' quærit? *Sy.* verum. *Ct.* perii. *Sy.* quin tu animo bono es.

De. Quid hoc, malum, infelicitatis? nequeo satis decernere, 5

Nisi me credo huic esse natum rei, ferundis miseris. [nia:

Primus sentio mala nostra: primus rescisco omnia. Primus porrò obnuntio: ægrè solus, si quid fit, fero.

Sy. Rideo hunc: primum ait se scire; is solus nescit omnia.

Sy. Hunc hominem ridiculo habeo: affirmat se scire primum,

ANNOTATIO.

5 *Quid hoc, malum, infelicitatis?*] Hic *malum* pro interjectione positum, & *malum*.

De. Nunc redeo : si fortè frater redierit, viso.

Ct. Syre, 10

Obsecro, vide ne ille huc prorsus se irruat. *Sy.*
etiam taces?

Ego cavebo. *Ct.* nunquam hercle hodie ego istuc committam tibi :

Nam me jam in cellam aliquam cum illâ concludam ; id tutissimum est.

Sy. Age, tamen ego hunc amovebo. *De.* sed eccum sceleratum Syrum.

Sy. Non hercle hîc quidem durare quisquam, si sic fit, potest. 15

Scire equidem volo, quot mihi sint domini : quæ hæc est miseria ? *De.* quid

Ille gannit ? quid volt ? quid ais, bone vir ? hem ! est frater domi ?

Sy. Quid, malùm, bone vir, mihi narras ? equidem perii. *De.* quid tibi est ?

Sy. Rogitas ? Ctesipho me pugnis miserum, et istam psaltriam

Usque occidit. *De.* hem ! quid narras ? *Sy.* hem, vide ut discidit labrum. 20

De. Quamobrem ? *Sy.* me impulsore hanc emp-tam esse ait. *De.* non tu eum rus hinc modò

Produxeris aiebas ? *Sy.* factum : verùm pòst venit insaniens :

Nil pepercit : non puduisse verberare hominem senem ?

Quem ego modò puerum tantillum in manibus gestavi meis ?

De. Laudo, Ctesipho : patrissas : abi, virum te judico. 25

Sy. Laudas ? næ ille continebit posthac, si sapiet, manus.

De. Fortiter. *Sy.* perquam ! quia miseram mulierem et me servolum, [ter !

Qui referire non audebam, vicit : hui, perforti-

De. Non potuit meliùs : idem quod ego sensit, te esse huic rei caput.

De. Nunc revertor visurus si frater fortè reversus fuerit. *Ct.* Syre, cave, precor, ne pater huc rectè prorsus cum impetu se inferat. *Sy.* Taces ? ego cavebo. *Ct.* Per Herculem minimè hodie hanc rem administrandam tibi mandabo : nam jam me in cellâ aliquâ cum illâ puellâ conclusum occultabo ; id tutissimum est. *Sy.* Fac ut videtur, tamen hunc amoliar. *De.* Sed ecce flagitiosum Syrum. *Sy.* Per Herculem nullus quisquam hîc permanere, si ita consuevit agi, diutius potest. Certè volo certior fieri, quot dominos habeo : quæ est hæc infelicitas ? *De.* Quid ille gannicus dicit ? Quid garris ? quid tibi est, bone vir ? hem ! estne frater domi ? *Sy.* Quid tu, proli malum ! me appellas cum his verbis, *Bone vir ?* Equidem occidi. *De.* Quid quereris ? *Sy.* Rogas quid querar ? Ctesipho me pugnis miserum, et istam fidicinam usque contudit et penè conscidit. *De.* Hem ! quid ais ? *Sy.* Hem, aspice, ut diffidit mihi labrum. *De.* Quâ de causâ ? *Sy.* Me suasore queritur hanc fratrem comparasse. *De.* Nonne tu modò eum hinc ad villam comitatum deduxisse aiebas ? *Sy.* Ita est : at venit pòst furens : nullam rationem mei habuit. Nonne eum pudere debuit, hominem senili ætate confectum ictibus diffregisse ? quem ego modò puerulum in ulnis gerebam meis ? *De.* Laudo te, Ctesipho : similis es majorum : eja age, te in hæc adolescentuli ætate jam virum esse dico. *Sy.* Laudas ?

per Pollucem comprimet posthac, si quid mentis habeat, manuum impetum. *De.* Macte fortitudine, Ctesipho, strenuè fecisti. *Sy.* Valdè verò strenuè, qui infirmam fœminam, et miseratione dignam, et me timidum servum, qui contrâ repercutere verebar, verberibus contudit. *De.* Non potuit ille meliùs facere : id ipsum credit, quod ego, te esse auctorem harum turbarum.

ANNOTATIONES.

16 *Quid ille gannit ?*] Conqueritur gannitu. *Gannire* proprium est vulpium.

25 *Patrissas.*]

Patris mores refers.

Sed estne frater intus in ædibus? *Sy.* Non est. *De.* Dubito quonam in loco eum inveniam. *Sy.* Scio ubi enim invenias, sed nunquam hodie tibi locum ostendam. *De.* Quid ais? *Sy.* Ita, non ostendam. *De.* Contetur certè tibi mox caput. *Sy.* Verùm latet me nomen illius hominis, apud quem est, sed locus mihi notus est. *De.* Indica ergo locum. *Sy.* Novistine ubi sita est porticus ad macellum, ad imum vicum, deorsum? *De.* Novi. *Sy.* Procede hâc parte rectâ per plateam sursum ascendens: ubi eò perveneris, clivos est declinans ad inferiorem vici partem; per hunc descendente subitò: exinde structum est ad hanc manum sacellum: propè angiportus est. *De.* In quâ parte? *Sy.* Illic ubi ficus sylvestris procerâ est; novistine? *De.* Novi. *Sy.* Hâc progredere. *De.* Is quidem angiportus est impervius. *Sy.* Verum mehercule: vah! tanta est stoliditas mea, ut vix me hominem esse dicas: errore lapsus sum. In porticum iterum regredere: sanè hîc compendiosior est via, et difficiliùs à viâ aberratur. Scisne ubi domus posita Cratini hujus locupletis? *De.* Scio. *Sy.* Ubi eam transieris, ad sinistram ito per rectam hanc plateam: quando ad Dianæ ædem veneris, confer te ad dextram: priusquam ad portam urbis pervenias, apud ipsum lacum est pistrinum parvum, atque ex opposito fabri lignarii officina: ibi est. *De.* Quid ibi facit Mitio? *Sy.* Lectulos discubitorios cum acernis fulcris in quibus sub sole cœnetur, construendos locavit. *De.* Ubi scilicet potationes celebretis: egregiè certè. Sed nimis moror, quominus ad eum iter peragam.

Sed estne frater intus? *Sy.* non est. *De.* ubi illum quæram, cogito. 30
Sy. Scio ubi sit, verùm hodie nunquam monstrabo. *De.* hem, quid ais? *Sy.* ita.
De. Diminuetur tibi quidem jam cerebrum. *Sy.* at nomen nescio
Illius hominis, sed locum novi ubi sit. *De.* dic ergo locum.
Sy. Nôstin' porticum apud macellum hanc deorsum? *De.* quidni noverim?
Sy. Præterito hâc rectâ plateâ sursum: ubi eò veneris, 35
Clivos deorsum vorsus est; hâc præcipitato: postea
Est ad hanc manum sacellum: ibi angiportum propter est.
De. Quonam? *Sy.* illic, ubi etiam caprificu' magna est; nôstin'? *De.* novi. *Sy.* hâc pergito.
De. Id quidem angiportum non est pervium. *Sy.* verum hercle: vah!
Censen' hominem me esse? erravi. in porticum rursus redi. 40
Sanè hâc multò propiùs ibis, et minor est erratio.
Scisn' Cratini hujus ditis ædes? *De.* scio. *Sy.* ubi eas præterieris,
Ad sinistram hâc rectâ plateâ: ubi ad Dianæ veneris,
Ito ad dextram: priùs quàm ad portam venias, apud ipsum lacum
Est pistrilla, et exadvorsum est fabrica: ibi est. *De.* quid ibi facit? 45
Sy. Lectulos in sole ilignis pedibus faciundos dedit.
De. Ubi potetis vos: bene sanè. sed cesso ad eum pergere.

ANNOTATIONES.

43 *Ad Dianæ veneris.*] Sic absolutè dicebant, non addito *templum*.

44 *Apud ipsum lacum.*] Lacus etiam sunt receptacula aquæ, ad aquandum, aut lavandum deductæ, quales multi Romæ fuerunt: ut Curtius insigni aquæductu memo-

rabilis, ut qui à quadragesimo milliari in urbem fuerit perductus, opere arcuato tantæ altitudinis, ut in omnes urbis montes facilè distribueretur. Plinius, Lib. XXXVI. cap. xv.

Sy. I sané : ego te exercebo hodie, ut dignus es, silicernium.

Æschinus odiosè cessat : prandium corrumpitur : *Ctesipho* autem in amore est totus. ego jam prospiciam mihi : 50

Nam jam adibo, atque, unumquodque, quod quidem erit bellissimum,

Carpam ; et cyathos sorbillans paulatim hunc producam diem.

Sy. Perge quidem : ego te tractabo, fatigabo hodie, ut meritus es, capularis senex decrepitate. *Æschinus* molestè tardat : prandium corrumpitur : *Ctesipho* autem amicæ operam omnem dat suam. Tempus jam est, ut mihi consulam : nam jam aggrediar, et quidquid erit suavissimum decerpam, et cyathos sæpius exhauriens sensim hunc traducam diem.

ANNOTATIO.

48 *Silicernium.*] Terentius vocat extremæ ætatis senem à silicernio, quod est prandium funebre, quod conficiebatur circa silicem, id est, sepulchrum mortui : sic ca-

pularis senex dicitur à *Planto*, et *capuli decus*, morti contiguus, capulo mox effendus. *Capulus* autem est feretrum ; quòd corpora capiat.

ACTUS IV. SCENA III.

MITIO. HEGIO.

Mi. Ego in hâc re nihil reperio, quam ob rem lauder tantopere, *Hegio*.

Meum officium facio : quod peccatum à nobis ortum est, corrigo.

Nisi si in illo me credidisti esse hominum numero, qui ita putant

Sibi fieri injuriam, ultro, si quam fecere ipsi, expostulant ;

Et ultro accusant : id quia non est à me factum, agi' gratias ? 5

He. Ah, minime : nunquam te aliter, atque es, in animum induxi meum.

Sed quæso, ut unâ mecum ad matrem virginis eas, *Mitio*,

Atque istæc eadem, quæ mihi dixisti, tute dicas mulieri ;

Suspicionem hanc propter fratrem ejus esse, et illam psaltriam.

Mi. Si ita æquom censes, aut si ita opus est facto, eamus. *He.* bene facis : 10

Nam et illi animum jam relevabis, quæ dolore, ac miseriam

Tabescit ; et tu officio fueris functus : sed si aliter putas,

Mi. Ego in hâc re nihil meritum me video, cur tantis laudibus me prosequaris, *Hegio*. Meo officio satisfacio : pravum factum à nobis emendo. Nisi me his hominibus annumeres, qui ita existimant se accepisse injuriam, si aliquam fecere ipsi ; priores queruntur, et accusant, non expectatâ querelâ eorum, qui injuriâ affecti sunt : id quia similiter non feci, gratias laudans agis ?

He. Ah, neutiquam : nunquam te alio ingenio, ac tu es, mihi finxi. Sed rogo, ut mecum simul ad *Sostratam*, matrem virginis *Pamphilæ*, venias, *Mitio*, atque ista eadem quæ mihi retulisti, referas : suspicionem nempe hanc de *Æschino* accidisse propter fratrem ejus *Ctesiphonem*, et hanc fiduciam, quam is amat.

Mi. Si ita justum esse arbitraris, aut si ita fieri oportet, eamus. *He.* Rectè agis : nam animum recreabis illi, quæ tristitiâ et sollicitudine consumitur ; etiam tu officium

feceris : sed si aliter tibi videtur faciendum,

egomet illi eadem dicam quæ mihi dixisti. *Mi.* Imò ego unà tecum ad eam ibo. *He.* Quod boni viri est, facis: omnes, quibus res sunt tenues, et pauperculæ, ad suspiciones, nescio quomodo, sunt procliviores: omnia in contemptum sui fieri putant: propter suam infirmitatem semper se contemni credunt. Quapropter si præsens eam alloquendo, te excusaveris, magis idoneum id erit ad eam placandam. *Mi.* Et rectum et verum est, quod suades. *He.* Sequere me ergo hâc viâ ad domum intrò Sostratæ. *Mi.* Eamus.

Egomet narrabo quæ mihi dixisti. *Mi.* imò ego ibo. *He.* bene facis:

Omnes, quibus res sunt minù secundæ, magis sunt nescio quo modo [gis:

*Suspiciosi: ad contumeliam omnia accipiunt ma-
Propter suam impotentiam se semper credunt negligi.* 16

Quapropter te ipsum purgare ipsi coràm, placabilius est.

Mi. Et rectè, et verum dicis. *He.* sequere me ergo hâc intrò. *Mi.* maxumè.

Mi. Et rectum et verum est, quod suades. *He.* Sequere me ergo hâc viâ ad domum intrò Sostratæ. *Mi.* Eamus.

ACTUS IV. SCENA IV.

ÆSCHINUS.

Curis distrahor atque animi angor: tantumne infortunium me inopinatò invasit, ut neque quod de me faciam, nec quid agam, scire possim? Omnes corporis mei partes timore languidæ et infirmæ factæ sunt: animus formidine attonitus est, et torpet: nihil mens consilii capere potest. Vah! quâ ratione ex tantis difficultatibus me explicabo? Suspectus factus sum; neque immeritò. Sostrata credit me hanc fidicinam meæ voluptatis causâ pro me comparasse: anus Canthara id mihi indicavit. Nam cùm fortè ea ad obstetricem hinc ibat, ego eam subitò adivi; quæro quid rerum agat Pamphila; an tempus parienti instet, an eâ de causâ obstetricem deducendam festinet. Ad hæc verba illa vociferatur, Apage, apage, Æschine, satis diu nos verbis circumvenisti: satis promissis nobis spem falsam dedisti. Hem! quid istud rogo, inquam, est? quapropter hæc dicis, Canthara? Facesse, fructu illâ fidicinâ quâ delectaris. Animadverti statim illas suspicari me hanc fidicinam amare; sed tamen me retinui, cohibui ne quid inconsideratè de fratre illi anui loquaci referrem, ac manifesta res fieret.

DISCRUCIOR animi: hoccine de improvise mali mihi objici

Tantum, ut neque quid de me faciam, neque quid agam, certum siet?

Membra metu debilia sunt: animus timore obstupuit: pectore

Consistere nihil consilii quicquam potest. vah! quo modo

Me ex hâc turbâ expediam? tanta nunc suspicio de me incidit: 5

Neque ea immeritò. Sostrata credit, mihi me emisse hanc psaltriam:

Anus indicium id fecit mihi.

Nam ut hinc fortè ea ad obstetricem missa erat, ubi eam vidi, illico

Accedo: rogo Pamphila quid agat; jam paratus adsiet,

Eône obstetricem accersat. illa exclamat, Abi, abi jam, Æschine, 10

Satis diu dedisti verba: sat adhuc tua nos frustrata est fides.

Hem! quid istuc, obsecro, inquam, est? valeas, habeas illam quæ placet.

Sensi illico id illas suspicari: sed me repressi tamen,

Ne quid de fratre garrulæ illi dicerem, ac fieret palâm.

Nunc quid faciam? dicamne fratris esse hanc?
quod minimè est opus 15

Usquam efferri: age, mitto: fieri potis est, uti
ne quâ exeat.

Ipsam id metuo uti credant: tot concurrunt ve-
risimilia.

Egomet rapui; ipse egomet solvi argentum; ad
me adducta est domum.

Hæc adeo meâ culpâ fateor fieri; non me hanc
rem patri, ut ut

Erat gesta, indicâsse: exorâssem ut eam duce-
rem domum. 20

Cessatum est usque adhuc: nunc porrò, Æschine,
expergiscere.

Nunc hoc primum est: ad illas ibo, ut purgem
me: accedam ad fores:

Perii: horresco semper, ubi fores pultare hæc
occipio miser.

Heus, heus, Æschinus ego sum; aperite aliquis
actutum ostium.

Prodit nescio quis: concedam huc. 25

fores pulsabo. Interii miser, trepidus et frigore corpus rigescit semper, quoties hoc ostium pulsaturus sum. Heus, heus, ego sum Æschinus; oculus mihi fores reserate. Exit nescio quis: interea huc secedam.

ACTUS IV. SCENA V.

MITIO. ÆSCHINUS.

Mi. Ita uti dixi, Sostrata,

Facite: ego Æschinum conveniam, ut quomodo
acta hæc sunt, sciat.

Sed quis ostium hoc pultavit? *Æs.* pater hercle
est; perii. *Mi.* Æschine.

Æs. Quid huic hîc negoti est? *Mi.* tune has pe-
pulisti fores? tacet.

Cur hunc aliquantisper non ludo? melius est; 5
Quandoquidem hoc nunquam mihi ipse voluit
credere.

Nil mihi respondes? *Æs.* non equidem istas,
quòd sciam.

Mi. Ita? nam mirabar quid hîc negoti esset tibi.
Erubuit: salva res est. *Æs.* dic sodes, pater,

Tibi verò quid istic est rei. *Mi.* nihil mihi qui-
dem. 10

mirum quidem mihi videbatur, quid rei agendum hîc haberes. Præ pudore, rubore suffusus est: res bene se habet. *Æs.* Dic, quæso, pater, tute verò quod negotium hîc gerendum habes? *Mi.* Nullum quidem mei causâ.

Nunc quid debeo facere?
dicamne hanc psaltriam
fratris amicam esse?
quod nullo modo oportet
palam fieri: age, omitto
illud: fieri enim potest,
ut hoc non divulgetur.
Vereor autem ut cre-
dant hanc fidicinam me
mihî non rapuisse: tot
conveniunt indicia, qui-
bus id conjici potest.
Ego ipse rapui illam le-
noni: ipse egomet num-
meravi pretium pro eâ;
inde illam raptam in æ-
des adduxi. Fateor me
in causâ et culpâ fuisse,
cur in hanc suspicionem
inciderem; quia debui
patri rem dixisse, uti
gesta est: ab eo impe-
trâssem, ut eam pro ux-
ore domum ducerem. Seg-
nis, et tardus fui huc us-
que; nunc verò, Æs-
chine, à socordiâ te ex-
cita. Nunc hoc primum
faciam; illas conveniam,
ut eis omnem suspicionis
causam adimam et crimi-
nem à me removeam:

Mi. Sostrata, ita ut vos
monui, facite: ego Æs-
chinum adibo, ut intelli-
gat ex me, quomodo hæ-
res actæ sint. Sed quis
has fores pulsavit? *Æs.*
Per Herculem pater ip-
se est; occidi. *Mi.* Æs-
chine. *Æs.* Quod nego-
tium habet pater hîc?
Mi. Tune hoc ostium pul-
sasti? silet. Quid me im-
pedit nunc, quominus
hunc per aliquod tempus
ludibrio habeam? istud
opportunam est, et con-
veniens, quoniam hoc
secretum nunquam fidei
meæ committere voluit.
Nihil mihi interroganti
respondes? *Æs.* Non
equidem istud ostium,
quantum scio, pulsavi.
Mi. Non pulsasti? nam
quod negotium hîc ge-

Sed quidam ex amicis modò me huc è foro avocavit, ut ei adessem, et consilio meo auxiliarem. *Æs.* Quapropter? *Mi.* Ego dicam tibi. Quædam fœminæ inopes in istis ædibus habitant. Has puto tibi esse ignotas, et procul dubio ita est: neque enim multò antehac huc advenerunt. *Æs.* Quid tum postea? *Mi.* Puella ibi est cum matre. *Æs.* Continua sermonem, quæso. *Mi.* Hæc puella patre vitâ functo privata est: hic meus amicus est illi cognitione proximus: huic lex Solonis vult uxorem esse, aut, si ille eam non duxerit, dotem ei orbæ dare. *Æs.* Actum est de me. *Mi.* Quid tibi est? *Æs.* Nihil malè est: progredere. *Mi.* Is verò huc profectus est, ut eam hinc secum abducat: nam habitat Miletî. *Æs.* Hem! virginem hanc ut abducat? *Mi.* Sic facturus est. *Æs.* Itane quæso tam procul hinc, Miletum eam avehet? *Mi.* Sic est. *Æs.* Animo linquor præ dolore. Quid illæ mulieres, animi habent? quid dicunt? *Mi.* Quid illas putas dicere? nihil. Mater hoc excogitavit; dicit filiam peperisse puerum ex alio nescio quo homine, cujus nomen celat: illum esse præferendum huic Milesiò, ut eam ducat uxorem. *Æs.* Eho! nonne hæc æquitati consentanea esse arbitraris? *Mi.* Minimè. *Æs.* Quamobrem, quæso? illamne hinc avehet? *Mi.* Ita est. Quid est causæ cur non abducat? *Æs.* Durâ mente et misericiordiâ experte egistis, tu pater, et Milesius ille amicus cum his mulieribus, et, ut ingenuè dicendum est, non ut viros liberales et honestos decet. *Mi.* Quid ita? *Æs.* Quid ita, rogas? quomodo animatum et affectum fore hunc misellum censes, qui cum hæc virgine nunc usque conversatus est tanquam uxore suâ? qui infelix etiam fortè nunc ejus amore inflammatus est, quando intuebitur hanc crudeliter præsentem sibi præsentî auferri, et abstrahi in conspectu suo? factum immitte, et vituperandum, pater. *Mi.* Quâ de causâ hæc ais? an pater illam uxorem promisit? an in manum tradidit? quando nuptiæ factæ sunt? cujusnam auctoritate celebratæ? cur duxit uxorem ad alium pertinentem? *Æs.* An otiosè desiderare

Amicus quidam me à foro abduxit modò
Huc advocatum sibi. *Æs.* quid? *Mi.* ego dicam tibi.
Habitant hic quædam mulieres pauperculæ.
Opinor eas non nôsse te; et certè scio:
Neque enim diu huc commigrârunt. *Æs.* quid tum postea? 15
Mi. Virgo est cum matre. *Æs.* perge. *Mi.* hæc virgo orba est patre:
Hic meus amicus illi genere est proximus:
Huic leges cogunt nubere hanc. *Æs.* perii! *Mi.* quid est?
Æs. Nil: rectè, perge. *Mi.* is venit, ut secum avehat:
Nam habitat Miletî. *Æs.* hem! virginem ut secum avehat? 20
Mi. Sic est. *Æs.* Miletum usque obsecro? *Mi.* ita. *Æs.* animo malè est.
Quid ipsæ? quid aiunt? *Mi.* quid illas censes? nihil enim
Commenta mater est, esse ex alio viro
Nescio quo puerum natum: neque eum nominat:
Priorem esse illum; non oportere huic dari. 25
Æs. Eho, nonne hæc justa tibi videntur postea?
Mi. Non. *Æs.* obsecro, non? an illam hinc abducat, pater?
Mi. Quidni illam abducat? *Æs.* factum à vobis duriter,
Immisericorditerque, atque etiam, si est, pater,
Dicendum magis apertè, inliberaliter. 30
Mi. Quam ob rem? *Æs.* rogas me? quid illi tandem creditis
Fore animi misero, qui illi consuevit priús?
Qui infelix haud scio an illam miserè nunc amat;
Cum hanc sibi videbit præsentî eripi,
Abduci ab oculis? facinus indignum, pater! 35
Mi. Quâ ratione istuc? quis despondit? quis dedit?
Cui, quando nupsit? auctor his rebus quis est?
Cur duxit alienam? *Æs.* an sedere oportuit

ANNOTATIO.

20 *Miletî.*] Urbs Cariæ, nunc dicta *Melazzo*.

Domi virginem tam grandem, dum cognatus hinc
Illinc veniret expectantem? hæc, mi pater, 40
Te dicere æquom fuit, et id defendere. [rem,

Mi. Ridiculè: advorsúmne illum caussam dice-
Cui veneram advocatus? sed quid, Æschine,
Nostrâ? aut quid nobis cum illis? abeamus, quid
est?

Quid lacrimas? *Æs.* pater, obsecro, ausculta.
Mi. Æschine, audi vi omnia, 45

Et scio: nam amo te: quò magis, quæ agis, curæ
sunt mihi.

Æs. Ita velim me promerentem ames, dum vivas,
mi pater,

Ut me hoc delictum admisisse in me, id mihi
vehementer dolet:

Et me tui pudet. *Mi.* credo hercle; nam inge-
nium novi tuum 49

Liberales: sed vereor ne indiligens nimiùm sies.

In quâ civitate tandem te arbitrare vivere?

Virginem vitiâsti, quam te jus non fuerat tan-
gere.

Jam id peccatum primum magnum: magnum, at
humanum tamen:

Fecere alii sæpe, item boni. at postquam evenit,
cedò,

Nunquid circumspexisti? aut nunquid tute pro-
spexisti tibi? 55

Quid fieret? quâ fieret? si te ipsum mihi puduit
dicere,

Quâ resciscerem? hæc dum dubitas, menses abi-
erunt decem.

Prodidisti te, et illam miseram, et gnatum, quod
quidem in te fuit.

Quid? credebas dormienti hæc tibi confecturos
deos?

Et sine tuâ operâ illam in cubiculum iri deduc-
tum domum? 60

Nolim cæterarum rerum te socordem eodem
modo.

Bono animo es, duces uxorem hanc. *Æs.* hem!
Mi. bono animo es, inquam. *Æs.* pater,

Obsecro, num ludis tu nunc me? *Mi.* ego te?
quamobrem? *Æs.* nescio:

animi, quid agere debueris, hæres, menses elapsi sunt decem.
et infantem ex eâ susceptum, teque ipsum magnis periculis et miseris, quantum in
te positum fuit. Quid tibi persuadebas eventurum ita cessando? tibi desidenti, et ster-
tenti, res tuas deos peracturos? et amicæ, te otioso, et nullo modo allaborante, deductio-
nem ad ædes tuas factum iri? *Egrè* tulerim si in cæteris tuis rebus ita negligens fueris.
Sed hilari esto animo, illam in uxorem accipies. *Æs.* Hem! *Mi.* Lætus esto, inquam.
Æs. Pater, dic mihi, quæso, an non me ludificaris? *Mi.* Ego te ludificer? quamobrem?

Domi virginem nobilem
oportuit sine conditione,
et illam expectare,
quoad propinquus ille
eam uxorem peteret?
Hæc, mi pater, te dicere
justum fuit, et in defen-
sionem virginis proferre.

Mi. Quàm ridiculus es!
an arbitraris me debuisse
contra illum verba fæ-
cere, qui me sibi advo-
catum adjunxerat? Sed
quid hæc nostrâ interest,
Æschine? aut quid no-
bis cum illis negotii?
abeamus hinc. Quidnam
est? cur lachrymaris?
Æs. Pater, oro, ut me
audias. *Mi.* Æschine,

accepi omnia quæ dic-
turus es, et probè scio:
nam te amo: eoque ma-
jorem curam eorum quæ
agis, gero. *Æs.* Ita vel-
lim hunc erga me amo-
rem continues, dum vi-
tam agas, et eo me dig-
num præstem, mi pater,
ut me hanc culpam com-
mississe vehementer do-
leo: et tui gratiâ pu-
dore suffundor. *Mi.* Faci-
lè id credo: nam quàm
probæ sis indolis et inge-
nuæ scio: sed metuo
ne in rebus tuis negli-
gentior sis atque incau-
tior. In quânam civi-
tate demum opinaris te
agere? nonne Athenis
vivis, ubi leges vigent?

Virgini vitium obtulisti,
quam ne quidem attinge-
re tibi licitum fuit.
Jam crimen istud pri-
mum grave est, grave
certè, at in hominem po-
test cadere. Admisere
illud quoque sæpissime
viri alii, etiam probi;
at postquam id fecisti,
dic, quæso, quodnam re-
medium circumspicien-
do, huic facto attulisti?

Nunquid tu ipse provi-
disti rebus tuis? quid
faciendum foret? et quo
modo fieret? Ant si pu-
dore impeditus fuisti,
quominus id mihi tute
ipse declarares, an fe-
cisti ut per alios id in-
audirem? dum dubius
Objecisti illam tuam ami-

cam, et miseris, quantum in
te positum fuit. Quid tibi persuadebas eventurum ita cessando? tibi desidenti, et ster-
tenti, res tuas deos peracturos? et amicæ, te otioso, et nullo modo allaborante, deductio-
nem ad ædes tuas factum iri? *Egrè* tulerim si in cæteris tuis rebus ita negligens fueris.
Sed hilari esto animo, illam in uxorem accipies. *Æs.* Hem! *Mi.* Lætus esto, inquam.
Æs. Pater, dic mihi, quæso, an non me ludificaris? *Mi.* Ego te ludificer? quamobrem?

nisi quia tantopere hoc ita esse cupio, eò vehementiùs metuo ut succedat. *Mi.* Ad ædes nostras proficiscere, ac deos precibus exora, ut postea uxorem accersendam cures: proficiscere. *Æs.* Quid, tam citò uxorem? jamne? *Mi.* Jam. *Æs.* Jam? *Mi.* Quantum citò fieri potest. *Æs.* Ita velim, pater, ut dii omnes odio me habeant, nisi te plus oculis meis amo. *Mi.* Quid? plus illà Pamphilà. *Æs.* Tantum, quantum illam. *Mi.* Abundè est, et plusquam mihi satis est. *Æs.* Sed ubinam est homo ille Milesius? *Mi.* Discessit, naufragio periit, postquam mari se dedit: sed cur tamdiu moraris? *Æs.* Abi, pater; te potiùs deos precari convenit: nam certus sum, quòd multò magis probus et pius in eos es, quàm ego sum, illos potiùs te exaudituros. *Mi.* Ego intrò domum eo, ut curem omnia paranda, quibus nunc usus est: tu ea quæ te monui, exequere, si sapiens es. *Æs.* Quænam hæc res est? hocne est patris officium facere? aut hocne est filium se præstare? Si frater, aut sodalis meus esset, quo pacto magis obsecundaret voluntati meæ? Nonne tam bonus pater singulari amore prosequendus est? hicne an non in oculis gerendus est! Hem! itaque, cum se mihi tam benignè accommodet, in magnam me conjecit curam, ut caveam ne quidquam faciam inconsideratè quod illi displiceat: nam sciens et prudens ne id faciam, diligenter curabo. Sed differo domum introire; mihi videndum est ne ipsemet nuptias meas retardem.

Nisi quia tam miserè hoc esse cupio verum, eò vereor magis.

Mi. Abi domum, ac deos comprecare, ut uxorem accersas: abi. 65

Æs. Quid? jamne uxorem? *Mi.* jam. *Æs.* jam?

Mi. jam quantum potest. *Æs.* di me, pater, Omnes oderint, ni magi' te, quàm oculos nunc amo meos.

Mi. Quid? quàm illam? *Æs.* æqué. *Mi.* perbenignè. *Æs.* quid? ille ubi est Milesius?

Mi. Abiit, periit, navem ascendit: sed cur cessas? *Æs.* Abi, pater:

Tu potiùs deos comprecare: nam tibi eos, certè scio, 70

Quò vir melior multò es quàm ego sum, obtemperaturos magis.

Mi. Ego eo intrò, ut, quæ opu' sunt, parentur: fac tu, ut dixi, si sapis.

Æs. Quid hoc negoti' hoc est patrem esse, aut hoc est filium esse?

Si frater aut sodalis esset, qui magi' morem gereret?

Hic non amandus? hiccine non gestandus in sinu est? hem! 75

Itaque adeò magnam mi injecit suâ commoditate curam,

Ne fortè imprudens faciam, quod nolit: sciens cavebo.

Sed cesso ire intrò, ne mora meis nuptiis ego met sim.

ACTUS IV. SCENA VI.

DEMEA.

Ultrò citròque commeano totus defatigatus sum; dii te, Syre, malè perdant, qui tam maie iter mihi monstrasti. Totam urbem molestè circumivi ad finem usque; ad portam, ad lacum, et quò non perveni? neque illic ulla fabri taberna, neque fratrem Mitionem ullus hominum se vidisse dicebat. Nunc verò constitui domi assidue permanere, donec reversus fuerit.

DEFESSUS sum ambulando: ut, Syre, te cum tuâ Monstratione magnus perdat Jupiter.

Perreptavi usque omne oppidum, ad portam, ad lacum,

Quò non? neque fabrica ulla erat, neque fratrem homo

Vidisse se aiebat quisquam. nunc verò domi 5
Certum obsidere est, usque donec redierit.

ACTUS IV. SCENA VII.

MITIO. DEMEA.

Mi. Ibo, illis dicam nullam esse in nobis moram.

De. Sed eccum ipsum: te jam dudum quæro, Mitio.

Mi. Quidnam? *De.* fero alia flagitia ad te ingentia [nova,

Boni illius adolescentis. *Mi.* ecce autem. *De.*

Capitalia. *Mi.* ohe, jam. *De.* ah, nescis qui vir siet. *Mi.* scio. 5

De. O stulte, tu de psaltriâ me somnias

Agere: hoc peccatum in virginem est civem. *Mi.* scio.

De. Ohe, scis, et patere? *Mi.* quidni patiar? *De.* dic mihi, [dem.

Non clamas? non insanis? *Mi.* non malim qui-

De. Puer natus est. *Mi.* di bene vortant. *De.* virgo nihil habet. 10

Mi. Audivi. *De.* et ducenda indotata est? *Mi.* scilicet.

De. Quid nunc futurum est? *Mi.* id enim, quod res ipsa fert:

Illinc huc transferetur virgo. *De.* ô Jupiter!

Istoccine pacto oportet? *Mi.* quid faciam ampliùs?

De. Quid facias? si non ipsâ re tibi istuc dolet, Simulare certè est hominis. *Mi.* quin jam virginem 16

Despondi: res composita est: fiunt nuptiæ:

Dempsi metum omnem. hæc magis sunt hominis. *De.* cæterùm,

Placet tibi factum, Mitio? *Mi.* non, si queam

Mutare: nunc cùm non queo, æquo animo fero. 20

Ita vita est hominum, quasi cùm ludas tesseris;

Si illud, quod maxumè opus est jactu, non cadit,

Illud, quod cecidit fortè, id arte ut corrigas.

De. Corrector! nempè tuâ arte viginti minæ

Mi. Ibo, et Sostratæ, filiæque ejus Pamphilæ, nunciabo nos in morâ non esse nuptiis celebrandis.

De. Sed ecce ipsum fratrem: te jam pridem per-

quiro, Mitio. *Mi.* Quid-

quam affers novi? *De.*

Fero alia flagitiosa faci-

nora ad te boni illius adolescentis. *Mi.* Ecce

autem ea, quæ solet, ob-

jicit. *De.* Recentia, capi-

pitibus pœnâ digna. *Mi.*

Ohe, jam satis est. *De.*

Ignoras qualis vir sit.

Mi. Probè scio quæfecit.

De. Ah inepte, tu tibi

persuades falsò, me de

fidicinâ renunciare: hoc

recens flagitium factum

est in virginem civem

Atticam. *Mi.* Sat scio.

De. Eho, scis et tamen

id permittis fieri? *Mi.*

Quamobrem non permit-

tam? *De.* Dic mihi, non-

ne clamitas, increpas,

tanquam ad insaniam red-

ductus? *Mi.* Non: malim

quidem, si fieri posset,

aliter esse. *De.* Ex illâ

virgine genuit filium. *Mi.*

Dii bene feliciterque id

succedere velint. *De.*

Virgo illa nullam omnino

rem possidet. *Mi.* Res-

civi. *De.* Et illam uxorem

accipiet sine ullâ

dote? *Mi.* Nimirum ta-

lem ducet. *De.* Quid

nuncinde eventum est?

Mi. Id scilicet, quod res

ipsa, ut est, suadet: virgo

ex ædibus matris ad nos-

tras huc deducetur. *De.*

O Jupiter! siccine agen-

mules. *Mi.* Quinimo virgo jam desponsa est Æschino: res transacta est, et omnis contentio placata: pactæ sunt nuptiæ: omnem timoris causam ademi matri et virgini. Hæc magis sunt hominis ratione præditi, quàm ea quæ suades. *De.* Attamen, placet tibi factum istud Æschini? *Mi.* Minimè, si infectum reddere possim: nunc cùm non possim, id patienter tolero. Vita hominum non absimilis est ludo tesserarum: si quod optas, jactu non ceciderit feliciter, opus est, ut quod infaustâ et aversâ fortunâ cecidit, illud arte et industriâ corrigas. *De.* Egregium scilicet correctorem! tuâ arte effectum est, ut viginti minæ,

pro fidicinâ absumptæ et perditæ sint: quæ fidicina abigenda hinc est; aut pretio vendita, aut gratis data. *Mi.* Neque abjicienda est, neque vendere libet. *De.* Quid eâ igitur facies? *Mi.* Domi sedebit. *De.* Proh deorum fidem! meretrixne et materfamiliâs unâ in ædibus tuis morabuntur atque habitabunt? *Mi.* Quidni? *De.* Num sanæ mentis es? *Mi.* Profectò me talem esse censeo. *De.* Ita mihi dii sint propitii, ut jam tuam amentiam perspectam habeo: te quippe conaturum credo, ut habeas psaltriam cum quâ vocem cantando exerceas. *Mi.* Cur non? *De.* Et nova etiam nupta eadem cantica docebitur? *Mi.* Scilicet ita fiet. *De.* Tu verò inter eas funem ducēs, et chori præsertor eris, et princeps. *Mi.* Egregiè. *De.* Egregiè? *Mi.* Etiam tu nobiscum unâ saltabis, si te usus fuerit. *De.* Hei mihi! non te horum pudet? *Mi.* Nunc verò istam tuam iracundiam abjice; atque ita ut convenit, hilaritati et lubentia indulge in tui filii nuptiis. Ego hos adibo; postea huc revertor. *De.* O Jupiter! hancne vitam ducere oportet? hosne esse mores? hanc insaniam? Uxor indotata domum deducetur: meretrix fidicina ædibus excepta est: domus sumptibus diffluit: adolescens libidine et luxu fervens: senex mentis inops et insanus: adeò ut ipsi Salutis numen potestatem non habeat, quantumvis conetur, hanc familiam servandi.

Pro psaltriâ periere: quæ, quantum potest, 25
Aliquò abjicienda est; si non pretio, gratiis.

Mi. Neque est, neque illam sanè studeo vendere.
De. Quid igitur facies? *Mi.* domi erit. *De.* prò divùm fidem!

Meretrix, et materfamiliâs unâ in domo?

Mi. Cur non? *De.* sanumne te credis esse? *Mi.* equidem arbitrator. 30

De. Ita me di ament, ut video ego tuam ineptiam:

Facturum credo, ut habeas quicum cantites.

Mi. Cur non? *De.* et nova nupta eadem hæc discet? *Mi.* scilicet.

De. Tu inter eas restim ductans saltabis. *Mi.* probé. *De.* probé?

Mi. Et tu nobiscum unâ, si opus sit. *De.* hei mihi! 35

Non te hæc pudet? *Mi.* jam verò omitte, De-
mea,

Tuam istanc iracundiam; atque ita, uti decet,
Hilarem ac lubentem fac te gnati in nuptiis.

Ego hos conveniam: post huc redeo. *De.* ô Ju-
piter!

Hancine vitam? hoscine mores? hanc demen-
tiam? 40

Uxor sine dote veniet: intus psaltria est:

Domu' sumptuosa: adolescens luxu perditus:

Senex delirans: ipsa, si cupiat, Salus

Servare prorsus hanc familiam non potest.

Uxor indotata domum deducetur: meretrix fidicina ædibus
excepta est: domus sumptibus diffluit: adolescens libidine et luxu fervens: senex
mentis inops et insanus: adeò ut ipsi Salutis numen potestatem non habeat, quantum-
vis conetur, hanc familiam servandi.

ANNOTATIONES.

34 *Restim ductans.*] Lusus est natus, ut refert Donatus, ab eo fune, quo equus ligens Græcorum in Trojam introductus est. In hoc ludo manibus funem tenentibus saltare solent. Choreæ Princeps et præsertor funem ducit, quem alii, eodem fune apprehenso, præeuntem sequuntur.

45 *Ipsa, si cupiat, Salus.*] Colebatur Salus Romæ pro deâ; cujus ædes à Caio Julio Bbulco consule in bello Samnitico vota fuit, et ab eodem dictatore dedicata.

ACTUS V. SCENA I.

SYRUS. DEMEA.

Sy. ÆDEPOL, Syrisce, te curâsti molliter,
Lautéque munus administrâsti tuum :
Abi. sed postquam intus sum omnium rerum
satur,

Prodeambulare huc libitum est. *De.* illud sis vide
Exemplum disciplinæ. *Sy.* ecce autem hic adest
Senex noster. quid fit? quid tu es tristis? *De.*
oh scelus! 6

Sy. Ohe! jam tu verba fundis hîc sapientia?
De. Tun'? si meus esses. *Sy.* dis quidem esses,
Demea,

Ac tuam rem constabilîsses. *De.* exemplum
omnibus

Curarem ut esses. *Sy.* quamobrem? quid feci?
De. rogas? 10

In ipsâ turbâ, atque in peccato maxumo,
Quod vix sedatum satis est, potâsti, scelus,
Quasi re benè gestâ. *Sy.* sanè nollem huc ex-
itum.

ne, recenti adhuc vixque sopito, potationibus totum te dedisti, quasi triumphans victoriâ reportatâ. *Sy.* Certè nollem huc ex ædibus prodiisse.

ANNOTATIONES.

1 *Syrisce.*] Syrus Syricum se vocat, dimi-
nuitivâ formâ, blandiendi causâ. Syricus
est vas vimineum ad reponendas ficus.

13 *Quasi re benè gestâ.*] Rem gerere prom-
ptè dicebant, cùm victis hostibus, insignem

aliquam victoriam retulerant. Horatio:

*Rem gerere, et captos ostendere civibus hostes,
Attingit solium Jovis, et caelestia tentat.*

Principibus placuisse viris non ultima laus est.

ACTUS V. SCENA II.

DROMO. SYRUS. DEMEA.

Dr. HEUS, Syre; rogat te Ctesipho ut redeas.
Sy. abi.

De. Quid Ctesiphonem hic narrat? *Sy.* nihil.
De. eho, carnufex,

Est Ctesipho intus? *Sy.* non est. *De.* cur hic
nominat?

Dr. Heus, Syre; rogat
te Ctesipho ut ad se re-
deas. *Sy.* Abi. *De.* Quid
de Ctesiphone hic loqui-
tur? *Sy.* Nihil. *De.* E-
ho, carnufex, an Ctesipho
hic intus est? *Sy.* Non
est. *De.* Cur hic igitur
illum nominat?

Sy. Alium vocat ejusdem nominis parasitum parvulum; nonne tibi notus est? *De.* Mox discam quis sit. *Sy.* Quid agis, Demea? quò abis? *De.* Ne me detine. *Sy.* Ne abeas, dico. *De.* Non manum à me tollis, et desinis me tenere, verbero? An vis jam tibi caput dirumpi, et cerebrò viam spargi? *Sy.* En discessit. Conviva certè hic erit parum jucundus, præcipuè Ctesiphoni: quid ego nunc agam? nisi dum hæ turbæ sedatæ fuerint, interea in angulum aliquem me abdam, et per somnum hoc villi, quod caput tentat, decoquam. Sic agam.

Sy. Est alius quidam parasitaster parvulus, Nôstin'? *De.* jam scibo. *Sy.* quid agis? quò abis? *De.* mitte me. 5
Sy. Noli, inquam. *De.* non manum abstines, mastigia?
 An tibi jam mavis cerebrum dispergam hîc?
Sy. abit.
 Ædèpòl Comissatorem haud sanè commodum, Præsertim Ctesiphoni: quid ego nunc agam?
 Nisi, dum hæ silescent turbæ, interea in angulum Aliquò abeam, atque edormiscam hoc villi. sic agam. 11

ANNOTATIO.

11 *Hoc villi.*] Ut Syrus se Syrisicum, ita vinum villum appellat, ὑποχοριστικῶς.

ACTUS V. SCENA III.

MITIO. DEMEA.

Mi. Parata à nobis sunt omnia, Sostrata, ubi vis nuptiæ fient: sed quisnam è domo meâ exiens, tam impetuosè fores impulit? *De.* Hei mihi! quid faciam? quid agam? quid exclamem, aut quos questus effundam? ô cœlum! ô terra! ô maria Neptuni! *Mi.* Me miserum! Demea audivit omnia de amore Ctesiphonis. Hoc scilicet est causa tot vociferationum: jurgia contra me excoGITATA sunt: sed tamen auxiliandum est Ctesiphoni. *De.* Ecce, adest corruptor liberorum nostrorum. *Mi.* Tandem cohibe iracundiæ tuæ impetum, quique à sanâ mente excurristi, tandem ad eam redi. *De.* Cohibui, redii, prætermitto convicia omnia: rem ipsam et causam litis veram consideremus. Inter nos convenit, et tute hoc dietavisti, ne tu mei filii curam susciperes, neque ego tui: nonne hoc verum est quod dico? *Mi.* Non diffiteor: sic est, ut ais. *De.* Cur nunc filius meus Ctesipho apud te potationibus indulget? cur in ædibus tuis id ei permittis? cur ei tuâ pecuniâ amicam comparas, Mitio? Nonne æquum est, ut idem jus mecum observes, atque ego tecum?

Mi. PARATA à nobis sunt, ut dixi, Sostrata, Ubi vis: quisnam à me pepulit tam graviter fores?
De. Hei mihi, quid faciam? quid agam? quid clamem, aut querar?
 O cœlum! ô terra! ô maria Neptuni! *Mi.* hem tibi.
 Rescivit omnem rem: id nunc clamat: ilicet 5
 Paratæ lites: succurrendum est. *De.* eccum adest
 Communis corruptela nostrûm liberûm.
Mi. Tandem reprime iracundiam, atque ad te redi.
De. Repressi, redii, mitto maledicta omnia: Rem ipsam putemus. dictum hoc inter nos fuit, 10
 Ex te adeò est ortum, ne tu curares meum, Neve ego tuum? responde. *Mi.* factum est: non ego.
De. Cur nunc apud te potat? cur recipis meum? Cur emis amicam, Mitio? nam quî minùs Mihi idem jus æquom est esse, quod mecum est tibi? 15

Quando ego tuum non curo, ne cura meum.

Mi. Non æquom dicis, non: nam vetus verbum hoc quidem est;

Communia esse amicorum inter se omnia.

De. Facetè: nunc demum istæc nata oratio est.

Mi. Ausculta paucis, nisi molestum est, Demea.

Principio, si id te mordet, sumptum filii 21

Quem faciunt, quæso facito hæc tecum cogites:

Tu illos duos olim pro re tolerabas tuâ,
Quòd satis putabas tua bona ambobus fore;

Et me tum uxorem credidisti scilicet 25

Ducturum: eandem illam rationem antiquam obtine;

Conserva, quære, parce: fac quamplurimum
Illis relinuas. gloriam tu istam obtine:

Mea, quæ præter spem evenere, utantur sine.

De summâ nihil decedet: quod hinc accesserit, 30

Id de lucro putato esse. omnia si hæc voles

In animo verè cogitare, Demea,

Et mihi, et tibi, et illis dempseris molestiam.

De. Mitto rem: consuetudinem ipsorum. *Mi.*
mane:

Scio: istuc ibam. multa in homine, Demea, 35

Signa insunt, ex quibu' conjectura facilè fit,

Duo cùm idem faciunt, sæpe ut possis dicere,

Hoc licet impune facere huic, illi non licet:

Non quòd dissimilis res sit, sed quòd qui facit.

Quæ ego esse in illis video; ut confidam fore ita,

Ut volumus: video sapere, intelligere, in loco 41

Vereri, inter se amare: scire est liberum

Quando igitur tuus filius mihi curæ non est, ne meus sit tibi curæ. *Mi.* Minimè justum est, quod ais: nam vetus adagium adversatur; communia esse amicorum inter se omnia. *De.* Festivè quidem id dictum est: sed cur nunc tandem hoc adagium usurpas? *Mi.* Frater, rogo ut hæc pauca audias, si non tibi incommodum est. Primum si id te pungit, et dolore afficit, quòd sumptus filii tui faciunt; fac ut hæc animo reputes: tu quondam illos educabas, prout facultates tuæ ferebant, cùm credebas rem tuam familiarem satis amplam fore eis ambobus, meque etiam uxorem accepturum: eandem rationem putare perge, eadem antiqua ratio tibi constat: rem familiarem attentè serva, auge, parcè eâ utere: stude ut eis quàm ingentes poteris divitias relinuas. Gloriam tu istam propriam posside: sed bonis meis, quæ contrâ quàm sperabas, tibi et ipsis obvenere, permitte ut utantur illi et fruantur. De rationibus rei tuæ nihil detrahatur: quod de meis bonis tibi accreverit, id omne tanquam inopinatum lucrum te invenisse existima. Hæc si lubet seriò ad animum revocare, De-

mea, et te, et me, et illos ingentibus animi molestiis, et ægritudinibus liberabis. *De.* Mitte sermonem de opibus et divitiis: de pravâ vitæ eorum ratione dicamus. *Mi.* Expecta: prævidi quod dicturus eras; ad illud respondere parabam. Certum est, Demea, multa in hominibus indicia inesse, ex quibus conjicere possumus, cùm duo eandem rem faciunt, uni nocituram eam esse, non alteri; adeò ut quis dicere possit, Huic licet sine periculo damni id agere, illi non licet: non quòd res sit quandoque dissimilis, sed ii qui eam faciant, dissimiliter affecti sunt naturâ. Atque hæc signa quæ dico, illis insita esse video; adeò ut certam spem habeam eos tales fore, quales optamus esse: perspicio eos sapientes et prudentes esse, verecundos, et modestos esse loco, et tempore, amore mutuo conjunctissimos: unde facilè intelligere licet liberale illis esse

ANNOTATIONES.

35 *Multa in homine, Demea, signa insunt.*] Hujus loci obscuri sententia est; homini intelligenti facile est, de vitâ, et moribus hominum adolescentium, æstimare animum, et ingenium ipsorum; adeò etiam, ut cùm rem eandem facere videntur, dicat tamen peritus rerum æstimator, Hoc licet facere huic, qui scilicet liberali ingenio præditus

est, nec facilè corrumpi potest: illi non licet, nimirum qui per naturæ improbitatem indulgentiâ abutitur.

40 *Quæ ego esse in illis video.*] Ordo, et sensus hic est; multa in homine signa sunt, ex quibus conjectura facilè fit: quæ ego in illis esse video, ut confidam fore ita, ut volumus.

ingenium, et nobilem animum: quamobrem quandocumque libuerit, eos in rectam vitæ viam reducere poteris. Verùm metuis fortasse ne rei familiaris augendæ minùs studeant. ò noster Demea, ad omnia alia ætate peritiores fimus; verùm senectus hoc vitium inducit in homines; plùs multò quàm satis est de divitiis accumulandis laboramus: ad quod illos hæc ætas senilis satis instigabit. *De.* Cavendum est ne speciosæ istæ tuæ rationes, et tuus iste mitis et facilis animus nos perdant, et filios nostros. *Mi.* Ne metue, hoc non adveniet, omitte ista verba mali omnis: permitte ut sis hodie in meâ potestate: explica frontem. *De.* Nimirum tempus id requirit; faciendum est, quod vis: verùm cùm primùm dies lucebit, cras hinc discedam. *Mi.* Imò de nocte quoque, si libet; dummodo hunc diem hilariter transiges. *De.* Et istam quoque fidicinam tecum hinc abducam. *Mi.* Præclaram rem feceris. Ita illic filium addixeris atque affixeris: sed vide ut illum studiosè conserves. *De.* Dabo operam ut istud fiat: efficiam ut illic, in villâ, favillis, fumo, ac pulvere farinæ subtilissimo impleatur coquendo, ac molendo: præterea ardenti meridiei horâ ipsâ eam mittam in agrum, ut stipulas colligat. Tam tostam eam reddam, et nigram, quàm carbo est. *Mi.* Id mihi jucundum est. Nunc te judico esse sapientem, et profectò tuum etiam filium adigas etsi invitum ut concumbat cum eâ. *De.* Hæc dicens me deludis? felix, qui ita nunc animo lætus es, et miseriarum sensum abjecisti. Ego verò miserias sentio. *Mi.* Ah! perseverasne in tristitiâ? *De.* Jam jam tristitiam mitto. *Mi.* Igitur ingredi domum, et nuptiis faciendis lætum hunc insumamus diem.

Ingenium: atque animum, quovis illos tu die Reducas. at enim metuas, ne ab re sint tamen Omissiones pauló. ò noster Demea, 45
Ad omnia alia ætate sapimus rectiùs:
Solum unum hoc vitium adfert senectus hominibus, Attentiores sumus ad rem omnes, quàm sat est:
Quod illos sat ætas acuet. *De.* ne nimiùm modò Bonæ tuæ istæ nos rationes, Mitio, 50
Et tuus iste animus æquus subvortat. *Mi.* tace, Non fiet, mitte jam istæc: da te hodie mihi:
Expurge frontem. *De.* scilicet, ita tempus fert, Faciendum est: cæterùm rus cras cum filio
Cum primo lucu ibo hinc. *Mi.* imò de nocte censeo:
Hodie modò hilarem te face. *De.* et istam psaltriam
Unà illuc tecum hinc abstraham. *Me.* pugnaveris.
Eo pacto prorsus illi alligâris filium:
Modò facito ut illam serves. *De.* ego istuc videro: atque
Illi favillæ plena, fumi, ac pollinis 60
Coquendo sit faxo, et molendo: præter hæc,
Meridie ipso, faciam ut stipulam colligat.
Tam excoctam reddam atque atram, quàm carbo est. *Mi.* placet.
Nunc mihi videre sapere, atque equidem filium,
Tum etiam si nolit, cogas, cum illâ unà cubet. 65
De. Derides? fortunatus, qui isto animo sies.
Ego sentio. *Mi.* ah, pergisne? *De.* jam desino.
Mi. I ergo intró: et cui rei opus est, ei hilarem hunc sumamus diem.

ACTUS V. SCENA IV.

DEMEA.

NUNQUAM ita quisquam bene subductâ
ratione ad vitam fuit, [novi,

Quin res, ætas, usus, semper aliquid apportet
Aliquid moneat, ut illa, quæ te scire credas,
nescias;

Et, quæ tibi putâris prima, in experiundo ut re-
pudies.

Quod mî evenit nunc: nam ego vitam duram,
quam vixi usque adhuc, 5

Propè jam decurso spatio mitto. id quamobrem?
reipsa repperi,

Facilitate nihil esse homini melius, neque cle-
mentiâ: id

Esse verum, ex me, atque ex fratre cuivis facile
est noscere.

Vitam ille suam semper egit in otio, in conviviis:
Clemens, placidus, nulli lædere os, arridere
omnibus: 10

Sibi vixit: sibi sumptum fecit: omnes bene-
dicunt, amant.

Ego ille agrestis, sævus, tristis, parcus, truculen-
tus, tenax,

Duxi uxorem: quam ibi miseriam vidi? nati filii,
Alia cura: porrò autem, illis dum studeo ut
quamplurimum

Facerem, contrivi in quærendo vitam, atque
ætatem meam: 15

Nunc exactâ ætate hoc fructi pro labore ab iis
fero,

Odium. ille alter sine labore patria potitur com-
moda:

Illum amant, me fugitant: illi credunt consilia
omnia: [sertu' sumi.

Illum diligunt: apud illum sunt ambo: ego de-

atque ætatem consumpsi quærens opes augere: nunc finitâ ætate, hunc fructum ab iis refero, nempe odium: frater verò Mitio sine ullo labore, omnibus potitur commodis, quæ patres ex liberis percipere possunt. Illum amore prosequuntur: me aversantur. Illi omnia sua secreta committunt: illum solum charum habent: domi cum eo degunt ambo: ego verò solus vivo derelictus.

ANNOTATIO.

16 *Fructi.*] Antiquum: olim quippe in secundâ declinatione usurpabatur.

Illi longam vitam exoptant; mihi mortem citò advenire cupiunt. Ita postquam eos magno labore alui et educavi; hic eos sibi proprios fecit facili negotio: omne incommodum patior; hic omne gaudium percipit. Eja age, tentemus verò nos vicissim, annon etiam possumus blandis verbis et comitate alios nobis conciliare, aut benignis factis et liberalitate. Ego quoque velim amorem meorum atque caritatem posse adipisci. Si id comparatur largiendo, atque aliis commodando, non in postremis ero, qui istud consequuntur. Deficiet res familiaris: id meâ minimè interest, qui ætate provector sum.

illum, ut vivat, optant: meam autem mortem expectant scilicet. 20
Ita eos meo labore eductos maxumo, hic fecit suos
Paulo sumptu: miseriam omnem ego capio; hic potitur gaudia.
Age, age, jam experiamur porrò contrà, et quid ego possiem
Blandè dicere, aut benignè facere, quando huc provocat.
Ego quoque à meis me amari et magni pendii postulo. 25
Si id fit dando atque obsequendo, non posterioreis feram.
Deerit: id meâ minimè refert, qui sum natu maxumus.

ACTUS V. SCENA V.

SYRUS. DEMEA.

Sy. Heus, Demea, frater precatur ne abscedas longiùs. *De.* Quis homo me appellat? ô noster Syre, salve; quid agitur? quid verum geritur? *Sy.* Bene. *De.* Optimè est. Hæc jam tria verba præter ingenium sermoni adjunxi nimirum; ô noster, quid fit? quid agitur? servum liberalem te præstas, et tibi libenter commodabo. *Sy.* Gratiam habeo. *De.* Enimvero, Syre, ingenuè et verè loquor, et re ipsâ id cognosces brevi.

Sy. HEUS, Demea, rogat frater, ne abeas longiùs.
De. Quis homo? ô Syre noster, salve; quid fit? quid agitur?
Sy. Rectè. *De.* optimè est. jam nunc hæc tria primùm addidi
Præter naturam; ô noster! quid fit? quid agitur?
Servom haud inliberalem præbes te, et tibi 5
Lubens bene faxim. *Sy.* gratiam habeo. *De.* atqui, Syre,
Hoc verum est, et ipsâ re experiere propediem.

ANNOTATIO.

3 Jam nunc hæc tria.] Hæc submissè.

ACTUS V. SCENA VI.

GETA. DEMEA.

Ge. HERA, ego huc ad hos proviso, quàm mox virginem

Accersant: sed eccum Demeam. salvos sies.

De. Oh, qui vocare? *Ge.* Geta. *De.* Geta, hominem maxumi

Pretii esse te hodie judicavi animo meo:

Nam is mihi est profectò servus spectatus satis, 5

Cui dominus curæ est, ita uti tibi sensi, Geta:

Et tibi ob eam rem, si quid usus venerit,

Lubens bene faxim. meditor esse affabilis,

Et bene procedit. *Ge.* bonus es, cùm hæc existumas.

De. Paulatim plebem primulùm facio meam. 10

lud malè mihi cedit. *Ge.* Benignus es, qui ista mei causâ cogites. *De.* Primùm incipio amorem infimorum mihi conciliare, sensim progrediendo.

Ge. Hera Sostrata, conveniam Mitionem atque Æschinum, ut sciam quando virginem Pamphilam adduci velint: sed ecce Demeam. Salvus sis. *De.* Quod nomen tibi est? *Ge.* Geta. *De.* Geta, hodie te hominem plurimi faciendum apud me decrevi: nam is certè mihi servus expertæ et comprobatae satis fidei videtur, qui domini curam ita gerit, ut te gerere comperi: ideoque, si occasio se dederit, libenti animo te juvabo. Studeo in sermone et verbis jucundum et comem me præbere, nec il-

ANNOTATIO.

8 *Meditor esse affabilis, &c.*] Hæc quoque submissè.

ACTUS V. SCENA VII.

ÆSCHINUS. DEMEA. SYRUS. GETA.

Æs. OCCIDUNT me equidem, dum nimi' sanctas nuptias

Student facere, in apparando consumunt diem.

De. Quid agitur, Æschine? *Æs.* hem, pater mi, tu hïc eras?

De. Tuus hercle verò et animo et naturâ pater, Qui te plùs quàm oculos hosce. sed cur non domum 5

Uxorem accersis? *Æs.* cupio; verùm hoc mihi moræ est,

Tibicina, et hymenæum qui cantent. *De.* eho,

Vin' tu huic seni auscultare? *Æs.* quid? *De.* missa hæc face,

Æs. Enecant me certè tædio, dum nimis solemnes et religiosas curant nuptias facere. In apparatu ceremoniarum totum transigunt diem. *De.* Quid fit, Æschine? *Æs.* Ehem, pater mi, tune hïc eras? *De.* Tuus mehercule pater sum non minùs animo, quàm naturâ, qui te plùs oculis hisce amo. Verùm cur non uxorem domum deducendam curas? *Æs.* Cupio: sed exspecto tibicinam, quique hymenæum cantent. *De.* Visne mihi credere? *Æs.* Quid? *De.* Insuper hæc habe,

neglige hymenæum, turbam quæ deducat sponsam, faces nuptiales, tibicinas : atque hanc in horto maceriam jube quàm celerrimè everti, atque per illam fac traducatur tua uxor : ex ejus domo et nostrâ fiat na domus : transfer etiam ejus matrem cum familiâ in ædes nostras. *Æs.* Gratium est, pater lepidissime. *De.* Euge, jam lepidus dicor. Fratris ædes omnibus patebunt : cœtum nuptialem domum introducet, sumptus multos faciet : multaque alia sustinebit : quid meâ porrò interest ? si quidem ego, quem lepidum vocant, eorum amorem demerere : jube, *Æschine*, Babylo illi numeret viginti minas pro pretio psaltriæ. *Syre*, cur tardas ire ac facere quæ dixi ? *Sy.* Quid ergo ? *De.* Dirue maceriam in horto. Tu, Geta, abi et traduce per illam Sostratam et Pamphilam. *Ge.* Dii res tuas prosperent, Demea, quem ex animo sic cupere nostræ familiæ video. *De.* Dignos his officiis vos censeo. Tu quid ais, fili ? *Æs.* Sic existimo. *De.* Multò commodius est, quàm Pamphilam à partu recentem nunc traduci per viam, ægrotam, morbo languentem. *Æs.* Nihil rectius fieri posse puto, mi pater. *De.* Sic mea consuetudo est. Sed ecce Mitio procedit ex ædibus.

Hymenæum, turbas, lampadas, tibicinas :
Atque hanc in horto maceriam jube dirui 10
Quantùm potest : hâc transfer : unam fac domum :
Transduce et matrem et familiam omnem ad
nos. *Æs.* placet,
Pater lepidissime. *De.* euge, jam lepidus vocor.
Fratrî ædes fient perviæ ; turbam domum
Adducet, sumptum admittet : multa : quid meâ ?
Ego lepidus in eo gratiam. jube nunc jam 16
Dinumeret illi Babylo viginti minas.
Syre, cessas ire, ac facere ? *Sy.* quid ergo ? *De.*
dirue.

Tu, illas, abi et traduce. *Ge.* di tibi, Demea,
Bene faxint, cùm te video nostræ familiæ 20
Tam ex animo factum velle. *De.* dignos arbitror.
Tu quid ais ? *Æs.* sic opinor. *De.* multò recitui est,

Quàm illam puerperam nunc duci huc per viam
Ægrotam. *Æs.* nihil enim vidi melius, mi pater.
De. Sic soleo. sed eccum Mitio egreditur foras. 25

Ge. Dii res tuas prosperent, Demea, quem ex animo sic cupere nostræ familiæ video. *De.* Dignos his officiis vos censeo. Tu quid ais, fili ? *Æs.* Sic existimo. *De.* Multò commodius est, quàm Pamphilam à partu recentem nunc traduci per viam, ægrotam, morbo languentem. *Æs.* Nihil rectius fieri posse puto, mi pater. *De.* Sic mea consuetudo est. Sed ecce Mitio procedit ex ædibus.

ANNOTATIONES.

9 *Hymenæum, turbas, lampadas.*] Hymen et Hymenæus, Veneris et Bacchi filius, nuptiarum præses, ideo apud Græcos vocabatur, ut apud Romanos Thalassio.

Lampadas.] Faces quinque à pueris patrimis et matrimis (id est, qui patrem et matrem viventem habebant) ferebantur in ducendâ sponsâ in domum mariti ; et tibi-na quoque canebat.

17 *Dinumeret illi Babylo.*] Argentarius fuit. Erant argentarii, trapezitæ, seu mensarii, apud quos pecuniæ fœnori collocabantur, et à quibus etiam sumebantur. Horum erat officium publicum, et tabernas in foro positas illi habebant.

ACTUS V. SCENA VIII.

MITIO. DEMEA. ÆSCHINUS.

Mi. Jubetne frater dirui hanc maceriam ? ubi is est ? An jubes hoc, Demea ? *De.* Ego verò jubeo non modò in hâc re, sed et in aliis omnibus his gratificari quàm maximè, nos hanc familiam cum nostrâ unam facere, colere, adjuvare, adjungere. *Æs.* Ita rogo, pater. *Mi.* Sic opinor esse faciendum. *De.* Quin potius aliter facere nos decreteret.

Mi. JUBET frater ? ubi is est ? tun' jubes hoc, Demea ?

De. Ego verò jubeo, et hâc re, et aliis omnibus

Quàm maxumè unam facere nos hanc familiam, Colere, adjuvare, adjungere. *Æs.* ita quæso, pater.

Mi. Haud aliter censeo. *De.* imò hercle ita nobis decet. 5

Primùm hujus uxoris est mater. *Mi.* quid postea?
De. Proba et modesta. *Mi.* ita aiunt. *De.* natu grandior.
Mi. Scio. *De.* parere jam diu hæc per annos non potest:
 Nec, qui eam respiciat, quisquam est: sola est.
Mi. quam hic rem agit?
De. Hanc te æquom est ducere; et te operam, ut fiat, dare. 10
Mi. Me ducere autem? *De.* te. *Mi.* me? *De.* te, inquam. *Mi.* ineptis. *De.* si tu sis homo, hic faciat. *Æs.* mi pater. *Mi.* quid? tu autem huic, asine, auscultas? *De.* nihil agis: Fieri aliter non potest. *Mi.* deliras. *Æs.* sine te exorem, mi pater.
Mi. Insanis: aufer. *De.* age, da veniam filio. *Mi.* sati' sanus es?
 Ego novus maritus anno demum quinto et sexagesimo 15
 Fiam, atque anum decrepitam ducam; idne estis autores mihi?
Æs. Fac: promisi ego illis. *Mi.* promisti autem? de te largitor, puer.
De. Age, quid, si quid te majus oret? *Mi.* quasi hoc non sit maximum.
De. Da veniam. *Æs.* ne gravere. *De.* fac, promitte. *Mi.* non omittis?
Æs. Non, nisi te exorem. *Mi.* vis hæc quidem est. *De.* age, age, prolixè, Mitio. 20
Mi. Etsi hoc pravom, ineptum, absurdum, atque alienum à vitâ meâ
 Videtur; si vos tantopere istuc voltis, fiat.
Æs. bene facis:
 Meritò te amo. *De.* verùm quid? quid ego dicam? hoc confit quod volo.
 Quid nunc quod restat? Hegio cognatus his est proximus;
 Affinis nobis; pauper: bene nos aliquid facere illi decet. 25
Mi. Quid facere? *De.* agelli est hîc sub urbe paulum, quod locitas foras:

Primùm Sostrata est mater Pamphilæ uxoris Æschini. *Mi.* Quid inde?
De. Proba est, et modesta. *Mi.* Sic omnes dicunt. *De.* Ætate provecâ admodum. *Mi.* Novi. *De.* Jamdudum per ætatem parere non potest: nec quemquam habet, qui eam curæ habeat, et juvet: sola est, deserta ab omnibus. *Mi.* Quid rei hic meditatur? *De.* Hanc te convenit uxorem ducere; et tui officii est, Æschine, studere omni industriâ ut id fiat. *Mi.* Me ducere uxorem? *De.* Te. *Mi.* Me? *De.* Te, inquam, te. *Mi.* Desipis. *De.* Si vir es, Æschine, id ei persuadeas facere. *Æs.* Mi pater. *Mi.* Itane, asine, huic morem geris? *De.* Frustrâ id recusas, Mitio: id te necesse est facere. *Mi.* Mente captus es. *Æs.* Permite ut id à te impetrem, mi pater. *Mi.* Insanus es animo: aufer te. *De.* Eja, hoc age, exaudi preces filii tui. *Mi.* Satisne mentis compos es? Egone novus maritus fiam, annos demum quinque et sexaginta natus, et vetulam extremæ ætatis in uxorem accipiam? idne mihi suadetis? *Æs.* Sic facias rogo: nam id illis pollicitus sum. *Mi.* Pollicitus es? de te promitte, ô puer, non de aliis. *De.* Quid igitur faceres, si quid majoris momenti à te postularet? *Mi.* Quasi istud non sit maximi momenti. *De.* Concede illi, quod petit. *Æs.* Præbe mihi te facilem. *De.* Age, promitte illi. *Mi.* Non desinis me obtundere, et verbis enecare? *Æs.* Minimè, nisi id mihi concesseris. *Mi.* Vis hæc quidem est. *De.* Age benigne, et largè nobiscum, Mitio. *Mi.* Quamvis hoc mihi perversum, stultum, ridiculum, et abhorrens à

vitæ meæ instituto videtur; attamen si vos tam enixè id vultis, fiat concedo. *Æs.* Hoc omnium optinè se habet. Ex animo te amo, tantum ob meritum in me tuum. *De.* Verùm quid ego ampliùs dicam? perficitur sanè id quod cupio. Quid adhuc superest? Hegio Sostratam et Pamphilam cognatione proximè attingit, nunc affinitate nobis junctus est, in egestate et inopiâ positus: nos benignè adesse ei et aliquantum sublevare ejus paupertatem convenit. *Mi.* Quid illi benefacere oportet? *De.* Habes paululum agelli suburbani, quod nescio cui alieno locas:

huic demus fruendum. *Mi.* Paululumne agelli id vocas? *De.* Etsi majusculum sit, tamen tradi debet: Pamphilæ patris loco est: vir honestus et probus; amicus noster; dignus est cui detur. Postremò non ego sum auctor præclaræ istius sententiæ, quam quidem rectè, sapienterque pridem pronunciasti; Vitium commune omnium est, quòd ad rem in senectute attentiores sumus. Hanc culpam evitare nos oportet: hoc verè prolatum est, et re ipsâ hoc nobis præstandum est. *Mi.* Quid hoc est? dabitur, quando Demea sic poscit. *Æs.* O mi pater! *De.* Nunc mihi germanus es pariter corpore et animo. *Mi.* Id gaudeo. *De.* Suis propriis telis hunc confodio.

Huic demus, qui fruatur. *Mi.* paulum id autem? *De.* si multum siet,
Faciendum est: pro patre huic est: bonus est; noster est; rectè datur.
Postremò non meum illud verbum facio, quod tu, Mitio,
Bene et sapienter dixi dudum; *Vitium commune omnium est,* 30
Quòd nimium ad rem in senectâ attentî sumus.
hanc maculam nos decet
Effugere: dictum est verè, et re ipsâ fieri oportet, Mitio.
Mi. Quid istic? dabitur quandoquidem hic volt.
Æs. mi pater!
De. Nunc tu mihi germanus es pariter corpore et animo. *Mi.* gaudeo.
De. Suo sibi gladio hunc jugulo. 35

ANNOTATIO.

35 *Suo sibi gladio.*] Id est, suo proprio gladio. Sic Plautus in Prologo Captivorum; *quò pacto serviat suo sibi patri.* Iterum; *In-*

scientes sua sibi fallacia, et rursum; Ita nunc ignorans suo sibi servit patri.

ACTUS V. SCENA IX.

SYRUS. DEMEA. MITIO. ÆSCHINUS.

Sy. Feci quod imperavisti mihi, Demea. Mæceria diruta est. *De.* Bonæ frugis homo es. Ego per ædem Pollucis sentio, atque arbitror Syrum libertate donari debere. *Mi.* Istum libertate donari? quamnam ob causam? *De.* Ob multas. *Sy.* O noster Demea, ædepol vir probus es. Ego vobis istos filios inde usque à teneris annis ambos educavi diligenter: docui, monitis et præceptis omnibus, quantum potui, instruxi. *De.* Res manifesta est; nimirum quidem tibi curæ fuit cibos et obsonia lauta, et delicatè emere, et condire: meretricem ad illos fideliter deducere, convivium de medio die apparare:

Sy. FACTUM est, quod jûsti, Demea.
De. Frugi homo es. ego ædepol hodie meâ quidem sentiâ
Judico Syrum fieri æquom liberum. *Mi.* istunc liberum?
Quodnam ob factum? *De.* multa. *Sy.* ô noster Demea, ædepol vir bonu' es. [dulô:
Ego istos vobis usque à pueris curavi ambos se-
Docui, monui, bene præcepi semper quæ potui omnia. 6
De. Res apparet; et quidem porrò, obsonare, cum fide
Scortum adducere, apparare de die convivium:

ANNOTATIO.

8 *Apparare de die convivium.*] De die epulari, aut potare, semper apud antiquos Græcos et Romanos datum vitio fuit, ut intemperantiæ et luxûs argumentum; ita Curtius

Alexandrum Macedonem notat, quòd de die convivia iniret; et Livius Pænos, quòd de die epularentur. Et ab Hippocratis usque temporibus rarus olim fuit prandiorum usus.

Non mediocris hominis hæc sunt officia. *Sy.* ô lepidum caput!

De. Postremò hodie in psaltriâ istâ emendâ huic adjutor fuit; 10

Hic curavit: prodesse æquom est: alii meliores erunt:

Denique hic volt fieri. *Mi.* vin' tu hoc fieri?

Æs. cupio. *Mi.* si quidem

Tu vis, *Syre*, eho, accede huc ad me: liber esto.

Sy. bene facis:

Omnibu' gratiam habeo; et seorsum tibi præterea, *Demea*.

De. Gaudeo. *Æs.* et ego. *Sy.* credo. utinam hoc perpetuum fiat gaudium, ut 15

Phrygiam uxorem meam unâ mecum videam liberam. *De.* optumam

Mulierem quidem. *Sy.* et quidem nepoti tuo, hujus filio,

Hodie primam mammam dedit hæc. *De.* hercle verò seriò,

Si quidem primam dedit, haud dubium quin emitti æquom siet.

Mi. Ob eam rem? *De.* ob eam: postremò à me argentum, quanti est, sumito. 20

Sy. Dì tibi, *Demea*, omnes semper omnia optata adferant.

Mi. *Syre*, processisti hodie pulchrè. *De.* siquidem porrò, *Mitio*,

Tu tuum officium facies, atque huic aliquid paulum præ manu

Dederis, unde utatur. reddet tibi citò. *Mi.* istoc vilius.

Æs. Frugi homo est. *Sy.* reddam hercle: da modò. *Æs.* age, pater. *Mi.* pòst consulam. 25

De. Faciet. *Sy.* ô vir optime! *Æs.* ô pater mi festivissime!

Mi. Quid istuc? quæ res tam repentè mores mutavit tuos?

Quod prolubium? quæ istæc subita est largitas? *De.* dicam tibi;

deliberabo. *De.* *Syre*, ne dubita, *Mitio* faciet quod petis. *Sy.* O vir optime, *Demea*! *Æs.* O mi pater lepidissime! *Mi.* Quid istud est? unde nam hæc tam subita morum tuorum immutatio? unde tibi tam promptus animus ad largiendum? quæ ista tam profusa in largiendi voluntas? *De.* Dicam tibi;

ANNOTATIO.

28 Quod prolubium? Turnebus legit *proluvium*, quod per translationem dicitur profusio et prodigalitas, cum quis more aquæ opes profundit. Virgilius III. *Ænei-*

dos de Harpyiis:

—Fœdissima ventris

Proluvies, —

Id est, sordis effusio, sive alvi immunditia.

hoc feci, ut manifestum facerem quòd isti filii nostri te clementem et mitem æstimant, id non effici ex verâ et laudabili facilitate naturæ tuæ, imò, nec etiam ex verâ æquitate; sed ex eo, quòd eis nimis subblandiris, indulges, et largè sumptus præbes, Mitio. Si igitur, Æschine, ratio vitæ meæ vobis invisâ et molesta est, quia in omnibus, sive ea justâ sint, vel injustâ, vobis non obsecundo, pro derelictis omnia habeo, et vestro arbitratu vivere sino. Absumite, emite, facite, ut vobis videtur. Sed si id potiùs vultis, ut quæ per adolescentiam minùs vobis intelligere licet, et per inconsiderantiam quidem magis enixè affectatis, minùs verò perpenditis, ea incusem, et emendem, utque etiam obtemperem pro temporis occasione vestris voluntatibus: ecce me reperistis, qui id vobis præstem. *Æs.* Pater mi, tuæ potestati nos committimus; tu scis meliùs quid nobis factò opus sit: sed de fratre Ctesiphone quid fiet? *De.* Permitto ut istâ potiatur fidicinâ; eâ sit contentus; et in eâ voluptates et libidinem suam consumat, nec posthac aliam amet. *Æs.* Rectè judicâsti, et constituisti. Ω plaudite.

Ut id ostenderem. quòd te isti facilem et festivum putent,

Id non fieri ex verâ vitâ, neque adeò ex æquo et bono, 30

Sed ex assentando, indulgendo, et largiendo, Mitio.

Nunc adeò si ob eam rem vobis mea vita invisâ est, Æschine,

Quia non justâ injustâ prorsus omnia omnino obsequor,

Missa facio: effundite, emite, facite quod vobis lubet.

Sed si id voltis potiùs, quæ vos propter adolescentiam 35

Minù' videtis, magis impensè cupitis, consulitis parum,

Hæc reprehendere, et corrigere me, obsecundare in loco:

Ecce me, qui id faciam vobis. *Æs.* tibi, pater, permittimus;

Plùs scis, quid factò opus est: sed de fratre quid fiet? *De.* sino;

Habeat; finem in istâc faciat. *Æs.* istuc rectè. 40

Ω plaudite.

P. TERENTII

CARTHAGINENSIS AFRI

P H O R M I O .

Acta Ludis Romanis, L. Posthumio Albino, L. Cornelio Merulâ, Ædilibus Curulibus. Egerunt L. Ambivius Turpio, L. Attilius Prænestinus. Modos fecit Flaccus Claudii, tibiis imparibus. Tota Græca Apollodoru Epidicazomenos. Facta quartò, Cn. Fannio Strabone, M. Valerio Messalâ Coss. Anno ab urbe conditâ DXCIH.

ANTE CHRISTUM NATUM CLIX.

ANNOTATIONES IN EPIGRAPHEN.

PHORMIO.] Hæc comædia vocatur Phormio à Phormione parasito, qui primas in eâ partes tenet.

Acta Ludis Romanis.] Ludi Romani sub Regibus instituti sunt, magnique appellati, auctore Asconio Pediano in actionem 1. in Verrem, quòd magnis impensis (ut erant tempora) dati sunt: tunc enim primùm ludis impensa sunt ducenta millia nummùm (hæc summa valet quindicies millia Francarum librarum), ingentes pecuniæ tunc temporis. Cicero actione 2. in Verrem ait;

sibi designato Ædili ludos antiquissimos esse faciendos, qui primi Romani appellati sunt, Jovi, Junoni, et Minervæ. Diversi sunt hi ludi à Megalesiis, qui Cybele magnæ matri deorum dicati fuerunt. Porrò quidam hic legendum censent, *Ludis Megalensibus.*

Egerunt L. Ambivius, &c.] Hi erant magistri histrionum.

Tibiis imparibus.] Unâ scilicet dextrâ; alterâ sinistrâ: quæ tibix impares vocatæ fuerunt Phrygiæ, quibus tunc canebatur, cùm gravitas jocis miscebatur.

PHORMIONIS PERSONÆ.

PHORMIO, parasitus. *A φορμῶς*, quod est, corbis, storea, textum quid ex sparto et junco, aut nexus vitilium. Vitile est omne lentum, ut flecti possit.

DEMIPHO, senex, quasi *δήμου φῶς*, id est, populi claritas.

CHREMES, senex. *A χρέμπτεισθαι*, quod est enixè exspuerc.

ANTIPHO, adolescens. *ἀπὸ τοῦ ἀντιφαίνομαι*, contrâ appareo.

PHÆDRIA, adolescens. *A φαιδρῶς*, hilaris.

GETA, servus. Gentile nomen à Getis.

DAVUS, Gentile nomen servi.

DORIO, leno, à Doribus. Gentile nomen.

SOPHRONA, nutrix. Α σόφρων, casta, proba.

NAUSISTRATA, matrona, magnificentum nomen à copiis navalibus, quarum gloriâ aliquando Atheniensis populus floruit.

CRATINUS, advocatus. Α κράτος, robur.

HEGIO, advocatus. Ab ἡγεῖσθαι, quod est ducere.

CRITO, advocatus. Α κριτής, iudex.

DORCIUM, ancilla. Α δορκάς, dama.

PHANIUM, adolescentula. Α φαίνομαι, appareo.

ARGUMENTUM.

CHREMES Atheniensis cum uxorem duxisset divitem Nausistratam, ex quâ susceperat filium Phædriam, in Lemno pauperculæ cujusdam mulieris amore correptus, eam quoque ducit uxorem, et ex eâ suscipit filiam Phanium; quæ cum jam esset quindecim annorum, Chremes convenit cum fratre suo Demiphone, ut ejus filio Antiphoni nuberet. Postea Demipho in Ciliciam profisciscitur; Chremes in Lemnum, ut Athenas Phanium cum matre adduceret. Sed hæc jam conscensâ navi cum filiâ et ipsius nutrice, eò venerat, frustrâ quæsito Chremete sub nomine Stilphonis (sic enim Chremes Lemni se vocari jusserat, ne rumor alterius sui conjugii emanaret), non ita multò post mater Phanii ex animi ægritudine moritur. Antipho autem cum fortè Phanium aspexisset funus matris cum nutrice procurantem, subitò ejus amore exarsit, eamque arte et consilio astuto Phormionis parasiti uxorem ducit. Confectis nuptiis, redeunt senes turbati admodum uterque, quærentesque omni ratione has dirimere nuptias. Accidit eodem tempore, ut Phædria citharistriam amaret, ac pro eâ redimendâ triginta minas lenoni illius domino promitteret: ad hanc pecuniam conficiendam Geta servus senes convenit, hisque nunciat, Phormionem, si sibi dotis nomine triginta minæ darentur, se paratum esse Phanium, quam Antipho duxerat, uxorem accipere: Demipho, ut filium suum à Phanio disjungeret, hanc pecuniam numerat Phormioni, is eam Phædriæ dat, Phædria lenoni. His gestis, Chremes agnoscit filiam suam Phanium, conjunctam esse cum fratris sui filio; quare mutato consilio, triginta minas à Phormione per rixam conatur exigere; sed proditur per eundem uxori suæ Nausistratæ: nec antè veniam libidinis suæ obtinet à matrefamilias, quàm et triginta minarum, et amoris citharistricæ veniam dedisset filio.

C. SULPITII APOLLINARIS PERIOCHA.

CHREMETIS frater aberat peregrè Demipho,
 Relicto Athenis Antiphone filio.
 Chremes clam habebat Lemni uxorem et filiam,
 Athenis aliam conjugem, et amantem unicè
 Gnatum fidicinam: mater è Lemno advenit 5
 Athenas: moritur: virgo sola (aberat Chremes)
 Funus procurat: ibi eam visam Antipho
 Cum amaret, operâ parasiti uxorem accipit.
 Pater et Chremes reversi fremere: dein minas
 Triginta dant parasito, ut illam conjugem 10
 Haberet ipse: argento hoc emitur fidicina.
 Uxorem retinet Antipho à patruo agnitam.

INTERPRETATIO.

Aberat Demipho, frater
 Chremetis, profectus in
 Ciliciam, cui filius erat
 Athenis Antipho. Chre-
 mes secretò duxerat Lem-
 ni alteram uxorem, ex quâ
 susceperat filiam nomine
 Phanium, cum priùs A-
 thenis uxorem duxisset
 Nausistratam, haberet-
 que ex eâ filium Phæ-
 driam, citharistriæ cujus-
 dam amore ardentem.
 Mater Phanii, secunda
 uxor Chremetis, è Lemno
 Athenas transmigravit,
 ibique non ita multò post
 vitâ decessit: virgo sola

cum nutrice funus apparat, absente Chremete: ibi cum Antipho eam aspexisset, statim
 ejus amore captus est, et astuto Phormionis parasiti consilio usus eam uxorem duxit. An-
 tiphonis pater Demipho, et Chremes reversi, questus edere cœperunt, deinde triginta
 minas dant parasito, ut Phanium uxorem acciperet disjunctam ab Antiphone: hæc pe-
 cuniâ redimitur fidicina Phædræ. Antipho remanet in conjugio cum Phanio, quæ à
 patruo Demiphone agnoscitur.

PROLOGUS.

POSTQUAM poëta vetus poëtam non potest
 Retrahere à studio, et transdere hominem in
 otium;
 Maledictis detertere, ne scribat, parat:
 Qui ita dicitur, quas antehac fecit fabulas,
 Tenui esse oratione, et scripturâ levi, 5
 Qui nusquam insanum scripsit adolescentulum
 Cervam videre fugere, et sectari canes,
 Et eam plorare, orare ut subveniat sibi.
 Quòd si intelligeret, olim cum stetit nova,

quam induxit et exhibuit adolescentulum, qui insaniens visus sibi fuerit, videre cervam
 fugientem, et canes ipsam prosequentes, eamque illachrymari, precari ipsum, ut sibi suc-
 currat. Quòd si animadverteret suam comœdiam dum nova esset, non finisse explosam,

Postquam Lucius Lavi-
 nius senex poëta poëtam
 nostrum Terentium non
 valet abjungere à studio
 poëtices comicæ, et trans-
 ducere illum in otiosam
 cessationem: conviciis
 eum terrefacere aggredi-
 tur, ut eum avertat à scri-
 bendis comœdiis, inani-
 bus verbis in vulgus jac-
 tans, quas antehac Ter-
 entius fecit comœdias,
 infimo sermone scriptas
 esse, et dicendi genere
 nimis humili: quia nus-
 quam sibi fuerit, videre cervam
 fugientem, et canes ipsam
 prosequentes, precari ipsum,
 ut sibi succurrat.

ANNOTATIONES.

5 *Tenui esse oratione.*] Imperitiæ accusat
 Terentius Lavinium, cum simplex sermo et
 purus, stylusque humilis conveniat comœ-
 diæ.

8 *Et eam plorare.*] Lachrymæ hominis
 sunt propriæ; tamen ex quâdam similitu-
 dine tribuntur crocodilo et cervo.

9 *Olim cum stetit nova.*] Hic Horatius in

Epistolâ ad Augustum:

Gestat enim nummum in loculos dimittere;
post hoc

Securus, cadat an recto stet fabula talo.

Stare igitur comœdia dicitur, quæ ad finem
usque placet populo, nec ejicitur et explo-
ditur.

magis propter actorum, quàm propter suam ipsius industriam; minùs multò confidenter alios offenderet quàm nunc offendit, et magis probarentur comœdiæ, quas scripsisset. Nunc si quis est, qui hoc dicat, aut ceaseat; Si vetus poëta prior novum minimè provocasset, novus nullam materiam scribendo prologo reperisset, ac nisi adversarium haberet, quem conviciis insectaretur: Ille hoc responsum referat: communem omnibus palmam propositam esse iis, qui poëtice profitentur. Ille Lavinius Terentium ab artis suæ exercitio abstrahere ingenti studio curavit, ut eum ad extremam inopiam et famem adigeret: hic Terentius satis habuit, si illi responderet, non eum aggrederetur. Si ille humanis verbis certasset, cum honore fuisset appellatus. Nunc quod attulit, sibi relatum esse ægrè ne ferat. Jam de illo queri desinam; licet, quantum ad ipsum pertinet, maledicere non desistat. Nunc quæ habeo vobis dicenda, animadvertite: novam comœdiam vobis exhibeo, nominatam à Græcis Epidicazomenon; à Latinis Phormionem; quoniam primæ partes erunt Phormionis parasi; cujus operâ præcipuè res agetur. Si studio et benevolentia vestra poëtam prosequemini, date recitationi fabulæ operam, cum silentio æqui et faventes audite; ne similis sors mala nobis contingat, qualis contigit priùs cum per turbas et rixas cœtus noster histrionum loco deturbatus est, quem actorum virtus constans et perseverantia nobis reddidit, vestraque humanitas, æquitasque animi, subsidio quæ nobis fuit.

Actoris operâ magis stetisse, quàm suâ; 10
 Minu' multò audacter quàm lædit, læderet;
 Et magi' placerent, quas fecisset fabulas,
 Nunc si quis est, qui hoc dicat, aut sic cogitet,
 Vetu' si poëta non laccessisset prior,
 Nullum invenire prologum potuisset novus, 15
 Quem diceret, nisi haberet, cui malediceret:
 Is sibi responsum hoc habeat; in medio omnibus
 Palmam esse positam, qui artem tractant musi-
 cam.
 Ille ad famem hunc ab studio studuit rejicere:
 Hic respondere voluit, non laccessere. 20
 Benedictis si certasset, audisset bene:
 Quod ab illo allatum est, sibi id esse relatum
 putet.
 De illo jam finem faciam dicendi mihi,
 Peccandi cum ipse de se finem non facit.
 Nunc quid velim, animum attendite: apporto
 novam 25
 Epidicazomenon quam vocant comœdiam
 Græci, Latini Phormionem nominant;
 Quia primas partes qui aget, is erit Phormio
 Parasitus, per quem res geretur maxumè.
 Voluntas vestra si ad poëtam accesserit, 30
 Date operam, adeste æquo animo per silentium:
 Ne simili utamur fortunâ, atque usi sumus,
 Cum per tumultum noster grex motus loco est:
 Quem actoris virtus nobis restituit locum,
 Bonitasque vestra adjutans, atque æquanimitas. 35

ANNOTATIONES.

18 *Artem tractant musicam.*] Id est, poëtice, quia hæc ars propter metricam rationem musicæ affinis est; vel potiùs quòd Musæ poëtice præsent.

26 *Epidicazomenon.*] Hic *ἰπιδικαζόμενος* est Antipho, quicum in iudicio contendit Phormio, ut Phanium ei addicatur uxor.

33 *Cum per tumultum.*] Id est, propter rixas populi de sedibus in spectaculis contendere soliti.

34 *Quem actoris virtus.*] Nimirum, qui exclusus toties à tumultuante populo animum non abjecerit; sed perseveraverit agere et recitare.

ACTUS I. SCENA I.

DAVUS.

AMICUS summus meus, et popularis, Geta
 Heri ad me venit : erat ei de ratiunculâ
 Jam pridem apud me reliquum pauxillum
 Nummorum : id ut conficerem : confeci : affero.
 Nam herilem filium ejus duxisse audio 5
 Uxorem : ei credo munus hoc conraditur.
Quàm iniquè comparatum est, ii qui minus ha-
Ut semper aliquid addant divitioribus ! [bent,
 Quod ille unciatim vix de demenso suo,
 Suum defraudans genium, comparsit miser, 10
 Id illa universum abripiet ; haud existumans
 Quanto labore partum. porrò autem Geta
 Ferietur alio munere, ubi hera pepererit.
 Porrò alio autem, ubi erit puero natalis dies :
 Ubi initiabunt : omne hoc mater auferet : 15
 Puer caussa erit mittundi. sed videon' Getam ?

Amicus mihi intimus,
 et ex eadem gente, Geta
 heri me adiit : erat ei
 apud me reliquum ali-
 quantulum pecuniæ, cu-
 jus ei debitor eram, de
 aliquâ rationum supputa-
 tiunculâ : id ut ei com-
 pararem, petivit : compa-
 ravi : affero. Nam ejus
 heri filium Antiphonem
 hodie uxorem duxisse
 audio : ei, ut credo, hæc
 pecunia in munus colli-
 gitur. Quàm injustè fieri
 solitum est, quibus tenu-
 ior res est familiaris, eos
 semper oportere adaugere
 aliquibus donis divi-
 vitias locupletiorum !
 Quod ille (Geta) de snâ
 frumenti mensurâ per
 singulas uncias parcendo,
 et naturæ necessaria
 alimenta detrahendo, vix

seposuit, id illa nova nupta universum intercipient : parvi pendens quantis ærumnis sit
 acquisitum : deinde verò aliud vulnus Getæ pecuniæ accipiet, cùm aliud munus heræ
 comparandum erit, ubi illa enixa partum fuerit : insuper aliud, ubi puero natalis per sin-
 gulos annos revertetur : ubi eum ablactabunt, et initium facient cibo et potu eum alendi ;
 omnia hæc munera mater lucrabitur : infans causa erit cur mittantur hæc dona ad matrem.
 Sed videone Getam ?

ANNOTATIONES.

3 *Jam pridem apud me reliquum.*] Ali-
 quod residuum pecuniæ ei debeo.

9 *Vix de demenso suo.*] Demensum erat
 mensura frumenti, quam servis admetie-
 bantur domini ad totius mensis victum.

13 *Ferietur alio munere.*] Velut malo, ac
 damno mactabitur, aliud damnum accipiet.

14 *Natalis dies.*] Munera amici solebant
 mittere ad eum, cujus erat natalis dies, qui
 uxorem ducebat, cui etiam erant nati liberi.

ACTUS I. SCENA II.

GETA. DAVUS.

Ge. Si quis me quæret rufus. Da. præstò est,
 desine. Ge. oh !

At ego obviàm conabar tibi, Dave. Da. ac-
 cipe, hem :

Lectum est ; conveniet numerus, quantum debui.

exquisiti et probati sunt nummi : summa paris numeri invenietur ei, quam reliquam ad-
 huc debui.

Ge. Si quis homo rufo
 capillo huc me quæsitus
 veniat. De. Ecce eum de
 quo loqueris. Ge. Oh !
 At ego jam paratus eram
 tibi obviàm ire, Dave.
 Da. Accipe pecuniam,
 quam tibi debeo, hem :

Ge. Pergratum mihi facis, et laudo quòd in reddendo cessator non fueris. *Da.* Præcipuè si morum peruersitas nunc spectatur; nam eò devenimus, ut si quis creditum solvit, ei gratiæ loco acceptum ferendum sit. Sed quid est quòd tristis videris? *Ge.* Egone? Ignoras in quo timore et discrimine versor. *Da.* Quid istud est? *Ge.* Nosces, dummodo id celare valeas. *Da.* Apage, imperite: dubitasne ei verba credere, cujus fidem in credendâ ei pecuniâ probaveris? Quin etiam hâc in re quæ utilitas te fallendo mihi obveniret? *Ge.* Ergo attentè audi. *Da.* Hoc officium tibi præstabo. *Ge.* Notusne est tibi frater Chremetis senis nostri Demipho? *Da.* Cur non? *Ge.* Filiusque ejus Phædria? *Da.* Æquè ac tute notus es mihi. *Ge.* Fortè illis ambobus eodem tempore causa fuit itineris faciendi: illi Chremeti in Lemnum, nostro Demiphoni in Ciliciam, ad quandam hospitem antiquum, qui eum invitaverat, propè aureos montes promittens. *Da.* Eine, cui tantæ divitiæ abundabant, et superabundabant? *Ge.* Tace: sic homo à naturâ factus est. *Da.* Oh! malè factum: quàm regem me esse deicit! *Ge.* Hic tum senes proficiscentes me filiis suis rectorem et magistrum præfecerunt. *Da.* O Geta, officium grave gerendum suscepisti. *Ge.* Hoc ita mihi evenisse expertus sum: et à Genio irato me derelictum fuisse in memoriâ habeo. Cœpi horum voluntati primò obistere: quid plura dicam? dum seni nostro Demiphoni fidelem me præsto, scapulas cædendas lorariis relinquo. *Da.* Hæc animo facilè occurrerunt; nam quæ stoliditas est adversùs stimulum calces jactare! *Ge.* Cœpi omnia facere eorum arbitrio, morem quem vellent gerere. *Da.* Scisti temporì inservire. *Ge.* Noster Ctesipho ab initio nihil nisi rectè agebat: hic Phædria illico quandam puellam fidicinam nactus est: hanc præter modum amore prosequi cœpit. Ea sub potestate erat turpissimi lenonis:

Ge. Amo te, et non neglexisse, habeo gratiam. *Da.* Præsertim ut nunc sunt mores; adeò res redit: 5

Si quis quid reddit, magna habenda est gratia. Sed quid tu es tristis? *Ge.* egone? nescis quo in metu, et

Quanto in periculo sim. *Da.* quid istuc est? *Ge.* scies,

Modò ut tacere possis. *Da.* abi sis, insciens: Cujus tu fidem in pecuniâ perspexeris, 10 Verere ei verba credere? ubi quid mihi lucri est Te fallere? *Ge.* ergo ausculta. *Da.* hanc operam tibi dico. [mem

Ge. Senis nostri, Dave, fratrem majorem Chrenostin? *Da.* quidni? *Ge.* quid? ejus gnatum Phædriam?

Da. Tanquam te. *Ge.* evenit, senibus amobus simul, 15

Iter illi in Lemnum ut esset, nostro in Ciliciam, Ad hospitem antiquum; is senem per epistolas Pellexit, modò non monteis auri pollicens.

Da. Cui tanta erat res, et supererat? *Ge.* desinas: Sic est ingenium. *Da.* oh! regem me esse oportuit. 20

Ge. Abeuntes ambo hîc tum senes me filii Relinquunt quasi magistrum. *Da.* ô Geta! provinciam

Cepisti duram. *Ge.* mihi usus venit, hoc scio. Memini relinqui me deo irato meo.

Cœpi advorsari primò: quid verbis opus est? 25 Seni fidelis dum sum, scapulas perdidit.

Da. Venère in mentem istæc mihi: namque inscitia est,

Advorsùm stimulum calces. *Ge.* cœpi his omnia Facere, obsequi quæ vellent. *Da.* scisti uti foro.

Ge. Noster mali nil quidquam primò: hic Phædria Continuò quandam nactus est puellulam 31

Citharistriam: hanc amare cœpit perditè. Ea serviebat lenoni impurissimo:

ANNOTATIONES.

16 *In Lemnum.*] Lemnos insula est maris Ægei Vulcano sacra, et Lemnia terra nobilis. Hodie *Stalimene* vocatur.

In Ciliciam.] Cilicia Asiæ minoris regio,

hodie vocatur *Turcomania*, *Caramania*, cui ab ortu jungitur. In eâ urbs Tarsus, Divi Pauli natalibus clara.

Neque, quod daretur quidquam, id curârant
patres.

Restabat aliud nihil, nisi oculos pascere, 35

Sectari, in ludum ducere, et reducere.

Nos otiosi operam dabamus Phædriæ.

In quo hæc discebat ludo, ex adverso ei loco

Tonstrina erat quædam: hîc solebamus ferè

Plerumque eam opperiri, dum inde iret domum.

Interea dum sedemus illîc, intervenit 41

Adolescens quidam lacrumans: nos mirarier:

Rogamus, quid sit. Nunquam æquè, inquit, ac
modò

*Paupertas mihi onus visum est et miserum, et
grave.*

Modò quandam vidi virginem hîc viciniæ 45

Miseram, suam matrem lamentari mortuam:

Ea sita erat exadvorsum: neque illi benevolens,

Neque notus, neque cognatus, extra unam ani-
culam

Quisquam aderat, qui adjutaret funus: miseri-
tum est.

Virgo ipsa facie egregiâ. Quid verbis opus est? 50

Commôrat omnes nos: ibi continuò Antipho,

Voltisne eam visere? Alius, Censeo;

Eamus: duc nos sodes. Imus, venimus,

Videmus. virgo pulchra: et quò magis diceres,

Nihil aderat adjumenti ad pulchritudinem. 55

Capillus passus, nudus pes, ipsa horrida:

Lacrumæ, vestitus turpis: ut, ni vis boni

In ipsâ inesset formâ, hæc formam extinguerent.

Ille, qui illam amabat fidicinam, tantummodo,

Satis scita, inquit: noster verò. *Da.* jam scio: 60

Amare cœpit. *Ge.* scin' quàm? quò evadat, vide.

Postridie ad anum rectâ pergit: obsecrat,

Ut sibi ejus faciat copiam. illa enim se negat;

Neque eum æquom ait facere: illam civem esse

Atticam,

Bonam, bonis prognatam: si uxorem velit, 65

Lege id licere facere: sin aliter, negat.

Noster, quid ageret, nescire: et illam ducere

Cupiebat, et metuebat absentem patrem.

amore illius citharistriæ, solummodo dixit, Non quidem invenusta, et inconcinna est: Noster verò Antipho. *Da.* Intelligo: continuò ejus amore exarsit. *Ge.* Scisne quantum? quousque cupiditas ejus pervenit, inspicere. Ipsâ die postridianâ vetulam virginis nutricem convenit: orat ut ejus potiundæ facultatem daret. Illa recusat hoc facere; eumque iniquè agere ait qui hoc petat: illam esse civem Atticam, honestam, honestis parentibus genitam: si uxorem eam velit ducere, legitimè id ei permitti facere: sin minùs, illa recusat ei obsequi. Noster Antipho quid sibi faciendum esset nesciebat. Cupidè volebat eam in uxorem accipere, sed patris metu tenebatur absentis.

neque patres adolescen-
tum providerant ut sump-
tus his ministrarentur.
Nihil aliud Phædriæ
supererat, quàm visu pu-
ellæ oculos suos oblectare,
semper eam sequi, in
scholam ducere, et domum
inde reducere. Nos per otium
Phædriæ obsequabamur. E
regione loci in quo discebat
puella, sita erat officina
tonsoris; hîc solebamus
eam expectare quousque
inde rediret domum. In-
terea dum illîc otiosi moramur,
repentè supervenit
adolescens quidam flens:
nos mirati, quærimus quæ
causa ei fletûs esset. Nunquam,
ait, mihi ita perspectum fuit,
ac modò, quàm ærumnosum
et molestum esset pondus
paupertas. Modò quandam
vidi infelicem puellam
propè in hâc viciniâ,
desertentem matrem suam
vitâ functam. Ea posita
erat contra mortuam:
neque quisquam amicus,
neque vicinus, neque
propinquus eam adjuvabat
in curando funere, præter
unam vetulam. Misereri
subiit. Virgo ipsa formâ
erat eximiâ. Quid plura
dicam? omnium animos
commoverat adolescens:
tunc statim Antipho; Libetne
vobis, inquit, ut hanc
virginem invisamus? Alius
quidam inquit, Ita mihi
videtur: eamus: dux esto
nobis, amabò. Imus,
adivimus, spectavimus
ipsam. Puella erat
formosa; et quò magis
crederes, nihil ei additum
erat, quod formam
insigniore redderet. Crines
negligenter et temere
dispersi, pedes calceamentis
nudati, ipsa inculta,
flens, vestis fœda et
deformis; adeò ut nisi
pulchritudo ejus excellens
esset, hæc pulchritudinem
in eâ deleberent. Phædria,
qui captus erat

Da. An non pater rever-
sus ei parceret hanc cul-
pam? *Ge.* Quid? illene
pater puellam dotis ex-
pertem, et obscuris nata-
libus pateretur eum du-
cere? Nunquam ille hoc
faceret. *Da.* Quid tandem
factum est? *Ge.* Quid fact-
um fuerit, quæris? Est
parasitus quidam, no-
mine Phormio, homo
audax et temerarius, qui
(dii illum occidunt). *Da.*
Quid fecit ille Phormio?
Ge. Hoc consilium, quod
exponam, dedit: nimi-
rum; Lege cautum est
Athenis, ut virgines pa-
rentibus orbatæ nubant
proximis agnatis, atque
illi eas uxores ducant: ego te virgini proximum
esse asseverabo, et in
jus vocabo, patris me
amicum esse fingens;
nos iudicio sistemus: qui
fuerit illius pater, quæ
mater, quo modo ei cog-
natione junctus sis reci-
tabo. Hoc erit commo-
dum et ex usu meo, quod
cum nihil horum refuta-
bis, certè te in iudicio
vincam. Deinceps pater
tuus ex itinere revertetur:
mihi lites intendet:
sed quid meâ interest?
illa virgo nostra manebit.
Da. Confidentialiam risu
dignam! *Ge.* Antiphoc
consilium probavit, execu-
tus est, ad iudices ve-
nimus, causâ cecidimus:
ille hanc in uxorem ac-
cepit. *Da.* Quæ mihi
commemoras? *Ge.* Hæc,
quæ auribus tuis perci-
pis. *Da.* O mi Geta!
quid te fiet? *Ge.* Nescio
per Herculem quis me
casus manet: sed unum
hoc probè scio; quod for-
tuna offeret, accipiemus
æquo et patiente animo.
Da. Gratum mihi est.
Hem, fortis hoc viri est
officium facere. *Ge.* Spes
mihi in nullo alio, quam
in me ipso sita est. *Da.*
Laudo animum. *Ge.* Ad
deprecatorem per fugiam
scilicet, qui pro me tali-
bus verbis herum propitium mihi faciat: Dimitte, rogo, hunc impunem nunc; si verò
posthac quicquam deliquerit, nihil deprecor. Modò id denique non adjiciat: Postquam
hinc profectus fuero, si libet, etiam hunc interficito. *Da.* Quid verò agit ille pædago-
gus virginis, Phædria? *Ge.* Sic, exigué. *Da.* Modicum fortasse illi est quod det. *Ge.*
Imò nihil, nisi nuda spes ei restet. *Da.* Paternæ ejus peregrinatus est, an non? *Ge.*
Nondum. *Da.* Quid? senem vestrum Demiphonem ad quod tempus expectatis? *Ge.*
Incertus sum de hujus reditu:

Da. Non, si rediisset, ei pater veniam daret?
Ge. Ille indotatam virginem atque ignobilem 70
Daret illi? nunquam faceret. *Da.* quid fit de-
nique?
Ge. Quid fiat? est parasitus quidam Phormio,
Homo confidens: qui, illum di omnes perduint!
Da. Quid is fecit? *Ge.* hoc consilium, quod
dicam, dedit:
Lex est, ut orbæ, qui sint genere proximi, 75
Iis nubant: et illos ducere eadem hæc lex jubet.
Ego te cognatum dicam, et tibi scribam dicam:
Paternum amicum me assimulabo virginis:
Ad iudices veniemus: qui fuerit pater,
Quæ mater, quæ cognata tibi sit; omnia hæc 80
Configam. quod erit mihi bonum atque com-
modum.
Cum tu horum nihil refelles, vincam scilicet.
Pater aderit: mihi paratæ lites: quid meâ?
Illa quidem nostra erit. *Da.* joculari audaciam!
Ge. Persuasum est homini: factum est: ven-
tum est: vincimur: 85
Duxit. *Da.* quid narras? *Ge.* hoc, quod audis.
Da. ô Geta!
Quid te futurum est? *Ge.* nescio hercle: unum
hoc scio;
Quod fors feret, feremus æquo animo. *Da.* pla-
cet:
Hem, istuc viri est officium. *Ge.* in me omnis
spes mihi est.
Da. Laudo. *Ge.* ad precatorem adeam credo,
qui mihi 90
Sic oret: Nunc amitte quæso hunc: cæterum
Posthac si quidquam, nihil precor. tantummodo
Non addat; Ubi ego hinc abiero, vel occidito.
Da. Quid pædagogus ille, qui citharistram?
Quid rei gerit? *Ge.* sic, tenuiter. *Da.* non
multum habet 95
Quod det fortasse. *Ge.* imò nihil, nisi spem
meram.
Da. Pater ejus rediit, an non? *Ge.* nondum. *Da.*
quid? senem
Quoad expectatis vestrum? *Ge.* non certum scio:

Sed epistolam ab eo allatam esse audivi modò, et
Ad portitores esse delatam : hanc petam. 100
Da. Nunquid, Geta, aliud me vis? *Ge.* ut bene
sit tibi.
Puer, heus? nemon' huc prodit? cape, da hoc
Dorcio.

huc domo procedit? cape hoc ar
gentum, et trade Dorcio.

ACTUS I. SCENA III.

ANTIPHO. PHÆDRIA.

An. ADEON' rem rediisse, ut, qui mihi consultum
esse optumè velit,
Phædria, patrem ut extimescam, ubi in mentem
ejus adventi venit?
Quòd ni fuisset incogitans, ita eum exspectarem,
ut par fuit.

Ph. Quid istuc est? *An.* rogitas? qui tam auda-
cis facinoris mihi conscius

Sis? quod utinam ne Phormioni id suadere in
mentem incidisset, 5

Neu me cupidum eò impulsisset, quod mihi prin-
cipium est mali.

Non potitus essem; fuisset tum mihi illos ægrè
aliquot dies :

At non quotidiana cura hæc angeret animum.
Ph. audio.

An. Dum exspecto, quàm mox veniat, qui adi-
mat hanc mihi consuetudinem.

Ph. Aliis, quia desit quod amant, ægrè est : tibi,
quia superest, dolet. 10

Amore abundas, Antipho.

Nam tua quidem hercle certè vita hæc expeten-
da, optandaque est.

Ita me di bene ament; ut mihi liceat tam diu,
quàm amo, frui, [tera;

Jam depacisci mortem cupio. tu conjicito cæ-
Quid ego ex hâc inopiâ nunc capiam, et quid tu
ex istâc copiâ : 15

Ut ne addam, quòd sine sumptu, ingenuam, li-
beralem nactus es :

Quòd habes, ita ut voluisti, uxorem, sine malâ
famâ; palàm

cundè amicâ fruaris : ut ne his adjungam, quòd sine ullis pecuniarum impensis ingenuam
et liberalem virginem sortitus es : quòd possides uxorem qualem optavisti, integræ exis-
timationis ;

denique beatum te prædico, si unum hoc adsit, animus qui hæc moderatè capiat. Quòd si cum lenone avarissimo rem transigendam habeas, ut ego, tum tu revera te beatum esse intelligas. Ita plerique omnes à naturâ facti sumus, nostra ferè contemnimus. *An.* At te contrà felicem esse dno, Phædria, cui adhuc integris rebus licet considerare, et deliberare quid eligas; tibi asserves, diligas, relinquo: ego in eum statum conjectus sum, ut neque mihi potestas sit relinquendæ nec retinendæ virginis, quam possideo. Sed quid hoc est? num conspicio Getam currentem huc properare? is ipse est. Me miserum! metuo ne mihi nunc tristem nuncium afferat.

Beatus, ni unum desit, animus qui modestè istæc ferat.

Quòd si tibi res sit cum eo lenone, quocum mihi est, tum sentias.

Ita plerique ingenio sumus omnes, *nostri nosmet pœnitent.* 20

An. At tu mihi contrà nunc videre fortunatus, Phædria,

Cui de integro est potestas etiam consulendi, quid velis;

Retinere, amare, amittere: ego in eum incidi infelix locum,

Ut neque mihi ejus sit amittendi, nec retinendi copia.

Sed hoc quid est? videon' ego advenire huc currentem Getam? 25

Is ipse est. hei, timeo miser, quam nunc mihi hic rem nuntiet.

ACTUS I. SCENA IV.

GETA. ANTIPHO. PHÆDRIA.

Ge. Periisti, Geta, nisi subitum aliquod consilium inveneris: ita nunc tibi non providenti nec expectanti tanta instant pericula: quæ quâ ratione declinem ignoro, neque quomodo inde me expeditam: neque enim diutius nostra temeritas jam potest occultari: quæ, si non astutè caveantur, me aut herum oppriment. *An.* Quidnam est, quòd tam perturbatus currit? *Ge.* Tum, solùm mihi momentum temporis restat ad deliberandum de hâc re: ecce herum. *An.* Quodnam hoc malum est? *Ge.* Quam rem cum resciverit, filium Antiphonem duxisse uxorem, quodnam remedium sedandæ ejus iracundiæ reperiam? Alloquarne eum? inflammabo: sileam? stimulem: excussem? operam perdam, et verba. Eheu me miserum! præterquam quod mihi metuo, tum etiam angor sollicitudine propter Antiphonem: ejus misereor: pro eo metuo: is me remoratur, et retardat: nam nisi res ad eum pertineret,

Ge. NULLUS es, Geta, nisi jam aliquod tibi consilium celerè reppereris:

Ita subitò nunc imparatum tanta te impendent mala:

Quæ neque uti devitem scio, neque quomodo me inde extraham: [cia.

Nam non potest celari nostra diutius jam auda-
Quæ si non astu providentur, me aut herum pes-

sum dabunt. 5

An. Quidnam ille commotus venit? *Ge.* tum, temporis punctum mihi

Ad hanc rem est: herus adest. *An.* quid istuc est mali?

Ge. Quod cum audierit, quod ejus remedium inveniam iracundiæ?

Loquarne? incendam: taceam? instigem: purgem me? laterem lavem.

Eheu me miserum! tum mihi paveo, tum Antipho me excruciat animi: 10

Ejus me miseret: ei nunc timeo: is nunc me retinet. nam absque eo

Esset, rectè ego mihi vidissem; et senis essem ultus iracundiam: [protinus in pedes.

Aliquid convasâssem, atque hinc me conjicerem

An. Quam hic fugam aut furtum parat?

Ge. Sed ubi Antiphonem reperiam? aut quâ quærere insistam viâ? 15

Ph. Te nominat. *An.* nescio quod magnum hoc nuntio exspecto malum.

Ph. Ah, sanusne es?

Ge. Domum ire pergam: ibi plurimum est. *Ph.* revocemus hominem. *An.* sta illico. *Ge.* hem!

Satis pro imperio, quisquis es. *An.* Geta. *Ge.* ipse est, quem volui obviâ.

An. Cedò, quid portas, obsecro? atque id, si potes, verbo expedi. 20

Ge. Faciam. *An.* eloquere. *Ge.* modò apud portum. *An.* meumne? *Ge.* intellexti. *An.* occidi. *Ph.* hem!

An. Quid agam? *Ph.* quid ais? *Ge.* hujus patrem vidisse me, patrum tuum.

An. Nam quod ego huic nunc subito exitio remedium inveniam miser?

Quòd si eò meæ fortunæ redeunt, Phanium, abs te ut distrahar;

Nulla est mihi vita expetenda. *Ge.* ergo istæcùm ita sint, Antipho, 25

Tanto magis te advigilare æquom est. *Fortes fortuna adjuvat.*

An. Non sum apud me. *Ge.* atqui opus est nunc cùm maxumè ut sis, Antipho;

Nam si senserit te timidum pater esse, arbitrabitur Commeruisse culpam. *Ph.* hoc verum est. *An.* non possum immutari. [foret?

Ge. Quid si aliquid gravius tibi nunc faciendum

An. Cùm hoc non possum, illud minù' possem. *Ge.* hoc nihil est, Phædrîa: illicit. 31

Quid conterimus operam frustrâ? quin abeo. *Ph.* et quidem ego. *An.* obsecro.

Quid si assimulo? satin' est? *Ge.* garris. *An.* vultum contemplantini: hem,

Satin' sic est? *Ge.* non. *An.* quid si sic? *Ge.* propemodum. *An.* quid si sic? *Ge.* sat est.

ret, et patienda foret? *An.* Cùm hoc non possum facere, aliud quid difficilius multò minùs facere possum. *Ge.* Hic Antipho, ô Phædrîa, pusilli est animi, et ad omnia inutilis: extemplo discedamus: quid hic frustrâ operam consumimus? ego verò discedo. *Ph.* Et ego quoque. *An.* Manete, vos oro. An sic aptè simulo me confidentem esse? *Ge.* Nugaris. *An.* Spectate faciem meam: hem, satisne sic est? *Ge.* Minimè. *An.* Quid si sic me gero? *Ge.* Propè rectè. *An.* Quid si sic? *Ge.* Satis nunc est.

ANNOTATIO.

33 *Quid si assimulo?*] Hic Antipho actione conatur simulare se non esse timidum, sed præsentî animo.

Hunc gestum observa, et vehementiam patris in sermone pari vehementiâ imitare, et similia verba similibus subjice, ne te irâ incitatus atrocibus et asperis suis dictis perturbet. *An.* Intellico. *Ge.* Responde te vi compulsam à lege, iudicibus, et præter voluntatem uxorem duxisse; an intelligis? Verùm, quis hic senex est, quem conspicio in extremâ plateæ parte? *An.* Pater ipse est. Non possum hic præsens manere. *Ge.* Ah! quid agis? quò abis, Antipho? mane, mane, inquam. *An.* Egomet me novi, et culpam meam: vobis commendo Phanium, et vitam meam. *Ph.* Geta, quid nunc nobis fiet? *Ge.* Tu jam verbis acerbis objurgaberis: ego pendens virgis verberabor, nisi me valdè fallit opinio. Sed quæ modò hic nos Antiphoni præcepimus, ea nosmet ipsos exequi oportet. *Ph.* Mitte hoc verbum, oportet: potiùs mone quod mihi faciendum esse censes; nam sponte et libenter ea faciam. *Ge.* An tenes memoriâ sermonem quem olim habuisti, cùm hanc rem aggressi sumus? nempè defensionem illam, quam invenimus ad culpam excusandam, esse facilem, justam, ad vincendum idoneam, et speciosam. *Ph.* Memoriâ teneo. *Ge.* Hem, nunc eâ utendum nobis est, aut si fieri potest aliâ solertiore, et astutiore. *Ph.* Diligenter id studendum. *Ge.* Nunc tu prior patrum Demiphonem aggredere: ego in insidiis hîc subsidebo supplicias laturus, si vires deficient. *Ph.* Eja, age.

Hem istuc serva, et verbum verbo, par pari ut respondeas, 35
 Ne suis te iratus sævidictis protelet. *An.* scio.
Ge. Vi coactum te esse, invitum, lege, iudicio: tenes?
 Sed quis hic est senex, quem video in ultimâ plateâ? *An.* ipse est.
 Non possum adesse. *Ge.* ah, quid agis? quò abis, Antipho? mane,
 Mane, inquam. *An.* egomet me novi, et peccatum meum: 45
 Vobis commendo Phanium, et vitam meam.
Ph. Geta, quid nunc fiet? *Ge.* tu jam lites audies:
 Ego plectar pendens, nisi quid me fefellerit.
 Sed quod modò hîc nos Antiphonem monuimus, Id nosmet ipsos facere oportet, Phædria. 45
Ph. Aufer mihi, oportet: quin tu, quid faciam, impera.
Ge. Meministin' olim ut fuerit vostra oratio In re incipiendâ ad defendendam noxiam?
 Justam illam caussam, facilem, vincibilem, optumam.
Ph. Memini. *Ge.* hem, nunc ipsâ eâ est opus, aut, si quid potest, 50
 Meliore et callidiore. *Ph.* fiet seduló.
Ge. Nunc prior adito tu: ego in insidiis hîc ero Succenturiatus, si quid deficies. *Ph.* age.

ACTUS I. SCENA V.

DEMIPHO. GETA. PHÆDRIA.

De. Itane Antipho tandem nuptias contraxit, me non jubente? nec potestatem patriam reveritus est: sed taceo hanc potestatem; nec saltem indignationem meam subire dubitavit? pudore non affici? ô inceptum et factum temerarium! ô Geta præceptor, et auctor! *Ge.* Penè mei oblitus est, sed tandem meminit. *De.* Quid mihi dicent? aut quam excusationem prætexere poterunt, si se purgare conati fuerint? dubito valdè, quid acturi sint.

De. ITANE tandem uxorem duxit Antipho in jussu meo?
 Nec meum imperium, ac mitto imperium, non similitatem meam
 Revereri saltem? non pudere? facinus audax! ô Geta
 Monitor! *Ge.* vix tandem. *De.* quid mihi dicent? aut quam caussam reperient?

Demiror. *Ge.* atqui repperi jam: aliud cura. *De.*
an hoc dicent mihi? 5

Invitus fecit: lex coëgit. audio: fateor. *Ge.* placet.

De. Verùm scientem, tacitum, caussam tradere
adversariis,

Etiarne id facere lex coëgit? *Ph.* illud durum.
Ge. ego expediam: sine.

De. Incertum est, quid agam; quia præter spem,
atque incredibile hoc mihi obtigit.

Ita sum irritatus, animum ut nequeam ad cogitan-
dum instituere. 10

Quamobrem omnes, *cùm secundæ res sunt max-
imè, tum maxumè*

*Meditari secum oportet, quo pacto advorsam
ærumnam ferant.*

Pericla, damna, exilia, peregrè rediens semper
cogitet,

Aut filii peccatum, aut uxoris mortem, aut mor-
bum filiæ:

Communia esse hæc; fieri posse: ut ne quid
animo sit novum; 15

Quidquid præter spem eveniat, omne id depu-
tare esse in lucro.

Ge. O Phædrîa, incredibile est, quantò herum
anteo sapientiâ.

Meditata mihi sunt omnia mea incommoda: he-
rus si redierit,

Molendum usque in pistrino: vapulandum: ha-
bendæ compedes:

Opus ruri faciendum: horum nil quidquam ac-
cidet animo novum. 20

Quidquid præter spem eveniet, omne id depu-
tato esse in lucro.

Sed quid hominem cessas adire, et blandè in
principio alloqui?

De. Mei fratris video filium ire mihi obviâm.

Ph. Mi patruæ, salve. *De.* salve: sed ubi est
Antipho?

Ph. Salvom advenire. *De.* credo: hoc responde
mihi. 25

Ph. Valet: hîc est. Sed satin' omnia ex sententiâ?

De. Vellem quidem! *Ph.* quid istuc? *De.* rogitas,
Phædrîa?

Bonas me absente hîc confecistis nuptias.

Ge. Atqui jam inveni:
nesis de his sollicitus. *De.*

Anne hoc mihi responsu-
ri sunt? non ultro, sed
nolens feci: lex ad id me
adegit. Intellego; et as-
sentior. *Ge.* Gratum est
mihi, quod dicit. *De.*

Verùm volentem, nec
contradicentem, causæ
victoriam concedere ad-
versariis; idne quoque
lex facere coëgit? *Ph.*

Illud difficile, et moles-
tum. *Ge.* Ego explica-
bo, et planum reddam:
quiesce. *De.* Dubium
est mihi, quid facere de-
beam; quia contra ex-
spectationem, et opinio-
nem meam hoc mihi ac-
cidit. Ita irâ turbatus
sum, ut nequeam men-
tem ad deliberandum ap-
pellere. Quapropter cùm
prospera fortuna nobis-
cum versatur maximè,
tum maximè unumquem-
que nostrum considerare
oportet, quomodo adver-
sitates et miserias in-
gruentes tolleret; peri-
cula, damna, exilia:

cùm ex peregrinatione
redit, semper in mente
habeat, aut filii facinus
aliquod indignum, aut
uxorem mortuum esse,
aut filiam in morbum in-
cidisse: hæc communia
esse omnibus; posse ac-
cidere: ut ne quid ho-
rum tanquam novum ac
insolitum eum occupet:
quidquid præter expec-
tationem eveniet, id ap-
ponat lucro. *Ge.* O Phæ-
drîa, credi non potest,
quantò herum antecedo
prudentiâ. Omnia mea
mala animo prævisa
sunt: cùm herus rever-
sus domum fuerit, ver-
sandæ assiduè molæ in
pistrino: virgæ aut fus-
tes ad vapulandum sub-
eundi: compedibus cru-
ra constringenda: ruris
operi enixè incumben-
dum: nihil quidquam
horum animo improvi-
sum continget mihi. Quid-
quid præter exspectatio-
nem eveniet, id apponam
lucro. Verùm, Phædrîa,
quid cunctaris ad Demi-
phonem accedere, et blandis verbis in primo congressu eum compellare? *De.* Video
Phædrîam, fratris mei Chremetis filium, mihi occurrentem. *Ph.* Mi patruæ, salve. *De.*
Salvus sis, Phædrîa: sed ubi est Antipho? *Ph.* Salvum te advenire gaudeo. *De.* Credo:
hoc responde mihi quod quæro. *Ph.* Bene valet: hîc est. Sed satisne omnia, ut vis,
tibi evenerunt? *De.* Vellem certè! *Ph.* Quid mali contigit? *De.* Quærisne, Phædrîa?
egregias verò hîc nuptias me absente celebravistis.

Ph. Eho, an eâ de causâ nunc iratus es illi? *Ge.* O solerter artificem! *De.* Egone illi non sim iratus? ipsum vehementer cupio sisti coram me, ut cognoscat me ipsi ex illo antea clemente et miti patre, mutatum esse nunc suo merito in asperinum. *Ph.* Veruntamen nihil fecit, quod ad iram te provocare debeat. *De.* Ecce quàm similes omnes unanimiter consentiunt: si unum cognoveris, omnes noveris. *Ph.* Non ita res se habet. *De.* Hic noxius est, ille ad defendendam noxam paratus adest: operas invicem sibi commodatò dant. *Ge.* Expressè horum facta insciens descripsit senex. *De.* Nam si hæc non ita se haberent, non stares à partibus Antiphonis, Phædria. *Ph.* Si verum est, patruæ, Antiphonem in se peccasse, ex quo rei familiari damnum aut famæ nominis detrimentum attulerit; non deprecor, quin pœnam, quâ dignus sit, ferat: sed si fortè aliquis calumniator versutiâ et fraude innixus suâ, insidiatus est ætati infirmæ nostræ adolescentiæ, et secundum se iudicium obtinuit; utrùm culpa nobis tribuenda est, an iudicibus, qui sæpe odio et invidiâ impulsî, jus suum detrahunt locupletî, aut misericordiâ moti plûs æquo attribuant inopi? *Ge.* Nisi statum causæ scirem, vera esse quæ narravit mihi persuaderet. *De.* Quotusquisque iudex est, qui scire jus tuum possit, ubi tu ipse ne uno quidem verbo te defendas, ita ut Antipho fecit? *Ph.* Officium adolescentis ingenui fecit: postquam in iudicio stetit, quæ præmeditatus fuerat ad defensionem recitare non potuit: ita eum tummeticulosum verecundia sensu et motu privavit. *Ge.* Laude dignus orator est Phædria: sed nimis tardo quamprimum senem Demiphonem salutare. Here, salvus sis: incolumem te ad nos rediisse lætor. *De.* Ho! egregie custos, et rector adolescentum; familiæ verò sustentaculum, cujus fidei proficiscens commendavi filium meum. *Ge.* Jamdiu accusationes tuas in nos omnes audio injustas immeritò, atque in me maximè omnium immeritissimum: nam quid me in hæc causâ præstare voluisti tibi? servo homini causas agere leges non permittunt,

Ph. Eho, an id succenses nunc illi? *Ge.* artificem probum!

De. Egone illi non succenseam? ipsum gestio 30 Dari mi in conspectum: nunc suâ culpâ ut sciat Lenem patrem illum factum me esse acerrimum.

Ph. Atqui nil fecit, patruæ, quod succenseas.

De. Ecce autem similia omnia: omnes congruunt: Unum cognôris, omnes nôris. *Ph.* haud ita est. 35

De. Hic in noxâ est, ille ad defendendam causam adest.

Cùm ille est, hic præstò est: tradunt operas mutuas.

Ge. Probè eorum facta imprudens depinxit senex.

De. Nam ni hæc ita essent, cum illo haud stares, Phædria.

Ph. Si est, patruæ, culpam ut Antipho in se admiserit, 40

Ex quâ re minùs rei foret aut famæ temperans; Non caussam dico, quin, quod meritus sit, ferat: Sed si quis fortè malitiâ fretus suâ, Insidias nostræ fecit adolescentiæ,

Ac vicit; nostran' culpa ea est, an iudicum, 45

Qui sæpe propter invidiam adimunt diviti, Aut propter misericordiam addunt pauperi?

Ge. Ni nôsem caussam, crederem vera hunc loqui.

De. An quisquam iudex est, qui possit noscere Tua justa, ubi tute verbum non respondeas, 50

Ita ut ille fecit? *Ph.* functus adolescentuli est Officium liberalis: postquam ad iudices

Ventum est, non potuit cogitata proloqui: Ita eum tum timidum ibi obstupescit pudor.

Ge. Laudo hunc: sed cesso adire quamprimum senem? 55

Here, salve; salvom te advenisse gaudeo. *De.* oh!

Bone custos, salve; columen verò familiæ, Cui commendavi filium hinc abiens meum.

Ge. Jamdudum te omnes nos accusare audio, Immeritò, et me omnium horum immeritissimò: 60

Nam quid me in hæc re facere voluisti tibi?

Servum hominem caussam orare leges non sinunt:

Neque testimonii dictio est. *De.* mitto omnia.
addo

Istuc : imprudens timuit adolescens ; sino :

Tu servus : verùm si cognata est maxumè, 65

Non fuit necesse habere ; sed, id quod lex jubet,
Dotem daretis ; quæreret alium virum.

Quâ ratione inopem potiùs ducebat domum ?

Ge. Non ratio, verùm argentum deerat. *De.*
sumeret

Alicunde. *Ge.* alicunde ? nihil est dicto facilius.

De. Postremò si nullo alio pacto, fœnore. 71

Ge. Hui ! dixti pulchrè, si quidem quisquam
crederet,

Te vivo. *De.* non : non sic futurum est ; non
potest.

Egone illam cum illo ut patiar nuptam unum
diem ?

Nil suave meritum est. hominem commonstra-
rier 75

Mihi istum volo, aut, ubi habitet, demonstrarier.

Ge. Nempe Phormionem ? *De.* istum patronum
mulieris.

Ge. Jam faxo hîc aderit. *De.* Antipho ubi nunc
est ? *Ph.* foris.

De. Abi, Phædria, eum require, atque adduce
huc. *Ph.* eo.

Rectâ viâ quidem illuc. *Ge.* nempe ad Pam-
philam. *De.* at ego 80

Deos penateis hinc salutatum domum

Divortor : inde ibo ad forum, atque aliquot mihi

Amicos advocabo, ad hanc rem qui adsient ;

Ut ne imparatus sim, si adveniat Phormio.

Equidem illuc rectâ proficiscor. *Ge.* Nempe ad Pamphilam.
divertam, ut Deos penates ob faustum reditum salutem : inde ad forum me conferam,
atque aliquot amicos advocatos mihi adjungam, qui mihi præstò sint in hâc causâ ; ne
imparatus sim ad disputandum, si Phormio adveniat.

neque testimonium per-
libere. *De.* Prætereo
cætera : insuper impru-
dentiâ ætatis in sermone
hæsit timens adolescenti-
tulus Antipho, esto : tu
servus testis produci in
judicium non potuisti :
verùm si proxima est
cognata, non tamen ne-
cesse fuit eam in uxorem
accipere ; sed id quod
lege constitutum est, po-
teratis dotem ei dare : ut
sibi aium virum adjun-
geret. Propter quam
rationem potiùs egenam
omnium rerum ducebat
domum ? *Ge.* Non ratio
deficiebat, sed argentum.
De. Poterat ab aliquo
mutuò sumere. *Ge.* Ab
aliquo ? nihil est dictu
facilius. *De.* Tandem, si
nullo alio modo sumi po-
tuit, saltem sub fœnore
acciperet. *Ge.* Hui ! scitè
locutus es, si quidem ul-
lus, te vivo, filio pecu-
niam mutuam dare vellet.
De. Non : non sic res se
habebit ; istud esse non
potest. Egone illam cum
illo unum diem nuptam
manere sinam ? nulla mer-
ces adeò suavis mihi esse
potest, ut id patiar. Ho-
minem præsentem istum
volo mihi ostendi, quicum
nobis res est, aut indicari
ejus domum. *Ge.* Nempe
Phormionem ? *De.* Istum
patronum mulieris. *Ge.*
Jam illum accersam. *De.*
Ubi nunc est Antipho ?
Ph. Foris. *De.* Abi,
Phædria, eum quære, at-
que huc adduce. *Ph.*
De. At ego de viâ domum

ACTUS II. SCENA I.

PHORMIO. GETA.

Ph. Verumne est quod ais, Antiphonem præ metu non ausum venire in conspectum patris hinc evasisse? *Ge.* Verum est. *Ph.* Phanium desertam solam remansisse? *Ge.* Sic est. *Ph.* Et Demiphonem irâ commotum? *Ge.* Admodum. *Ph.* Ad te unum, Phormio, tota hæc res spectat: tute hanc intritam apparâsti; tibi ergo ea meritò jam comedenda est. *Ge.* Oro te, Phormio, hanc rem expedi. *Ph.* Si quæret, unde Phanium sit cognata Antiphoni. *Ge.* Omnis rei gerendæ spes in te sita est. *Ph.* Ecce responsum paratum habeo. Quid si se dicat redditurum puellam? *Ge.* Tu nos ad has nuptias impulisti. *Ph.* Sic arbitrator persuadendum seni, ut cognatam esse credat. *Ge.* Subsidium afferas. *Ph.* Siste modò senem ad disceptandum: jam præcepi animo, et commentus sum omnia argumenta. *Ge.* Quid efficies? *Ph.* Quid vis efficiam, nisi ut Phanium maneat cum Antiphone, nec expellatur; ut Antiphonem culpâ absolvam; atque in me omnem iram senis conferam? *Ge.* O Phormio, quàm vir fortis atque amicus es! verùm sæpe metuo ne tanta audacia nobis exitium afferat, ita ut in vincula conjiciamur. *Ph.* Ah, non fiet: experimentum jam feci: vestigia quibus insistam nota sunt. Quot jam me putas homines cecidisse usque ad mortem, hospites? cives? quò magis experientiâ edoctus sum, eò sæpius id feci. Dic mihi, quæso, an unquam audivisti injuriarum nomine me in jus vocatum esse?

Ph. ITANE patris ais conspectum veritum hinc abiisse? *Ge.* admodum.

Ph. Phanium relictam solam? *Ge.* sic. *Ph.* et iratum senem?

Ge. Oppidò. *Ph.* ad te summa solum, Phormio, rerum redit:

Tute hoc intrîsti: tibi omne est exedendum: accingere.

Ge. Obsecro te. *Ph.* si rogabit. *Ge.* in te spes est. *Ph.* eccere, 5

Quid si reddet? *Ge.* tu impulisti. *Ph.* sic opinor. *Ge.* subveni.

Ph. Cedò senem: jam instructa sunt mihi in corde consilia omnia.

Ge. Quid ages? *Ph.* quid vis? nisi uti maneat Phanium; atque ex crimine hoc

Antiphonem eripiam; atque in me omnem iram derivem senis?

Ge. O vir fortis, atque amicus! verùm hoc sæpe, Phormio, 10

Vereor, ne istæc fortitudo in nervum erumpat denique. *Ph.* ah,

Non ita est: factum est periculum; jam pedum visa est via.

Quot me censes homines jam de verberâsse usque ad necem?

Hospites? tum cives? quò magi' novi, tantò sæpius.

Cedò dum, en unquam injuriarum audisti mî scriptam dicam? 15

ANNOTATIO.

4 *Tute hoc intrîsti.*] Proverbium est apud Phormionem parasito. *Intrita* Donato est moretum, genus libi ex farinâ, lacte, vino, caseo, atque herbis confectum, ab

interendo, quòd hæc in mortario terantur. Dictum proverbialiter, hoc sensu: Per te hoc factum est; quidquid ergo hinc evenerit, in te redundabit.

Ge. Quî istuc? *Ph.* quia non rete accipitri tenditur, neque milvio,

Qui malè faciunt nobis: illis qui nil faciunt tenditur.

Quia enim in illis fructus est: in illis operaluditur.

Aliis aliunde est periculum, unde aliquid abradi potest:

Mihi sciunt nihil esse. dices, ducent damnatum domum. 20

Alere nolunt hominem edacem: et sapiunt, meâ quidem sententiâ,

Pro maleficio si beneficium summum nolunt reddere.

Ge. Non pote sati' pro merito ab illo tibi referri gratia.

Ph. Imò enim nemo sati' pro merito gratiam regi refert.

Téne asymbolum venire, unctum atque lautum à balneis, 25

Otiosum ab animo; cùm ille et curâ, et sumptu absumitur,

Dum tibi sit, quod placeat; ille ringitur, tu rideas; Prior bibas, prior decumbas: cœna dubia apponitur.

Ge. Quid istuc verbi est? *Ph.* ubi tu dubites, quid sumas potissimum.

Hæc, quum rationem ineas, quàm sint suavia, et quàm cara sint; 30

Ea qui præbet, non tu hunc habeas planè præsentem deum?

Ge. Senex adest; vide quid agas: prima coitio est acerrima:

Si eam sustinueris, post illa jam, ut lubet, ludas licet.

mé. Hæc cùm seriò tecum reputes, non tunc arbitreris omnino deum faventem et propitium qui hæc tribuit? *Ge.* Ecce tibi senex; vide quid acturus sis: Primus conflictus est vehementis valdè: si hunc patiaris, post illa, reliquum ludicra tantùm erit exercitatio.

Ge. Quamobrem? *Ph.* Quia retia non tenduntur accipitri et milvio, qui nobis noceresolent: tenduntur verò illis avibus, quæ nobis non nocent. Illæ si capiuntur, in cibum prosunt; in illis nulla posita est utilitas. Sic aliud aliis, à quibus aliquid extorqueri potest, instat periculum: ac mihi sciunt nihil esse rei propter quam insidientur. At enim dices mihi, Damnatum te, et addictum sibi à iudicibus in domum sam trahent, ut ipsis in vinculis servias. At sciunt me edacem, idcirco alere nolunt, ut jubentur lege: et quidem sapienter faciunt, ut mihi videatur, si benefacere mihi nolunt, qui ipsis malefici. *Ge.* Antipho nullâ ex parte referendo gratiam, tuis in eum meritis satisfacere potest. *Ph.* Contrà ego sentio: nemo regis beneficia ullis officiis paribus æquare valet. Quid commodius et gratius esse potest, quàm sine sumptu, sine symbolo ad cœnam venire, nihil solvere, unguentis odoratis delibutum, atque è balneis lotum, et nitidum, animo à curis libero, atque hilari; cùm ille sollicitudine, impensis pecuniarum consumitur, dum tibi apparet deliciosa et jucunda? ille tacitus stomachiatur, ut tu delicieris; prior bibas, prior mensæ accumbas, cœna dubia apponitur. *Ge.* Quale istud verbum est? *Ph.* Quæ tot variis epulis instructa est, ut incertum tibi sit, quas eligas maxi-

ANNOTATIONES.

24 *Gratiam regi refert.*] Regem suum Parasiti appellabant eum, à quo alebantur.

31 *Præsentem deum.*] Quia deus omnium bonorum auctor est. *Præsentis* est propitius, favens, beneficus, quia qui præsentis est cùm invocatur nobis, citius auxiliatur, quàm qui absens est. Virgilius, Ecloga I.:

Quid facerem? neque servitio me exire licebat, Nec tam præsentem alibi cognoscere divos.

32 *Prima coitio est acerrima.*] Translatio est à prælio. Nam et congredi, et coire dicuntur. Prima coitio; *le premier choc*: Ang. THE FIRST ONSET, cùm prælium committitur.

ACTUS II. SCENA II.

DEMIPHO. GETA. PHORMIO.

De. En unquam vidistis ullum hominem majori injuriâ affectum fuisse, quàm ego nunc sum? Juveate quæso. *Ge.* Irâ impulsus est. *Ph.* Quin taces, st. Jam ego hunc acerrimè commovebo. Prohi deùm immortalium fidem! negat Phanium esse hanc sibi cognatam Demipho? hanc Demipho negat esse cognatam? *Ge.* Negat. *Ph.* Seque nescire ait qui fuerit ejus pater? *Ge.* Negat se scire. *De.* Hunc hominem esse arbitror, de quo sermo mihi erat: sequimini. *Ph.* Negat quoque se Stilphonem ipsum cognovisse? *Ge.* Negat. *Ph.* Quia virgo misera, inops relicta est, pater ejus ignorari fingitur; contemnitur ipsa: vide quid non cogit homines avaritia facere. *Ge.* Si herum falsò incusabis avaritiæ, calumniator et falsiloquus æstimaberis. *De.* O confidentiam ingentem! etiam consultò me accusaturus huc venit? *Ph.* Nam jam nullam causam habeo cur irascar adolescenti Antiphoni, si Stilphonem Phanii patrem parum cognoverit: quoniam jam illè ætate grandior erat, quàm ut Antiphoni sat notus esse posset: pauper, qui labore rustico, atque operâ victum quærebat, ruri penè semper habitabat: ibi agrum à nostro patre conductum arabat: sæpe interea mihi senex ille referebat, hunc Demiphonem cognatum suum ipsum despiciere ac spernere. At quem virum? omnium quos viderim, vitâ et moribus optimum. *Ge.* Hæc quæ de te et illo narras, tibi sint curæ; quid ad nos? *Ph.* Abi in malam crucem: nam nisi talem eum sensissem esse, nunquam tam molestas inimicitias contra familiam vestram, quam is Demipho nunc tam vili facit, suscepissem. *Ge.* Perseverasne hero Demiphoni absentî maledicere, scelestissime? *Ph.* His maledictis ille dignus est. *Ge.* Aisne illum his dignum esse maledictis, ô homo, carcepe perpetuo dignissime? *De.* Geta.

De. EN unquam cuiquam contumeliosius Audistis factam injuriam, quàm hæc est mihi? Adeste quæso. *Ge.* iratus est. *Ph.* quin tu hoc age, st.

Jam ego hunc agitabo. prò deùm immortalium! Negat Phanium esse hanc sibi cognatam Demipho? 5

Hanc Demipho negat esse cognatam? *Ge.* negat. *De.* Ipsum esse opinor, de quo agebam: sequimini. *Ph.* Neque ejus patrem se scire qui fuerit? *Ge.* negat.

Ph. Nec Stilphonem ipsum scire qui fuerit? *Ge.* negat.

Ph. Quia egens relicta est misera, ignoratur parens; 10

Negligitur ipsa: vide, avaritia quid facit.

Ge. Si herum insimulabis avaritiæ, malè audies.

De. O audaciam! etiam me ultro accusatum advenit?

Ph. Nam jam adolescenti nihil est quod succenseam,

Si illum minùs nôrat: quippe homo jam grandior, Pauper, cui opera vita erat, ruri ferè 16

Se continebat: ibi agrum de nostro patre Colendum habebat: sæpe interea mihi senex Narrabat, se hunc negligere cognatum suum.

At quem virum? quem ego viderim in vitâ optimum. 20

Ge. Videas te, atque illum, ut narras. *Ph.* abi in malam crucem;

Nam ni ita eum existumâssem, nunquam tam graveis

Ob hanc inimicitias caperem in vostram familiam,

Quam is aspernatur nunc tam illiberaliter.

Ge. Pergin' hero absentî malè loqui, impurissime?

Ph. Dignum autem hoc ille est. *Ge.* ain' tandem carcer? *De.* Geta. 26

- Ge.* Bonorum extortor, legum contortor. *De.* Geta.
- Ph.* Responde. *Ge.* quis homo est? ehem. *De.* tace. *Ge.* absenti tibi
- Te indignas, seque dignas contumelias 29
 Nunquam cessavit dicere hodie. *De.* ohe, desine.
 Adolescens, primùm abs te hoc bonâ veniâ peto,
 Si tibi placere potis est, mihi ut respondeas:
 Quem amicum tuum ais fuisse istum? explana
 Et quî cognatum me sibi esse diceret? [*mihi,*
Ph. Proinde expiscare, quasi non nôsses. *De.*
 nôsses? *Ph.* ita. [*riam.*
De. Ego me nego: tu, qui ais, redige ad memo-
Ph. Eho! tu sobrinum tuum non nôras? *De.*
 enecas: 37
 Dic nomen. *Ph.* nomen? maxumé. *De.* quid
 nunc taces?
Ph. Perii hercle, nomen peridi. *De.* hem, quid
 ais? *Ph.* Geta, [*hem,*
 Si meministi id quod olim dictum est, subjice:
 Non dico: quasi non nôris, tentatum advenis.
De. Egon' autem tento? *Ge.* Stilpho. *Ph.* atque
 adeò, quid meâ? 42
 Stilpho est. *De.* quem dixi? *Ph.* Stilphonem,
 inquam, noveras?
De. Neque ego illum nôram, neque mihi cognatus
 fuit
 Quisquam isto nomine. *Ph.* itane? non te ho-
 rum pudet? 45
 At si talentùm rem reliquisset decem.
De. Dî tibi malè faciant. *Ph.* primus esses me-
 moriter [*proferens.*
 Progeniem vestram usque ab avo atque atavo
De. Ita ut dicis. ego tum si advenissem, quî mihi
 Cognata ea esset, dicerem: itidem tu face: 50
 Cedò, quî est cognata? *Ge.* heus noster, rectè:
 heus tu, cave.
Ph. Dilucidè expedivi, quibus me oportuit
 Judicibus, tum, id si falsum fuerat, filius
 Cur non refellit? *De.* filium narras mihi?
De. Dii te perdant. *Ph.* Primus omnium memoriter omne genus vestrum, omnem fami-
 liam vestram, usque ab avo atque atavo recitares. *De.* Verum dicis. Ego tum si venis-
 sem, quomodo mihi cognatione juncta esset puella illa exponerem: tu nunc similiter fa-
 cito: dic quo gradu sit cognata? *Ge.* Euge, here noster, rectè dixisti: heus tu, cave tibi,
 Phormio. *Ph.* Clarè explicavi judicibus, qui de hâc causâ cognoscebant: tum si falsa
 dixi, cur filius tuus non refutavit? *De.* Filium meum commemoras?

ANNOTATIO.

37 *Sobrinum tuum.*] Sobrini sunt consobrinorum filii.

qui stultior est quàm dici possit. *Ph.* At tu, qui tibi plus aliis sapere videris, magistratus conveni, ut iterum de eâdem causâ agas: quandoquidem hic Athenis regnum solus vis possidere, et soli concessum est, lite semel terminatâ bis jure experiri. *De.* Quamvis ab iniquâ judicium sententiâ injuriam acceperim, tamen potius quàm litibus vacem, aut tecum contendam, cum lege constitutum sit cognata orba proximo ut nubat, vel si ille noluerit eam ducere uxorem, dotem præbeat, hanc abduce, et quinque minas accipe. *Ph.* Ha, ha, hæ! homo jucundus es, et festivus. *De.* Quid tibi est? an ne hoc quidem obtinebo, ut jure, quod publicum est, mihi uti liceat? *Ph.* Quid? cedò, lexne imperat, ubi virginem ingenuam violaveris, et cum eâ consuetudinem habueris quasi cum meretrice, ei pecuniam pro meritorio quæstum dare, atque eam sic dimittere? an non potius jubet proximo eam in uxorem dari, ut ne civis Attica probrum aliquod in se committeret inopiâ coacta, utque cum unico viro vitam transigeret? quod tu prohibes. *De.* Ita lex jubet quidem, eam proximo dari in uxorem: at nos unde proximi ei sumus, aut quâ ratione? *Ph.* Ohe, ne quod semel actum est, ut vulgò dici solet, iterum agas. *De.* Non agam? imò, non desistam, donec felicem finem huic rei imposuero. *Ph.* Deliras. *De.* Sine modò me facere. *Ph.* Postremò nihil rei nobis est tecum, Demipho: tuus filius, non tu, condemnatus est: nam senior jam eras, quàm ut uxorem duceres. *De.* Omnia hæc quæ dico, puta tibi ab Antiphone filio dici, aut si dissentiet, hæc quidem cum uxore ipsum ædibus meis submovebo. *Ge.* Irâ commotus hæc dicit. *Ph.* Tu ipse meliora facies quàm quæ minaris. *De.* Itane ex industriâ te comparasti, ut mihi molestias omnes exhiberes, improbe? *Ph.* Hic Demipho timet nos, licet aliud præ se ferat. *Ge.* Hæc initia feliciter succedunt tibi. *Ph.* Quin potius istud æquo animo feras, quod necessariò tibi ferendam est? rem prudentiâ tuâ dignam feceris, ut ab hæc lite amici discedamus. *De.* Egone tuam amicitiam affectem?

Cujus de stultitiâ dici, ut dignum est, non potest. *Ph.* At tu, qui sapiens es, magistratus adi, 56
Judicium de eâdem causâ iterum ut reddant tibi:
Quandoquidem solus regnas, et soli licet
Hic de eâdem causâ bis judicium adipiscier.

De. Etsi facta mihi injuria est, veruntamen 60
Potius quàm lites secter, aut quàm te audiam,
Itidem ut cognata si sit, id quod lex jubet
Dotem dare, abduce hanc, minas quinque accipe.

Ph. Ha, ha, hæ, homo suavis! *De.* quid est?
num iniquom postulo?

An ne hoc quidem ego adipiscar, quod jus publicum est? 65

Ph. Itane tandem quæso; item ut meretricem ubi abusu' sis,

Mercedem dare lex jubet ei, atque amittere? an, Ut ne quid turpe civis in se admitteret

Propter egestatem, proximo jussa est dari, Ut cum uno ætatem degeret? quod tu vetas. 70

De. Ita, proximo quidem: at nos unde? aut quam ob rem? *Ph.* ohe.

Actum, aiunt, ne agas. *De.* non agam? imò haud desinam, [modò.]

Donec perfecero hoc. *Ph.* ineptis. *De.* sine

Ph. Postremò tecum nihil rei nobis, Demipho, est:

Tuus est damnatus gnatus, non tu: nam tua 75
Præterierat jam ad ducendum ætas. *De.* omnia hæc

Illum putato, quæ ego nunc dico, dicere; [modò.]

Aut quidem cum uxore hæc ipsum prohibebo donec. Iratus est. *Ph.* tute idem melius feceris.

De. Itane es paratus facere me advorsum omnia, Infelix? *Ph.* metuit nos, tametsi sedulò 81

Dissimulat. *Ge.* bene habent tibi principia. *Ph.* quin quod est

Ferendum, fers? tuis dignum factis feceris, Ut amici inter nos simus. *De.* egon' tuam expetam

ANNOTATIONES.

58 *Solus regnas.*] Id est, regnare vis, stare judicium sententiis recusas.

81 *Metuit nos.*] Tacitè hæc Phormio Ge-tæ dicit.

Amicitiam; aut te visum, aut auditum velim? 85

Ph. Si concordabis cum illâ, habebis quæ tuam Senectutem oblectet: respice ætatem tuam.

De. Te oblectet: tibi habe. *Ph.* minue verò iram. *De.* hoc age:

Satis jam verborum est. nisi tu properas mulierem

Abducere, ego illam ejiciam: dixi, Phormio. 90

Ph. Si tu illam attigeris, secùs quàm dignum est liberam,

Dicam impingam tibi grandem: dixi, Demipho.

Si quid opus fuerit, heus, domo me. *Ge.* intelligo.

geris tantummodo, actionem contra te gravem intendam: dixi, Demipho. Si quod opus me habueris, domo me continebo. *Ge.* Intelligo.

ANNOTATIO.

90 *Dixi*] Hoc verbo utebantur peroratâ tionem et ferocitatem Demiphonis imitatus causâ: sed hic minantis est: hanc commina- est eodem verbo Phormio.

ACTUS II. SCENA III.

DEMIPHO. GETA. HEGIO. CRATINUS. CRITO.

De. QUANTA me curâ et sollicitudine afficit Gnatus, qui me et se hisce impedivit nuptiis!

Neque mi in conspectum prodit; ut saltem sciam Quid de hâc re dicat, quidve sit sententiæ.

Abi tu: vise, redieritne jam, an nondum, domum.

Ge. Eo. *De.* videtis quo in loco res hæc siet. 6

Quid ago? dic, Hegio. *He.* ego? Cratinum censeo,

Si tibi videtur. *De.* dic, Cratine. *Cra.* mene vis?

De. Te. *Cra.* ego, quæ in rem tuam sint, ea velim facias: mihi

Sic hoc videtur, quod te absente hîc filius 10

Egit, restitui in integrum æquom est, et bonum:

Et id impetrabis. dixi. *De.* dic nunc, Hegio.

He. Ego sedulò hunc dixisse credo: verùm ita est, Quot homines, tot sententiæ; *suis cuique mos.*

Mihi non videtur, quod sit factum legibus, 15

cit, in integrum restitui posse et debere; et id à magistratu obtinebis. Dixi. *De.* Dic nunc, Hegio. *He.* Ego Cratinum ex animi sententiâ dixisse puto: verùm ita est, quod vulgò aiunt, Quot homines, tot sententiæ: sua cuique opinio singularis est. Ego non opinor quæ legibus decreta sunt

De. Quantâ inquietudine animi, et anxietate filius meus me agitat, qui me et se his implicuit nuptiis! neque in conspectum meum venit, ut saltem ab eo discam, quid de hâc re dicat, quidve sentiat. Abi tu, Geta; vise redieritne, an nondum, domum. *Ge.* Eo visum. *De.* Videtis in quo statu hæc res sita sit. Quid mihi agendum est? Hegio, quid censes? *He.* Ego censeo Cratinum priùs sententiam dicere debere, si tibi videtur. *De.* Dic, Cratine. *Cra.* Mene vis loqui? *De.* Te volo. *Cra.* Ego quæ tuis rationibus concludant, ea cupio, ut agas; sic ego censeo: ea quæ absentia tuæ tempore, filius tuus fecit, in integrum restitui debere; et id à magistratu obtinebis. Dixi. *De.* Dic nunc, Hegio. *He.* Ego Cratinum ex animi sententiâ dixisse puto: verùm ita est, quod vulgò aiunt, Quot homines, tot sententiæ: sua cuique opinio singularis est. Ego non

ANNOTATIO.

11 *Restitui in integrum.*] Prætor hominibus lapsis, vel circumscriptis subveniebat; Restituere in integrum, Gallicè, *relever.* si quis metu, vel fraude, sive ætate, sive Ang. TO ANNUL. absentia, in actionem, et damnnum incide-

tollere posse, nec honestum esse id tentare. *De. Dic, Crito. Cri.* Mihi videtur, de eâ re diutius consultandum esse. Res magna est. *He.* Numquid est aliud, quod nos velis, priusquam abimus? *De.* Fecistis probè officium: multò magis in incerto sum positus, quàm paulò antè fui. *Ge.* Domestici negant Antiphonem reddisse. *De.* Fratrem Chremetem opperiri me oportet: quod mihi consilium ab eo dabitur, id sequar. Perquisitum eo apud portum, quo tempore rediturus sit. *Ge.* At ego Antiphonem investigabo, ut quæ acta hîc sint à me audiat. Sed ecce, eum ipsum video opportunè huc se conferre.

Rescindi posse: et turpe inceptum est. *De. dic, Crito.*

Cri. Ego ampliùs deliberandum censeo.

Res magna est. *He.* nunquid nos vis? *De.* fecistis probè:

Incertain sum multò quàm dudum. *Ge.* negant Redisse. *De.* frater est exspectandus mihi: is 20 Quod mihi dederit de hâc re consilium, id sequar. Percontatum ibo ad portum, quoad se recipiat.

Ge. At ego Antiphonem quæram, ut, quæ acta hîc sint, sciat.

Sed eccum ipsum video in tempore huc se recipere.

ANNOTATIONES.

17 *Ampliùs deliberandum censeo.*] *Ampliare* est protrahere, differre, hæc vox etiam ad judicia pertinebat: ut cum reus ampliari dicitur; quod tum fiebat, cum causa iudicibus non satis erat probata: nam apud Romanos si causa obscurior esset, ampliùs pronunciabatur à iudicibus, qui duabus his literis N. L. (id est, Non liquet) significabant sibi non liquere, quid statuendum

esset, causamque denuo esse dicendam. Ad ampliationem hæc verba textus alludunt.

18 *Nunquid nos vis?*] *Abiturientium* est formula, quasi dicat, Numquid aliud est quod nos velis, priusquam abimus?

22 *Quoad se recipiat.*] Id est, quando rediturus sit. Sic suprâ; *senem quoad exspectatis vestrum.*

ACTUS III. SCENA I.

ANTIPHO. GETA.

An. Certè, Antipho, multis rationibus cum isto animo timido culpandus es. Itane hîc decessisti, et salutem tuam aliis defendendam tradidisti, aliosne tuam rem, de quâ nunc agitur, putavisti meliùs prospecturos? nam cætera qualiacunque essent, Phanio, ei quæ nunc in tuis est ædibus, prospicere sanè debuisti, ne quid, ideo quòd fidei tuæ se credit, mali acciperet: cujus nunc infelicis bona spesque à te uno pendent. *Ge.* Profectò, here, nos jam pridem te, quòd hîc aberas, vituperavimus. *An.* Te ipsum quærebam. *Ge.* Sed propter absentiam tuam nihilo magis animum remisimus.

An. ENIMVERO, Antipho, multis modis cum istoc animo vituperandus es.

Itane te hîc abiisse, et vitam tutandam dedisse aliis tuam?

Alios tuam rem credidisti, quàm tete, animadversuros magis?

Nam, ut ut erant alia, illi certè consuleres, quæ nunc tibi domi est;

Ne quid propter tuam fidem decepta pateretur mali: 5

Cujus nunc miseræ spes opesque sunt in te uno omnes sitæ.

Ge. Equidem, here, nos jamdudum hîc te absentem incusamus, qui abieris.

An. Te ipsum quærebam. *Ge.* sed eâ causâ nihilo magis defecimus.

An. Loquere, obsecro, quonam in loco sunt res et fortunæ meæ?

Nunquid pater subolet? *Ge.* nil etiam. *An.* ecquid spei porrò est? *Ge.* nescio. *An.* ah.

Ge. Nisi Phædria haud cessavit pro te eniti. *An.* nihil fecit novi. 11

Ge. Tum Phormio itidem in hac re, ut in aliis, strenuum hominem præbuit.

An. Quid is fecit? *Ge.* confutavit verbis admodum iratum senem.

An. Eu Phormio. *Ge.* ego, quod potui porrò. *An.* mi Geta, omnes vos amo.

Ge. Sic sese habent principia, ut dico: adhuc tranquilla res est: 15

Mansurusque patrum pater est, dum huc adveniat. *An.* quid eum? *Ge.* aiebat,

De ejus consilio velle sese facere, quod ad rem attinet.

An. Quantus metus est mihi, venire huc salvom nunc patrum, Geta!

Nam, ut audio, per unam ejus aut vivam, aut moriar sententiam.

Ge. Phædria tibi adest. *An.* ubinam? *Ge.* ecum ab suâ palæstrâ exit foras. 20

ut aiebat, vult se gerere in re ad matrimonium tuum pertinente, prout ille suadebit. *An.* Quantopere metuo reditum patrum, ne salvus ad suos redeat! nam ex ejus sententiâ, ut audio, mihi mors aut vita veniet. *Ge.* Phædria ad te accedit. *An.* Ubinam est? *Ge.* Ecce eum, à suâ palæstrâ prodit.

ANNOTATIONES.

11 *Nisi Phædria.*] Linacer Græcismum esse ait, nisi pro sed.

20 *Eccum ab suâ palæstrâ.*] Quòd Phædria in domo amicæ assiduè versetur, quem-

admodum pugil, aut athleta in palæstrâ, quæ est locus ubi luctatores nudi et oleo quondam perfusi luctabantur.

ACTUS III. SCENA II.

PHÆDRIA. DORIO. ANTIPHO. GETA.

Ph. DORIO, audi, obsecro. *Do.* non audio.

Ph. parumper. *Do.* quin omitte me.

Ph. Audi quod dicam. *Do.* at enim tædet jam audire eadem millies.

Ph. At nunc dicam, quod lubenter audias. *Do.* loquere, audio.

Ph. Nequeo te exorare, ut maneat triduum hoc? quò nunc abis?

Ph. Dorio, audi, obsecro te. *Do.* Non audio. *Ph.* Audi paulisper. *Do.* Quin, sine me ire. *Ph.* Audi quod dicam. *Do.* At piget me eadem millies repetita audire. *Ph.* At nunc dicam, quod tibi audienti jucundum sit. *Do.* Loquere, audio. *Ph.* An non possum precibus à te impetrare, ut expectes hos tres dies? quò jam abis?

- Do.* Mirum erat, si tu mihi quidquam novi sermonis proponeres. *An.* Hei, vereor ne leno aliquid mali in caput suum arcessat. *Ge.* Idem ego timeo. *Ph.* Dorio, an non mihi fidem habes? *Do.* Rectè conjectas; me scilicet tibi eadem centies promittenti nequicquam credere. *Ph.* Sin fidem obligo? *Do.* Mendacia. *Ph.* Duplo fœnore compensatum istud tibi beneficium tute fateberis. *Do.* Mera verba sine re. *Ph.* Crede mihi, lætaberis te fecisse; per Herculem, verum tibi dico. *Do.* Inania et falsa. *Ph.* Fac experimentum: id brevis est temporis. *Do.* Idem semper mihi repetis. *Ph.* Tu mihi cognatus, tu pater, tu amicus. *Do.* Perge inepta garriendo nos enecare. *Ph.* Adeón' tu ingenio aspero et implacabili sis, ut neque misericordiâ, neque precibus leniri et flecti possis? *Do.* Adeón', Phædrîa, sis inconsideratus et invercundus, ut ornatis et comptis verbis me decipere, et virginem, quæ mea est, mihi capere gratis coneris? *An.* Phædrîæ miseret me. *Ph.* Hei, vera sunt, quæ dicit, et his cedere cogor. *Ge.* Quàm uterque, Phædrîa et Dorio, sunt similes sui! nam ut ille amator perditus est, ita hic avarus sordidus. *Ph.* Atque ilud quoque mihi gravissimum est, hoc malum mihi tum potissimum advenisse, cum Antipho non dissimili curâ et molestiâ premeretur. *An.* At quid istud autem est, Phædrîa? *Ph.* O fortunatissime Antipho! *An.* Egone? *Ph.* Qui amicam duxisti, et uxorem domi possides: nec opus unquam fuit cum hujusmodi malo pugnare. *An.* Mihi domi amicam possideo? quinimo, quod vulgò dicitur; Auribus teneo lupum: nam neque quomodo eam à me dimittam reperio, neque ut mihi servare possim scio. *Do.* Similis res mihi contigit cum Phædrîa. *An.* Cave ne parum te lenonem præstes. Quod verò negotium hic Dorio perfecit? *Ph.* Hiccine quid gesserit, quæris? quod homo crudelissimus possit facere: amicam meam Pamphilam vendidit. *Ge.* Quid? vendidit? *An.* Itane? vendidit? *Ph.* Vendidit. *Do.* Quàm indignum facinus, ancillam ære emptam suo!
- Ph.* Nequeo exorare, ut me maneat, et illo cum ut mutet fidem,
- Do.* Mirabar, si tu mihi quidquam afferres novi.
- An.* Hei, metuo lenonem, ne quid suo suat capiti.
- Ge.* idem ego metuo. 6
- Ph.* Non mihi credis? *Do.* hariolare. *Ph.* sin fidem do. *Do.* fabulæ.
- Ph.* Fœneratum istuc beneficium tibi pulchrè dices. *Do.* logi.
- Ph.* Crede mihi, gaudebis facto: verum hercle hoc est. *Do.* somnia.
- Ph.* Experire; non est longum. *Do.* cantilenam eandem canis. 10
- Ph.* Tu mihi cognatus, tu parens, tu amicus. *Do.* garri modò.
- Ph.* Adeón' ingenio esse te duro atque inexorabili, Ut neque misericordiâ, neque precibus molliri queas?
- Do.* Adeón' te esse incogitantem atque impudentem, Phædrîa,
- Ut phaleratis dictis ducas me, et meam ductes gratiis? 15
- An.* Miseritum est. *Ph.* hei, veris vincor. *Ge.* quàm similis uterque est sui!
- Ph.* Neque, aliâ Antipho cum occupatus esset sollicitudine,
- Tum esse hoc mihi objectum malum! *An.* ah, quid istuc autem est, Phædrîa?
- Ph.* O fortunatissime Antipho! *An.* egone? *Ph.* cui quod amas, domi est:
- Nec cum hujusmodi unquam usus venit ut confictares malo. 20
- An.* Mihin' domi 'st? immo id quod aiunt, *auribus teneo lupum*:
- Nam neque quo amittam, à me invenio, neque uti retineam, scio.
- Do.* Ipsum istuc mihi in hoc est. *An.* eja, ne parum leno sies.
- Numquid hic confecit? *Ph.* hiccine? quod homo inhumanissimus,
- Pamphilam meam vendidit. *Ge.* quid? vendidit? *An.* ain' vendidit? 25
- Ph.* Vendidit. *Do.* quàm indignum facinus, ancillam ære emptam suo!
- Ph.* Nequeo exorare, ut me maneat, et illo cum ut mutet fidem,
- Do.* Similis res mihi contigit cum Phædrîa. *An.* Cave ne parum te lenonem præstes. Quod verò negotium hic Dorio perfecit? *Ph.* Hiccine quid gesserit, quæris? quod homo crudelissimus possit facere: amicam meam Pamphilam vendidit. *Ge.* Quid? vendidit? *An.* Itane? vendidit? *Ph.* Vendidit. *Do.* Quàm istud grande scelus est, scilicet, Dorionem vendidisse servam quam pecuniâ suâ acquisierit! *Ph.* Non possum ab eo impetrare, ut hos tres dies exspectet me, et fidem fallat discedens à venditione,

Triduum hoc; dum id, quod est promissum, ab amicis argentum aufero.

Si non tum dedero, unam præterea horam ne oppertus sies.

Do. Obtundis. *An.* haud longum est quod orat, Dorio: exoret, sine: 30

Idem hic tibi, quod bene promeritus fueris, duplicaverit.

Do. Verba istæc sunt. *An.* Pamphilamne hæc urbe privari sines?

Tum tu præterea horunc' amorem distrahi poterin' pati?

Do. Neque ego, neque tu. *Ge. dī tibi omnes id, quod es dignus, duint.*

Do. Ego te complureis advorsum ingenium meum menses tuli 35

Pollicitantem, et nil ferentem, flentem: nunc contra omnia hæc

Repperi qui det, neque lacrumet: da locum melioribus.

An. Certè hercle, ego satis si commemini, tibi quidem est olim dies,

Quam ad dares huic, præstituta. *Ph.* factum. *Do.* num ego istuc nego?

An. Jamne ea præteriit? *Do.* non, verum ei hæc antecessit. *An.* non pudet 40

Vanitatis? *Do.* minimè, dum ob rem. *Ge.* sterquilinium. *Ph.* Dorio,

Itane tandem facere oportet? *Do.* sic sum: si placeo, utere.

An. Siccine hunc decipis? *Do.* inò enimvero, Antipho, hic me decipit:

Nam hic me hujusmodi sciebat esse: ego hunc esse aliter credidi. 44

Iste me fefellit: ego isti nihilo sum aliter, ac fui. Sed ut ut hæc sunt, tamen hoc faciam: cras manè argentum mihi

Miles dare se dixit: si mihi prior tu attuleris, Phædria,

Meâ lege utar; ut potior sit, qui prior ad dandum est. vale.

fefellit: ego verò eodem modo, ac antea, erga eum me gero. Sed utcunque hæc se habent, hoc facere constitui: miles, cui Pamphilam vendidi, argentum se mihi cras daturum promisit: si tu, Phædria, prius quàm ille, mihi dederis, jure meo utar: scilicet, potior ille mihi solet esse, qui prior ad dandum venit. Vale.

Do. Modicum tempus postulat: exandi eum, Dorio. Ipse hujus gratiæ te duplò remunerabit. *Do.* Hæc inania sunt promissa. *An.* Num Pamphilam hæc urbe exportari tam durè consenties? tum quoque horum amorem mutuam divelli pati poteris? *Do.* Neque ego, neque tu, patiemur. *Ge.* Dii te perdant, ut meritus es. *Do.* Phædria, ego te jam plurimos menses invitus tolero, et exspecto promittentem solùm, et nihil pecuniæ afferentem, sed solas lachrymas effluentem: nunc alium contrà inveni multò dissimilem tui, qui scit dare, non verò promittere frustrà et flere: cede illis qui plus possunt, quàm tu. *An.* Equidem, si ego satis recorder, diem certè definivisti antehac, ad quam Pamphilam Phædriæ traderes. *Ph.* Ita est. *Do.* Num ego inficior? *An.* Præterlapsa est? *Do.* Non, sed hæc dies, quæ emptorem inveni, eam, quæ præfixa fuit, anticipavit representatione pecuniæ. *An.* Non pudore suffunderis de vanitate fidei et perfidiæ? *Do.* Minimè, dummodo lucrum faciam. *Ge.* Stercorum receptaculum. *Ph.* Itane tandem agi decet? *Do.* Sic à naturâ comparatus sum: si gratus sum, me utere. *An.* Siccine hunc fallis? *De.* Quin potius certe hic, Antipho, Phædria me fallit: nam ille hujusmodi ingenii me esse non ignorabat: hunc ego aliter factum esse putavi. Itaque, iste me

ANNOTATIO.

34 Neque ego, neque tu.] Irridens id ait Dorio. Hoc autem sibi vult: Magnopere scilicet ego et tu afficiemur hæc amoris distractione, neque eam poterimus pati.

ACTUS III. SCENA III.

PHÆDRIA. ANTIPHO. GETA.

Ph. Quid faciam? unde ego tam citò huic Dorioni summam triginta minarum sumam infelix, qui nihil habeo, et minus quàm nihil? quòd si hic potuisset nunc oratione flecti et suaderi, triduum hoc, quod postulabam, ut exspectaret; hæc pecunia mihi promissa erat ab amicis. *An.* Siccine, Geta, hunc sinemus eò miseræ redigi, qui me pridem, ut dixisti, tam humanè et benignè iuverit? Quin quum opus is habet, potius ipsi gratiam acceptam referimus? *Ge.* Sat scio æquitati id esse consentaneum. *An.* Age ergo istud aggredere: salus ejus in te solo posita est. *Ge.* Quid agam? *An.* Argentum inveni. *Ge.* Istud velim facere: sed id, à quo accipiam, indica. *An.* Pater jam hic adest. *Ge.* Scio; sed quid hic juvat? *An.* Ah, ex uno verbo vir sapiens facilè rem totam intelligit. *Ge.* Itane? *An.* Ita. *Ge.* Certè per Herculem egregiè mones scilicet: annon etiam tu hinc à me abscedes? an sufficiens mihi materia triumphi non est, quòd propter matrimonium tuum nullum patior malum, nisi etiam nunc, operam dando Phædriæ, in magno periculo certam crucem invenire me jubeas? *An.* Verum est, quod ait Geta. *Ph.* Quid, Geta? an alienum vos esse me censetis? et sic me negligitis? *Ge.* Non sic æstimo: sed an minimi faciendum istud est, quòd in nos omnes irâ commotus est et stomachatus senex, nisi eum acriùs stimulemus, adeò ut nullâ prece postea flecti et exorari possit? *Ph.* An alius à conspectu meo illam exportabit hinc in remotam et longinquam terram? dum igitur fieri potest, dumque nondum discessi, loquimini mecum tanquam nunc ultimùm, Antipho, et m'espectate. *An.* Quare? aut quidnam facturus es? dicas mihi velim. *Ph.* Quocumque terrarum adducetur, constitutum est mihi eò usque ipsam sectari,

Ph. Quid faciam? unde ego nunc tam subito huic argentum inveniam miser, Cui minu' nihilo est? quòd si hic pote fuisset nunc exorari
Triduum hoc, promissum fuerat. *An.* itane hunc patiemur, Geta,
Fieri miserum, qui me dudum, ut dixi, adjûrit comiter?
Quin, cùm opus est, beneficium rursus ei experimur reddere? 5
Ge. Scio equidem hoc esse æquom. *An.* age, ergo, solus servare hunc potes.
Ge. Quid faciam? *An.* invenias argentum. *Ge.* cupio: sed, id unde, edoce.
An. Pater adest hîc. *Ge.* scio: sed quid tum? *An.* ah, dictum sapienti sat est.
Ge. Itane? *An.* ita. *Ge.* sanè hercle pulchrè suades: etiam tu hinc abis?
Non triumpho, ex nuptiis tuis si nil nanciscor mali, 10
Ni etiam nunc me hujus quærerere caussâ in malo jubeas crucem?
An. Verum hic dicit. *Ph.* quid? ego vobis, Geta, alienus sum? *Ge.* haud puto:
Sed parumne est, omnibus quòd nunc nobis succenset senex,
Ni instigemus etiam, ut nullus locus relinquatur preci?
Ph. Alius ab oculis meis illam in ignotum abducat locum? 15
Dum igitur licet, dumque adsum, loquimini mecum, Antipho:
Contemplamini me. *An.* quamobrem? aut quidnam facturus? cedó.
Ph. Quoquò hinc asportabitur terrarum, certum est persequi,

Aut perire. *Ge.* di bene vortant, quod agas : pedetentim tamen.

An. Vide, si quid opis potes adferre huic. *Ge.* si quid ? quid ? *An.* quære, obsecro, 20

Ne quid plus minusve faxit, quod nos pòst pigeat, Geta.

Ge. Quæro : salvos est, ut opinor : verùm enim metuo malum.

An. Noli metuere : unà tecum bona, mala, tolerabimus.

Ge. Quantum argenti opus est tibi ? loquere. *Ph.* solæ triginta minæ.

Ge. Triginta ! hui, percara est, Phædria. *Ph.* istæc verò vilis est. 25

Ge. Age, age, inventas reddam. *Ph.* ô lepidum caput ? *Ge.* aufer te hinc. *Ph.* jam opus est.

Ge. Jam feres : sed opu' est mihi Phormionem adiutorem ad hanc rem dari.

An. Præstò est : audacissimè oneris quidvis impone, et feret :

Solus est homo amico amicus. *Ge.* eamus ergo ad eum ocyús.

Ph. Abi verò : dic, præstò ut sit domi. 30

An. Nunquid est, quod mea opera vobis opu' sit ? *Ge.* nil : verùm abi domum, et

Illam miseram, quam ego nunc intus scio esse exanimatam metu,

Consolare. cessas ? *An.* nihil est, æquè quod faciam lubens.

Ph. Quâ viâ istuc facies ? *Ge.* dicam in itinere : modò te hinc amove.

vobis opera mea usui esse possit ? *Ge.* Nihil : verùm abi domum, et infelicem Phanium, quam ego nunc domi perturbatam metu atque exanimatam esse certò scio, verbis amicis consolare. Quid cunctaris ? *An.* Nihil est, quod æquè jucundum mihi sit, quàm hoc facere. *Ph.* Quo pacto argentum hoc invenies ? *Ge.* Dicam tibi inter eundem : modò

aut mori. *Ge.* Diï velint, ut quod acturus sis prospere succedat : sed sensim et consideratè agas, nec præcipitanter. *An.* Vide, Geta, si quid enim juvare potes. *Ge.* Si quid ? quid ? *An.* Excogita, precor, ne quid male faciat, quod postea nobis ægrè sit, et dolorem afferat. *Ge.* Excogito : salvus est, ut puto : verùm sanè ne malum inde veniat valdè timeo.

An. Mitte timorem : omnia bona, mala, tecum participabimus. *Ge.*

Quantà pecuniâ opus habes ? dic, Phædria. *Ph.*

Tantummodo triginta minis. *Ge.* Triginta ? hui ! percara est hæc virgo, Phædria. *Ph.* Imò

vilis verò, quando talis et tantæ formæ. *Ge.*

Bono sis animo, hanc summam tibi conficiam. *Ph.* O virum egregium !

Ge. Recede hinc. *Ph.* Verùm, hoc argento præsentè opus est. *Ge.* Jam

accipies : sed opus est, ut mihi Phormio ad hanc rem auxiliator adjungatur. *An.*

Paratus tibi est : confidenter quidvis difficile et grave ei manda,

et suscipiet faciendum : solus est homo amico amicus ; nullus est inter homines qui libentiùs amicis inserviat. *Ge.*

Properemus igitur ad eum ire. *Ph.* Abi ergo : dic ut domi præstò sit.

An. Numquid est, in quo

ACTUS IV. SCENA I.

DEMIPHO. CHREMES.

De. Quid? cujus rei causâ Lemnum navigasti, Chreme? Adduxistine tecum filiam Phanium? *Ch.* Non. *De.* Quid ita non? *Ch.* Quia cum mater ejus videret me hinc diutius morari, quam solem, tum etiam ætas jam nubilis virginis moram longiorem non concederet, nec adventum meum expectare posset; mater illa navi conscensâ (ut aiebant Lemni) in hanc urbem Athenas cum omni familiâ ad me profecta est. *De.* Quid igitur Lemni quæso tantum tempus desidebas, ubi acceperas ad te ita illas itineri se dedisse? *Ch.* Per deos morbus me tardavit. *De.* Unde ille morbus ortus est, et qui fuit? *Ch.* Rogas? senectus ipsa fuit, quæ gravis morbus est. Sed advenisse illas salvas Athenas, nauta qui illas vexerat mihi nunciavit. *De.* Quid filio meo acciderit, dum abessem, rescivistine, Chreme? *Ch.* Rescivi, et hoc facinus adeò me perturbat, ut dubius sim animi et anceps, quod consilii capiam: nam conditionem filæ meæ si cui obtulero, id est, si filiam meam alicui extraneo nuptui collocavero, me oportebit illi declarare, quæ sit mater, ex quâ eam suscepero, quomodo, et ex quâ muliere illa sit mihi filia. Te quidem non minùs fidem mihi servaturum esse, quam egomet mihi noveram. Ille verò extraneus, si meam affinitatem acceptam habuerit, silentium observabit de nuptiis meis cum Lemniâ uxore, de quâ nata est filia Phanium, dum perseverabit stare benevolentia: sin me despexerit, et filiam meam repudians affinitati renunciaverit, hoc scito, plus sciet de rebus, quam expediet mihi enim scire; ac metuo ne tandem uxor mea certior fiat, de consuetudine quam habui cum aliâ uxore. Quod si accidit, nihil aliud superest, quam ut ipsemet me extrudam foras, et domo exeam: nam ut verum dicam, ex meis domesticis solus fidelis mihi sum, à quo consilium petam. *De.* Id sat scio, hæc se ita habere, ut dicis: et istud mihi non levem curam et molestiam affert; neque ullo labore defatigabor omnia usque tentando, donec id quod tibi promisi perfecero, scilicet nuptias filii mei, cum tuâ filiâ.

De. Quid? quâ profectus causâ hinc es Lemnum, Chreme?

Adduxistin' tecum filiam? *Ch.* non. *De.* quid ita non? [tius,

Ch. Postquam videt me ejus mater hinc esse diu. Simul autem non manebat ætas virginis Meam negligentiam; ipsam cum omni familiâ 5 Ad me esse profectam aiebant. *De.* quid illic tandiu,

Quæso, igitur commorabare, ubi id audiveras?

Ch. Pol me detinuit morbus. *De.* unde? aut qui? *Ch.* rogas?

Senectus ipsa est morbus. sed venisse eas Salvas audivi ex nautâ, qui illas vexerat. 10

De. Quid gnato obtigerit, me absente, audistin', Chreme?

Ch. Quod quidem me factum consilii incertum facit:

Nam hanc conditionem si cui tulero extraneo, Quo pacto, aut unde mihi sit, dicendum ordine est.

Te mihi fidelem esse æquè atque egomet sum mihi, 15

Scibam: ille si me alienus affinem volet,

Tacebit, dum intercedet familiaritas:

Sin spreverit me, plus, quam opus est scito, sciet:

Vereorque, ne uxor aliquâ hoc resciscat mea.

Quod si fit, ut me excutiam, atque egrediar domo,

Id restat: nam ego meorum solus sum meus. 21

De. Scio ita esse, et istæc mihi res sollicitudini

Neque defetiscar usque adeò experierier, [est;

Donec tibi id, quod pollicitus sum, effecero.

ACTUS IV. SCENA II.

GETA.

Ego hominem callidiorem vidi neminem,
Quàm Phormionem. venio ad hominem, ut dice-
rem

Argentum opus esse, et id quo pacto fieret :
Vix dum dimidium dixeram, intellexerat :
Gaudebat : me laudabat : quærebat senem : 5

Diis gratias agebat, tempus sibi dari,
Ubi Phædriæ se ostenderet nihilo minùs
Amicum esse, quàm Antiphoni. hominem ad
forum

Jussi opperiri : eò me esse adducturum senem.
Sed ecum ipsum : quis est ulterior ? at at at
Phædriæ 10

Pater venit. quid pertimui autem bellua ?
An quia, quos fallam, pro uno duo sunt mihi
Commodius esse opinor duplici spe utier. [dati ?
Petam hinc, unde à primo institui : is si dat, sat
est :

Si ab hoc nil fiet, tum hunc adoriar hospitem. 15

demens quid formidavi ? an propterea quòd duo sunt mihi traditi, quibus dem verba,
atque imponam ? utilius esse arbitrò duplici spe potiri. Experiar obtinere primùm ab
eo pecuniam, à quo constitui : id si obveniat, nihil ulteriùs quæro : si ab hoc nihil impe-
trem, tum hunc aggrediar hospitem.

Ego neminem omnium
novi ad inveniendum
consilia callidiorem, et
ad expediendum diffici-
lia peritiorem, quàm
Phormio est. Adivi ho-
minem, ut ei dicerem
argento nobis opus esse,
et quâ ratione id inveniri
posset : vix dum dimidi-
um declaraveram, cùm
rem totam jam perspex-
erat : lætabatur meis
verbis : me laudabat :
quærebat, ubinam esset
Demipho : diis gratias
agebat eò quòd occasio-
nem sibi offerrent, ubi
ostenderet se non minùs
Phædriæ causâ velle,
quàm Antiphonis. Ho-
minem in foro expectare
jussi Demiphonem ;
dicens me illuc eum esse
adducturum. Sed ecce
ipsum : quis est ulterior
qui ponè eum sequitur ?
At at at Phædriæ pater
Chremes venit. Verùm

ACTUS IV. SCENA III.

ANTIPHO. GETA. CHREMES. DEMIPHO.

An. EXPECTO, quàm mox recipiat huc sese
Geta.

Sed patrum video cum patre astantem. hei mihi,
Quàm timeo adventus hujus quò impellat patrem !

Ge. Adibo hosce. ô noster Chremes ! Ch. salve,
Geta.

Ge. Venire salvom volupe est. Ch. credo. Ge.
quid agitur ? 5

Ch. Multa advenienti, ut fit, nova hîc compluria.

Ge. Ita. de Antiphone audistin' quæ facta ? Ch.

omnia.

Ge. Tun' dixeras huic ? facinus indignum, Chreme,
Sic circumiri. De. id cum hoc agebam commo-
dùm.

An. Exspecto, quàm
mox domum sese recipi-
at Geta. Sed patrum
Chremetem video cum
patre stantem. Hei mi-
hi, quàm metuo quò ille
peregrè reversus patrem
incitet ! Ge. Ad hos ibo.
O noster Chremes. Ch.
Salve, Geta. Ge. Te re-
disse salvum et bene va-
lentem mihi sanè jucun-
dissimum est. Ch. Credo.
Ge. Quomodo agi-
tur tecum ? Ch. Multæ,
ut in hâc vitâ usu venire
solet, redeunti novæ res
hic occurrunt. Ge. Ita ;
audivistine quæ de An-
tiphone facta sunt ? Ch.
Omnia. Ge. An tu, De-
mipho, rem, uti gesta

est, jam narrasti ? facinus crudele et miserabile sic circumveniri. De. Hoc temporis mo-
mento de hâc re cum fratre Chremete agebam.

Ge. Equidem per Herculem ego quoque id animo apud me sæpe versavi, adeò, ni fallor opinione, ut huic rei medicinam invenerim. *De.* Quid, Geta? quæ medicina? *Ge.* Ut à te discessi, fortè mihi Phormio obvius factus est. *Ch.* Qui Phormio? *Ge.* Is, qui istam virginem defendit. *Ch.* Novi hominem. *Ge.* In mentem mihi venit, ejus voluntatem indagare. Seduco seorsum hominem solum: Cur non, inquam, Phormio, curas, ut hæc res inter vos transigatur potius cum benevolentia quam cum malevolentia? herus Demipho liberalis est ingenii, et contentionum forensium osor; nam cæteri profectò ejus amici omnes uno consensu modò ei consilium dederunt, ut hanc feminam domo expelleret. *An.* Quid conatur? aut quò perveniet hodie? *Ge.* Dicesne legibus illum punitum iri, si illam foras extruserit? jam id certum est, te gravi labore nimio plùs defatigatum iri, si cum illo viro legibus disceptas, adeò est eloquens. Verùm ita sit: da ita esse ut causà cadat, et condemnetur aliquà pœnà: at tamen non capite, sed pecunià tantum multabitur. Postquam hominem animadverti hoc sermone leniri, adjeci hæc verba: Soli sumus hîc, inquam; eho, dic, quid velis tibi dari in manum ut herus his evadat litibus; hæc femina hinc abeat; tu importunus, et gravis non ei sis posthac ampliùs. *An.* Satisne illi Getæ Dii sunt faventes? *Ge.* Nam probè scio, si æquitati consentanea, si æqua tantulà ex parte posceris, ne minima quidem, ut homo est æquitatis auans, intercidet altercatio inter vos hodie. *De.* Quis tibi hoc negotium dedit, ut talia diceres? *Ch.* Geta rectè fecit; non potuit commodiùs loqui, ad consequendum id quod cupimus. *An.* Perii. *Ch.* Perge, continua sermonem. *Ge.* At primò homò impatienter et furiosè se ferebat. *Ch.* Dic mihi, quid petit?

Ge. Nam hercle ego quoque id agitans mecum sedulò, 10
 Inveni, opinor, remedium huic rei. *De.* quid, Geta?
 Quod remedium? *Ge.* ut abii abs te, fit fortè obviàm
 Mihi Phormio. *Ch.* qui Phormio? *Ge.* is, qui istanc. *Ch.* scio.
Ge. Visum est mihi, ut ejus tentarem sententiam. Prendo hominem solum: Cur non, inquam, Phormio, 15
 Vides, inter vos sic hæc potiùs cum bonâ Ut componantur gratiâ, quàm cum malâ?
 Heru' liberalis est, et fugitans litium:
 Nam cæteri quidem hercle amici omnes modò Uno ore autores fuere, ut præcipitem hanc daret.
An. Quid hic cœptat? aut quò evadet hodie?
Ge. an legibus 21
 Daturum pœnas dices, si illam ejecerit?
 Jam id exploratum est. eja, sudabis satis.
 Si cum illo inceptas homine: eâ eloquentiâ est. Verùm pone esse victum eum: at tandem tamen Non capitis ejus agitur, sed pecuniæ. 26
 Postquam hominem his verbis sentio mollirier; Soli sumus nunc hîc, inquam: eho dic, quid vis dari
 Tibi in manum, ut herus his desistat litibus; Hæc hinc facessat; tu molestus ne sies. 30
An. Satin' illi dî sunt propitii? *Ge.* nam sat scio, Si tu aliquam partem æqui bonique dixeris, Ut ille est bonus vir, tria non commutabitis Verba hodie inter vos. *De.* quis te istæc jussit loqui?
Ch. Imò non potuit meliùs pervenirier 35
 Eò, quò nos volumus. *An.* occidi. *Ch.* perge eloqui.
Ge. At primò homo insanibat. *Ch.* cedò, quid postulat?

ANNOTATIONES.

31 *Satin' illi dî sunt propitii?*] Hoc est, Satisne mente sanus est? nam quibus veteres bonam mentem optabant, his deos propitios esse precabantur: contrà, quibus malam mentem, deos iratos.

33 *Tria non commutabitis verba.*] Verba commutare est colloqui et inter se disserere. Noster Terentius in Andriâ: *Nunquam hodie tecum commutaturum patrem unum esse verbum.*

Ge. Quid? nimium: quantum lubuit. *Ch.* dic.

Ge. si quis daret

Talentum magnum. *Ch.* imò malum hercle: ut nil pudet?

Ge. Quod dixi ad eò ei: quæso, quid si filiam 40
Suam unicam locaret? parvi retulit

Non suscepisse; inventa est, quæ dotem petat.

Ut ad pauca redeam, ac mittam illius ineptias;

Hæc denique ejus fuit postrema oratio:

Ego, inquit, jam à principio amici filiam, 45

Ita ut æquom fuerat, volui uxorem ducere;

Nam mihi veniebat in mentem ejus incommodum,

In servitutum pauperem ad ditem dari:

Sed mihi opus erat, ut apertè tibi nunc fabuler,

Aliquantulum quæ afferret, quî dissolverem 50

Quæ debeo: et etiam nunc, si volt Demipho

Dare quantum ab hæc accipio, quæ sponsa est mihi,

Nullam mihi malim, quàm istanc uxorem dari.

An. Utrùm stultitiâ facere ego hunc, an malitiâ

Dicam, scientem, an imprudentem, incertu' sum.

De. Quid si animam debet? *Ge.* ager oppositus est pignori 56

Ob decem minas, inquit. *De.* age, age, jam ducatur: dabo.

Ge. Ædiculæ item sunt ob decem alias. *De.* hoi, hui!

Nimium est. *Ch.* ne clama: petito hasce à me decem.

Ge. Uxori emunda ancillula: tum plusculâ 60

Suppellectile opus est: opus est sumptu ad nup-

His rebus pone sanè, inquit, decem minas. [tias:

De. Sexcentas proin potiùs scribito jam mihi di-

Nil do. impuratus me ille ut etiam irrideat? [cas:

Ge. Quid? nimium: quantum ex libidine suâ voluit. *Ch.* Dic. *Ge.* Velini (aiebat) talentum magnum mihi detur. *Ch.* Quin potiùs magnum malum detur ei: quàm impudens homo ille! *Ge.* Hæc quoque ei respondi: rogo, si unicam suam filiam alicui in matrimonium collocaret, an plus ei daret, quàm petis? non multi interfuit suâ, nullam genuisse, ut video; siquidem inventa nunc est aliqua ipsi, quæ æquè ac propria non minorem dotem petat. Ut ad pauca verba redigatur oratio mea, et silentio præteream ejus ineptias nugas; hunc habuit ultimum sermonem: Ego, inquit, hanc puellam primò in uxorem volui accipere, quòd esset amici mei filia, et hoc æquitatem velle arbitrabar: nam animo meo occurrebat, quanta infelici incommoda ferenda essent, si inops diviti, in servitutum potiùs, quàm in matrimonium illa daretur: sed, ut nihil te celem, opus mihi erat uxore, quæ mihi argentum afferret, quo me ære alieno liberare, et quodcumque debeo, creditoribus meis solvere possem: et adhuc quoque, si Demipho id gratum habet, et tantam mihi vult dare pecuniam, quantam dat illa, quæ mihi uxor promissa est; illam amici filiam præ aliis uxorem eligam mihi. *An.* Dubius animi

sum, utrùm hic homo stultitiâ adductus, an malitiâ; scienterne et datâ operâ, an inconsideratè nec cogitatò hæc agat. *De.* Quid si animam suam debet, si seipsum debet? *Ge.* Dicit ille agrum suum pignori obligatum esse pro decem minis. *De.* Age, age, jam mulierem illam uxorem accipiat: hanc pecuniam dabo. *Ge.* Etiam dicit se domunculam habere item obligatam creditoribus suis propter talem summam pecuniæ. *De.* O, hui! non dabo. *Ch.* Ne clama: si à me petantur, dabo. *Ge.* Uxori servulam me comparare oportet: tum plusculum suppellectilis, opus mihi præterea est aliquâ pecuniâ, ad faciendas nuptias: his sumptibus nuptiarum impendantur sanè decem minæ. *De.* Propterea sexcentas intendat jam mihi lites: nihil contribuo. Itane sceleratus ille mihi illudet?

ANNOTATIONES.

59 *Talentum magnum.*] Talentum Atticum minus erat sexaginta minarum, valebatque sexcentis coronatis Gallicis, sive 1800 libris Turonensibus, decies octies centum libris Turonum: majus verò talentum erat octoginta minarum, id est, 2400 libris Turon.

56 *Quid si animam debet?*] Bege XII Tabularum constitutum fuit Romæ, ut qui solvendo non esset, is nexus, et victus addiceretur creditori, sententiâ judicis, ut in compedibus victi essent, quousque apud creditores serviendo nomina, id est, debita, liberassent. Hoc est quasi seipsum debere.

Ch. Amabò, ego dabo: tranquillus esto: tu tantùm cura, ut filius uxorem eam habeat, quam cupimus. *An.* Hei mihi! Geta, interemisti me tuis technis et inventis. *Ch.* Mei gratià hæc mulier extra ædes eliminatur: me has minas justum est perdere. *Ge.* Quàm citò potes mihi nuncia an illam puellam daturi sunt, hanc, quæ mihi sponsa est, ut à me dimittam, inquit, ne animi dubius pendeam; nam hujus parentes jam deliberaverunt argentum in dotem mihi numerare. *Ch.* Jam dotem accipiat: illis repudium mittat: hanc uxorem ducat. *De.* Quæ quidem res exitum ei afferat, et malè succedat. *Ch.* In tempore, et commodè etiam pecuniam mecum attuli, ex re ditibus fructuum, quos præbent Lemni fundi meæ uxoris, quod opus est sumam: referam uxori te hoc argento indigere.

Ch. Quæso, ego dabo, quiesce: tu modò filius 65
Fac ut illam ducat, nos quam volumus. *An.* hei mihi!

Geta, occidisti me tuis fallaciis.

Ch. Meâ causâ ejicitur; me hoc est æquom amittere.

Ge. Quantum potes, me certiozem, inquit, face: Si illam dant, hanc ut mittam: ne incertus siem: Nam illi mihi dotem jam constituerunt dare. 71

Ch. Jam accipiat: illis repudium renunciet: Hanc ducat. *De.* quæ quidem illi res vortat malè.

Ch. Opportunè adèò nunc mecum argentum attuli,

Fructum, quem Lemni uxoris reddunt prædia: Id sumam: uxori, tibi opus esse, dixero. 76

Ch. In tempore, et commodè etiam pecuniam mecum attuli, ex re ditibus fructuum, quos præbent Lemni fundi meæ uxoris, quod opus est sumam: referam uxori te hoc argento indigere.

ANNOTATIO.

72 *Illis repudium renunciet.*] Divortium est separatio, quæ fit inter maritos, eo animo, ut nunquam reintegretur matrimonium. Divortium tantùm fit inter conjuges: repudium fit inter maritos et sponso. Formula divortii hæc est notata à Titinnio: Aliquis vestrùm nuntiet Geminæ, ut res suas procuret, ædibus facessat. Repudiandæ uxoris impudicæ formula placet apud Petronium: Quia fidem scelere violasti et communem amicitiam, res tuas ocyùs tolle, et alium locum, quem polluas, quære. Repudii formula fuit: Conditione tuâ non utor. Cùm uxorem autem quis repudiare

vellet, vel præsens eam expellebat ædibus, vel per nuntium absenti libellum mittebat, quo legitimæ causæ continebantur. Juvenalis Satyrâ VI.:

Collige sarcinulas, dixit libertus, et exi.

Divertenti uxori claves adimebantur, ut intranti domum mariti, ei tradebantur, tantquam domini in familiam, et fidei erga maritum argumentum; quod exprimitur his verbis XII Tabularum: res suas sibi habeto, claves adimito, foras exigito. Dicitur, Repudium mittere, scribere, renuntiare, dicere.

ACTUS IV. SCENA IV.

ANTIPHO. GETA.

An. Geta. *Ge.* Hem. *An.* Quid fecisti? *Ge.* Nempe, uti intenderam, Demiphonem et Chremetem delusos argento spoliavi. *An.* Satisne id est? *Ge.* Per Herculem non sat scio an satis pecuniæ Phædræ elicui: sed solùm hanc summam mihi mandatum est ut conficerem, quam lenoni daret.

An. GETA. *Ge.* hem. *An.* quid egisti? *Ge.* emunxi argento senes.

An. Satin' id est? *Ge.* nescio hercle: tantùm jussus sum.

ANNOTATIONES.

1 *Emunxi argento senes.*] Sic Plautus in Epidico, Act III. Scen. IV.:

— homo es.

Qui me emunxisti mucidum, minimi preti.
2 *Satin' id est? tantùm jussus sum.*] Ludit Terentius in ambiguitate orationis. Dixerat Antipho; Satisne putas te fecisse, quòd à

senibus argentum hauseris? nullam verò mei curam habueris? Respondet autem Geta, quasi Antipho quæreret, an tanto argento senes emunxisset, quantum Phædræ satis esset: ideo dicit; An satis sit nescio: sed quantum jussus sum providere, tantum me providisse scio.

An. Eho, verbero! aliud mihi respondes, ac rogo?

Ge. Quid ergo narras? *An.* quid ego narrem? operâ tuâ

Ad restim mihi quidem res rediit planissimé. 5

Ut te quidem omnes di, deæque, superi, inferi

Malis exemplis perdant. hem, si quid velis,

Huic mandes, qui te ad scopulum è tranquillo inferat.

Quid minùs utile fuit, quàm hoc ulcus tangere,

Aut nominare uxorem? injecta est spes patri, 10

Posse illam extrudi: cedò nunc porrò, Phormio

Dotem si accipiet, uxor ducenda est domum.

Quid fiet? *Ge.* enim non ducet. *An.* novi: cæterùm

Cùm argentum repetent, nostrâ causâ scilicet

In nervom potiùs ibit. *Ge.* nihil est, Antipho, 15

Quin malè narrando possit depravarier. [est.

Tu id quod boni est, excerpis: dicis, quod mali

Audi nunc contrâ jam: si argentum acceperit,

Ducenda est uxor, ut ais; concedo tibi:

Spatium quidem tandem apparandi nuptias: 20

Vocandi, sacrificandi dabitur paululum:

Interea amici, quod polliciti sunt, dabunt.

Inde iste reddet. *An.* quam ob rem? aut quid dicet? *Ge.* rogas?

Quot res? Post illa monstra evenerunt mihi:

Introiit in ædes ater alienus canis: 25

Anguis per impluvium decidit de tegulis:

Gallina cecinit: interdixit hariolus:

Haruspex vetuit ante brumam aliquid novi

Negoti incipere; quæ caussa est justissima.

Hæc fient. *An.* ut modò fiant. *Ge.* fient: me vide.

Pater exit. abi, dic esse argentum Phædriæ. 31

non possit. Tu id quod boni est suppressis, et excipis seorsum: quod verò mali est, illud commemoras. Audi nunc contrâ jam: si Phormio pecuniam dotalem acceperit, eum, ut dicis, uxorem ducere oportebit: assentiò tibi ita futurum esse: sed sanè spatium paululum tandem ei concedetur ad apparatum nuptiarum faciendum: ad invitandum propinquos, ad sacra facienda: dum hæc curabuntur, amici quod promiserunt, dabunt argentum: id argentum Phormio, recusans conficere nuptias, reddet tuo patri, et patruo. *An.* Quamobrem reddet? aut quam causam, cur reddat, poterit dicere? *Ge.* Quæris quid causæ poterit prætere, cur rem nolit perficere? Sic dicet: Post conventionem nuptiarum, quot prodigia, quot portenta apparuerunt mihi! Niger canis alienus introiit in ædes nostras: vel serpens per impluvium delapsus est deorsum de tegulis: vel gallina cecinit: vel hariolus vetuit ne uxorem ducam: vel aruspex interdixit ne quid negotii aggrederer ante tempestatem brumæ, hyemis: quæ causa, et excusatio justissima, et admodum speciosa. Hæc evenient impedimenta. *An.* Dummodo ita sit. *Ge.* Ita erit: me vide, hæc assevero tibi. Sed pater exit. Abi, nuntia Phædriæ argentum, quod illi opus est, paratum esse.

ANNOTATIO.

26 *Anguis per impluvium.*] *Impluvium*, inquit Varro, est locus sub cælo, in medio ædium relictus, unde lumen deorsum caperent: ita dictus quòd eo implueret. Festus verò causam notationis sic refert; im-

pluvium quo aqua impluit collecta de tecto. Ex superstitione veterum hæc dicit Phormio: nam his de causis nuptiæ, ne fieri possent, prohibebantur.

ACTUS IV. SCENA V.

DEMIPHO. GETA. CHREMES.

De. Tranquillo esto animo, inquam: ego cavebo sedulo, ne me ullo modo fallat. Hoc argentum nunquam dimittam alteri facile aut inconsiderate, ut non testes advocem ad fidem faciendam; his, cui dem, et quapropter dem, aperiam et referam. *Ge.* Quam circumspectus est, ubi nullam circumspectionem opus est! *Ch.* Atqui ita facere convenit: verum properandum est, dum voluntas et cupiditas hominis eadem hæc adhuc fervet. Nam si hæc Phormionis sponsa magis eum sollicitet ad ipsam ducendam uxorem, forsitan nos dimittat, et conditionem nostram repudiet. *Ge.* Rem veram conjecturam assecutus es: recte considerasti, et perpendisti. *De.* Duc me ergo ad eum. *Ge.* Nullam in mora est, paratus sum, eamus. *Ch.* Ubi hoc negotium peregeris, Demipho, transi ad uxorem meam, ut conveniat quam primum hanc Antiphonis uxorem, Phormionis novam sponsam, priusquam domo vestra exeat: dicat eam nos dare uxorem Phormioni; ne illa id ægre ferat; et illum magis ei convenire, ut qui sit ei usu familiaritatis notior; nos à nostro officio ne tantulum quidem discessisse; et quantum argenti is petierit, dedisse in dotem. *De.* Quid tuam, malum, id interest? *Ch.* Magni, Demipho. *De.* Nonne satis tibi esse debet, te officio functum esse, quamvis id famam hominum probatum non fuerit? *Ch.* Cupio etiam id fieri eam non invitam, ne se à nobis expulsam possit commemorare, et queri. *De.* Ego idem istud officium vice uxoris tuæ facere possum. *Ch.* Mulier mulieri magis convenit. *De.* Rogabo uxorem tuam, ut id agat. *Ch.* Valde sollicitus sum, ubi illas, filiam nempe et uxorem meam Lemniam, invenire possim.

De. QUIETUS esto, inquam: ego curabo, ne quid verborum duit.

Hoc temere nunquam amittam ego à me, quin mihi testes adhibeam:

Cui dem, et quam ob rem dem, commemorabo. *Ge.* ut cautus est, ubi nil opus est!

Ch. Atqui ita opus est facto: at matura, dum ludo eadem hæc manet.

Nam si altera illa magis instabit, forsitan nos rejiciat. 5

Ge. Rem ipsam putasti. *De.* duc me ad eum ergo. *Ge.* non moror. *Ch.* ubi hoc egeris,

Transito ad uxorem meam, ut conveniat hanc prius quam hinc abit:

Dicat eam dare nos Phormioni nuptum, ne succenseat;

Et magis esse illum idoneum, qui ipsi sit familiarior;

Nos nostro officio nihil egressos esse; quantum is voluerit, 10

Datum esse dotis. *De.* quid, malum! tuam id refert? *Ch.* magni, Demipho.

De. Non sat, tuum te officium fecisse, si non id fama approbat?

Ch. Volo ipsius quoque voluntate hoc fieri, ne se ejectam putet.

De. Idem ego istuc facere possum. *Ch.* mulier mulieri magis congruet.

De. Rogabo. *Ch.* ubi illas ego nunc reperire possim, cogito. 15

ACTUS V. SCENA I.

SOPHRONA. CHREMES.

So. Quid agam? quem amicum inveniam mihi misera? aut cui consilia

Hæc referam? aut unde nunc mihi auxilium petam? nam vereor,

Hera ne ob meum suasum indignâ injuriâ afficiatur:

Ita patrem adolescentis facta hæc tolerare audio violenter.

Ch. Nam quæ hæc est anus exanimata, à fratre quæ egressa est meo? 5

So. Quod ut facerem, me egestas impulit; cùm scirem infirmas nuptias

Hasce esse, ut id consulerem, interea vita ut intuto foret.

Ch. Certè ædepol, nisi me animus fallit, aut parum prospiciunt oculi,

Meæ nutricem gnataë video. *So.* neque ille investigatur. *Ch.* quid agam?

So. Qui est ejus pater. *Ch.* adeon'? an maneo dum ea quæ loquitur, magis cognosco? 10

So. Quòd si eum nunc reperire possim, nihil est quod verear. *Ch.* ea ipsa est.

Colloquar. *So.* quis hîc loquitur? *Ch.* Sophrona. *So.* et meum nomen nominat?

Ch. Respice ad me. *So.* dî, obsecro vos! estne hic Stilpho? *Ch.* non. *So.* negas?

Ch. Concede hinc à foribus paululùm istorsum sodes, Sophrona.

Ne me istoc posthac nomine appellâssis. *So.* quid? non is obsecro es, 15

Quem semper te esse dictitâsti? *Ch.* st. *So.* quid? has metuis fores?

Ch. Conclusam hîc habeo uxorem sævam. verùm istoc me nomine

So. Quid faciam? quem mihi infelix amicum fidelem in his difficultatibus reperiam? aut cum quo de nuptiis Antiphonis et Phanii consilia communicabo? aut unde nunc opem mihi comparabo? Timeo enim ne Phanium hera contumeliosè tractetur, eò quòd meis suasionibus crediderit: adeò graviter ferre patrem [Demiphonem] adolescentis [Antiphonis] facta intelligo. *Ch.* Quænam est hæc vetula exterrita et exanimata metu, quæ exit à domo fratris Demiphonis? *So.* Quod ut facerem, scilicet ut ei suaderem obsequi Antiphoni, inopia me coëgit: quamvis satis præviderem nuptias hasce valdè instabiles esse, et facili negotio dirimi posse: suasi ei, ut interea vita ab omni injuriâ tuta esset. *Ch.* Sanè nisi mens errat, aut visus caligat, filiæ meæ nutricem video Sophronam. *So.* Neque etiam sedulò inquirendo [Stilphonem] eum invenire possumus. *Ch.* Quid agam? *So.* Qui sit ejus pater, deprehendere non valemus. *Ch.* An eam conveniam? an hîc consistam, dum sermonem ejus magis intelligam? *So.* Quòd si eum nunc invenire possim, nihil erit causæ cur quidquam posthac tineam. *Ch.* Ea est ipsa nutrix Sophrona. Conveniam illam. *So.* Quem hîc loquentem audio? *Ch.* Sophrona.

So. Et me etiam meo nomine appellat? *Ch.* Specta qui sim. *So.* Dii, vestram fidem! estne hic Stilpho? *Ch.* Minimè. *So.* Negasne te hunc esse? *Ch.* Secede pauxillum hinc à foribus domûs ad istam partem, Sophrona: ne me isto nomine Stilphonis posthac voces. *So.* Quid? nonne adhuc is, quæso, es, quem semper te esse dictitâsti? *Ch.* St. *So.* Quid has metuis fores? *Ch.* Hîc intus continetur mihi uxor fera, et immanis: ideo me olim hæc nomine

ficto Stilphonis vocari volui, ne vos nescientes per incogitantiam temere diceretis quis essem, et quod à me factum est, ad aures uxoris meae perveniret. *So.* Hem, per Pollicem, idcirco nos infortunatam sub hoc nomine nunquam te invenire potuimus in hac urbe. *Ch.* Eho, dic mihi, quid tibi rei est cum familiâ harum ædium, ex quibus egredieris? aut ubi illæ sunt? *So.* O me infelicem! *Ch.* Hem, quid est? num bene valent? *So.* Valet et vivit filia tua. Matrem ejus tristitiâ, et animi anxietate oppressam nuper mors rapuit. *Ch.* O casum gravem, et infaustum mihi! *So.* Ego autem vetula, omni auxilio destituta, inops, ignota, filiam tuam, ut potui, uxorem dedi huic adolescenti, qui dominus est hujus domûs. *Ch.* Antiphonine? *So.* Hem, isti ipsi. *Ch.* Quid? duasne uxores habet Antipho? *So.* An, obsecro ut dii non sinant: habet quidem ille unam hanc solam. *Ch.* Quid? illam alteram, quam nobis dicunt esse cognatam, nonne ille habet uxorem? *So.* Hæc, inquam, eadem est. *Ch.* Quid ais? *So.* Ex industria id inter nos eo pacto convenit, ut Antipho ejus amore captus illam posset habere uxorem, etsi dotem nullam afferret. *Ch.* Dii, vestram fidem! quàm crebrò multa casu insperata eveniunt, quæ ne votis quidem petere audeamus! Peregrè reversus, fortuito inveni cum eo, cum quo cupiebam, et quomodo volebam, filiam meam matrimonio conjunctam. Quod nos ambo, ego et frater Demipho, summopere et enixè conabamur facere, hæc anus sola sine labore nostro, at illa summo labore suo perfecit. *So.* Nunc prospice quid fieri oportet: nam pater Antiphonis advenit, eumque, hoc propter matrimonium, vehementer iratum esse dicunt. *Ch.* Nihil hinc ab illo periculi metiendum est. Sed per deos atque homines te obtestor, cave ne quisquam cognoscat à te puellam hanc esse meam filiam. *So.* Nemo ex me id accipiet. *Ch.* Sequere me: intus in ædibus cætera tibi declarabo.

Eò perperam olim dixi, ne vos fortè imprudentes foris
Effutiretis, atque id porrò aliquâ uxor mea rescisceret.

So. Istoc pol nos te hic invenire miseræ nunquam potuimus. 20

Ch. Eho dic mihi, quid res tibi est cum familiâ hâc, unde exis: aut ubi
Illæ sunt? *So.* miseram me! *Ch.* hem! quid est? vivuntne? *So.* vivit gnata:

Matrem ipsam ex ægritudine miseram mors consecuta est.

Ch. Malè factum. *So.* ego autem, quæ essem anus deserta, egens, ignota,
Ut potui, nuptum virginem locavi huic adolescenti, 25
Harum qui est dominus ædium. *Ch.* Antiphonine? *So.* hem, isti ipsi. *Ch.* quid?

Duasne is uxores habet? *So.* au, obsecro, unam ille quidem hanc solam.

Ch. Quid illam alteram, quæ dicitur cognata? *So.* hæc ergo est. *Ch.* quid ais?

So. Compositò est factum, quo modo hanc amans habere posset
Sine dote. *Ch.* dî vostram fidem! quàm sæpe fortè temere 30

Eveniunt, quæ non audeas optare! offendi adveniens,
Quicum volebam, atque ut volebam, conlocatam filiam.

Quod nos ambo opere maximo dabamus operam, ut fieret,
Sine nostrâ curâ, maxumâ suâ curâ hæc sola fecit.

So. Nunc quid facto est opus, vide: pater adolescentis venit, 35
Eumque animo iniquo hoc oppidò ferre aiunt. *Ch.* nihil pericli est.

Sed per deos atque homines, meam esse hanc cave resciscat quisquam.

So. Nemo ex me scibit. *Ch.* sequere me: intus cætera audies.

ACTUS V. SCENA II.

DEMIPHO. GETA.

De. Nos nostrâpte culpâ facimus, ut malis expediat esse, [nos.

Dum nimiùm dici nos bonos studemus et benigni
Ita fugias, ne præter casam, aiunt. nonne id satis erat,

Accipere ab illo injuriam? etiam argentum est ultro objectum, [ciat.

Ut sit quî vivat, dum aliud aliquid flagitii conficiat.
Ge. Planissimè. *De.* his nunc præmium est, qui recta prava faciunt. 6

Ge. Verissimè. *De.* ut stultissimè quidem illi rem gesserimus!

Ge. Modò ut hoc consilio possiet discedi; ut istam ducat.

De. Etiamne id dubium est? *Ge.* haud scio hercle, ut homo est, an mutet animum.

De. Hem! mutet autem? *Ge.* nescio: verùm, si fortè, dico. 10

De. Ita faciam, ut frater censuit; uxorem ejus huc adducam,

Cum istâ ut loquatur. tu abi, Geta: prænuntia hanc venturam.

Ge. Argentum inventum est, Phædrîa: de jurgio siletur:

Provisum est, ne in præsentîâ hæc hinc abeat: quid nunc porrò?

Quid fiet? in eodem luto hæsitâ: vorsuram solves,
Geta: præsens quod fuerat malum, in diem abiit: plagæ crescunt, 16

nio colloquatur. Tu Geta, abi, et certiozem fac virginem, Nausistratam fratris uxorem illam conventuram esse. *Ge.* Factum est ut pecuniam haberes, Phædrîa: è lite cum Phormione transactum est: præcavimus ne Phanium in præsentîâ domo nostrâ dimittatur: quid nunc verò? quid fiet rebus meis? in eodem cæno, Geta, immersus es: vorsuram solves: debitas tandem dabis pœnas tanto graviores, quantò præsens quod erat malum, diutius fuerit dilatatum: video plagas, ictus verberum, qui te manent, in dies augeri,

ANNOTATIONES.

3 *Ne præter casam.*] Id est; sic vitium aliquod, aut culpam evitare studeas, ne in gravius incidas: à mediocritate ne discedas; excessus enim à medio remoti tuti non sunt: quemadmodum cum fugimus longiùs à domicilio evagari non expedit, ut commodus illuc sit receptus.

15 *Vorsuram solves.*] Id est, in simili

De. Per nostram culpam efficitur, ut dum largi et munifici prædicari vehementiùs cupimus; nobis, satius fuerit malignos esse, et difficiliore in dando. Sic fugiamus, ne longiùs domicilium nostrum præferamur; ut dici vulgò solet. Nonne id satis erat, ab hoc homine Phormione contumeliâ affectos fuisse? ecquid etiam oportuit nos sponte argentum ei suppeditare, ut habeat unde vivat et alatur ad alia flagitia committenda? *Ge.* Omnino sic est.

De. Hi nunc præmia accipiunt, qui recta in prava detorquent. *Ge.* Verissimè hæc dicta sunt.

De. Quàm imprudenter et ineptè huic lucrum paraverimus! *Ge.* Bene cesserit nobis consilium huic dandi argenti, dummodo istam accipiat uxorem. *De.* Etiamne hoc incertum est? *Ge.* Per Herculem dubito, ut homo levi et perfido est ingenio, an verbis stet, et maneat in fide datâ. *De.* Hem! an mutet voluntatem? *Ge.* Nescio: verùm dico, si fortè mutaverit consilium de accipiendâ uxore. *De.* Ita mihi faciendum puto, ut frater suasit; ut uxorem ejus adducam Nausistratam, quæ cum istâ Phano

conditione es, atque ii, qui ut unam syngrapham dissolvant, pecuniam mutuam majori fœnore iterum accipiunt: indies enim deteriore conditionem suam faciunt. Vorsuram facere dicitur, qui æs alienum ex ære alieno solvit, quod nihil aliud est, quàm vertere creditorem, et mutare.

nisi tibi consulis : nunc domum me conferam, et Phanium præmonebo, ne ullo modo credat Phormionem ipsam uxorem ducturum, nec terreatur sermone Nausistratae.

Nisi prospicis : nunc hinc domum ibo, ac Phanium edocebo,
Ne quid vereatur Phormionem, aut ejus orationem.

ACTUS V. SCENA III.

DEMIPHO. NAUSISTRATA. CHREMES.

De. Agedum, Nausistrata, cum solità tuâ industriâ, effice nobis placabilem illam fœminam ; ut sponte volens faciat, quod illam facere necesse est. *Na.* Id curabo. *De.* Nunc æquè me operâ tuâ subleves, ac pridem re ipsâ, pecuniâ mutuâ, juvisti. *Na.* Id libenter facere volo : et per Pollucem minùs amicis opitulari possum, mariti culpâ, quàm me decet. *De.* Quid causæ est ? *Na.* Quia per Pollucem bona mihi bene parta et relicta à patre negligenter curat, et administrat : nam ex his fundis pater quottannis talenta argenti bina æqualiter capiebat : hem ! quàm vir alius alii præcellit ! *De.* Bina-ne quæso ? *Na.* Ac etiam tunc temporis, cùm res viliores erant, quàm nunc sunt, tamen talenta bina capiebat ex redditibus horum prædiorum. *De.* Hui ! id mirum est. *Na.* Quid de his tibi videtur ? an non hæc magna videntur ? *De.* Mihi videntur ita esse. *Na.* Utinam vir nata essem ; ego certè meâ industriâ et arte omnibus notum facerem. *De.* Minimè dubito. *Na.* Quâ ratione. *De.* Parce tibi, quæso, et consule viribus tuis, ut cum hâc Phanio valeas loqui ; ne vincaris defessa à juvene muliere. *Na.* Faciam ut mones : sed meum virum Chremetem video egredi ædibus tuis. *Ch.* Hem, Demipho, jam argentum numeratum est Phormioni ? *De.* Curavi confestim numerandum. *Ch.* Nollem hoc factum. Hei, conspicio uxorem : penè plura, quàm quæ opus erat, locutus sum. *De.* Cur nolles datum argentum, Chreme ?

De. AGEDUM, ut soles, Nausistrata, fac illa ut placetur nobis :

Ut suâ voluntate id, quod est faciendum, faciat.

Na. faciam.

De. Pariter nunc operâ me adjuves, ac dudum re opitulata es.

Na. Factum volo : ac pol minùs queo viri culpâ, quàm me dignum est.

De. Quid autem ? *Na.* quia pol mei patris bene parta indiligerent

5

Tutatur : nam ex his prædiis talenta argenti bina Capiebat statim : hem, vir viro quid præstat !

De. bina, quæso ?

Na. Ac rebus vilioribus multò, tamen talenta bina. *De.* hui !

Na. Quid hæc videntur ? *De.* scilicet. *Na.* virum me natam vellem :

Ego ostenderem. *De.* certè scio. *Na.* quo pacto. *De.* parce, sodes,

10

Ut possis cum illâ ; ne te adolescens mulier defatiget.

Na. Faciam, ut jubes : sed meum virum abs te exire video. *Ch.* hem, Demipho,

Jam illi datum est argentum ? *De.* curavi illico. *Ch.* nollem datum.

Hei ! video uxorem : penè plus quàm sat erat. *De.* cur nolles, Chreme ?

ANNOTATIO.

10 *Ego ostenderem.*] Connectendum istud est cum eo quod sequitur, *quo pacto* : tum suppleendum, *res meas administrare sciam.*

Ch. Jam recté. *De.* quid tu? ecquid locutus cum istâ es, quamobrem hanc ducimus? 15

Ch. Transegi. *De.* quid ait tandem? *Ch.* abduci non potest. *De.* quid non potest?

Ch. Quia uterque utrique est cordi. *De.* quid istuc nostrâ? *Ch.* magni: præter hæc,

Cognatam comperi esse nobis. *De.* quid? deliras? *Ch.* sic erit:

Non temere dico: redi mecum in memoriam. *De.* satin' sanus es?

Na. Au! obsecro, vide ne in cognatam pecces. *De.* non est. *Ch.* ne nega: 20

Patris nomen aliud dictum est: hoc tu errâsti. *De.* non nôrat patrem?

Ch. Nôrat. *De.* cur aliud dixit? *Ch.* nunquam hodie concedes mihi, neque

Intelliges? *De.* si tu nil narras. *Ch.* perdis. *Na.* miror quid hoc siet.

De. Equidem hercle nescio. *Ch.* vin' scire? at ita me servet Jupiter,

Ut propior illi, quàm ego sum, ac tu, nemo est homo. *De.* dî vostram fidem! 25

Eamus ad ipsam unâ omnes nos: aut scire, aut nescire hoc volo. *Ch.* ah!

De. Quid est? *Ch.* itane parum mihi fidem esse apud te? *De.* vin' me credere?

Vin' satis quæsitum mihi istuc esse? age, fiat. quid illâ filiâ

Amici nostri? quid futurum est? *Ch.* recté. *De.* hanc igitur mittimus?

Ch. Quidni? *De.* illa maneat? *Ch.* sic. *De.* ire igitur tibi licet, Nausistrata. 30

Na. Sic pol commodius esse in omnes arbitror, quàm ut cœperas,

Manere hanc: nam perliberalis visa est, cùm vidi, mihi.

De. Quid istuc negotii est? *Ch.* jamne operuit ostium? *De.* jam. *Ch.* ô Jupiter,

Dî nos respiciunt: gnatam inveni nuptam cum tuo filio. *De.* hem,

me nihil quidquam amplius inquirere? Age, fiat ut vis. Verùm quid fiat de illâ filiâ amici nostri, quam Antiphoni uxorem dare constitutum nobis fuerat. *Ch.* Rectè res se habebit. *De.* Hanc igitur dimittimus? *Ch.* Quidni hanc mittamus? *De.* Illam verò domi retineamus. *Ch.* Ita censeo. *De.* Redire igitur domum hinc, si libet, potes, Nausistrata.

Na. Sic per Pollucem nobis utilius est omnibus hanc retinere, quàm, ut cœperas dicere, eandem remittere: nam ingenui, et liberalis animi mihi visa est, ut illam vidi. *De.* Quid ista res sibi vult? *Ch.* Jamne ostium occlusit Nausistrata? *De.* Jam occlusit. *Ch.* O Jupiter!

Jam dii nobis propitii sunt: filiam reperi eam tuo filio nuptiis junctam uxorem esse. *De.* Hem!

Ch. Minimè: jam rectè factum. *De.* Quid tu egisti apud istam fœminam? ecquid dixisti causam propter quam hanc domo nostrâ ejectam ad Phormionem ducimus?

Ch. Hoc perfecti. *De.* Quid dicit tandem? *Ch.* Abduci ab Antiphone non potest. *De.* Quare non potest? *Ch.* Quia uterque utrumque amat ex animo. *De.* Quid istud nostrâ interest? *Ch.* Magni sanè, Demipho: præterea rescivi eam cognatione nobis esse junctam. *De.* Quid? desipisne? *Ch.* Sic verum esse reperietur: non inconsideratè, nec frustrâ loquor; revoca in memoriam. *De.* Satisne mentis sanæ es?

Na. An, Demipho, noli injuriam facere cognatæ tuæ. *De.* Non est cognata. *Ch.* Ne contradicas. Aliud patris nomen tibi relatum fuit: hoc causa fuit cur in hunc errorem induceris. *De.* Nonne sciebat quis pater erat? *Ch.* Sciebat. *De.* Quare igitur alium nominavit? *Ch.* Nunquamne hodie consenties mihi neque mente capies? *De.* Non equidem, si nihil quidquam mihi dicas. *Ch.* Perseveras adhuc mihi adversari. *Na.* Mirum mihi videtur, quid illud sit, de quo tantopere ambigunt. *De.* Equidem per Herculem non intelligo quæ mihi significas. *Ch.* Visne intelligere? Ita me Jupiter sospitem conservet, ut nullus illi propior est cognatus quàm tu atque ego sumus. *De.* Dii vestram fidem! nos omnes unâ ad ipsam eamus: aut scire, aut nescire hoc volo. *Ch.* Ha!

De. Quid est? *Ch.* Itane mihi parvam fidem habes? *De.* Visne me tibi dubitantem credere? *Visne*

quo modo id potuit fieri?
Ch. Non satis tutò istud
 in hoc loco recensere
 possum. *De.* At tu intra
 domum. *Ch.* Hem, nolo
 ut ipsi quidem filii nostri
 id inaudirent.

Quo pacto id potuit? *Ch.* non satis tutus est
 ad narrandum hic locus. 35

De. At tu intrò abi. *Ch.* heus, ne filii nostri
 quidem hoc resciscant, volo.

ACTUS V. SCENA IV.

ANTIPHO.

Utcumque se habeant
 res meæ, ingenti lætitiâ
 perfundor quòd Phædriâ
 fratri patrueli successerit
 ut optabat. Quàm pul-
 chrum et venustum est
 ejusmodi animo concipi-
 ere cupiditates, quibus,
 si aliquid adversi inter-
 veniat, facilè remedium
 afferre possis! Hic Phæ-
 driâ, ut primùm argentum
 reperit quod daret pro
 amicâ, omni sollicitudine
 se liberavit: ego nullâ
 ratione ex his anxietati-
 bus animi me eripere
 possum, ut non, si secre-
 tum hujus rei occultetur,
 in timore: sin manifestetur
 in dedecore et infamiâ
 verser. Neque domum
 redire nunc aude-
 rem, nisi mihi spes præ-
 luceret, me posse Pha-
 nium illam possidere:
 verùm ubinam Getam reperi-
 am, ut petam ab eo, quod tempus
 commodum adeundi patris
 capere mihi suadeat?

LÆTUS sum, ut ut meæ res sese habent, fratri
 obtigisse quod volt.

Quàm scitum est, ejusmodi parere in animo
 cupiditates,

Quas, cùm res advorsæ sient, paulò mederi
 possis! [vit:

Hic simul argentum repperit, curâ sese expedi-
 Ego nullo possum remedio me evolvere ex his
 turbis, 5

Quin, si hoc celetur, in metu; sin patefit, in
 probro sim.

Neque me domum nunc reciperem, ni mihi esset
 spes ostensa

Hujusce habendæ. sed ubinam Getam invenire
 possum, ut

Rogem, quod tempus conveniendi patris me ca-
 pere jubeat?

ACTUS V. SCENA V.

PHORMIO. ANTIPHO.

Ph. Argentum accepi:
 numeravi Dorioni leno-
 ni: abduxi puellam, ut
 eam propriam traderem
 Phædriæ possidendam:
 nam manumissa est, et
 libera facta. Nunc mihi
 etiã una res superest
 peragenda, scilicet ut mi-
 hi otium ab his senibus
 Demiphone et Chremete
 concedatur, quo possim
 poculis operam dare:
 nam aliquot hos dies
 sumam ad indulgendum
 voluptatibus. *An.* Sed Phormio adest: quid ais? *Ph.* Quid aio? *An.* Quidnam in præ-
 sentiâ facturus est Phædria?

Ph. ARGENTUM accepi: tradidi lenoni: abduxi
 mulierem:

Curavi, propriâ eâ Phædria ut potiretur: nam
 emissa est manu.

Nunc una mihi res etiã restat, quæ est confi-
 ciunda, otium

A senibus ad potandum ut habeam: nam aliquot
 hos sumam dies.

An. Sed Phormio est: quid ais? *Ph.* quid?

An. quidnam nunc facturus Phædria? 5

An. Quidnam in præ-
 sentiâ facturus est Phædria?

Quo pacto satietatem amoris ait se velle sumere?

Ph. Vicissim parteis tuas acturus est. *An.* quas?

Ph. ut fugitet patrem:

Te suam rogavit rursum ut ageres causam, ut pro se diceret:

Nam potaturus est apud me. ego me ire senibus Sunium

Dicam ad mercatum, ancillulam emptum, dudum quam dixit Geta; 10

Ne, cum hinc non videant me, conficere credant argentum suum.

Sed ostium concrepuit abs te. *An.* vide, quis egreditur. *Ph.* Geta est.

quomodo ait se velle amori suo satisfacere? *Ph.* Invicem susceptorus est partes tuas agendas. *An.* Quas? *Ph.* Ut patris conspectum fugiat: te rogavit ut rursum suam ageres causam apud patrem, et pro se orares: nam apud me compotaturus est. Ego dicam senibus me proficisci Sunium ad mercatum, ancillulam ut eman, de qua Geta locutus est illis jam pridem: ne hic me non videntes, credant me consumere argentum suum. Sed ostium domus tuæ constrepuit. *An.* Vide quis exeat. *Ph.* Geta est.

ANNOTATIONES.

7 *Parteis tuas acturus.*] Translatum à scenicis actoribus. Id est, te imitaturus est.

9 *Sunium.*] Extremum est Atticæ promontorium ortum spectans, vicum habens, ejusdem nominis, nunc vocatum *Cabo delle Colonne.*

12 *Ostium concrepuit abs te.*] Id est, ostium domus tuæ: ut in *Andriâ Act. III. Scen. I. crepuit à Glycerio ostium.* Sic *fulgor ab auro pro auri fulgor,* *Lucretius. Cicero reus à Milone, id est, accusatore Milone.*

ACTUS V. SCENA VI.

GETA. ANTIPHO. PHORMIO.

Ge. O FORTUNA! ô fors fortuna! quantis commoditatibus,

Quam subito meo hero Antiphoni ope vestrâ hunc onerâstis diem!

An. Quidnam hic sibi volt? *Ge.* nosque amicos ejus exonerâstis metu.

Sed ego nunc mihi cesso, qui non humerum hunc onero pallio;

Atque hominem propro invenire, ut hæc, quæ contigerint, sciat? 5

An. Num tu intelligis, hic quid narret? *Ph.* num tu? *An.* nil. *Ph.* tantundem ego.

Ge. Ad lenonem hinc ire pergam: ibi nunc sunt. *An.* heus, Geta. *Ge.* hem tibi.

Num mirum aut novum est revocari, cursum cum institueris? *An.* Geta.

Phædria. *An.* Heus, Geta, audi. *Ge.* Hem tibi: num mirum aut insolitum est, nos sisti et retineri, cum festinare instituimus? *An.* Geta.

Ge. O fortuna! ô fors fortuna! quantis utilitatibus et bonis successibus, quam repente meo meo Antiphoni, vestro auxilio hunc cumulâstis diem! *An.* Quidnam hic sibi vult? *Ge.* Nosque ejus amantissimos exsolvistis metu. Sed quid ego cunctar et cesso in officio meo, qui non pallium colligo, et in humeros rejicio, Antiphonem festinanter quæro, ut hæc quæ acciderint, resciat? *An.* Ecquid mente percipis, quæ Geta iste commemoret? *Ph.* Ecquid tu? *An.* Nihil. *Ph.* Tantundem ego. *Ge.* Ad lenonem hinc pergere volo: ibi in ejus ædibus nunc sunt: scilicet Antipho et

ANNOTATIO.

O fors fortuna!] *Fortuna est incertus rei exitus: Fors fortuna est bona fortuna. Hujus ædes trans Tiberim est.*

Ge. Pergit sanè: nunquam tuâ importunitate consequeris, ut cursum intermittam. *An.* Non hic manes, Geta? *Ge.* Proculdubio unus est ex curialibus istis servulis qui me vocat: vapula. *An.* Id ipsum quidem, nisi sistis gradum, tute consequeris, flagrio. *Ge.* Ex familiâ nostrâ hunc esse oportet, qui verbera minis intentat tam familiariter. Sed isne est Antipho, quem quæro, an non? ipse est. *Ph.* Antipho, confestim hunc conveni. *An.* Quid est? *Ge.* O homo omnium quotquot in terrâ degant hominum omnibus bonis et fortunis ornatissime! nam procul omni dubio dii te elegerunt, quem solum amarent, Antipho. *An.* Utinam ita sit: sed cupio mihi referri causam, quâ possim adduci ad hoc credendum. *Ge.* Ecquid tibi sufficit, si te gaudio totum perfundo? *An.* Me enecas. *Ph.* Quin tu cessas polliceri, et quod nunciaturus es dicis? *Ge.* Anne hic præsens quæque fuisti, Phormio? *Ph.* Fui: sed nos nimis moraris. *Ge.* Audi igitur: hem, ut modò argentum tibi solvimus apud forum, rectâ viâ domum nos recipimus: interea herus Demipho me misit ad tuam uxorem, Antipho. *An.* Quapropter? *Ge.* Mitto causam dicere: nihil enim ad rem pertinet, de quâ agitur, Antipho. Postquam in gynæceum ire cœpi, servulus Mida nomine properans ad me venit; à tergo pallium apprehendit, et me retrò trahit, ab incœpta viâ revocans; hunc intueor: interrogo quam ob causam me retrahat: dicit prohibitum esse intrò ire ad heram. Sophrona nutrix Phanii modò, inquit, fratrem Demiphonis Chremem in gynæceum intrò admisit; eumque nunc intus versari cum illis. Hoc postquam audivi, ad ostium placido ac silenti gradu ire perseveravi: accessi: propius steti: spiritum continui: aurem adhibui: ita attentè audire cœpi, explorans eorum colloquutiones. *An.* Euge, Geta. *Ge.* Hic loci auribus percepi rem insignem:

Ge. Pergit hercle. nunquam tu odio tuo me vinces. *An.* non manes? 9
Ge. Vapulabis. curialis vernula est, qui me vocat.
An. Id tibi quidem jam fiet, nisi resistis, verbero.
Ge. Familiariorem oportet esse hunc, qui minitat malum.
 Sed isne est, quem quæro, an non? ipse est.
Ph. congregere actutum. *An.* quid est?
Ge. O omnium, quantum est qui vivunt, hominum homo ornatissime!
 Nam sine controversiâ à dîs solus diligere, Antipho. 15
An. Ita velim: sed, quî istuc credam ita esse, mihi dici velim.
Ge. Satin' est, si te delibutum gaudio reddo?
An. enecas.
Ph. Quin tu hinc pollicitationes aufer, et, quod fers, cedó. *Ge.* oh!
 Tu quoque hîc aderas, Phormio? *Ph.* aderam: sed cessas? *Ge.* accipe, hem.
 Ut modò argentum dedimus tibi apud forum, rectâ domum 20
 Sumus profecti: interea mittit herus me ad uxorem tuam.
An. Quamobrem? *Ge.* omitto proloqui; nam nihil ad hanc rem est, Antipho.
 Ubi in gynæceum ire occipio, puer ad me accurrit Mida: [rogo,
 Ponè apprehendit pallio, resupinat; respicio;
 Quamobrem retineat me: ait esse vetitum intrò ad heram accedere. 25
 Sophrona modò fratrem huc, inquit, senis introduxit Chremem;
 Eumque nunc esse intus cum illis. hoc ubi ego audivi, ad fores [adstiti:
 Suspenso gradu placidè ire perrexi: accessi:
 Animam compressi: aurem admovi: ita animum cœpi attendere,
 Hoc modo sermonem captans. *An.* euge, Geta.
Ge. hîc pulcherrimum 30

ANNOTATIONES.

10 *Curia is vernula.*] Servi curiales ii 23 *Gynæceum.*] Est secretum conclave, erant qui in cœnis post curiata comitia celebratis ministrabant.

Facinus audiui: itaque penè hercle exclamavi gaudio.

An. Quod? *Ge.* quodnam arbitrare? *An.* nescio. *Ge.* Atqui mirificissimum:

Patruus tuus est pater inventus Phanio uxori tuæ. *An.* hem!

Quid ais? *Ge.* cum ejus olim consuevit matre in Lemno clanculùm.

Ph. Somnium: utin' hæc ignoraret suum patrem? *Ge.* aliquid credito, 35

Phormio, esse caussæ; sed me censen' potuisse omnia

Intelligere extra ostium, intus quæ inter sese ipsi egerint?

Ph. Atque hercle ego quoque illam audiui fabulam. *Ge.* imò etiam dabo,

Quò magi' credas. patruus interea inde huc egreditur foras:

Haud multò pòst cum patre idem recipit se intrò denuo: 40

Ait uterque, tibi potestatem ejus habendæ se dare: Denique ego sum missus, te ut requirerem, atque adducerem.

An. Hem! quin ergo rape me: cessas? *Ge.* fecero. *An.* ô mi Phormio,

Vale. *Ph.* vale, Antipho: bene, ita me di ament, factum, et gaudeo,

Tantam fortunam de improvise esse his datam: 45

Summa eludendi occasio est mihi nunc senes, Et Phædriæ curam adimere argentariam: Ne cuiquam suorum æqualium supplex siet. Nam idem hoc argentum, ita ut datum est in gratiis,

His datum erit: hoc quî cogam, re ipsâ repperi. Nunc gestus mihi vultusque est capiendus novus. 51

Sed hinc concedam in angiportum hunc proximum;

Inde hisce ostendam me, ubi erunt egressi foras. Quò me adsimulâram ire, ad mercatum non eo.

de novo componendus est mihi, atque immutandus. Sed hinc me conferam in angiportum hunc proximum; postea inde hisce prodibo obvius, ubi exhibent domo: ut eis dicam me non profecturum esse Sunium, quò me simulaveram velle proficisci.

itaque propiùs fuit, ut lætitiâ gestiens exclamarem. *An.* Quid audivisti? *Ge.* Quodnam opinaris? *An.* Nescio quid esse possit. *Ge.* At certè istud supra omnia admiratione dignissimum: patruus tuus est pater Phanio uxori tuæ. *An.* Hem! quid ais? *Ge.* Ille (Chremes) consuetudinem secretam habuit aliquam in Lemno cum Phanii matre. *Ph.* Hoc somnii figmentum est: illane Phanium potuit non cognoscere patrem suum? *Ge.* Crede, Phormio, aliquam esse causam, cur non cognoverit; sed an arbitraris me potuisse omnia percipere, quæ inter se ipsi intus egerint, cum extra ostium starem? *Ph.* Et per Herculem hæc quoque fabula mihi narrata fuit. *Ge.* Quin etiam, quò magis id verum esse credas, hoc insuper dicam. Patruus interea è gynæceo egressus, et paulò pòst illic cum patre intrò rursus reversus est: et uterque dixit tibi se permittere eam habere uxorem; denique hi me miserunt te ut inventum ad se adducerem. *An.* Imò aufer me tecum: quid moraris? *Ge.* Festinemus. *An.* O mi Phormio, vale. *Ph.* Vale, Antipho: bene factum, ita me dii ament, et gaudeo tantam felicitatem repente eis fortunam immississe. Præclara nunc se mihi dat occasio per lusum decipiendi senes, et ne Phædria laboret de mutandâ pecuniâ ab amicis et æqualibus, cum multis precibus: nam ut hoc argentum ab invitis senibus datum est, ita Phædriæ datum erit: hoc argentum ut colligam, modum inveni. Nunc gestus corporis, et vultus

ACTUS V. SCENA VII.

DEMIPHO. PHORMIO. CHREMES.

De. Diis meritas verbis gratias ago, atque animo habeo, frater, pro rerum nostrarum prospero eventu. Nunc quàm citò possumus, ad Phormionem nobis properandum est, priusquam disperdat nostras triginta minas, ut eas ab ipso recipiamus. *Ph.* Visam, si domi est, Demiphonem, ut dicam. *De.* At nos ad te ibamus, Phormio. *Ph.* Ob eandem fortasse causam. *De.* Ita per Herculem. *Ph.* Putavi. Cur ad me ibatis? Risu digna res est: num dubitabitis an id facerem, necne, quod promissem semel? Heus, quantumvis pauperculus sim, et in tenui re, tamen huc usque unum hoc quidem præcipuè studui, ut servarem tibi fidem. *Ch.* Nunquid tibi virgo visa fuit ingenii liberalis, et verecundi vultus, et honesti? *De.* Admodum. *Ph.* Itaque ad vos venio nuntiatum, Demipho, me paratum esse ad illam accipiendam: si vobis videtur, eam mihi uxorem tradite. Nam huic rei omnes res meas postposui, et neglexi, uti conveniens fuit, postquam tam vehementer id vos cupere perspexi. *De.* At exinde hic Chremes frater meus dissuasit mihi, ne illam tibi darem: Nam qui sermones vulgi ferentur per urbem, inquit, si id feceris? olim cum honestè virgo potuit dari in uxorem, non data fuit: nunc postquam nupsit filio tuo Antiphoni, eam privatam suo viro, ut viduam ejici invitam turpe est. Denique penè omnia ne monuit, quæ tute jam pridem coram me præsentè redargueras. *Ph.* Satis arroganter vos me ludificatis. *De.* Quo modo? *Ph.* Quærisne istud? quia ne alteram quidem illam virginem, quæ mihi sponsa erat, potero uxorem habere. Nam quomodo potero, nisi sim insigniter impudens, eam iterum petere, quam respuerim? *Ch.* Tu etiam dic; Video præterea Antiphonem impatienter ferre, et non nisi coactum pati

De. Diis magnas meritò gratias habeo, atque ago,

Quando evenere hæc nobis, frater, prosperè. Quantum potest, nunc conveniendus Phormio est, Priusquam dilapidet nostras triginta minas, Ut auferamus. *Ph.* Demiphonem, si domi est, 5 Visam: ut quod. *De.* at nos ad te ibamus, Phormio.

Ph. De eâdem hâc fortasse caussâ. *De.* Ita hercle. *Ph.* credidi.

Quid ad me ibatis? ridiculum: an veremini, Ne non id facerem, quod recepissem semel?

Heus, quanta quanta hæc mea paupertas est, tamen 10

Adhuc curavi unum hoc quidem, ut mî esset fides.

Ch. Estne ea ita, ut dixi, liberalis? *De.* oppidò.

Ph. Itaque ad vos venio nuntiatum, Demipho, Paratum me esse: ubi voltis, uxorem date.

Nam omneis posthabui mihi res, ita uti par fuit, Postquam tantopere id vos velle animum advorteram. 16

De. At hic dehortatus est me, ne illam tibi darem:

Nam qui rumor erit populi, inquit, si id feceris?

Olim cum honestè potuit, tum non est data:

Nunc viduam extrudi, turpe est: ferme eadem omnia, 20

Quæ tute dudum coram me incusaveras.

Ph. Satin' superbè inluditis me. *De.* quî? *Ph.* rogas?

Quia ne alteram quidem illam potero ducere.

Nam quo redibo ore ad eam, quam contempserim?

Ch. Tum autem Antiphonem video ab sese amittere 25

ANNOTATIO.

4 Dilapidet.] Dilapidare est bona et substantiam dissipare.

Invitum eam, inque. *De.* tum autem video filium
Invitum sanè mulierem ab se amittere.

Sed transi sodes ad forum, atque illud mihi
Argentum jube rursus rescribi, Phormio.

Ph. Quodne ego perscripsi porrò illis, quibus de-
bui? 30

De. Quid igitur fiet? *Ph.* si vis mihi uxorem dare,
Quam despondisti, ducam: sin est, ut velis

Manere apud te illam, hinc dos maneat, Demipho:
Nam non est æquom me propter vos decipi;

Cùm ego vestri honoris causâ, repudium alteri
Remiserim, quæ tantundem dotis dabat. 36

De. I in malam rem hinc cum istâc magnificentiâ,
Fugitive: etiam nunc credis te ignorarier,

Aut tua facta adeó? *Ph.* irritor. *De.* tune hanc
duceres, [filius

Si tibi data esset? *Ph.* fac periculum. *De.* ut
Cum illâ habitet apud te, hoc vestrum consilium
fuit. 41

Ph. Quæso, quid narras? *De.* quin tu mihi ar-
gentum cedó. [bala.

Ph. Imò verò uxorem tu cedó. *De.* in jus am-
Ph. In jus? enimvero si porrò esse odiosi pergitis.

De. Quid facies? *Ph.* egone? vos me indotatis
modò 45

Patrocinari fortasse arbitramini: [hil.

Etiam dotatis soleo. *Ch.* quid id nostrâ? *Ph.* ni-
Hic quandam nôram, cujus vir uxorem— *Ch.*

hem! *De.* quid est?
Ph. Lemni habuit aliam. *Ch.* nullus sum. *Ph.*

ex quâ filiam 49

memoras! *De.* Quin tu argentum mihi redde. *Ph.* Imò verò, tu redde uxorem. *De.* In
jus te voco. *Ph.* In jus? Si equidem ulterius mihi molesti estis. *De.* Quid facies? *Ph.*

Egone? vos me patrocinium et defensionem: solùm fortasse virginum quæ sine dote sunt,
qualis Phanium est, suscipere opinamini: etiam soleo mulieribus dotatis opem præbere.

Ch. Quid hoc nostrâ refert? *Ph.* Nihil. luc noveram olim quandam, cujus vir uxorem.—
Ch. Hem! *De.* Quid est? *Ph.* Lemni habuit aliam. *Ch.* Perii. *Ph.* Ex quâ filiam
genuit,

ANNOTATIO.

29 *Jube rursus rescribi.*] Scribere nummos
dicuntur creditores pecuniarum, quibus mo-
ris erat, ut in argentariorum, apud quos pecu-
nias suas collocarant, tabulis expensum
alicui ferrent, et argentario id nomen dic-
tarent. Horatius, II Sat. 3, 69:

*Scribe decem à Nerio: non est satis: adde Ci-
cutæ*

Nodosi tabulas centum.—

Rescribere dicebatur debitor, qui mutuum
pecuniam reddebat vel per se, vel per ar-
gentarii scripturam, qui in codice sum
referebat æs alienum, à debitore creditori
esse dissolutum. Rescribi, ait Donatus, est
reddi, seu per mensæ scripturam dari. Ho-
ratius II Sat. 3, 75:

*Putidius multò cerebrum est, mihi crede, Pe-
rill*

Dictantis, quod tu nunquam rescribere possis.

Rescribere est mutuum per scripturam
mensæ reddere, cùm mandato debitoris, qui
pecuniam suam apud mensam deposuerat,
mensarius, sive argentarius ferebat accep-
tum creditori. Sciendum est, veteres apud
mensam, magnam pecuniæ partem depo-
suisset. Cùm per argentarium debitor sol-
vebat, dicebatur ex mensæ scripturâ id fieri.
Sin ipse debitor satisfaciebat, dicebatur de
domo, vel ex arcâ numerari.

et eam secretò educat. *Ch.* Interii. *Ph.* Hæc prolixè illi renunciabo. *Ch.* Per deos te obtestor ne facias. *Ph.* Ho! an tute is eras? *De.* Quàm nos ludibrio habet? *Ch.* Missum te facimus. *Ph.* Fabulæ et mendacia sunt vestræ pollicitationes. *Ch.* Quid petis amplius? argentum, quod à nobis habes, tibi remittimus, et concedimus liberationem ejus obligationis. *Ph.* Audio: acquiesco vestræ sententiæ: quid ergo, malum! me sic per lasciviam luditis, stulti, levibus, instar puerorum, promissis? nolo, volo: volo, nolo rursus: cape, cedò: quod modò probatum et fixum erat, statim improbatum est. *Ch.* Quo modo, aut à quibus istud inandidit, et scire potuit? *De.* Ignoro: num scio, nulli hominum me hoc secreti detexisse. *Ch.* Istud, ita dii mihi faveant, prodigii instar est. *Ph.* Injeci scrupulum hominibus. *De.* Hoccine fiet, ut à nobis hanc ingentem summam pecuniæ extorqueat? mori, per Herculem, omnino, potius est. Ostende ergo te animosum, et fortem, sicut virum decet. Cernis culpam tuam in vulgus delatam esse, et manifestatam; neque te eam uxori tuæ occultare jam posse: nunc illud commodius, et validius erit ad placandum Nausistratam, si illi referamus nosmet ipsi, quod alii ei nunciaturi sunt. Hoc pacto etiam ad hoc flagitioso, et omni scelere contaminato, nostro arbitrio ultionem sumere poterimus. *Ph.* At at, nisi saluti meæ caveo, in eâ difficultate involvendus et implicandus sum, ut inde ægrè me expediam: hi tanquam gladiatores adversi in me tendunt, audaci et pertinaci ad exitum meum animo. *Ch.* At metuo ut Nausistrata mitigari et sedari possit. *De.* Securus esto: ego vos in concordiam reducam, et in gratiam reconciliabo: hoc confisus, quòd hæc mulier è vivis abiit, ex quà hanc virginem suscepisti. *Ph.* Itane vos igitur erga me geritis? Satis me callidè adordini scilicet. Per Herculem, Demipho, non est utile isti Chremeti nec commodum, quòd me irritasti. An tu verò, Chreme, postquam peregrè in Lemno agens libidini tuæ satisfeceris, nec te quidquam puduerit fœminæ uni ex primariis novo modo facere injuriam; nunc venias purgatum precibus flagitia tua? Talibus ego illam dictis ita inflammatam irâ in te reddam, ut ne restringas, etiam si totus lachrymis liquefactus stillatim flias. *De.* Malum, quod dii, deæque omnes à nobis avertant, et in istum vertant.

Suscepit: et eam clam educit. *Ch.* sepultus sum. *Ph.* Hæc ad eò ego illi jam denarrabo. *Ch.* obsecro Ne facias. *Ph.* oh! tun' is eras? *De.* ut ludos facit!

Ch. Missum te facimus. *Ph.* fabulæ. *Ch.* quid vis tibi? [dio:

Argentum, quod habes, condonamus te. *Ph.* au-
Quid vos, malum, ergo me sic ludificamini, 55
Inepti, vostrâ puerili sentientiâ?

Nolo, volo: volo, nolo rursus: cedò, cape:
Quod dictum, indictum est: quod modò erat ra-
tum, irritum est.

Ch. Quo pacto, aut unde hæc hic rescivit? *De.*
nescio:

Nisi, me dixisse nemini, id certò scio. 60

Ch. Monstri, ita me di ament, simile. *Ph.* injeci
scrupulum. *De.* hem!

Hiccine ut à nobis hoc tantum argenti auferat,
Tam apertè irridens! emori hercle satius est.
Animo virili præsentique ut sis, para.

Vides tuum peccatum esse elatum foras, 65

Neque jam id celare posse te uxorem tuam:

Nunc quod ipsa ex aliis auditura sit, Chreme,

Id nosmet indicare placabilius est.

Tum hunc impuratum poterimus nostro modo

Ulcisci. *Ph.* at at, nisi mihi prospicio, hæreo: 70

Hi gladiatorio animo ad me affectant viam. [es:

Ch. At vereor ut placari possit. *De.* bono animo

Ego redigam vos in gratiam: hinc fretus, Chreme,

Cum è medio excessit, unde hæc suscepta est tibi.

Ph. Itane mecum agitis? satis astutè aggredimini:

Non hercle ex re istius me instigasti, Demipho.

An tu, ubi quæ libitum fuerit, peregrè feceris, 77

Neque hujus sis veritus fœminæ primariæ,

Novo modo ei quin faceres contumeliam;

Venias nunc precibus lautum peccatum tuum?

Hisce ego illam dictis ita tibi incensam dabo,

Ut ne restringas lacrumis si exstillaveris. 82

De. Malum, quod isti di, deæque omnes duint.

Tantâne affectum hominem quemquam esse audaciâ?

Non hoc publicitùs scelus hinc deportarier 85

In solas terras? *Ch.* in id redactus sum loci,

Ut nesciam prorsus, quid agam cum illo. *De.* ego scio:

In jus eamus. *Ph.* in jus? huc, si quid lubet.

De. Assequere, ac retine, dum huc ego servos evoco.

Ch. Enim solus nequeo: accurre huc. *Ph.* una injuria est 90

Tecum. *Ch.* lege agito ergo. *Ph.* altera est tecum, Chreme.

De. Rape hunc. *Ph.* itane agitis? enimvero voce est opus:

Nausistrata, exi. *Ch.* os opprime. *De.* impurum vide,

Quantùm valet. *Ph.* Nausistrata, inquam. *Ch.* non taces?

Ph. Taceam? *De.* nisi sequitur, pugnos in ventrem ingere, 95

Vel oculum exclude. *Ph.* est ubi vos ulciscar probé.

roboris et virium flagitiosus habet. *Ph.* Nausistrata, inquam, *Ph.* Car taceam? *De.* Nisi sequitur, pugnis huic ventrem tunde, vel oculum exscalpe. *P.* Est mihi occasio et facultas vos ulciscendi probé.

An quisquam tantâ audaciâ præditus inveniri potest? Nonne hæc pestis, huic scelestus dignus est, qui publico decreto in extremas et desertas terras amandetur? *Ch.* In eo statu situs sum, ut ignorem omnino quomodo mihi agendum sit cum illo. *De.* At ego non ignoro: in jus, ad prætorem eamus. *Ph.* In jus? in hanc Chremetis domum, si libet istud. *De.* Chreme, hunc assequere et contententem ad domum tuam retrahere, atque inhibere, dum ego huc servos accieo. *Ch.* Huc accurre; nam solus ego hunc retinere non possum. *Ph.* Una mihi tecum injuriæ actio est, pro contumeliâ quam mihi facis, Demipho. *Ch.* Lege age igitur. *Ph.* Altera est tecum, Chreme. *De.* Rape hunc in jus renitentem. *Ph.* Itane malè mecum agitis? certè opus est ut clamitem: Nausistrata, foras egredere. *Ch.* Occlude os illi. *De.* Vide quantum

ACTUS V. SCENA VIII.

NAUSISTRATA. CHREMES. PHORMIO. DEMIPHO.

Na. Quis nominat me? *Ph.* hem! *Na.* quid istuc turbæ est, obsecro,

Mi vir? *Ph.* hem! quid nunc obticuisti? *Na.* quis hic homo est?

Non mihi respondes? *Ph.* hiccine ut tibi respondeat,

Qui hercle, ubi sit, nescit? *Ch.* cave isti quidquam creduas.

Ph. Abi: tange: si non totus friget, me eneca.

Ch. Nihil est. *Na.* quid ergo est? quid istic narrat? *Ph.* jam scies. 6

Ausculta. *Ch.* pergin' credere? *Na.* quid ego, obsecro,

Huic credam, qui nihil dixit? *Ph.* delirat miser

Persistisne, uxor, isti credere? *Na.* Quid ego, cedò, huic credam, qui nondum ullum verbum loquutus est? *Ph.* Mente errat et insanit præ metu.

Na. Quis me vocat? *Ph.* Hem! *Na.* Quis iste tumultus? quæ rixa? quæso, mi vir, dicito. *Ph.* Hem, quid nunc obtutuisti? *Na.* Quis hic homo est? nihil respondes? *Ph.* Quomodo tibi respondeat iste, qui per Herculem ita attonitus est, ut in quo loco stat, non cognoscat? *Ch.* Vide ne isti quidquam credas. *Ph.* Accede ad illum: tange: si non totus frigore riget, nihil causæ dico, quin me occidas. *Ch.* Nihil est. *Na.* Quid ergo est? quid iste recitat? *Ph.* Jam discas: attentè me audi. *Ch.*

- Na.* Per Pollucem non sine causâ est, quòd tantum metuis. *Ch.* Egone metuo? *Ph.* Rectè sanè: quando ergo nihil metuis, nihilque esse dicis, quod ego illi mox dicturus sum, tu ipsemet illi recense. *De.* Sceleste, ex tuâ voluntate ille recenseat? *Ph.* Eho tu, egregiè et strenuè te gessisti in defendendo fratre, dum me offendis. *Na.* Mi vir, equid mihi recitas, quod hic ait? *Ch.* At. *Na.* Quid, at? *Ch.* Non opus est hoc referre. *Ph.* Tibi quidem non opus est, ut referatur; sed opus est, ut illa resciat. In Lemno cum esset. *Ch.* Hem! quid ais? *De.* An non taces? *Ph.* Te ignarâ et insciâ. *Ch.* Hei mihi! *Ph.* Uxorem duxit. *Na.* Mi homo, spero non ita esse, ut ait: dii melius esse velint. *Ph.* Sic factum est. *Na.* Perii misera! *Ph.* Et ex eâ genuit jam unam filiam, dum tu secura es et sola dormis. *Ch.* Heu quid agam? *Na.* Proh dii immortales, facinus flagitiosum et perniciosum! *Ph.* Tamen hoc factum est. *Na.* An quidquam hoc tempore factum est turpius, magis ignominiosum, ac probrosius ab homine ullo? Nempe cum ad uxores accedunt, tum mihi fiunt debiles et infirmi senes. *Demipho*, te alloquor; nam me cum isto sermonem conferre nimium tædet, et fastidiosum est. Hæne erant ideo frequentes profectioes, et diuturnæ Lemni commorationes? hæne erat vilitas annonæ, quam dictitabat minuere pretia fructuum nostrorum? *De.* Ego, *Nausistrata*, non inficior culpam in hæc re à *Chremete* merito ejus admissam esse: sed talem, quæ sit condonanda ex omnium sententiâ. *Ph.* Hæc verba in gratiam *Chremetis*, ad placandam *Nausistratam* facere, est mortuo verba facere. *De.* Nam neque id fecit, quòd te negligeret, neque quòd te odio haberet: sed vino captus ferè sunt anni quindecim, cum mulierculam
- Timore.* *Na.* non pol temere est, quòd tu tam times.
Ch. Egon' timeo? *Ph.* rectè sanè: quando nihil times, 10
 Et hoc nihil est, quod dico ego, tu narra. *De.* scelus!
 Tibi narret? *Ph.* eho tu, factum est abs te sedulo
 Pro fratre. *Na.* mi vir, non mihi narras? *Ch.* at. *Na.* quid, at?
Ch. Non opus est dicto. *Ph.* tibi quidem: at scito huic opus est.
 In Lemno. *Ch.* hem! quid ais? *De.* non taces? *Ph.* clam te. *Ch.* hei mihi! 15
Ph. Uxorem duxit. *Na.* mi homo, di melius duint.
Ph. Sic factum est. *Na.* perii misera! *Ph.* et inde filiam
 Suscepit jam unam, dum tu dormis. *Ch.* quid agimus?
Na. Prò di immortales, facinus indignum, et malum!
Ph. Hoc actum est. *Na.* an quidquam hodie est factum indignius? 20
 Qui mihi, ubi ad uxores ventum est, tum fiunt senes.
Demipho, te appello; nam me cum hoc ipso distædet loqui.
 Hæcine erant itiones crebræ, et mansiones diutinæ
 Lemni? hæcine erat, quæ nostros fructus minuebat, vilitas?
De. Ego, *Nausistrata*, esse in hæc re culpam meritum non nego; 25
 Sed eam, quæ sit ignoscenda. *Ph.* verba fiunt mortuo.
De. Nam neque negligentia tuâ, neque odio id fecit tuo.
 Vinolentus ferè abhinc annos quindecim mulierculam

ANNOTATIONES.

11 *Scelus.*] Id est, scelestus.16 *Duint.*] Id est, dent.

Eam compressit, unde hæc nata est, neque post-
illa unquam attigit.

Ea mortem obiit: è medio abiit, qui fuit in re
hâc scrupulus. 30

Quam ob rem te oro, ut alia facta tua sunt, æquo
animo hoc feras.

Na. Quid ego æquo animo? cupio misera in hâc
re jam defungier.

Sed quid sperem? ætate porrò minùs peccatu-
rum putem?

Jam tum erat senex, senectus si verecundos facit.
An mea forma atque ætas nunc magis expetenda
est, Demipho? 35

Quid mihi hâc affers, quamobrem expectem, aut
sperem porrò non fore?

Ph. Exequias Chremeti, quibus est commodum,
ire jam tempus est.

Sic dabo: age nunc, Phormionem, qui volet, la-
cessito:

Faxo tali eum mactatum, atque hic est, infortu-
nio.

Redeat sanè in gratiam: jam supplicii satis est
mihi: 40

Habet hæc, ei quod, dum vivat, usque ad aurem
obganniat.

Na. At meo merito credo: quid ego nunc com-
memorem, Demipho,

Singulatim, qualis ego in istum fuerim? *De.*
novi æquè omnia

Tecum. *Na.* merito hoc meo videtur factum?
De. minimè gentium:

Verùm quando jam accusando fieri infectum non
potest, 45

Ignosce: orat; confitetur; purgat: quid vis am-
pliùs?

Ph. Enimvero, priùs quàm hæc dat veniam, mi-
hi prospiciam et Phædriæ.

Quid nunc ego minutatim tibi narrem, qualem ego erga eum me gesserim? *De.* Probè id scio tecum pariter. *Na.* An tibi videor digna fuisse hâc contumeliâ. *De.* Minimè omnium: verùm cùm hæc illius culpa criminationibus, et increpationibus infecta reddi non potest, condona illi: obsecrat, confitetur se deliquisse, postulat ut suam purgationem, et satisfactionem accipias: quid exigis ampliùs? *Ph.* Equidem, priusquam hæc se ignoscere marito culpam pronunciet, mihi præcavendum et Phædriæ.

ANNOTATIONES.

37 *Exequias ire.*] Quemadmodum dicimus *ire inficias*, pro inficiari, sic *ire exequias* antiqui dicebant. Hâc formulâ exequiæ indicebantur; L. Titius vixit: L. Titio exequias ire quoi (pro cui) commodum est jam tempus est: ollus (pro ille) effertur.

39 *Mactatum infortunio.*] *Macto* verbum

est sumptum à sacris. Dictum putant, quasi *magis ucto*, id est, angeo: nam priusquam victimam immolarent, thus, aut vinum super eam fundebant: unde mactam illam dicebant, quasi magis auctam. Mactare morte, supplicio, damno, infortunio dicitur per metaphoram.

gravidam fecit, unde hæc virgo genita est, neque postea unquam cum illâ rem habuit. Eadem è vitâ decessit: morte sublata est, quæ, si viveret, difficultates et dissidia afferre posset. Quapropter te obsecro, quæ tua est solita benignitas et facilitas, ut hoc etiam patienter feras. *Na.*

Quid? me patienter id ferre? utinam in hâc, tam atroci injuriâ, omnibus defuncta essem, et libera in posterum; ut desineret, et finem faceret Chremes mihi molestias exhibere; sed quid melius expectem ab illo? An propter ætatem minùs eum libidini deditum iri opiner? At jam tum erat senex: si quidem senectus homines à peccando absterere per verecundiam debet. An mea pulchritudo atque ætas præsens magis quàm antea eum alliciet in amorem, Demipho? quid mihi proponis, quamobrem expectem eum ulterius ad libidinem non rediturum?

Ph. Exequias funeris Chremetis prosequi, si quibus vacat, jam tempus est celebrare. Sic dabo exercitum, et opprobriis expositum: age, age nunc, si cui libeat, Phormionem irritato: faciam ut tali, atque hic, angeatur ærumnâ et calamitate. Reconciletur sanè nunc in gratiam: jam satis hæc ultio mihi sufficit: habet à me hæc Nansistrata quod ei, dum stabit in vitâ, ad aurem occinat et obmurmuret.

Na. An ita fortasse de eo merneram, ut sic mecum ageret? credo verò.

Heus, Nausistrata, priusquam huic subito incogitans respondeas, audi me. *Na.* Quid est? *Ph.* Ego minas triginta per dolum à marito tuo expiscatus sum: eas dedi tuo filio; is pro suâ amicâ lenoni dedit. *Ch.* Hem, quid ais? *Na.* Adeone hoc malefactum, et grave delictum putas, si filius adolescens habet unam amicam, cum tu uxores duas habeas? nihil te pudet? quâ fronte illum culpæ argues? Responde mihi. *De.* Faciet ut tibi libuerit. *Na.* Imò jam ut non ignores quid constituerim facere: neque ego veniam do; neque ullo promisso me obligo; neque responso quidquam assevero, priusquam filium meum videro. Eum arbitrum omnium controversiarum facio: quod iudicabit, ratum habeo et confirmabo. *Ph.* Sapis, Nausistrata, et rectè censes. *Na.* Satisne id tibi hoc est, atque ex æquitate constitutum? *Ph.* Imò verò egregiè et abundè, supraque omnem spem satis factum est; itaque lætus et contentus hinc abeo. *Na.* Tu verò dic mihi, quod tibi nomen est? *Ph.* Mihine? *Phormio* nomen est, familiæ vestræ quidem amicus, et tuo filio Phædræ amicissimus. *Na.* At ego, *Phormio*, per Castorem posthac, tui causâ quoad ejus poterò, et quæ petes, faciamque et dicam. *Ph.* Prolixè et liberaliter loqueris. *Na.* Per Pollucem ad hoc meritum tuum me adducit. *Ph.* Visne primùm hodie facere, quod mihi pergratum erit, et oculis mariti tui molestum atque ægrum? *Na.* Cupio. *De.* Hiuc intrò eamus. *Ch.* Ita fiat: sed ubi est Phædræ arbiter, et iudex noster? *Ph.* Mox efficiam ut præstò sit. Vos valetè, et plaudite.

Heus, Nausistrata, priusquam huic respondes temere, audi. *Na.* quid est?

Ph. Ego minas triginta ab isto per fallaciam abstuli:

Eas dedi tuo gnato; is pro suâ amicâ lenoni dedit. 50

Ch. Hem, quid ais? *Na.* adeon' indignum tibi videtur, filius

Homo adolescens unam si habet amicam, tu uxores duas?

Nil pudere? quo ore illum objurgabis? responde mihi.

De. Faciet, ut voles. *Na.* imò ut meam jam scias sententiam:

Neque ego ignosco: neque promitto quidquam; neque respondeo, 55

Priusquam gnatum video. ejus iudicio permitto omnia: is

Quod jubebit, faciam. *Ph.* mulier sapiens es, Nausistrata.

Na. Satin' id est tibi? *Ph.* imò verò pulchrè discedo et probè,

Et præter spem. *Na.* tu tuum nomen dic quod est. *Ph.* mihin'? *Phormio*:

Vestræ familiæ hercle amicus, et tuo summus Phædræ. 60

Na. Phormio, at ego ecastor posthac tibi quod poterò, et quæ voles,

Faciamque et dicam. *Ph.* benignè dicis. *Na.* pol meritum est tuum.

Ph. Vin' primùm hodie facere, quod ego gaudeam, Nausistrata,

Et quod tuo viro oculi doleant? *Na.* cupio. *Ph.* me ad cœnam voca.

Na. Pol verò voco. *De.* eamus intrò hinc. *Ch.* fiat: sed ubi est Phædræ, 65

Judex noster? *Ph.* jam hîc faxo aderit. Ω vos valetè, et plaudite.

Calliopiùs recensui.

Calliopiùs recensui.

P. TERENTII

CARTHAGINENSIS AFRI

HECYRA.

Acta Ludis Romanis, Julio Cæsare, Cn. Cornelio Dolabellâ, Ædilibus Curulibus. Non est peracta tota. Modos fecit Flaccus Claudii, tibiis paribus: Cn. Octavio, T. Manlio, Consulibus. Relata est iterum ludis funebribus. Relata est tertio, Q. Fulvio, L. Marcio, Ædilibus Curulibus.

Explicatio hujus didascalie (ita dicitur præmonitio docens aliquid) petenda est ab explicatione superiorum.

PERSONÆ HECYRÆ.

BACCHIS, meretrix. A Baccho.

LACHES, ab ἔλαχον, id est, sortitus sum.

MYRRHINA, à μυρρίνη, myrtus.

PAMPHILUS, à πᾶς et φίλος, omnibus charus.

PARMENO, παρὰ τῷ δεσπότῃ μένων, apud dominum manens.

PHIDIPPUS, à φειδῶ, parsimonia, et ἵππος, equus.

PHILOTIS, à φιλότης, amicitia.

PHILUMENA, quasi φιλουμένη, amata.

SOSIA, à σώζεσθαι, servari, quòd servi servantur in bello.

SOSTRATA, à σώζειν, servare, et στρατός, exercitus.

SYRA, à natione.

ARGUMENTUM.

PAMPHILUS Lachetis et Sostratæ filius, cùm noctu ad Bacchidem meretricem iret temulentus, Philumenam Phidippi et Myrrhinæ filiam in viâ per vim compressit, et detracto ei annulo, per tenebras effugit, sic ut neuter alterum cognosceret. Paulò pòst eadem Philumena, quæ ex ipso erat gravida, uxor ei datur; sed propter Bacchidem, quam deperibat, duobus mensibus ne quidem eam attigit. Cùm autem Bacchis irata propter ejus nuptias, minùs quàm solebat, obsequens esset, eam reliquit, et ingentem uxoris amorem concepit. Interea accidit ut iter Pamphilo in Imbrum esset, unde cùm post aliquod tempus reverteretur, ita sors tulit, ut quo die Athenas appulisset, Philumena partu levaretur, itaque videndi eam cupidus, subito ad eam ingressus est, sed et peperisse eam deprehendit: cùm autem ab eâ secessisset, nullam afferens causam, Laches suspicatus est eum adhuc Bacchidis amore impeditum, eâ de causâ ab uxore abhorrere: accersitam igitur Bacchidem objurgat: ea cùm se purgaret, annulum habebat in digito, quem olim Philumenæ erepium sibi dederat Pamphilus. Is annulus efficit, ut vitiatam esse ab ipso Pamphilo Philumenam cognosceretur. Lætus Pamphilus et uxorem et filium accipit.

C. SULPITII APOLLINARIS PERIOCHA.

Pamphilus, Lachetis et Sostratæ filius, accepit in uxorem Philumenam, Phidippi et Myrrhinæ filiam; quam quondam ignotam compressit in viâ, et cujus annulum, quem eripuit ei, donaverat Bacchidi meretrici, quam amabat. Deinde in Imbrum insulam navigavit, nuptam uxorem, Bacchidis amore captus, non attigit. Hanc Myrrhina mater cùm sciret prægnantem esse, ægrotam esse simulans ex ædibus Lachetis ad se ducit, ne socrus Sostrata eam esse gravidam cognoscat: redit ex Imbro insulâ Pamphilus, deprehendit uxorem peperisse, et rem occultat, uxorem tamen, ignorans eam ex se peperisse, recipere recusat. Pater ejus Laches culpam confert in Bacchidem: dum se excusat Bacchis, fortè accidit ut Myrrhina annulum agnosceret, quem gerebat filia, cùm stuprum ei illatum fuit. Uxorem cum filio recipit Pamphilus.

UXOREM duxit Pamphilus Philumenam;
Cui quondam ignorans virgini vitium obtulit:
Ejusque per vim quem detraxit annulum,
Dederat amicæ Bacchidi meretriculæ.
Dein profectus in Imbrum est: nuptam haud attigit. 5
Hanc mater utero gravidam, ne id sciat socrus,
Ut ægram ad se transfert: revertit Pamphilus:
Deprehendit partum: celat: uxorem tamen
Recipere non volt. Pater incusat Bacchidis
Amorem: dum se purgat Bacchis, annulum 10
Mater vitiatæ fortè agnoscit Myrrhina.
Uxorem recipit Pamphilus cum filio.

Hanc mater utero gravidam, ne id sciat socrus, Ut ægram ad se transfert: revertit Pamphilus: Deprehendit partum: celat: uxorem tamen Recipere non volt. Pater incusat Bacchidis Amorem: dum se purgat Bacchis, annulum Mater vitiatæ fortè agnoscit Myrrhina. Uxorem cum filio recipit Pamphilus.

PROLOGUS.

HECYRA est huic nomen fabulæ: hæc cùm
data

Est nova, novum intervenit vitium et calamitas,
Ut neque spectari, neque cognosci potuerit:

Ita populus studio stupidus in funambulo
Animum occupârat. nunc hæc planè est pro novâ:

Et is, qui scripsit hanc, ob eam rem noluit 6

Iterum referre, ut iterum posset vendere.

Alias cognôstis ejus: quæso hanc noscite.

ut quæ acta non fuit: et poëta, qui hanc fecit, noluit, post spectaculum funambuli, denuo
eam introducere in scenam, ut iterum pro novâ eam histrionibus venderet. Alias poëta
fabulas notas habetis, hanc precor ut noscatis: attentè spectate.

Hecyra nominatur hæc
fabula: tunc eùm nova
exhibita est, fortuito vi-
tio et calamitate factum
est, ut neque spectari,
neque cognosci potuerit,
vel ex scenâ apparatū,
vel ex personarum acti-
one: ita populus stu-
pens admiratione funam-
buli, in eo spectando a-
nimo defixus fuerat.
Nunc hæc fabula Hecy-
ræ tanquam nova datur,

ALTER PROLOGUS.

ORATOR ad vos venio ornatu prologi:

Sinite exorator sim; eodem ut jure uti senem

Liceat, quo jure sum usus adolescentior; 11

Novas qui exactas feci ut inveterascerent;

Ne cum poëtâ scriptura evanesceret.

In his, quas primùm Cæcili didici novas,
Partim sum earum exactus; partim vix steti. 15

Quia sciebam dubiam fortunam esse scenicam,
Spe incertâ certum mihi laborem sustuli.

Easdem agere cœpi, ut ab eodem alias discerem

Novas studiosè, ne illum ab studio abducerem. 20

Perfeci ut spectarentur: ubi sunt cognitæ,

Placitæ sunt: ita poëtam restitui in locum,

Propè jam remotum injuriâ advorsariùm

Ab studio, atque ab labore, atque arte musicâ.

Quòd si scripturam sprevissem in præsentia, et 25

In deterrendo voluissem operam sumere,

Ut in otio esset, potiùs quàm in negotio;

Deterruissem facilè, ne alias scriberet.

Nunc quid petam, meâ caussâ, æquo animo at-
tendite.

Orator legatus à grege
histrionum ad vos, spec-
tatores, venio in vestitu
prologi; per vos liceat
mihi exoratorem esse
impetrando ea, quæ pos-
tulo; permitte mihi Lu-
cio Ambivio actori comi-
co uti eadem facultate,
nunc cùm senex sum,
quâ uti mihi licuit, cùm
adolescens fui; qui feci
ut comediæ novæ Cæci-
lii poëtæ, licèt expulsæ,
viverent, et ad vetusta-
tem perveniret sapiens
deinceps actæ et proba-
tæ; ne cum poëtâ poë-
ma caducum fieret, et
periret. In Cæcili com-
œdiis, quas novas pri-
mùm recitavi, partim
eas agens sum rejectus;
partim vix potui fabu-
lam peragere. Quoniam
verò videbam fortunam
scenâ incipitem esse, et
periculosam; ideo in
spe incertâ certum labo-
rem subii. Easdem Cæ-
cili comœdias, quæ ex-
clusæ fuerant, agendas

snscepi, ut alias ejusdem novas recitandas discerem accuratè: effecique ut populus eas
spectaret, probaretque; ne ille deterritus à studio scribendi fabulas abstraheretur: ubi
spectatæ sunt, et intellectæ, gratæ et acceptæ populo fuerant, ita poëtam Cæcilium in
pristinum statum, et æstimationem reduxi, qui penè rejectus et repulsus fuerat, iniqui-
tate inimicorum, ab studio, industriâ, atque arte poëticâ. Quòd si Cæcili fabulas ex-
clusas à scenâ agere iterum neglexissem, tunc cùm primùm editæ fuerunt, et in dehor-
tando eum à labore, ut in quiete potiùs ageret, quàm in tanto labore studii; facili negotio
eum ab aliis comœdiis faciendis avertissem. Nunc quid postulem, rogo vos ut mei gra-
tiâ, favente et placido animo advertatis.

ANNOTATIONES.

1 Hecyra.] 'Εκυρά, significat socrum.

2 Novum intervenit vitium.] Vitio creati
dicuntur consules et magistratus, si cœptis
comitiis, tonitru supervenisset, si quis mor-

bo Herculeo correptus concidisset, aut si
alia legitima ommissa fuissent, nam comitia
his casibus dirimenda erant: aliter tota actio
vitiosa, et inauspicata censebatur.

Hecyram comœdiam in scenam reduco, quam mihi exhibere cum favente silentio nunquam concessum est; tantum eam obruit infortunium. Istud infortunium vestra prudentia, et ad eam comœdiam cognoscendam attentio placabit, si nostræ diligentiae opem afferat. Simul atque eam coram populo recitare cœpi, pugiles gloriæ cupidi, populus magnâ expectatione et ingenti studio concitatus spectandi funambuli, concursus eorum qui in nostro sunt comitatu, tumultus, vociferatio mulierum, me coegerunt egredi, ante completam fabulæ actionem, extra theatrum. Cœpi uti antiquâ consuetudine, quâ usus fui in Cæciliî fabulis, in novâ Terentii comœdiâ Hecyrâ, ut in periculo faciendo insisterem, et tentare perseverarem: iterum Hecyram comœdiam introduco in Theatrum: primo actu gratus sum, et acceptus: quum interea sermo spargitur exhibitum iri gladiatores: fit subitus populi concursus, turbæ excitantur, vociferantur, certant propter locum: ego interea, dum hæc fierent, non potui defendere locum in quo ipse agebam. Nunc tumultuatio nulla est, tranquillitas et taciturnitas observantur, occasio opportuna recitandi ab ædilibus mihi præbetur: vobis licet ludos theatrales, qui in scenâ aguntur, cohonestare favore silentii vestri. Nolite committere, ut ars poetica paucos artifices peritos habeat, et ad paucos perveniat: concedite mihi subsidium vestrum et præsidium, dum enixè laboro in juvando poëtas eorumque studia. Si nunquam avarè arti meæ æstimationem et indicationem feci, et mihi persuasi lucrum istud esse amplissimum, vestris utilitatibus, et emolumentis atque oblectamentis inservire: permitte me hoc à vobis precibus obtinere, ne eum delusum improbi improbè ludibrio habeant, qui studium et operam artis suæ mihi tuendam, et se fidei et favori vestro protegendum dedit. Mei gratiâ, causam poëtæ Terentii suscipite defendendam, et linguis favete, ut alii poëtæ quoque libenter studeant componendis comœdiis, mihi que conducant novas memoriæ mandare et addiscere, quas pecuniæ meæ æstimatione à poëtâ comparaverim.

Hecyram ad vos refero, quam mihi per silentium Nunquam agere licitum est, ita eam oppressit calamitas. 30

Eam calamitatem vestra intelligentia Sedabit, si erit adjutrix nostræ industriæ. Cùm primùm eam agere cœpi, pugilum gloria, Funambuli eodém accessit expectatio: Comitum conventus, strepitus, clamor mulierum Fecere, ut ante tempus exirem foras. 36

Vetere in novâ cœpi uti consuetudine, In experiundo ut essem: refero denuo; Primo actu placeo. cùm interea rumor venit, Datum iri gladiatores: populus convolat: 40 Tumultuantur, clamant, pugnant de loco.

Ego interea meum non potui tutari locum. Nunc turba nulla est: otium et silentium est. Agendi tempus mihi datum est: vobis datur Potestas condecorandi ludos scenicos. 45

Nolite sinere per vos artem musicam Recidere ad paucos: facite, ut vestra auctoritas Meæ auctoritati fautrix adjutrixque sit. Si nunquam avarè statui pretium arti meæ, Et eum esse quæstum in animum induxi maximum, 50

Quàm maxumè servire vestris commodis; Sinite impetrare me, qui in tutelam meam Studium suum, et se in vostram commisit fidem, Ne eum circumventum iniquè iniqui irrideant. Meâ causâ causam hanc accipite, et silentium 55 Date, ut libeat scribere aliis, mihi que ut discere Novas expediat, posthac pretio emptas meo.

ACTUS I. SCENA I.

PHILOTIS. SYRA.

Ph. PER pol quàm paucos reperias meretricibus Fideleis evenire amatores, Syra.
 Vel hic Pamphilus jurabat quoties Bacchidi,
 Quàm sanctè, ut quivis facillè possit credere,
 Nunquam illâ vivâ ducturum uxorem domum :
 En ! duxit. *Sy.* ergo propterea te sedulò 6
 Et moneo, et hortor, ne cujusquam misereat,
 Quin spolies, mutiles, laceres, quemque nacta sis.
Ph. Utin' eximium neminem habeam ? *Sy.* ne-

Ph. Perquam raros aliquis inveniat, meretricibus amatores constantis fidei contingere, Pol lucem testor, Syra. Etiam hic Pamphilus quoties jurejurando fidem obligabat Bacchidi, et religiosè promittebat (ut quilibet facillè sibi persuaderet eum certa dicere) nunquam se ullam mulierem, dum illa viveret, in uxorem accepturum : ecce ! accepit tamen. *Sy.* Propterea igitur te commonefacio, et adhortor, ne cujusvis amatoris misratio te moveat, quominus eum omnibus opibus exuas, diminuas, dilanies, quicunque ad te veniet. *Ph.* Mihine suades ne ullum mihi seligam præcipuum, dilectum mihi, cui ne quidem parcam ? *Sy.* Aio neminem : nam ita habeto, nullus ex illis te

Nam nemo illorum quisquam, scito, ad te venit,
 Quin ita paret sese, abs te ut blanditiis suis 11
 Quàm minimo pretio suam voluptatem expleat.
 Hiscine tu, amabò, non contrà insidiabere ?
Ph. Tamen eandem pol esse omnibus, injurium est.
Sy. Injurium est autem ulcisci advorsarios ? 15
 Aut quâ viâ captent te illi, eâdem ipsos capi ?
 Eheu me miseram ! cur non aut istæc mihi
 Ætas et forma est, aut tibi hæc sententia ?

adit, quin ita se disponat, ut sermonibus blandis libidinem suam ex te quàm admodum modicâ mercede satiet. Talibusne amatoribus tu vicissim, rogo te, insidias non tendes ?
Ph. Nihilominus iniquum est eandem se gerere erga omnes. *Sy.* An autem iniquum est punire inimicos ? aut eâdem arte, quâ te decipere student, eos decipi ? Eheu me infortunatam ! cur non tuæ ætatis, et pulchritudinis ego sum : vel tu meæ sententiæ non es ?

ACTUS I. SCENA II.

PARMENO. PHILOTIS. SYRA.

Pa. SENEX si quæret me, modò îsse dicito
 Ad portum, percontatum adventum Pamphili.
 Audin', quid dicam, Scirte ? si quæret me, uti
 Tum dicas : si non quæret, nullus dixeris,
 Aliàs ut uti possim causâ hâc integrâ. 5
 Sed videon' ego Philotium ? unde hæc advenit ?

Pa. Si senex Laches à te quæret ubi sim, illi dicito modò me ivisse ad portum, inquisitum de reditu Pamphili ex Imbro insulâ ; advertisne quid dicam, Scirte ? Si quæret, inquam, ut tunc istud ei dicas : si verò non quæret, nihil quid-

quam ei dixeris, ut alio tempore hanc causam non priùs dictam possim prætexere. Sed ecquid video Philotium ? unde Athenas advenit ?

Philotis, multum mihi salva sis. *Ph.* Salve tu quoque, Parmeno. *Sy.* Salve pol, mi Parmeno. *Pa.* Et tu ædepol, Syra. Dic mihi, Philoti, ubi tandem voluptati vacasti? *Ph.* Minime certe voluptati vacavi, quæ hinc Athenis Corinthum profecta sum cum milite immitissimo: ibi per spatium continuum duorum annorum misera illum passa sum. *Pa.* Per ædem Pollucis, Philoti, opinor te sæpe desiderio Athenarum flagrasse, et consilium hinc discedendi improbasse. *Ph.* Verbis exprimi non potest, quanta cupiditas me tenebat in hanc urbem revertendi, discedendi à milite, atque aspectu vestro fruendi: ut ex vetustâ familiaritate celebrarem vobiscum convivium, nullius voluntati subdita. Nam Corinthi non erat mihi facultas loquendi, nisi quæ grata essent militi, prout determinasset, et præscripsisset. *Pa.* Non arbitror bene pro tuâ voluntate militem terminum et modum præfinitisse sermonibus tuis, cum vos loquaces sitis. *Ph.* Sed quid rei est? qualia, et quanta retulit mihi hic intus Bacchis? Illud quod nunquam putavi futurum esse, ut Pamphilus posset adduci ut uxorem duceret, dum Bacchis vitam ageret. *Pa.* Quid? ais eum uxorem duxisse? *Ph.* Eho tu, responde; annon duxit? *Pa.* Duxit: sed dubito an sint stabiles hæ nuptiæ. *Ph.* Dii, deæque faciant ne sint stabiles, si id utile est Bacchidi. sed quam ob causam, unde istud credam ita esse, scilicet has nuptias non esse firmas? *Pa.* Non opus est id declarare; desine id curiose inquirere. *Ph.* Nimirum ne id fiat manifestum, quare non sint firmæ. Ita me dii bene ament, non propter eam causam te interrogo, ut hoc publicem, sed ut tacitam apud me voluptatem capiam, ut in sinu gaudeam. *Pa.* Nunquam tam idonee et apte eloqueris ad persuadendum, ut tergum meum in tutelam tuam dedam. *Ph.* Ah noli, Parmeno, dicere talia: quasi tu non potius velis hoc mihi commemorare,

Philotis, salve multum. *Ph.* ô salve, Parmeno. *Sy.* Salve, mecastor, Parmeno. *Pa.* et tu ædepol, Syra.
 Dic mihi, Philoti, ubi te oblectasti tandem?
Ph. Minime me equidem oblectavi, quæ cum milite
 Corinthum hinc sum profecta inhumanissimo:
 Biennium ibi perpetuum misera illum tuli.
Pa. Ædepol te desiderium Athenarum arbitror,
 Philotium, cepisse sæpe; et te tuum
 Consilium contempsisse. *Ph.* non dici potest
 Quam cupida eram huc redeundi, abeundi à milite,
 Vosque hinc videndi; antiquâ ut consuetudine
 Agitarem inter vos liberè convivium.
 Nam illi haud licebat nisi præfinitò loqui
 Quæ illi placerent. *Pa.* haud opinor commodè
 Finem statuisse orationi militem.
Ph. Sed quid negoti hoc? modò quæ narravit mihi
 Hic intus Bacchis? quod ego nunquam credidi
 Fore, ut ille hæc vivâ posset animum inducere
 Uxorem habere. *Pa.* habere autem? *Ph.* eho tu, an non habet?
Pa. Habet: sed firmæ hæ vereor ut sint nuptiæ.
Ph. Ita di deæque faxint, si in rem est Bacchidis.
 Sed quæ istuc credam ita esse? dic mihi, Parmeno.
Pa. Non est opus prolato: hoc percontarier
 Desiste. *Ph.* nempe eâ causâ, ut ne id fiat palam.
 Ita me di amabunt, haud propterea te rogo, ut
 Hoc proferam, sed tacita ut mecum gaudeam.
Pa. Nunquam dices tam commodè, ut tergum
 meum
 Tuam in fidem committam. *Ph.* ah noli, Parmeno:
 Quasi tu non multò malis narrare hoc mihi, 35

ANNOTATIO.

11 Corinthum.] Achaïæ urbs in medio Isthmi Peloponnesiaci sita (Isthmos autem Græci vocant angustias, quibus à peninsulâ ad continentem est aditus) ab ortu Saronicum; ab occasu, Crissæum sinum habens,

qui et Corinthiacus dicitur: duobus inclyta portibus. Cenchrææ ab ortu portus imminet Ægeø mari; Lechææ Ionio ab occasu: unde bimarem poëtæ Corinthum dixerunt.

Quàm ego, quæ percontor, scire. *Pa.* vera hæc prædicat :

Et mi illud vitium maximum est, si mihi fidem Das te taciturnam, dicam. *Ph.* ad ingenium redis. Fidem do, loquere. *Pa.* ausculta. *Ph.* istic sum.

Pa. hanc Bacchidem

Amabat, ut cum maximè, tum Pamphilus, 40
Cum pater, uxorem ut ducat, orare occipit :
Et hæc, communia omnium quæ sunt patrum,
Sese senem esse dicere, illum autem unicum :
Præsidium velle se senectuti suæ.

Ille se primò negare : sed postquam acriùs 45
Pater instat, fecit animi ut incertus foret,
Pudorin' anne amori obsequeretur magis ;
Tundendo atque odio denique effecit senex :
Despondit ei gnatam hujus vicini proxumi.

Usque illud visum est Pamphilo neutiquam grave,
Donec jam in ipsis nuptiis, postquam videt 51
Paratas, nec moram ullam, quin ducat, dari ;
Ibi demum ita ægrè tulit, ut ipsam Bacchidem,
Si adesset, credo ibi ejus commiseresceret.

Ubicunque datum erat spatium solitudinis, 55
Ut conloqui mecum unà posset : Parmeno,
Perii ! quid ego egi ? in quod me conjeci malum ?
Non potero hoc ferre, Parmeno : perii miser.

Ph. At te di deæque perduint cum isto odio, Laches.

Pa. Ad pauca ut redeam, uxorem deducit domum :
Nocte illâ primâ virginem non attigit : 61

Quæ consecuta est nox, eam nihilo magis.
Ph. Quid ais ? cum virgine unâ adolescens cubuerit

Plus potus, sese illâc abstinere ut potuerit ?
Non verisimile dicis : nec verum arbitror. 65

Pa. Credo ita videri tibi : nam nemo ad te venit,
Nisi cupiens tui : ille invitus illam duxerat.

Ph. Quid deinde fit ? *Pa.* diebus sanè pauculis
Pòst, Pamphilus me solum seducit foras,

Narratque, ut virgo ab se integra etiam tum siet :
Seque antè, quàm eam uxorem duxisset domum, 71
Sperâsse, eas tolerare posse nuptias.

assentiendo his sponsalibus ? in quod infortunium me præcipitem dedi ? non potero tolerare istud malum, Parmeno : perditus sum infelix. *Ph.* At te dii deæque perdant, Laches, cum instanti tuâ et molestâ sedulitate. *Pa.* Ut paucis verbis orationem absolvam, Pamphilus uxorem ducit in domum paternam. Nocte illâ primâ Philumenam in toro non attigit : alterâ sequenti, ne magis quidem attigit. *Ph.* Quid ais ? Adolescens solus cum unâ virgine plus solito potus cubuerit, et ab ejus tamen amplexibus abstinere sese ille potuerit ? non vero consentaneum et probabile ais, neque id verum esse puto. *Pa.* Credo te ita judicare : nemo enim te convenit, nisi cupidus amator : ille nolens eam uxorem ceperat. *Ph.* Quid deinde sequutum fuit ? *Pa.* Non ita multò pòst Pamphilus sine testibus seorsum me ducit extra domum, atque narrat ut Philumenam non attigerit : ut, quod ad se pertinet, virgo etiam tum incorrupta permaneat : se anteqnam eam accepisset uxorem, spem habuisse, se in his nuptiis perduraturum.

quàm ego, quæ inquiram, inaudire. *Pa.* Verum hæc mulier dicit : et istud vitium mihi proprium est tacere non posse ; si mihi promittis te celaturam, quod quæris id proferam. *Ph.* Ad naturam tuam garrulam et loquacem redis. Promitto me taciturnam : narra. *Pa.* Audi attentè. *Ph.* Parata sum ad audiendum. *Pa.* Hanc Bacchidem Pamphilus tam vehementer tunc amabat ; ut nunquam magis antea amavisset, cum pater Laches eum rogare cæpit, ut uxorem ducere velit : et eum commonefacere de his, quæ ab omnibus patribus solent proponi ; sese dicit senectutis onere premi, illum micum, sine fratribus : velle sibi in senectute esse levamen. Primò Pamphilus recusabat accipere : verum postquam pater vehementiùs urget, fecit ut animi dubius esset, pudorine et reverentiæ patris, an amori Bacchidis amicæ se dederet : denique crebris hortationibus impellendo, et odiosè flagitando senex effecit, quod volebat : stipulatus est ei in uxorem filiam hujus vicini proximi Phidippi Philumenam. Eò usque sponsalia non nimis molestè tulit, quousque in ipso tempore nuptiarum, ubi videt eas mox celebrandas, ibi tandem ægritudine tantâ animi cruciatus fuit, ut si ipsa Bacchis præsens esset, non mediocri commiseratione moveretur. In quoennque loco, seorsum ab aliis, solis nobis esse licebat, ut cogitationes suas mihi exponere verbis clam posset : Parmeno, quid ego sum, dicebat ; quid ego feci

Verum neque mihi decorum, neque virgini commodum et conducibile est, Parmeno, eam, quam constituerim brevi a me dimittere, deludi, et frustra haberi, quò minus in-violatam et intactam eodem modo reddam, quomodo eam accepi à parentibus. *Ph.* Religiosum et castum Pamphili ingenium refers. *Pa.* Hoc ego patri meo renunciare, amorem scilicet Bacchidis, non utile mihi esse puto, ne irriter eum: remitti autem virginem ad patrem ipsius, cui nullam culpam filiae referre possis, factiosum est: sed spero Philumenam, ubi intellexerit se mecum versari non posse, tandem discessuram. *Ph.* Quid interea faciebat? ibatne ad amicam Bacchidem? *Ph.* Quotidie itabat: sed sicut fieri solet, postquam Bacchis Pamphilum ab alià possideri muliere, nec adhuc esse suum cognoscit; difficultis, superba, procax, et petulans esse cepit. *Ph.* Per Pollucem non mirum, si talis facta est. *Pa.* At verò talis malignitas longè maximè illum ab illà segregavit et avertit, postquam et ipse seipsum, et mores proprios, et illam Bacchidem quam mala esset, et quam uxor modesta, diligentius consideravit, et perspexit, ambarum ingenium, comparatione factà, examinans: tunc animus ejus uxoris misericordià partim conciliatus et allectus, partim coactus hujus Bacchidis contumelià, sensim se ei subduxit, et amorem suum in uxorem transtulit, postquam ingenium suo congruens et conforme reperit. Interea dum hæc geruntur, senex quidam ex eorum cognitione vità decessit in Imbro insulà, cujus legitimi erant hæredes: eò Pamphilum uxoris amore captum, pater nolentem ad eundem compulsi. Hic verò uxorem cum matre reliquit; nam senex seorsum ab hominibus secedens rus se contulit; huc rarò Athenas reineat. *Ph.* Quid huc usque dixisti, ex quo infirmas esse istas nuptias demonstrares? *Pa.* Nunc audies. Primò aliquot dies concorditer certè inter se vivebant Sostrata et Philumena: repenti hæc cepit illam mirum in modum odio habere; neque tamen ulla jurgia inter eas erant, nullæ querelæ et accusa-

Sed quam decrierim me non posse diutius Habere, eam ludibrio haberi, Parmeno, 74
 Quin integram itidem reddam, ut accepi à suis,
 Neque honestum mihi, neque utile ipsi virgini est.
Ph. Pium ac pudicum ingenium narras Pamphili.
Pa. Hoc ego proferre, incommodum esse mihi arbitror:
 Reddi patri autem, cui tu nihil dicas vitii,
 Superbum est: sed illam spero, ubi hoc cognoverit, 80
 Non posse se mecum esse, abituram denique.
Ph. Quid interea? ibatne ad Bacchidem? *Pa.* Quotidie:
 Sed, ut fit, postquam hunc alienum ab sese videt,
 Maligna multò et magis procax facta illico est.
Ph. Non ædepol mirum. *Pa.* atqui ea res multò maxumè 85
 Disjuncti illam ab illà, postquam et ipse se,
 Et illam, et hanc quæ domi erat, cognovit satis,
 Ad exemplum ambarum mores earum existit.
 Hæc, ita uti liberali esse ingenio decet, [mans.
 Pudens, modesta, incommoda, atque injurias 90
 Viri omneis ferre, et tegere contumelias:
 Hic animus partim uxoris misericordià
 Devictus, partim victus hujus injuriis,
 Paulatim elapsus est Bacchidi, atque huic transtulit
 Amorem, postquam par ingenium nactus est. 95
 Interea in Imbro moritur cognatus senex
 Horunc; ea ad hos redibat lege hæreditas.
 Eò amantem invitum Pamphilum extrudit pater.
 Relinquit cum matre hic uxorem: nam senex
 Rus abdidit se; huc rarò in urbem com meat. 100
Ph. Quid adhuc habent infirmitatis nuptiæ?
Pa. Nunc audies. primùm dies complusculos
 Bene conveniebat sanè inter eas: interim
 Miris modis odisse cepit Sostratam;
 Neque lites ullæ inter eas, postulatio 105

ANNOTATIONES.

96 *Interea in Imbro moritur.*] Imbrus maris Ægei insula est. Sophianus *Lembro* vocat.

103 *Interim miris modis odisse.*] Fallitur

Parmeno, cum non odio socrus, sed pudore, simultatem adversus socrum Philumena simulavit.

Nunquam. *Ph.* quid igitur? *Pa.* si quando ad
eam accesserat

Confabulatum, fugere è conspectu illico;
Videre nolle: denique, ubi non quit pati,
Simulat se à matre accersi ad rem divinam; abit.
Ubi illuc est dies complures, accersi jubet: 110
Dixere caussam tunc nescio quam. iterum jubet;
Nemo remisit: postquam accersunt sæpius,
Ægram esse simulant mulierem; nostra illico
It visere ad eam: admisit nemo. hoc ubi senex
Rescivit, heri eâ causâ rure huc advenit, 115
Patrem continuò convenit Philumenæ.

Quid egerint inter se, nondum etiam scio:
Nisi sanè curæ est, quorsum eventurum hoc siet.
Habes omnem rem: pergam quò cœpi iter.

Ph. Et quidem ego: nam constitui cum quodam
hospite 120

Me esse illum conventuram. *Pa.* dî vortant
bene

Quod agas. *Ph.* vale. *Pa.* et tu bene vale,
Philotium.

tus sum et curo scire, quem eventum hæc res habitura sit. Nunc accepisti ex hæc nar-
ratione, quod audire petisti: persequar iter inceptum ad portum. *Ph.* Et sanè ego
quoque: nam indixi cuidam amatori advenæ tempus, quo ad illum venirem. *Pa.* Dii vel-
lint bene evenire, feliciter cedere, quidquid actura sis. *Ph.* Vale. *Pa.* Et tu quoque,
Philotium.

ANNOTATIO.

107 *Fugere è conspectu.*] Utpote quæ caveret gravida intelligi.

ACTUS II. SCENA I.

LACHES. SOSTRATA.

La. Proh deûm atque hominum fidem! quod hoc
genus est? quæ hæc conjuratio?

Ut omnes mulieres eadem æquè studeant, nolint-
que omnia;

Neque declinatam quidquam ab aliarum ingenio
ullam reperias?

Itaque adeò uno animo omnes socrus oderunt
nurus: viris

Esse adversas æquè studium est, similis est per-
tinacia. 5

In eodem omnes mihi videntur ludo doctæ ad
malitiam: et

La. Proh deûm atque
hominum fidem! quale
est hoc genus mulierum!
qualis hæc est inter eas
conspiratio, et confæde-
ratio? ut hæc omnes eas-
dem res velint, et studi-
osè pariter affectent;
neque ulla inveniatur,
quæ deflectat et recedat
ab aliarum naturâ? adeò
valdè simili animo, om-
nes quotquot sunt socrus
odio nurus suas prose-
quuntur; viris adversari
similis voluntas, et cona-
tus, similis pervicacia, et
mentis obstinatio est. In
eâdem scholâ arbitror il-

las eruditas esse ad malefaciendum: et

in hâc scholâ, si usquam ea est, magistram hanc Sostratam uxorem meam esse minime dubito. *So.* O me infelicem, quæ nunc igo, quâ de causâ nunc maritus me accuset? *La.* Hem! tu nescis? *So.* Non equidem, ita dii mihi sint propitii, ni conjux; nobisque concedant unâ vitam ducere longissimam. *La.* Dii meliora velint, et mala avertant. *So.* Meque nullo meo merito à te accusatam posthac cognosces. *La.* Scio. Nullo tuo merito? quæ me, quæ te, et familiam ignominia afficis? et filio luctum, et mærorem quæris? quin etiam causa es, cur affinitate nobis juncti, ex amicis inimici nobis reddantur, qui filium nostrum tanti duxerunt, ut ejus fidei suos liberos tuendos darent. Tu sola reperta es, quæ has perturbaciones afferas perverciâ tuâ. *So.* Egone? *La.* Tu, inquam, mulier, ipsa hæc facis, quæ me omnino saxum sensu privatum, non hominem esse arbitraris. An quia frequenter ruri sum in prædio, idcirco ignorare putatis, quomodo singuli in urbe domi vitam traducatis? Melius absens scio, quæ hîc fiunt in urbe, quàm ea quæ fiunt ruri, ubi continuè præsens ago: ob eam causam, quòd qualis vita vestra domi agitur, talis fama et æstimatione mea est ruri. Jamdudum auditione percepi Philumenam nurum nostram concepisse odium tui: nec valde id mirandum est: imò nisi ita fecisset, majori admiratione esset dignum. Sed non in animum induxi, eam adeò commotam fuisse, ut etiam totam hanc familiam odio haberet: quod si de hâc re certior factus fuisset, illa in hâc domo permaneret: tu foras dimissa fuisses. Sed considera quàm sine causâ hæc animi molestia mihi ex te nascitur, Sostrata; rus in prædium ad habitandum me contuli, concedens vobis ut in urbe essetis, rei faciendæ, et agendæ dans operam; ut facultates nostræ, quæ sunt mediocres, sufficerent vestris sumptibus, et vitæ otiosè ducendæ, labori incumbens plus æquo, et præter ætatem meam, quia sum senex.

Ei ludo, si ullus est, magistram hanc esse satis certò scio.

So. Me miseram, quæ nunc, quamobrem accuser, nescio. *La.* hem!

Tu nescis? *So.* non, ita me di bene ament, mi Laches,

Itaque unâ inter nos agere ætatem liceat. *La.* dii mala prohibeant! 10

So. Meque abs te immeritò esse accusatam, postmodum rescisces. *La.* scio.

Tu immeritò? an quidquam pro istis factis dignum te dici potest,

Quæ me, et te, et familiam dedecoras? filio luctum paras?

Tum autem ex amicis inimici ut sint nobis affines facis,

Qui illum decrêrunt dignum, suos cui liberos committerent. 15

Tu sola exorere, quæ perturbes hæc tuâ impudentiâ.

So. Egone? *La.* tu, inquam, mulier, quæ me omnino lapidem, haud hominem putas.

An, quia ruri esse crebrò soleo, nescire arbitramini Quo quisque pacto hîc vitam vestrorum exigit?

Multò melius hîc quæ fiunt, quàm illic ubi sum assiduè, scio: 20

Ideo quia, uti vos mihi domi eritis, proinde ego ero famâ foris.

Jampridem equidem audivi cepisse odium tui Philumenam:

Minimèque adeò mirum: et, ni id fecisset, magis mirum foret.

Sed non credidi adeò, ut etiam totam hanc odisset domum:

Quod si scissem, illa hîc maneret potiùs, tu hinc îsses foras. 25

At vide, quàm immeritò ægritudo hæc oritur mi abs te, Sostrata.

Rus habitatum abii, concedens vobis, et rei serviens;

Sumptus vestros, otiumque, ut nostra res posset pati,

Meo labori haud parcens, præter æquum atque ætatem meam.

Nec te pro his curâsse rebus, ne quod ægrè es-
set mihi? 30

So. Non meâ operâ neque pol culpâ evenit. *La.*
immo maxumè.

Sola hîc fuisti: in te omnis hæret culpa solâ, *So-*
strata.

Quæ hîc erant, curares: cùm ego vos solvi curis
cæteris. [det?

Cum puellâ anum suscepisse inimicitias non pu-
Illius dices culpâ factum? *So.* haud equidem dico,
mi Laches. 35

La. Gaudeo, ita me dî ament, gnati caussâ: nam
de te quidem,

Satis scio, peccando detrimenti nil fieri potest.

So. Quî scis, an eâ caussâ, mi vir, me odisse as-
simulaverit,

Ut cum matre unâ plûs esset? *La.* quid ais? non
signi hoc sat est,

Quòd herî nemo voluit visentem te ad eam intrò
admittere? 40

So. Enim lassam oppidò tum aiebant: eò ad eam
non admissa sum.

La. Tuos esse illi mores morbum magis quàm
ullam aliam rem arbitror:

Et meritò adeò: nam vostrarum nulla est, quin
gnatum velit

Ducere uxorem; et quæ vobis placita conditio
est, datur:

Ubi duxere impulsu vostro, vostro impulsu eas-
dem exigunt. 45

admissa sum, quia tunc eam dicebant ægritudine animi languentem, et defatigatam esse.
La. Magis opinor eam ægrotam esse propter morosam tuam consuetudinem, quàm prop-
ter aliam causam; et meritò admodum: nam vestrâ nulla existit, quæ non cupiat filium
suum uxorem accipere; et quæ virgo vobis probata est, ea in matrimonium filio datur:
postquam ducta est hortatu vestro, vestro hortatu divortio ejicitur.

Nonne pro his meritis, ingenti curâ studere debuisti, ne ulla molestia mihi exhiberetur? *So.* Per Pollucem non meo studio, neque culpâ accidit. *La.* Imò maxime per te id factum est. Sola domi fuisti, quæ familiam regeres: in te solâ omnis culpa sita est, *Sostrata.* Domesticæ rei curam habere debuisti: cùm ego vos liberavi aliis sollicitudinibus, et alimentis paro ex culturâ agri. Nonne erubescis pudore, inimicitias te vetulam cum puellâ exercere? illius merito respondebis id evenisse? *So.* Non sanè dico culpâ factum puellæ, mi Laches. *La.* Filii mei gratiâ gaudeo, ita mihi dii faveant, cùm talem habeat uxorem, quam nec inimici accusare possint: nam quod ad te attinet, quantumvis pecces, nihil damni inde eventurum satis certò scio. *So.* Quid si me idcirco, mi marite, odio persequi præ se tulerit, ut cum matre suâ crebrius conversaretur? *La.* Quid dicis? nonne satis clarum indicium est, eam te verè nec simulatè odisse, quòd hesternâ die nullus ex familiâ voluit te, visendi eam gratiâ venientem, intrò domum excipere? *So.* Certè non

ACTUS II. SCENA II.

PHIIPPUS. LACHES. SOSTRATA.

Ph. ETSI scio, Philumena, meum jus esse ut te
cogam,

Quæ ego imperem, facere: ego tamen patrio
animo victus, faciam

Ut tibi concedam, neque tuæ libidini advorsabor.

Ph. Quamvis sciam ego, Philumena, in meâ potestate esse, te compellere ea facere, quæ tibi præcipiam: ego tamen patrio affectu coactus, nunc imperabo mihi, ut tibi obsequar, neque tuæ immoderatæ cupiditati reluctabor.

La. Ecce, hic Phidippus est; opportunè hunc reperio: ex eo jam sciam, qui sit, cur ejus filia à nobis discesserit. Phidippe, quamvis me sentio imprimis esse facilem erga omnes è meâ familiâ, attamen non is sum, qui nimiâ indulgentiâ praviore eos reddam. Quòd si tu idem, atque ego, faceres, magis et mihi et tibi ntile esset. Nunc perspicio te uxoris et filiaë potestati subjacere. *Ph.* Eja verò, perge expostulare. *La.* Heri te conveni filiaë tuæ causâ: ut ad te incertus veni, æquè me incertum dimisi. Minimè ita convenit, si cupis inter nos persistere hanc affinitatem, occultare causas tuâ iracundiæ. Si quod delictum fecimus, edisserere nunc jam: aut id refutando, aut excusando emendabimus, te ipso judice existente. Sin propterea retines filiam in tuis ædibus, quòd ægritudine et morbo laborat; te in me injuriosè agere puto, Phidippe, si vereris ne non domi meæ sedulo remedia ei et fomenta curentur. At, ita mihi dii bene velint, in hoc tibi non cedo, quamvis illius pater sis, ut illius salutem atque incolumitatem magis diligas, quàm ego: id adeò volo filii mei gratiâ, quem ego perspexi, illam non minùs quàm se ipsum magni aestimare. Neque certè ignoro eum molestè et ægrè auditorum, uxorem suam à nobis recessisse: hanc ob causam laboro omni studio, ut Philumena priùs ad ædes nostras redeat, quàm ille. *Ph.* Laches, et sedulitatem vestram, et benignitatem comperam habeo, et omnia quæ dicis certa et vera esse mihi persuadeo: etiam velim, hoc mihi credas: illa ut domum tuam revertatur, me operam dare, si ullâ ratione id efficere valeam. *La.* Quæ res te hoc facere impedit? Eho, an illa alicujus culpæ virum summ arguit? *Ph.* Nullius: nam ubi rem diligentius consideravi, et vi aggressus sum eam, ut in tuam domum reverteretur, ipsa religiosè jurat, se non posse apud vos per absentiam Pamphili permanere. Aliis hominibus aliud vitium à naturâ insitum est; ego sum miti animo à naturâ præditus:

La. Atque eccum Phidippum optumè video: ex hoc jam scibo quid sit.
 Phidippe, esse ego meis omnibus scio me apprimè obsequentem, 5
 Sed non adeò, ut facilitas mea illorum corrumpat animos.
 Quòd si tu idem faceres, magis in rem et nostram, et vostram id esset.
 Nunc video in illarum potestate esse te. *Ph.* eja verò.
La. Adii te heri de filiâ: ut veni, itidem incertum amisti.
 Haud ita decet, si perpetuum vis esse affinitatem hanc, 10
 Celare te iras. si quid est peccatum à nobis, profer: Aut ea refellendo, aut purgando vobis corrigemus, Te judice ipso. sin ea est caussa retinendi apud vos, Quia ægra est; te mi injuriam facere arbitror, Phidippe,
 Si metuis, satis ut meæ domi curetur diligenter. At, ita me di ament, haud tibi hoc concedo, etsi illi pater es, 16
 Ut tu illam salvam magis velis, quàm ego; id adeò gnati caussâ,
 Quem ego intellexi illam haud minùs, quàm se ipsum, magni facere.
 Neque adeò me clam est, quàm esse eum graviter laturum credam,
 Hoc si rescierit; eò domum studeo hæc priùs, quàm ille, ut redeat. 20
Ph. Laches, et diligentiam vestram et benignitatem
 Novi: et, quæ dicis, omnia esse ut dicis, animum induco;
 Et te hoc mihi cupio credere, illam ad vos redire studeo,
 Si facere possim ullo modo. *La.* quæ res te facere id prohibet?
 Eho, nunquidnam accusat virum? *Ph.* minimè: nam postquam attendi 25
 Magis, et vi cœpi cogere ut rediret, sanctè adjurat, Non posse apud vos Pamphilo se absente perdere. [natus:
 Aliud fortasse alii vitii est: leni ego animo sum

Non possum advorsari meis. *La.* hem, Sostrata!

So. heu me miseram!

La. Certumne est istud? *Ph.* nunc quidem, ut videtur: sed nunquid vis? 30

Nam est, quod me transire ad forum jam oportet.

La. eo tecum unâ.

prospicere: sed nunquid vis? nam aliquid causæ est, cur me ad forum citò ire oporteat.

La. Illuc usque te comitabor.

non possum repugnare voluntati meorum. *La.* Hem, Sostrata, tu mali tanti causa es. *So.* Eheu me infelicem! *La.* Certumne est istud, Philumenam non ad nos redituram esse, dum Pamphilus aberit? *Ph.* Nunc sanè, quantum possum forum citò ire oporteat.

ACTUS II. SCENA III.

SOSTRATA.

ÆDEPOL næ nos æquè sumus omnes invisæ viris, Propter paucas; quæ omnes faciunt dignæ ut videamur malo.

Nam, ita me ament dî, quod me accusat nunc vir, sum extra noxiam.

Sed non facile est expurgatu: ita animum induxerunt, socrus

Omneis esse iniquas: haud pol me quidem: nam nunquam secùs 5

Habui illam, ac si ex me esset nata: nec, quî hoc mî eveniat, scio:

Nisi pol filium multis modis jam exspecto, ut redeat domum.

esset: nec unde hoc malum mihi oriatur intelligo; nisi quòd in reditum filii Pamphili.

Ædepol, certè nos omnes mulieres sumus pariter odiosæ viris, propter pauculas: per quas fit, ut omnes judicemur meruisse calamitates et infortunia. Nam, ita valeam, in eo quod mihi vir nunc imputat, culpæ expers sum et innocua. Sed difficile est id, cuius me accusat, defensione repellere et diluere: adeò viri sibi persuaserunt omnes socrus nuribus esse infestas et injurias: non pol ego quidem talis sum: nam nunquam aliter cum eâ egi, ac si mea filia modum mirum exspecto

ACTUS III. SCENA I.

PAMPHILUS. PARMENO. MYRRHINA.

Pam. NEMINI ego plura acerba esse ex amore homini unquam oblata credo,

Quàm mî: heu me infelicem! hancine ego vitam parsi perdere?

Hâccine ego causâ eram tantopere cupidus redeundi domum?

Cui quantò fuerat præstabilius, ubivis gentium ætatem agere,

Quàm huc redire? atque hæc ita esse miserum me resciscere? 5

Nam nos omnes, quibus alicunde aliquis objectus est labos,

Omne quod est interea tempus, priùs quàm id rescitum est, lucro est.

Pam. Nulli hominum plures calamitates et molestias credo ab amore unquam allatas esse, quàm mihi: heu me miserum! tantæne curâ cavi, ne hanc vitam amitterem in itinere? An propter hanc causam tantâ cupiditate desiderabam redire domum; cum mihi satius fuisset in quolibet alio loco vitam traducere, quàm in hanc urbem reverti? quàm hæc mala videntem intelligere? Quàm sim infortunatus! nam nos omnes, quibus aliquo ex loco vel occasione infortunium advenit, tempus quod intercamus, in lucro ponimus.

cedit, donec id cognos-

Par. At hoc modo, quia rediisti, citius te his calamitatibus liberare potes. Si tardius reversus esses, hæ iræ, quæ sunt inter matrem et uxorem tuam, vehementius exarsissent, et factæ essent multò graviores: sed nunc scio ambas reditû tu respectum habituras, ita ut altera alteram accusare vereatur. De controversiâ cognosces: iracundiam earum sedabis: rursus gratiam inter eas reconciliabis. Facilia sunt hæc, quæ magni ponderis, et difficilia esse tibi persuasisti.

Pam. Quid dolorem meum solari conaris? an quisquam hominum tam infelix est, ut ego sum? Prinsquam hanc Philumenam in uxorem accepi, habebam in aliâ muliere animum amore occupatum: nunc in eo quem dico amore, etsi nihil dicam, quisque facili negotio rescire potest, quantâ infelicitate pressus fuerim, ob ejus Bacchidis jurgia, et fastidia: tamen nunquam negare patri ausus sum, in uxorem accipere eam, quam mihi per vim ille objecit. Vix me amore Bacchidis avulsi, atque in eâ devinctum animum meum liberavi, vixque amorem meum à Bacchide in hanc meam uxorem Philumenam transfereram; hem, recens factum deinde obvenit, propter quod invitus ab hæc divertam. Præterea ex hæc dissensione me comperturum puto utrûm mater mea, an uxor, sit ejus causa, et origo. Quod cum cognovero, quid mihi superest, nisi ut in posterum in miseris, et ærumnis vivam? nam, Parmeno, pietatis affectus requirit, ut injurias matris tolerem; deinde uxori devinctus sum; adeo mores meos diu suâ mansuetâ naturâ

usque ad finem tulit; quam injurias, quibus eam effeci, semper celavit, nec usquam declaravit; sed ingentes causas oportuit natas esse, Parmeno, propter quas adeo tanta iracundia inter eas intervenit, quæ adeo diuturna ad hanc diem perseveravit. *Par.* Aut parvæ equidem causæ evenerunt: si vis veram rationem verò persequi, non sunt maxime injuriæ, ex quibus oriuntur iræ interdum acerbissimæ: nam sæpe evenit, cum iracundus, qui ad iram propensus est, sit infensissimus ex eadem causâ, ex quâ alius in iisdem rebus, ne minimum quidem irâ commoveatur. Quam pueri inter sese pro levibus offensionibus iras exercent? Quamobrem? Quia certè mens quæ ducit debilis et inconstans admodum est. Similiter mulieres sunt ferè, ut pueri, levi voluntate et opinione:

Par. At sic citius, quæ te expedias his ærumnis, reperies. [pliores:]

Si non rediisses, hæ iræ factæ essent multò am-
Sed nunc adventum tuum ambas, Pamphile, scio
reverituras. 10

Rem cognosces: iram expedies: restitues rur-
sum in gratiam. [dux^{ti} tuum.

Levia sunt, quæ tu pergravia esse in animum in-
Pam. Quid consolare me? an quisquam usquam
gentium est æquè miser?

Prius quàm hanc uxorem duxi, habebam alibi
animum amori deditum:

Jam in hæc re, ut taceam, cuivis facile scitu est
quàm fuerim miser: 15

Tamen nunquam ausus sum recusare eam, quam
mî obtrudit pater.

Vix me illinc abstraxi, atque impeditum in eâ
expedivi animum meum,

Vixque huc contuleram; hem nova res orta est,
porrò ab hæc quæ me abstrahat.

Tum matrem ex eâ re me aut uxorem in culpâ
inventurum arbitror: 19

Quæ cum ita esse invenero, quid restat, nisi porrò
ut fiam miser? [jubet.

Nam matris ferre injurias me, Parmeno, pietas
Tum uxori obnoxius sum; ita olim suo me in-
genio pertulit; [loco.

Tot meas injurias quæ nunquam in ullo patefecit
Sed magnum nescio quid necesse est evenisse,
Parmeno, [sit diu.

Unde ira inter eas intercessit, quæ tam perman-
Par. Hoc quidem hercle parvum est; si vis verò
veram rationem exsequi, 26

Non maxumæ, quæ maxumæ sunt interdum iræ,
injuriæ

Faciunt: nam sæpe est, quibus in rebus alius ne
iratus quidem est, [cissimus.

Cum de eadem causâ est iracundus factus inimi-
Pueri inter sese quàm pro levibus noxiis iras
gerunt? 30

Quapropter? quia enim, qui eos gubernat ani-
mus, infirmum gerunt. [tiâ:

Itidem mulieres sunt ferme, ut pueri, levi senten-

Fortasse unum aliquod verbum hanc inter eas iram conciverit.

Pam. Abi, Parmeno, intrò, ac me venisse nuntia.

Par. hem! quid hoc? *Pam.* tace. 34

Par. Trepidari sentio, cursari rursus prorsum.

Pam. agedum ad fores; [noli fabularier.

Accede propiùs. *Par.* hem! consistin'? *Pam.*

Prò Jupiter! audio clamorem. *Par.* tute loqueris, me vetas!

My. Tace, obsecro, mea gnata. *Pam.* matris vox visa est Philumenæ. 38

Nullus sum. *Par.* quì dum? *Pam.* perii. *Par.* quam ob rem? *Pam.* nescio quod magnum malum [Philumenam

Profectò, Parmeno, me celant. *Par.* uxorem Pavitare nescio quid dixerunt: id si fortè est, nescio. 41

Pam. Interii: cur mihi id non dixi? *Par.* quia non poteram unà omnia.

Pam. Quid morbi est? *Par.* nescio. *Pam.* quid? nemone medicum adduxit? *Par.* nescio.

Pam. Cesso hinc ire intrò, ut hoc quamprimum, quicquid est, certò sciam? [affectam?

Quonam modo, Philumena mea, nunc te offendam Nam si periculum ullum in te est, periisse me unà haud dubium est. [sequi.

Par. Non usus factus est mihi nunc, hunc intrò Nam invisos omneis nos esse illis sentio.

Heri nemo voluit Sostratam intrò admittere.

Si fortè morbus amplior factus siet, 50

Quod sanè nolim, maxumè heri causâ mei,

Servum illico introiisse dicent Sostratæ,

Aliquid tulisse comminiscetur mali, [siet:

Capiti atque ætati illorum morbus quì auctus

Hera in crimen veniet, ego verò in magnum malum. 55

ut hoc quàm citò, quodcumque potest esse, pro certo comperiam. Quoniam modo, Philumena mea, te inveniam in reditu à morbo tentari? nam si tantulum periclitaris, certum est me in eodem versari periculo. *Par.* Non utile factu mihi nunc est hunc in domum intrò comitari; nam nos exosos omnes illis, matri et filia scilicet, esse intelligo. Hesternà die nemo ex familiâ istâ voluit Sostratam, matrem Pamphili, in ædes intrò admittere. Si fortè morbus ejus gravior factus fuerit, quod abominor, maximè propter Pamphilum herum meum, statim dicent servum Sostratæ intrò ingressum esse, aliquid confingent noxium illum attulisse vitæ illorum et annis ætatis exitiosum, quo morbus accreverit: unde hera Sostrata crimine accersetur, ego verò in quæstionem postulabor.

ANNOTATIONES.

55 *Hera in crimen veniet.*] Veneficii accusabitur.

Ego verò in magnum malum.] Quæstionis tormentis subjiciat scilicet. Servos torqueri olim, quibus sine quæstione nihil cre-

debatur, usitatissimum fuit: nec solùm alienos, sed etiam nostros, qui vocabantur interdum in testimonium contra nos: non temere tamen, nisi in causâ fraudati tributi et aliis quibusdam.

ACTUS III. SCENA II.

SOSTRATA. PARMENO. PAMPHILUS.

So. Nescio quid jam pridem hâc in domo Phidippi strepitus, et tumultus fieri audio: valdè timo ne Philumenæ morbus gravior fiat: quod te, Æsculapi, medicinæ præses, teque, Salus, dea sanitatis, ut nihil tale accidat, precor. Nunc ibo ad videndum eam. *Par.* Heus, Sostrata. *So.* Ehem! *Par.* Secundò prohibeberis ingressu istarum ædium. *So.* Hem, Parmeno, tune hîc eras? perditâ sum; quid ego faciam infelix? An non ibo ad videndum Philumenam uxorem Pamphili, cùm proximis hîc in ædibus jaceat ægrota? *Par.* Noli ire, nec mittas etiam illum, qui à te eam invisat: nam qui amore prosequitur eum, qui invisus et odiosus est, bis ineptè se gerere arbitror: vanum laborem ipse sumit, et illi quem amat, à quo non redamatur, tædio est, et importunus. Filius etiam tuus ingressus est ad eam, postquam huc ex itinere rediit: ut videat quomodo illa se habeat. *So.* Quid ais? an advenit Pamphilus? *Par.* Advenit. *So.* Diis gratias habeo pro ejus adventu. Hem, dicto tuo de adventu filii refecta et recreata sum, et anxietas ex animo recessit. *Par.* Propterea te præcipue has ædes ingredi, non suadeo tibi: nam si morbi dolor Philumenam relinquat, et intermittatur, non dubium est mihi, quin Pamphilo totam rei seriem exponat et recenseat confestim remotis arbitris, præsens præsentis, quæ inter te et eam iracundia intercessit, et ex quâ re odii origo fluxit. Ecce hîc eum video exire è domo socrus suæ: quàm tristis vultu apparet! *So.* O mi fili, gaudeo te salvum advenisse. *Pam.* O mea mater, salve. *So.* An bene valet Philumena? *Pam.* Aliquantò meliùs se habet. *So.* Dii velint ita esse ut dicis. Quare ergo, si meliusculè valet, lacrymaris? aut quid es tristis? *Pam.* Nihil est, mater. *So.* Quid modò tumultuatam fuit in istis ædibus? dic mihi: an improvisus dolor Philumenam corripuit?

So. NESCIO quid jam dudum hîc audio tumultuari misera:

Malè metuo, ne Philumenæ magis morbus aggravescat:

Quod te, Æsculapi, et te, Salus, ne quid sit hujus, oro.

Nunc ad eam visam. *Par.* heus, Sostrata. *So.* ehem! *Par.* iterum istinc excludere.

So. Ehem Parmeno, tune hîc eras? perii! quid faciam misera? 5

Non visam uxorem Pamphili, cùm in proximo hîc sit ægra?

Par. Non visas, nec mittas quidem visendi causâ quemquam:

Nam qui amat cui odio ipse est, bis facere stultè duco: [affert.

Laborem inanem ipse capit, et illi molestiam Tum autem filius tuus introiit videre, ut venit, quid agat. 10

So. Quid ais? an venit Pamphilus? *Par.* venit. *So.* diis gratiam habeo.

Hem, istoc verbo animus mihi rediit, et cura ex corde excessit.

Par. Jam eâ te causâ maxumè huc nunc introire nolo:

Nam si remittent quippiam Philumenæ dolores, Omnem rem narrabit, scio, continuò sola soli, 15

Quæ inter vos intervenit, unde ortum est initium iræ.

Atque eccum video ipsum egredi: quàm tristis est! *So.* ô mi gnate.

Pam. Mea mater, salve. *So.* gaudeo venisse salvom: salvan'

Philumena est? *Pam.* meliuscula est. *So.* utinam istuc ita dî faxint.

Quid tu igitur lacrimas? aut quid es tam tristis? *Pam.* rectè mater. 20

So. Quid fuit tumulti? dic mihi: an dolor repentè invasit?

Pam. Ita factum est. *So.* quid morbi est? *Pam.* febris. *So.* quotidiana? *Pam.* ita aiunt.
I sodes intró; consequar jam te, mea mater.
So. fiat.

Pam. Tu pueris curre, Parmeno, obviàm, atque his onera adjuta.

Par. Quid? non sciunt ipsi viam, domum quã redeant? *Pam.* cessas?

est me his occurrere? nonne sciunt viam, per quam domum redeant? *Pam.* Quid cunctaris ire, quò dico?

Pam. Ita accidit. *So.* Quid genus morbi est? *Pam.* Febris. *So.* An quotidiana est? *Pam.* Ita vulgò dicunt. I, quæso, domum intró; consequar mox te. *So.* Ita erit. *Pam.* Tu, Parmeno, curre obviàm servis afferentibus onera et sarcinas à navi, et eis adjumentum præbe. *Par.* Quid opus

ACTUS III. SCENA III.

PAMPHILUS.

NEQUEO mearum rerum initium ullum invenire idoneum, [dunt;

Unde exordiar narrare, quæ nec opinanti accipiam partim quæ perspexi his oculis, partim quæ accipi auribus :

Quã me propter exanimatum citiùs eduxi foras :
Nam modò me intrò ut corripui timidus, alio suspicans 5

Morbo me visurum affectam, ac sensi esse, uxorem : hei mihi !

Postquam me aspexêre ancillæ advenisse, illico omnes simul

Lætæ exclamant, Venit, id quòd me repente aspexerant : [nium;

Sed continuò voltum earum sensi immutari omniquia tam incommodè illis fors obtulerat adventum meum. 10

Una illarum interea properè præcurrit, nuntians Me venisse ; ego eju' videndi cupidus rectâ consequor. [novi miser :

Posteaquam introii, extemplo ejus morbum cognam neque, ut celari posset, tempus spatium ullum dabat, [conqueri.

Neque voce aliã, ac res monebat, ipsa poterat Postquam aspexi, ô facinus indignum ! inquam : et corripui illico [percitus.

Me inde lacrumans, incredibili re atque atroci Mater consequitur : jam ut limen exirem, ad genua accidit,

Non possum excogitare rerum mihi molestiarum ullum principium aptum et conveniens, à quo incipiam exponere ea, quæ mihi nec suspicanti, nec cogitanti advennerunt ; quorum aliqua his oculis pervidi, aliqua his auribus percepi : quamobrem me perterritum et consternatum citius extra domum extuli. Nam paulò antè, postquam raptim intrò domum ingressus sum, alio opinans morbo me inventurum correptam esse uxorem atque vidi : hei mihi ! ut me ancillæ conspexere rediisse, omnes statim unã hilares primo gaudio adventus clamitant, Pamphilus advenit ; propter id, quòd improvisò, et subito me viderant : sed illico animadverti earum omnium vultus transmutatos esse, postquam consideraverant reditum meum intempèstivè illis fortè obtigisse. Interea ex illis una celeriter cucurrit ad prænunciandum me advenisse : ego videndæ Philumenæ capiditate ardens rectâ hanc ancillam insequor. Postquam ingressus sum cubiculum, confestim deprehendi quo morbo tentabatur : nam temporis brevitatis impedièbat, quominus e-

jus partitudo occultaretur, neque ipsa poterat aliã voce, ac dolore cogebant, gemitus ex partu, et questus edere. Postquam visu id comperi ; ô probrum ingens ! apud me dixi, et continuò inde me subduxi, illacrymans, re mihi non credibili et aspectu horrendâ commotus ac perturbatus. Mater Philumenæ me insequitur ; et lacrymas fundens infelix, in limine domûs, ad genua exeunti mihi se subjicit,

ego certè ejus misertus sum. Procul dubio hoc usu venit omnibus nobis hominibus: ut res eveniant nobis, ita elati, et demissi sumus. Hunc illa sermonem facere mecum primò incepit: ò mi Pamphile, causam cognoscis, propter quam hæc filia mea à domo vestrà discesserit: nam stuprum ei illatum est virgini olim à nescio quo flagitioso tenebrione: nunc illa ad me matrem suam confugit, ut tibi, atque aliis se parientem occultaret. Verùm cùm preces istius memoriã repeto, non possum me continere à lachrymis. Quæcumque subita fortuna, inquit, te nobis hodie adduxit, per eam te obtestamur ambæ mater et filia, si per jura humana divinaque licitum est, ut ejus infortunia tuo beneficio occulta, et silentio obtecta sint omnibus. Si unquam eam amico animo te complexam fuisse cognovisti, mi Pamphile, eadem nunc te orat, ut hanc gratiam sibi concedas (quod facilè potes) pro amico illo animo erga te: sed de recipiendâ eâ, aut ejiciendâ, id facias quod tibi commodum videbitur, et expedit. Laborare eam dolore partûs, neque præquantem à te factam esse, nemo omnium cognovit præter te solum, nam dicunt eam tibi nuptam tecum concubuisse duobus mensibus post vitium oblatum: tum postquam ad te deducta est, mensis jam hic est septimus: quod te scire res ipsa declarat. Nunc si fieri potest, Pamphile, vehementissimè cupio et laboro, ut partus Philumenæ latentem fiat, etiam ignorante patre, atque insciis omnibus aliis. Sed si fieri non potest, quin resciant, prætexam hoc, scilicet eam abortum fecisse, et immaturum fœtum ejecisse. Scio neminem aliter suspicaturum, quàm, quod probabile est, eum ex te genitum esse. Illico exponetur: in hæc re celandi partûs nullum pateris incommodum, et illi infelici, et indignæ quæ injuriam factam acciperet, honorem integrum servaveris. Promisi hæc facere, quæ mater Myrrhina pro eâ postulavit. Stat fixum atque immotum mihi in eo quod promisi, fidem inviolatam servare. Nam ut eam ex patris domo ad nos reducam, eamque recipiam, non valdè conveniens et decorum esse opinor; nec faciam: quamvis ejus amore, et conversatione vehementer afficior.

Lacrumans misera: miseritum est. Profectò hoc sic est, ut puto,
Omnibus nobis ut res dant sese, ita magni atque humiles sumus. [tit:
 Hanc habere orationem mecum principio insti-
 O mi Pamphile, abs te quamobrem hæc abierit, causam vides: 22
 Nam vitium est oblatum virgini olim, ab nescio quo improbo; [laret suum.
 Nunc huc confugit, te atque alios partum ut ce-
 Sed cùm orata ejus reminiscor, nequeo quin lacrumem miser. 25
 Quæque fors fortuna est, inquit, nobis quæ te hodie obtulit, [utì
 Per eam te obsecramus ambæ, si jus, si fas est, Advorsa ejus per te tectâ tacitaque apud omnes sient. [mi Pamphile,
 Si unquam erga te animo esse amico sensit eam, Sine labore hanc gratiam, te utì sibi des pro illâ, nunc rogat: 30
 Cæterùm de reducendâ id fac, quod in rem sit tuam.
 Parturire eam, neque gravidam esse ex te, solus conscius. [mensibus:
 Nam aiunt tecum post duobus concubuisse eam Tum, postquam ad te venit, mensis agitur hic jam septimus.
 Quod te scire, ipsa indicat res. nunc si potis est, Pamphile, 35
 Maxumè volo, doque operam, ut clam partus eveniat patrem: [quin sentiant;
 Atque adeò omneis: sed si fieri id non potest Dicam abortum esse: scio nemini aliter suspectum fore, [putent.
 Quin, quod verisimile est, ex te rectè eum natum Continuò exponetur: hîc tibi nihil est quidquam incommodi; et 40
 Illi miseræ indignè factam injuriam contexeris. Pollicitus sum; et servare in eo certum est, quod dixi, fidem. [esse arbitror,
 Nam de reducendâ, id verò neutiquam honestum Nec faciam: etsi amor me graviter consuetudoque ejus tenet.

Scio neminem aliter suspicaturum, quàm, quod probabile est, eum ex te genitum esse. Illico exponetur: in hæc re celandi partûs nullum pateris incommodum, et illi infelici, et indignæ quæ injuriam factam acciperet, honorem integrum servaveris. Promisi hæc facere, quæ mater Myrrhina pro eâ postulavit. Stat fixum atque immotum mihi in eo quod promisi, fidem inviolatam servare. Nam ut eam ex patris domo ad nos reducam, eamque recipiam, non valdè conveniens et decorum esse opinor; nec faciam: quamvis ejus amore, et conversatione vehementer afficior.

Lacrumo, quæ posthac futura est vita, cùm in
mentem venit, 45

Solitudoque. O fortuna, ut nunquam perpetuò
es bona! [reddidit,

Sed jam prior amor me ad hanc rem exercitatum
Quem ego consilio missum feci; idem nunc
operam huic dabo. [opus

Adest Parmeno cum pueris: hunc minimè est
In hâc re adesse: nam olim soli credidi, 50

Eâ me abstinuisse in principio, cùm data est.

Vereor, si clamorem ejus hic crebrò audiat,

Ne parturire intelligat. Aliquò mihi est

Hinc ablegandus, dum parit Philumena.

esse: nam quondam huic uni hoc arcanum commisi, nimirum me eam non attigisse ab initio, cùm data est mihi in uxorem. Timeo, si Philumenæ querentis vocem sæpe audiat, ne eam partu laborare cognoscat. Aliquò hinc mihi amandandus est, interea dum Philumena in puerperio est.

Non possum lacrymas tenere, cùm animo reputo, quam posthac vitam ducturus sim, quam tristemet solitariam. O fortuna, quam non diu constans, et prospera es! Sed jam prior amor Bacchidis me ad hanc rem æquo ferendam animo exercitavit et assenefecit: quem amorem tunc ratione, et prudentiâ dimisi; idem nunc huic me dedam et vacabo. Parmeno adest, venit cum servulis, redemptibus ex Imbro: non opus est omnino, in hoc Philumenæ partu eum præsentem

me eam non attigisse ab initio, cùm data est mihi in uxorem. Timeo, si Philumenæ querentis vocem sæpe audiat, ne eam partu laborare cognoscat. Aliquò hinc mihi amandandus est, interea dum Philumena in puerperio est.

ACTUS III. SCENA IV.

PARMENO. SOSIA. PAMPHILUS.

Par. AIN' tu, tibi hoc incommodum evenisse
iter?

So. Non hercle verbis, Parmeno, dici potest
Tantum, quam re ipsâ navigare incommodum est.

Par. Itane est? *So.* ô fortunate, nescis quid mali
Præterieris, qui nunquam es ingressus mare. 5

Nam alias ut omnittam miserias, unam hanc vide:
Dies triginta, aut plus eo, in navi fui,

Cùm interea semper mortem exspectabam miser;
Ita usque advorsâ tempestate usi sumus.

Par. Odiosum. *So.* haud clam me est: denique
hercle aufugerim 10

Potiùs, quam redeam, si eò mî redeundum sciam.

Par. Olim quidem te caussæ impellebant leves,
Quod nunc minitare facere, ut faceres, Sosia.

Sed Pamphilum ipsum video stare ante ostium.
Ite intrò: ego hunc adibo, si quid me velit. 15

Here, etiam tu hîc stas? *Pam.* equidem te
exspecto. *Par.* quid est?

Pam. In arcem transcurso opus est. *Par.* cui
homini? *Pam.* tibi.

Par. In arcem? quid eò? *Pam.* Callidemidem
hospitem

Par. Dicisne, Sosia, hanc viam tibi ærumnosam fuisse? *So.* Per Herculem, Parmeno, verbis declarari non potest, quantum re ipsâ mari iter facere laboriosum est.

Par. Itane est? *So.* O beate, nescis quas difficultates, et miserias evitaveris, qui nunquam in mare ascendisti. Nam ut alias sileam calamitates, et difficultates navigationis, hanc cognosce: spatium triginta dierum, aut plus eo tempore,

in navi steti, cùm inter hos dies semper mortem formidabam infelix, adeò contrariis et oppositis ventis jactati continûe fuimus. *Par.* Res hæc incommoda, et molesta est. *So.* Non ignoro; et ut uno verbo dicam, potiùs fugiam, quam iterum in Imbrum proficiscar, si eò mihi proficiscendum esse videam.

Par. Olim certè ex levibus causis paratus eras fugere, quod nunc minaris facere magni et gravis periculi vitandi causâ:

Ite, vos servi

ideo facilè tibi credo. Sed Pamphilum video ipsum stantem ante fores. Ite, vos servi domum: ego verò hunc conveniam visurus, si quid me velit facere. Here, etiam nunc hic moraris? *Pam.* Ego te exspecto. *Par.* Quamobrem? *Pam.* In arcem urbis transcurrendum est. *Par.* Cui homini? *Pam.* Tibi. *Par.* Quænam causa est, cur tam remotè in arcem me currere jubes? *Par.* Callidemidem

Myconium hospitem meum, qui mecum unâ navi in hanc urbem advenit, alloquere. *Par.* Interii: voto promissis verè dicere possum hunc Pamphilum, me ambulando rupturum, si unquam è mari sospes domum advenisset. *Pam.* Quid tardas ire quò jubeo? *Par.* Quid vis ei à te nunciem? an id solùm vis, ut eum adeam? *Pam.* Dic, me non posse eum nunc convenire, sicut denuncia-veram ei me facturum hodie; ne me frustrâ illic opperiat: vola. *Par.* At ignotus homo mihi est de facie. *Pam.* At efficiam ut cognoscas; pro-cerâ staturâ est, rubrâ facie, crispis capillis, spisso et pingui corpore, glaucis oculis, vultu ad cadaveris similitudinem facto. *Par.* Dii illum perdant. Quid si non veniet in arcem? an illum exspectem usque ad vespertinum tempus? *Pam.* Exspecta: curre celeriter. *Par.* Non possum, ita defatigatus sum. *Pam.* Parmeno abiit.

Quid agam miser? Nescio quâ ratione partum occultem Philumenæ, quod ut facerem enixè oravit Myrrhina: nam misereor vehementer mulieris. Quod earum gratiâ potero, id perficiam; uxoris vitium celabo, et ejus honori consulam: ita tamen ut pietatem in matrem meam observem, quæ à Philumenâ offensa est: nam parentis potiùs, quàm amoris in uxorem, me rationem habere oportet. At at, ecce Phidippus pater Philumenæ, et Laches pater meus: versùs hanc partem veniunt: quid hisce dicam, animi dubius sum.

ANNOTATIO.

19 *Myconium.*] Mycone insula una ex Cycladibus, non procul à Delo. *Virg.:* *Quam priùs Arcitenens oras, et littora circum Errantem celsâ Gyaro, Myconeque revinxit. Cyclades vocantur, Isole de Archipelago.*

ACTUS III. SCENA V.

LACHES. PHIDIPPUS. PAMPHILUS.

La. Nonne dixisti, Phidippe, Philumenam dixisse sese exspectare reditum Pamphili, ut ad nos rediret; nam sine illo in domo nostrâ perdurare non posse? *Ph.* Dixi. *La.* Pamphilum dicunt rediisse: redeat ergo Philumena ad nos. *Pa.* Nescio quam excusationem proponam patri, ob quam nolim reducere uxorem meam. *La.* Quem ego hîc audivi loqui?

La. DIXITIN' dudum, dixisse illam, se exspectare filium?

Ph. Factum. *La.* venisse aiunt: redeat. *Pa.* quam caussam dicam patri, Quamobrem non reducam, nescio. *La.* quem ego hîc audivi loqui?

cùm Philumena ipsa, quæ iniquam erga me se gessit, æquè de me tibi prædicaverit; neque me causam huic divortio præbuisse, deos testes advoco. Sed quandoquidem seipsam existimat tanti, ut nolit obsecundare matri meæ, et rem indignam esse putat, si ei se submittat, ejusque senectutis mores moderatè ferat; neque inter eas alio modo gratia reconciliari possit, nisi matri se submittat: aut se jungenda mater est à me, Phidippe, aut Philumena. Nunc pietate moveor, ut potiùs quæram quod placet matri, et ei commodum est. *La.* Pamphile, libenter auribus accepi sermonem tuum, cùm te video posthabuisse omnes res commodis matris tuæ. Verùm diligenter perspice, ne irâ incitatus in tuâ sententiâ iniquè permaneas, Pamphile. *Pa.* Quibusdam iris impulsus nunc me erga eam iniquè agam? quæ nunquam quidquam mali erga me commeruit, neque commisit quod mihi displicet; et sæpe de me bene meritam esse, et præstitisse, quod placeret, in memoriâ habeo; amoque, et laudo, et ejus retinendæ desiderio teneor; nam singulari, et mirificâ ingenii mansuetudine, et benignitate erga me usam esse expertus sum: illique ex animo opto, ut reliquos vitæ annos traducat cum eo marito, qui me sit felicior, siquidem illam à me divellit necessitas. *Ph.* In tuâ potestate est, ut non divellatur. *La.* Si satis sanæ mentis es, fac ut reducat. *Pa.* Non ita mihi proposui facere: sed potiùs matris commoda sectari. *La.* Quò abis? mane, mane, inquam: quò abis? *Ph.* Quæ est hæc mentis obstinatio? *La.* Nonne verè tibi dixi, Phidippe, molestum, et ægrum fore Pamphilo, si resciret Philumenam ad vos ex ædibus nostris ita discessisse? quamobrem à te petebam, ut filiam ad nos remitteres, atque ille reddisset. *Ph.* Per Pollacem, non suspicatus sum eum adeò immitem et ferocem fore: itane is sibi nunc me supplicaturum opinatur, ut uxorem Philumenam recipiat? Si in eo est, ut velit recipere uxorem suam, per me ei licet: sin aliter animatus est, et nolit, reddat dotem, valeat. *La.* Ecce autem, tu quoque insolenter irasceris, et ad iram propensus es. *Ph.* Pervicax, et pertinax ex Imbro ad nos rediisti, Pamphile. *La.* Abibit hæc ira, etsi non sine causâ commotus est. *Ph.* Quia aliquantulum pecuniæ rei vestræ accrevit, elatiore animo, et ferociore facti estis. *La.* Etiam lites in me quoque intendis?

Cùm illa, quæ nunc in me iniqua est, æqua de me dixerit; 25

Neque meâ culpâ hoc dissidium evenisse, id testor deos. [meæ,

Sed quando sese esse indignam deputat matri Cui concedat, cujus mores toleret suâ modestiâ;

Neque alio pacto potest componi inter eas gratia; Segreganda aut mater à me est, Phidippe, aut Philumena: 30

Nunc me pietas matris potiùs commodum suadet sequi.

La. Pamphile, haud invitò ad aures sermo mihi accessit tuus, [telligo.

Cùm te postputâsse omnes res præ parente in- Verùm vide, ne impulsus irâ pravè insistas,

Pamphile. [sim?

Pa. Quibus iris nunc in illam impulsus iniquus? Quæ nunquam quidquam erga me commerita est, pater, 36

Quod nollem; et sæpe, quod vellem, meritam scio; Amoque, et laudo, et vehementer desidero:

Nam fuisse erga me miro ingenio expertus sum: Illique exopto, ut reliquam vitam exigat 40

Cum eo viro, me qui sit fortunatior; Quandoquidem illam à me distrahit necessitas.

Ph. Tibi in manu est, ne fiat. *La.* si sanus sies, Jube illam redire. *Pa.* non est consilium, pater: Matris servibo commodis. *La.* quò abis? mane, 45

Mane, inquam: quò vadis? *Ph.* quæ hæc pertinacia est? [esse eum?

La. Dixi, Phidippe, hanc rem ægrè laturum Quamobrem te orabam, ut filiam remitteres.

Ph. Non credidi ædepol adeò inhumanum fore: Ita nunc is sibi me supplicaturum putat? 50

Si est, ut velit reducere uxorem: licet: Sin alio est animo, renuoneret dotem huc, eat.

La. Ecce autem, tu quoque protervè iracundus es. *Ph.* Percontumax redisti huc nobis, Pamphile.

La. Decedet jam ira hæc: etsi meritò iratus est. 55

Ph. Quia paululum vobis accessit pecuniæ, Sublati animi sunt. *La.* etiam mecum litigas?

Ph. Deliberet, renunciæque hodie mihi,
Velitne, an non : ut alii, si huic non sit, siet.

La. Phidippe, ades, audi paucis. abiit. quid meâ ?
Postremò inter se transigant ipsi, ut lubet; 61
Quando nec gnatus, neque hic, mihi quidquam
obtemperant :

Quæ dico, parvi pendunt. porto hoc jurgium
Ad uxorem, cujus fiunt consilio omnia hæc :
Atque in eam hoc omne, quod mihi ægrè est,
evomam. 65

verba mea nihili æstimant. Hanc rixam ad uxorem meam jam nunc defero, quasi munus gratum : nam hujus suasu hæc omnia efficiuntur, atque in eam omnem ægritudinem et dolorem effundam.

Ph. Decernat, mihi quo denunciet hodie Pamphilus, velitne, an non, recipere in uxorem Philumenam ; ut alii sit uxor, si ipsi non sit. *La.* Phidippe, propius accede, audi quæ paucis dicam. Abiit Phidippus. Quid meâ refert ? Tandem controversiam inter se decidunt ipsi, ut videbitur ; quia nec filius, neque hic Phidippus in ullâ re mihi auscultare volunt :

ACTUS IV. SCENA I.

MYRRHINA. PHIDIPPUS.

My. PERII ; quid agam ? quò me vortam ? quid
meo respondebo viro [entis :

Misera ? nam audisse vocem pueri visus est vagi-
Ita corripuit derepente tacitus sese ad filiam.

Quòd si resciverit peperisse eam, id quâ causâ
clàm me habuisse

Dicam, non ædepol scio. 5

Sed ostium concrepuit : credo ipsum ad me exire :
nulla sum.

Ph. Uxor ubi me ad filiam ire sensit, se duxit
foras :

Atque eccam video. quid ais, Myrrhina ? heus,
tibi dico. *My.* mihine,

Mi vir ? *Ph.* vir ego tuus ? tu virum me, aut hominem
adeò esse deputas ?

Nam si utrumvis horum, mulier, unquam tibi visus
forem, 10

Non sic ludibrio tuis factis habitus essem. *My.*
quibus ? *Ph.* at rogitas ?

Peperit filia ? hem ! taces ? ex quo ? *My.* istuc
rogare æquum est patrem ?

Perii. ex quo censes, nisi ex illo, cui data est
nuptum, obsecro ?

Ph. Credo, neque adeò arbitrari patris est aliter.
sed demiror,

Quid sit, quamobrem tantopere hunc omnes nos
celare volueris 15

Partum ; præsertim cùm et rectè, et suo peperit
tempore.

My. Perdita sum ; quid agam ? quò me vertam ? Quid respondi marito meo reddam infelix ? Nam vagientis pueri clamor videtur ad aures ejus pervenisse ; adeò raptim, et subito silens ad filiam se contulit. Quòd si cognoverit eam partum edidisse, per Pollucem nescio, quâ de causa ei dicam me hoc celavisse. Sed ostium stridet : credo ipsum foras ad me prodire : perii. *Ph.* Ubi nxor vidit me ad filiam ire, foras abiit : atque ecce eam conspicio. Quid ais, Myrrhina ? quid siles ? heus, te appello. *My.* Mene ipsam appellas, mi vir ? *Ph.* An vir ego tuus sum ? Tune virum aut hominem quemlibet existimas me esse ? Nam si utrumvis horum, mulier, me judicasses, non sic per ea, quæ fecisti, derisus et delusus fuisset. *My.* Per quæ mea facta derisui fuisti ? *Ph.* At etiam quæris ? Filia nostra peperit ? Hem ! siles ? Ex quo homine peperit ? *My.* Istud patrem decet interrogare de filiâ ? perdita sum. Ex quonam opinaris illam peperisse, nisi ex eo cui uxor data est, obsecro ? *Ph.* Credo eam peperisse ex Pamphilo, neque licet patri aliter censere. Sed

mirum mihi est, quamobrem tantam curam et operam adhibuisti ad hanc partum nobis occultandum : præcipuè cùm rectè, et tempore congruo, quo prægnantes possunt parere, peperit.

Adeóne pertinaci animo esse potuisti, ut puerum filiae potiùs cuperes exponi ad mortem, ex quo non ignorabas stabilitatem futuram esse amicitiam in posterum inter nos, quàm contra immoderatam tuam cupiditatem Philumena cum Pamphilo nuptiis jungeretur? Ego etiam adhuc culpam in illis residere credidi, quæ apud te est. *My.* Infelix sum. *Ph.* Utinam cognoscam hoc ita esse, uti tu mihi narras: sed aliud mihi in memoriam redit, ex quo videris non esse innocens, propter ea, quæ olim dixisti, cum Pamphilum generum elegimus: nam tu negabas te posse consentire, ut filia tua collocaretur nuptiis cum eo, qui meretricem amicam haberet, qui totam noctem duceret extra domum. *My.* Hunc maritum meum malo suspicari quamlibet aliam causam esse dissidii inter Pamphilum et Philumenam, quàm illam veram, propter quam volui celare filiam peperisse. *Ph.* Multò priùs scivi, quàm tu, illum amare Bacchidem meretricem, Myrrhina: verùm nunquam censui id vitium esse in adolescentibus, amicam habere: nam id, amare scilicet, omnibus à naturâ insitum est: at per Pollicem citò tempus adveniet, cum etiam seipsum adventante senectute, et senectutis incommodis, odio habebit: sed ut olim te præbuisti, nunquam destitisti eandem te præbere, adversariam nimirum huic matrimonio, ut Philumenam à Pamphilo distraheres, neve quod egissem esset firmum, et stabile. Id nunc hæc res omnino manifestum facit, cum partum filiae nos omnes celaveris, quo modo has nuptias, quas feci, gratas habueris. *My.* Adeóne me contumacem esse censes, ut eum animum haberem adversus eam, cui mater sim, si hoc matrimonium in utilitatem nostram fieret? *Ph.* Tunc providere, aut arbitrari potes, quid rebus nostris conducat?

Adeóne pervicaci esse animo, ut puerum præoptares perire,

Ex quo inter nos scires posthac amicitiam fore firmiorem,

Potiùs quàm esset cum illo nupta advorsus animi lubidinem

Tui? ego etiam illorum esse hanc culpam credidi, quæ te est penés. 20

My. Misera sum. *Ph.* utinam sciam ita esse istuc: sed nunc mihi in mentem venit,

De hæc re quam locuta es olim, cum illum generum cepimus:

Nam nuptam filiam negabas posse te pati tuam Cum eo, qui meretricem amaret, qui pernoctaret foris.

My. Quamvis caussam hunc suspicari, quàm ipsam veram, mavolo. 25

Ph. Multò priùs scivi, quàm tu, illum amicam habere, Myrrhina: [lescentiæ;

Verùm id vitium ego nunquam decrevi esse ad- Nam id omnibus innatum est: at pol jam aderit, se quoque etiam cum oderit.

Sed, ut olim te ostendisti, eandem esse nihil cessasti usque adhuc,

Ut filiam ab eo abduceres? neu, quod ego egissem, esset ratum. 30

Id nunc res indicium hæc facit, quo pacto factum volueris. [ter siem,

My. Adeón' me esse pervicacem censes, cui ma- Ut eo essem animo, si ex usu esset nostro hoc matrimonium?

Ph. Tun' prospicere, aut judicare, nostram in rem quod sit, potes?

ANNOTATIONES.

17 *Ut puerum præoptares perire.*] Id est, exponi. Vetustissimus hic mos antiquus fuit, Hebræis, Græcis; ut constat de Moyse, de Cædipo, et etiam Romanis, ut notum est de Romulo et Remo. Exponebantur miselli infantes in mare, in aliquem fluvium, in desertam et avia abjiciebantur. Ovidius *Fast. lib. I. Amne jubet mergi geminos: scelus unda refugit.*

In sicca pueri destituuntur humo.

Idem Ovid. *Epist. 11.*

Jamque dari parvum canibus, avibusque nepo- [tem
Jusserat, in solis destituique locis.

Denique ad cloacas vetus Scholiastes Juvenalis infantes exponi solitos prodidit, ad *Sat. VI. versu 600.*

Transeo suppositos, et gaudia, vota que sæpe Ad spurcos decepta lacus.

Hinc exponere, idem quod necare. Paulus Jurisconsultus *L. IV. D. De agnoscendis liberis.*

18 *Ex quo inter nos firmiorem fore amicitiam.*] Scilicet, inter familiam nostram, et familiam Philumenæ.

Audisti ex aliquo fortasse, qui vidisse eum diceret
Exeuntem aut introeuntem ad amicam. quid tum
postea, 36

Si modestè ac rarò hoc fecit? nonne ea dissimulare nos

Magis humanum est, quàm dare operam id scire,
quò nos oderit?

Nam si is posset ab eâ sese derepente avellere,
Quicum tot consuisset annos; non eum hominem ducere,

Nec virum satis firmum gnatae. *My.* mitte adolescentem, obsecro, [veni: 40

Et quæ me peccâsse ais. abi; solum solus con-
Roga, velitne an non uxorem: si est, ut dicat
velle se,

Redde: sin est autem, ut nolit, rectè consului meâ.
Ph. Siquidem ille ipse non volt, et tu sensât esse
in eo, Myrrhina, 45

Peccatum; aderam, cujus consilio ea par fuerat
prospici.

Quamobrem incendor irâ, te esse ausam hæc facere
in jussu meo. [velis.

Interdico, ne extulisse extra ædes puerum usque
Sed ego stultior, meis dictis parere hanc qui postule-
m: 46

Ibo intrò, atque edicam servis, ne quòquam effe-
ferri sinant. 50

My. Nullam pol credo mulierem me miseriorem
vivere:

Nam ut hic laturus hoc sit, si ipsam rem, ut siet,
resciverit,

Non ædepol clam me est: cùm hoc, quod levius
est, tam animo iracundo tulit:

Nec, quâ viâ sententia ejus mutari possit, scio. 54
Hoc mi unum ex plurimis miseriis reliquum fue-
rat malum [pater.

Si, puerum ut tollam, cogit, cujus qui sit nescimus

patiantur infantulum exportari in ullum quemvis locum. *My.* Per Pollucem nullam credo mulierem esse in terris magis infortunatam, quàm ego sum: nam per Pollucem non mihi obscurum est, quàm ægrè laturus sit Phidippus, si cognoverit ut verè res se habet: cùm hoc tantùm, quod multò minus est, partum scilicet celasse, tam acerbè et iracundè accepit: nec scio quâ ratione à sententiâ suâ de non exponendo puero dimoveri possit. Hoc mihi unum extremum ex omnibus calamitatibus et infortuniis malum restiterat, si vir meus me cogit, ut educem puerum, cujus pater nobis est ignotus.

ANNOTATIONES.

48 *Ne extulisse extra ædes puerum.*] Timebat Phidippus, ne Myrrhina exponeret puerum.

56 *Si, puerum ut tollam, cogit.*] Id est, ut educem. Infantes olim, simul ac nati erant, humi deponabantur. Ab humo verò

pater tollebat, et in sinum recipiebat. Statius—*meus ille meus; tellure cadentem Excepti.*

Qui autem non tollebatur, pro abdicato, et abjectio erat: quò respicit frequenter Terentius.

Nam cùm filia vitata fu-
it, facies ejus qui eam
compressit cognosci noc-
tu non potuit: neque ei
Philumena quidquam
detraxit, ex quo possit
comperiri quis ille sit,
sed ipse discedens eri-
puit vi annulum ei vir-
gini ex digito. Etiam
timeo ne Pamphilus non
possit ea, quæ oravimus,
diutius silentio abscon-
dere, cùm noverit alic-
num puerum educari loco

Nam cùm compressa est gnata, forma in tenebris
nosci non quita est:
Neque detractum ei tum quidquam est, quî pòst
possit nosci, qui siet.
Ipse eripuit vi, in digito quem habuit, virgini
abiens annulum.
Simul vereor, Pamphilus ne orata nostra ne-
queat diutius 60
Celare, cùm sciet alienum puerum tolli pro suo.
sui filii, quod molestè feret.

ACTUS IV. SCENA II.

SOSTRATA. PAMPHILUS.

So. Non me latet, fili
mi, me tibi in suspicio-
nem venisse, uxorem tu-
am Philumenam hinc
discessisse in domum pa-
tris, propter mores meos
forsitan injucundos; etsi
ea diligenter celas. Ver-
rùm ita mihi dii faveant,
itaque à te mihi obveni-
ant ea, quæ exopto, ut
nunquam volens pru-
densque culpam commi-
si, propter quam uxor
tua conciperet odium in
me merito meo: et quod
antè existimabam te me
amare, id ita verè esse
confirmasti. Nam mihi
paullò antè pater tuus
commemoravit quomodo
me prætulisti amori, quo
uxorem prosequeris:
et nunc mihi delibera-
tum et constitutum est,
vicissim tibi beneficium
retribuere: ut tibi mani-
festum fiat mercedem
pietati in me tuæ apud
me servari et recondi.
Mi Pamphile, hoc et vo-
bis, et meæ existimationi
conveniens et utile esse
judico. Ego constitui
hinc ad villam me pro-
fecturam esse cum tuo
patre; ne mea præsen-
tia obsit, neve ulla causa
relinquatur, quominus
tua uxor Philumena ad
te revertatur. Pa. Ro-
go, quid istud proposi-
tum tuum? ut tu illius
imprudentiâ adacta ex
urbe discedas ad villam
incolendam? Non permittam: neque id fiet à te, ut qui nobis, mater, obtrectare cupi-
unt, meam pervicaciam dicant esse causam, non tuam facilitatem et moderationem, cur
habitatum rus iveris: etiam tuas amicas, et cognatione propinquas relinquere, et dierum
festorum solemnem celebrationem, propter me, minimè consentire possum. So. Nihil per
Pollucem ista res nunc me oblectat:

So. Non clam me est, mi gnate, tibi me esse sus-
pectam, uxorem tuam
Propter meos mores hinc abiisse; etsi ea dissimu-
las sedulò.
Verùm ita me di ament, itaque obtingant ex te,
quæ exopto mihi, ut
Nunquam sciens commerui, meritò ut caperet
odium illam mei:
Teque antequam me amare rebar, ei rei firmasti
fidem: 5
Nam mihi intus tuus pater narravit modo quo
pacto me habueris
Præpositam amori tuo: nunc tibi me certum est
contrà gratiam [tati scias.
Referre, ut apud me præmium esse positum pie-
Mi Pamphile, hoc et vobis, et meæ commodum
famæ arbitror.
Ego rus abituram hinc cum tuo me esse certò
decrevi patre; [reliqua,
Ne mea præsentia obstet, neu caussa ulla restet
Quin tua Philumena ad te redeat. Ph. quæso,
quid istud consilii est? [migres?
Illius stultitiâ victa, ex urbe tu rus habitatum
Haud facies: neque sinam, ut qui nobis, mater,
maledictum velit, 14
Meâ pertinaciâ esse dicat factum, haud tuâ mo-
destiâ: [dies,
Tum tuas amicas te, et cognatas deserere, et festos
Meâ causâ, nolo. So. nihil pol jam istæc res mihi
voluptatis ferunt:

Dum ætatis tempus tulit, perfuncta satis sum :
satiâ jam tenet

Studiorum istorum. hæc mihi nunc cura est
maxuma, ut ne cui meâ [meam.

Longinquitas ætatis obstat, mortemve exoptet
Hic video me esse invisam immeritò : tempus est
concedere. 21

Sic optumè, ut ego opinor, omnes causas præ-
cidam omnibus ; [gessero.

Et me hâc suspicione exsolvam, et illis morem
Sine me, obsecro, hoc effugere volgus quod malè
audit mulierum.

Pa. Quàm fortunatus cæteris sum rebus, absque-
unâ hâc foret, 25

Hanc matrem habens talem, illam autem uxorem !
So. obsecro, mi Pamphile,

Non tute incommodam rem, ut quæque est, in
animum inducas pati ;

Si cætera sunt ita, ut tu vis, itaque ut esse ego
illam existumo ;

Mi gnate, da veniam hanc mihi, reduc illam.
Pa. væ misero mihi !

So. Et mihi quidem : nam hæc res non minùs me
malè habet, quàm te, gnate mi. 30

dum ætas vitæ passa est, satis huic rei operam dedi : satiâ nunc tenet harum omnium exercitationum ; hæc nunc maxime me cura sollicitat, ut ne longa vita mea alicui invisa sit et noceat, morsque mea expectetur ab aliquo. Hic animadverto me odio haberi immeritò : tempus est abire hinc. Sic commodissime omnes causas amputabo omnibus ; et me hâc opinione falsâ liberabo, et illis obsequentis fiero. Permite me, oro, hoc evitare, propter quod genus mulierum vituperatur. *Pa.* Quàm beatus sum in cæteris rebus omnibus, absque hâc re esset : nam quoniam matrem tam benignam habeo, felix sum ; sed infelix uxorem habens gravidam ex alio. *So.* Quæso, mi Pamphile, ne tibi tu ipse persuadeas, te rem difficilem, et molestam ullam tolerare, ut ut sit incommoda ; si cætera tibi pro voto succedunt, si ita sit uxor, ut ego illam esse existimo, honeste. *Pa.* Væ misero mihi !

tam et tibi obsequentem ; concede hoc mihi, recipe illam apud
So. Et mihi certè : nam hæc res non minori curâ me sollicitat, quàm te, gnate mi.

ACTUS IV. SCENA III.

LACHES. SOSTRATA. PAMPHILUS.

La. QUEM cum istò sermonem habueris, procul hinc stans accepi, uxor.

Illuc est sapere, qui, ubicunque opus sit, animum possis flectere ; [si feceris.

Quod faciendum fortasse sit post, idem hoc nunc
So. Fors pol fuat. *La.* abi rus ergo hinc : ibi ego te, et tu me feres.

So. Spero mecastor. *La.* i ergo intrò, et compone, quæ tecum simul 5

Ferantur dixi. *So.* ita ut jubes, faciam. *Pa.* pater.

tuque meos invicem æquo animo feres. *So.* Proculdubio ita igitur domum, collige, et compara ea, quæ tecum ferenda sunt. Hæc censeo facienda. *So.* Ita ut imperas, exequar. *Pa.* Pater.

La. Non ita hinc longè stans audivi ea, quæ colloquuta fueris cum isto filio nostro Pamphilo. Illud porro est sapientis, posse, quodcumque res exigit, animum facile circumagere, et adducere ad id faciendum libenter impræsentia, quod fortasse postea facere cogat necessitas. *So.* Bona fortuna eveniat. *La.* Secede igitur in villam ab hâc urbe ; ibi ego tuos mores confido fore. *La.* Intra

ANNOTATIONES.

4 Fors fuat.] Fortuna faveat. Fuat, causæ adhiberi solitum, quo significatur significat sit. firmum et esse ratum, quod egerit orator.

6 Dixi.] Hoc verbum in peroratione

La. Quid vis, Pamphile?

Pa. Hincne rus matrem abire sines? minimè hoc fiat.

La. Quid ita istud vis? matrem scilicet rus non ire?

Pa. Quia animi pendeo dubius etiam, quid uxore meâ debeam facere.

La. Quid est? quid aliud facere vis nisi eam apud te recipere?

Pa. Profectò cupio eam recipere, et vix mihi tempero, quin hoc faciam: sed nihil quidquam de consilio meo mutabo: id quod expedit, et utile est, ut cœpi, sequar.

Credo eas inter se, matrem et uxorem, magis consensuras esse, si Philumenam uxorem non recipiam.

La. Nescias utrum eventurum sit. Verùm id tuâ nihil interest, utrùm conveniat inter eas

neque, quando mater tua rus concesserit. Ætas hæc senilis tædiosa est, et invisa adolescentiæ: ex cœtu hominum nos senes morosos discedere par est: denique materiam præstantis sermonibus populi et dicterii, ut ridiculi, ego et mater tua, qui vetuli sumus. Sed video Phidippum domo exire tempestivè et commodè: accedamus.

La. Quid vis, Pamphile? *Pa.* abire hinc matrem? minimè. *La.* quid ita istuc? *Pa.* quia

De uxore incertus sum etiam, quid facturus siem. *La.* quid est?

Quid vis, nisi reducere? *Pa.* equidem cupio, et vix contineo: sed

Non minuum meum consilium: ex usu quod est, id persequar. 10

Credo, si non reducam, eâ gratiâ concordēs magis fore. [fecerint,

La. Nescias. verùm tuâ refert nihil, utrum illæ Quando hæc abierit. odiosa hæc est ætas adolescentulis: [fabulæ

E medio æquom excedere est; postremò nos jam Sumus, Pamphile, senex, atque anus. 15

Sed video Phidippum per tempus egredi: accedamus.

Ætas hæc senilis tædiosa est, et invisa adolescentiæ: ex cœtu hominum nos senes morosos discedere par est: denique materiam præstantis sermonibus populi et dicterii, ut ridiculi, ego et mater tua, qui vetuli sumus. Sed video Phidippum domo exire tempestivè et commodè: accedamus.

ACTUS IV. SCENA IV.

PHIDIPPUS. LACHES. PAMPHILUS.

Ph. Tibi quoque succenseo, non solum Myrrhinæ matri tuæ, Philumena, et valdè quidem per ædem Pollucis: nam per Herculem indecenter te gessisti, quòd abscesseris domo mariti; etsi tibi excusatio parata est, nempe matrem te ad id faciendum instigasse: hæc verò nullam omnino causam habet, quam obtendat.

La. Commodè, et tempore mihi te obvium præbes, Phidippe.

Ph. Quamobrem? *Pa.* Quid respondebo his, aut quomodo quærentibus id exponam?

La. Phidippe, dic filiæ Philumenæ rus profecturam hinc Sostratam: ne timeat; quò minus ad nos revertatur.

Pa. Ah, nihil quidquam, Laches, in eâ re peccavit uxor tua Sostrata: Myrrhina uxor mea est origo et causa harum omnium turbarum. *Pa.* Nova oritur rerum conversio. *Ph.* Ea est causa perturbationis nostræ, Laches. *Pa.* Dummodo non reducam Philumenam, tumultuentur, et contendant quantum eis placeat. *Ph.* Ego, Pamphile, hanc affinitatis necessitudinem inter nos perpetuò intercedere opto, si fieri potest:

Ph. Tibi quoque ædepol sum iratus, Philumena,

Graviter quidem: nam hercle abs te factum est turpiter:

Etsi tibi causa est de hâc re: mater te impulit: Huic verò nulla est. *La.* opportunè te mihi, 4

Phidippe, in ipso tempore ostendis. *Ph.* Quid est? *Pa.* Quid respondebo his? aut quo pacto hoc aperiam?

La. Dic filiæ, rus concessuram hinc Sostratam: Ne revereatur, minùs jam quò redeat domum.

Ph. ah, Nullam de his rebus culpam commeruit tua; 9

A Myrrhinâ hæc sunt meâ uxore exorta omnia. *Pa.* Mutatio fit. *Ph.* ea nos perturbat, Laches. *Pa.* Dum ne reducam, turbent porrò, quàm velint. *Ph.* Ego, Pamphile, esse inter nos, si fieri potest, Affinitatem hanc sanè perpetuam volo:

Ph. Tibi quoque ædepol sum iratus, Philumena,

Graviter quidem: nam hercle abs te factum est turpiter:

Etsi tibi causa est de hâc re: mater te impulit: Huic verò nulla est. *La.* opportunè te mihi, 4

Phidippe, in ipso tempore ostendis. *Ph.* Quid est? *Pa.* Quid respondebo his? aut quo pacto hoc aperiam?

La. Dic filiæ, rus concessuram hinc Sostratam: Ne revereatur, minùs jam quò redeat domum.

Ph. ah, Nullam de his rebus culpam commeruit tua; 9

A Myrrhinâ hæc sunt meâ uxore exorta omnia. *Pa.* Mutatio fit. *Ph.* ea nos perturbat, Laches. *Pa.* Dum ne reducam, turbent porrò, quàm velint. *Ph.* Ego, Pamphile, esse inter nos, si fieri potest, Affinitatem hanc sanè perpetuam volo:

Ph. Tibi quoque ædepol sum iratus, Philumena,

Graviter quidem: nam hercle abs te factum est turpiter:

Etsi tibi causa est de hâc re: mater te impulit: Huic verò nulla est. *La.* opportunè te mihi, 4

Phidippe, in ipso tempore ostendis. *Ph.* Quid est? *Pa.* Quid respondebo his? aut quo pacto hoc aperiam?

La. Dic filiæ, rus concessuram hinc Sostratam: Ne revereatur, minùs jam quò redeat domum.

ANNOTATIO.

12 Turbent porrò.] Hæc ad spectatores dicuntur.

Sin est, ut aliter tua siet sententia, 15
 Accipias puerum. *Pa.* sensit peperisse: occidi.
La. Puerum? quem puerum? *Ph.* natus est
 nobis nepos:
 Nam abducta à vobis prægnaus fuerat filia,
 Neque fuisse prægnaus unquam ante hunc
 scivi diem.
La. Bene, ita me di ament, nuncias: et gaudeo 20
 Natum illum, et tibi illam salvam; sed quid
 mulieris
 Uxorem habes? aut quibus moratam moribus?
 Nosne hoc celatos tamdiu? nequeo satis,
 Quàm hoc mihi videtur factum pravè, proloqui.
Ph. Non tibi illud factum minùs placet, quàm
 mihi, Laches. 25
Pa. Etsi jamdudum fuerat ambiguum hoc mihi,
 Nunc non est: cùm eam consequitur alienus puer.
La. Nulla tibi, Pamphile, hïc jam consultatio est.
Pa. Perii. *La.* hunc videre sæpe optabamus diem,
 Cùm ex te esset aliquis, qui te appellaret
 patrem. 30
 Evenit: habeo gratiam diis. *Pa.* nullus sum.
La. Reduc uxorem, ac noli advorsari mihi.
Pa. Pater, si ex me illa liberos vellet sibi,
 Aut se esse mecum nuptam, satis certò scio,
 Non me clam haberet, quæ celasse intelligo. 35
 Nunc, cùm ejus alienum esse à me animum sentiam,
 Nec conventurum inter nos posthac arbitrer,
 Quamobrem reducam? *La.* mater quod suasit sua,
 Adolescens mulier fecit: mirandumne id est?
 Censen' te posse reperire ullam mulierem, 40
 Quæ caret culpâ? an quia non delinquent viri?
Ph. Vosmet videte jam, Laches, et tu, Pamphile,
 Remissam opus sit vobis, an reductam domum.
 Uxor quid faciat, in manu non est meâ;
 Neutrâ in re vobis difficultas à me erit. 45
 Sed quid faciemus puero? *La.* ridiculè rogas.

quòd si non ita fert tua
 voluntas, puerum, quem
 genuisti ex Philumenâ,
 recipias velim. *Pa.* Nempe
 comperit Phidippus
 Philumenam peperisse:
 interii. *La.* Puerum?
 quem puerum? *Ph.* Natus
 est nobis nepos ex
 Pamphilo et Philume-
 nâ: nam Myrrhina ex
 vestrà domo filiam gra-
 vidam abduxit, neque
 unquam gravidam fu-
 isse accepi ante hunc
 diem. *La.* Jucundum
 mihi nuncium, ita me di
 ament, mihi nuncias, et
 gratulor tibi, illum natum
 esse, et filiam quoque
 Philumenam esse incolu-
 mem et bene valentem.
 sed quæ mulier est uxor
 tua, aut quibus instructa
 moribus? Nobisne hoc,
 filiam fuisse prægnaus-
 tem, tanto tempore oc-
 cultare debuit? Non
 possum satis amplâ ora-
 tione exprimere, quàm
 indecentèr, et perversè
 id factum mihi videtur.
Ph. Non tibi illud factum
 magis dispicet, quàm
 mihi, Laches. *Pa.* Etsi
 antea de reducendâ, vel
 non, uxore, dubius animi
 fuissen, quid statuendum
 mihi esset, nunc non sum;
 certum est non reducere,
 quum eam matrem habet
 puer ab alio, non à me
 genitus. *La.* Nullus tibi
 nunc, Pamphile, de re-
 jiciendâ uxore locus. *Pa.*
 Perditus sum. *La.* Hunc
 videre sæpe votis diem
 postulavimus, quo ex te
 nasceretur puer aliquis,
 qui te patrem vocaret:
 eventus votis respondit,
 habeo gratiam diis. *Pa.*
 Interii. *La.* Reduc uxore-
 rem, et noli mihi repug-
 nare. *Pa.* Pater, si Phi-
 lumena vellet habere li-

beros ex me, aut connubio mecum esse junctam, satis probè scio, non me latere vellet, quod mihi occultasse cognosco. Nunc cùm ejus animum immutatum et à me aversum videam, nec nos concordare fore et consensuros putem, quam ob causam eam reducam? *La.* Quod ejus mater consilium dedit, juvenis mulier secuta est: mirandumne id est? æstimasne te posse invenire ullam mulierem culpæ expertem? An quia scilicet non peccant viri? *Ph.* Vos ipsi deliberate nunc, Laches, tuque, Pamphile, an ex usu sit vobis, ut remissa sit ad suos, vel ad vos reducta Philumena. Quid uxor faciat me inscio, non est in potestate meâ id infectum reddere: neutrâ in re, nec in remissione, nec in reductione per me vobis fiet difficultas. Sed quid faciemus cum infante nato ex Philumenâ? *La.* Per risum id interrogas.

ANNOTATIONES.

16 *Sensit peperisse.*] Hæc solus secum justâ conjunctione natus, conditionem ma-
 ait Pamphilus. tris sequitur: ex justis nuptiis creati se-

26 *Etsi jamdudum ambiguum.*] Hæc omnia secum Pamphilus. quantur patrem.

27 *Eam consequitur alienus puer.*] Ex in- 29 *Perii.*] Hoc sibi Pamphilus dicit.

Quidquid continget, Pamphilo redde suum filium ut nos educemus eum. *Pa.* Egone, pater, educabo infantem, quem ipsa mater pro derelicto habuit? *La.* Quid dixisti? Eho an non educabimus, Pamphile? projecimusne potiùs? Quanam hæc insania est? equidem jam omnino silere non possum: nam me compellis ad declaranda ea, quæ nollem præsentem Phidippo de te dicere. An putas me causam ignorare cur tam frequenter lachrymaris, aut cur ita perturberis, et sollicitus sis? In primis postquam dixisti hanc causam non redcendæ uxoris, nimirum te non posse pati hanc uxorem domi esse, quæ matrem odisset; promisit mater se domo discessuram. Nunc cum sentis te hoc prætextu privari: quia pueri partus, te nesciente, ex occulto fuit editus, alteram causam reperisti. Fallit te opinio, si arbitraris me ignorare animi tui propositum. Aliquando tandem ut animum ad uxorem adhibeas, quam longum tempus amandi Bacchidem concessi tibi? quas impensas pecuniæ, ut eam possideres, fecisti? quam patienter hæc tuli? Suasi, et rogavi ut uxorem duceres, dixi tempus advenisse: tortatu dixisti meo. Quæ cum mihi morem gerens fecisti, ut debueras; nunc amorem tuum in meretricem Bacchidem transtulisti: cui tñobediens facis uxori injuriam, nam in eandem vivendi consuetudinem te reversum esse rursus intelligo. *Pa.* Mene? *La.* Te ipsum: et injustè agis. Falsas causas invenis, cur uxorem non reducas, ad movendam dissensionem inter affines, ut cum illâ Bacchide meretrice consuetudinem habeas: postquam hanc uxorem tuam, testem præsentem libidinis tuæ, à te expuleris: sensitque certè illa: nam quid aliud eam impulit, ut à te discederet? *Ph.* Omnino spiritu divino afflatus hæc vaticinatur Laches: nam ea vera sunt. *Pa.* Jurejurando affirmabo tibi, nihil esse verum eorum quæ mihi exprobras. *La.* Ah! reduc uxorem: aut cur non ex usu sit istud, dicit. *Pa.* Non est nunc tempus dicendi. *La.* Puerum natum tibi recipias; nam is quidem immunis est è culpâ: postea considerabo utrùm Philumena ejus mater culpæ sit particeps, necne. *Pa.* Ex omnibus partibus miser sum: nec quid agam scio:

Quidquid futurum est, huic reddas; suum scilicet, Ut alamus nostrum. *Pa.* quem ipsa neglexit, pater, Ego alam? *La.* quid dixi? eho! an non alamus, Pamphile?

Prodemus quæso potiùs? quæ hæc amentia est? Enimvero prorsus jam tacere non queo: 51
Nam cogis ea, quæ nolo, ut præsentem hoc loquar. Ignarum censes tuarum lacrumarum esse me? Aut, quid sit id, quòd sollicitere ad hunc modum? Primum, hanc ubi dixi causam, te propter tuam Matrem non posse habere hanc uxorem domi: 56
Pollicita est ea, se concessuram ex ædibus. Nunc, postquam ademptam hanc quoque tibi causam vides;

Puer quia clam te est natus, nactus alteram es. Erras, tui animi si me esse ignarum putas. 60
Aliquando tandem huc animum ut adjungas tuum, Quam longum spatium amandi amicam tibi dedi? Sumptus, quos fecisti in eam, quam animo æquo tuli?

Egi atque oravi tecum, uxorem ut duceres: Tempus dixi esse: impulsu duxisti meo. 65
Quæ tum, obsecutus mihi, fecisti ut decuerat. Nunc animum rursus ad meretricem induxti tuum:

Cui tu obsecutus, facis huic adeò injuriam. Nam in eandem vitam te revolutum denuo Video esse. *Pa.* mène? *La.* te ipsum: et facis injuriam. 70

Confugis falsas causas ad discordiam, [veris; Ut cum illâ vivas, testem hanc cum abs te amovissetque adeò uxor: nam ei causa alia quæ fuit, Quamobrem abs te abiret? *Ph.* planè hic divinat: nam id est.

Pa. Dabo jusjurandum, nihil esse istorum, tibi. *La.* ah! 75

Reduc uxorem: aut quamobrem non opus sit cedò. *Pa.* Non est nunc tempus. *La.* puerum accipias; nam is quidem

In culpâ non est: post de matre videro. [scio; *Pa.* Omnibus modis miser sum; nec, quid agam,

ANNOTATIO.

79 Omnibus modis miser sum.] Querela Pamphili ad spectatores.

Tot nunc me rebus miserum concludit pater. 80

Abibo hinc, præseus quando promoveo parum.

Nam puerum injussu credo non tollet meo;

Præsertim in eâ re cùm sit mihi adjutrix socrus.

La. Fugis? hem, nec quidquam certi respondes mihi?

Num tibi videtur esse apud sese? sine: 85

Puerum, Phidippe, mihi ceddò, ego alam. *Ph.*
maxumè.

Non mirum fecit uxor, si hoc ægrè tulit:

Amaræ mulieres sunt, non facilè hæc ferunt.

Propterea hæc ira est; nam ipsa narravit mihi:

Id ego præsentè hoc tibi nolebam dicere. 90

Neque ei credebam primò: nunc verùm palàm est.

Nam omnino abhorrere animum huic video à
nuptiis.

La. Quid ergo agam, Phidippe? quid das consilii?

Ph. Quid agas? meretricem hanc primùm adeundam censeo:

Oremus: accusemus graviùs: denique 95

Minitemur, si cum illo habuerit rem postea.

La. Faciam, ut mones: puer, eho, curre ad
Bacchidem hanc

Vicinam nostram: huc evoca verbis meis.

Et te oro porrò, in hâc re adjutor sis mihi. *Ph.* ah!

Jamdudum dixi, itidemque nunc dico, Laches,

Manere affinitatem hanc inter nos volo, 101

Si ullo modo est ut possit: quod spero fore.

Sed visn' adesse me unà, dum istam convenis?

La. Immo verò abi: aliquam puero nutricem para.

debeas? Primùm hanc meretricem conveniendam esse arbitror: rogemus: probris, reprehensionibus acerbis insectemur; denique minas intentemus, si in posterum consuetudinem habeat cum Pamphilo. *La.* Faciam quæ præcipis. Eho, puer, propera ire ad Bacchidem hanc vicinam nostram: huc accerse eam meo nomine. Et te rogo deinde, Phidippe, ut in hâc re me adjuves. *Ph.* Ah! jam multo antè tempore dixi, idemque nunc verbis confirmo, Laches; perpetuam esse hanc affinitatem inter nos cupio, si ullo modo id potest fieri, quod spero futurum. Sed visne me simul tecum præsentem esse, dum illam alloqueris? *La.* Quin potiùs abi: aliquam puero nutricem quære.

tot me nunc petitionibus urget, et circumdat pater. Hinc abscedam, quandoquidem præsens parum proficio. Nam puerum credo, sine consensu, et mandato meo non tollet, ut nutriat, et educet, cùm præcipuè socrus Myrrhina in eâ re mihi faveat, ut quæ hunc exponendum censeat.

La. Fugis? hem! nec ullum certum responsum mihi reddis? num tibi videtur, Phidippe, Pamphilus mentis compos esse? Sine me facere: puerum mihi trade; ego nutriam. *Ph.* Libenter dabo tibi infantem. Non rem mirandam, et insolitam fecit uxor Myrrhina, si à moribus Pamphili abhorruit: asperæ mulieres sunt, non æquo patiuntur animo viros alias amare. Propterea hæc indignatio est uxoris meæ in Pamphilum, quem generum sibi esse nolebat; nam ipsa mihi recitavit. Istud ego nolebam tibi, præsentè Pamphilo, referre, neque ego uxori id narranti primò fidem habebam: nunc verò, quod dixi manifestum est: nam omnino Pamphilum aversum esse à nuptiis animadverto. *La.* Quid ergo censes, Phidippe, mihi esse faciendum? Quid mihi suades? *Ph.* Quid agere

ACTUS V. SCENA I.

BACCHIS. LACHES.

Ba. Non hoc de nihilo est, quòd Laches me nunc conventam esse expetit:

Nec pol me multùm fallit, quin, quod suspicor, sit, quod velit.

Ba. Non abs re est, quòd Laches nunc me vult alloqui: nec, per Pollucem, valdè opinio me fallit, quin quod in suspitione habeo, sit id,

de quo me velit nunc compellare.

La. Providendum mihi est, ne, si iracundiùs agam, minus obtineam quàm possim mitiùs agendo; aut ne quid violentiùs faciam, quod postea infectum esse melius sit. Accedam ad illam, Bacchis, salve. *Ba.* Salvus sis, Laches. *La.* Credo per ædem Pollucis tibi aliquantulùm mirum videri, Bacchis, quam ob causam te huc ex domo tuâ servulùm accersere jusserim. *Ba.* Ego quoque meticulosa sum, quum recordor meæ conditionis; ne nomen meretricis propter quæstum quem exerceo, mihi apud te noceat: nam cæteros mores faciliè præstabo innocuos. *La.* Si vera dicis, nihil periculi à me timere debes, mulier: nam jam ejus ætatis sum, ut mihi, si quid peccaverim, veniam dare minimè justum sit: quò majori curâ caveo ne imprudenter, et inconsideratè quidquam faciam. Nam si id facias, aut factura es, quod bonas facere convenit; inelegans et inhonestum me tibi facere injuriam: quòd si innoxia sis, id etiam iniquum est. *Ba.* Per Castorem magnas tibi gratias hanc ob rem habere debeo: nam si quis post illatam injuriam se excuset, parvum mihi commodum attulerit. Sed quid istud est, quòd mihi cupis dicere? *La.* Meum frequentius recipis apud te filiam Pamphilum. *Ba.* Ah! *La.* Permite me loqui: priusquam ille uxorem habuit, illum te amare perpressus sum: sine; nondum etiam dixi ea, quæ volui: hic nunc matrimonio uxori junctus est: quære alium constantiorem amatorem, dum tempus habes prospiciendi tuæ utilitati: nam ille, neque integram ætatem, eodem amore te prosequetur, neque pol tu eadem ætate semper florida eris. *Ba.* Quis ait me receptare filium tuum? *La.* Socrus ejus Myrrhina. *Ba.* Mene? *La.* Te ipsam: et filiam abduxit suam ex domo meâ, atque infantem, qui recens natus est, ob eam rem occultè voluit necare. *Ba.* Si scirem aliud quidpiam sanctius esse quàm jusjurandum, quò vobis meam fidem datam firmam esse persuadere possem; id tibi asseverarem, Laches, à me sejunxisse Pamphilum, ut uxorem sibi junxit.

La. Videndum est, ne minus propter iram hanc impetrem, quàm possiem; Aut ne quid faciam plus, quod post me minus fecisse satius sit. Aggrediar. Bacchis, salve. 5
Ba. Salve, Laches. *La.* credo ædepol te non-nihil mirari, Bacchis, [jussi. Quid sit, quapropter te huc foras puerum evocare
Ba. Ego pol quoque etiam timida sum, cum venit in mentem, quæ sim; Ne nomen mihi quæsti obsiet: nam mores faciliè tutor.
La. Si vera dicis, nihil tibi est à me periculi, mulier: 10
Nam jam ætate eâ sum, ut non siet peccato mihi ignosci æquom: [accuro. Quò magis omnes res cautiùs, ne temere faciam, Nam si facis, facturave es, bonas quod par est facere; inscitum Offerre injuriam tibi: immerenti, iniquom est.
Ba. Est magna ecastor gratia, de hac re quam tibi habeam: 15
Nam qui post factam injuriam expurget, mihi parum prosit. Sed quid istuc est? *La.* meum receptas filium ad te Pamphilum. *Ba.* ah! *La.* Sine dicam: uxorem hanc priùs quàm duxit, vostrum amorem pertuli. Mane, nondum etiam dixi id, quod volui. nunc hic uxorem habet: Quære alium firmiorem tibi, dum consulendi tempus est: 20
Nam neque ille hoc animo erit ætatem: neque pol tu eadem istâ ætate. *Ba.* Quis id ait? *La.* socrus. *Ba.* mene? *La.* te ipsam: et filiam abduxit suam, Puerumque ob eam rem clam voluit, natus qui est, extinguere. *Ba.* Aliud si scirem, quî firmare meam apud vos possem fidem, Sanctius quàm jusjurandum, id pollicerer tibi, Laches; 25
Me segregatum habuisse, uxorem ut duxit, à me Pamphilum.

La. Lepida es : sed scin' quid volo potiùs sodes facias? *Ba.* quid vis? cedó.

La. Eas ad mulieres huc intrò, atque istuc jusjurandum idem

Polliceare illis: exple animum iis, teque hoc crimine expedi.

Ba. Faciam: quod pol, si esset alia ex hoc quæstu, haud faceret, scio, 30

Ut de tali caussâ nuptæ mulieri se ostenderet:

Sed nolo falsâ famâ esse gnatum suspectum tuum,

Nec leviozem vobis, quibus est minimè æquom, viderier

Immeritò: nam meritus de me est, quod queam, illi ut commodem

La. Facilem benevolumque lingua tua jam tibi me reddidit: 35

Nam non sunt solæ arbitratae hæ: ego quoque etiam credidi.

Nunc cùm ego te esse præter nostram opinionem comperi;

Fac eadem ut sis porrò: nostrâ utere amicitia, ut voles.

Aliter si facis, — sed reprimam me, ne ægrè quidquam ex me audias.

Verùm te hoc moneo unum, qualis sim amicus, aut quid possiem, 40

Potiùs quàm inimicus, periculum facias. *Ba.* faciam sedulò.

que ipse credidi. Nunc cùm ego te innoxiam, et criminis puram perspexi, contra opinionem nostram, fac ut talis videaris Myrrhinæ, et Philumenæ. In posterum utere tuo arbitrio nobis amicis. Sin aliam te perhibeas: sed me colibebo, ne molestè, et acerbè, quidquam tibi dicam. Verùm te hoc unum hortor, ut potiùs experiaris qualis sim amicus, et quid possim, quàm inimicus. *Ba.* Faciam diligenter quæ mones.

La. Scita, et venusta es; sed scisne quod volo ampliùs, si vis, ut facias?

Ba. Quid vis, dic mihi.

La. Ut convenias has mulieres, quæ in hâc domo sunt, atque idem jusjurandum eis te facturam promittas: satisfacito illis, et de hujus criminis suspitione libera, quòd Pamphilum receptes. *Ba.* Faciam; quod per Pollucem, alia meretrix, quæ similiter quæstum corpore facit, nollet certè facere, ut propter talem causam, propter amorem mariti in pellicem, in conspectum ejus uxoris veniret, nedum de hâc re verba ei faceret: sed nolo pati, ut filius tuus in suspicionem veniat culpæ, quæ falsa est, et ex quâ falsus rumor differatur; nec minùs eum constantem à vobis parentibus æstimari volo, quibus non justum est, ut talis esse videatur, nullo suo merito: nam ita bene de me est meritus, ut debeam omnia commoda, quæ possim, ei præstare, et utilitati ejus inservire.

La. Benignum et bene cupientem tibi lepidus sermo tuus me fecit: nam non solæ hæ mulieres, Myrrhina et Philumena, te receptare Pamphilum judicaverunt: ego quo-

ACTUS V. SCENA II.

PHIDIPPUS. LACHES. BACCHIS.

Ph. NIHIL apud me tibi defieri patiar, quin, quod opus sit, benignè præbeatur;

Sed cùm tu satura, atque ebria eris, puer ut satur sit, facito.

La. Noster socer, video, venit: puero nutricem adducit.

Phidippe, Bacchis dejerat persancté. *Ph.* hæc cine ea est? *La.* hæc est.

per deos bene jurat, et religiosè. *Ph.* Hæcne ea est? *La.* Hæc est.

Ph. Nutrix, non sinam quidquam tibi apud me deficere, ut quod necessarium sit, non largè tibi præstetur; sed cùm tu cibus, et vino plena eris, fac ut infans lacte sit plenus, et bene nutriatur.

La. Noster socer Phidippus, ut cerno, venit: puero alendo nutricem adducit. Phidippe, Bacchis

Ph. Nec pol istæ meretrices deorum timorem habent, nec diis ullo modo curæ sunt, uti quidem existimo. *Ba.* Servas meas in tuam potestatem trado: quibuslibet quæstionis tormentis, me permittente, veritatem de illis quaere. Hæc res agitur: oportet nimirum me efficere, ut Philumena uxor Pamphili ad eum reducatur. Quòd si hoc perficio, famam et estimationem hanc me acquisivisse non pœnitebit, scilicet, solam sine exemplo fecisse, quod aliæ meretrices facere recusant; id est, reconciliare uxores maritis. *La.* Phidippe, mulieres nostras falsò in suspitione apud nos positas fuisse, in rei veritate comperimus: hujus autem Bacchidis etiam hinc deinceps periculum faciamus: nam si tua uxor deprehenderit se falsò accusationi fidem adhibuisse, iram dimittet: sin autem, hæc de causâ, succenset filius tuus, quòd ejus uxor secretò, et occultè peperit eo nesciente; id non magni est ponderis; citò hæc ira eum deseret. Certè in hæc partus cœlatione nihil mali est quod sit dignum divortio. *Ph.* Per Herculem id velim. *La.* Explora sagaciter à Bacchide: illa hîc præsens est: faciet ipsa quod sufficit ad plenam purgationem Pamphili, et suam. *Ph.* Quid opus est his verbis? an quia non tu ipse pridem à me audivisti quæ sit mea mens, et desiderium? Illis modò mulieribus, quæ amaræ sunt, et molestæ, hæc persuade. *La.* Per deos te obsecro, Bacchis, ut quòd mihi promisisti, jusjurandum apud mulieres tu ipsa præstes. *Ba.* Visne ergo ut ingrediar ad mulieres, ut jurejurando confirmem Pamphilum à me non receptari? *La.* Fac, et ita illis persuade, ut credere tibi cogantur. *Ba.* Eo ad illas; quamvis certa sim his meum conspectum molestum, et exosum hodie fore; nam mulier nupta meretrici inimica est, cum à viro separata est. *La.* At hæc amicæ erunt tibi, cum primùm cognoverint, quam ob causam eas conveneris. *Pa.* At easdem amicæ tibi fore polliceor, quando rei veritatem resciverint: nam illas falsâ opinione, et te suspitione, quam de te habent, simul liberabis. *Ba.* Perii! Pudet me propter Philumenam, conscientia consuetudinis, quam cum Pamphilo habui: sequimini me in hanc domum, vos ancillæ duæ. *La.* Quid est quod magis optem mihi accidere, quàm quod Bacchidi evenire video;

Ph. Nec pol istæ metuunt deos; neque has respicere deos opinor. 5
Ba. Ancillas dedo: quolibet cruciatu per me exquire.
 Hæc res hîc agitur: me facere Pamphilo ut uxor redeat,
 Oportet: quod si perficio, non pœnitet me famæ, Solam fecisse id, quod aliæ meretrices facere fugitant. [nobis,
La. Phidippe, nostras mulieres suspectas falsò In re ipsâ invenimus: porrò hanc nunc experiamur: nam si 11
 Compererit falsò crimini tua se uxor credidisse, Missam iram faciet: sin autem est ob eam rem iratus gnatus,
 Quòd peperit uxor clam, id leve est; citò ab eo hæc ira abscedet.
 Profectò in hæc re nil mali est, quod sit dissidio dignum. 15
Ph. Velim quidem hercle. *La.* exquire: adest: quod satis sit, faciet ipsa.
Ph. Quid isthæc mihi narras? an quia non tute audisti dudum
 De hæc re animus meus ut sit, Laches? illis modò exple animum.
La. Quæso ædepol, Bacchis, quod mihi es pollicita, tute ut serves.
Ba. Ob eam rem vis ergo introëam? *La.* i, atque exple animum iis, ut credant. 20
Ba. Eo; etsi scio pol his fore meum conspectum invisum hodie:
 Nam nupta meretrici hostis est, a viro ubi segregata est.
La. At hæc amicæ erunt, ubi quamobrem advenneris, resciscent.
Ph. At easdem amicæ fore tibi promitto, rem ubi cognôrint:
 Nam illas errore, et te simul suspicione exsolves.
Ba. Perii: pudet Philumenæ. me sequimini intro huc ambæ. 26
La. Quid mi est, quod malim, quàm quod huic intelligo evenire,

Ut gratiam ineat sine suo dispendio, et mihi prosit?

Nam si est, ut hæc nunc Pamphilum verè ab se segregârît :

Scit sibi nobilitatem ex eo, et rem natam, et gloriam esse :

Referet gratiam ei, unâque operâ nos sibi amicos junget.

crem se consequuturam : Pamphilo reddet beneficium acceptum, unâque operâ nos sibi amicos conciliabit.

ut unâ operâ à me gratiam sibi comparet, sine damno, et mihi utilitatem afferat, milique commodet? Nam si verum est, ut Pamphilum à consuetudine suâ semoverit; certò perspicit, nomen suum ex eo insigne et nobile fore apud omnes: tum rem familiarem auctum iri, et laudem non medio-

ACTUS V. SCENA III.

PARMENO. BACCHIS.

Pa. ÆDEPOL nã esse meam herus operam deputat parvi pretii,

Qui ob rem nullam misit, frustrâ ubi totum desedi diem;

Myconium hospitem dum exspecto in arce Callidemidem.

Itaque ineptus hodie dum illîc sedeo, ut quisque venerat,

Accedebam: Adolescens, dic dum, quæso, tun' es Myconius?

Non sum. at Callidemides? non. hospitem equem Pamphilum

Hîc habes? omnes negabant: neque eum quemquam esse arbitror.

Denique hercle jam pudebat: abii. sed quid Bacchidem [rei est?

Ab nostro affine exeuntem video? quid huic hîc

Ba. Parmeno, opportunè te offers: properè curre ad Pamphilum.

Pa. Quid eó? *Ba.* dic me orare ut veniat. *Pa.* ad te? *Ba.* immo ad Philumenam.

Pa. Quid rei est? *Ba.* tuâ quod nil refert; percunctari desinas.

Pa. Nil aliud dicam? *Ba.* etiam: cognôsse annulum illum Myrrhinam

Gnatæ suæ fuisse, quem olim mihi ipse dederat. *Pa.* scio:

Tantumne est? *Pa.* tantum. aderit continuo, hoc ubi ex te audiverit.

Pa. Per ædem Pollucis herus Pamphilus laborem meum parvi æstimat, qui pro nihilo me illuc misit, ubi totum diem frustrâ otiosus sedi; dum Myconium hospitem Callidemidem frustrâ in arce exspecto. Itaque stolidus ego dum illic desideo, ut primùm aliquis advenerat, ad illum ibam dicens, Adolescens, dicit, te rogo, es tu Myconius? Respondebat, Non sum. At, es Callidemides? Minime. Rogabam deinde, Nunquid hospitem in hâc urbe habes, qui vocatur Pamphilus? Omnes negabant se habere hospitem hoc nomine: neque Callidemidem aliquem usquam esse iudico. Denique per Herculem pudebat illîc sedere tamdiu: discessi ex eo loco. Sed quamobrem Bacchidem video è domo Phidippi soceri Pamphili egredientem? quid huic meretrici negotii est apud Phidippum? *Ba.* Parmeno, commodè occurris mihi: propra ire ad Pamphilum. *Pa.* Quapropter? *Ba.* Dic ei me rogare ut veniat huc. *Pa.* Ad te? *Ba.* Non verò ad me, sed ad Philumenam. *Pa.* Quænam re est? *Ba.* Quæ nullo modo ad te spectat; desistas curiosius inquirere. *Pa.* Nihilne aliud ei dicam? *Ba.* Dic ei etiam Myrrhinam cognovisse annulum, quem olim ipse mihi dederat, fuisse illum, quem Philumena ejus filia olim in digito habuerat. *Pa.* Scio: tantumne est? nihil aliud habes quod illi mandem? *Ba.* Tantum est, sine morâ hîc præsens erit, postquam hunc nuncium audiverit.

Sed, tardasne? *Pa.* Minime sanè: nam mihi hodie facultas nulla data fuit cessandi; adeò frequenter currendo, et huc et illuc commeando, totum hunc consumpsi diem. *Ba.* Quantam hodie lætitiã adventus meus Pamphilo attulit? quot utilitates? quot ei abstuli sollicitudines? Filium ei restituo, qui penè harum mulierum ipsiusque operâ expositus fuit: uxorem Philumenam, quam nunquam credit in posterum se habiturum, reddo: suspicionibus patris et socii, in quibus erat, eum expedi. Hic certè annulus tot felicitatum successibus dedit initium. Nam recordor decem propè abhinc menses illum primis noctis tenebris confugisse ad me pavitantem, et anhelantem, ægrè respirantem, sine comite, temulentum, cum hoc annulo. Statim pavefacta sum, ut eum perturbatus es? aut unde istum anulum comparasti? dic mihi, obsecro. Ille alias res agentem se fingebat. Postquam id animadverto, nescio quid suspicari, timere magis cœpi; urgeo illum flagitans, ut dicat. Homo fatetur se per viam nescio quam stuprâsse: refertque se illi anulum, dum contra illum luctatur, abripuisse; hunc anulum hæc Myrrhina modò cognovit, dum eum in digito habebam: quærît unde eum accepi: recito illi omnia hæc: ex hoc quoque, quem dixi, annulo agnuit illud est; Philumenam vitiatam fuisse à Pamphilo, et filium ex eo compressum esse natum. Hos tot per me lætos successus quæsitos illi fuisse summopere gaudeo: quamvis aliæ meretrices talia abominentur. Neque enim nobis utile est, ut ullus amore nostri captus lætitiã ex nuptiis capiat uxore contentus. Sed per ædem Castoris, nunquam lucro impulsã ad malum mentem applicabo. Ego dum concessum fuit, illum habui liberalem, scitum, festivum, et suavem erga me. Incommodæ mihi hæc nuptiæ acciderunt, fateor; at per Pollucem id nullã meã culpã, qui eas impedire non potui. Multa incommoda ferenda sunt ejus, à quo multa beneficia accepta sunt.

Sed cessas? *Pa.* minimè equidem: nam hodie mihi potestas haud data est;
Ita cursando, atque ambulando totum hunc contrivi diem.
Ba. Quantam obtuli adventu meo lætitiã Pamphilo hodie? [curas?
Quot commodas res attuli? quot autem ademi
Gnatum ei restituo, qui penè harum ipsiusque operâ periit: 20
Uxorem, quam nunquam est ratus posthâc se habiturum, reddo: [solvi.
Quâ re suspectus suo patri, et Phidippo fuit, ex-
Hic adeò his rebus annulus fuit initium inveniundis.
Nam memini, abhinc menses decem ferè, ad me nocte primâ [plenum,
Confugere anhelantem domum, sine comite, vini
Cum hoc annulo: extimui illico: Mi Pamphile, inquam, amabò, 26
Quid exanimatus es, obsecro? aut unde anulum istum nactus? [quam id video:
Dic mihi, ille alias res agere se simulare: post-
Nescio quid suspicari magis cœpi: instare, ut dicat. [sisse,
Homo se fatetur vi in viã, nescio quam compressitque sese illi anulum, dum luctat, detraxisse:
Eum hæc cognovit Myrrhina in digito modò me habentem: [nitio facta,
Rogat unde sit: narro omnia hæc: inde est cognovit Philumenam compressam esse ab eo, et filium inde hunc natum. 34
Hæc tot propter me gaudia illi contigisse lætor:
Etsi hoc meretrices aliæ nolunt. neque enim est in rem nostram, [tor
Ut quisquam amator nuptiis lætetur. verùm eas-
Nunquam animum quæsti gratiã ad malas adducam partes.
Ego dum illo licitum est usa sum benigno, et le- 39
pido, et comi.
Incommodè mihi nuptiis evenit: factum fateor.
At pol me fecisse arbitror, ne id meritò mihi eveniret.
Multa ex quo fuerint commoda, ejus incommoda æquom est ferre.

ACTUS V. SCENA IV.

PAMPHILUS. PARMENO. BACCHIS.

Pam. VIDE, mi Parmeno, etiam sodes, ut mi hæc certa et clara attuleris,
Ne me in breve hoc conjicias tempus gaudio hoc falso frui.

Par. Visum est. *Pam.* certone? *Par.* certó. *Pam.* deus sum, si hoc ita est. *Par.* verum reperies.

Pam. Manedum, sodes: timeo ne aliud esse credam, atque aliud nuncies.

Par. Maneo. *Pam.* sic te dixisse opinor; invenisse Myrrhinam 5

Suum annulum habere Bacchidem. *Par.* factum. *Pam.* cum quem ego olim ei dedi:

Eaque hoc te nunciare mihi jussit: itane factum? *Par.* ita, inquam.

Pam. Quis me est fortunatior, venustatisque adeo plenior?

Egon' te pro hoc nuncio quid donem? quid? quid? nescio.

Par. At ego scio. *Pam.* quid? *Par.* nihil enim. Nam neque in nuncio, neque in me ipso, tibi boni quid sit, scio. 11

Pam. Egone, qui ab orco mortuum me reducem in lucem feceris,

Sinam sine munere à me abire? ah, nimiùm me ingratum putas.

Sed Bacchidem eccam video stare ante ostium: Me expectat, credo: adibo. *Ba.* salve, Pamphile.

Pam. O Bacchis, ô mea Bacchis, servatrix mea! *Ba.* Bene factum, et volupe est. *Pam.* factis ut credam, facis, 17

Antiquamque adeo tuam venustatem obtines, Ut voluptati obitus, sermo, adventus tuus, quocunque adveneris,

Semper siet. *Ba.* ac tu ecastor morem antiquum atque ingenium obtines, 20

Ut unus omnium homo te vivat nunquam quisquam blandior.

Pam. Ha, ha, hæ: tun' mihi istuc? *Ba.* rectè amâsti, Pamphile, uxorem tuam:

Pam. Vide, mi Parmeno, etiam quæso, ut mihi vera et manifesta nunciaveris, ne me in brevis temporis angustias impellas, dum hoc falso gaudio fruor. *Par.* Huic rei provisum est. *Pam.* An satis consideratum est? *Par.* Satis. *Pam.* Deorum felicitate fruor, si hoc verum est. *Par.* Verum esse deprehendes. *Pam.* Mane, quæso; vereor ne aliud mihi persuadeam, ac tu mihi nuncies. *Par.* Maneo. *Pam.* Sic te dixisse mihi videris; Myrrhinam cognovisse Bacchidem suum annulum habere. *Par.* Sic dixi. *Pam.* Eum annulum qui olim ei à me datus est: idque nuncium te mihi afferre mandavit: itane est factum? *Par.* Sic, inquam. *Pam.* Quis me est beatior, et Veneri gratior? Egone, quo te præmio pro hoc nuntio donem? quo? quo? nescio. *Par.* At ego scio. *Pam.* Quid? *Par.* Nihil equidem: nam ignoro quàm utile sit tibi hoc nuntium, aut opera mea tibi prosit. *Pam.* Egone committam, ut te non remunerem, qui me ab inferis mortuum ad vitam reduxisti? Ah, nimiùm me immemorem beneficiorum putas. Sed Bacchidem video stare ante ostium. Me opperitur credo: ibo ad eam. *Ba.* Salve, Pamphile. *Pam.* O Bacchis, ô mea Bacchis, ô conservatrix mea! *Ba.* Bene omnia tibi facta fuisse, et evenisse gaudeo. *Pam.* Factis tuis ut credam te gaudere mei causâ facis, adeoque antiquum tuum leporem et venustatem pristinam retines, ut occursum tuus, colloquium,

et adventus in quemcumque locum veneris, semper afferat voluptatem. *Ba.* Ac tu, per ædem Castoris, morum tuorum solitam elegantiam, atque ingenii solertiam retines, ut nullus hominum, ne unus quidem, unquam sit suavior. *Pam.* Ha, ha, hæ: tune mihi istud tribuis, quod non merui? *Ba.* Rectè, Pamphile, et prudenter collocasti amorem tuum in Philumênâ:

nunquam eam adhuc usque meis oculis sic videram, ut notitiam ejus habere possem: pulchra, et honesta mihi visa est. *Pam.* Verumne dicis? *Ba.* Ita me dii ament, Pamphile, ut verum dico. *Pam.* Dic mihi, harum rerum nihilne quidquam patri nunciasti? *Ba.* Nihil. *Pam.* Neque opus est: adeo ut satius sit te mussitare. Non placet hoc fieri in eâ re quod fieri solet in comœdiis, in quarum fine omnia fiunt manifesta omnibus: in hâc verò re, quos æquum fuerat scire, sciunt quæ facta sunt: quos autem non convenit scire, neque cognoscent ex alio, neque scient per se. *Ba.* Quin etiam quomodo id celari posse facilius putet, dicam; Myrrhina Phidippo socero tuo dixit, juramento meo se credidisse, et propter id te apud se purgatum esse ab eâ suspicione, quam de te habebant, te semper mecum consnescere. *Pam.* Bene se res habet, speroque hanc rem pro votis prosperè cessuram. *Par.* Here, permittisne me hodie cognoscere ex te, quid illud sit, quod boni tibi feci? *Pam.* Non permitto te cognoscere. *Par.* Tamen conjicio. Egone hunc ab orco mortuum in lucem reduxi: quomodo? *Pam.* Nescis, Parmeno, quàm utilis mihi hodie fueris, et ex quantâ miseriâ me eriperis. *Par.* Imò verò scio: neque per imprudentiam feci. *Pam.* Ego istud probè scio; te istud fecisse consultò, ut mihi prodesse. *Par.* An facilè Parmeno ignoret quidquam, quod facere utile fuerit? *Pam.* Sequere me intrò, Parmeno. *Par.* Sequor: certè plus hodie boni feci ignorans, quàm sciens nunquam ante hanc diem. Ω plaudite.

Nam nunquam ante hunc diem meis oculis eam, quòd nôssem, videram.

Perliberalis visa est. *Pam.* dic verum. *Ba.* ita me di ament, Pamphile.

Pam. Dic mihi, harum rerum nunquid dixi jam patri? *Ba.* nil. *Pam.* neque opus est, 25

Adeo mutito, placet hoc non fieri itidem, ut in comœdiis,

Omnia ubi omnes resciscunt: hîc, quos par fuerat resciscere,

Sciunt: quos non autem scire æquom est, neque resciscunt, neque scient.

Ba. Imò etiam, hoc quî occultari posse faciliùs credas, dabo:

Myrrhina ita Phidippo dixit, jurijurando se meo Fidem habuisse, et propterea te tibi purgatum.

Pam. est optumè: 31

Speroque rem hanc esse eventuram nobis ex sententiâ.

Par. Here, licetne scire ex te, hodie quid sit quod feci boni?

Aut quid istuc est, quod vos agitis? *Pam.* non.

Par. suspicor tamen.

Egone ab orco hunc mortuum? quo pacto? *Pam.* nescis, Parmeno,

Quantum hodie profueris mihi, et ex quantâ ærumnâ extraxeris.

Par. Imò verò scio; neque hoc imprudens feci.

Pam. ego istuc satis scio. *Par.* an

Temere quidquam Parmenonem prætereat, quod facto usus sit?

Pam. Sequere me intrò, Parmeno. *Par.* sequor. equidem plus hodie boni

Feci imprudens, quàm sciens ante hunc diem unquam. Ω plaudite. 40

Calliopiùs recensui.

Calliopiùs recensui.

I N D E X

VOCABULORUM OMNIUM

QUÆ EXTANT IN

P. TERENTII COMÆDIIS SEX.

Prior numerus, Actum; alter, Scenam; sequens vel sequentes, versum vel versus Scenæ denotant. Syllabæ Per. et Prol. Periochas et Prologos significant. Periodi versuum numeris subjectæ, eos à sequentibus actuum numeris distinguunt.

- ABDICAT** *And. Per.* 10
abdidit *Hec.* 1, 2, 100
abduc *Eun.* 2, 3, 85
abducatur *Adel.* 4, 5, 28
abduce *Adel.* 3, 4, 36
Phor. 2, 2, 63
abducebat *Eun.* 3, 1, 17
abducere *Eun.* 1, 2, 65, 77, 92
Adel. 3, 3, 4
Phor. 2, 2, 90
abducerem *Hec. Prol.* 19
abduces *Hec.* 4, 1, 30
abducet *Adel.* 4, 5, 27
Phor. 3, 3, 15
abducetur *Heaut.* 2, 3, 94
abduci *Adel.* 4, 4, 35
Phor. 5, 3, 16
abducit *Eun.* 3, 5, 28, 33
abducta *Eun.* 2, 3, 58
Adel. 4, 4, 18
Hec. 4, 4, 18
abductum *Adel.* 3, 3, 5
abduxeris *Heaut.* 4, 3, 20
abduxi *Heaut.* 1, 2, 8
Phor. 5, 5, 1
abduxit *Adel.* 2, 1, 44, 4, 5, 11
Hec. 5, 1, 22
abeam *Eun.* 4, 4, 49, 4, 7, 22
Heaut. 3, 3, 26
Adel. 2, 2, 40, 5, 2, 11
abeamus *Eun.* 5, 2, 67
Adel. 4, 5, 44
abeas *Heaut.* 1, 2, 38, 2, 3, 138
Adel. 5, 5, 1
abeat *Heaut.* 3, 2, 33, 4, 5, 8, 5, 1, 55
Phor. 5, 2, 14
abeo *And.* 2, 2, 7
Eun. 2, 3, 49, 3, 2, 41, 4, 4, 58, 5, 6, 27
Adel. 2, 2, 39, 3, 3, 82
Phor. 1, 4, 32
aberat *Phor. Per.* 1, 6
aberit *Heaut.* 4, 2, 1, 5, 2, 31
abesset *Adel.* 4, 1, 8
abest *And.* 5, 2, 7
Heaut. 1, 1, 66, 3, 1, 16, 5, 4, 16
abeundi *Hec.* 1, 2, 16
abeunt *Eun.* 3, 5, 52
abeuntem *Eun.* 4, 3, 19
abeuntes *And.* 1, 1, 57
Phor. 1, 2, 21
abhinc *And.* 1, 1, 42
Phor. 5, 8, 28
Hec. 5, 3, 24
abhorrenti *And.* 5, 1, 10
abhorrere *Hec.* 4, 4, 92
abi *And.* 1, 5, 21
bis. 3, 2, 43, 5, 6, 14
Eun. 3, 2, 46, 3, 3, 32, 4, 6, 15
Heaut. 2, 3, 8, 3, 3, 27, 28, 4, 1, 5, 4, 4, 15, 4, 5, 56, 4, 8, 31
Adel. 2, 1, 13, 2, 2, 13, 3, 2, 52, 4, 2, 25, 4, 4, 10
bis. 4, 5, 65
bis. 69, 5, 1, 3, 5, 2, 1, 5, 7, 19
Phor. 1, 2, 9, 1, 5, 79, 2, 3, 5, 3, 3, 30, 4, 4, 31, 5, 2, 12, 5, 3, 36, 5, 8, 5
Hec. 3, 1, 34, 4, 1, 42, 4, 3, 4, 4, 4, 104
abibo *Hec.* 4, 4, 81
abiens *And.* 2, 2, 31
Eun. 4, 5, 9, 5, 1, 14
Phor. 1, 5, 58
Hec. 4, 1, 59
abieram *Eun.* 4, 2, 5
abiere *Heaut.* 5, 1, 33
abieris *Phor.* 3, 1, 7
abierit *Eun.* 2, 2, 59
Hec. 3, 3, 22
abiero *Adel.* 1, 2, 47
Phor. 1, 2, 93
abierunt *Eun.* 4, 4, 35
Adel. 4, 5, 57
abigam *Adel.* 3, 3, 48
abii *Eun.* 1, 2, 40
Heaut. 1, 1, 59, 5, 2, 13
Phor. 4, 3, 12
Hec. 5, 3, 8
abjicienda *Adel.* 4, 7, 26
abiisse *Adel.* 4, 1, 1
Phor. 2, 1, 1, 3, 1, 2
Hec. 4, 2, 2
abiisti *Heaut.* 4, 6, 14
Adel. 2, 1, 15
abiit *And.* 4, 5, 5
Eun. 2, 3, 49, 4, 5, 7, 5, 1, 2, 5
Heaut. 1, 1, 65, 5, 1, 31, 5, 2, 25
Adel. 3, 3, 83, 4, 5, 69
Phor. 5, 2, 16, 5, 8, 30
Hec. 3, 4, 30, 3, 5, 60
abin' *And.* 2, 1, 19
Eun. 5, 2, 22
abire *Eun.* 4, 3, 20
Heaut. 3, 3, 26
Hec. 4, 3, 7, 5, 4, 13
abiret *And.* 1, 2, 4
Hec. 4, 4, 74
abis *And.* 1, 5, 65
Eun. 3, 3, 30, 4, 7, 29, 33
Heaut. 4, 3, 18
Adel. 5, 2, 5
Phor. 1, 4, 39, 3, 2, 4, 3, 3, 9
Hec. 3, 5, 45
abisse *Eun.* 4, 4, 57
abit *Eun. Per.* 5
Adel. 5, 2, 7
Phor. 4, 5, 7
Hec. 1, 2, 109
abite *And.* 1, 1, 1

- abitio *Heaut.* 1, 3, 16
 abitu *Heaut.* 3, 1, 5.
 4, 4, 24
 abiturum *Hec.* 1, 2,
 81. 4, 2, 10
 abiturum *Heaut.* 3, 1,
 80
 ablatam *Eun. Prolog.*
 26
 ablegandus *Hec.* 3, 3,
 54
 abligurierat *Eun.* 2,
 2, 4
 abortum *Hec.* 3, 3, 38
 abradi *Phor.* 2, 1, 19
 abrepta *Eun.* 1, 2, 76
 abreptam *Eun.* 1, 2,
 30, 35
 abripi *And.* 4, 5, 47
 abripiere *Adel.* 2, 1,
 27
 abripiet *Phor.* 1, 1, 11
 abscedam *Eun.* 3, 5,
 30
 abscedere *Heaut.* 4,
 2, 5
 absens *Eun.* 1, 2, 112
 Heaut. 1, 1, 112
 Adel. 1, 1, 48
 absente *Eun.* 4, 3, 7,
 5, 9, 29 *Heaut.* 2, 2,
 2, 2, 3, 39 *Phor.*
 1, 5, 28, 2, 3, 10, 4,
 1, 11 *Hec.* 2, 2, 27
 absentem *Phor.* 1, 2,
 68, 3, 1, 7
 absenti *Phor.* 2, 2, 25,
 28
 absis *Adel.* 1, 1, 3
 absolvam *Adel.* 2, 4,
 13
 absolvitote *Adel.* 2, 4,
 18
 absque *Phor.* 1, 4, 11
 Hec. 4, 2, 25
 abstergerem *Eun.* 4,
 7, 9
 absterreant *And.* 3, 1,
 14
 abstineas *Heaut.* 3, 3,
 4
 abstinere *Hec.* 1, 2, 64
 abstines *Adel.* 5, 2, 6
 abstinnisse *Hec.* 3, 3,
 51
 abstraham *Adel.* 5, 3,
 57
 abstrahat *And.* 1, 5, 9
 Hec. 3, 1, 58
 abstraxi *Hec.* 3, 1, 17
 abstraxit *Adel.* 3, 2,
 39
 abstuli *Phor.* 5, 8, 49
 abstulisse *Eun.* 4, 3, 19
 absum *Heaut.* 2, 4, 19
 absumitur *Phor.* 2, 1,
 26
 absumsit *Heaut.* 3, 1,
 49
 absunt *Eun.* 3, 5, 52
 absurda *Adel.* 3, 3, 23
 absurdum *Adel.* 5, 8,
 21
 abundas *Phor.* 1, 3, 11
 abundet *Heaut.* 3, 2,
 17
 abusus *Phor.* 2, 2, 66
 abutitur *And. Prolog.* 5
 accedam *Heaut.* 3, 3,
 22. 4, 6, 5 *Adel.* 4,
 4, 22
 accedamus *Adel.* 3, 2,
 11 *Hec.* 4, 3, 16
 accere *Eun.* 1, 2, 5,
 3, 2, 19. 5, 9, 58
 Heaut. 4, 5, 14 *A-*
 del. 2, 1, 14. 5, 9,
 13 *Hec.* 3, 1, 36
 accedebam *Hec.* 5, 3,
 5
 accedendi *Heaut.* 3,
 3, 22
 accedere *Phor.* 5, 6,
 25
 accedit *And.* 1, 3, 10
 accedo *And.* 1, 1, 96
 Adel. 3, 2, 52. 4, 4,
 9
 acceperim *Eun.* 1, 2,
 60
 acceperit *Eun.* 1, 2, 2
 Phor. 4, 4, 18
 accepi *And.* 1, 5, 64
 Phor. 5, 5, 1 *Hec.*
 1, 2, 75. 3, 3, 3, 4,
 3, 1
 accepisti *And.* 4, 1, 58
 accepit *Eun.* 1, 2, 36,
 3, 5, 28
 accepta *Eun.* 4, 6, 25
 acceptam *And.* 1, 5,
 61
 acceptus *Adel.* 2, 1,
 12
 accersant *Adel.* 5, 6, 2
 accersas *Adel.* 4, 5, 65
 accersat *Heaut.* 5, 1,
 75 *Adel.* 3, 1, 5, 4,
 4, 10
 accerse *And.* 5, 2, 7,
 5, 6, 15 *Eun.* 4, 1, 11
 Adel. 3, 2, 56
 accersi *And.* 3, 3, 14,
 4, 5, 2 *Eun.* 1, 2, 20
 Heaut. 5, 5, 3. *Hec.*
 1, 2, 109, 110. 3, 5,
 16
 accersier *Eun.* 3, 3, 4
 accersis *Adel.* 5, 7, 6
 accersitum *And.* 3, 2,
 35 *Eun.* 5, 2, 53
 accersitur *And.* 3, 4,
 2 *Eun.* 3, 5, 44
 accerso *And.* 1, 5, 65
 accersor *And.* 4, 2, 7
 Eun. 1, 1, 2
 accersunt *Hec.* 1, 2,
 112
 accesserat *Hec.* 1, 2,
 106
 accesserit *Adel.* 5, 3,
 30 *Phor. Prolog.* 50
 accessi *And.* 1, 5, 31
 2, 2, 28 *Phor.* 5, 6,
 28
 accessit *And.* 1, 1, 49,
 103 *Hec. Prolog.* 34.
 3, 5, 32, 56
 accidat *And.* 1, 5, 30
 acciderit *And.* 2, 3, 24
 accidit *Phor.* 1, 5, 20
 accidit *And.* 5, 3, 14
 Hec. 3, 3, 18
 accidunt *Hec.* 3, 3, 2
 accingar *Eun.* 5, 9, 30
 accingere *Phor.* 2, 1,
 4
 accipe *And.* 4, 4, 3
 Phor. 1, 2, 2, 2, 2,
 63. 5, 6, 19
 accipere *Eun.* 5, 9, 45
 Heaut. 2, 3, 96 *A-*
 del. 2, 1, 41. 2, 3, 1
 Phor. 5, 2, 4
 accipiam *Eun.* 4, 7, 1
 accipias *Eun.* 4, 6, 13
 Hec. 4, 4, 16, 77
 accipiat *Adel.* 2, 2, 1
 Phor. 4, 3, 72
 accipiet *And.* 2, 3, 23
 Phor. 4, 4, 12
 accipio *And.* 5, 4, 49
 Eun. 3, 5, 48. 5, 2,
 57 *Phor.* 4, 3, 52
 accipis *And.* 2, 2, 30
 Heaut. 2, 3, 23. 4,
 7, 4
 accipit *Eun.* 5, 9, 52
 Heaut. Per. 12 *Phor.*
 Per. 8
 accipite *Hec. Prolog.* 55
 accipitui *Phor.* 2, 1,
 16
 accipiunda *Adel.* 2, 1,
 53
 accipiunt *Adel.* 4, 3, 15
 accrevit *And.* 3, 3, 7
 accubabam *Eun.* 4, 5,
 2
 accumbere *Eun.* 3, 3,
 9
 accurate *And.* 3, 2,
 14
 accuro *Hec.* 5, 1, 12
 accurre *Phor.* 5, 7, 90
 accurrat *And.* 1, 1, 106
 Eun. 2, 3, 45 *Phor.*
 5, 6, 23
 accurrunt *Heaut.* 1, 1,
 72
 accusabam *Heaut.* 1,
 1, 50
 accusabit *Eun.* 1, 1, 24
 accusandi *Heaut.* 1, 1,
 67
 accusando *Phor.* 5, 8,
 45
 accusandus *Heaut.* 2,
 3, 111
 accusant *And. Prolog.*
 18, 19 *Adel.* 4, 3, 5
 accusare *Phor.* 1, 5,
 59
 accusat *Heaut.* 5, 2,
 22 *Hec.* 2, 2, 25. 2,
 3, 3
 accusatam *Hec.* 2, 1,
 11
 accusatum *Phor.* 2, 2,
 13
 accusemus *Hec.* 4, 4,
 95
 accuser *Hec.* 2, 1, 8
 acerba *Hec.* 3, 1, 1
 acerima *Phor.* 2, 1,
 32
 acerrimum *Phor.* 1, 5,
 32
 acrius *Hec.* 1, 2, 45
 acta *And.* 1, 1, 77
 Heaut. 3, 3, 3 *Adel.*
 4, 5, 2 *Phor.* 2, 3,
 23
 actor *Heaut. Prolog.* 13
 actorem *Heaut. Prolog.*
 12
 actoris *Phor. Prolog.* 10,
 34
 actu *Hec. Prolog.* 39
 actum *And.* 3, 1, 7, 4,
 5, 52 *Eun.* 1, 1, 9,
 3, 5, 59. 4, 4, 50. 5,
 6, 15 *Heaut.* 3, 1,
 47. 3, 3, 23 *Adel.*
 2, 2, 2, 25. 3, 2, 27
 Phor. 2, 2, 72. 5, 8,
 20
 actura *Eun.* 5, 2, 57
 acturi *Eun. Prolog.* 19
 Adel. Prolog. 3, 12
 acturus *Heaut. Prolog.*
 5 *Phor.* 5, 5, 7
 actutum *Adel.* 4, 4,
 24 *Phor.* 5, 6, 13
 acuet *Adel.* 5, 3, 49
 adaucta *Heaut.* 3, 1,
 26
 addebit *Heaut.* 2, 1, 8
 adcersere v. accerse
 adcersi v. accersi
 adcersitum v. accersitum
 adcersitur v. accersitur
 adcerso v. accerso
 aderevit v. accrevit
 adeuro v. accuro
 aderrit v. accurrit
 adcurrunt v. accurrunt
 addam *Phor.* 1, 3, 16
 addant *Phor.* 1, 1, 8
 addas *Eun.* 1, 1, 33
 addebat *Eun.* 1, 2, 34
 addideris *And.* 5, 2,
 19
 addidi *Adel.* 5, 5, 3
 addit *Heaut.* 3, 2, 31
 Phor. 1, 2, 93
 addo *And.* 4, 2, 27
 Phor. 1, 5, 63
 adducam *And.* 1, 4, 4.
 5, 3, 29 *Eun.* 4, 7,
 38 *Phor.* 5, 2, 11
 Hec. 5, 3, 38
 adducantur *Eun.* 1, 2,
 109
 adducas *And.* 5, 3, 29
 adduce *Phor.* 1, 5, 79
 adducere *Eun.* 4, 6,
 17 *Heaut.* 5, 4, 18
 Adel. 5, 9, 8
 adducere *Phor.* 5,
 6, 42
 adduces *Heaut.* 5, 2,
 42

- adducet *Adel.* 5, 7, 15
 adducei *And.* 1, 4, 1
 adducimus *Heaut.* 2, 3, 70
 adducit *Hec.* 5, 2, 3
 adducito *Eun.* 3, 2, 50
 adducti *And.* 5, 3, 21
 adductum *And.* 4, 2, 1
Eun. 4, 1, 9
 adductorum *Phor.* 4, 2, 9
 adductu'st *Eun.* 5, 1, 10
 addunt *Phor.* 1, 5, 47
 addaxisse *Heaut.* 4, 5, 21
 adduxisti *Eun.* 4, 7, 24
 addxit *Eun.* 4, 4, 27.
 5, 5, 2 *Heaut.* 3, 1, 42.
 3, 3, 43. 4, 1, 41
Hec. 3, 1, 43
 adduxit *Eun.* 5, 5, 7
Heaut. 4, 6, 15
Phor. 4, 1, 2
 adeam *And.* 4, 1, 15
Phor. 1, 2, 90
 adeamus *Eun.* 5, 2, 11
 adeat *Eun.* 3, 5, 30
 Adelphos *Adel. Pro.* 11
 ademi *Hec.* 5, 3, 19
 adempta *And.* 2, 1, 5.
 5, 1, 18
 ademptum *Heaut.* 2, 3, 100
 adeo, *adv.* *And.* 1, 1, 93
bis, 135, *et alibi frequenter*
 adeon', *adv.* *And.* 1, 5, 43.
 4, 5, 18. 5, 3, 8
Eun. 2, 1, 19
Heaut. 5, 2, 27
Phor. 1, 3, 1. 3, 2, 12.
 1, 5, 3, 51
Hec. 4, 1, 32
 adeon', *verb.* *And.* 2, 1, 17
Phor. 5, 1, 10
 adeone *Hec.* 4, 1, 17
 adepti *Heaut.* 4, 3, 15
 aderam *Phor.* 5, 6, 18
Hec. 4, 1, 46
 aderant *And.* 1, 1, 91
Eun. 3, 1, 42
 aderas *Phor.* 5, 6, 19
 aderat *And.* 1, 1, 80
Phor. 1, 2, 49, 55
 aderis *Eun.* 5, 2, 54
 aderit *Eun.* 2, 3, 75.
 4, 7, 41. 5, 2, 52
Adel. 3, 1, 6
Phor. 1, 2, 83. 5, 8, 66
Hec. 5, 3, 15
 adero *And.* 4, 2, 32
Eun. 4, 6, 28
Heaut. 3, 1, 96
Adel. 2, 1, 3
 aderunt *Heaut.* 2, 2, 9
 ades *And.* 2, 2, 7
Adel. 3, 3, 40
Hec. 3, 5, 60
 adesum *And.* 1, 1, 2
 adesse *And.* 2, 5, 5. 5, 1, 20
Eun. 4, 6, 27
Phor. 1, 4, 39
Hec. 3, 3, 50. 4, 4, 108
 adessent *Heaut.* 2, 2, 9
 adesset *Eun. Pro.* 22
Adel. 3, 4, 7
Hec. 1, 2, 54
 adest *And.* 1, 1, 125.
 2, 3, 29
Heaut. 1, 2, 4. 2, 3, 2. 4, 5, 56
Adel. 3, 1, 4. 5, 1, 5. 5, 3, 6
Phor. 1, 4, 7. 1, 5, 36. 2, 1, 32. 3, 1, 20. 3, 3, 8
Hec. 5, 2, 16
 adeste *And. Pro.* 24
Heaut. Pro. 35
Phor. Pro. 31. 2, 2, 3
 adeuam *Hec.* 4, 4, 94
 adfabilis *v.* affabilis
 adfectam *v.* affectam
 adfectant *v.* affectant
 adfectum *v.* affectum
 adferam *v.* afferam
 adferant *v.* afferant
 adferat *And.* 1, 4, 8
v. afferat
 adfero *v.* affero
 adferre *Phor.* 3, 3, 20
 adferres *v.* afferres
 adfer *v.* affer
 adferret *And.* 3, 2, 35
v. afferret
 adferri *And.* 4, 5, 29
 adfers *v.* affers
 adfert *And.* 1, 2, 18
Adel. 5, 3, 47
 adfertur *And.* 3, 1, 13
 adfine *v.* affine
 adfines *v.* affines
 adfinis *v.* affinis
 adfinitatem *v.* affinitatem
 adflictes *v.* afflictas
 adfneris *Adel.* 3, 1, 3
 adfuerunt *And.* 4, 5, 32
 adfui *Eun.* 5, 1, 2
 adfuit *Eun.* 1, 2, 54
 adfuturum *Eun.* 4, 6, 1
Heaut. 1, 1, 108
 adgnitam *v.* agnitam
 adgnoscit *v.* agnoscit
 adgravescat *Hec.* 3, 2, 2
 adgrediar. *aggrediar*
 adgrediemur *v.* aggrediemur
 adgredimini *v.* aggredimini
 adlubeam *Phor.* 4, 5, 2
 adhortandus *Heaut.* 3, 1, 89
 adhortatur *Heaut.* 1, 1, 8
 adhortor *Eun.* 3, 5, 35
 adhuc *And.* 1, 5, 28.
 3, 3, 1
Hec. 1, 2, 1, *et alibi*
 adi *Phor.* 2, 2, 56
 adibo *Eun.* 3, 2, 8. 3, 5, 9. 4, 3, 8. 5, 7, 5
Heaut. 1, 2, 5
Adel. 3, 4, 14. 4, 2, 51
Phor. 4, 3, 4
Hec. 3, 4, 15. 5, 4, 15
 adjectivum *Eun.* 1, 2, 63
 adiere *And.* 3, 3, 2
 adigis *Adel.* 1, 2, 31
 adii *Hec.* 2, 2, 9
 adimam *And.* 2, 2, 2
 adimat *Phor.* 1, 3, 9
 adimere *Heaut.* 3, 1, 13
Phor. 5, 6, 47
 adimet *And.* 4, 2, 14
 adimunt *Phor.* 1, 5, 46
 adipiscier *And.* 2, 1, 34
Phor. 2, 2, 59
 adire *And.* 5, 1, 2. 4, 1, 54
Phor. 1, 5, 22, 55
 adito *Phor.* 1, 4, 57
 adjuamenti *Phor.* 1, 2, 55
 adjungant *And.* 1, 1, 29
 adjungas *Adel.* 1, 1, 47
Hec. 4, 4, 61
 adjungere *Adel.* 5, 8, 4
 adjungitur *Adel.* 1, 1, 42
 adjurat *Hec.* 2, 2, 26
 adjuro *And.* 4, 2, 11
 adjuta *Eun.* 1, 2, 70
Hec. 3, 2, 24.
 adjutabo *Heaut.* 3, 1, 7
 adjuntas *Phor. Pro.* 35
 adjutare *Heaut.* 3, 2, 35
Adel. Pro. 16
 adjutaret *Phor.* 1, 2, 49
 adjutem *And.* 1, 3, 4
 adjutor *Heaut.* 5, 1, 2
Adel. 1, 2, 66. 5, 9, 10
Hec. 4, 4, 99.
 adjutorem *Phor.* 3, 3, 27
 adjutrices *Heaut.* 5, 2, 39
 adjutrix *Eun.* 5, 2, 46
Hec. Pro. 32. 48. 4, 4, 83
 adjuvabo *Eun.* 2, 3, 71
 adjuvare *Adel.* 5, 8, 4
 adjuvas *Heaut.* 5, 2, 29
 adjuvat *Phor.* 1, 4, 26
 adjuverit *Phor.* 3, 3, 4
 adjuves *And.* 3, 3, 10
Phor. 5, 3, 3
 adlatam *v.* allatam
 adlatum *v.* allatum
 adleatum *v.* allegatum
 adligat *v.* alligat
 adloquar *v.* alloquar
 adloqui *v.* alloqui
 adludere *v.* alludere
 administrasti *Adel.* 5, 1, 2
 admiratus *Heaut.* 4, 6, 22
 admiror *Eun.* 2, 2, 19
 admisce *Heaut.* 5, 2, 22
 admisceas *Heaut.* 4, 5, 35
 admiserit *Phor.* 1, 5, 40
 admisero *Eun.* 5, 2, 14
 admisi *Heaut.* 5, 2, 3
 admisisse *Adel.* 4, 5, 46
 admisit *Hec.* 1, 2, 114
 admissa *Hec.* 2, 1, 41
 admittat *Eun.* 2, 2, 50
 admittere *Eun.* 4, 6, 24
Adel. 3, 3, 55
Hec. 2, 1, 40
 admitteret *Phor.* 2, 2, 68
 admittet *Adel.* 5, 7, 15
 admitti *Eun.* 4, 1, 4
 admodum *Heaut.* 1, 1, 1
Adel. 3, 3, 50
Hec. 3, 5, 8
Phor. 2, 1, 1. 3, 1, 13
 admonere *Heaut.* 2, 3, 112
 admones *And.* 5, 4, 51
 admovi *Phor.* 5, 6, 29
 adnumeravit *Adel.* 3, 3, 16
 adnuo *v.* annuo
 adolescens *Eun.* 4, 1, 3.
 5, 7, 13
Heaut. 2, 4, 23. 5, 2, 44
Adel. 4, 7, 42
Phor. 1, 2, 42. 1, 5, 64. 5, 3, 11. 5, 8, 52
Hec. 1, 2, 65. 4, 4, 39. 5, 3, 5
 adolescentis *Heaut.* 2, 1, 1
 adolescentem *Eun.* 1, 2, 124. 3, 2, 25
Heaut. 3, 1, 3. *Adel.* 1, 1, 36
Hec. 4, 1, 41
 adolescentes *Heaut.* 3, 1, 65
 adolescenti *Eun.* 3, 1, 40
Heaut. 3, 2, 23
Adel. 2, 2, 6, 10. 3, 2, 20
Phor. 2, 2, 14
 adolescentia *Heaut.* 2, 1, 3
Adel. 1, 1, 16, 28. 3, 4, 24
 adolescentiæ *Phor.* 1, 5, 44
Hec. 4, 1, 27
 adolescentiam *Eun.* 2, 3, 91
Adel. 1, 2, 72. 5, 9, 35
 adolcentior *Hec. Pro.* 11
 adolcentis *And.* 3, 1, 8
Heaut. 3, 2, 20.
Adel. 4, 7, 4
Phor. 5, 1, 4, 35
 adolcentium *Heaut. Pro.* 2.
 adolcentulam *And.* 1, 1, 91
Heaut. 3, 3, 42. 4, 1, 41
 D D 2

- adolescentuli *And.* 1, 1, 23 *Eun.* 3, 4, 1
Heaut. Prol. 51. 1, 1, 48. 3, 2, 35 *Phor.* 1, 5, 51
 adolescentulis *Eun.* 5, 4, 18 *Hec.* 4, 3, 13
 adolescentulo *And.* 5, 1, 9 *Heaut.* 3, 1, 68
 adolescentulos *And.* 5, 4, 7 *Eun.* 3, 1, 33
Adel. Per. 1
 adolescentulum *Eun.* 5, 7, 20 *Heaut.* 1, 1, 41. 5, 5, 1 *Adel.* 1, 2, 21, 32 *Phor.* *Prol.* 6
 adolescentulus *Eun.* 3, 1, 33. 4, 4, 19. 5, 4, 9 *Heaut.* 1, 1, 61
 adoptandum *Adel.* 1, 2, 34. 3, 4, 17
 adoptavi *Adel.* 1, 1, 22
 adoriar *Phor.* 4, 2, 15
 adoriri *Heaut.* 4, 5, 9
 adornant *Eun.* 3, 5, 34
 adortus *And.* 3, 1, 21
Adel. 3, 3, 51
 adparata v. apparata
 adplicant *Heaut.* 2, 4, 13
 adplicat *And.* 5, 4, 21
 adpone *And.* 4, 4, 4
 adponi *And.* 2, 1, 31
 adportas *And.* 5, 2, 17
 adportet *Adel.* 5, 4, 2
 adporto *Heaut.* 3, 1, 18 *Phor.* *Prol.* 24
 adposuisse *And.* 4, 4, 8
 adposuisti *And.* 4, 5, 3, 24
 adprehendit *Phor.* 5, 6, 24
 adprime *And.* 1, 1, 34
Eun. 5, 5, 10 *Hec.* 2, 2, 5
 adprobat *Phor.* 4, 5, 12
 adproperat *And.* 3, 1, 17
 adpuli *And.* 4, 6, 12
 adpultit *And. Prol.* 1
 adrestim *Phor.* 4, 4, 5
 adrideo *Eun.* 2, 2, 19
 adridere *Adel.* 5, 4, 10
 adripi *Heaut.* 5, 2, 28
 adstantando *Adel.* 5, 9, 31
 adstantari *Eun.* 2, 2, 22. 3, 2, 37
 adsequere *Phor.* 5, 7, 89
 adsero *Adel.* 2, 1, 40
 adservandum *And.* 5, 2, 24
 adservandus *Heaut.* 3, 3, 33
 adservari *Heaut.* 4, 4, 12
 adsido *Heaut.* 1, 1, 72
 adsidue *Heaut.* 3, 1, 53
Adel. Prol. 16 *Hec.* 2, 1, 20
 adsient *Phor.* 1, 5, 83
 adsiet *Adel.* 4, 4, 9
 adsimulabo *And.* 4, 4, 14 *Eun.* 3, 2, 8 *Phor.* 1, 2, 78
 adsimularam *Phor.* 5, 6, 54
 adsimulari *And.* 3, 2, 20
 adsimularier *Heaut.* 4, 3, 38
 adsimules *And.* 1, 1, 141
 adsimulet *Heaut.* 2, 3, 117
 adsimulo *Phor.* 1, 4, 33
 adsis *Eun.* 2, 3, 81
 adsiste *Adel.* 2, 1, 15
 adsitis *Eun.* 3, 2, 53
 adsolent *And.* 3, 2, 1
 adstantem *Phor.* 4, 3, 2
 adstringo *Eun.* 1, 2, 22
 adsum *Eun.* 4, 6, 5
Heaut. 2, 3, 108
Phor. 3, 3, 16
 adsunt *Eun.* 3, 2, 11. 4, 6, 30 *Heaut.* 2, 2, 12
 adtemperate *And.* 5, 4, 13
 adtente *Heaut.* 1, 1, 14
 adtentiones v. attentiones
 adtentus fuit v. attentus
 adtinent v. attinent
 adtinere v. attinere
 advecta *Eun.* 1, 2, 81
 advectusest *Hec.* 3, 4, 19
 advena *Heaut.* 1, 1, 44
 adveneris *Hec.* 5, 2, 23. 5, 4, 19
 advenerit *Eun.* 3, 2, 48
 adveniat *Phor.* 1, 5, 84. 3, 1, 16
 adveniens *Eun.* 2, 2, 3. 2, 3, 31 *Phor.* 5, 1, 32 *Hec.* 3, 5, 18
 advenientem *Heaut.* 1, 2, 8
 advenienti *Adel.* 1, 2, 12 *Phor.* 4, 3, 6
 advenimus *Eun.* 2, 2, 24
 advenio *And.* 2, 1, 21. 2, 2, 25 *Eun.* 2, 3, 53
 advenire *Eun.* 2, 2, 58. 5, 6, 61 *Adel.* 1, 1, 55 *Phor.* 1, 3, 25. 1, 5, 25
 advenis *And.* 5, 4, 6. 4, 5, 44. 5, 6, 10
Heaut. 1, 2, 5. 5, 1, 10 *Phor.* 2, 2, 41
 advenisse *Phor.* 1, 5, 56 *Hec.* 3, 3, 7. 3, 5, 6
 advenissem *Phor.* 2, 2, 49
 advenit *Eun.* 4, 1, 3. 5, 2, 21 *Phor.* 2, 2, 13 *Hec.* 1, 2, 6, 115
 adventi *Phor.* 1, 3, 2
 adventum *And.* 5, 2, 3 *Eun.* 2, 2, 28 *Hec.* 1, 2, 2. 3, 1, 10. 3, 3, 10
 adventus *Phor.* 4, 3, 3
Hec. 5, 4, 19
 adventu *Hec.* 5, 3, 18
 adversæ *Eun.* 2, 3, 33,
 adversariis *Phor.* 1, 5, 7
 adversarios *Adel. Prol.* 2
 adversas *Hec.* 2, 1, 5
 adverso *Phor.* 1, 2, 38
 adversum *And.* 1, 5, 31
 adversperascit *And.* 3, 4, 2
 advexit *Eun. Per.* 2
 advigilare *Phor.* 1, 4, 26
 advigilaveris *And.* 4, 1, 50
 adunco naso *Heaut.* 5, 5, 18
 adulescens v. adolescens
 adulescentem v. adulescentem
 adulescentes v. adulescentes
 adulescenti v. adulescenti
 adulescentia v. adulescentia
 adulescentiam v. adulescentiam
 adulescentiam v. adulescentiam
 adulescentium v. adulescentium
 adulescentulam v. adulescentulam
 adulescentuli v. adulescentuli
 adulescentulis v. adulescentulis
 adulescentulo v. adulescentulo
 adulescentulos v. adulescentulos
 adulescentulum v. adulescentulum
 adulescentulum v. adulescentulum
 advocabo *Phor.* 1, 5, 83
 advocatos *Eun.* 4, 6, 27
 advocatam *Adel.* 4, 5, 12
 advocatus *Eun.* 2, 3, 48 *Adel.* 4, 5, 43
 advorsa *Hec.* 3, 3, 28.
 3, 4, 9
 advorsabor *Hec.* 2, 2, 3
 advorsæ *Phor.* 5, 4, 3
 advorsam *Phor.* 1, 5, 12
 advorsari *Phor.* 1, 2, 25 *Hec.* 2, 2, 29. 4, 4, 32
 advorsarios *Hec.* 1, 1, 15
 advorsor *And.* 1, 5, 29
 advorsi *Heaut.* 2, 3, 114
 advorsor *Adel.* 1, 2, 64
 advorsum *And.* 1, 1, 15 *Heaut.* 4, 1, 10. 4, 3, 21 *Adel.* 1, 1, 2. 4, 5, 42 *Phor.* 1, 2, 28, 47. 3, 2, 35
 advorsus *And.* 1, 1, 37
 advorterat *Eun.* 2, 3, 51
 advorti *Eun.* 3, 1, 7
Heaut. 4, 1, 43
 advortunt *Heaut.* 3, 3, 9
 ædeis *Eun.* 4, 7, 3
Heaut. 1, 1, 93 *Adel.* 2, 1, 26
 ædopel *And.* 2, 1, 6, et alibi
 ædes *Eun.* 4, 7, 3. 5, 2, 58 *Heaut.* 2, 3, 13, 34 *Adel.* 1, 2, 8. 4, 2, 42. 5, 7, 14
Phor. 4, 4, 25 *Hec.* 4, 1, 48
 ædibus *And.* 2, 2, 27
Eun. 2, 3, 75. 4, 4, 7, 14 *Heaut.* 1, 1, 88. 5, 1, 29 *Adel.* 4, 2, 42 *Hec.* 4, 4, 57
 ædiculæ *Phor.* 4, 3, 58
 ædiles *Eun. Prol.* 20
 ædium *Phor.* 5, 1, 27
 ægra *Hec.* 2, 2, 14. 3, 2, 6
 ægram, *Hec. Per.* 7. 1, 2, 113.
 ægre, *And.* 1, 1, 110.
 1, 2, 7 *Eun.* 4, 1, 10
Heaut. 4, 3, 20, 21.
 5, 2, 5, *Adel.* 1, 2, 63. 4, 2, 8 *Phor.* 1, 3, 7 *Hec.* 1, 2, 53. 2, 1, 30. 3, 5, 47, 65.
 4, 4, 87. 5, 1, 32
 ægre'st *Adel.* 1, 2, 57
Phor. 1, 3, 10
 ægritudine *Eun.* 3, 5, 4 *Heaut.* 1, 1, 71. 3, 1, 100 *Phor.* 5, 1, 24
 ægritudinem *Heaut.* 3, 1, 13. 4, 3, 2
 ægritudinum *Heaut.* 3, 2, 28
 ægritudo *And.* 5, 5, 5
Heaut. 3, 1, 15 *Adel.* 3, 2, 14 *Hec.* 2, 1, 26
 ægrotam *Adel.* 5, 7, 24
 ægrotis *And.* 2, 1, 11

- ægrotum *And.* 1, 2,
 22
 ægrotum animum
And. 3, 5, 27 *Heaut.*
 1, 1, 48
 ægrum *Eun.* 2, 2, 5
 ægulari *And. Prol.*
 20
 æmulum *Eun.* 2, 1, 9,
 4, 1, 9
 æqua *Eun.* 1, 2, 12
Adel. 3, 4, 58 *Hec.*
 3, 5, 25
 æquale *Eun.* 2, 3,
 33 *Adel.* 3, 4, 20
 æquali *Heaut.* 3, 1, 8
 æqualium *And.* 2, 6,
 22 *Phor.* 5, 6, 48
 æquam *Adel.* 1, 2, 50,
 2, 1, 29
 æquanimitas *Adel.*
Prol. 24 *Phor. Prol.*
 35
 æque *And.* 2, 6, 3, 4,
 2, 19 *Heaut.* 4, 3, 7
Adel. 4, 5, 63 *Phor.*
 1, 2, 43, 5, 3, 33, 4,
 1, 15, 5, 8, 43 *Hec.*
 2, 1, 2, 5, 2, 3, 1, 3,
 1, 13
 æqui *Heaut. Prol.* 28,
 4, 5, 40. *Adel.* 2, 1,
 33 *Phor.* 4, 3, 32
 æquior *And.* 2, 5, 18
 æquo *Adel.* 5, 9, 30
 æquo animo *And.*
Prol. 24, 2, 3, 23, 5,
 4, 17 *Heaut. Prol.*
 35 *Adel.* 3, 4, 58, 4,
 7, 20 *Phor. Prol.* 31,
 5, 8, 31, 32
 æquom *Eun.* 5, 2, 31
Heaut. 1, 1, 39, 2,
 1, 2, 5, 5, 11 *Adel.*
 4, 3, 10, 4, 5, 41, 5,
 3, 17, 5, 9, 3, 19
Phor. 1, 2, 64, 3, 3,
 6, 4, 3, 46 *Hec.* 5, 1,
 11
 æquom est *Eun.* 2, 3,
 94 *Heaut.* 1, 1, 104,
 3, 1, 10, 5, 1, 76 *A-*
del. 2, 3, 2, 2, 4, 8,
 60, 5, 3, 15, 5, 8, 10,
 5, 9, 11 *Phor.* 1, 4,
 26, 2, 3, 11, 4, 3, 68,
 5, 7, 34 *Hec.* 4, 3,
 14, 5, 1, 33, 5, 3, 42,
 5, 4, 28
 æquom'st *Adel.* 2, 3,
 2, 3, 4, 8, 60 *Phor.*
 1, 4, 26 *Hec.* 5, 3,
 42, 5, 4, 28
 æquum *And.* 1, 2, 19,
 5, 3, 30 *Eun. Prol.*
 42, 3, 2, 25 *Heaut.*
 1, 2, 29, 4, 1, 29, 5,
 2, 24 *Adel.* 1, 1, 39
Hec. 2, 1, 29, 4, 1,
 12
 æquum i. e. æquorum
Heaut. Prol. 27
 æquus *Adel.* 5, 3, 51
 ære *Phor.* 3, 2, 26
- ærumna *Hec.* 5, 4, 36
 ærumnam *Phor.* 1, 5,
 12
 ærumnas *And.* 4, 1,
 31
 ærumnis *Hec.* 3, 1, 8
 Æschine *Adel.* 2, 1, 6,
 21, 36, 2, 4, 4, 3, 3,
 54, 4, 4, 10, 21, 4, 5,
 5, 43, 45, 5, 7, 3, 5,
 9, 32
 Æschino *Adel.* 3, 3, 2
 Æschinum *Adel. Per.*
 2, 2, 2, 30, 3, 1, 5,
 3, 2, 32, 4, 5, 2
 Æschinus *Adel. Per.*
 5, 8, 11, 1, 1, 1, 1,
 2, 2, 67, 2, 3, 7, 3, 2,
 28, 3, 4, 16, 4, 2, 49,
 4, 4, 24
 Æsculapi *Hec.* 3, 2, 3
 ætas *And.* 1, 1, 27, 2,
 6, 12 *Eun.* 2, 3, 83
Heaut. 1, 1, 81, 2,
 2, 4, 3, 2, 44 *Adel.*
 5, 3, 49, 5, 4, 2
Phor. 2, 2, 76, 5, 8,
 35 *Hec.* 4, 3, 13
 ætate *And.* 1, 1, 45, 3,
 3, 7 *Eun.* 3, 2, 20
Heaut. 1, 1, 63 *A-*
del. 1, 2, 30, 5, 3,
 46, 5, 4, 16 *Phor.* 5,
 8, 33 *Hec.* 5, 1, 11,
 21
 ætatem *And.* 1, 5, 52
Eun. 1, 2, 33, 4, 5,
 8 *Heaut.* 1, 1, 7, 2,
 4, 12, 4, 3, 38 *Adel.*
 1, 2, 28, 5, 4, 15
Phor. 2, 2, 70, 87
Hec. 2, 1, 10, 29, 3,
 1, 4, 5, 1, 21
 ætati *Hec.* 3, 1, 54
 ætatis *Hec.* 4, 2, 18,
 20
 æternam *Eun.* 5, 2, 33
 affabilis *Adel.* 5, 6, 8
 affectam *Hec.* 3, 1, 45,
 3, 3, 6
 affectant *Phor.* 5, 7,
 71
 affectum *Phor.* 5, 7,
 84
 affer *Heaut.* 2, 1, 11
 afferam *Heaut.* 4, 3,
 23
 afferant *Adel.* 3, 2, 2,
 5, 9, 21
 afferat *Heaut.* 4, 3, 2
 v. adferat
 afferro *Phor.* 1, 1, 4
 afferre v. adferre
 afferres *Phor.* 3, 2, 5
 afferret *Phor.* 4, 3, 50
 v. adferret
 affers *Phor.* 5, 8, 36
 affert v. adfert
 affertur v. adfertur
 afficiatur *Phor.* 5, 1,
 3
 afficit *Phor.* 2, 3, 1
 affine *Hec.* 5, 3, 9
 affinem *Phor.* 4, 1, 16
- affines *Heaut.* 2, 1, 3,
 5, 1, 63 *Hec.* 2, 1,
 14
 affinis *Adel.* 5, 8, 25
 affinitatem *And.* 1, 5,
 13 *Hec.* 2, 2, 10, 4,
 4, 14, 101
 afflictus *Eun.* 1, 1, 31
 affuerim *Heaut.* 4, 3,
 6
 affuturam *Heaut.* 1,
 2, 2
 affuturum *Heaut.* 1,
 1, 108
 agam *And.* 1, 3, 4, 2,
 1, 37, 2, 2, 21, 3, 2,
 18, 4, 4, 10, 5, 2, 5
Eun. 1, 1, 28, 4, 4,
 44 *Heaut.* 4, 2, 7,
 4, 3, 16, 42 *Phor.*
 1, 4, 22, 1, 5, 9, 2,
 2, 72, 5, 1, 1, 9, 5,
 7, 87 *Hec.* 4, 1, 1
 agant *And.* 2, 4, 1
 agas *And.* 4, 4, 16
Eun. 1, 1, 29, 2, 1,
 18, 4, 7, 25, 5, 5, 23
Heaut. 1, 1, 22, 4,
 1, 29 *Adel.* 3, 2, 45,
 3, 3, 79 *Phor.* 2, 1,
 32, 2, 2, 72, 3, 3, 19
Hec. 1, 2, 122, 4, 4,
 94
 agat *And.* 1, 1, 143, 5,
 6, 1 *Adel.* 4, 4, 9
Hec. 3, 2, 10
 agatur *Heaut.* 2, 3,
 113
 age *And.* 3, 4, 19, 4,
 2, 9, 30, 5, 2, 25, 30,
 5, 3, 24, 5, 4, 54,
 5, 6, 11 *Eun.* 1, 2,
 19, 2, 2, 51, 2, 3, 19,
 85, 4, 4, 36 *Heaut.*
 2, 3, 103, 4, 3, 10,
 5, 5, 8 bis *Adel.* 2,
 1, 48, 2, 2, 7, 2, 4,
 7, 4, 2, 14, 4, 4, 16,
 5, 8, 14, 18, 5, 9, 25
Phor. 1, 4, 53, 2, 2,
 3, 38, 3, 3, 6, 5, 3,
 28, 5, 8, 38
 age, age *And.* 2, 1, 12
Heaut. 2, 3, 91, 4,
 3, 44 *Adel.* 5, 3, 20
Phor. 4, 3, 57
 agebam *Adel.* 1, 1, 53
Phor. 2, 2, 7, 4, 3,
 9 *Hec.* 3, 5, 5
 agebat *And.* 1, 1, 48
Eun. 3, 1, 8 *Phor.*
 4, 2, 6
 agedum *Eun.* 4, 4, 27
Heaut. 2, 3, 69 *Phor.*
 5, 3, 1 *Hec.* 3, 1,
 35
 agelli *Adel.* 5, 8, 26
 agendi *Heaut. Prol.*
 39 *Hec. Prol.* 44
 agendo *Adel. Prol.* 21
 agendum *And.* 4, 2,
 23
 agere *Phor.* 4, 3, 56
 agere *And.* 1, 5, 19
- Eun.* 3, 1, 1, 3, 3, 8
Heaut. Prol. 36, 2,
 4, 12, 3, 1, 63 *Adel.*
 1, 1, 20, 27, 3, 3, 48
Hec. Prol. 18, 30,
 33, 2, 1, 10, 3, 1, 4
 agerem *Adel.* 2, 2, 6,
 3, 2, 21
 ageres *Phor.* 5, 5, 8
 ageret *And.* 2, 5, 2
Phor. 1, 2, 67
 ages *Heaut.* 4, 3, 16
Adel. 2, 2, 18, 3, 2,
 45 *Phor.* 2, 1, 8
 ager *Phor. Prol.* 28
 aggrediar *Hec.* 5, 1,
 5
 aggrediemur *And.* 4,
 1, 47
 aggredimini *Phor.* 5,
 7, 75
 agi *Eun. Prol.* 22
 agi' *Adel.* 4, 3, 5
 aginus *Eun.* 4, 7, 41,
 5, 9, 58 *Adel.* 4, 1,
 22 *Phor.* 5, 8, 18
 agis *And.* 1, 1, 107, 1,
 2, 15, 4, 2, 25 *Eun.*
 2, 3, 56, 86, 4, 7, 34
Heaut. 1, 1, 37, 4,
 4, 18, 5, 1, 69, 74,
 5, 2, 33 *Adel.* 1, 1,
 35, 1, 2, 48, 4, 5, 46,
 5, 2, 5, 5, 8, 12
Phor. 1, 4, 39
 agit *And.* 1, 5, 33, 2,
 1, 13 *Eun.* 4, 7, 13
Adel. 5, 8, 9
 agitabo *Phor.* 2, 2, 4
 agitans *Phor.* 4, 3, 10
 agitarem *Hec.* 1, 2,
 18
 agitat *Heaut.* 4, 4, 11
 agite *Eun.* 1, 2, 50
 agitis *Adel.* 3, 4, 56
Phor. 5, 7, 75, 92
Hec. 5, 4, 34
 agito *Phor.* 5, 7, 91
 agitur *Eun.* 2, 2, 40
Heaut. 3, 1, 67 *A-*
del. 3, 3, 20, 5, 5, 2,
 4 *Phor.* 4, 3, 5, 26
Hec. 3, 3, 34, 5, 2,
 7
 agmen *Eun.* 4, 7, 4
 agnitam *And. Per.* 11
Phor. Per. 12
 agnoscit *Hec. Per.*
 11
 agnosti *And.* 3, 4, 7
 ago *And.* 5, 5, 8, 4, 1,
 56 *Eun.* 2, 3, 57
Heaut. 2, 3, 102,
 106 *Phor.* 2, 3, 7, 5,
 7, 1
 agrestis *Adel.* 5, 4, 12
 agri *Eun.* 5, 6, 2
 agrum *Heaut.* 1, 1, 2,
 11, 94 *Phor.* 2, 2,
 17
 ah *And.* 1, 5, 18, 2, 1,
 8, 27, et alibi fre-
 quenter
 aiebaud *And.* 3, 3, 2

- Phor.* 4, 1, 6 *Hec.* 2, 1, 42
aiebas Heaut. 5, 1, 51, 5, 2, 7 *Adel.* 4, 2, 22
aiebat And. 5, 4, 27, 30 *Adel.* 4, 6, 5 *Phor.* 3, 1, 16
ain And. 5, 3, 4 *Eun.* 3, 1, 2, 3, 5, 19, 4, 7, 33 *Heaut.* 2, 3, 1, 5, 1, 17, 5, 3, 11 *Adel.* 3, 3, 52, 4, 1, 1 *Phor.* 2, 2, 26, 3, 2, 25 *Hec.* 3, 4, 1
ais And. 1, 1, 110, 1, 2, 13, et *alibi frequenter*
ait And. 2, 2, 16, 2, 6, 19, et *alibi*
aiunt And. 1, 1, 97, 1, 2, 21, et *alibi*
alacrior Eun. 4, 5, 5
alacris Eun. 2, 3, 12
alam Hec. 4, 4, 49, 86
alamus Hec. 4, 4, 43
alemus Hec. 4, 4, 49
alere And. 1, 1, 30 *Heaut.* 4, 5, 3 *Phor.* 2, 1, 21
alia And. 2, 2, 17, 4, 1, 47, et *alibi frequenter*
aliae Hec. 5, 2, 9, 5, 3, 36
aliam And. Per. 4, 12, 1, 2, 18, 2, 3, 24, et *alibi*
aliam Eun. 1, 2, 118 *Hec.* 2, 1, 3
alias pron. Eun. 2, 3, 56 *Heaut. Pro.* 34, 2, 4, 16, et *alibi*
alias adv. And. 3, 2, 49 *Hec.* 1, 2, 5, 5, 3, 23
alibi And. 2, 5, 9 *Heaut.* 2, 3, 38, *Hec.* 3, 1, 14
alibubi Adel. 3, 4, 7
alicii Adel. 3, 3, 4
alicide And. 2, 4, 3 *Adel.* 2, 2, 35 *Phor.* 1, 5, 70, *bis Hec.* 3, 1, 6
aliena Heaut. 1, 1, 24, 3, 1, 98
alienam Adel. 4, 5, 38
alienavit Heaut. 5, 2, 26
alieniore Adel. 1, 2, 30
alieno And. 1, 1, 125 *Eun.* 3, 1, 9 *Adel.* 1, 1, 50, 3, 2, 40, 3, 4, 6
alienum Heaut. 1, 1, 25, 5, 4, 6 *Adel.* 1, 2, 57, 5, 8, 2 *Hec.* 1, 2, 83, 4, 1, 61, 4, 4, 36
alienus Eun. 2, 2, 34 *Adel.* 1, 2, 57, 3, 2, 28 *Phor.* 3, 3, 12, 4, 1, 16, 4, 4, 25 *Hec.* 4, 4, 27
alii And. 5, 4, 28 *Eun.* 4, 7, 10, *bis Adel.* 1, 1, 27, et *alibi*
aliis And. 1, 4, 6 *Eun. Pro.* 35, 3, 1, 8, et *alibi*
aliments Heaut. 4, 7, 8
alio pron. And. 1, 1, (2, 5, 1, 10, et *alibi*
alio adv. Eun. 3, 1, 60 *Heaut.* 2, 4, 10
aliorum Eun. 1, 2, 2
aliorum And. 4, 6, 17
aliqua pron. Eun. 3, 5, 4, 5, 9, 25 *Heaut. Pro.* 42
aliqua adv. Adel. 2, 4, 19 *Phor.* 4, 1, 19
aliquam And. 2, 3, 8 *Eun.* 5, 3, 30 *Heaut.* 3, 2, 34 *Adel.* 4, 2, 13 *Phor.* 4, 3, 32 *Hec.* 4, 4, 104
aliquando Heaut. 3, 2, 40 *Hec.* 4, 4, 61
aliquantisper Heaut. 3, 3, 11 *Adel.* 4, 5, 5
aliquanto Heaut. 1, 2, 27
aliquantulum And. 2, 6, 16 *Heaut.* 1, 1, 111 *Phor.* 4, 3, 50
aliquantum Eun. 1, 2, 51
aliquem And. 4, 6, 18
aliquid And. 1, 5, 16, 25, 31, 2, 1, 16, *bis et alibi frequenter*
aliquis And. 4, 1, 16, 5, 5, 1 *Heaut.* 2, 2, 6, et *alibi*
aliquo pron. And. 5, 3, 13 *Heaut.* 4, 4, 13, et *alibi*
aliquo adv. And. 2, 1, 31 *Eun.* 4, 3, 25 *Heaut.* 3, 3, 11, 26, et *alibi*
aliquid Adel. 3, 4, 64 *Phor.* 1, 4, 1 *Hec.* 3, 1, 33
aliquos Eun. 1, 2, 69
aliquot And. 2, 1, 15, 30, 3, 3, 2, 4, 5, 32 *Eun.* 1, 2, 71, 3, 4, 1 *Heaut.* 4, 5, 4 *Phor.* 1, 3, 7, 1, 5, 82, 5, 5, 4
alit Adel. 3, 4, 35
aliter And. Pro. 4, 2, 1, 12 *Heaut.* 2, 3, 63, et *alibi*
aliud And. 1, 1, 3, 2, 1, 7, 4, 5, 7, et *alibi frequenter*
alium And. 3, 3, 13 *Eun.* 3, 2, 35, et *alibi*
alium gregem Heaut. Pro. 45
aliunde Phor. 2, 1, 19
alius Adel. 3, 2, 55, 5, 2, 4 *Phor.* 1, 2, 52, 3, 3, 15 *Hec.* 3, 1, 28
allatam Phor. 1, 2, 99
allatum Phor. Pro. 22
allegatum And. 5, 3, 28
alligat Eun. 4, 7, 59
alloquar Heaut. 3, 1, 17
alloqui And. 2, 2, 6, 5, 2, 4 *Phor.* 1, 5, 22
alludere Eun. 3, 1, 34
alserit Adel. 1, 1, 11
alter And. 1, 1, 50 *Eun.* 4, 4, 26 *Adel.* 5, 4, 17
altera Heaut. 2, 3, 31 *Phor.* 4, 5, 5, 5, 7, 91
altera Heaut. 2, 3, 30, 4, 7, 9
alteram Phor. 5, 1, 28, 5, 7, 23
altercasti And. 4, 1, 29
alteri And. 2, 5, 16 *Phor.* 5, 7, 33
alterius And. 4, 1, 4
alterum Eun. 2, 3, 6, 9 *Adel.* 1, 2, 50, 51
aluit Eun. 5, 2, 53
alunt And. 1, 5, 16
amabant And. 1, 1, 53, 61
amabat Eun. 5, 4, 6 *Heaut. Per.* 5 *Adel.* 1, 2, 11 *Phor.* 1, 2, 59 *Hec.* 1, 2, 40
amabo Eun. 1, 2, 50, 70, 3, 3, 28, 31, 4, 3, 21, 4, 4, 7, 5, 1, 22, 5, 5, 6 *Heaut.* 2, 4, 24 *Hec.* 1, 1, 13, 5, 3, 26
amabant Heaut. 3, 1, 54, 4, 5, 1
amandus Adel. 4, 5, 75
amans And. 1, 1, 49 *Phor.* 5, 1, 29
amant And. 1, 2, 20 *Adel.* 5, 4, 11, 18 *Phor.* 1, 3, 10
amantem And. 4, 1, 24 *Heaut. Per.* 2 *Phor. Per.* 4 *Hec.* 1, 2, 98
amantium And. 1, 3, 13, 3, 3, 23 *Heaut.* 3, 3, 9
amantur Eun. 2, 3, 25
amaræ Hec. 4, 4, 88
amare And. 1, 2, 14, 4, 1, 21, 5, 3, 25 *Eun. Pro.* 40, 1, 1, 9, 3, 1, 45, 3, 5, 20, 4, 2, 13 *Heaut.* 1, 1, 45, 2, 3, 81, 4, 3, 25 *Adel.* 1, 1, 7, 3, 2, 29, 5, 3, 42 *Phor.* 1, 2, 32, 61, 1, 3, 23
amarent Eun. 5, 9, 62
amaret Eun. 3, 1, 56 *Phor. Per.* 3 *Hec.* 4, 1, 24
amari Adel. 1, 1, 8, 5, 4, 25
amarit And. 3, 2, 40
amas Eun. 1, 2, 80, 3, 2, 3 *Heaut.* 5, 4, 8 *Phor.* 3, 2, 19
amasse Eun. 5, 1, 11
amasset And. 1, 1, 85
amasti Hec. 5, 4, 22
amat And. 2, 1, 26, 3, 4, 5 *Eun.* 3, 1, 57, 58, 3, 5, 15, 5, 6, 15, 16 *Heaut.* 1, 2, 16 *Adel.* 1, 1, 36, 1, 2, 38, 4, 5, 53 *Hec.* 3, 2, 8
amator Eun. Per. 5, *Heaut.* 3, 1, 44 *Hec.* 5, 3, 37
amatore And. 5, 4, 14
amatorem And. 4, 3, 3 *Eun.* 4, 7, 24
amatores Eun. 4, 3, 23 *Heaut.* 2, 4, 9
amavi Adel. 1, 1, 23
amavit And. 2, 6, 13 *Adel.* 1, 2, 69
ambæ Hec. 3, 3, 27
ambages Heaut. 2, 3, 77
ambarum Hec. 1, 2, 88
ambas And. Pro. 10 *Hec.* 3, 1, 10
ambigunt Heaut. 3, 1, 93
ambiguum Hec. 4, 4, 26
ambis And. 2, 2, 36
ambo And. 2, 2, 8 *Eun.* 4, 4, 35, 5, 9, 39 *Heaut.* 1, 1, 67, 2, 3, 97 *Adel.* 2, 2, 5, 5, 4, 19 *Phor.* 1, 2, 21, 5, 1, 34
ambobus Eun. 1, 2, 89 *Adel.* 5, 3, 24 *Phor.* 1, 2, 15
ambos Heaut. 4, 3, 33, 5, 2, 42 *Adel.* 1, 2, 51, 5, 9, 5
ambula Heaut. 2, 3, 139 *Phor.* 5, 7, 43
ambulando Adel. 4, 6, 1 *Hec.* 3, 4, 21, 5, 3, 17
amem Eun. 1, 2, 16
ament And. 5, 4, 45 *Eun.* 3, 2, 21, 4, 1, 5, 2, 43, 5, 9, 7 *Heaut.* 2, 3, 67, 2, 4, 3, 3, 8, 5, 1, 80 *Adel.* 4, 7, 31 *Phor.* 1, 3, 13, 5, 6, 44, 5, 7, 61 *Hec.* 2, 1, 9, 36, 2, 2, 16, 2, 3, 3, 4, 2, 3, 4, 4, 20, 5, 4, 24

- amentia *Heaut.* 3, 2,
21 *Hec.* 4, 4, 50
amentium *And.* 1, 3,
13
amet *Eun.* 5, 9, 50
Adel. 3, 2, 43
ametur *Eun.* 5, 9, 22
ames *And.* 4, 2, 4 *Eun.*
1, 2, 113. 2, 3, 17
Heaut. 5, 5, 16 *Adel.*
5, 5, 47
amica *And.* 1, 3, 11
Eun. 3, 2, 42 *Heaut.*
Per. 7. 2, 3, 87. 4,
3, 12, 4, 8, 13. 5, 1,
35 *Adel.* 2, 2, 46
amicæ *Heaut.* 1, 2, 15,
2, 1, 11. 3, 2, 23,
4, 8, 16. 5, 1, 38
Hec. *Per.* 4. 5, 2,
23
amicam *Heaut.* 1, 1,
52. 2, 3, 92. 3, 3,
6. 4, 2, 3. 4, 3,
9, 34, 36. 4, 5,
19. 4, 6, 15. 5, 1,
26, 40 *Adel.* 5, 3,
14 *Phor.* 5, 8, 52
Hec. 4. 1, 26, 56. 4,
4, 62
amicas *Hec.* 4, 2, 16.
5, 2, 24
amicæ *Eun.* 3, 5, 12
amici *Eun.* 2, 2, 7,
Heaut. 4, 3, 11 *Phor.*
2, 2, 84. 4, 3, 19,
45. 4, 4, 22. 5, 3,
29
amicis *Adel.* 4, 1, 16
Phor. 3, 2, 28 *Hec.*
2, 1, 14
amicitia *And.* 5, 1, 1
Adel. 1, 1, 42. 2, 2,
43 *Hec.* 6, 1, 38
amicitiæ *Heaut.* 1, 1,
5
amicitiam *And.* 2, 1,
28. 3, 3, 6 *Phor.* 2,
2, 85 *Hec.* 4, 1, 18
amico *And.* 3, 3, 38
Heaut. 3, 1, 8. 5, 1,
37 *Phor.* 3, 3, 29,
Hec. 3, 3, 29
amicorum *Eun.* 4, 6,
23 *Adel.* 5, 8, 18
amicos *And.* 1, 1, 39,
41. 2, 2, 36 *Eun.*
1, 2, 69. 2, 2, 48
Heaut. 1, 2, 50 *Phor.*
1, 5, 83. 5, 6, 3 *Hec.*
5, 2, 31
amicum *And.* 4, 3, 3,
4, 6, 18 *Eun.* 1, 2,
68 *Heaut.* 3, 3, 5
Phor. 1, 2, 78. 2,
2, 83. 4, 2, 8. 5, 1, 1
amicum pro amico-
rum *Heaut.* *Pro.*
24
amicus *And.* 5, 6, 6
Eun. 1, 2, 55 *Adel.*
3, 3, 87. 4, 1, 13. 4,
5, 11, 17 *Phor.* 1, 1,
1. 2, 1, 10. 3, 2, 11.
- 3, 3, 29 *Hec.* 5, 1,
40
amiserat *Adel.* 3, 2,
48
amisi *Eun.* 2, 3, 1
amisisse *Eun.* 4, 6, 30
amisisti *Eun.* 2, 3, 30
amisti *Eun.* 2, 2, 10
Hec. 2, 2, 9
amittam *Phor.* 3, 2,
22. 4, 5, 2
amittas *Eun.* 4, 6, 13
Heaut. 3, 1, 71
amitte *Phor.* 1, 2, 91
amittenda *Heaut.* 2,
3, 84
amittendi *Phor.* 1, 3,
24
amittere *And.* 5, 3,
27 *Heaut.* 4, 8, 13
Phor. 1, 3, 23. 2,
2, 67. 4, 3, 68. 5, 7,
25, 27
amitterem *Eun.* 3, 5,
58
amo *Eun.* 1, 2, 106.
2, 3, 15. 5, 2, 43. 5,
9, 23 *Heaut.* 2, 3,
119 *Adel.* 4, 5, 46,
67. 5, 8, 23 *Phor.* 1,
2, 4. 1, 3, 13. 3, 1, 14
amor *And.* 1, 5, 45
Eun. 1, 1, 32. 5, 2,
42 *Adel.* 3, 4, 24.
Hec. 3, 3, 44, 47
amore *And.* 1, 3, 6.
5, 1, 10 *Eun.* 1, 1,
14, 27. 1, 2, 18. 2, 1,
20. 2, 3, 7 *Heaut.* 2,
2, 1 *Adel.* 4, 2, 50
Phor. 1, 3, 11 *Hec.*
3, 1, 1
amorem *And.* *Per.* 5,
1, 1, 105, 108, 128. 2,
1, 9, 14, 28. 4, 1,
28 *Eun.* 5, 4, 4. 5,
9, 8 *Heaut.* 2, 3, 23,
110 *Adel.* 2, 3, 10
Phor. 3, 2, 33 *Hec.*
Per. 10. 1, 2, 95. 5,
1, 18
amores *And.* 5, 4, 10
amori *Eun.* 5, 9, 46
Heaut. 1, 1, 58. 2,
4, 15 *Hec.* 1, 2, 47.
3, 1, 14. 3, 4, 34. 4,
2, 7
amoris *And.* 3, 3, 23
Eun. 1, 2, 12. 5, 2,
39 *Heaut.* 4, 5, 53
Adel. *Per.* 6 *Phor.*
5, 5, 6
amulmini *And.* 4, 2,
24
amoto *And.* 1, 2, 10
amoveas *And.* 2, 1, 9
amovebo *Adel.* 4, 2,
14
amoveris *Hec.* 4, 4, 72
amplecti *And.* 2, 5,
19
amplexari *Heaut.* 5,
1, 27
amplior *Hec.* 3, 1, 50
- ampliores *Hec.* 3, 1, 9
amplius *And.* 1, 1, 4.
2, 1, 27 *Eun.* 1, 2,
63 *Heaut.* 1, 1, 3,
80. 1, 2, 11. 4, 3,
39. 5, 1, 23 *Adel.* 2,
4, 5. 3, 4, 22, 23. 4,
7, 14 *Phor.* 2, 3, 17.
5, 8, 46
ancilla *And.* 3, 1, 3. 3,
2, 84. 4, 5, 17 *Eun.*
2, 3, 55
anciliæ *Heaut.* 1, 1,
78. 2, 3, 5 *Hec.* 3, 3,
7
ancillam *And.* 5, 1, 19
Phor. 3, 2, 26
ancillarum *Heaut.* 2,
3, 4
ancillas *Eun.* 3, 5, 33
Heaut. 1, 1, 90. 2,
3, 11, 60. 3, 1, 42. 4,
4, 22. 5, 1, 20 *Hec.*
5, 2, 6
ancillula *Heaut.* 2, 3,
11, 52 *Phor.* 4, 3,
60
ancillulam *Eun.* 1, 2,
86 *Phor.* 5, 5, 10
Andria *And.* 1, 1, 46.
1, 3, 10. 3, 1, 3. 4, 5,
17
Andriæ *And.* *Per.* 2.
1, 1, 58
Andriam *And.* *Pro.*
9, 13
Andrium *And.* 5, 4, 3
Andro *And.* 1, 1, 43
Andrum *And.* 1, 3, 17.
5, 4, 20
angebatur *Heaut.* *Per.*
3
angeret *Phor.* 1, 3, 8
angiportum *Eun.* 5, 2,
6 *Adel.* 4, 2, 37, 39
Phor. 5, 6, 52
anguis *Phor.* 4, 4, 26
angulum *Adel.* 5, 2,
10
angustum *Heaut.* 4, 2,
2
aniculæ *And.* 1, 4, 4
aniculam *Phor.* 1, 2,
48
anhelantem *Hec.* 5, 3,
25
animadvortite *Eun.*
Pro. 44
animam *Adel.* 3, 2, 16,
26. 3, 4, 52 *Phor.* 4,
3, 56. 5, 6, 29
anime *And.* 4, 2, 2
Eun. 1, 2, 15 *Heaut.*
2, 4, 25
animi *And.* *Per.* 7. 1,
1, 87 *Eun.* 2, 1, 16.
2, 2, 43. 5, 7, 14
Heaut. *Per.* 3. 1, 1,
68. 4, 4, 5 *Adel.* 3,
2, 12. 4, 4, 1. 4,
5, 32 *Phor.* 1, 4, 10
Hec. 1, 2, 46. 3, 5,
57. 4, 1, 19. 4, 4,
60
- animo *And.* *Pro.* 24.
1, 5, 29, 39, 49. 2,
1, 9. 2, 3, 23. 4,
1, 17, 22. 4, 5, 55.
5, 2, 1. 5, 3, 8. 2, 4,
18 *Eun.* 1, 2, 4, 95,
99. 2, 1, 6. 2, 3, 5,
3, 1, 16. 4, 2, 2. 4,
6, 32 *Heaut.* *Pro.*
35. 1, 1, 70. 2, 4, 5,
3, 1, 29. 4, 5, 17. 4,
6, 18. 5, 1, 39. 5, 2,
6, 9 *Adel.* 1, 1, 5, 8,
47. 5, 4, 20. 3, 1,
10. 5, 2, 40. 3, 4,
55. 3, 5, 1. 4, 2, 4.
4, 5, 21, 62. 4, 7, 20.
5, 3, 32, 66. 5, 6, 4.
5, 7, 21. 5, 8, 34
Phor. *Pro.* 31. 1, 2,
2, 88. 1, 5, 15, 20.
3, 1, 1. 5, 1, 37. 5,
4, 2, 5, 7, 64, 71, 72.
5, 8, 31, 32 *Hec.* 2,
1, 4. 2, 2, 28. 3, 3,
29. 3, 5, 22, 52. 4,
1, 17, 53, 53. 4, 4,
63. 5, 1, 21
animos *And.* 5, 4, 9
Hec. 2, 2, 6
animum *And.* *Pro.*
1, 8. 1, 1, 29, 98. 1,
2, 17, 22. 1, 5, 26,
38. 2, 1, 35. 2, 2, 2,
2, 3, 4. 3, 3, 27, 40.
4, 1, 22. 5, 1, 15. 5,
3, 12 *Eun.* 1, 2, 63.
3, 1, 7. 3, 2, 37
Heaut. *Pro.* 41, 49.
1, 1, 48. 1, 2, 15. 2,
2, 3. 2, 3, 126. 2, 4,
10. 3, 1, 69. 3, 2,
31. 3, 3, 9. 4, 1, 43.
5, 1, 72. 5, 2, 2. 5,
4, 5. 5, 5, 19 *Adel.*
1, 1, 43. 2, 2, 15. 4,
3, 6, 11. 5, 3, 43
Phor. *Pro.* 25. 1, 3,
8. 1, 5, 10. 5, 2, 9.
5, 6, 29 *Hec.* *Pro.*
5. 1, 2, 24. 2, 2, 22.
2, 3, 4. 3, 1, 12, 14,
17. 4, 2, 27. 4, 3, 2.
4, 4, 36, 61, 67, 92.
5, 1, 29. 5, 2, 18. 5,
3, 38.
animus *And.* 1, 1, 67,
137. 1, 5, 32. 3, 4,
18. 5, 4, 35 *Eun.* 1.
2, 116. 3, 5, 39. 4,
7, 46 *Heaut.* 1, 2,
21, 34. 2, 2, 7. 2, 3.
21. 4, 1, 1, 24, 32.
4, 2, 1 *Adel.* 2, 2,
18. 3, 4, 46. 4, 4, 3.
5, 3, 51 *Phor.* 1, 3,
18. 5, 1, 8 *Hec.* 1, 2,
92. 3, 1, 31
anne *And.* 5, 2, 10
anni *Eun.* 2, 3, 26
annis *Eun.* 2, 2, 5
anno *Adel.* 5, 8, 15
annon *And.* 3, 5, 15.
4, 5, 42 *Phor.* 5, 6,

- 15 *Hec.* 1, 2, 25, 3, 5, 59, 4, 1, 43, 4, 4, 49
annona And. 4, 5, 7
annos Eun. 3, 3, 20, 4, 4, 26 *Heaut.* 1, 1, 10 *Adel.* 5, 8, 8
Phor. 5, 8, 28 *Hec.* 4, 1, 40
annuli Eun. 3, 4, 3
annulo Hec. 5, 3, 26
annulum Heaut. 4, 1, 37 *Hec. Per.* 3, 10, 5, 3, 13, 27, 31, 5, 4, 6
annulus Heaut. 4, 1, 40 *Hec.* 5, 3, 23
annuo Eun. 3, 5, 31
anteo Phor. 1, 5, 17
antehac And. 1, 2, 16, 2, 1, 4, 8, 4, 14
Heaut. 2, 3, 29 *Adel.* 1, 2, 6, 2, 2, 43 *Phor. Pro.* 4.
antevorterim Eun. 4, 5, 12
Antiphila Heaut. Per. 8, 11, 2, 5, 17, 2, 4, 1, 18, 4, 3, 13
Antiphilam Heaut. Per. 2, 6
Antipho Eun. 3, 5, 17, 26 *Phor.* 1, 2, 51, 1, 3, 11, 1, 4, 25, 27, 39, 1, 5, 1, 24, 40, 78, 3, 1, 1, 3, 2, 17, 19, 43, 3, 3, 16, 4, 4, 5, 5, 6, 15, 22, 44
Antiphone Phor. Per. 2, 4, 3, 7.
Antiphonem Phor. 1, 4, 15, 44, 2, 3, 23, 5, 7, 25
Antiphoni Phor. 4, 2, 8, 5, 6, 2
Antiphonine Phor. 5, 1, 27
antiqua Heaut. 3, 1, 26 *Adel.* 3, 3, 89
Hec. 1, 2, 17
antiquam Adel. 5, 3, 26 *Hec.* 5, 4, 13
antiquum And. 4, 6, 22 *Phor.* 1, 2, 17
Hec. 5, 4, 20
anus Heaut. 2, 3, 46
anum Adel. 5, 8, 16
Phor. 1, 2, 62 *Hec.* 2, 1, 34
anus Heaut. 2, 3, 28, 35, 37, 51, 4, 1, 16
Adel. 4, 4, 7 *Phor.* 5, 1, 5
Hec. 4, 3, 15
anus deserta, egens, ignota Phor. 5, 1, 24
anus pauperula Heaut. 1, 1, 44
apage Eun. 5, 2, 65
apagesis Eun. 4, 6, 19
aperi And. 2, 1, 13
aperiam Hec. 4, 4, 6
aperient Adel. Pro. 23
aperis Eun. 2, 2, 53
aperiunt And. 4, 1, 8
aperte And. 1, 1, 24, 1, 2, 31, 3, 2, 13
Eun. 5, 1, 3
Heaut. 4, 3, 24
Adel. 4, 5, 30
Phor. 4, 3, 49, 5, 7, 63
aperuit Heaut. 2, 3, 53
Apollinis And. 4, 2, 15
apparabantur And. 4, 1, 32
apparandi Phor. 4, 4, 20
apparando Adel. 5, 7, 2
apparare Heaut. 1, 1, 74
Adel. 5, 9, 8
apparari And. 3, 2, 34, 4, 3, 7
apparata And. 5, 2, 6
apparatur Eun. 3, 5, 35
appareant Eun. 2, 3, 19
apparentur And. 3, 4, 15
apparet Eun. 3, 2, 33, 4, 3, 18
Adel. 5, 9, 7
appellabo Heaut. 4, 3, 22
appellaret Hec. 4, 4, 30
appellassis Phor. 5, 1, 16
appello Phor. 5, 8, 22
applicans Heaut. 2, 4, 13
applicasse Heaut. Pro. 23
applicat And. 1, 2, 22, 5, 4, 21
appone And. 4, 4, 4
apponi And. 2, 1, 33
apponitur Phor. 2, 1, 28
apportas v. adportas apportet And. 1, 1, 46
Heaut. 1, 4, 25
Adel. 5, 4, 2
apporto Phor. Pro. 25
apposcunt Heaut. 4, 7, 10
apposuisse And. 4, 4, 8
apposuisti And. 4, 5, 3, 24
apprehendit Phor. 5, 6, 24
apprime Hec. 2, 2, 5
v. adprime
approbat Phor. 4, 5, 12
approperat And. 3, 1, 17
appuli And. 4, 6, 12
appulit And. Pro. 1
appulit animum And. 2, 6, 15
aqua Adel. 3, 3, 24
aquilæ Heaut. 3, 2, 10
ara And. 4, 4, 5
aram Heaut. 5, 2, 22
arare Heaut. 1, 1, 17
arbitrabitur Phor. 1, 4, 28
arbitrum Adel. 1, 2, 43
arbitramini Phor. 5, 7, 46
Hec. 2, 1, 18
arbitrantur Eun. 2, 2, 38
arbitrare Eun. 2, 2, 44
Adel. 4, 5, 51
Phor. 5, 6, 32
arbitrari Eun. 5, 9, 9
arbitratæ Hec. 5, 1, 36
arbitrer Hec. 4, 4, 37
arbitrere And. 5, 4, 17
arbitretur And. 2, 1, 18
arbitrum Heaut. Pro. 25
arbitror And. 1, 1, 33, 3, 3, 31, 4, 6, 17, 5, 5, 3
Eun. 1, 2, 30, 92, 2, 1, 12, 2, 3, 32, 3, 1, 19, 3, 2, 38, 5, 9, 53
Heaut. 3, 1, 58, 5, 2, 32, 38
Adel. 2, 5, 5, 3, 3, 48, 3, 4, 13, 4, 7, 30, 5, 7, 21
Phor. 5, 3, 31
Hec. 1, 2, 13, 65, 2, 1, 43, 2, 2, 14, 3, 1, 19, 3, 3, 43, 4, 2, 9, 5, 3, 7, 41
arce Hec. 5, 3, 3
arcem Hec. 3, 4, 17, 18
arcesseret Heaut. Per. 6
Archidemidem Eun. 2, 3, 35
Archillis And. 1, 4, 1, 3, 2, 1
Archonidis Heaut. 5, 5, 21
ardeo Eun. 1, 1, 27
Adel. 3, 2, 12
argentariam curam Phor. 5, 6, 47
argenti Heaut. 3, 3, 41
Adel. 2, 1, 38
Phor. 3, 3, 24, 5, 3, 6, 5, 7, 62
argento Heaut. 3, 3, 43, 4, 2, 4, 4, 5, 43
Adel. 2, 1, 50
Phor. 4, 4, 1
argentum Heaut. 2, 3, 88, 3, 2, 2, 3, 3, 23, 4, 2, 11, 4, 3, 39, 4, 4, 15, 4, 5, 29, 56, 4, 6, 13, 18, 4, 7, 3, 4, 8, 9, 5, 1, 20
Adel. 1, 2, 38, 2, 2, 1, 25, 41, 48, 3, 3, 16, 53, 57, 4, 4, 18, 5, 9, 20
Phor. 1, 5, 69, 3, 2, 28, 46, 3, 3, 1, 7, 4, 2, 3, 4, 3, 74, 4, 4, 14, 18, 31, 5, 2, 4, 13, 5, 3, 13, 5, 4, 4, 5, 5, 1, 11, 5, 6, 20, 49, 5, 7, 29, 42, 54
argentum cudo Heaut. 4, 4, 18
argumento And. Pro. 11
Heaut. Pro. 6
aridum Heaut. 3, 2, 15
armis Eun. 4, 7, 19
Heaut. 1, 1, 60
arrhaboni Heaut. 3, 3, 43
arrideo Eun. 2, 2, 19
arridere Adel. 5, 4, 10
arrige And. 5, 4, 31
arripere Adel. 3, 2, 18
arripi Heaut. 5, 2, 48
arripui Eun. 3, 5, 23
ars And. 1, 1, 4
arte And. 1, 1, 5
Heaut. 2, 3, 125
Adel. 4, 7, 23
Hec. Pro. 23
artem Phor. Pro. 18
Hec. Pro. 46
arti Heaut. Pro. 48
Hec. Pro. 49
articulo Adel. 2, 2, 21
artificem Phor. 1, 5, 29
artis meretriciæ Heaut. 2, 1, 14
artium Adel. 2, 3, 6
aruspex Phor. 4, 4, 28
ascendit Adel. 4, 5, 69
ascendo And. 2, 2, 20
Asia Heaut. 1, 2, 7
Asiam And. 5, 4, 33
Heaut. 1, 1, 59, 65
asine Adel. 5, 8, 12
asinum Eun. 3, 5, 50
asinus Heaut. 5, 1, 4
aspectas Eun. 3, 5, 11
aspernatur Phor. 2, 2, 24
asperum Heaut. 3, 1, 49
aspexeram Adel. 3, 3, 20
aspexerant Hec. 3, 3, 8
aspexere Hec. 3, 3, 7
aspexerit Heaut. 4, 5, 25
aspexi Eun. 1, 2, 4
Heaut. 4, 1, 43
Hec. 3, 3, 16
aspicias Eun. 5, 1, 22
aspicio And. 1, 1, 91
asportabitur Phor. 3, 3, 18
assentandi Adel. 2, 4, 6
assentando Adel. 5, 9, 31
assentari Eun. 2, 2, 22, 3, 2, 37
assequere Phor. 5, 7, 89
assero Adel. 2, 1, 40

- asservandum r. ad-
 servandum
 asservandus *Heaut.* 3, 33
 asservari *Heaut.* 4, 4, 12
 assido r. adsido
 assidue *Heaut. Procl.* 39, 3, 1, 53 *Adel.* *Procl.* 16 *Hec.* 2, 1, 20
 assimilabimus *Heaut.* 2, 3, 91
 assimulat *Heaut.* 5, 1, 15
 astare *Heaut.* 5, 2, 7
 astiti *Phor.* 5, 6, 28
 astu *And.* 1, 3, 3 *Eun.* 5, 6, 17 *Phor.* 1, 4, 5
 astute *Eun.* 3, 3, 3 *Phor.* 5, 7, 75
 astutia *And.* 4, 4, 2
 astutiæ *Heaut.* 4, 3, 32
 astutias *And.* 3, 4, 25
 astutum *Heaut.* 5, 1, 1
 astutus *Heaut.* 2, 1, 10 *Adel.* 2, 2, 13
 at at *And.* 1, 1, 98 *Eun.* 2, 1, 22, 4, 5, 1, 4, 6, 19 *Phor.* 5, 7, 70 *Hec.* 3, 4, 35
 atavo *Procl.* 2, 2, 48
 ater *Phor.* 4, 4, 25
 Athenarum *Hec.* 1, 2, 13
 Athenas *And.* 5, 4, 4 *Phor. Per.* 6
 Athenis *Phor. Per.* 2, 4
 atram *Adel.* 5, 3, 63
 atroci *Hec.* 3, 3, 17
 atrum *Eun.* 5, 4, 17
 attamen *And.* 4, 1, 12, 4, 2, 28 *Heaut.* 2, 1, 13
 attendere *Phor.* 5, 6, 29
 attendi *Hec.* 2, 2, 25
 attendite *Phor. Procl.* 25 *Hec. Procl.* 28
 attente *Heaut.* 1, 1, 14
 attentis *Adel.* 5, 8, 31
 attentiores *Adel.* 5, 3, 43
 attentus fuit *And.* 2, 1, 4
 Attica *Eun. Per.* 3, 1, 2, 30
 Atticam *And.* 1, 3, 16, 4, 5, 41, 5, 2, 18 *Eun.* 4, 7, 35, 5, 9, 63 *Phor.* 1, 2, 64
 Atticum *And.* 5, 4, 24
 Atticus *And.* 5, 4, 20 *Eun. Per.* 10
 attigeris *Phor.* 2, 2, 91
 attigerit *Eun.* 4, 6, 2
 attigisses *Adel.* 2, 1, 24
 attigit *Phor.* 5, 8, 29 *Hec. Per.* 5, 1, 2, 61
 attinet *And.* 1, 2, 16 *Adel.* 1, 2, 54, 2, 1, 34, 3, 1, 9, 3, 3, 83 *Phor.* 3, 1, 17
 attinent *Heaut.* 1, 1, 24
 attinere *And.* 1, 1, 64 *Eun.* 4, 6, 6
 attingas *And.* 4, 5, 51
 attolle *Eun.* 4, 6, 32
 attuleris *Phor.* 3, 2, 47 *Hec.* 5, 4, 1
 attulerunt *Heaut.* 4, 4, 23
 attuli *Phor.* 4, 3, 74 *Hec.* 5, 3, 19
 attulisti *Hec.* 3, 5, 12
 attulit *And.* 4, 5, 9 *Eun.* 1, 2, 43
 au *And.* 4, 5, 12, 42
 au *And.* 4, 3, 14, 5, 2, 60 *Phor.* 5, 1, 28, 5, 3, 20, et alibi
 avara *Eun.* 5, 4, 5
 avare *Heaut. Procl.* 48 *Hec. Procl.* 49
 avaritia *Phor.* 2, 2, 11
 avarus leno *Heaut. Procl.* 39
 aucta *Heaut.* 4, 5, 50
 auctus *Heaut.* 4, 1, 15 *Hec.* 3, 1, 54
 aucupes *Eun.* 2, 2, 26
 aucupium *Eun.* 2, 2, 16
 andacem *And.* 4, 5, 30 *Eun.* 4, 4, 42
 audacia *Eun.* 3, 3, 19, 5, 5, 16 *Phor.* 1, 4, 4, 5, 7, 84
 audaciam *And.* 1, 3, 12 *Eun.* 5, 2, 61, 5, 6, 24 *Phor.* 1, 2, 84, 2, 2, 13
 audaciam impudentem *Heaut.* 2, 3, 72
 audacis *Phor.* 1, 3, 4
 audacissime *Eun.* 5, 5, 6 *Phor.* 3, 3, 28
 audacter *Heaut.* 1, 1, 6 *Phor. Procl.* 11
 audax *Phor.* 1, 5, 3
 audax facinus *And.* 2, 3, 27
 audcam *And.* 3, 5, 7 *Heaut.* 3, 3, 14
 audcas *Phor.* 5, 1, 32
 audeat *Heaut.* 5, 1, 52
 audebam *Adel.* 4, 2, 28
 audebit *Adel.* 1, 1, 31
 audeo *And.* 3, 2, 25
 audere *Eun.* 4, 1, 5
 aunderet *Heaut.* 5, 1, 80
 audent *Eun.* 4, 3, 16, 5, 5, 7
 audi *And.* 2, 1, 31, 3, 4, 11, 4, 1, 36, 5, 2, 19, 20, 5, 3, 23 *Heaut.* 5, 1, 28 *Adel.* 2, 1, 6, 30 *Phor.* 3, 2, 1, 4, 4, 18, 5, 8, 48 *Hec.* 3, 5, 60
 audiam *And.* 5, 3, 23 *his. Heaut.* 5, 4, 8 *Adel.* 1, 2, 48 *Phor.* 2, 2, 61
 audiamus *Eun.* 5, 9, 38
 audias *And.* 5, 2, 13 *Eun.* 3, 5, 14 *Phor.* 3, 2, 3 *Hec.* 5, 1, 39
 audiendo *Heaut.* 1, 1, 62
 audiendum *Heaut.* 2, 3, 80
 audieram *Eun.* 4, 3, 23
 audieras *Eun.* 3, 1, 39
 audierat *And.* 1, 2, 6
 audieris *And.* 5, 4, 19
 audierit *Phor.* 1, 4, 8
 audies *And.* 1, 1, 21, 76, 3, 3, 47 *Eun.* 3, 5, 23 *Phor.* 1, 4, 42, 5, 1, 39 *Hec.* 1, 2, 102
 audiet *And.* 3, 4, 17
 audin' *And.* 1, 5, 66, 2, 2, 5, 3, 4, 2, 5, 2, 24 *Eun.* 4, 4, 39, 4, 7, 39, 5, 9, 7 *Hec.* 1, 2, 3
 audio *And.* 1, 5, 6, 2, 5, 12, 3, 1, 7, 3, 3, 20, 3, 4, 13, 4, 5, 40, 5, 2, 22, 5, 4, 34 *Eun.* 2, 3, 79, 5, 9, 30 *Heaut.* 2, 3, 3, 3, 1, 12, 4, 3, 4, 16, 5, 5, 12, 13 *Adel.* 2, 2, 2 *Phor.* 1, 1, 5, 1, 3, 8, 1, 5, 6, 59, 3, 1, 19, 3, 2, 1, 3, 5, 1, 4, 5, 7, 54 *Hec.* 3, 1, 37, 3, 2, 1
 audire *And.* 1, 3, 12
 audire *Eun.* 3, 2, 1 *Phor.* 3, 2, 2
 audirem *Eun.* 3, 5, 26
 audiret *Adel.* 3, 4, 7
 audis *Phor.* 1, 2, 86
 audisse *Eun.* 1, 2, 35 *Hec.* 4, 1, 2
 audisset *Phor. Procl.* 21
 audisti *Heaut.* 3, 1, 20, 4, 3, 7, *Phor.* 2, 1, 15 *Hec.* 4, 1, 35, 5, 2, 17 *Adel.* 3, 4, 21
 audistin' *Heaut.* 4, 3, 6, 4, 4, 9 *Phor.* 4, 1, 11, 4, 3, 7
 audistis *Phor.* 2, 2, 2
 audit *Adel.* 4, 1, 19 *Hec.* 4, 2, 4
 audite *Eun.* 5, 9, 37
 auditum *And.* 3, 3, 2 *Phor.* 2, 2, 85
 auditura *Phor.* 5, 7, 67
 audiveras *Phor.* 4, 1, 7
 audivere *And.* 5, 4, 28
 audiui *And.* 1, 4, 1, 2, 1, 3, 3, 2, 31, 4, 5, 45, 46, 5, 2, 17, 5, 4, 24, 44 *Eun.* 1, 2, 23, 3, 1, 32, 4, 3, 22, 5, 1, 2, 5, 9, 6 *Heaut.* 1, 2, 7, 2, 3, 31, 3, 2, 48, 4, 10 *Adel.* 3, 3, 1, 4, 5, 45, 4, 7, 11 *Phor.* 1, 2, 99, 4, 1, 10, 5, 6, 27, 31, 38 *Hec.* 2, 1, 22, 3, 1, 37, 3, 5, 3, 18
 audivit *And.* 1, 2, 3, 3, 1, 17 *Heaut.* 3, 2, 6 *Adel.* 3, 4, 5
 avehat *Adel.* 4, 5, 19, 20
 avellere *Eun.* 3, 3, 14 *Hec.* 4, 1, 39
 avelli *And.* 3, 3, 21
 aufer *Eun.* 4, 4, 59 *Adel.* 5, 8, 14 *Phor.* 1, 4, 46, 3, 3, 26, 5, 6, 18
 auferam *Eun.* 4, 1, 13
 auferant *And.* 5, 6, 15
 auferat *Phor.* 5, 7, 62
 auferent *Adel.* 3, 4, 8
 auferet *And.* 3, 5, 4 *Phor.* 1, 1, 15
 aufero *Phor.* 3, 2, 28
 auferre *Adel.* 2, 2, 14
 auferretur *Heaut.* 4, 2, 9
 auferet *Heaut. Per.* 10
 auferge *And.* 1, 1, 1
 aufergerim *Hec.* 3, 4, 10
 aufugistin' *Eun.* 5, 2, 12
 ange *Eun.* 3, 1, 46
 angeam *Adel.* 1, 2, 65
 angeat *Adel. Procl.* 25
 augescit *Heaut.* 3, 1, 14
 avidæ *Eun.* 5, 4, 16
 avidior *Eun.* 1, 2, 51
 avidum *Heaut.* 3, 2, 15
 avo *Phor.* 2, 2, 48
 aureis *Heaut.* 2, 3, 89
 aurem *Phor.* 5, 6, 29, 5, 8, 41
 aurem ultramvis *Heaut.* 2, 3, 101
 aures *And.* 5, 4, 31 *Hec.* 3, 5, 32
 aureum *Eun.* 3, 5, 37
 auri *Phor.* 1, 2, 18
 auribus *Phor.* 3, 2, 21 *Hec.* 3, 3, 3
 auro *Heaut.* 2, 3, 47, 3, 1, 43
 aurum *Eun.* 4, 1, 13, 4, 4, 59 *Heaut.* 2, 3, 7, 11, 4, 5, 30, 4, 8, 15, 5, 1, 20
 ausam *Heaut.* 4, 1, 11 *Hec.* 4, 1, 47
 ausculta *And.* 3, 3, 4, 4, 5, 45 *Eun.* 1, 2, 20 *Heaut.* 4, 5, 23, 5, 1, 17 *Adel.* 1, 2,

33. 4, 5, 45. 5, 3,
20 *Phor.* 1, 2, 12. 5,
8, 7
auscultandi *Adel.* 3, 3,
67
auscultare *Heaut.* 3, 3,
24 *Adel.* 5, 7, 8
auscultas *Adel.* 5, 8,
12
auscultaverim *And.* 4,
1, 41
auscultem *And.* 1, 3,
4
ausculto *And.* 3, 3, 5
ausim *Eun.* 5, 2, 45,
65
auspicato *And.* 4, 6,
12
ausum *Eun.* 4, 3, 2, 5,
9, 15
ausus *Heaut.* 1, 1, 104
ausus sum *Hec.* 3, 1,
16
autor *Adel.* 4, 5, 37
autore *Eun.* 5, 7, 12
autores *And. Prol.* 19
Adel. 5, 8, 16 *Phor.*
4, 3, 20
autoritas *Hec. Prol.*
47
autoritatem *Eun.* 2,
3, 98
autoritati *Hec. Prol.*
48
auxiliarum *Heaut.* 5,
1, 50 *Adel.* 2, 4, 9
auxilii *Adel.* 3, 2, 2
auxilium *Heaut.* 5, 2, 39
auxilium *And.* 1, 1,
115. 2, 1, 21 *Adel.*
2, 1, 1 *Phor.* 5, 1, 2
- B.
- Babylo *Adel.* 5, 7, 17
Bacchidem *Heaut.*
Per. 5, 2, 3, 70 *bis.*
4, 6, 18. 4, 5, 19. 4,
6, 5. 5, 2, 16 *Hec.*
1, 2, 39, 53, 82. 4, 4,
97. 5, 4, 6, 14
Bacchidi *Heaut.* 4, 5,
43. 5, 5, 6 *Hec. Per.*
4, 1, 1, 3. 1, 2, 94
Bacchidis *Heaut.* 4, 4,
22 *Hec. Per.* 9. 5, 2,
27
Bacchis *Heaut. Per.*
7. 4, 1, 41. 4, 3, 44.
4, 4, 14. 4, 6, 17. 5,
1, 32, 35 *Hec. Per.*
10. 1, 2, 23. 5, 1, 5,
6. 5, 2, 4, 19. 5, 4,
16 *bis.*
baineis *Phor.* 2, 1, 25
beasti *And.* 1, 1, 79
beatus *Phor.* 1, 3, 18
belli *Heaut.* 1, 1, 60
bellissimum *Adel.* 4,
2, 51
bello *Adel. Prol.* 20
bellum *And.* 5, 4, 33
Eun. 1, 1, 16
bellua *Eun.* 4, 4, 37
Phor. 4, 2, 11
belluas *Eun.* 3, 1, 25
bene parta *Phor.* 5, 3,
5
bene subducta *Adel.*
5, 4, 1
benedicat *Adel.* 2, 2,
2
benedictis *Phor. Prol.*
21
benedicunt *Adel.* 5, 4,
11
bene faxint *Adel.* 5, 7,
20
beneficii *And.* 1, 1,
17
beneficio *Eun.* 1, 2,
69 *Adel.* 1, 1, 47
beneficio vero *Heaut.*
2, 4, 14
beneficium *And.* 5, 1,
5 *Eun.* 5, 2, 32 *Adel.*
2, 3, 1 *Phor.* 2, 1,
22. 3, 2, 8. 3, 3, 5
benevolens *Phor.* 1,
2, 47
benevolum *Hec.* 5, 1,
35,
benigne *Adel.* 5, 4, 24
Phor. 5, 8, 62 *Hec.*
5, 2, 1
benignitatem *Eun.* 1,
2, 84 *Hec.* 2, 2, 21
benignitatis *And.* 5, 1,
7
benigno *Hec.* 3, 5, 22.
5, 3, 39
benignos *Phor.* 5, 2,
2
beo *Eun.* 2, 2, 48
bibas *Phor.* 2, 1, 28
bibere *And.* 3, 2, 4
biberis *Heaut.* 3, 2, 8
bibli *Eun.* 4, 5, 1
bidui *And.* 2, 6, 9
biduum *Eun. Per.* 6.
1, 2, 101, 102, 104,
107, 110. 2, 2, 52.
4, 2, 8
biennium *Hec.* 1, 2,
12
bina *Phor.* 5, 3, 6, 7,
8
bis *Phor.* 2, 2, 59 *Hec.*
3, 2, 8
blande *Adel.* 5, 4, 24
Phor. 1, 5, 22
blandior *Hec.* 5, 4, 21
blanditiis *Hec.* 1, 1, 11
bolum *Heaut.* 4, 2, 6
bona *And.* 1, 1, 70,
92. 1, 2, 33. 1, 5,
62. 4, 6, 4 *Eun.* 2,
3, 24. 5, 9, 19 *He-*
aut. 1, 2, 19, 22. 4,
5, 13. 4, 7, 13. 5, 1,
69. 5, 5, 6 *Adel.* 5,
3, 24 *Phor.* 2, 2, 31.
3, 3, 23. 4, 3, 16
Hec. 3, 3, 45
bonan' fide? *Heaut.*
4, 5, 13
bona forma *And.* 2, 5,
17
bonæ *Eun.* 2, 3, 32
Adel. 5, 3, 50
bonam *Eun.* 1, 6, 43
Heaut. 4, 3, 26 *Phor.*
1, 2, 65
bonus *Eun. Prol.* 8,
37 *Heaut.* 2, 4, 8
Phor. 1, 5, 23 *Hec.*
5, 1, 13
bone *And.* 5, 2, 5 *Eun.*
5, 2, 11 *Adel.* 4, 2,
18 *Phor.* 1, 5, 57
bone vir *And.* 4, 2, 17
boni *And.* 2, 2, 1. 2,
3, 24. 4, 3, 5. 5,
6, 4 *Eun.* 2, 1, 19
Heaut. 2, 3, 13, 102.
4, 5, 15, 40 *Adel.* 3,
3, 87. 3, 4, 17. 4, 5,
54. 4, 7, 4 *Phor.* 1,
2, 57. 4, 4, 17 *Hec.*
5, 4, 11, 33, 39
bonis *Eun. Prol.* 1, 8
Heaut. 4, 1, 39 *Phor.*
1, 2, 65
bono *And.* 5, 4, 36
Eun. 1, 2, 4 *Adel.*
2, 4, 20. 5, 5, 1. 4,
2, 4. 5, 9, 30
bono animo es *Heaut.*
4, 6, 18 *Adel.* 4, 5, 62,
bis *Phor.* 5, 7, 72
bonorum *Heaut. Prol.*
20 *Phor.* 2, 2, 27
bonos *Phor.* 5, 2, 2
bonum *And.* 4, 3, 2
Eun. 5, 3, 9 *Heaut.*
4, 1, 29 *Phor.* 1, 2,
81. 2, 3, 11
bonum ingenium *And.*
3, 1, 8
bonus *And.* 5, 4, 12
bis *Eun.* 4, 3, 18
Adel. 3, 4, 30. 5, 6,
9. 5, 8, 28. 5, 3, 4
Phor. 4, 3, 33
breve *Hec.* 5, 4, 2
brevem *Eun.* 3, 5, 57
brevi *Heaut.* 5, 2, 2
brumam *Phor.* 4, 4,
28
Byrrhia *And.* 2, 1, 2,
10, 25, 35
Byrrhiam *And.* 2, 2,
20
- C.
- Cadaverosa *Hec.* 3,
4, 27
cadit *Adel.* 4, 7, 22
cadunt *Adel.* 4, 1, 20
Cæcili *Hec. Prol.* 14
cæderes *Eun.* 4, 7, 17
cædimus *Heaut.* 2, 3,
1
cæsiam *Heaut.* 5, 5, 18
cæsium *Hec.* 3, 4, 26
cæsium *And.* 1, 2, 28
cætera *And.* 1, 1, 31
Eun. 1, 2, 32 *Adel.*
2, 4, 21 *Phor.* 1, 3,
14. 5, 1, 39 *Hec.* 4,
2, 28
cæterarum *Adel.* 4, 5,
61
cæteras *And.* 1, 1, 94,
95
cæteri *Eun.* 3, 4, 6
Phor. 4, 3, 19
cæteris *Hec.* 2, 1, 33.
4, 2, 25
cæteros *Eun.* 3, 2, 28.
Adel. 3, 2, 21. 3, 3,
22
cæterum *Eun.* 1, 2, 7.
3, 1, 62 *Heaut.* 4, 5,
39 *Adel.* 2, 1, 13. 4,
7, 18. 5, 3, 54 *Phor.*
1, 2, 91. 4, 4, 13 *Hec.*
3, 3, 31
calamitas *Eun.* 1, 1,
34 *Heaut.* 2, 4, 15
Hec. Prol. 2, 30
calamitatem *Hec.*
Prol. 31
calces *Phor.* 1, 2, 28
calcibus *Eun.* 2, 2,
54
calesces *Eun.* 1, 2, 5
calidum *Eun.* 2, 3,
88
calleo *Heaut.* 3, 2, 37
Adel. 4, 1, 17
calide *And.* 1, 2, 30
Adel. 3, 3, 64
Callidemidem *Hec.* 3,
4, 18. 5, 3, 3
Callidemides *Hec.* 5,
3, 6
callidiore *Phor.* 1, 4,
56
callidiorem *Phor.* 4, 2,
1
calliditates *Heaut.* 5,
1, 14
callidum *Eun.* 5, 7,
10
callidum consilium
And. 3, 4, 10
callidus *And.* 1, 2, 27
canes *And.* 1, 1, 30
Phor. Prol. 7
canis *Eun.* 4, 7, 33
Phor. 3, 2, 10. 4, 4,
25
cantabat *Heaut.* 2, 3,
19
cantant *Adel.* 5, 7, 7
Cantlaram *And.* 4, 5,
30
cantilenam *Phor.* 3, 2,
10
cape *Eun.* 3, 5, 47. 4,
6, 50 *Heaut.* 8, 7,
3 *Phor.* 1, 2, 102. 5,
7, 57
capere *And.* 5, 2, 29
Eun. 1, 1, 35. 3, 5,
66 *Phor.* 5, 4, 9

- capercm *Phor.* 2, 2,
 23
 caperes *Eun.* 3, 5, 25
 caperet *Hec.* 4, 2, 4
 capi *Hec.* 1, 1, 16
 capiam *Eun.* 5, 2, 28
Phor. 1, 3, 15
 capias *Eun.* 2, 3, 76,
 79
 capiebat *Phor.* 5, 3, 7
 capient *Heaut.* 2, 3,
 13
 capies *Heaut.* 5, 1,
 59
 capiet *Eun.* 2, 3, 76.
 5, 4, 3
 capillo *Eun.* 4, 3, 4
 capillum *Eun.* 5, 2, 21
 capillus *Phor.* 1, 2, 56
 capillus passus *Heaut.*
 2, 3, 49
 capio *Eun.* 5, 6, 1
Heaut. 5, 2, 6 *Adel.*
 5, 4, 22
 capit *And.* 4, 3, 4
Eun. 3, 1, 59 *Hec.* 3,
 2, 9
 capit exemplum *And.*
 4, 1, 27
 capitia *Adel.* 4, 7, 5
 capite *Heaut.* 5, 4, 12
Adel. 3, 2, 18
 capiti *Hec.* 3, 1, 54
Phor. 3, 2, 6
 capitis *And.* 4, 1, 54
Phor. 4, 3, 26
 capitulum lepidissimum
Eun. 3, 3, 25
 capiundos *And.* 4, 2,
 12
 capinndus *Phor.* 5, 6,
 51
 caprificus *Adel.* 4, 2,
 38
 captam *Heaut.* 3, 3,
 43
 captans *Phor.* 5, 6, 30
 captent *And.* 2, 4, 1
Hec. 1, 1, 16
 captet *And.* 1, 1, 143
 captum *Eun.* 1, 1, 29
Adel. *Per.* 4
 captus est *And.* 1, 1,
 55 *Adel.* 3, 4, 34
 caput *Eun.* 4, 7, 33. 5,
 8, 4 *Heaut.* 2, 3, 49.
 4, 5, 14 *Adel.* 2, 2,
 33. 2, 3, 8, 4, 2, 29
 caput huic rei *And.* 2,
 6, 27
 caput ridiculum *And.*
 2, 2, 34
 cara *Phor.* 2, 1, 30
 caram *And.* 1, 5, 39
 cara'st *And.* 4, 5, 7
 carbo *Adel.* 5, 3, 63
 carcer *Phor.* 2, 2, 26
 caream *Eun.* 2, 1, 17
 careat *Hec.* 4, 4, 41
 carendum *Heaut.* 2, 4,
 20
 carens *Heaut.* 1, 1, 85.
 careo *Heaut.* 2, 3, 16.
 Caria *Heaut.* 3, 3, 48
 Cariam *Eun.* 1, 2, 46
 cariorem *Eun.* 1, 2,
 121
 carissimum *Eun.* 5, 4,
 5
 carius *Eun.* 2, 1, 5 *Adel.*
 1, 1, 14
 carnifex *And.* 1, 2, 12.
 4, 1, 27
 carnifex *And.* 5, 2, 11
Eun. 4, 4, 3 *Adel.* 2,
 3, 9, 5, 2, 2
 carpum *Adel.* 4, 2, 52
 carum *Adel.* 1, 1, 24
 casam *Phor.* 5, 2, 3
 casus *And.* 5, 2, 14
 caudex *Heaut.* 5, 1,
 4
 cave *And.* 1, 2, 34. 1,
 5, 66. 2, 3, 29. 4, 5,
 14, 21 *Eun.* 4, 6, 13
Heaut. 1, 2, 13. 2,
 3, 61. 4, 6, 22. 5, 4,
 8, 9 *Adel.* 2, 1, 16.
 3, 4, 12 *Phor.* 2, 2,
 51. 5, 1, 58. 5, 8, 4
 cavebo *Adel.* 4, 2, 12.
 4, 5, 77
 cavendum *Eun.* 5, 2,
 44
 caveo *Heaut.* 4, 4, 8
 cavere *Eun.* 4, 6, 24
 caves *Heaut.* 2, 2, 6,
 5, 3, 1. 5, 1, 59 *Adel.*
 2, 1, 19
 cavit *And.* 2, 6, 13
Eun. 4, 7, 12
 causa *And.* 1, 1, 84,
 88, 123, 131. 2, 3,
 18. 4, 1, 19. 4, 5,
 33. 5, 1, 18. 5, 4, 1,
 47 *Eun.* 1, 2, 122.
 3, 2, 28. 3, 5, 27. 4,
 1, 6. 5, 2, 39. 5, 9,
 40 *Heaut.* *Pro.* 41.
 1, 1, 35, 77. 2, 3,
 46, 95. 3, 2, 36. 4,
 1, 36. 4, 3, 8. 4, 6,
 22. 5, 2, 36. 5, 4, 13.
 5, 5, 23 *Adel.* 2, 1,
 40. 2, 2, 11. 4, 1, 7
Phor. 1, 1, 16. 2, 2,
 57, 59. 3, 1, 8. 3, 3,
 11. 4, 1, 1. 4, 4, 14.
 5, 7, 7, 35 *Hec.*
Pro. 28, 55. 1, 2, 5,
 30, 115. 2, 1, 36, 38.
 2, 2, 13, 17. 3, 1, 3,
 29, 51. 3, 2, 7, 13. 4,
 1, 4. 4, 2, 11, 17. 4,
 4, 3, 73. 5, 1, 31
 causæ *And.* 1, 1, 111.
Adel. 4, 1, 15 *Phor.*
 5, 9, 36 *Hec.* 3, 4,
 12
 causam *And.* 1, 5, 23
Eun. 5, 3, 6. 5, 6,
 30 *Adel.* 2, 1, 41.
 4, 5, 42 *Phor.* 1, 4,
 49. 1, 5, 4, 36, 42,
 48, 62. 5, 5, 8 *Hec.*
Pro. 55. 1, 2, 111.
 3, 3, 22. 3, 5, 2, 4,
 1, 25. 4, 4, 55, 53
 causam justam *Heaut.*
Pro. 41
 causas *Eun.* 1, 2, 53
Hec. 4, 2, 22. 4, 4,
 71
 cautim *Heaut.* 4, 8,
 30
 cautio est *And.* 2, 3,
 26 *Adel.* 3, 3, 68
 cautius *Heaut.* 5, 1, 12
 cantus *Phor.* 4, 3, 3
 ceciderit *Adel.* 1, 1,
 12
 cecidit *Adel.* 4, 7, 23
 cecinit *Phor.* 4, 4, 27
 cedo *And.* 1, 1, 123.
 2, 3, 9, 15. 4, 2, 22.
 4, 4, 9. 4, 5, 24 *Eun.*
 1, 2, 82. 4, 7, 6. 5,
 5, 8 *Heaut.* 2, 3, 91,
 92. 3, 1, 84. 3, 3, 37.
 4, 1, 49. 4, 7, 4, 4,
 8, 5 *Adel.* 1, 2, 43.
 3, 4, 38. 4, 5, 54
Phor. 1, 4, 20. 2, 1,
 7, 15. 2, 2, 51. 3, 3,
 17. 4, 3, 37. 4, 4, 11.
 5, 6, 18. 5, 7, 42,
 43, 57 *Hec.* 3, 5, 8.
 4, 4, 76, 86. 5, 1,
 27
 celabat *Adel.* *Per.* 5
 celabatur *Heaut.* 4, 3,
 20
 celant *Hec.* 3, 1, 40
 celare *Phor.* 5, 7, 66
Hec. 4, 1, 15, 61
 celaret *Heaut.* *Per.* 9
Hec. 3, 3, 24
 celari *Eun.* 2, 3, 3
Phor. 1, 4, 4 *Hec.*
 3, 5, 14
 celasse *Hec.* 4, 4, 35
 celat *Hec.* *Per.* 8
 celata *Heaut.* 4, 3,
 20
 celatos *Hec.* 4, 4, 23
 celatum *And.* 1, 11,
 105
 celavi *And.* 3, 4, 6
 celem *Heaut.* 3, 1, 5
Hec. 3, 4, 31
 celere *Phor.* 1, 4, 1
 celet *Heaut.* 4, 3, 27
Adel. 1, 1, 29
 celetur *Phor.* 5, 4, 6
 cellam *Adel.* 4, 2, 13
 cellulam *Eun.* 2, 3,
 18
 ceuseas *Heaut.* 3, 3, 9.
 5, 3, 20
 ceuseus' *And.* 1, 5, 22
Eun. 2, 1, 11 *Heaut.*
 3, 3, 31 *Adel.* 4, 2,
 40 *Phor.* 5, 6, 36
Hec. 4, 4, 40
 censent *Heaut.* 2, 1,
 2
 censeo *Eun.* 2, 1, 11. 5,
 9, 42 *Heaut.* 3, 2, 28,
 3, 5, 11 *Adel.* 2, 1, 39.
 5, 3, 55. 5, 8, 5
Phor. 1, 2, 52. 2, 3,
 7, 17
 censes *And.* 3, 2, 25.
 3, 3, 13, 46. 4, 5, 55.
 5, 2, 12 *Eun.* 4, 5,
 63 *Heaut.* 3, 1, 53.
 4, 3, 38 *Adel.* 4, 3,
 10. 4, 5, 22 *Phor.* 2,
 1, 13 *Hec.* 4, 1, 13,
 32. 4, 4, 53
 censuit *Phor.* 5, 2,
 11
 centies *Heaut.* 5, 1, 8
 centurio *Eun.* 4, 7, 6
 ceperat *Eun.* 3, 1, 14
 cepere *Heaut.* 3, 1,
 94
 ceperit *And.* 1, 3, 8
 cepi *Heaut.* 2, 3, 86.
 2, 4, 19. 5, 2, 11
 cepimus *Heaut.* 2, 3,
 25 *Hec.* 4, 1, 22
 cepisse *Hec.* 1, 2, 14.
 2, 1, 22
 cepisti *Phor.* 1, 2, 23
 cepit *And.* 1, 2, 21
 cerebro *Phor.* 3, 2,
 19
 cerebrum *Adel.* 4, 2,
 32. 5, 2, 7
 Cerere *Eun.* 4, 5, 6
 cereres *And.* 1, 1,
 103
 cerno *Adel.* 3, 3, 86
 certa *Eun.* 1, 1, 17
Hec. 5, 4, 1
 certa consilia *And.* 2,
 3, 16
 certa res *And.* 2, 2,
 31
 certasset *Phor.* *Pro.*
 21
 certationem *Adel.* 2,
 2, 4
 certe *And.* 3, 2, 23
Heaut. 4, 1, 29 *Adel.*
 4, 5, 14, 70
Phor. 1, 3, 12. 5, 3,
 10
 certi *Hec.* 4, 4, 84
 certiore *Phor.* 4, 3,
 69
 certo *And.* 5, 4, 27
Eun. 1, 2, 119. 5, 1,
 9. 5, 2, 50 *Heaut.* 1,
 1, 19 *Adel.* 2, 3, 3.
 3, 4, 32 *Hec.* 2, 1, 7.
 4, 2, 10. 4, 4, 34
 certum *And.* 1, 3, 4.
 2, 1, 13 *Eun.* 1, 2,
 31, 108. 2, 2, 38. 2,
 3, 88, 96. 5, 3, 12
Heaut. 3, 1, 57 *Adel.*
 3, 2, 31, *bis.* 4,
 6, 6 *Phor.* 1, 2, 98.
 3, 3, 18 *Hec.* 2, 2,
 30. 3, 3, 42. 4, 2,
 7
 cervices eversas *Heaut.*
 2, 3, 131
 cessant *Heaut.* 1, 2, 1
 cessare *Heaut.* 5, 1,
 10
 cessans *And.* 2, 2, 6. 5,
 6. 15 *Eun.* 4, 6, 17
Adel. 1, 1, 4, 4, 5,

69. 5, 7, 18 *Phor.*
1, 5, 22. 3, 3, 83. 5,
6, 43 *Hec.* 3, 3, 35.
3, 4, 22. 5, 3, 16
cessassem *Eun.* 4, 4,
5
cessasti *Hec.* 4, 1, 29
cessat *Adel.* 4, 2, 49
Heaut. 5, 1, 9
cessatum *Adel.* 4, 4,
21
cessavit *Phor.* 2, 2,
30. 3, 1, 11
cesses *Adel.* 1, 1, 4,
7
cesso *And.* 5, 2, 4
Eun. 2, 2, 34 *Heaut.*
3, 1, 1, 4, 4, 9 *Adel.*
3, 2, 22. 4, 2, 47. 4,
5, 78 *Phor.* 5, 6, 4
Hec. 3, 1, 44
cetarii *Eun.* 2, 2, 26
Chærea *Eun.* 2, 3, 45.
3, 5, 10. 4, 4, 29, 40.
5, 1, 7, 8. 5, 2, 25,
32, 41, 54, 61. 5, 4,
1. 5, 6, 15. 5, 9, 56
Chæream *Eun.* 3, 4,
2, 4, 4, 46
Charine *And.* 2, 1, 6,
27, 32. 2, 2, 8. 4, 1,
18. 5, 6, 10
Charini *Heaut.* 4, 4,
10
Charinum *And.* 2, 1,
20
Chreme *And.* 3, 3, 6,
13, 29, 42. 4, 5, 44.
5, 2, 13, 27. 5, 3, 24,
31. 5, 4, 14, 28, 43,
44 *Eun.* 4, 5, 3. 4, 6,
5, 14, 28 *Heaut.* 1,
1, 23, 42, 65, 96. 3,
1, 27, 84. 3, 2, 7, 45.
3, 3, 24, 31. 4, 1, 18,
31. 4, 5, 39, 47. 4,
8, 3, 10, 19, 22. 5, 1,
10, 21. 5, 5, 5, 8
Phor. 4, 1, 11. 4, 3,
8, 5, 3, 14. 5, 7, 67,
73, 91
Chremem *And.* 3, 2,
47, 52 *Eun.* 4, 4, 57.
5, 2, 70 *Phor.* 1, 2,
13. 5, 6, 26
Chremes *And.* *Per.*
10. 1, 1, 117. 1, 5,
7. 2, 3, 2, 17. 4, 5,
34. 5, 2, 5. 5, 4, 47.
5, 6, 6, 12 *Eun.* 3,
2, 48. 3, 3, 25, 29.
4, 1, 3, *Heaut.* 5, 1,
2, 5, 5, 8 *Phor.* *Per.*
3, 6, 9
Chremetem *And.* 2, 2,
24. 3, 1, 14. 3, 3,
1
Chremeti *Phor.* 5, 8,
37
Chremetis *And.* *Per.*
5. 1, 5, 13 *Phor.*
Per. 1
Chremis *And.* 2, 2,
31
Chryside *And.* 1, 1,
79
Chrysidem *And.* 1, 1,
58, 80. 4, 6, 1
Chrysidis *And.* 1, 1,
67. 1, 3, 18. 1, 5,
49. 4, 6, 6. 5, 4, 22
Chrysis *And.* 1, 1, 78.
4, 6, 8
cibi *Eun.* 5, 4, 16
cibum *Eun.* 2, 3, 23,
76, 81. 3, 2, 38
Heaut. 5, 2, 25
cibus *Eun.* 2, 2, 34
cicatrices *Eun.* 3, 2,
29
Cilicium *Phor.* 1, 2,
16
circuitione *And.* 1, 2,
31
circum *Eun.* 3, 5, 33
Heaut. 2, 3, 49
circumcursa *Heaut.* 3,
2, 1
circumiri *Phor.* 4, 3,
9
circumspectat *Eun.* 2,
2, 60
circumspecto *Eun.* 3,
5, 54
circumspexti *Adel.* 4,
5, 55
circumspicio *And.* 2,
2, 50
circumvallant *Adel.* 3,
2, 4
circumventum *Hec.*
Prol. 54
cistellam *Eun.* 4, 6,
16
citharistram *Adel.*
Per. 12 *Phor.* 1, 2,
32, 94
citius *Eun.* 3, 5, 23
Hec. 3, 1, 8. 3, 3,
4
cito *And.* 1, 5, 21. 2,
3, 8. 3, 1, 16. 5, 4,
25 *Eun.* 1, 2, 98. 3,
3, 32 *Heaut.* 2, 3,
134. 5, 2, 42 *Adel.*
3, 3, 90. 5, 9, 24
Hec. 5, 2, 14
civem *And.* 1, 3, 16.
4, 5, 41. 5, 1, 14. 5,
2, 18. 5, 3, 21 *Eun.*
1, 2, 30. 4, 7, 35. 5,
2, 19. 5, 9, 6 *Adel.*
Per. 8. 4, 7, 7 *Phor.*
1, 2, 64
cives *Phor.* 2, 1, 14
civis *And.* 4, 5, 42. 5,
3, 4 *Eun.* *Per.* 3,
11. 5, 2, 51 *Phor.* 2,
2, 68
civitate *Adel.* 4, 5,
51
civium *And.* 5, 3, 8
Adel. 3, 3, 88
clama *Phor.* 4, 3, 59
clamant *Adel.* 1, 2,
11
clamare *Adel.* 3, 3,
54
clamas *Adel.* 4, 7, 9
clamat *And.* 3, 2, 11
Adel. 5, 3, 5
clamem *Adel.* 5, 3,
3
clamitans *And.* 1, 1,
117 *Adel.* 1, 1, 35
clamitas *And.* 4, 5, 28
clamitent *And.* 4, 6,
19
clamo *Adel.* 3, 3, 27
clamor *Hec.* *Prol.* 35
clamorem *Hec.* 3, 1,
37. 3, 3, 52
clamore summo *He-*
aut. *Prol.* 40
clanculum *Eun.* 2, 3,
18. 3, 1, 21. 3, 5, 41,
54 *Heaut.* 3, 1, 63
Adel. 1, 1, 27 *Phor.*
5, 6, 34
clara *Hec.* 5, 4, 1
clare *And.* 4, 5, 15
Hec. 2, 2, 11
claudier *And.* 3, 3, 41
Eun. 1, 2, 84
clemens *And.* 1, 1, 9
Adel. 5, 4, 10
clementem *Adel.* 1, 1,
17
clementi *Hec.* 3, 5,
22
clementia *Adel.* 5, 4,
7
cliens *Adel.* 4, 1, 13
clientelam *Eun.* 5, 9,
9
Clinia *Heaut.* *Per.* 6,
12. 1, 1, 53. 1, 2, 1,
2, 1, 17. 2, 3, 2, 23,
38, 54, 68, 119. 3, 1,
22. 3, 2, 14. 4, 3, 10,
17. 4, 5, 20. 5, 1,
34
Clinia *Heaut.* 3, 2, 4,
5, 1, 11, 26
Clinium *And.* 1, 1, 59
Heaut. *Per.* 1, 4, 6,
17
Clitipho *Heaut.* *Per.*
9, 12. 1, 2, 35. 2, 3,
3, 32, 80, 94, 112. 3,
3, 14, 18. 4, 4, 5. 4,
7. 1, 5, 1, 31. 5, 2,
7, 14. 5, 4, 14. 5, 2,
13
Clitiphonem *Heaut.*
Per. 5
Clitiphonis *Heaut.*
Per. 11. 4, 3, 19, 25,
4, 5, 19. 4, 8, 12
clivus *Adel.* 4, 2, 36
coacta *And.* 1, 1, 45
coacti *And.* 4, 1, 8
coactum *And.* 1, 5, 41
Phor. 1, 4, 37
coactus *And.* 4, 1, 34,
4, 5, 41 *Adel.* 1, 1,
44
coegi *Heaut.* 1, 1, 94
coegit *Phor.* 1, 5, 6,
8
cælum *Heaut.* 4, 3, 41
Adel. 5, 3, 4
coemisse *Adel.* 2, 2,
17
cœna *Phor.* 2, 1, 28
cœnæ *Heaut.* 1, 2, 37
cœnam *And.* 2, 6, 22
Eun. 2, 2, 28, 35. 3,
5, 32 *Heaut.* 1, 1,
74, 118. 1, 2, 9. 3, 1,
46 *Phor.* 5, 8, 64
cœnant *Eun.* 5, 4, 14
cœnavit *And.* 1, 1, 62
cœperam *Heaut.* 5, 5,
9
cœperas *Phor.* 5, 3,
31
cœperat *Eun.* 4, 4,
58
cœperis *Eun.* 4, 7, 30
cœpi *And.* 5, 1, 2
Eun. 3, 5, 20, 38.
4, 2, 1 *Heaut.* 1, 1,
47, 76. 2, 3, 32. 4,
5, 39 *Adel.* 4, 1, 6
Phor. 1, 2, 25, 28.
5, 6, 29 *Hec.* *Per.*
18, 33. 1, 2, 119. 5,
3, 29
cœpisti *Adel.* 2, 1,
36
cœpit *Eun.* 1, 2, 36.
2, 2, 30. 3, 1, 34. 5,
6, 3 *Heaut.* 1, 1, 45.
3, 1, 38 *Adel.* 3, 3,
54 *Phor.* 1, 2, 32, 61
Hec. 1, 2, 104
cœptat *Phor.* 4, 3,
21
cogas *Phor.* 5, 6, 50
Hec. 2, 2, 1
cogas *Adel.* 5, 3, 65
cogere *And.* 3, 2, 51,
4, 1, 30 *Hec.* 2, 2,
26
coges *Adel.* 2, 1, 39
cogis *Hec.* 4, 4, 52
cogit *And.* 4, 1, 9 *A-*
del. 3, 4, 44 *Hec.* 4,
1, 56
cogita *Eun.* 1, 1, 11.
5, 9, 43 *Heaut.* 4, 1,
25
cogitabam *And.* 1, 1,
83
cogitandi *And.* 1, 2,
11
cogitandum *Phor.* 1,
5, 10
cogitaras *Eun.* 3, 1,
62
cogitare *Eun.* 4, 2, 3,
8 *Heaut.* *Prol.* 14.
1, 1, 76 *Adel.* 5, 3,
32
cogitas *And.* 5, 1, 7
Eun. 1, 1, 19. 4, 7,
7. 5, 2, 58 *Heaut.*
2, 2, 10. 3, 1, 60. 3,
3, 47
cogitasti *Heaut.* 4, 1,
28
cogitat *And.* 5, 3, 6
Adel. 1, 1, 5, 7
cogitata *Phor.* 1, 5,
53

- cogitato *Eun.* 4, 6,
 22
 cogites *And.* 5, 1, 8
Eun. 1, 2, 114 *Adel.* 3, 4, 55. 5, 3,
 22
 cogitet *Eun. Prol.* 14
Phor. Prol. 13. 1, 5,
 13
 cogito *And.* 2, 2, 22
Eun. 3, 3, 1 *Adel.*
 1, 1, 10. 2, 1, 52.
 4, 2, 30 *Phor.* 4, 5,
 15
 cognata *Phor.* 1, 2,
 80. 1, 5, 65. 2, 2,
 50, 51, 62. 5, 1, 29
 cognatam *Phor.* 2, 2,
 5, 6. 5, 3, 18, 20
 cognatas *Hec.* 4, 2,
 16
 cognato *Adel.* 3, 2,
 53
 cognatorum *And.* 1, 1,
 44
 cognatos *Heaut.* 1, 2,
 20
 cognatum *Eun.* 1, 2,
 68. 2, 3, 35 *Phor.* 1,
 2, 77. 2, 2, 19, 34
 cognatus *And.* 5, 4,
 23 *Adel.* 3, 4, 48. 4,
 5, 39. 5, 8, 24 *Phor.*
 1, 2, 48. 2, 2, 44.
 3, 2, 11 *Hec.* 1, 2,
 96
 cognita *Heaut.* 4, 3, 4
 cognitæ *Hec. Prol.*
 20
 cognitio *Hec.* 5, 3,
 33
 cognitione *Eun.* 5, 3,
 12
 cognorint *Hec.* 5, 2,
 24
 cognoris *And.* 4, 1, 28
Heaut. 5, 5, 15 *Phor.*
 1, 5, 35
 cognorit *Eun.* 5, 4,
 11
 cognosca *Eun.* 2, 1,
 20. 2, 3, 17
 cognoscendi *Heaut.* 2,
 1, 6
 cognoscendo *Eun.* 5,
 2, 54
 cognoscere *And. Per.*
 7 *Eun. Prol.* 42
 cognosceret *Eun.* 5,
 2, 8
 cognosces *And.* 1, 1,
 23 *Hec.* 3, 1, 11
 cognosci *Hec. Prol.*
 3
 cognoscite *And. Prol.*
 24
 cognoscitne *Eun.* 5, 3,
 6
 cognosco *Eun.* 5, 9,
 36 *Phor.* 5, 1, 10
 cognosse *Eun.* 4, 6,
 29 *Hec.* 5, 3, 13
 cognostis *Hec. Prol.*
 8
 cognoverit *Hec.* 1, 2,
 80
 cognovi *Eun.* 1, 2, 47
Heaut. 4, 1, 44 *Hec.*
 3, 3, 13
 cognovit *Hec.* 1, 2,
 87. 5, 3, 2
 cogo *Eun.* 2, 3, 97
 cogunt *Adel.* 4, 5, 18
 coguntur *Heaut.* 4, 2,
 2
 cohærent *And.* 2, 2,
 24
 coliibes *Heaut.* 5, 1,
 46
 coimus *Eun.* 3, 4, 1
 coitio *Phor.* 2, 1, 32
 Colacem *Eun. Prol.*
 25
 colam *Hec.* 3, 4, 33
 colaphis *Adel.* 2, 2,
 38
 colaphos *Adel.* 2, 1,
 45
 Colax *Eun. Prol.* 30
 bis
 colendum *Phor.* 2, 2,
 18
 colere *Adel.* 5, 8, 4
 colet *Heaut.* 1, 1, 84
 collaudavi *Eun.* 5, 9,
 60
 collaudavit *Adel.* 3, 3,
 14
 collaudem *Eun.* 5, 9,
 16
 collibuit *Eun.* 5, 9,
 26
 colligat *Adel.* 5, 3,
 62
 colligavit *Eun.* 5, 5,
 13, 14
 collocarunt v. conlo-
 carunt
 collocatam filiam
Phor. 5, 1, 38
 collocetur *Heaut.* 4,
 3, 11, 17
 colloquar *And.* 5, 6,
 10 *Phor.* 5, 1, 12
 colloquetur v. conlo-
 quetur
 colloqui *Eun.* 3, 2, 14
 v. conloqui
 color *And.* 5, 3, 7 *Eun.*
 2, 2, 11. 2, 3, 26
 colore *Eun.* 4, 4, 22
 coluit *Adel.* 3, 2, 54
 columen *Phor.* 1, 5,
 57
 colunt *Heaut.* 2, 4, 9
 comedendum *Eun.* 5,
 9, 57
 comedent *Heaut.* 2, 3,
 14
 comedia'st *Adel. Prol.*
 6
 comi *Hec.* 5, 3, 39
 comite *Hec.* 5, 3, 25
 comiter *Phor.* 3, 3, 4
 comites *Eun.* 2, 3,
 54
 comitibus *Heaut.* 3, 1,
 46
 comitum *Hec. Prol.*
 35
 commear *Heaut.* 3, 1,
 35
 comneat *Hec.* 1, 2,
 100
 commemineram *Eun.*
 3, 5, 16
 commemini *Phor.* 3,
 2, 38
 commemorabo *Phor.*
 4, 5, 3
 commemorem *Eun.*
 5, 9, 14 *Phor.* 5, 8,
 42
 commemoratio *And.*
 1, 1, 16
 commendavi *Phor.* 1,
 5, 58
 commendavit *Eun.* 5,
 9, 9 *Adel.* 3, 4, 11
 commendo *Eun.* 5, 2,
 47 *Phor.* 1, 4, 41
 commenta *Adel.* 4, 5,
 23
 commentum *And.* 1,
 3, 21
 commerita *Hec.* 3, 5,
 36
 commerni *And.* 1, 1,
 112 *Hec.* 4, 2, 4
 commeruisse *Phor.* 1,
 4, 29
 commeruit *Hec.* 4, 4,
 9
 commigrarunt *Adel.* 4,
 5, 15
 commigravit *And.* 1,
 1, 43
 comminiscar *Heaut.*
 4, 2, 7
 comminiscetur *Hec.*
 3, 1, 53
 comminiscere *Heaut.*
 4, 6, 8
 commiseresceret *Hec.*
 1, 2, 54
 commisi *Heaut.* 5, 2,
 13
 commisise *And.* 3, 5,
 3
 commisisssem *Eun.* 4,
 3, 25
 commisit *Hec. Prol.*
 53
 commissatorem *Adel.*
 5, 2, 8
 commissatum *Eun.* 3,
 1, 52
 commissum *Eun.* 5, 2,
 63
 commissurum *And.* 1,
 5, 8
 commisti *Eun.* 5, 1,
 16
 committigari *Eun.* 5,
 8, 4
 committam *Adel.* 4,
 2, 12 *Hec.* 1, 2, 34
 committas *And.* 1, 4, 3
 committerent *Hec.* 2,
 1, 15
 committet *Heaut.* 4, 3,
 36 *Adel.* 2, 1, 5
 committo *Eun.* 5, 2,
 47
 commoda *And.* 4, 1, 4
Eun. 5, 9, 3 *Heaut.*
 3, 2, 10 *Adel.* 5, 4,
 17 *Hec.* 5, 3, 42
 commodas *Hec.* 5, 3,
 19
 commode *And.* 3, 1,
 17 *Heaut. Prol.* 14.
 1, 1, 100. 4, 3, 7
Hec. 1, 2, 20, 33
 commodem *Hec.* 5, 1,
 34
 commodi *And.* 3, 3,
 15 *Eun.* 3, 5, 25. 5,
 6, 1
 commodiorem *And.* 5,
 2, 3
 commodis *Eun.* 2, 3,
 80 *Heaut. Prol.* 50
Hec. Prol. 51. 3, 5,
 45
 commoditate *Adel.* 4,
 5, 76
 commoditates *And.* 3,
 3, 37
 commoditatibus
Phor. 5, 6, 1
 commodiuis *Heaut.* 3,
 2, 48 *Phor.* 4, 2, 13.
 5, 3, 31
 commodo *Heaut.* 2, 4,
 17 *Adel.* 2, 3, 9
 commodium *And.* 3, 3,
 41. 4, 4, 18 *Eun.*
 2, 3, 51. 3, 2, 49
Heaut. 1, 1, 109. 2,
 4, 17 *Adel.* 1, 2, 38.
 5, 2, 8 *Phor.* 1, 2,
 81. 4, 3, 9. 5, 9, 37
Hec. 3, 5, 31. 4, 2,
 9
 commoneat *And.* 1, 5,
 46
 commonent *And.* 4, 6,
 17
 commorabare *Phor.*
 4, 1, 7
 commorat *Phor.* 1, 2,
 51
 commorientes *Adel.*
Prol. 7
 commotum *And.* 5, 2,
 23
 commotus *And.* 5, 4,
 35 *Eun.* 3, 5, 19
Phor. 1, 4, 6
 commoveat *And.* 1, 5,
 46
 commovebo *Heaut.* 4,
 4, 8
 commovetur *And.* 1,
 1, 67
 commovi *And.* 2, 6, 25
 commune *And.* 3, 3,
 16 *Adel.* 5, 8, 30
 communi *Heaut.* 5, 1,
 39
 communia *Adel.* 5, 3,
 18 *Phor.* 1, 5, 15
Hec. 1, 2, 42
 communicatum *And.*
 1, 5, 5

- communis *Adel.* 2, 1, 34, 5, 3, 7
 commutabitur *Phor.* 4, 3, 33
 commutaturum *And.* 2, 4, 7
 commuto *Eun.* 5, 6, 3
 comœdiam *Heaut. Prol.* 4 *Phor. Prol.* 26
 comœdias *And. Prol.* 26
 comœdiis *Hec.* 5, 4, 26
 comparandus *Eun.* 4, 4, 14
 compararem *Heaut.* 2, 4, 17
 comparatam *Heaut.* 3, 1, 97 *Adel.* 2, 2, 4
 comparatum *Phor.* 1, 1, 7
 comparem *Eun.* 1, 1, 2
 comparet *And.* 4, 1, 4 *Eun.* 2, 3, 65 *Heaut.* 4, 5, 30, 4, 8, 15
 comparsit *Phor.* 1, 1, 10
 compedes *Phor.* 1, 5, 19
 compererit *Hec.* 5, 2, 12
 comperi *Eun.* 5, 1, 9 *Heaut.* 1, 1, 69 *Phor.* 5, 3, 18 *Hec.* 5, 1, 37
 comperiar *And.* 5, 3, 31
 comperiebam *And.* 1, 1, 63
 comperisse *And.* 1, 1, 118
 comperit *And. Per.* 5
 complacita'st *And.* 4, 1, 21
 complacitam *Heaut.* 4, 5, 25
 complectitur *And.* 1, 1, 106
 complures *Heaut.* 1, 1, 13 *Adel.* 2, 2, 23 *Phor.* 3, 2, 35 *Hec.* 1, 2, 110
 compluria *Phor.* 4, 3, 6
 complusculos *Hec.* 1, 2, 102
 componantur *Phor.* 4, 3, 17
 compone *Hec.* 4, 3, 5
 componi *Hec.* 3, 5, 29
 compos *Adel.* 3, 2, 12
 composito *Phor.* 5, 1, 30
 compositum *Eun.* 5, 4, 13
 compotrix *And.* 1, 4, 5
 comprecare *Adel.* 4, 5, 65, 70
 comprehendere *Eun.* 5, 6, 23
 comprehendendi *Eun.* 5, 1, 20
 compressa *Hec.* 4, 1, 57
 compressam *Hec.* 5, 3, 34
 compressi *Phor.* 5, 6, 29
 compressisse *Hec.* 5, 3, 30
 compressit *Phor.* 5, 8, 29
 compressu *Adel.* 3, 4, 29
 comprimito *Heaut.* 3, 3, 30
 comprobes *And.* 5, 1, 5
 compulit *Heaut. Per.* 2
 conabar *Phor.* 1, 2, 2
 conari *And.* 1, 2, 26, 1, 5, 36, 4, 1, 53
 conatu *Heaut.* 4, 1, 8
 concalnit *Heaut.* 2, 3, 108
 concedam *Eun.* 1, 2, 126 *Adel.* 4, 4, 25 *Phor.* 5, 6, 52 *Hec.* 2, 2, 3
 concedas *Eun.* 1, 2, 102 *Heaut.* 3, 3, 11
 concedat *Hec.* 3, 5, 28
 concede *And.* 4, 5, 12 *Eun.* 4, 4, 39, 5, 9, 33 *Heaut.* 3, 1, 90 *Phor.* 5, 1, 15
 concedens *Hec.* 2, 1, 27
 concedere *Hec.* 4, 2, 21
 concederet *Eun. Per.* 6
 concedes *Phor.* 5, 3, 22
 concedo *Phor.* 4, 4, 19 *Hec.* 2, 2, 16
 concertasse *Adel.* 2, 2, 3
 concessero *Heaut.* 1, 1, 122
 concessisses *Adel.* 2, 2, 9
 concessuram *Hec.* 4, 4, 7, 57
 conciliate *Eun.* 4, 4, 2
 conciliem *Heaut.* 5, 5, 2
 conciverit *Hec.* 3, 1, 33
 concivi *Heaut.* 5, 2, 17
 conclamatum *Eun.* 2, 3, 56
 conclave *Heaut.* 5, 1, 29
 conclavi *Eun.* 3, 5, 85
 concludam *Adel.* 4, 2, 13
 concludar *And.* 2, 3, 12
 concludit *Hec.* 4, 4, 80
 conclusam *Phor.* 5, 1, 18
 conclusissem *Eun.* 4, 3, 25
 conclusit *Eun.* 5, 9, 17
 concordabis *Phor.* 2, 2, 86
 concordēs *Hec.* 4, 3, 11
 concrepuit *Phor.* 5, 5, 12 *Hec.* 4, 1, 6
 concubuisse *Hec.* 3, 3, 33
 concurrunt *Eun.* 2, 2, 25 *Heaut.* 2, 2, 3 *Adel.* 4, 4, 17 *And.* 3, 2, 31
 concutit *Eun.* 3, 5, 42
 condecorandi *Hec. Prol.* 45
 conditio *Hec.* 2, 1, 44
 conditionem *And.* 1, 1, 52 *Phor.* 4, 1, 13
 conditionum *Heaut.* 2, 3, 85
 condonabitur *Eun. Prol.* 17
 condonamus *Phor.* 5, 7, 54
 conductam *Adel.* 2, 2, 17
 conduplicaverit *Phor.* 3, 2, 31
 conere *And.* 4, 2, 20
 confeci *Eun.* 5, 4, 6 *Phor.* 1, 1, 4
 confecistis *Phor.* 1, 5, 28
 confecit *And.* 4, 1, 26 *Phor.* 3, 2, 24
 confecturos *Adel.* 4, 5, 59
 confectus *And.* 2, 1, 5
 conferrant *Adel.* 3, 2, 1
 conferas *Eun.* 2, 3, 96, 3, 1, 60
 conferendum *Adel.* 1, 2, 14
 conferentur *Eun.* 4, 6, 4
 conferunt *Heaut.* 2, 4, 10, 3, 1, 64
 conficere *Phor.* 5, 5, 11
 conficerem *Phor.* 1, 1, 4
 conficerentur *Heaut.* 5, 1, 22
 conficiam *Heaut.* 4, 5, 55
 conficiat *Phor.* 5, 2, 5
 conficies *And.* 4, 1, 51 *Heaut.* 5, 3, 1
 conficiet *Heaut.* 5, 2, 45
 conficiunda *Phor.* 5, 5, 3
 confictæ lacrumæ *And.* 3, 3, 26
 confidam *Adel.* 5, 3, 40
 confidens *And.* 5, 2, 14 *Phor.* 1, 2, 73
 confidenter *Heaut.* 5, 3, 6
 confidentia *Eun.* 5, 1, 23
 confidentiam *And.* 5, 3, 5
 confido *Heaut.* 1, 1, 108
 confingam *Phor.* 1, 2, 81
 confingis *Hec.* 4, 4, 71
 confit *Adel.* 5, 8, 23
 confiteamini *Heaut.* 2, 3, 97
 confitear *Heaut.* 5, 3, 13
 confiteor *And.* 3, 5, 1
 confitere *Heaut.* 5, 3, 12
 confitetur *Phor.* 5, 8, 46
 confolata'st *Eun.* 5, 2, 36
 confictares *Phor.* 3, 2, 20
 confictatur *And.* 1, 1, 66
 confore *And.* 1, 1, 140
 confugere *Hec.* 5, 3, 25
 confugies *Heaut.* 4, 5, 45
 confugit *Hec.* 3, 3, 24
 confutabitur *Heaut.* 5, 1, 76
 confutavit *Phor.* 3, 1, 13
 congerebam *Eun.* 2, 3, 18
 conglutinas *And.* 5, 4, 10
 congredere *Phor.* 5, 6, 13
 congruere *Heaut.* 3, 1, 91
 congruerint *Eun.* 5, 9, 5
 congruit *Phor.* 4, 5, 14
 congrum *Adel.* 3, 3, 24
 congruunt *Phor.* 1, 5, 34
 conjeci *And.* 3, 4, 23 *Hec.* 1, 2, 57
 conjecisti *And.* 3, 5, 14
 conjecit *Heaut.* 2, 3, 36
 conjectem *Eun.* 3, 4, 5
 conjectum *And.* 4, 1, 44

- conjectura *Adel.* 5, 3, 36
 conjecturam *Heaut.* 2, 3, 25. 3, 3, 13
 conjecturam facio *And.* 3, 2, 32
 conjicere *Eun.* 3, 4, 9
 conjicerem *Phor.* 1, 4, 13
 conjicias *Hec.* 5, 4, 2
 conjicio *Heaut.* 1, 1, 11
 conjicito *Phor.* 1, 3, 14
 conjugem *And. Per.* 12 *Phor. Per.* 4, 10
 conjuratio *Hec.* 2, 1, 1
 conlacrymabat *And.* 1, 1, 82
 conlaudavi v. collaudavi
 conlaudavit v. collaudavit
 conlaudem v. collaudem
 conlibit v. collibit
 conligavit v. colligavit
 conlocarunt *Eun.* 3, 5, 45
 conlocupletasti *Heaut.* 2, 3, 17
 conloquar *Adel.* 3, 3, 93
 conloquetur *Eun.* 2, 3, 75
 conloqui *Hec.* 1, 2, 56 v. colloqui
 conparet v. comparet
 conpressam v. compressam
 conradet v. corradet
 conraditur *Phor.* 1, 1, 6
 conrasi *Heaut.* 1, 1, 89
 conscia *Eun.* 1, 2, 119 *Adel.* 3, 2, 50
 conscidit *Eun.* 4, 3, 4
 conscii *Heaut.* 1, 1, 69
 conscissa *Eun.* 5, 1, 4
 conscius *Hec.* 3, 3, 32
 consector *Eun.* 2, 2, 18
 consecuta *Heaut.* 5, 1, 32 *Phor.* 5, 1, 23 *Hec.* 1, 2, 62
 consecuta mulieres *Heaut.* 2, 3, 134
 consequar *Hec.* 3, 2, 28
 consequentur *Heaut.* 4, 7, 9
 cousequi *Heaut.* 1, 2, 35
 consequitur *Hec.* 3, 3, 18. 4, 4, 27
 consequor *Heaut.* 2, 5, 36 *Hec.* 3, 3, 12
 conserva *Adel.* 5, 3, 27
 conservam *Eun.* 2, 3, 74. 5, 2, 19, 20
 conservasti *Heaut.* 4, 1, 40
 conservis *Adel.* 3, 3, 70
 considero *Heaut.* 2, 4, 5
 consilia *And.* 2, 1, 11. 2, 3, 16 *Eun.* 1, 2, 48. 3, 1, 13 *Heaut.* 1, 2, 35. 3, 1, 65 *Adel.* 3, 2, 1. 5, 4, 18 *Phor.* 2, 1, 7. 5, 1, 1
 consilii *And.* 1, 1, 132, 143. 2, 4, 1. 3, 2, 37 *Eun.* 5, 2, 28 *Adel.* 4, 4, 4 *Phor.* 4, 1, 12 *Hec.* 4, 2, 12. 4, 4, 93
 consiliis *And.* 3, 3, 44. 3, 5, 10. 4, 1, 26
 consilio *And.* 2, 1, 38. 3, 2, 22, 29 *Eun.* 1, 1, 13. 5, 8, 1 *Heaut.* 1, 1, 34. 4, 3, 31, 5, 2, 29 *Phor.* 3, 1, 17. 5, 2, 8 *Hec.* 3, 3, 48. 3, 5, 64. 4, 1, 46
 consilium *And.* 1, 1, 22. 4, 2, 19. 4, 4, 12 *Eun.* 1, 1, 12. 2, 2, 10. 2, 3, 84. 3, 5, 66. 4, 7, 14. 5, 9, 15 *Heaut.* 2, 3, 86, 91. 5, 1, 49 *Adel.* 3, 3, 15 *Phor.* 1, 4, 1. 2, 3, 21 *Hec.* 1, 2, 15. 3, 5, 44. 4, 3, 10
 consilium callidum *And.* 3, 4, 10
 consimilem *Eun.* 3, 5, 38
 consimiles mores *Heaut.* 2, 4, 2
 consimilia consilia *Heaut.* 1, 2, 35
 consimilismos *Heaut.* 2, 4, 13
 consiste *Adel.* 2, 1, 2
 consistere *Adel.* 4, 4, 4
 consobrinus *Hec.* 3, 5, 9
 consolando *Heaut.* 1, 1, 34
 consolare *Phor.* 3, 3, 33 *Hec.* 3, 1, 13
 conspectu *Eun.* 2, 3, 1 *Heaut.* 3, 1, 25 *Hec.* 1, 2, 107
 conspectum *Phor.* 1, 5, 31. 2, 1, 1. 2, 3, 3 *Hec.* 5, 2, 21
 conspicer *Heaut.* 1, 1, 16
 conspikor *Eun.* 5, 9, 32
 constabilisses *Adel.* 5, 1, 9
 constiti *Eun.* 4, 2, 7
 constituero *Heaut.* 4, 4, 4
 constituerunt *Phor.* 4, 3, 71
 constitui *Hec.* 1, 2, 1:0. 3, 4, 23
 constituit *Eun.* 1, 2, 125
 constitutæ sunt *And.* 1, 5, 35
 constitutum est *Eun.* 3, 4, 3
 constringito *And.* 5, 2, 24
 constrinxere *Eun.* 5, 6, 23
 consuefacere *Adel.* 1, 1, 49
 consuefacio *Adel.* 3, 3, 61
 consuefecit *Adel.* 1, 1, 29
 consuesset *Hec.* 4, 1, 40
 consuetudine *Adel.* 3, 28 *Hec. Pro.* 37. 1, 2, 17
 consuetudinem *And.* 2, 6, 8 *Heaut.* 2, 3, 42 *Adel.* 5, 3, 34 *Phor.* 1, 3, 9
 consuetudinis *And.* 1, 1, 83
 consuetudo *And.* 1, 5, 45 *Hec.* 3, 3, 44
 consuetum *And.* 1, 1, 108
 consuevit *Adel.* 4, 5, 32 *Phor.* 5, 6, 34
 consulam *Adel.* 5, 9, 25
 consulas *And.* 3, 3, 16 *Heaut.* 4, 3, 37
 consule *Adel.* 3, 2, 37
 consulendi *Phor.* 1, 3, 22 *Hec.* 5, 1, 20
 consulere *Heaut.* 5, 2, 10 *Adel.* 3, 5, 2
 consulerim *Phor.* 5, 1, 7
 consuleres *Phor.* 3, 1, 4
 consulis *Heaut.* 3, 1, 28 *Adel.* 1, 2, 47
 consulitis *Adel.* 5, 9, 36
 consultatio *Hec.* 4, 4, 28
 consultum *Phor.* 1, 3, 1
 consului *Hec.* 4, 1, 44
 consumat *And.* 1, 1, 133 *Heaut.* 3, 1, 56
 consumis *Heaut.* 1, 1, 21
 consumunt *Adel.* 5, 7, 2
 consusurrat *Heaut.* 3, 1, 64
 contamari *And. Pro.* 16
 contaminasse *Heaut. Pro.* 17
 contaminet *Eun.* 3, 5, 4
 contemnas *Eun.* 3, 2, 22
 contemplanini *Phor.* 3, 3, 17
 contemplata *Heaut.* 4, 1, 4
 contempserim *Phor.* 5, 7, 24
 contempsit *Eun.* 2, 2, 8
 contempsisse *Hec.* 1, 2, 15
 contemptus *And.* 1, 5, 14 *Eun.* 1, 2, 70
 contenta *Eun.* 1, 2, 42 *Heaut.* 3, 1, 36
 conterimus *Phor.* 1, 4, 32
 contexeris *Hec.* 3, 3, 41
 contigerint *Phor.* 5, 6, 5
 contigisse *Hec.* 5, 3, 35
 contigit *And.* 4, 2, 13
 continebat *Phor.* 2, 2, 17
 continebit *Adel.* 4, 2, 26
 continens *Eun.* 2, 2, 21
 continentæ *And.* 1, 1, 65
 contineo *Eun.* 1, 2, 23. 5, 2, 20 *Hec.* 4, 3, 9
 contingere *Heaut.* 2, 3, 83
 continuo *And.* 1, 1, 55. 1, 5, 63. 2, 2, 19, 24 *Eun.* 1, 2, 24. 3, 1, 51. 3, 2, 40 *Heaut.* 2, 3, 36, 65. 3, 1, 96. 5, 1, 19 *Adel.* 2, 1, 17 *Phor.* 1, 2, 31. 2, 2, 27 *Hec.* 1, 2, 116. 3, 2, 15. 3, 3, 9, 40. 5, 3, 15
 contortor *Phor.* 2, 2, 27
 contra *Eun.* 2, 3, 63. 3, 1, 54. 4, 1, 10 *Adel.* 1, 1, 19, 25. 5, 4, 25 *Phor.* 1, 3, 21. 3, 2, 56 *Hec.* 4, 2, 7
 contrajam *Phor.* 4, 4, 18
 contrivi *Adel.* 5, 4, 15 *Hec.* 5, 3, 17
 controversia *Phor.* 5, 6, 14
 contuleram *Hec.* 3, 1, 18
 contumelia *And.* 1, 5, 3 *Eun.* 5, 2, 26 *Heaut.* 3, 3, 5 *Hec.* 3, 5, 20
 contumeliæ *Eun.* 5, 2, 38
 contumeliam *Eun.* 4,

- 7, 1 *Adel.* 4, 3, 15
Phor. 5, 7, 79
contumelias Eun. 1, 1,
3 *Phor.* 2, 2, 29 *Hec.*
1, 2, 91
contumeliis And. 3, 3,
25
contumeliosius Phor.
2, 2, 1
conturbasti Eun. 5, 2,
29
convassassem Phor. 1,
4, 13
convenerere And. Prol.
13
conveni And. 2, 2, 31
Eun. 2, 2, 3 *Hec.*
3, 4, 19, 4, 1, 42
conveniam And. 1, 3,
23, 3, 2, 48 *Eun.* 5,
7, 4 *Adel.* 2, 2, 1, 3,
4, 53, 3, 5, 3, 4, 5, 2
Hec. 3, 4, 22
conveniat Phor. 4, 5,
7
conveniebat Hec. 1, 2,
103
conveniendi Phor. 5,
4, 9
conveniendus Phor. 5,
7, 3
conveniet Phor. 1, 2,
3
convenire And. 2, 2,
29 *Eun.* 3, 2, 14 *A-*
del. 1, 2, 74
convenis Hec. 4, 4,
103
convenisse Heaut. 4,
8, 23
convenit And. 5, 4, 40
Heaut. 1, 1, 113, 5,
1, 3 *Hec.* 1, 2, 116
conveniunt And. 4, 2,
13 *Adel.* 1, 1, 34
conventam Hec. 5, 1,
1
conventuram Hec. 1,
2, 121
conventurum Hec. 3,
4, 23, 4, 4, 37
conventus Hec. Prol.
35
converti And. 4, 1,
49
convertisse Eun. 3, 5,
40
convincas Heaut. 5, 3,
14
convinces Heaut. 5, 3,
17
convitium Adel. 2, 1,
26
convivam Eun. 3, 1,
17
convivariet Heaut. 1,
2, 32
convivas Heaut. 1, 1,
120
conviviis Adel. 5, 4,
9
convivio Eun. 2, 1, 30,
32
convivium Eun. 4, 1,
12 *Adel.* 5, 9, 8 *Hec.*
1, 2, 16
convolat Hec. Prol. 40
convortam Adel. 2, 4,
22
copia Eun. Prol. 21,
4, 2, 10 *Phor.* 1, 3,
15, 24
copiae Heaut. 4, 2, 2
copiam And. 2, 1, 22
Heaut. Prol. 23, 29,
2, 3, 41, 5, 1, 54
Phor. 1, 2, 63
copias Eun. 4, 6, 17
copias't Heaut. 2, 2,
87
coquendo Adel. 5, 3,
61
coqui Eun. 2, 2, 26
coram And. 3, 2, 10
Adel. 3, 4, 38, 4, 3,
17 *Phor.* 5, 7, 21
corde Hec. 3, 2, 12
Phor. 2, 1, 7
cordi And. 2, 1, 30
Eun. 1, 2, 121 *Phor.*
5, 3, 17
Corinthia Heaut. 3, 3,
40, 4, 1, 16
Corintho Heaut. 1, 1,
44
Corinthum Hec. 1, 2,
11
cornu Eun. 4, 7, 5
corpore Adel. 5, 8,
34
corporis Eun. 2, 2,
11
corpus Eun. 2, 3, 26
corradet Adel. 2, 2,
35
corraditur v. conradi-
tur
corrasi v. conrasi
corrector Adel. 4, 7,
24
correxit Eun. 4, 5,
11
corrigas Adel. 4, 7,
23
corrigemus Hec. 2, 2,
12
corrigere Adel. 5, 9,
37
corrigitur And. 3, 3,
27
corrigo Adel. 4, 3, 2
corripui Hec. 3, 3, 5,
16
corripuit Hec. 4, 1, 3
corrumpantur Adel. 3,
3, 68
corrumpat Hec. 2, 2,
6
corrumpi And. 2, 3,
22
corrumpitur Adel. 4,
2, 49
corrupta Heaut. 2, 2,
2
corruptela Adel. 5, 3,
7
cras Eun. 2, 3, 46, 3,
3, 27 *Adel.* 2, 1, 50, 5, 3, 54 *Phor.* 3, 2,
46
crassus Hec. 3, 4, 26
Cratine Phor. 2, 3, 8
Cratini Adel. 4, 2, 42
Cratinum Phor. 2, 3,
7
crebræ itiones Phor.
5, 8, 23
crebro Heaut. 1, 2, 32,
bis Hec. 2, 1, 18,
3, 3, 52
credam And. 3, 5, 12
Eun. 1, 2, 48, 4, 4,
37 *Hec.* 1, 2, 23, 2,
2, 19, 5, 4, 4
credant Phor. 5, 5,
15
credas And. 3, 2, 19,
4, 2, 23, 4, 5, 48, 5,
3, 23 *Eun.* 4, 4, 44
Heaut. 4, 1, 10, 5,
1, 8, 5, 5, 19 *Adel.*
3, 2, 32, *bis.* 5, 4, 3
Phor. 5, 6, 39 *Hec.*
5, 4, 29
credat And. 3, 2, 9, 4,
2, 16, 18 *Heaut.* 4,
3, 34 *Adel.* 1, 1, 41
crede And. 2, 4, 6
Eun. 5, 2, 59 *Heaut.*
1, 1, 33, 5, 4, 11 *A-*
del. 1, 2, 21, 2, 1, 9
Phor. 3, 2, 9
credebam Heaut. 4,
5, 37 *Hec.* 4, 4, 91
credebant Eun. 1, 2,
38
credebas Adel. 4, 5,
59
credendum And. 5, 4,
14 *Heaut.* 5, 3, 15
credere And. 5, 1, 15,
5, 4, 45 *Eun.* 3, 1,
13, 5, 7, 11 *Heaut.*
1, 1, 104, 4, 1, 11,
5, 1, 53 *Adel.* 4, 5,
6 *Phor.* 1, 2, 11, 5,
3, 27, 5, 8, 7 *Hec.* 1,
1, 4, 2, 23
credere est Heaut. 1,
2, 18
credere'm And. 3, 2,
44
crederet Phor. 1, 5,
72
credibile And. 4, 1,
1
credidi And. 3, 4, 5
Eun. 3, 1, 38 *He-*
aut. 5, 2, 13 *Phor.*
3, 2, 44, 5, 7, 7 *Hec.*
2, 1, 24, 3, 3, 50, 3,
5, 49, 4, 1, 20
credidisse Hec. 5, 2,
12
credidisti Eun. 4, 4,
12 *Adel.* 4, 3, 3, 5,
3, 25 *Phor.* 3, 1, 3
credidit And. 1, 5,
38
credin' Eun. 4, 7, 42,
5, 2, 13
credis And. 1, 1, 20, 2, 3, 25, 5, 4, 32
Eun. 2, 14, 5, 7,
14 *Heaut.* 1, 1, 53,
3, 3, 31, 4, 4, 7, 4, 8,
13 *Phor.* 3, 2, 7, 5, 7,
33
credit And. 2, 6, 1 *A-*
del. 1, 1, 45
credita est Eun. 5, 1,
15
creditam And. Per.
1
creditis Adel. 4, 5,
31
credito Heaut. 3, 3,
16, 5, 4, 11 *Phor.* 5,
6, 35
creditum est Adel. 3, 4,
28
creditor Hec. 3, 5, 7
credo And. 1, 1, 134,
2, 1, 15, 2, 2, 4, 3, 2,
31, 4, 1, 50, 5, 1, 21,
5, 4, 37, 45 *bis.* 50
Eun. 1, 2, 18, 2, 2,
41, 3, 2, 15, 4, 6, 1,
5, 1, 11, 5, 2, 23,
45, 61, 5, 7, 18, 5, 9,
21 *Heaut.* 1, 2, 37,
2, 3, 55, 3, 3, 20, 4,
1, 12, 28, 4, 3, 10, 4,
5, 39 *Adel.* 1, 1, 33,
54, 2, 2, 13, 3, 3,
5, 4, 1, 2 *Phor.* 1, 1,
6, 1, 2, 90, 1, 5, 25,
2, 3, 13, 4, 3, 5, 5,
8, 42 *Hec.* 1, 2, 54,
66, 3, 1, 1, 4, 1, 6,
14, 51, 4, 3, 11, 4, 4,
82, 5, 1, 6, 5, 4,
15
credon' And. 3, 2, 17
creduas Phor. 5, 8,
4
credunt Adel. 4, 3, 16,
5, 4, 18
crepuere Eun. 5, 8, 5
Heaut. 3, 5, 53
creperunt Heaut. 1,
1, 121
crepuit And. 4, 1, 59,
Adel. 2, 3, 11
crescendi Heaut. Prol.
28
crescunt Phor. 5, 2,
16
crimen Hec. 3, 1, 55
criminaretur Eun. 5,
2, 16
crimine Phor. 2, 1, 3
Hec. 5, 1, 29
crimini Hec. 5, 2,
12
crispus Hec. 3, 4, 26
Crito And. 4, 6, 6, 7,
22, 5, 4, 3, 16, 29,
40, 49 *Heaut.* 3, 1,
92 *Phor.* 2, 3, 16
Critonem And. 5, 4,
3
crucem And. 3, 5, 15
Phor. 2, 2, 21, 3, 3,
11
crucia Eun. 1, 2, 15

- cruciant *Eun.* 2, 2,
 92
 cruciat *Heaut.* 5, 5,
 1
 cruciati *Hec.* 5, 2, 6
 cruciatum *And.* 4, 5,
 47
 crucibus *Eun.* 2, 2,
 91
 cruciet *Heaut.* 1, 1,
 29
 crucior *Heaut.* 4, 2,
 6
 Ctesipho *Adel. Per.*
 12, 2, 3, 7, 2, 4, 7,
 13, 4, 2, 19, 25, 50,
 5, 2, 1, 3
 Ctesiphonem *Adel.*
Per. 3, 2, 2, 45, 3, 3,
 1, 5, 2, 2
 Ctesiphoni *Adel.* 5, 2,
 9
 cubet *Adel.* 5, 3, 65
 cubiculum *Adel.* 4, 5,
 60
 cubnerit *Hec.* 1, 2, 63
 cudo *Heaut.* 4, 4, 18
 cunia *Eun.* 2, 3, 29
Heaut. Prol. 8
 cujam *And.* 5, 4, 50
 cuiquam *Adel.* 3, 2,
 58
 cuiquam *And.* 1, 2, 7,
 2, 5, 14, 4, 1, 2, 4,
 3, 1 *Heaut.* 1, 1, 29
Phor. 2, 2, 1, 5, 6,
 48
 cuique *Phor.* 2, 3, 14
 cujum *And.* 4, 5, 24
 cuiusquam *Hec.* 1, 1,
 7
 cuiusque *Heaut.* 2, 3,
 45
 culpa *Eun.* 5, 6, 10
Adel. 4, 4, 19 *Phor.*
 1, 5, 31, 45, 5, 2, 1,
 5, 3, 4 *Hec.* 2, 1, 31,
 32, 35, 3, 1, 19, 3,
 5, 26, 4, 4, 41, 78
 culpam *And.* 2, 3, 5
Eun. 2, 3, 97 *Adel.*
 3, 2, 50 *Phor.* 1, 4,
 29, 1, 5, 40, 5, 8,
 25 *Hec.* 4, 1, 20, 4,
 4, 9
 culpent *Eun.* 2, 3,
 95
 cum primum *Hec.*
Prol. 33
 cupidinarii *Eun.* 2, 2,
 25
 cupere *And.* 4, 2, 5
Eun. 1, 2, 85 *Heaut.*
 4, 5, 26
 cuperem *Eun.* 3, 5,
 13
 cuperent *Adel.* 2, 4,
 9
 cuperes *And.* 5, 3,
 15
 cupiam *Eun.* 1, 2, 65
Heaut. 4, 1, 54
 cupiat *And.* 5, 3, 10
Adel. 4, 7, 45
 cupida *Hec.* 1, 2, 16
 cupide *Adel.* 2, 2, 1
 cupiditate *Heaut.* 1,
 2, 34
 cupiditates *Phor.* 5, 4,
 2
 cupidum *Phor.* 1, 3,
 6
 cupidum animum *He-*
aut. 2, 5, 126
 cupulus *Hec.* 3, 1, 3,
 3, 3, 12
 cupiebat *Eun.* 4, 1, 6
Phor. 1, 2, 68
 cupiens *And. Per.* 6
Hec. 1, 2, 67
 cupio *And.* 4, 1, 58, 5,
 4, 2 *Eun.* 1, 2, 69,
 77, 92 *Heaut.* 3, 1,
 16, 87, 88, 4, 3, 28,
 5, 2, 18 *Adel.* 2, 1,
 33, 48, 4, 1, 6, 4, 5,
 64, 5, 7, 6, 5, 9, 12
Phor. 1, 3, 14, 3, 3,
 7, 5, 8, 32, 64 *Hec.*
 2, 2, 23, 4, 3, 9
 cupis *And.* 5, 1, 6
Heaut. 3, 1, 19, 40,
 4, 8, 27
 cupitiam *Heaut. Per.*
 6
 cupitis *Adel.* 5, 9, 36
 cupiunt *Eun.* 4, 7, 45
Heaut. 5, 1, 12
 cura *And.* 2, 1, 5, 5,
 2, 24 *Adel.* 5, 3, 16,
 5, 4, 14 *Phor.* 1, 3,
 8, 1, 5, 5, 2, 1, 26,
 2, 3, 1, 5, 1, 35, 5,
 4, 4 *Hec.* 3, 2, 12
 cura maxima *Phor.* 5,
 1, 35
 curabat *And.* 1, 1,
 81
 curabitur *And.* 2, 3,
 29
 curabo *And.* 1, 1, 144,
 4, 2, 1 *Heaut.* 3, 3,
 33 *Phor.* 4, 5, 1
 curae *And.* 1, 5, 26
Adel. 1, 2, 49 *bis.*
 4, 5, 46, 5, 6, 6 *Hec.*
 1, 2, 118
 curam *Adel.* 4, 5, 76
 curam argentariam
Phor. 5, 6, 47
 curarant *Phor.* 1, 2,
 34
 curare *Adel.* 1, 2, 51
 curarem *Adel.* 5, 1,
 10
 curares *Adel.* 5, 3,
 11
 curas *Hec.* 5, 3, 19
 curasse *Hec.* 2, 1, 30
 curasti *And.* 5, 2, 6
Adel. 5, 1, 1
 curat *And.* 1, 2, 14
 curate *Eun.* 3, 2, 52
 curatum *Adel.* 3, 3,
 19
 curatura *Eun.* 2, 3,
 24
 curavi *Adel.* 5, 9, 5

Phor. 5, 3, 13, 5, 5,
 2, 5, 7, 11
 curavit *Adel.* 5, 9, 11
 curem *Adel.* 1, 2, 58
 curemus *Adel.* 1, 2,
 50
 curentur *And.* 1, 1,
 3
 cures *Eun.* 3, 2, 48
Heaut. 1, 1, 24
 curetur *Hec.* 2, 2, 15
 curiosum *Eun.* 3, 5, 5
 curis *Hec.* 2, 1, 33
 curo *And.* 5, 4, 18 *A-*
del. 1, 2, 58, 3, 3,
 83, 5, 3, 16
 curre *Adel.* 3, 2, 56
Hec. 3, 2, 24, 3, 4,
 29, 4, 4, 97, 5, 3,
 10
 currenservos *Heaut.*
Prol. 37
 currentem *Phor.* 1, 3,
 25
 currentes *Eun. Prol.*
 36
 curriclo *Heaut.* 4, 4,
 11
 curritur *Heaut. Prol.*
 44
 cursando *Hec.* 5, 3,
 17
 cursari *Hec.* 3, 1, 35
 cursites *Eun.* 2, 2,
 47
 cursitet *Eun.* 2, 2,
 56
 cursus *Phor.* 5, 6, 8
 custos *Eun.* 2, 2, 55,
 59 *Phor.* 1, 5, 57
 cyathos *Adel.* 4, 2,
 52
 Cyprum *Adel.* 2, 2,
 16, 23, 2, 4, 14

D.

Da *And.* 3, 2, 41, 5,
 3, 30 *Eun.* 2, 2, 50
Heaut. 2, 1, 11, 4,
 3, 10, 3, 3, 26, 5, 5,
 5 *Adel.* 5, 3, 52, 5,
 3, 19, 5, 9, 25 *Phor.*
 1, 2, 102, 3, 2, 37
Hec. 4, 2, 29
 dabam *And.* 3, 3, 13
Heaut. 1, 1, 53
 dabamus *Phor.* 1, 2,
 37, 5, 1, 34
 dabant *Heaut.* 5, 2,
 35
 dabat *Phor.* 5, 7, 36
Hec. 3, 3, 14
 dabis *Eun.* 1, 1, 24
Heaut. 4, 8, 30
 dabit *And.* 1, 3, 9, 2,
 3, 22, 4, 5, 35 *Eun.*
 3, 3, 2, 5, 2, 60 *He-*
aut. Prol. 33, 2, 4,
 22, 4, 5, 54 *Adel.*
 2, 1, 51
 dabitur *Heaut.* 2, 1, 6,
 4, 4, 16, 4, 5, 29,
 4, 8, 16 *Adel.* 1, 2,
 33, 2, 1, 11, 38, 5,
 8, 33 *Phor.* 4, 4,
 21
 dabo *And.* 2, 1, 29, 4,
 1, 60 *Eun.* 2, 1, 7,
 24, 2, 3, 71, 3, 2,
 25, 4, 7, 11 *Heaut.*
Phor. 10, 1, 1, 86, 3,
 1, 88, 5, 5, 16, 19
Phor. 4, 3, 57, 65, 5,
 6, 38, 5, 8, 38 *Hec.*
 3, 3, 48, 4, 4, 75, 5,
 4, 29
 dabunt *Phor.* 4, 4,
 22
 damnatum *Phor.* 2, 1,
 20
 damnatus *Phor.* 2, 2,
 75
 damni *Heaut.* 4, 4,
 25
 damniue *Eun.* 5, 6,
 25
 damno *Heaut.* 4, 1,
 15
 damnosus *Heaut.* 5, 4,
 11
 damnum *And.* 1, 1,
 116 *Adel.* 2, 2, 24
 damus *And.* 2, 1, 11
 Danae *Eun.* 3, 5, 37
 danda *Heaut.* 3, 1,
 47
 dando *Adel.* 5, 4, 26
 dandum *Phor.* 3, 2,
 48
 dans *Adel.* 3, 4, 27
 dant *Heaut.* 3, 3, 32
Phor. Per. 10, 4, 3,
 70 *Hec.* 3, 3, 20
 dare *And.* 1, 3, 6, 2,
 1, 8, 2, 2, 16, 2, 6,
 21, 4, 1, 33 *Eun.* 1,
 2, 61, 3, 2, 14, 3, 3,
 10, 5, 2, 65, 5, 5, 8
Heaut. 3, 1, 40, 59,
 78, 87, 95, 4, 4, 2, 4,
 5, 41, 5, 1, 49, 5, 2,
 12 *Adel.* 1, 2, 15, 2,
 1, 49, 5, 8, 10 *Phor.*
 2, 2, 63, 67, 3, 2, 47,
 4, 3, 52, 71, 4, 5, 8,
 5, 6, 41, 5, 7, 31 *Hec.*
 4, 1, 38
 dareni *And.* 2, 3, 28,
 3, 4, 27, 5, 1, 11 *He-*
aut. 3, 1, 102 *Adel.*
 3, 2, 20 *Phor.* 5, 7,
 17
 darent *And.* 4, 1, 45
 dares *Heaut.* 4, 5, 33,
 5, 1, 20 *Phor.* 3, 2,
 39
 daret *And.* 1, 1, 74
Eun. 5, 6, 13 *Heaut.*
 3, 2, 23 *Phor.* 1, 2,
 71, 4, 3, 20, 38
 daretis *Phor.* 1, 5,
 67
 daretur *Phor.* 1, 2,
 34

- dari *And. Prol.* 2, 1, 2, 40, 3, 2, 24, 5, 5, 6 *Eun.* 2, 3, 84, 4, 7, 16 *Heaut.* 4, 5, 10, 4, 8, 6 *Adel.* 3, 2, 13, 43, 48, 3, 3, 79, 4, 1, 16, 4, 5, 25 *Phor.* 1, 5, 31, 2, 2, 69, 3, 3, 27, 4, 2, 6, 4, 3, 28, 48, 53 *Hec.* 1, 2, 52
 das *Eun.* 3, 1, 57 *Hec.* 1, 2, 38, 4, 4, 93
 dat *And. Per.* 3, 12, 1, 5, 9, 63, 2, 2, 15, 34, 35, 2, 3, 2 *Eun.* 1, 2, 83, 4, 1, 13, 5, 9, 48 *Heaut.* 5, 1, 37, 38 *Adel. Per.* 2, *Phor.* 4, 2, 14, 5, 8, 47
 data *Eun.* 2, 3, 53, 60, 3, 5, 16, 4, 5, 1, 5, 1, 17 *Adel.* 4, 1, 14 *Phor.* 5, 7, 19, 40 *Hec. Prol.* 1, 3, 3, 51, 4, 1, 13
 data est *Eun.* 5, 5, 9 *Hec.* 5, 3, 16
 datam *Phor.* 5, 6, 45
 datas *Heaut.* 4, 7, 3
 date *And.* 1, 4, 5, 3, 2, 4, 5 *Eun. Prol.* 24 *Heaut. Prol.* 28, 35 *Phor. Prol.* 31, 5, 7, 14
 date silentium *Hec. Prol.* 56
 dati *Eun.* 3, 4, 3 *Phor.* 4, 2, 12
 datum *And.* 1, 2, 6 *Eun.* 3, 1, 3, 5 *Heaut.* 4, 5, 45 *Phor.* 4, 5, 11, 5, 3, 13, 5, 6, 49, 50 *Hec. Prol.* 40, 44, 1, 2, 55
 datur *And.* 2, 1, 2, 3, 3, 9, 24 *Heaut.* 2, 3, 104 *Adel.* 3, 3, 65, 5, 8, 28 *Hec. Prol.* 44, 2, 1, 44
 daturum *And.* 1, 1, 122 *Heaut.* 3, 1, 95, 3, 3, 46, 4, 8, 17 *Phor.* 4, 3, 22
 daturus *Heaut.* 4, 5, 36, 4, 6, 13
 Dave *And.* 1, 2, 19, 28, 1, 3, 1, 2, 2, 7, 9, 30, 33, 2, 3, 9, 2, 4, 6, 3, 1, 18, 3, 2, 12, 3, 4, 3, 16, 4, 1, 42, 5, 6, 1, 8, 14 *Phor.* 1, 2, 2, 13
 Davi *And. Per.* 8, 3, 2, 29
 Davo *And.* 2, 1, 3, 2, 5, 4, 5, 1, 19, 5, 4, 51
 Davom *And.* 4, 5, 48, 5, 2, 1, 21, 5, 5, 7
 Davos *And.* 4, 1, 39 *ter*
 Davum *And.* 1, 1, 142, 1, 2, 2, 2, 1, 37, 3, 3, 47
 Davus *And.* 1, 1, 132, 1, 2, 23, 2, 6, 3, 3, 3, 44, 4, 3, 6
 dex *Eun.* 2, 3, 10 *Heaut.* 4, 6, 6 *Phor.* 4, 4, 6, 5, 7, 33 *Hec.* 1, 2, 27, 59
 deambulatio *Heaut.* 4, 6, 2
 deambulatum *Heaut.* 3, 3, 27 *bis*
 deamo *Heaut.* 4, 6, 21
 debacchatus *Adel.* 2, 1, 30, 31
 debeam *Eun.* 5, 2, 22
 debeo *And.* 4, 1, 52 *Phor.* 4, 3, 51
 debet *Heaut.* 4, 5, 43 *Phor.* 4, 3, 56
 debilia *Adel.* 4, 4, 3
 debui *Phor.* 1, 2, 3, 5, 7, 30
 decedet *Adel.* 5, 3, 30 *Hec.* 3, 5, 55
 decem *And.* 5, 4, 49 *Heaut. Per.* 10, 3, 1, 42, 4, 4, 2, 4, 7, 7, 5, 1, 36 *Adel.* 2, 2, 35, 4, 5, 57 *Phor.* 2, 2, 46, 3, 5, 58, 59, 62 *Hec.* 5, 3, 24
 deceperit *Heaut.* 4, 4, 3
 decepta *Phor.* 3, 1, 5
 deceptus sum *And.* 4, 1, 46
 decere *And. Prol.* 16
 decernere *Adel.* 4, 2, 5
 decesse *Heaut. Prol.* 52
 decet *And.* 2, 5, 10, 2, 6, 14 *Eun.* 4, 7, 19, 44, 5, 9, 35 *Heaut.* 5, 5, 10 *Adel.* 3, 4, 45, 61, 5, 8, 5, 25, 31 *Hec.* 1, 2, 89, 2, 2, 10
 decidi *Heaut.* 2, 3, 9
 decidit *Phor.* 4, 4, 26
 decimus *Adel.* 3, 4, 29
 decipi *And.* 1, 5, 37 *Phor.* 5, 7, 34
 decipiam *Heaut.* 4, 4, 6
 decipis *Phor.* 3, 2, 43
 decipit *Phor.* 3, 2, 43
 declarat *Heaut.* 2, 3, 43
 declinatam *Hec.* 2, 1, 3
 decrepitam *Adel.* 5, 8, 16
 decrepito *Eun.* 2, 1, 25
 decrerat *And.* 1, 5, 4
 decrerim *Hec.* 1, 2, 73
 decrerunt *Hec.* 2, 1, 15
 decretum *Heaut.* 2, 4, 12, 3, 1, 56
 decreverunt *And.* 1, 3, 14
 decrevi *Heaut.* 1, 1, 95, 5, 1, 67 *Hec.* 3, 5, 4, 4, 1, 27, 4, 2, 10
 decnerat *Hec.* 4, 4, 66
 decuit *Heaut.* 1, 1, 48, 5, 2, 12
 decumbas *Phor.* 2, 1, 28
 decurso *Adel.* 5, 4, 6
 dedam *And.* 1, 2, 28, 5, 4, 51 *Eun.* 5, 8, 2
 dedecoras *Hec.* 2, 1, 13
 dedecori *Heaut.* 2, 3, 93
 dederas *Heaut.* 4, 1, 47
 dederat *Eun.* 4, 3, 12 *Heaut.* 3, 3, 41 *Adel. Per.* 9 *Hec. Per.* 4, 5, 3, 14
 dedere *And.* 1, 1, 36 *Eun.* 3, 4, 6 *Heaut.* 5, 1, 43
 dederis *Adel.* 5, 9, 24
 dederit *And.* 1, 1, 116 *Heaut. Prol.* 2 *Adel.* 3, 4, 54 *Phor.* 2, 3, 21
 dedero *Phor.* 3, 2, 29
 dedi *Eun.* 1, 2, 89 *Heaut.* 3, 1, 47, 4, 1, 16 *Adel.* 1, 2, 56, 2, 1, 25 *Phor.* 5, 8, 50 *Hec.* 4, 4, 62, 5, 4, 6
 dedimus *Phor.* 5, 6, 20
 dedisse *Eun. Prol.* 24 *bis Phor.* 3, 1, 2
 dedissem *Adel.* 3, 3, 15
 dedisti *Eun.* 4, 3, 11 *Adel.* 1, 2, 34, 52, 3, 4, 4, 17, 4, 4, 11
 dedit *And.* 1, 1, 62 *Eun. Prol.* 9, 1, 2, 29, 42, 4, 3, 11, 4, 4, 34, 5, 9, 10, 15 *Heaut. Prol.* 12, 2, 3, 41, 4, 1, 42, 4, 6, 3 *Adel.* 1, 2, 69, 3, 3, 17, 4, 2, 46, 4, 5, 36, 5, 9, 18, 19 *Phor.* 5, 8, 50
 dedita *Eun.* 5, 2, 2
 deditum *Hec.* 3, 1, 14
 dedo *And.* 5, 3, 26
 Heaut. 4, 3, 3 *Hec.* 5, 2, 6
 deducam *Eun.* 2, 3, 72, 79
 deducantur *Eun.* 2, 1, 1
 deducar *Eun.* 2, 3, 91
 deduce *Eun.* 3, 3, 32
 deducit *Hec.* 1, 2, 60
 deducta *Eun.* 2, 3, 60
 deductum *Eun.* 4, 4, 13 *Adel.* 4, 5, 60
 deductus *Eun.* 3, 5, 22, 4, 4, 10, 19, 41, 5, 6, 21
 deducunt *Eun.* 2, 3, 23
 decrat *Phor.* 1, 5, 69
 defatigarit *Adel.* 4, 1, 3
 defatigatus *And.* 4, 1, 46
 defatiger *Eun.* 2, 1, 14
 defatiget *Phor.* 5, 3, 11
 defecimus *Phor.* 3, 1, 8
 defendam *Adel.* 3, 4, 47
 defendendam *Phor.* 1, 4, 48, 1, 5, 36
 defendere *Adel.* 4, 5, 41
 defensorem *And.* 4, 6, 18 *Eun.* 4, 6, 33
 defer *Heaut.* 4, 7, 3
 deferam *Heaut.* 4, 5, 51
 deferent *And.* 3, 2, 27
 deferes *Heaut.* 4, 6, 18
 defertur *Heaut. Prol.* 45
 defervisse *Adel.* 1, 2, 72
 defessa *Eun.* 5, 7, 7
 defessi *Adel.* 2, 2, 5
 defessus *Adel.* 4, 6, 1 *Hec.* 3, 4, 29
 defetiscar *Phor.* 4, 1, 23
 deficies *Phor.* 1, 4, 53
 defieri *Hec.* 5, 2, 1
 defit *Eun.* 2, 2, 12 *Phor.* 1, 3, 10
 defraudans *Phor.* 1, 1, 10
 defrudet *Adel.* 2, 2, 38
 defugiam *Eun.* 2, 3, 98
 defunctum *Adel.* 3, 4, 63
 defunctus *Eun. Prol.* 15
 defungier *Phor.* 5, 8, 32
 degere *Adel.* 4, 1, 6

- degeret *Phor.* 2, 2, 70
dehinc *And. Pro.* 22.
1, 2, 19 *Eun. Pro.*
14, 2, 3, 4, 5, 2, 33
Adel. Pro. 22
dehortatus *Phor.* 5, 7,
17
dejerare *Eun.* 2, 3, 39
dejerat *Hec.* 5, 2, 4
dein *And.* 1, 1, 52
Phor. Per. 9 *Hec.*
Per. 5
deinde *And.* 2, 6, 10,
3, 2, 3 *Eun.* 3, 5,
45 *Heaut. Pro.* 3,
19, 4, 8, 24 *Hec.* 1,
2, 68
delatam *Phor.* 1, 2,
100
delectamento *Heaut.*
5, 1, 79
delectatio *Heaut.* 5,
2, 34
delectet *Eun.* 4, 1,
11
deleo *Eun.* 2, 3, 4
delibera *Adel.* 2, 1,
42
deliberandum *Phor.*
2, 3, 17
deliberet *Hec.* 3, 5,
58
delibutum *Phor.* 5, 6,
17
delictum *Adel.* 4, 5,
48
delinquent *Hec.* 4, 4,
41
delirans *Adel.* 4, 7,
43
deliras *And.* 4, 5, 13
Adel. 5, 8, 13 *Phor.*
5, 3, 18
delirat *Phor.* 5, 8, 8
deluderes *And.* 3, 4,
4
deludier *And.* 1, 2,
52
dem *Heaut.* 4, 4, 19,
4, 7, 13, 5, 5, 6
Phor. 4, 5, 3 *bis*
Demea *Adel. Per.* 1,
10, 13, 1, 1, 55, 1,
2, 20, 35, 49, 55, 3,
3, 20, 32, 69, 75, 3,
4, 15, 21, 37, 43, 46,
55, 4, 7, 36, 5, 1, 8,
5, 3, 20, 32, 35, 45,
5, 5, 1, 5, 7, 19, 5,
8, 1, 5, 9, 1, 4, 14,
21
Demeam *Adel.* 5, 6,
2
demens *And.* 3, 1, 11
Heaut. 2, 3, 16
dementia *Adel.* 3, 3,
37
dementiam *Adel.* 4, 7,
40
Demipho *Phor. Per.*
1, 2, 2, 5, 6, 74, 92,
4, 3, 51, 4, 5, 11, 5,
3, 12, 5, 7, 13, 33,
76, 5, 8, 22, 35, 42
- Demiphonem *Phor.*
5, 7, 5
demiror *Heaut.* 2, 3,
121, 3, 2, 7 *Phor.* 1,
5, 5 *Hec.* 4, 1, 14
demissis *Eun.* 2, 3,
22
demit *Eun.* 4, 1, 13
demonstrarier *Phor.*
1, 5, 76
demonstravit *Heaut.*
4, 4, 9
dempseris *Adel.* 5, 3,
33
dempsi *Adel.* 4, 7, 18
demulceam *Heaut.* 4,
5, 14
dennum *And.* 4, 1, 60,
5, 3, 11 *Heaut.* 2, 3,
3, 12 *Adel.* 2, 2, 26,
2, 3, 2, 5, 3, 19, 5,
8, 15 *Hec.* 1, 2, 53
demus *And.* 3, 3, 28
Heaut. 3, 1, 68 *Adel.*
5, 8, 27
denarrabo *Phor.* 5, 7,
51
denegando *And.* 4, 1,
7
denegarar *And.* 1, 5,
6
denegare *And.* 4, 1,
6
denegaris *Heaut.* 3, 1,
78
deneget *And.* 1, 1,
131
dent *And. Pro.* 8
dentes *Adel.* 2, 2,
37
dentur *Heaut.* 5, 1,
41
denuo *Eun.* 4, 4, 24,
5, 2, 60 *Heaut.* 3, 2,
32, 4, 6, 4 *Phor.* 5,
6, 40 *Hec. Pro.* 38,
4, 4, 69
Deo *Phor.* 1, 2, 24
deorsum *Eun.* 2, 2,
47 *Adel.* 4, 2, 34,
36
Deorum *And.* 5, 5, 3
Heaut. 2, 3, 15
Deos *And.* 3, 2, 7, 42,
4, 1, 40, 4, 2, 11, 5,
1, 15 *Heaut.* 5, 1,
6, 5, 4, 15 *Adel.* 2,
4, 11, 3, 1, 11, 3, 4,
45, 4, 5, 59, 65, 70
Phor. 1, 5, 81, 5, 1,
37 *Hec.* 3, 5, 26, 3,
2, 5
depacisci *Phor.* 1, 3,
14
deperiret *Eun. Per.*
8
deperit *Heaut.* 3, 2,
14
depexum *Heaut.* 5,
1, 78
depinxit *Phor.* 1, 5,
38
depone *Heaut.* 1, 1,
37
- deportarier *Phor.* 5,
7, 85
depravariar *Phor.* 4,
4, 16
deprehendit *Hec. Per.*
8
deputabo *Phor.* 1, 5,
21
deputare *Phor.* 1, 5,
16
deputas *Hec.* 4, 1, 9
deputat *Hec.* 3, 5, 27,
5, 3, 1
deputem *Heaut.* 1, 1,
33
derepente *Hec.* 4, 1,
39
deridendum *Eun.* 5,
9, 57
derides *Heaut.* 5, 1,
42 *Adel.* 5, 3, 66
derisum *Eun.* 5, 2,
21
derivem *Phor.* 2, 1,
9
des *Eun.* 1, 1, 18, 5,
9, 45 *Heaut.* 2, 3,
81, 3, 1, 61, 4, 8,
15, 28 *Hec.* 3, 3,
30
describendo *Eun.*
Pro. 7
deseram *Adel.* 3, 4,
52
deseras *And.* 1, 5, 36,
57
deserat *Heaut.* 5, 1,
54
deserere *Hec.* 4, 2,
16
deseris *Adel.* 3, 4, 12
deserit *Adel.* 3, 4, 51
deserta anus *Phor.* 5,
1, 24
desertæ *Heaut.* 2, 4,
11
desertum *Eun.* 5, 2,
6
deserturum *And.* 2, 3,
28, 4, 2, 11
desertus *Adel.* 5, 4,
19
desernisti *Heaut.* 2, 3,
17
deserunt *Eun.* 2, 2,
7
desideres *Eun.* 1, 2,
113
desiderio *Heaut.* 2, 3,
66, 4, 5, 5
desiderium *Hec.* 1, 2,
13
desidero *Heaut.* 3, 1,
16 *Hec.* 3, 5, 38
designavit *Adel.* 1, 2,
7
desinam *Phor.* 2, 2,
72
desinant *And. Pro.*
22
desinas *Eun.* 5, 2, 45
Adel. 4, 1, 23 *Phor.*
1, 2, 19 *Hec.* 5, 3,
12
- desinit *Eun. Pro.*
16
desine *And.* 5, 6, 8
Eun. 2, 3, 55 *Heaut.*
5, 1, 6 *Adel.* 1, 2,
43 *Phor.* 1, 2, 1, 2,
2, 30
desinent *And.* 5, 1,
18
desinet *And.* 2, 6, 10
desinit *Heaut.* 2, 3,
64
desino *Adel.* 1, 2, 57,
5, 3, 67
desistat *Phor.* 4, 3,
29
desiste *Hec.* 1, 2, 30
desit *Heaut.* 3, 3, 27
Phor. 1, 3, 18
despicatam *Eun.* 2, 3,
92
despoliare *And.* 4, 6,
21
despondeam *Heaut.*
4, 5, 36
despondebitur *And.*
5, 6, 16
despondeo *Heaut.* 4,
5, 31
desponderat *And.*
Per. 4
desponderis *Heaut.* 4,
8, 14
despondi *And.* 1, 1,
76 *Adel.* 4, 7, 17
despondisti *Phor.* 5, 7,
32
despondit *Adel.* 4, 5,
36 *Hec.* 1, 2, 49
desponsam *Heaut.* 4,
8, 26, 5, 1, 18
destitit *And.* 4, 1, 56
det *And.* 2, 3, 18, 2,
5, 20, 3, 4, 13 *Eun.*
1, 2, 53, 5, 9, 48
Heaut. 3, 3, 45 *Phor.*
1, 2, 96, 3, 2, 37
deteriorem *And.* 1, 2,
22
deteriores *Heaut.* 3,
1, 74
deterream *Heaut.* 1,
1, 27
deterrendo *Hec. Pro.*
25
deterreo *Adel.* 1, 2,
64
deterriere *Phor. Pro.*
3
deterrium *And.* 5, 1,
16
deterruissem *Hec.*
Pro. 27
detineo *Eun.* 2, 2, 49
detinuit *Phor.* 4, 1,
8
detractum *Hec.* 4, 1,
58
detraho *Heaut.* 4, 1,
38
detrahunr *Heaut.* 1, 1,
72
detraxisse *Hec.* 5, 3,
31

- detraxit *Eun.* 1, 4, 40
Hec. Per. 3
 detrimenti *Hec.* 2, 1,
 37
 detur *And.* 2, 1, 36,
 37 *Eun.* 2, 3, 73. 4,
 3, 5
 devenisse *Heaut.* 4, 5,
 2
 deverbasse *Phor.* 2,
 1, 13
 devia *And.* 3, 2, 11
 devictus *Hec.* 1, 2,
 93
 devincimini *Heaut.* 2,
 4, 14
 devinctum *And.* 3, 3,
 29
 devinxit *Heaut.* 1, 2,
 33
 devitem *Phor.* 1, 4,
 3
 devito *And.* 3, 5, 5
 Deum *Eun.* 3, 5, 40,
 42 *Adel.* 4, 1, 19
Phor. 2, 2, 31
 Deum *And.* 1, 5, 3,
 12 *Eun.* 5, 5, 1 *Heaut.*
 1, 1, 9 *Phor.* 2,
 2, 4 *Hec.* 2, 1, 1
 devortar *Phor.* 1, 5,
 82
 Deus *Eun.* 5, 2, 36
Hec. 5, 4, 3
 dextera *And.* 4, 4,
 13
 dexteram *And.* 4, 5,
 12
 dexterum *Eun.* 4, 7,
 5
 dextram *And.* 1, 5, 55
Adel. 4, 2, 44
 di *And.* 2, 2, 1, 4, 5,
 5 *Eun.* 2, 3, 10, 3,
 2, 21, 3, 4, 2 *Heaut.*
 5, 4, 15 *Adel.* 4, 5,
 67
 Dianæ *Adel.* 4, 2,
 43
 dic *And.* 1, 1, 18, 58,
 2, 1, 25, 26, 2, 3, 9,
 20, 4, 1, 44, 4, 5,
 15, 24, 25, 5, 3, 2,
 5, 4, 29 *Eun.* 1, 2,
 20, 2, 3, 46, 4, 4, 40,
 57, 4, 6, 29, 5, 2, 11,
 5, 6, 8 *Heaut.* 2, 3,
 69, 102, 108, 3, 1,
 86, 4, 4, 12, 4, 5,
 18, 22, 4, 8, 23,
 5, 1, 11 *Adel.* 4,
 2, 33, 4, 5, 9, 4, 7,
 8 *Phor.* 2, 3, 7, 8,
 12, 16, 4, 3, 38, 4,
 4, 31, 5, 1, 21, 5, 8,
 59 *Hec.* 1, 2, 9, 28,
 3, 2, 21, 3, 5, 16, 4,
 4, 7, 5, 3, 5, 11, 28,
 5, 4, 24, 25
 dicam *And.* 1, 5, 18,
 2, 1, 25, 2, 2, 18, 2,
 3, 1, 10, 26, 3, 3, 22,
 3, 4, 6, 15, 20, 3, 5,
 6, 9, 4, 2, 25 *Eun.*
- 2, 3, 79, 3, 2, 43, 3,
 4, 5, 5, 1, 6, 5, 5, 9,
 26 *bis. Heaut. Pro.*
 3, 1, 2, 26, 2, 3, 76,
 99, 3, 1, 94, 3, 3,
 38, 48, 4, 3, 22, 23,
 4, 6, 14, 4, 8, 24, 5,
 1, 64, 5, 2, 33, 5, 4,
 10 *Adel.* 2, 3, 4, 3,
 3, 22, 4, 1, 12, 15,
 4, 4, 15, 4, 5, 12, 4,
 7, 1, 5, 8, 23, 5, 9,
 28 *Phor.* 1, 2, 74,
 77 *bis* 2, 1, 15, 3,
 2, 2, 3, 3, 3, 34, 4,
 3, 55, 5, 5, 10, 5, 8,
 62 *Hec.* 1, 2, 58, 3,
 4, 20, 22, 36, 3, 5,
 2, 4, 1, 5, 5, 1, 18,
 5, 3, 13
 dicant *And.* 5, 3, 21
 dicas *And.* 1, 2, 34,
 3, 2, 22, 29, 4, 1, 28
Eun. 2, 3, 64, 4, 6,
 32, 5, 9, 34 *Adel.* 2,
 1, 6, 3, 2, 52, 4, 3, 8
Phor. 4, 3, 63 *Hec.*
 1, 2, 4, 79
 dicat *And.* 4, 1, 16, 5,
 3, 6, 24 *bis Eun.*
Pro. 15, 3, 3, 23, 4,
 4, 38, 44 *Heaut.* 3,
 2, 50 *Phor. Pro.*
 13, 2, 3, 4 *Hec.* 4,
 1, 43, 4, 2, 15, 5, 3,
 29
 dicebam *Heaut.* 4, 5,
 33
 dicebant *And.* 1, 1,
 60
 dicebas *Eun.* 2, 3,
 80
 dicebat *Eun.* 1, 2, 32,
 4, 4, 34
 dicenda *Eun.* 2, 3,
 38
 dicendi *Phor. Pro.*
 23
 dicendo *Heaut.* 4, 3,
 33
 dicendum *And.* 2, 6,
 23 *Adel.* 4, 5, 30
Phor. 4, 1, 14
 dicens *Heaut.* 3, 1,
 49
 dicent *Phor.* 1, 5, 4
Hec. 3, 1, 52
 dicere *And.* 1, 1, 70,
 1, 5, 21, 2, 6, 6, 5,
 1, 22, 5, 2, 17, 5, 4,
 17 *Eun. Pro.* 10,
 3, 2, 51, 4, 3, 17, 4,
 5, 10, 5, 6, 19 *Heaut.*
 2, 1, 16, 3, 1, 81,
 4, 1, 13, 20, 5, 4, 19
Adel. 1, 2, 60, 2, 1,
 32, 4, 5, 41, 56, 5,
 3, 37, 5, 4, 24
Phor. 2, 2, 30, 77
Hec. 1, 2, 43, 4, 4,
 90
 dicerem *And.* 4, 1, 37
Heaut. Pro. 9 *Adel.*
 4, 4, 14, 4, 5, 42
- Phor.* 2, 2, 51, 4, 2,
 2
 diceres *Eun.* 1, 2, 95
Phor. 1, 2, 54, 5, 5,
 8
 diceret *And.* 1, 1, 111
Phor. Pro. 16, 2, 2,
 34 *Hec.* 4, 1, 35
 diceas *And.* 2, 4, 8, 5,
 3, 22 *Eun.* 2, 3, 8, 3,
 5, 19 *Adel.* 2, 2, 44
Phor. 2, 1, 20, 3, 2,
 8, 4, 3, 22 *Hec.* 1, 2,
 33
 dicet *Eun.* 3, 1, 70
Heaut. Pro. 33, 4,
 5, 24 *Adel.* 3, 3, 9
Phor. 1, 5, 5, 4, 4,
 23, 5, 4, 3
 dicetur *Heaut.* 1, 1,
 36, 2, 3, 93
 diei *And.* 2, 5, 15, 5,
 3, 3 *Eun.* 1, 2, 97
Heaut. 1, 1, 54, 3,
 1, 13, 3, 2, 9 *Phor.*
 2, 2, 55, 5, 2, 2, 5, 6,
 16 *Hec.* 1, 2, 15, 2,
 1, 12, 3, 4, 2
 dicimus *Heaut.* 2, 3,
 63
 dicis *And.* 2, 2, 26, 4,
 5, 15 *Eun.* 2, 1, 15,
 2, 2, 41, 2, 3, 8, 3,
 5, 39, 64 *Heaut.* 5, 1,
 15, 5, 2, 40 *Adel.* 3,
 1, 11, 3, 4, 32, 4, 3,
 18 *Phor.* 2, 2, 49, 4,
 4, 17, 5, 8, 62 *Hec.*
 1, 2, 65, 2, 2, 22, 5,
 1, 10
 dicit *And.* 3, 1, 4 *Eun.*
 2, 3, 49, 52 *Heaut.*
 2, 3, 56, 78, 3, 3,
 28 *Adel.* 1, 1, 5, 1,
 2, 61 *Phor.* 3, 3, 12
Hec. 5, 3, 31
 dicito *Eun.* 1, 2, 26
Heaut. 4, 8, 26 *Hec.*
 1, 2, 1
 dico *And.* 1, 2, 33, 4,
 5, 23, 5, 4, 19 *Eun.*
 1, 2, 99, 2, 3, 45, 87,
 3, 1, 33, 3, 3, 12, 26,
 4, 7, 35, 5, 5, 20 *Heaut.*
 1, 2, 18, 20, 43,
 3, 3, 21, 4, 1, 38, 4,
 5, 18, 5, 1, 65 *Adel.*
 1, 2, 17 *bis.* 3, 3, 40
Phor. 1, 2, 12, 1, 5,
 42, 2, 2, 41, 3, 1, 15,
 5, 2, 10, 5, 3, 19, 5,
 8, 11 *Hec.* 2, 1, 35,
 3, 5, 63, 4, 1, 8, 4, 4,
 100
 dicta *And.* 1, 5, 49,
 4, 6, 14 *Eun.* 1, 2,
 66, 77 *Heaut.* 2, 1,
 11, 2, 3, 29, 5, 4,
 12
 dictæ *Heaut.* 5, 1, 4
 dictio *Phor.* 1, 5, 63
 dictis *And.* 4, 1, 20
Eun. 5, 4, 19 *Heaut.*
 5, 1, 76 *Phor.* 3, 2,
- 15, 5, 7, 51 *Hec.* 4,
 1, 49
 dictitasti *Phor.* 5, 1,
 16
 dictitat *Heaut. Pro.*
 22 *Phor. Pro.* 4
 dictitatum *Eun. Per.*
 1
 dicto *Phor.* 1, 5, 70, 5,
 8, 14
 dictu *Heaut.* 5, 1, 68
Adel. 2, 4, 11
 dictum *And.* 1, 1, 2, 2,
 3, 7, 4, 6, 1, *Eun.*
Pro. 4, 6, 41, 2, 2,
 57, 3, 1, 38, 40, 3, 2,
 45, 3, 4, 4, 5, 9, 36
Heaut. Pro. 30, 4,
 5, 12, 4, 8, 8, 5, 1,
 8, 31 *Adel.* 5, 3, 10,
 5, 3, 32 *Phor.* 2, 2,
 40, 5, 3, 21, 5, 7,
 53
 dictura *Eun.* 5, 1, 3
 dicturan' *And.* 4, 5,
 12
 dicturum *And.* 2, 3,
 13
 dicturus *Eun.* 4, 4, 29
Heaut. Pro. 15
 dictus *Heaut.* 5, 4, 2
 dictus est *And.* 1, 1,
 75
 dicunt *Eun.* 2, 2, 20,
 5, 5, 4 *Heaut.* 4, 5,
 48 *Adel. Pro.* 15, 1,
 1, 3
 dicuntur *Heaut.* 1, 2,
 19
 didicerim *Heaut.*
Pro. 10
 didici *Hec. Pro.* 14
 didiculam *And.* 4, 2, 27
 diei *Eun.* 4, 7, 31
Heaut. 1, 1, 116, 1,
 2, 38
 diem *And.* 1, 5, 34, 5,
 4, 54 *Eun.* 3, 4, 2,
 5, 7, 19, 5, 9, 17
Heaut. 3, 1, 13 *Adel.*
 2, 4, 23, 3, 1, 6, 3,
 2, 34, 3, 3, 31, 4, 1,
 5, 4, 2, 52, 5, 3, 68,
 5, 7, 2 *Phor.* 1, 5,
 74, 5, 2, 16, 5, 6, 2
Hec. 4, 4, 19, 5, 3,
 2, 17, 5, 4, 23, 40
 diernum *Heaut.* 5, 1,
 36
 dies *And.* 1, 1, 75, 1,
 2, 18, 2, 1, 14, 30,
 4, 1, 53, 4, 2, 22
Eun. 1, 2, 71, 103,
 113, 3, 5, 12, 4, 7,
 24 *Heaut.* 4, 5, 4
Phor. 1, 1, 14, 1, 3,
 7, 3, 2, 58, 5, 5, 4
Hec. 1, 2, 102, 110,
 3, 4, 7, 4, 2, 16
 differat *And.* 2, 4, 5
 differor *Adel.* 3, 4, 40
 difficile *And.* 1, 3, 6
Eun. 2, 1, 3, 5, 9,
 26

- difficile est *And.* 2, 5,
 7 *Heaut.* 4, 2, 8
 difficilem *Heaut.* 3, 2,
 24. 5, 1, 60
 difficilis *Heaut.* 4, 6,
 1
 difficillimum *Eun.* 5,
 4, 4
 difficultas *Hec.* 4, 4,
 45
 diffluit *Heaut.* 5, 1,
 73
 digito *Eun.* 4, 6, 2
Heaut. 4, 1, 37 *Hec.*
 4, 1, 59. 5, 3, 32
 digitulo *Eun.* 2, 2, 53
 digna *And.* 1, 4, 3
Eun. 2, 3, 20. 5, 2,
 26
 digna *Hec.* 2, 3, 2
 dignam *Heaut.* 4, 3, 9.
 4, 4, 19
 dignas *Phor.* 2, 2, 29
 dignitas *Heaut.* 3, 3,
 15
 dignus *Eun.* 5, 9, 21
 dignos *Adel.* 5, 7, 21
 dignum *And.* 4, 1, 43
Eun. 5, 2, 25 *Heaut.*
 1, 1, 53, 56, 83. 3,
 2, 19 *Adel.* 2, 2, 30
Phor. 2, 2, 26, 55,
 83, 91. 3, 3, 4 *Hec.*
 2, 1, 12, 15. 5, 2,
 15
 dignus *And.* 5, 4, 38
Eun. 5, 9, 58 *Heaut.*
 4, 6, 9 *Adel.* 4, 2, 48
Phor. 3, 2, 31
 dii *And.* 2, 2, 1. 4, 1,
 18, 43. 4, 3, 1. 4, 5,
 22. 5, 4, 45. 5, 6, 9
Eun. 2, 1, 19. 2, 2,
 1. 2, 3, 93. 3, 1, 28,
 41. 4, 1, 1. 4, 7, 20.
 5, 2, 43. 5, 9, 19
Heaut. 1, 1, 109. 2,
 3, 13, 67. 2, 4, 3. 3,
 1, 54, 96. 4, 3, 8. 4,
 5, 1. 4, 6, 6. 5, 1,
 80 *Adel.* 3, 3, 28, 87.
 3, 4, 1. 4, 7, 10, 31.
 5, 7, 19. 5, 9, 21
Phor. 1, 2, 73. 1, 3,
 13. 2, 2, 47. 3, 2,
 34. 3, 3, 19. 4, 3, 31.
 4, 4, 6. 5, 1, 14, 31. 5,
 3, 25, 34. 5, 6, 44. 5,
 7, 61, 83. 5, 8, 16, 19
Hec. 1, 2, 27, 31, 59,
 121. 2, 1, 9, 10, 36.
 2, 2, 16. 3, 2, 19. 3,
 4, 27. 4, 2, 3. 4, 4,
 20. 5, 4, 24
 diis *And.* 4, 5, 31
Eun. 5, 3, 10 *Adel.*
 1, 2, 41, 58. 3, 4, 30
Phor. 4, 2, 6. 5, 6,
 15. 5, 7, 1 *Hec.* 3, 2,
 11. 4, 4, 31
 dijudica *Heaut.* 5, 2,
 33
 dijudicare *Heaut.* 2,
 2, 8
 dijudicent, *Heaut.* 3, 1,
 98
 dilapidet *Phor.* 5, 7,
 4
 dilexi *And.* 1, 5, 58
 diligam *Eun.* 1, 2, 16
 diligenter *Eun.* 2, 1,
 1. 2, 3, 47. 3, 2, 47,
 52 *Hec.* 2, 2, 15
 diligentiam *Hec.* 2, 2,
 21
 diligere *Phor.* 5, 6,
 15
 diligunt *And.* 5, 6, 9
Adel. 5, 4, 19
 dilucide *Phor.* 2, 2,
 52
 dimidium *Adel.* 3, 3,
 17 *Phor.* 4, 2, 4
 diminuum *Eun.* 4, 7,
 33
 diminuetur *Adel.* 4, 2,
 32
 dimitto *Eun.* 4, 7, 44
 dimoveas *Adel.* 2, 1,
 16
 dinumeret *Adel.* 5, 7,
 17
 Dionysia *Heaut.* 1, 1,
 110. 4, 4, 11
 Diphili *Adel. Pro.* 6
 dirue *Adel.* 5, 7, 18
 dirui *Adel.* 5, 7, 10
 dis *Adel.* 5, 1, 8
 disce *Heaut.* 5, 2, 18
Adel. 1, 2, 45
 discebat *Phor.* 1, 2,
 38
 discedi *Phor.* 5, 2, 8
 discedo *And.* 1, 1, 121
Phor. 5, 8, 58
 discere *Eun.* 2, 2, 31
Hec. Pro. 56
 discerem *Hec. Pro.*
 13
 disceret *Adel.* 3, 5,
 60
 di-cessio *And.* 3, 3, 36
 discet *Adel.* 4, 7, 33
 discidio *Hec.* 5, 2, 15
 discidit *Eun.* 4, 3, 4
Adel. 1, 2, 40. 4, 2,
 20
 discidium *Hec.* 3, 5,
 26
 disciplina *Heaut.* 2,
 3, 59
 disciplinæ *Eun.* 2, 2,
 32 *Adel.* 5, 1, 5
 discipuli *And.* 3, 1,
 19
 discordare *And.* 3, 3,
 43
 discordiam *Hec.* 4, 4,
 71
 discrucior *Adel.* 4, 4,
 1
 Discum *Em.* 3, 5, 60
 disertum *Eun.* 5, 7, 10
 di-junxit *Hec.* 1, 2, 86
 dispendio *Eun.* 5, 4, 7
Hec. 5, 2, 28
 dispergam *Adel.* 5, 2,
 7
 dispergat *Adel.* 3, 2,
 19
 disperii *Heaut.* 2, 4,
 24. 5, 2, 17 *Adel.* 3,
 3, 1
 dispiciam *And.* 3, 5,
 16
 displicebit *Heaut.* 5,
 2, 19
 displico *Heaut.* 5, 4,
 20
 dispudet *Eun.* 5, 1,
 16
 disputant *And. Pro.*
 15
 disrumpo *Adel.* 3, 3,
 16
 dissidium *And.* 4, 2,
 14
 dissimili *And. Pro.*
 11, 12 *Adel.* 1, 1,
 16
 dissimilis *Adel.* 5, 3,
 39
 dissimulare *Hec.* 4, 1,
 37
 dissimulas *Hec.* 4, 2,
 2
 dissimulat *Phor.* 2, 2,
 82
 dissimulatum *And.* 1,
 1, 105
 dissolverem *Phor.* 4,
 3, 50
 dissolvi *Heaut.* 3, 1,
 102
 distædet *Phor.* 5, 8,
 22
 distorsit *Eun.* 4, 4, 3
 distrahar *Phor.* 1, 4,
 24
 distrahi *Phor.* 3, 2,
 33
 distrahit *Hec.* 3, 5, 42
 distributum *Adel.* 3,
 3, 18
 distulerunt *Heaut.*
Pro. 16
 disturbandas *And.* 1,
 2, 11
 ditem *Heaut.* 3, 3, 49
Phor. 4, 3, 48
 dities *Adel.* 3, 4, 57
 ditis *Adel.* 4, 2, 42
 diu *Eun.* 2, 3, 4, 5, 9,
 55 *Heaut.* 2, 4, 22
Adel. 4, 4, 11. 5, 8,
 8 *Hec.* 3, 1, 25
 dividuum *Adel.* 2, 2,
 34
 divinam *Eun.* 3, 3, 7
Hec. 1, 2, 109
 divinat *Hec.* 4, 4, 74
 divisa *And.* 3, 1, 18
 diviti *Phor.* 1, 5, 46
 divitias *And.* 4, 6, 2
Heaut. 1, 2, 20
 divitiis *Heaut.* 3, 2,
 16
 divitiis *Phor.* 1,
 1, 8
 divorce *And.* 1, 5, 26
 divorticulum *Eun.* 4,
 2, 7
 divortitur *Heaut. Per.*
 4
 diutinæ mansiones
Phor. 5, 8, 23
 diutus *Heaut.* 1, 1,
 50. 3, 1, 15. 4, 7, 6
Phor. 1, 4, 4. 4, 1,
 3 *Hec.* 1, 2, 73. 4, 1,
 60
 divum *Adel.* 4, 7, 28
 dixeram *Heaut.* 3, 1,
 94 *Phor.* 4, 2, 4
 dixeras *Phor.* 4, 3, 8
 dixeret *Adel.* 1, 2, 13
 dixeris *Eun.* 5, 6, 23
Adel. 3, 4, 12 *Phor.*
 4, 3, 32. *Hec.* 1, 2,
 4
 dixerit *Heaut.* 4, 1, 8
Hec. 3, 5, 25
 dixerō *Eun.* 5, 9, 37
Heaut. 4, 4, 4 *Adel.*
 2, 1, 49 *Phor.* 4, 3,
 76
 dixerunt *Hec.* 3, 1,
 41
 dixi *And.* 1, 1, 103. 2,
 5, 7. 3, 4, 20. 3, 5,
 15. 4, 1, 21. 4, 5,
 49 *Eun.* 3, 1, 31. 5,
 7, 11 *Heaut.* 1, 1,
 35, 42. 3, 1, 23. 4,
 1, 3. 4, 5, 43. 4, 7, 2.
 5, 1, 11. 5, 5, 4 *Adel.*
 4, 5, 1, 72. 5, 3, 1
Phor. 2, 2, 92. 2, 3,
 12. 4, 3, 40. 5, 1, 18.
 5, 7, 12 *Hec.* 3, 3,
 42. 3, 5, 47. 4, 3, 6.
 4, 4, 65, 100. 5, 1,
 19
 dixit *Eun.* 5, 9, 63
Adel. 1, 2, 3 *Hec.*
 3, 5, 47
 dixisse *Heaut.* 5, 1, 69
Phor. 2, 3, 13. 5, 7,
 60 *Hec.* 3, 5, 1. 5, 4,
 5
 dixisti *Eun.* 2, 3, 84
Heaut. 3, 1, 27
 dixit *And.* 2, 5, 10. 3,
 2, 33, 45 *Eun.* 4, 5,
 9 *Adel.* 1, 2, 71
Phor. 3, 2, 47. 5, 3,
 22. 5, 5, 10. 5, 8, 8
Hec. 5, 4, 30
 dixit *And.* 3, 1, 1. 3,
 2, 38. 3, 4, 14. 3, 5,
 15. 5, 2, 11 *Eun.* 1,
 2, 85, 87. 3, 1, 61.
 3, 2, 44. 5, 7, 16
Heaut. 2, 3, 100. 4,
 7, 2 *Adel.* 3, 3, 70.
 4, 3, 8, 13. 5, 8, 30
Phor. 1, 5, 72. 2, 2,
 43. 3, 3, 4 *Hec.* 3,
 1, 42. 4, 4, 49, 55.
 5, 4, 25
 dixit *Eun.* 4, 7, 23
Hec. 3, 5, 1
 do *And.* 1, 1, 130. 1,
 5, 61 *Eun.* 4, 7, 23
Heaut. 4, 1, 37. 4,
 3, 31. 4, 5, 31

- Adel.* 1, 1, 26 *Phor.*
 3, 2, 7, 4, 3, 64
Hec. 1, 2, 39, 3, 3,
 36
docere Eun. 1, 2, 37
doctet Heaut. 4, 1, 35
doctæ Hec. 2, 1, 6
doctior Eun. 4, 7, 22
doctum Adel. 1, 5, 40
doctui Adel. 5, 9, 6
doleam Heaut. 5, 1,
 61
doleant Phor. 5, 8, 64
doleat Eun. 3, 1, 59
doleret Eun. 1, 2, 13
dolet Eun. 1, 2, 13, 3,
 1, 40 *Adel.* 2, 4, 8,
 3, 4, 5, 4, 5, 48 *Phor.*
 1, 3, 10
doli And. 1, 1, 133
dolia Heaut. 3, 1, 51
dolis And. 3, 2, 13,
 29, 3, 3, 26, 3, 4, 4
dolo Eun. 3, 3, 9 *Adel.*
 3, 3, 22
dolor Hec. 3, 2, 21
dolore And. 5, 1, 12
Adel. 4, 3, 11
dolorem And. 4, 3, 5
dolores Adel. 3, 1, 2
Hec. 3, 2, 14
doloribus Adel. 3, 4,
 40
domi And. 3, 2, 34,
 3, 4, 19, 4, 2, 31
Eun. 2, 3, 7, 4, 3, 2,
 46, 53, 3, 4, 7, 3, 5,
 20, 4, 3, 7, 4, 4, 6,
 4, 6, 9, 4, 7, 10, 45,
 5, 2, 2, 56, 5, 3, 8, 5,
 4, 16, 5, 9, 12 *Heaut.*
 1, 1, 78, 118, 119, 1,
 2, 12, 3, 1, 21, 3, 2,
 29, 4, 8, 32 *Adel.* 2,
 3, 7, 3, 3, 36, 60, 3,
 4, 49, 4, 2, 17, 4, 5,
 39, 4, 6, 5 *Phor.* 3,
 1, 4, 5, 7, 5 *Hec.* 1,
 2, 87, 2, 1, 21, 2, 2,
 15, 4, 4, 56
domin' Eun. 3, 5, 60
domina Heaut. 4, 1,
 15
dominam Heaut. 2, 3,
 57
domini Eun. 3, 2, 33,
 43, 3, 5, 52 *Adel.* 4,
 2, 16
dominum Adel. 1, 2,
 9
dominus Adel. 1, 1, 51
Phor. 5, 1, 26
domist' Phor. 3, 2, 19,
 21
domo Eun. 3, 5, 62, 4,
 3, 19, 4, 6, 15, 5, 5,
 18 *Adel.* 2, 1, 44, 4,
 7, 29 *Phor.* 2, 2, 93,
 4, 1, 20
domum And. 1, 5, 21.
Eun. 4, 15, 5, 6, 14
Eun. 1, 2, 125, 2, 3,
 71, 73, 90, 4, 3, 20,
 4, 7, 10, 5, 8, 12
Heaut. 1, 1, 16, 2,
 3, 99, 3, 1, 90 *Adel.*
 2, 4, 22, 4, 4, 20, 4,
 5, 60, 65, 5, 7, 11,
 14 *Phor.* 1, 2, 40, 1,
 4, 17, 1, 5, 68, 2, 1,
 20, 2, 3, 5, 3, 3, 31,
 4, 4, 12, 5, 2, 17, 5,
 4, 7, 5, 6, 20 *Hec.*
 1, 2, 60, 71, 2, 1,
 24, 2, 2, 20, 2, 3,
 7, 3, 1, 3, 3, 2, 25,
 3, 4, 20, 4, 4, 8, 5,
 3, 25
domus And. 5, 3, 20
Eun. 5, 9, 8, 28 *A-*
del. 4, 7, 42
dona Eun. 1, 2, 83, 3,
 2, 11, 15
donat Eun. Per. 3
Donax Eun. 4, 7, 2, 4
donec And. 4, 1, 38
Adel. 4, 6, 6 *Phor.* 2,
 2, 73, 4, 1, 24 *Hec.*
 1, 2, 51
donem Hec. 5, 4, 9
donis Eun. 4, 3, 9
dono Eun. Per. 3, 1,
 2, 29, 55, 2, 1, 23,
 2, 3, 53, 60, 63, 3,
 1, 3, 3, 5, 16, 4, 3,
 12, 4, 6, 11, 5, 5, 9,
 5, 6, 13 *Heaut.* 5, 5,
 6
donum Eun. 2, 3, 63,
 5, 9, 27
Dorcio Phor. 1, 2, 102
Dore Eun. 3, 2, 19, 3,
 5, 46, 5, 2, 11
Dorias Eun. 3, 5, 32,
 4, 4, 53
Dorio Phor. 3, 2, 1,
 30, 41
dormiam, Eun. 2, 1,
 14
dormias Heaut. 2, 3,
 101
dormienti Adel. 4, 5,
 59
dormiet Eun. 2, 3, 76
dormis Phor. 5, 8, 13
dormiunt Heaut. 4, 4,
 8
Dorim Eun. 4, 4, 57
dos And. 5, 4, 48
Heaut. 5, 1, 66 *A-*
del. 3, 2, 47 *Phor.* 5,
 7, 33
dotatis Phor. 5, 7, 47
dote And. 1, 1, 74 *A-*
del. 4, 7, 41 *Phor.* 5,
 1, 31
doteim Phor. 1, 5, 67,
 2, 2, 63, 4, 3, 42, 71,
 4, 4, 12 *Hec.* 3, 5,
 52
doti Heaut. 5, 1, 69
dotis Heaut. 5, 1, 64,
 65, 5, 5, 4 *Phor.* 4,
 5, 11, 5, 7, 36
drachmarum Heaut.
 3, 3, 41
drachmis And. 2, 6,
 20
Dromo And. 5, 2, 19
quater Heaut. 2, 3,
 8, 34, 4, 4, 21, 26
Adel. 3, 3, 23
Dromonem Heaut. 2,
 2, 12, 5, 1, 19
duarum Heaut. 2, 3,
 85
duas Phor. 5, 1, 28, 5,
 8, 52
dubia Phor. 2, 1, 28
dubiam Hec. Prol. 16
dubio And. 1, 5, 32,
 2, 2, 10 *Eun.* 5, 9,
 14
dubitans Eun. 5, 9, 13
Heaut. 5, 5, 13 *A-*
del. 4, 5, 57
dubitat And. 2, 4, 2
dubites Phor. 2, 1,
 29
dubium And. 1, 2, 1,
 2, 3, 25, 3, 2, 50
Eun. 1, 2, 49, 5, 6,
 27 *Heaut.* 3, 3, 47,
 5, 1, 58 *Adel.* 2, 2,
 36, 3, 2, 42, 5, 9, 19
Hec. 3, 1, 46
dubium est And. 2, 3,
 17 *Phor.* 5, 2, 9
duc And. 4, 6, 23 *Eun.*
 2, 3, 85 *Heaut.* 3,
 1, 23 *Adel.* 3, 4, 61
Phor. 1, 2, 53, 4, 5,
 6
ducam And. 2, 3, 14,
 4, 2, 29, 5, 6, 7 *A-*
del. 5, 8, 16 *Phor.*
 5, 7, 32
ducas And. 2, 1, 29, 2,
 2, 12 *bis.* 2, 3, 14, 2,
 5, 7 *Heaut.* 5, 5, 12
Phor. 3, 2, 15
ducat Heaut. 5, 2, 46
Phor. 4, 3, 57, 66,
 73, 5, 2, 8 *Hec.* 1, 2,
 41
ducebat Phor. 1, 5,
 68
ducenda And. 1, 5, 20
Heaut. 5, 5, 20 *A-*
del. 4, 7, 11 *Phor.* 4,
 4, 12
ducendum Phor. 2, 2,
 76
ducent Phor. 2, 1, 20
ducere And. 1, 1, 128,
 2, 2, 35, 2, 3, 5, 2,
 4, 8, 3, 5, 7, 4, 1,
 20, 5, 3, 27 *Adel.*
 2, 71, 3, 2, 36, 5, 8,
 10, 11 *Phor.* 1, 2, 36,
 67, 76, 4, 3, 46, 5, 7,
 23
ducerem Hec. 4, 1, 40
duceres And. 4, 1, 30
Phor. 5, 7, 39 *Hec.*
 4, 4, 64
duces Adel. 4, 5, 62
ducet And. 4, 5, 42
Phor. 4, 4, 13
duci And. 1, 2, 9 *Adel.*
Prol. 5, 5, 7, 23
ducier Eun. 3, 5, 24
ducimus Phor. 5, 3,
 15
ducis And. 2, 1, 23
Eun. 2, 2, 51 *He-*
aut. 2, 3, 71 *Adel.* 1,
 2, 25
ducit Eun. 2, 1, 28
Adel. Per. 11 *Prol.*
 18
ducito Eun. 4, 6, 31
duco Heaut. 4, 7, 8
Hec. 3, 2, 8
ductans Adel. 4, 7, 34
ductes Phor. 3, 2, 15
ducturum And. 2, 3,
 9, 2, 4, 2, 4, 1, 35
Adel. 5, 3, 26 *Hec.*
 1, 1, 5
ducent Heaut. 2, 3,
 5
dudum And. 3, 4, 3,
 12, 4, 1, 29, 5, 1, 5,
 5, 4, 46 *Eun.* 3, 1, 58
bis. 4, 4, 16, 4, 5, 5,
 4, 6, 5 *Heaut.* 2, 2,
 1, 3, 3, 35, 4, 5, 12,
 38, 5, 2, 30 *Adel.* 4,
 1, 1, 4, 7, 2, 5, 8, 30
Phor. 2, 3, 19, 3, 3,
 4, 5, 3, 3, 5, 5, 10,
 5, 7, 21 *Hec.* 3, 5,
 1
duim Heaut. 1, 1, 38
duint And. 4, 1, 42
Phor. 3, 2, 34, 5, 7,
 83, 5, 8, 16
duit Phor. 4, 5, 1
dulce est Heaut. 2, 2,
 5
duo Heaut. 4, 7, 10, 5,
 1, 67 *Adel.* 1, 1, 22,
 5, 3, 23, 37 *Phor.* 4,
 2, 12
duobus Hec. 3, 3, 33
duos Adel. Per. 1
duplex Heaut. Prol.
 6
duplici Phor. 4, 2, 13
duram Adel. 5, 4, 5
Phor. 1, 2, 23
durare Adel. 4, 2, 15
duras Eun. 2, 3, 62
duriter Adel. 1, 1, 20,
 4, 5, 28
duritia Heaut. 3, 1,
 26
durius Heaut. 5, 2, 4
duro Heaut. 4, 1, 52
Adel. Per. 4 *Phor.*
 3, 2, 12
durum Eun. 4, 7, 36
Heaut. 1, 2, 30 *Phor.*
 1, 5, 8
durus Heaut. 3, 1, 30
Adel. 1, 1, 39
duserat Hec. 1, 2, 67
duxere Hec. 2, 1, 45
duserit And. 2, 1, 18
duxero Eun. 5, 2, 49
duxi Adel. 5, 4, 13
Hec. 3, 1, 14
duxisse Phor. 1, 1, 5
duxisset Hec. 1, 2, 71
duxisti Hec. 4, 4, 65

- duxit *Adel.* 1, 1, 21.
 4, 5, 38 *Phor.* 1, 2,
 86. 1, 5, 1, 5, 3, 16
Hec. Per. 1, 1, 1, 6.
 4, 1, 7, 5, 1, 26
- E.
- Ea gratia *And.* 2, 6, 2.
 3, 4, 8
 ea re *And.* 2, 3, 11
 ea via *Heaut.* 4, 8, 9
 eadem *And.* 3, 3, 46.
 3, 4, 20. 5, 4, 28
Heaut. 1, 1, 62, 2,
 3, 24, 88, 127. 3, 2,
 39. 5, 3, 7 *Adel.* 1,
 2, 48. 4, 3, 8. 4, 7,
 33 *Phor.* 2, 2, 57,
 59. 3, 2, 2, 4, 5, 4,
 5, 7, 7, 20 *Hec.* 1, 1,
 16. 2, 1, 2, 3, 1, 29.
 4, 5, 1, 21
 eamus *And.* 1, 1, 144.
 3, 3, 24 *Eun.* 2, 3,
 88. 3, 2, 53. 3, 5,
 64, 65 *Heaut.* 3, 1,
 22 *Adel.* 2, 4, 14. 4,
 3, 10 *Phor.* 1, 2,
 52, 53. 3, 3, 29. 5,
 3, 26. 5, 7, 88. 5, 8,
 65
 eandem *Heaut.* 3, 1,
 35 *Adel.* 5, 3, 26
Phor. 3, 2, 10 *Hec.*
 1, 1, 14. 4, 1, 29. 4,
 4, 69
 eastem *Eun. Pro.* 7.
Hec. 5, 2, 24
 ea est *And.* 5, 4, 43
Eun. 4, 4, 41. 4, 6,
 15 *Adel.* 3, 2, 23
Phor. 5, 1, 12
 eat *Hec.* 3, 5, 52
 eatur *Heaut.* 4, 4, 21
 ebibent *Heaut.* 2, 3,
 14
 ebria *Hec.* 5, 2, 2
 ecam *Eun.* 4, 5, 12.
 4, 7, 18 *Hec.* 4, 1, 8.
 5, 4, 14
 ecastor *And.* 3, 2, 6
Hec. 5, 1, 15. 3, 3,
 37. 5, 4, 20
 ecce *Eun.* 1, 1, 34. 2,
 3, 6. 5, 5, 25 *Adel.*
 1, 2, 73. 4, 7, 4. 5,
 1, 5. 5, 9, 38 *Phor.*
 1, 5, 34 *Hec.* 3, 5,
 53
 eccere *Phor.* 2, 1, 5
 eccum *And.* 3, 2, 52.
 3, 3, 48. 3, 4, 26. 5,
 5, 1 *Eun.* 2, 3, 12. 5,
 1, 5. 4, 7, 6. 3, 5, 9.
 5, 7, 5 *Heaut.* 2, 2,
 12. 4, 5. 9. 4, 7, 1,
 bis. 5, 2, 7 *Adel.* 3,
 3, 7. 4, 2, 14. 4, 7,
 2. 5, 3, 6. 5, 6, 2
Phor. 2, 3, 24. 3, 1,
 20. 4, 2, 10 *Hec.* 2,
 2, 4. 3, 2, 17. 3, 4,
 35
 ecfero v. effero
 ecferri v. efferrri
 ecquem *And.* 5, 3, 6
 ecquid *And.* 5, 2, 30
Eun. 2, 2, 48 *Heaut.*
 3, 3, 35 *Phor.* 5, 3,
 15
 ecquis *Eun.* 5, 9, 1
 edacem *Eun. Pro.* 38
Phor. 2, 1, 21
 edax *Parasitus Heaut.*
Pro. 38
 edent *Eun.* 5, 7, 21
 edicam *Hec.* 4, 1, 50
 edicit *Eun.* 3, 5, 30
 edico *Eun.* 4, 7, 56
 edictum *Heaut.* 4, 1,
 10
 edixin' *And.* 3, 2, 15
 edocebo *Phor.* 3, 3, 8
 edocebo *Phor.* 5, 2,
 17
 edormiscam *Adel.* 5,
 2, 11
 educare *Eun.* 1, 2, 37
 educit *Phor.* 5, 7, 50
 eductam *Heaut.* 2, 1,
 14
 educti *Adel.* 3, 4, 49
 eductos *Adel.* 5, 4, 8
Adel. 5, 4, 21
 eductum *And.* 1, 5, 40
 eduxi *Adel.* 1, 1, 23
Hec. 3, 3, 4
 eduxit *Eun.* 1, 2, 76
 eduxeris *Eun.* 5, 8, 26
 effecero *Heaut.* 3, 3,
 23 *Phor.* 4, 1, 24
 effecisti *And.* 3, 4, 16
 effectit *Hec.* 1, 2, 48
 effectum *And.* 4, 2, 20
Eun. 2, 1, 7
 effert *Eun.* 4, 6, 16 *He-*
aut. 4, 5, 56
 efferrant *Heaut.* 4, 4,
 23
 effero *Heaut.* 4, 5, 56
 efferrri *Adel.* 4, 4, 16
Hec. 4, 1, 50
 effert *Adel.* 2, 4, 1
 effertur *And.* 1, 1, 90
 efficere *And.* 1, 1, 4
 efficerem *Heaut.* 2, 3,
 39
 effici *Heaut.* 2, 3, 81
 efficias *And.* 5, 1, 6
 efficio *Eun.* 5, 9, 28
 efficite *And.* 2, 1, 36
 effluet *Eun.* 1, 2, 41
 effodientur *Eun.* 4, 6,
 2
 effregit *Adel.* 1, 2, 8,
 40
 effringere *Adel.* 1, 2,
 23
 effugere *And.* 1, 5, 13.
 2, 1, 34 *Adel.* 5, 8,
 32 *Hec.* 4, 2, 24
 effugi *Eun.* 5, 5, 3
 effundite *Adel.* 5, 9,
 34
- effutiretis *Phor.* 5, 1,
 19
 egeus *And.* 5, 4, 21
Adel. 3, 3, 31 *Phor.*
 2, 2, 10. 5, 1, 25
 egeres *Heaut.* 5, 2,
 11
 egerim *Eun.* 4, 4, 23
 egerint *Phor.* 5, 6, 37
Hec. 1, 2, 117
 egeris *Phor.* 4, 5, 6
 egestas *Adel.* 1, 2,
 24. 3, 2, 5 *Phor.* 5,
 1, 6
 egestate *And.* 1, 5, 41
 egestatem *Phor.* 2, 2,
 69
 egi *Eun.* 2, 3, 86 *He-*
aut. 3, 2, 35. 5, 2,
 30 *Hec.* 1, 2, 57. 4,
 4, 64
 egisse *Heaut.* 4, 5, 11.
 4, 8, 23
 egissem *Hec.* 4, 1, 30
 egisti *Heaut.* 3, 3, 35
Phor. 4, 4, 1
 egit *Adel.* 5, 3, 15.
 5, 4, 9 *Phor.* 2, 3,
 11
 egomet *And.* 1, 1, 55,
 88. 4, 1, 12. 5, 1, 19
Eun. 2, 2, 21. 3, 5,
 38. 4, 2, 1. 5, 7, 23
Heaut. 1, 1, 120. 2,
 4, 5. 3, 1, 101. 4, 5,
 51. 5, 5, 20 *Adel.* 2,
 1, 12, 54. 2, 2, 1. 3,
 2, 31. 3, 3, 49. 4, 3,
 13. 4, 4, 18 bis. 4, 5,
 78 *Phor.* 1, 4, 40. 4,
 1, 15
 egon' *And.* 3, 4, 5 *Eun.*
 1, 2, 82. 4, 6, 20
Heaut. 5, 3, 13. 5,
 5, 6 *Adel.* 2, 1, 31
Phor. 2, 2, 34. 5, 3,
 10 *Hec.* 5, 4, 9
 egone *And.* 3, 2, 24. 5, 4,
 41 *Eun.* 1, 2, 21, 111.
 2, 3, 13. 4, 7, 8. 5,
 3, 2 *Heaut.* 3, 3, 43.
 5, 1, 72, 77 *Phor.* 1,
 2, 7. 1, 5, 30, 74 *Hec.*
 2, 1, 17. 5, 4, 12,
 35
 egredi *Hec.* 3, 2, 17. 4,
 3, 16
 egrediar *And.* 4, 1,
 20
 egrediatur *Phor.* 5, 5,
 12
 egredientem *Heaut.* 1,
 2, 8
 egredior *Heaut.* 1, 1,
 15
 egreditur *And.* 1, 3,
 22. 5, 2, 2 *Eun.* 1, 1,
 34. 4, 2, 14 *Heaut.*
 1, 1, 122. 3, 2, 50.
 4, 6, 22. 5, 3, 20 *Ad-*
del. 5, 7, 25 *Phor.* 5,
 6, 39
 egregia *And.* 1, 1, 45
Phor. 1, 2, 50
- egregie *And.* 1, 1, 31.
 1, 5, 39
 egregio *Heaut.* 3, 1, 11
 egressa *And.* 3, 2, 11
Phor. 5, 1, 5
 egressi *Phor.* 5, 6, 53
 egressos *Phor.* 4, 5,
 10
 egressum *Heaut.* 3, 1,
 17
 ehem *Eun.* 4, 5, 4
Heaut. 5, 5, 3 *Adel.*
 1, 2, 1. 2, 4, 2 *Hec.*
 3, 2, 5
 cheu *Heaut.* 5, 4, 20
Phor. 1, 4, 10
 eho *And.* 1, 1, 61. 3, 2,
 20. 4, 1, 44. 4, 5, 9,
 27, 52. 5, 2, 11. 5,
 4, 5, 29, 49 *Eun.* 2,
 2, 55. 2, 3, 42, 59. 4,
 2, 11. 4, 4, 24. 4, 5,
 10. 5, 2, 17 *Heaut.*
 2, 3, 71. 3, 2, 26. 3,
 3, 22 *Adel.* 4, 5, 26.
 5, 2, 2. 5, 7, 7. 5, 9,
 13 *Phor.* 1, 5, 29. 2,
 3, 37. 4, 3, 28. 4, 4,
 3. 5, 1, 22 *Hec.* 1, 2,
 25. 2, 2, 25. 4, 4, 49,
 97
 ehodum *And.* 1, 2, 13.
 2, 1, 26. 3, 5, 10 *Eun.*
 2, 13, 68
 eja *Eun.* 5, 9, 35 *He-*
aut. 3, 2, 10. 5, 5, 19
Phor. 3, 2, 23. 4, 3,
 23 *Hec.* 2, 2, 8
 ejecerit *Heaut.* 5, 2,
 2 *Phor.* 4, 3, 22
 ejeci *Heaut.* 1, 1, 82
 ejecisset *Adel.* 1, 2,
 29
 ejectam *And.* 1, 3, 18
Phor. 4, 5, 13
 ejectus *Eun.* 2, 2, 45
 ejectus *And.* 5, 4, 20
 ejiciam *Phor.* 2, 2, 90
 ejiciat *And.* 2, 3, 8
 ejicitur *Phor.* 4, 3, 68
 ejiciunda *Eun.* 2, 1,
 16
 eidem *Eun. Per.* 4
 ejusmodi *And.* 1, 1, 66
Phor. 5, 4, 2
 elapsus *Hec.* 1, 2, 94
 elatum *Phor.* 5, 7, 65
 elegans *Eun.* 3, 5, 18.
 5, 4, 13 *Heaut.* 5, 5,
 19
 elegantem *Eun.* 3, 1,
 18
 elegantiam *Eun.* 5, 9,
 63
 elephantis *Eun.* 3, 1,
 23
 ellam *Adel.* 3, 3, 36
 ellum *And.* 5, 2, 14
Adel. 2, 3, 7
 eloenta *Eun.* 3, 5, 51
 eloquar *Heaut. Pro.*
 3
 eloquentia *Phor.* 4, 3,
 24

- eloquere *Adel.* 3, 2, 27
Phor. 1, 4, 21
eloqui *Phor.* 4, 3, 36
eludendi *Phor.* 5, 6,
46
eludet *Eun.* 1, 1, 10
emenda *Adel.* 5, 9,
10
emerat *Eun.* 1, 2, 35
emergam *Eun.* 3, 5,
7
emergi *Adel.* 3, 2, 4
emersurum *And.* 3,
3, 30
emerunt *Eun.* *Prol.*
20
emi *And.* 1, 1, 8
emin' *Eun.* 4, 4, 24
emis *Adel.* 5, 3, 14
emissa *Phor.* 5, 5, 2
emisse *Adel.* 4, 4, 6
emisti *Eun.* 4, 4, 24
Adel. 2, 1, 37
emit *Eun.* 1, 2, 55, 5,
6, 12, 14
emite *Adel.* 5, 9, 34
emitti *Adel.* 5, 9, 19
emitur *Phor.* *Per.* 11
emo *Heaut.* 3, 3, 51
Adel. 2, 2, 11
emori *Heaut.* 5, 2, 18
Phor. 5, 7, 63
emoriar *Eun.* 5, 2,
49
emoriri *Eun.* 3, 1, 42
emptæ *Adel.* 2, 2, 22
emptam *Adel.* 2, 1,
46, 4, 2, 21
emptas *Hec.* *Prol.* 57
emptum *Phor.* 5, 5,
10
emunda *Phor.* 4, 3,
60
emunxi *Phor.* 4, 4, 1
en *Eun.* 1, 2, 74, 5,
1, 20 *Phor.* 2, 1,
15, 2, 2, 1 *Hec.* 1,
1, 6
enarramus *Adel.* 3, 3,
12
enarrem *Heaut.* 2, 3,
32
encas *And.* 4, 1, 36
Phor. 2, 2, 37, 5, 6,
17
enecat *Eun.* 3, 5, 6
enimvero *And.* 1, 1,
64, 1, 3, 1, 5, 2, 7
Eun. 2, 3, 37 *Heaut.*
2, 3, 79, 5, 5, 1 *Phor.*
3, 1, 1, 3, 2, 43, 5, 7,
44, 92, 5, 3, 47 *Hec.*
4, 4, 51
enitere *And.* 3, 4, 17
eniti *Phor.* 3, 1, 11
Enllum *And.* *Prol.* 18
enumerasti *Adel.* 2, 2,
29
eo *pron.* *And.* *Prol.*
15, 1, 1, 22, 4, 3, 4
Eun. 3, 5, 9, 4, 7, 26
Heaut. 1, 2, 9 *Adel.*
1, 1, 24, 3, 4, 28
Phor. 1, 3, 19, 1, 4,
11 *Hec.* 3, 5, 24, 41,
4, 1, 24, 33, 43, 5,
2, 30, 5, 3, 34
eo *verb.* *And.* 5, 4, 54,
5, 6, 15 *Eun.* 3, 3,
27, 31, 3, 5, 32, 4,
2, 1, 4, 7, 37 *Heaut.*
2, 2, 138 *Adel.*
4, 5, 72 *Phor.* 5, 6,
54 *Hec.* 2, 2, 31, 5,
2, 21
eod' *adv.* *Eun.* 1, 2, 17,
3, 1, 25, 4, 4, 23 *Heaut.*
1, 2, 3, 94, 3, 1,
99, 4, 4, 13, 4, 5, 39,
45 *Adel.* 2, 2, 24, 4,
4, 10 *Phor.* 1, 4, 24,
4, 2, 9, 4, 3, 36 *Hec.*
1, 2, 93, 2, 1, 41, 2,
2, 20, 3, 4, 7, 18, 5,
3, 11
eodem *And.* 5, 3, 14
Eun. 2, 2, 10 *Adel.*
4, 5, 61 *Phor.* 5, 2,
15 *Hec.* *Prol.* 10, 34,
2, 1, 6
ephebis *And.* 1, 1, 24
ephebo *Eun.* *Per.* 12
ephebus *Eun.* *Per.* 7,
5, 1, 8
Epicazomenou
Phor. *Proi.* 26
epistolam *Phor.* 1, 2,
99
epistolas *Phor.* 1, 2,
17
equidem *And.* 2, 1, 29,
4, 1, 35, 5, 2, 17
Eun. 2, 2, 42, 2, 3,
31, 86, 3, 5, 49, 4,
6, 1, 5, 2, 37, 5, 5,
14 *Heaut.* 3, 2, 7, 36,
3, 3, 7, 4, 1, 3, 34,
4, 3, 31, 4, 5, 39 *Adel.*
4, 2, 2, 16, 18, 5,
3, 64, 5, 7, 1 *Phor.*
3, 3, 6, 5, 3, 24 *Hec.*
1, 2, 10, 2, 1, 22,
33, 4, 3, 9, 5, 3, 16,
5, 4, 39
equos *And.* 1, 1, 29
eradicent *And.* 4, 4, 22
Heaut. 3, 3, 29
ereptum *Eun.* 4, 6, 15
Heaut. 4, 2, 6
eriperem *Adel.* 2, 2, 31
eriperem *Adel.* 3, 2,
20
eripi *Eun.* 4, 7, 26 *Adel.*
4, 5, 34
eripiam *Eun.* 4, 7, 3
Phor. 2, 1, 9
eripiat *Eun.* 4, 6, 1
eripio *Heaut.* 4, 3, 39
eripis *Heaut.* 4, 3, 35
eripuit *Adel.* *Per.* 7
Prol. 8, 1, 2, 10, 2,
1, 44, 3, 2, 30 *Hec.*
4, 1, 59
errans *Heaut.* 2, 3, 16
erras *And.* 5, 1, 19
Eun. 2, 2, 14 *Heaut.*
1, 1, 53, 3, 3, 50 *Hec.*
4, 4, 60
errasti *Phor.* 5, 3, 21
errat *Heaut.* 2, 3, 22,
4, 3, 3 *Adel.* 1, 1,
40
erratio *Adel.* 4, 2, 41
erravi *Adel.* 4, 2, 40
erres *And.* 4, 2, 21
erret *And.* 3, 2, 18
Eun. *Prol.* 16
errore *Hec.* 5, 2, 25
erubuit *Adel.* 4, 5, 9
erumpat *Phor.* 2, 1,
11
erumpere *Eun.* 3, 5, 2
erunt *Adel.* 5, 9, 11
Phor. 5, 6, 53 *Hec.*
5, 2, 23
etenim *And.* 2, 6, 11
Eun. 5, 9, 44 *Heaut.*
3, 2, 37
etiame *Phor.* 1, 5, 8,
5, 2, 9
etsi *And.* 2, 2, 37, 5,
2, 23 *Heaut.* 2, 3, 86
Adel. 5, 8, 21 *Phor.*
2, 2, 60 *Hec.* 3, 3,
44, 4, 2, 2, 4, 4, 3,
26, 5, 3, 36
evadat *And.* 1, 1, 100
Phor. 1, 2, 61
evaderet *And.* 1, 2, 5
evadet *Adel.* 3, 4, 64
Phor. 4, 3, 21
evanesceret *Hec.*
Prol. 13
evasit *Eun.* 3, 3, 11
evenerem *Adel.* 5, 3, 29
Phor. 5, 7, 2
evenerit *Heaut.* 2, 3,
114, 3, 2, 40
evenerunt *Phor.* 4, 4,
24
eveniat *And.* 1, 1, 133,
3, 3, 36 *Phor.* 1, 5,
16 *Hec.* 2, 3, 6, 3, 3,
36
eveniret *Phor.* 1, 5, 21
evenire *And.* *Prol.* 4
Eun. 5, 7, 1 *Adel.*
1, 1, 4 *Hec.* 1, 1, 2,
5, 2, 27
eveniret *Hec.* 5, 3, 41
evenisse *Heaut.* 4, 3,
7, 4, 5, 17 *Hec.* 3,
1, 24, 3, 4, 1, 3, 5,
26
evenissent *Heaut.* 1,
1, 105
evenisset *And.* 3, 4, 25
evenit *And.* 2, 6, 5, 4,
1, 55, 5, 4, 4, 5, 6,
3, 4 *Heaut.* 1, 2, 16,
4, 1, 51 *Adel.* 4, 5,
54, 5, 4, 5 *Phor.* 1,
2, 15 *Hec.* 2, 1, 31,
4, 4, 31, 5, 3, 40
eveniant *Phor.* 5, 1,
32
eventuram *Hec.* 5, 4,
32
eventurum *Eun.* 5, 6,
29 *Hec.* 1, 2, 118
eversas cervices *Heaut.*
2, 3, 131

- excludor *Eun.* 1, 2, 79
 exclusione *Eun.* 1, 2, 8
 exclusit *Eun.* 1, 1, 4
 exclusisti *Eun.* 1, 2, 18
 excoccam *Adel.* 5, 3, 63
 excruciarier *Heaut.* 3, 1, 4
 excruciat *Phor.* 1, 4, 10
 excruciem *Eun.* 5, 3, 11
 excrucio *And.* 5, 3, 15
 exculpere *Eun.* 4, 4, 45
 excussit *Heaut.* 1, 1, 115
 excutiam *Phor.* 4, 1, 20
 exeam *Eun.* 3, 2, 8
 exeat *And.* 5, 6, 16
 exeat *And.* 5, 6, 13
Adel. 4, 4, 16
 exedendum *Phor.* 2, 1, 4
 exedent *Heaut.* 3, 1, 53
 exegerit *Heaut.* 2, 3, 39
 exemerim *And.* 1, 2, 29
 exempla *And.* 4, 6, 17
Eun. 5, 5, 4, 6, 5, 7, 21
Adel. 5, 1, 9
 exempli *Heaut.* 5, 1, 47
 exemplis *Phor.* 4, 4, 7
 exemplo *Heaut. Pro.* 20
 exemplum *And.* 1, 1, 65, 4, 1
 27 *Eun.* 5, 8, 3
Heaut. Pro. 20, 51
Adel. 1, 2, 14, 3, 3, 63, 5, 1, 5
Hec. 1, 2, 88
 exeo *And.* 4, 2, 31
Eun. 3, 2, 40
Heaut. 5, 5, 2
 exequi *And.* 1, 5, 25
 exequi *Heaut.* 4, 1, 22
Hec. 3, 1, 26
 exequias *Phor.* 5, 3, 37
 exercebo *Adel.* 4, 2, 48
 exerceo *Hcaut.* 1, 1, 94
 exercendis *Heaut.* 1, 1, 22
 exercerent *Heaut.* 1, 1, 91
 exercitatum *Hec.* 3, 3, 47
 exercitum *Eun.* 3, 1, 12, 4, 7, 44
 exeuntem *Hec.* 4, 1, 36, 5, 3, 9
 exi *And.* 5, 2, 30
Eun. 4, 4, 1
Phor. 5, 7, 93
 exibo *Eun.* 5, 3, 13
 exiens *Heaut.* 2, 2, 6
 exigat *Hec.* 2, 1, 19, 3, 5, 40
 exigendae *And. Pro.* 27
 exigue *Heaut.* 1, 2, 33
 exigunt *Hec.* 2, 1, 45
 eximium *Hec.* 1, 1, 9
 eximus *Heaut.* 4, 7, 5
 exire *And.* 3, 3, 48
Eun. 3, 2, 17
Phor. 5, 3, 12
Hec. 4, 1, 6
 exirem *Hec. Pro.* 36, 3, 3, 18
 exis *Phor.* 5, 1, 22
 existimans *Hec.* 1, 2, 88
 existimarem *Heaut. Pro.* 9
 existimatio *Heaut. Pro.* 25
 existimavit *Eun. Pro.* 5
 existimet *Eun. Pro.* 5
 existumandi *Heaut.* 2, 3, 41
 existumans *Phor.* 1, 1, 11
 existumant *Adel. Pro.* 17
 existumas *Adel.* 5, 6, 9
 existumassem *Phor.* 2, 2, 22
 existumes *Eun.* 4, 6, 21
Adel. 2, 4, 6
 existumet *Heaut. Pro.* 30
 existumetis *Adel. Pro.* 13
 existumo *Hec.* 4, 2, 28
 exit *And.* 4, 3, 6
Eun. 3, 2, 46, 3, 4, 7
Heaut. 3, 1, 90, 4, 3, 44, 5, 2, 47
Adel. 2, 3, 11
Phor. 3, 1, 20, 4, 4, 31
 exitio *Phor.* 1, 4, 23
 exitium *And.* 4, 1, 43
 exitum *Adel.* 5, 1, 13
 exonerastis *Phor.* 5, 6, 3
 exoptat *And. Pro.* 20
 exoptata *Heaut.* 2, 4, 28
 exoptem *And.* 5, 5, 6
 exoptet *Hec.* 4, 2, 20
 exopto *Hec.* 3, 5, 40, 4, 2, 3
 exora *Heaut.* 2, 3, 177
 exorandus est *And.* 1, 1, 140
 exorare *Phor.* 3, 2, 4, 27
 exorariet *Phor.* 3, 3, 2
 exorassem *Adel.* 4, 4, 20
 exorat *Eun. Per.* 12
 exorator *Hec. Pro.* 10
 exordiar *Hec.* 3, 3, 2
 exorem *And.* 5, 3, 30
Eun. 1, 2, 105
Adel. 5, 8, 13, 20
 exorere *Hec.* 2, 1, 16
 exoret *Heaut.* 5, 5, 6
Phor. 3, 2, 30
 exornatum *Heaut.* 5, 1, 77
 exornatus *Eun.* 4, 4, 16
 exoro *And.* 3, 4, 13
 exorta *Hec.* 4, 4, 10
 exossabitur *Adel.* 3, 3, 25
 expedi *Eun.* 4, 4, 27, 5, 6, 20
Phor. 1, 4, 20
Hec. 5, 1, 29
 expediam *And.* 3, 5, 11
Adel. 4, 4, 5
Phor. 1, 5, 8
 expedias *Hec.* 3, 1, 8
 expediat *Phor.* 5, 2, 1
Hec. Pro. 57
 expedies *And.* 3, 5, 11
Hec. 3, 1, 11
 expedit *Heaut.* 2, 4, 8
 expediti *Phor.* 2, 2, 52
Hec. 3, 1, 17
 expeditvit *Phor.* 5, 4, 4
 expellere *Heaut.* 2, 3, 20
 expellerent *Heaut.* 5, 2, 36
 expergiscere *Adel.* 4, 4, 31
 experiamur *Adel.* 5, 4, 23
Hec. 5, 2, 11
 experiar *Adel.* 3, 2, 51, 3, 4, 51
 experibere *Heaut.* 4, 6, 20
 experiere *Adel.* 5, 5, 7
 experimui *Heaut. Pro.* 46
 experimur *Phor.* 3, 3, 5
 experire *Phor.* 3, 2, 10
 experiri *And.* 2, 1, 13
Eun. 4, 7, 19
Adel. 2, 1, 18
 experirier *Phor.* 4, 1, 23
 experiundo *Heaut.* 2, 3, 90
Adel. 5, 4, 4
 expers *Heaut.* 4, 1, 39
 expertus sum *Hec.* 3, 5, 39
 expetam *Phor.* 2, 2, 84
 expetenda *Phor.* 1, 3, 12, 1, 4, 25
 expetenda est *Phor.* 5, 8, 35
 expetens *And.* 2, 1, 21
 expetet *Eun.* 1, 1, 7
 expetit *And.* 3, 2, 40
Heaut. 2, 4, 3
 expetivi *And.* 4, 2, 13
 expeto *Heaut.* 5, 1, 17
 expiscare *Phor.* 2, 2, 35
 explana *Phor.* 2, 2, 33
 exple *Hec.* 5, 1, 29, 5, 2, 20
 expleam *And.* 2, 2, 7
 expleant *Heaut.* 1, 1, 77
 expleat *Hec.* 1, 1, 12
 expleret *And.* 1, 2, 2
 explorata *Eun.* 3, 5, 55
 exploratum *Phor.* 4, 3, 23
 expolitam *Heaut.* 2, 3, 48
 exponendam *Heaut.* 4, 1, 37
 exponeret *Heaut.* 4, 1, 38
 exponetur *Hec.* 3, 3, 40
 exporge *Adel.* 5, 3, 53
 exposita *Heaut.* 4, 1, 2
 expostulant *Adel.* 4, 3, 4
 expostulem *And.* 4, 1, 15
 expresserit *Eun.* 1, 1, 23
 expressum *Adel. Pro.* 11
 exprobratio *And.* 1, 1, 17
 expromere *Heaut.* 3, 3, 14
 exprompta *And.* 4, 4, 2
 expugnabo *Eun.* 4, 7, 5
 expurgatu *Hec.* 2, 3, 4
 expurgem *And.* 5, 3, 29
 expurget *Hec.* 5, 1, 16
 exquire *Hec.* 5, 2, 6, 16
 exquirere *And.* 1, 2, 15
 ex sententia *Heaut.* 4, 5, 17
Adel. 3, 3, 67
 exsilia *Phor.* 1, 5, 13
 exsilui *Heaut.* 4, 1, 44
 exsolvam *Hec.* 4, 2, 23
 exsolvas *Heaut.* 4, 3, 43
 exsolves *Hec.* 5, 2, 25
 exsolvi *Hec.* 5, 3, 22
 expectabam *And.* 2, 6, 4
Hec. 3, 4, 8
 expectabo *Eun.* 1, 2, 126, 4, 6, 5
 expectandus *Phor.* 2, 3, 20
 expectans *Eun.* 3, 5, 46

- expectant *Adel.* 5, 4,
 20
 expectantem *Adel.*
 4, 5, 40
 expectare *And.* 5, 6,
 13 *Hec.* 3, 5, 1
 expectat *Eun.* 3, 1,
 57, 5, 3, 8 *Heaut.* 3,
 2, 32 *Adel.* 2, 3, 7
 expectate *Heaut.* 2,
 4, 26
 expectatio *Hec. Prol.*
 34
 expectatis *Phor.* 1, 2,
 98
 expectatum *Adel.* 1,
 2, 29
 expectem *Phor.* 5,
 8, 36
 expectes *Eun.* 1, 2,
 114
 expectet *Hec.* 3, 4,
 24, 4, 2, 20
 expectetis *And.* 5, 6,
 16 *Adel. Prol.* 22
 expecto *And.* 1, 1, 7
Adel. 3, 2, 24 *Phor.*
 1, 3, 9, 1, 4, 16, 4,
 3, 1 *Hec.* 2, 3, 7, 3,
 4, 16, 5, 3, 3
 expuaverit *Eun.* 3, 1,
 16
 exstillaveris *Phor.* 5,
 7, 82
 extemplo *And.* 3, 2,
 38 *Hec.* 3, 3, 13
 extimescam *Phor.* 1,
 3, 2
 extimui *Hec.* 5, 3, 26
 extinguere *Hec.* 5, 1,
 23
 extinguere *Adel.* 3,
 2, 16
 extinguere *Phor.* 1,
 2, 58
 extorque *Adel.* 3, 4,
 37
 extortor *Phor.* 2, 2,
 27
 extra *Heaut.* 2, 3, 57
Phor. 1, 2, 48, 5, 6,
 37 *Hec.* 2, 3, 3, 4,
 1, 48
 extraham *Phor.* 1, 4,
 3
 extraneo *Phor.* 4, 1,
 13
 extraxeris *Hec.* 5, 4,
 36
 extrema *Eun.* 4, 2, 12
 extrudar *Heaut.* 4, 6,
 5
 extrudas *Heaut.* 3, 3,
 29
 extrudi *Phor.* 4, 4, 11,
 5, 7, 20
 extrudit *Hec.* 1, 2, 98
 extrusit *Eun.* 4, 5, 11
 extulisse *Hec.* 4, 1,
 48
 extulit *Adel. Prol.* 11
 exulo *Eun.* 3, 5, 62
 exuperat *Heaut.* 5, 1,
 5
- F.
- Faba *Eun.* 2, 3, 89
 fabrica *Adel.* 4, 2, 45
 fabricam *Heaut.* 3, 2,
 33
 fabula *And.* 4, 5, 8
Eun. 4, 4, 22 *Adel.*
Prol. 9, 4, 1, 121
 fabulae *And.* 1, 3, 19,
 5, 3, 21 *Heaut.* 2, 3,
 95 *Adel. Prol.* 22
Phor. 3, 2, 7, 5, 7,
 53 *Hec. Prol.* 1, 4,
 3, 14
 fabulam *And.* 5, 4, 22
Eun. Prol. 23 *He-*
aut. 2, 1, 10 *Adel.*
Prol. 7 *Phor.* 5, 6,
 38
 fabularier *Hec.* 3, 1,
 36
 fabulas *And. Prol.* 3,
 16 *Eun. Prol.* 33,
Phor. Prol. 4
 fabuler *Phor.* 4, 3,
 49
 fac *And.* 3, 2, 3 *Eun.*
 1, 2, 116, 2, 1, 1, 2,
 2, 50, 2, 3, 28, 70,
 5, 2, 23, 24, 48, 3,
 3, 28, 4, 6, 32 *He-*
aut. 1, 1, 32, 3, 2,
 59, 5, 1, 52 bis *Ad-*
del. 3, 3, 28, 3, 5,
 12, 4, 5, 72, 4, 7,
 38, 5, 3, 27, 5, 7,
 11, 5, 8, 17, 19
Phor. 4, 3, 66, 5, 3,
 1 *Hec.* 3, 3, 31, 5,
 1, 38
 face *And.* 2, 4, 5, 4,
 2, 29, 5, 1, 2, 14
Eun. 1, 2, 10 *Heaut.*
 1, 1, 28 *Adel.* 2, 2,
 34, 5, 3, 56, 5, 7, 3
Phor. 2, 2, 50, 4, 3,
 69
 face missum *And.* 4,
 1, 57
 facere *And.* 1, 1, 23,
 1, 5, 29, 3, 5, 7 *Eun.*
Prol. 19, 28, 37, 1,
 1, 17, 1, 2, 108, 2,
 3, 96, 4, 1, 10, 4, 3,
 2, 15, 5, 6, 28, 5, 9,
 40, 41 *Heaut. Prol.*
 21, 1, 1, 8, 51, 56,
 96, 1, 2, 36, 3, 1,
 58, 85, 3, 2, 36, 3,
 3, 12, 16, 47, 4, 1,
 11, 20, 5, 1, 80, 5,
 4, 20 *Adel.* 1, 1, 50,
 1, 2, 24, 28, 32, 2, 3,
 2, 2, 4, 6, 3, 3, 43,
 55, 70, 3, 4, 61, 4,
 1, 2, 5, 3, 33, 5, 4,
 24, 5, 7, 2, 18, 5, 8,
 3, 25 *Phor.* 1, 2, 29,
 64, 66, 1, 4, 45, 1,
 5, 61, 2, 2, 80, 3, 1,
 17, 4, 3, 54, 5, 8,
 63 *Hec.* 2, 2, 2, 14,
 24 bis, 3, 2, 8, 3, 4,
 13, 4, 1, 47, 5, 1,
 13, 5, 2, 9
 facere injuriam *And.*
 3, 2, 8
 facerem sumptum *And.*
 2, 6, 19
 facerem *And.* 1, 5, 24,
 25 bis, 3, 4, 5 *Eun.*
 3, 5, 43, 5, 1, 15,
 5, 9, 15 *Adel.* 5, 4,
 15 *Phor.* 5, 1, 6, 5,
 7, 9
 faceremus *Adel.* 1, 2,
 27
 facerent *Eun.* 4, 7, 17
 faceres *And.* 3, 2,
 16, 3, 4, 3 *Eun.* 5,
 2, 27 *Phor.* 5, 7, 79
Hec. 2, 2, 7, 3, 4,
 13
 faceret *And.* 3, 3, 46
Eun. 5, 6, 31 *He-*
aut. 3, 2, 21, 4, 1,
 27 *Adel.* 1, 2, 30
Phor. 1, 2, 71 *Hec.*
 5, 1, 30
 facessat *Phor.* 4, 5, 30
 faceta *Heaut.* 3, 2, 11
 facete *Eun.* 2, 2, 57,
 3, 1, 37 *Adel.* 5, 3,
 19
 faciam *And.* 1, 1, 19,
 1, 3, 7, 2, 3, 9, 10,
 3, 4, 18, 3, 5, 8, 4,
 1, 59, 4, 2, 18 *Eun.*
 1, 1, 1, 1, 2, 94, 2,
 1, 1, 14, 2, 3, 97, 3,
 2, 51, 4, 6, 32, 4, 7,
 31, 5, 1, 21, 5, 2,
 10, 61, 5, 8, 2 *He-*
aut. 1, 1, 27, 79, 84,
 2, 2, 7, 2, 3, 21, 3,
 1, 7, 3, 3, 25, 4, 3,
 14, 4, 5, 49, 4, 8, 5,
 31, 33, 5, 1, 51, 71,
 5, 2, 40, 43, 5, 3, 9,
 5, 5, 7, 10, 11, 15 *Ad-*
del. 2, 1, 9, 2, 2, 45,
 3, 2, 45, 3, 4, 13, 51,
 4, 4, 2, 15, 4, 5, 77,
 4, 7, 14, 5, 3, 3,
 62 *Phor. Prol.* 23,
 1, 4, 21, 46, 3,
 2, 46, 3, 3, 1, 33,
 5, 2, 11, 3, 3, 2, 12,
 5, 8, 57, 62 *Hec.* 2,
 2, 2, 3, 2, 5, 3, 3,
 44, 3, 4, 25, 33, 4,
 3, 6, 4, 4, 97, 5, 1,
 12
 faciamus *Eun.* 5, 2, 25
 faciant *Phor.* 2, 2, 47
 facias *And.* 1, 1, 116,
 1, 2, 34, 5, 4, 7 *Eun.*
 2, 3, 96, 4, 7, 32, 37,
 5, 1, 21 *Heaut.* 3, 1,
 84, 4, 3, 43, 4, 6, 2,
 5, 1, 71, 5, 5, 5 *Ad-*
del. 3, 3, 78, 4, 7,
 15 *Phor.* 5, 7, 52
Hec. 5, 1, 27, 41
 faciat *Eun.* 4, 1, 2
Heaut. 1, 2, 14, 3,
 1, 55, 3, 2, 41 *Adel.*
- 3, 5, 5, 5, 8, 12, 5,
 9, 40 *Phor.* 1, 2, 63,
 5, 3, 2 *Hec.* 4, 4,
 44
 facie *Eun.* 2, 1, 24, 3,
 2, 20, 4, 4, 15 *Phor.*
 1, 2, 50 *Hec.* 3, 4,
 27
 faciebat *Eun.* 4, 1, 6
Heaut. 1, 1, 75
 faciem *And.* 5, 2, 15,
Eun. 2, 3, 5, 3, 5,
 17 *Hec.* 3, 4, 25
 faciendum *Eun.* 1, 2,
 106, 4, 4, 53 *Adel.* 5,
 3, 54, 5, 8, 28 *Phor.*
 1, 4, 30, 1, 5, 20, 5,
 3, 2 *Hec.* 4, 3, 3
 facient *Heaut.* 1, 1,
 109 *Adel.* 3, 4, 8
 facies *And.* 4, 2, 22
Eun. 2, 1, 15 *Heaut.*
 1, 1, 55, 5, 3, 10,
Adel. 2, 1, 13, 2, 2,
 12, 4, 6, 28, 5, 9,
 23 *Phor.* 3, 3, 34,
 5, 7, 45 *Hec.* 4, 2,
 14
 faciet *And. Prol.* 26,
 1, 1, 85, 1, 2, 8, 4,
 5, 36 *Eun.* 4, 6,
 31, 5, 2, 10 *Heaut.*
 2, 3, 92, 4, 4, 8, 5,
 5, 13, 14 *Adel.* 2, 1,
 49, 5, 9, 26 *Phor.*
 5, 8, 54 *Hec.* 5, 2,
 13, 16
 facile *And.* 1, 1, 35,
 108, 2, 1, 11, 3, 3,
 30, 4, 3, 5, 4, 6, 16
Eun. 2, 1, 4, 2, 2,
 30, 2, 3, 83, 3, 1,
 53, 4, 3, 6, 5, 9, 50
Heaut. 1, 1, 91, 2,
 3, 66, 121, 3, 2, 36,
 5, 5, 16 *Adel.* 5, 3,
 36 *Hec.* 2, 3, 4, 3,
 1, 15, 4, 4, 88, 5, 1,
 9
 facilem *Heaut.* 4, 3,
 26 *Adel.* 5, 9, 29
Phor. 1, 4, 49 *Hec.*
 5, 1, 35
 facili *Heaut.* 2, 1, 5
 facilia *Heaut.* 5, 5, 15
 facilitas *Heaut.* 4, 1,
 35 *Adel.* 3, 3, 38
Hec. 2, 2, 6
 facilitate *Adel.* 5, 4, 7
 facilitatem *Eun.* 5, 9,
 18
 facilius *And.* 1, 2, 32,
 2, 6, 6 *Eun.* 1, 2, 70
Heaut. 4, 5, 55, 5,
 1, 41 *Phor.* 1, 5, 70
Hec. 5, 4, 29
 facillime *And.* 1, 1, 38
Adel. 3, 4, 56 *Heaut.*
 5, 2, 44
 facimus *Adel.* 3, 3, 57
Phor. 5, 2, 1, 5, 7,
 53
 facinora *Heaut.* 2, 1,
 8

- facinoris *Phor.* 1, 3, 4
 facinus *And.* 1, 1, 113.
 4, 5, 28. 5, 2, 13
Eun. 1, 1, 25. 4, 3,
 22. 5, 5, 1 *Heaut.*
 3, 3, 40. 5, 2, 3 *Ad-*
del. 2, 1, 19. 3, 4, 1,
 3, 4, 5, 35 *Phor.* 1,
 5, 3, 3, 2, 26. 4, 3, 8
Hec. 3, 3, 16
 facinus andax *And.* 2,
 3, 27 *Eun.* 4, 3, 2
 facinus indignum et
 malum *Phor.* 5, 8,
 19
 facinus magnum et
 memorabile *Heaut.*
 2, 3, 73
 facinus pulcherri-
 mum *Phor.* 5, 6, 30
 facio *And.* 1, 1, 14, 3,
 2, 32. 4, 1, 56 *He-*
aut. 1, 1, 83. 3, 3,
 13. 4, 5, 40 *Adel.* 1,
 1, 25. 4, 1, 19. 4, 3,
 2, 5, 8, 29
 facis *And.* 2, 1, 24, 2,
 3, 19. 2, 5, 10. 4, 4,
 6 *Eun.* 1, 2, 106 *He-*
aut. 1, 1, 39, 55. 3,
 3, 4, 5, 5, 10 *Adel.*
 4, 3, 10, 13. 5, 8, 22.
 5, 9, 13 *Hec.* 2, 1,
 14. 4, 4, 70
 facit *And.* 4, 5, 16
Eun. 2, 2, 23. 3, 2,
 30. 5, 6, 18 *Heaut.*
Pro. 17. 34. 1, 1, 6.
 5, 5, 10 *Adel.* 1, 1,
 44, 47. 1, 2, 19. 2,
 3, 2, 4, 2, 45. 3, 4,
 7. 5, 3, 39 *Phor.*
Pro. 24. 2, 2, 11.
 4, 1, 12. 5, 7, 52
Hec. 4, 1, 31
 facite *And.* 2, 1, 35
Eun. 3, 2, 53 *Heaut.*
Pro. 23 *Adel.* *Pro.*
 34 *Hec.* *Pro.* 47
 facitis *Eun.* 5, 9, 54
 facito *Eun.* 3, 5, 47
Heaut. 3, 2, 39 *Ad-*
del. 5, 3, 59
 facitote *Eun.* 5, 9,
 37
 faciundo *Heaut.* 1, 1,
 21, 91
 faciundos *Adel.* 4, 2,
 45
 faciundum *Eun.* 1, 2,
 17
 faciunt *And.* *Pro.* 17
 facta *And.* *Per.* 3, 1,
 5, 14. 3, 1, 5 *Eun.*
 1, 2, 91. 5, 9, 31, 60
Heaut. *Pro.* 6. 3,
 2, 25 *Adel.* 1, 2, 6.
 3, 4, 29 *Phor.* 1, 5,
 38. 2, 2, 60. 4, 3, 7.
 5, 1, 4, 5, 7, 39. 5,
 8, 31 *Hec.* 1, 2, 84.
 5, 3, 33
 factæ *And.* *Pro.* 12
Hec. 3, 1, 9
 factum *Eun.* 4, 6, 0
Adel. 2, 1, 9 *Phor.*
 2, 2, 2 *Hec.* 3, 3, 41.
 5, 1, 16
 factas *Eun.* *Pro.* 33
 facti *And.* 5, 3, 6
Heaut. *Per.* 3, 3, 3,
 15
 factis *Eun.* 1, 2, 73.
 5, 4, 19 *Phor.* 2, 2,
 83 *Hec.* 2, 1, 12. 4,
 1, 11
 factitantur *Eun.* *Pro.*
 43
 factitavit *Eun.* 4, 7,
 13
 facto *And.* 3, 2, 10. 4,
 2, 32 *Heaut.* 1, 1,
 28 *Adel.* 3, 3, 76. 4,
 3, 10. 5, 9, 39 *Phor.*
 3, 2, 9. 4, 5, 4. 5, 1,
 36 *Hec.* 3, 1, 47. 5,
 4, 38
 factum *And.* *Pro.* 15.
 1, 1, 13, 78, 120 *bis.*
 1, 5, 1. 2, 3, 7. 3, 2,
 22, 29. 3, 4, 14. 5,
 4, 35. 5, 6, 5 *Eun.*
 2, 3, 19, 34. 4, 4, 41
bis. 5, 6, 8, 12, 24,
 28. 5, 6, 10 *bis.* 5, 9,
 7 *Heaut.* *Pro.* 18.
 1, 1, 105. 2, 3, 8. 3,
 2, 18. 3, 3, 7. 4, 1,
 13, 34. 4, 5, 12. 4,
 6, 11. 4, 8, 2. 5, 1,
 31 *bis.* *Adel.* *Pro.*
 5, 15. 1, 2, 12, 16.
 2, 1, 11. 3, 1, 8. 3,
 4, 2, 25, 37. 4, 2, 22.
 4, 3, 5. 4, 5, 28. 4,
 7, 19. 5, 3, 12. 5, 9,
 1, 4 *Phor.* 1, 2, 85.
 1, 5, 32. 2, 1, 12. 2,
 3, 15. 3, 2, 39. 4, 1,
 12. 5, 1, 24, 29. 5,
 3, 4, 5, 6, 44. 5, 8,
 12, 17, 20, 44 *Hec.*
 2, 1, 35. 3, 2, 22. 3,
 5, 2. 4, 1, 31. 4, 4,
 2, 24, 25. 5, 3, 40. 5,
 4, 6, 7, 17
 factura *Hec.* 5, 1, 13
 facturas *And.* 5, 1,
 21
 facturum *And.* 5, 6,
 12 *Heaut.* *Pro.* 19.
 2, 3, 118. 3, 3, 10,
 31. 4, 8, 24 *Adel.* 4,
 7, 32
 facturus *Adel.* 3, 5, 4
Phor. 3, 3, 17. 5, 5,
 5
 factus *Adel.* 1, 2, 35
Hec. 3, 1, 29, 50
 facultatem *And.* 1, 4,
 5
 facundia *Heaut.* *Pro.*
 13
 fallacia *And.* 3, 1, 13.
 4, 5, 39 *Heaut.* 3, 2,
 2. 3, 3, 36. 4, 8, 8
 fallaciæ *And.* 1, 2, 26
Heaut. 4, 5, 23
 fallaciam *And.* 1, 3, 7,
 15 *Phor.* 5, 8, 49
 fallaciam portare
And. 2, 6, 1
 fallacias *Heaut.* 3, 2,
 22. 5, 4, 18
 fallaciis *Phor.* 4, 3, 67
 fallam *Eun.* 2, 3, 93
Heaut. 4, 3, 33 *Phor.*
 4, 2, 12
 fallere *And.* 3, 2, 13.
 5, 2, 26 *Heaut.* 3,
 1, 86. 4, 2, 4 *Adel.*
 1, 1, 30 *Phor.* 1, 2,
 12
 falli *And.* 5, 3, 31 *Eun.*
Pro. 39 *Heaut.* 5,
 1, 61
 fallimur *Eun.* 2, 3, 93
 fallis *And.* 1, 2, 33
 fallit *And.* 3, 2, 15
Heaut. 4, 1, 1. 4, 2,
 1 *Phor.* 5, 1, 8 *Hec.*
 5, 1, 2
 fallunt *Heaut.* 3, 2,
 26
 falsa *And.* 5, 4, 19
Eun. 1, 1, 22 *Hec.*
 5, 1, 32
 falsa spe *And.* 4, 1,
 24
 falsam *And.* 1, 5, 23
 falsam gratiam *Heaut.*
 2, 3, 61
 falsam sollicitudinem
Heaut. 1, 2, 3
 falsas *And.* 1, 1, 130
Hec. 4, 4, 71
 falsi *And.* 4, 5, 49 *Eun.*
 1, 2, 120
 falso *And.* *Per.* 1, 3,
 2, 25 *Eun.* *Per.* 1.
Heaut. 2, 3, 27 *Hec.*
 5, 4, 2
 falsum *And.* 3, 2, 33
Eun. 1, 2, 41 *Heaut.*
 3, 1, 12 *Phor.* 2, 2,
 53
 falsus es *And.* 4, 1,
 23
 falsus est *Eun.* 2, 2,
 43
 fama *And.* 1, 1, 72
Adel. 3, 2, 42 *Phor.*
 1, 3, 17. 4, 5, 12
Hec. 2, 1, 21. 5, 1,
 32
 famæ *Phor.* 1, 5, 41
Hec. 4, 2, 9. 5, 2,
 8
 famam *Heaut.* 2, 3,
 110 *Adel.* *Per.* 5, 2,
 3, 10
 fame *Heaut.* 5, 2, 27
 famelicus *Eun.* 2, 2,
 29
 famem *Phor.* *Pro.*
 19
 familia *Heaut.* 4, 5, 3.
 5, 1, 36 *Adel.* 3, 1,
 10. 3, 2, 28. 3, 4, 2
Phor. 4, 1, 5. 5, 1,
 21
 familiæ *Eun.* 5, 9, 22
 Adel. 5, 7, 20 *Phor.*
 1, 5, 57. 5, 8, 60
 familiam *Heaut.* 4, 8,
 4 *Adel.* 1, 2, 9. 3, 2,
 13. 3, 4, 35. 4, 7,
 44. 5, 7, 12. 5, 8, 3
Phor. 2, 2, 23 *Hec.*
 2, 1, 13
 familiarior *Phor.* 4, 5,
 9
 familiariorem *Phor.*
 5, 6, 12
 familiaritas *Eun.* 5, 2,
 35 *Heaut.* 1, 2, 10
Phor. 4, 1, 17
 familiariter *And.* 1, 1,
 84, 109 *Heaut.* 1, 1,
 6
 familiaris *Adel.* 4, 7, 29
 faustum *And.* 5, 4, 54
 faux *Eun.* 5, 9, 22
 faxim *Adel.* 5, 5, 6
 faxint *Heaut.* 1, 1,
 109
 faxis *And.* 4, 5, 14
Heaut. 1, 2, 13
 faxit *Heaut.* 1, 2, 24
Phor. 3, 3, 21
 faxo *Eun.* 2, 2, 54
Heaut. 2, 3, 100 *Ad-*
del. 2, 2, 1 *Phor.* 5,
 8, 39, 66
 febris *Hec.* 3, 2, 22
 fecere *Adel.* 4, 3, 4.
 4, 5, 54 *Hec.* *Pro.*
 35
 feceram *Eun.* 3, 1, 3
 feceras *Eun.* 5, 2, 17
 fecerim *Eun.* 2, 3, 11,
 5, 2, 23
 fecerint *Hec.* 4, 3,
 12
 feceris *And.* 2, 3, 23.
 3, 3, 33 *Eun.* 4, 4,
 56 *Heaut.* 4, 1, 14
Phor. 2, 2, 79, 83. 5,
 7, 18, 77 *Hec.* 4, 3,
 3. 5, 4, 12
 fecerit *Adel.* 1, 2, 4
 fecero *Phor.* 5, 6, 43
 fecerunt *Heaut.* *Pro.*
 21
 feci *And.* 1, 1, 10, 14,
 112. 3, 4, 24. 5, 2,
 21 *Eun.* 1, 2, 2, 17,
 122, 123. 3, 5, 43
Heaut. 3, 3, 2. 4, 1,
 18, 19. 5, 2, 8 *Adel.*
 5, 1, 10 *Phor.* 1, 5,
 6 *Hec.* *Pro.* 12. 3, 3,
 48
 fecimus *Adel.* 1, 2,
 23
 fecisse *Eun.* 3, 3, 7. 5,
 2, 39 *Heaut.* 2, 4, 16.
 4, 1, 48 *Adel.* 2, 1,
 26 *Phor.* 4, 5, 12
Hec. 5, 1, 4. 5, 2, 9.
 5, 3, 41
 fecisset *And.* *Pro.* 3
Eun. 5, 7, 12 *Hec.*
 2, 1, 23
 fecisti *Eun.* 3, 2, 10.
 5, 2, 26 *Adel.* 1, 2,

- 25 *Hec.* 4, 4, 63,
 66
 fecistis *Phor.* 2, 3,
 18
 fecit *And. Prol.* 9, 1,
 2, 7, 16, 1, 5, 59
Eun. Prol. 8, 4, 3,
 16, 5, 5, 13 *Heaut.*
Prol. 12, 31, 5, 1,
 81, 5, 5, 23 *Adel.*
Prol. 7, 1, 2, 4, 5, 4,
 11, 21 *Phor. Prol.*
 4, 1, 2, 74, 1, 5,
 44, 51, 3, 1, 11, 13,
 5, 1, 34, 5, 8, 27
Hec. 1, 2, 46, 4, 1,
 57, 4, 4, 89, 87
 fefellerit *Phor.* 1, 4,
 43
 fefelli *And.* 3, 4, 23
 fefellit *Heaut.* 3, 2, 3,
 4, 3, 4 *Phor.* 2, 2, 54,
 3, 2, 45
 felicem *And.* 5, 4, 54
Heaut. 2, 3, 139
 felicitates *Eun.* 2, 3,
 33
 fenestram *Heaut.* 3, 1,
 72
 fer *And.* 3, 1, 15 *He-*
aut. 4, 3, 14 *Adel.* 3,
 4, 41
 feram *And.* 5, 3, 27
Adel. 1, 2, 36
 ferant *Phor.* 1, 5, 12
 ferantur *Hec.* 4, 3, 6
 feras *And.* 5, 1, 13
Eun. 1, 1, 33 *Phor.*
 5, 8, 31
 ferat *Heaut.* 4, 3, 20
Phor. 1, 3, 18, 1, 5,
 42
 fere *And.* 1, 1, 77 *He-*
aut. 1, 1, 3, 70 *Phor.*
 1, 2, 39, 12, 2, 16,
 5, 8, 28 *Hec.* 5, 3,
 24
 feremus *Phor.* 1, 2,
 88
 ferendum *Phor.* 2, 2,
 83
 ferens *And.* 1, 1, 110
 ferent *Heaut.* 5, 1,
 45
 ferentem *Phor.* 3, 2,
 36
 ferēs *And.* 5, 4, 18
Eun. 5, 9, 27 *Phor.*
 3, 3, 27 *Hec.* 4, 3,
 4
 feret *Phor.* 1, 2, 88,
 3, 3, 28
 ferietur *Phor.* 1, 1,
 13
 ferme *And.* 1, 5, 50,
 3, 1, 2 *Heaut.* 1, 2,
 31 *Phor.* 5, 7, 20
Hec. 3, 1, 32
 fero *Heaut.* 4, 3, 14
Adel. 4, 2, 3, 4, 7, 3,
 20, 5, 4, 16
 ferox *Eun.* 3, 1, 25
 ferre *And.* 1, 5, 43,
 2, 2, 32, 2, 3, 23
Eun. 1, 1, 9, 4, 6, 5
Heaut. 1, 1, 17 *A-*
del. 1, 1, 36 *Hec.* 1, 2,
 5, 1, 36 *Eun.* 1, 2,
 58, 91, 3, 1, 21, 5, 3,
 42
 ferres *Adel.* 2, 1, 24
 ferret *Heaut.* 1, 2, 28
 bis
 ferri *Heaut.* 2, 3, 80
 fers *Phor.* 2, 2, 83, 5,
 6, 13
 fert *And.* 5, 1, 13 *He-*
aut. 2, 1, 3, 3, 3, 12
Adel. 1, 1, 28, 3, 2,
 30, 4, 7, 12, 5, 3,
 53
 ferte *Adel.* 2, 1, 1
 fertur *Eun.* 2, 3, 69,
 3, 1, 39
 ferum *And.* 1, 5, 44
 ferundis *Adel.* 4, 2,
 6
 ferundum *Adel.* 3, 4,
 23
 ferunt *And.* 1, 2, 20
Hec. 4, 2, 17, 4, 4,
 88
 festinare *Heaut.* 1, 1,
 73
 festinas *Eun.* 4, 3, 8
Adel. 3, 2, 25
 festivitatem *Eun.* 5,
 9, 18
 festivissime *Adel.* 5, 9,
 26
 festivum *Adel.* 2, 3, 8,
 5, 9, 29
 festos *Hec.* 4, 2, 16
 festus *Eun.* 3, 5, 12
 fiam *Heaut.* 1, 1, 96
Adel. 5, 8, 16 *Hec.*
 3, 1, 20
 fiant *And.* 1, 2, 26, 2,
 6, 25, 3, 3, 11 *Eun.*
 1, 2, 103 *Adel.* 1, 2,
 42, 3, 4, 45 *Phor.* 4,
 4, 30
 fias *Eun.* 2, 3, 77
 fiat *And.* 2, 3, 11, 3,
 3, 18, 5, 4, 54 *Eun.*
 1, 2, 20, 70, 3, 1, 49,
 3, 2, 13, 47, 3, 5, 66
Heaut. 1, 1, 20, 4, 3,
 37, 4, 5, 41, 42, 4, 6,
 23, 5, 1, 75, 5, 5, 23
Adel. 4, 1, 5, 5, 8,
 10, 22, 5, 9, 15 *Phor.*
 1, 2, 72, 5, 3, 28, 5,
 8, 65 *Hec.* 1, 2, 30,
 3, 2, 23, 3, 5, 43
 ficta *And.* 5, 1, 17
 fictum est *Eun.* 1, 2,
 24
 fide *And.* 1, 1, 7 *He-*
aut. 4, 5, 13 *Adel.* 2,
 1, 7, 3, 3, 89, 5, 9,
 7
 fidei *And.* 1, 5, 62
Eun. 5, 2, 47, 59
Heaut. 5, 2, 49
 fidelem *And.* 3, 1, 2
 fideles *Hec.* 1, 1, 2
 fideli *Hec.* 3, 5, 22
 fidelis *Phor.* 1, 2, 26
 fidem *And. Per.* 3, 1,
 5, 5, 12, 46, 56, 2, 3,
 27, 2, 5, 14, 3, 1, 4,
 3, 4, 7, 4, 1, 19, 4,
 3, 1, 4, 5, 5 *Eun.* 1,
 2, 22, 59, 117, 3, 1,
 28, 4, 7, 21, 5, 4, 2,
 5, 9, 19, 30 *Heaut.*
 1, 1, 9, 3, 1, 96 *Adel.*
Per. 9, 3, 3, 28, 3,
 4, 43, 4, 7, 28 *Phor.*
 1, 2, 10, 3, 1, 5, 3,
 2, 7, 27, 5, 1, 30, 5,
 3, 25 *Hec. Prol.* 53,
 1, 2, 34, 37, 39, 2,
 1, 1, 3, 3, 42, 4, 2,
 5, 5, 1, 24, 5, 4, 31
 fidem parvam *Phor.*
 5, 3, 27
 fides *And.* 4, 1, 12, 5,
 2, 16 *Heaut.* 2, 3,
 15, 3, 3, 10 *Adel.*
 3, 2, 8, 4, 4, 11
Phor. 5, 7, 11 *Hec.*
 3, 5, 24
 fidibus *Eun.* 1, 2, 53
 fiducina *Eun.* 3, 2, 4
Phor. Per. 11
 fiduciam *Eun.* 5, 6,
 15 *Adel. Per.* 7
Phor. Per. 5, 1, 2,
 59
 fiducia *And.* 3, 5, 7
 fient *And.* 2, 3, 6 *Eun.*
 5, 5, 6 *Adel.* 3, 4,
 60 *Phor.* 4, 4, 30
 bis
 fieret *And.* 3, 4, 24
 fieret *Eun.* 1, 2, 12
Adel. 1, 2, 26, 4,
 4, 14, 4, 5, 56 *bis*
Phor. 4, 2, 3, 5, 1,
 33
 fieri *And.* 2, 1, 6, 3,
 2, 49, 3, 3, 34, 4, 5,
 53 *Eun.* 1, 2, 93,
 2, 2, 14, 3, 3, 26,
 4, 7, 9, 5, 5, 16, 21,
 5, 6, 3 *Heaut.* 3, 2,
 21, 37, 3, 1, 4, 5,
 7 *bis*, 37, 5, 1, 34,
 5, 4, 14 *Adel.* 3, 1,
 8, 3, 3, 37, 3, 4, 60,
 4, 1, 14, 4, 3, 4, 4,
 4, 16, 19, 5, 8, 13, 32,
 5, 9, 3, 12 *bis*, 30
Phor. 1, 5, 15, 4, 5,
 13, 5, 8, 45 *Hec.* 2,
 1, 37, 3, 3, 37, 3, 5,
 21, 4, 4, 13, 5, 4,
 26
 fiet *And.* 2, 1, 16, 4,
 2, 26 *Eun.* 1, 2, 105,
 2, 1, 2 *bis*, *Heaut.* 3,
 3, 34, 5, 3, 15 *Adel.*
 2, 4, 20, 3, 1, 1 *bis*,
 5, 3, 52, 5, 9, 39,
Phor. 1, 4, 42, 51, 4,
 2, 15, 4, 4, 13, 5, 2,
 15, 5, 6, 11, 5, 7,
 31
 filia *And.* 3, 3, 34 *Eun.*
 1, 2, 37 *Heaut.* 4, 1,
 26, 4, 7, 7, 5, 2, 35,
 5, 3, 15 *Phor.* 5, 3,
 28 *Hec.* 2, 2, 9, 4,
 1, 12, 4, 4, 18
 filia *And.* 3, 3, 39, 5,
 1, 3 *Adel.* 3, 2, 3
Phor. 1, 5, 14
 filiam *And. Per.* 11,
 1, 1, 121, 3, 3, 2, 5,
 1, 11, 5, 4, 30, 49
Heaut. 1, 1, 45, 4,
 1, 55, 4, 3, 36, 4, 5,
 24, 46, 4, 8, 5, 5, 5,
 4, 17, 21 *Adel.* 3, 4,
 20 *Phor. Per.* 3, 4,
 3, 40, 45, 5, 1, 32,
 5, 7, 49, 5, 8, 17
Hec. 3, 5, 48, 4, 1,
 3, 7, 23, 30, 5, 1,
 22
 filii *Heaut.* 3, 1, 35
Adel. 1, 1, 21, 5, 3,
 21, 5, 4, 13 *Phor.* 5,
 3, 36
 filiis *Heaut.* 5, 2, 38
Phor. 1, 2, 21
 filio *And.* 1, 1, 74 *He-*
aut. 3, 1, 15, 5, 1,
 18, 64 *Adel.* 5, 3, 54
Phor. Per. 2, 5, 3,
 84 *Hec. Per.* 12
 filium *And.* 1, 1, 53,
 142, 3, 3, 38, 46, 5,
 2, 29 *Eun.* 2, 2, 58,
 5, 5, 20 *Heaut.* 1,
 1, 41, 1, 2, 7, 4, 5,
 51, 4, 8, 4, 5, 3, 19
Adel. 1, 1, 29, 49, 1,
 2, 34, 3, 3, 14, 47,
 4, 2, 3, 4, 5, 73, 5,
 3, 58, 64 *Phor.* 1, 5,
 23, 53, 5, 7, 26 *Hec.*
 2, 3, 7, 3, 5, 1, 5, 1,
 17, 5, 3, 54
 filium herilem *And.*
 3, 4, 23
 filium unicum *Heaut.*
 1, 1, 41
 filius *And. Per.* 7, 1,
 1, 79, 3, 4, 5 *Heaut.*
 1, 1, 112, 1, 2, 4, 2,
 1, 5, 3, 2, 41, 4, 5,
 5, 8, 5, 4, 2 *Adel.* 1,
 1, 10, 3, 4, 16 *Phor.*
 2, 2, 53, 4, 3, 65, 5,
 7, 40, 5, 8, 51 *Hec.*
 3, 2, 10
 finem *And.* 1, 1, 124,
 5, 1, 2 *Heaut. Prol.*
 34 *Adel.* 5, 9, 40
Phor. Prol. 23, 24
Hec. 1, 2, 21
 fingeret *Heaut.* 3, 2,
 22
 fingit *Eun.* 1, 2, 56
Heaut. 3, 2, 34, 5, 1,
 14
 fingite *And.* 2, 1, 36
 fingunt *And.* 1, 3, 15
 finibus *Heaut.* 3, 1,
 93
 finxisse *Eun.* 1, 2, 120
 finxit *Heaut.* 5, 1, 25
 firmare *Hec.* 5, 1, 24

- frusæ *Hec.* 1, 2, 26
 firmas *Heaut.* 5, 5, 4
 firmasti *Hec.* 4, 2, 5
 firmavit *And.* 3, 1, 4
 firmi *Heaut.* 2, 3, 96
 firmiorem *Hec.* 4, 1,
 18, 5, 1, 20
 firmum *And.* 5, 3, 39
Hec. 4, 1, 41
 fit *And.* 1, 3, 20, 1, 5,
 10, 3, 1, 22, 3, 2, 36,
 3, 4, 11 *Eun.* 1, 2,
 18, 2, 3, 36, 3, 5,
 52 *Heaut.* 1, 1, 57,
 102, 2, 3, 90 *Adel.*
 1, 1, 42, 2, 4, 2
Phor. 1, 2, 71, 4, 1,
 20, 4, 3, 6, 12 *Hec.*
 1, 2, 68, 83, 4, 4, 11
 fiunt *Heaut.* 4, 7, 11
Adel. 3, 4, 62 *Phor.*
 5, 8, 26 *Hec.* 3, 5,
 64
 flabellulum *Eun.* 3, 5,
 50
 flabellum *Eun.* 3, 5,
 47
 flagitia *Adel.* 3, 3, 26,
 55, 4, 7, 3
 flagitii *Eun.* 5, 7, 12
Phor. 5, 2, 5
 flagitiis *Eun.* 5, 7, 21
Heaut. 5, 4, 14
 flagitium *Eun.* 2, 3,
 90 *bis Heaut.* 5, 1,
 56 *Adel.* 1, 2, 21, 3,
 3, 69
 flamma *Eun.* 3, 2, 38
 flammam *Adel.* 1, 1,
 103
 flectere *Hec.* 4, 3, 2
 flens *And.* 1, 1, 109
 fletum *Phor.* 3, 2, 56
 fletur *And.* 1, 1, 102
 flocci fecerim *Eun.* 2,
 3, 11
 flocci pendere *Eun.*
 3, 1, 21
 foci *Eun.* 4, 7, 45
 fodere *Heaut.* 1, 1,
 17 *Hec.* 3, 5, 17
 fedum *Eun.* 5, 5, 1
 fedus *Eun.* 4, 4, 17
 femina prunariæ
Phor. 5, 7, 78
 fœneraret *Adel.* 2, 2,
 11
 fœneratum *Phor.* 3,
 2, 8
 fœnore *Phor.* 1, 5, 71
 foras *And.* 1, 2, 3, 3,
 3, 48 *Eun.* 1, 2, 18,
 2, 2, 52, 2, 3, 66, 3,
 2, 16, 4, 4, 1, 35, 5,
 5, 3, 5, 9, 11 *Heaut.*
 3, 1, 17, 3, 2, 50, 4,
 3, 44, 5, 2, 47 *Adel.*
 1, 2, 29, 39, 5, 7,
 25, 5, 8, 26 *Phor.* 3,
 1, 20, 5, 6, 39, 53,
 5, 7, 65 *Hec. Prol.*
 36, 1, 2, 69, 2, 1,
 25, 3, 3, 4, 4, 1, 7,
 5, 1, 7
 fore *And. Per.* 4, 3, 2,
 19, 3, 5, 5 *Eun.* 5,
 2, 34 *Adel. Per.* 9,
 1, 1, 46, 1, 2, 3, 3,
 3, 30, 4, 5, 32, 5, 3,
 40 *Phor.* 5, 8, 36
Hec. 1, 2, 24, 3, 3,
 38, 3, 5, 49, 5, 2, 24
 forent *Heaut.* 2, 4, 2
 fores *Eun.* 1, 2, 9, 2,
 2, 51, 53, 5, 8, 5
Heaut. 1, 1, 121, 2,
 3, 34, 3, 3, 53 *Adel.*
 1, 2, 8, 22, 40, 2, 1,
 13, 4, 4, 22, 23, 4,
 5, 4, 5, 3, 2 *Phor.*
 5, 6, 27 *Hec.* 3, 1,
 55
 foret *Phor.* 1, 4, 30,
 1, 5, 41, 5, 1, 7 *Hec.*
 1, 2, 46, 2, 1, 23, 4,
 2, 25
 foribus *Heaut.* 2, 3,
 37 *Phor.* 5, 1, 14
 foris *Eun.* 5, 4, 12
Heaut. 5, 1, 50
Phor. 1, 5, 78, 5, 1,
 18 *Hec.* 2, 1, 21, 4,
 1, 24
 forma *And.* 1, 1, 45,
 92, 95 *Eun.* 1, 2, 52,
 2, 3, 69, 74, 83 *He-*
aut. 2, 4, 9, 3, 2, 12
Phor. 1, 2, 58, 5, 8,
 35 *Hec.* 1, 1, 18
 forma bona *And.* 2, 5,
 17
 formæ *Heaut.* 2, 4, 2
 formam *And.* 1, 5, 52
Eun. 3, 1, 54 *Heaut.*
 4, 5, 25 *Phor.* 1, 2,
 58
 formarum *Eun.* 2, 3,
 6, 3, 5, 18
 formidolosus *Eun.* 4,
 6, 13, 19
 formosior *Eun.* 4, 5, 4
 foro *Adel.* 4, 5, 11
Phor. 1, 2, 29
 fors *Phor.* 1, 2, 88, 5,
 6, 1 *Hec.* 3, 3, 10,
 26, 4, 3, 4
 forsan *And.* 5, 5, 1
 forsitan *Eun.* 1, 2, 117
Phor. 4, 5, 5
 fortasse *And.* 1, 1, 92
Eun. 2, 2, 49, 5, 7,
 19, 5, 9, 31 *Heaut.*
 1, 2, 27, 4, 3, 37, 4,
 5, 29, 4, 6, 20 *Phor.*
 1, 2, 96, 5, 7, 7, 46
Hec. 2, 2, 28, 3, 1,
 33, 4, 1, 35, 4, 3, 3
 forte *And.* 2, 2, 20, 4,
 4, 7, 5, 4, 21 *Eun.*
 1, 2, 54, 2, 2, 56, 3,
 1, 34, 3, 2, 48, 3, 3,
 13, 3, 5, 20 *Heaut.*
 2, 2, 6, 2, 3, 31, 114,
 3, 2, 40 *Adel.* 3, 3,
 53, 4, 2, 10, 4, 4, 8,
 4, 5, 77, 4, 7, 23
Phor. 1, 5, 43, 4, 3,
 12, 5, 1, 18, 5, 2, 10
Hec. Per. 11, 3, 1,
 41, 50
 fortem virum *And.* 2,
 6, 14
 fortes *Eun.* 4, 7, 44
Phor. 1, 4, 26
 fortis *And.* 4, 2, 19
Phor. 2, 1, 10
 fortiter *Adel.* 4, 2,
 27
 fortitudo *Phor.* 2, 1,
 11
 fortius *Eun.* 1, 1, 5
 fortuna *Eun.* 1, 2, 54,
 3, 5, 20 *Phor. Prol.*
 32, 1, 4, 26, 5, 6, 1
bis Hec. 3, 3, 26,
 46
 fortunæ *Phor.* 1, 4, 24,
 3, 1, 9
 fortunam *Eun.* 5, 9,
 16 *Hec. Prol.* 16
 fortunam tantam
Phor. 5, 6, 45
 fortunarum *Heaut.* 3,
 1, 55
 fortunas *And.* 1, 1, 70,
 3, 5, 3
 fortunatam *Heaut.* 2,
 4, 1
 fortunate *Hec.* 3, 4, 4
 fortunati *Adel.* 3, 4,
 57
 fortunator *Eun.* 5, 9,
 1 *Hec.* 3, 5, 41, 5, 4,
 8
 fortunatissime *Phor.*
 3, 2, 19
 fortunatissimum *He-*
aut. 4, 8, 1
 fortunatum *Adel.* 1, 1,
 18
 fortunatus *Eun.* 2, 2,
 53 *Heaut.* 4, 6, 21
Adel. 5, 3, 66 *Phor.*
 1, 3, 21 *Hec.* 4, 2,
 25
 forum *And.* 1, 3, 22,
 1, 5, 20, 2, 1, 3, 2,
 2, 18, 4, 5, 6 *Eun.*
 4, 6, 26 *Adel.* 1, 2,
 74, 2, 4, 13, 3, 3, 51
 3, 5, 2 *Phor.* 4, 2, 8,
 5, 6, 20, 5, 7, 28
 fracta *And.* 5, 4, 20
 frater *And.* 5, 4, 32
Eun. Per. 7, 1, 2,
 51, 2, 3, 72, 3, 5, 15,
 21, 4, 1, 3, 5, 1, 8,
 5, 2, 52, 66, 5, 5, 12,
 5, 9, 12, 20, 21 *Adel.*
Per. 5, 2, 3, 3 *bis.*
 3, 3, 84, 4, 2, 10,
 17, 30, 4, 5, 74, 5,
 5, 1, 5, 8, 1 *Phor.*
Per. 1, 2, 3, 20, 5,
 2, 11, 5, 7, 2
 fraterne *Eun.* 4, 4,
 30
 fratre *Adel.* 4, 1, 15,
 4, 4, 14, 5, 4, 8
Phor. 5, 1, 5, 5, 3,
 13
 fratrem *Eun.* 1, 2,

- fugin' *And.* 2, 1, 39
 fugio *Heaut.* 5, 2, 47
 fugis *Hec.* 4, 4, 84
 fugitando *Eun.* 5, 2, 8
 fugitans *Phor.* 4, 3, 18
 fugitant *Adel.* 5, 4, 18
Hec. 5, 2, 9
 fugitat *Heaut.* 3, 1, 25
 fugitet *Phor.* 5, 5, 7
 fugitive *Eun.* 4, 4, 2
Phor. 5, 7, 38
 fugitivum *Heaut.* 4, 2, 11
 fugito *Adel.* 3, 3, 64
 funi *Adel.* 5, 3, 60
 funambuli *Hec. Prol.* 34
 funambulo *Hec. Prol.* 4
 functus *Heaut.* 3, 3, 19
Adel. 3, 4, 18, 4, 3, 12
Phor. 1, 5, 51
 fundam *Eun.* 4, 7, 16
 fundi *Eun.* 1, 1, 34
 fundis *Adel.* 5, 1, 7
 funditus *And.* 1, 5, 10
 fundo *Heaut.* 1, 1, 16, 4, 4, 10
 fungere *Heaut.* 1, 1, 14
 funus *And.* 1, 1, 81, 88, 100
Phor. Per. 7, 1, 2, 49
 furcifer *And.* 3, 5, 12
Eun. 4, 7, 28, 5, 6, 19
 furcifero *Eun.* 5, 2, 23
 furem *Eun. Prol.* 23
 furti *Eun.* 4, 7, 39
 furtum *Eun. Prol.* 28
Adel. Prol. 13
Phor. 1, 4, 14
 furum *Eun.* 4, 7, 6
 futili servo *And.* 3, 5, 3
 futura *Adel.* 3, 3, 34
Hec. 3, 3, 45
 futuras *And. Per.* 6, 1, 2, 3
 futurum *And.* 3, 2, 28, 3, 5, 15
Eun. 5, 9, 30
Heaut. 3, 1, 53, 3, 3, 8
Adel. 4, 7, 12
Phor. 1, 2, 87, 1, 5, 73
Hec. 4, 4, 47
- G.
- Gallina *Phor.* 4, 4, 27
 ganeo *Heaut.* 5, 4, 11
 ganeum *Adel.* 3, 3, 5
 ganuit *Adel.* 4, 2, 17
 garri *Phor.* 3, 2, 11
 garris *Eun.* 2, 3, 86
Heaut. 3, 2, 25, 4, 6, 19
Phor. 1, 4, 33
 garrule *Adel.* 4, 4, 14
 gaudeam *Phor.* 5, 8, 63
Hec. 1, 2, 32
 gaudeamus *Eun.* 5, 9, 11
 gaudeas *Adel.* 2, 3, 1
 gaudeat *And.* 4, 1, 3
 gaudebam *And.* 1, 1, 33, 62
Adel. 1, 2, 73
 gaudebat *Eun.* 3, 5, 39
Phor. 4, 2, 5
 gaudebis *Phor.* 3, 2, 9
 gaudemus *Adel.* 1, 1, 56
 gaudeo *And.* 1, 1, 13, 2, 2, 25, 5, 4, 37
Eun. 5, 6, 6, 28, 5, 9, 8, 20
Heaut. 2, 4, 27, 4, 3, 14, 4, 6, 12
Adel. 3, 3, 91, 5, 8, 34, 5, 9, 15
Phor. 1, 5, 56, 5, 6, 44
Hec. 2, 1, 36, 3, 2, 18, 4, 4, 20
 gaudere *And.* 5, 4, 44
Heaut. 5, 1, 12
 gaudia *And.* 5, 5, 8
Adel. 5, 4, 22
Hec. 5, 3, 35
 gaudii *And.* 5, 5, 7
 gaudiis *Eun.* 5, 9, 5
 gaudio *And.* 1, 2, 9, 2, 2, 2, 5, 4, 36, 5, 5, 5
Heaut. 2, 3, 67, 3, 1, 99
Adel. 3, 3, 56, 4, 1, 21
Phor. 5, 6, 17, 31
Hec. 5, 4, 2
 gaudium *And.* 4, 1, 23
Eun. 3, 5, 2, 4
Heaut. 3, 1, 5
Adel. 5, 9, 15
 gavisurum *And.* 5, 5, 8
 gavisus *Heaut.* 4, 8, 17
 gemens *Eun.* 2, 3, 44
 geminabit *Adel.* 2, 1, 19
 geminas *And.* 4, 1, 51
 gemitus *Heaut.* 2, 3, 132
 gener *Heaut.* 5, 1, 63
 genera *Adel.* 3, 2, 6
 genere *And. Per.* 2
Adel. 3, 1, 10, 3, 3, 56, 4, 5, 17
Phor. 1, 2, 75
 generi *Eun.* 2, 2, 15
 generis *Adel.* 3, 3, 91
 generum *And. Per.* 10, 3, 3, 39
Heaut. 4, 8, 25
Hec. 4, 1, 22
 genium *Phor.* 1, 1, 10
 gentium *Heaut.* 5, 1, 55
Adel. 3, 2, 43, 4, 2, 1
Phor. 5, 8, 44
Hec. 3, 1, 4
 genua *Hec.* 5, 3, 18
 genus *Eun.* 2, 2, 17
Heaut. 1, 2, 20
Hec. 2, 1, 1
 genus pessimum *And.* 4, 1, 5
 geras *Adel.* 3, 3, 78
 gerat *Eun.* 5, 4, 1
 gerens *Heaut. Per.* 8
 gerendus *Eun.* 1, 2, 108
 gerere *Heaut.* 5, 1, 74
 gereret *Adel.* 4, 5, 74
 gerit *Phor.* 1, 2, 95
 geritur *Phor. Prol.* 29
 germane *Adel.* 2, 4, 5
 germani *And.* 1, 5, 58
 germanus *Adel.* 5, 8, 34
 gerro *Heaut.* 5, 4, 10
 gerunt *Hec.* 3, 1, 30, 31
 gesserimus *Phor.* 5, 2, 7
 gessero *And.* 4, 1, 17
Hec. 4, 2, 23
 gesta *Adel.* 3, 5, 3, 4, 4, 20, 5, 1, 13
Hec. 3, 5, 18
 gestandus *Adel.* 4, 5, 75
 gestare *Eun.* 3, 1, 12
 gestavi *Adel.* 4, 2, 24
 gestiam *Eun.* 3, 5, 7
 gestio *Phor.* 1, 5, 30
 gestis *Eun.* 3, 5, 1
 gestum *Adel.* 2, 2, 6
 gestus novus *Phor.* 5, 6, 51
 Geta *Adel.* 3, 1, 4, 3, 2, 22, 25, 27, 51, 3, 4, 1, 33, 61, 5, 6, 3, 6
Phor. 1, 1, 1, 12, 1, 2, 22, 86, 101, 1, 4, 1, 19, 42, 1, 5, 3, 2, 2, 26, 27, 39, 3, 1, 14, 18, 3, 3, 3, 12, 21, 4, 3, 1, 4, 11, 67, 4, 4, 1, 5, 2, 12, 16, 5, 5, 10, 12, 5, 6, 7, 8, 30
 Getam *Adel.* 3, 2, 7
Phor. 1, 1, 16, 1, 3, 25, 5, 4, 8
 gladiatores *Hec. Prol.* 40
 gladiatorio *Phor.* 5, 7, 71
 gladio *Adel.* 5, 8, 35
 gloria *Hec. Prol.* 33
 gloriam *Eun.* 3, 1, 9
Heaut. 1, 1, 60
Adel. 5, 3, 28
Hec. 5, 2, 30
 gloriare *Heaut.* 4, 5, 17
 gloriosum *Eun. Prol.* 38
 gloriosus *Eun. Prol.* 31
- Glycerio *And. Per.* 9, 1, 5, 9, 30, 4, 1, 59, 4, 5, 51, 5, 4, 2
 Glycerium *And. Per.* 2, 11, 1, 1, 107, 3, 3, 20, 4, 6, 11, 5, 2, 18, 5, 3, 4, 5, 4, 5, 5, 6, 5, 14
 gnata *Heaut.* 4, 1, 2
Phor. 5, 1, 23
Hec. 3, 1, 33, 4, 1, 57
 gnatae *And.* 4, 5, 2
Adel. 3, 2, 42
Phor. 5, 1, 10
Hec. 3, 4, 32, 4, 1, 41, 5, 3, 14
 gnatum *And. Per.* 5, 1, 1, 71, 2, 3, 18, 3, 3, 8, 3, 4, 13, 4, 5, 35
Heaut. 5, 1, 7
Phor. 5, 3, 34
Hec. 1, 2, 49
 gnate *Heaut.* 4, 8, 2, 5, 4, 5, 5, 5, 16, 21
Hec. 3, 2, 17, 3, 5, 6, 4, 2, 1, 29, 30
 Gnatho *Eun.* 2, 1, 22, 2, 2, 40, 3, 1, 29, 56, 3, 2, 21, 4, 7, 1, 5, 9, 13, 24
 Gnathonici *Eun.* 2, 2, 33
 gnati *And.* 1, 1, 22, 5, 2, 28
Heaut. 4, 3, 54
Adel. 4, 7, 38
Hec. 2, 1, 36
 gnato *And.* 3, 3, 3, 5, 1, 12, 5, 2, 10
Heaut. 1, 1, 96, 3, 1, 20, 5, 3, 1
Phor. 5, 3, 50
 gnatum *And.* 1, 1, 71, 122, 1, 2, 14, 3, 3, 8, 20, 3, 4, 17
Heaut. Per. 1
Adel. 3, 3, 30, 4, 5, 58
Phor. 5, 1, 2, 14, 5, 8, 56
Hec. 2, 1, 43, 5, 1, 32, 5, 3, 20
 gnatum unicum *Heaut.* 1, 1, 79
 gnatus *And.* 3, 2, 47
Phor. 2, 2, 75, 2, 3, 2
Hec. 3, 5, 62, 5, 2, 13
 graciles *Eun.* 2, 3, 22
 gradu suspensus *Phor.* 5, 6, 28
 Græca *Eun. Prol.* 33
Heaut. Prol. 4, 8
Adel. Prol. 8
 Græcas *Heaut. Prol.* 17
 Græci *Phor. Prol.* 27
 Græcis *Eun. Prol.* 8
 grandem *Adel.* 4, 5, 39
Phor. 2, 2, 92
 grandior *Adel.* 5, 8, 7
Phor. 2, 2, 15
 grandiuscula *And.* 4, 6, 19
 grata *Heaut.* 3, 1, 36
Eun. 3, 1, 6
 gratia ea *And.* 2, 6, 2, 3, 4, 8

- gratia *And.* 2, 5, 11, 1, 2, 60 *Phor.* 1, 4, 5, 1, 17 *Eun.* 1, 2, 19, 4, 6, 13 *Heaut.* 4, 5, 20 *Adel.* 1, 2, 41, 58 *Phor.* 1, 2, 6, 2, 1, 23, 4, 3, 17 *Hec.* 3, 5, 29, 4, 3, 11, 5, 1, 15, 5, 3, 38
 gratiæ *And.* 2, 1, 33 *Heaut.* 5, 2, 46
 gratiam *Adel.* 1, 1, 15, 5, 4, 45 *Eun.* 2, 3, 93, 3, 5, 9, 4, 4, 52, 5, 3, 2, 5, 9, 61 *Adel.* 3, 5, 6, 5, 7, 16, 5, 9, 14 *Phor.* 1, 7, 2, 4, 2, 1, 24, 5, 7, 23, 5, 8, 40 *Hec.* 3, 1, 11, 3, 3, 30, 4, 2, 7, 4, 4, 31, 5, 2, 28, 31
 gratiam falsam *Heaut.* 2, 3, 61
 gratias *And.* 4, 5, 31 *Eun.* 3, 1, 1 *Adel.* 3, 3, 15, 4, 3, 5 *Phor.* 4, 2, 6
 gratias magnas habeo atque ago *Phor.* 5, 7, 1
 gratiis *Adel.* 4, 7, 26 *Phor.* 3, 2, 15
 gratissimum *Heaut.* 2, 3, 127
 gratulando *Heaut.* 5, 1, 6
 gratulantur *Eun.* 2, 2, 28
 gratum *And.* 1, 1, 15 *Eun.* 4, 4, 56 *Heaut.* 2, 3, 21 *Adel.* 2, 2, 44
 grave *And.* 3, 3, 34 *Phor.* 1, 2, 44 *Hec.* 1, 2, 50
 graveis *Heaut.* 1, 1, 40 *Phor.* 2, 2, 22
 gravem *Adel.* 3, 4, 50
 gravere *Adel.* 5, 8, 19
 gravia *Heaut.* 5, 5, 14
 gravida *And.* *Per.* 3, 1, 3, 11 *Adel.* 3, 4, 29
 gravidam *And.* 3, 2, 33 *Heaut.* 4, 1, 13 *Hec.* *Per.* 6, 3, 3, 32
 gravior *Heaut.* 4, 1, 32
 gravissimum *Adel.* 3, 4, 22
 graviter *And.* 1, 2, 20 *Heaut.* 1, 1, 62, 3, 3, 9, 53, 5, 5, 1 *Adel.* *Per.* 10, 5, 3, 2 *Hec.* 2, 2, 19, 3, 3, 44, 4, 4, 2
 gravius *And.* 5, 3, 3 *Eun.* 1, 2, 1 *Heaut.* 5, 2, 4 *Adel.* 1, 1, 41
- 1, 2, 60 *Phor.* 1, 4, 30 *Hec.* 4, 4, 95
 grege *Adel.* 3, 3, 8
 gregem *Eun.* 5, 9, 54 *Heaut.* 2, 3, 4
 gregem alium *Heaut.* *Pro.* 45
 gremio *Adel.* 3, 2, 35
 gremium *Eun.* 3, 5, 37
 grex *Phor.* *Pro.* 33
 gubernat *Hec.* 3, 1, 31
 gubernatrix *Eun.* 5, 9, 16
 Gynæceum *Phor.* 5, 6, 23
- H.
- Ha *Eun.* 3, 1, 36, 3, 2, 44 *Heaut.* 5, 1, 13, 40 *Phor.* 2, 2, 64 *Hec.* 5, 4, 22
 habe *Phor.* 2, 2, 88
 habeam *And.* 4, 1, 25 *Eun.* 1, 2, 43, 94, 96, 3, 3, 13 *Heaut.* 1, 1, 43, 3, 1, 57, 4, 3, 32 *Adel.* 2, 4, 4, 3, 2, 15 *Phor.* 5, 5, 4 *Hec.* 1, 1, 9, 5, 1, 15
 habeas *And.* 4, 1, 25 *Heaut.* 1, 1, 52 *Adel.* 4, 4, 12, 4, 7, 32 *Phor.* 2, 1, 51
 habeat *And.* 2, 3, 4, 5, 3, 18 *Eun.* 1, 2, 59, 117 *Heaut.* 1, 2, 19 *Adel.* 1, 1, 25, 5, 9, 40 *Phor.* *Pro.* 17
 habebam *Eun.* 1, 2, 39 *Hec.* 3, 1, 14
 habebat *Phor.* *Per.* 3, 2, 2, 18
 habebis *Phor.* 2, 2, 86
 habemus *Eun.* 5, 1, 19 *Adel.* 3, 4, 10
 habenda *Heaut.* 2, 3, 84 *Phor.* 1, 2, 6
 habendæ *Phor.* 1, 5, 19, 5, 4, 8, 5, 6, 41
 habens *Eun.* 4, 2, 6, *Hec.* 4, 2, 26
 habent *Eun.* 2, 2, 32, 2, 3, 92 *Phor.* 1, 1, 7, 2, 2, 82, 5, 4, 1 *Hec.* 1, 2, 101
 habentem *Hec.* 5, 3, 32
 habeo *And.* 1, 1, 13, 4, 2, 21 *bis*, 22, 30, 4, 5, 31 *Eun.* 1, 2, 40, 2, 2, 12 *bis* *Heaut.* 1, 1, 42, 2, 1, 12, 4, 2, 10, 5, 2, 49, 5, 5, 20 *Adel.* 2, 2, 32, 3, 1, 4, 5, 5, 6, 5, 9, 14 *Phor.* 1, 2, 4, 5, 1, 18, 5, 7, 1, *Hec.* 3, 2, 11, 4, 4, 34
 habere *And.* 1, 1, 68, 119, 3, 3, 32, 5, 3, 10 *Eun.* 1, 2, 72, 5, 3, 11 *Heaut.* 1, 1, 42, 5, 2, 10 *Adel.* 1, 1, 21, 2, 1, 25, 2, 3, 5 *Phor.* 1, 5, 66, 5, 1, 30 *Hec.* 1, 2, 25, 74, 3, 3, 21, 4, 1, 26, 5, 4, 6
 haberem *And.* 1, 1, 71
 haberes *Heaut.* 2, 4, 4, 6, 13
 haberet *And.* *Per.* 7 *Eun.* 3, 2, 35 *Heaut.* 1, 1, 46 *Adel.* *Per.* 1, 3, 3, 12 *Phor.* *Pro.* 16 *Hec.* 4, 4, 35
 haberi *Heaut.* 3, 1, 40 *Hec.* 1, 2, 74
 habes *And.* 4, 2, 27 *Eun.* 3, 1, 11, 25, 3, 2, 22, 4, 4, 7, 28 *bis* *Heaut.* 4, 1, 41, 4, 3, 40, 5, 4, 16 *Phor.* 1, 3, 17, 5, 7, 54 *Hec.* 1, 2, 119, 4, 4, 22, 5, 3, 7
 habet *And.* *Pro.* 19, 5, 4, 38, 52 *Eun.* 1, 1, 13, 33 *bis*, 3, 1, 10, 3, 2, 32, 4, 4, 17, 5, 9, 48 *Heaut.* *Pro.* 20, 2, 1, 14, 3, 2, 15, 4, 3, 24 *Adel.* 3, 3, 29, 4, 7, 10 *Phor.* 1, 2, 95, 5, 1, 28, 5, 8, 41, 52 *Hec.* 1, 2, 25, 26, 4, 2, 30, 5, 1, 19
 habetur *Eun.* 4, 6, 21
 habita *And.* 4, 6, 14
 habitabat *Eun.* 1, 2, 27
 habitant *Adel.* 4, 5, 13
 habitasse *And.* 4, 6, 1
 habitet *Eun.* 1, 3, 29 *Adel.* 4, 5, 20
 habitatum *Hec.* 2, 1, 27, 4, 2, 13
 habitet *Phor.* 1, 5, 76, 5, 7, 41
 habitior *Eun.* 2, 3, 23
 habitudo *Eun.* 2, 2, 11
 habitum *Heaut.* *Per.* 8, 2, 4, 22
 habitum *Eun.* 5, 2, 13 *Hec.* 5, 3, 21
 habiturus *Adel.* 3, 3, 36
 habitus *Eun.* 5, 7, 22 *Hec.* 4, 1, 11
 habuerim *And.* 1, 5, 39
 habueris *Eun.* 5, 7, 48 *Hec.* 4, 3, 1
 habuerit *Heaut.* 4, 1, 45 *Hec.* 4, 4, 96
 habui *And.* 1, 1, 12 *Eun.* 1, 2, 90, 2, 2, 6, 3, 1, 34, 5, 2, 85 *Heaut.* 1, 1, 42, 3, 1, 52 *Adel.* 1, 1, 19, 2, *Hec.* 2, 3, 6
 habuisse *Hec.* 4, 1, 4, 5, 1, 26, 5, 4, 31
 habuisset *Eun.* 3, 3, 16
 habuit *Adel.* 3, 3, 60 *Phor.* 5, 7, 49 *Hec.* 4, 1, 59
 hâcine *Hec.* 3, 1, 3
 hæ *Eun.* 3, 1, 36 *Heaut.* 5, 1, 13 *Phor.* 2, 2, 61 *Hec.* 5, 4, 22
 hæcine *Adel.* 3, 3, 26, 55 *Phor.* 5, 8, 23, 24
 hæred *Heaut.* 5, 2, 16
 hæredem *Hec.* 3, 5, 10
 hæream *Eun.* 5, 9, 25
 hæreat *Adel.* 2, 1, 17
 hæreditatem *And.* 4, 6, 20
 hæreo *Eun.* 5, 2, 9 *Phor.* 5, 7, 70
 hæreret *Adel.* 3, 3, 50
 hæret *Eun.* 5, 6, 7 *Hec.* 2, 1, 32
 hance *Eun.* 1, 2, 52
 hæcine *Eun.* 5, 7, 1 *Hec.* 3, 1, 2
 hariolare *Phor.* 3, 2, 7
 hariolar *Adel.* 2, 1, 48
 hariolus *Phor.* 4, 4, 27
 harum *Eun.* 1, 2, 56, 2, 3, 6 *Heaut.* 2, 3, 85, 5, 1, 3 *Hec.* 5, 3, 20
 harumc' *Heaut.* 4, 4, 24
 hasce *Heaut.* 4, 7, 9 *Adel.* 4, 4, 23 *Phor.* 4, 3, 59
 Heautontimorume-
 non *Heaut.* *Per.* 5
 Hecyra *Hec.* *Pro.* 1
 Hecyram *Hec.* *Pro.* 29
 Hegio *Adel.* 3, 3, 85, 3, 4, 9, 42, 53, 5, 8, 24 *Phor.* 2, 3, 7, 12
 Hegionem *Adel.* 3, 4, 14
 Hegioni *Adel.* 3, 2, 53
 helluo *Heaut.* 5, 4, 10
 hem *And.* 5, 2, 1, 5 *Eun.* 1, 2, 6, 2, 2, 7, 3, 2, 52, 5, 6, 6 *Heaut.* 4, 5, 9, 5, 1, 10 *Adel.* 3, 3, 19, 5,

- 7, 3, et alibi frequenter
 hera *And.* 4, 2, 4 *Eun.*
 5, 1, 18, 5, 2, 12,
 44, 5, 3, 8 *Adel.* 3,
 1, 8, 3, 2, 25, 5, 6,
 1 *Phor.* 5, 1, 3 *Hec.*
 3, 1, 55
 heræ *And.* 4, 3, 2 *Adel.*
 3, 2, 3
 heram *Adel.* 3, 2, 22
Phor. 5, 6, 25
 here *And.* 3, 2, 23
Eun. 1, 1, 12, 5, 6,
 6, 9, 18 *Heaut.* 3, 3,
 33, 5, 2, 20 *Phor.* 1,
 5, 56 *Hec.* 3, 4, 16
 hereditas *Hec.* 1, 2,
 97
 hesitas *Phor.* 5, 2, 15
 heri *And.* 1, 1, 58, 4,
 5, 29 *Eun.* 1, 2, 3,
 89, 2, 3, 65, 3, 4, 1
Heaut. 3, 2, 8, 3, 3,
 6 *Phor.* 1, 1, 2 *Hec.*
 1, 2, 115, 2, 1, 40,
 3, 5, 16
 heri à nom. herus *And.*
 1, 2, 4 *Hec.* 3, 1, 51
 herilem *And.* 3, 4, 23
Eun. 2, 2, 58, 5, 5,
 20 *Phor.* 1, 1, 5
 herili *Adel.* 3, 2, 3
 hero *Phor.* 2, 2, 25, 5,
 6, 2
 heros *Heaut.* 3, 2, 26
 herum *And.* 1, 3, 3, 3,
 4, 23, 4, 4, 7, 5, 2,
 26 *Heaut.* 3, 2, 48
Phor. 1, 4, 5, 1, 5,
 17, 2, 12
 herus *And.* 1, 2, 12, 2,
 5, 1, 12, 5, 2, 5 *Heaut.*
 4, 1, 15 *Phor.*
 1, 4, 7, 1, 5, 18, 4,
 3, 18, 29, 5, 6, 21
Hec. 5, 3, 1
 hesterno *Eun.* 5, 4,
 17
 hiccine *And.* 3, 1, 20,
 5, 4, 4 *Adel.* 2, 1,
 29, 4, 5, 75 *Phor.*
 3, 2, 24, 5, 8, 3
 hilarem *Adel.* 2, 4, 23,
 5, 3, 56
 hocce *And.* 2, 3, 17
Eun. 4, 7, 13
 hoccine *And.* 1, 2, 15,
 1, 5, 1, 4, 1, 1 *Eun.*
 4, 3, 2 *Heaut.* 2, 4,
 21 *Adel.* 2, 2, 30 bis,
 3, 2, 6
 homine *Eun.* 3, 2, 7,
 5, 9, 53 *Heaut.* 1,
 2, 19 *Adel.* 1, 2, 18,
 2, 3, 1, 5, 3, 35
Phor. 4, 3, 24
 hominem *And.* 1, 5,
 11, 4, 5, 30, 5, 2, 3
Eun. 2, 2, 4, 23, 43,
 2, 3, 32, 65, 3, 1,
 27, 38, 3, 5, 40, 4,
 1, 5, 4, 4, 7, 42, 4,
 6, 21, 31, 4, 7, 32,
 5, 1, 18, 5, 7, 8, 10
Heaut. 2, 3, 139, 3,
 2, 19, 4, 1, 53 *Adel.*
 1, 1, 13, 1, 2, 74, 2,
 1, 29, 2, 4, 17, 3, 2,
 6, 3, 3, 92, 4, 2, 40,
 5, 6, 3 *Phor.* *Prol.*
 2, 1, 4, 18, 1, 5, 22,
 62, 75, 2, 1, 21, 3,
 1, 12, 4, 2, 1, 2, 8,
 4, 3, 27, 5, 6, 5, 5, 7,
 34 *Hec.* 2, 1, 17, 4,
 1, 9, 40
 homines *And.* 4, 2, 12,
 5, 4, 7 *Eun.* 2, 1,
 19, 2, 2, 23, 37, 3,
 2, 37 *Heaut.* 5, 1,
 10 *Adel.* *Prol.* 15,
 2, 2, 12 *Phor.* 2, 1,
 13, 2, 3, 14, 5, 1, 38
 homini *And.* 2, 5, 14,
 5, 1, 9 *Eun.* 2, 2, 1
Heaut. 2, 3, 115, 3,
 3, 24, 4, 5, 32 *Adel.*
 2, 1, 45, 2, 2, 21,
 2, 3, 6, 4, 1, 20, 5,
 4, 7 *Phor.* 1, 2, 85
Hec. 3, 1, 1, 3, 4,
 17
 hominibus *Heaut.* 3,
 1, 13 *Adel.* 5, 3, 47
 hominis *And.* 2, 1, 32
Eun. 3, 4, 8, 3, 5,
 12, 4, 4, 29, 5, 1, 17
Heaut. 2, 3, 72, 3, 3,
 19, 4, 8, 7 *Adel.* 4,
 3, 33, 4, 7, 16, 18
Hec. 3, 4, 25
 hominum *And.* 1, 5,
 3, 12, 4, 1, 5, 4, 5,
 6, 5, 6, 3 *Eun.* 2,
 2, 17, 3, 1, 14, 19,
 4, 6, 20 *Heaut.* 1,
 1, 9, 3, 1, 97, 5, 1,
 14 *Adel.* 4, 3, 3
Phor. 5, 6, 13 *Hec.*
 2, 1, 1
 homo *And.* 2, 2, 7, 4,
 1, 39, 4, 3, 6, 4, 5,
 5, 39, 5, 6, 1, 10
Eun. 2, 2, 8, 30, 3,
 1, 18, 35, 3, 4, 5, 4,
 4, 9, 4, 6, 19, 5, 5,
 18, 5, 6, 6, 5, 9, 52
Heaut. 1, 1, 25, 4,
 4, 9, 4, 6, 21, 5, 3,
 1 *Adel.* 1, 2, 27, 31,
 63, 2, 2, 10, 3, 2,
 38, 3, 3, 54, 78, 87,
 89, 4, 2, 1, 4, 6, 4,
 5, 5, 2, 5, 8, 11
Phor. 1, 2, 73, 2, 2,
 15, 28, 64, 3, 2, 24,
 3, 3, 29, 4, 3, 37, 5,
 6, 14, 5, 8, 2, 16
Hec. 3, 5, 9, 5, 4,
 21
 homo adolescens
Phor. 5, 8, 52
 homo tolerabilis *Heaut.*
 1, 2, 51
 homuncio *Eun.* 3, 5,
 43
 honesta *And.* 1, 1, 96,
 114 *Eun.* 1, 2, 52,
 2, 1, 24, 4, 4, 15
 honeste *And.* 4, 6, 3
Eun. 4, 4, 49 *Phor.*
 5, 7, 19
 honestum *Hec.* 1, 2,
 76, 3, 3, 43
 honestus *Eun.* 3, 2,
 21
 honore *Heaut.* 4, 3, 9
 honorem *Eun.* 2, 2,
 29
 honoris *Phor.* 5, 7,
 35
 honos *Eun.* 5, 7, 22
 hora *Eun.* 2, 3, 49
 horam *Phor.* 3, 2, 29
 horreo *Eun.* 1, 2, 4
 horresco *Adel.* 4, 4,
 23
 horrida *Phor.* 1, 2,
 56
 horsum *Hec.* 3, 4, 36
 horto *Adel.* 5, 7, 10
 hortor *Hec.* 1, 1, 7
 horunc' *Hec.* 1, 2, 97
 hosce *Eun.* 1, 2, 71,
 4, 7, 11, 12 *Heaut.*
 3, 2, 3, 4, 5, 4 *Adel.*
 5, 7, 5 *Phor.* 4, 3,
 4
 hoscine *Adel.* 4, 7,
 40
 hospes *And.* 4, 6, 22,
 5, 4, 11 *Adel.* 4, 1,
 13
 hospitæ *And.* 2, 6, 8
 hospite *Eun.* 1, 2, 39
Hec. 1, 2, 120
 hospitem *And.* 4, 6,
 15 *Phor.* 1, 2, 17, 4,
 2, 15 *Hec.* 3, 4, 18,
 5, 3, 6
 hospites *Phor.* 2, 1,
 14
 hospitis *And.* 5, 2, 2
 hostis *Hec.* 5, 2, 22
 hui *And.* 3, 1, 16 *Eun.*
 3, 1, 17 *Heaut.* 3, 1,
 71, 3, 3, 46 *Adel.* 2,
 2, 8, 4, 2, 28 *Phor.*
 5, 3, 8
 hujusce *And.* 2, 6, 8
Phor. 5, 4, 8
 hujusmodi *Eun.* 4, 6,
 8 *Heaut.* 2, 3, 98,
 4, 6, 8 *Phor.* 3, 2,
 20, 44
 humana *Heaut.* 3, 2,
 41
 humane *Adel.* 1, 2,
 65
 humani *And.* 1, 1, 86
Heaut. 1, 1, 25
 humanitus *Heaut.* 1,
 1, 47
 humanum *And.* 1, 5,
 1 *Adel.* 3, 4, 25, 4,
 5, 53 *Hec.* 4, 1, 38
 humi *And.* 4, 4, 5
 humiles *Hec.* 3, 3,
 20
 huncce *Heaut.* 1, 2,
 29
 Hymenæum *Adel.* 5,
 7, 7, 9
 I.
 I *Adel.* 2, 1, 14, 21,
 4, 2, 43, 5, 3, 68
Hec. 3, 2, 23, 4, 3,
 5
 jactu *Adel.* 4, 7, 22
 jam primum *And.* 3,
 2, 32
 jamdiu *Eun.* 3, 3, 12,
 5, 6, 30
 jamdudum *And.* 1, 4,
 1 *Eun.* 3, 1, 58, 4,
 5, 8, 4, 7, 46, 5, 3,
 8 *Heaut.* 1, 1, 119,
 4, 5, 10 *Adel.* 3, 3,
 48 *Phor.* 1, 5, 59, 3,
 1, 7 *Hec.* 3, 2, 1, 4,
 4, 26, 100
 jamne *Heaut.* 4, 8, 7
Adel. 4, 5, 66
 jampridem *Phor.* 1,
 1, 3 *Hec.* 2, 1, 22
 januam *And.* 4, 4, 4
 ibam *And.* 3, 4, 1 *Adel.*
 5, 3, 35
 ibamus *Phor.* 5, 7,
 6
 ibat *Hec.* 1, 2, 82
 ibatis *Phor.* 5, 7, 8
 ibidem *And.* 4, 5,
 38
 ibis *Adel.* 3, 3, 80, 4,
 2, 41
 ibit *Heaut.* 3, 1, 78
Adel. 3, 2, 41, 49
Phor. 4, 4, 15
 ibo *And.* 2, 2, 37, 3,
 4, 15, 20 *Eun.* 1, 2,
 107, 2, 1, 10, 5, 3,
 12 *Heaut.* 1, 1, 118,
 121, 1, 2, 36, 2, 3,
 99, 3, 1, 94, 3, 3,
 48 *Adel.* 2, 4, 13, 3,
 4, 65, 4, 3, 13, 4, 4,
 22, 4, 7, 1, 5, 3, 55
Phor. 1, 5, 82, 2, 3,
 22, 5, 2, 17
 idcirco *And.* 4, 2, 7
Heaut. 3, 2, 5
 ideo *Hec.* 2, 1, 21
 idonea *Heaut.* 1, 1, 81
 idonei *And.* 4, 5, 18
 idoneum *Phor.* 4, 5, 9
Hec. 3, 3, 1
 idoneus *And.* 3, 2,
 12
 ignaram *Heaut.* 2, 1,
 14
 ignarum *Adel.* 2, 1, 6
Hec. 4, 4, 53, 60
 ignarus *Eun.* 1, 2, 56
 ignave *Eun.* 4, 7, 7
 ignavissime *Eun.* 2,
 2, 8
 ignavos *Eun.* 4, 3, 29
 ignavum *And.* 1, 5,
 43

- ignem *And.* 1, 1, 102, 113 *Eun.* 1, 2, 5
ignobilem *Phor.* 1, 2, 70
ignorabant *Eun.* 5, 9, 59
ignorans *Eun. Per.* 2 *Hec. Per.* 2
ignoraret *Phor.* 5, 6, 35
ignorariet *Phor.* 5, 7, 38
ignoras *Heaut.* 1, 1, 53
ignoratur *Phor.* 2, 2, 10
ignores *Heaut.* 2, 3, 28, 5, 5, 15
ignoscam *Heaut.* 4, 1, 34
ignoscas *Hcaut.* 5, 5, 5
ignosce *Heaut.* 5, 5, 8 *Phor.* 5, 8, 46
ignoscenda *Phor.* 5, 8, 26
ignoscendi *Heaut.* 2, 1, 6
ignoscentior *Heaut.* 4, 1, 32
ignoscere *And.* 4, 1, 55 *Eun. Pro.* 42
ignosces *Heaut.* 5, 1, 60
ignosci *Hec.* 5, 1, 11
ignosco *Eun.* 5, 2, 40 *Phor.* 5, 8, 55
ignota *Phor.* 5, 1, 25
ignotum *Phor.* 3, 3, 15
ignotum est *Adel.* 3, 4, 28
iisdem *Eun. Pro.* 35 *Heaut.* 2, 3, 59
iit *Eun.* 5, 2, 53
illac *Eun.* 1, 2, 25 *Heaut.* 3, 2, 1
illac *Eun.* 5, 5, 5 *Heaut.* 3, 2, 30, 5, 1, 58 *Adel.* 3, 4, 63
illancne *Heaut.* 4, 5, 3
illiberale *Adel.* 3, 4, 3
illiberalem v. inliberalem
illiberaliter *Phor.* 2, 2, 24 v. inliberaliter
illicet *Eun.* 1, 1, 9 *Adel.* 5, 3, 5
illicone *Eun.* 5, 7, 11
illinc *And.* 4, 6, 19 *Adel.* 2, 2, 19, 25, 4, 5, 40, 4, 7, 13
illoc *And.* 2, 2, 25 *Eun.* 5, 9, 53
illuc *And.* 1, 1, 54, 1, 5, 32 *Eun.* 3, 3, 31, 3, 5, 24, 4, 7, 12, 5, 1, 17 *Adel.* 2, 1, 14, 36, 2, 2, 18, 5, 3, 57 *Phor.* 1, 5, 80
illudatis *And.* 4, 5, 19
illuditis *Phor.* 5, 7, 22
illumne *Eun.* 5, 9, 15
illuseris *Eun.* 5, 4, 20
illus *And.* 5, 1, 3
Imbro *Hec.* 1, 2, 96
inmemor *And.* 3, 1, 19
inmemoris *And.* 1, 1, 17
immerenti *Hec.* 5, 1, 14
immeritissimo *Phor.* 1, 5, 60
immerito *Adel.* 4, 4, 6 *Phor.* 1, 5, 60
inmemoris *And.* 2, 1, 11, 12, 26, 5, 1, 34
immisericorditer *Adel.* 4, 5, 29
immodestus *Heaut.* 3, 5, 6
immortales *Eun.* 2, 2, 1 *Adel.* 3, 4, 1 *Phor.* 5, 8, 19
immortalitas *And.* 5, 5, 4
immortalium *Phor.* 2, 2, 4
immutari *Hec.* 3, 3, 9
immutariet *And.* 1, 5, 41 *Eun.* 2, 1, 19 *Phor.* 1, 4, 29
immutatum *And.* 1, 5, 9
imo *And.* 1, 1, 3, 3, 2, 43, 3, 3, 18, 3, 5, 12, 4, 1, 31, 50, 5, 2, 13 et alibi passim, sed nullo peculiari sensu
imo etiam *And.* 4, 2, 25
imparatum *And.* 3, 1, 20 *Phor.* 1, 4, 2
impeditæ *Hcaut.* 2, 3, 4
impeditum *And.* 3, 5, 11 *Hec.* 3, 1, 17
impedivit *Phor.* 2, 3, 2
impediunt *And.* 1, 5, 26
impellat *Phor.* 4, 3, 3
impellebant *Hec.* 3, 4, 12
impellit *And.* 1, 5, 32
independent *Phor.* 1, 4, 2
impendio magis *Eun.* 3, 5, 39
impense *Eun.* 3, 1, 23 *Adel.* 5, 9, 36
impera *And.* 5, 3, 26 *Heaut.* 5, 5, 11 *Phor.* 1, 4, 46
imperabat *And.* 3, 2, 10
imperabit *Hcaut.* 4, 6, 24
imperabo *Eun.* 3, 2, 40
imperare *Adel.* 1, 1, 52
imperas *Eun.* 2, 1, 7 *Hcaut.* 4, 3, 26
imperat *Eun.* 3, 5, 30
imperatorem *Eun.* 3, 2, 42
imperatoris *Eun.* 4, 7, 8
imperavi *And.* 3, 2, 4 *Eun.* 2, 2, 21
imperem *Hec.* 2, 2, 2
imperent *Eun.* 3, 5, 46
imperio *Heaut.* 2, 2, 4 *Phor.* 1, 4, 19
imperita *Eun.* 5, 2, 42
imperito *Adel.* 1, 2, 18
imperitos *And.* 5, 4, 8
imperium *Eun.* 3, 1, 25 *Heaut.* 4, 1, 22 *Adel.* 1, 1, 41 *Phor.* 1, 5, 2
impero *And.* 5, 2, 1 *Eun.* 2, 2, 97
impertiri *Adel.* 3, 1, 22
impertit *Eun.* 2, 2, 40
impetrabis *Phor.* 2, 3, 12
impetrabo *And.* 2, 1, 10
impetrare *And.* 3, 3, 12 *Eun.* 1, 2, 101 *Hec. Pro.* 52
impetrasti *And.* 5, 1, 13
impetravi *Eun.* 5, 9, 61
impetrem *Hec.* 5, 1, 3
impetres *And.* 2, 1, 17
impetret *Adel.* 3, 4, 44
impetro *And.* 2, 5, 11, 3, 2, 43
impinni *Eun.* 4, 3, 1 *Adel.* 3, 2, 6
implorat *Adel.* 3, 4, 43
impluvium *Eun.* 3, 5, 40 *Phor.* 4, 4, 26
imponere *And.* 5, 3, 26 *Phor.* 3, 3, 28
importunitatem *And.* 1, 4, 4
importunus senex *Hcaut.* 1, 2, 23
impotens *Heaut.* 2, 3, 130
impotenti *And.* 5, 3, 8
- impotentiam *Adel.* 4, 3, 16
imprimis *Eun.* 3, 1, 39
improbo *Hec.* 3, 3, 23
improbum *And.* 1, 2, 21
improviso *And.* 2, 2, 23, 2, 5, 6 *Hcaut.* 2, 3, 40 *Adel.* 3, 3, 54, 4, 4, 1 *Phor.* 5, 6, 45
imprudens *And.* 4, 1, 18, 19 *Eun.* 1, 2, 56, 4, 2, 5 *Heaut.* 2, 3, 128 *Adel.* 4, 5, 77 *Phor.* 1, 5, 38, 64 *Hec.* 5, 4, 37, 40
imprudentem *And.* 1, 3, 23 *Heaut.* 4, 1, 20 *Phor.* 4, 3, 55
imprudentes *Phor.* 5, 1, 19
imprudenti *Eun.* 3, 1, 40
imprudentia est *Eun. Pro.* 27
imprudentius *And.* 1, 1, 103
impudens *And.* 4, 2, 27 *Eun.* 3, 1, 35, 3, 5, 49, 5, 1, 22, 5, 2, 17 *Heaut. Pro.* 38
impudentem *Phor.* 3, 2, 14
impudentem audaciam *Heaut.* 2, 3, 72
impudenter *And.* 4, 5, 16
impudentia *Hec.* 2, 1, 16
impudentissima oratio *And.* 4, 1, 10
impulerim *Heaut.* 1, 1, 113
impulisset *Phor.* 1, 3, 6
impulisti *Phor.* 2, 1, 6
impulit *And.* 3, 2, 44 *Phor.* 5, 1, 6 *Hec.* 4, 4, 3
impulsus *Heaut.* 2, 4, 9
impulsore *Eun.* 5, 6, 18 *Adel.* 4, 2, 21
impulsorem *Adel.* 3, 2, 17
impulsus *Hec.* 2, 1, 45, 4, 4, 65
impulsus *And.* 1, 1, 72 *Hec.* 3, 5, 34, 35
impne *And.* 5, 4, 7 *Eun.* 5, 2, 13, 5, 4, 20, 5, 7, 18 *Adel.* 5, 3, 38 *Hec.* 3, 5, 14
impura *Heaut.* 4, 1, 16
imparatum *Phor.* 5, 7, 69
impuratus *Phor.* 4, 3, 64

- impurissime *Phor.* 2, 2, 25
 impurissimo *Phor.* 1, 1, 33
 impurum *Eun.* 2, 2, 4 *Adel.* 2, 1, 29 *Phor.* 5, 7, 93
 impurus *Adel.* 3, 3, 6
 imus *And.* 1, 1, 90 *Eun.* 3, 2, 12, 39. 5, 8, 1 *Phor.* 5, 1, 53
 incidere *Eun.* 5, 3, 9
 incidendam *Phor.* 1, 4, 9
 incidatur *And.* 2, 1, 10
 incideret *Heaut.* 2, 3, 126
 incendor *Hec.* 4, 1, 47
 incensam illam tibi dabo *Phor.* 5, 7, 81
 inceperat *Eun.* 4, 4, 57
 inceperunt *Adel.* 2, 2, 19
 incepi *And.* 5, 1, 13
 incepta *And.* 3, 3, 7. 5, 1, 17
 inceptas *Eun.* 5, 8, 1 *Phor.* 4, 3, 24
 inceptat *And.* 5, 4, 22 *Heaut.* 4, 4, 12
 inceptet *Heaut.* 3, 3, 39
 inceptio *And.* 1, 3, 13
 incepto *Heaut.* 4, 6, 7
 inceptor *Eun.* 5, 9, 5
 inceptum *And.* 1, 5, 1 *Heaut.* 1, 1, 67 *Phor.* 2, 3, 16
 incepturus *And.* 4, 4, 3
 incerta *And.* 2, 3, 16 *Eun.* 1, 1, 16 *Hec.* *Pro.* 17
 incertas *And.* 5, 1, 11
 incertior *Phor.* 2, 3, 19
 incerto *Heaut.* 1, 1, 71
 incertum *And.* 1, 5, 30 *bis.* *Heaut.* 1, 1, 43. 1, 2, 14 *Phor.* 1, 5, 9. 4, 1, 12 *Hec.* 2, 2, 9
 incertus *Eun.* 2, 3, 3 *Phor.* 4, 3, 55, 70 *Hec.* 1, 2, 46. 3, 4, 36. 4, 3, 8
 incident *Heaut.* 3, 1, 75
 incidet *Heaut.* 3, 1, 33
 incidi *And.* 4, 5, 43 *Phor.* 1, 3, 23
 incidisset *Phor.* 1, 3, 5
 incidit *And.* 2, 2, 23. 3, 2, 21 *Heaut.* 3, 3, 38 *Adel.* 4, 4, 5
 incipere *Eun.* 5, 9, 16 *Heaut.* 3, 1, 86 *Adel.* 2, 2, 30 *Phor.* 4, 4, 29
 incipiam *Eun.* 5, 5, 25 *Heaut.* 4, 2, 9. 5, 4, 21
 incipias *And.* 3, 2, 13 *Heaut.* 5, 5, 14
 incipienda *Phor.* 1, 4, 43
 incipies *Eun.* 1, 1, 6
 incipit *And.* 1, 5, 51. 4, 2, 26. 4, 4, 36
 inclementius *Eun.* *Pro.* 4
 incogitans *Phor.* 1, 3, 3
 incogitantem *Phor.* 3, 2, 14
 incolumem *And.* 3, 5, 5
 incolumem patriam *Heaut.* 1, 2, 20
 incommoda *Eun.* 2, 3, 38 *Heaut.* 5, 1, 59 *Phor.* 1, 5, 19 *Hec.* 1, 2, 90. 5, 3, 42
 incommodam *Hec.* 4, 2, 27
 incommode *Eun.* 2, 3, 37 *Hec.* 3, 3, 10. 5, 3, 40
 incommodi *Hec.* 3, 3, 40
 incommodis *And.* 4, 1, 3
 incommoditas *And.* 3, 3, 35
 incommodum *Phor.* 4, 3, 47 *Hec.* 1, 2, 78. 3, 4, 3
 incredibile *Heaut.* 4, 1, 11 *Phor.* 1, 5, 9, 17
 incredibili *Hec.* 3, 3, 17
 incredibilia *Eun.* 5, 9, 19
 incurvus *Eun.* 2, 3, 44
 incusamus *Phor.* 3, 1, 7
 incusas *Heaut.* 5, 2, 7
 incusat *Hec.* *Per.* 9
 incusaveras *Phor.* 5, 7, 21
 indicabit *Eun.* 3, 2, 16
 indicans *Eun.* 1, 1, 8
 indicare *Eun.* 4, 1, 7 *Phor.* 5, 7, 68
 indicares *Eun.* 5, 7, 13
 indicarit *Heaut.* 3, 3, 23
 indicas *Eun.* 5, 7, 21
 indicasse *Adel.* 4, 4, 20
 indicat *And.* 1, 1, 105. 5, 3, 7 *Eun.* 4, 3, 16. 4, 4, 38 *Adel.* 3, 2, 40 *Hec.* 3, 3, 35
 indidente *Adel.* 3, 4, 62
 indico *Eun.* 5, 7, 23 *Heaut.* 2, 4, 4. 3, 1, 6 *Adel.* *Pro.* 4
 indicis *Eun.* 3, 1, 23
 indicium *Adel.* 4, 4, 7 *Hec.* 4, 1, 31
 indictum *Phor.* 5, 7, 53
 indigeas *And.* 5, 3, 19
 indigna *Eun.* 5, 5, 4 *Adel.* 3, 3, 56 *Phor.* 5, 1, 3
 indignam *Adel.* 3, 2, 51 *Hec.* 3, 5, 27
 indignas *Phor.* 2, 2, 29
 indigne *Heaut.* 3, 3, 4 *Adel.* 3, 2, 10 *Hec.* 3, 3, 41
 indignis *Eun.* 4, 4, 43 *Adel.* 2, 1, 12
 indignus *Phor.* 5, 8, 20
 indignum *And.* 1, 1, 118. 5, 2, 13 *Eun.* 1, 1, 25. 5, 2, 27 *Adel.* 2, 1, 12, 19. 3, 4, 1. 4, 5, 35 *Phor.* 5, 2, 26. 4, 3, 8. 5, 8, 19
 indiligens *Adel.* 4, 5, 50
 indiligenter *Phor.* 5, 3, 5
 indotata *Adel.* 3, 2, 47. 4, 7, 11
 indotatam *Phor.* 1, 2, 70
 indotatis *Phor.* 5, 7, 45
 inducas *And.* 2, 3, 25. 5, 1, 15 *Heaut.* 5, 4, 5
 inducere *Hec.* 1, 2, 24
 induces *Hec.* 4, 2, 27
 induciæ *Eun.* 1, 1, 15
 inducite *Heaut.* *Pro.* 41
 induco *Adel.* 1, 1, 43 *Hec.* 2, 2, 22
 induit *Eun.* 4, 4, 35
 induitur *Per.* 9
 indulgebant *Heaut.* 5, 2, 35
 indulgendo *Adel.* 5, 9, 31
 indulgeo *Eun.* 2, 1, 16
 indulges *Heaut.* 4, 8, 21 *Adel.* 1, 1, 38
 industria *And.* 4, 5, 56
 industriæ *Hec.* *Pro.* 32
 industriam *And.* *Pro.* 25
 indutum *Eun.* 5, 7, 15
 indutus *Eun.* 4, 4, 41
 induxeris *Eun.* 3, 2, 37
 induxerunt *Heaut.* 4, 4, 1 *Hec.* 2, 3, 4
 induxi *Heaut.* *Pro.* 49 *Adel.* 4, 3, 6 *Hec.* *Pro.* 50
 induxti *And.* 5, 3, 12 *Hec.* 3, 1, 12. 4, 4, 6
 ineat *Hec.* 5, 2, 28
 in eo *Adel.* 5, 7, 16
 inepta *And.* 4, 5, 52 *Eun.* 5, 7, 6 *Adel.* 3, 3, 22, 37, 77
 ineptam *And.* 1, 5, 23
 inepte *Eun.* 2, 3, 19 *Adel.* 2, 4, 7
 inepti *Phor.* 5, 7, 56
 ineptiam *Adel.* 4, 7, 31
 ineptias *Eun.* 4, 6, 3 *Phor.* 4, 3, 43
 ineptis *Adel.* 5, 8, 11 *Phor.* 2, 2, 73
 ineptum *Heaut.* 5, 3, 2 *Adel.* 5, 8, 21
 ineptus *Eun.* 2, 1, 21 *Heaut.* 3, 3, 16 *Adel.* 1, 1, 23 *Hec.* 5, 3, 4
 inerat *Eun.* 3, 5, 36
 iners *And.* 3, 5, 2 *Heaut.* 5, 4, 10
 inesse *Heaut.* 3, 3, 49
 inesset *Phor.* 1, 2, 58
 inest *And.* 5, 2, 16
 ineunda est *Heaut.* 4, 2, 7
 inexorabili *Phor.* 3, 2, 12
 infamem *Heaut.* 5, 4, 14
 infamia *Adel.* 3, 2, 5
 infamia summa *Heaut.* 2, 3, 18
 infamiæ *And.* 2, 6, 13
 infandum *Eun.* 4, 3, 22
 infecta *Eun.* 1, 1, 8
 infectum *Phor.* 5, 8, 45
 infelicem *And.* 1, 5, 11 *Eun.* 5, 5, 1 *Hec.* 3, 1, 2
 infelicitatis *Adel.* 4, 2, 5
 infelicer *Eun.* 2, 3, 37
 infelix *Eun.* 2, 2, 13. 5, 1, 12 *Adel.* 4, 2, 1. 4, 5, 33 *Phor.* 1,

- 3, 23. 2, 2, 81 *Hec.*
3, 4, 30
infensus *And.* 1, 3,
7
inferat *Phor.* 4, 4, 8
inferi *Phor.* 4, 4, 6
inficias *Adel.* 3, 2, 41,
49
infimos *Eun.* 3, 2,
36
infirmas *Phor.* 5, 1,
6
infirmitatis *Hec.* 1, 2,
101
infirrum *Hec.* 3, 1,
31
infortunatum *Eun.* 2,
3, 7
infortunio *Phor.* 5, 8,
39
infortunium *Heaut.* 4,
2, 1 *Adel.* 2, 1, 24
infra *Eun.* 3, 2, 35
infregit *Adel.* 2, 1,
45
ingeni *And.* 1, 1,
86
ingenia *Eun.* 2, 2, 19.
5, 4, 10
ingeniis *And.* 1, 1, 66
Eun. 1, 2, 118
ingenio *And.* 1, 1, 71
Eun. 5, 2, 41 *Heaut.*
Pro. 24. 5, 1, 7
Phor. 1, 3, 20. 3, 2,
12 *Hec.* 1, 2, 89. 2,
1, 3. 3, 1, 22. 3, 5,
24, 39
ingenio bono *And.* 3,
2, 7
ingenio leni *Heaut.* 1,
1, 99
ingenium *And.* 1, 1,
26, 50. 1, 5, 41, 55
Eun. 4, 7, 42 *He-*
aut. 2, 3, 43. 2, 4, 4,
21 *Adel.* 1, 1, 46. 4,
5, 49. 5, 3, 43 *Phor.*
3, 2, 55 *Hec.* 1, 2,
33, 77, 95. 5, 4, 20
ingenium bonum. *And.*
3, 1, 8
ingenium meum *He-*
aut. *Pro.* 47
ingentem *And.* 5, 3,
5
ingentes *Eun.* 3, 1, 2
ingentia *Adel.* 4, 7,
3
ingentiam *Phor.* 1, 3,
16
ingeram *And.* 4, 1,
16
ingere *Phor.* 5, 7, 95
ingluviem *Eun.* 5, 4,
15
ingratiis *Eun.* 2, 1,
14 *Heaut.* 3, 1, 37
Phor. 5, 6, 49
ingratum *And.* 1, 5,
44 *Heaut.* 5, 1, 61
Hec. 5, 4, 13
ingressus *Hec.* 3, 4,
5
- inhonestæ *Eun.* 5, 4,
16
inhoneste *And.* 4, 6,
2
inhonestum *Eun.* 2, 3,
65
inhumane *Heaut.* 5, 5,
2
inhumanissimo *Hec.*
1, 2, 11
inhumanissimus *Phor.*
3, 2, 24
inhumano *Eun.* 5, 2,
41
inhumanum *And.* 1,
5, 41 *Hec.* 3, 5, 49
inibo *Eun.* 3, 5, 9
injeci *Adel.* 2, 2, 21
injeci scrupulum
Phor. 5, 7, 61
injecisse *Heaut.* 5, 1,
19
injecit *Adel.* 4, 5, 76
injecta *Phor.* 4, 4,
10
injicere *And.* 1, 1,
113
injunctia *Adel.* 3, 2, 5
inniciis *Adel.* 4, 1, 45
Hec. 2, 1, 14
innimicis *Heaut.* 5, 3,
12
innimicissimus *Hec.* 3,
1, 29
innimicitia *Eun.* 1, 1,
15
innimicitias *And.* 5, 2,
11 *Phor.* 2, 2, 23
Hec. 2, 1, 34
innimicos *And.* 4, 2,
12
innimicum *Eun.* 1, 2,
94, 96. 4, 7, 32
innimicus *Hec.* 5, 1,
41
iniqua *Adel.* 2, 1, 33
Hec. 3, 5, 25
iniquam *And.* 1, 5,
23
iniquas *Hec.* 2, 3, 5
iniquæ *Hec.* *Pro.* 54
iniqui *And.* 1, 2, 16
Hec. *Pro.* 54
iniqui patres *Heaut.* 2,
1, 1
iniquior *Heaut.* 1, 2,
27
iniquis *Adel.* *Pro.* 2
iniquus *Adel.* 2, 2, 3
iniquo *Eun.* 2, 1, 6
Phor. 5, 1, 56
iniquo animo *Phor.* 5,
1, 36
iniquom *Phor.* 2, 2, 64
Hec. 5, 1, 14
iniquos *Heaut.* 5, 3,
8
iniquus *Hec.* 5, 5, 35
iniquum *Heaut.* *Pro.*
27
iniquus *And.* 5, 1, 6
inire *Heaut.* 2, 3, 62
initiabunt *Phor.* 1, 1,
15
- initium *And.* 3, 2, 26
Hec. 3, 3, 1, 3, 3,
23
initum *And.* 5, 1, 5
injuria *And.* 1, 1, 55,
129. 1, 3, 9, 2, 3, 3
Eun. 3, 1, 43. 4, 6,
25 *Heaut.* 5, 2, 39
Adel. 2, 1, 12, 35,
45, 53 *Phor.* 2, 2,
60. 5, 1, 3 *Hec.*
Pro. 22
injuria est *Phor.* 5, 7,
90
injuriæ *Eun.* 1, 1, 14
Heaut. 1, 1, 95. 1,
2, 30 *Hec.* 3, 1, 27
injuriam *And.* 4, 1, 15
Heaut. 3, 3, 4 *Adel.*
1, 2, 68. 2, 1, 8. 4,
3, 4 *Phor.* 2, 2, 2, 5,
2, 4 *Hec.* 2, 2, 14.
3, 3, 41. 4, 4, 63, 70.
5, 1, 14, 16
injuriam facere *And.*
5, 2, 8
injuriatum *Phor.* 2, 1,
15
injurias *Heaut.* 1, 1,
85 *Hec.* 1, 2, 90. 3,
1, 21, 23
injuriis *And.* 5, 1, 8
Hec. 1, 2, 93
injurium *Adel.* 1, 2,
26. 2, 1, 51 *Hec.* 1,
1, 14, 15
injurius *And.* 2, 3, 3
Heaut. 2, 5, 79
injussu *Phor.* 1, 5, 1
Hec. 4, 1, 47. 4, 4,
82
injusta *Heaut.* 4, 7, 11
Adel. 5, 9, 33
injustitia mea *Heaut.*
1, 1, 82
injustus *Adel.* 1, 2,
16
inliberale v. illiberale
inliberalem *Adel.* 5, 5,
5
inliberaliter *Adel.* 4,
5, 30 v. illiberaliter
includatis v. illudatis
includitis v. illuditis
inluseris v. illuseris
inlusi v. illusi
in mora *And.* 2, 5,
15
innata *And.* 4, 1, 2
innatum *Hec.* 4, 1,
23
innocenti *Adel.* 2, 1,
1
innuerim *Adel.* 2, 1,
17
innuit *Eun.* 4, 5, 9
inopem *And.* 2, 3, 22
Phor. 1, 5, 68
inopem vitam *Heaut.*
1, 1, 85
inopi *Adel.* 2, 1, 2
inopiam *Eun.* 5, 4, 15
Heaut. 5, 1, 56
- inopis *Heaut.* 5, 4, 3
inquam *And.* 2, 4, 6.
3, 4, 14. 4, 2, 32. 4,
5, 46. 5, 2, 21 *Eun.*
2, 2, 6, 8. 3, 1, 24,
35. 3, 3, 28. 4, 7, 39
Heaut. 1, 1, 39. 2,
3, 106, 107, 137. 4,
3, 16. 4, 5, 22. 5, 1,
21 *Adel.* 4, 4, 12. 4,
5, 62. 4, 2, 6. 5, 8,
11 *Phor.* 1, 4, 40. 2,
2, 43. 4, 3, 15, 28.
4, 5, 1. 5, 7, 94 *Hec.*
2, 1, 17. 3, 3, 16. 3,
5, 46. 5, 4, 7
inque *Heaut.* 4, 7,
1
inquires *And.* 2, 3,
14
inquit *And.* 1, 1, 107.
1, 5, 20. 2, 6, 20,
22 *Eun.* 2, 3, 45,
49. 3, 5, 32, 46
Phor. 1, 2, 43, 60.
4, 3, 45, 62, 69. 5,
6, 26. 5, 7, 18 *Hec.*
3, 3, 26
inridere v. irridere
inrides v. irrides
inritatus v. irrita-
tus
inritatus animus v. ir-
ritatus animus
inritor v. irritor
inritum v. irritum
irnat v. irnat
irruit v. irruit
insaniam *Eun.* 3, 5, 8
Adel. 1, 2, 51, 67
insanant *And.* 3, 3, 3
insanas *Eun.* 1, 1,
13
insanibat *Phor.* 4, 3,
57
insaniens *Adel.* 4, 2,
22
insanire *Adel.* 2, 1, 43
insanis *Adel.* 4, 7, 9.
5, 8, 14
insanit *And.* 4, 2, 9
insano *Heaut.* *Pro.*
32
insanos *Eun.* 2, 2, 23
insanum *Phor.* *Pro.*
6
insanus *Eun.* 4, 1, 2
insciens *And.* 4, 5, 43
Heaut. 4, 1, 19
inscientem *Heaut.* 4,
1, 20
inscitia *Eun.* 5, 9, 41
Phor. 1, 2, 27
inscitiam *Heaut.* 4, 1,
17
inscitum *Hec.* 5, 1, 15
inscripsi *Heaut.* 1, 1,
92
inserere *Heaut.* 3, 3,
3
inservire *Heaut.* 3, 1,
9
insidiabere *Hec.* 1, 1,
13

- insidias *Eun.* 3, 3, 26
 Phor. 1, 5, 44
 insidiis *Phor.* 1, 4, 52
 insigne *Eun.* 5, 6, 31
 insignem *Eun.* 4, 7, 1
 insimulabis *Phor.* 2, 2, 12
 insimulat *Heaut.* 1, 2, 30
 insistam *Eun.* 2, 3, 2
 Phor. 1, 4, 15
 insistas *Hec.* 3, 5, 34
 insolens *And.* 5, 4, 4
 insomnia *Eun.* 2, 1, 13
 insomnis *And.* 2, 5, 19
 insperante *And.* 3, 4, 24
 insperatam *Eun.* 3, 5, 57
 insperato *And. Per.* 11
 insperatum *Heaut.* 3, 1, 5
 inspicere *Adel.* 3, 3, 62
 inspicuendi *Eun. Prol.* 21
 insta *Adel.* 2, 4, 14
 instabat *Adel.* 3, 2, 9
 instabit *Phor.* 4, 5, 5
 instare *And.* 4, 1, 37
 Heaut. 5, 1, 22 *Hec.* 3, 3, 9
 instat *And.* 1, 1, 120
 Hec. 1, 2, 46
 instiga *And.* 4, 2, 9
 instigasti *Phor.* 5, 7, 76
 instigem *Phor.* 1, 4, 9
 iustigemus *Phor.* 3, 3, 14
 institit *Hec.* 3, 3, 21
 instituire *Adel.* 1, 1, 13
 Phor. 1, 5, 10
 institueris *Phor.* 5, 6, 8
 institui *Phor.* 4, 2, 14
 instituit *And.* 1, 1, 40
 Eun. Prol. 19
 instrenui *Heaut.* 1, 1, 68
 instructa *Heaut.* 3, 1, 41
 Phor. 2, 1, 7
 instrue *Eun.* 4, 7, 11
 instruxit *Eun.* 4, 7, 12
 insuerit *Adel.* 1, 1, 30
 insulam *And.* 1, 3, 17
 insulsas *Eun.* 5, 9, 49
 insultabis *Eun.* 2, 2, 54
 insunt *Eun.* 1, 1, 14
 Adel. 5, 3, 36
 insuper *Eun.* 5, 7, 13
 Adel. 2, 2, 39
 integra *And.* 1, 1, 45
 Eun. 3, 2, 20 *Heaut. Prol.* 4
 Hec. 1, 2, 5, 70
 integram *Heaut. Prol.* 4
 Hec. 1, 2, 75
 integrascit, *And.* 4, 2, 5
 integratio est *And.* 3, 3, 23
 integro *And. Prol.* 26
 Heaut. 4, 2, 7 *Adel.* 1, 2, 73
 Phor. 1, 3, 22
 integrum *Heaut.* 5, 3, 7
 Adel. Prol. 10
 Phor. 2, 3, 11
 intellexeras *And.* 3, 2, 37
 intellexerat *Phor.* 4, 2, 4
 intellexerit *Heaut.* 3, 1, 69
 intellexi *And.* 1, 1, 6
 1, 3, 2 *Eun.* 4, 5, 11
 Hec. 2, 2, 18
 intellexti *And.* 3, 2, 20
 26 *Phor.* 1, 4, 21
 intellextin' *And.* 1, 2, 30
 Eun. 4, 6, 30
 intelligant *And. Prol.* 17
 intelligat *Hec.* 3, 3, 53
 intelligendo *And. Prol.* 17
 intelligens *Eun.* 2, 2, 1
 intelligentia *Hec. Prol.* 31
 intelligere *And.* 3, 4, 10
 Heaut. 3, 3, 17.
 5, 1, 8. 5, 2, 31 *Adel.* 5, 3, 41
 Phor. 5, 6, 37
 intelligeret *Phor. Prol.* 9
 intelliges *Phor.* 5, 3, 23
 intelligis *Phor.* 5, 6, 6
 intelligit *And. Prol.* 4
 intelligo *And.* 1, 2, 23.
 2, 2, 11. 4, 4, 8, 16.
 4, 5, 17 *Eun.* 5, 2, 44
 Heaut. 3, 3, 43.
 4, 5, 28. 4, 3, 2. 5, 2, 26
 Adel. 3, 2, 10
 Phor. 2, 2, 93 *Hec.* 4, 4, 35.
 5, 2, 27
 intendam *And.* 2, 2, 6
 intendas *Eun.* 2, 3, 20
 intendenda *Heaut.* 3, 2, 2
 intenderam *And.* 4, 4, 12
 intendit *Eun.* 3, 3, 19
 intercedet *Phor.* 4, 1, 17
 intercesserit *And.* 5, 5
 intercessisse *Adel.* 3, 2, 51
 intercessit *Hec.* 3, 1, 25
 intercipit *Eun.* 1, 1, 35
 interdico *Hec.* 4, 1, 48
 interdiu *Adel.* 4, 1, 15
 interdixit *Phor.* 4, 4, 27
 interdum *Eun.* 2, 3, 76
 Adel. 2, 2, 8 *Hec.* 3, 1, 27
 interemptam *Heaut.* 4, 1, 22
 interesse *And.* 4, 5, 55
 interest *Eun.* 2, 2, 2
 Adel. 1, 1, 51
 interfici *Eun.* 3, 5, 3
 interii *And.* 2, 2, 9
 Heaut. 4, 1, 46 *Hec.* 3, 1, 42
 interiore *Eun.* 3, 5, 31
 interloquere *Heaut.* 4, 3, 13
 interminata *Eun.* 5, 1, 14
 interminatus sum *And.* 3, 2, 16
 intermittit *Adel.* 3, 1, 6
 internuncii *Heaut.* 2, 3, 58
 internuncius *Eun.* 2, 2, 56
 interrogasti *Eun.* 5, 6, 11
 intersit *Eun.* 4, 4, 18
 intertrimento *Heaut.* 3, 1, 39
 intervenire *Eun.* 3, 5, 5
 Heaut. 4, 3, 1
 intervenit *And.* 4, 4, 11
 Adel. 3, 3, 53
 Phor. 1, 2, 41 *Hec. Prol.* 2, 3, 2, 16
 interventum *Heaut.* 2, 3, 40
 intimus *And.* 3, 3, 44
 intristi *Phor.* 2, 1, 4
 intro admittere *Hec.* 3, 1, 49
 introducram *Eun.* 3, 2, 39
 introducas *Eun.* 5, 2, 70
 introduxit *Phor.* 5, 6, 26
 introeam *Hec.* 5, 2, 20
 introëo *Eun.* 5, 5, 22
 introëuntem *Hec.* 4, 1, 36
 introibas *Eun.* 1, 2, 7
 introii *And.* 5, 2, 9
 introiisse *Hec.* 3, 1, 52
 introiit *Eun. Per.* 10
 Phor. 4, 4, 25 *Hec.* 3, 2, 10
 introire *And.* 2, 2, 26.

- inventurum* *And.* 3, 5, 9 *Hec.* 3, 1, 19
inventus *Phor.* 5, 6, 33
invenustum *And.* 1, 5, 11
inversa verba *Heaut.* 2, 3, 131
investigari *Heaut.* 4, 2, 8
investigatur *Phor.* 5, 1, 9
investigem *Eun.* 2, 3, 2
inveterascerent *Hec.* *Prol.* 12
invidere *Eun.* 3, 1, 20, 22
invidia *And.* 1, 1, 39
invidiam *Phor.* 1, 5, 46
invidos *Hec.* 3, 5, 19
invisa *Adel.* 5, 9, 32
invisæ *Hec.* 2, 3, 1
invisam *Hec.* 4, 2, 21
invisos *Hec.* 3, 1, 48
invisum *Hec.* 5, 2, 21
invitam *Heaut.* 4, 4, 12
invitat *Eun.* 4, 1, 8
invitatum *Heaut.* 1, 2, 11
invitit *Eun.* 4, 1, 5
invitit' Adel. 2, 1, 4
invito *And.* 5, 3, 20
Heaut. 4, 5, 47
invito Pamphilo *And.* 3, 4, 24
invitum *Hec.* 3, 2, 24
Phor. 1, 4, 37, 5, 7, 26, 27 *Hec.* 1, 2, 98
invitus *Heaut.* 4, 6, 2
Phor. 1, 5, 6 *Hec.* 1, 2, 67
innitum *And.* 3, 5, 4
Heaut. 5, 1, 45
invocato *Eun.* 5, 9, 29
involem *Eun.* 4, 3, 6, 5, 2, 20
inutiles *And.* 1, 5, 53
jocari *Eun.* 2, 3, 86
jocari *Heaut.* 4, 4, 7
joco *Eun.* 1, 2, 99
jocum *Heaut.* 3, 2, 30
jocularum *Phor.* 1, 2, 84
jocularium *And.* 4, 5, 43
jocumque *Eun.* 2, 3, 7
Jove *Heaut.* 5, 4, 13
ipsum *And.* 2, 2, 23, 2, 3, 3, 2, 15, 3, 3, 44, 3, 4, 19
Eun. 3, 4, 8, 5, 6, 4
Adel. 1, 1, 53, 3, 2, 30, 4, 1, 22
Phor. 1, 3, 26, 1, 4, 38, 5, 6, 13
Hec. 3, 2, 8, 9, 3, 5, 5, 5, 3, 14
ira *Hec.* 3, 1, 25, 3, 5, 34, 55, 4, 1, 47, 4, 4, 89, 5, 2, 14
iracundia *Heaut.* 5, 1, 47
Adel. 3, 2, 12
iracundiæ *Adel.* 1, 2, 66
Phor. 1, 4, 8
iracundiam *Adel.* 4, 7, 37, 5, 3, 8
Phor. 1, 4, 12
iracundo *Hec.* 4, 1, 53
iracundus *Hec.* 3, 1, 29, 3, 5, 53
iræ *And.* 3, 3, 20, 23
Hec. 3, 2, 16
iram *Heaut.* 1, 2, 15
Adel. 3, 2, 14
Phor. 2, 1, 9, 2, 2, 88
Hec. 3, 1, 11, 33, 5, 1, 3, 5, 2, 13
iras *Hec.* 2, 2, 11, 3, 1, 30
irasci *And.* 2, 3, 20
Eun. 4, 1, 4
irata *Adel.* 1, 1, 6
irato *Phor.* 1, 2, 24
iratum *Heaut.* 5, 2, 57
Adel. 3, 3, 50
Phor. 2, 1, 2, 3, 1, 13
iratus *And.* 1, 1, 110
Eun. 1, 1, 19, 3, 1, 60
Heaut. 1, 2, 24, 4, 6, 16
Phor. 1, 4, 36, 2, 2, 79
Hec. 3, 1, 28, 3, 5, 55, 4, 4, 1
iratus senex *Heaut.* *Prol.* 27
ira *Eun.* 3, 2, 42
Adel. 3, 3, 7, 4, 5, 78, 5, 7, 18
Phor. 1, 4, 18, 1, 5, 25, 5, 3, 30, 5, 5, 9, 5, 6, 7, 23, 28, 5, 8, 37
Hec. 3, 1, 44, 4, 1, 7
ire *ad mercatum* *Phor.* 5, 6, 54
ires *Eun.* 1, 2, 75
iret *Phor.* 1, 2, 40
iri *And.* 1, 2, 6
Eun. 1, 2, 59
Adel. 1, 1, 45, 4, 5, 60
Hec. *Prol.* 40
iris *Hec.* 3, 5, 35
irrideat *Phor.* 4, 3, 64
irridere *Eun.* 3, 1, 35, 5, 7, 17
irrides *And.* 1, 2, 33
Heaut. 5, 2, 29
irrisas *Eun.* 4, 4, 43
irritatus *Phor.* 1, 5, 10
irritatus animus *And.* 3, 4, 13
irritor *Phor.* 5, 7, 39
irritum *Phor.* 5, 7, 58
irruat *Adel.* 4, 2, 11
irruit *Adel.* 1, 2, 8
isne *Heaut.* 4, 1, 3
istanc *Phor.* 4, 3, 53
istinc *Hec.* 3, 2, 4
istiusmodi *Heaut.* 2, 4, 7
isto *Eun.* 1, 2, 112
Hec. 1, 2, 59
istocchine *Adel.* 4, 7, 14
istorum *Heaut.* 3, 3, 28
Phor. 5, 1, 14
istos rastros *Heaut.* 1, 1, 36
istincine *Eun.* 5, 1, 14
istucnam *Eun.* 4, 3, 14
istud *And.* 5, 4, 39
Eun. 3, 1, 56
Heaut. 1, 1, 30
istum *Eun.* 4, 7, 7, 5, 5, 2, 7, 5, 9, 50
Heaut. 2, 3, 117
Adel. 2, 4, 17, 3, 3, 24
istunc *Eun.* 2, 3, 66
Heaut. 3, 2, 19
it *Eun.* 3, 5, 45, 5, 3, 10
Heaut. 4, 1, 42
Hec. 1, 2, 114
itan' *And.* 3, 2, 12, 4, 6, 8
Heaut. 3, 1, 97
itane *And.* 1, 5, 9, 4, 1, 19, 5, 4, 6, 23
Eun. 5, 2, 28
Heaut. 3, 3, 1, 5, 1, 14, 75, 5, 2, 1
Phor. 1, 5, 1, 2, 2, 45, 66, 80, 3, 2, 42, 3, 3, 9
Hec. 3, 4, 4, 5, 4, 7
itane *And.* 3, 2, 25
Eun. 2, 3, 25
Adel. 4, 5, 76
Hec. 2, 1, 4, 10, 4, 2, 3, 28, 5, 3, 4
ite *Eun.* 5, 3, 8, 5, 9, 64
Heaut. 2, 4, 29
Hec. 3, 4, 15
item *And.* 1, 1, 50, 62, 2, 2, 17
Eun. 3, 1, 8, 5, 2, 6
Heaut. 3, 1, 8, 5, 4, 13
Adel. 1, 2, 51, 2, 23, 4, 5, 54
Phor. 2, 2, 66, 4, 3, 58
iter *Phor.* 1, 2, 16
Hec. 1, 2, 119, 3, 4, 1
iterum *Heaut.* 3, 1, 47
Adel. 2, 1, 5, 3, 3, 73, 4, 1, 9
Phor. 2, 2, 57
Hec. 3, 2, 4
itidem *And.* 3, 4, 20
Eun. 1, 2, 15, 2, 2, 4
Heaut. 4, 3, 20
Phor. 2, 2, 50, 62, 3, 1, 12
Hec. 1, 2, 75
itiner *Heaut.* 2, 3, 30
Phor. 3, 3, 34
itiones crebræ *Phor.* 5, 8, 23
ito *Adel.* 4, 2, 44
itur *And.* 1, 5, 16
itura *Eun.* 3, 2, 10
ituran' *Eun.* 3, 2, 9
jube *And.* 3, 3, 14, 5, 4, 53
Eun. 4, 4, 24, 5, 1, 20
Heaut. 3, 3, 25, 4, 4, 15, 4, 5, 52
Adel. 2, 4, 21, 5, 7, 10, 16
Phor. 5, 7, 29
Hec. 3, 5, 44
jubeam *And.* 4, 5, 2
Eun. 3, 5, 24, 4, 7, 21
jubeas *Phor.* 3, 3, 11
jubeat *Eun.* 4, 1, 4, 5, 8, 2
Phor. 5, 4, 9
jubebit *Heaut.* 4, 5, 27
Phor. 5, 8, 57
jubeo *And.* 3, 3, 1
Eun. 2, 3, 97
Heaut. 4, 3, 24
Adel. 3, 3, 63, 76
jubes *And.* 1, 4, 1, 5, 4, 50
Heaut. 3, 2, 36, 5, 5, 3
Adel. 5, 8, 1
Phor. 5, 3, 12
Hec. 4, 3, 6
jubesne *Eun.* 2, 3, 97
jubet *Eun. Per.* 4
Adel. 5, 8, 1
Phor. 1, 2, 76, 1, 5, 66, 2, 2, 62, 67
Hec. 1, 2, 110, 111
jubete *Eun.* 3, 2, 16
judex *Heaut.* 2, 3, 111
Phor. 5, 8, 66
judicare *Eun. Prol.* 29
Hec. 4, 1, 34
judicas *Heaut.* 5, 1, 7
Adel. 1, 2, 20
judicavi *Adel.* 5, 6, 4
judice *Hec.* 2, 2, 13
judices *Heaut.* 2, 1, 1
Adel. Prol. 4
Phor. 1, 2, 79, 1, 5, 52
judicit *Eun.* 1, 2, 118
judicibus *Phor.* 2, 2, 53
judicio *Heaut.* 2, 4, 1
Phor. 1, 4, 37, 5, 8, 56
judicium *Eun.* 2, 3, 47
Heaut. Prol. 12
Phor. 2, 2, 57, 59
judico *Adel.* 4, 2, 25, 5, 9, 3
judicum *Phor.* 1, 5, 45
jugularis *Eun.* 3, 1, 27
jugulo *Adel.* 5, 8, 35
junceas *Eun.* 2, 3, 24
junget 5, 2, 31
Juno *And.* 3, 1, 15
Adel. 3, 4, 41
Jupiter *And.* 3, 1, 6, 4, 4, 11
Eun. 3, 5, 2, 4, 4, 42, 5, 5, 4, 5, 9, 18
Heaut. 2, 3, 15, 4, 1, 17, 4, 3, 12
Adel. 1, 2, 31, 2, 1, 42, 3, 3, 13, 4, 6, 2, 4, 7, 13, 39
Phor. 5, 3, 24, 33
Hec. 3, 1, 37
jure *And.* 1, 3, 9, 2, 3, 20, 3, 5, 2
Eun. 3, 20, 3, 5, 2
Eun. 3, 2, 110, 111

- 5, 4, 17 *Hec. Prol.*
10
jurgabit *And.* 2, 3, 15
Adel. 1, 1, 55
jurgautem *And.* 5, 1,
19
jurgare *Adel. Per.* 10
jurgio *Adel.* 3, 3, 51
Phor. 5, 2, 13
jurgum *Eun.* 4, 1, 12
Hec. 3, 5, 63
jurijurando *Hec.* 5, 4,
30
jus *Eun.* 4, 6, 31 *He-*
aut. 4, 5, 48 *Adel.* 2,
1, 9, 47, 4, 5, 52, 5,
3, 15 *Phor.* 2, 2, 63,
5, 7, 43, 88 *bis. Hec.*
2, 2, 1, 3, 3, 27
jussurandum *And.* 4,
4, 7 *Hec.* 2, 1, 11,
3, 2, 8 *Hec.* 4, 4, 75,
5, 1, 25, 28
jussa *Phor.* 2, 2, 69
jusseram *Heaut.* 4, 1,
49
jusseras *Heaut.* 4, 5, 38
juseris *Eun.* 1, 2, 94
jussi *And.* 3, 2, 17, 3,
4, 11, 5, 4, 53 *Eun.*
1, 2, 20, 2, 1, 1, 3,
2, 17 *Heaut.* 4, 5, 46
Phor. 4, 2, 9 *Hec.* 3,
5, 17, 5, 1, 7
jussisse *Heaut.* 5, 2, 46
Hec. 3, 5, 13
jussit *And.* 2, 5, 1, 3,
1, 6, 4, 2, 4 *Eun.* 2,
3, 72, 3, 3, 4 *Phor.*
1, 5, 50 *Hec.* 3, 5,
16, 5, 4, 7
jussusum *Phor.* 4, 4,
2
justa *And.* 1, 1, 9 *Adel.*
5, 9, 33 *Phor.* 1, 5,
50
justam *Heaut. Prol.*
41, 4, 3, 26 *Phor.* 1,
4, 49
justi *Eun.* 5, 1, 15 *Ad-*
del. 5, 9, 1
justissima *Phor.* 4, 4,
29
justitia *Heaut.* 4, 1,
33
juvero *Heaut.* 1, 1, 34
- L.
- Labascit *Eun.* 1, 2,
98 *Adel.* 2, 2, 32
labefactarier *Eun.* 3,
3, 3
labefecit *Adel.* 2, 2,
37
labiis *Eun.* 2, 3, 44
labora *Heaut.* 1, 1,
37
laborans *Heaut.* 1, 1,
87
- laborat *And.* 1, 5, 34
labore *And.* 5, 1, 12
Eun. 3, 1, 9 *Heaut.*
4, 7, 13, 5, 4, 17 *Ad-*
del. 5, 4, 16, 17, 21
Phor. 1, 1, 12 *Hec.*
Prol. 23, 3, 3, 30
labore maximo *He-*
aut. Prol. 40
laborem *And.* 5, 2, 29
Heaut. 1, 1, 113
Hec. Prol. 17
laborem inanem *Hec.*
3, 2, 9
labores *Heaut.* 2, 4,
19
labori *Hec.* 2, 1, 29
laboriosa *Heaut. Prol.*
44, 4, 6, 3
laboris *Heaut. Prol.*
42, 1, 1, 30, 39
labos *Hec.* 3, 1, 6
labrum *Adel.* 4, 2, 20
lacerarem *Adel.* 3, 2,
17
laceres *Hec.* 1, 1, 8
laccessere *Eun. Prol.*
16 *Phor. Prol.* 20
laccessisset *Phor. Prol.*
14
laccessito *Phor.* 5, 8,
38
Laches *Hec.* 1, 2, 59,
2, 1, 9, 35, 2, 2, 21,
4, 4, 11, 42, 100, 5,
1, 1, 6
lacrumæ *And.* 1, 1, 99
Adel. 4, 1, 20 *Phor.*
1, 2, 57
lacrumæ confictæ
And. 3, 3, 26
lacrumas *Eun.* 5, 1,
4 *Adel.* 3, 4, 26 *Phor.*
1, 2, 42 *Hec.* 3, 3, 17,
19
lacrumarum *Hec.* 4,
4, 34
lacrumas *Heaut.* 1, 1,
115 *Adel.* 3, 2, 57,
4, 5, 45 *Hec.* 3, 2,
20
lacrumat *Eun.* 4, 3,
17, 5, 1, 13
lacrumem *Hec.* 3, 3,
25
lacrumet *Phor.* 3, 2,
37
lacrumis *Heaut.* 2, 3,
65 *Phor.* 5, 7, 82
lacrumo *Adel.* 3, 3, 56
Hec. 3, 3, 45
lacrumula *Eun.* 1, 1,
22
lacryma *Heaut.* 1, 1,
32
lactas *And.* 5, 4, 9
lactasses *And.* 4, 1,
24
lacum *Adel.* 4, 2, 44,
4, 6, 3
lædere *Eun. Prol.* 2,
18 *Adel.* 5, 4, 10
læderet *Phor. Prol.*
11
- lædit *Phor. Prol.* 11
læsit *Eun. Prol.* 6
læta *Eun.* 3, 1, 2, 3,
5, 23
lætæ *Hec.* 3, 3, 8
lætetur *Hec.* 5, 3, 37
læti *Eun.* 2, 2, 25
lætitia *Heaut.* 1, 3, 2
Adel. 4, 1, 6
lætitiâ *Heaut.* 1, 2,
12, 2, 3, 51 *Hec.* 3,
3, 18
lætius *Adel.* 3, 3, 13
lætor *Hec.* 5, 3, 35
lætum *Heaut.* 5, 1,
15
lætus *And.* 2, 2, 3
Eun. 5, 9, 4 *Adel.*
2, 2, 45 *Phor.* 5, 4,
1
lamentari *And.* 1, 1,
94 *Phor.* 1, 2, 46
lampadas *Adel.* 5, 7,
9
lana *And.* 1, 1, 48
lanam *Heaut.* 2, 3, 57
languiorem *Heaut.* 4,
6, 3
lanii *Eun.* 2, 2, 26
lapidem *Hec.* 2, 1, 17
lapis *Heaut.* 4, 7, 3, 5,
1, 44
largiando *Adel.* 5, 9,
31
largitas *Adel.* 5, 9, 28
largitate *Hec.* 3, 1,
32
largitor *Adel.* 5, 8, 17
largius *Eun.* 5, 9, 48
lascivia *Heaut.* 5, 1,
72
lassam *Hec.* 2, 1, 42
lassus *And.* 2, 1, 5
Eun. 2, 1, 15
latere *Heaut.* 4, 9, 5
laterem *Phor.* 1, 4,
9
Latinas *Eun. Prol.* 8,
34 *Heaut. Prol.* 18
Latini *Phor. Prol.* 27
laturum *Hec.* 2, 2, 19,
5, 5, 47
laturus *Hec.* 4, 1, 52
latus *Heaut.* 5, 1, 30
laudabat *Phor.* 4, 2,
5
laudabis *Heaut.* 2, 3,
133
laudabit *Eun.* 3, 1,
53
laudant *Eun.* 3, 2, 23
laudare *And.* 1, 1, 70
Adel. 2, 4, 5
laudarier *Adel.* 4, 1,
19
laudas *Eun.* 5, 9, 23
Heaut. 3, 2, 26 *Adel.*
4, 2, 26
laudat *And.* 5, 2, 4
Eun. 3, 1, 48
laudem *And.* 1, 1, 39
Eun. 3, 5, 17, 5, 4,
3, 5, 9, 14 *Heaut.*
2, 3, 74 *Adel. Prol.*
- 18, 2, 3, 5 *Hec.* 3,
5, 11
lauder *Adel.* 4, 3, 1
laudi *Adel.* 1, 2, 25, 3,
3, 29, 65
laudine *Adel. Prol.* 5
laudo *And.* 2, 6, 12,
24 *Eun.* 1, 2, 74, 2,
2, 20 *Heaut.* 2, 4, 1,
3, 2, 27, 5, 5, 21 *Ad-*
del. 4, 2, 25 *Phor.* 1,
2, 90, 1, 5, 55 *Hec.*
3, 5, 38
lautâ *Heaut.* 4, 5, 50
laute *Eun.* 3, 1, 37
Adel. 5, 1, 2
lautum *Adel.* 3, 3, 72
Phor. 5, 7, 80
lavamus *Eun.* 3, 5,
47
lavato *Eun.* 3, 5, 48
lavatum *Eun.* 3, 5,
41, 52 *Heaut.* 4, 1,
42
lavem *Phor.* 1, 4, 9
laverimus *Eun.* 3, 5,
43
laverit *Heaut.* 4, 1, 5
lavet *And.* 3, 2, 3 *Eun.*
3, 5, 34
lavit *Eun.* 3, 5, 45
lecto *Eun.* 3, 5, 45
Adel. 4, 1, 4
lectos *Heaut.* 1, 1, 73
lectulos *Adel.* 4, 2,
46
lectum *Phor.* 1, 2, 3
lectus *Heaut.* 5, 1, 30
lege *And.* 1, 2, 29, 4,
6, 4 *Eun.* 1, 2, 22
Heaut. 5, 5, 10 *Phor.*
1, 2, 66, 3, 2, 48,
5, 7, 91 *Hec.* 1, 2,
97
legem *And.* 5, 3, 9
leges *Heaut.* 5, 2, 45
Adel. 4, 5, 18 *Phor.*
1, 5, 62
legibus *And.* 4, 5, 41
Phor. 2, 3, 15, 4, 3,
21
legum *Phor.* 2, 2, 27
Lemni *Phor. Per.* 3,
4, 3, 75, 5, 7, 49, 5,
8, 24
Lemno *Phor. Per.* 5,
5, 6, 34, 5, 8, 15
Lemnum *Phor.* 1, 2,
16, 4, 1, 1
lenem *Phor.* 1, 5, 32
leni *Heaut.* 3, 1, 29,
5, 1, 39 *Hec.* 2, 2,
23
leni ingenio *Heaut.* 1,
1, 99
lenirent *Heaut.* 1, 1,
75
lenitas *And.* 1, 2, 4
Adel. 3, 3, 37
lenius *Heaut.* 3, 1, 50
leno *Heaut. Prol.* 39,
Adel. 2, 1, 7, 30,
33, 34, 42 *Phor.* 3,
2, 25

- lenone *Adel.* 3, 2, 50
Phor. 1, 3, 19
- lenonem *Phor.* 3, 2, 6.
5, 6, 7
- lenom *Adel. Per.* 7
Pro. 8 *Phor.* 1, 2,
33, 5, 8, 50
- lepida *Hec.* 3, 1, 27
- lepidad *Heaut.* 5, 5,
16
- lepide *Eun.* 3, 1, 37
- lepidus *Eun.* 4, 3, 10
- lepidissime *Adel.* 5, 7,
13
- lepido *Hec.* 5, 3, 39
- lepidum *And.* 5, 4, 46
Eun. 5, 7, 17 *Adel.*
5, 9, 9 *Phor.* 3, 3,
26
- lepidus *Adel.* 5, 7, 13,
16
- lepore *Adel. Per.* 4
- lepus *Eun.* 3, 1, 36
- Lesbia *And.* 3, 1, 1
- Lesbiam *And.* 1, 4, 1
- levatum *Heaut.* 4, 4,
24
- leve *Hec.* 5, 2, 14
- leves *Heaut.* 2, 4, 19
Hec. 3, 4, 12
- levi *Phor. Pro.* 5 *Hec.*
3, 1, 32
- levia *Hec.* 3, 1, 12
- levibus *Hec.* 3, 1, 30
- leviorem *Hec.* 5, 1,
33
- levis *Heaut. Pro.* 45
levis *Hec.* 4, 1, 53
- lex *Phor.* 1, 2, 75. 1,
5, 6, 8, 66. 2, 2, 62,
67
- libeat *Hec. Pro.* 56
- libenter *Eun.* 5, 9, 44
his. 56 *Adel.* 4, 1, 19
Hec. 3, 5, 19
- liber *Adel.* 2, 1, 28. 5,
9, 13
- libera *And.* 2, 2, 14
Adel. 2, 1, 40
- liberæ *And.* 4, 5, 32
- liberale *Adel.* 4, 5, 50
- liberalem *Phor.* 1, 3,
16
- liberali *And.* 1, 1, 96
Eun. 3, 2, 20. 4, 4,
15 *Adel.* 2, 1, 40
Hec. 1, 2, 89
- liberali conjugio *And.*
3, 3, 29
- liberalis *Adel.* 3, 4, 18
Phor. 1, 5, 52. 4, 3,
18. 5, 7, 12
- liberalitate *Adel.* 1, 1,
32
- liberaliter *And.* 1, 1,
11
- liberam *Eun.* 4, 7, 35
Adel. 5, 9, 16 *Phor.*
2, 2, 91
- liberatus *And.* 2, 2,
33
- libere *And.* 5, 4, 8
Hec. 1, 2, 18
- liberi *And.* 5, 3, 20
- liberis *Adel.* 1, 1, 52
- liberius *And.* 1, 1,
25
- libero *And.* 2, 2, 15
Eun. 3, 1, 40. 4, 5,
6
- liberos *Heaut.* 1, 1, 99.
5, 1, 76 *Adel.* 1, 1,
32 *Hec.* 2, 1, 15. 4,
4, 33
- libertatem *Adel.* 2, 1,
29
- libertum *Eun.* 3, 5,
60
- libertus *And.* 1, 1, 10
- libertum *Eun.* 3, 2, 24
Adel. 5, 3, 42. 5, 9,
3 bis
- liberum pro libero-
rum *Adel.* 5, 3, 7
- libet *And.* 4, 6, 21
Eun. 3, 4, 10 *Heaut.*
3, 3, 26
- libidine *Heaut.* 2, 1,
4
- libidini *Hec.* 2, 2, 3
- libido *And.* 2, 1, 10
Heaut. 3, 3, 12
- libitum *And.* 1, 3, 8.
1, 5, 28 *Adel.* 5, 1,
4 *Phor.* 5, 7, 77
- liceat *Eun.* 3, 2, 13
Heaut. Pro. 36. 5,
2, 28 *Phor.* 1, 3, 13
Hec. Pro. 11. 2, 1,
10
- licebat *Hec.* 1, 2, 19
- licebit *Eun.* 4, 2, 12
- licentia *Heaut.* 3, 1,
74 *Adel.* 3, 4, 63
- licere *Heaut. Pro.* 21,
1, 1, 51. 3, 2, 50.
5, 5, 9 *Phor.* 1, 2,
66
- liceret *Eun.* 2, 2, 31
Adel. 3, 2, 86
- licet *And.* 4, 6, 10. 5,
3, 22 *Eun. Pro.* 35,
26. 3, 5, 2. 4, 2, 11
Heaut. 2, 3, 104. 4,
1, 54. 4, 2, 5. 4, 5,
49 bis. 5, 2, 20 *Adel.*
1, 2, 28. 2, 1,
25. 5, 3, 33 bis.
Phor. 2, 1, 33. 2,
26. 5, 3, 30 *Hec.*
3, 5, 14, 51. 5, 4,
33
- licitum *And.* 2, 6, 1
Heaut. 4, 6, 15 *Hec.*
Pro. 30. 5, 3, 39
- licent *Heaut.* 5, 2, 12
- liguriunt *Eun.* 5, 4,
14
- limis *Eun.* 3, 5, 53
- linea *Eun.* 4, 2, 12
- lingua *Eun.* 5, 6, 7
Hec. 5, 1, 35
- liquet *Eun.* 2, 3, 39
- liquido *And.* 4, 4, 8
- literis *Eun.* 3, 2, 23
- lites *And.* 4, 6, 16 *Eun.*
4, 5, 8 *Adel.* 5, 3, 6
Phor. 1, 2, 83. 1, 4,
42. 2, 2, 61 *Hec.* 1,
2, 105
- litibus *Phor.* 4, 3, 29
- litigant *And.* 4, 3, 6
- litigas *Hec.* 3, 5, 57
- litigat *And.* 5, 2, 12
- litis *Adel.* 2, 2, 41
- litium *Phor.* 4, 3, 18
- locavet *Phor.* 4, 3, 41
- locavi *Phor.* 5, 1, 25
- loci *And.* 1, 3, 1. 3, 4,
22 *Eun.* 1, 2, 46. 2,
2, 3, 4, 7, 51 *Heaut.*
2, 3, 16 *Phor.* 5, 7,
86
- locitas *Adel.* 5, 8, 26
- loco *And.* 1, 5, 58. 4,
3, 3. 4, 3, 21 *Eun.*
2, 2, 10. 3, 4, 4. 4,
7, 12 *Heaut.* 1, 1, 52.
3, 2, 26. 4, 6, 23 *Adel.*
2, 2, 8. 3, 2, 46.
5, 3, 41. 5, 9, 37
Phor. Pro. 33. 2,
3, 6. 3, 1, 9 *Hec.*
Pro. 41. 3, 1, 23
- loco solo *And.* 2, 4, 3
- locum *And.* 1, 4, 6. 2,
1, 22. 2, 2, 19. 4, 1,
58 *Eun.* 5, 6, 3 *Heaut.*
2, 3, 118. 3, 3,
26 *Adel. Pro.* 9, 10,
13. 2, 4, 8. 4, 2, 33
bis. *Phor. Pro.* 34.
1, 3, 23. 3, 2, 37.
3, 3, 15 *Hec. Pro.*
21, 42
- locus *And.* 1, 1, 127.
2, 2, 17 *Eun.* 3, 4, 3.
5, 9, 29 *Heaut.* 2, 1,
6. 3, 3, 27 *Phor.* 3,
3, 14
- locus tutus *Phor.* 5, 3,
35
- locuta *Hec.* 4, 1, 22
- locuti *Heaut.* 2, 3, 23
- locutus *And.* 1, 2, 31
Phor. 5, 3, 15
- logi *Phor.* 3, 2, 8
- longe *Eun.* 2, 3, 43.
3, 3, 13. 4, 2, 5 *Adel.*
1, 1, 40
- longinquitas *Hec.* 4,
2, 20
- longitudinem *Heaut.*
5, 2, 10
- longius *Eun.* 4, 3, 20
Heaut. 1, 2, 38. 5,
2, 31 *Adel.* 4, 1, 3. 5,
5, 1
- longule *Heaut.* 2, 2,
10
- longum *And.* 5, 6, 13
Heaut. 2, 3, 94 *Phor.*
3, 2, 10, 30 *Hec.* 4,
4, 62
- loquar *Adel.* 2, 2, 7
Phor. 1, 4, 9 *Hec.*
4, 4, 52
- loquatur *Adel.* 3, 2, 11
Phor. 5, 2, 12
- loquere *And.* 3, 3, 5
Heaut. 1, 1, 41. 3,
3, 51. 4, 1, 9, 36. 4,
- 3, 16. 5, 2, 20 bis. 5,
3, 9 *Phor.* 3, 1, 9. 3,
2, 3. 3, 3, 24 *Hec.*
1, 2, 39
- loqueris *Hec.* 3, 1, 37
- loqui *And.* 1, 2, 24. 1,
5, 31. 2, 1, 9. 5, 3,
2 *Eun.* 5, 1, 1 *Heaut.*
3, 2, 43. 5, 1,
48 *Phor.* 1, 5, 43. 2,
2, 25. 4, 3, 54. 5, 8,
22 *Hec.* 1, 2, 19. 3,
5, 3
- loquuntini *Phor.* 3, 3,
16
- loquimur *Eun.* 2, 2,
24
- loquitur *Heaut.* 4, 6,
24
- loquitur *And.* 1, 2, 12.
1, 5, 33. 4, 5, 44
Eun. 1, 2, 6. 2, 3, 7
Heaut. 1, 2, 4. 3, 2,
6. 5, 2, 30 *Phor.* 5,
1, 10, 12
- loris *Adel.* 2, 1, 28
bis
- lubeat *Heaut.* 3, 2,
31
- lubes *And.* 2, 1, 39
Eun. 3, 5, 43 *Heaut.*
4, 5, 15 *Adel.* 5, 5,
6. 5, 6, 8 *Phor.* 3, 3,
33
- lubenter *Adel.* 4, 7,
38
- lubenter *Phor.* 3, 2,
3
- lubet *And.* 2, 1, 12.
5, 2, 21. 5, 5, 2 *Heaut.*
3, 1, 53. 4, 4,
16. 4, 5, 32. 5, 1,
61 *Adel.* 2, 2, 39. 3,
5, 92 *Phor.* 2, 1, 33.
5, 7, 88 *Hec.* 3, 5,
61
- lubidinem *And.* 1, 1,
51 *Heaut.* 1, 2, 27
- lubido *And.* 3, 3, 25
Phor. 4, 5, 4
- lubuit *Phor.* 4, 3, 38
- lucem *Eun.* 2, 2, 47
Hec. 5, 4, 12
- Lucina *And.* 3, 1, 15
Adel. 3, 4, 41
- luciscit *Heaut.* 3, 1, 1
- lucris *Heaut.* 4, 4, 25
Phor. 1, 2, 11
- lucro *Adel.* 5, 3, 31
Phor. 1, 5, 16, 21
Hec. 3, 1, 7
- lucrum *Heaut.* 3, 3, 49
Adel. 2, 2, 9
- lucrat *Hec.* 5, 3, 31
- luctum *Hec.* 2, 1, 13
- lucn *Ade.* 5, 3, 55
- luculentia *Heaut.* 3, 2,
12
- ludas *Eun.* 2, 3, 81
Adel. 4, 7, 21 *Phor.*
2, 1, 33
- lude e *And.* 4, 5, 48
Eun. 2, 2, 58 *Adel.*
3, 3, 24

- ludibrio* *Hec.* 1, 2, 74.
 4, 1, 11
Indificabere *Eun.* 4, 4,
 50
Indificamini *Phor.* 5,
 7, 55
Indificatus *Eun.* 4, 3,
 3
ludis *Heaut.* 4, 6, 20
Adel. 4, 5, 63
Inditur *Phor.* 2, 1, 18
ludo *Adel.* 4, 5, 5
Phor. 1, 2, 38 *Hec.*
 2, 1, 6, 7
ludos *And.* 3, 1, 21
Eun. 5, 7, 9 *Hec.*
ProL. 45
ludos facit *Phor.* 5, 7,
 52
ludum *Eun.* 2, 3, 8.
 3, 5, 39 *Phor.* 1, 2,
 36
lugubri veste *Heaut.*
 2, 3, 45
lupo *Eun.* 5, 1, 16
lupum *Phor.* 3, 2, 21
lupus *Adel.* 4, 1, 21
luserat *Eun.* 3, 5, 38
luto *And.* 4, 5, 38
Phor. 5, 2, 15
luxu *Adel.* 4, 7, 42
luxuria *Heaut.* 5, 1,
 72
- M.
- Macellum* *Eun.* 2, 2,
 24 *Adel.* 4, 2, 34
macerabo *Eun.* 1, 2,
 107
macerare *And.* 4, 2, 2
macerentur *Adel.* 3,
 3, 28
maceriam *Adel.* 5, 7,
 10
macero *And.* 5, 3, 15
mactatum *Phor.* 5, 8,
 39
maculam *Adel.* 5, 8,
 31
magister *And.* 1, 1,
 27
magistram *Hec.* 2, 1,
 7
magistratus *Eun.*
ProL. 22 *Phor.* 2, 2,
 56
magistrum *And.* 1, 2,
 21 *Phor.* 1, 2, 22
magna *Eun.* 5, 2, 35
Heaut. 1, 2, 9 *Adel.*
 3, 3, 88, 4, 2, 38
Phor. 1, 2, 6, 2, 3,
 18 *Hec.* 5, 1, 15
magna *And.* 3, 3, 21
magnam *Heaut.* 1, 2,
 10 *Adel.* 4, 5, 76
magnarum *Heaut.* 3,
 2, 28
magnas *Heaut.* 4, 1, 8
magnas gratias *Eun.*
 3, 1, 1 *Phor.* 5, 7,
 1
magne *Eun.* 4, 4, 42
magni *Adel.* 5, 4, 25
Phor. 4, 5, 11, 5, 3,
 17 *Hec.* 3, 3, 20
magni facere *Hec.* 2,
 2, 18
magnifica *Eun.* 4, 6, 3
Heaut. 2, 1, 15
magnifice *Heaut.* 3,
 2, 45, 4, 3, 31 *Adel.*
 2, 3, 4
magnificentia *Phor.*
 5, 7, 37
magno *And.* 1, 2, 8,
 5, 3, 32 *Eun.* 3, 1, 9
Heaut. 3, 1, 39, 4,
 1, 8, 4, 5, 5
magnum *And.* 1, 1, 65
Eun. 3, 3, 2, 5, 6,
 27 *Heaut.* 2, 3, 57,
 73, 3, 3, 49 *Adel.* 3,
 4, 64, 4, 5, 53 *bis*
Phor. 1, 4, 16, 4, 3,
 39 *Hec.* 3, 1, 39, 55
magnum signum *And.*
 2, 2, 29
magnus *Eun.* 4, 7, 15
Adel. 4, 6, 2 *Hec.* 3,
 2, 26
major *Eun.* 3, 3, 21
majorem *Adel.* 1, 1,
 22 *Phor.* 1, 2, 13
majoris *Heaut.* 1, 1,
 12
majorum *Adel.* 3, 3,
 58
majus *And.* 5, 4, 52
Adel. 5, 8, 18
majuscula *Eun.* 3, 3,
 21
mala *And.* 1, 1, 137, 1,
 3, 10, 2, 2, 3, 4, 1,
 16 *Heaut.* 1, 2, 22,
 34, 2, 3, 48 *Adel.* 2,
 1, 17, 4, 2, 7 *Phor.* 1,
 3, 17, 1, 4, 2, 3, 3,
 23, 4, 3, 17 *Hec.* 2,
 1, 10
mala mater *Heaut.* 2,
 2, 4
malam *Eun.* 3, 3, 30
Phor. 2, 2, 21, 5, 7,
 37
malas *Eun.* *ProL.* 37
Hec. 5, 3, 38
male *And.* 4, 5, 15, 5,
 3, 2, 5, 4, 38 *Eun.*
ProL. 7, 3, 1, 48, 4,
 2, 6, 4, 3, 13, 4, 4,
 2, 4, 7, 4 *Heaut.* 4,
 1, 35, 52 *Adel.* 1, 1,
 9, 2, 1, 37, 4, 5, 21
Phor. 2, 1, 17, 2, 2,
 12, 4, 3, 73, 4, 4, 16,
 5, 1, 24 *Hec.* 3, 2,
 2, 4, 2, 24
male habet *And.* 2, 6,
 5 *Hec.* 4, 2, 30
maledicas *Eun.* 4, 17,
 29
maledicere *And.* *ProL.*
 23
malediceret *Phor.*
ProL. 16
maledicta *Adel.* 2, 3,
 10, 5, 3, 9
maledictis *And.* *ProL.*
 7 *Heaut.* *ProL.* 34
Phor. *ProL.* 3
maledictum *Adel.*
ProL. 17 *Hec.* 4, 2, 14
malefacere *Heaut.* 3,
 2, 49
malefacta *And.* *ProL.*
 23 *Adel.* 2, 1, 46
malefeceris *Adel.* 2, 1,
 10
malesicio *Phor.* 2, 1,
 22
malevoli *And.* *ProL.* 6
Heaut. *ProL.* 16 *A-*
del. *ProL.* 15
malevolus *Heaut.*
ProL. 22
mali *And.* 1, 1, 46, 89,
 3, 3, 15, 4, 3, 5, 5,
 2, 2, 5, 6, 3 *Eun.* 3,
 4, 9, 5, 6, 25, 29, 5,
 8, 5 *Heaut.* 1, 1, 30,
 2, 1, 17, 2, 2, 7, 9,
 4, 5, 2, 5, 3, 1, 10
Adel. 3, 3, 3, 90, 4,
 4, 1 *Phor.* 1, 2, 30,
 1, 3, 6, 1, 4, 7, 3,
 3, 10, 4, 4, 17 *Hec.*
 3, 1, 53, 3, 4, 4, 5,
 2, 15
maligna *Hec.* 1, 2,
 84
malim *And.* 3, 2, 49
Eun. 1, 1, 21 *Heaut.*
 2, 3, 27 *Adel.* 3, 2,
 13, 4, 7, 9 *Phor.*
 4, 3, 53 *Hec.* 5, 2,
 27
malis *And.* 3, 3, 30, 4,
 1, 3, 25 *Heaut.* 2, 3,
 85, 5, 1, 63 *Phor.* 4,
 4, 7, 5, 2, 1 *Hec.* 1,
 2, 35
malitia *Heaut.* 4, 5, 48
Phor. 1, 5, 43, 4, 8,
 54
malitiam *Hec.* 2, 1, 6
malle melius *And.* 2,
 5, 16
mallem *And.* 5, 5, 7
Adel. 2, 2, 15
malo *And.* 1, 2, 8, 2,
 1, 34, 3, 3, 9 *Eun.*
 3, 3, 9, 4, 4, 47, 5,
 2, 35 *Heaut.* 1, 1,
 83, 4, 8, 18 *Adel.* 1,
 1, 44, 3, 2, 2, 22
Phor. 3, 2, 20, 3, 3,
 11 *Hec.* 2, 3, 2
malo hoc *And.* 2, 5,
 20
malo huic *And.* 3, 1,
 10
maluit *And.* 2, 5, 19
malum *And.* 1, 1, 116,
 2, 5, 20, 3, 5, 5, 4,
 1, 49, 4, 2, 5, 4, 5,
 43, 5, 4, 18 *Eun.* 2,
 2, 43, 3, 3, 2, 4, 7,
 10, 5, 5, 26, 5, 6, 17,
 27 *Heaut.* 2, 3, 77,
 4, 3, 38 *Adel.* 3, 4,
 64, 4, 2, 5, 18 *Phor.*
 1, 4, 16, 3, 2, 18, 3,
 3, 22, 4, 3, 39, 4, 5,
 11, 5, 6, 12, 5, 7, 55,
 83, 5, 8, 19 *Hec.* 1,
 2, 57, 3, 1, 39, 55, 4,
 1, 55
malum præsens *Phor.*
 5, 2, 16
malus *And.* 1, 1, 137
Adel. 3, 4, 34
mammam *Adel.* 5, 9,
 18
mancipia *Eun.* 2, 3,
 72
mancipium *Eun.* 2, 2,
 43
mandatum *Eun.* 2, 1,
 2
mandes *Adel.* 3, 3, 19
Phor. 4, 4, 8
mando *And.* 1, 5, 62
mane *And.* 1, 1, 56, 4,
 1, 34, 59, 4, 5, 21
Eun. 2, 3, 48, 87, 4,
 6, 27, 28, 5, 2, 70
Heaut. 1, 1, 15, 2,
 3, 32, 3, 2, 8, 3, 3,
 53 *bis.* 4, 4, 14 *bis.*
 5, 1, 17 *Adel.* 2, 2,
 46, 2, 3, 11 *bis.* 3, 4,
 21, 5, 3, 34 *Phor.* 1,
 4, 39, 40, 3, 2, 46
Hec. 3, 5, 43, 46, 5,
 1, 19
maneam *Eun.* 3, 5,
 31
maneamne *Hec.* 3, 4,
 28
maneas *Phor.* 3, 2, 4
maneat *Eun.* 3, 2, 49
Heaut. 4, 4, 15
Phor. 2, 1, 8, 3, 2,
 27, 5, 3, 30, 5, 7,
 33
manebat *Phor.* 4, 1,
 4
manebit *Heaut.* 2, 3,
 139
manebo *And.* 4, 4, 18
Eun. 2, 1, 10
manedum *Hec.* 5, 4,
 4
manendum est *Eun.*
 4, 2, 9
manent *Eun.* 3, 5,
 83
maneo *And.* 2, 2, 26
Eun. 5, 2, 5 *Heaut.*
 4, 4, 15 *Adel.* 2, 4,
 15 *Phor.* 5, 1, 10
Hec. 5, 4, 5
manere *Adel.* 2, 2, 28
Phor. 5, 3, 32, 5, 7,
 33 *Hec.* 4, 4, 101
manerem *Eun.* 3, 3,
 6
maneret *Hec.* 2, 1,
 25
manes *Phor.* 5, 6, 9
manet *Phor.* 4, 5, 4

- maneto *Hec.* 3, 4, 29
 manibus *And.* 1, 1,
 134. 4, 1, 53 *Adel.*
 4, 2, 24
 manipulus *Eun.* 4, 7,
 6
 mansiones diutinae
Phor. 5, 8, 23
 mansisset *Heaut.* 3, 2,
 29
 mansit *Eun.* 4, 1, 8
 mansueti *And.* 1, 1,
 87
 mansum *Heaut.* 1, 2,
 26
 mansurus *Phor.* 3, 1,
 16
 manu *Adel.* 2, 1, 40,
 5, 9, 23 *Phor.* 5, 5,
 2 *Hec.* 3, 5, 43. 4,
 4, 44
 manum *And.* 1, 5, 63
Heaut. 3, 3, 2, 4 *Adel.*
 4, 2, 37. 5, 2, 6 *Phor.*
 4, 3, 29
 manus *Heaut.* 3, 3, 30
Adel. 4, 2, 26
 mare *Hec.* 3, 4, 5
 mari *Eun.* 3, 3, 13
 maria *Adel.* 5, 3, 4
 maritus *Adel.* 5, 8,
 15
 mastigia *Adel.* 5, 2,
 6
 mater *Eun.* 1, 2, 27,
 36. 3, 3, 12. 5, 2, 1
Heaut. 2, 2, 4, 2, 3,
 29. 5, 4, 1 *Adel.* 3,
 4, 32. 4, 5, 23. 5, 8,
 6 *Phor.* *Per.* 5, 1, 1,
 15. 1, 2, 80. 4, 1, 3
Hec. *Per.* 6, 11. 3,
 2, 18, 20, 23. 3, 3,
 18. 4, 1, 32. 4, 2, 14.
 4, 4, 3, 33
 materfamilias *Adel.* 4,
 7, 29
 maternus *Heaut.* 4, 1,
 24
 matre *Adel.* 4, 5, 16
Phor. 5, 6, 34 *Hec.*
 1, 2, 99, 109. 2, 1,
 40. 4, 4, 78
 matrem *Heaut.* 2, 3,
 94 *Adel.* 3, 4, 25.
 4, 3, 7. 5, 7, 12
Phor. 1, 2, 46. 5, 1,
 23 *Hec.* 3, 1, 19. 4,
 2, 26. 4, 3, 7. 4, 4,
 56
 matres *Eun.* 2, 3, 21
Heaut. 5, 2, 33
 matri *Eun.* 1, 2, 28
Hec. 3, 5, 27
 matrimonium *Hec.* 4,
 1, 33
 matris *Eun.* 1, 2, 31
Hec. 3, 1, 21, 38. 3,
 5, 31, 45
 matronam nullam
And. 2, 2, 27
 matronas *Eun.* *Prol.*
 37
 matura *And.* 4, 2, 32.
- 5, 4, 54 *Phor.* 4, 5,
 4
 mature *Eun.* 2, 1, 2.
 5, 4, 11
 maturem *And.* 3, 3,
 45
 mavis *Adel.* 5, 2, 7
 mavolo *Hec.* 4, 1,
 25
 maxime *Eun.* 5, 2, 27
Adel. 3, 2, 42 *Hec.*
 1, 2, 40
 maxime est *Heaut.* 2,
 4, 13
 maxima *Phor.* 5, 1, 34
Hec. 4, 2, 19
 maxumæ *Eun.* 4, 5, 8
Hec. 3, 1, 27 *bis.*
 maximum *Eun.* 5, 9,
 61 *Heaut.* *Prol.* 8
Adel. *Prol.* 18. 1, 2,
 36
 maxume *And.* 4, 6, 23.
 5, 1, 4, 16 *Eun.* 1, 2,
 109. 2, 3, 42. 5, 9,
 14, 40 *Heaut.* *Prol.*
 50. 2, 3, 43, 98. 3, 1,
 19, 79. 4, 5, 40 *Adel.*
 3, 2, 54, 3, 4, 56, 53.
 4, 3, 18. 5, 8, 3 *Phor.*
 1, 4, 27. 2, 2, 38 *Hec.*
 2, 1, 31. 3, 5, 24. 4,
 4, 86
 maxumi *And.* 1, 5, 59
Adel. 5, 6, 3
 maxumi feci *And.* 3,
 3, 42
 maxumo *Eun.* 3, 3, 26
Heaut. *Prol.* 40. 4,
 1, 13 *Adel.* 5, 1, 11.
 5, 4, 21 *Phor.* 5, 1,
 33
 maximos *Eun.* 4, 3,
 23
 maximum *Heaut.*
Prol. 49 *Adel.* 2, 2,
 8. 3, 3, 23. 5, 8, 18
Hec. *Prol.* 50. 1, 2,
 37. 3, 5, 7
 maximum est *And.* 3,
 2, 46 *Eun.* 5, 5, 17
Heaut. 1, 1, 106 *A-*
del. 2, 2, 24
 maxumus *Adel.* 5, 4,
 27
 mea causa *Heaut.*
Prol. 41
 mea injustitia *Heaut.*
 1, 1, 82
 meæ arti *Heaut.* *Prol.*
 48
 meapte *Heaut.* 4, 3, 8
 mecastor *Hec.* 1, 2, 8.
 4, 3, 5
 mederi *Phor.* 5, 4, 3
 mediam *And.* 1, 1,
 108. 4, 5, 37
 medicarer *And.* 5, 1,
 12
 medicari *And.* 5, 4, 42
 medicum *Hec.* 3, 1,
 43
 meditari *Adel.* 2, 1, 41
Phor. 1, 5, 12
- meditata *Phor.* 1, 5,
 18
 meditatus *And.* 2, 4,
 3
 meditor *Adel.* 5, 6, 8
 medio *Adel.* 3, 4, 33
Phor. *Prol.* 17. 5, 7,
 74 *Hec.* 4, 3, 14
 mediocris *Adel.* 5, 9, 9
 medicocriter *And.* 1,
 1, 32 *Heaut.* 2, 3,
 45
 medium *Eun.* 4, 7, 4,
Adel. 3, 2, 18
 melerice *Eun.* 1, 1,
 22. 3, 1, 26
 melior *Heaut.* 3, 2,
 38
 meliore *Phor.* 1, 4,
 51
 meliorem *Heaut.* 1, 1,
 12 *Adel.* 3, 3, 79
 meliores *Adel.* 5, 9,
 11
 melioribus *Phor.* 3, 2,
 37
 melius *And.* 3, 5, 12.
 4, 1, 57 *Eun.* 2, 3,
 84. 3, 1, 63. 4, 6, 28.
 5, 9, 52 *Heaut.* 3, 1,
 98. 4, 1, 30 *Adel.* 2,
 1, 26. 2, 2, 7, 14. 3,
 2, 52. 4, 2, 29. 4, 5,
 5. 5, 4, 7. 5, 7, 24
Phor. 2, 2, 79. 4, 3,
 35. 5, 8, 16 *Hec.* 2,
 1, 20
 meliuscula *Hec.* 3, 2,
 19
 membra *Adel.* 4, 4,
 3
 memento *Adel.* 3, 3,
 73
 meminere *Eun.* 4, 7,
 31, 45 *Heaut.* 3, 2,
 39. 5, 4, 3
 meminuerit *Eun.* 2, 3,
 43 *Heaut.* 5, 1, 78
 meminui *And.* 2, 5, 18.
 5, 6, 13 *Eun.* 2, 1,
 10 *Heaut.* 4, 4, 10
Phor. 1, 2, 24. 1, 4,
 50
 meministi *And.* 5, 4,
 41 *Phor.* 2, 2, 40
 meministin' *Heaut.* 4,
 1, 13 *Phor.* 1, 4,
 47
 memor *And.* 1, 5, 47,
 48
 memorabile *And.* 4,
 1, 1
 memorabile facinus
Heaut. 2, 3, 73
 memorare *Hec.* 3, 5,
 21
 memorem *Adel.* 2, 2,
 44
 memoria *And.* 1, 1, 13
Eun. 1, 2, 90
 memoriam *And.* 5, 4,
 41 *Phor.* 5, 3, 19
 memoriter *Eun.* 5, 3,
 6 *Phor.* 2, 2, 47
- men' *Heaut.* 2, 3, 5
Adel. 4, 2, 4
 Menander *And.* *Prol.*
 9
 Menandri *Eun.* *Prol.*
 9, 20, 30
 mendicum *And.* 4, 6,
 21
 mene *And.* 5, 4, 5
Heaut. 3, 3, 3 *Phor.*
 2, 3, 8 *Hec.* 4, 4,
 70
 Menedeme *Heaut.* 1,
 1, 107. 3, 1, 18, 31,
 55. 4, 8, 21. 5, 1,
 10, 35, 48, 58. 5, 2,
 1. 5, 5, 3
 Menedem' *Heaut.* 4,
 5, 1
 Menedemo *Heaut.* 3,
 3, 50. 4, 5, 20
 Menedemum *Heaut.*
 1, 2, 6, 11. 3, 3, 48.
 5, 2, 48
 mens *And.* 1, 1, 137
Eun. 4, 5, 3
 menses *Eun.* 2, 2, 46
Heaut. 1, 1, 66 *A-*
del. 4, 5, 57 *Phor.*
 3, 2, 35 *Hec.* 5, 3,
 24
 mensibus *Eun.* 2, 3,
 39 *Adel.* 3, 3, 43
Hec. 3, 3, 33
 mensis *Adel.* 3, 4, 29
Hec. 3, 3, 34
 mentem *Eun.* 2, 2, 2.
 3, 1, 61. 3, 2, 45. 4,
 3, 42. 5, 3, 1 *Heaut.*
 3, 1, 75. 4, 5, 16. 5,
 1, 13, 16. 5, 2, 33,
 44. 5, 3, 3 *Adel.* 4,
 1, 12 *Phor.* 1, 2, 27.
 1, 3, 2. 4, 3, 47 *Hec.*
 3, 3, 45. 4, 1, 21. 5,
 1, 8
 mentiare *Heaut.* 4, 3,
 23
 mentionem *Eun.* 3, 1,
 47
 mentiri *Heaut.* 3, 2,
 38 *Adel.* 1, 1, 30
 mentita *Eun.* 5, 7,
 16
 mentitam *Eun.* 4, 4,
 36
 mentitum *And.* 5, 2,
 22
 meram *Phor.* 1, 2,
 96
 mercator *And.* 1, 3,
 17 *Eun.* 1, 2, 29, 34
 mercatum *Adel.* 2, 2,
 24 *Phor.* 5, 5, 10
 mercatus *Eun.* 2, 3,
 65. 3, 5, 21 *Heaut.*
 1, 1, 2, 94
 mercedem *Heaut.* 1,
 1, 93 *Phor.* 2, 2,
 67
 mercenarium *Adel.* 4,
 2, 2
 meretrice *Eun.* 5, 4,
 5

- meretricem *Eun.* 2, 3, 60 *Adel. Prol.* 9, 1, 2, 69 *Phor.* 2, 2, 66 *Hec.* 4, 1, 24, 4, 4, 67, 94
- meretrices *Eun. Prol.* 57 *Hec.* 5, 2, 9, 5, 3, 36
- meretrici *Heaut.* 3, 3, 3
- meretricia *Eun.* 5, 5, 18
- meretriciæ artis *Heaut.* 2, 1, 14
- meretriciam *Eun.* 2, 3, 90
- meretricibus *Hec.* 1, 1, 1
- meretricios *And.* 5, 4, 10
- meretriciæ *And. Per.* 1 *Heaut. Per.* 10 *Hec. Per.* 4
- meretricium *Eun.* 1, 1, 3, 5, 4, 10, 5, 6, 24
- meretrix *Eun.* 5, 6, 16 *Heaut.* 3, 2, 11, 3, 3, 39 *Adel.* 4, 7, 29
- meridie *Adel.* 5, 3, 62
- merita *Eun.* 4, 6, 12
- meritam *Hec.* 3, 5, 37
- meritam esse *And.* 1, 5, 47
- merito *And.* 3, 2, 51, 3, 3, 42 *Eun.* 1, 2, 106, 2, 2, 95 *Heaut.* 2, 3, 119, 5, 1, 42 *Adel.* 5, 8, 23 *Phor.* 5, 7, 1, 5, 8, 42, 44 *Hec.* 2, 1, 44, 3, 5, 20, 55, 4, 2, 4, 5, 3, 41
- meritum *Phor.* 5, 3, 25
- meritum est *Heaut.* 1, 1, 40 *Phor.* 1, 5, 75
- meritus *And.* 3, 5, 15 *Heaut.* 4, 6, 11 *bis Phor.* 1, 5, 42 *Hec.* 5, 1, 34
- meruisti *Heaut.* 1, 1, 31
- metu *And.* 1, 2, 10, 1, 5, 17, 2, 2, 14, 5, 4, 35 *Eun.* 5, 6, 7 *Heaut.* 1, 2, 25, 2, 3, 87 *Adel.* 1, 1, 33, 50, 4, 4, 3 *Phor.* 1, 2, 7, 5, 4, 6, 5, 6, 3
- metuam *And.* 5, 4, 15
- metnas *Eun.* 4, 7, 16, 5, 9, 50 *Adel.* 5, 3, 44
- metuebant *Eun.* 3, 1, 43
- metuebat *Phor.* 1, 2, 68
- metuens *And.* 3, 4, 6
- metuere *Phor.* 3, 3, 23
- metuet *Eun.* 3, 1, 58
- metui *And.* 1, 1, 79, 3, 2, 14 *Eun.* 5, 2, 16 *Heaut.* 3, 3, 8, *Adel.* 2, 1, 39, 3, 3, 50
- metuis *Heaut.* 2, 3, 97, 4, 3, 42, 5, 3, 14, 5, 4, 9 *Phor.* 5, 1, 16 *Hec.* 2, 2, 15
- metuit *Adel.* 1, 2, 5, 5 *Phor.* 2, 2, 81
- metum *And.* 2, 2, 2, 2 *Heaut.* 2, 3, 96, 100 *Adel.* 4, 7, 18
- metuo *And.* 5, 4, 11 *Eun.* 3, 5, 62, 4, 6, 21 *Heaut.* 4, 3, 42, 4, 6, 4 *Adel.* 4, 4, 17 *Phor.* 3, 2, 6 *bis. Hec.* 3, 2, 2
- metus *And.* 1, 1, 27 *Phor.* 3, 1, 18
- metuunt *Hec.* 5, 2, 5
- meum ingenium *Heaut. Prol.* 47
- mi *And.* 1, 3, 10
- Mida *Phor.* 5, 6, 23
- migres *Hec.* 4, 2, 13
- miles *Eun. Per.* 2 *Prol.* 31, 1, 2, 45, 2, 3, 61, 4, 1, 9, 12, 4, 3, 12, 4, 5, 11, 4, 6, 14, 4, 7, 56, 5, 9, 11, 33 *Heaut.* 4, 4, 11 *Phor.* 3, 2, 47
- Milesius *Adel.* 4, 5, 68
- Mileti *Adel.* 4, 5, 20
- Miletum *Adel.* 4, 5, 21
- militatum *Heaut.* 1, 1, 65 *Adel.* 3, 3, 32
- milite *Eun.* 2, 2, 56, 4, 5, 7 *Hec.* 1, 2, 10, 16
- militem *Eun.* 3, 3, 32, 4, 1, 4, 4, 6, 17, 5, 9, 42 *Heaut.* 2, 3, 124 *Hec.* 1, 2, 21
- milites *Eun.* 4, 7, 45
- militi *Eun.* 2, 2, 57
- militiæ *Adel.* 3, 4, 49
- miltiam *Heaut. Per.* 1
- militis *Eun. Prol.* 26, 2, 1, 23
- militem *Eun.* 4, 7, 8
- mille *Heaut.* 3, 3, 41, 46
- millies *And.* 5, 4, 44 *Eun.* 3, 1, 32 *Phor.* 4, 2, 2
- milvio *Phor.* 2, 1, 16
- minabitur *Heaut.* 3, 1, 80
- minæ *Eun.* 3, 2, 18 *Adel.* 2, 2, 16, 3, 3, 17, 4, 7, 24 *Phor.* 3, 3, 24
- minam *Heaut.* 3, 1, 66
- minas *And.* 1, 3, 5 *Eun.* 1, 2, 89 *Phor. Per.* 10, 4, 4, 2, 4, 7, 7 *Adel.* 2, 2, 35, 5, 7, 17 *Phor. Per.* 9, 2, 2, 63, 4, 3, 57, 62, 5, 7, 4, 5, 8, 49
- Minervam *Heaut.* 5, 4, 13
- minima *Heaut.* 5, 2, 44
- minime *Eun. Prol.* 2, 2, 3, 41 *bis Heaut.* 1, 1, 37, 2, 3, 4, 2, 4, 3, 3, 2, 14, 4, 1, 16, 4, 4, 20, 4, 5, 37 *Adel.* 2, 1, 39, 43, 4, 3, 6, 4, 15, 5, 4, 27 *Hec.* 1, 2, 10, 2, 1, 23, 2, 2, 25, 3, 3, 49, 4, 3, 7, 5, 1, 33, 5, 3, 16
- minime gentium *Eun.* 4, 1, 11 *Adel.* 3, 2, 44 *Phor.* 5, 8, 44
- minum *Eun.* 1, 1, 30 *Heaut.* 3, 1, 68 *Hec.* 1, 1, 12
- minis *Eun.* 5, 6, 15 *Adel.* 2, 1, 37
- minitare *Eun.* 5, 7, 19 *Hec.* 3, 4, 13
- miuitat *Phor.* 5, 6, 12
- minitatur *Eun.* 5, 5, 15 *Phor.* 5, 6, 11
- minitemur *Hec.* 4, 4, 96
- minor *Heaut.* 2, 3, 113 *Adel.* 4, 2, 41
- minorem *Eun.* 2, 2, 58
- minnam *Hec.* 4, 3, 10
- minuatur *Heaut. Prol.* 42
- minue *Phor.* 2, 2, 88
- minuebat *Phor.* 5, 8, 24
- minueris *And.* 2, 3, 18
- minus *And.* 1, 2, 26, 4, 1, 31 *Eun.* 2, 1, 21, 3, 1, 45, 3, 3, 29, 4, 5, 11, 4, 6, 23 *ter Heaut.* 1, 1, 95, 1, 2, 18, 2, 3, 18, 3, 3, 34 *bis.* 4, 1, 55, 5, 1, 66, 5, 2, 5, 5, 3, 9 *Adel.* 4, 3, 14, 5, 9, 36 *Phor. Prol.* 11, 1, 1, 7, 1, 4, 31, 1, 5, 41, 2, 2, 15, 3, 3, 2, 21, 4, 4, 9, 5, 3, 4, 5, 8, 33 *Hec.* 2, 2, 18, 4, 2, 30, 4, 4, 8, 25, 5, 1, 3, 4
- mira *Eun.* 2, 2, 57 *Heaut.* 5, 1, 23
- mirabar *And.* 1, 2, 4 *Adel.* 4, 5, 8 *Phor.* 3, 2, 5
- mirabere *Heaut.* 2, 3, 133
- mirabile est *Heaut.* 2, 4, 7
- mirandum *Hec.* 4, 4, 39
- mirari *Eun.* 3, 4, 9 *Heaut.* 5, 1, 78 *Adel.* 3, 3, 21 *Hec.* 5, 1, 6
- mirarier *Phor.* 1, 2, 42
- miræ *Heaut.* 5, 1, 25
- mirificissimum *Phor.* 5, 6, 52
- miris *Hec.* 1, 2, 104
- miro *Hec.* 3, 5, 39
- miror *And.* 4, 5, 11 *Eun.* 4, 5, 12 *Heaut.* 2, 4, 3, 3, 2, 14, 3, 3, 52, 5, 1, 24, 5, 2, 48, 5, 3, 2 *Phor.* 5, 3, 23
- mirum *And.* 3, 4, 19, 4, 1, 27, 4, 5, 16 *Eun.* 2, 1, 24, 3, 1, 13, 4, 4, 44, 5, 9, 53 *Heaut. Prol.* 2, 3, 4 *Phor.* 5, 6, 8 *Hec.* 1, 2, 85, 2, 1, 23 *bis.* 4, 4, 87
- misceto *Heaut.* 4, 5, 55
- miser *And.* 4, 1, 25, 4, 2, 19, 5, 2, 10 *Eun.* 2, 2, 6, 29, 3, 5, 32, 5, 5, 11, 24 *Heaut.* 1, 1, 96, 4, 6, 5, 4, 8, 17, 5, 2, 3 *Adel.* 2, 2, 36 *Phor.* 1, 1, 10, 1, 3, 26, 1, 4, 23, 3, 3, 1, 5, 8, 8 *Hec.* 1, 2, 58, 3, 1, 13, 15, 20, 3, 3, 13, 25, 3, 4, 8, 4, 4, 79
- miseram *And.* 1, 5, 50, 34, 4, 2, 10, 4, 3, 4 *Eun.* 1, 2, 18, 99, 4, 1, 2, 4, 3, 1, 18, 5, 1, 6, 11, 5, 5, 3, 5, 7, 7 *Heaut.* 2, 4, 24 *Phor.* 2, 2, 10, 5, 1, 1, 5, 8, 17, 32 *Hec.* 1, 2, 12, 3, 2, 1, 5, 3, 19, 4, 1, 2
- miæræ *And.* 4, 5, 4 *Eun.* 4, 3, 24 *Adel.* 3, 2, 10 *Phor.* 3, 1, 6, 5, 1, 20 *Hec.* 3, 3, 41
- miseram *And.* 1, 5, 6, 17, 37, 4, 5, 22, 49 *Eun.* 1, 2, 117 *Heaut.* 5, 4, 6 *Adel.* 3, 1, 4, 3, 2, 7, 32, 3, 4, 40, 4, 5, 53 *Phor.* 1, 2, 46, 3, 3, 32, 5, 1, 22, 23 *Hec.* 1, 1, 17, 2, 2, 29

- misere *And.* 3, 2, 40
Eun. 1, 1, 23, 3, 1,
 22 *Heaut.* 1, 2, 16,
 2, 3, 124, 4, 1, 36
Adel. 4, 1, 6, 4, 5,
 33, 64
 miseret *Hec.* 1, 1, 7
 miserescat *Heaut.* 5,
 4, 3
 miseret *And.* 5, 2, 28
Eun. 4, 7, 32, 5, 5,
 3 *Heaut.* 1, 1, 116,
 2, 3, 19, 4, 5, 2
Phor. 1, 4, 11 *Hec.*
 3, 4, 32
 miseri *Eun.* 3, 2, 34
 miseria *Adel.* 4, 2, 16,
 4, 3, 11
 miseriam *Eun.* 3, 1,
 16 *Heaut.* 1, 1, 75
Adel. 5, 4, 13, 22
 miseriarum *Adel.* 3,
 1, 7
 miserias *Heaut.* 3, 1,
 11 *Hec.* 3, 4, 6
 misericordia *And.* 1,
 1, 99, 1, 5, 27 *He-*
aut. 4, 1, 24 *Adel.*
 5, 2, 8 *Phor.* 3, 2,
 13 *Hec.* 1, 2, 92
 misericordiam *And.*
 3, 3, 27 *Heaut.* 5, 2,
 42 *Phor.* 1, 5, 47
 miseris *Adel.* 4, 2, 6
Hec. 4, 1, 55
 miserior *Heaut.* 2, 1,
 12, 2, 3, 22
 miseriozem *Hec.* 4, 1,
 51
 miseris *Eun.* 5, 5, 13
 miseritum est *Heaut.*
 3, 1, 51 *Phor.* 1, 2,
 49, 3, 2, 16 *Hec.* 3,
 3, 19
 miserius *Heaut.* 2, 3,
 14
 misero *And.* 2, 1, 3
Heaut. 2, 2, 5, 2,
 3, 9, 5, 1, 44 *Adel.*
 2, 1, 19, 45, 3, 2,
 3, 3, 3, 3, 50, 4, 5,
 32 *Hec.* 4, 2, 29
 miseris *And.* 4, 2, 6
 miserissimus *Eun.* 5, 2,
 7
 miseram *And.* 1, 5, 9,
 2, 2, 14, 3, 5, 11, 4,
 1, 22, 5, 4, 11 *Eun.*
 1, 1, 26, 3, 1, 29, 5,
 7, 13 *Heaut.* 1, 1,
 82, 1, 2, 18 *bis.* 2,
 4, 21, 3, 1, 4, 3, 2,
 15 *Adel.* 3, 2, 12, 4,
 2, 19 *Phor.* 1, 2, 44,
 1, 4, 10, 3, 3, 4 *Hec.*
 3, 1, 5, 4, 4, 80
 misisse *Eun.* 3, 5, 57
 misit *Eun.* 3, 2, 27, 3,
 3, 22 *Heaut.* 1, 2, 17
Hec. 5, 3, 2
 missa *And.* 3, 2, 54
Eun. 1, 2, 10, 11, 5,
 2, 25 *Adel.* 5, 7, 8,
 5, 9, 34
 missam *Eun.* *Per.* 8
Hec. 5, 2, 13
 missos *And.* 5, 1, 14
 missum face *And.* 4,
 1, 57
 missum feci *Hec.* 3, 3,
 48
 missum te facimus
Phor. 5, 7, 53
 missus *Phor.* 5, 6, 42
 Mitio *Adel.* 1, 1, 55,
 1, 2, 19, 16, 52, 4, 3,
 7, 4, 7, 2, 19, 5, 3,
 14, 50, 5, 7, 25, 5,
 8, 20, 29, 5, 9, 22,
 31
 Mitionem *Adel.* 3, 5,
 2
 Mitioni *Adel.* *Per.* 2
 mitis *Adel.* 2, 4, 12
 mittam *Eun.* 5, 4, 4
Adel. 3, 1, 5 *Phor.*
 4, 3, 43, 70
 mittas *Heaut.* 1, 2,
 4
 mitte *And.* 4, 5, 25,
 5, 3, 2, 5, 4, 1 *He-*
aut. 2, 3, 78, 5, 1, 74
Adel. 2, 1, 31, 3, 2,
 37, 5, 2, 5, 5, 3, 52
Hec. 4, 1, 41
 mittimus *Phor.* 5, 3,
 29
 mittis *Heaut.* 4, 4,
 14
 mittit *Phor.* 5, 6, 21
 mitto *Heaut.* 5, 1, 27
Adel. 4, 4, 16, 5, 3,
 9, 34, 5, 4, 6 *Phor.*
 1, 5, 2, 63
 mittundi *Phor.* 1, 1,
 16
 moderantur *Heaut.* 2,
 1, 4
 modesta *Adel.* 5, 3, 7
Hec. 1, 2, 90
 modeste *Eun.* 3, 5,
 32 *Phor.* 1, 3, 18
Hec. 4, 1, 57
 modestia *Hec.* 3, 5,
 23, 4, 2, 15
 modesto *And.* 1, 1,
 93
 modis *And.* 1, 5, 13
Eun. 2, 3, 92, 4, 4,
 43, 5, 5, 13 *Adel.* 2,
 1, 12, 3, 2, 17 *Hec.*
 1, 2, 104, 4, 4, 79
 modo passim, sed nul-
 lo sensu peculiari
 modum *And.* 1, 1, 68,
 5, 1, 7 *Eun.* 1, 1, 12
Heaut. 4, 5, 7 *Adel.*
 3, 3, 71 *Hec.* 4, 4,
 54
 mœchis *Eun.* 5, 5,
 15
 mœcho *Eun.* 5, 5, 18,
 5, 6, 22
 mœchum *And.* 2, 1,
 18
 mœrore est *And.* 4, 2,
 10
 mœustus *Heaut.* 1, 1, 70
 molam *And.* 1, 2, 29
 molendo *Adel.* 5, 3,
 61
 molendum *Phor.* 1, 5,
 19
 molesta *Eun.* 3, 5, 23
Adel. 1, 2, 42, 62
 molestæ nuptiæ *And.*
 2, 6, 7
 molestia *Eun.* 5, 4,
 6
 molestiæ *Eun.* 4, 2,
 2
 molestiam *Adel.* 5, 3,
 33 *Hec.* 3, 2, 9
 molestias *Eun.* 1, 1,
 32
 molestum *And.* 1, 1,
 16, 2, 2, 21 *Eun.* 3,
 2, 31 *Heaut.* 3, 3,
 21 *Adel.* 5, 3, 20
 molestus *And.* 4, 1, 17
Eun. 3, 1, 24 *Heaut.*
 3, 5, 7 *Adel.* 2, 1, 27
Phor. 4, 3, 30
 moluntur *Heaut.* 2, 2,
 11
 molliri *Phor.* 3, 2,
 13
 mollirier *Phor.* 4, 3,
 27
 molliter *Adel.* 5, 1, 1
 mollities *Eun.* 2, 1,
 16
 momento *And.* 1, 5,
 32
 moneam *And.* 5, 4, 15
Heaut. 1, 1, 6
 moneas *Eun.* 2, 1,
 10
 moneat *And.* 3, 3, 19
Adel. 5, 4, 3
 monebat *Hec.* 3, 3,
 15
 moneo *And.* *Prol.* 22
Adel. 3, 3, 74, 76
Hec. 1, 1, 7, 5, 1,
 40
 monere *Heaut.* 1, 1,
 26, 117
 mones *And.* 2, 2, 36
Heaut. 3, 3, 32 *Hec.*
 4, 4, 97
 monet *And.* 5, 4, 1
 monitor *Heaut.* 5, 1,
 2 *Phor.* 1, 5, 4
 montore *Heaut.* 1, 1,
 119
 monstra *Phor.* 4, 4,
 24
 monstrabo *Adel.* 4, 2,
 31
 monstratione *Adel.* 4,
 6, 2
 monstri *And.* 1, 5, 16
Eun. 2, 3, 42, 4, 3,
 14 *Phor.* 5, 7, 61
 monstrum *Eun.* 4, 4,
 29, 5, 2, 21
 monteis *Phor.* 1, 2,
 18
 mouui *Adel.* 5, 9, 6
 mouimus *Phor.* 1, 4,
 44
 monuisse *Heaut.* 2, 3,
 20
 monumentum *Eun.*
Prol. 13
 mora *And.* 2, 5, 9, 5,
 1, 9, 3, 4, 14, 5, 6,
 7 *Adel.* 2, 2, 17, 3,
 2, 56
 moræ *And.* 1, 1, 139
Adel. 4, 5, 78, 5, 7,
 6
 moram *And.* 3, 5, 9
Hec. 1, 2, 52
 moratam *Hec.* 4, 4,
 22
 morbi *Eun.* 2, 1, 19
Hec. 3, 1, 43, 3, 2,
 22
 morbo *Hec.* 3, 3, 6
 morbum *And.* 1, 5,
 67 *Phor.* 1, 5, 14
Hec. 3, 3, 13
 morbus *Phor.* 4, 1, 8,
 9 *Hec.* 3, 1, 50, 54,
 3, 2, 2 *bis*
 mordere *Eun.* 3, 1,
 21
 mordet *Adel.* 5, 3, 21
 more *And.* 1, 1, 125,
 5, 6, 3 *Heaut.* 1, 1,
 29
 morem *And.* 4, 1, 17
Adel. 2, 2, 6, 3, 3,
 78, 4, 5, 74, *Hec.* 4,
 2, 23, 5, 4, 20
 moremnr *Heaut.* 4, 7,
 6
 moreretur *Heaut.* 4, 1,
 39
 mores *And.* 1, 2, 18,
 4, 2, 13 *Eun.* 5, 4, 10,
 5, 9, 59 *Heaut.* 2, 2,
 10, 2, 3, 19, 5, 4, 9
Adel. 4, 7, 40, 5, 9,
 27 *Phor.* 1, 2, 5 *Hec.*
 1, 2, 88, 2, 1, 43, 3,
 5, 28, 4, 2, 2, 5, 1,
 9
 mores consimiles *He-*
aut. 2, 4, 2
 mori *Eun.* 1, 1, 21, 4,
 7, 2
 moriar *Phor.* 3, 1, 19
 moribus *And.* 2, 3,
 21 *Heaut.* 4, 7, 11,
 5, 3, 16 *Hec.* 4, 4,
 22
 moriens *And.* 1, 5, 50
Adel. 3, 4, 11
 morigera *And.* 1, 5,
 60
 morigeratus *Adel.* 2,
 2, 11
 moritur *And.* 1, 1, 78
Phor. *Per.* 6 *Hec.* 1,
 2, 96
 moror *And.* 1, 1, 87
Eun. 1, 2, 104 *He-*
aut. 1, 1, 120 *Phor.*
 4, 5, 6
 mors *And.* 1, 5, 63
Phor. 5, 1, 23
 morte *And.* 4, 6, 4
Phor. 1, 3, 14

- mortem *And.* 1, 1, 84.
 1, 3, 18 *Heaut.* 2,
 3, 30. 4, 1, 23 *Adel.*
 1, 2, 10. 5, 4, 20
Phor. 1, 5, 14. 5, 8,
 30 *Hec.* 3, 4, 8. 4,
 2, 20
 mortua *Eun.* 1, 2, 50
Heaut. 2, 3, 46. 3, 3,
 42
 mortuam *Phor.* 1, 2,
 46
 mortui *Eun.* 3, 3,
 12
 mortuo verba fiunt
Phor. 5, 8, 26
 mortuum *Adel.* 3, 4,
 47 *Hec.* 5, 4, 12,
 35
 mortuus *And.* 5, 4,
 25
 morum *Adel.* 2, 1, 6
 mos *Eun.* 1, 2, 108
Heaut. 2, 4, 13. 3,
 3, 1 *Adel.* 4, 1, 16
Phor. 2, 3, 14
 motus *Phor. Prol.* 33
 move *And.* 4, 4, 10
Eun. 5, 3, 3
 moventur *And.* 3, 2,
 36
 moveo *And.* 5, 4, 18
Eun. 5, 3, 4
 movet *Heaut.* 5, 1,
 66
 mox *And.* 3, 2, 5, 27
Eun. 2, 1, 13 *Heaut.*
Per. 4 *Adel. Per.*
 10. 2, 1, 50. 5, 6,
 1 *Phor.* 1, 3, 9. 4,
 3, 1
 mulctabo *Eun.* 4, 7,
 4
 mulctavit *Adel.* 1, 2,
 10
 muliebri re *Heaut.* 2,
 3, 48
 mulier *And.* 1, 1, 42.
 1, 4, 2, 2, 3, 7. 4, 4,
 3, 16 *Eun.* 4, 1, 13.
 5, 9, 50 *Heaut.* 2, 2,
 2, 3, 2, 64. 3, 2,
 10. 5, 3, 3 *Phor.* 4,
 5, 14. 3, 3, 11 *Hec.*
 2, 1, 17. 4, 1, 10. 4,
 4, 39. 5, 1, 10
 mulier sapiens *Phor.*
 5, 8, 57
 mulierenlam *Heaut.*
 3, 1, 35 *Phor.* 5, 8,
 28
 mulierem *And.* 1, 1,
 106. 1. 4, 3 *Eun.* 2,
 3, 65 *Heaut.* 4, 5, 3
Adel. 1, 2, 10. 2, 1,
 18. 4, 2, 27. 5, 2, 17
Phor. 5, 5, 1. 5, 7,
 27 *Hec.* 1, 2, 113. 4,
 1, 51. 4, 4, 40
 mulieres *And.* 1, 1,
 90 *Eun.* 2, 3, 5 *He-*
aut. 2, 3, 134 *Adel.*
 2, 2, 22. 4, 5, 13
Hec. 2, 1, 2. 3, 1,
 32. 4, 4, 88. 5, 1,
 28. 5, 2, 10
 mulieri *And.* 3, 1, 2
Eun. 3, 5, 27, 41
Heaut. 2, 3, 40. 5, 1,
 80 *Adel.* 4, 3, 8
Phor. 4, 5, 14 *Hec.*
 5, 1, 31
 mulieris *Heaut.* 4, 1,
 50 *Phor.* 1, 5, 77
Hec. 4, 4, 21
 mulierum *Eun.* 4, 3,
 23. 4, 7, 42 *Heaut.*
 2, 2, 10 *Hec.* 4, 2,
 24
 multimodis *And.* 5, 4,
 37 *Heaut.* 2, 3, 79
 multis modis *And.* 5.
 6, 3 *Phor.* 3, 1, 1
Hec. 2, 3, 7
 multo maximum
And. 3, 2, 46
 mundus *Eun.* 5, 4,
 12
 munerarier *Heaut.* 2,
 3, 59
 munere *Eun.* 2, 2, 38.
 5, 7, 22 *Phor.* 1, 1,
 13 *Hec.* 5, 4, 13
 munus *Eun.* 2, 1, 8.
 2, 2, 44 *Adel.* 5, 1,
 2
 musica *Hec. Prol.* 23
 musicam *Phor. Prol.*
 18 *Hec. Prol.* 46
 musicis *Eun.* 3, 2,
 24
 musicum *Heaut. Prol.*
 23
 mussitanda *Adel.* 2, 1,
 53
 mustellino *Eun.* 4, 4,
 22
 muta *And.* 3, 1, 5.
Eun. 3, 5, 61
 mutare *Adel.* 4, 7,
 20
 mutari *Hec.* 4, 1, 54
 mutat *And.* 5, 4, 47
 mutatio *Eun.* 4, 4, 4
Hec. 4, 4, 11
 mutavit *And.* 1, 5, 8
Adel. 5, 9, 27
 mutem *Eun.* 3, 5, 24,
 62
 mutes *Eun.* 3, 5, 64
 mutet *And.* 2, 3, 19
Phor. 3, 2, 27. 5, 2,
 9, 10
 mutire *And.* 3, 2, 25
 mutito *Hec.* 5, 4, 26
 mutuas *Phor.* 1, 5,
 37
 mutum *Heaut.* 4, 4,
 26
 mutus *Eun.* 3, 1, 27
 mutaum *Heaut.* 3, 3,
 41
 Myconium *Hec.* 3, 4,
 19. 5, 3, 3
 Myconius *Hec.* 5, 3,
 5
 Myrrhina *Hec. Per.*
 11. 3, 4, 31. 4, 1, 8,
 26, 45. 4, 4, 10. 5, 3,
 32. 5, 4, 30
 Myrrhinam *Hec.* 5, 3,
 13. 5, 4, 5
 Mysis *And.* 1, 3, 22.
 1, 5, 33, 48 *bis.* 4,
 2, 3, 31. 4, 4, 1. 4,
 5, 9. 4, 6, 7

N.

- Nacta *Hec.* 1, 1, 8
 nactus *Eun.* 3, 5, 8 *A-*
del. 3, 3, 68 *Phor.* 1,
 3, 16 *Hec.* 1, 2, 95.
 4, 4, 59. 5, 3, 27
 næ *And.* 4, 5, 33
 Nævi *Eun. Prol.* 25
 Nævium *And. Prol.*
 18
 namque *Adel.* 2, 1,
 39
 narra *Eun.* 3, 1, 31.
 3, 5, 14 *Phor.* 5, 8,
 11
 narrabit *Phor.* 2, 2,
 19
 narrabo *And.* 2, 1, 14
Adel. 3, 5, 3. 4, 3,
 13
 narrandi *And.* 2, 2,
 17
 narrando *Phor.* 4, 4,
 16
 narrandum *And.* 4, 2,
 23 *Phor.* 5, 3, 35
 narrare *And.* 3, 2, 24
Heaut. 2, 3, 78 *Hec.*
 1, 2, 35
 narrari *Eun.* 5, 7, 9
 narras *And.* 2, 2, 30.
 3, 1, 8. 5, 6, 6 *Eun.*
 3, 1, 18. 4, 4, 5. 5,
 3, 7 *Heaut.* 3, 2, 9.
 5, 1, 23 *Adel.* 4, 2,
 18, 20 *Phor.* 1, 2,
 86. 2, 2, 21, 54. 4, 4,
 4. 5, 3, 23. 5, 7, 42
Hec. 1, 2, 77. 5, 2,
 17
 narrasti *And.* 3, 4,
 12
 narrat *And.* 2, 6, 3
Eun. 3, 2, 29 *He-*
aut. 1, 2, 18. 2, 1, 8.
 2, 3, 31. 3, 1, 8.
 4, 3, 31 *Adel.* 5, 2, 2
Phor. 5, 8, 6 *Hec.*
 1, 2, 70
 narrationis *And.* 4, 2,
 26
 narrato *Eun.* 5, 5, 28
Heaut. 4, 3, 24 *A-*
del. 3, 2, 53
 narravit *Eun.* 5, 9, 20
Hec. 1, 2, 22. 4, 2,
 6. 4, 4, 89
 narrem *And.* 5, 5, 6
Heaut. 2, 3, 95 *Phor.*
 4, 4, 4
 narremus *Adel.* 3, 2,
 38
 narres *And.* 3, 1, 19.
 4, 4, 13
 narret *And. Prol.* 6
Heaut. 2, 1, 10. 4,
 3, 28 *Phor.* 5, 6, 6.
 5, 8, 12
 narro *And.* 3, 4, 12
Hec. 5, 3, 33
 nasci *Heaut.* 2, 1, 2
 naso adunco *Heaut.*
 5, 5, 18
 nata *Eun.* 3, 3, 20 *A-*
del. 3, 1, 8. 5, 3, 19
Hec. 2, 3, 6
 nata est *Phor.* 5, 8, 29
 natalis *Phor.* 1, 1, 14
 natam *Phor.* 5, 3, 9
Hec. 5, 2, 30
 nate *Heaut.* 5, 5, 16
 nati *Adel.* 1, 1, 21
 natum *And. Per.* 9
Eun. 3, 2, 7 *Adel.*
 3, 1, 10. 4, 4, 5, 24
Hec. 3, 3, 39. 4, 4,
 21. 5, 3, 34
 natura *And.* 4, 5, 56
Eun. 2, 3, 24 *Heaut.*
Prol. 24 *Adel.* 1, 2,
 46. 5, 7, 4
 naturam *Heaut.* 3, 1,
 97 *Adel.* 5, 5, 4
 natu *Heaut.* 4, 1, 32
Adel. 5, 4, 27. 5, 8,
 7
 natus *And.* 3, 2, 6. 5,
 1, 14 *Eun.* 4, 4, 26
Heaut. 1, 1, 10. 3,
 1, 12. 5, 4, 13 *Adel.*
 1, 1, 15. 4, 7, 10
Hec. 2, 2, 28. 4, 4,
 17. 5, 1, 23
 navem *And.* 1, 3, 17
Adel. 2, 2, 18. 4, 5,
 69
 navi *And.* 5, 4, 20 *He-*
aut. 1, 2, 8 *Hec.* 3,
 4, 7
 navigare *Hec.* 3, 4, 3
 navigo in portu *And.*
 3, 1, 22
 naviter *Eun.* 1, 1, 6
 Nausistrata *Phor.* 5,
 3, 30. 5, 7, 93, 94.
 5, 8, 25, 43, 57, 63
 nauta *Phor.* 4, 1, 10
 ne qua *Adel.* 4, 4,
 16
 ne quid *Heaut.* 2, 3,
 120. 3, 2, 44. 4, 3,
 12 *Phor.* 1, 5, 15
 nebat *Heaut.* 2, 3,
 52
 nebulo *Eun.* 4, 4, 50.
 4, 7, 15
 nebulonem *Eun.* 2, 2,
 38
 necem *And.* 1, 2, 28
Adel. 2, 1, 23 *Phor.*
 2, 1, 13

- necessario *And.* 4, 1, 8
 necesse *And.* 2, 2, 35
Eun. 5, 5, 27, 5, 6, 28, 5, 9, 45 *Heaut.* 1, 2, 35 *Adel.* 1, 1, 26 *Phor.* 1, 5, 66
 necessitas *Hec.* 3, 5, 42
 nedum *Heaut.* 3, 1, 45
 nega *And.* 2, 3, 10
Heaut. 3, 3, 3
 negabant *Hec.* 5, 3, 7
 negabas *Hec.* 4, 1, 23
 negabis *Heaut.* 2, 3, 109
 negabit *Adel.* 3, 4, 38
 negabon' *And.* 3, 5, 6
 negant *Eun.* 2, 2, 20, 5, 1, 6 *Phor.* 2, 3, 19
 negare *And.* 1, 1, 120
Eun. 4, 1, 5 *Hec.* 1, 2, 45
 negas *And.* 5, 4, 6
Phor. 5, 1, 13
 negat *And.* 2, 2, 21
Eun. Prol. 31, 2, 2, 21, 4, 4, 25, 47 *Heaut. Prol.* 18 *Adel.* 4, 2, 3 *Phor.* 1, 2, 63, 66, 2, 2, 5, 6 *bis*, 8, 9
 negato *Eun.* 4, 4, 45
 neges *And.* 2, 4, 2
Heaut. 4, 1, 19
 neget *And.* 1, 1, 122
 neglecta *Heaut.* 2, 3, 54, 116
 neglexit *Hec.* 4, 4, 48
 negligentem *And.* 2, 3, 23
 negligenter *And.* 1, 5, 19
Heaut. 2, 3, 50
 negligentia *And.* 1, 1, 44
Phor. 5, 8, 27
 negligentiam *And. Prol.* 20
Phor. 4, 1, 5
 negligere *Adel.* 2, 2, 8
Phor. 2, 2, 19
 negligitur *Phor.* 2, 2, 11
 negliguntur *Heaut.* 2, 3, 58
 nego *Eun.* 2, 2, 21
Adel. 5, 3, 12
Phor. 2, 2, 36, 3, 2, 39, 5, 8, 25
 negotii *And. Prol.* 2, 5, 4, 51
Eun. 3, 1, 14, 3, 4, 6
Heaut. 3, 1, 92
Adel. 4, 5, 8, 73
Phor. 4, 4, 29, 5, 3, 33
Hec. 1, 2, 22
 negotii *And.* 5, 2, 8
 negotiis *Heaut.* 3, 1, 9
 negotio *Adel. Prol.* 20
Hec. Prol. 26
 neminem *And.* 2, 2, 26, 27, 3, 2, 26, 4, 5, 11
Eun. 1, 2, 67, 3, 5, 5, 4, 4, 13
Adel. 3, 1, 4
Phor. 4, 2, 1
Hec. 1, 1, 9
 bis
 nemini *And.* 1, 1, 37, 1, 5, 16
Adel. 2, 3, 6
Phor. 5, 7, 60
Hec. 3, 1, 1, 3, 3, 38
 nemo *And.* 2, 3, 22, 4, 2, 14, 5, 5, 7
Eun. 1, 1, 7, 2, 1, 20, 3, 2, 34, 3, 5, 13, 4, 6, 20, 5, 9, 2, 48, 52
Heaut. 1, 1, 12, 13, 2, 3, 22, 3, 3, 13, 5, 2, 22
Adel. 2, 1, 54, 3, 2, 55, 3, 3, 81, 4, 1, 13
Phor. 1, 2, 102, 2, 1, 24, 5, 1, 39, 5, 3, 25
Hec. 1, 1, 10, 1, 2, 66, 112, 114, 2, 1, 40, 3, 1, 43, 49
 nempe *And.* 1, 1, 3, 1, 2, 24, 2, 2, 34, 2, 3, 13, 3, 3, 35, 3, 5, 12, 5, 4, 48
Eun. 1, 2, 78, 3, 5, 15
Heaut. 4, 1, 26
Adel. 4, 7, 24
Phor. 1, 5, 77, 80
Hec. 1, 2, 30
 nepos *Hec.* 4, 4, 17
 nepoti *Adel.* 5, 9, 17
 Neptuni *Adel.* 5, 3, 4
 nequam *Phor.* 1, 5, 10
 nequeas *Eun.* 1, 1, 30
 nequeat *Adel.* 4, 1, 4
Hec. 4, 1, 60
 nequeo *Eun.* 1, 2, 101, 3, 4, 9, 4, 3, 19
Adel. 3, 3, 21, 4, 2, 5
Phor. 3, 2, 4, 27, 5, 7, 90
Hec. 3, 3, 1, 25, 4, 4, 23
 nequicquam *Heaut.* 2, 3, 103
 nequior *Adel.* 4, 1, 12
 nequit *Adel.* 1, 1, 51
 nequitiam *Heaut.* 3, 1, 72
 nequitiam *Adel.* 5, 3, 4
 nervos *Eun.* 2, 3, 20
 nervum *Phor.* 2, 1, 11, 4, 4, 15
 nesciam *Eun.* 4, 4, 23, 5, 2, 42
Heaut. 5, 3, 2, 18
Phor. 5, 7, 87
Hec. 3, 5, 3
 nescias *Heaut.* 2, 3, 104, 5, 3, 5
Adel. 5, 4, 3
Hec. 4, 3, 12
 nesciat *Heaut.* 5, 1, 73
 nesciatis *Eun.* 5, 5, 19
 nesciebam *Eun.* 1, 2, 75, 4, 5, 10
 nescientem *Heaut.* 3, 1, 59
 nescimus *Hec.* 4, 1, 56
 nescio *And.* 2, 2, 3, 3, 1, 19, 4, 1, 40, 4, 4, 13, 4, 5, 7, 5, 1, 22, 5, 2, 14
Eun. 2, 2, 60, 2, 3, 7, 13, 29, 4, 3, 7, 15, 4, 4, 44, 49, 5, 1, 2, 10, 5, 5, 11, 19
Heaut. 2, 2, 7, 2, 3, 67, 2, 4, 16, 3, 1, 90, 3, 2, 30, 4, 1, 7, 12, 45, 47, 4, 5, 11, 5, 1, 24, 71, 5, 2, 5, 5, 3, 6, 5, 4, 15
Adel. 1, 1, 54, 2, 3, 4, 2, 32, 4, 3, 14, 4, 4, 25, 4, 5, 24, 63
Phor. 1, 2, 87, 1, 4, 16, 3, 1, 10, 4, 4, 2, 5, 2, 10, 5, 3, 24, 5, 7, 59
Hec. 1, 2, 111, 2, 1, 8, 3, 1, 24, 39, 41
bis. 3, 2, 1, 3, 3, 23, 3, 4, 30, 5, 3, 29, 30, 5, 4, 9
 nescire *Adel.* 1, 1, 52
Phor. 1, 2, 67, 5, 3, 26
Hec. 2, 1, 18
 nescis *And.* 4, 1, 25, 4, 5, 25, 52, 5, 6, 2
Eun. 4, 4, 55, 4, 7, 29, 5, 9, 32
Heaut. 4, 4, 26, 5, 1, 61
Adel. 2, 2, 12, 4, 7, 5
Phor. 1, 2, 7
Hec. 2, 1, 9, 3, 4, 4, 5, 4, 35
 nescit *Adel.* 4, 2, 9
Phor. 5, 8, 4
 neu *And.* 1, 1, 57
Phor. 1, 3, 6
Hec. 4, 2, 11
 neve *Eun.* 1, 2, 2, 2, 47
Adel. 5, 3, 12
 neuter *And.* 5, 1, 20
 neutiquam *And.* 2, 1, 32
Heaut. 2, 3, 116
Hec. 1, 2, 50, 3, 3, 43
 neutra *Hec.* 4, 4, 45
 nihil *Adel.* 1, 2, 19, 2, 1, 3, 2, 3, 11
 nihili *Adel.* 3, 4, 6
 nihilo *Eun.* 1, 1, 17
Phor. 3, 1, 8, 3, 2, 45
 nihilominus *Phor.* 4, 2, 7
 nil *Eun.* 2, 2, 12
bis. 4, 4, 36, 4, 5, 9
Heaut. 2, 1, 30, 54
Adel. 4, 2, 23
Phor. 4, 3, 39, 64
 nimio *Heaut.* 3, 1, 100
 nimio otio *Heaut.* 1, 1, 57
 nimirum *Eun.* 2, 2, 37, 3, 3, 2, 4, 7, 14
 nimis *And.* 1, 1, 34
Eun. 2, 1, 16, 4, 7, 16
Heaut. 3, 1, 31, 3, 2, 8, 5, 5, 1, 2
Adel. 4, 1, 6, 5, 7, 1
 minimum *And.* 2, 6, 24
Eun. 2, 2, 87, 3, 5, 49, 5, 6, 17
Heaut. 4, 5, 22, 4, 8, 70
Adel. 1, 1, 38
bis. 39, 2, 1, 15, 3, 3, 39, 4, 5, 50, 3, 3, 49, 5, 8, 31
Phor. 4, 3, 38, 59, 5, 2, 2
Hec. 5, 4, 13
 nitor *Eun.* 2, 2, 11
 nobilem *Eun.* 1, 2, 124, 5, 5, 10
Heaut. 3, 3, 49
 nobiles *Adel. Prol.* 15, 3, 4, 57
 nobilis *Heaut.* 2, 1, 15
 nobilitas *Eun.* 5, 7, 20
 nobilitatem *Hec.* 5, 2, 30
 nocte *Heaut.* 3, 1, 82
Adel. 1, 1, 1, 5, 3, 55
Hec. 1, 2, 61, 5, 3, 24
 noctem *Heaut.* 2, 3, 125
 noctes *And.* 4, 1, 53
Eun. 1, 2, 113, 5, 9, 49
 noctu *Eun.* 2, 1, 13
Adel. 4, 1, 16
 nodum *And.* 5, 4, 39
 noli *And.* 2, 3, 11, 4, 2, 2
Adel. 5, 2, 6
Phor. 3, 3, 23
Hec. 1, 2, 34, 3, 1, 36, 3, 5, 17, 4, 4, 32
 nolim *Adel.* 4, 5, 61
Hec. 3, 1, 51
 nolint *Hec.* 2, 1, 2
 nolis *Heaut.* 4, 7, 43
 nolit *And.* 1, 1, 128, 1, 2, 1, 3, 2, 51
Adel. 4, 5, 77, 5, 3, 65
Hec. 4, 1, 44
 nolite *Hec. Prol.* 46
 nolle *Heaut.* 3, 1, 3, 4, 1, 14
Adel. 2, 1, 8
 nollem *Heaut.* 1, 1, 30
Adel. 2, 1, 11, 5, 1, 13
Phor. 5, 3, 13
Hec. 3, 5, 37
 nolles *Phor.* 5, 3, 14
 nolo *And.* 3, 3, 41, 4, 6, 24
Eun. 5, 2, 67
Heaut. 4, 3, 23
Adel. 1, 2, 60, 2, 1, 58, 3, 3, 26
Phor. 5, 7, 57
bis. *Hec.* 3, 2, 13, 4, 2, 17, 4, 4, 52, 5, 1, 32
 nolueram *Hec.* 4, 4, 90
 nolui *Heaut.* 2, 3, 21
Adel. 1, 2, 63
 nolunt *Eun.* 4, 7, 43
Heaut. 1, 2, 32
bis. *Phor.* 2, 1, 21, 22
Hec. 5, 3, 36

- nomen *And.* 1, 1, 59.
5, 4, 25 *bis*, 40 *Eun.*
Pro. 3, 1, 2, 31
Heaut. 4, 1, 49 *Adel.* 4, 2, 32 *Phor.*
2, 2, 38 *bis*, 39, 5,
1, 13, 5, 3, 21, 5, 8,
59 *Hec. Pro.* 1, 5,
1, 9
nominabit *Eun.* 3, 1,
50
nominare *Phor.* 4, 4,
10
nominas *Heaut.* 2, 3,
62
nominat *Adel.* 4, 5,
24, 5, 2, 3 *Phor.* 1,
4, 16, 5, 1, 13, 5, 8,
1
nomine *Phor.* 2, 2, 45.
5, 1, 16, 18
nondum *And.* 1, 2, 50.
4, 1, 35, 4, 6, 12 *Adel.*
3, 4, 21 *Phor.* 1,
2, 97 *Hec.* 1, 2, 117.
5, 1, 19
nonne *And.* 1, 5, 5
Eun. 1, 2, 85, 4, 5,
10 *Heaut.* 3, 2, 34,
5, 1, 49 *Adel.* 4, 5,
26 *Phor.* 5, 2, 3 *Hec.*
4, 1, 57
nonnullam *Adel.* 1, 2,
68
nonnunquam *And.* 1,
1, 82
noram *And.* 3, 2, 22.
5, 4, 32 *Eun.* 3, 3, 5
Phor. 2, 2, 44, 5, 7,
48
noras *Adel.* 3, 4, 19
norasne *Eun.* 4, 4, 31
norat *Phor.* 2, 2, 15.
5, 3, 21, 22
norimus *Adel.* 2, 4, 7
noris *And.* 5, 4, 11
Eun. 3, 5, 18 *Heaut.*
5, 1, 16 *Phor.* 1, 5,
35, 2, 2, 41
norit *And. Pro.* 10.
3, 2, 9
noscere *And.* 1, 1, 26
Eun. 3, 3, 17, 5, 4,
10 *Adel.* 3, 4, 58
Phor. 1, 5, 49
nosci *Hec.* 4, 1, 57,
58
noscite *Hec. Pro.* 8
nosmet *Phor.* 1, 3, 20.
1, 4, 45, 5, 7, 68
nosse *And.* 5, 4, 50
Eun. 5, 4, 18 *Adel.*
4, 5, 14
nossem *Phor.* 1, 5, 48.
2, 2, 35
nosses *Phor.* 2, 2, 35
nosti *And.* 2, 6, 10
Eun. 3, 3, 36
nostin' *Eun.* 2, 3, 57,
59, 3, 1, 15, 3, 5,
15 *Adel.* 4, 2, 34,
5, 2, 5 *Phor.* 1, 2,
14
nostran' *Phor.* 1, 5, 45
nostrapte culpa *Phor.*
5, 2, 1
nostrum *Eun.* 2, 1, 8,
5, 5, 20 *Heaut.* 5, 4,
11 *Adel.* 5, 3, 7 *Hec.*
4, 4, 48
noti *Eun.* 2, 2, 7
notitia *Heaut.* 1, 1, 1
notus *Eun.* 4, 6, 23,
5, 2, 4 *Phor.* 1, 2,
48
nova *Adel.* 4, 7, 33
Phor. Pro. 9, 4, 3,
6 *Hec. Pro.* 2, 5,
37
nova res *Hec.* 3, 1,
18
novam *Heaut. Pro.*
7 *Adel. Pro.* 12
Phor. Pro. 25
novarum *Heaut. Pro.*
29
novas *Heaut. Pro.* 43
Hec. Pro. 12, 14,
19, 57
noveram *Eun.* 4, 7, 8
noveras *Heaut.* 1, 1,
101 *Phor.* 2, 2, 43
noverim *Adel.* 4, 2,
34
noveris *Hec.* 3, 4, 25
noverit *And. Pro.*
10
noverunt *Heaut.* 2, 3,
7
novi *And.* 4, 4, 50
Eun. Pro. 43, 2, 3,
58, 59, 3, 5, 15, 4, 7,
42, 5, 9, 26 *Heaut.*
2, 3, 130, 3, 3, 8
Adel. 2, 1, 11, 2,
2, 15, 4, 2, 38, 4, 5,
49 *Phor.* 1, 4, 40, 3,
1, 11, 3, 2, 5, 4, 4,
13 *Hec.* 2, 2, 22, 3,
4, 25
noviciae *Eun.* 3, 5, 34
novisti *Heaut.* 2, 3,
29
novit *And.* 4, 5, 33
Eun. 2, 3, 82
novo modo *Phor.* 5,
7, 79
novum *Eun.* 2, 2, 16
Phor. 1, 5, 15, 5, 6,
8 *Hec. Pro.* 2
novus *Adel.* 5, 8, 15
Phor. Pro. 15, 5,
6, 51
nox *Heaut.* 3, 1, 52
Adel. 3, 4, 24, 4, 1,
9 *Hec.* 1, 2, 62
nox est *Phor.* 1, 5,
36
noxiam *Eun.* 5, 2, 13
Heaut. 2, 2, 57 *Phor.*
1, 4, 48 *Hec.* 2, 3,
3
noxis *Hec.* 3, 1, 30
nubant *Phor.* 1, 2, 76
nubat *Heaut.* 5, 1,
62
nubere *And.* 3, 3, 3
Adel. 4, 5, 18
nudus *Phor.* 1, 2, 56
nugas *Heaut.* 4, 1, 8
nulla est *Phor.* 1, 4,
25 *Hec.* 4, 4, 4
nulla re *And.* 2, 5, 14
Heaut. 1, 1, 57
nulli consilii *And.* 3,
5, 2
nullus sam *And.* 3, 4,
23 *Phor.* 5, 7, 39
numerabatur *Adel.* 4,
3, 53
numerus *Adel.* 4, 3, 3
numerus *Phor.* 1, 2,
3
nummorum *Phor.* 1,
1, 4
numquam *And.* 3, 4, 12
Eun. 2, 2, 55, 5, 5,
5 *Heaut.* 3, 2, 6 *Adel.*
3, 4, 42
nunciae *And.* 4, 1,
60
nunquid *And.* 5, 4, 41
Eun. 1, 2, 111, 2, 1,
7, 2, 2, 41, 2, 3, 71,
3, 2, 22, 5, 6, 24, 5,
9, 13 *Adel.* 2, 2, 40,
3, 3, 79, 4, 5, 55 *bis*
Phor. 1, 2, 101, 2,
3, 18, 3, 1, 10, 3, 3,
31 *Hec.* 2, 2, 30, 5,
4, 25
nunquidnam *Eun.* 2,
2, 41
nuntia *Heaut.* 4, 1, 5
nuntiant *Hec.* 3, 5,
19
nuntiare *Hec.* 5, 4, 7
nuntias *Heaut.* 1, 2,
10 *Hec.* 4, 4, 20
nuntiaasti *Heaut.* 5, 1,
18
nuntiastin' *Heaut.* 5,
1, 11
nuntiatum *Phor.* 5, 7,
13
nunties *Eun.* 2, 3, 47
Hec. 5, 4, 4
nuntiet *Phor.* 1, 3,
26
nuntio *Heaut.* 1, 2, 2
Phor. 1, 4, 16
nuntium *Heaut.* 3, 1,
18
nuper *Eun. Pro.* 9.
1, 2, 51 *Heaut.* 3, 3,
57 *Adel.* 1, 2, 70
nupera *Heaut.* 1, 1, 1
nupsit *Adel.* 4, 5, 37
nupta *Adel.* 4, 7, 33
Hec. 4, 1, 19
nuptæ *Hec.* 5, 1, 31
nuptum *Phor.* 1, 5, 74.
5, 3, 34 *Hec.* 4, 1,
23, 4, 4, 34
nuptiæ *And.* 1, 1, 20.
1, 5, 35, 2, 1, 30, 2,
2, 11, 3, 2, 38, 3, 3,
10, 3, 4, 8, 4, 1, 32
Heaut. 5, 1, 22 *Adel.*
4, 7, 17 *Hec.* 1, 2,
26, 101
nuptiarum *And.* 1, 5,
27, 5, 1, 17 *Heaut.*
4, 3, 35
nuptias *And. Per.* 6,
10, 1, 1, 130, 141, 1,
2, 2, 2, 1, 34, 2, 2,
4, 2, 3, 4, 3, 2, 34,
41, 49, 3, 3, 45, 3,
4, 16, 23, 3, 5, 14,
4, 1, 44, 4, 2, 7, 28,
4, 5, 1, 27 *Heaut.* 4,
5, 29, 5, 1, 12 *Adel.*
5, 7, 1 *Phor.* 1, 5,
28, 4, 3, 61, 4, 4,
20, 3, 1, 6 *Hec.* 1,
2, 72
nuptiis *And.* 1, 1, 75.
1, 2, 25, 1, 3, 2, 7,
1, 5, 65, 2, 1, 15, 2,
2, 29, 2, 5, 2, 5, 4,
10, 13 *Adel.* 4, 7, 38
Phor. 2, 3, 2, 3, 3,
10 *Hec.* 1, 2, 51, 4,
4, 92, 5, 3, 37, 40
nuptum *And.* 2, 1, 2
Phor. 4, 5, 8, 5, 1,
25 *Hec.* 4, 1, 13
nusquam *And.* 4, 5, 4
Eun. 4, 9, 18 *Heaut.*
2, 3, 38 *Adel.* 2, 2,
20, 39, 4, 2, 1 *Phor.*
Pro. 6
nutricem *Eun.* 4, 7,
38, 5, 2, 53 *Phor.* 5,
1, 9 *Hec.* 4, 4, 104.
5, 2, 3
nutrici *Eun.* 5, 3, 5
nutrix *Eun.* 5, 3, 4
Heaut. 4, 1, 4 *Adel.*
3, 1, 1
O.
Obdit *Heaut.* 2, 3,
37
obdo *Eun.* 3, 5, 55
obesse *Heaut.* 5, 2,
21
obfirma *Heaut.* 5, 5,
8
obfirmare *Eun.* 2, 1,
11 *Hec.* 3, 5, 4
obfuit *Hec.* 3, 5, 13
obgannat *Phor.* 5, 8,
41
objectum *Phor.* 3, 2,
18, 5, 2, 4
objectus *Hec.* 3, 1, 6
objicerem *Heaut.* 1,
2, 12
objici *Adel.* 4, 4, 1
obit *And.* 1, 3, 18 *Heaut.*
2, 3, 50 *Phor.*
5, 8, 30
obitus *Hec.* 5, 4, 19
objurgabis *Phor.* 5, 8,
53
objurgandi *And.* 1, 1,
127, 131
objurgandum *And.* 1,
1, 111, 123

- objurges *And.* 1, 1, 115
 oblata *Hec.* 3, 1, 1
 oblatum *Adel.* 3, 1, 9
Hec. 3, 3, 23
 oblecta *Adel.* 2, 4, 20
 oblectasti *Hec.* 1, 2, 9
 oblectavi *Hec.* 1, 2, 10
 oblectes *Eun.* 1, 2, 115
 oblectet *Phor.* 2, 2, 87, 88
 oblecto *Adel.* 1, 1, 24
 oblitus *And.* 5, 1, 22
Eun. 2, 3, 14 *Heaut.* 4, 3, 7
 obmutui *And.* 1, 5, 25
 obmutuit *And.* 2, 5, 10
 obnix *And.* 1, 1, 134
 obnoxius *Hec.* 3, 1, 29
 obnuatio *Adel.* 4, 2, 3
 obolo *And.* 2, 2, 32
 oborta *Heaut.* 4, 3, 2
 obscurare *Heaut.* 4, 8, 29
 obscuram *Adel.* *Pro.* 21
 obscura *And.* 3, 3, 11
 obsecramus *Hec.* 3, 3, 27
 obsecrans *Heaut.* 4, 4, 3 *Adel.* 3, 4, 26
 obsecrare *Eun.* 2, 2, 30
 obsecrat *Phor.* 1, 2, 62
 obsecraturum *Adel.* 3, 2, 36
 obsecravit *And.* 2, 3, 28
 obsecret *Eun.* 1, 1, 4
 obsecro *And.* 1, 4, 5, 2, 1, 23, 2, 2, 14, 3, 1, 15, 4, 3, 6, 4, 4, 4, 4, 5, 42, 46, 4, 6, 5, 5, 2, 20, 5, 3, 28, 5, 4, 53 *Eun.* 1, 2, 15, 2, 3, 64, 70, 3, 1, 38, 3, 5, 14, 4, 3, 14, 22, 4, 4, 2, 9, 12, 13, 48, 4, 6, 19, 5, 1, 10, 18, 5, 2, 48, 57, 60, 66, 5, 5, 21, 3, 7, 5, 5, 9, 19, 24, 58 *Heaut.* 2, 3, 26, 50, 61, 98, 3, 1, 23, 4, 1, 31, 4, 3, 6, 5, 3, 12, 5, 4, 5, 5, 5, 4, 5 *Adel.* 2, 1, 1, 2, 4, 17, 3, 1, 1, 3, 2, 11, 27, 3, 4, 41, 4, 2, 11, 4, 5, 21, 27, 45, 63 *Phor.* 1, 4, 20, 32, 2, 1, 5, 3, 1, 9, 3, 2, 1, 3, 3, 20, 5, 1, 15, 15, 27, 5, 3, 20, 5, 7, 51, 5, 8, 1, 7 *Hec.* 3, 1, 38, 4, 1, 13, 41, 4, 2, 24, 26, 5, 3, 27
 obsecundare *Adel.* 5, 9, 57
 obsecundato in loco *Heaut.* 4, 6, 23
 obsecutus *Hec.* 4, 4, 66, 68
 obsequare *Heaut.* 5, 4, 17
 obsequatur *And.* 1, 1, 136
 obsequendo *Adel.* 5, 4, 26
 obsequens *Heaut.* 2, 3, 18 *Hec.* 3, 5, 9
 obsequentem *Hec.* 2, 2, 5
 obsequeretur *Hec.* 1, 2, 47
 obsequi *And.* 1, 1, 37, 3, 1, 3 *Heaut.* 3, 1, 10, 3, 3, 17 *Phor.* 1, 2, 29 *Hec.* 3, 4, 34
 obsequium *And.* 1, 1, 41
 obsequor *Adel.* 5, 9, 35
 obsera *Eun.* 4, 6, 25
 observabam *And.* 1, 1, 56
 observare *And.* 2, 5, 2
 observari *Adel.* *Pro.* 2
 observes *And.* 1, 1, 142
 obsidere *Adel.* 4, 6, 6
 obsiet *Hec.* 5, 1, 9
 obsint *And.* 1, 1, 133
 obsita *Heaut.* 2, 3, 53
 obsitum *Eun.* 2, 2, 5
 obsonare *Adel.* 5, 9, 7
 obsonat *Adel.* 1, 2, 37
 obsonatus est *And.* 2, 6, 20
 obsonii *And.* 2, 2, 23
 obsonio *Adel.* 2, 4, 22
 obstare *And.* 5, 4, 42
 obstat *And.* 1, 1, 76
Eun. 3, 2, 30 *Heaut.* 3, 1, 92
 obstet *Hec.* 4, 2, 11, 20
 obstetricem *And.* 1, 5, 65, 3, 2, 35 *Adel.* 3, 1, 5, 3, 2, 56, 4, 4, 8, 10
 obstinate *And.* 1, 5, 9
 obsto *Adel.* 1, 2, 57
 obstupescit *Phor.* 1, 5, 54
 obstupui *And.* 1, 5, 22
 obstupuit *Adel.* 4, 4, 3
 obtemperant *Hec.* 3, 5, 62
 obtemperat *Heaut.* 3, 3, 34
 obtemperaturos *Adel.* 4, 5, 71
 obtemperet *Adel.* 3, 3, 81
 obtestor *And.* 1, 5, 57
 obticet *Eun.* 5, 1, 4
 obtinisti *Heaut.* 5, 1, 65 *Phor.* 5, 8, 2
 obtigerit *And.* 5, 6, 2
bis Phor. 4, 1, 11
 obtigisse *And.* 3, 5, 2
Heaut. 4, 3, 5 *Phor.* 5, 4, 1
 obtigit *Phor.* 1, 5, 9
 obtine *Adel.* 5, 3, 26, 28
 obtines *And.* 4, 6, 22
Hec. 5, 4, 18, 20
 obtingant *Hec.* 4, 2, 3
 obrundi *And.* 1, 5, 16
 obrudit *Hec.* 3, 1, 16
 obrulerat *Adel.* 3, 2, 10 *Hec.* 3, 3, 10
 obtulit *Hec.* 5, 3, 13
 obtulisti *Adel.* 3, 2, 24
 obtulit *Hec. Per.* 2, 3, 3, 26
 obtundas *Adel.* 1, 2, 53
 obtundat *Eun.* 3, 5, 6
 obtundere *Heaut.* 5, 1, 6
 obtundis *Phor.* 3, 2, 30
 obturbat *And.* 5, 4, 23
 obviam *And.* 3, 2, 52
Eun. 2, 2, 25, 2, 3, 36, 5, 2, 4 *Heaut.* 2, 3, 8, 99 *Adel.* 3, 2, 13, 21 *Phor.* 1, 2, 2, 1, 4, 19, 1, 5, 23, 4, 3, 12 *Hec.* 3, 2, 24
 obviam fit *And.* 3, 4, 41
 occasio *Heaut.* 2, 2, 4
 occasio est eludendi summa *Phor.* 5, 6, 46
 occasionem *Eun.* 3, 5, 56
 occiperat *Eun.* 1, 2, 45
 occiperis *Adel.* 2, 1, 52
 occiperit *Eun.* 2, 3, 8
 occipi *Eun.* 4, 2, 8
 occipit *Adel.* 3, 2, 29
 occipita est *Eun. Pro.* 22
 occipitum est *Heaut.* 4, 1, 36
 occidi *And.* 3, 4, 13, 26 *Eun.* 2, 3, 1, 4, 4, 34, 5, 1, 11, 5, 6, 23 *Heaut.* 5, 1, 35 *Adel.* 2, 4, 1
Phor. 1, 4, 21, 4, 3, 36 *Hec.* 4, 4, 15
 occidisti *Phor.* 4, 3, 67
 occidit *Adel.* 4, 2, 20
 occidit *And.* 5, 2, 22
Eun. 5, 2, 14 *Phor.* 1, 2, 93
 occidunt *Adel.* 5, 7, 1
 occipio *Adel.* 4, 4, 23
Phor. 5, 6, 23
 occipit *And.* 1, 1, 52
Eun. 4, 1, 3 *Heaut.* 2, 3, 78 *Hec.* 1, 2, 41
 occipitum *Adel.* 2, 1, 43, 3, 1, 2
 occulndendis *Eun.* 4, 7, 14
 occulsa est *And.* 3, 3, 25
 occipi *And.* 3, 2, 24
 oculi *Eun.* 4, 6, 2
Phor. 5, 1, 8
 oculis *Eun.* 3, 1, 11, 4, 4, 10 *Heaut.* 3, 1, 82, 3, 3, 3 *Adel.* 2, 1, 16, 3, 2, 31, 4, 5, 35 *Phor.* 3, 3, 15
Hec. 3, 3, 3, 5, 4, 23
 oculos *Eun.* 1, 1, 23, 4, 1, 9, 4, 3, 6, 4, 7, 24 *Heaut.* 5, 4, 18 *Adel.* 2, 1, 16, 3, 2, 20, 4, 5, 67, 5, 7, 5 *Phor.* 1, 2, 35
 occulta *Heaut.* 3, 3, 14
 occultari *Hec.* 5, 4, 29
 occulte *Adel.* 3, 2, 30
 occulto *Eun.* 4, 7, 17
 oculum *Phor.* 5, 7, 96
 occupat *Hec. Pro.* 5
 occupato *And.* 3, 1, 10
 occupatus *Phor.* 3, 2, 17
 oeyssime *Heaut.* 4, 8, 28
 oeyus *And.* 4, 4, 3, 10
Eun. 3, 2, 17, 3, 5, 61, 5, 3, 3 *Heaut.* 4, 7, 4, 4, 8, 27
Phor. 3, 3, 29
 oderint *Adel.* 4, 5, 67
 oderit *Eun.* 5, 4, 11
Hec. 4, 1, 38
 oderunt *Hec.* 2, 1, 4
 odi *Adel.* 4, 1, 7
 odio *And.* 5, 3, 39
Phor. 5, 6, 9, 5, 8, 27 *Hec.* 1, 2, 48, 59, 3, 2, 8
 odiosa *Eun.* 4, 6, 17
Hec. 4, 3, 13
 odiose *Adel.* 4, 2, 49
 odiosus *Phor.* 5, 7, 44
 odiosum *Hec.* 3, 4, 10
 odisse *Eun. Pro.* 40
Hec. 1, 2, 104, 2, 1, 38

- odisset *Hec.* 2, 1, 24
 odium *And.* 1, 1, 41
 Eun. 5, 6, 2 *Adel.* 5,
 4, 17 *Hec.* 4, 2, 4
 Œdipus *And.* 1, 2,
 23
 offendam *Hec.* 3, 1,
 45
 offendero *Eun.* 5, 9,
 34
 offendi *Phor.* 5, 1, 32
 Heaut. 2, 3, 124
 offendimus *Heaut.* 2,
 3, 44
 offendissem *Eun.* 4,
 4, 6
 offerre *Hec.* 5, 1, 14
 offers *And.* 4, 2, 3
 Hec. 5, 3, 10
 officia *And.* 1, 1, 87
 Heaut. 1, 1, 14 *A-*
 del. 5, 9, 9
 officio *Adel.* 4, 3, 12
 Phor. 4, 5, 10
 officium *And.* 1, 5, 1,
 2, 1, 32 *Eun.* 4, 5, 5,
 3 *Heaut.* 3, 3, 19
 Adel. 1, 1, 44, 3, 4,
 18, 3, 5, 4, 4, 3, 2,
 5, 9, 23 *Phor.* 1, 2,
 89, 1, 5, 52, 4, 5,
 12
 offirma v. obfirma
 offirmare v. obfirmare
 ofganiat v. obganiat
 oli *And.* 3, 5, 9, 12
 Eun. 4, 4, 2 *Heaut.*
 5, 3, 8 *Adel.* 3, 3,
 56, 5, 7, 6 *Phor.* 1,
 2, 20, 1, 5, 56, 5, 6,
 18, 5, 7, 52
 ohe *Heaut.* 5, 1, 6 *A-*
 del. 4, 7, 5, 8 *Phor.*
 2, 2, 71
 olera *And.* 2, 2, 32
 olet *Adel.* 1, 2, 37
 olfecissem *Adel.* 3, 3,
 44
 omine *And.* 1, 2, 29
 omissiores *Adel.* 5, 3,
 45
 omisso *Heaut.* 5, 2, 9
 omittam *Heaut.* 3, 1,
 48 *Hec.* 3, 4, 6
 omitte *Eun.* 4, 6, 28,
 5, 6, 19 *Adel.* 2, 4,
 3, 4, 7, 36 *Phor.* 3,
 2, 1
 omitto *Heaut.* 4, 1,
 24 *Adel.* 1, 2, 7, 2,
 2, 25, 2, 4, 4 *Phor.*
 5, 6, 22
 omittis *Adel.* 5, 8, 19
 ommutuit v. obmutuit
 omne, &c. *passim*
 omnino *And.* 3, 2, 44
 Adel. 5, 9, 33 *Hec.*
 2, 1, 17, 4, 4, 92
 Omphalæ *Eun.* 5, 8,
 3
 onera *Hec.* 3, 2, 24
 onerare *And.* 5, 1, 8
 onerastis *Phor.* 5, 6, 2
 oneratas *Heaut.* 3, 1,
 43
 oneris *And.* 5, 3, 26
 Phor. 3, 3, 28
 onero *Phor.* 5, 6, 4
 onus *Phor.* 1, 2, 44
 ope *Phor.* 5, 6, 2
 opem *Adel.* 3, 4, 41
 opem fer *And.* 3, 1,
 15
 opera *And.* 2, 2, 33,
 4, 2, 6, 4, 4, 17
 Eun. 5, 2, 2 *Adel.*
 Prol. 20, 2, 3, 8, 4,
 1, 14, 5, 5, 60 *Phor.*
 Per. 8 *Prol.* 10, 2,
 2, 16, 3, 3, 31, 4, 4,
 4, 5, 3, 3 *Hec.* 2, 1,
 31, 5, 2, 31, 5, 3, 20
 operæ *And.* 1, 3, 12
 Eun. 2, 2, 50
 operæ tuæ *Heaut.* 1,
 1, 21
 operam *And. Prol.* 5,
 1, 1, 130, 1, 5, 9,
 2, 1, 8, 29 *Eun.*
 Prol. 44, 1, 1, 18,
 2, 3, 71 *Heaut.* 1, 1,
 58, 3, 1, 88, 95, 102,
 4, 3, 15, 5, 1, 37
 Adel. 1, 2, 15, 4,
 1, 16, 5, 8, 10 *Phor.*
 Prol. 31, 1, 2, 12,
 37, 1, 4, 32, 5, 1,
 34 *Hec. Prol.* 25, 3,
 3, 36, 48, 4, 1, 38,
 5, 3, 1
 operas *Phor.* 1, 5, 37
 opere *Eun.* 3, 3, 27
 Heaut. 4, 1, 13 *Phor.*
 5, 1, 34
 opere faciundo
 Heaut. 1, 1, 21
 opere rustico *Heaut.*
 1, 1, 90
 operis *Heaut.* 1, 1, 20
 Adel. 4, 1, 2
 opertus *Phor.* 3, 2, 29
 operuere *Heaut.* 5, 1,
 32
 operuit *Phor.* 5, 3, 33
 opes *Adel.* 3, 2, 33
 Phor. 3, 1, 6
 opinanteis *And.* 1, 2,
 9
 opinanti *Heaut.* 1, 2,
 11 *Hec.* 3, 3, 2
 opinionem *Hec.* 5, 1,
 36
 opinionem amotam
 And. 3, 2, 30
 opiniones *Heaut.* 2, 2,
 3
 opinor *And.* 1, 2, 8,
 2, 2, 30 *bis.* 2, 3,
 13, 5, 4, 26 *Eun.*
 3, 5, 15, 5, 1, 13,
 5, 9, 14 *Heaut.* 2,
 3, 46, 4, 2, 11, 4, 3,
 15 *Adel.* 4, 5, 14,
 5, 7, 22 *Phor.* 2, 1,
 6, 2, 2, 8, 3, 3,
 22, 4, 2, 15, 4, 3,

11 *Hec.* 1, 2, 20, 4,
 2, 22, 5, 2, 5, 5,
 4, 5
 opis *Heaut.* 3, 3, 32
 Phor. 3, 3, 20
 opitulata *Phor.* 5, 3, 3
 opitulum *And.* 1, 3, 5
 oporteat *And.* 3, 3, 12
 Adel. Prol. 5
 oportebant *Heaut.* 3,
 2, 25
 oportere *Adel.* 4, 5, 25
 oportet *And.* 4, 5, 47
 Eun. 1, 1, 35 *Heaut.*
 1, 1, 117, 3, 2, 25,
 3, 3, 2 *Adel.* 3, 4,
 59, 4, 7, 14, 5, 8,
 32 *Phor.* 1, 4, 45,
 46, 1, 5, 12, 3, 2,
 42, 5, 6, 12 *Hec.* 2,
 2, 31, 3, 4, 35, 5,
 2, 8
 oportuit *And.* 1, 5, 4,
 5 *Eun.* 5, 7, 11
 Heaut. 1, 2, 26, 2,
 3, 6, 4, 1, 22 *Adel.*
 2, 2, 6, 4, 5, 38
 Phor. 1, 2, 20, 2, 2,
 52
 opperiamur *Eun.* 5,
 2, 56
 opperiar *And.* 1, 4, 8
 Adel. 3, 3, 93
 opperibere *Heaut.* 4,
 7, 5
 opperibor *Heaut.* 4,
 1, 6
 opperiere *Adel.* 2, 1,
 28
 opperire *And.* 3, 2,
 43, 4, 2, 31 *Eun.* 3,
 2, 41
 opperiri *Phor.* 1, 2,
 40, 4, 2, 9
 opperiner *Eun.* 5, 2,
 51
 oppido *And.* 2, 2, 5,
 2, 3, 8 *Heaut.* 4, 2,
 2, 4, 3, 26, 4, 4, 12
 Phor. 2, 1, 3, 5, 1,
 36, 5, 7, 12 *Hec.* 2,
 1, 41
 oppidum *Adel.* 4, 6, 3
 oppignerare *Heaut.*
 4, 5, 46
 opplet *Heaut.* 2, 3, 65
 opportune *And.* 2, 2,
 8, 3, 4, 11 *Eun.* 5,
 9, 17 *Heaut.* 1, 2,
 5 *Adel.* 1, 2, 1, 3,
 2, 24 *Phor.* 3, 3, 74
 Hec. 4, 4, 4, 5, 3, 10
 opportunus *Eun.* 5,
 9, 17
 oppositis *Phor.* 4, 3,
 56
 oppressionem *Adel.*
 2, 2, 20
 oppressisset *Adel.* 4,
 1, 9
 oppressit *Adel.* 2, 2,
 21 *Hec. Prol.* 30
 opprimat *And.* 1, 3,
 22

opprime *Phor.* 5, 7,
 93
 opprimi *And.* 1, 2, 10
 opprimit *Eun.* 3, 5,
 53
 optabam *Heaut.* 4, 5,
 10
 optabamus *Hec.* 4, 4,
 29
 optabit *Heaut.* 4, 5,
 8
 optanda *Phor.* 1, 3,
 12
 optande *Phor.* 3, 2,
 30
 optant *Adel.* 5, 4, 20
 optare *Phor.* 5, 1, 31
 Hec. 3, 5, 14
 optata *Heaut.* 3, 3, 51
 Adel. 5, 9, 21
 optatam *Eun.* 3, 5,
 57
 optato *Eun.* 5, 9, 27
 optato advenis *And.*
 3, 3, 1
 optatum *Eun.* 5, 9,
 27
 optavit *And.* 4, 6, 2
 optice v. obticet
 optuisti v. obticui-
 sti
 optigisse v. obtigisse
 optines v. obtines
 optima *And.* 5, 4, 47
 Adel. 2, 1, 7
 optumæ adolescenti
 And. 3, 2, 8
 optumam *Heaut.* 4,
 2, 10 *Adel.* 5, 9, 16
 Phor. 1, 4, 49
 optume *And.* 2, 1, 37,
 3, 4, 14, 4, 6, 22
 Eun. 1, 2, 21, 23, 5,
 2, 66 *Heaut.* 4, 2,
 10, 4, 3, 44, 4, 5,
 9, 5, 5, 2 *Adel.* 5,
 5, 3, 5, 9, 26 *Phor.*
 1, 3, 1 *Hec.* 2, 2, 4,
 4, 2, 22
 optume est *Adel.* 3, 3,
 48 *Hec.* 5, 4, 31
 optume offers *And.* 4,
 2, 3
 optimum *And.* 3, 1,
 8 *Phor.* 2, 2, 20
 opu' est *Eun.* 4, 2, 4,
 4, 6, 21, 5, 9, 53
 opus *And.* 1, 1, 5, 72,
 138, 2, 1, 39, 2, 5,
 13, 3, 2, 10, 4, 1,
 13, 14, 4, 4, 7, 17,
 4, 5, 1 *Eun.* 2, 1,
 14, 17, 2, 3, 41, 3,
 2, 26, 4, 6, 33 *He-*
 aut. 1, 1, 23, 119, 1,
 2, 13, 3, 2, 47, 3, 3,
 17, 51, 52, 4, 8, 15,
 5, 1, 20, 68 *Adel.*
 2, 3, 1, 3, 2, 37, 44,
 56, 4, 3, 10, 4, 4, 16,
 4, 5, 72, 4, 7, 22,
 35, 5, 9, 39 *Phor.*
 1, 4, 27, 50, 1, 5, 20,
 2, 2, 93, 3, 3, 5, 24,

- 26, 27, 31. 4, 2, 3.
 4, 3, 49, 61 *bis*, 76.
 4, 5, 4, 5, 1, 36. 5,
 7, 92. 5, 8, 14 *bis*.
Hec. 1, 2, 29. 3, 3,
 49. 3, 4, 17. 4, 3, 2.
 4, 4, 43, 76. 5, 2, 1.
 5, 4, 25
opus est And. 2, 6,
 15. 3, 2, 43. 4, 1,
 13, 14, 59. 4, 2, 21,
 32 *Phor.* 1, 2, 25,
 50. 4, 5, 3. 5, 8,
 14
ora Eun. 4, 4, 48
orabam Hec. 3, 5,
 48
orabat Eun. 3, 3,
 27
orabo And. 2, 1, 14.
 3, 2, 48
orandi And. 5, 1, 2
orando And. 3, 3, 12
Heaut. 2, 3, 89
orans Adel. 3, 4, 26
orante Eun. 5, 5, 14
orauteam Heaut. 2, 3,
 125
orare And. 4, 1, 38. 4,
 2, 4, 5, 4, 1 *Heaut.*
 4, 3, 27 *Phor. Prol.*
 8. 1, 5, 62 *Hec.* 1,
 2, 41. 5, 3, 11
oras And. 2, 2, 36
orat Heaut. 3, 3, 45
Phor. 3, 2, 30. 5, 8,
 46
orata Hec. 3, 3, 25. 4,
 1, 60
oratio And. 1, 1, 114.
 1, 5, 17 *Heaut. Prol.*
 27, 46. 2, 4, 4, 4, 1,
 2, 5, 3, 7 *Adel.* 5, 3,
 19 *Phor.* 1, 4, 47. 4,
 3, 44
oratio impudentissima
And. 4, 1, 10
oratio pura Heaut.
Prol. 46
oratione And. Prol.
 12 *Phor. Prol.* 5
orationem And. 2, 4,
 4 *Heaut. Prol.* 15
Phor. 5, 2, 18 *Hec.*
 3, 3, 21
orationi And. 4, 3, 15
Hec. 1, 2, 21
orator Hec. Prol. 9
oratorem Heaut. Prol.
 11
oratos Heaut. Prol.
 26
oravi Hec. 4, 4, 64
oravit Hec. 3, 4, 31
orba est Adel. 4, 5,
 16
orbæ Phor. 1, 2, 75
orbam And. 1, 3, 19
orco Hec. 5, 4, 12,
 35
ordine Eun. 5, 5, 48
Adel. 3, 2, 53. 3, 3,
 12. 3, 5, 3 *Phor.* 4,
 1, 14
ordinis Eun. 2, 2, 3
ore And. 1, 1, 69 *Hec.*
aut. 3, 3, 11. 4, 3,
 22. 5, 5, 18 *Adel.*
 1, 2, 13 *Phor.* 4, 3,
 20. 5, 7, 24. 5, 8,
 53
oremus Hec. 4, 4, 95
ores And. 5, 1, 7 *Eun.*
 3, 2, 49
oret Adel. 5, 8, 18
Phor. 1, 2, 91
oris Eun. 2, 3, 24
oritur Hec. 2, 1, 26
orna Eun. 2, 3, 85
ornamentis Hecaut. 4,
 7, 9
ornantur Heaut. 2, 3,
 47
ornarat Eun. 4, 4, 6
ornatam Heaut. 2, 3,
 47
ornati And. 2, 2, 28
Eun. 2, 2, 6
ornatissime Phor. 5,
 6, 14
ornato Eun. 2, 1, 8
ornatu Eun. Per. 9
Hec. Prol. 9
ornatus Eun. 3, 4, 8
Adel. 2, 1, 22
oro And. 1, 2, 19. 1,
 5, 55. 3, 3, 6, 16,
 24. 3, 4, 13, 16. 5,
 1, 4, 15 *Eun.* 5, 2,
 46. 5, 9, 54 *Heaut.*
 3, 1, 84. 4, 1, 10 *A-*
del. 2, 2, 46 *Phor.*
 5, 8, 31 *Hec.* 3, 2,
 3
orta Adel. 2, 1, 35
Hec. 3, 1, 18
ortum And. 3, 2, 9
Eun. 2, 2, 10. 5, 5,
 24 *Adel.* 3, 3, 89.
 4, 3, 2, 5, 3, 11 *Hec.*
 3, 2, 16
os Eun. 3, 5, 49. 4, 4,
 3. 4, 7, 36. 5, 1, 22
Heaut. 2, 3, 65 *A-*
del. 2, 2, 7. 2, 4, 5.
 5, 4, 10 *Phor.* 5, 7,
 93
oscitantis And. 1, 2,
 10
osculari Heaut. 5, 1,
 27
ostendam And. 5, 2,
 26 *Eun.* 4, 7, 38 *A-*
del. 1, 2, 44. 3, 3, 10
Phor. 5, 6, 53
ostende Eun. 4, 6,
 30
ostendent Adel. Prol.
 24
ostendere Eun. 5, 9,
 3 *Adel.* 1, 2, 62
ostenderem Adel. 5,
 9, 29 *Phor.* 5, 3,
 10
ostenderet Phor. 4, 2,
 7 *Hec.* 5, 1, 31
ostenderis Heaut. 3,
 1, 29
ostendes Eun. 2, 3, 15
Heaut. 5, 1, 60
ostendi And. 1, 2, 27
Eun. 5, 9, 59 *Heaut.*
Prol. 7
ostendis Heaut. 4, 1,
 21 *Hec.* 4, 4, 5
ostendisti Eun. 5, 3,
 5 *Heaut.* 1, 1, 103.
 4, 1, 3 *Hec.* 4, 1,
 29
ostendit Heaut. 2, 1,
 7
ostensa, Phor. 5, 4,
 7
ostentat Eun. 3, 2,
 30
ostentatam Eun. 5, 5,
 57
ostio Eun. 3, 5, 55
ostium And. 3, 1, 16.
 3, 2, 27. 4, 1, 59
Eun. 2, 2, 36. 4, 6,
 26. 5, 2, 4, 56. 5,
 6, 5 *Heaut.* 2, 3, 35.
 3, 1, 1. 5, 1, 32 *A-*
del. 4, 4, 24. 4, 5, 3
Phor. 5, 3, 33. 5, 5,
 12. 5, 6, 37 *Hec.* 3,
 4, 14. 4, 1, 6. 5, 4,
 14
otii Heaut. 1, 1, 23
otio Adel. Prol. 20. 5,
 4, 9 *Hec. Prol.* 26
otio nimio Heaut. 1,
 1, 57
otiose Adel. 2, 1, 2
Heaut. 2, 3, 101
otiosi Phor. 1, 2,
 37
otioso And. 5, 2, 1
otiosum Phor. 2, 1,
 26
otiosus And. 2, 3, 24
Eun. 5, 3, 10 *Heaut.*
 3, 1, 102 *Adel.* 2, 4,
 15. 4, 1, 17
otium Eun. 2, 2, 34
Adel. 1, 1, 17. 3, 3,
 66 *Phor. Prol.* 2, 5,
 5, 3 *Hec. Prol.* 43
ovem Eun. 5, 1, 16
Adel. 4, 1, 18

P.

- Pace Eun.* 1, 1, 8. 3,
 2, 13
pacem Heaut. 5, 5,
 2
pacto And. 1, 1, 22.
 1, 5, 13. 4, 5, 54. 4,
 6, 9. 5, 3, 13 *Eun.*
 3, 1, 30. 3, 5, 37. 4,
 4, 49. 5, 4, 17. 5, 9,
 53 *Heaut.* 3, 1, 66.
 3, 2, 37. 4, 3, 35. 4,
 4, 13 *Adel.* 3, 2, 44.
 3, 3, 12. 4, 7, 14. 5,
 3, 58 *Phor.* 1, 5, 12,
 71. 4, 1, 14. 5, 3,
 10, 35. 5, 7, 59 *Hec.*
 2, 1, 19. 3, 4, 31. 3,
 5, 24, 29. 4, 1, 31. 4,
 4, 6. 5, 4, 35
pædagogus Phor. 1, 2,
 94
pælastra Eun. 3, 2, 24
Phor. 3, 1, 20
palam Heaut. 4, 1,
 27. 4, 3, 43. 5, 2,
 41 *Adel.* 3, 2, 30, 41.
 4, 4, 14 *Phor.* 1, 3,
 17 *Hec.* 1, 2, 30. 4,
 4, 91
palam est Eun. 1, 2,
 24
pallio Phor. 5, 6, 4,
 24
pallium Eun. 4, 6, 32
palmarum Heaut. 4, 3,
 31 *Phor. Prol.* 18
palmarium Eun. 5, 4,
 8
Pamphila Adel. 4, 4,
 9
Pamphilam Eun. 3,
 1, 50, 52. 4, 1, 10.
 4, 7, 26. 5, 1, 11. 5,
 9, 6 *Phor.* 1, 5, 80.
 3, 2, 25, 32
Pamphile And. 1, 5,
 20, 33, 52. 2, 1, 19,
 22, 27. 2, 7, 2, 3,
 6. 2, 4, 6. 2, 5, 5, 3.
 5, 11. 5, 2, 30 *bis*.
 5, 3, 11. 5, 4, 31. 5,
 6, 1 *Hec.* 3, 1, 10.
 3, 3, 22, 28, 35. 3,
 5, 6, 32, 34, 54. 4, 2,
 9, 26. 4, 3, 7, 15. 4,
 4, 13, 28, 42, 49. 5,
 3, 26. 5, 4, 15, 22,
 24
Pamphili And. 4, 5,
 26 *bis Hec.* 1, 2, 2,
 77. 3, 2, 6
Pamphilo And. Per.
 12. 1, 1, 139. 2, 1,
 1. 2, 5, 18. 3, 2, 6,
 17, 32, 38 *Hec.* 1, 2,
 50. 2, 2, 27. 5, 2, 7.
 5, 3, 18
Pamphilum And. 1,
 1, 63, 118. 1, 3, 4,
 23. 1, 4, 7. 2, 1, 12.
 2, 2, 1. 2, 5, 1. 4, 2,
 2. 4, 3, 2 *Hec.* 1, 2,
 98. 3, 4, 14. 5, 1, 17,
 26. 5, 2, 29. 5, 3, 6,
 10
Pamphilus And. Per.
 2, 8. 1, 1, 61. 3, 1,
 4. 5, 2, 10. 5, 5, 1,
 5, 6, 1 *Hec. Per.* 1,
 7, 12. 1, 1, 3. 1, 2,
 40. 3, 2, 11. 4, 1,
 60
panem Eun. 5, 4, 17
pannis Eun. 2, 2, 5
pannis obsita Heaut.
 2, 3, 53
papæ Eun. 2, 2, 48.
 2, 3, 25. 3, 1, 26
par Eun. 3, 1, 55

- Adel.* 1, 1, 48 *Phor.* 1, 3, 3, 1, 4, 55, 5, 7, 15 *Hec.* 1, 2, 95, 4, 1, 46, 5, 1, 13, 5, 4, 27
para And. 1, 5, 20, 3, 2, 43 *Phor.* 5, 7, 64 *Hec.* 4, 4, 104
parare And. 4, 6, 2 *Adel.* 1, 1, 14 *Phor.* 5, 4, 2
pararet Eun. 3, 2, 35
parari Adel. 2, 4, 21
pararis Heaut. 5, 2, 23
paras Hec. 2, 1, 13
parasitaster Adel. 5, 2, 4
parasiti Eun. Prol. 26, 2, 2, 33 *Phor. Per.* 8
parasito Phor. Per. 10
parasitum Eun. Prol. 53
parasitus Eun. Prol. 30, 2, 1, 22 *Heaut. Prol.* 38 *Phor. Prol.* 29, 1, 2, 72
parasti Eun. 2, 2, 9
parat Phor. Prol. 3, 1, 4, 14
parata Eun. 3, 2, 47 *Adel.* 5, 3, 1
parata verba Heaut. 2, 3, 115
paratæ Adel. 5, 3, 6 *Phor.* 1, 2, 83
paratas And. 2, 2, 4 *Hec.* 1, 2, 52
parati Eun. 3, 4, 4
parato And. 3, 2, 43
paratum And. 2, 1, 13, 4, 3, 4 *Eun.* 3, 5, 60 *Heaut.* 4, 4, 15 *Phor.* 5, 7, 14
paratus Adel. 5, 4, 6 *Heaut.* 3, 1, 85 *Phor.* 2, 2, 80
paravi And. 4, 5, 2
paravit Adel. 3, 4, 31
parce And. 1, 1, 47 *Adel.* 1, 1, 20, 5, 3, 27 *Phor.* 5, 3, 10
parcens Heaut. 1, 1, 87 *Hec.* 2, 1, 29
parcum Adel. 1, 2, 15
parcunt Heaut. Prol. 43
pareus Adel. 5, 4, 12
parem Eun. 4, 4, 52
parens Phor. 2, 2, 10, 3, 2, 11
parente Hec. 3, 5, 32
parenteis Heaut. 1, 2, 20
parentem Heaut. 1, 2, 28
parentes And. 4, 6, 11, 5, 6, 5 *Heaut.* 5, 4, 4, 16 *Adel.* 1, 1, 6
parenti Hec. 3, 4, 34
parentis Heaut. 5, 4, 12
parentum Heaut. 1, 2, 30
parentur Adel. 4, 5, 72
parere And. 3, 1, 14, 4, 6, 2 *Adel.* 5, 8, 3 *Hec.* 4, 1, 49
parerem Eun. 5, 2, 32 *Heaut.* 4, 1, 14
pareret Heaut. 5, 3, 19
pares And. 1, 1, 39
paret Heaut. 5, 1, 75 *Hec.* 1, 1, 11
pari Eun. 3, 1, 55 *Phor.* 1, 4, 35
pavit And. 1, 1, 41 *Hec.* 3, 3, 54
pariter Eun. 1, 2, 12 *Heaut.* 1, 1, 80 *Adel.* 5, 8, 54 *Phor.* 5, 3, 3
pariundi And. 1, 4, 6
pariundo And. 4, 5, 32
Parmeno Eun. Per. 9, 1, 2, 3, 49, 109, 2, 1, 15, 2, 2, 46, 55, 2, 3, 15, 38, 59, 70, 76, 3, 2, 9, 3, 5, 22, 4, 4, 27, 32, 5, 4, 3, 5, 5, 22, 5, 6, 4, 5, 4, 9, 4, 20 *Adel.* 2, 1, 14 *Hec.* 1, 2, 7, 8, 28, 34, 56, 58, 74, 3, 1, 21, 34, 40, 3, 2, 5, 24, 3, 3, 49, 3, 4, 2, 5, 3, 10, 5, 4, 1, 35, 39
Parmenone Eun. 4, 4, 31
Parmenonem Eun. 2, 2, 36, 39, 2, 3, 12, 5, 5, 3
Parmenonis Eun. 4, 4, 51
paro And. 1, 1, 5 *Eun.* 2, 2, 13 *Heaut.* 4, 6, 33, 5, 2, 49
pars Eun. 1, 2, 12 *Heaut. Prol.* 42
parsi Hec. 3, 1, 2
parsimonia Heaut. 3, 1, 32
partam Eun. 3, 1, 9
parte Eun. 3, 5, 31, 5, 9, 25
parte propinqua Heaut. 1, 1, 5
partem And. 1, 2, 22 *Eun.* 4, 2, 4, 5, 2, 31 *Heaut. Prol.* 8, 3, 1, 31 *Adel. Prol.* 23, 24, 1, 2, 36, 50, 2, 1, 20 *Phor.* 4, 3, 52
partem utramque Heaut. Prol. 47
partes Eun. 1, 2, 71, 2, 3, 63 *Heaut. Prol.* 1 *Phor. Prol.* 28, 5, 5, 7 *Hec.* 5, 3, 38
parti And. 2, 5, 8
particeps Heaut. 1, 1, 93
participem Heaut. 3, 1, 19
partim Hec. Prol. 15 *bis.* 1, 2, 92, 93, 3, 3, 3 *bis*
partis Heaut. 4, 1, 39
partu And. 1, 4, 3
partum Phor. 1, 1, 12 *Hec. Per.* 8, 3, 3, 24, 3, 4, 32, 4, 1, 16
parturire Hec. 3, 3, 32, 53
parturit Adel. 3, 4, 42
partus Adel. 3, 2, 9, 4, 4, 9 *Hec.* 3, 3, 36
parva And. 5, 4, 21 *Eun.* 3, 3, 15, 3, 5, 27 *bis*
parvæ And. 1, 1, 83, 5, 4, 40
parvam And. 1, 3, 19 *Eun.* 4, 6, 29
parvi Phor. 4, 3, 41 *Hec.* 3, 5, 63, 5, 3, 1
parvi curas Heaut. 4, 3, 37
parvi pendo And. 3, 2, 46
parum And. 4, 1, 48, 56 *Eun.* 1, 2, 117, 5, 2, 61 *Heaut.* 2, 3, 93, 5, 1, 51 *Adel.* 3, 3, 72, 5, 9, 36 *Phor.* 3, 3, 13, 5, 1, 8, *Hec.* 4, 4, 81, 5, 1, 16
parum fidem Phor. 5, 3, 27
parumper And. 4, 2, 31 *Phor.* 3, 2, 1
parvola Eun. 1, 2, 75
parvolam Eun. 1, 2, 28, 5, 2, 53 *Adel.* 2, 4, 10
parvoli And. 3, 4, 48
parvulo And. 1, 1, 8 *Adel.* 1, 1, 23
parvum Hec. 3, 1, 26
pascere Phor. 1, 2, 35
Pasibula And. 5, 4, 43
passa Eun. 4, 6, 8
passus And. 1, 2, 32, 1, 5, 28 *Heaut.* 3, 2, 21 *Adel.* 2, 2, 26
passus capillus Heaut. 2, 3, 49 *Phor.* 1, 2, 56
pateat Eun. 5, 9, 29
patefacta Adel. Per. 11
patefeceris Heaut. 3, 1, 72
patefecit Hec. 3, 1, 23
patefit Phor. 5, 4, 6
patent Eun. 1, 2, 9, 2, 2, 51
pater And. Per. 4, 1, 1, 112, 124, 1, 3, 23, 2, 2, 16, 2, 3, 6, 3, 3, 17, 4, 2, 16, 4, 4, 11, 5, 3, 1, 18, 19, 22, 26, 29, 5, 4, 37, 45, 48, 55, 5, 6, 6 *Eun.* 3, 3, 11, 3, 5, 63, 5, 2, 1, 50, 5, 7, 15 *Heaut. Per.* 2, 1, 2, 4, 5, 7, 13, 24, 2, 1, 17, 3, 1, 30, 50, 3, 3, 10, 4, 3, 40, 4, 6, 22, 5, 2, 1, 5, 5, 5, 7, 11, 12, 15, 18, 22 *Adel.* 1, 2, 45, 46, 3, 4, 6, 4, 1, 22, 4, 5, 3, 9, 27, 29, 35, 40, 45, 47, 62, 66, 69, 5, 7, 3, 4, 13, 24, 5, 8, 4, 12, 13, 33, 5, 9, 25, 26, 38 *Phor. Per.* 9, 1, 2, 69, 79, 83, 97, 1, 4, 28, 3, 1, 16, 3, 3, 3, 8, 4, 2, 11, 4, 4, 31, 5, 1, 10, 35, 5, 6, 33 *Hec. Per.* 9, 1, 2, 41, 46, 98, 2, 2, 16, 3, 1, 16, 3, 5, 5, 36, 44, 4, 1, 56, 4, 2, 6, 4, 4, 33, 48, 80
pater Adel. 4, 7, 8
pateretur Heaut. 1, 2, 28 *Phor.* 3, 1, 5
paterna Heaut. 5, 2, 39
paternum Adel. 3, 4, 4 *Phor.* 1, 2, 78
pati And. 1, 1, 35 *Eun.* 1, 1, 7, 2, 2, 13 *Heaut.* 3, 1, 56, 77, 4, 5, 13 *Adel.* 1, 2, 63 *Phor.* 3, 2, 33 *Hec.* 1, 2, 108, 2, 1, 28, 4, 1, 23, 4, 2, 27
patiar And. 2, 3, 6, 5, 4, 41, 43 *Heaut.* 5, 4, 14 *Adel.* 4, 7, 8 *Phor.* 1, 5, 74 *Hec.* 5, 2, 1
patiatur Eun. 2, 1, 6
patiatur Heaut. 5, 1, 40
patiemur Phor. 3, 3, 3
patinas Adel. 3, 3, 75
patinis Eun. 4, 7, 46
patior Heaut. 5, 2, 5
patitur Adel. 1, 2, 65
patre And. 1, 5, 18, 4, 1, 29, 5, 3, 20 *Heaut.* 1, 1, 51, 2, 2, 6

- Adel.* 4, 5, 16, 5, 8,
28 Phor. 2, 2, 17, 4,
 3, 2, 5, 6, 40 *Hec.* 4,
 2, 10
patrem Adel. 1, 3, 19,
 1, 5, 61, 2, 3, 13, 2,
 4, 7, 5, 2, 27, 5, 4,
 15, 22, 46 *Heaut.*
Per. 4, 8, 2, 3, 129,
 136, 3, 2, 15, 4, 3,
 22, 27, 5, 1, 56, 5, 2,
 7 *Adel.* 1, 1, 30, 2,
 4, 19, 4, 1, 1 *Phor.*
 1, 2, 68, 1, 3, 2, 1,
 4, 22, 1, 5, 32, 2, 2,
 8, 4, 3, 3, 5, 3, 21,
 5, 5, 7, 5, 6, 35 *Hec.*
 1, 2, 116, 3, 4, 35,
 4, 1, 12
patres Adel. 1, 1, 28
Phor. 1, 2, 34
patri Adel. 1, 1, 85, 2,
 3, 20, 4, 1, 37, 5, 3,
 32 *Eun.* 2, 3, 48, 5,
 7, 13, 5, 9, 9 *Heaut.*
 1, 1, 104, 2, 3, 18, 4,
 3, 3, 5, 4, 16 *A-*
del. 4, 4, 19 *Phor.*
 4, 4, 10 *Hec.* 1, 2,
 79, 3, 5, 2, 5, 3, 22,
 5, 4, 25
patria Adel. 4, 6, 3
Heaut. 1, 1, 85, 2,
 3, 16 *Adel.* 5, 4,
 17
patriam Adel. 1, 2, 32
Heaut. 2, 4, 18
patriam incolumem
Heaut. 1, 2, 20
patrio Hec. 2, 2, 2
patris Adel. 5, 3, 9, 19
Eun. 1, 2, 31, 2, 3,
 18, 5, 9, 18 *Heaut.*
 1, 2, 15, 5, 2, 2 *A-*
del. 3, 2, 35, 3, 3, 38
Phor. 2, 1, 1, 5, 3, 5,
 21, 5, 4, 9 *Hec.* 4,
 1, 14
patrissas Adel. 4, 2,
 25
patrium Adel. 1, 1,
 49
patronam Eun. 5, 2,
 48
patrono Eun. 4, 6,
 33
patronus Adel. 3, 4,
 10
patruæ Phor. 1, 5, 24,
 33
patrum Heaut. 1, 1,
 49 *Hec.* 1, 2, 42
patrum Phor. 1, 4,
 22, 3, 1, 16, 18, 4,
 3, 2
patrus Phor. 5, 6,
 33, 39
pauca Adel. 3, 3, 4, 5,
 3, 22 *Phor.* 4, 3, 43
Hec. 1, 2, 60
paucæ Eun. 3, 5, 33
paucas Heaut. Prol.
 18
paucis Adel. 1, 1, 2,
 77 *Heaut. Prol.* 10
Adel. 5, 3, 20 *Hec.*
 3, 5, 60
paucula Heaut. 4, 6,
 24
pauculis Hec. 1, 2,
 68
paveo Phor. 1, 4, 10
pavitare Hec. 3, 1,
 41
paulatim Heaut. 4, 8,
 30 *Adel.* 4, 2, 52,
 5, 6, 10 *Hec.* 1, 2,
 94
panlisper Heaut. 2, 3,
 137 *Adel.* 2, 2, 46,
 3, 3, 24
paulo Adel. 1, 5, 32
Eun. 2, 3, 23 *Heaut.*
 1, 2, 31, 2, 1, 8 *A-*
del. 5, 3, 45, 5, 4,
 22
paululo Eun. 1, 1, 30
Heaut. 3, 1, 35
paululum Adel. 2, 2,
 23, 3, 5, 16, 4, 1,
 6 *Eun.* 2, 2, 50, 4,
 4, 5, 39 *bis.* 5, 2,
 17 *bis.* 18 *Heaut.* 2,
 3, 75, 5, 1, 26 *Adel.*
 2, 2, 10 *Phor.* 4, 4,
 21, 5, 1, 14 *Hec.* 3,
 5, 56
paulum Adel. 4, 5, 55,
 5, 3, 32 *Eun.* 4, 4,
 18, 5, 9, 38, 45 *He-*
aut. 3, 1, 92, 4, 4,
 25 *Adel.* 5, 8, 26,
 27, 5, 9, 23
pauper Adel. 4, 6, 3
Adel. 5, 8, 25 *Phor.*
 2, 2, 16
pauperula anus He-
aut. 1, 1, 44
pauperulæ Adel. 4,
 5, 13
panperculam Adel.
Per. 8
pauperem Phor. 4, 3,
 48
pauperi Phor. 1, 5,
 47
pauperis Eun. 3, 2,
 33
paupertatem Adel. 3,
 4, 50
pauxillulum Phor. 1,
 1, 3
pax Eun. 1, 1, 16
Heaut. 2, 3, 50, 4,
 3, 39
peccandi Adel. 1, 4,
 6 *Phor. Prol.* 24
peccando Hec. 2, 1,
 57
peccare Adel. 5, 3, 25
Adel. 1, 2, 44
peccasse Hec. 4, 1,
 42
peccat Adel. 1, 2, 35,
 36
peccata Heaut. 4, 1, 21
peccati Heaut. 2, 1,
 6, 4, 1, 12
peccatis Adel. 5, 3, 17
Phor. Prol. 33
peccato Adel. 5, 3, 32
Heaut. 5, 2, 39 *Adel.*
 2, 1, 20, 5, 1, 11
Hec. 5, 1, 11
peccatum Eun. Prol.
 27 *bis Heaut.* 1, 1,
 106, 3, 1, 25, 5, 2,
 37 *Adel.* 2, 3, 10,
 4, 3, 2, 4, 5, 53, 4,
 7, 7 *Phor.* 1, 5, 14,
 5, 7, 65, 80 *Hec.* 2,
 2, 11, 4, 1, 46
peccatum Phor. 5,
 8, 33
peccavi Adel. 1, 1, 112
Heaut. 4, 1, 18, 31,
 5, 2, 21 *Adel.* 2, 4,
 12
peccem Heaut. 5, 3, 5
pecces Phor. 5, 3, 20
pectore Eun. 2, 3, 21
Adel. 4, 4, 3
pecunia Heaut. 3, 1,
 67 *Phor.* 1, 2, 10
pecuniæ Phor. 4, 3,
 26 *Hec.* 3, 5, 56
pecuniam Heaut. 3, 1,
 71 *Adel.* 2, 2, 8
pedem Adel. 4, 6, 13
Adel. 2, 2, 20
pedes Eun. 5, 2, 5
Adel. 3, 3, 33 *Phor.*
 1, 4, 13
pedetentim Phor. 3,
 3, 19
pedibus Adel. 1, 1,
 134, 4, 1, 53 *Adel.*
 4, 2, 46
pedissequas Adel. 1,
 1, 96
pedum Phor. 2, 1, 12
pejore Adel. 3, 2, 46
pejorem Eun. 4, 2, 4
Adel. Prol. 3
pejus Heaut. 4, 1, 30
pellas Eun. 5, 9, 50
pellexit Phor. 1, 2, 18
pellito Eun. 2, 1, 9
pellitur Eun. 5, 9, 11
penateis Phor. 1, 5,
 81
pendebis Eun. 5, 7,
 20
pendebit Heaut. 4, 4,
 5
pendens Phor. 1, 4,
 43
pendere Eun. 3, 1, 21
penderem Eun. 1, 2,
 14
penderes Heaut. 1, 1,
 103
pendet Adel. 2, 2, 19
pendi Adel. 5, 4, 25
pendit Adel. 3, 4, 6
pendunt Hec. 3, 5,
 63
pene Adel. 4, 5, 43,
 5, 1, 3 *Heaut.* 4, 6,
 10 *Adel.* 2, 4, 8 *bis*
Phor. 5, 3, 14, 5, 6,
 31 *Hec.* 5, 3, 20 -
penes Adel. 3, 3, 35
Hec. 4, 1, 20
peniculo Eun. 4, 7,
 7
penum Eun. 2, 3, 18
penuria Adel. 3, 3,
 89
pepercit Adel. 4, 2,
 23
pepereris Adel. 3, 1, 3
pepererit Phor. 1, 1,
 13
peperisse Adel. 3, 2,
 17, 26 *Hec.* 4, 1, 4,
 4, 4, 16
reperisset Adel. 1, 3,
 14, 3, 1, 6
reperit Hec. 4, 1, 12,
 16, 5, 2, 14
pepulisti Adel. 4, 5, 4
pepulit Adel. 5, 3, 2
per Deos oro Adel. 3,
 3, 6
per ecastor Adel. 3,
 2, 6
perbenigne Adel. 4,
 5, 68
percara Phor. 3, 3, 25
percipit Eun. 5, 6, 2
percitus Hec. 3, 3, 17
percontari Heaut. 1,
 1, 26
percontarier Hec. 1,
 2, 29
percontatum Phor. 2,
 3, 22 *Hec.* 1, 2, 2
perconter Adel. 4, 6,
 5 *Eun.* 2, 3, 2
perconter Hec. 1, 2,
 36
percontumax Hec. 3,
 5, 54
perculeris Eun. 2, 3,
 87
percunctari Hec. 5, 3,
 12
percupio Eun. 5, 2,
 57
percurrere Heaut. 4, 4,
 11
percurro Adel. 2, 2,
 18
percussit Adel. 1, 1,
 93
perdant Eun. 2, 3,
 10, 3, 1, 41 *Phor.*
 4, 4, 7 *Hec.* 3, 5,
 19
perdas Adel. 2, 2, 34
perdat Heaut. 3, 1, 56
Adel. 4, 6, 2
perdere Heaut. 3, 1,
 65, 5, 2, 11 *Adel.*
 2, 2, 27 *Hec.* 3, 1, 2
perdidideris Heaut. 5,
 1, 18
perdididerit Adel. 3, 3,
 30
perdidi Adel. 4, 1, 18
Eun. 2, 2, 6 *Phor.*
 1, 2, 26
perdidisti Eun. 5, 5,
 7
perdidit Adel. 3, 5, 1.
 G G 2

- 4, 6, 8 *Heaut.* 4, 6, 10
 perdis *Heaut.* 4, 3, 29
Adel. 1, 1, 36, 3, 3, 57
Phor. 5, 3, 23
 perdita *Eun.* 2, 2, 27
 perditam rem *Adel.* 3, 5, 13
 perditum *Adel.* 1, 1, 107
Eun. 3, 1, 28
 perditus *Eun.* 3, 1, 41
Adel. 4, 7, 42
 perdocta *Heaut.* 2, 3, 120
 perdoluit *Eun.* 1, 2, 74
 perduint *Heaut.* 4, 6, 7
Phor. 1, 2, 73
Hec. 1, 2, 59, 3, 4, 27
 perdurare *Hec.* 2, 2, 27
 perduxere *Adel.* 1, 1, 54
 pereas *Eun.* 5, 5, 23
 pereat *Adel.* 1, 2, 54
 peregre *Phor. Per.* 1, 1, 5, 13, 5, 7, 77
 peregrina *Adel.* 3, 1, 11
 peregrinam *Adel.* 1, 1, 119
 peregrinus *Eun.* 4, 6, 22
 pereo *Adel.* 1, 5, 10, 2, 1, 13
Eun. 1, 1, 28, 2, 1, 5
 perfeceris *Eun.* 1, 2, 100
 perfecero *Phor.* 2, 2, 73
 perfeci *Hec. Prol.* 20
 perfecit *Eun. Prol.* 21
 perfector *Eun.* 5, 9, 5
 perferre *Adel.* 1, 1, 35
 perforce *Eun.* 5, 9, 24
Heaut. 4, 3, 22
 perfici *Adel.* 4, 1, 7
 perficies *Eun.* 1, 1, 6
 perficio *Hec.* 5, 2, 8
 perfluo *Eun.* 1, 2, 25
 perforatiter *Adel.* 4, 2, 28
 perfrerit *Adel.* 1, 1, 12
 perfuncta *Hec.* 4, 2, 18
 pergam *Eun.* 3, 5, 7
Heaut. 5, 2, 48
Phor. 1, 4, 18, 5, 6, 7
 perge *Adel.* 2, 2, 26, 3, 2, 42, 5, 4, 23
Heaut. 2, 3, 61, 106
Adel. 4, 5, 16, 19
Phor. 4, 3, 36
 pergere *Adel.* 4, 2, 47
 perget *Eun. Prol.* 18
 pergin' *Eun.* 2, 3, 88, 5, 1, 1
Heaut. 2, 2, 5, 8, 5, 3, 3
Phor. 2, 2, 25, 5, 8, 7
 pergis *Adel.* 1, 2, 47, 2, 1, 27, 5, 3, 67
 pergit *Adel.* 5, 4, 17
Eun. 2, 1, 22
Phor. 1, 2, 62, 5, 6, 9
 pergitis *Phor.* 5, 7, 44
 pergito *Adel.* 4, 2, 38
 pergo *Heaut.* 5, 1, 57
 pergravia *Hec.* 3, 1, 12
 pergunt *Hec.* 3, 4, 36
 perliberi *Adel.* 3, 4, 59
 peri *Eun.* 4, 6, 33
 peribit *Eun.* 2, 1, 5
 pericla *Phor.* 1, 5, 13
 pericli *Adel.* 2, 2, 13, 5, 1, 2, 5, 2, 26
Heaut. 3, 1, 6
Hec. 5, 1, 10
 pericli est *Phor.* 5, 1, 36
 periclo *Adel.* 1, 1, 104, 3, 1, 22
Heaut. 2, 3, 98, 3, 1, 68
Phor. 1, 2, 8
 periculum *Adel.* 3, 3, 33, 34
Eun. 3, 2, 23
Phor. 5, 7, 40
 periculo *Adel.* 2, 3, 17
Heaut. 2, 3, 73
 periculum *Adel.* 4, 1, 54
Heaut. 1, 2, 36, 2, 1, 9, 5, 2, 27
Adel. 2, 2, 33
Phor. 2, 1, 12
Hec. 3, 1, 46, 5, 1, 41
 periere *Adel.* 4, 7, 25
 perierim *Eun.* 5, 9, 13
Heaut. 2, 3, 75
Adel. 2, 4, 19
 perii *Adel.* 1, 3, 8, 2, 2, 9, 3, 5, 1, 4, 2, 5, 5, 3, 1, 5, 4, 11, 26
Eun. 2, 3, 34, 86, 3, 5, 62, 4, 3, 2, 13, 22, 5, 2, 66, 5, 5, 5, 5, 6, 7, 14, 5, 7, 23, 5, 9, 23
Heaut. 2, 1, 8, 3, 3, 18, 4, 1, 18, 4, 4, 14, 4, 6, 18, 5, 5, 13
Adel. 2, 2, 20, 3, 2, 29, 4, 2, 4, 18, 4, 4, 23, 4, 5, 3, 18
Phor. 2, 2, 39, 5, 8, 17
Hec. 1, 2, 57, 58, 3, 1, 39, 3, 2, 5, 3, 4, 20, 4, 1, 1, 5, 2, 26
 periimus *Adel.* 3, 4, 12
Adel. 3, 1, 26
 periise *Eun.* 5, 7, 15
Hec. 3, 1, 46
 periit *Eun.* 3, 3, 18
Adel. 3, 2, 48, 4, 5, 69
Hec. 5, 3, 20
 perinde *Heaut.* 1, 2, 21
 Perinthia *Adel. Prol.* 13
 Perinthiam *Adel. Prol.* 9
 perire *Heaut.* 3, 1, 77
Phor. 3, 3, 19
Hec. 4, 1, 17
 perisset *Eun.* 3, 3, 15
 peristi *Eun.* 1, 1, 10, 5, 9, 35
 perit *Eun.* 3, 3, 16
 perjurus *Adel.* 2, 1, 35
 perliberalis *Phor.* 5, 3, 32
Hec. 5, 4, 24
 perlonge est *Eun.* 3, 5, 61
 permagni *Heaut.* 3, 1, 58
 permanet *Adel.* 2, 4, 19
 permansit *Hec.* 3, 1, 25
 permittimus *Adel.* 5, 9, 38
 permitto *Heaut.* 2, 3, 110
Phor. 5, 8, 56
 pernegat *Eun. Prol.* 34
 perniciem *Heaut.* 3, 1, 41
 pernicies *Adel.* 2, 1, 34
 pernimium *Adel.* 3, 3, 40
 pernoctaret *Hec.* 4, 1, 24
 pernocto *Adel.* 4, 1, 15
 pernoscatis *Adel. Prol.* 25
Eun. Prol. 45
 pernoscite *Adel. Prol.* 13
 pernosti *Adel.* 3, 2, 23
 peropus *Adel.* 1, 5, 31
 perparce *Adel.* 2, 6, 24
 perpaucorum *Eun.* 3, 1, 19
 perperam *Phor.* 5, 1, 18
 perpeti *Adel.* 3, 3, 32
Eun. 1, 1, 3, 2, 1, 12, 3, 2, 35, 3, 5, 3
 perpetuam *Hec.* 2, 1, 10
 perpetuo *Adel.* 3, 3, 32
Eun. 5, 4, 11, 5, 9, 13
Adel. 2, 4, 19
 perpetuum *Heaut.* 4, 5, 33, 4, 8, 22
Adel. 4, 1, 6, 5, 9, 15
Hec. 1, 2, 12
 perplacet *Heaut.* 5, 5, 22
 perplexe *Eun.* 5, 1, 1
 perpulchra *Eun.* 3, 2, 15
 perpulistis *Adel.* 5, 1, 9
 perpulit *Adel.* 4, 1, 38
 perquam *Hec.* 1, 1, 1
 perreptavi *Adel.* 4, 6, 3
 perrexi *Phor.* 5, 6, 23
 persancte *Hec.* 5, 2, 5
 perscripsi *Phor.* 5, 7, 30
 pensenserat *Adel.* 5, 1, 20
 persentiscere *Heaut.* 5, 1, 43
 persentisceres *Heaut.* 4, 5, 21
 persequar *Adel.* 2, 1, 9
Hec. 4, 3, 10
 persequens *Adel.* 5, 4, 33
 persequi *Adel.* 4, 6, 20
Adel. 2, 2, 28
Phor. 3, 3, 18
 persolvi *Adel.* 1, 1, 12
 personam *Eun. Prol.* 26
 personas *Eun. Prol.* 32
 personis *Eun. Prol.* 35
 perspexeris *Phor.* 1, 2, 10
 perspexerit *Adel.* 2, 3, 4
 perspexi *Hec.* 3, 3, 3
 perspexisse *Eun.* 5, 2, 61
 perspicacem *Heaut.* 5, 1, 1
 perspicax *Heaut.* 2, 3, 129
 perstreput *Eun.* 3, 5, 52
 persuadere *Heaut.* 2, 3, 122
 persuasit *Adel.* 3, 3, 6, 3, 4, 24
 persuasum est *Phor.* 1, 2, 85
 pertendere *Heaut.* 5, 5, 9
 pertendes *Eun.* 1, 1, 6
 pertentarem *Adel.* 3, 4, 9
 perterrebo *Eun.* 5, 3, 13
 perterrefacias *Adel.* 1, 1, 142
 pertinacia *Hec.* 2, 1, 5, 3, 5, 46, 4, 2, 15
 pertuli *Hec.* 5, 1, 18
 pertulimus *Adel.* 3, 4, 50
 pertulit *Hec.* 3, 1, 22
 perturbat *Hec.* 4, 4, 11
 perturbato animo *Heaut.* 1, 1, 71
 perturbavi *Adel.* 3, 4, 22
 pervenerit *Eun. Prol.* 13

- pervenire *Eun.* 1, 2, 44
 pervenirier *Phor.* 4, 3, 35
 pervia *Adel.* 5, 7, 14
 pervicacem *Hec.* 4, 1, 32
 perviaci *Hec.* 4, 1, 17
 pervium *Adel.* 4, 2, 39
 pervolvam *And.* 4, 5, 38
 pes *Eun.* 4, 5, 3 *Phor.* 1, 2, 56
 pessulum *Eun.* 3, 5, 55 *Heaut.* 2, 3, 37
 pessum dabunt *And.* 1, 3, 3 *Phor.* 1, 4, 5
 pessuma *Eun.* 1, 2, 72, 5, 7, 16 *Heaut.* 3, 3, 39
 pessume *Heaut.* 3, 1, 28
 pessumum genus *And.* 4, 1, 5
 pestis *Adel.* 2, 1, 55
 petam *Phor.* 1, 2, 100, 4, 2, 14, 5, 1, 2 *Hec.* *ProL.* 28
 petere *Eun.* 3, 2, 38 *Heaut.* 5, 1, 53
 peterem *Heaut.* 5, 2, 25
 petet *Heaut.* 3, 1, 76
 petit *Eun.* *ProL.* 12
 petit *Phor.* 4, 3, 59
 petitur *Eun.* *ProL.* 11
 peto *Heaut.* 5, 4, 4 *Phor.* 2, 2, 31
 Phædria *Eun.* *Per.* 5, 1, 2, 1, 6, 15, 64, 68, 91, 110, 121, 2, 1, 4, 3, 2, 12, 4, 2, 8, 4, 4, 11, 20, 48, 5, 6, 12, 5, 9, 43, 56 *Phor.* 1, 2, 30, 1, 3, 2, 21, 1, 4, 30, 45, 1, 5, 17, 27, 39, 3, 1, 11, 20, 3, 2, 14, 18, 47, 3, 3, 25, 5, 2, 13, 5, 5, 2, 5, 5, 8, 65
 Phædriæ *Eun.* *Per.* 7, 2, 3, 62, 3, 1, 47, 5, 1, 8, 5, 9, 7 *Phor.* 1, 2, 37, 4, 2, 7, 10, 4, 4, 31, 5, 2, 13, 5, 8, 47, 60
 Phædriam *Eun.* *Per.* 12, 3, 1, 50, 51 *Phor.* 1, 2, 14, 1, 5, 23
 Phædrum *And.* 1, 1, 59
 phaleratis *Phor.* 3, 2, 15
 Phania *And.* 5, 4, 26, 32 *Heaut.* 1, 1, 117 *Hec.* 3, 5, 8
 Phanium *And.* 5, 4, 26
 Phanio *Phor.* 5, 6, 33
 Phanium *Phor.* 1, 4, 24, 41, 2, 1, 2, 8, 2, 3, 5, 5, 2, 17
 Phanocratæ *Heaut.* 5, 5, 17
 phasma *Eun.* *ProL.* 9
 Phidippe *Hec.* 2, 2, 5, 14, 3, 5, 30, 47, 60, 4, 4, 5, 86, 93, 5, 2, 4, 10
 Phidippo *Hec.* 5, 3, 22, 5, 4, 30
 Phidippum *Hec.* 2, 2, 4, 3, 4, 35, 4, 3, 16
 philosophorum *Eun.* 2, 2, 32
 philosophos *And.* 1, 1, 30
 Philoti *Hec.* 1, 2, 9
 Philotis *Hec.* 1, 2, 7
 Philotium *Hec.* 1, 2, 6, 14, 122
 Philtere *Heaut.* 4, 1, 50
 Philumena *Hec.* 2, 2, 1, 3, 1, 45, 3, 2, 19, 3, 3, 54, 3, 5, 30, 4, 2, 12, 4, 4, 1
 Philumenæ *Hec.* 1, 2, 16, 3, 1, 38, 3, 2, 2, 14, 5, 2, 26
 Philumenam *And.* 2, 1, 6 *Hec.* *Per.* 1, 2, 1, 22, 3, 1, 40, 3, 5, 16, 5, 3, 11, 34
 Phormio *Phor.* *ProL.* 28, 1, 2, 72, 1, 5, 84, 2, 1, 3, 10, 2, 2, 90, 2, 3, 90, 3, 1, 12, 14, 4, 3, 13 bis, 15, 4, 4, 11, 5, 5, 5, 5, 6, 19, 36, 43, 5, 7, 3, 6, 29, 5, 8, 59, 61
 Phormionem *Phor.* *ProL.* 27, 1, 5, 77, 3, 3, 27, 4, 2, 2, 5, 2, 18, 5, 8, 38
 Phormioni *Phor.* 1, 3, 5, 4, 5, 8
 Phrygia *Heaut.* 4, 4, 9
 Phrygiam *Adel.* 5, 9, 16
 phy *Adel.* 3, 3, 59
 pictam *Eun.* 3, 5, 36
 pictura *Eun.* 3, 5, 36
 pie *Adel.* 3, 4, 13
 pietas *Hec.* 3, 1, 21, 3, 5, 31
 pietatem *Hec.* 3, 4, 33
 pietati *Hec.* 4, 2, 8
 pigate *Phor.* 3, 3, 21
 pigere *Heaut.* *ProL.* 19
 piget *And.* 5, 3, 6 *Adel.* 3, 3, 39
 pignori *Phor.* 4, 3, 56
 Piræo *Eun.* 3, 4, 1
 piscatores *Eun.* 2, 2, 26
 pisciculos minutos *And.* 2, 2, 32
 piscis *Adel.* 3, 3, 23, 67
 pistrilla *Adel.* 4, 2, 45
 pistrino *Heaut.* 3, 2, 19 *Phor.* 1, 5, 19
 pistrinum *And.* 1, 2, 28, 1, 3, 9, 3, 4, 21
 pium *Hec.* 1, 2, 77
 placabilis *Adel.* 4, 3, 17 *Phor.* 5, 7, 68
 placandum *Heaut.* 5, 4, 21
 placari *Phor.* 5, 7, 72
 placeant *Eun.* 2, 2, 57
 placeat *And.* 1, 1, 14 *Heaut.* 3, 3, 36
 placebat *And.* 1, 1, 69
 placent *Heaut.* 5, 1, 65 *Adel.* *ProL.* 19, 3, 3, 26
 placeo *Phor.* 3, 2, 42 *Hec.* *ProL.* 39
 placere *Eun.* *ProL.* 1, 3, 3, 14 *Heaut.* *ProL.* 52, 2, 3, 109, 4, 8, 25 *Phor.* 2, 2, 32
 placerent *And.* *ProL.* 3 *Hec.* 1, 2, 20
 placet *And.* 1, 3, 21 *Eun.* 5, 2, 12, 5, 3, 10, 5, 8, 3, 5, 9, 57 *Adel.* *ProL.* 18, 1, 2, 53, 3, 2, 39, 3, 4, 30, 4, 4, 12, 4, 7, 19, 5, 3, 63, 5, 7, 12 *Phor.* 1, 2, 88, 1, 5, 6 *Hec.* 4, 4, 25, 5, 4, 26
 placetur *Phor.* 5, 3, 1
 placide *Phor.* 5, 6, 28
 placidum *Adel.* 4, 1, 18
 placidus *Adel.* 5, 4, 10
 placita *Hec.* 2, 1, 44
 placitæ *Hec.* *ProL.* 21
 placo *Adel.* 1, 2, 64
 placuerit *Eun.* 5, 9, 37
 placuit *And.* 1, 1, 75, 82
 plagæ *Phor.* 5, 2, 16
 plagas *Eun.* 2, 2, 13
 plane *Eun.* 5, 9, 2 *Heaut.* 4, 3, 29, 5, 1, 24 *Phor.* 2, 1, 31 *Hec.* *ProL.* 5, 4, 4, 74
 planissime *Heaut.* 4, 1, 26 *Phor.* 4, 4, 5, 5, 2, 6
 platea *And.* 4, 6, 1 *Eun.* 5, 9, 34 *Adel.* 4, 2, 35, 43 *Phor.* 1, 4, 38
 plateam *Eun.* 2, 3, 52
 plaudite *And.* 5, 6, 17 *Eun.* 5, 9, 64 *Heaut.* 5, 5, 23 *Adel.* 5, 9, 40 *Phor.* 5, 8, 66 *Hec.* 5, 4, 40
 Plauti *Eun.* *ProL.* 25
 Plautum *And.* *ProL.* 18
 Plautus *Adel.* *ProL.* 7, 9
 plebem *Adel.* 5, 6, 10
 plectar *Phor.* 1, 4, 45
 plena *Adel.* 5, 3, 60
 plenior *Hec.* 5, 4, 8
 plenum *Eun.* 2, 3, 26 *Hec.* 5, 3, 25
 plenus *Eun.* 1, 2, 25 *Adel.* 3, 3, 58
 pleraque *Heaut.* 4, 7, 2
 plerique *And.* 1, 1, 28 *Eun.* 1, 2, 38 *Phor.* 1, 3, 20
 plerumque *And.* 1, 2, 22 *Phor.* 1, 2, 40
 plorare *Phor.* *ProL.* 8
 plumbeus *Heaut.* 5, 1, 4
 plura *Adel.* 1, 2, 44 *Hec.* 3, 1, 1
 plurima *Eun.* 2, 2, 39
 plurimis *Eun.* *ProL.* 2 *Hec.* 4, 1, 55
 plurimum *Eun.* 3, 2, 5, 5, 9, 62 *Adel.* 3, 4, 14
 plus eo *Hec.* 3, 4, 7
 pœnas *Heaut.* 4, 4, 6 *Phor.* 4, 3, 22
 pœnitabat *Eun.* 5, 7, 12
 pœnitens *Heaut.* *Per.* 3
 pœnitet *Heaut.* 1, 1, 20 *Phor.* 1, 3, 20 *Hec.* 5, 2, 8
 poëta *And.* *ProL.* 1 *Eun.* *ProL.* 3 *Heaut.* *ProL.* 2, 22 *Phor.* *ProL.* 1 *Hec.* *ProL.* 13
 poëtæ *And.* *ProL.* 7 *Eun.* *ProL.* 28 *Adel.* *ProL.* 1, 25
 poëtam *Hec.* *ProL.* 21 *Phor.* *ProL.* 1, 30
 pollicare *Hec.* 5, 1, 29
 pollicens *And.* 1, 1, 49 *Phor.* 1, 2, 18
 pollicerer *Hec.* 5, 1, 25
 pollicita es *Hec.* 5, 2, 20
 pollicitando *And.* 5, 4, 9
 pollicitantem *Phor.* 3, 2, 36

- pollicitationes *Phor.* 5, 6, 19
 polliciti *Phor.* 4, 4, 22
 pollicitum *Eun.* 2, 3, 16
 pollicitus *And.* 3, 2, 47, 50. 3, 5, 7 *Heaut.* 2, 3, 88. 4, 4, 2, 4, 6, 19 *Phor.* 4, 1, 24
 pollicitus sum *And.* 2, 3, 27 *Hec.* 3, 3, 42
 pollinis *Adel.* 5, 3, 60
 pompa *Heaut.* 4, 4, 17
 pone *Phor.* 4, 3, 25, 62
 ponē *Phor.* 5, 6, 24
 populares *Eun.* 5, 9, 1 *Adel.* 2, 1, 1
 popularis *Phor.* 1, 1, 1
 populi *Phor.* 5, 7, 18
 populo *And. Prol.* 3 *Adel. Prol.* 19, 1, 2, 13
 populum *Heaut. Prol.* 32
 populus *And.* 1, 2, 14 *Hec. Prol.* 4, 40
 portam *Adel.* 4, 2, 44. 4, 6, 3
 portant *Heaut.* 2, 3, 6
 portare fallaciam *And.* 2, 6, 1
 portas *And.* 4, 3, 7 *Phor.* 1, 4, 20
 portes *Eun.* 4, 7, 7
 porticum *Adel.* 4, 2, 34, 40
 portitores *Phor.* 1, 2, 100
 porto *And.* 2, 2, 1 *Adel.* 2, 2, 23 *Hec.* 3, 5, 63
 portu *And.* 3, 1, 22
 portum *Phor.* 1, 4, 21. 2, 3, 22 *Hec.* 1, 2, 2
 poscat *Heaut.* 4, 8, 27
 poscere *Heaut.* 5, 1, 53
 posci *Heaut.* 4, 5, 27
 poscit *Heaut.* 3, 3, 46
 posita *And.* 1, 1, 102
 positam *Phor. Prol.* 18
 positum *And.* 4, 5, 34 *Hec.* 4, 2, 8
 positurum *Adel.* 3, 2, 35
 posse, possem, pos-
 sim, &c. *passim, sed nullo peculiari sensu*
 possedi *And.* 5, 4, 47
 possidere *Heaut.* 5, 2, 16
 possiderem *Adel.* 2, 1, 22
 possides *Adel.* 2, 1, 21
 possidet *And.* 4, 6, 15 *Heaut.* 1, 2, 21
 possiem *Adel.* 5, 4, 23
 possiet *And.* 5, 3, 3 *Heaut.* 4, 2, 8 *Phor.* 5, 2, 8
 posterioris *Adel.* 5, 4, 26
 posterius *And.* 3, 2, 29 *Adel.* 1, 2, 60. 2, 1, 8
 posthabui *Phor.* 5, 7, 15
 postmodum *Hec.* 2, 1, 11
 postputarit *Adel.* 2, 3, 9
 postputasse *Hec.* 3, 5, 32
 postrema *Phor.* 4, 3, 44
 postremo *And.* 3, 2, 41 *Eun.* 1, 2, 16. 2, 2, 21. 3, 3, 15 *Heaut.* 1, 1, 61. 4, 8, 25 *Adel.* 1, 1, 27. 1, 2, 43, 70. 3, 2, 50. 3, 3, 75. 3, 4, 38 *Adel.* 5, 8, 29. 5, 9, 10, 20 *Phor.* 1, 5, 71. 2, 2, 74 *Hec.* 3, 5, 61. 4, 3, 14
 postremum *And.* 2, 1, 24
 postriedie *And.* 1, 1, 117 *Phor.* 1, 2, 62
 postulabat *Adel.* 4, 1, 33
 postulare *And.* 2, 1, 33
 postulas *And.* 4, 1, 20
 postulat *And.* 1, 2, 18. 5, 3, 50 *Eun.* 3, 2, 27 *Adel.* 2, 1, 46, 47
 postulatio *Hec.* 1, 2, 105
 postulem *And.* 3, 3, 19 *Heaut.* 4, 2, 4 *Hec.* 4, 1, 49
 postules *Eun.* 1, 1, 16
 postulet *Heaut.* 4, 8, 31 *Adel.* 2, 2, 31
 postulo *And.* 1, 2, 19. 2, 5, 11. 5, 1, 4 *Eun.* 5, 9, 28 *Adel.* 5, 4, 25
 potandum *Phor.* 5, 5, 4
 potare *Adel.* 1, 1, 8. 1, 2, 22
 potasti *Adel.* 5, 1, 12
 potat *Adel.* 1, 1, 37
 potaturus *Phor.* 5, 5, 9
 pote *Adel.* 3, 3, 11 *Phor.* 3, 3, 2
 potens *Eun.* 2, 3, 61. 4, 6, 22 *Heaut.* 2, 1, 15
 potentes *Adel.* 3, 4, 57
 potesse *Eun.* 4, 3, 24
 potestas *And.* 1, 1, 25 *Heaut.* 2, 3, 105. 4, 3, 42 *Hec. Prol.* 45. 5, 3, 16
 potestas summa *And.* 3, 3, 9
 potestate *Hec.* 2, 2, 8
 potestatem *Eun.* 5, 9, 2 *Heaut. Prol.* 35. 4, 3, 32 *Phor.* 5, 6, 41
 potetis *Adel.* 4, 2, 47
 potiar *Eun.* 2, 3, 28, 70
 potin' *And.* 2, 6, 6 *Eun.* 1, 2, 21 *Adel.* 4, 1, 23
 potior *Phor.* 3, 2, 48
 potiretur *Phor.* 5, 5, 2
 potiri *Eun.* 3, 5, 66 *Heaut.* 2, 3, 81
 potis *Eun.* 2, 2, 32 *Heaut.* 4, 1, 46 *Adel.* 3, 2, 46. 4, 1, 5. 4, 4, 16 *Hec.* 3, 3, 35
 potissimum *And.* 2, 6, 23. 5, 5, 6 *Adel.* 3, 1, 9 *Phor.* 2, 1, 29
 potitur *Adel. Per.* 12. 5, 4, 17, 22
 potitus *Phor.* 1, 3, 7
 potus *Hec.* 1, 2, 64
 præ manu *Adel.* 5, 9, 23
 præbent *Heaut.* 1, 2, 33
 præbeo *Eun.* 5, 9, 57
 præbes *Adel.* 5, 5, 5
 præbet *Phor.* 2, 1, 31
 præbueris *Eun.* 5, 7, 9
 præbui *Adel.* 2, 2, 7
 præbuit *Phor.* 3, 1, 12
 præcavere *And.* 3, 5, 18
 præcepi *Adel.* 5, 9, 6
 præceptorum *Adel.* 3, 3, 59
 præcidam *Hec.* 4, 2, 22
 præcipias *Adel.* 3, 3, 81
 præcipio *Heaut.* 3, 3, 18 *Adel.* 3, 3, 71
 præcipitato *Adel.* 4, 2, 36
 præcipitem *And.* 1, 3, 9. 3, 4, 27 *Adel.* 3, 2, 20 *Phor.* 4, 3, 20
 præcipuam *Adel.* 2, 3, 5
 præcurre *Eun.* 3, 2, 46
 præcurrit *Hec.* 3, 3, 11
 prædia *Phor.* 4, 3, 75
 prædicant *And.* 5, 3, 4, 5
 prædicas *Eun.* 2, 3, 62. 5, 1, 12
 prædicat *And.* 3, 1, 7 *Hec.* 1, 2, 36
 prædicem *Eun.* 3, 5, 17. 4, 4, 54
 prædiceres *And.* 4, 5, 54
 prædico *And.* 1, 1, 19
 prædictum *And.* 1, 2, 34
 prædiis *Phor.* 5, 3, 6
 præditum *And.* 1, 1, 71
 prædixit *And.* 5, 1, 21
 prædonibus *Eun.* 1, 2, 34
 præfecerat *Eun.* 3, 1, 23
 præfecimus *Eun.* 3, 4, 3
 præfinito *Hec.* 1, 2, 19
 prægnans *Hec.* 4, 4, 18
 prægnantem *Hec.* 4, 4, 19
 præmium *Eun.* 5, 9, 27 *Phor.* 5, 2, 6 *Hec.* 4, 2, 8
 præmonstrator *Heaut.* 5, 1, 2
 prænuntia *Phor.* 5, 2, 12
 præoptares *Hec.* 4, 1, 17
 præpediti *Heaut.* 3, 1, 100
 præponens *And.* 1, 1, 38
 præpositam *Hec.* 4, 2, 7
 præpositum *Eun.* 1, 2, 59
 præsagit *Heaut.* 2, 2, 7
 præscisse *And.* 1, 5, 5
 præscripsisti *And.* 1, 1, 124
 præsens *Eun.* 1, 2, 112 *Adel.* 1, 1, 48. 3, 3, 40 *Hec.* 4, 4, 81
 præsens malum *Phor.* 5, 2, 16
 præsentē *Eun.* 5, 9, 29 *Heaut.* 5, 4, 19 *Hec.* 4, 4, 52, 90
 præsentem *Phor.* 2, 1, 31
 præsentī *Eun.* 4, 6, 31 *Adel.* 4, 5, 34
 præsentī animo sis *Phor.* 5, 7, 64

- presentia *Heaut.* 3, 3, 12 *Adel.* 2, 2, 14 *Phor.* 5, 2, 14 *Hec. Procl.* 24. 4, 2, 11
 praesertim *Eun.* 5, 2, 24 *Adel.* 5, 2, 9 *Phor.* 1, 2, 5 *Hec.* 4, 1, 16. 4, 4, 83
 praesidio *Heaut.* 4, 1, 33
 praesidio *And.* 5, 2, 2
 praesidium *Heaut.* 5, 2, 14 *Hec.* 1, 2, 44
 praestabilis *Hec.* 3, 1, 4
 praestat *Eun.* 2, 2, 1, *Heaut.* 5, 1, 3 *Phor.* 5, 3, 7
 praestituta dies *Phor.* 3, 2, 39
 praesto *And.* 2, 5, 4 *Eun.* 5, 9, 20 *Heaut.* 1, 1, 120 *Phor.* 1, 5, 37. 3, 3, 28
 praestolare *Eun.* 5, 6, 5, 7
 praetereat *Eun.* 2, 2, 52 *Hec.* 5, 4, 33
 praetereo *Eun.* 4, 2, 13
 praeteriens *And.* 1, 5, 19
 praetereat *Phor.* 2, 2, 76
 praetieris *Adel.* 4, 2, 42 *Hec.* 3, 4, 5
 praetierii *Eun.* 4, 2, 5
 praetierit *Eun.* 3, 4, 4 *Phor.* 3, 2, 40
 praeterito *Adel.* 4, 2, 35
 praeteritus *Adel. Procl.* 14
 praetemitto *Adel.* 1, 1, 26. 3, 3, 61
 praeterquam *Heaut.* 1, 1, 8
 praeverdam *And.* 1, 2, 12
 prava *Heaut.* 4, 7, 11 *Adel.* 3, 3, 38
 prave *Hec.* 3, 5, 34. 4, 4, 24
 pravitas *Heaut.* 5, 2, 20
 pravom *Adel.* 5, 8, 21
 pravumne *Heaut.* 5, 1, 76
 precario *Eun.* 2, 3, 26
 peccatorem *Heaut.* 5, 2, 23, 49 *Phor.* 1, 2, 90
 preci *And.* 3, 4, 22 *Phor.* 3, 3, 14
 precibus *Eun.* 5, 9, 25 *Phor.* 3, 2, 13. 5, 7, 80
 precor *Phor.* 1, 2, 92
 prehendens *Heaut.* 3, 1, 89
 prehendit *And.* 2, 2, 16
 prendo *Phor.* 4, 3, 15
 pretii *And.* 5, 2, 15 *Eun.* 4, 6, 11 *Heaut.* 1, 1, 12 *Adel.* 5, 6, 4 *Hec.* 5, 3, 1
 pretio *Eun.* 5, 9, 25 *Adel.* 2, 2, 11. 4, 7, 26 *Hec. Procl.* 57. 1, 1, 12
 pretium *And.* 1, 1, 12, 49. 1. 3, 12 *Eun.* 1, 2, 53 *Heaut. Procl.* 48 *Adel.* 3, 2, 51 *Hec. Procl.* 49
 pretium fero *And.* 3, 5, 4
 pulem *Eun.* 5, 3, 11 *Heaut.* 2, 1, 17
 prima *Heaut.* 5, 2, 10 *Adel. Procl.* 9. 5, 4, 4 *Phor.* 2, 1, 32 *Hec.* 1, 2, 61. 5, 3, 24
 primani *Eun.* 3, 5, 19 *Adel.* 5, 9, 18, 19
 primariae feminae *Phor.* 5, 7, 78
 primarum *Adel.* 2, 3, 6
 primas *Phor. Procl.* 28
 priui *Adel. Procl.* 23
 primos *Eun.* 2, 2, 17
 primulum *Adel.* 3, 1, 2. 5, 6, 10
 primus *Eun.* 1, 2, 10. 2, 2, 16 *Heaut.* 1, 2, 12 *Adel.* 4, 2, 7 *bis*, 8 *Phor.* 2, 2, 47
 principia *Eun.* 4, 7, 11 *Phor.* 2, 2, 82. 3, 1, 15
 principio *And.* 1, 1, 21. 2, 1, 29. 3, 3, 33. 4, 5, 46 *Eun.* 4, 7, 35. 5, 2, 35. 5, 9, 48 *Adel.* 5, 3, 21, *Phor.* 1, 5, 22. 4, 3, 45 *Hec.* 3, 3, 21, 51
 principium *Heaut.* 5, 4, 21 *Phor.* 1, 3, 6
 prior *Eun. Procl.* 6 *Phor. Procl.* 14. 2, 1, 28 *bis*. 3, 2, 47, 48 *Hec.* 3, 3, 47
 priorem *Adel.* 4, 5, 25
 priores *Eun.* 1, 2, 71
 privati *Phor.* 3, 2, 32
 priusquam *And.* 2, 3, 4 *Eun.* 4, 6, 13 *Adel.* 4, 2, 44 *Phor.* 4, 5, 7. 5, 7, 4. 5, 8, 47, 48, 56 *Hec.* 2, 2, 20. 3, 1, 7, 14. 5, 1, 18
 probe *And.* 2, 5, 7. 5, 2, 6. 5, 4, 15. 5, 6, 6 *Eun.* 4, 6, 50. 4, 7, 3 *Heaut.* 1, 2, 6. 2, 3, 120. 4, 5, 22. 5, 3, 17
 Adcl. 4, 7, 34 *bis*
Phor. 1, 5, 38. 2, 3, 18. 5, 7, 96. 5, 3, 58
 prob s *Eun.* 2, 3, 83
 probissime *Adel.* 3, 3, 66
 probos *Adel.* 3, 4, 59
 probro *And.* 5, 3, 10 *Phor.* 5, 4, 6
 probium *Phor.* 1, 5, 29
 procaix *Hec.* 1, 2, 84
 procedo *Eun.* 3, 2, 17
 procedit *And.* 1, 1, 101 *Adel.* 5, 6, 9
 processisti *Adel.* 5, 9, 22
 processit *And.* 4, 1, 48
 proclive *And.* 1, 1, 51
 proclivi *And.* 4, 2, 18
 procal *Eun.* 4, 7, 17 *Adel.* 3, 2, 50. 3, 3, 85
 procurat *Phor. Per.* 7
 prodat *And.* 2, 1, 15
 prodeambulare *Adel.* 5, 1, 4
 prodemus *Hec.* 4, 4, 50
 prodeo *And.* 1, 1, 88 *Eun.* 5, 7, 4
 prodesse *Adel.* 5, 9, 11
 prodesset *Eun.* 3, 1, 56
 prodest *Eun.* 5, 9, 41
 prodi *Eun.* 4, 4, 2
 prodidisti *Adel.* 4, 5, 56
 prodit *Heaut.* 2, 3, 35 *Phor.* 1, 2, 102
 prodita *Heaut.* 4, 1, 26
 proditurum *Heaut.* 3, 1, 70
 producam *And.* 3, 5, 9 *Adel.* 4, 2, 52
 produceres *And.* 4, 1, 24
 producit *Eun.* 1, 2, 54
 produxe *Adel.* 4, 2, 22
 produxi *Heaut.* 1, 1, 92 *Adel.* 3, 3, 49
 produxit *Adel.* 3, 2, 16
 profecta *And.* 4, 6, 19 *Hec.* 1, 2, 11
 profectam *Phor.* 4, 1, 6
 profecti *Phor.* 5, 6, 20
 profecto *And.* 3, 3, 21 *Eun.* 1, 2, 104. 2, 3, 89. 3, 1, 6. 3, 1, 3, 5, 3, 4, 3, 7 *Heaut.* 3, 1, 11. 4, 1, 1. 4, 3, 16. 5, 3, 1 *Adel.* 1, 1, 3. 1, 2, 67. 3, 4, 64. 5, 6, 5 *Hec.* 3, 1, 40. 3, 3, 19. 5, 2, 15
 profecturus *Eun.* 2, 2, 49
 profectus *Eun.* 1, 2, 46 *Heaut.* 1, 1, 66 *Phor.* 4, 1, 1 *Hec. Per.* 5
 profert *And.* 2, 1, 31 *Heaut.* 5, 2, 41 *Hec.* 2, 2, 11
 proferam *Adel.* 3, 2, 45 *Hec.* 1, 2, 32
 profereudum *Adel.* 3, 2, 59
 profertur *Phor.* 2, 2, 48
 profertur *Eun. Procl.* 18
 proferturus *Adel.* 3, 2, 41
 proferte *Hec.* 1, 2, 78
 proficiscar *And.* 3, 4, 21
 proficisci *Heaut. Per.* 1 *Adel.* 2, 2, 16
 proficiscitur *And.* 5, 4, 33
 proficiscor *And.* 2, 1, 32
 profitetur *Eun. Procl.* 3
 profueram *Eun.* 2, 2, 27
 profueris *Hec.* 5, 4, 36
 profugiet *Adel.* 3, 3, 32
 profugit *Heaut.* 3, 2, 17
 profuit *Hec.* 3, 5, 13
 profundat *Adel.* 1, 2, 54
 progeniem *Phor.* 2, 2, 48
 prognatam *Phor.* 1, 2, 65
 prohibeant *And.* 3, 3, 36 *Adel.* 2, 4, 11 *Hec.* 2, 1, 10
 prohibeas *Eun.* 4, 7, 38
 prohibebant *And.* 1, 1, 27
 prohibebo *Phor.* 2, 2, 78
 prohibeo *Eun.* 4, 7, 39
 prohibet *Heaut.* 3, 3, 12, 15 *Hec.* 2, 2, 24
 prohibui *And.* 1, 1, 113
 proin *And.* 2, 4, 5 *Eun.* 1, 1, 11. 1, 2, 26 *Phor.* 4, 3, 63
 promde *And.* 4, 2, 24 *Heaut.* 1, 1, 13 *Phor.* 2, 2, 35 *Hec.* 2, 1, 21
 prolato *Hec.* 1, 2, 29
 prolixo *Adel.* 5, 8, 20

- prolixus *Eun.* 5, 9, 52
 prolixus *Heaut.* 2, 3, 49
 prologi *Hec. Prol.* 9
 prologis *And. Prol.* 5
 prologum *Heaut. Prol.* 11
Phor. Prol. 15
 proloqui *And.* 1, 5, 22
Phor. 5, 6, 22 *Hec.* 4, 4, 24
 prolubium *Adel.* 5, 9, 28
 promereat *And.* 2, 1, 33
 promerentem *Adel.* 4, 5, 47
 promeritus *Phor.* 3, 2, 31
 promeruit *Adel.* 2, 1, 47
 promisi *Adel.* 5, 8, 17
 promissa *And.* 4, 1, 7
Eun. 2, 3, 19 *Heaut.* 4, 4, 1
 promissum *Eun.* 5, 9, 64
Phor. 3, 2, 28. 3, 3, 3
 promisti *Adel.* 5, 8, 17
 promitte *Adel.* 5, 8, 19
 promittit *Heaut.* 4, 4, 7
 promitto *Phor.* 5, 8, 55
Hec. 5, 2, 24
 promoveo *And.* 4, 2, 28
Hec. 4, 4, 81
 promoveris *And.* 4, 1, 16
 promotes *Eun.* 5, 3, 4
 propediem *Heaut.* 1, 1, 108. 4, 3, 28
 propemodum *And.* 3, 4, 7
Eun. 1, 2, 123
Heaut. 5, 5, 20 *Adel.* 1, 2, 51. *Phor.* 1, 4, 34
 propera *And.* 1, 5, 65. 4, 5, 20
Heaut. 2, 3, 9, 33 *Adel.* 3, 2, 55
 properans *And.* 2, 2, 18
Eun. 2, 2, 60. 5, 8, 6
 properantem *Adel.* 3, 2, 7
 properas *Phor.* 2, 2, 89
 properat *Adel.* 2, 4, 14
 prope *And.* 5, 6, 15
Heaut. 4, 4, 22 *Adel.* 3, 2, 22
Hec. 3, 3, 11. 5, 3, 10
 properent *Eun.* 3, 5, 35
 propero *And.* 5, 4, 49
Phor. 5, 6, 5
 propinqua *Heaut.* 1, 1, 5
 propinquo *Eun.* 5, 6, 1
- propior *Heaut.* 5, 2, 35
Phor. 5, 3, 25
 propius *Adel.* 3, 2, 11. 4, 2, 41
Hec. 3, 1, 36
 propria *Phor.* 5, 5, 2
 propriae *And.* 5, 5, 4
 proprium *And.* 4, 3, 1
 propulsabo *And.* 2, 3, 21
 prorsum *Eun.* 2, 2, 23. 2, 3, 13, 40
Heaut. 4, 5, 28 *Adel.* 5, 3, 58
Phor. 5, 7, 87
Hec. 3, 1, 35
 prorsus *And.* 2, 2, 34. 2, 6, 4. 3, 2, 30
Eun. 5, 9, 52
Heaut. 1, 1, 88. 5, 1, 21
Adel. 3, 2, 26 bis 4, 2, 11. 4, 7, 44. 5, 9, 33
Hec. 3, 4, 30. 4, 4, 51
 proruunt *Eun.* 3, 5, 51
 prospectum *Heaut.* 2, 4, 11. 4, 1, 25
 prospere *Phor.* 5, 7, 2
 prospexi *Heaut.* 5, 2, 8
 prospexit *Adel.* 4, 5, 55
 prospice *Adel.* 3, 2, 36
 prospicere *Eun.* 4, 6, 24
Adel. 3, 3, 35
Hec. 4, 1, 34
 prospici *Hec.* 4, 1, 46
 prospiciam *Adel.* 4, 2, 50
Phor. 5, 8, 47
 prospicis *Phor.* 5, 2, 17
 prospiciunt *Phor.* 5, 1, 8
 prosim *And.* 4, 1, 54
 prosis *Eun.* 5, 5, 23
 prosit *Heaut.* 4, 1, 30
Hec. 5, 1, 16. 5, 2, 28
 prosum *Eun.* 2, 2, 27
 protelet *Phor.* 1, 4, 36
 proterruisti *Heaut.* 3, 1, 37
 proterve *Heaut.* 4, 4, 1
Hec. 3, 5, 53
 protervitas *Heaut.* 4, 6, 10
 protervos *Heaut.* 3, 3, 16
 protinus *Phor.* 1, 4, 13
 providentur *And.* 1, 3, 3
Phor. 1, 4, 5
 providere *Heaut.* 1, 1, 64
 provincia *Heaut.* 3, 2, 5
 provinciam *Phor.* 1, 2, 22
- proviso *And.* 5, 5, 1
Eun. 3, 1, 4 *Adel.* 5, 6, 1
 provisum *Phor.* 5, 2, 14
 provocat *Adel.* 5, 4, 24
 provoemus *Eun.* 3, 1, 53
 provolvam *And.* 4, 5, 38
 proxima *Heaut.* 1, 1, 2
Phor. 2, 2, 69, 71
Hec. 3, 2, 6
 proximos *Heaut.* 5, 2, 13
 proximus *And.* 4, 1, 12
Adel. 4, 5, 17
 proxumam *Heaut.* 4, 4, 10
 proxumi *Phor.* 1, 2, 75
Hec. 1, 2, 49
 proxumis *Eun.* 2, 3, 40
 proxumum *Phor.* 5, 6, 52
 proxumus *Adel.* 5, 8, 24
 prudens *Eun.* 1, 1, 27
 prudentis *Heaut.* 1, 1, 68
 psaltria *Adel.* 3, 3, 35. 52. 3, 4, 5. 4, 7, 6, 25, 41. 5, 9, 10
 psaltrum *Adel.* 3, 4, 30. 4, 2, 19. 4, 3, 9. 4, 4, 6. 5, 3, 56
 publice *Eun.* 2, 2, 59
Adel. 3, 3, 90
 publicitus *Phor.* 5, 7, 85
 publicum *Phor.* 2, 2, 65
 pudebat *Adel.* 2, 4, 10
Hec. 5, 3, 8
 pudens *Hec.* 1, 2, 90
 pudent *Adel.* 4, 7, 36
 pudere *Phor.* 5, 3, 53
 pudet *And.* 4, 1, 13
Eun. 5, 2, 68
Heaut. 2, 3, 19. 3, 3, 15, 20. 5, 4, 18, 21
Adel. 1, 2, 4. 2, 2, 37. 3, 4, 39. 4, 5, 49
Phor. 3, 2, 40. 4, 3, 39
Hec. 2, 1, 34. 5, 2, 26
 pudicitiam *And.* 1, 5, 54
 pudicum *Hec.* 1, 2, 77
 pudor *And.* 1, 5, 28. 45. 4, 1, 6
Adel. 2, 4, 10
 pudore *Adel.* 1, 1, 32
 pudori *Hec.* 1, 2, 47
 pudoris *And.* 5, 3, 7
 puduit *Heaut.* 5, 4, 20
Adel. 4, 5, 56
 puella *Heaut.* 4, 1, 38
Hec. 2, 1, 54
 puellam *Eun.* 1, 2, 29
Heaut. 4, 1, 41
- puellulam *Eun. Per.* 7
Phor. 1, 2, 31
 puer *And.* 1, 1, 57. 4, 5, 3, 9. 5, 1, 14
Eun. 4, 1, 10. *Adel.* 4, 7, 10. 5, 8, 17
Phor. 1, 1, 16. 1, 2, 102. 5, 6, 23
Hec. 4, 4, 27, 59, 97. 5, 2, 2
 puer scitus *And.* 3, 2, 6
 pueri *Hec.* 3, 1, 30, 32. 4, 1, 2
 puerile *And.* 2, 6, 18
 puerili *Phor.* 5, 7, 56
 pueris *Heaut.* 2, 1, 2
Adel. 3, 4, 48. 5, 9, 5
Hec. 3, 2, 24. 3, 3, 49
 pueritia *Heaut.* 1, 2, 9
 puero *And.* 5, 6, 8
Adel. 3, 3, 87. 4, 1, 21
Phor. 1, 1, 14
Hec. 4, 4, 46, 104. 5, 2, 3
 puerperæ *And.* 3, 2, 10
 puerperam *Adel.* 5, 7, 23
 puerulum *And. Per.* 9
 puerum *And.* 2, 2, 31. 2, 3, 26. 3, 2, 27. 35, 36. 4, 3, 7. 4, 5, 20, 24, 34, 37
Eun. Prol. 39
Adel. 3, 2, 35. 4, 2, 24. 4, 5, 24
Hec. 4, 1, 17, 48, 56, 61. 4, 4, 16, 17 bis, 77, 82, 86. 5, 1, 7, 23
 pugilem *Eun.* 2, 3, 23
 pugilum *Hec. Prol.* 33
 pugnam *Eun.* 5, 2, 59
 pugnans *Hec. Prol.* 41
 pugnare *Eun.* 4, 7, 7
 pugnas *Eun.* 3, 2, 29
 pugnaveris *Adel.* 5, 3, 57
 pugnis *Adel.* 4, 2, 19
 pugnos *Phor.* 5, 7, 95
 pugnus *Adel.* 2, 1, 17
 pulcherrimum facinum *Phor.* 5, 6, 30
 pulchra *Phor.* 1, 2, 54
 pulchram *Eun.* 2, 3, 5
 pulchre *Eun.* 2, 3, 84. 3, 1, 26. 4, 5, 2
Heaut. 2, 3, 92. 3, 1, 41
Adel. 3, 3, 28. 5, 9, 22
Phor. 3, 3, 9. 5, 8, 58
 pulchritudinem *Phor.* 1, 2, 55
 pulpamentum *Eun.* 3, 1, 36
 pultare *Heaut.* 3, 1, 1
Adel. 4, 4, 23

- pultat *Heaut.* 2, 3, 34
 pultavit *Adel.* 4, 5, 3
 pura oratio *Heaut.*
Prola. 46
 purga *Adel.* 3, 3, 23
 purgando *Hec.* 2, 2,
 12
 purgare *Adel.* 4, 3,
 17
 purgat *Phor.* 5, 8, 46
Hec. Per. 10
 purgatio *Heaut.* 4, 1,
 12
 purgatum *Hec.* 5, 4,
 31
 purgem *Adel.* 4, 4, 22
Phor. 1, 4, 9
 purges *Adel.* 2, 1, 8
 purgo *Eun.* 3, 1, 43
 putā *And.* 1, 1, 2, *He-*
aut. 1, 1, 26
 putabam *And.* 1, 1,
 65, 86. 4, 3, 2
 putabas *Adel.* 5, 3,
 24
 putabit *Heaut.* 3, 1,
 76
 putant *Eun.* 5, 5, 23
Heaut. 4, 5, 50 *A-*
del. 1, 1, 18. 4, 3,
 3
 putare *And.* 5, 5, 2
Eun. 4, 1, 9
 putaris *Adel.* 5, 4, 4
 putas *And.* 1, 1, 114,
 4, 1, 48 *Eun.* 4, 7,
 43 *Heaut.* 4, 4, 19,
 5, 1, 39. 5, 2, 37
Adel. 4, 3, 12 *Hec.*
 2, 1, 17. 4, 4, 60.
 5, 4, 13
 putasti *Phor.* 4, 5, 6
 putat *Heaut. Prola.* 21.
 5, 1, 79 *Adel.* 1, 2,
 19. 3, 3, 29 *Hec.* 3,
 5, 50
 putato *Adel.* 5, 3, 31
Phor. 2, 2, 77
 putavi *And.* 4, 3, 2
Heaut. 3, 3, 47
 putavit *Heaut.* 1, 1,
 63
 putem *Phor.* 5, 8, 33
 putemus *Adel.* 5, 3,
 10
 putent *Eun.* 2, 3, 95
Adel. 5, 9, 29 *Hec.*
 3, 3, 39
 putes *Adel.* 2, 2, 28
 putet *And.* 5, 5, 1
Phor. Prola. 22. 4,
 5, 13
 puto *And.* 2, 1, 32
Eun. 3, 2, 36. 4, 2,
 4, 5, 4, 8, 5, 9, 51
Heaut. 1, 1, 5, 25,
 99. 4, 8, 2. 5, 1,
 27 *Adel.* 2, 1, 54
Phor. 3, 3, 12 *Hec.*
 3, 3, 19
 Pyrrhus *Eun.* 4, 7,
 13
 Pythias *Eun.* 3, 2, 47.
- 4, 2, 14. 4, 3, 14.
 4, 4, 5. 4, 5, 4, 4, 6,
 16. 5, 2, 62, 70. 5,
 5, 5, 19
 pytissando *Heaut.* 3,
 1, 48
- Q.
- Qua fiducia *And.* 3,
 5, 7
 quadrupedem *And.* 5,
 2, 24
 quæcumque *And.* 1,
 5, 29
 quædam *And.* 1, 1, 42
Eun. 3, 5, 16 *Heaut.*
 2, 3, 35. 3, 3, 40 *A-*
del. 4, 5, 13 *Phor.*
 1, 2, 39
 quænam *Heaut.* 2, 3,
 31
 quæque *And.* 3, 2, 1
Hec. 3, 3, 26. 4, 2,
 27
 quæram *And.* 2, 2, 6
Eun. 2, 3, 3, 3, 4, 6.
 3, 5, 8. 4, 3, 18 *A-*
del. 3, 3, 5 *Phor.* 3,
 4, 23 *Hec.* 5, 1, 34
 quæras *Heaut.* 4, 1,
 45. 4, 4, 23
 quærat *Heaut.* 4, 1,
 49. 4, 5, 42
 quære *Eun.* 4, 7, 40
Adel. 3, 4, 36. 5, 3,
 27 *Phor.* 3, 3, 20
Hec. 5, 1, 20.
 quærebam *And.* 1, 1,
 63. 3, 3, 1 *Eun.* 5,
 9, 35 *Heaut.* 4, 8, 3
Adel. 3, 4, 15 *Phor.*
 3, 1, 8
 quærebat *Eun.* 5, 6,
 30 *Phor.* 4, 2, 5
 quærendo *Heaut.* 4,
 2, 8 *Adel.* 5, 4, 15
 quærens *And.* 1, 1,
 87
 quærere *And.* 2, 2, 5
Eun. 2, 2, 30. 3, 3,
 10 *Heaut.* 3, 1, 38
 1, 4, 15
 quæreret *Phor.* 1, 5,
 67
 quæret *And.* 2, 3, 24
Phor. 1, 2, 1 *Hec.* 1,
 2, 1, 3, 4
 quæris *And.* 3, 3, 4.
 5, 4, 5, 39, 43 *Eun.*
 3, 1, 36 *Heaut.* 1, 1,
 10. 5, 4, 16
 quærit *Eun.* 3, 5, 10.
 5, 7, 5 *Adel.* 2, 4, 1.
 4, 2, 4
 quæritans *And.* 1, 1,
 48
 quæritare *Adel.* 3, 3,
 9
- quæritet *Eun.* 3, 3,
 17
 quærito *Adel.* 2, 4, 2.
 3, 2, 23
 quæro *And.* 2, 2, 8. 4,
 1, 60. 4, 2, 19. 5, 4,
 41 *Heaut.* 3, 1, 83.
 4, 1, 9 *Adel.* 4, 2, 2.
 4, 7, 2 *Phor.* 3, 3,
 22. 5, 6, 13
 quæsium *Heaut.* 2,
 3, 74 *Phor.* 5, 3, 28
 quæsivi *Eun.* 1, 2, 64,
 87
 quæso *frequentius*
quàm ut sit opere
pretium loca indigi-
tare
 quæsti *Hec.* 5, 1, 9. 5,
 3, 38
 quæstu *Hec.* 5, 1, 30
 quæstum *And.* 1, 1,
 52 *Heaut.* 4, 1, 27
Adel. 2, 1, 52
 quæstum maximum
Heaut. Prola. 49
 quæstus *Eun.* 2, 2,
 22
 quale *Heaut.* 2, 4, 4
 qualem *Eun.* 4, 6, 21
 qualis *And.* 3, 2, 23
Phor. 5, 8, 43 *Hec.*
 5, 1, 40
 quamdndum *And.* 5,
 2, 9 *Eun.* 4, 4, 30
 quamprimum *And.* 2,
 2, 15 *Eun.* 5, 9, 12
Adel. 2, 4, 18. 3, 5,
 6 *Hec.* 3, 1, 44
 quamvis *Adel.* 2, 4, 15
Hec. 4, 1, 25
 quandam *And.* 1, 3,
 15 *Eun.* 3, 5, 36. 5,
 6, 15 *Heaut.* 3, 3, 37
Phor. 1, 2, 31, 45.
 5, 7, 48
 quandoquidem *And.*
 3, 2, 7. 3, 5, 2 *Eun.*
 2, 3, 82 *Adel.* 4, 5,
 6. 3, 8, 33 *Phor.* 2,
 2, 58 *Hec.* 3, 5, 42
 quanquam *Eun.* 1, 2,
 92 *Heaut.* 1, 1, 1 *A-*
del. 2, 1, 51.
 quanta *Heaut.* 2, 3, 9
Phor. 2, 3, 1 *Hec.* 5,
 4, 36
 quanta quanta hæc
 mea paupertas est
Phor. 5, 7, 10
 quantam *Eun.* 5, 4, 3
Heaut. 1, 1, 72 *Hec.*
 5, 3, 18
 quantas *And.* 4, 1, 26
Eun. 4, 6, 17 *Heaut.*
 5, 2, 17
 quanti *Eun.* 1, 1, 30.
 4, 7, 21. 5, 6, 14
Heaut. 1, 1, 103 *A-*
del. 2, 2, 41. 5, 9, 20
 quantis *And.* 4, 1, 25
Phor. 5, 6, 1
 quantivis *And.* 5, 2, 15
- quanto *And.* 2, 1, 8
Eun. 3, 1, 63. 3, 3,
 1. 4, 5, 4 *Heaut.* 3,
 1, 15, 101. 4, 1, 32
Phor. 1, 1, 12. 1, 2,
 8. 1, 5, 17
 quantum *And.* 1, 3,
 2. 3, 2, 4. 3, 3, 45.
 4, 2, 28. 4, 5, 17. 5,
 2, 20 *Eun.* 1, 2, 62.
 2, 3, 85. 4, 1, 1. 5,
 1, 20. 5, 2, 5 *Heaut.*
Prola. 14. 1, 1, 20.
 3, 3, 32. 4, 3, 4. 4,
 4, 25. 4, 6, 6. 5, 2,
 31. 5, 3, 10 *Adel.* 3,
 2, 52. 4, 5, 66. 4, 7,
 25. 5, 7, 11 *Phor.* 1,
 2, 3. 3, 3, 24. 4, 3,
 38, 52, 69. 4, 5, 10.
 5, 6, 14. 5, 7, 3, 94
 quantus *Adel.* 3, 3, 40
bis Phor. 3, 1, 18
 quapiam *Eun.* 5, 2,
 34
 quapropter *And.* 1, 1,
 136. 4, 2, 32 *Heaut.*
 1, 2, 14. 2, 3, 116
Adel. 4, 3, 17 *Hec.*
 3, 1, 31. 5, 1, 7
 quaque *And.* 1, 3, 9
 quare *Eun. Prola.* 11,
 42 *Adel.* 3, 2, 29
 quas *And. Prola.* 3. 26.
 1, 1, 6, 20 *Eun.* 1,
 1, 32, 33. 2, 3, 21.
 4, 3, 11 *Heaut.* 2,
 1, 3. 4, 4, 2. 4, 7, 8
Phor. Prola. 4, 5, 4,
 3. 5, 5, 7 *Hec. Prola.*
 14
 quatietur *Eun.* 2, 3,
 66
 queam *And.* 1, 5, 36.
 3, 3, 45 *Adel.* 4, 7,
 19
 queas *And.* 1, 5, 43
Eun. 1, 1, 29
 queat *And.* 2, 3, 20
Heaut. 3, 1, 44. 3,
 2, 33
 quemnam *And.* 5, 2,
 4
 quemquam *Eun.* 1, 2,
 16. 2, 3, 32. 5, 5,
 19 *Phor.* 5, 7, 84
 quemque *Hec.* 1, 1,
 8
 quemvis *Heaut.* 3, 1,
 61 *Adel.* 1, 2, 43
 quandam *And.* 2, 2,
 20 *Eun.* 2, 2, 3. 5,
 6, 12 *Heaut.* 2, 3,
 124. 3, 2, 15
 quenquam *And.* 1, 5,
 11 *Eun.* 1, 2, 121.
 2, 3, 32 *Heaut.* 5, 1,
 52 *Adel.* 1, 1, 13.
Hec. 3, 2, 7. 5, 3, 7
 queo *Adel.* 3, 3, 70.
 4, 7, 20 *Phor.* 5, 3,
 4 *Hec.* 3, 4, 29. 4, 4,
 51

- querar *Adel.* 5, 3, 5
 quid ita *And.* 2, 1,
 24
 quidnam *And.* 1, 4,
 7, 2, 1, 23, 4, 4, 3
Heaut. 3, 1, 20, 3,
 3, 38 *Adel.* 1, 2, 7,
 3, 2, 7
 quidni *Heaut.* 5, 1, 41
Adel. 4, 2, 34
 quidquam *Eun.* 1, 2,
 120 *Heaut.* 5, 1, 23
 quidquid *Eun.* 2, 2,
 20, 3, 1, 8, 5, 1, 3,
 5, 6, 10, 20, 5, 9, 40
Adel. 1, 2, 73 *Phor.*
 1, 5, 21, 5, 5, 5 *Hec.*
 3, 5, 13, 4, 4, 47
 quidvis *Heaut.* 5, 1,
 3
 quiescant *And. Prol.*
 22
 quiescas *And.* 3, 4,
 19
 quiesce *Heaut.* 4, 3,
 12 *Phor.* 4, 3, 65
 quiesci *And.* 4, 2, 8
 quiesset *And.* 4, 2, 8
 quietus *Phor.* 4, 5, 1
 quimus *And.* 4, 6, 10
 quindecim *Heaut.* 1,
 1, 93 *Phor.* 5, 8,
 28
 quingentes *Adel.* 2, 1,
 45
 quinque *Phor.* 2, 2,
 63
 quippe *Heaut.* 3, 2,
 27 *Phor.* 2, 2, 15
 quippiam *And.* 2, 6,
 7 *Hec.* 3, 2, 14
 quisnam *Eun.* 3, 4, 7
Heaut. 1, 1, 122, 2,
 4, 23, 3, 2, 50 *Adel.*
 5, 3, 2
 quispiam *Eun.* 5, 2,
 36
 quisquam *And.* 3, 2,
 20 *Eun. Prol.* 1, 2,
 1, 21, 2, 3, 82, 3, 5,
 30, 4, 4, 11, 5, 9, 2
Heaut. 2, 1, 13 *Adel.*
 1, 1, 2, 2, 1, 7,
 4, 2, 15, 4, 6, 5, 5,
 4, 1, 5, 8, 9 *Phor.*
 1, 2, 49, 1, 5, 49,
 72, 2, 2, 45, 5, 1, 38
Hec. 1, 1, 10, 3, 1,
 13, 5, 3, 38, 5, 4, 21
 quisque *Heaut.* 1, 1,
 74, 2, 4, 3 *Adel.*
Prol. 21, 3, 3, 46
Hec. 2, 1, 19, 5, 3,
 4
 quisquis *Phor.* 1, 4,
 19
 quit *Hec.* 1, 2, 108
 quita est *Hec.* 4, 1,
 57
 quivis *Adel.* 2, 3, 1
 quivit *And.* 4, 1, 30
 quoad *Phor.* 1, 2, 98,
 2, 3, 22
 quocum *Phor.* 1, 3, 19,
 5, 1, 32
 quocunque *Hec.* 5, 4,
 19
 quodcumque *Heaut.*
 3, 1, 75
 quoddam *Eun.* 5, 2,
 6
 quolibet *Hec.* 5, 2, 6
 quomodo *Eun.* 4, 4,
 49 *Heaut.* 4, 6, 11,
 5, 4, 17 *Adel.* 4, 1,
 18, 4, 4, 4 *Phor.* 1,
 4, 3
 quoniam *Adel.* 4, 2,
 38 *Hec.* 3, 1, 45
 quondam *Eun.* 2, 2,
 15, 3, 5, 37 *Hec.*
Per. 2
 quoniam *And.* 2, 1,
 6, 3, 4, 16 *Eun.* 2,
 2, 6
 quoquam *And.* 4, 5,
 21 *Adel.* 2, 1, 16
Hec. 4, 1, 50
 quoquo *Eun.* 3, 5, 6,
 5, 9, 53 *Adel.* 3, 2,
 44 *Phor.* 3, 3, 18
 quorsum *And.* 1, 1,
 100, 1, 2, 5, 1, 5,
 30 *Eun.* 1, 2, 75, 2,
 3, 13 *Adel.* 1, 2, 20
Hec. 1, 2, 118
 quorsumnam *And.* 2,
 2, 24
 quorum *And. Prol.* 20
Adel. Prol. 20
 quot *And.* 1, 5, 13,
 3, 3, 37 *Heaut.* 5,
 1, 43, 59 *Adel.* 1, 2,
 12, 4, 2, 16 *Phor.* 2,
 1, 13, 2, 3, 14, 4,
 4, 24 *Hec.* 5, 3, 19
bis
 quotidiana *Phor.* 1,
 3, 8 *Hec.* 3, 2, 22
 quotidiana vitæ *Heaut.*
 2, 3, 42
 quotidianarum *Eun.*
 2, 3, 6
 quotidianos *Heaut.* 4,
 5, 7
 quotidie *Heaut.* 1, 1,
 50, 3, 1, 14 *Hec.* 1,
 2, 82
 quoties *Hec.* 1, 1, 3
 quovis *Heaut.* 1, 1,
 83, 3, 3, 28, 4, 3, 9,
 5, 1, 55 *Adel.* 5, 3,
 43

R.

Rabies *Eun.* 2, 3, 9
 rape *And.* 5, 2, 20, 21
Phor. 5, 6, 43, 5, 7,
 92
 rapere *Adel. Prol.* 3
 raperem *Adel.* 3, 2,
 21

raptione *Adel.* 3, 3,
 2
 rapui *Adel.* 4, 4, 18
 raro *Hec.* 1, 2, 100
 rastros *Heaut.* 1, 1,
 36, 5, 1, 58
 ratio *Eun.* 3, 5, 27
Heaut. 4, 2, 7 *Adel.*
 1, 1, 43 *Phor.* 1, 5,
 69
 ratione *Eun.* 1, 1, 17,
 18, 2, 3, 30 *Adel.* 4,
 5, 36, 5, 4, 1 *Phor.*
 1, 5, 68
 rationem *Heaut.* 5, 2,
 6, 11 *Adel.* 5, 3, 22,
 5, 3, 26 *Phor.* 2, 1,
 30 *Hec.* 3, 1, 26
 rationes *Eun.* 5, 2, 30
Adel. 2, 1, 54, 5, 3,
 50
 ratiuncula *Phor.* 1, 1,
 2
 ratum *Phor.* 5, 7, 58
Hec. 4, 1, 30
 re ipsa *Heaut.* 4, 1,
 23 *Adel.* 5, 8, 32
Hec. 3, 4, 3
 re muliebri *Heaut.* 2,
 3, 48
 rebar *Hec.* 4, 2, 5
 rebus vilioribus mul-
 to *Prol.* 5, 3, 8
 recens *Adel.* 3, 2, 14
 recepissem *And.* 1, 3,
 19
 recepissem *Phor.* 5,
 7, 9
 receipt *And.* 5, 4, 24
 receptas *Hec.* 5, 1,
 17
 receptes *Heaut.* 5, 2,
 15
 recidere ad paucos
Hec. Prol. 47
 recipe *Adel.* 3, 2, 26
 recipere *Eun.* 5, 2,
 59 *Heaut.* 3, 3, 5
Phor. 2, 3, 24 *Hec.*
Per. 9
 recipere *Phor.* 5, 4,
 7
 recipiat *Phor.* 2, 3,
 22, 4, 3, 1
 recipiatis *Eun.* 5, 9,
 55
 recipiendum *Eun.* 5,
 9, 42, 43
 recipimus *Eun.* 5, 9,
 55
 recipio *Heaut.* 5, 5,
 12
 recipis *Adel.* 5, 3, 13
 recipit *Phor.* 5, 6, 40
Hec. Per. 12
 recipitur *Eun.* 1, 2,
 79, 3, 2, 32
 recta *And.* 2, 1, 11
Eun. 1, 2, 7 *Adel.*
 3, 3, 28, 4, 2, 35, 43
Phor. 1, 2, 62, 1, 5,
 80, 5, 2, 6, 5, 6, 20
Hec. 3, 3, 12
 recta via *And.* 2, 6,
 11, 3, 4, 21 *Heaut.*
 4, 3, 23
 rectius *Adel.* 4, 1, 5,
 5, 7, 22
 rectum *Eun.* 4, 7, 14
Heaut. 1, 1, 27, 2,
 3, 86, 3, 1, 76 *Adel.*
 1, 2, 19
 recurret *Adel.* 4, 1,
 10
 recusare *Hec.* 3, 1,
 16
 recusat *And. Per.* 10
 redactus *Eun.* 2, 2,
 7 *Phor.* 5, 7, 86
 reddam *And.* 4, 2, 20,
 5, 3, 23 *Eun.* 1, 2,
 67, 77, 2, 2, 46, 5,
 7, 18 *Adel.* 5, 3, 63,
 5, 9, 25 *Phor.* 3, 3,
 26 *Hec.* 1, 2, 75
 reddant *Phor.* 2, 2,
 57
 reddas *Hec.* 4, 4, 47
 reddat *Eun.* 4, 7, 27
Adel. 2, 1, 43, 51,
 2, 4, 16
 redde *Eun.* 4, 7, 26
Hec. 4, 1, 44
 reddendum *Heaut.* 4,
 5, 44
 reddere *Phor.* 2, 1,
 22, 3, 3, 5
 redderet *And.* 3, 1,
 21
 reddes *And.* 2, 3, 15
 reddet *Adel.* 5, 9, 24
Phor. 2, 1, 6, 4, 4,
 23
 reddetur *Adel.* 2, 4,
 15
 reddi *Hec.* 1, 2, 79
 reddideras *Heaut.* 2,
 3, 89
 reddidi *Heaut.* 4, 5,
 12
 reddidisti *And.* 2, 1,
 35
 reddidit *Hec.* 3, 3, 47,
 5, 1, 35
 reddit *Phor.* 1, 2, 6
 reddo *Heaut.* 4, 4, 20
Adel. 4, 1, 18 *Phor.*
 5, 6, 17 *Hec.* 5, 3,
 21
 reddunt *Eun.* 2, 3, 24
Phor. 4, 3, 75
 redeam *And.* 3, 5, 16
Eun. 1, 1, 4, 2, 1,
 12 *Adel.* 2, 1, 52
Phor. 4, 3, 43 *Hec.*
 1, 2, 60, 3, 4, 11
 redeamus *Eun.* 4, 7,
 41
 redeas *Adel.* 5, 2, 1
 redeat *And.* 1, 2, 19
Eun. 3, 2, 50, 3, 3,
 29 *Heaut.* 5, 3, 7
Phor. 5, 8, 40 *Hec.*
 2, 2, 20, 2, 3, 7, 3,
 5, 2, 4, 2, 12, 4, 4,
 8, 5, 2, 7

- redeo *And.* 1, 1, 110
Eun. 4, 2, 6 *Heaut.*
 4, 3, 41 *Adel.* 4, 2,
 10, 4, 7, 39
 redeundi *Hec.* 1, 2,
 16, 3, 1, 3
 redeundum *Hec.* 3, 4,
 11
 redeunt *Eun.* 1, 2, 78
Phor. 1, 4, 24
 redeuntem *Eun.* 5, 5,
 25
 redeuntii *And.* 2, 2,
 22
 redi *Heaut.* 2, 3, 78,
 108 *bis Adel.* 2, 1,
 31, 36, 50, 4, 2, 40,
 5, 3, 8
 redibam *Hec.* 1, 2, 97
 redibo *Phor.* 5, 7, 24
 rediens *Phor.* 1, 5,
 13
 redieris *Adel.* 2, 2,
 19
 redierit *Heaut.* 1, 1,
 98 *Adel.* 4, 2, 10, 4,
 6, 6 *Phor.* 1, 5, 18,
 2, 3, 5
 rediero *Adel.* 2, 2, 25,
 3, 3, 24
 redierunt *And.* 4, 6,
 4
 redigam *Heaut.* 5, 1,
 73 *Phor.* 5, 7, 73
 redigat *Heaut.* 5, 1,
 56
 redige *Phor.* 2, 2, 36
 rediges *Eun.* 4, 4, 23
 redii *Adel.* 5, 3, 9
 rediisses *Hec.* 3, 1,
 9
 rediisset *Phor.* 1, 2,
 69 *Hec.* 3, 4, 21
 rediit *Eun.* 4, 3, 21
Heaut. 1, 1, 61, 2,
 3, 118 *Adel.* 1, 1, 10
Phor. 1, 2, 97, 4, 4,
 5 *Hec.* 3, 2, 12
 redimas *Eun.* 1, 1,
 29
 redimat *Heaut.* 3, 3,
 49
 redire *Hec.* 2, 2, 23,
 3, 1, 5, 3, 5, 44
 redires *Eun.* 3, 3, 27
 rediret *Hec.* 2, 2, 26
 redis *Hec.* 1, 2, 38
 redisse *Heaut.* 2, 3,
 63, 3, 1, 3, 24, 5, 2,
 27 *Adel.* 2, 4, 9
Phor. 1, 3, 1, 2, 3,
 20
 redisti *Hec.* 3, 5, 54
 redit *And.* 5, 3, 35
Heaut. 5, 1, 58 *Phor.*
 1, 2, 5, 2, 1, 3
 reditio est *Eun.* 4, 4,
 4
 redito *Adel.* 3, 4, 60
 rediturum *Adel.* 2, 2,
 29
 reduc *Hec.* 4, 2, 29, 4,
 4, 32, 76
 reducam *Hec.* 3, 5, 3,
- 4, 3, 11, 4, 4, 12,
 38
 reducus *Adel.* 5, 3,
 44
 reducem *Heaut.* 2, 4,
 13 *Hec.* 5, 4, 12
 reducenda *Hec.* 3, 3,
 31, 43
 reducere *Phor.* 1, 2,
 36 *Hec.* 3, 5, 51, 4,
 3, 9
 reductam *Hec.* 4, 4,
 43
 reductant *And.* 3, 3,
 27
 reduxit *And.* 5, 4,
 46
 refellendo *Hec.* 2, 2,
 12
 refelles *Phor.* 1, 2,
 82
 referam *Eun.* 2, 3,
 92, 4, 4, 52, 5, 3, 2
Phor. 5, 1, 2
 referet *Hec.* 5, 2, 31
 referetur *Eun.* 4, 6,
 12
 referire *Adel.* 4, 2,
 28
 refero *Hec. Prol.* 29,
 38
 reterre *Heaut.* 3, 1,
 58 *Adel.* 1, 1, 43
Hec. Prol. 7, 4, 2,
 8
 referri *Phor.* 2, 1, 23
 refert *Eun.* 2, 3, 27
Adel. 5, 4, 28 *Phor.*
 2, 1, 24, 4, 5, 11
Hec. 4, 3, 12, 5, 3,
 12
 referto *Eun.* 3, 1, 55
 reflexit *Adel.* 3, 2, 9
 refrixerit *Adel.* 2, 2,
 26
 regem *Heaut.* 1, 1, 65
Phor. 1, 2, 20
 regere *Eun.* 1, 1, 13
 regi *Phor.* 2, 1, 24
 reginæ *Eun.* 1, 2, 88
 regionibus *Eun.* 5, 9,
 32 *Heaut.* 1, 1, 11
 regnas *Phor.* 2, 2, 58
 regnum *Adel.* 2, 1,
 21
 rejicit *Adel.* 1, 1, 109
 rejectus *Heaut.* 2, 3,
 50
 rejicere *Phor. Prol.*
 19
 rejiciat *Phor.* 4, 5, 5
 relatum *Phor. Prol.*
 22
 relevabis *Adel.* 4, 3,
 11
 relevi *Heaut.* 3, 1, 51
 relicta *Heaut.* 3, 3, 43
Phor. 2, 2, 10
 relictæ *Heaut.* 2, 3, 2
 relictam *Phor.* 2, 1,
 2
 relictas *Heaut.* 2, 3,
 6
 relictis *And.* 2, 5, 1
- Eun.* 1, 2, 86 *Heaut.*
 4, 7, 12
 relicto *Phor. Per.* 2
 relictum *Heaut.* 5, 3,
 18 *And.* 3, 4, 22
 religio *Heaut.* 2, 1,
 16
 religione *And.* 5, 4,
 39
 religiosæ *Heaut.* 4, 1,
 37
 relinquam *Eun.* 1, 2,
 61 *Adel.* 3, 4, 52
 relinquis *Adel.* 5, 3,
 28
 relinquatur *Phor.* 3,
 3, 14
 relinquere *And.* 5, 4,
 34
 relinquit *Phor.* 1, 2,
 24
 relinquis *Heaut.* 4, 3,
 18
 relinquit *Hec.* 1, 2,
 99
 relinquo *And.* 1, 3, 5
Heaut. 1, 1, 88
 relinquunt *Phor.* 1, 2,
 22 *Hec.* 3, 5, 11
 reliqua *Eun.* 2, 2, 9
Hec. 4, 2, 11
 reliquam *Hec.* 3, 5,
 40
 reliqui *Heaut.* 1, 2,
 19, 2, 3, 12
 reliquias *Adel.* 3, 3,
 91
 reliquisset *Phor.* 2, 2,
 46
 reliquit *And.* 4, 5, 5
Eun. 1, 2, 46 *He-*
aut. 3, 3, 40 *Adel.*
Prol. 10 *Hec.* 3, 5,
 13
 reliquom *Eun.* 5, 6,
 26 *Adel.* 3, 2, 48
 reliquum *And. Prol.*
 25 *Phor.* 1, 1, 3 *Hec.*
 4, 1, 55
 rem impositam et
 perditam *And.* 3,
 5, 13
 remedio *Eun.* 3, 1, 49
Phor. 5, 4, 5
 remedium *And.* 3, 1,
 10 *Heaut.* 3, 2, 28
Adel. 3, 1, 7 *Phor.*
 1, 4, 8, 23, 4, 3, 11,
 12
 reminiscor *Hec.* 3, 3,
 25
 remisero *Phor.* 5, 7,
 36
 remisti *Hec.* 1, 2, 112
 remissam *Hec.* 4, 4,
 43
 remittas *And.* 5, 1, 8
 remittent *Hec.* 3, 2,
 14
 remitteres *Hec.* 3, 5,
 48
 remittet *Hec.* 3, 5, 17
 remittis *Heaut.* 1, 1,
 18
- remoratus *Eun.* 2, 3,
 10
 remordeat *Eun.* 3, 1,
 55
 remorer *And.* 4, 4,
 18
 remotum *Hec. Prol.*
 22
 renumeret *Hec.* 3, 5,
 52
 renunciabo *And.* 2, 5,
 20
 renunciariit *Heaut.* 4,
 4, 5
 renunciata *And.* 3, 2,
 19
 renunciatum *And.* 3,
 2, 21
 renunciavit *Heaut.* 4,
 1, 48
 renunciem *Heaut.* 4,
 8, 19
 renunciat *Phor.* 4, 3,
 72 *Hec.* 3, 5, 53
 renuncio *And.* 3, 2,
 28, 3, 4, 15
 repente *Heaut. Prol.*
 23 *Adel.* 3, 2, 4, 5,
 9, 27 *Hec.* 3, 2, 21,
 3, 3, 8, 4, 1, 3
 repentino *And.* 5, 4,
 36
 reperi *And.* 4, 1, 57
 reperiam *Phor.* 1, 4,
 15
 reperias *Hec.* 1, 1, 1,
 2, 1, 3
 reperient *Phor.* 1, 5,
 4
 reperies *Hec.* 3, 1, 8,
 5, 4, 3
 reperio *Adel.* 4, 3, 1
 reperire *Phor.* 4, 5,
 15, 5, 1, 11 *Hec.* 4,
 4, 40
 reperiret *Heaut.* 3, 2,
 22
 reperiri *Heaut.* 4, 1,
 46
 reperisti *Heaut.* 3, 3,
 36
 reperitur *Heaut. Per.*
 11
 repertus *Eun. Per*
 11
 repetent *Phor.* 4, 4,
 14
 repeto *Eun.* 4, 6, 11
 repeton' *Adel.* 1, 2,
 56
 repeto *And.* 1, 5,
 15
 repositore *Adel.* 1, 2,
 52
 reppereris *Phor.* 1, 4,
 1
 repperi *Eun.* 1, 2, 88
Heaut. 1, 1, 60, 2,
 3, 98 *Adel.* 5, 4, 6
Phor. 1, 5, 5, 3, 2,
 37, 5, 6, 50
 repperisse *Eun.* 1, 2,
 124, 5, 4, 9
 repperit *And.* 4, 6,

11. 5, 6, 5 *Eun.* 3, 3, 6. 5, 6, 31 *Phor.* 5, 4, 4
 reprehendere *Adel.* 5, 9, 37
 reprehensum *Adel. Prol.* 14
 repressi *Adel.* 4, 4, 13. 5, 3, 9
 repressit *Adel.* 3, 2, 9
 reprimam *Heaut.* 1, 2, 25 *Hec.* 5, 1, 39
 reprime *Adel.* 5, 3, 8
 repudies *Adel.* 5, 4, 4
 repudio *And.* 4, 4, 12
 repndium *Phor.* 4, 3, 72. 5, 7, 35
 repugnat *And. Per.* 8
 reptavit *And.* 2, 6, 11
 reputo *Eun.* 3, 5, 44
 requiescere *Eun.* 3, 1, 15
 requiram *Adel.* 3, 4, 65
 require *Phor.* 1, 5, 79
 requirerem *Phor.* 5, 6, 42
 res secundæ *Heaut.* 2, 2, 1
 resarcietur *Adel.* 1, 2, 41
 rescierit *Hec.* 2, 2, 20
 rescindi *Phor.* 2, 3, 16
 resciscant *Phor.* 5, 3, 36
 resciscat *And.* 2, 3, 26 *Heaut.* 4, 2, 3 *Phor.* 4, 1, 19. 5, 1, 37
 resciscunt *Hec.* 5, 2, 23
 resciscere *Hec.* 3, 1, 5. 5, 4, 27
 resciscerem *Adel.* 4, 5, 57
 rescisceres *And.* 5, 6, 4
 rescisceret *Phor.* 5, 1, 19
 rescisces *Hec.* 2, 1, 11
 resciscet *Heaut.* 4, 3, 19
 rescisco *Adel.* 4, 2, 7
 resciscunt *Hec.* 5, 4, 27, 28
 rescissem *And.* 1, 5, 24
 rescitum *Adel.* 1, 1, 45 *Hec.* 3, 1, 7
 resciverim *And.* 3, 2, 14
 resciverit *Hec.* 4, 1, 4, 52
 rescivi *Heaut.* 1, 1, 47
 rescivit *And.* 2, 2, 3 *Adel.* 5, 3, 5 *Phor.* 5, 7, 59 *Hec.* 1, 2, 115
 rescribi *Phor.* 5, 7, 29
 respisco *And.* 4, 2, 15
 respisse *Heaut.* 4, 8, 3
 resiste *And.* 2, 2, 7
 resistis *Phor.* 5, 6, 11
 respectas *Adel.* 2, 1, 3
 respice *And.* 2, 5, 6. 5, 6, 11 *Phor.* 2, 2, 87. 5, 1, 13
 respicere *Hec.* 5, 2, 5
 respiciat *Adel.* 5, 8, 9
 respicio *Phor.* 5, 6, 24
 respicis *Heaut.* 1, 1, 18. 5, 1, 46
 respicit *Adel.* 3, 2, 55
 respiciunt *And.* 4, 1, 18 *Phor.* 5, 3, 34
 respira *Heaut.* 2, 2, 12
 responde *Eun.* 4, 7, 22 *Adel.* 2, 1, 26. 5, 3, 12 *Phor.* 1, 5, 25. 2, 2, 28. 5, 8, 53
 respondeam *Eun.* 1, 2, 73 *Adel.* 3, 4, 39
 respondeas *Phor.* 1, 4, 35. 1, 5, 50. 2, 2, 32
 respondeat *And. Prol.* 7 *Eun.* 4, 4, 25. 4, 7, 40 *Adel.* 3, 5, 6
 respondebo *Hec.* 4, 1, 1. 4, 4, 6
 respondeo *Heaut.* 3, 3, 50 *Phor.* 5, 8, 55
 respondere *Phor. Prol.* 20
 respondes *And.* 5, 2, 8 *Eun.* 1, 2, 72 *Adel.* 3, 4, 53. 4, 5, 7 *Phor.* 4, 4, 3. 5, 8, 3, 48 *Hec.* 4, 4, 84
 responsum *And.* 4, 2, 15 *Eun. Prol.* 6 *Heaut.* 4, 8, 19 *Phor. Prol.* 17
 restabat *Phor.* 1, 2, 35
 restant *And.* 1, 2, 24
 restare *Adel.* 3, 3, 92
 restas *Heaut.* 5, 3, 6
 restat *And.* 1, 1, 139. 5, 4, 38, 45 *Heaut.* 5, 5, 22 *Adel.* 2, 1, 36. 3, 3, 3, 5, 8, 24 *Phor.* 4, 1, 21. 5, 5, 3 *Hec.* 3, 1, 20
 restet *And.* 5, 6, 17 *Hec.* 4, 2, 11
 restim *Adel.* 4, 7, 34
 restinguas *Phor.* 5, 7, 82
 restinguet *Eun.* 1, 1, 24
 restitas *Eun.* 4, 4, 1
 restiterim *Eun.* 2, 3, 11
 restiti *Eun.* 2, 3, 45
 restitisse *And.* 2, 6, 2
 restituam *Eun.* 1, 2, 67
 restituas *And.* 3, 5, 13
 restitue *And.* 4, 1, 58
 restituentur *Adel.* 1, 2, 40
 restituere *Eun.* 4, 6, 8
 restituerem *Heaut.* 3, 1, 83
 restitueris *And.* 3, 3, 38
 restitues *Hec.* 3, 1, 11
 restitui *Phor.* 2, 3, 11 *Hec. Prol.* 21
 restituit *Phor. Prol.* 34
 restituo *Hec.* 5, 3, 20
 resupinat *Phor.* 5, 6, 24
 rete *Phor.* 2, 1, 16
 retice *Heaut.* 1, 1, 33
 reticere *Heaut.* 2, 3, 79
 reticuit *Adel.* 3, 3, 52
 retineam *Phor.* 3, 2, 22
 retineat *Phor.* 5, 6, 25
 retinendi *Eun.* 4, 1, 6 *Phor.* 1, 3, 24 *Hec.* 2, 2, 13
 retinere *Adel.* 1, 1, 33 *Phor.* 1, 3, 23
 retines *Heaut.* 2, 3, 135
 retinet *Adel. Per.* 3 *Phor.* 1, 4, 11
 retraham *Heaut.* 4, 2, 11
 retrahere *Phor. Prol.* 2
 retro *Heaut.* 5, 1, 29
 rettulit *And.* 3, 2, 16
 retulit *Phor.* 4, 3, 41
 retundam *Heaut.* 5, 1, 73
 reveratur *Hec.* 4, 4, 8
 revereri *Phor.* 1, 5, 3
 reverituras *Hec.* 3, 1, 10
 reversi *Phor. Per.* 9
 revertere *Eun.* 2, 1, 13
 revertit *Hec. Per.* 7
 revertor *And.* 3, 2, 5. 4, 5, 1
 reviso *And.* 2, 4, 1 *Eun.* 5, 4, 1
 reviviscet *Hec.* 3, 5, 15
 revocari *Phor.* 5, 6, 8
 revocat *Eun.* 1, 1, 4
 revocemus *Adel.* 3, 2, 22 *Phor.* 1, 4, 18
 revorsus est *Heaut. Per.* 4
 revortantur *Heaut.* 2, 3, 99
 revorti *Adel.* 4, 1, 9
 revortor *Heaut.* 1, 1, 16, 70
 rex *Eun.* 3, 1, 7, 11
 Rhamnusium *And.* 5, 4, 27
 Rhodio *Eun.* 3, 2, 45
 Rhodium *Eun.* 3, 1, 30
 Rhodius *Eun.* 3, 1, 33
 rideas *Phor.* 2, 1, 27
 ridendo *Eun.* 5, 7, 7
 rideo *Adel.* 4, 2, 9
 rides *Eun.* 3, 2, 44. 5, 7, 6, 16
 ridicule *Adel.* 4, 5, 42 *Hec.* 4, 4, 46
 ridiculo *Eun.* 5, 7, 3 *Heaut.* 5, 5, 1, 79
 ridiculum *And.* 3, 1, 19. 4, 2, 29 *Heaut.* 2, 3, 112 *Phor.* 5, 7, 8
 ridiculum caput *And.* 2, 2, 34
 ridiculus *Eun.* 2, 2, 13
 rimarum *Eun.* 1, 2, 25
 ringitur *Phor.* 2, 1, 27
 risco *Eun.* 4, 6, 16
 risisti *Heaut.* 5, 1, 13
 risus *Heaut.* 2, 3, 132
 rivalem *Eun.* 5, 9, 42
 rivalis *Eun.* 2, 2, 37. 2, 3, 62
 roga *Eun.* 4, 4, 25 *Hec.* 4, 1, 43
 rogabit *Adel.* 4, 1, 23
 rogabo *Phor.* 4, 5, 15
 rogamus *Phor.* 1, 2, 43
 rogare *Heaut.* 2, 3, 63 *Hec.* 4, 1, 12
 rogas *And.* 1, 1, 136. 5, 4, 6 *Eun.* 2, 3, 34. 3, 1, 46. 3, 5, 26. 4, 3, 11. 4, 4, 53. 5, 1, 21 *Heaut.* 2, 3, 5. 3, 1, 45. 3, 2, 21. 4, 5, 32 *Adel.* 1, 2, 2. 3, 1, 1. 4, 5, 31 *Phor.* 4, 1, 8. 4, 4, 23. 5, 7, 22 *Hec.* 4, 4, 46
 rogasse *Heaut.* 5, 2, 25
 rogat *Eun.* 4, 1, 4 *Adel.* 5, 2, 1. 5, 5, 1 *Hec.* 3, 3, 30. 5, 3, 33

- rogavit *Phor.* 5, 5, 8
 rogem *And.* 4, 5, 10.
 5, 2, 9 *Phor.* 5, 4,
 9
 roges *And.* 4, 1, 13
 roget *And.* 1, 1, 5, 24
Eun. 3, 3, 5
 rogita^{ba}m *And.* 1, 1,
 57
 rogita^{bit} *Adel.* 4, 1,
 11
 rogita^{re} *Eun.* 2, 2,
 35
 rogita^s *And.* 5, 1, 9
Eun. 2, 3, 74, 4, 4,
 3, 4, 7, 23, 5, 2, 53.
 5, 5, 6, 5, 7, 7 *He-*
aut. 2, 3, 10, 4, 1,
 18 *Adel.* 4, 2, 19
Phor. 1, 3, 4, 1, 5,
 27 *Hec.* 4, 1, 11
 rogi^{ta}to *Heaut.* 5, 1,
 - 70
 rogi^{tem} *Heaut.* 5, 3,
 5
 rogi^{tes} *And.* 4, 5, 10
Eun. 4, 3, 17
 rogi^{to} *Adel.* 4, 4, 9
 rogo *And.* 1, 1, 97, 2,
 2, 41, 4, 5, 12, 14,
 25 *Eun.* 2, 3, 49
Phor. 4, 2, 3, 5, 6,
 24 *Hec.* 1, 2, 31
 ruas *Heaut.* 2, 3, 128
 ruat *Heaut.* 4, 3, 41
 rubicundus *Hec.* 3, 4,
 26
 ruerem *Adel.* 3, 2,
 21
 rufam *Heaut.* 5, 5,
 17
 rufus *Phor.* 1, 2, 1
 rumor *And.* 1, 2, 14
Hec. Prol. 39
 rumores *Heaut. Prol.*
 16
 rumpe^{ret} *Hec.* 3, 4,
 21
 rure *Eun.* 3, 5, 63, 5,
 5, 25, 5, 6, 1 *Hec.*
 1, 2, 115
 ruri *Adel.* 1, 2, 15, 3,
 3, 48, 4, 2, 3 *Phor.*
 1, 5, 20, 2, 2, 16
Hec. 2, 1, 18
 rursum *Eun.* 1, 1, 16,
 2, 2, 20, 4, 4, 40, 45
Heaut. 4, 3, 35, 4,
 5, 8 *Adel.* 1, 1, 46,
 1, 2, 55, 4, 2, 40
Phor. 3, 3, 5, 5, 5,
 8, 5, 7, 29, 57 *Hec.*
 3, 1, 11, 35, 4, 4,
 67
 rus *Eun. Per.* 5, 1, 2,
 107, 2, 1, 10, 3, 3,
 13, 27, 4, 2, 1 *Adel.*
 3, 3, 48, 80, 83, 4, 1,
 7, 4, 2, 21, 5, 3, 54
Hec. 1, 2, 100, 4, 2,
 10, 13, 4, 3, 4, 4, 4,
 7
 rustico opere *Heaut.*
 1, 1, 90
- S.
 Sacellum *Adel.* 4, 2,
 37
 sacrificandi *Phor.* 4,
 4, 21
 sacrilega *Eun.* 5, 1,
 13 *Adel.* 3, 2, 6
 sacrilego *Eun.* 5, 3,
 2
 sacrilegum *Eun.* 3, 1,
 29, 5, 3, 13
 sacrilegus *Adel.* 2, 4,
 1
 saculum *Adel.* 3, 2,
 6
 saepius *Adel.* 1, 2, 33
Hec. 1, 2, 112
 saevam uxorem *Phor.*
 5, 1, 18
 saevi *And.* 5, 2, 27
 saev^{idictis} *Phor.* 1, 4,
 36
 saevitiam *Eun.* 5, 2,
 15
 salem *Eun.* 3, 1, 10
 salsamenta *Adel.* 3, 3,
 27
 salsum est *Adel.* 3, 3,
 72
 saltabis *Adel.* 4, 7,
 34
 saltem *And.* 1, 5, 23,
 2, 1, 15, 30, 3, 2, 14
Eun. 4, 2, 12 *He-*
aut. 2, 3, 133 *Phor.*
 1, 5, 3
 salva *Eun.* 2, 2, 27,
 37 *Heaut.* 4, 1, 50
Adel. 4, 5, 9
 salvæ *Eun.* 5, 1, 18.
 5, 6, 8
 salvam *Hec.* 2, 2, 17.
 4, 4, 21
 salvan' *Hec.* 3, 2, 18
 salvas *Phor.* 4, 1, 10
 salve *And.* 1, 5, 33
bis. 2, 1, 20, *bis.* 4,
 6, 7, 5, 2, 5 *Eun.* 3,
 5, 13, 5, 2, 11 *He-*
aut. 3, 1, 18 *Adel.*
 3, 4, 15, 5, 5, 2
Phor. 1, 5, 24 *bis.*
 56, 57, 4, 3, 4 *Hec.*
 1, 2, 7 *bis.* 8, 3, 2,
 18, 3, 5, 5, 6, 5, 1,
 6, 5, 4, 15
 salvete *Adel.* 4, 6, 5
Eun. 5, 9, 31
 salus *Eun.* 5, 4, 18 *A-*
del. 4, 7, 43 *Hec.* 3,
 2, 3
 salutant *Eun.* 2, 2,
 28
 salutare *Heaut.* 2, 3,
 138
 salutatum *Phor.* 1, 5,
 81
 salute *Eun.* 2, 2, 39
 salutem *And.* 2, 1, 21.
 3, 2, 2, 4, 1, 49 *A-*
del. 3, 2, 2
- salvom *Adel.* 1, 1, 55
Phor. 1, 5, 25, 56.
 3, 1, 18, 4, 3, 5 *Hec.*
 3, 2, 18
 salvos *And.* 4, 6, 7, 5,
 4, 3 *Heaut.* 1, 1, 98
Adel. 3, 3, 58, 5, 6,
 2 *Phor.* 3, 3, 22
 salvum *Eun.* 5, 2, 6
Heaut. 1, 1, 108
Hec. 3, 5, 7, 14
 salvum *And.* 5, 6, 9 *A-*
del. 3, 1, 11 *Hec.* 3,
 4, 20
 Samia *Eun.* 1, 2, 27
 sanctas *Adel.* 5, 7, 1
 sancte *Hec.* 1, 1, 4, 2,
 2, 26
 sanctius *Hec.* 5, 1,
 25
 sandalio *Eun.* 5, 8, 4
 Sanga *Eun.* 4, 7, 6,
 44
 sanguine *Eun.* 4, 7, 9
 Sannio *Eun.* 4, 7, 10
Adel. 2, 2, 12, 33
 sanumne *Adel.* 4, 7,
 30
 sanun' *And.* 5, 4, 9
 sanus *And.* 4, 5, 10
Eun. 3, 5, 8, 11 *He-*
aut. 4, 3, 29 *Adel.*
 3, 2, 38, 4, 8, 14
Phor. 5, 3, 19 *Hec.*
 3, 5, 43
 sapere *Eun.* 4, 7, 12,
 21 *Heaut.* 2, 3, 83,
 5, 1, 50 *Adel.* 3, 5,
 33, 5, 3, 41, 64 *Hec.*
 4, 3, 2
 sapias *Heaut.* 3, 3,
 34
 sapiens *Phor.* 2, 2, 56.
 5, 8, 57
 sapientem *Eun.* 4, 7,
 19
 sapienter *And.* 1, 1,
 40 *Eun.* 3, 1, 26 *A-*
del. 5, 8, 30
 sapientia *Phor.* 3, 3, 8
 sapientia *Heaut.* 1, 1,
 63 *Adel.* 3, 3, 41, 74,
 5, 1, 7 *Phor.* 1, 5,
 17
 sapiens *Heaut.* 4, 4,
 26
 sapiet *Adel.* 4, 2, 26
 sapimus *Adel.* 5, 3,
 46
 sapis *Eun.* 1, 1, 31, 4,
 4, 54, 5, 5, 27 *He-*
aut. 2, 3, 82, 138 *A-*
del. 4, 5, 72
 sapit *Heaut.* 3, 1,
 101
 sapiunt *Phor.* 2, 1,
 21
 sat commode *And.* 3,
 1, 17
 satagit *Heaut.* 2, 1,
 13
 sati' *And.* 4, 2, 22 *Eun.*
 4, 4, 36, 37 *Heaut.*
 1, 1, 101, 2, 3, 96.
- 4, 4, 17 *Adel.* 3, 3,
 49, 5, 8, 14 *Phor.* 2,
 1, 23, 24
 sati' ne *Eun.* 5, 6, 8
 satias *Eun.* 5, 6, 3
Hec. 4, 2, 18
 sati^{et}as *Eun.* 3, 1,
 13
 sati^{etatem} *Phor.* 5, 5,
 6
 satin' *And.* 4, 5, 10, 4,
 6, 9 *Eun.* 2, 1, 2, 3,
 5, 55, 4, 7, 40, 5, 2,
 12 *Heaut.* 4, 3, 29,
 5, 2, 33 *Adel.* 3, 2,
 31 *Phor.* 1, 4, 33,
 34, 1, 5, 26, 4, 3,
 31, 4, 4, 2, 5, 3, 19,
 5, 6, 17, 5, 7, 22, 5,
 8, 58
 statiseun *Eun.* 3, 5, 11
 satis tutus locus *Phor.*
 5, 3, 35
 satius *And.* 2, 1, 8
Heaut. 3, 1, 66, 5,
 2, 16 *Adel.* 1, 1, 4,
 2, 2, 27 *Phor.* 5, 7,
 63 *Hec.* 5, 1, 4
 satrapes *Heaut.* 3, 1,
 43
 satur *Adel.* 5, 1, 3
Hec. 5, 2, 2
 satura *Hec.* 5, 2, 2
 saxum *Eun.* 5, 9, 55
 scapulas *Phor.* 1, 2,
 26
 scelera *And.* 3, 3, 26.
 4, 5, 47 *Adel.* 2, 2,
 20, 3, 2, 6
 sceleratum *Adel.* 4, 2,
 14
 sceleratus *And.* 1, 1,
 132
 sceleris *Eun.* 2, 3, 34
Heaut. 5, 2, 3
 scelestus *Eun.* 5, 1, 1,
 16
 scelestam *Eun.* 1, 1,
 26
 sceleste *And.* 4, 5, 51
Eun. 4, 4, 1 *Heaut.*
 2, 3, 71
 scelestus *Eun.* 4, 4,
 42, 5, 5, 2
 scelestus *Heaut.* 5, 2,
 17 *Adel.* 2, 1, 5
 scelus *And.* 3, 5, 1, 4,
 1, 42, 5, 2, 3 *Eun.*
 4, 3, 3, 5, 4, 19, 5,
 7, 17 *Heaut.* 2, 3,
 74, 4, 4, 18, 5, 1, 14
Adel. 3, 2, 16, 5, 1,
 6, 12 *Phor.* 5, 7, 85,
 5, 8, 11
 scenicam *Hec. Prol.*
 16
 scenicos *Hec. Prol.*
 45
 sciam, scio, &c. *cum*
passim occurrant,
nec præter sensum
vulgarem, omitten-
da duximus
 scirpo *And.* 5, 4, 39

- Scirte Hec.* 1, 2, 3
sciscitari Eun. 3, 4, 10
scopulum Phor. 4, 4, 8
scortari Heaut. 1, 2, 32 *Adel.* 1, 2, 22
scortam Eun. 3, 1, 34 *Heaut. Per.* 5 *Adel.* 5, 9, 8
screatus Heaut. 2, 3, 132
scribam Phor. 1, 2, 77
scribat Phor. Prol. 3
scribendum And. Prol. 1 *Adel. Prol.* 25
scribere Eun. Prol. 36 *Adel. Prol.* 16 *Hec. Prol.* 56
scriberet Hec. Prol. 27
scribito Phor. 4, 3, 63
scribundis And. Prol. 5
scribunt Heaut. Prol. 43
scripsit Heaut. Prol. 7
scripsit Eun. Prol. 10 *Phor. Prol.* 6 *Hec. Prol.* 6
scripta And. 1, 5, 49
scriptam Phor. 2, 1, 15
scriptura Hec. Prol. 13
scripturam Adel. Prol. 1 *Hec. Prol.* 24
scrupulum Adel. 2, 2, 20 *Phor.* 5, 7, 61
scrupulus And. 5, 4, 38 *Phor.* 5, 8, 30
seclum Eun. 2, 2, 15
sectari Eun. 2, 2, 31 *Phor.* 1, 2, 36
secter Phor. 3, 2, 61
secum And. 1, 1, 54, 2, 6, 11 *Eun.* 2, 1, 23, 3, 5, 33, 4, 4, 27, 4, 6, 18 *Heaut.* 2, 3, 5, 3, 1, 42, 3, 3, 44, 4, 1, 41, 4, 4, 23, 4, 5, 21 *Adel.* 2, 2, 2, 4, 5, 19, 20 *Phor.* 1, 5, 12
secundæ Heaut. 2, 2, 1 *Phor.* 1, 5, 11
secundis And. 5, 6, 11
secundum Eun. 5, 9, 60
secus Phor. 2, 2, 91 *Hec.* 2, 3, 5
secutus Adel. 1, 1, 18
sedabit Hec. Prol. 32
sedatum Adel. 5, 1, 12
sedecum Eun. 2, 3, 26, 3, 3, 20, 4, 4, 26
sedemus Phor. 1, 2, 41
sedeo Hec. 5, 3, 4
sedere Adel. 4, 5, 38
sedet Eun. 3, 5, 35
seditionem And. 5, 1, 11
seducit Hec. 1, 2, 69
sedulo And. 3, 4, 13, 3, 5, 8, 4, 1, 56 *Eun.* 1, 2, 58, 2, 3, 70 *Heaut.* 1, 1, 74, 2, 4, 16, 5, 4, 15 *Adel.* 1, 1, 25, 1, 2, 64, 2, 2, 44, 3, 3, 60, 73 *Phor.* 1, 4, 51, 2, 2, 81, 2, 3, 13, 4, 3, 10, 5, 8, 12 *Hec.* 1, 1, 6, 4, 2, 2
segnitiæ And. 1, 3, 1
segreganda Hec. 3, 5, 30
segregant Heaut. 2, 4, 6
segregata Hec. 5, 2, 22
segregatum Hec. 5, 1, 26
segregavit Hec. 5, 2, 29
semel Heaut. 1, 2, 34, 2, 4, 12, 3, 1, 69 *Phor.* 5, 7, 9
semotæ And. 1, 5, 51
sempiternam And. 5, 5, 3
sene Heaut. Per. 10, 2, 3, 14, 4, 5, 11
senem And. 5, 3, 28 *Eun.* 2, 3, 7, 65, 5, 5, 25 *Heaut.* 3, 1, 7, 3, 2, 24, 34, 4, 3, 23 *Adel.* 1, 2, 23 *Phor.* 1, 2, 17, 97, 1, 5, 55, 2, 1, 2, 7, 3, 1, 13, 4, 2, 5 *Hec. Prol.* 10, 1, 2, 43
senecta Adel. 5, 8, 31
senectam And. 5, 3, 16
senectus Heaut. 3, 2, 10 *Adel.* 5, 3, 47 *Phor.* 4, 1, 9, 5, 8, 34
senectutem Phor. 2, 2, 87
senectuti Hec. 1, 2, 44
senes Heaut. 2, 1, 2, 3, 1, 10 *Adel. Prol.* 23 *Phor.* 4, 4, 1, 5, 6, 46, 5, 8, 21
senex And. 1, 3, 16, 4, 6, 24, 5, 2, 14 *Eun.* 4, 4, 21, 5, 6, 30, 5, 7, 2 *Heaut. Prol.* 37, 2, 4, 29, 4, 2, 3, 4, 3, 12, 19, 33, 4, 4, 24, 5, 2, 47 *Adel.* 3, 4, 11, 4, 7, 43, 5, 1, 6 *Phor.* 1, 4, 31, 1, 5, 38, 2, 1, 32, 2, 2, 18, 3, 3, 13, 5, 8, 34 *Hec.* 1, 2, 1, 4, 3, 48, 96, 99, 114, 4, 3, 15
senex importunus Heaut. 1, 2, 23
seni And. 1, 3, 4, 2, 2, 32 *Heaut. Prol.* 1, 43, 5, 2, 49 *Adel.* 3, 2, 16, 3, 3, 11, 5, 7, 8 *Phor.* 1, 2, 26
senibus Heaut. 3, 1, 10 *Phor.* 5, 5, 4, 9
senis And. 1, 3, 2, 2, 2, 36 *Phor.* 1, 2, 13, 1, 4, 12, 2, 1, 9, 5, 6, 26
senium Eun. 2, 3, 10
senserim Heaut. 3, 2, 43
senserit And. 1, 3, 8 *Eun.* 1, 1, 10 *Adel.* 3, 3, 8 *Phor.* 1, 4, 28
sensero And. 1, 1, 137, 1, 2, 25
sensi And. 1, 2, 2, 3, 1, 12 *Eun.* 4, 2, 6 *Heaut.* 3, 1, 46 *Adel.* 4, 4, 13, 5, 6, 6 *Hec.* 3, 3, 6, 9
sensisse And. 3, 1, 12 *Heaut.* 4, 8, 20
sensisti Eun. 1, 2, 84 *Heaut.* 3, 1, 86 *Hec.* 3, 3, 29
sensistin' Hec. 3, 1, 36
sensit And. 4, 2, 7 *Eun.* 1, 2, 57 *Adel. Prol.* 1, 4, 2, 29 *Hec.* 4, 1, 7, 4, 4, 16, 73
sensit And. 5, 3, 11 *Hec.* 4, 1, 45
sensum Adel. 4, 1, 17
sententia Eun. 2, 1, 18 *Heaut.* 1, 1, 114, 4, 3, 5, 4, 5, 17 *Adel.* 1, 1, 40, 3, 3, 18, 67, 3, 5, 5, 5, 9, 2 *Phor.* 1, 5, 26, 2, 1, 21, 5, 7, 56 *Hec.* 1, 1, 18, 3, 1, 32, 3, 5, 12, 4, 1, 54, 4, 4, 15, 5, 4, 32
sententiæ Phor. 2, 3, 4, 14
sententiam And. 1, 3, 2 *Heaut.* 2, 1, 7 *Phor.* 3, 1, 19, 4, 3, 14, 5, 8, 54
sentiam Heaut. 5, 4, 9 *Hec.* 4, 4, 36
sentiant Heaut. 3, 1, 91 *Hec.* 3, 3, 37
sentias And. 2, 1, 12 *Phor.* 1, 3, 19
sentiat And. 2, 3, 29 *Heaut.* 3, 1, 59, 4, 8, 20, 5, 1, 52
sentiet Eun. 1, 1, 21
Heaut. 3, 1, 79, 4, 5, 4 *Adel.* 1, 2, 59
sentio And. 2, 6, 5 *Eun.* 1, 1, 26, 3, 1, 48 *Adel.* 3, 3, 77, 4, 2, 7, 5, 3, 67 *Phor.* 4, 3, 27 *Hec.* 3, 1, 35, 48
sentit And. 2, 1, 26
sentium Eun. 2, 2, 5
seorsum Adel. 5, 9, 14
septem Eun. 2, 3, 40
septimus Hec. 3, 3, 34
sepulchrum And. 1, 1, 101
sepultus Phor. 5, 7, 50
sequar And. 1, 1, 144, 4, 6, 24 *Adel.* 2, 2, 40, 3, 4, 54 *Phor.* 2, 3, 21
sequatur Eun. 3, 5, 6
sequere And. 3, 1, 9 *Eun.* 2, 3, 98, 4, 4, 47 *Heaut.* 4, 1, 51, 4, 4, 21, 4, 7, 4 *Adel.* 2, 4, 16, 4, 3, 18 *Phor.* 5, 1, 39 *Hec.* 5, 4, 39
sequerere Eun. 4, 5, 9
sequi And. 4, 6, 16 *Hec.* 3, 1, 47, 3, 5, 31
sequimini Eun. 3, 2, 53, 4, 7, 2, 46 *Phor.* 2, 2, 8 *Hec.* 5, 2, 26
sequitur And. 1, 1, 101
sequitur Eun. 3, 5, 1 *Phor.* 5, 7, 95
sequor And. 2, 5, 3, 3, 1, 9 *Eun.* 2, 3, 36, 5, 2, 69 *Adel.* 2, 4, 16 *Hec.* 5, 4, 39
seriam Eun. 3, 3, 7
serias Heaut. 3, 1, 51
serio Eun. 3, 1, 3, 3, 3, 22 *Heaut.* 3, 2, 30 *Adel.* 5, 9, 18
sermo Hec. 3, 5, 32, 5, 4, 19
sermonem Eun. 3, 5, 10, 4, 1, 8 *Phor.* 5, 6, 30 *Hec.* 4, 3, 1
sermones Heaut. 2, 3, 1
sero Heaut. 2, 3, 103
serva And. 3, 1, 15 *Heaut.* 4, 8, 4 *Adel.* 2, 1, 18, 3, 4, 41 *Phor.* 1, 4, 35
servabo And. 1, 5, 64
servandi And. 3, 3, 9
servandum Eun. 5, 2, 64 *Heaut.* 4, 1, 42
servare Eun. 5, 2, 65

- Adel.* 4, 7, 44 *Phor.* 3, 3, 6 *Hec.* 3, 3, 42
servaret Heaut. 3, 2, 24
servas Heaut. 3, 3, 32
servat And. 1, 3, 7 *Eun.* 4, 7, 10
servato Eun. 5, 2, 64
servatrix Hec. 5, 4, 16
servavi And. 1, 1, 114
servem And. 1, 5, 46
serves Heaut. 5, 4, 17 *Adel.* 5, 3, 59 *Hec.* 5, 2, 19
servesne Adel. 2, 2, 34
servet Phor. 5, 3, 24
servi Heaut. 1, 1, 72. 5, 1, 13
serviat Heaut. Prol. 32
serviebas And. 1, 1, 11
serviebat Phor. 1, 2, 33
serviens Heaut. 1, 1, 87 *Hec.* 2, 1, 27
servire Heaut. Prol. 50 *Hec. Prol.* 51
servit Adel. 4, 1, 18
servitio And. 4, 1, 52
servitus And. 1, 1, 9
servitutum Phor. 4, 3, 48
servivit Eun. 5, 8, 3
servo And. 1, 1, 10 *Heaut. Prol.* 31
servo futili And. 3, 5, 3
servolæ Heaut. Per. 7
servolum Heaut. 1, 2, 17. 3, 1, 62 *Adel.* 4, 2, 27
servorum And. 3, 4, 4 *Adel.* 3, 4, 34
servos Eun. Prol. 36 *Heaut. Prol.* 37. 1, 1, 13, 90 *Adel.* 5, 6, 5
servulorum Adel. 1, 1, 2
servulos And. 1, 1, 56
servulum Heaut. 3, 2, 19
servum Eun. Prol. 39. 2, 2, 37. 3, 2, 33. 5, 2, 24 *Adel.* 5, 5, 5 *Phor.* 1, 5, 62
servus Eun. 3, 5, 23 *Heaut.* 3, 2, 4
seu And. 1, 5, 60
severitas And. 5, 2, 16
severus Eun. 2, 1, 21 *Heaut.* 5, 3, 20
sex Eun. 2, 2, 46. 2, 3, 40 *Adel.* 3, 3, 43
sexaginta Heaut. 1, 1, 10
siccine And. 4, 2, 56 *Eun.* 1, 2, 19. 4, 7, 34 *Heaut.* 4, 3, 13 *Adel.* 1, 2, 48
sicubi Eun. 3, 1, 13
signa And. 3, 2, 2 *Eun.* 1, 2, 32. 4, 6, 30. 4, 7, 38. 5, 3, 5 *Adel.* 5, 3, 36
signi Eun. 4, 1, 14 *Hec.* 2, 1, 39
signum And. 2, 2, 29. 5, 3, 7 *Eun.* 4, 7, 11 *Heaut.* 1, 1, 68. 2, 3, 57
silentio Eun. Prol. 44
silentium Heaut. Prol. 36 *Phor. Prol.* 31 *Hec. Prol.* 29, 43
silesunt Adel. 5, 2, 10
siletur Phor. 5, 2, 13
silicernium Adel. 4, 2, 48
Simalio Eun. 4, 7, 2, 5
simile Eun. 2, 3, 42 *Heaut.* 3, 2, 40 *Adel.* 1, 2, 16 *Phor.* 5, 7, 61
simili Phor. Prol. 32
similia Eun. 3, 2, 15 *Phor.* 1, 5, 34
similis Eun. 2, 3, 21. 3, 2, 43 *Heaut.* 5, 3, 17 *Adel.* 3, 3, 58 *Phor.* 3, 2, 16 *Hec.* 2, 1, 5
Simo And. 1, 1, 14. 3, 2, 23. 4, 5, 50. 5, 1, 1. 5, 2, 5. 5, 4, 11
simplici Heaut. Prol. 6
simulabar Eun. 3, 5, 58
simulant And. 3, 1, 14 *Hec.* 1, 2, 113
simulare Heaut. 4, 1, 23 *Adel.* 4, 7, 16 *Hec.* 5, 3, 28
simulares Heaut. 4, 5, 34
simulas And. 1, 1, 21
simulat And. Per. 6. 2, 3, 1 *Hec.* 1, 2, 109
simulatio Heaut. 4, 5, 34
simulato Heaut. 5, 1, 70
simulavi And. 3, 4, 9
simuletur Heaut. 5, 1, 28
simulo Adel. 3, 2, 54
simultatem Phor. 1, 5, 2
simulum Adel. 3, 4, 19
sinam And. 1, 5, 37, 40 *Heaut.* 1, 1, 39. 2, 3, 137 *Adel.* 2, 1, 14
Hec. 4, 2, 14. 5, 4, 13
sinant Hec. 4, 1, 50
sinas Heaut. 2, 3, 76. 3, 1, 61
sinat And. 2, 3, 21 *Eun.* 5, 5, 21
sincere Eun. 1, 2, 97
sine And. 5, 3, 29 *bis*, 30
sinemus Heaut. 5, 5, 7
sinere Hec. Prol. 46
sinerem Adel. 3, 3, 43
sineres Adel. 1, 2, 28. 3, 3, 42
sines Phor. 3, 2, 32
singillatim Phor. 5, 8, 43
sinis Adel. 1, 2, 17
sinistram Eun. 5, 1, 19 *Adel.* 4, 2, 43
sinistrum Eun. 4, 7, 5
sinit And. 3, 5, 18 *Heaut.* 4, 1, 53
sinite Hec. Prol. 10. 52
sinito Adel. 3, 3, 24
sino And. 5, 3, 24, 30 *Heaut.* 2, 3, 77. 4, 1, 24. 5, 1, 74 *Phor.* 1, 5, 64
sinu Adel. 4, 5, 75
sinum Heaut. 3, 3, 2
sinunt Heaut. 2, 4, 8
siquidem And. 3, 1, 7 *Eun.* 4, 4, 50. 5, 1, 12. 5, 7, 18 *Heaut.* 2, 3, 83, 90 *Adel.* 5, 9, 19, 22 *Hec.* 4, 1, 45
sis And. 1, 2, 27. 2, 1, 12. 3, 1, 9. 4, 5, 36. 4, 6, 7. 5, 1, 6. 5, 4, 3 *Eun.* 1, 2, 115, 116. 2, 2, 42. 2, 3, 19. 3, 5, 11. 4, 7, 29 *Heaut.* 1, 1, 110. 1, 2, 38. 2, 3, 111, 128, 133. 4, 1, 4. 5, 2, 43. 5, 4, 7, 12 *Adel.* 3, 5, 1. 5, 1, 4. 5, 8, 11 *Phor.* 1, 2, 9. 2, 2, 66. 5, 7, 64, 68 *Hec.* 1, 1, 8. 4, 4, 99. 5, 1, 31
sita Eun. 4, 6, 17 *Adel.* 3, 4, 9 *Phor.* 1, 2, 47
sitæ Adel. 3, 2, 33
sitas And. 1, 1, 6
sitis Heaut. Prol. 28
situm And. 1, 5, 42
situs Heaut. 5, 2, 44
sive And. 1, 2, 19. 1, 3, 11 *bis*. 1, 5, 59
sivi And. 1, 2, 17
sobriam Eun. 4, 4, 36
sobrinum Phor. 2, 2, 37
sobrinus And. 4, 6, 6
sobrium Adel. 1, 2, 15
sobrius And. 4, 5, 39 *Eun.* 3, 2, 26. 4, 5, 2 *Heaut.* 4, 3, 29
soccas Heaut. 1, 1, 72
socer And. 4, 5, 53 *Hec.* 5, 2, 3
socium Heaut. 3, 1, 9
socordem Adel. 4, 5, 61
socordiæ And. 1, 3, 1
socrus Hec. Per. 6. 2, 1, 4. 2, 3, 4. 4, 4, 83. 5, 1, 22
sodalis Adel. 4, 5, 74
sodes And. 1, 1, 58 *Heaut.* 3, 1, 50. 3, 3, 20. 4, 4, 16. 4, 5, 22 *Adel.* 4, 1, 1. 4, 5, 9 *Phor.* 1, 2, 53. 5, 1, 15. 5, 3, 10. 5, 7, 28 *Hec.* 3, 2, 23. 5, 1, 27. 5, 4, 1, 4
sola And. 2, 3, 7 *Eun.* 1, 2, 67. 3, 1, 49 *Heaut.* 2, 4, 18. 5, 1, 33 *bis*, *Adel.* 5, 8, 9 *Phor. Per.* 6, 5, 1, 35 *Hec.* 2, 1, 16, 32. 3, 2, 15
solæ Eun. 1, 2, 88. 5, 4, 16. 5, 7, 3 *Adel.* 3, 1, 4 *Phor.* 3, 3, 24
solam And. 4, 5, 8 *Phor.* 2, 1, 2. 5, 1, 27 *Hec.* 5, 2, 9
solas terras Phor. 5, 7, 86
soleas Heaut. 2, 3, 150
soleat Heaut. 3, 2, 37
solebamus Phor. 1, 2, 39
solent Heaut. 5, 2, 40
soleo Eun. 2, 2, 48 *Adel.* 5, 7, 25 *Phor.* 5, 7, 47 *Hec.* 2, 1, 18
solertem Eun. 3, 2, 25
soles Phor. 5, 3, 1
solet And. 2, 5, 15. 3, 4, 4 *Eun.* 5, 5, 15 *Heaut.* 2, 3, 122. 3, 2, 9 *Adel.* 1, 1, 54
solii And. 1, 5, 51 *Eun.* 3, 2, 27. 4, 2, 9. 4, 7, 23. 5, 1, 15 *Adel.* 1, 1, 9 *Phor.* 2, 2, 58. 4, 3, 28 *Hec.* 3, 2, 15. 3, 3, 50
solicitudinem falsam Heaut. 1, 2, 3
solidum And. 4, 1, 23 *Eun.* 2, 3, 26. 5, 2, 32

- solitudinem *And.* 1, 5, 56
 solitudinis *Hec.* 1, 2, 55
 solitudo *And.* 2, 2, 25
Adel. 3, 2, 5 *Hec.* 3, 3, 46
 solius *Heaut.* 1, 1, 77
 sollicita est *And.* 1, 5, 34
 sollicitando *And.* 5, 4, 9
 sollicitarier *And.* 4, 2, 6
 sollicitat *Eun.* 1, 2, 82
Heaut. 2, 3, 10
 sollicitatio *And.* 1, 5, 27
 sollicitere *Hec.* 4, 4, 54
 solliciti *Heaut.* 1, 1, 77
 sollicito *And.* 5, 3, 16
 sollicitor *Adel.* 1, 1, 11
 sollicitos *Heaut.* 3, 1, 52
 sollicitudine *Phor.* 2, 3, 1, 3, 2, 17
 sollicitudines *And.* 4, 1, 26
 sollicitudini *Phor.* 4, 1, 22
 sollicitudo *And.* 2, 6, 10
 solo *And.* 1, 5, 42
 solo loco *And.* 2, 4, 3
 solves *Adel.* 2, 1, 10
Phor. 5, 2, 15
 solvi *And.* 5, 4, 53
Adel. 4, 4, 18 *Hec.* 2, 1, 33
 solvisti fidem *And.* 4, 1, 19
 solum *And. Prol.* 2, 1, 5, 59, 5, 5, 8 *Eun.* 1, 2, 102, 3, 1, 17
Adel. 1, 1, 24, 3, 4, 10, 5, 3, 47 *Phor.* 2, 1, 3, 4, 3, 15 *Hec.* 1, 2, 69, 4, 1, 42
 solus *And.* 3, 4, 16, 17, 5, 6, 9 *Eun.* 1, 2, 42, 83, 3, 5, 31, 4, 7, 10 *Heaut.* 1, 1, 79, 5, 1, 32 *bis.* 5, 2, 34 *Adel.* 3, 1, 7, 3, 4, 35, 4, 2, 8, 9 *Phor.* 2, 2, 58, 3, 3, 7, 29, 4, 1, 21, 5, 6, 15, 5, 7, 90 *Hec.* 3, 3, 32, 4, 1, 42
 somnia *Phor.* 3, 2, 9
 somnias *Adel.* 4, 7, 6
 somniat *And.* 5, 6, 7
 somnies *Eun.* 1, 2, 114
 somnis *And.* 2, 5, 19
 somnium *Adel.* 2, 1, 50, 3, 3, 42 *Phor.* 5, 6, 35
 somnum *Heaut.* 3, 1, 82
 somnus *Eun.* 3, 5, 53
 sonitu *Eun.* 3, 5, 42
 Sophrona *Phor.* 5, 1, 13, 15, 5, 6, 26
 Sophronam *Eun.* 4, 7, 37
 sorbillans *Adel.* 4, 2, 52
 sordes *Eun.* 5, 4, 15
 sordidam *Heaut.* 2, 3, 56
 sordidatam *Heaut.* 2, 3, 56
 sorex *Eun.* 5, 7, 23
 soror *And.* 1, 1, 102, 4, 6, 14, *Eun.* 1, 2, 66, 77, 3, 3, 15, 19
Heaut. Per. 11
 sorore *Eun.* 4, 1, 7
 sororem *And. Per.* 1, 1, 1, 97 *Eun. Per.* 1, 1, 2, 38, 4, 6, 7, 29, 4, 7, 36 *Heaut.* 5, 2, 26
 sorte *Adel.* 2, 2, 36
 Sosia *And.* 1, 1, 1, 92
Hec. 3, 4, 13
 Sostrata *Heaut.* 4, 1, 34, 50, 5, 3, 4 *Adel.* 3, 2, 11, 31, 45, 3, 5, 1, 4, 4, 6, 4, 5, 1, 5, 3, 1 *Hec.* 2, 1, 26, 32, 2, 2, 29, 3, 2, 4
 Sostratæ *Hec.* 3, 1, 52
 Sostratam *Adel.* 3, 4, 61 *Hec.* 1, 2, 104, 3, 1, 49, 4, 4, 7
 sparso *Heaut.* 5, 5, 18
 spatio *Heaut.* 5, 2, 2
Adel. 5, 4, 6
 spatium *And.* 1, 2, 11, 3, 5, 17 *Phor.* 4, 4, 20 *Hec.* 1, 2, 55, 3, 3, 14, 4, 4, 62
 spe *And.* 2, 1, 4, 5, 4, 36 *Eun.* 5, 8, 1 *Heaut.* 2, 3, 9, 4, 4, 5, 5, 2, 44 *Adel.* 2, 2, 19
Phor. 4, 2, 13
Hec. Prol. 17
 spe falsa *And.* 4, 1, 24
 specta *Heaut.* 5, 2, 38
 spectandæ *And. Prol.* 29
 spectandi *Heaut. Prol.* 29
 spectare *Eun.* 3, 5, 37
 spectarentur *Hec. Prol.* 20
 spectari *Hec. Prol.* 3
 spectata *And.* 5, 1, 1
 spectate *And.* 1, 4, 4
 spectator *Eun.* 3, 5, 18
 spectatum *And.* 1, 1, 64
 spectatus *Adel.* 5, 6, 5
 spectavi *And.* 4, 1, 22
 spectes *Eun.* 5, 6, 18
 spectro *Eun.* 3, 5, 53
 speculum *Adel.* 3, 3, 62, 75
 spei *And. Prol.* 25, *Eun.* 5, 9, 23
Phor. 3, 1, 10
 spein *And.* 2, 1, 21
Heaut. 4, 1, 23, 51, 4, 3, 35 *Adel.* 2, 2, 11, 5, 3, 29
Phor. 1, 2, 96, 1, 5, 9, 16, 21, 5, 8, 59
 sperabam *Adel.* 1, 2, 72
 sperabit *Heaut.* 4, 4, 24
 sperans *Eun.* 1, 2, 53
 speranteis *And.* 1, 2, 10
 speras *And.* 2, 3, 21
Heaut. 1, 1, 51
 sperasse *Hec.* 1, 2, 72
 sperat *And.* 2, 4, 4
Eun. 3, 3, 14 *Adel.* 1, 1, 46
 sperem *And.* 3, 3, 21
Heaut. 4, 2, 4 *Phor.* 5, 8, 33, 36
 speres *Eun.* 1, 2, 115
 spernere *Heaut.* 2, 3, 122
 spenor *Eun.* 1, 2, 91
 spero *And.* 1, 1, 140, 1, 5, 64, 2, 1, 16, 3, 2, 42, 3, 3, 28, 3, 5, 12, 5, 4, 29 *Eun.* 1, 2, 123, 5, 2, 33, 5, 3, 11
Heaut. 1, 1, 107, 3, 2, 42 *Adel.* 2, 2, 18, 3, 1, 2, 3, 3, 58
Hec. 1, 2, 80, 4, 3, 5, 4, 4, 102, 5, 4, 32
 spes *And.* 2, 1, 4, 2, 2, 37 *Eun.* 2, 2, 9, 2, 3, 3, 5, 9, 24
Heaut. 5, 2, 28 *Adel.* 3, 2, 33, 3, 4, 9
Phor. 1, 2, 89, 2, 1, 5, 3, 1, 6, 4, 4, 10, 5, 4, 7
 spolies *Hec.* 1, 1, 8
 sponsa *Phor.* 4, 3, 52
 sponsæ *And.* 4, 4, 11
Heaut. 5, 1, 20
 sponsam *And.* 2, 1, 26
Eun. 5, 9, 6
 sponte *And.* 4, 2, 9
Adel. 1, 1, 50
 spretus *And.* 1, 5, 14
 spreverit *Phor.* 4, 1, 18
 sprevissem *Hec. Prol.* 24
 squalidum *Eun.* 2, 2, 5

- student *Eun.* 2, 3, 21
Adel. 5, 7, 2
 studeo *And.* 5, 1, 3
Eun. 4, 6, 7 *Adel.*
 4, 7, 27. 5, 4, 14
Hec. 2, 2, 20, 23
 studes *Eun.* 5, 5, 8
 studet *Adel.* 1, 1, 48
 studiis *And.* 1, 1, 37
 studio *And.* 5, 1, 6
Heaut. 2, 13, 39 *Adel.*
 1, 1, 16. 3, 3, 29
Phor. *Prol.* 2, 19
Hec. *Prol.* 4, 19, 23
 studiorum *Hec.* 4, 2, 19
 studioso *Eun.* 1, 2, 36
Heaut. 2, 3, 44 *Hec.*
Prol. 19
 studium *And.* 1, 1, 29
Heaut. *Prol.* 23 *Hec.*
Prol. 53. 2, 1, 5
 studuerit *Eun.* *Prol.*
 28
 studui *Eun.* 5, 2, 31
 studuisti *Heaut.* 2, 4, 2
 studuit *Phor.* *Prol.*
 19
 stulta *Eun.* 5, 1, 21
Heaut. 5, 3, 6
 stultæ *Heaut.* 4, 1, 36
 stulte *Heaut.* 2, 3, 8,
 82 *Adel.* 4, 7, 6 *Hec.*
 3, 2, 8
 stultior *Hec.* 4, 1, 49
 stultiozem *Eun.* 5, 7, 8
 stultis *Eun.* 2, 2, 23
 stultissime *Adel.* 2, 2,
 10 *Phor.* 5, 2, 7
 stultitia *Heaut.* 5, 1,
 5 *Adel.* 2, 4, 10
Phor. 2, 2, 55. 4, 3,
 54 *Hec.* 4, 2, 13
 stultitiæ *Heaut.* 4, 1,
 33. 5, 2, 8, 14
 stultitiam *And.* 3, 5,
 4 *Adel.* 3, 3, 14
 stulto *Eun.* 2, 2, 1
Heaut. 3, 3, 24
 stultum *Eun.* 4, 6, 24.
 5, 7, 20 *Heaut.* 5, 1,
 4
 stupes *Heaut.* 2, 4,
 24
 stupet *And.* 2, 1, 5
 stupidus *Hec.* *Prol.* 4
 stylo *And.* *Prol.* 12
 suadere *And.* 2, 3, 11.
 4, 1, 38 *Phor.* 1, 3,
 5
 suades *Eun.* 1, 1, 31
Heaut. 5, 2, 43 *Phor.*
 3, 3, 9
 suadet *And.* 3, 3, 45
Eun. *Per.* 9 *Hec.* 3,
 5, 31
 suæ *And.* 1, 1, 68 *Heaut.*
 1, 2, 15 *Hec.* 1,
 2, 44. 3, 4, 32. 5, 3,
 14
 suam *And.* 1, 1, 73. 1,
- 5, 9. 2, 3, 19. 4, 5,
 35. 5, 4, 30 *Eun.*
Prol. 32. 2, 2, 39. 5,
 9, 2 *Heaut.* 2, 1, 7.
 2, 3, 39, 117. 5, 1,
 40 *Adel.* *Prol.* 1, 4,
 3, 6. 5, 4, 9 *Phor.*
 4, 3, 41. 5, 5, 8 *Hec.*
 1, 1, 12. 5, 1, 22
 suarum *Heaut.* 2, 1,
 12
 suas *Eun.* 3, 2, 29
Heaut. 5, 2, 45
 suasit *Hec.* 4, 4, 38
 suasu *And.* *Per.* 8
 suasum *Phor.* 5, 1, 3
 suave *Heaut.* 3, 1, 73
Phor. 1, 5, 75
 suavis *Phor.* 2, 2, 64
 suavium *Eun.* 3, 2, 3
 sub *Heaut.* 2, 2, 4
Adel. *Per.* 4, 5, 8,
 26
 subagitare *Heaut.* 3,
 3, 6
 subditum *Heaut.* 5, 3,
 11 bis
 subducet *Eun.* 4, 1,
 14
 subduxisti *Eun.* 4, 7,
 25
 subfarcinatam *And.*
 4, 5, 31
 subijce *Phor.* 2, 2, 40
 subita *Adel.* 5, 9, 28
 subito *Eun.* 4, 2, 14.
 5, 9, 3 *Heaut.* 4, 2,
 6 *Phor.* 1, 4, 2, 23.
 3, 3, 1. 5, 6, 2
 sublati *Hec.* 3, 5, 57
 sublimem *And.* 5, 2,
 20 *Adel.* 3, 2, 18
 subleat *Heaut.* 5, 1,
 26
 subsensi *Heaut.* 3, 1,
 62
 subservias *And.* 4, 4,
 14
 substerne *And.* 4, 4,
 6
 substet *And.* 5, 4,
 11
 subtemem *Heaut.* 2, 3,
 52
 subtristis *And.* 2, 6,
 16
 subveni *Phor.* 2, 1, 6
 subveniat *Eun.* 5, 5,
 27 *Phor.* *Prol.* 8
 subvenite *Adel.* 2, 1,
 2
 subvortat *Adel.* 5, 3,
 51
 succedit *And.* 4, 1,
 56
 succenseam *Phor.* 1,
 5, 30. 2, 2, 14
 succenseas *Phor.* 1, 5,
 33
 succenseat *And.* 2, 3,
 2. 2, 6, 17 *Phor.* 4,
 5, 8
 succenseo *Heaut.* 5,
 1, 42. 5, 2, 23
- succenses *Phor.* 1, 5,
 29
 succenset *And.* 4, 1,
 30 *Phor.* 3, 3, 13
 succenturiatus *Phor.*
 1, 4, 58
 successit *And.* 4, 1,
 47 *Adel.* 2, 4, 23
 succi *Eun.* 2, 3, 26
 succurrendum *Adel.*
 5, 3, 6
 sudabis *Phor.* 4, 3,
 23
 sufferam *And.* 5, 3, 17
 suffero *Heaut.* 2, 4,
 20
 sufferre *Heaut.* 3, 1,
 44
 suggeris *Adel.* 1, 1,
 37
 sumam *And.* 3, 5, 17
Phor. 4, 3, 76. 5, 5,
 4
 sumamus *Adel.* 2, 4,
 23. 5, 3, 68
 sumas *Heaut.* 1, 1, 22
Phor. 2, 1, 29
 sumat *Heaut.* 3, 1,
 56
 sume *And.* 4, 4, 5
 sumere *Adel.* 3, 3, 63
Phor. 5, 5, 6 *Hec.*
Prol. 25
 sumeret *Phor.* 1, 5,
 69
 sumitto *Adel.* 5, 9, 20
 summa *And.* 1, 1, 74.
 3, 3, 9 *Eun.* 2, 3, 74.
 3, 5, 42 *Heaut.* 4, 5,
 48 *Adel.* 3, 4, 47. 5,
 3, 30 *Phor.* 2, 1, 3.
 5, 6, 46
 summa infamia *Heaut.*
 2, 3, 18
 summo *And.* 5, 3, 10
Heaut. *Prol.* 40
 summonuit *Eun.* 3, 5,
 22
 summum *And.* 1, 1,
 12. 4, 3, 2 *Eun.* 2,
 2, 40 *Heaut.* 4, 5,
 48
 summus *And.* 5, 6, 6
Adel. 3, 2, 54 *Phor.*
 1, 1, 1
 summus amicus *Phor.*
 5, 8, 60
 sumo *Heaut.* 4, 3, 15
 sumpsit *Adel.* *Prol.*
 10
 sumptibus *Heaut.* 5,
 1, 57
 sumptu *Eun.* 5, 4, 7.
 5, 9, 46 *Adel.* 5, 4,
 22 *Phor.* 1, 3, 16. 2,
 1, 26. 4, 3, 61
 sumptum *And.* 2, 6,
 19 *Heaut.* 1, 2, 33.
 4, 4, 24 *Adel.* 1, 1,
 37. 3, 3, 17. 5, 3, 21.
 5, 4, 11. 1, 7, 15
 sumptuosa *Heaut.* 2,
 1, 15 *Adel.* 4, 7, 42
 sumptus *Heaut.* 1, 1,
78. 3, 1, 44. 3, 2,
 33. 4, 5, 6 *Hec.* 2,
 1, 28
 Sunii *Eun.* 3, 3, 13
 Sunio *Eun.* 1, 2, 35
 Suuim *Phor.* 5, 5, 9
 supellectile *Phor.* 4,
 3, 61
 superat *Eun.* 2, 1, 25
 superbe *Phor.* 5, 7,
 22
 superbia *Adel.* *Prol.*
 21
 superbum *Eun.* 5, 9,
 36 *Hec.* 1, 2, 80
 supererat *Phor.* 1, 2,
 19
 superest *Heaut.* 4, 5,
 23 *Phor.* 1, 3, 10
 superet *Adel.* 2, 3, 4
 superi *Phor.* 4, 4, 6
 superstes *And.* 3, 2, 7
Heaut. 5, 4, 7
 suppeditare *Eun.* 5,
 9, 46 *Heaut.* 5, 1,
 57
 supplex *Phor.* 5, 6,
 48
 supplicabo *And.* 2, 1,
 14
 supplicans *Eun.* 4, 7,
 41
 supplicaturum *Hec.* 3,
 5, 50
 supplicii *And.* 5, 3, 32
Adel. 3, 2, 15 *Phor.*
 5, 8, 40
 suppliciam *And.* 3, 5,
 17. 5, 3, 17 *Eun.* 1,
 1, 25 *Heaut.* 1, 1,
 86
 supponi *Eun.* *Prol.*
 39
 supposuit *Eun.* 5, 3, 3
 supra *And.* 1, 1, 93
Eun. 3, 1, 37 *Adel.*
 2, 3, 11
 supreme *Adel.* 2, 1,
 42
 surdas *Heaut.* 2, 3, 89
 surdo *Heaut.* 2, 1, 10
 surdus *And.* 3, 1, 5
 surgere *Adel.* 4, 1, 4
 surrexi *Eun.* 4, 5, 3
 sursum *Eun.* 2, 2, 47.
 4, 2, 6 *Adel.* 4, 2,
 35
 suscepisse *Hec.* 2, 1,
 34
 suscepit *Phor.* 5, 7,
 50. 5, 8, 18
 suscepta *Phor.* 5, 7,
 74
 suscepturum *And.* 2,
 3, 27
 suspectam *Hec.* 4, 2,
 1
 suspectans *Eun.* 3, 5,
 36
 suspectas *Hec.* 5, 2, 10
 suspectum *Hec.* 3, 3,
 38. 5, 1, 32
 suspectus *Hec.* 5, 3,
 22

- suspende *And.* 1, 5, 21
 suspicans *And.* 1, 1, 89 *Hec.* 3, 3, 5
 suspicare *Heaut.* 4, 1, 44
 suspicari *Eun. Prol.* 40 *Adel.* 4, 4, 13 *Hec.* 4, 1, 25
 suspicari *Heaut.* 2, 3, 27 *Hec.* 5, 3, 29
 suspicata *Eun.* 3, 1, 45
 suspicatur *Heaut.* 5, 3, 11
 suspicio *And.* 2, 2, 23, 3, 2, 21 *Eun.* 3, 3, 8 *Heaut.* 4, 5, 52 *Adel.* 4, 4, 5
 suspicione *And.* 2, 1, 19 *Eun.* 3, 1, 46 *Hec.* 4, 2, 23
 suspicionem *Heaut.* 5, 2, 41 *Adel.* 4, 3, 9
 suspiciones *Eun.* 1, 1, 15
 suspiciosi *Adel.* 4, 3, 15
 suspicor *And.* 1, 5, 15 *Eun.* 4, 3, 18 *Hec.* 5, 1, 2, 5, 4, 34
 sustinueris *Phor.* 2, 1, 33
 sustuli *Hec. Prol.* 17
 sustulisti *Heaut.* 4, 1, 15
 susurrari *And.* 4, 5, 40
 sycophanta *And.* 5, 4, 16
 sycophanta impudens *Heaut. Prol.* 38
 sycophantam *And.* 4, 6, 20
 symbolam *And.* 1, 1, 61
 symbolis *Eun.* 3, 4, 2, 3, 5, 59
 Synapthescontes *Adel. Prol.* 6
 Syra *Hec.* 1, 2, 8
 Syre *Heaut.* 2, 3, 50, 69, 78, 102, 106, 107 *ter.* 109, 3, 2, 6, 20, 25, 32, 3, 3, 20, 29, 35, 38, 4, 1, 2, 4, 3, 6, 14, 21, 4, 5, 9, 4, 6, 6, 21, 5, 2, 27, 32, 40 *Adel.* 2, 2, 40, 42, 2, 3, 7, 8, 2, 4, 17, 3, 3, 59, 4, 1, 15, 22, 4, 2, 4, 4, 6, 1, 5, 2, 1, 5, 5, 2, 6, 5, 7, 18, 5, 9, 13, 22
 Syri *Heaut. Per.* 9, 4, 4, 1, 5, 1, 13
 Syrisce *Eun.* 4, 7, 2 *Adel.* 5, 1, 1
 Syro *Heaut.* 2, 2, 12, 5, 1, 9, 5, 2, 46, 5, 5, 22
 Syrum *Heaut.* 1, 2, 17, 4, 5, 9 *Adel.* 3, 2, 17, 3, 3, 7, 4, 2, 14, 5, 9, 3
 Syrus *Heaut.* 3, 1, 89, 4, 4, 6, 21, 5, 1, 23, 25
- T.
- Tabescit *Adel.* 4, 3, 12
 tabulam *Eun.* 3, 5, 36
 tace *And.* 2, 6, 24 *Eun.* 3, 2, 36, 3, 5, 23, 4, 4, 13, 4, 7, 27, 5, 1, 18, 5, 2, 59 *Heaut.* 2, 3, 80, 3, 3, 19 *Adel.* 2, 2, 1, 2, 4, 16, 5, 3, 51 *Phor.* 2, 2, 33 *Hec.* 3, 1, 34, 38
 taceam *Phor.* 1, 4, 9, 5, 7, 95 *Hec.* 3, 1, 54
 taceamne *Eun.* 4, 4, 54
 tacebit *Eun.* 1, 2, 49 *Phor.* 4, 1, 17
 tacent *Eun.* 3, 2, 23
 taceo *Eun.* 1, 2, 23
 tacere *Eun.* 1, 2, 21 *Heaut.* 5, 3, 8 *Phor.* 1, 2, 9 *Hec.* 4, 4, 51
 taceri *Eun.* 1, 2, 26, 28
 taces *And.* 2, 3, 25, 3, 2, 18 *Eun.* 1, 2, 8, 3, 5, 12, 4, 4, 28, 5, 1, 5 *Adel.* 4, 2, 11 *Phor.* 2, 2, 38, 5, 7, 94, 5, 8, 15 *Hec.* 4, 1, 12
 tacet *Adel.* 4, 5, 4
 tacita *Hec.* 1, 2, 32, 3, 3, 28
 tacitum *Adel.* 3, 4, 23 *Phor.* 1, 5, 7
 tacitiram *Hec.* 1, 2, 38
 taciturnitate *And.* 1, 1, 7
 tædebat *Adel.* 1, 2, 71
 tædet *Eun.* 3, 2, 11 *Phor.* 3, 2, 2
 talem *And.* 5, 2, 29 *Eun.* 1, 2, 81 *Heaut.* 5, 3, 19 *Adel.* 3, 1, 10 *Hec.* 4, 2, 26
 talenta *And.* 5, 4, 49 *Heaut.* 1, 1, 93, 4, 7, 10, 5, 1, 67 *Phor.* 5, 3, 8
 talenta argenti bina *Phor.* 5, 3, 6
 talentum *Heaut.* 3, 1, 66 *Phor.* 2, 2, 46
 tali *And.* 1, 1, 71 *Adel.* 3, 1, 10 *bis* *Phor.* 5, 8, 39 *Hec.* 5, 1, 31
 tamdiu *Adel.* 2, 2, 27 *Phor.* 1, 3, 13, 4, 1, 6 *Hec.* 1, 2, 9, 4, 4, 23
 tametsi *And.* 2, 2, 11 *Eun.* 2, 1, 10, 2, 3, 24 *Phor.* 2, 2, 81
 tangam *Eun.* 4, 7, 23, 39
 tangas *Eun.* 2, 3, 81, 4, 7, 27
 tange *Phor.* 5, 8, 5
 tangendi *Eun.* 4, 2, 10
 tangere *Heaut.* 4, 6, 15 *Adel.* 4, 5, 52 *Phor.* 4, 4, 9
 tanget *Adel.* 2, 1, 4
 tanquam *Eun.* 2, 2, 32 *Adel.* 3, 3, 62, 75 *Phor.* 1, 2, 15
 tanta *And.* 4, 1, 2 *Heaut.* 4, 3, 1, 2, 5, 2, 29, 5, 3, 8 *Adel.* 3, 1, 10, 4, 4, 5 *Phor.* 1, 2, 19, 1, 4, 2, 5, 7, 84
 tanta *Heaut.* 4, 3, 32
 tantam *And.* 1, 5, 18 *Heaut.* 4, 1, 17, 4, 3, 32 *Phor.* 5, 6, 45
 tantas *Eun.* 5, 9, 17
 tanti *Adel.* 2, 1, 49
 tantidem *Adel.* 2, 1, 46
 tantillum *Adel.* 4, 2, 24
 tantisper *Heaut.* 1, 1, 54, 95 *Adel.* 1, 1, 45
 tanto *And.* 4, 5, 35, 5, 4, 36 *Eun.* 2, 3, 59, 3, 5, 61, 5, 9, 23 *Heaut.* 3, 1, 16, 3, 2, 38, 4, 8, 27 *Adel.* 1, 1, 31, 4, 1, 12 *Phor.* 1, 4, 26, 2, 1, 14
 tantopere *And.* 5, 2, 27 *Heaut.* 4, 5, 38 *Adel.* 4, 3, 1, 5, 8, 22 *Phor.* 5, 7, 16 *Hec.* 3, 1, 3, 4, 1, 15
 tantos *Heaut.* 1, 1, 79, 4, 5, 6
 tantum *And.* 5, 2, 29 *Eun.* 2, 2, 29, 3, 5, 50, 4, 7, 32, 5, 5, 17 *bis.* 5, 6, 26 *Heaut. Prol.* 13, 1, 1, 23, 31, 3, 2, 8, 4, 2, 6, 4, 3, 40, 4, 5, 2, 6, 5, 2, 3 *Adel.* 2, 1, 38, 4, 4, 2 *Phor.* 4, 4, 2, 5, 7, 62 *Hec.* 3, 4, 3, 5, 3, 15
 tantummodo *Phor.* 1, 2, 59, 92
 tantumue *Hec.* 5, 3, 15
 tantundem *Eun.* 2, 1, 29 *Heaut.* 4, 2, 9 *Phor.* 5, 6, 6, 5, 7, 36
 tardiusculus *Heaut.* 3, 2, 4
 tardus *Eun.* 5, 9, 49
 tecta *Hec.* 3, 3, 28
 tecto *Heaut.* 4, 2, 5
 tegere *Hec.* 1, 2, 91
 tegulas *Eun.* 3, 5, 40
 telam *Heaut.* 2, 3, 44, 64
 temeraria *And.* 1, 4, 2
 temere *And.* 1, 2, 34 *Eun.* 2, 2, 60 *Phor.* 5, 3, 19, 5, 8, 9 *Hec.* 5, 1, 12, 5, 4, 38
 temperans *Phor.* 1, 5, 41
 temperantis *Heaut.* 3, 3, 19
 tempestate *Hec.* 3, 4, 9
 templa *Eun.* 3, 5, 41
 tempore *And.* 1, 1, 40, 3, 2, 52, 4, 5, 19, 5, 6, 10 *Heaut.* 4, 3, 43 *Adel. Prol.* 21 *Phor.* 2, 3, 24 *Hec.* 4, 1, 16, 4, 4, 5
 temporibus *And.* 3, 1, 18
 temporis *Phor.* 1, 4, 6
 temptatum v. tentatum
 tempus *And.* 1, 2, 17, 3, 3, 24, 3, 5, 18, 4, 5, 44 *Eun.* 1, 1, 11, 3, 1, 4, 3, 4, 2, 3, 4, 1, 7 *Heaut.* 1, 1, 18, 38, 116, 1, 2, 13, 38, 4, 1, 55, 5, 4, 1 *Adel.* 5, 3, 53 *Phor.* 4, 2, 6, 5, 4, 9, 5, 8, 37 *Hec. Prol.* 36, 44, 3, 1, 7, 4, 4, 63, 77, 5, 1, 20, 5, 4, 2
 tempus vacivum *Heaut.* 1, 1, 38
 temulenta *And.* 1, 4, 2 *Eun.* 4, 3, 13
 tendere *Eun.* 4, 1, 12
 tenditur *Phor.* 2, 1, 17
 tenebris *Hec.* 4, 1, 57
 teneo *And.* 3, 2, 18 *Heaut.* 2, 4, 27 *Phor.* 3, 2, 21
 tenes *And.* 2, 2, 12 *Eun.* 3, 1, 16 *Phor.* 1, 4, 37
 tenet *Hec.* 3, 3, 44, 4, 2, 18
 tentatum *Phor.* 2, 2, 41
 tento *Phor.* 2, 2, 42
 tenui *Phor. Prol.* 5

- temeriter *Phor.* 1, 2, 95
 terendo *Eun.* 1, 1, 23
 terra *Heaut.* 4, 3, 6
 terram *Adel.* 5, 3, 4
 terram *Eun.* 3, 3, 32
 terras solas *Phor.* 5, 7, 86
 territas *And.* 4, 5, 22
 testem *Hec.* 4, 4, 72
 testes *Phor.* 4, 5, 2
 tetulit *And.* 5, 1, 13
 Thaide *Eun.* 3, 4, 7, 5, 5, 14, 5, 9, 21
 Thaidem *Eun.* 2, 1, 25, 2, 2, 35, 39, 2, 3, 60, 67, 72, 3, 5, 15, 5, 9, 25, 45
 Thaidi *Eun. Per.* 8, 1, 2, 108, 2, 2, 44, 3, 1, 44, 3, 5, 21, 4, 1, 2, 5, 5, 9, 5, 6, 13, 5, 8, 2
 Thaidis *Eun. Per.* 1, 5, 2, 2, 36
 Thais *Eun.* 1, 2, 11 bis, 110, 3, 1, 1, 3, 2, 2, 9, 3, 3, 2, 21, 26, 4, 1, 5, 4, 5, 7, 4, 6, 5, 12, 17, 4, 7, 13, 37, 5, 2, 9, 34, 43, 48, 5, 5, 21, 5, 9, 10
 thesauro *Eun. Prol.* 10
 thesaurus *Eun. Prol.* 12
 Thraso *Eun. Per.* 12, 2, 2, 61, 3, 1, 63, 3, 2, 2, 22, 5, 8, 1, 5, 9, 31, 38, 58
 Thrasoni *Eun. Per.* 6
 tibicina *Adel.* 5, 7, 7
 tibicinas *Adel.* 5, 7, 9
 timeas *And.* 2, 2, 9
 timent *And.* 4, 1, 7
 timeo *And.* 1, 1, 100, 1, 3, 5, 1, 5, 30, 2, 5, 8 *Eun.* 1, 2, 82, 4, 1, 1 *Heaut.* 5, 1, 32 *Phor.* 1, 4, 11, 4, 3, 3, 5, 8, 10 *Hec.* 5, 4, 4
 timere *And.* 1, 2, 2
 timeret *Eun.* 5, 7, 3
 times *Heaut.* 5, 1, 37 *Adel.* 3, 1, 3 *Phor.* 5, 8, 9
 timet *And.* 1, 5, 35 *Heaut.* 3, 1, 25 *Adel.* 2, 2, 19
 timida *Eun.* 4, 2, 14 *Hec.* 5, 1, 8
 timidum *Adel.* 3, 2, 7 *Phor.* 1, 4, 28, 1, 5, 54
 timidus *Hec.* 3, 3, 5
 timore *And.* 2, 1, 4 *Adel.* 4, 4, 3
 timui *Heaut.* 2, 3, 63, 3, 2, 20, 4, 1, 51
 timuit *Phor.* 1, 5, 64
 tolerabas *Adel.* 5, 3, 23
 tolerabilis homo *Heaut.* 1, 2, 31
 tolerabimus *Phor.* 3, 3, 23
 tolerare *Heaut.* 3, 2, 33 *Hec.* 1, 2, 72
 tollam *Hec.* 4, 1, 56
 tollendo *Heaut.* 4, 1, 52
 tollere *And.* 1, 3, 14, 4, 5, 20
 tollit *Hec.* 4, 4, 82
 tolli *And.* 3, 1, 6 *Heaut.* 4, 1, 14 *Hec.* 4, 1, 61
 tollis *And.* 4, 5, 37
 tonstrina *Phor.* 1, 2, 39
 tot *And.* 1, 5, 26 *Eun.* 5, 9, 3, 17 *Heaut.* 1, 1, 78, 4, 1, 21 *Adel.* 3, 2, 4, 4, 4, 17 *Phor.* 2, 3, 14 *Hec.* 3, 1, 23, 4, 1, 40, 4, 4, 80, 5, 3, 35
 tota *Eun.* 1, 2, 115, 2, 2, 14, 5, 9, 10
 totam *Adel.* 3, 2, 13 *Hec.* 2, 1, 24
 toties *Adel.* 1, 2, 48
 totus *And.* 2, 2, 5 *Adel.* 4, 1, 11
 totus *Eun.* 2, 2, 46
 totum *Heaut.* 2, 3, 65 *Adel.* 2, 2, 34 *Hec.* 5, 3, 2, 17
 totus *Eun.* 1, 2, 3 *Heaut.* 5, 4, 20 *Phor.* 5, 8, 5
 tractabat *Heaut.* 2, 3, 125
 tractant *Phor. Prol.* 18
 tractare *Heaut.* 1, 1, 49, 3, 2, 46
 tractaret *Heaut.* 1, 1, 101
 tractavit *Eun.* 5, 4, 2
 tradas *Eun.* 2, 3, 28
 tradere *Eun.* 5, 2, 31 *Phor.* 1, 5, 7
 tradi *Eun. Per.* 4
 tradidi *Phor.* 5, 5, 1
 tradita est *Heaut.* 3, 2, 5
 traditus *Eun.* 3, 5, 27
 traducatur *Heaut.* 4, 3, 44
 traduce *Heaut.* 4, 4, 22 *Adel.* 5, 7, 19
 traducenda *Heaut.* 4, 4, 18
 tradunt *Phor.* 1, 5, 37
 trahunt *And.* 1, 5, 26
 tranquilla *Phor.* 3, 1, 15
 tranquillissima *And.* 3, 5, 14
 tranquillo *Phor.* 4, 4, 8
 transacta *And.* 1, 5, 14 *Adel.* 2, 4, 22
 transcurro *Eun.* 4, 6, 26
 transcurso *Hec.* 3, 4, 17
 transduce *Adel.* 5, 7, 12
 transeas *Eun.* 3, 3, 31
 transegi *Phor.* 5, 3, 16
 transeundum *Heaut.* 4, 4, 17
 transfer *Adel.* 5, 7, 11
 transferebat *Adel. Per.* 6
 transferet *And.* 2, 3, 5
 transferetur *Adel.* 4, 7, 13
 transferri *And.* 5, 4, 50
 transfert *Hec. Per.* 7
 transi *Phor.* 5, 7, 28
 transigetur *And.* 5, 6, 17
 transire *Hec.* 2, 2, 31
 transito *Phor.* 4, 5, 7
 translata suspicio *Heaut.* 4, 5, 53
 transmovet *Eun.* 3, 1, 10
 transtulisse *And. Prol.* 14 *Eun. Prol.* 32
 transtulit *Adel.* 2, 3, 10 *Hec.* 1, 2, 94
 treis *Heaut.* 1, 1, 66
 tremo *Eun.* 1, 2, 4
 tremulus *Eun.* 2, 3, 44
 trepidari *Hec.* 3, 1, 35
 trepidas *Eun.* 5, 6, 8 *Adel.* 3, 2, 25
 tres *And.* 1, 1, 60 *Eun.* 3, 2, 18
 tria *Adel.* 5, 5, 3 *Phor.* 4, 3, 33
 tribulis *Adel.* 3, 3, 86
 tridui *And.* 2, 6, 9
 triduo *Adel.* 4, 1, 4
 triduum *Eun.* 2, 1, 16, 18 *Phor.* 3, 2, 4, 28, 3, 3, 3
 triennium *And.* 1, 1, 42
 triginta *Phor. Per.* 10, 3, 3, 24, 5, 7, 4, 5, 8, 49 *Hec.* 3, 4, 7
 tristem *And.* 2, 3, 29 *Eun.* 2, 2, 36 *Adel.* 1, 1, 54
 tristi *Adel. Per.* 4
 tristis *And.* 1, 1, 81, 2, 2, 24, 5, 2, 16, *Eun.* 2, 2, 42, 3, 5, 48, 4, 1, 8 *Heaut.* 4, 1, 7 *Adel.* 1, 2, 3, 5, 1, 6, 5, 4, 12 *Phor.* 1, 2, 7 *Hec.* 3, 2, 20
 tristitiæ *And.* 1, 4, 8
 tristitiam *Adel.* 2, 4, 3
 triumphant *Eun.* 3, 1, 4
 triumpho *Heaut.* 4, 2, 5 *Phor.* 3, 3, 10
 truculentus *Adel.* 5, 4, 12
 tradis *Eun.* 2, 3, 87
 trudit *And.* 4, 5, 40
 tulerit *Eun.* 1, 2, 2
 tulero *Phor.* 4, 1, 13
 tuli *Phor.* 3, 2, 35 *Hec.* 1, 2, 12, 4, 4, 63
 tulisse *Hec.* 3, 1, 53
 tulit *And.* 1, 1, 115, 1, 2, 7, 17, 2, 6, 12 *Hec.* 1, 2, 53, 4, 1, 53, 4, 2, 18
 tumulti *And.* 2, 2, 28 *Hec.* 3, 2, 21
 tumultuantur *Hec. Prol.* 41
 tumultuari *Hec.* 3, 2, 1
 tumultum *Phor. Prol.* 33
 turba *And.* 1, 4, 8 *Eun.* 4, 4, 56, 4, 6, 26, 5, 5, 5 *Heaut.* 1, 2, 16 *Adel.* 4, 4, 5
 turbæ *And.* 2, 3, 6, 4, 5, 6 *Eun.* 4, 7, 30 *Heaut.* 2, 3, 13 *Adel.* 5, 2, 10
 turbani *Eun.* 4, 1, 2, 4, 6, 6 *Adel.* 5, 7, 14
 turbas *Eun.* 4, 3, 11 *Heaut.* 5, 2, 17 *Adel.* 5, 7, 9
 turbatum *Eun.* 4, 3, 7
 turbet *Hec.* 4, 4, 12
 turbis *Phor.* 5, 4, 5
 turpe *Phor.* 2, 2, 68, 2, 3, 16, 5, 7, 20
 turpis *Eun.* 1, 2, 57
 turpiter *Eun.* 2, 1, 24 *Hec.* 4, 4, 2
 tutatur *Phor.* 5, 3, 6
 tute *And.* 3, 2, 20, 3, 3, 47, 4, 4, 6, 4, 5, 13 *Eun.* 1, 1, 19, 2, 3, 77, 3, 1, 36, 63, 5, 2, 54 *Heaut.* 1, 1, 14, 1, 2, 26 *Adel.* 3, 1, 3, 4, 3, 8, 4, 5, 55 *Phor.* 1, 5, 50, 2, 1, 4, 5, 7, 21 *Hec.* 3, 1, 37
 tutelam *Hec. Prol.* 52
 tutemet *Heaut.* 2, 3, 133
 tutissimum *Adel.* 4, 2, 13
 tuto *Eun.* 3, 5, 29 *Heaut.* 4, 3, 11, 17, 30, 5, 2, 20 *Adel.* 2, 4, 3 *Phor.* 5, 1, 7
 tutor *Hec.* 5, 1, 9
 tutorem *And.* 1, 5, 61
 tntum *Heaut.* 2, 3, 86
 H H 2

- tutus *Phor.* 5, 3, 35
- V.
- Vacuum *And.* 4, 2, 23
- vacivom *Heaut.* 1, 1, 38
- vadis *Hec.* 3, 5, 46
- vado *And.* 5, 2, 4
- væ *And.* 2, 3, 2, 4, 5, 4 *Eun.* 4, 4, 42 *Heaut.* 2, 3, 9, 5, 1, 44 *Adel.* 3, 2, 29
- vagientis *Hec.* 4, 1, 2
- vah *And.* 3, 4, 10, 4, 2, 5 *Eun.* 4, 5, 4 *Heaut.* 2, 3, 12, 3, 3, 27, 4, 5, 17, 5, 1, 28 *Adel.* 1, 1, 13, 3, 2, 17, 3, 3, 52, 86, 92, 4, 1, 16, 4, 2, 39, 4, 4, 4
- vale *And.* 2, 2, 37 *Eun.* 1, 2, 110 *Heaut.* 1, 1, 115 *Phor.* 3, 2, 48, 5, 6, 44 *Hec.* 1, 2, 122 *bis*
- valeant *And.* 4, 2, 13
- valeas *Adel.* 4, 4, 12
- valeat *And.* 5, 3, 18 *Eun.* 5, 2, 42
- valebit *Heaut. Pro.* 26
- valemus *And.* 2, 1, 11
- valeo *Heaut.* 2, 3, 3
- valere *Heaut.* 3, 1, 79
- vales *Heaut.* 2, 4, 26
- valeat *Heaut.* 3, 1, 21 *Phor.* 1, 5, 26, 5, 7, 94
- valete *Eun.* 5, 9, 64 *Heaut.* 5, 5, 23 *Phor.* 5, 8, 66
- validum *Hec.* 3, 5, 7
- vanitatis *Phor.* 3, 2, 41
- vanum *Eun.* 1, 2, 24
- vapulabis *Phor.* 5, 6, 10
- vapulabit *Eun.* 4, 6, 4
- vapulando *Adel.* 2, 2, 5
- vapulet *Adel.* 2, 1, 5
- varia *Eun.* 4, 4, 16
- vas *Heaut.* 1, 1, 89
- ubicunque *Heaut.* 3, 3, 17 *Hec.* 1, 2, 55, 4, 3, 2
- uberrimus *Eun.* 2, 2, 22
- ubinam *Heaut.* 3, 1, 21 *Phor.* 5, 4, 8
- ubivis *And.* 1, 2, 32 *Hec.* 3, 1, 4
- vecordia *And.* 4, 1, 2
- vecti *Eun.* 4, 7, 4
- vehemens *And.* 1, 1, 123 *Heaut.* 3, 1, 31 *Adel. Pro.* 17
- vehementer *Eun.* 5, 3, 39 *Hec.* 3, 5, 38
- veheres *Adel.* 2, 2, 17
- velim *And.* 1, 1, 23, 3, 3, 4 *Eun.* 1, 2, 111, 5, 5, 16, 5, 6, 9, 5, 9, 39 *Adel.* 4, 1, 3, 4, 5, 47 *Phor. Pro.* 25, 2, 2, 85, 2, 3, 9, 5, 6, 15 *bis Hec.* 3, 5, 21, 5, 2, 16
- velint *Hec.* 4, 1, 4, 12
- velis *And.* 1, 4, 7, 13, 2, 1, 7, 3, 3, 5 *Eun.* 4, 7, 43 *Heaut.* 4, 1, 9, 4, 3, 43, 5, 3, 14 *Adel.* 3, 3, 19 *Phor.* 1, 3, 22, 4, 4, 7, 5, 7, 32
- velit *And.* 2, 3, 20 *Eun. Pro.* 45, 2, 3, 48 *Heaut.* 4, 1, 6 *Phor.* 1, 2, 65, 1, 3, 1 *Hec.* 4, 1, 43, 4, 2, 14, 5, 1, 2
- velle *And.* 1, 2, 27, 2, 3, 20, 3, 3, 46, 3, 5, 6 *Eun.* 1, 2, 61, 84, 3, 3, 8, 3, 5, 9 *Heaut.* 2, 3, 83, 4, 3, 25, 38, 4, 8, 13 *Adel.* 1, 2, 71, 3, 3, 10, 5, 7, 21 *Phor.* 3, 1, 17, 5, 5, 6, 5, 7, 16 *Hec.* 1, 2, 44, 4, 1, 43
- vellem *And.* 2, 1, 28 *Eun.* 2, 3, 41, 3, 5, 49 *Heaut.* 5, 2, 25 *Adel.* 4, 1, 16 *Phor.* 1, 5, 27, 5, 3, 9 *Hec.* 3, 5, 14, 37
- vellent *And.* 4, 1, 45 *Phor.* 1, 2, 29
- vellet *Hec.* 4, 4, 33
- venandum *And.* 1, 1, 30
- vendere *Adel.* 2, 1, 38, 4, 7, 27 *Hec. Pro.* 7
- vendidi *Heaut.* 1, 1, 92
- vendidisse *Adel.* 2, 1, 50
- vendidit *Phor.* 3, 2, 25 *ter*, 26
- vendit *Eun.* 1, 2, 54
- vendundam *Adel.* 2, 1, 39
- venefica *Eun.* 5, 1, 9
- venefico *Eun.* 4, 3, 6
- veneram *Adel.* 3, 3, 82, 4, 5, 43
- venerat *Eun.* 3, 1, 61, 4, 3, 24 *Hec.* 5, 3, 4
- venero *Heaut.* 5, 1, 13
- veneris *Adel.* 4, 2, 35, 43
- venerit *Heaut.* 3, 2, 46, 4, 5, 16 *Adel.* 5, 6, 7
- venero *Adel.* 3, 3, 25 *veni And.* 4, 5, 19, 4, 6, 23 *Eun.* 3, 3, 6, 4, 2, 7 *Heaut. Pro.* 3, 2, 3, 123 *Hec.* 2, 2, 9
- venia *Phor.* 2, 2, 31
- veniam *And.* 4, 2, 30 *bis.* 5, 3, 30 *Eun.* 3, 3, 24 *Heaut.* 2, 3, 33, 4, 4, 3, 6, 5, 5, 5 *Adel.* 5, 8, 14 *Phor.* 1, 2, 69, 5, 8, 47 *Hec.* 4, 2, 29
- venias *And.* 4, 2, 4, 29 *Adel.* 2, 2, 33, 4, 2, 44 *Phor.* 5, 7, 80
- veniat *Eun.* 2, 2, 35, 4, 6, 1 *Heaut.* 1, 1, 118, 3, 2, 45 *Adel.* 3, 1, 7 *Phor.* 1, 3, 9 *Hec.* 5, 3, 11
- veneibat *Phor.* 4, 3, 47
- veniemus *Phor.* 1, 2, 79
- venient *Adel. Pro.* 23
- venientes *And.* 1, 1, 57
- venies *Eun.* 1, 1, 8
- veniet *Heaut.* 3, 2, 42, 4, 4, 3 *Adel.* 3, 2, 42 *Hec.* 3, 1, 55, 3, 4, 28
- venimus *And.* 1, 1, 101 *Phor.* 1, 2, 53
- venio *Adel.* 2, 2, 24, 36 *Phor.* 4, 2, 2, 5, 7, 13 *Hec. Pro.* 9
- venire *And.* 4, 4, 14 *Eun.* 5, 3, 1 *Heaut.* 5, 3, 3 *Phor.* 2, 1, 25, 3, 1, 18, 4, 3, 5
- venirem *Eun.* 3, 3, 22
- veniret *And.* 5, 4, 14 *Heaut.* 2, 3, 64, 4, 1, 27 *Adel.* 4, 5, 40
- venisse *Eun.* 3, 5, 41 *Phor.* 4, 1, 9 *Hec.* 3, 1, 34, 3, 2, 18, 3, 3, 12, 3, 5, 2
- venissent *Heaut.* 2, 2, 2
- venistin' *Eun.* 4, 4, 25
- venit *Phor.* 1, 3, 2
- ventrem *Phor.* 5, 7, 95
- ventulum *Eun.* 3, 5, 47
- ventum *Heaut.* 2, 3, 34 *Phor.* 1, 2, 85, 1, 5, 53
- venturam *Heaut.* 4, 4, 4, 13 *Phor.* 5, 2, 12
- venturum *Eun.* 1, 2, 125
- Venus *Eun.* 4, 5, 6
- venustatem *Hec.* 5, 4, 18
- venustis *Hec.* 5, 4, 8
- venuste *Eun.* 3, 2, 4
- venusto *And.* 1, 1, 93
- vera *And.* 1, 1, 131, 3, 1, 7, 3, 2, 45, 5, 4, 19, 5, 6, 9 *Eun.* 1, 2, 23, 26, 5, 1, 12 *Heaut.* 2, 3, 55, 95, 4, 3, 33, 5, 2, 36 *Adel.* 5, 9, 30 *Phor.* 1, 5, 48 *Hec.* 1, 2, 36, 5, 1, 10
- veræ *And.* 1, 1, 20, 76
- veram *Eun.* 5, 4, 3 *Hec.* 4, 1, 25
- verba *And.* 1, 2, 53, 1, 3, 6, 3, 2, 25, 3, 3, 47 *Eun.* 1, 1, 22, 1, 2, 78, 3, 5, 20, 4, 5, 1, 4, 6, 3, 4, 5, 1, 17, 5, 5, 8 *Heaut.* 2, 3, 115, 4, 3, 4, 4, 4, 13, 5, 1, 19, 41 *Adel.* 4, 4, 11, 5, 1, 7 *Phor.* 1, 2, 11, 3, 2, 32, 4, 3, 34
- verba inversa *Heaut.* 2, 3, 131
- verba mortuo fiunt *Phor.* 5, 8, 26
- verbenas *And.* 4, 4, 5
- verberando *Adel.* 2, 2, 5
- verberare *Adel.* 4, 2, 23
- verberavit *Adel.* 2, 1, 44
- verberibus *And.* 1, 2, 28
- verbero *Phor.* 4, 4, 3, 5, 6, 11
- verbi *Phor.* 2, 1, 29
- verbis *And.* 1, 1, 72, 138, 4, 4, 15, 5, 1, 5 *Eun.* 2, 1, 8, 3, 1, 10, 4, 2, 4 *Heaut.* 2, 3, 22 *Adel.* 2, 1, 10 *Phor.* 1, 2, 25, 50, 3, 1, 13, 4, 3, 27 *Hec.* 3, 4, 2
- verbo *And.* 1, 1, 13 *Eun.* 1, 2, 98 *Adel. Pro.* 11 *Phor.* 1, 4, 20, 35
- verborum *Eun. Pro.* 24 *Phor.* 2, 2, 89, 4, 5, 1
- verbum *And.* 1, 2, 7, 1, 5, 7, 22, 66, 2, 4, 8, 2, 5, 15, 4, 5, 13, 5, 2, 19, 5, 3, 14 *Eun.* 1, 2, 95, 4, 5, 6 *Heaut.* 5, 4, 8 *Adel. Pro.* 11, 1, 2, 55, 5, 3, 17, 5, 8, 29 *Phor.* 1, 4, 35, 1, 5, 50 *Hec.* 3, 1, 33
- vere *And.* 5, 3, 14 *Eun.* 1, 2, 95 *Heaut.* 1, 1, 102 *Adel.* 1, 2, 45 *Hec.* 3, 5, 23, 5, 2, 29
- verear *Phor.* 5, 1, 12

- vereare *Heaut.* 1, 2, 1.
 5, 1, 66
 vereatur *Phor.* 5, 2,
 18
 verecundos *Phor.* 5, 8,
 34
 verebar *And.* 1, 2, 5
 veremini *Phor.* 5, 7,
 8
 verentur *And.* 4, 1, 14
 vercor *And.* 1, 1, 46.
 1, 4, 7. 1, 5, 42. 2,
 1, 25. 4, 2, 22 *Eun.*
 1, 2, 1. 4, 3, 2 *Heaut.*
 1, 2, 24. 2, 2, 2 *Adel.*
 2, 4, 5. 4, 5, 50 *Phor.*
 2, 1, 11. 4, 1, 19. 5,
 7, 72 *Hec.* 1, 2, 26.
 3, 3, 52. 4, 1, 60
 verere *Heaut.* 1, 1, 33
Phor. 1, 2, 11
 vereri *Eun.* 1, 2, 62
Adel. 5, 3, 42
 veri *Heaut.* 2, 2, 87
 veris *Phor.* 3, 2, 16
 veris nuptiis *And.* 3,
 1, 20
 verisimile *And.* 1, 3,
 20 *Heaut.* 4, 5, 54.
 5, 2, 37 *Hec.* 3, 3, 39
 verisimilia *Adel.* 4, 4,
 17
 verissime *Phor.* 5, 2, 7
 veritas *And.* 1, 1, 41
Adel. *Per.* 11
 veritum *Phor.* 2, 1, 1
 veritus *And.* 3, 2, 16.
 3, 4, 3. 5, 4, 34
Eun. 5, 2, 15 *Phor.*
 5, 7, 78
 verum dicere *And.* 2,
 6, 6
 verum verbum *And.*
 2, 5, 15
 verus *And.* 2, 5, 12
 vesperi *And.* 4, 5, 29
Heaut. 1, 1, 15
 vesperum *Hec.* 3, 4, 28
 veste *Eun.* 5, 1, 4, 5,
 2, 68 *Heaut.* 2, 3, 45
 veste lugubri *Heaut.*
 2, 3, 45
 vestem *Eun.* 2, 3, 77.
 3, 5, 24, 61. 4, 3, 4,
 4, 4, 28. 40. 5, 7, 14
Heaut. 2, 3, 7, 11.
 4, 5, 30. 4, 8, 15. 5,
 1, 20 *Adel.* 1, 2, 41
 vestiant *Heaut.* 1, 1,
 78
 vestimentis *Heaut.* 5,
 1, 30
 vestimentum *Heaut.*
 1, 1, 89
 vestitam *Heaut.* 2, 3,
 45
 vestitu *Adel.* 1, 1, 38
 vestitum *Eun.* 3, 5, 8
 vestra *Phor.* 5, 6, 2
Hec. *Pro.* 47
 vestræ *Phor.* 5, 3, 60
 vestram *Eun.* 3, 1, 28
Phor. 2, 2, 48 *Hec.*
Pro. 53. 2, 2, 21
 vestri *And.* 4, 5, 26 *bis*
Phor. 5, 7, 35
 vestro *Heaut.* 3, 1,
 64
 vestrorum *Hec.* 2, 1,
 19
 vestrum *Heaut.* *Pro.*
 12 *Phor.* 5, 7, 41
 vetas *Phor.* 2, 2, 70
Hec. 3, 1, 37
 veterator *And.* 2, 6,
 26 *Heaut.* 5, 1, 16
 veterem *Eun.* *Pro.*
 25
 veteres *Eun.* *Pro.*
 43
 veteris *And.* *Pro.* 7
 veterinosus *Eun.* 4, 4,
 21
 vetitum *Phor.* 5, 6,
 25
 veto *Heaut.* 2, 3, 137
 vetuit *Phor.* 4, 4, 28
 vetus *Eun.* 3, 1, 38.
 4, 4, 21 *Heaut.* *Pro.*
 22 *Adel.* 5, 3, 17
Phor. *Pro.* 14
 vexerat *Phor.* 4, 1,
 10
 vi *Eun.* 4, 6, 15. 4, 7,
 20 *Heaut.* 1, 1, 49
Adel. 1, 1, 42 *Hec.*
 2, 2, 26. 4, 1, 59. 5,
 3, 30
 via *And.* 2, 6, 11. 4, 1,
 47 *Eun.* 2, 3, 30.
 5, 2, 67 *Heaut.* *Pro.*
 31. 2, 3, 88. 3, 3,
 22. 4, 3, 28. 4, 5,
 41. 4, 8, 9 *Phor.* 1,
 4, 15. 2, 1, 12. 3, 3,
 34 *Hec.* 1, 1, 16. 5,
 3, 30
 viapervolgata *Heaut.*
 1, 1, 49
 via recta *And.* 3, 4,
 21
 viam *And.* 1, 2, 19.
 4, 5, 37 *Eun.* 2, 2, 2,
 16. 2, 3, 2. 3, 2, 42
Heaut. 2, 3, 7, 60
Adel. 3, 2, 19. 5, 7,
 23. *Phor.* 5, 7, 71
Hec. 3, 2, 25. 3, 5,
 4
 vias *Eun.* 4, 2, 1
 vicem *Heaut.* 4, 5, 1
 viceris *And.* 5, 3, 21
 vicina *And.* 1, 1, 78
 vicinam *Eun.* 2, 3, 67
Hec. 4, 4, 90
 vicini *Heaut.* 3, 1, 2,
 93 *Hec.* 1, 2, 49
 vicinæ *And.* 1, 1, 43
Phor. 1, 2, 45
 vicinitas *Heaut.* 1, 1,
 4
 vicinm *Heaut.* 1, 1,
 117. 1, 2, 6. 3, 2,
 16
 vicissim *Eun.* 4, 7, 45
Heaut. 2, 3, 69. 4,
 3, 10 *Phor.* 5, 5,
 7
 vicissitudo *Eun.* 2, 2,
 45
 vicit *Eun.* 4, 5, 1 *Adel.*
 4, 2, 28 *Phor.*
 1, 5, 45
 victa *Hec.* 4, 2, 13
 victitas *Eun.* 5, 9, 44
 victo *Heaut.* 3, 1,
 29
 victum *And.* 1, 1, 43
Eun. 1, 1, 10. 2, 2,
 30 *Heaut.* 1, 1, 91
Phor. 4, 3, 25
 victurum *Adel.* 3, 2,
 34
 victus *Eun.* 1, 2, 98
Heaut. 1, 1, 62. 5,
 2, 15 *Hec.* 1, 2, 93.
 2, 2, 2
 vide *And.* 2, 2, 13. 2,
 3, 11, 25. 4, 4, 15.
 5, 1, 6 *Eun.* 2, 1,
 18. 4, 4, 3. 5, 1,
 22. 5, 5, 22 *Heaut.*
 1, 2, 38. 2, 3, 74. 85,
 111, 128, 133. 3, 1,
 50. 3, 3, 39. 4, 8, 31
Adel. 2, 1, 41. 2, 2,
 21, 32. 3, 2, 45. 4,
 2, 11, 20 *Phor.* 1, 2,
 61. 2, 1, 32. 2, 2,
 11. 3, 3, 20. 4, 4,
 30. 5, 3, 20. 5, 5,
 12. 5, 7, 93 *Hec.* 2,
 1, 26. 3, 4, 6. 3, 5,
 34. 5, 4, 1
 videam *And.* 2, 1, 31.
 4, 6, 23 *Eun.* 4, 4,
 9. 5, 8, 4 *Heaut.* 1,
 2, 37. 3, 1, 4 *Adel.*
 5, 9, 16
 videamur *Hec.* 2, 3
 2
 videant *Heaut.* 3, 1,
 98 *Phor.* 5, 5, 11
 videar *And.* 3, 2, 14
 videas *And.* 3, 2, 36.
 5, 2, 15 *Heaut.* 4, 1,
 6. 5, 3, 20 *Phor.* 2,
 2, 21
 videat *And.* 4, 6, 24
Eun. 5, 2, 68 *Heaut.*
 2, 2, 6
 videatur *And.* 2, 3, 3
Eun. 4, 7, 15 *Heaut.*
 3, 3, 16
 videbar *Eun.* 4, 5, 2
 videbat *Heaut.* 5, 1,
 34
 videbimus *Heaut.* 3, 2,
 47
 videbit *Eun.* 2, 3, 75
Heaut. 4, 5, 6 *Adel.*
 4, 1, 10. 4, 5, 34
 videbitur *Heaut.* 4, 5,
 53
 videho *Eun.* 5, 7, 8
 videlicet *Heaut.* 2, 3,
 22. 3, 2, 3 *Adel.* 3,
 4, 4
 videmur *And.* 4, 5,
 18
 videmus *Phor.* 1, 2,
 54
 viden' *And.* 3, 5, 10
Eun. 2, 2, 10, 34. 4,
 6, 16. 4, 7, 13. 5, 3,
 10 *Heaut.* 2, 3, 11
 videnda *Heaut.* 4, 3,
 11
 videndi *Eun.* 4, 2, 11
Hec. 1, 2, 17. 3, 3,
 12
 videndum *Heaut.* 4, 3,
 16 *Hec.* 5, 1, 3
 videns *Eun.* 1, 1, 23
 vident *Heaut.* 4, 1,
 30
 vidente *Heaut.* 5, 1,
 40
 videntur *And.* 2, 2,
 29 *Adel.* 4, 5, 26
Phor. 5, 3, 9 *Hec.* 2,
 1, 6
 video *And.* 1, 4, 7. 2,
 1, 13, 20, 38. 2,
 2, 20, 27. 2, 5, 4,
 5. 3, 2, 2. 3, 3,
 48. 3, 4, 26. 4, 5,
 11. 4, 6, 5, 6. 5,
 4, 3, 5, 5, 7 *Eun.*
 2, 2, 5, 36, 40, 58.
 3, 2, 11. 3, 3, 3.
 3, 5, 9, 55. 4, 7,
 18. 5, 1, 20. 5, 2,
 9. 5, 3, 4, 10. 5, 5,
 25. 5, 7, 5 *Heaut.*
 1, 1, 73, 76. 2, 3,
 3, 15, 96. 3, 1, 9,
 17. 4, 1, 46. 4, 2,
 3, 4, 8, 29. 5, 5,
 3, 9 *Adel.* 1, 1, 54.
 2, 2, 45. 2, 4, 2.
 3, 2, 7. 3, 3, 7, 85,
 92. 4, 7, 31. 5, 3,
 40. 41. 5, 7, 20
Phor. 1, 4, 38. 1,
 5, 23. 4, 3, 2. 5,
 1, 9. 5, 3, 12. 14.
 5, 7, 25, 26 *Hec.* 2,
 2, 4, 8. 3, 2, 17.
 3, 4, 14, 36. 4, 1,
 8. 4, 2, 21. 4, 3,
 16. 4, 4, 70, 92. 5,
 2, 3, 5, 3, 9, 28. 5,
 4, 14
 videon' *Eun.* 4, 4, 57
Heaut. 2, 4, 25 *Phor.*
 1, 1, 16. 1, 3, 25
Hec. 1, 2, 6
 videor *And.* 3, 2, 13,
 4, 2, 19 *Adel.* 3, 3,
 31
 videram *Eun.* 5, 8, 6
Hec. 5, 4, 23
 videre *And.* 2, 5, 18.
 4, 2, 5 *Eun.* 3, 5,
 49. 4, 4, 20. 4,
 5, 5, 5, 2, 61. 5,
 4, 15 *Heaut.* 1, 1, 7.
 3, 1, 81, 88. 4, 5,
 11 *Adel.* 3, 3, 31, 31.
 5, 3, 64 *Phor.* *Pro.*
 7. 1, 3, 21 *Hec.* 1,
 2, 108. 3, 2, 10. 4,
 4, 29
 viderem *Eun.* 3, 5, 26
 viderent *Eun.* 5, 2, 3

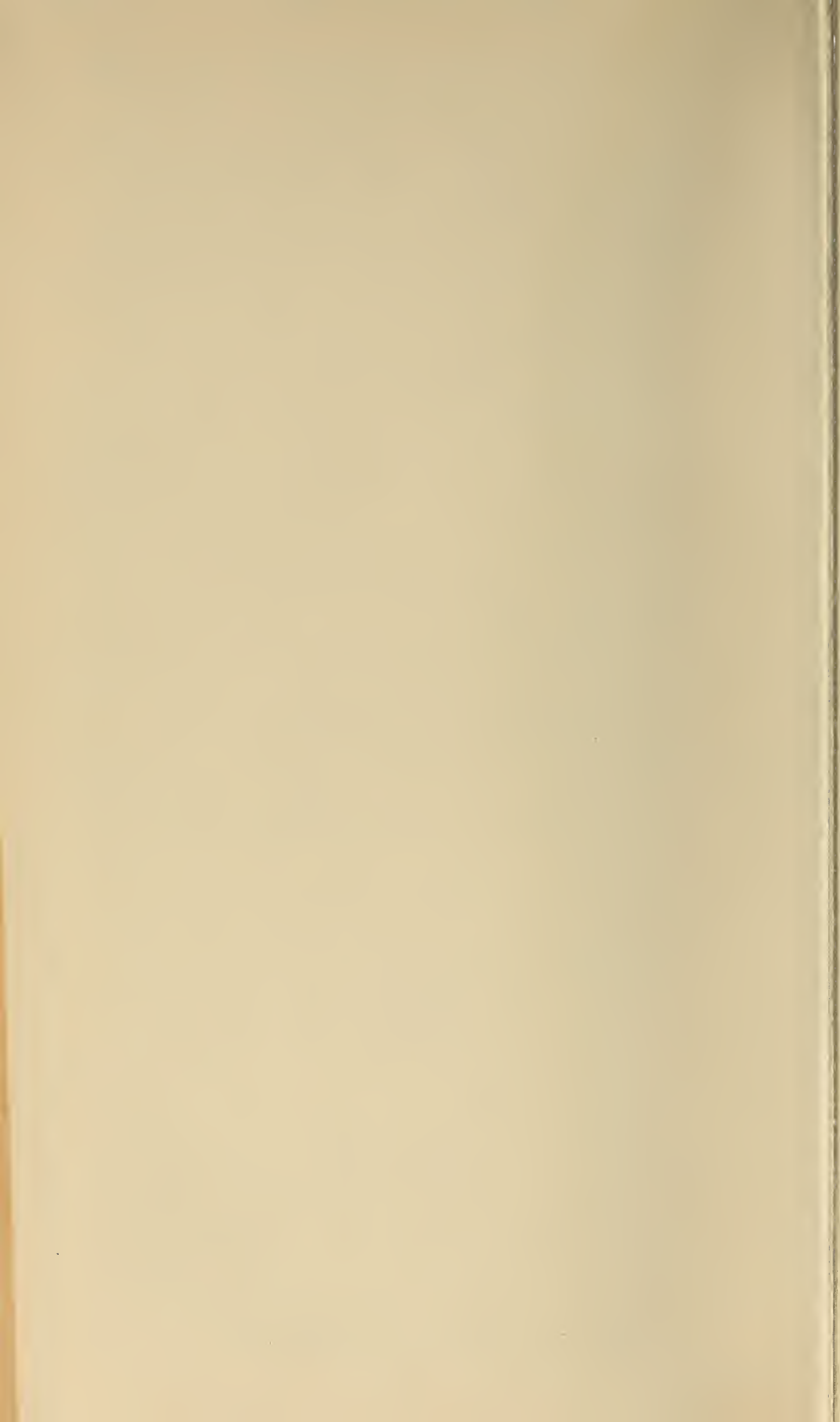
- videri *Hec.* 1, 2, 66
 viderim *Phor.* 2, 2, 20
 videris *Eun.* 3, 5, 19
 viderit *And.* 4, 5, 34
 Adel. 3, 3, 84
 video *Adel.* 4, 1, 22.
 5, 3, 59-*Hec.* 4, 4, 78
 vides *And.* 1, 5, 52.
 2, 1, 24. 2, 2, 36.
 4, 4, 17 *Eun.* 2, 2, 41. 3, 2, 10. 4, 4, 8. 5, 1, 19 *Heaut.*
 2, 4, 25. 3, 2, 44.
 5, 3, 10 *Phor.* 4, 3, 19. 5, 7, 65 *Hec.* 3, 3, 22. 4, 4, 58
 videt *And.* 1, 5, 8. 3, 2, 33 *Eun.* 1, 2, 52.
 2, 2, 29 *Adel.* 1, 2, 14 *Phor.* 4, 1, 3 *Hec.*
 1, 2, 51, 83
 videte *Hec.* 4, 4, 42
 videtis *Adel.* 5, 9,
 36 *Phor.* 2, 3, 6
 videtur *And.* 2, 1, 17,
 2, 6, 21. 5, 2, 15
 Eun. 2, 2, 42. 4,
 4, 17. 4, 7, 16. 5,
 1, 23. 5, 2, 18. 5, 4,
 12 *Heaut.* 3, 3, 21,
 39. 4, 1, 3 *Adel.* 3,
 2, 39. 5, 8, 22 *Phor.*
 2, 3, 8, 10, 15. 5, 8,
 44, 51 *Hec.* 2, 2,
 30. 4, 4, 24, 85
 vidi *And.* 2, 5, 17. 4,
 5, 29, 30. 5, 1, 19.
 5, 2, 3 *Eun.* 2, 3,
 58, 84. 4, 1, 1. 5, 2,
 5. 5, 5, 16. 5, 7, 8
 Heaut. 2, 4, 22. 3,
 1, 82. 5, 1, 44. 5, 2,
 9 *Adel.* 2, 2, 3. 3, 2,
 31. 3, 3, 13. 4, 1, 11.
 4, 2, 3. 5, 4, 13. 5,
 7, 24 *Phor.* 1, 2, 45.
 4, 2, 1. 5, 3, 32
 vidin' *Heaut.* 3, 3, 2
 vidisse *And.* 2, 2, 21
 Eun. 2, 3, 40. 68
 Heaut. 4, 5, 24 *Adel.*
 4, 6, 5 *Phor.* 1, 4, 22
 Hec. 4, 1, 35
 vidissem *Phor.* 1, 4,
 12
 vidisti *Eun.* 2, 3, 30
 vidistin' *Eun.* 2, 3, 58.
 4, 4, 46 *Adel.* 3, 3,
 47
 vidit *And.* *Per.* 9 *Eun.*
 4, 4, 11, 12. 5, 5, 18.
 5, 7, 14
 viduæ *Heaut.* 5, 1, 80
 viduam *Phor.* 5, 7, 20
 vietus *Eun.* 4, 4, 21
 vigilabas *Eun.* 2, 1,
 15
 vigilans *And.* 5, 6,
 8
 vigilantiam *Adel.* 3, 3,
 45
 vigiles *Eun.* 2, 2, 47
 viginti *Eun.* 1, 2, 103.
 5, 6, 14 *Adel.* 2, 1,
 37. 2, 2, 16. 4, 7,
 24. 5, 7, 17
 villioribus *Phor.* 5, 3,
 8
 vilis *Phor.* 3, 3, 25
 vilitas *Phor.* 5, 8, 24
 vilis *Adel.* 5, 9, 24
 villa *Adel.* 4, 2, 2
 villam *Eun.* 4, 2, 5, 13
 Heaut. 4, 4, 9 *Adel.*
 4, 1, 2
 villi *Adel.* 5, 2, 11
 vim *Eun.* 4, 1, 2. 4,
 6, 31. 4, 7, 8, 37. 5,
 5, 21 *Heaut.* 4, 3,
 32 *Adel.* 3, 2, 10
 Hec. *Per.* 3
 vin' *Heaut.* 3, 3, 24.
 4, 1, 11 *Adel.* 5, 7,
 8. 5, 9, 12 *Phor.* 5,
 3, 24, 27, 28. 5, 8,
 63 *Hec.* 4, 4, 103
 vincam *Phor.* 1, 2, 82
 vinces *Phor.* 5, 6, 9
 vincei *Adel.* 3, 4, 36
 vincibilem *Phor.* 1, 4,
 49
 vincimur *Phor.* 1, 2,
 85
 vincor *Heaut.* 4, 1, 31
 Phor. 3, 2, 16
 victo *Eun.* 2, 3, 22
 victum *And.* 5, 2, 24
 victus *And.* 5, 4, 52,
 53
 vini *Heaut.* 3, 1, 49
 Hec. 5, 3, 25
 vino *Heaut.* 3, 3, 6
 vinolentus *Phor.* 5, 8,
 28
 vinum *Eun.* 4, 5, 1
 Adel. 3, 4, 24
 violenter *Phor.* 5, 1,
 4
 violentissimus *Eun.* 5,
 5, 12
 vir *And.* 5, 2, 5. 5, 4,
 12 *bis* *Eun.* 1, 1, 21.
 1, 2, 74. 2, 3, 15. 3,
 5, 30. 4, 3, 18. 4, 7,
 15. 5, 2, 11 *Heaut.*
 4, 1, 9. 5, 3, 3, 11.
 5, 5, 4 *Adel.* 3, 4,
 30. 4, 2, 17, 18. 4,
 5, 71. 4, 7, 5, 5, 9,
 26 *Phor.* 4, 3, 33.
 5, 3, 7. 5, 7, 48. 5,
 8, 2, 13 *Hec.* 2, 1,
 38. 2, 3, 3. 4, 1, 9
 bis
 virgine *Eun.* 4, 4, 54.
 5, 2, 29 *Adel.* 3, 2,
 48 *Hec.* 1, 2, 63
 virginem *And.* 2, 5,
 17 *Eun.* *Per.* 10. 1,
 2, 52. 2, 1, 23. 2, 3,
 50, 54. 3, 2, 52. 3,
 5, 29, 53. 4, 3, 3,
 12, 25. 4, 4, 37. 4,
 6, 28. 4, 7, 3, 23. 5,
 2, 18. 5, 5, 5, 9 *Heaut.*
 5, 5, 17 *Adel.*
 3, 4, 20. 4, 5, 20, 39,
 52. 4, 7, 7, 16. 5, 6,
 1 *Phor.* 1, 2, 45, 70.
 5, 1, 25 *Hec.* 1, 2,
 61
 virgini *Eun.* 5, 3, 7
 Hec. *Per.* 2. 1, 2, 76.
 3, 3, 23. 4, 1, 59
 virginis *Eun.* 1, 2, 122.
 4, 1, 3. 4, 4, 55. 5,
 2, 52 *Adel.* 3, 4, 25,
 32. 4, 3, 7 *Phor.* 1,
 2, 78. 4, 1, 4
 virinum *Eun.* 2, 3,
 21
 virgo *Eun.* 2, 3, 2, 21,
 29. 3, 5, 35, 44. 4,
 3, 17. 5, 1, 4, 13. 5,
 2, 69 *Adel.* 3, 4, 23,
 33. 4, 5, 16 *bis* 4, 7,
 10, 13 *Phor.* *Per.* 6.
 1, 2, 50, 54 *Hec.* 1,
 2, 70
 viri *Adel.* 3, 4, 18
 Phor. 1, 2, 89. 5, 3,
 4 *Hec.* 1, 2, 91. 4, 4,
 41
 virili *Phor.* 5, 7, 64
 viris *Hec.* 2, 1, 4. 2,
 3, 1
 viro *Eun.* 4, 7, 29 *Heaut.*
 2, 4, 12 *Adel.*
 4, 5, 23 *Phor.* 5, 3,
 7. 5, 8, 64 *Hec.* 3,
 5, 41. 4, 1, 1. 5, 2,
 22
 virtus *Heaut.* 1, 1, 4
 Adel. 2, 3, 4 *Phor.*
 Pro. 34
 virtute *Adel.* 3, 3, 89
 virtutem *Eun.* 4, 7, 8
 Heaut. 1, 2, 33
 virtutes *Eun.* 5, 9, 60
 Adel. 4, 1, 20
 virum *And.* 1, 5, 61
 Eun. 5, 3, 9 *Heaut.*
 4, 1, 6 *Adel.* 4, 2,
 25 *Phor.* 2, 2, 20.
 5, 3, 12 *Hec.* 2, 2,
 25
 virum fortem *And.* 2,
 6, 14
 virum male habet
 And. 2, 6, 5
 vis passim
 visa *Eun.* 3, 2, 1 *Heaut.*
 3, 2, 11 *Phor.*
 2, 1, 12. 5, 3, 32
 Hec. 3, 1, 38. 5, 4,
 24
 visam *Eun.* 3, 4, 7. 5,
 9, 12 *Heaut.* 1, 1,
 118 *Phor.* *Per.* 7
 Hec. 3, 2, 4, 6
 visas *Hec.* 3, 2, 7
 vise *Eun.* 4, 3, 21
 Phor. 2, 3, 5
 visendi *Hec.* 3, 2, 7
 visentem *Hec.* 2, 1, 40
 visere *Hec.* 1, 2, 114
 visne *Eun.* 5, 2, 55
 viso *And.* 3, 3, 3 *Adel.*
 4, 2, 10
 visum *And.* 4, 1, 23
 5, 7, 17 *Phor.*
 2, 2, 85. 4, 3, 14
Hec. 1, 2, 50. 5, 4,
 3
 visurum *Hec.* 3, 3, 6
 visus *And.* 2, 6, 16
 3, 5, 10 *Eun.* 4, 4,
 15 *Hec.* 4, 1, 2. 4, 1
 10
 vita *And.* 1, 1, 34, 35.
 2, 2, 10 *Eun.* 3, 5, 4
 Heaut. 2, 3, 24. 5,
 2, 19 *Adel.* 3, 2, 42.
 5, 8, 21. 5, 9, 30, 32
 Phor. 1, 3, 12. 1, 4,
 25. 2, 2, 16. 20, 5,
 1, 7 *Hec.* 3, 3, 45
 vitæ *And.* 1, 1, 68, 115
 Heaut. 4, 1, 23
 vitæ quotidianæ *Heaut.*
 2, 3, 42
 vitam *And.* 1, 1, 47.
 1, 2, 18. 1, 5, 38. 5,
 5, 3 *Heaut.* 2, 4, 5.
 3, 1, 70. 4, 3, 15 *Adel.*
 1, 1, 17. 3, 2,
 33. 3, 3, 57. 4, 7, 40.
 5, 4, 1, 15 *Phor.* 3,
 1, 2 *Hec.* 2, 1, 19. 3,
 1, 2. 3, 5, 40. 4, 4,
 69
 vitas *Adel.* 3, 3, 62
 vitia *Eun.* 1, 1, 14
 vitiare *Eun.* 5, 2, 19
 vitiaſti *Adel.* 4, 5, 52
 vitiat *And.* *Per.* 2 *Eun.*
 Per. 10
 vitiatæ *Hec.* *Per.* 11
 vitiatum *Eun.* *Per.* 12.
 4, 4, 37 *Adel.* *Per.*
 12
 vitiaſerat *Adel.* *Per.* 7
 vitiaſit *Eun.* 4, 3, 12.
 5, 5, 11 *Adel.* 3, 4,
 21
 vitii *Heaut.* 5, 3, 18
 Hec. 1, 2, 79. 2, 2,
 28
 vitiiſ *Heaut.* *Pro.* 30
 vitio *Adel.* *Pro.* 5. 3,
 3, 65
 vitium *Adel.* 3, 1, 9.
 3, 2, 10. 5, 3, 47. 5,
 8, 30 *Hec.* *Per.* 2
 Pro. 2. 1, 2, 37. 3,
 3, 23. 4, 1, 27
 vituperandus *Phor.* 3,
 1, 1
 vituperant *And.* *Pro.*
 15
 viva *Hec.* 1, 1, 5. 1, 2,
 24
 vivam *Phor.* 3, 1, 19
 vivas *Adel.* 4, 5, 47
 Hec. 4, 4, 72
 vivat *And.* 5, 3, 18
 Eun. 4, 6, 19 *Heaut.*
 4, 1, 28. 5, 1, 78 *Adel.*
 3, 4, 31. 5, 4,
 20 *Phor.* 5, 2, 5. 5,
 8, 41 *Hec.* 5, 4, 21
 vivendi *And.* 1, 1, 25
 vivendum *And.* 1, 1,
 125

- vivere *And.* 1, 1, 126.
4, 6, 3 *Eun.* 4, 4, 51
Heaut. 1, 2, 29, 3,
1, 73, 5, 2, 18, 28
Adel. 3, 3, 92, 4, 5,
51
vivimus *Heaut.* 2, 4,
11
vivid *Eun.* 5, 9, 44
vivit *Eun.* 3, 1, 20, 3,
3, 20, 5, 9, 1 *Heaut.*
3, 1, 21, 4, 1, 47
Phor. 5, 1, 22
vivitur *Heaut.* 1, 1,
102
vivo *And.* 5, 2, 25
Eun. 5, 6, 20 *Heaut.*
And. 1, 1, 51, 5, 1,
45, 77 *Adel.* 2, 3, 8
Phor. 1, 1, 73
vivum *Heaut.* 5, 5, 7
Hec. 3, 5, 14
vivunt *Phor.* 5, 1, 22,
5, 6, 14
vivid *Eun.* 1, 1, 28
vix *And.* 2, 6, 20, 3,
1, 12, 3, 4, 13, 5, 4,
35 *Eun.* 1, 1, 23, 3,
2, 19, 3, 5, 51, 5, 2,
20 *Heaut.* 2, 3, 13,
2, 4, 20, 5, 1, 36 *Adel.*
1, 2, 65, 3, 2,
12, 5, 1, 11 *Phor.* 1,
1, 9, 1, 5, 4, 4, 2, 4
Hec. Pro. 15, 3, 1,
17, 18, 4, 3, 9
vixi *Adel.* 5, 4, 5
vixit *Adel.* 5, 4, 11
Hec. 3, 5, 10, 11 bis
ulciscar *Eun.* 5, 4, 20
Adel. 3, 2, 15 *Phor.*
5, 7, 96
ulcisci *And.* 3, 5, 18
Eun. 4, 6, 24 *Phor.*
5, 7, 70 *Hec.* 1, 1,
15
ulcus *Phor.* 4, 4, 9
ulla *And.* 5, 6, 7 *Heaut.*
2, 4, 15 *Adel.* 4,
6, 4 *Hec.* 3, 5, 20
ullæ *Hec.* 1, 2, 105
ullam *And.* 1, 5, 23
Eun. 4, 7, 37 *Adel.*
1, 2, 6, 3, 2, 51 *Hec.*
1, 2, 52, 2, 1, 3, 4,
4, 40
ullo *Hec.* 2, 2, 24, 3,
1, 23, 4, 4, 102
ullum *And.* 1, 5, 22,
3, 3, 41 *Eun.* 1, 1,
13 *Hec.* 3, 1, 46, 3,
3, 1, 14
ullus *Hec.* 2, 1, 7
ulterior *Phor.* 4, 2, 10
ultima *Phor.* 1, 4, 38
ultimis *Heaut.* 5, 1,
29
ultra *And.* 1, 1, 73
Eun. 1, 1, 2, 8, 24,
25, 2, 2, 19, 4, 7, 43,
5, 2, 21 *Adel.* 3, 4,
26, 4, 3, 4, 5 *Phor.*
2, 2, 13, 5, 2, 4
una *And.* 1, 1, 36, 54,
80, 81, 5, 2, 10, 5,
4, 1, 21 *Eun.* 1, 1, 22,
2, 3, 4, 33, 75, 81,
3, 1, 32, 3, 2, 42,
3, 3, 16, 3, 5, 26,
46, 66, 4, 4, 35, 5,
9, 8 *Heaut.* 1, 2, 17,
2, 2, 12, 2, 3, 11, 52,
53, 93, 3, 1, 52, 3,
3, 22, 4, 1, 38, 4, 3,
6, 5, 1, 34 *Adel.*
Pro. 16, 3, 3, 2, 3,
4, 48, 49, 4, 3, 7, 4,
7, 29, 35, 5, 3, 57,
65, 5, 9, 16 *Phor.*
3, 3, 23, 5, 3, 26, 5,
5, 3, 5, 7, 90 *Hec.*
1, 2, 56, 63, 2, 1, 10,
39, 2, 2, 31, 3, 1,
42, 3, 4, 19, 3, 5, 5,
12, 4, 2, 25, 4, 4,
103
unam *And.* 1, 1, 91
Eun. 5, 2, 13 *Adel.*
2, 3, 5, 5, 7, 11, 5,
8, 3 *Phor.* 3, 1, 19,
3, 2, 29, 5, 1, 27, 5,
8, 18, 52
unctiatim *Phor.* 1, 1, 9
unctum *Phor.* 2, 1,
25
unguenta *Adel.* 1, 2,
37
unguibus *Eun.* 4, 3, 6
unicam *And.* 1, 1, 73,
3, 3, 8 *Phor.* 4, 3,
41
unice *Phor. Per.* 4
unicum *Heaut.* 1, 1,
28, 41
unicus *Heaut.* 3, 2, 29
unis *And.* 4, 1, 51
universis *Adel. Pro.*
19
universum *Eun.* 2, 1,
18 *Phor.* 1, 1, 11
uniusmodi *Heaut.* 1,
2, 31
uno *And.* 1, 1, 18, 69
Eun. 1, 2, 39, 42,
98, 2, 2, 53, 4, 6, 2
Phor. 2, 2, 70, 3, 1,
6, 4, 2, 12, 4, 3, 20
Hec. 2, 1, 4
unquam *Eun.* 5, 2, 14,
5, 5, 18, 5, 6, 2, 5,
9, 34 *Heaut.* 2, 1, 5,
2, 3, 20, 3, 2, 48, 5,
3, 4, 5, 4, 1, 8 *Adel.*
2, 1, 5, 10 *Phor.* 2,
2, 1, 3, 2, 20, 5, 8,
29 *Hec.* 3, 3, 29, 3,
4, 21, 4, 1, 20, 4, 4,
19, 5, 4, 40
unum *And.* 1, 5, 47,
66, 2, 4, 8, 3, 2, 26,
4, 5, 14 *Eun.* 5, 9,
17, 54 *Heaut.* 1, 1,
77 *Adel.* 1, 2, 55, 58,
2, 2, 32, 3, 1, 6, 3,
2, 34, 3, 3, 83, 4, 2,
51, 5, 3, 47 *Phor.*
1, 2, 87, 1, 3, 18, 1,
5, 35, 74, 5, 7, 11
Hec. 4, 1, 55, 5, 1,
40
unus *And.* 1, 1, 50, 5,
4, 38 *Eun.* 3, 1, 22
Hec. 5, 4, 21
voca *Phor.* 5, 8, 64
vocabo *And.* 2, 6, 22
vocabula *Eun.* 2, 2,
33
vocandi *Phor.* 4, 4, 21
vocant *Eun.* 2, 2, 23
Phor. Pro. 26
vocare *Adel.* 5, 6, 3
vocat *And.* 1, 5, 49
voce *Phor.* 5, 7, 92
Hec. 3, 3, 15
vocem *Eun.* 3, 2, 1
Hec. 4, 1, 2
vocentur *Eun.* 2, 2,
33
voco *Phor.* 5, 8, 65
voco *Adel.* 5, 7, 13
vola *Hec.* 3, 4, 24
volebam *Eun.* 2, 3, 46
Heaut. 2, 3, 15 *Phor.*
5, 1, 32 bis
volebat *Eun.* 3, 1, 15
voles *And.* 5, 2, 7, 5,
6, 12 *Eun.* 3, 2, 31,
3, 5, 48 *Heaut.* 2, 3,
103, 4, 3, 27, 4, 3,
25, 32 *Adel.* 5, 3, 31
Phor. 5, 8, 54, 61
Hec. 5, 1, 38
volet *Eun.* 5, 2, 50
Heaut. 3, 1, 75,
Phor. 4, 1, 16, 5, 8,
38
volgo *Heaut.* 3, 1, 12,
5, 2, 4, v. vulgo
volgus *And.* 3, 4, 4
Heaut. 2, 4, 6
volnera *Eun.* 4, 7, 9
volo *And.* 1, 1, 2, 138,
1, 1, 7, 2, 2, 8, 2, 3,
14, 2, 5, 7, 3, 2, 30,
3, 3, 18, 3, 5, 17, 4,
2, 17 *Eun.* 1, 2, 44,
3, 2, 39, 3, 5, 66, 4,
6, 26, 5, 2, 37 *Heaut.*
Pro. 26, 1, 1,
54, 110, 3, 1, 85, 4,
1, 46, 4, 5, 41, 4, 8,
32, 5, 1, 62, 5, 2, 6,
5, 4, 4, 5, 5, 22 *Adel.*
1, 2, 59, 74, 2,
1, 15, 18, 4, 2, 16, 5,
8, 23 *Phor.* 1, 5, 76,
4, 5, 13, 5, 4, 26,
36, 6, 7, 57 bis *Hec.*
3, 3, 36, 4, 4, 14,
101, 5, 1, 27
volt *And.* 1, 2, 13, 2,
3, 1, 2, 6, 26, 5, 3,
1, 5, 4, 17 bis *Eun.*
3, 3, 23 *Heaut.* 1, 1,
112, 3, 1, 88, 4, 1,
2, 6, 53, 4, 3, 3, 4,
4, 21, 4, 8, 6, 5, 5,
14 *Adel.* 3, 3, 84, 4,
2, 17, 5, 8, 33, 5, 9,
12 *Phor.* 4, 3, 51, 5,
4, 1, 5, 6, 3 *Hec.* 4,
1, 45
voltis *Adel.* 3, 4, 59,
5, 8, 22 *Phor.* 5, 7,
14
voltisne *Phor.* 1, 2,
52
vultu *And.* 1, 1, 92
vultum *Phor.* 1, 4, 33
Hec. 3, 3, 9
vultus *Heaut.* 5, 1,
14
vultusque *Phor.* 5, 6,
51
vulneram *Heaut.* 4, 8,
26
vulneris *Hec.* 4, 1, 15,
31
vulerit *Phor.* 4, 5,
10
volui *And.* 5, 1, 22
Eun. 3, 2, 51 *Heaut.*
1, 2, 5, 5, 3, 4 *Phor.*
1, 4, 19, 4, 3, 46
Hec. 5, 1, 19
voluissim *Hec. Pro.*
25
voluisses *Heaut.* 4, 1,
22
volnistis *Eun.* 1, 2, 100
Heaut. 4, 1, 25
Phor. 1, 3, 17, 1, 5,
61
voluit *And.* 1, 1, 113,
1, 2, 9, 5, 6, 8 *Eun.*
4, 1, 10, 5, 2, 36
Heaut. Pro. 11 *Adel.*
4, 5, 6 *Phor.*
Pro. 20 *Hec.* 2, 1,
40, 3, 1, 49, 5, 1,
23
volumus *And.* 4, 5,
54, 4, 6, 10 *Eun.* 3,
2, 14 *Adel.* 5, 3, 41
Phor. 4, 3, 36, 66
volunt *And.* 4, 2, 14
Eun. 2, 2, 17, 4, 3,
13
voluntas *Phor. Pro.*
30
voluntate *And.* 4, 1,
34 *Heaut.* 5, 4, 2
Adel. 3, 4, 44 *Phor.*
4, 5, 13, 5, 3, 2
voluntatem *And.* 5, 3,
9
volvo *Eun.* 5, 9, 55
volupe est *Phor.* 4, 3,
5 *Hec.* 5, 4, 17
voluptates *And.* 5, 5,
4
voluptati *And.* 5, 4,
42 *Heaut.* 1, 1, 19,
5, 4, 1 *Hec.* 3, 5, 9,
5, 4, 19
voluptatis *Hec.* 4, 2,
17
voluptatum *Eun.* 5, 9,
4
vorent *Eun.* 5, 4, 17
vorsus *Adel.* 4, 2, 36
vortam *Hec.* 4, 1, 1
vortant *Adel.* 4, 7, 10
Phor. 3, 3, 19 *Hec.*
1, 2, 121
vortat *Heaut.* 5, 1, 73

- Adel.* 2, 1, 37 *Phor.* 4, 3, 73
vosmet Hec. 4, 4, 42
vostre Heaut. 4, 3, 34
Adel. 3, 4, 46
vostra Heaut. Prol. 25 *Phor.* 1, 4, 47, 5, 7, 56 *Hec. Prol.* 31
vostram Eun. 4, 7, 20, 5, 4, 2, 5, 9, 19
Heaut. 3, 1, 96
Adel. 3, 3, 21, 28, 3, 4, 43
Phor. 2, 2, 23, 5, 1, 31, 5, 3, 25
Hec. 2, 2, 7
vostrarum Heaut. 2, 4, 6
Hec. 2, 1, 43
vostris Heaut. Prol. 50
vostro Hec. 2, 1, 45
bis
vostros Hec. 2, 1, 28
vostrum And. 4, 4, 18
Eun. 5, 9, 36, 54
Heaut. Prol. 1, 25, 2, 4, 13, 4, 3, 23
Phor. 1, 2, 98
Hec. 5, 1, 18
vox Hec. 3, 1, 38
urat Eun. 3, 1, 48
urbanum Adel. 1, 1, 17
urbe Adel. 5, 8, 26
Phor. 3, 2, 32
urbem Heaut. 1, 2, 17
Hec. 1, 2, 100
urbis Eun. 5, 6, 2
uro Eun. 2, 2, 43
usi Phor. Prol. 32
Hec. 3, 4, 9
uspium Adel. 1, 1, 3, 12
usquam And. 2, 5, 9, 5, 3, 7
Eun. 2, 3, 1, 5, 9, 62
Adel. 2, 1, 7, 3, 2, 39, 4, 4, 16
Hec. 3, 1, 13
usn Eun. 5, 9, 47
Heaut. 2, 1, 9
Hec. 4, 1, 33, 4, 3, 10
usu' est Adel. Prol. 21
usum And. Prol. 14
usus And. 1, 2, 31
Heaut. 1, 1, 28, 29, 3, 2, 42, 45, 46
Adel. 3, 3, 76, 5, 4, 2, 5, 6, 7
Phor. 1, 2, 23, 3, 2, 20
Hec. Prol. 11, 3, 1, 47, 5, 4, 38
utamur Phor. Prol. 32
utantur Adel. 5, 3, 29
utar Phor. 3, 2, 48
utatur Adel. 5, 9, 24, 15
utemque And. 4, 4, 15
Heaut. 3, 3, 17
utenda Heaut. 1, 1, 81
utero Phor. 3, 2, 42
uterque Eun. 5, 2, 1, 5, 7, 21
Phor. 5, 3, 17, 5, 6, 41
utetur Heaut. 2, 1, 5
utile And. 1, 1, 34, 4, 6, 16, 5, 1, 16
Phor. 4, 4, 9
Hec. 1, 2, 76
utilitatem Eun. 2, 3, 17
utin' Hec. 1, 1, 9
utinam And. 3, 1, 5, 3, 4, 27, 4, 6, 12, 5, 4, 28
Eun. 1, 2, 11, 95, 2, 1, 3, 4, 3, 13, 5, 8, 4
Heaut. 1, 1, 109
Adel. 3, 4, 7, 4, 1, 2, 5, 9, 15
Phor. 1, 3, 5
Hec. 3, 2, 19, 4, 1, 21
utitor Heaut. 5, 2, 19
utitur Heaut. 1, 2, 22
utræque And. 1, 5, 53
utram Heaut. 2, 3, 85
utramque Heaut. Prol. 47, 3, 1, 31
utramvis And. Prol. 10
utramvis aurem Heaut. 2, 3, 101
utrique And. 3, 3, 16
Heaut. 2, 4, 14
utrisque Heaut. 2, 4, 15
utrum Eun. 4, 4, 54
Heaut. 5, 5, 14
Adel. 2, 1, 41
Phor. 4, 3, 54
Hec. 3, 5, 15, 4, 3, 12
utrumque And. 2, 5, 5
Eun. 1, 2, 41
utrumvis Hec. 4, 1, 10
utuntur Eun. 1, 2, 88
vulgo And. 2, 5, 15
Heaut. 3, 1, 38, v. *volgo*
vulgus v. volgus
vulnera v. vulnera
vult v. volt
uxor And. 1, 3, 11, 1, 5, 20, 5, 3, 20
Heaut. 4, 1, 9, 5, 1, 6
Adel. 1, 1, 5, 7, 4, 7, 41
Phor. 4, 1, 19, 4, 4, 12, 19, 5, 1, 19
Hec. 4, 1, 7, 4, 3, 1, 4, 4, 44, 73, 87, 5, 2, 7, 12
uxore And. 1, 1, 119, 1, 5, 39, 5, 4, 47
Heaut. 1, 1, 46
Phor. 2, 2, 78
Hec. 4, 3, 8, 4, 4, 10
uxore cecidit And. 2, 5, 12
uxorem And. Per. 3, 1, 1, 74, 128, 1, 2, 1, 6, 20, 1, 5, 4, 8, 2, 1, 23, 2, 2, 16, 35, 2, 3, 2, 14, 21, 2, 5, 7, 2, 6, 15, 21, 3, 2, 40, 48, 3, 3, 28, 4, 1, 33, 4, 5, 42, 5, 3, 27, 5, 6, 7
Eun. 5, 2, 49
Heaut. Per. 12, 3, 3, 44, 4, 3, 25, 4, 5, 26, 4, 8, 6, 5, 1, 75, 5, 2, 46, 5, 5, 12
Adel. Per. 9, 1, 1, 19, 3, 2, 36, 4, 5, 62, 65, 66, 5, 3, 25, 5, 4, 13, 5, 7, 6, 5, 9, 16
Phor. Per. 3, 8, 12, 1, 1, 6, 1, 2, 65, 1, 3, 17, 1, 5, 1, 4, 3, 46, 53, 4, 4, 10, 4, 5, 7, 5, 2, 11, 5, 3, 14, 5, 6, 21, 5, 7, 14, 31, 43, 48, 66, 5, 8, 16
Hec. Per. 1, 8, 12, 1, 1, 5, 1, 2, 25, 41, 60, 71, 99, 2, 1, 44, 3, 1, 14, 19, 40, 3, 2, 6, 3, 3, 6, 3, 5, 51, 64, 4, 1, 43, 4, 2, 1, 26, 4, 4, 22, 32, 56, 64, 76, 5, 1, 18, 19, 26, 5, 3, 21, 5, 4, 22
uxorem sævam Phor. 5, 1, 17
uxores Phor. 5, 1, 27, 5, 8, 21, 52
uxori Phor. 4, 3, 60, 76, 5, 6, 33
Hec. 3, 1, 22
uxoria And. 5, 1, 10
uxoris Heaut. 1, 1, 52
Adel. 5, 8, 6
Phor. 1, 5, 14, 4, 3, 75
Hec. 1, 2, 92

FINIS.

745

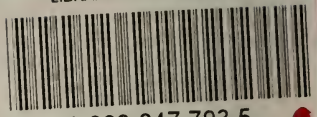
Deacidified using the Bookkeeper process.
Neutralizing agent: Magnesium Oxide
Treatment Date: August 2006

Preservation Technologies
A WORLD LEADER IN PAPER PRESERVATION

111 Thomson Park Drive
Cranberry Township, PA 16066
(724) 779-2111

LIBRARY OF CONGRESS

0 003 047 793 5

